DET KONGELIGE
JUSTIS- OG POLITIDEPARTEMENT

Ot.prp. nr. 22

(2008–2009)

Om lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 (siste delproposisjon – sluttføring av spesiell del og tilpasning av annen lovgivning)

Særskilte vedlegg: NOU 2002: 4 og NOU 2007: 2

Innhold

1	**Hovedinnholdet i proposisjonen**	11
2	**Vern av informasjon og informasjonsutveksling**	17
2.1	Innledning	17
2.2	Bakgrunnen for lovforslagene	17
2.2.1	Straffelovkommisjonen og Datakrimutvalgets utredning (NOU 2007: 2)	17
2.2.2	Høringen	18
2.3	Plassering, utforming og gradering av straffebestemmelsene	19
2.3.1	Et eget kapittel om datakriminalitet?	19
2.3.2	En egen bestemmelse med legaldefinisjoner?	21
2.3.3	Rettsstridsreservasjonen	21
2.3.4	Gradering av straffebudene	22
2.4	Kriminalisering av grovt uaktsom overtredelse av straffebud til vern av informasjon og informasjonsutveksling	23
2.5	Strafferammer	23
2.6	Harmonisering av åndsverkloven §§ 53 a og 53 c, straffeloven 1902 § 262 og straffeloven 1902 §§ 145 annet ledd og 145 b	25
2.7	Jurisdiksjon – handling som anses foretatt på flere steder	26
2.7.1	Gjeldende rett, folkerettslige forpliktelser	26
2.7.2	Datakrimutvalgets forslag, delutredning I og II	27
2.7.3	Høringsinstansenes syn	27
2.7.4	Departementets vurdering	27
2.8	Strafflegging av handlinger som forbereder datarelatert kriminalitet	28
2.8.1	Elektronisk kartlegging	28
2.8.2	Ulovlig anbringelse av utstyr som er egnet til å bli brukt for å gjennomføre datakriminalitet mv.	31
2.8.3	Uberettiget befatning med tilgangsdata, dataprogram mv.	32
2.8.4	Særlig om selvspredende dataprogram	40
2.9	Identitetskrenkelse	42
2.9.1	Innledning	42
2.9.2	Gjeldende rett, folkerettslige forpliktelser	42
2.9.3	Andre nordiske lands rett	42
2.9.4	Datakrimutvalgets forslag	43
2.9.5	Høringsinstansenes syn	43
2.9.6	Departementets vurdering	44
2.10	Beskyttelse av fjernsynssignaler mv.	46
2.10.1	Gjeldende rett	46
2.10.2	Andre nordiske lands rett	47
2.10.3	Straffelovkommisjonens forslag og høringsinstansenes syn	48
2.10.4	Departementets vurdering	48
2.11	Innbrudd i datasystem (datainnbrudd)	49
2.11.1	Gjeldende rett og historikk, folkerettslige forpliktelser, andre nordiske lands rett	49
2.11.2	Straffelovkommisjonens skisse, Datakrimutvalgets forslag	50
2.11.3	Høringsinstansenes syn	50
2.11.4	Departementets vurdering	51
2.12	Krenkelse av retten til privat kommunikasjon	52
2.12.1	Uberettiget tilgang til informasjon under overføring	52
2.12.2	Åpning og hindring av brev mv.	55
2.13	Ulovlig bruk av datasystem mv.	56
2.13.1	Gjeldende rett, folkerettslige forpliktelser, andre nordiske lands rett	56
2.13.2	Straffelovkommisjonens skisse, Datakrimutvalgets forslag	56
2.13.3	Høringsinstansenes syn	56
2.13.4	Departementets vurdering	57
2.14	Databedrageri	57
2.14.1	Gjeldende rett, folkerettslige forpliktelser	57
2.14.2	Andre nordiske lands rett	57
2.14.3	Straffelovkommisjonens skisse, Datakrimutvalgets forslag	58
2.14.4	Høringsinstansenes syn	58
2.14.5	Departementets vurdering	59
2.15	Dataskadeverk og driftshindring	60
2.15.1	Gjeldende rett, folkerettslige forpliktelser	60
2.15.2	Andre nordiske lands rett	60

2.15.3 Straffelovkommisjonens skisse, Datakrimutvalgets forslag 60
2.15.4 Høringsinstansens syn 61
2.15.5 Departementets vurdering 62
2.16 Strafferettslig vern av data og informasjon 63
2.16.1 Gjeldende rett 63
2.16.2 Folkerettslige forpliktelser, andre nordiske lands rett 64
2.16.3 Straffelovkommisjonens skisse, Datakrimutvalgets forslag 65
2.16.4 Høringsinstansenes syn 65
2.16.5 Departementets vurdering 66
2.17 Søppelpost 67
2.17.1 Innledning 67
2.17.2 Gjeldende rett 67
2.17.3 Folkerettslige forpliktelser, andre nordiske lands rett 68
2.17.4 Datakrimutvalgets forslag 68
2.17.5 Høringsinstansenes syn 68
2.17.6 Departementets vurdering 69
2.18 Filtrering 70
2.18.1 Innledning 70
2.18.2 Gjeldende rett, folkerettslige forpliktelser, andre nordiske lands rett 70
2.18.3 Justiskomiteens merknader i Innst. O. nr. 66 (2004-2005) 70
2.18.4 Datakrimutvalgets mindretallsforslag 70
2.18.5 Høringsinstansenes syn 70
2.18.6 Departementets vurdering 71
2.19 Brudd på taushetsplikt 71
2.19.1 Gjeldende rett 71
2.19.2 Andre nordiske lands rett 73
2.19.3 Straffelovkommisjonens skisse 73
2.19.4 Høringsinstansenes syn 74
2.19.5 Departementets vurdering 74
2.20 Krenkelse av forretningshemmelighet 78
2.20.1 Gjeldende rett 78
2.20.2 Andre nordiske lands rett 78
2.20.3 Straffelovkommisjonens skisse 80
2.20.4 Høringsinstansenes syn 80
2.20.5 Departementets vurdering 80
2.21 Tilleggsprotokollen 28. januar 2003 om kriminalisering av rasistiske og fremmedfiendtlige handlinger begått via et datasystem, til Europarådets datakrimkonvensjon 81
2.22 Datakrimutvalgets vurdering og forslag, høringsinstansenes syn 81
2.23 Departementets vurdering. Inngåelsen av tilleggsprotokollen 81

3 Uriktig forklaring og anklage 83
3.1 Hva kapitlet omhandler 83
3.2 «Uriktig» eller «falsk» som straffbarhetsvilkår 83
3.3 Sammenslåing av reglene i ett kapittel 84
3.4 Uriktig forklaring 84
3.4.1 Gjeldende rett 84
3.4.2 Straffelovkommisjonens forslag og høringen 85
3.4.3 Departementets vurdering 85
3.5 Uriktig anklage 86
3.5.1 Gjeldende rett 86
3.5.2 Straffelovkommisjonens forslag og høringen 86
3.5.3 Departementets vurdering 87
3.6 Bestemmelser i straffeloven 1902 som ikke foreslås videreført 89

4 Vern av folkehelsen og det ytre miljø 90
4.1 Innledning 90
4.2 Narkotikaovertredelse 90
4.2.1 Innledning 90
4.2.2 Avkriminalisering av bruk av narkotika og erverv og besittelse til eget bruk? 90
4.2.3 Strafferammer og straffutmåling 94
4.3 Grov overtredelse av alkohollovgivningen 100
4.3.1 Gjeldende rett 100
4.3.2 Straffelovkommisjonens forslag 100
4.3.3 Høringsinstansenes syn 100
4.3.4 Departementets vurdering 101
4.4 Dopingovertredelse 101
4.4.1 Oversikt 101
4.4.2 Kriminalisering av bruk, erverv og besittelse av dopingmidler? 101
4.4.3 Nærmere om alvorlige dopingovertredelser – straffeloven 1902 § 162 b 108
4.5 Kjøring i påvirket tilstand 109
4.5.1 Oversikt 109
4.5.2 Overføring av vegtrafikkloven § 22 til straffeloven? 109
4.5.3 Heving av promillegrensen? 111
4.5.4 Om faste grenser for påvirkning av andre rusmidler enn alkohol 112
4.5.5 Skyldkrav 112
4.5.6 Medvirkning og forsøk 112
4.5.7 Strafferammer 113
4.6 Etterfølgende inntak av rusmidler . 113
4.6.1 Gjeldende rett 113
4.6.2 Straffelovkommisjonens forslag og høringsinstansenes syn 113

4.6.3 Departementets vurdering 114
4.7 Ulovlig utbredelse av grove voldsskildringer 114
4.8 Smitteoverføring 115
4.8.1 Gjeldende rett 115
4.8.2 Rettstilstanden i de øvrige nordiske land 116
4.8.3 Straffelovkommisjonens skisse 117
4.8.4 Høringsinstansenes syn 117
4.8.5 Departementets vurdering 118
4.9 Allmennfarlig forgiftning 120
4.9.1 Gjeldende rett 120
4.9.2 Rettstilstanden i de øvrige nordiske land 121
4.9.3 Straffelovkommisjonens forslag. Høringsinstansenes syn 121
4.9.4 Departementets vurdering 122
4.10 Alvorlig miljøkriminalitet 122
4.10.1 Gjeldende rett 122
4.10.2 Internasjonale forpliktelser og EU-initiativ til beskyttelse av miljøet gjennom straffelovgivningen ... 123
4.10.3 Straffelovkommisjonens forslag og høringsinstansenes syn 125
4.10.4 Departementets vurdering 125
4.11 Kulturminnekriminalitet 125
4.11.1 Egen straffebestemmelse om kulturminnekriminalitet 125
4.11.2 Nærmere om utformingen av bestemmelsen 126
4.12 Ulovlig befatning med plutonium og uran, bakteriologiske og kjemiske våpen mv. 127
4.13 Bestemmelser i straffeloven 1902 kapittel 14 som ikke videreføres 128
4.13.1 Oversikt 128
4.13.2 De enkelte bestemmelsene 128
4.14 Bestemmelser som foreslås overført til spesiallovgivningen 132
4.14.1 Straffeloven 1902 § 156 132
4.14.2 Straffeloven 1902 § 357 133

5 Vern av den personlige frihet og fred 134
5.1 Oversikt 134
5.2 Tvang 134
5.2.1 Gjeldende rett 134
5.2.2 Fremmed rett 135
5.2.3 Straffelovkommisjonens skisse og høringsinstansenes syn 135
5.2.4 Departementets vurdering 136
5.3 Frihetsberøvelse 137
5.4 Menneskehandel 138
5.5 Slaveri 139
5.6 Unndragelse fra omsorg 140
5.6.1 Gjeldende rett 140
5.6.2 Straffelovkommisjonens skisse og høringsinstansenes syn 140
5.6.3 Departementets vurdering 141
5.7 Flergifte og giftemål med mindreårige under 16 år 143
5.7.1 Flergifte (bigami) 143
5.7.2 Inngåelse av ekteskap med mindreårig 144
5.8 Trusler 145
5.9 Særskilt vern mot trusler, forulemping og hindring av yrkesutøvelsen som rammer enkelte særlig utsatte yrkesgrupper 145
5.10 Hensynsløs atferd 147
5.11 Privatlivets fred 148
5.12 Uberettiget adgang eller opphold .. 150
5.12.1 Gjeldende rett 150
5.12.2 Nordisk rett 151
5.12.3 Straffelovkommisjonens skisse og høringsinstansenes syn 152
5.12.4 Departementets vurdering 152
5.13 Redaktøransvar 154
5.13.1 Oversikt 154
5.13.2 Redaktørens ansvar for innholdet i trykt skrift eller kringkastingssending 154
5.13.3 Andre forpliktelser ved utgivelse av trykt skrift 155
5.14 Ærekrenkelser 157
5.14.1 Gjeldende rett 157
5.14.2 Forslag om endringer i injurielovgivningen 162
5.14.3 Departementets vurdering 165
5.15 Andre bestemmelser i straffeloven 1902 som ikke foreslås videreført i kapitlet om vern av den personlige frihet og fred 168
5.15.1 Straffeloven 1902 § 145 første ledd annet straffalternativ 168
5.15.2 Straffeloven 1902 § 215 168
5.15.3 Straffeloven 1902 § 217 168
5.15.4 Straffeloven 1902 § 220 annet ledd 168
5.15.5 Straffeloven 1902 § 220 tredje ledd 168
5.15.6 Straffeloven 1902 § 226 169
5.15.7 Straffeloven 1902 § 338 169
5.15.8 Straffeloven 1902 § 390 c 169
5.15.9 Straffeloven 1902 § 430 a 170
5.15.10 Straffeloven 1902 § 432 170
5.15.11 Straffeloven 1902 § 434 170
5.15.12 Straffeloven 1902 § 435 170

6 Voldslovbrudd 171
6.1 Innledning 171
6.2 Terminologi og straffalternativer for voldslovbrudd 172
6.2.1 Straffelovkommisjonens skisse 172
6.2.2 Høringsinstansenes syn 172
6.2.3 Departementets vurdering 172
6.3 Kroppskrenkelse 173
6.3.1 Gjeldende rett 173
6.3.2 Straffelovkommisjonens skisse 175
6.3.3 Høringsinstansenes syn 174
6.3.4 Departementets vurderinger 175
6.4 Kroppsskade 179
6.4.1 Gjeldende rett 179
6.4.2 Straffelovkommisjonens skisse 182
6.4.3 Høringsinstansenes syn 182
6.4.4 Departementets vurderinger 182
6.5 Drap og forbund om drap eller forvoldelse av betydelig kroppsskade 183
6.5.1 Gjeldende rett 183
6.5.2 Straffelovkommisjonens skisse 184
6.5.3 Høringsinstansenes syn 185
6.5.4 Departementets vurdering 185
6.6 Samtykke fra fornærmede 186
6.6.1 Samtykke fra fornærmede – kroppskrenkelser og kroppsskader 186
6.6.2 Samtykke fra fornærmede – drap .. 186
6.7 Medvirkning til selvmord mv. 189
6.8 Medlidenhetsdrap 189
6.9 Uaktsom forvoldelse av annens død 190
6.9.1 Gjeldende rett 190
6.9.2 Straffelovkommisjonens skisse 194
6.9.3 Høringsinstansenes syn 195
6.9.4 Departementets vurdering 195
6.10 Uaktsom forvoldelse av betydelig skade på kropp eller helse 197
6.10.1 Gjeldende rett 197
6.10.2 Straffelovkommisjonens skisse 197
6.10.3 Departementets vurdering 197
6.11 Mishandling i nære relasjoner 197
6.12 Kjønnslemlestelse 199
6.12.1 Gjeldende rett. Fremmed rett. Om ulike tiltak mot kjønnslemlestelse . 199
6.12.2 Straffelovkommisjonens skisse og høringsinstansenes syn 200
6.12.3 Departementets vurdering 200
6.13 Vold mot særskilt utsatte yrkesgrupper 202
6.14 Forsømmelse av hjelpeplikt 202
6.15 Hensettelse i hjelpeløs tilstand mv. 203
6.16 Bestemmelser i straffeloven 1902 kapittel 22 som ikke videreføres 204
6.16.1 De enkelte bestemmelsene 204
6.17 Bestemmelser som foreslås overført til spesiallovgivningen 205
6.17.1 Straffeloven 1902 § 245 205

7 Seksuallovbrudd 207
7.1 Oversikt over kapitlet 207
7.2 Oversikt over internasjonale forpliktelser av betydning for bestemmelser om seksuallovbrudd 207
7.2.1 Innledning 207
7.2.2 Europarådets konvensjon om beskyttelse av barn mot seksuell utnytting og seksuelt misbruk 207
7.2.3 Europarådets konvensjon mot datakriminalitet 208
7.2.4 Europarådets konvensjon mot menneskehandel 208
7.2.5 Den europeiske menneskerettskonvensjon 208
7.2.6 FNs barnekonvensjon med valgfri protokoll om salg av barn, barneprostitusjon og barnepornografi 209
7.2.7 FNs kvinnediskrimineringskonvensjon 209
7.2.8 Anbefalinger mv. 209
7.2.9 Rådet for Den europeiske unions rammebeslutning om seksuell utnytting av barn og barnepornografi 210
7.3 Oppbyggingen av kapitlet om seksuallovbrudd 210
7.3.1 Vern av ulike interesser 210
7.3.2 Særlig om seksuelle overgrep mot mindreårige 210
7.4 Sentrale begreper 211
7.4.1 Innholdet i begrepene seksuell omgang, seksuell handling og seksuell atferd 211
7.4.2 Bør begrepene seksuell omgang, handling og atferd defineres i loven? 212
7.4.3 Bør samleiedefinisjonen beholdes? 212
7.4.4 Bør innføring av fingre i skjede eller endetarmsåpning likestilles med samleie? 213
7.4.5 Vaginalt samleie 215
7.5 Voldtekt 215
7.5.1 Voldtekt – den objektive gjerningsbeskrivelsen 215
7.5.2 Grov voldtekt – den objektive gjerningsbeskrivelsen 222
7.5.3 Strafferammer og straffenivå 224
7.5.4 Skyldkravet – særlig om grovt uaktsom voldtekt 231
7.6 Misbruk av overmaktsforhold 235

7.6.1 Gjeldende rett 235
7.6.2 Straffelovkommisjonens skisse og høringsinstansenes syn 236
7.6.3 Internasjonale forpliktelser 236
7.6.4 Departementets vurdering 237
7.7 Seksuell omgang med innsatte i institusjoner mv. 239
7.7.1 Gjeldende rett 239
7.7.2 Straffelovkommisjonens skisse og høringsinstansenes syn 239
7.7.3 Departementets vurdering 239
7.8 Seksuell handling uten samtykke .. 240
7.8.1 Gjeldende rett 240
7.8.2 Straffelovkommisjonens forslag og høringsinstansenes syn 240
7.8.3 Departementets vurdering 240
7.9 Seksuelt krenkende atferd offentlig eller uten samtykke 240
7.9.1 Gjeldende rett 240
7.9.2 Straffelovkommisjonens forslag og høringsinstansenes syn 240
7.9.3 Departementets vurdering 241
7.10 Seksuelt misbruk av mindreårige – internasjonale forpliktelser 241
7.11 Voldtekt og grov voldtekt av barn under 14 år 242
7.11.1 Voldtekt av barn under 14 år 242
7.11.2 Grov voldtekt av barn under 14 år . 245
7.11.3 Strafferammer og straffenivå 246
7.12 Seksuell omgang og grov seksuell omgang med barn mellom 14 og 16 år 251
7.12.1 Gjeldende rett 251
7.12.2 Straffelovkommisjonens skisse 251
7.12.3 Høringsinstansenes syn 251
7.12.4 Departementets vurdering 251
7.13 Seksuell handling med barn mellom 14 og 16 år 254
7.13.1 Gjeldende rett 254
7.13.2 Straffelovkommisjonens skisse og høringsinstansenes syn 254
7.13.3 Departementets vurdering 255
7.14 Seksuelt krenkende atferd 255
7.14.1 Gjeldende rett 255
7.14.2 Straffelovkommisjonens skisse og høringsinstansenes syn 255
7.14.3 Internasjonale forpliktelser 256
7.14.4 Departementets vurdering 256
7.15 Forberedelse til seksuelt overgrep mot mindreårige 256
7.15.1 Gjeldende rett 256
7.15.2 Internasjonale forpliktelser 256
7.15.3 Departementets vurdering 257
7.16 Skyldkravet for fornærmedes alder 258
7.16.1 Gjeldende rett 258
7.16.2 Straffelovkommisjonens skisse og høringsinstansenes syn 259
7.16.3 Departementets vurdering 259
7.17 Mulighet for straffbortfall 259
7.17.1 Gjeldende rett 259
7.17.2 Straffelovkommisjonens skisse og høringsinstansenes syn 260
7.17.3 Departementets vurdering 260
7.18 Kjøp av seksuelle tjenester fra mindreårige mv. 260
7.18.1 Gjeldende rett 260
7.18.2 Straffelovkommisjonens skisse og høringsinstansenes syn 261
7.18.3 Internasjonale forpliktelser 261
7.18.4 Departementets vurdering 261
7.19 Fremvisning av seksuelle overgrep mot barn eller som seksualiserer barn 262
7.19.1 Gjeldende rett 262
7.19.2 Internasjonale forpliktelser 262
7.19.3 Departementets vurdering 262
7.20 Fremstilling av seksuelle overgrep mot barn eller som seksualiserer barn 263
7.20.1 Gjeldende rett 263
7.20.2 Straffelovkommisjonens skisse og høringsinstansenes syn 264
7.20.3 Internasjonale forpliktelser 264
7.20.4 Departementets vurdering 265
7.21 Foreldelse av seksuelle overgrep mot barn 266
7.22 Seksuell omgang mellom nærstående 267
7.22.1 Incest 267
7.22.2 Søskenincest 267
7.22.3 Seksuell omgang med andre nærstående 268
7.23 Straffbare handlinger knyttet til prostitusjon 269
7.23.1 Hallikvirksomhet og formidling av prostitusjon mv. 269
7.23.2 Kjøp av seksuelle tjenester fra voksne 269
7.24 Pornografi 270
7.24.1 Utforming av pornografibestemmelsen 270
7.24.2 Utstillingsforbud 271
7.25 Obligatorisk vurdering av rettighetstap 273
7.26 Forholdet til ærekrenkelser 273
7.26.1 Gjeldende rett 273
7.26.2 Straffelovkommisjonens skisse 273
7.26.3 Høringsinstansenes syn 274
7.26.4 Departementets vurdering 274

7.27 Jurisdiksjon over seksuallovbrudd 274
7.27.1 Gjeldende rett 274
7.27.2 Straffeloven 2005 274
7.27.3 Internasjonale forpliktelser 274
7.27.4 Departementets vurdering av behovet for ekstraterritoriell jurisdiksjon over seksuallovbrudd 276

8 Vinningslovbrudd og liknende krenkelser av eiendomsretten ... 277
8.1 Oversikt 277
8.2 Bør vilkåret om vinnings hensikt erstattes med forsett om vinning? . 278
8.2.1 Gjeldende rett 278
8.2.2 Straffelovkommisjonens forslag, høringsinstansenes syn 278
8.2.3 Departementets vurdering 278
8.3 Tyveri 280
8.3.1 Gjeldende rett 280
8.3.2 Straffelovkommisjonens forslag og høringsinstansenes syn 280
8.3.3 Departementets vurdering 281
8.4 Underslag 284
8.4.1 Gjeldende rett, Straffelovkommisjonens forslag og høringsinstansenes syn 284
8.4.2 Departementets vurdering 284
8.5 Ran og grovt ran 285
8.5.1 Gjeldende rett, straffelovkommisjonens forslag og høringsinstansenes syn 285
8.5.2 Departementets vurdering 286
8.5.3 Forbund om ran 287
8.6 Utpressing og grov utpressing 288
8.6.1 Gjeldende rett, Straffelovkommisjonens forslag og høringsinstansenes syn 288
8.6.2 Departementets vurdering 289
8.7 Heleri og hvitvasking 289
8.7.1 Straffelovkommisjonens forslag, høringsinstansenes syn og endringen av straffeloven 1902 § 317 ved lov 30. juni 2006 nr. 49 289
8.7.2 Gjeldende rett etter endringsloven 30. juni 2006 nr. 49 290
8.7.3 Departementets vurdering 291
8.7.4 Forbund om heleri og hvitvasking 293
8.8 Brukstyveri av motorvogn 294
8.9 Ulovlig bruk av løsøregjenstand 294
8.10 Krenkelse av besittelsen av løsøre 296
8.11 Ulovlig bruk mv. av fast eiendom .. 296
8.12 Bestemmelser i straffeloven 1902 kapittel 40 som foreslås overført til særlovgivningen 298
8.12.1 Ulovlig tilegnelse av hittegods 298
8.12.2 Retten til å plukke ville bær mv. på uinnhegnet sted 299
8.13 Krenkelse av jakt- og fiskerettigheter 299
8.14 Bestemmelser i straffeloven 1902 kap. 25 og 40 som ikke foreslås videreført 300

9 Skadeverk 302
9.1 Hva kapitlet omhandler 302
9.2 Skadeverk 302
9.2.1 Gjeldende rett 302
9.2.2 Straffelovkommisjonens forslag og høringsinstansenes syn 303
9.2.3 Departementets vurderinger 303
9.3 Fremkalling av fare for allmennheten ved å volde visse former for skadeverk eller ulykker 305
9.3.1 Gjeldende rett 305
9.3.2 Straffelovkommisjonens forslag og høringsinstansenes syn 306
9.3.3 Departementets vurdering 306

10 Vern av tillit til penger og visse dokumenter 310
10.1 Innledning 310
10.1.1 Hva kapitlet omhandler 310
10.1.2 «Falsk» som straffbarhetsvilkår 310
10.1.3 Forfalsking av andre betalingsmidler enn kontanter 311
10.2 Vern av tilliten til dokumenter 311
10.2.1 Hva regnes som et dokument? 311
10.2.2 Kravet om rettsstrid 313
10.2.3 Utforming av straffebestemmelsene som verner tilliten til dokumenter 315
10.2.4 Strafferammer og straffutmåling 319
10.3 Vern av tilliten til penger 320
10.3.1 Gjeldende rett 320
10.3.2 Internasjonale regelverk 320
10.3.3 Straffelovkommisjonens forslag og høringen 321
10.3.4 Departementets vurdering 321
10.3.5 Strafferammer og straffutmåling 322
10.4 Vern av tilliten til merkning av metaller 323

11 Bedrageri, skattesvik og andre økonomiske lovbrudd 324
11.1 Hva kapitlet omhandler 324
11.2 Bedrageri 324
11.2.1 Gjeldende rett, Straffelovkommisjonens skisse og høringsinstansenes syn 324
11.2.2 Departementets vurdering 326

11.3 Forsikringsbedrageri 327
11.3.1 Gjeldende rett, Straffelovkommisjonens skisse og høringsinstansenes syn 327
11.3.2 Departementets vurdering 328
11.4 Trygdebedrageri 329
11.5 Bedragerilignende overtredelser ... 330
11.6 Skattesvik 331
11.6.1 Gjeldende rett 331
11.6.2 Straffelovkommisjonens skisse 332
11.6.3 Høringsinstansenes syn 333
11.6.4 Departementets vurdering 334
11.7 Villedende og uriktig selskapsinformasjon 337
11.8 Svikaktig dobbeltsalg 338
11.8.1 Gjeldende rett, Straffelovkommisjonens skisse og høringsinstansenes syn 338
11.8.2 Departementets vurdering 339
11.9 Krenkelse av sikkerhetsrett 341
11.9.1 Gjeldende rett, straffelovkommisjonens skisse og høringsinstansenes syn 341
11.9.2 Departementets vurdering 341
11.10 Korrupsjon 342
11.10.1 Innledning 342
11.10.2 Gjeldende rett 343
11.10.3 Departementets vurdering 343
11.11 Økonomisk utroskap 344
11.11.1 Gjeldende rett 344
11.11.2 Straffelovkommisjonens forslag 344
11.11.3 Høringsinstansenes syn 345
11.11.4 Departementets vurdering 345
11.12 Regnskapsovertredelser 347
11.12.1 Innledning 347
11.12.2 Gjeldende rett 347
11.12.3 Straffelovkommisjonens forslag 347
11.12.4 Høringsinstansenes syn 348
11.12.5 Departementets vurdering 348
11.13 Bestemmelser som ikke foreslås videreført 351

12 Kreditorvern 352
12.1 Oversikt 352
12.2 Revisjonen av straffeloven 1902 kapittel 27 i 2004 353
12.3 Oversikt over straffebudene i straffeloven 1902 kapittel 27 353
12.4 Skyldkravet 354
12.5 Strafferammene 355
12.5.1 Lovrevisjonen i 2004 355
12.5.2 Departementets vurdering 355

13 Andre forslag 357
13.1 Endringer i maritim straffelovgivning 357
13.1.1 Hovedinnholdet i forslaget 357
13.1.2 Bakgrunnen for lovforslaget 357
13.1.3 Nærings- og handelsdepartementets høringsbrev 357
13.1.4 Departementets generelle merknader 362
13.1.5 Overtredelse av sjømannsloven 364
13.1.6 Overtredelse av sjøloven 370
13.1.7 Overtredelse av skipssikkerhetsloven 377
13.1.8 Overtredelse av NIS-loven 378
13.1.9 Øvrige straffetrusler 379
13.2 Blasfemi 381
13.2.1 Gjeldende rett. Internasjonale forpliktelser. Fremmed rett 381
13.2.2 Straffelovkommisjonens skisse. Ytringsfrihetskommisjonens forslag. St.meld. nr. 26 (2003–2004) og Innst. O. nr. 270 (2003–2004) 383
13.2.3 Høringsinstansenes syn 384
13.2.4 Departementets vurdering 385
13.3 Andre kapitler i straffeloven 1902 som foreslås ikke videreført i straffeloven 2005 386
13.3.1 Kapittel 29 Aager og Lykkespill 386
13.3.2 Kapittel 39 Forseelser om person .. 387
13.3.3 Kapittel 41 Forseelser med hensyn til privat tjenesteforhold 387

14 Tilpasning av spesiallovgivningen 389
14.1 Generelt om behovet for endringer 389
14.2 Straffelovkommisjonens forslag 389
14.3 Arbeidet med tilpassing av andre lover 389
14.4 Endringsbehov som følge av endringer i straffeloven 2005 alminnelig del 390
14.4.1 Medvirkning til straffbar handling . 390
14.4.2 Forsøk på straffbar handling 390
14.4.3 Kravet til subjektiv skyld 390
14.4.4 Opphevelse av skillet mellom forbrytelse og forseelse 391
14.5 Ordningen med påtalebegjæring videreføres ikke 392
14.6 Tilstøtende og overlappende spesiallovgivning – plassering av straffebud 393
14.7 Konsekvensendringer og andre redaksjonelle endringsbehov 393

15 Økonomiske og administrative konsekvenser 394
15.1 Oversikt 394
15.2 Økonomiske og administrative konsekvenser av lovforslagene 394
15.2.1 En mer tidsmessig lov 394
15.2.2 Videreføring, nykriminalisering og avkriminalisering 394
15.2.3 Endringer av strafferammer og straffenivå 395
15.3 Økonomiske og administrative konsekvenser av ikraftsetting 396

16 Merknader til de enkelte paragrafene 397
16.1 Til forslaget om endringer straffeloven 2005 til og med kapittel 20 ... 397
16.2 Til kapittel 21 om vern av informasjon og informasjonsutveksling 399
16.3 Til kapittel 22 om uriktig forklaring og uriktig anklage 407
16.4 Til kapittel 23 om vern av folkehelsen og det ytre miljø 409
16.5 Til kapittel 24 om vern av den personlige frihet og fred 420
16.6 Til kapittel 25 om voldslovbrudd ... 427
16.7 Til kapittel 26 om seksuallovbrudd 438
16.8 Til kapittel 27 om vinningslovbrudd og andre krenkelser av eiendomsretten 450
16.9 Til kapittel 28 om skadeverk 457
16.10 Til kapittel 29 om vern av tilliten til penger og visse dokumenter 462
16.11 Til kapittel 30 om bedrageri, skattesvik og liknende økonomiske lovbrudd 464
16.12 Til kapittel 31 om kreditorvern 474
16.13 Merknader til endringer straffeloven 2005 tredje del 477
16.14 Til lovvedtaket del II 514

Forslag til lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 (siste delproposisjon – sluttføring av spesiell del og tilpasning av annen lovgivning) 515

DET KONGELIGE
JUSTIS- OG POLITIDEPARTEMENT

Ot.prp. nr. 22

(2008–2009)

Om lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 (siste delproposisjon – sluttføring av spesiell del og tilpasning av annen lovgivning)

Tilråding fra Justis- og politidepartementet av 19. desember 2008, godkjent i statsråd samme dag.
(Regjeringen Stoltenberg II)

1 Hovedinnholdet i proposisjonen

Denne proposisjonen bidrar til å realisere Soria Moria-erklæringen og kompletterer Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) om lov om straff (straffeloven), som ble vedtatt som lov 20. mai 2005 nr. 28, og Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) om lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 mv. (skjerpende og formildende omstendigheter, folkemord, rikets selvstendighet, terrorhandlinger, ro, orden og sikkerhet, og offentlig myndighet), som ble vedtatt som lov 7. mars 2008 nr. 4. Til sammen utgjør de den alminnelige og den spesielle delen i straffeloven 2005. I tillegg inneholder denne siste proposisjonen endringer som tilpasser annen lovgivning til straffeloven 2005.

Proposisjonen inneholder forslag til kapitler i loven om vern av informasjon og informasjonsutveksling (kapittel 21), om uriktig forklaring og anklage (kapittel 22), om vern av folkehelsen og det ytre miljø (kapittel 23), vern av den personlige frihet og fred (kapittel 24), voldslovbrudd (kapittel 25), seksuallovbrudd (kapittel 26), vinningslovbrudd og liknende krenkelser av eiendomsretten (kapittel 27), skadeverk og fremkalling av fare for allmennheten (kapittel 28), vern av tilliten til penger og visse dokumenter (kapittel 29), bedrageri, skattesvik og liknende økonomisk kriminalitet (kapittel 30) og kreditorvern (kapittel 31). Nedenfor gis det en kortfattet oversikt over innholdet i disse kapitlene. Proposisjonen inneholder også et kapittel om tilpasning av annen lovgivning og et kapittel om økonomiske og administrative konsekvenser.

Det er gjort rede for høringen av Straffelovkommisjonens delutredning VII, som ligger til grunn for den alminnelige delen og de fleste kapitlene i den spesielle delen, i Ot.prp. 90 (2003-2004) side 39 flg. Høringsuttalelsene som knytter seg til forslagene som følges opp i denne proposisjonen, går frem av det enkelte kapittel nedenfor. Kapittel 21 om vern av informasjon og informasjonsutveksling og kapittel 24 om vern av den personlige frihet og fred bygger helt eller delvis på supplerende forslag og høringer. Det er gjort rede for disse i merknadene til kapitlene.

Forslaget til *kapittel 21* i straffeloven 2005 inneholder forslag til bestemmelser om vern av informasjon og informasjonsutveksling. Bestemmelsene verner om flere interesser, men har det til felles at de verner om informasjon og kommunikasjon. Departementet har i hovedsak lagt til grunn Straffelovkommisjonens skisse til kapittelinndeling. Det betyr at kapitlet ikke bare omhandler typisk «datakri-

minelle» handlinger, men også handlinger som generelt truer informasjon og informasjonsutveksling selv om de skjer uten bruk av teknologiske virkemidler og heller ikke retter seg mot datasystemer eller elektroniske kommunikasjonsnett. Lovforslaget bygger på Straffelovkommisjonens utkast, jf. delutredning VII side 318 flg., og Datakrimutvalgets delutredning II (NOU 2007: 2 Lovtiltak mot datakriminalitet).

Kapittel 21 viderefører i hovedsak gjeldende rett. Det gjelder blant annet forslaget til bestemmelser om uberettiget tilgang til fjernsynssignaler, innbrudd i datasystem, krenkelse av retten til privat kommunikasjon og avlytting og opptak av samtaler. Også bestemmelsene om krenkelse av forretningshemmelighet og brudd på taushetsplikt viderefører i all hovedsak gjeldende rett.

Enkelte av forslagene videreutvikler gjeldende bestemmelser for å fange opp flere straffverdige handlinger, som for eksempel forslaget til bestemmelse om fare for driftshindring og om uberettiget befatning med tilgangsdata, dataprogram mv. Sistnevnte bestemmelse utvider straffansvaret til også å gjelde uberettiget befatning med dataprogram eller annet som er særlig egnet som middel til å begå straffbare handlinger som retter seg mot databasert informasjon eller datasystem. Forslaget innebærer at Norges reservasjon med hensyn til datakrimkonvensjonen artikkel 6 nr. 1 kan trekkes tilbake. I motsetning til Datakrimutvalget har ikke departementet funnet grunn til å ta i bruk straff mot elektronisk kartlegging av datasystemer eller mot den som ulovlig anbringer utstyr som kan påvirke databehandling.

Forslaget til § 202 om identitetskrenkelse er i hovedsak ny. Bestemmelsen gjør det straffbart å sette seg i besittelse av en annen persons identitetsbevis, eller opptre med en annens identitet eller med en identitet som er lett å forveksle med en annens. Handlingen er bare straffbar dersom målet er å oppnå en uberettiget vinning for seg eller en annen, eller å påføre en annen ulempe eller tap. Strafferammen er bot eller fengsel inntil to år.

Forslaget til *kapittel 22* avløser straffeloven 1902 kapittel 15 om falsk forklaring og kapittel 16 om falsk anklage. Reglene retter seg primært mot den som gir uriktige opplysninger til offentlige myndigheter. Hovedformålet med slike regler er å sikre at myndighetene kan treffe beslutninger på et korrekt faktisk grunnlag, samt å beskytte den som rammes av anklagen. Lovforslaget svarer i stor utstrekning til Straffelovkommisjonens utkast, jf. delutredning VII side 326 flg., og viderefører i hovedsak gjeldende rett.

Forslaget til *kapittel 23* i straffeloven 2005 inneholder forslag til bestemmelser om vern av folkehelsen og det ytre miljø. Kapitlet omhandler i hovedsak forslag til straffebestemmelser som avløser flere av bestemmelsene i straffeloven 1902 kapittel 14 om allmennfarlige forbrytelser. Dette gjelder bestemmelser om narkotikaovertredelser, dopingovertredelser, smitteoverføring, allmennfarlig forgiftning og alvorlig miljøkriminalitet.

Generelt kan det sies at bestemmelsene verner om flere ulike interesser – især vern av helse og miljø. Kapitlet svarer til Straffelovkommisjonens kapittel 25 om vern av helse og miljø, men det er gjort en rekke endringer i forhold til kommisjonens lovskisse. Departementet følger blant annet ikke opp kommisjonens forslag om å overføre vegtrafikklovens regler om kjøring i påvirket tilstand og etterfølgende inntak av rusmidler til straffeloven, jf. delutredning VII side 329 og 333–335. Departementet foreslår at gjeldende regulering i vegtrafikkloven beholdes.

I hovedsak videreføres gjeldende rett om straff for narkotikaovertredelser. Departementet fremmer ikke forslag om legalisering av bruk, erverv og besittelse av narkotika til eget bruk. Et flertall i Straffelovkommisjonen fremmet et slikt forslag. Departementet følger heller ikke opp kommisjonens forslag om vesentlig lavere strafferammer og straffutmåling ved narkotikaovertredelser.

Flere endringsforslag i tilknytning til vegtrafikkloven behandles. Viktigst er at departementet ikke følger opp Straffelovkommisjonens forslag om å heve promillegrensen fra 0,2 til 0,5.

Forslaget til bestemmelser om dopingovertredelser viderefører i hovedsak gjeldende rett. Departementet fremmer ikke forslag om kriminalisering av bruk, erverv og besittelse av doping. En eventuell kriminalisering her bør gjennomføres i spesiallovgivningen, for eksempel legemiddelloven slik løsningen er for narkotika.

I kapitlet foreslås også bestemmelser som viderefører bestemmelser om straff for smitteoverføring, forgiftning mv. av gjenstander til alminnelig bruk og alvorlig miljøkriminalitet. Departementet foreslår at samtykke skal kunne frita for straffansvar for smitteoverføring i ekteskap og ekteskapslignende parforhold.

Departementets forslag til *kapittel 24* i straffeloven 2005 viderefører en rekke straffebestemmelser fra straffeloven 1902 kapittel 20 om forbrytelser i familieforhold, kapittel 21 om forbrytelser mot den personlige frihet, samt de fleste bestemmelsene om redaktøransvar i kapittel 43 om forseelser i trykt skrift.

Bestemmelsene i kapittel 24 har som samlende trekk at de verner individers frihet eller fred. Dels

dreier det seg om beskyttelse av den fysiske integritet, for eksempel gjennom forbudene mot frihetsberøvelse, menneskehandel og slaveri, dels vernes den psykiske integritet, for eksempel gjennom straffebestemmelsene om trusler, hensynsløs atferd og vern av privatlivets fred. Enkelte av bestemmelsene i kapitlet verner både den psykiske og fysiske integritet, for eksempel forbudet mot tvang.

Som kommisjonen går departementet inn for ikke å utvide anvendelsesområdet til forbudet mot unndragelse av umyndige fra omsorg, slik at omsorgsunndragelser som rammer en samværsberettiget eller en med delt omsorg, heller ikke etter den nye straffeloven skal rammes av straffansvar. Departementet foreslår imidlertid å heve terskelen for når straff utløses, slik at dette begrenses til alvorlige eller gjentatte omsorgsunndragelser. Dette bidrar til å avdempe det enkelte i dag oppfatter som en urimelig strafferettslig forskjellsbehandling av bostedsforeldre og foreldre med samværsrett. Grov omsorgsunndragelse, typisk «barnebortføringssaker» er en økende utfordring for norske myndigheter og skal kunne straffes med fengsel inntil seks år, mot inntil tre år i dag.

Departementet foreslår også å videreføre forbudet mot flergifte og inngåelse av ekteskap med noen under 16 år.

Videre har departementet ikke funnet grunn til å videreføre straffansvar for ærekrenkelser, og går heller ikke inn for å beholde mortifikasjonsordningen. Erstatning og oppreisning blir etter forslaget de lovfestede reaksjoner mot krenkelser av ære og omdømme. I lys av dette foreslås det en ny bestemmelse i skadeserstatningsloven som gir bedre veiledning om rettstilstanden enn dagens bestemmelse.

Departementet foreslår også å gi særlig utsatte yrkesgrupper et særskilt vern mot trusler, forulemping og hindring av yrkesutøvelsen. De gruppene departementet på denne måten tilgodeser, blant annet konduktører og helsepersonell som gir medisinsk begrunnet helsehjelp, faller utenfor begrepet «offentlig tjenestemann» slik straffeloven 2005 er utformet.

Forslaget til *kapittel 25* i straffeloven 2005 inneholder forslag til bestemmelser om voldslovbrudd mv. Bestemmelsene har til felles at de er ment å verne individets fysiske integritet mot alvorlige krenkelser. Kapitlet viderefører i hovedsak bestemmelsene i straffeloven 1902 kapittel 22 om forbrytelser mot liv, legeme og helbred, og følger i det vesentlige opp Straffelovkommisjonens skisse til kapittel 27 om vern av liv og legeme.

De mest markante endringsforslagene følger opp Soria Moria-erklæringen om skjerpet straff for vold i nære relasjoner, kjønnslemlestelse, grov vold og drap. På bakgrunn av en empirisk undersøkelse av straffenivået, foreslås det, illustrert ved typetilfeller, en konkret skjerpelse av straffen for voldslovbrudd, med hovedvekt på uprovosert vold. I hovedtrekk foreslås det at straffene skjerpes med rundt en tredjedel. For drap foreslås i tillegg minstestraffen hevet til fengsel i 8 år.

I de generelle bestemmelsene om vold foreslås det flere terminologiske og strukturelle endringer. Straffeloven 1902 oppstiller 16 straffalternativer for legemskrenkelser. Etter forslaget her er antallet redusert til fem. Det foreslås et grunndelikt for henholdsvis kroppskrenkelse og kroppsskade, og en egen bestemmelse for grov overtredelse. Bestemmelsen om grov kroppsskade inneholder imidlertid to straffalternativer fordi de mest alvorlige kroppsskadene etter departementets syn bør gis en egen forhøyet strafferamme. Departementet foreslår også en forenkling av bestemmelsen som setter straff for drap ved å utelate sidestrafferammer for bestemte omstendigheter.

Særbestemmelser om betydningen av samtykke fra fornærmede eller medvirkning til selvmord eller til selvpåført betydelig skade, videreføres i det vesentlige uten realitetsendringer. Departementet følger også opp kommisjonens forslag om å skille medlidenhetsdrap ut i en egen bestemmelse.

Departementet følger ikke opp Straffelovkommisjonens forslag om å heve skyldkravet fra vanlig uaktsomhet for uaktsom forvoldelse av betydelig skade og uaktsom forvoldelse av annens død til grov uaktsomhet. Begrunnelsen for dette er i hovedsak at departementet er mer tilbøyelig til å akseptere vanlig uaktsomhet som skyldform ved handlinger med svært alvorlige konsekvenser. I tillegg mener departementet den urimelighet som har vært anført til støtte for å heve skyldkravet, ikke lenger er like fremtredende som følge av at aktsomhetsnormen har blitt justert de senere år.

Kapitlet inneholder også bestemmelser om mishandling i nære relasjoner og kjønnslemlestelse. Kjønnslemlestelsesloven foreslås dermed overført til straffeloven, uten realitetsendringer. Strafferammene foreslås imidlertid vesentlig hevet. I tillegg til at disse bestemmelsene nå foreslås videreført og plassert i kapitlet om voldslovbrudd mv., foreslår departementet en ny bestemmelse om vold mot enkelte utsatte yrkesgrupper. Bestemmelsen viderefører det vernet enkelte yrkesgrupper hadde etter straffeloven 1902 § 127, men som de mistet som følge av en snevrere videreføring av denne bestemmelsen i straffeloven 2005 § 155. Forslaget innebærer også en utvidelse av vernet til å omfatte nye grupper.

Endelig inneholder kapitlet bestemmelser som viderefører bestemmelser som setter straff for forsømmelse av hjelpeplikt og hensettelse i hjelpeløs tilstand mv.

Forslaget til *kapittel 26* i straffeloven 2005 omhandler seksuallovbrudd og avløser straffeloven 1902 kapittel 19 om forbrytelser mot sedeligheten. Bestemmelsene i straffeloven 1902 kapittel 38 om forseelser mot sedeligheten er ikke videreført som en del av seksuallovbruddskapitlet i straffeloven 2005. Disse bestemmelsene er i stedet flyttet til kapittel 25 om voldslovbrudd.

Det foreslås endringer i kapitlets systematikk slik at overgrep mot mindreårige som hovedregel er regulert i egne bestemmelser, atskilt fra bestemmelser som gjelder voksne.

Utformingen av forslaget til bestemmelser om seksuelle overgrep mot mindreårige har også tatt hensyn til forpliktelsene i Europarådets konvensjon om beskyttelse av barn mot seksuell utnytting og seksuelt misbruk. Dette har ført til enkelte nye bestemmelser, som for eksempel straff for den som skaffer seg seksuell omgang ved å utnytte en person under 18 år i en særlig sårbar livssituasjon, og en bestemmelse som rammer den som overværer fremvisning av seksuelle overgrep mot barn eller fremvisning som seksualiserer barn. I tillegg er anvendelsesområdet for straffebestemmelsene om å avtale møte med barn under 16 år med forsett om å begå seksuelt overgrep og befatning med fremstilling av seksuelle overgrep mot barn eller fremstilling som seksualiserer barn, utvidet sammenliknet med de tilsvarende bestemmelsene etter straffeloven 1902.

For å understreke alvoret i seksuelle overgrep mot barn og styrke barns beskyttelse mot overgrep, foreslås det at all seksuell omgang (for eksempel samleie, masturbasjon, slikking av kjønnsorganer, innføring av fingre i skjede- eller endetarmsåpning) og de mest kvalifiserte seksuelle handlingene (for eksempel berøring av nakne kjønnsorganer) med barn under 14 år anses som voldtekt, uavhengig av hvordan den seksuelle omgangen eller handlingen er oppnådd.

For å oppfylle regjeringens målsetting i Soria Moria-erklæringen om å heve straffenivået for voldtekt og andre seksuallovbrudd, foreslår departementet å heve minstestraffen for visse former for voldtekt (av voksne og barn) til fengsel i tre år. Departementet tar også til orde for en vesentlig skjerpelse av straffenivået gjennom angivelse av retningslinjer for normalstraffenivå i voldtektssaker og i saker om seksuelle overgrep mot barn.

Departementet mener det å få noen til å utføre handlinger med seg selv som svarer til seksuell omgang, gjennomgående bør likestilles med det å ha eller skaffe seg seksuell omgang med en annen. Departementet foreslår derfor at alle bestemmelsene om seksuell omgang i straffeloven 2005 gis tillegg som viser at de også rammer det å få en annen til å utføre handlinger med seg selv svarende til seksuell omgang, på de vilkår som bestemmelsene ellers setter.

Pornografibestemmelsen foreslås videreført uten endringer, men er foreslått supplert av et utstillingsforbud som skal verne allmennheten mot uforvarende og ufrivillig å bli utsatt for bilder av kjønnsorganer eller seksualiserte skildringer på offentlig sted eller et sted som lett kan iakttas fra offentlig sted eller på utsalgssted.

For øvrig svarer forslaget i stor grad til gjeldende rett og Straffelovkommisjonens skisse til kapittel 28.

Forslaget til *kapittel 27* i straffeloven 2005 omhandler vern av sentrale formuesgoder og -rettigheter, og er i hovedsak forslag til straffebestemmelser til avløsning av straffeloven 1902 kapittel 24 om underslag, tyveri og ulovlig bruk, kapittel 25 om utpresning og ran, og kapittel 31 om heleri. I tillegg tar kapittel 27 opp i seg flere av bestemmelsene i straffeloven 1902 kapittel 40 om forseelser mot formuesrettigheder. Nytt i forhold til gjeldende rett og Straffelovkommisjonens skisse er egne bestemmelser om hvitvasking.

Kapittel 27 inneholder ingen fullstendig regulering av vernet om formuesgoder og -rettigheter. Disse interessene vernes også særlig av lovens kapittel 28 om skadeverk og fremkalling av fare for allmennheten, kapittel 30 om bedrageri, skattesvik og liknende økonomisk kriminalitet, og kapittel 31 om kreditorvern. Straffeloven 1902 § 262 (ulovlig befatning med dekoderinnretning) videreføres i kapittel 21. Det foreslås i liten grad realitetsendringer i gjerningsbeskrivelsene, men vilkåret om vinnings hensikt er i samsvar med skissen fra Straffelovkommisjonen gjennomgående erstattet med et krav om vinnings forsett.

Kapitlet svarer til Straffelovkommisjonens skisse til kapittel 30 – Tyveri, underslag, ran, utpressing mv. – og til skissene om heleri og hvitvasking. Departementet følger ikke opp kommisjonens skisse til eget kapittel med generelle bestemmelser til forebygging av andre straffbare handlinger, se NOU 2002: 4 side 489. Departementet foreslår i stedet å plassere bestemmelser om heleri og hvitvasking i kapittel 27.

Departementet foreslår å nedjustere strafferammene for vinningsforbrytelser som ikke er grove, så som ordinært tyveri, underslag, bilbrukstyveri og for vanlig heleri og hvitvasking. Også den øvre

strafferammen for grov ulovlig bruk foreslås nedjustert, fra tre til to års fengsel. Den øvre strafferammen for grovt ran på fengsel i inntil 12 år foreslås videreført. Det samme gjelder den særlige øvre strafferammen på 21 års fengsel for grovt ran med død eller betydelig skade til følge, også for tilfeller hvor det kun er utvist lettere uaktsomhet i forhold til følgen. For narkotikaheleri under særdeles skjerpende omstendigheter foreslås den øvre strafferammen senket fra fengsel inntil 21 år til fengsel inntil 15 år. Det er nytt at denne øvre strafferammen også skal gjelde for narkotikaheleri av et meget betydelig kvantum og for heleri av utbytte fra menneskehandel. I tillegg foreslås justeringer av strafferammene i enkelte av bestemmelsene som avløser straffebudene om forseelser mot formuesrettigheter i straffeloven 1902 kapittel 40, herunder for mindre tyveri, underslag, heleri og hvitvasking. Begrunnelsen er at strafferammene i større grad enn i dag skal gjenspeile det eksisterende straffenivået for disse lovbruddene og representere en realistisk ramme for straff. Endringene i strafferammen er ikke ment å lede til en mildere bedømmelse av lovbruddene det gjelder.

Forslaget til *kapittel 28* i straffeloven 2005 avløser straffeloven 1902 kapittel 28 og § 391 om skadeverk og §§ 148, 149, 151 og 159 om brannstiftelse mv. De to regelsettene ivaretar til dels ulike interesser, men har i praksis til felles at det blir begått en form for skadeverk.

Hovedformålet med de rene skadeverksbestemmelsene er å verne den økonomiske interesse i at gjenstander ikke utsettes for skade fra utenforstående. Reglene om brannstiftelse mv. har derimot til formål å verne offentlige interesser i at ingen fremkaller fare for allmennheten ved å begå visse former for skadeverk eller ved å volde visse typer ulykker. Med fare for allmennheten menes at gjerningspersonen utsetter en større, ubestemt krets av personer for fare for tap av menneskeliv.

Lovforslaget er i det vesentlige en videreføring av gjeldende rett, og svarer i stor utstrekning til Straffelovkommisjonens skisse. Bestemmelsene om skadeverk i straffeloven 1902 foreslås videreført i bestemmelser om skadeverk, grovt skadeverk og mindre skadeverk, men straffansvaret for simpelt uaktsomt grovt skadeverk utgår. Grovt uaktsomt grovt skadeverk vil etter forslaget fremdeles være straffbart med en øvre strafferamme på bot eller fengsel inntil ett år.

Til forskjell fra kommisjonen foreslår departementet å videreføre straff for den som ved å utnytte en villfarelse forleder noen til å foreta en handling som volder vedkommende formuestap. Brudd på bestemmelsen kan straffes med bot eller fengsel inntil ett år. I likhet med kommisjonen går departementet imidlertid inn for å flytte bestemmelsene om krenkelse av bedriftshemmeligheter til kapittel 21 om vern av informasjon og informasjonsutveksling.

Den sentrale bestemmelsen om brannstiftelse mv. i straffeloven 1902 § 148 videreføres i forslaget til bestemmelser om straff for fremkalling av fare for allmennheten. Strafferammen er fengsel fra to inntil 21 år. Sammenliknet med kommisjonens skisse og gjeldende rett er det foreslått flere endringer. Straffansvaret er utvidet noe ved at transportulykkene «sjøskade», «jernbaneulykke» og «luftfartsulykke» er supplert med det mer generelle «liknende ulykke». Formålet er å fange opp enkelte ulykker som faller utenfor disse tre kategoriene, men som ut fra sin art og sitt allmennfarlige skadepotensial bør behandles strafferettslig på samme måte. For det andre er straffansvaret noe innsnevret. Mens straffeloven 1902 § 148 også rammer rene ødeleggelser av materielle verdier, bare bygningene og verdiene er store nok, får den nye, tilsvarende bestemmelsen bare anvendelse dersom ødeleggelsen kunne medført fare for liv. Ren ødeleggelse av store verdier bør utelukkende rammes av bestemmelsen om (særlig grovt) skadeverk. Straffansvaret for uaktsom brannstiftelse mv. foreslås videreført med en strafferamme på bot eller fengsel inntil tre år.

Forslaget viderefører straffansvaret for å hindre forebygging eller bekjempelse av allmennfarlige ulykker og straff for å inngå forbund om å fremkalle fare for allmennheten. Straffen er i begge tilfeller fengsel inntil seks år.

I *kapittel 29* foreslår departementet regler om vern av tilliten til penger og visse dokumenter, det vil si regler som retter seg mot forfalsking og ettergjøring av dokumenter og penger. Reglene viderefører i hovedsak gjeldende rett, men med forenklinger og en tilpasning av reglene til vår tid. Det foreslås også materielle endringer ved at bestemmelser som i straffeloven 1902 inneholder krav om «rettsstridig hensikt» i stedet enten skal inneholde en objektiv rettsstridsreservasjon eller et krav om forsett. Krav om hensikt om en spesiell type bruk foreslås erstattet med krav om forsett om slik bruk. Straffansvaret for dokumentfalsk foreslås utvidet slik at både forfalsking/ettergjøring av et dokument og etterfølgende bruk av dokumentet kan straffes samtidig (i konkurrens).

Departementet foreslår å justere strafferammene for disse lovbruddene. Formålet er at strafferammene skal fremstå som mer realistiske ut fra det straffenivået som er etablert gjennom rettspraksis.

Bestemmelsene om dokumentfalsk foreslås vi-

dereført i straffeloven 2005. Det samme gjelder straff for uberettiget dokumentødeleggelse mv., og borttaking av grensemerke mv. Straffansvaret for pengefalsk foreslås utvidet slik at både forfalsking/ettergjøring av penger og etterfølgende bruk av pengene kan straffes i konkurrens. Det foreslås et uaktsomhetsansvar for den som forfalsker penger uten forsett om utgivelse, dersom pengene likevel blir utgitt.

Forslaget til *kapittel 30* supplerer kapittel 27 om vern mot vinningslovbrudd, og inneholder bestemmelser om andre økonomiske lovbrudd. Kapitlet svarer stort sett til Straffelovkommisjonens skisse til kapittel 32 om bedrageri, skattesvik og annen økonomisk uredelighet, og avløser i hovedsak straffeloven 1902 kapittel 26 om bedrageri og forsikringsbedrageri, villedende og uriktig selskapsinformasjon, ulovlig dobbeltsalg og krenkelse av sikkerhetsrett, samt bestemmelsene om skatte- og avgiftssvik. Dessuten går departementet inn for at bestemmelser om straff for økonomisk utroskap, korrupsjon og påvirkningshandel og bestemmelser om straff for regnskapsovertredelser tas med i dette kapitlet, ettersom departementet ikke følger opp Straffelovkommisjonens skisse til et generelt kapittel om vern av tillit.

Departementet foreslår en viss nedjustering av strafferammene. Begrunnelsen er at strafferammene skal gjenspeile det eksisterende straffenivået for disse lovbruddene og representere en realistisk ramme for straff. Nedjusteringen er også gjort ut fra et ønske om å harmonisere strafferammene med strafferammene i kapitlet om vinningslovbrudd. Endringene i strafferammene er ikke ment å lede til en mildere bedømmelse av denne typen lovbrudd.

Som i kapittel 27 om vinningslovbrudd, foreslås det at kravet om vinnings hensikt erstattes med et krav om vinnings forsett. De fleste bestemmelsene er dessuten gitt en noe annen språklig utforming enn i dag, men dette skyldes i all hovedsak lovtekniske hensyn og et ønske om å modernisere lovteksten slik at den blir lettere tilgjengelig. Det foreslås i liten grad realitetsendringer i gjerningsbeskrivelsene.

I forlengelsen av bedrageribestemmelsene foreslås det bestemmelser som retter seg mot bedrageriliknende handlinger, som for eksempel forsikringsbedrageri og skattesvik. I det alt vesentlige videreføres gjeldende rett.

Forslaget til bestemmelser om korrupsjon og påvirkningshandel viderefører fullt ut straffeloven 1902. Både aktiv og passiv korrupsjon i så vel offentlig som privat sektor er belagt med straff. Også forslaget til bestemmelser om økonomisk utroskap viderefører i det alt vesentlige reglene i straffeloven 1902. Forslaget til loven *kapittel 31* omhandler vern av kreditorers økonomiske interesser, og avløser straffeloven 1902 kapittel 27. Nytt er at det foreslås egne bestemmelser om grove og grovt uaktsomme formues- og boforringelser. Det foreslås også at eksekusjonshindring skilles ut i en egen bestemmelse og at straffebudet mot grov regnskapsovertredelse plasseres i loven kapittel 30.

Oppbyggingen av kapittel 31 svarer i hovedsak til Straffelovkommisjonens skisse til kapittel 33. Etter at kommisjonen fremla sin utredning, ble straffeloven 1902 kapittel 27 revidert i 2004. I forhold til gjeldende rett etter lovrevisjonen foreslås ikke materielle endringer utover en nedjustering av maksimumsstraffen for formues- og boforringelser som ikke er grove, og for grovt uaktsomme formues- og boforringelser. Begrunnelsen er først og fremst at straffebestemmelsene til vern om kreditorenes interesser bør ha strafferammer som tilsvarer dem som gjelder for vinningslovbruddene.

2 Vern av informasjon og informasjonsutveksling

2.1 Innledning

Straffeloven 1902 inneholder ikke noe eget kapittel eller en sammenstilling av straffebestemmelser som beskytter retten til informasjon og informasjonsutveksling, herunder bestemmelser om såkalt datakriminalitet. Det finnes imidlertid enkeltbestemmelser i loven som beskytter informasjon og kommunikasjon, jf. for eksempel § 145 annet ledd (uberettiget tilgang til data eller programutrustning), § 145 a (teknisk avlytting) og § 145 b (spredning av tilgangsdata). Til nå har man i hovedsak anvendt generelle bestemmelser om tyveri, underslag, utroskap, skadeverk, ulovlig bruk og lignende, også mot skadelige handlinger som knytter seg til moderne datateknologi. Enkelte lovendringer har imidlertid rettet seg særskilt mot datakriminalitet som faller utenfor de alminnelige bestemmelsene, jf. for eksempel de nevnte §§ 145-145 b og § 270 nr. 2 om databedrageri.

Informasjonslagring og informasjonsutveksling får stadig større betydning i samfunnslivet, og gjør det mulig å lagre, få tilgang til og utveksle store mengder informasjon. Samtidig gjør denne utviklingen samfunnet mer sårbart for angrep. I likhet med Straffelovkommisjonen ser departementet nå et behov for å samle og videreutvikle straffebestemmelsene som verner informasjon og informasjonsutveksling i et eget kapittel. Formålet er her som ellers i arbeidet med en ny straffelov å gjøre det lettere å se sammenhengen mellom beslektede bestemmelser, skape bedre oversikt og gjøre grensen for det straffbare tydeligere. I tillegg er det behov for å ta i bruk straff på nye områder for å demme opp for nye, straffverdige handlinger som den tekniske utviklingen har åpnet for. Forslaget om en egen bestemmelse som rammer den som krenker en annens identitet, er ett eksempel på det.

2.2 Bakgrunnen for lovforslagene

2.2.1 Straffelovkommisjonen og Datakrimutvalgets utredning (NOU 2007: 2)

Straffelovkommisjonen foreslår i delutredning VII et kapittel 23 om vern av informasjon og informasjonsutveksling. Kapitlet inneholder bestemmelser om datakriminalitet, men også bestemmelser til vern av informasjon og informasjonsutveksling som ikke knytter seg til datateknologi.

Regjeringen oppnevnte ved kongelig resolusjon 11. januar 2002 et utvalg for å utrede lovtiltak mot datakriminalitet (*Datakrimutvalget*). Utvalget fikk i oppdrag først å avgi en delutredning om og deretter utrede andre lovendringer for best mulig å kunne bekjempe datakriminalitet.

Den første delutredningen, NOU 2003: 27 Lovtiltak mot datakriminalitet, gjaldt gjennomføringen av Europarådets konvensjon 8. november 2001 om bekjempelse av kriminalitet som knytter seg til informasjons- og kommunikasjonsteknologi. Utredningen ble fulgt opp i Ot.prp. nr. 40 (2004-2005), og resulterte i lov 8. april 2005 nr. 16 som trådte i kraft straks.

Formålet med den neste delutredningen, NOU 2007: 2 Lovtiltak mot datakriminalitet, var å utarbeide forslag til straffebestemmelser mot datakriminalitet som kunne inngå i departementets arbeid med en ny straffelov. Utvalget gir uttrykk for at dagens regler er utilstrekkelige, og fremmer forslag om en rekke bestemmelser som utvider området for det straffbare og presiserer rettstilstanden der det i dag hersker tvil om rekkevidden av generelle straffebestemmelser.

Departementet har tatt utgangspunkt i Straffelovkommisjonens skisse til kapittel om vern av informasjon og informasjonsutveksling, og supplert det med Datakrimutvalgets utkast til bestemmelser om datakriminalitet. I de tilfellene departementet viser til Datakrimutvalgets forslag og ikke også til Straffelovkommisjonen, skyldes det at kommisjonen ikke foreslår noen tilsvarende bestemmelse. I andre tilfeller er det kun Straffelovkommisjonen som departementet viser til, typisk under behandlingen av straffebestemmelser som verner informa-

sjon, men som ikke spesifikt retter seg mot datakriminelle handlinger. Dette gjelder for eksempel forslaget til bestemmelse om straff for brudd på taushetsplikt.

2.2.2 Høringen

Enkelte høringsinstanser har uttalt seg om *Straffelovkommisjonens skisse* til kapittel om vern av informasjon og informasjonsutveksling. Departementet kommer tilbake til disse uttalelsene i tilknytning til de enkelte lovforslagene.

Datakrimutvalgets utredning ble sendt på høring 22. februar 2007 med frist 25. mai 2007.

Utredningen ble sendt til følgende adressater:

Departementene

Høyesterett
Lagmannsrettene
Oslo tingrett
Asker og Bærum tingrett
Bergen tingrett
Stavanger tingrett
Trondheim tingrett
Nord-Troms tingrett
Moss tingrett
Domstoladministrasjonen

Riksadvokaten
Statsadvokatembetene
Politidirektoratet
Politiets sikkerhetstjeneste
ØKOKRIM
Sivilombudsmannen

Generaladvokaten
Barneombudet
Forbrukerombudet
Datatilsynet
Konkurransetilsynet
Kredittilsynet
Post- og teletilsynet

Amnesty International (Norsk avdeling)
Det juridiske fakultet, Universitetet i Bergen
Det juridiske fakultet, Universitetet i Oslo
Det juridiske fakultet, Universitetet i Tromsø
Den Norske Advokatforening
Den Norske Dataforening
Den norske Dommerforening
Den norske Revisorforening
Det kriminalitetsforebyggende råd (KRÅD)
Det norske Menneskerettighetshuset
Forbrukerrådet
Forsvarergruppen av 1977
IKT Norge (IKT-næringens interesseorganisasjon)
Institutt for rettsinformatikk, UiO
Juridisk rådgivning for kvinner (JURK)
Juss Hjelpa i Nord-Norge
Juss-Buss
Jussformidlingen i Bergen
Kontor og Datateknisk Landsforening
Kommunenes Sentralforbund (KS)
Landsorganisasjonen i Norge (LO)
Likestillings- og diskrimineringsombudet
NetCom GSM AS
Norges Juristforbund
Norges Lensmannslag
Norsk forening for Jus og EDB
Norsk forening for kriminalreform (KROM)
Norsk Senter for Menneskerettigheter, UiO
Norsk Tele- og Informasjonsbrukerforening
Næringslivets Hovedorganisasjon (NHO)
Politiembetsmennenes Landsforening
Politiets Fellesforbund
Rettspolitisk forening
Redd Barna
Statsadvokatenes forening
Straffedes organisasjon i Norge (SON)
Telenor ASA
Tele2 Norge AS

Ved brev 11. april 2007 ble utredningen også sendt på høring til Finansnæringens hovedorganisasjon, Sparebankforeningen og Norges Bank. Ved brev 23. april 2007 ble høringsbrevet sendt til ISACA Norway Chapter.

Følgende instanser har realitetsmerknader:
Arbeids- og inkluderingsdepartementet
Barne- og likestillingsdepartementet
Fornyings- og administrasjonsdepartementet
Forsvarsdepartementet
Finansdepartementet
Kultur- og kirkedepartementet
Nærings- og handelsdepartementet
Samferdselsdepartementet
Agder lagmannsrett
Asker og Bærum tingrett
Moss tingrett
Riksadvokaten
Oslo statsadvokatembeter
Politidirektoratet
Generaladvokaten
Barneombudet
Forbrukerombudet
Datatilsynet
Kredittilsynet
Post- og teletilsynet
Den Norske Advokatforening

Det kriminalitetsforebyggende råd (KRÅD)
Forbrukerrådet
IKT Norge
Kommunenes Sentralforbund (KS)
Landsorganisasjonen i Norge (LO)
Norsk Senter for Menneskerettigheter, UIO
Næringslivets Hovedorganisasjon (NHO)
Politiets Fellesforbund
Redd Barna
Telenor ASA
Finansnæringens hovedorganisasjon
Sparebankforeningen
Norges Bank
ISACA Norway Chapter

Etter foreleggelse fra Politidirektoratet har også Oslo politidistrikt, Troms politidistrikt, Kripos og Politihøgskolen avgitt høringssvar med merknader til realiteten. Forsvarsdepartementet har forelagt høringsbrevet for Nasjonal sikkerhetsmyndighet (NSM), Forsvarsstaben, Forsvarets forskningsinstitutt og Etterretningstjenesten. Nasjonal sikkerhetsmyndighet (NSM) har avgitt høringssvar. Vedlagt Finansdepartementets høringsuttalelse er uttalelse fra Skattedirektoratet. Fiskeridepartementet har forelagt høringsbrevet for Havforskningsinstituttet og Fiskeridirektoratet som begge har avgitt uttalelser. Vedlagt høringsuttalelsen til Arbeids- og inkluderingsdepartementet er uttalelse fra Arbeids- og velferdsdirektoratet (NAV). Næringslivets hovedorganisasjon har forelagt høringsbrevet for Næringslivets sikkerhetsråd (NSR) som har avgitt uttalelse. I tillegg har IFPI Norge, Elektronisk Forpost Norge (EFN), Norsk Videogramforening (NVF), Scandinavian Tv Organisations against Piracy (STOP Nordic) og TONO uttalt seg. I tillegg har departementet mottatt uttalelser fra et par privatpersoner.

Innholdet i høringsuttalelsene blir behandlet i tilknytning til de enkelte lovforslagene. Hovedinntrykket etter høringen er at høringsinstansene er positive til en mer utførlig regulering og en viss grad av nykriminalisering på området for datakriminalitet, selv om de er delt i synet på flere av straffebudene, avgrensningen av dem og dermed også grensen for det straffbare. Enkelte høringsinstanser mener mer generelt at utvalgets forslag til øvre strafferammer er for strenge.

2.3 Plassering, utforming og gradering av straffebestemmelsene

2.3.1 Et eget kapittel om datakriminalitet?

2.3.1.1 Hva er datakriminalitet?

Den alminnelige forståelsen er at begrepet datakriminalitet omfatter både kriminalitet som er rettet mot data og datasystemer, og kriminalitet hvor datautstyr benyttes som verktøy for å begå mer tradisjonell kriminalitet. *Datakrimutvalget* har ikke sett behov for å gi begrepet en rettslig definisjon, men lar det omfatte regler om kriminalitet som har sammenheng med bruk og utnytting av datateknologi (IKT), jf. utredningen side 42. Justisdepartementet slutter seg til dette, men vil samtidig understreke at begrepet «datakriminalitet» ikke har noen rettslig betydning. Det er imidlertid hensiktsmessig å benytte begrepet når man drøfter kriminalisering av denne typen handlinger.

2.3.1.2 Hva bør kapitlet regulere?

Straffelovkommisjonen går som nevnt inn for å samle de mest sentrale reglene om datakriminalitet i et eget kapittel (kapittel 23) sammen med andre bestemmelser til vern av informasjon og informasjonsutveksling, som for eksempel straffebud om brudd på taushetsplikt og brudd på bedriftshemmelighet.

Tre *høringsinstanser* uttaler seg om Straffelovkommisjonens skisse.

Agder lagmannsrett mener at kommisjonens skisse til kapittel bygger på en inndeling på tvers av hovedkriteriene ellers, og samler forhold med svak indre sammenheng og splitter handlinger som naturlig hører sammen. Det vises blant annet til at noen av bestemmelsene i kapitlet har et personvernaspekt og kan passe i kapitlet om vern av den personlige frihet og fred. Reglene om brudd på informasjonsbeskyttelse, om overvåking og om brevbrudd kan også passe inn i kapitlet om vern av den offentlige ro og orden, alt ettersom man vektlegger det allmenne eller individuelle aspektet. Domstolen viser også til andre eksempler på at det fremstår som noe tilfeldig hvor enkelte av bestemmelsene er plassert.

Datatilsynet gir sin tilslutning til Straffelovkommisjonens skisse til kapittelinndeling, og viser til at et eget kapittel om vern av informasjon og informasjonsutveksling gjør det lettere å se sammenhengen mellom beslektede bestemmelser. Også *Finansnæringens hovedorganisasjon* (FNH) støtter skissen til systematisering.

Under overskriften: «Et eget kapittel om datakriminalitet?» i NOU 2007: 2 på side 42-43 drøfter *Datakrimutvalget* om det skal gis særlige straffebestemmelser om datakriminalitet, eller om alternativer som rammer slike handlinger bør inkorporeres i de øvrige, generelle straffebestemmelsene. Utvalget viser til at krenkelser av data og datasystemer reiser så mange særlige spørsmål at man er best tjent med en særregulering. Utvalget antar at utbygging av andre straffebud med alternativer som dekker datakriminalitet vil kunne gjøre dem svært kompliserte. I tillegg mener utvalget at en selvstendig regulering bedre får frem de legislative hensynene som gjør seg gjeldende ved beskyttelse av data, utover dem som gjelder formuesgoder mer spesielt, og at et eget kapittel om datakriminalitet gjør det enklere å tilpasse bestemmelsene til den teknologiske utviklingen. Men i motsetning til Straffelovkommisjonen går Datakrimutvalget inn for at bare dataspesifikke bestemmelser inntas i samme kapittel, og at de øvrige bestemmelsene i kommisjonens skisse til kapittel 23 følges opp andre steder i ny straffelov. Som begrunnelse viser utvalget til pedagogiske hensyn og hensynet til oversikt og sammenheng.

Av *høringsinstansene* som har uttalt seg om Datakrimutvalgets forslag til systematikk, er det et flertall som støtter forslaget om et eget kapittel om datakriminalitet. Andre reiser spørsmål om sammenhengen med den øvrige straffelovgivningen går tapt dersom straffebestemmelsene om datakriminalitet samles i et eget kapittel. *Oslo statsadvokatembeter* trekker spesielt frem at det ikke er grunnlag for å benytte spesielle straffebud alene fordi datateknologi har vært benyttet som verktøy ved gjennomføringen av lovbruddet – eksempelvis ved tradisjonell vinningskriminalitet.

Departementet har tidligere lagt til grunn at det som utgangspunkt ikke bør vedtas særregler for handlinger som begås ved hjelp av moderne teknologiske hjelpemidler når handlingene rammes av allerede eksisterende straffebud mot tyveri, utroskap, dokumentfalsk mv., jf. Ot.prp. nr. 35 (1986-87) side 13. På den bakgrunn har man tidligere avstått fra å samle bestemmelsene om datakriminalitet i et eget kapittel i straffeloven. Departementet fastholder dette utgangspunktet også her. Selv om midlet til å utføre en straffbar handling eller målet for den straffbare handlingen kan være annerledes her enn ved andre lovovertredelser, er ikke det i seg selv tilstrekkelig til å begrunne særbehandling. Departementet har for eksempel ikke funnet grunn til å foreslå et eget straffebud om dataskadeverk, se punkt 2.15.5.1. Selv om departementet mener at straffansvaret for uberettiget endring av data mv. bør presiseres, bør det skje i den alminnelige skadeverkbestemmelsen, jf. lovforslaget § 351 annet ledd. Også ulovlig bruk av andres datasystemer skal ifølge forslaget fortsatt rammes av bestemmelsen om ulovlig bruk av løsøregjenstand, jf. lovforslaget §§ 343 og 344 og nedenfor i punkt 2.13.4. Det samme gjelder systemskadeverk eller driftshindring som departementet mener fortsatt bør rammes av den alminnelige skadeverkbestemmelsen, se punkt 2.15.5.2. I disse tilfellene gjør det seg ikke gjeldende forskjeller i straffbarhetsvilkårene eller strafferammene som begrunner en særskilt regulering. Departementet foreslår imidlertid en egen bestemmelse som rammer handlinger som medfører fare for avbrudd eller vesentlig hindring av driften av et datasystem, jf. forslaget til § 206. Siden bestemmelsen utelukkende retter seg mot datasystemer, hører den naturlig hjemme i kapitlet om vern av informasjon.

Departementet foreslår dessuten egne bestemmelser om straff for visse handlinger som knytter seg til datakriminalitet, og som i dag bare i begrenset utstrekning er kriminalisert. Det gjelder enkelte forberedelseshandlinger, jf. forslaget § 201 om uberettiget befatning med tilgangsdata, dataprogram mv. og § 202 om identitetskrenkelse (se punkt 2.8 og 2.9).

Departementet har i forslaget til ny straffelov spesiell del for en stor del lagt til grunn Straffelovkommisjonens forslag til kapittelinndeling, jf. Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) side 17-18, og går inn for at bestemmelser som tar sikte på å beskytte informasjon og informasjonsutveksling fortrinnsvis samles i ett kapittel. Det betyr at kapitlet ikke er forbeholdt typisk «datakriminelle» handlinger, men omfatter også handlinger som generelt truer informasjon og informasjonsutveksling i samfunnet, også når handlingene skjer uten bruk av teknologiske virkemidler og heller ikke retter seg mot datasystemer eller elektroniske kommunikasjonsnett. Dette er likevel ikke gjennomført fullt ut i tilfellene hvor straffebudet også verner om andre interesser som gjør det mer naturlig å la bestemmelsen høre inn under et annet kapittel i straffeloven 2005. For eksempel er Straffelovkommisjonens skisse til § 23-2 om offentliggjøring av private forhold, plassert i kapittel 24 om vern av den personlige frihet og fred.

Bestemmelsene i forslaget til kapittel 21 har det til felles at de først og fremst verner om informasjon og informasjonsutveksling. Men også de øvrige kapitlene i straffelovens spesielle del inneholder enkeltbestemmelser som har en side til vern av informasjon og kommunikasjon.

Datakrimutvalget har i utformingen av straffebestemmelsene lagt til grunn prinsippet om tekno-

logi- og innholdsnøytralitet. Hvilket IKT-system det er tale om og hva slags innhold dataene har, er ikke relevant for virkeområdet. Departementet slutter seg til denne tilnærmingen. Hvor straffverdig en handling er, beror normalt ikke på hvilket teknologisk utstyr som er benyttet eller hvilken teknologisk innretning som er gjenstand for den straffbare handlingen. Der det har vært mulig, har departementet strukket prinsippet om teknologisk nøytralitet enda lenger, slik at enhver informasjon og informasjonsutveksling – uavhengig av om den er elektronisk eller ikke – i utgangspunktet nyter samme vern. Et eksempel er forslaget til § 202 om identitetskrenkelse. Etter forslaget gjelder bestemmelsen uavhengig av om utnyttelsen av en annens identitet skjer ved hjelp av elektronisk utstyr eller på annen måte, for eksempel i bankskranken eller per brev.

Et annet lovteknisk spørsmål har vært om de nye bestemmelsene i forslaget til kapittel 21 bør utformes i henhold til dagens teknologi eller om det, så langt som det er mulig, bør anvendes mer generelle formuleringer som tar høyde for fremtidens teknologiske utvikling. Departementets utgangspunkt er at utformingen av straffebestemmelsene bør ta høyde for den fremtidige utviklingen så langt det er mulig, slik at de kan virke effektivt over tid. En annen sak er at det ikke alltid er mulig å utforme «tidsnøytrale» bestemmelser. Det skyldes i hovedsak at bestemmelsene ved dette kan bli for unyanserte og generelle, eller at den teknologiske utviklingen er vanskelig å forutse.

2.3.2 En egen bestemmelse med legaldefinisjoner?

Datakrimutvalget går inn for en definisjonsbestemmelse innledningsvis i utkastet til kapittel om datakriminalitet, jf. utredningen side 59-62. Her defineres de sentrale begrepene som går igjen i de fleste bestemmelsene, som for eksempel «datasystem», «dataprogram» og «data».

Ti *høringsinstanser* har uttalt seg om forslaget. Det gjelder *Fornyings- og administrasjonsdepartementet, Politidirektoratet, Oslo politidistrikt, Moss tingrett, Post- og teletilsynet, Datatilsynet, Nasjonal sikkerhetsmyndighet, Advokatforeningen, Scandinavian Tv Organisations against Piracy (STOP Nordic)* og *Fiskeridirektoratet*. Selv om flere av instansene, deriblant *Oslo politidistrikt* og *Advokatforeningen*, støtter forslaget, spør flere om definisjonene er presise nok eller favner for vidt. Enkelte etterlyser også større grad av harmonisering med tilsvarende begreper i andre lover. Andre høringsinstanser er mer skeptisk til å oppstille legaldefinisjoner, deriblant *Fornyings- og administrasjonsdepartementet* og *Moss tingrett. Fornyings- og administrasjonsdepartementet* uttaler:

> «Ord som "data" og "datasystemer" benyttes i en rekke situasjoner med svært forskjellig meningsinnhold. Det er derfor viktig at det defineres klart hvilken forståelse som legges til grunn i loven. Det vises særlig til definisjonen av "data" hvor det fremgår at det kun omfatter informasjon som behandles elektronisk. På en rekke andre felter benyttes data som synonym til informasjon eller opplysning, uavhengig av elektronisk behandling. Et eksempel er "persondata" som synonym til "personopplysning". Enkelte av definisjonene er vanskelige å forstå. Definisjonene av "dataprogram" og "elektronisk kommunikasjonsnett" inneholder for eksempel en del ord som også med fordel kunne vært definert (kildekode, svitsjer, kommunikasjons- og radioutstyr).»

Moss tingrett viser til at det er ingen tradisjon for at ord og uttrykk i straffeloven defineres i større ustrekning enn det som er gjort i straffeloven 2005 kapittel 2 om legaldefinisjoner, og mener utkastet § 1 ikke naturlig hører hjemme i straffeloven.

Justisdepartementet er etter høringen styrket i sin oppfatning om at kapitlet ikke bør inneholde en definisjonsbestemmelse. Selv om flere av instansene peker på at hensynet til klarhet og tilgjengelighet taler for legaldefinisjoner, viser høringen at det er vanskelig å utforme presise og dekkende definisjoner som samtidig er føyelige nok. Enkelte av definisjonene fremstår som så vidt kompliserte at også enkeltord i beskrivelsen fortjener en forklaring. Da reduseres hensikten med bestemmelsen. Riktignok kan det hevdes at behovet for definisjoner gjør seg sterkere gjeldende ved datakriminalitet enn på andre områder i strafferetten. Departementet mener imidlertid at begrepene ikke bør «låses» i en legaldefinisjon, men i den grad det er nødvendig og mulig forklares i motivene og utvikles i takt med teknologien. I tillegg kommer at departementets forslag til kapittel også inneholder andre bestemmelser enn bare dem som knytter seg til datakriminalitet, jf. punkt 2.3.1.2. Det gjør det mindre naturlig å ta inn en paragraf med legaldefinisjoner som retter seg mot bestemmelsene om datakriminalitet spesielt.

2.3.3 Rettsstridsreservasjonen

Bortsett fra i ett av *Datakrimutvalgets* utkast til straffebud, er området for det straffbare avgrenset ved bruk av vilkåret om at handlingen må være uberettiget. Hva som skal regnes som «uberetti-

get» skal ifølge utvalget avgjøres på bakgrunn av normer utenfor strafferetten, som spesiallovgivning, avtale, kutyme, retningslinjer, instrukser og lignende, jf. utredningen side 62 annen spalte. Også kutymer for kommunikasjon på internett (såkalt nettvett) vil ifølge utvalget kunne ha relevans for innholdet i rettsstridsreservasjonen.

Den ulovfestede rettsstridsreservasjonen i strafferetten er normalt en relativt snever unntaksregel om innskrenkende tolkning, som angir når en ellers straffbar handling vil være straffri, jf. Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) side 21-22. I Datakrimutvalgets utkast er utgangspunktet motsatt: Vilkåret «uberettiget» er det sentrale straffbarhetsvilkåret som angir når handlinger som normalt er lovlige, regnes som ulovlige.

Seks *høringsinstanser* uttaler seg generelt om utvalgets bruk av rettsstridsreservasjonen «uberettiget» i utkastet til lovbestemmelser. *Skattedirektoratet, Datatilsynet, Finansnæringens Hovedorganisasjon* (FNH), *Sparebankforeningen* og *Elektronisk Forpost Norge* (EFN) er alle kritiske til måten utvalget har utformet straffebudene på. Hovedinnvendingen er at straffebudene blir for upresise og lite forutsigelige når de ikke klarere gir uttrykk for hvilke handlinger som er gjort straffbare. *Skattedirektoratet* uttaler:

> «Under punkt 5.3 gis det anvisning på at meningsinnholdet i kvalifikasjonsnormer «uberettiget» skal bestemmes på grunnlag av normer utenfor strafferetten. Man viser til « ... spesiallovgivning, avtale, kutyme, retningslinjer, instrukser og lignende ...». Det understrekes videre at normen må tolkes i den kontekst den opptrer og at innholdet vil variere i tråd med dette. Med tanke på at bestemmelsene vil få stor praktisk betydning for den jevne borgers handlinger er det betenkelig at kravet til slik breddekunnskap er så omfattende. De generelle forutsetninger og bakgrunnskunnskaper på området forslaget regulerer antas å være langt svakere enn hva vi ser på andre områder, og dermed blir det problematisk å forutsette slik kunnskap ved tolkningen av de enkelte straffebudene.»

Moss tingrett synes å være positiv til bruk av rettsstridsreservasjonen slik utvalget går inn for.

Etter departementets syn er det ikke til å unngå at enkelte bestemmelser må utformes slik at de etter sin ordlyd etter omstendighetene kan favne noe for vidt, uten at det på forhånd er mulig å snevre inn virkefeltet på en tilstrekkelig presis og fleksibel måte. Derfor er det hensiktsmessig å ta i bruk rettsstridsreservasjoner også i straffeloven 2005. Spesielt for bestemmelsene om datakriminalitet er at de gjerne beskriver handlinger som i seg selv ikke er straffverdige eller uønskede. Det er en dagligdags og lovlig handling å skaffe seg tilgang til datasystemer, disponere over databasert informasjon eller besitte tilgangsdata som passord og lignende. Det kan også være legitime årsaker til at en person benytter seg av andres datasystem eller sletter andres data. Det er de nærmere omstendighetene som avgjør om handlingen er straffverdig og bør kriminaliseres, for eksempel av hvem og under hvilke forutsetninger handlingen er utført. På den bakgrunn gjør utvalget bruk av rettsstridsreservasjoner for å tydeliggjøre at virkefeltet til straffebestemmelsene må innsnevres. Av hensyn til forutsigelighet ser departementet imidlertid grunn til å konkretisere gjerningsbeskrivelsen i straffebudene så langt det lar seg gjøre, og i noen grad mer enn i Datakrimutvalgets forslag. Men der det ikke lar seg gjøre å snevre inn virkefeltet på en tilstrekkelig presis og fleksibel måte, er det også i departementets forslag tatt i bruk spesielle rettsstridsreservasjoner. Reservasjonen som er benyttet i forslagene er «uberettiget». Departementet har i Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) lagt til grunn at reservasjonen «uberettiget» skal benyttes i de tilfellene det er behov for en noe bredere henvisning enn det som naturlig følger av ordet «ulovlig». «Ulovlig» viser vanligvis til underliggende rettsforhold i henhold til lov eller forskrift. «Uberettiget» viser for eksempel også til handlinger som er i strid med privatrettslige avtaler eller instrukser eller som er i strid med akseptabel atferd på et bestemt livsområde. Denne forståelsen av begrepet ligger også til grunn for forslaget her.

For øvrig gjelder den alminnelige og ulovfestede rettsstridsreservasjonen – at handlingen må være utilbørlig etter en sosialetisk vurdering – her som ellers i strafferetten.

2.3.4 Gradering av straffebudene

Datakrimutvalget omhandler gradering av straffebud på side 126-127 i utredningen. Utvalget foreslår at det skilles mellom liten, vanlig og grov overtredelse for alle lovbruddene, jf. utkastet §§ 18 og 19.

Departementet går gjennomgående inn for lavere strafferammer enn Datakrimutvalget, og ser derfor ikke grunn til å ha egne bestemmelser om grove overtredelser. Strafferammene i straffebestemmelsene for ordinære overtredelser er tilstrekkelig vide til også å omfatte de grove tilfellene.

2.4 Kriminalisering av grovt uaktsom overtredelse av straffebud til vern av informasjon og informasjonsutveksling

Skyldkravene i *gjeldende straffebestemmelser* som berøres av forslaget til nye straffebud til vern om informasjon og informasjonsutveksling, er nevnt under redegjørelsene for gjeldende rett. Som hovedregel forutsetter straff at det er utvist forsett.

Datakrimkonvensjonen oppstiller bare plikt til å strafflegge handlinger som er omfattet av kriminaliseringsforpliktelsene i konvensjonen og som er begått forsettlig.

Straffelovkommisjonen går inn for å videreføre grov uaktsomhet som skyldform i sin skisse til § 23-1 om brudd på taushetsplikt. Også grovt uaktsomt grovt skadeverk på elektronisk lagret informasjon foreslås straffet, jf. skissen til § 23-12. For øvrig foreslår kommisjonen at forsett skal være skyldkravet i straffebudene om vern av informasjon og informasjonsutveksling.

Datakrimutvalget har også hatt som utgangspunkt at straff forutsetter at det er utvist forsett med hensyn til de enkelte ledd i straffebudenes gjerningsbeskrivelser, se utredningen side 114. For enkelte typer lovbrudd har utvalget likevel foreslått å kriminalisere også grovt uaktsomme overtredelser, jf. utkastet § 17. Dette gjelder for § 7 om datamodifikasjon, § 9 om etterfølgende befatning med ulovlig tilegnet data og databasert informasjon, § 10 om uberettiget befatning med tilgangsdata, § 12 annet ledd om initiering av spredning av selvspredende dataprogram, og § 13 om driftshindring. Utvalgets begrunnelse for å kriminalisere også enkelte grovt uaktsomme overtredelser er at skadepotensialet er særlig stort ved visse typer lovbrudd.

Bare noen få *høringsinstanser* har uttalt seg om Datakrimutvalgets utkast til § 17 om grovt uaktsomt datalovbrudd. *Moss tingrett* viser til at datakrimkonvensjonen bare krever at forsettlige lovbrudd straffes, og mener norsk rett bør være i samsvar med dette. *Næringslivets hovedorganisasjon (NHO)* stiller spørsmål generelt ved det å kriminalisere grov uaktsom overtredelse på et teknologisk område i stadig endring. NHO hevder at endringene gjør det vanskelig å definere aktsomhetsnormen og dermed skille mellom grov og simpel uaktsomhet. *Kredittilsynet* ber om at det klargjøres hva som må anses som «grov uaktsomhet» og stiller særlig spørsmål om når man grovt uaktsomt har medvirket til straffbar datakriminalitet. *Oslo politidistrikt* synes det er «uvant at temaene grov uaktsom overtredelse og hva som anses som grove overtredelser, fremgår til slutt i kapitlet om datakriminalitet.»

Departementet viser til drøftelsen av kravene til subjektiv skyld i Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) side 111 flg., hvor det konkluderes med at idømmelse av straff som utgangspunkt bør være betinget av at handlingen er begått forsettlig, noe som er i samsvar med departementets grunnsyn om varsomhet med bruk av straff (side 113). Dette utgangspunktet gjelder også når departementet skal vurdere hvilken skyldform som skal gjelde for straffebestemmelsene i kapitlet om vern av informasjon og informasjonsutveksling. Den konkrete vurderingen av om grovt uaktsom overtredelse skal kriminaliseres, foretar departementet i tilnytning til det aktuelle straffebudet, se punkt 2.8.3.7 og 2.19.5.2. Departementet går ikke inn for å kriminalisere grovt uaktsom overtredelse med mindre det er nødvendig for at det aktuelle forbudet skal virke tilstrekkelig effektivt.

2.5 Strafferammer

Ved fastsetting av forslaget til strafferammer tar *Datakrimutvalget* utgangspunkt i handlingenes straffverdighet, jf. utredningen side 125, og uttaler:

> «Til dels har utvalget tatt utgangspunkt i andre straffebestemmelser i gjeldende straffelov som man anser har tilsvarende straffverdighet. For andre handlinger – som vanskelig kan sammenlignes med bestemmelser i gjeldende straffelov – har utvalget på mer fritt grunnlag gitt et forslag til strafferamme. På tradisjonell måte har utvalget valgt å foreslå relativt vide strafferammer for å fange opp den ulike straffverdighet handlinger som faller innenfor samme straffebestemmelse, kan ha.
>
> Utvalget har sett hen til synspunktene for fastsetting av strafferammer i Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) kapittel 11.2-11.4. Videre har utvalget tatt hensyn til prosessuell betydning av strafferammene; særlig er det da vilkårene for når ransaking kan skje en har tenkt på, jf. straffeprosessloven § 192, idet ransaking og beslag er meget aktuelt i saker om datakriminalitet.»

Relativt få *høringsinstanser* har uttalt seg om forslagene til strafferammer. De fleste uttalelsene knytter seg til det enkelte lovforslaget. To instanser har imidlertid uttalt seg mer generelt om strafferammene i utvalgets forslag. Det gjelder *Politidirektoratet* og *Politihøgskolen*.

Politidirektoratet uttaler at forslaget til straffenivå synes velfundert, selv om lovgivningsteknikken er uvant.

Politihøgskolen mener strafferammene i utval-

gets forslag gjennomgående ligger for høyt, og fortsetter:

> «Først og fremst er dette tilfelle for strafferammene knyttet til ordinær overtredelse som i stor utstrekning ligger på 3 år. Det er imidlertid ikke mulig å ha noen godt begrunnet oppfatning om hvorvidt dette er for høyt, uten å ha tilgang til hvilke strafferammer som vil bli foreslått for tilsvarende lovbrudd knyttet til andre installasjoner og objekter. Etter vår oppfatning bør det ikke være forskjeller mellom strafferammene i datakrimkapitlet og for eksempel bestemmelsene om innbrudd, ulovlig bruk, skadeverk og tyveri ut over det som kan begrunnes i at angrep rettet mot datasystemer m.v. har et større skadepotensial. Utvalget har i § 18 foreslått at nettopp skadepotensialet skal tillegges vesentlig vekt ved avgjørelsen av om lovbruddet kan regnes som grovt. Politihøgskolen er enig i dette, men reiser da samtidig spørsmålet om ikke strafferammene for ordinære overtredelser – hvor jo skadepotensialet må være vesentlig mindre – da har blitt liggende noe høyt. Datakrimutvalget sier på side 125 at de har sett hen til behovet for å kunne benytte straffeprosessuelle tvangsmidler ved fastsetting av strafferammene. Selv om det er vanskelig å se om og i tilfelle hvor dette har påvirket de foreslåtte strafferammer, finner Politihøgskolen grunn til å påpeke at strafferammen skal avspeile handlingens straffverdighet. Normalt vil det ikke være noen klar sammenheng mellom handlingers straffverdighet og den omstendighet at etterforsking av den fordrer bruk av særskilte midler og metoder. I den grad det ved etterforsking av datakriminalitet er behov for å ha tilgang til særskilte midler og metoder, bør det åpnes for dette gjennom en egne bestemmelser i tilknytning til det aktuelle tvangsmiddel (slik det for eksempel er gjort for overtredelse av eksportkontrolloven), og ikke gjennom å la prosessuelle hensyn ha en inflatorisk virkning på strafferammene. Et motiv for å legge strafferammene forholdsvis høyt kan også ha vært prioriteringshensyn innad i politiet. En kombinasjon av at bestemmelsene nå samles i straffeloven og at de gis en forholdsvis høy strafferamme, kan tenkes å motvirke eventuelle holdninger om dette ikke er "ordentlig" kriminalitet. I den grad dette er et problem, er det Politihøgskolens oppfatning at dette er et ledelses- og styringsproblem som må få sin løsning på andre måter enn gjennom unødvendig høye strafferammer.»

Det blir tatt stilling til den konkrete strafferammen i tilknytning til drøftelsen av det enkelte lovforslaget. Departementet har likevel funnet grunn til å knytte noen generelle kommentarer til utvalgets forslag til strafferammer.

Utvalget har valgt å foreslå relativt vide strafferammer for å fange opp handlinger som rammes av det samme straffebudet, men som kan ha ulik straffverdighet. Etter departementets vurdering har imidlertid utvalget lagt strafferammen på et gjennomgående for høyt nivå. Ved utarbeidingen av ny straffelov legger departementet til grunn at en fortsatt skal ha et generelt sett moderat straffenivå, hvor man etter forholdene og i lys av straffens formål gjør minst mulig bruk av frihetsstraff, jf. Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) side 128. I Innst. O. nr. 72 (2004-2005) sluttet justiskomiteen seg til dette, se side 25. Dette bør prege de strafferammer som fastsettes, også for bestemmelsene om datakriminalitet. Det skal ikke fastsettes uforholdsmessige eller urealistisk høye strafferammer. Det bør dessuten i utgangspunktet bare være forskjeller på strafferammene i bestemmelsene om datakriminalitet og for eksempel bestemmelsene om innbrudd, ulovlig bruk, skadeverk og tyveri, hvis det kan begrunnes særskilt.

Ved sitt forslag til strafferammer legger utvalget betydelig vekt på at angrep rettet mot datasystemer har et stort skadepotensial.Når det samme forholdet står sentralt i vurderingen av om handlingen er grov, er departementet enig med Politihøgskolen i at den øvre strafferammen for ordinær overtredelse blir for høy i Datakrimutvalgets forslag. Selv om den øvre strafferammen bør legges høyt nok til at den fanger opp mer graverende overtredelser, bør den likevel gjenspeile handlingstypens alminnelige straffverdighet. Flere av bestemmelsene i forslaget til kapittel 21 vil dessuten kunne anvendes sammen med andre straffebestemmelser (i konkurrens). På den måten vil en kunne gå utover strafferammen for den aktuelle lovovertredelsen. Det taler for å utvise et visst måtehold. En for vid ramme kan dessuten utilsiktet drive opp straffenivået, noe som ikke er ønskelig. Muligheten til å anvende prosessuelle tvangsmidler er i utgangspunktet ikke et hensyn som bør tillegges større vekt i valget av den øvre strafferammen, jf. Ot. prp. nr. 90 (2003-2004) side 131, og får uansett bare begrenset betydning for bestemmelsene i kapittel 21. For ransaking er det tilstrekkelig at det foreligger skjellig grunn til mistanke om en handling som etter loven kan medføre frihetsstraff, jf. straffeprosessloven §§ 192 flg. Adgangen til å ta beslag er i utgangspunktet ikke avhengig av reaksjon og strafferamme, jf. straffeprosessloven § 202. På denne bakgrunn foreslår departementet en generell nedjustering av strafferammene i forhold til utvalgets forslag.

Departementet finner grunn til i denne sammenheng å peke på at EUs såkalte datalagringsdirektiv (direktiv 2006/24), som gjelder plikt for tilby-

dere av offentlige kommunikasjonsnett eller -tjenester om å lagre trafikkdata mv. i inntil to år, overlater til nasjonale myndigheter å fastsette regler om politiets tilgang til lagrede data. Samtidig viser direktivet i sin formålsbestemmelse til at hensynet er å sikre at informasjon er tilgjengelig for oppklaring av alvorlig kriminalitet ("serious crime"). I arbeidet med disse spørsmålene i Norge bør lovgiverne, ved en eventuell fastsetting av de krav som skal gjelde for politiets tilgang, for eksempel i form av konkrete strafferammekrav, se hen til strafferammene i særlig relevante straffebud, herunder bestemmelsene om datakriminalitet.

Forberedelseshandlinger bør straffes mildere enn forsøk, og begrunner i utgangspunktet en lav strafferamme, jf. særlig § 201 om uberettiget befatning med tilgangsdata, dataprogram mv.

Det vises for øvrig til Ot. prp. nr. 8 (2007-2008) side 23-25 om fastsetting av strafferammer i straffeloven 2005.

I omtalen av strafferammene vil departementet avslutningsvis peke på at lovbrudd som retter seg mot informasjon reiser et spesielt behov for å bruke straffeprosessloven § 216 b. Departementet har imidlertid ikke funnet grunn til å foreslå strafferammer som aktualiserer hovedregelen i straffeprosessloven § 216 b første ledd bokstav a. Departementet foreslår i stedet å føye til en henvisning til straffeloven kapittel 21 i bestemmelsen, jf. endringen i straffeprosessloven § 216 b og merknaden til denne.

2.6 Harmonisering av åndsverkloven §§ 53 a og 53 c, straffeloven 1902 § 262 og straffeloven 1902 §§ 145 annet ledd og 145 b

Uberettiget tilgang til data og handlinger som tilrettelegger for uberettiget tilgang, straffes i dag etter tre ulike regelsett i åndsverkloven og straffeloven. Uberettiget tilgang straffes etter *åndsverkloven § 53 a første ledd* og *straffeloven 1902 §§ 145 annet ledd* og *262 annet ledd*, mens tilrettelegging for uberettiget tilgang straffes etter *åndsverkloven §§ 53 a annet ledd* og *53 c* og *straffeloven 1902 §§ 145 b og 262 første ledd*. Forskjellen mellom disse straffebestemmelsene er at mens åndsverkloven §§ 53 a og 53 c verner åndsverk og straffeloven § 262 beskytter såkalte vernede tjenester, er straffeloven §§ 145 annet ledd og 145 b generelle bestemmelser om straff for henholdsvis spredning av tilgangsdata til «datasystem» og for den som skaffer seg uberettiget adgang til «data eller programutrustning som er lagret eller som overføres ved elektroniske eller andre tekniske hjelpemidler.» Vilkårene for straff, herunder skyldkravet, og strafferammen er forskjellig etter de ulike bestemmelsene, se nærmere punkt 2.8.3.2, 2.11.1 og 2.12.1.1.

Datakrimutvalget mener det er behov for å harmonisere bestemmelsene i åndsverkloven og straffeloven som gjelder uberettiget tilgang til data og tilrettelegging for uberettiget tilgang til data, se utredningen side 55, jf. også side 93-98. Harmoniseringsforslaget berører utvalgets utkast § 4 (ulovlig tilgang til datasystem), § 10 (ulovlig befatning med tilgangsdata), og § 11 (skadelig dataprogram og utstyr). Utvalget begrunner forslaget særlig med at det vil gi et mer oversiktlig lovverk, og fortsetter:

> «Dette oppnås ved å påse at reglene om uberettiget tilgang til data gis lik strafferettslig behandling uansett hvilket innhold dataene bærer. Per i dag fremstår de ovennevnte regler og grensesnittet mellom dem som så uoversiktlige at de er vanskelige å praktisere. Folkerettslige forpliktelser synes ikke å være til hinder for å integrere reglene i åndsverkloven § 53a og § 53c i datakrimkapitlet i den nye straffeloven (se kapittel 4.3.3 og 4.4.3). Forpliktelsene oppfylles ved at loven har et straffesanksjonert forbud mot omgåelse av tekniske beskyttelsessystemer som også gjelder digitaliserte vernede verk. Det er ikke noen betingelse at disse reglene står i åndsverkloven.»

Utvalget er imidlertid delt i synet på om harmonisering bør skje allerede som ledd i oppfølgingen av utvalgets utredning, eller om spørsmålet først bør utredes mer. *Utvalgets flertall* (medlemmene Willassen, Sellæg, Gulbrandsen og Taraldset) går inn for at harmonisering foretas i forbindelse med datakrimkapitlet i ny straffelov ved at det vesentlige av innholdet i åndsverkloven §§ 53 a og 53 c implementeres i straffeloven. Flertallet legger vekt på behovet for samordning, som vil lette praktiseringen av reglene, og at samordningen ikke er ment å innebære materielle endringer. *Utvalgets mindretall* (medlemmet Christensen og lederen Rønning) viser til den nære sammenheng mellom åndsverkloven § 53 a og øvrige bestemmelser i loven, og spør om § 53 a egentlig bør flyttes ut av åndsverkloven. Mindretallet ser også behovet for å vurdere forholdet mellom de ulike bestemmelsene, men forutsetter at dette gjøres i forbindelse med Kultur- og kirkedepartementets varslede revisjon av åndsverkloven.

Elleve *høringsinstanser* har uttalt seg om harmoniseringsspørsmålet. Ni er enige med utvalget i at bestemmelsene i henholdsvis åndsverkloven og straffeloven om ulovlig tilgang og tilrettelegging for ulovlig tilgang bør harmoniseres. De to siste instan-

sene, *Fornyings- og administrasjonsdepartementet* og *Nærings- og handelsdepartementet*, mener også at det er behov for å se nærmere på forholdet mellom bestemmelsene i åndsverkloven og straffeloven, uten – slik Justisdepartementet oppfatter det – å konkludere med at harmonisering bør skje. Høringsinstansene er imidlertid delt i synet på når og hvordan samordningen eventuelt bør skje. Fire høringsinstanser, *Advokatforeningen, Næringslivets sikkerhetsråd, ISACA Norway Chapter* og *Politihøgskolen*, støtter uttrykkelig flertallets forslag. Også *Kommunenes Sentralforbund, Scandinavian Tv Organisations against Piracy (STOP Nordic)* og *TONO* har sympati for utvalgsflertallet. *IFPI Norge, Fornyings- og administrasjonsdepartementet, Nærings- og handelsdepartementet* og *Kultur- og kirkedepartementet*, støtter utvalgets mindretall. *Kultur- og kirkedepartementet*, som forvalter åndsverkloven, uttaler at det er behov for å utrede nærmere forholdet mellom bestemmelsene som omfattes av harmoniseringsforslaget. I motsetning til Datakrimutvalgets flertall mener Kultur- og kirkedepartementet at utvalgets utkast på flere punkter endrer gjeldende rett. Dette departementet opplyser avslutningsvis i sin uttalelse at det «vil foreta en gjennomgang av hele åndsverkloven frem mot 2009. Et av målene ... er å gjøre åndsverkloven mer oversiktlig og lettere tilgjengelig for brukerne, i lys av den teknologiske utviklingen. Det vil være naturlig å ta opp disse spørsmålene i den sammenheng.»

Justisdepartementet er enig med utvalget og høringsinstansene i at det er et behov for å gjennomgå og eventuelt samordne bestemmelsene om henholdsvis uberettiget tilgang til og tilrettelegging for uberettiget tilgang til data i åndsverkloven og straffeloven. Det fremstår imidlertid som mest hensiktsmessig at denne gjennomgåelsen foretas i forbindelse med Kultur- og kirkedepartementets revisjon av åndsverkloven, og ikke i forbindelse med arbeidet med ny straffelov. For Justisdepartementet veier det tungt at Kultur- og kirkedepartementet som ansvarlig for åndsverkloven uttaler at det er behov for å utrede forholdet mellom åndsverkloven og straffelovens bestemmelser nærmere, og mener at utvalgets utkast til harmoniseringsbestemmelser innebærer materielle endringer av gjeldende bestemmelser i åndsverkloven.

Departementet mener at det i forlengelsen av dette også er mest hensiktsmessig å utsette samordningen mellom straffelovens generelle bestemmelser og straffeloven 1902 § 262 om vernede tjenester. Dette er i samsvar med utvalgsflertallets anbefaling for det tilfelle at åndsverklovens bestemmelser om ulovlig tilgang og tilrettelegging for ulovlig tilgang ikke integreres i straffeloven 2005, jf. utredningen side 56 femte avsnitt. Straffeloven 1902 § 262 foreslås derfor i proposisjonen her videreført med bare mindre endringer, se lovforslaget § 203 og punkt 2.10.

At samordningen med straffeloven 1902 § 262 og åndsverklovens bestemmelser utstår, medfører at lovforslaget § 201 om uberettiget befatning med tilgangsdata, dataprogram mv., § 204 om innbrudd i datasystem og § 205 om krenkelse av retten til privat kommunikasjon inntil videre får et noe begrenset virkeområde, idet åndsverkloven §§ 53 a og 53 c og lovforslaget § 203 vil være spesialregler for henholdsvis åndsverk og vernede tjenester.

2.7 Jurisdiksjon – handling som anses foretatt på flere steder

2.7.1 Gjeldende rett, folkerettslige forpliktelser

Straffeloven 1902 § 12 regulerer det geografiske virkeområdet for norsk straffelov. Ifølge § 12 *nr. 1* får norsk straffelov anvendelse på handlinger som er foretatt i riket (territorialprinsippet). Ifølge § 12 *nr. 3* kan norske statsborgere i visse tilfeller strafforfølges for handlinger som er begått i utlandet (nasjonalitetsprinsippet). Også for handlinger begått av utlendinger i utlandet kan straffeloven på visse vilkår få anvendelse, jf. § 12 *nr 4*, blant annet i tilfellene der handlingen forøvet i utlandet er straffbar også etter gjerningsstedets rett (dobbel straffbarhet). Av § 12 *annet ledd* går det frem at i tilfeller hvor en handlings straffbarhet avhenger eller påvirkes av en inntrådt eller tilsiktet virkning, betraktes handlingen som foretatt også der hvor virkningen er inntrådt eller tilsiktet fremkalt. For en grundigere fremstilling av gjeldende rett vises til Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) side 173 flg.

Bestemmelsene om jurisdiksjon i *straffeloven 2005* er i *§§ 4-7*. Bestemmelsene er i stor utstrekning en videreføring av gjeldende rett, selv om det på en del punkter er realitetsendringer. Bestemmelsen i straffeloven 1902 § 12 annet ledd er imidlertid videreført med bare språklige endringer, jf. § 7.

Datakrimkonvensjonen artikkel 22 regulerer jurisdiksjon. På bakgrunn av Datakrimutvalgets første delutredning, NOU 2003: 27 ble det ved lov 8. april 2005 nr. 16 gjort en endring i § 12 første ledd nr. 3 for å bringe bestemmelsen i samsvar med konvensjonen.

2.7.2 Datakrimutvalgets forslag, delutredning I og II

I sin *delutredning I* pekte Datakrimutvalget på at rekkevidden av straffeloven 1902 § 12 annet ledd er usikker, og viste i den forbindelse til en underrettsavgjørelse i RG 2001 side 219 som gjaldt pornografisk materiale på internett, jf. NOU 2003: 27 side 52. Departementet gikk ikke inn for noen endring i bestemmelsen på dette punktet i Ot.prp. nr. 40 (2004-2005), eller senere i forbindelse med arbeidet med straffeloven 2005, jf. Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) side 173 flg.

I sin *andre delutredning* foreslår Datakrimutvalget en tilføyelse til straffeloven 2005 § 7 (straffeloven 1902 § 12 annet ledd). Tilføyelsen er ment å presisere rettstilstanden for hvor en handling under kapitlet om datakriminalitet som er begått i utlandet, skal anses å ha funnet sted, jf. utredningen side 139-146. Utvalget foreslår å føye til at dersom et datasystem eller elektronisk kommunikasjonsnett i Norge er rammet eller forsøkt rammet av en handling som er straffbar etter datakrimkapitlet, anses virkningen som inntrådt i Norge.

2.7.3 Høringsinstansenes syn

Seks høringsinstanser har uttalt seg om forslaget. *Politidirektoratet, Kripos* og *Forbrukerombudet* synes å være positive til en slik presisering, mens *Oslo statsadvokatembeter* og *Moss tingrett* mener presiseringen er unødvendig. *Oslo statsadvokatembeter* uttaler:

> «En saklig avgrensning som forslagets annet punktum viser til ved henvisningen til kapitlet om «Vern av data, databasert informasjon og informasjonssystemer» vil kunne virke begrensende og skape behov for utilsiktede og unødvendige grensedragninger ved anvendelse av straffebestemmelsene.»

ISACA Norway Chapter etterlyser på sin side en nærmere klargjøring av rettstilstanden ved det som kalles «offshoring» – det vil si der en virksomhet i Norge kjøper outsourcingtjenester fra et internasjonalt konsulentselskap som på sin side benytter leverandør av IT-tjenester fra et lavkostland som for eksempel India. Dersom en straffbar handling blir begått mot datasystemet i India og gjerningspersonen ikke befinner seg i Norge, reises spørsmålet om det er tilstrekkelig for norsk jurisdiksjon at handlingen (også) har virkning i Norge.

2.7.4 Departementets vurdering

Departementet er enig med utvalget i at spørsmålet om jurisdiksjon har stor betydning for datakriminalitet på grunn av dens grenseoverskridende karakter. Handlingen kan være begått på tvers av landegrenser eller i samvirke mellom personer i flere land til samme tid. Ofte vil gjerningspersonen oppholde seg i ett land, mens datasystemet som rammes, befinner seg i et annet.

Departementet forstår utvalgets forslag som en presisering av rettstilstanden slik den følger av jurisdiksjonsbestemmelsene i straffeloven 2005, og legger til grunn at utvalget ikke har ment å foreslå realitetsendringer.

I Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) ble straffeloven 1902 § 12 annet ledd vurdert, men departementet fant ikke grunn til å foreslå utfyllende presiseringer i straffeloven 2005 § 7. Departementet fastholder dette syn. Slik straffeloven 1902 § 12 annet ledd og straffeloven 2005 § 7 er formulert, går det etter departementets syn tilstrekkelig klart frem hvilke tilfeller som gir norsk jurisdiksjon, også ved typisk datakriminelle handlinger der mer enn ett land er involvert. Bestemmelsene er ikke knyttet til noen bestemt kategori av straffebud, men må kunne anvendes når den inntrådte eller tilsiktede virkning knytter seg til en handling foretatt i et annet land, jf. Rt. 1996 side 654 og Rt. 2003 side 1770. Oppholder gjerningspersonen seg i England, og der fremstiller tilgangsdata med sikte på å begå datatyveri i Norge, kan ikke befatningen med tilgangsdata (jf. lovforslaget § 201) strafforfølges i Norge fordi den straffbare handlingen ikke avhenger eller påvirkes av en virkning – i Norge eller noe annet sted – for å være straffbar. Annerledes vil det stille seg om grensen for forsøk på datatyveri fra et norsk datasystem er overskredet. Her kan bestemmelsen i prinsippet gi norsk jurisdiksjon i forhold til datatyveriet ettersom handlingen avhenger av en virkning som var tilsiktet inntrådt i Norge.

Dette stiller seg ikke annerledes ved såkalt offshoring enn for andre straffbare handlinger der flere land er involvert. Det blir opp til påtalemyndigheten og domstolene å vurdere konkret om handlingens straffbarhet påvirkes eller avhenger av en virkning, og om denne virkningen kan anses for å ha funnet sted i Norge.

2.8 Strafflegging av handlinger som forbereder datarelatert kriminalitet

Kriminalisering av forberedelseshandlinger ble drøftet i Ot.prp. 90 (2003-2004) side 104 flg. Departementet ga her uttrykk for at forberedelseshandlinger bare bør kriminaliseres når det er et særskilt behov for det. Departementet går i tråd med dette ikke inn for noen generell kriminalisering av forberedelser til datarelatert kriminalitet, men foreslår å sette straff for enkelte typer forberedelseshandlinger.

Datarelaterte straffbare handlinger er som nevnt ofte grenseoverskridende: De begås ved hjelp av en datamaskin eller et datasystem som befinner seg i ett land, men kan berøre fysiske og juridiske personer i andre land. Å bekjempe slik kriminalitet krever derfor samarbeid på tvers av landegrenser. Departementet mener følgelig det bør ses hen til både folkerettslige reguleringer, særlig Europarådets datakrimkonvensjon, og andre lands rett, særlig rettstilstanden i de øvrige nordiske landene, når man skal vurdere strafflegging av forberedelseshandlinger til datarelaterte lovbrudd.

Av *høringsinstansene* er det flere som har kommet med generelle merknader om kriminalisering av handlinger som forbereder datarelatert kriminalitet. *Fiskeridirektoratet* ser et klart behov for slik kriminalisering. Det samme gjør *Finansnæringens hovedorganisasjon* og *Sparebankforeningen. Moss tingrett* foreslår en særskilt bestemmelse om forberedelseshandlinger som skal ramme enhver befatning med data i et datasystem som er særlig egnet til å anvendes som hjelpemiddel til å begå en straffbar handling. *Norsk senter for menneskerettigheter* peker på at det er betenkeligheter ved å straffe forberedelseshandlinger. *Riksadvokaten* uttrykker skepsis til nykriminalisering generelt. *Næringslivets Sikkerhetsråd* savner på sin side en prinsipiell diskusjon om kriminalisering av forberedelseshandlinger.

I det følgende drøftes nykriminalisering av tre typer handlinger som kan lede frem til annen datakriminalitet: elektronisk kartlegging, ulovlig anbringelse av utstyr, og befatning med skadelig dataprogram, herunder selvspredende dataprogram, og utstyr. I tillegg drøftes utvidelse av straffebudet mot ulovlig spredning av tilgangsdata i straffeloven 1902 § 145 b. Også utvalgets forslag til bestemmelse om identitetskrenkelse kan i hovedsak ses som en handling som forbereder annen kriminalitet, og drøftes i punkt 2.9 nedenfor.

2.8.1 Elektronisk kartlegging

Elektronisk kartlegging av datasystemer, herunder såkalt portskanning, innebærer bruk av kartleggingsprogrammer over nettet for å undersøke datasystemer. Kartleggingen kan typisk gi opplysninger om sårbarheter ved datasystemet, dets egenskaper, og tilgjengelige tjenester. Som Datakrimutvalget nevner, kan slik kartlegging ha ulike formål. For det første brukes slike programmer av internt systemansvarlige for å avdekke svakheter eller feil ved datasystemet, slik at disse kan utbedres og gjøre datasystemet mer sikkert. For det annet foretas elektronisk kartlegging for å forberede inntrengning i et datasystem gjennom avdekking av svakheter og muligheter for misbruk.

2.8.1.1 Gjeldende rett

Straffeloven 1902 har ingen egen bestemmelse om elektronisk kartlegging. Slik kartlegging har i rettspraksis vært vurdert opp mot bestemmelsene om ulovlig bruk i *straffeloven 1902 §§ 261* og *393*. Elektronisk kartlegging innebærer kommunikasjon med og aktivering av systemet som kartlegges, og problemstillingen har vært om denne aktiveringen er å anse som ulovlig bruk av løsøregjenstand. Straffeloven 1902 §§ 261 og 393 er behandlet i punkt 2.13.1, jf. lovforslaget §§ 343 og 344. Dersom oppdagelsen av eksempelvis sårbarheter utnyttes eller forsøkes utnyttet, vil handlingen etter omstendighetene kunne straffes som for eksempel innbrudd i datasystem eller skadeverk eller forsøk på dette.

Høyesteretts dom i Rt. 1998 side 1971 gjaldt en dataingeniør og et dataselskaps oppkobling mot datamaskiner ved Universitetet i Oslo som forberedelse til et NRK-program om sikkerhetsproblemer ved bruk av internett. Høyesteretts flertall tok ikke stilling til om det å forespørre en datamaskin som er koblet til internett om hvilke opplysninger den har å tilby, var bruk av løsøregjenstand. Flertallet fant at det uansett ikke var snakk om uberettiget bruk:

> «Etter min oppfatning må den som har koblet sin datamaskin til Internett, og har valgt å la den svare på forespørsler, anses å ha gjort maskinen til en del av det informasjonssystem som Internett representerer. Ved å koble maskinen til Internett har datamaskineieren akseptert at det blir rettet forespørsler til maskinen om hvilken informasjon den har å tilby, og den aktivitet som skjer når maskinen svarer på slike forespørsler, kan da etter mitt syn ikke anses som uberettiget bruk av maskinen.

Det A har gjort, er å undersøke hvilke porter som var tilgjengelige, og om maskinene stod åpne for brukere uten konto («guest» eller «anonymous»). Universitetet hadde valgt å la maskinene besvare forespørsler om hvilke porter som var tilgjengelige, men hadde ikke åpnet mulighet for brukere uten konto å komme inn på maskinene. Etter min mening må de undersøkelser som A har foretatt, ligge innenfor det som er berettiget å gjøre av henvendelser til datamaskiner som er tilkoblet Internett.»

Mindretallet på to dommere fant at As handlinger ble rammet av straffeloven 1902 § 393 som rettsstridig ulovlig bruk av løsøregjenstand.

Datakrimutvalget holder det åpent om fjerningen av beskyttelsesvilkåret i straffeloven 1902 § 145 annet ledd i 2005 gjør at elektronisk kartlegging rammes av forbudet mot å skaffe seg adgang til data, forutsatt at adgangen til de opplysninger på datasystemet som kan kartlegges, anses å være uberettiget, se utredningen side 67. Utvalget viser til Sunde: Lov og rett i cyberspace, Bergen 2006, side 138-39 og side 148. Sunde legger (side 147) vekt på Stortingets uttalte ønske om å styrke vernet om data, og mener det i lys av dette er mest naturlig at datainnbruddsbestemmelsen nå rammer elektronisk kartlegging uten gyldig samtykke.

Departementet ser det for sin del som tvilsomt om Stortingets fjerning av beskyttelsesvilkåret i datainnbruddsbestemmelsen gir grunnlag for å tolke bestemmelsen slik at den også rammer elektronisk kartlegging.

2.8.1.2 *Folkerettslige forpliktelser, andre nordiske lands rett*

Datakrimkonvensjonen pålegger ikke noen plikt til å kriminalisere elektronisk kartlegging.

Dansk straffelov kriminaliserer forberedelseshandlinger av alle slag som straffbart forsøk dersom gjerningspersonen har utvist forsett. Kartlegging straffes følgelig hvis det kan bevises at gjerningspersonen på tidspunktet for kartleggingen hadde besluttet å begå eksempelvis datainnbrudd. *Svensk rett* har ikke et særskilt straffebud mot elektronisk kartlegging. De forberedelseshandlinger som er straffbare i Sverige, synes heller ikke å omfatte slik kartlegging. Veiledende rettspraksis savnes. Heller ikke *Finland* har et eget straffebud mot elektronisk kartlegging.

2.8.1.3 *Straffelovkommisjonens skisse, Datakrimutvalgets forslag*

Straffelovkommisjonen har ikke foreslått noen egen bestemmelse om straff for uberettiget elektronisk kartlegging. Kommisjonen har imidlertid i tilknytning til skissen til ny § 30-14 om ulovlig bruk av løsøregjenstand stilt spørsmål ved om grensen for det ulovlige bør gå der hvor Høyesterett har trukket den i Rt. 1998 side 1971. Kommisjonen uttaler at «en kartlegging av postene i et fremmed datasystem står sentralt ved forberedelse av datainnbrudd, og vil som regel gjøre det nødvendig for offeret å foreta nærmere undersøkelser. Det bør vurderes om en lovendring er nødvendig for å fange opp slik kartlegging.»

Datakrimutvalget foreslår et eget straffebud som skal ramme den som uberettiget registrerer egenskaper på et datasystem for å kartlegge sårbarheter (utkastet § 2). Utvalget mener det er vanskelig å se at det foreligger aktverdige grunner for å foreta kartlegging uten etter ønske fra datasystemets eier. Elektronisk kartlegging hevdes å være mer nærgående og dermed farligere enn for eksempel det å foreta observasjoner av inngangspartiet til et hus man ønsker å gjøre innbrudd i, fordi kartlegging forutsetter kontakt med datasystemet som er objekt for handlingen. Kartleggingsprogramvare kan også bygges ut med såkalte exploits som automatisk utnytter sårbarheter som avdekkes, noe som hevdes å gjøre veien mellom kartlegging og misbruk kort.

Utvalget erkjenner at et argument mot kriminalisering er at kartlegging kan være vanskelig å forfølge på grunn av anonymiseringsteknikker og fordi det ofte vil kreve etterforskning i utlandet. Bruk av ressurser på etterforskning kan være vanskelig å forsvare hvis ikke kartleggingen har resultert i andre straffbare handlinger. På den annen side mener utvalget at det er liten grunn til å akseptere atferden, og at et straffebud kan virke holdningsskapende. Utvalget antar at mye av kartleggingsvirksomheten skyldes fravær av et forbud, og at dette kan ha åpnet for kartlegging preget av nysgjerrighet.

2.8.1.4 *Høringsinstansenes syn*

Elleve høringsinstanser har kommentert utvalgets forslag til straffebud om elektronisk kartlegging. Tre instanser, *Politidirektoratet, Kripos* og *ISACA Norway Chapter*, er positive til utkastet til § 2 fra Datakrimutvalget. Både *Politidirektoratet* og *ISACA Norway Chapter* fremhever et forbuds allmennpreventive virkning. *ISACA Norway Chapter* uttaler samtidig at det vil være nødvendig å følge ef-

fekten av et forbud nøye for å etterprøve den allmennpreventive effekten, og at mye kan tyde på at et eventuelt forbud mot elektronisk kartlegging bør koordineres bedre med lovgivning i andre land. *Politidirektoratet* peker dessuten på behovet for en avklaring av rettstilstanden.

Næringslivets Hovedorganisasjon, Elektronisk Forpost Norge, Havforskningsinstituttet og *Politihøgskolen* er negative til forslaget. *Næringslivets sikkerhetsråd* er også skeptisk. *Riksadvokaten,* som uttrykker generell skepsis til nykriminalisering, trekker frem utkastet § 2 som et eksempel på en bestemmelse som innebærer vide rammer for straffansvar. *Elektronisk Forpost Norge (EFN)* uttaler:

> «Det finnes en lang rekke legitime grunner til at man ønsker å kartlegge andres datasystemer. Å forby dette, selv om forbudet kun gjelder såkalt uberettiget bruk, vil komplisere arbeidsdagen unødig for IT-administrasjonspersonell da de vil måtte innhente juridiske vurderinger hver gang behovet for dette vil oppstå, for eksempel i forbindelse med problemløsningssituasjoner. Det kan argumenteres med at man kan innhente samtykke fra de som er ansvarlige for datasystemet du skal feilsøke mot på forhånd, men i mange situasjoner er dette uaktuelt – enten fordi det er vanskelig å vite hvem som faktisk er ansvarlig for datasystemet som skaper problemer, eller fordi man opererer med veldig korte tidsfrister. I mange tilfeller vil hvert minutt med nedetid medføre et betydelig økonomisk tap.»

Politihøgskolen påpeker blant annet at

> «en kriminalisering i seg selv vil skape en forventing om at politi og påtalemyndighet rent faktisk også etterforsker slike kartleggingshandlinger. I en vanskelig ressurssituasjon vil politiet åpenbart velge å prioritere de handlinger hvor det rent faktisk er gjort skade enten i form av at datasystemets integritet er brutt eller ved at data eller informasjon er stjålet. Den selvstendige kriminalisering av kartleggingsvirksomheten etter utkastets § 2, vil derfor i liten grad gi noen "added value" i kriminalitetsbekjempelsen, men tvert i mot ha den negative konsekvens at politiet og påtalemyndigheten kommer i miskreditt for ikke å ha fulgt opp anmeldelser.»

Næringslivets sikkerhetsråd uttrykker bekymring for forslaget om strafflegging av elektronisk kartlegging sammenholdt med de andre forslagene med tanke på kapasiteten og kompetansen hos de rettshåndhevende myndigheter.

2.8.1.5 Departementets vurdering

Elektronisk kartlegging medfører fare for skade i form av eksempelvis innbrudd på datasystem eller skadeverk. Kriminalisering av slik kartlegging ville derfor i og for seg være i samsvar med skadefølgeprinsippet, selv om man i disse tilfellene nok nærmer seg yttergrensen for hvilke handlinger det er rimelig å strafflegge ut fra prinsippet. Kartlegging kan også i seg selv medføre ulemper for den som utsettes for den, typisk ved at systemet må gjennomgås i etterkant for å avklare om uvedkommende har vært inne på det. Som nevnt innledningsvis er imidlertid departementets utgangspunkt at man skal være tilbakeholden med å kriminalisere handlinger på stadiet før forsøk.

Departementet er kommet til at det per i dag ikke er gode nok grunner til å sette straff for forberedelse i form av elektronisk kartlegging. Den mulige allmennpreventive effekten av en straffebestemmelse – både for kartleggingsvirksomheten og for etterfølgende kriminalitet – er ikke et tilstrekkelig tungtveiende argument for å anvende samfunnets strengeste reaksjon på handlingen. De tilfeller hvor kartleggingen faktisk viser seg å være forberedelse til andre kriminelle handlinger, vil kunne straffes etter andre straffebestemmelser, typisk bestemmelsen om innbrudd i datasystem. At eksempelvis innbruddet har vært forberedt ved forutgående kartlegging, kan vektlegges i skjerpende retning ved straffutmålingen.

Departementet legger også vekt på at et flertall av høringsinstansene er negative til forslaget. Datakrimkonvensjonen pålegger heller ingen plikt til å sette straff for elektronisk kartlegging, og det er ikke gjort verken i Sverige eller Finland. Danmark står i en særstilling i nordisk sammenheng ettersom den danske straffeloven på generell basis kriminaliserer alle typer forberedelseshandlinger som straffbare forsøk, forutsatt at vilkåret om fullbyrdelsesforsett er oppfylt.

Endelig har departementet lagt vekt på at en straffebestemmelse mot kartlegging nok ville være blant dem som politi og påtalemyndighet i en presset ressurssituasjon ikke vil ha mulighet for å følge opp. I en slik situasjon, som ikke er upraktisk, vil det være nærliggende for politi og påtalemyndighet å prioritere etterforskning og strafforfølging av handlinger som har ført til skade, eksempelvis innbrudd i datasystem. Departementet ser det som viktig at man ikke uten å være sikker på behovet kriminaliserer handlinger som det er usikkert om vil bli strafforfulgt, jf. Ot. prp. nr. 90 (2003-2004) side 93 annen spalte.

Departementet har på denne bakgrunn valgt ikke å følge opp Datakrimutvalgets forslag om et eget straffebud mot elektronisk kartlegging. At forslaget om kriminalisering ikke følges opp, innebærer at elektronisk kartlegging som utgangspunkt ikke vil være straffbar. Det kan likevel tenkes at enkelte tilfeller av slik kartlegging kan straffes etter andre straffebud, som straffebudet mot ulovlig bruk av løsøregjenstand.

2.8.2 Ulovlig anbringelse av utstyr som er egnet til å bli brukt for å gjennomføre datakriminalitet mv

2.8.2.1 Innledning

Datakrimutvalget definerer ulovlig anbringelse av utstyr som det å plassere utstyr eller programvare på eller i tilknytning til et datasystem eller elektronisk kommunikasjonsnett for å skaffe seg informasjon man ikke er berettiget til, jf. utredningen side 68. Eksempler på slik anbringelse er plassering av videokamera eller «falske fronter» på bankautomater for å skaffe pinkoder, og plassering av avlyttings- eller tappingsutstyr i tilknytning til elektronisk kommunikasjon.

Departementet nytter betegnelsen slik at den også omfatter ulovlig anbringelse av utstyr for avlytting eller opptak av samtale mv. uten tilknytning til et datasystem eller elektronisk kommunikasjonsnett, se nærmere om dette nedenfor.

2.8.2.2 Gjeldende rett, folkerettslige forpliktelser, andre nordiske lands rett

Selve plasseringen av utstyr er i dag som hovedregel en straffri forberedelseshandling. Det vil imidlertid være en noe glidende og uklar grense mellom straffri forberedelse og straffbart forsøk på eksempelvis datainnbrudd.

Forberedelse til telefon- og romavlytting ved plassering av lytteapparat, lydbånd eller annen teknisk innretning er dessuten straffbar etter *straffeloven 1902 § 145 a første ledd nr. 3*. Også medvirkning til og forsøk på forberedelser til telefon- og romavlytting straffes. Skyldkravet er forsett, og strafferammen er bot eller fengsel inntil seks måneder. *Første ledd nr. 1* som setter straff for hemmelig avlytting av telefonsamtale eller annen samtale mellom andre eller forhandlinger i lukket møte som vedkommende ikke selv deltar i og *nr. 2* som rammer hemmelig opptak ved hjelp av lydbånd av samtaler som nevnt i nr. 1 mv., behandles nedenfor i punkt 2.12 om krenkelse av retten til privat kommunikasjon.

Datakrimkonvensjonen omhandler ikke og krever ikke kriminalisert ulovlig anbringelse av utstyr mm.

Dansk straffelov kriminaliserer som nevnt forberedelseshandlinger av alle slag, jf. ovenfor punkt 2.8.1.2. *Svensk rett* straffer anbringelse av hjelpemiddel for å bryte post- eller telehemmelighet eller for å foreta ulovlig avlytting, se brottsbalken 4 kap. 9 b §. Tilsvarende er «dataintrång» kriminalisert på forberedelsesstadiet (4 kap. 9 c § jf. 4 kap. 10 §). *Finsk straffelov* setter straff for den som plasserer anordning for forberedelse til ulovlig avlytting eller ulovlig observasjon, se 24 kap. 7 §.

2.8.2.3 Datakrimutvalgets forslag, Straffelovkommisjonens skisse, høringsinstansenes syn

Datakrimutvalget foreslår å kriminalisere uberettiget anbringelse av utstyr og installering av dataprogrammer med det formål å begå informasjons- og datatyveri eller for ulovlig å tilegne seg tilgangsdata (forslaget § 3 jf. §§ 5, 6 og 10), se utredningen side 68-70 og 150-151. Begrunnelsen er først og fremst et ønske om å gi grunnlag for å gripe inn på et tidlig stadium, før eksempelvis tyveriet eller tilegnelsen har skjedd. Strafferammen for vanlig overtredelse foreslås satt til bot eller fengsel inntil ett år, og for grov overtredelse bot eller fengsel inntil tre år.

Straffelovkommisjonen foreslår ikke noe straffebud som tilsvarer Datakrimutvalgets utkast § 3 om ulovlig anbringelse. Kommisjonen reiser spørsmålet om ikke straffeloven 1902 § 145 første ledd nr. 3 om anbringelse av utstyr for ulovlig avlytting og opptak, uansett er straffbart etter den alminnelige bestemmelsen om forsøk. Den går likevel inn for å videreføre bestemmelsen i skissen til § 23-8 om overvåking. Kravet om hensikt foreslår kommisjonen erstattet med et krav om forsett om at innretningene gjerningspersonen anbringer vil bli brukt til overvåking. Det foreslås en strafferamme i det lavere sjikt, det vil si bot eller fengsel inntil ett år eller lavere, eventuelt bare bot. Kommisjonen stiller for øvrig spørsmål om de forholdene som omtales i straffeloven 1902 § 145 første ledd nr. 3, vil være straffbare etter kommisjonens forslag til alminnelig bestemmelse om forsøk.

Flere *høringsinstanser* har kommentert Datakrimutvalgets forslag til straffebud mot ulovlig anbringelse av utstyr. *Finansnæringens hovedorganisasjon, Sparebankforeningen i Norge, Politidirektoratet* og *Moss tingrett* stiller seg positive. *Politidirektoratet* mener det utvilsomt er behov for å kriminalisere ulovlig anbringelse av utstyr med det formål å skaffe seg pinkode eller å foreta ulovlig avlytting, tap-

ping eller lignende. *Finansnæringens hovedorganisasjon* og *Sparebankforeningen* påpeker i sin felles uttalelse:

> «Ellers er de nærmest manuelle metodene fortsatt svært vanlig når det gjelder å få tilgang til noens bank- eller kortkonto. For eksempel ved å legge minimal manipulering av minibanken med tape (libanesisk slynge) slik at kortet ikke kommer ut igjen, får den kriminelle tilgang til kortet. Tilgang til koden kan vedkommende få ved å kikke over skulderen, ekstraordinær «hjelpsomhet» eller ved pudder på tastaturet. Det står ikke i lovforslaget om det anbrakte «utstyret» må være elektronisk utstyr. Vi antar ellers at det klart vil være en nedre grense for hva som kan anses som «utstyr», om tapebiten og pudderet kan karakterise[re]s som «utstyr» er uklart. Vi mener imidlertid at også denne type manipulering av minibanken (et datasystem) bør være straffbar.»

Ingen instanser uttrykker seg klart imot forslaget, men *Næringslivets sikkerhetsråd* uttrykker skepsis.

Ingen *høringsinstanser* har uttalt seg om Straffelovkommisjonens forslag om å videreføre straffeloven 1902 § 145 første ledd nr. 3 i straffebudet om overvåking.

2.8.2.4 Departementets vurdering

Kriminalisering av forberedelseshandlinger krever en særlig begrunnelse. Datakrimutvalget begrunner forslaget spesielt med at strafflegging er nødvendig for å kunne gripe inn på et tidlig stadium. For departementet er ikke dette noe avgjørende argument. Politiet har allerede hjemmel i politiloven § 7 første ledd til å gripe inn for å avverge eller stanse lovbrudd og kan i den forbindelse bortvise, fjerne eller anholde personer, jf. § 7 annet ledd. Både straffeloven 1902 § 37 b og straffeloven 2005 § 70 hjemler dessuten inndragning av ting i forebyggende øyemed. Det politiet ikke kan gjøre så lenge forsøksgrensen ikke er overtrådt, er å pågripe, fengsle, ransake og strafforfølge for anbringelse av utstyr mv.

Ulovlig anbringelse av utstyr og andre lignende handlinger medfører fare for andre lovbrudd, som ulovlig avlytting, ulovlig tilegnelse av tilgangsdata, og i neste omgang, bedrageri. Strafflegging av slike forberedelseshandlinger er slik sett forenlig med kriminaliseringsprinsippene som er lagt til grunn i Ot. prp. nr. 90 (2003-2004). Departementet går likevel ikke inn for en særskilt straffebestemmelse om ulovlig anbringelse av utstyr. Forholdene som omtales i tilknytning til utvalgets forslag om ulovlig anbringelse av utstyr, vil ofte være straffbare etter den alminnelige bestemmelsen om forsøk, jf. straffeloven 2005 § 16. De subjektive kravene til skyld (fullbyrdelsesforsett) vil være oppfylt, og på den objektive siden vil gjerningspersonen gjerne ha kommet så langt i hendelsesforløpet at grensen for forsøk er overtrådt. Når først utstyret er plassert, vil det normalt ikke kreves mer av gjerningspersonen for at forberedelseshandlingen utgjør et forsøk på fullbyrdet tilegnelse av tilgangsdata (lovforslaget § 201 jf. § 16) eller forsøk på å krenke retten til privat kommunikasjon (lovforslaget § 205 jf. § 16). Består forberedelseshandlingen i at det monteres et videokamera i nærheten av en minibank for å filme tastetrykk, vil man, så fremt kameraet også er aktivert, raskt gå fra forberedelse til fullbyrdet tilegnelse av tilgangsdata i det øyeblikk en person stiller seg foran minibanken for å ta ut penger. En særskilt straffebestemmelse mot ulovlig anbringelse virker i denne sammenheng unødvendig, og det kan reises spørsmål ved hva man oppnår ved å kriminalisere anbringelsen. Departementet har derfor ikke funnet grunn til å foreslå et eget straffebud mot ulovlig anbringelse av utstyr.

Departementet mener de samme hensyn som anført ovenfor gjør seg gjeldende også for anbringelse av lytteapparat, lydbånd eller annen teknisk innretning som nevnt i straffeloven 1902 § 145 a første ledd nr. 3. Som Straffelovkommisjonen også er inne på, må det antas at forsøkslæren i all hovedsak vil være dekkende for de tilfellene som bør kriminaliseres, jf. lovforslaget § 205 bokstav a og straffeloven 2005 § 16. Departementet går derfor ikke inn for å videreføre bestemmelsen.

2.8.3 Uberettiget befatning med tilgangsdata, dataprogram mv.

2.8.3.1 Folkerettslige forpliktelser. Straffelovkommisjonens skisse. Datakrimutvalgets første delutredning og oppfølgingen av den

Datakrimkonvensjonen artikkel 6 oppstiller som utgangspunkt en plikt til å sette straff for en rekke ulike former for forsettlig befatning med dataprogrammer og andre innretninger og med tilgangsdata, dersom hensikten er å begå andre nærmere angitte straffbare handlinger som omfattes av konvensjonen. Dataprogram som omfattes, vil typisk være hackerprogramvare. Det er imidlertid åpnet for at statene kan ta forbehold for artikkel 6, med unntak for så vidt gjelder spredning av tilgangsdata. Artikkelen har overskriften «Misbruk av innretninger og tilgangsdata» og lyder i uoffisiell norsk oversettelse:

«1. Hver part skal vedta de lover og andre tiltak som eventuelt er nødvendige for å fastslå følgende forsettlige og urettmessige handlinger som straffbare handlinger etter nasjonal rett

a) produksjon, salg, erverv for bruk, import, distribusjon eller tilgjengeliggjøring på annen måte av:
   i. en innretning, herunder et dataprogram, utviklet eller tilpasset hovedsakelig med det formål å begå en av de straffbare handlingene fastslått i samsvar med artikkel 2 til 5,
   ii. et passord, adgangskode eller liknende data som gir tilgang til hele eller deler av et datasystem, i den hensikt å bruke det til å begå en av de straffbare handlingene fastslått i artikkel 2 til 5, og
b) besittelse av utstyr og adgangskoder omhandlet i bokstav a) i) eller ii) ovenfor i den hensikt å bruke det for å begå de straffbare handlingene fastslått i artikkel 2 til 5. En part kan i sin nasjonale rett stille vilkår om besittelse av slikt utstyr eller slike adgangskoder i et visst omfang før det får strafferettslige følger.

2. Denne artikkel skal ikke tolkes slik at produksjon, salg, erverv for bruk, import, distribusjon eller tilgjengeliggjøring på annen måte eller besittelse omhandlet i nr. 1 i denne artikkel medfører strafferettslig ansvar når det ikke skjer i den hensikt å begå en straffbar handling fastslått i samsvar med artikkel 2 til 5 i denne konvensjon, som autorisert testing og beskyttelse av et datasystem.

3. Hver part kan forbeholde seg retten til ikke å anvende nr. 1 i denne artikkel, forutsatt at forbeholdet ikke gjelder salg, distribusjon eller tilgjengeliggjøring på annen måte av utstyret og adgangskodene omhandlet i nr. 1 bokstav a) ii).»

Straffelovkommisjonen gikk i delutredning VII inn for at Norge bare skulle oppfylle minimumsforpliktelsen i artikkel 6, se kommisjonens skisse til § 23-7 om videreformidling av passord mv., som det ble foreslått en strafferamme i det lavere sjikt for (det vil si bot eller fengsel inntil ett år eller lavere, eventuelt bare bot). I *Datakrimutvalgets delutredning I* ble det også foreslått at Norge skulle benytte adgangen til å reservere seg mot å straffe befatning med visse dataprogrammer og utstyr mv. og at man begrenset seg til å strafflegge spredning av tilgangsdata, se NOU 2003: 27 side 19-21. Blant *høringsinstansene* var det delte meninger om reservasjonsadgangen burde benyttes, se Ot.prp. nr. 40 (2004-2005) side 17.

Departementet foreslo i *Ot.prp. nr. 40 (2004-2005)* å strafflegge befatning med «dataprogrammer og andre innretninger som er særlig egnet til å begå straffbare handlinger som retter seg mot data eller datasystemer.» Forslaget gikk også ut på å strafflegge både det å fremstille, anskaffe, besitte og spre tilgangsdata. Forslaget innebar at det ikke ville være nødvendig å ta forbehold for konvensjonen artikkel 6.

Under behandlingen i Stortinget gikk imidlertid flertallet i *justiskomiteen* inn for å benytte seg av reservasjonsadgangen, i samsvar med anbefalingene i Datakrimutvalgets forslag i delutredning I. Flertallet viste til diskusjonen omkring kriminalisering av forberedelseshandlinger. Flertallet ba imidlertid «om at arbeidet tilknyttet problemstillingen rundt forberedelseshandlinger og det å være i besittelse av «datavirus, hackerverktøy o.l.»», fortsatte. For mer om historikken vises til Datakrimutvalgets andre delutredning side 100-103.

Stortinget fulgte komitéflertallets syn. Etter gjeldende rett er følgelig bare minimumsforpliktelsen i datakrimkonvensjonen artikkel 6 oppfylt, jf. neste punkt.

2.8.3.2 Gjeldende rett

Straffeloven 1902 § 145 b første ledd setter straff for den som gjør tilgjengelig for andre passord eller andre data som kan gi tilgang til et datasystem. Strafferammen er bot eller fengsel inntil seks måneder eller begge deler, eller fengsel inntil to år dersom spredningen av tilgangsdata er grov. Ved avgjørelsen av om spredningen er grov, skal det særlig legges vekt på om dataene kan gi tilgang til sensitive opplysninger, om spredningen er omfattende, og om handlingen for øvrig skaper fare for betydelig skade, jf. *annet ledd*. Skyldkravet er forsett. Forsøk er straffbart etter § 49, og medvirkning er straffbar etter § 145 b *tredje ledd*.

Det strafferettslige vernet om tilgangsdata i straffeloven § 145 b suppleres av *straffeloven 1902 § 262* og *åndsverkloven §§ 53 a og 53 c*, som på nærmere vilkår straffer ulike former for befatning med dekodingsinnretninger, herunder PIN-koder og andre tilgangsdata, som kan benyttes til å skaffe seg uberettiget tilgang til vernede tjenester og vernede verk. Strafferammen for overtredelse av straffeloven 1902 § 262 er bot eller fengsel inntil ett år, og for overtredelse av åndsverklovens bestemmelser bot eller fengsel inntil tre måneder. Skyldkravet etter straffeloven 1902 § 262 er forsett, mens åndsverkloven setter straff for både forsettlig og uaktsom overtredelse.

Er tilgangsdata eller innretninger som nevnt i straffeloven 1902 § 262 eller åndsverkloven §§ 53 a og 53 c fremskaffet ved en straffbar handling, kan

befatning med dataene eller innretningen straffes som heleri etter *straffeloven 1902 § 317*. I tillegg kan befatning med tilgangsdata i enkelte tilfeller straffes som forsøk på eller medvirkning til eksempelvis datainnbrudd, jf. *straffeloven 1902 § 145 annet ledd*.

Befatning med skadelig dataprogram og utstyr er etter gjeldende rett som hovedregel en straffri forberedelseshandling. Grensen for forsøk på eksempelvis skadeverk eller datainnbrudd vil først være overtrådt for eksempel idet et exploitprogram aktiveres. Befatning i form av spredning eller tilgjengeliggjøring av skadelig dataprogram og utstyr kan imidlertid rammes som medvirkning til eller forsøk på medvirkning til andre forbrytelser, som datainnbrudd og skadeverk.

2.8.3.3 Andre nordiske lands rett

Per 21. oktober 2008 har 23 land, blant disse Danmark, Finland og Island, ratifisert datakrimkonvensjonen. Av disse er det bare Norge og Ukraina som har tatt forbehold for artikkel 6. I tillegg har USA, som også har sluttet seg til konvensjonen, tatt delvis forbehold for at det i amerikansk rett stilles krav om besittelse av et visst antall elementer for anvendelse av straff for besittelse av innretninger og tilgangsdata, jf. artikkel 6 nr. 1 b.

I *Danmark* er det antatt at forpliktelsene i artikkel 6 oppfylles gjennom reglene om forsøk og medvirkning. I tillegg inneholder dansk straffelov særlige straffebud om urettmessig befatning med tilgangsmidler til kommersielle informasjonssystemer (§ 301 a) og ikke-kommersielle informasjonssystemer (§ 263 a). For straff etter § 301 a kreves det at man enten har utvist aktivitet for å skaffe seg tilgangsmidlet, eller har videreformidlet det til andre. Besittelse i seg selv er ikke nok. Straff etter § 263 a forutsetter at det er tale om ervervsmessig salg, distribusjon til en videre krets eller videresending av et større antall adgangskoder. Begge bestemmelser har som vilkår for straff at informasjonssystemet er beskyttet med kode eller annen særlig adgangsbegrensning.

I *finsk rett* dekkes kriminaliseringsforpliktelsene i artikkel 6 av to bestemmelser i strafflagen 34 kap. om allmänfarliga brott; 9 a § om orsakande av fara för informationsbehandling, og 9 b § om innehav av hjälpmedel vid nätbrott. For øvrig anses artikkel 6 som oppfylt.

Sverige har ikke ratifisert datakrimkonvensjonen. I en ekspertutredning som behandler spørsmålet om Sveriges tiltredning til og gjennomføring av konvensjonen, er det imidlertid antatt at svensk rett gjennom bestemmelsen om forberedelse til dataintrång, brottsbalken 4 kap. 9 c § jf. 10 §, samt bestemmelsen i brottsbalken 23 kapittel 2 § om forberedelseshandlinger, jf. 4 kap. 10 §, i det alt vesentlige (med unntak av forberedelse til «ringa dataintrång») allerede oppfyller forpliktelsene i artikkel 6 (se promemorian «Brott och brottsutredning i IT-miljö; Europarådets konvention om IT-relaterad brottslighet med tilläggsprotokoll» (Ds 2005:6) punkt 6.7). Reservasjonen «i det vesentlige» refererer seg til at forberedelse til lite datainnbrudd ikke er straffbar, se brottsbalken 4 kap. 10 §.

2.8.3.4 Datakrimutvalgets forslag

Datakrimutvalget har, i tråd med justiskomiteens henstilling etter stortingsbehandlingen av lovforslaget i Ot.prp. nr. 40 (2004-2005), på nytt vurdert om datakrimkonvensjonen artikkel 6 bør gjennomføres fullt ut i norsk rett. Et enstemmig utvalg foreslår en egen bestemmelse om ulovlig befatning med tilgangsdata som skal ramme uberettiget anskaffelse, innførsel, fremstilling, besittelse, markedsføring eller tilgjengeliggjøring av tilgangsdata, det vil si passord, adgangskode, krypteringsnøkkel eller lignende som kan gi tilgang til data, se *utkastet § 10*. Strafferammen foreslås satt til bot eller fengsel inntil ett år, og bot eller fengsel inntil tre år for grov overtredelse. Begrunnelsen for forslaget er, jf. NOU 2007: 2 side 99:

> «foruten de folkerettslige forpliktelser som det tidligere er redegjort for, at en tilgangskode bare har verdi for den berettigete dersom den er hemmelig. Det er bare da at den kan fungere som sikkerhet for konfidensialitet og som mekanisme for autentisering [...].
>
> Det at tilgangskoder blir kjent for andre og eventuelt spredt, har store skadevirkninger for rette innehaver av tilgangskoden og for datasystemets eier. Dermed svekkes også tilliten til datasystemene [...]. Dette tilsier at konfidensialitetshensynet understøttes med et straffebud som utkastet § 10.»

Også grovt uaktsom befatning med tilgangsdata foreslås kriminalisert, jf. utkastet § 17 jf. § 10. Dette begrunnes med skadepotensialet, særlig ved spredning, se Datakrimutvalgets utredning side 170. I tillegg mener utvalget det er behov for å ramme tilfeller hvor forsettskravet er vanskelig å bevise (skjult forsett), se side 126.

Et flertall av utvalget, bestående av medlemmene Rønning, Sellæg, Gulbrandsen og Christensen, foreslår at også ulovlig befatning med skadelig dataprogram og utstyr strafflegges, jf. *utkastet § 11*. Flertallet anfører at datakrimkonvensjonen legger opp til kriminalisering, og legger vekt på at et straf-

febud antas å ville virke preventivt ved at verktøy som gir ulovlig tilgang (datainnbrudd) blir mindre tilgjengelig, jf. Datakrimutvalgets utredning side 101-102. For å effektivisere spredningsforbudet mener flertallet at det også er nødvendig å ramme andre befatningsformer, og anfører at det er få holdepunkter for at et forbud vil ha uheldige virkninger for lovlig datavirksomhet. Det vises også til at forslaget ligger i forlengelsen av eksisterende straffebestemmelser i straffeloven og åndsverkloven (jf. punkt 2.8.3.2 om gjeldende rett).

Flertallets forslag rammer den som uberettiget anskaffer, fremstiller, modifiserer, besitter, markedsfører eller tilgjengeliggjør dataprogram som er særlig egnet til å begå bestemte handlinger som er straffbare etter andre bestemmelser i samme kapittel. Liknende befatning med utstyr med tilsvarende egenskaper og formål skal også straffes. Med «særlig egnet» mener flertallet å ramme programmer og utstyr som i første rekke er utviklet eller anskaffet med tanke på å begå straffbare handlinger, eller som har sin viktigste funksjon i denne sammenheng. Det foreslås samme strafferammer som i utkastet § 10.

Mindretallet, Willassen og Taraldset, går imot den nykriminalisering som utkastet § 11 innebærer. De legger vekt på at bestemmelsen setter straff for handlinger som normalt er straffrie etter norsk rett, og at det, med unntak for selvspredende dataprogram (jf. punkt 2.8.4), vil omfatte verktøy som i seg selv ikke er spesielt skadelige eller farlige. Mindretallet mener også at det foreslåtte straffebudet vil bli vidtrekkende, at det vil ramme programmer som også har nyttige funksjoner, og at det er fare for at kriminalisering «vil ha en betydelig kjølende effekt på IT-bransjen i Norge» dersom man risikerer straff for å utvikle programvare som også er særlig egnet til å begå straffbare handlinger. I tillegg uttrykkes bekymring for at kriminalisering vil føre til at de kriminelles metoder for å begå datainnbrudd ikke blir kjent for datasikkerhetsmiljøet. Mindretallet mener endelig at det er fare for at flertallets utkast til § 11 utilbørlig vil gripe inn i retten til å fremsette ytringer med beskrivelser av omgåelse av sperrer på datasystemer i form av kildekode.

En oppfølging av utvalgets utkast § 10 og flertallets utkast § 11 vil innebære at reservasjonen med hensyn til datakrimkonvensjonen artikkel 6 nr. 1 kan trekkes tilbake.

2.8.3.5 Høringsinstansenes syn på forslaget om utvidelse av straffebestemmelsen mot spredning av tilgangsdata (utvalgets utkast § 10)

Syv høringsinstanser har uttalt seg om Datakrimutvalgets utkast § 10. *Politihøgskolen* og *Forbrukerombudet* gir klar støtte til forslaget. *Forbrukerombudet* uttaler:

> «Mye av datakriminaliteten som i dag rammer forbrukere, består i at kriminelle forsøker å skaffe seg uberettiget aksess til tilgangsdata. Utbredelsen av forsøk på slike handlinger har økt eksplosivt de seneste årene. Som et ledd i utviklingen av denne trenden ser man at de kriminelle i mange tilfelle ikke begrenser seg til å forsøke å stjele bare en bestemt type informasjon, for eksempel tilgangsdata for nettbankkunder. Det blir mer og mer vanlig at all mulig tilgangsdata som kan tenkes lagret på en datamaskin forsøkes samlet inn, for så senere å bli utnyttet på forskjellige måter av de kriminelle. I tillegg til tilgangsdata for nettbank, kan dette dreie seg om tilgangsdata for auksjonstjenester på Internett, for abonnementstjenester for film og musikkoverføring og for adgang til online dataspill. Det er derfor viktig å ha et klart forbud i straffelovgivningen mot uberettiget innsamling av tilgangsdata. [...]
>
> I forlengelsen av dette, vil jeg også si meg enig med utvalget i at det er viktig å utforme bestemmelsen slik at flere forskjellige former for ulovlig befatning med tilgangsdata rammes av lovforbudet. Slik utviklingen har gått, hvor ulovlig befatning med tilgangsdata har blitt lukrativ forretning for ulike grupper på nettet, ser man at det i mange tilfelle er flere aktører med forskjellige roller som har befatning med dataene. En person kan ha stått for anskaffelse eller fremstilling mens en annen står for markedsføring og tilgjengeliggjøring. Det er derfor viktig at lovforbudet rammer alle disse formene for ulovlig befatning.»

Datatilsynet og *Skattedirektoratet* går imot forslaget. Begge mener forslaget favner for vidt. For det tilfellet at det følges opp, ber *Datatilsynet* departementet å vurdere å begrense straffen til bot. *Skattedirektoratet* peker i tillegg på flere gjeldende straffebestemmelser som kan ramme forberedelseshandlinger.

2.8.3.6 Høringsinstansenes syn på forslaget om kriminalisering av ulovlig befatning med skadelig dataprogram og utstyr (utvalgets utkast § 11)

Et flertall av høringsinstansene er sterkt kritiske til forslaget til § 11. Det gjelder *Advokatforeningen, ISACA Norway Chapter, Kredittilsynet, Politihøgskolen, Fornyings- og administrasjonsdepartementet, Datatilsynet, Forbrukerrådet, Næringslivets sikkerhetsråd* og *Oslo politidistrikt. ISACA Norway Chapter* tror straffebudet

> «kan medføre mindre åpenhet rundt de trusler som finnes og hvilke standardverktøy som er tilgjengelig for å utnytte disse. Lovforbudet kan bidra til at skadelig programvare og utstyr i større grad spres i mer lukkede nettverk enn det som er tilfelle per i dag. Samlet tror vi dette kan telle negativt med tanke på beskyttelse mot datakriminelle. ISACA Norway Chapter tror et forbud mot å spre slik programvare kan trekke i retning av et mindre oversiktlig trusselbilde enn i dag.»

Advokatforeningen uttrykker tilsvarende bekymring, og støtter også mindretallets uttalelse om at utkastet § 11 kan krenke ytringsfriheten. *Næringslivets sikkerhetsråd* fremhever besittelsesalternativet som særlig problematisk, og mener for øvrig at uttrykket «særlig egnet» ikke er entydig nok. *Oslo politidistrikt* mener bestemmelsen, slik den er utformet, kan bli vanskelig å praktisere.

En innvending som også går igjen hos flere av dem som er imot forslaget, er at det kan ramme bruk av dataprogrammer og utstyr for nyttige og beskyttelsesverdige formål, og hindre utvikling og bruk av programvare som er ment å øke datasikkerheten.

Forbrukerombudet, Moss tingrett, Kripos, Finansnæringens Hovedorganisasjon og *Sparebankforeningen* er positive til forslaget om å kriminalisere befatning med skadelig dataprogram og utstyr. *Forbrukerombudet* foreslår likevel å unnta fremstilling av skadelige dataprogrammer. *Politidirektoratet* er også for å straffe spredning, men er mer i tvil om det er nødvendig å straffe andre befatningsformer. *Kripos* gir uttrykk for at en bør være tilbakeholdende med å innføre forbud mot å inneha programvare, men støtter likevel utvalgets flertall, blant annet under henvisning til at en uten et slikt lovforbud risikerer at Norge og norske nettsteder «kan bli et internasjonalt friområde for spredning av hackerverktøy, som andre land har satt restriksjoner på spredning av.»

Fornyings- og administrasjonsdepartementet mener straffebudet kan gjøres enklere ved å utelate referanser til ulike teknologiske løsninger.

2.8.3.7 Departementets vurdering

Departementet mener fortsatt det er et særskilt behov for å strafflegge befatning med skadelig dataprogram og utstyr, samt ulike former for befatning med tilgangsdata. Lovforslaget § 201 svarer i det vesentlige til forslaget i Ot.prp. nr. 40 (2004-2005) til ny § 145 b i straffeloven 1902. Selv om det foreslås en felles lovbestemmelse, drøfter departementet i det følgende utvidelse av straffebudet mot spredning av tilgangsdata og kriminalisering av befatning med innretninger og dataprogrammer hver for seg.

Departementet drøfter først spørsmålet om utvidelse av straffebudet mot spredning av tilgangsdata.

Departementet legger til grunn at andres anskaffelse, fremstilling eller besittelse av tilgangsdata i seg selv skaper problemer, selv om opplysningene (ennå) ikke er benyttet til å skaffe tilgang til et datasystem. At ikke andre enn den eller de berettigede får kjennskap til slik informasjon, er essensielt for å unngå uberettiget tilgang til datasystemer. Som Datakrimutvalget fremhever i sin begrunnelse for utkastet § 10, er det bare når slike opplysninger er hemmelige at de kan gi sikkerhet for konfidensialitet og brukes til autentisering. I tillegg representerer uberettigedes befatning med tilgangsdata en fare for skade i form av innbrudd i datasystem, kontomisbruk, ulovlig bruk mv.

Datakrimutvalget går enstemmig inn for å utvide det eksisterende straffebudet i straffeloven 1902 § 145 b om spredning av passord mv. Heller ikke blant høringsinstansene er det noen større motstand mot en slik utvidelse. Fraværet i høringen av sterke innvendinger mot utkastet § 10 utover en viss generell og fornuftig skepsis mot kriminalisering av forberedelseshandlinger, bekrefter etter departementets vurdering at strafflegging av ulike former for befatning med andres tilgangsdata ikke vil være til hinder for lovlige og nyttige aktiviteter. Departementet antar at det som den store hovedregel ikke er noen grunn til at andre enn den som tilgangsdataene tilhører skal ha befatning med disse.

Forbrukerombudet har dessuten i sin høringsuttalelse pekt på en utvikling i kriminelle miljøer i retning av profesjonalisering av befatningen med tilgangsdata som indikerer et særskilt behov for strafflegging også av andre befatningsformer enn spredning. Personer som samler inn og besitter tilgangsdata for å videreformidle disse til andre kriminelle, men uten at forsøksgrensen for spredning er

overtrådt, vil ikke kunne straffes uten en egen straffebestemmelse. Besittelse og anskaffelse vil i seg selv ikke være medvirkning til andres kriminelle handlinger. Slik befatning vil følgelig ikke kunne straffes selv om omstendighetene, så som mengde og type innsamlede data, klart indikerer at de innsamlede data er ment å spres til og benyttes av andre. Dersom politiet i forbindelse med datarelatert kriminalitet avdekker besittelse av andres tilgangsdata, er denne rettstilstanden lite tilfredsstillende. I tillegg kommer at hensynet både til nordisk og europeisk rettsenhet tilsier at også Norge kriminaliserer fremstilling, anskaffelse og besittelse av tilgangsdata, jf. nedenfor i tilknytning til drøftelsen av spørsmålet om kriminalisering av befatning med skadelig dataprogram og utstyr. Departementet vil også understreke at ettersom ulike befatningsformer med tilgangskoder til vernede verk og vernede tjenester allerede er strafflagt, må lovforslaget § 201 antas å innebære en relativt beskjeden nykriminalisering. Lovforslaget innebærer at uberettiget befatning med andres tilgangsdata strafferettslig behandles likt uavhengig av hva opplysningene kan gi tilgang til.

Utvalget har foreslått at også *grovt uaktsom* befatning med tilgangsdata skal være straffbar. Eksempelet som utvalget bruker for å begrunne forslaget er en systemadministrator som sender ut passordene til alle brukerne i klartekst til et nyhetsforum. Skadepotensialet ved en slik handling er så stort at dette etter utvalgets syn begrunner strafflegging også av grovt uaktsom overtredelse.

Etter gjeldende rett er det bare befatning med tilgangskoder til vernede verk som straffes også i sin uaktsomme form. De øvrige nordiske landenes straffelover kriminaliserer ikke uaktsom eller grovt uaktsom befatning med tilgangskoder, og datakrimkonvensjonen stiller bare krav om kriminalisering av forsettlige handlinger. I følge Ot. prp. nr. 90 (2003-2004) side 111 flg. er det i utgangspunktet bare forsettlige overtredelser som skal rammes. Departementet kan per i dag ikke se at det er påvist noe behov for å kriminalisere også grovt uaktsom befatning med tilgangskoder. Det vises blant annet til fraværet av klare uttalelser fra politifaglig hold og fra påtalemyndigheten som underbygger et slikt behov. Departementet foreslår derfor ikke å følge opp utvalgets utkast § 17 jf. § 10 på dette punktet.

Departementet går så over til å drøfte befatning med dataprogram eller annet særlig egnet til å begå andre straffbare handlinger.

Både behandlingen i Stortinget av forslaget i Ot.prp. nr. 40 (2004-2005) om strafflegging av befatning med dataprogrammer mv. særlig egnet til å begå andre straffbare handlinger, Datakrimutvalgets delte syn i utredningen, og flere av høringsinstansenes innvendinger mot utkastet § 11 om skadelig dataprogram og utstyr, viser at kriminalisering av slike forberedelseshandlinger ikke er uproblematisk. Departementet mener imidlertid at det er tungtveiende argumenter for kriminalisering, og at ordlyden som departementet foreslår gjør at det er liten fare for at straffebestemmelsen vil ramme utilsiktet vidt (jf. lovforslaget § 201 bokstav b).

For så vidt gjelder innvendingen om at Datakrimutvalgets utkast § 11 rammer forberedelseshandlinger, viser departementet til drøftelsen i Ot.prp. nr. 40 (2004-2005) side 17 flg. Etter først å ha redegjort for de generelle betenkelighetene ved å straffe forberedende handlinger og etter å ha konkludert med at slik kriminalisering krever en tungtveiende begrunnelse, uttalte departementet den gang:

> «Dette synspunktet får imidlertid mer begrenset bærekraft når den aktuelle forberedelseshandlingen i større utstrekning enn helt hverdagslige handlinger bidrar til å kaste lys over gjerningspersonens forsett. Det vil eksempelvis kunne være tilfelle dersom en person anskaffer seg et dataprogram eller en annen innretning som har et meget begrenset lovlig bruksområde. Mens en tapetkniv og andre verktøy har et vell av lovlige bruksområder, er situasjonen en annen når det gjelder ulike former for hackerverktøy mv. som er særlig egnet til å begå straffbare handlinger. Et straffebud som retter seg mot det å besitte slike innretninger, vil dermed være mer treffsikkert enn et straffebud som retter seg mot mer dagligdagse handlinger. [...]
>
> Også andre momenter gjør det forsvarlig å kriminalisere de forberedelseshandlingene som omfattes av artikkel 6. Innretninger av den type som det her er tale om, kan brukes til å begå alvorlige straffbare handlinger. Den som sprer et datavirus kan lett forvolde betydelig skade, især dersom det sprer seg ukontrollert. Den som benytter et passord eller et hackerverktøy til å begå et datainnbrudd, vil i prinsippet kunne skaffe seg tilgang til opplysninger av betydning for rikets sikkerhet, eller til datasystemer av betydning for samfunnets energiforsyning, samferdsel eller muligheter for elektronisk kommunikasjon. Også i andre tilfeller kan et datainnbrudd krenke viktige samfunnsmessige eller private interesser, uavhengig av om det ledsages av et etterfølgende skadeverk eller av andre straffbare handlinger. Et datainnbrudd overfor en virksomhet eller en tilfeldig privatperson kan avsløre bedriftshemmeligheter eller sensitive personopplysninger. Og selv om inntrengeren logger seg av straks innbruddet er fullbyrdet, vil selve inntrengningen kunne gjøre det nødvendig å gjennomgå hele eller deler av datasyste-

met av sikkerhetsmessige grunner, som i sin tur vil legge beslag på ressurser hos den fornærmede. Som allerede disse eksemplene viser, knytter det seg et betydelig skadepotensiale til det å besitte innretninger av denne type.

De skadevirkningene som departementet hittil har pekt på, berører ikke utelukkende dem som rammes av den straffbare handlingen, men har også en side mot folks tillit til og bruk av elektronisk kommunikasjon. Dersom det fester seg et inntrykk av at elektronisk kommunikasjon er mindre trygt enn det reelt sett er, vil det i sin tur kunne få forskjellige negative konsekvenser, bl.a. for fremveksten av e-handelen og for annen teknologiavhengig verdiskaping i samfunnet.

Departementet viser videre til at oppdagelsesrisikoen ved datainnbrudd og annen datakriminalitet foreløpig ser ut til å være relativt lav. Dette har antakelig ikke bare sammenheng med at etterforskningen av disse sakene kan være teknisk komplisert, men også at politiet vil kunne ha behov for opplysninger og bistand fra andre lands politimyndigheter. Det forekommer også at handlingen er begått fra utlandet. Mange datainnbrudd blir for øvrig aldri oppdaget, mens andre blir ikke anmeldt – enten fordi den fornærmede ikke finner det bryet verd, eller av frykt for tap av omdømme. Disse forholdene bidrar til å svekke den preventive virkningen av eksisterende straffebud.»

Departementet mener bekymringen hos Datakrimutvalgets mindretall og hos enkelte av høringsinstansene om at kriminalisering vil hindre beskyttelsesverdig bruk av innretninger og programvare og utvikling av sikkerhetsprogramvare, er overdrevet.

For det første avgrenses straffebestemmelsen ved at dataprogrammet eller innretningen må være «særlig egnet» som middel til å begå bestemte straffbare handlinger, jf. nærmere om dette i punkt 2.8.3.8. Lovforslaget § 201 vil dessuten, i likhet med utvalgsflertallets utkast § 11, bare ramme *uberettiget* befatning med dataprogram eller annet som er særlig egnet som middel til å begå straffbare handlinger som retter seg mot databasert informasjon eller datasystem. Bruk av formuleringer eller ord som forutsetter en nærmere vurdering av retten til å foreta visse handlinger, er en relativt vanlig måte å avgrense området for det straffbare på, se eksempelvis lovforslaget § 342 om bilbrukstyveri, § 343 om ulovlig bruk av løsøregjenstand, § 345 om besittelseskrenkelse og § 346 om ulovlig bruk av fast eiendom, som alle viderefører bruken av rettsstridsreservasjonen i tilsvarende bestemmelser i straffeloven 1902. I de fleste tilfeller hvor eksempelvis potensielt skadelig programvare anskaffes, fremstilles, besittes eller spres, vil det være klart at befatningen ikke er uberettiget. Dette vil blant annet være tilfellet hvor ansatte i henhold til avtale med arbeidsgiver disponerer og benytter programmer for fjerninnlogging, som av uvedkommende også kan benyttes til straffbart datainnbrudd. Det samme vil være tilfellet hvor potensielt skadelig programvare anskaffes fordi det følger med som integrert del av annen nyttig programvare til bruk for beskyttelsesverdige formål, for eksempel sikkerhetsprogrammer og operativsystemer omsatt på vanlig måte gjennom lovlige distribusjonskanaler. Det vil heller ikke være tvilsomt at den som driver med datasikkerhet og datasikkerhetsforskning straffritt kan befatte seg med potensielt skadelig programvare som ledd i sitt arbeid.

I tillegg må forsettet dekke alle straffbarhetsvilkårene, herunder de omstendigheter som gjør befatningen uberettiget. På bakgrunn av til dels sterk skepsis under høringen mot et straffebud som nevnt, foreslår departementet at det dessuten oppstilles et vilkår om at befatning med tilgangsdata og dataprogram som nevnt i forslaget § 201 bare er straffbart dersom gjerningspersonen har forsett om å begå en straffbar handling. For § 201 bokstav a sin del er ikke dette ment å innebære noen nevneverdig realitetsforskjell fra gjeldende § 145 b, men gjør grensen for det straffbare tydeligere. Et vilkår om subjektivt overskudd stemmer også godt overens med datakrimkonvensjonens krav i artikkel 6. For selvspredende dataprogram har departementet imidlertid sett behov for en noe avvikende regulering, jf. punkt 2.8.4 nedenfor og forslaget § 201 bokstav b annet punktum. Departementet kan på denne bakgrunn ikke se at det er grunn til noen større bekymring for at lovforslaget § 201 vil ramme utilsiktet eller være til hinder for beskyttelsesverdig befatning med programmer og innretninger som omfattes av bestemmelsen.

Departementet deler heller ikke bekymringen hos Datakrimutvalgets mindretall og Advokatforeningen for at et straffebud som kriminaliserer denne typen forberedelseshandlinger vil kunne krenke ytringsfriheten, se Datakrimutvalgets utredning side 104. Som beskrevet ovenfor er straffebudets anvendelsesområde avgrenset gjennom krav til dataprogrammets egenskaper, rettsstridsreservasjonen og forsettskravet. Særlig kravet om at befatningen må være uberettiget, gjør at beskyttelsesverdig spredning av kildekoder ikke rammes. Det inngrep i friheten til å gjøre tilgjengelig kildekoder som bestemmelsen likevel representerer, lar seg etter departementets vurdering forsvare ut fra behovet for vern av data, datasystemer og databasert informasjon.

Enkelte av høringsinstansene er bekymret for at straffebudet vil virke mot sin hensikt. Departementet er, i likhet med utvalgsflertallet, ikke kjent med uheldige virkninger av straffebudene mot befatning med tilgangskoder til vernede verk og vernede tjenester.

Departementet vil igjen også fremheve at mye tyder på at eksisterende straffebud som straffeloven 1902 § 145 annet ledd om datainnbrudd har en begrenset preventiv effekt, jf. drøftelsen i Ot.prp. nr. 40 (2004-2005) sitert ovenfor. Statistikk som Kripos har innhentet fra Statistisk Sentralbyrå (SSB) over anmeldt IKT-kriminalitet for 2000-2006, slik Kripos definerer begrepet, viser at det i 2006 ble anmeldt 76 tilfeller av inntrengning i dataanlegg/system. For årene 2000 til 2005 var tallene henholdsvis 55, 70, 70, 58, 61 og 61. Mørketallsundersøkelsen 2006, gjennomført i regi av Næringslivets Sikkerhetsråd (NSR) i mai 2006, hadde som formål å belyse omfanget av datakriminalitet og andre uønskede IT-hendelser som norske virksomheter utsettes for. Basert på opplysninger i undersøkelsen og SSBs statistikk over næringsstrukturen i Norge, har NSR beregnet at norske virksomheter ble utsatt for nærmere 3900 datainnbrudd de foregående 12 måneder forut for undersøkelsen. Tallene fra undersøkelsen har vært kritisert som for høye, og en slik beregning kan bare ses på som et usikkert anslag. Departementet antar like fullt at mørketallene er store når det gjelder datakriminalitet, slik også undersøkelsen konkluderer med.

For departementet er det dessuten et tungtveiende argument for å følge opp utkastet § 11 at Norge uten et slikt straffebud risikerer å bli stående som eneste nordiske land som ikke kriminaliserer slike forberedelseshandlinger. Etter at Stortinget behandlet forslaget i Ot.prp. nr. 40 (2004-2005) i februar 2005, har både Island og Finland, i tillegg til Danmark, ratifisert datakrimkonvensjonen uten forbehold for artikkel 6. Også gjeldende svensk rett antas i det vesentlige å oppfylle forpliktelsene i artikkel 6. Departementet frykter at dersom Norge opprettholder reservasjonen for artikkel 6, vil dette kunne vanskeliggjøre nordisk samarbeid på et område hvor kriminaliteten typisk er grenseoverskridende. Fortsatt forbehold for artikkel 6 vil også kunne vanskeliggjøre samarbeidet med land utenfor Norden som oppstiller straff for slike forberedelseshandlinger.

2.8.3.8 Utforming av bestemmelsen, strafferammer

Departementet holder fast ved at sammenhengen mellom de ulike elementene i datakrimkonvensjonen artikkel 6 og pedagogiske hensyn taler for ett straffebud som dekker forpliktelsene i artikkelen. Det er også ordningen i Finland, som riktignok har skilt ut besittelse i et eget straffebud med lavere strafferamme, se finsk straffelov 34 kap. 9 a § og 9 b §.

Lovforslaget § 201 rammer fremstilling, anskaffelse, besittelse eller tilgjengeliggjøring av passord eller andre opplysninger som kan gi tilgang til databasert informasjon eller et datasystem (bokstav a) og dataprogram eller annet som er særlig egnet som middel til å begå straffbare handlinger som retter seg mot databasert informasjon eller datasystem (bokstav b). Med databasert informasjon mener departementet både informasjon som har et meningsinnhold (som ikke bare kan «leses» av en datamaskin eller annet teknisk utstyr) og informasjon som krever teknisk utstyr for å kunne benyttes (det Datakrimutvalget kaller «data»). Departementet ser ingen grunn til å sondre mellom disse i lovbestemmelsen. Befatningsformene dekker forpliktelsen i datakrimkonvensjonen artikkel 6. Departementet mener for øvrig at alle disse befatningsformene er straffverdige, i tillegg til at kriminalisering av fremstilling, anskaffelse og besittelse er nødvendig for å hindre spredning, som er den befatningsformen som medfører størst fare for skade. I motsetning til Datakrimutvalgets utkast §§ 10 og 11 har departementet valgt å utelate innføring, markedsføring og modifisering i den objektive gjerningsbeskrivelsen. Innføring rammes som anskaffelse, mens markedsføring og modifisering vil i det vesentlige rammes som tilgjengeliggjøring, besittelse og/eller fremstilling, eventuelt forsøk på fremstilling. Tilføyelse av disse befatningsformene må eventuelt vurderes dersom de ulike regelsettene om tilrettelegging for ulovlig tilgang skal samordnes, jf. punkt 2.6 om harmoniseringsspørsmålet.

Vilkåret i forslagets annet ledd om at dataprogrammet eller innretningen må være «særlig egnet» som middel til å begå straffbare handlinger rettet mot data eller datasystemer, innebærer at denne egenskapen må fremstå som programmets eller innretningens mest fremtredende, jf. Ot.prp. nr. 40 (2004-2005) side 33. Hensikten med kriminalisering er – som utvalget har uttrykt det – å kunne straffe «befatning med programmer og utstyr som i første rekke er utviklet eller anskaffet med tanke på å begå straffbare handlinger eller som har sin viktigste funksjon i denne sammenheng.»

Departementet mener det er mer hensiktsmessig at ordlyden henviser til straffbare handlinger rettet mot data eller datasystemer generelt, fremfor å spesifisere hvilke lovbrudd programmet eller innretningen må være egnet som hjelpemiddel til å be-

gå. Dette gjør bestemmelsen noe mer fleksibel, samtidig som det ikke medfører nevneverdig realitetsforskjell fra utvalgets forslag.

Paragraf 201 bokstav b annet punktum oppstiller en særregel om straff for besittelse av selvspredende dataprogram, se punkt 2.8.4.

Departementet foreslår at skyldkravet skal være forsett. Dette innebærer for bokstav b at gjerningspersonen må vite eller holde det for overveiende sannsynlig at dataprogrammet eller annen innretning er særlig egnet til å begå straffbare handlinger rettet mot data, databasert informasjon eller et datasystem, jf. straffeloven 2005 §§ 21 og 22. I tillegg er det ifølge forslaget et vilkår at gjerningspersonen har forsett om å begå en straffbar handling.

Departementet foreslår at straffen for uberettiget befatning med tilgangsdata, dataprogram mv. settes til bot eller fengsel inntil ett år. Det gjenspeiler at den handling som straffes, er en forberedelseshandling på stadiet før forsøk. Med en strafferamme på ett år følger det av straffeloven 2005 § 16 at forsøk på uberettiget befatning med tilgangsdata, dataprogram mv. er straffbart.

Departementet foreslår ikke egne bestemmelser om grov eller mindre overtredelse. For de mindre overtredelsene vil bot være aktuelt, og for de grovere antas det at en strafferamme på fengsel inntil ett år er tilstrekkelig. Det vil være naturlig å anvende den øvre delen av strafferammen dersom skadens omfang eller skadepotensialet er stort, og dersom gjerningspersonen har eller kunne ha skaffet seg eller andre en uberettiget vinning.

2.8.4 Særlig om selvspredende dataprogram

Selvspredende dataprogram er program som sprer seg selv til andre maskiner og systemer når programmet først er aktivert, og uten at spredningen lar seg styre eller begrense. Slike programmer betegnes også som datavirus. Selvspredende dataprogrammer kan, foruten å være konstruert slik at de sprer seg selv ukontrollert og belaster nettverk og andre datasystemer, også ha andre skadelige funksjoner, som for eksempel automatisk sletting eller endring av data på maskinene eller systemene som programmet spres til.

2.8.4.1 Gjeldende rett, folkerettslige forpliktelser, andre nordiske lands rett

Gjeldende straffelovgivning har ingen bestemmelse om selvspredende dataprogram. Fremstilling, anskaffelse og besittelse av slik programvare er straffrie forberedelseshandlinger. Aktivering av slike programmer kan imidlertid rammes som skadeverk eller forsøk på skadeverk, jf. *straffeloven 1902 §§ 291, 292 og 391*, se nærmere om skadeverkbestemmelsene punkt 2.15.1. At programmet legger seg på andre maskiner, innebærer en tilføyelse og en endring av de opprinnelige data på maskinen som rammes av skadeverkbestemmelsen. Spredning kan straffes som medvirkning til skadeverk eller forsøk på dette. I tillegg kan det tenkes at andre egenskaper ved slike programmer utover evnen til å spre seg selv, kan medføre at det å aktivere et slikt program kan straffes som uberettiget bruk av løsøregjenstand, datainnbrudd, bedrageri, eller forsøk på dette.

Datakrimkonvensjonen omhandler ikke selvspredende programmer særskilt. I den grad programmer med selvspredende funksjon er utviklet eller tilpasset hovedsakelig i den hensikt å begå en handling som kreves kriminalisert i henhold til artikkel 2 til 5 i konvensjonen, vil imidlertid befatning med programmet for å bruke det til å begå en handling som nevnt, omfattes av forpliktelsen i artikkel 6. I tillegg forutsetter den forklarende rapporten til konvensjonen (merknad 61) at tilførsel av skadelige koder, herunder virus, omfattes av kriminaliseringsforpliktelsen i artikkel 4 om straff for inngrep i dataenes integritet. Artikkel 6 nr. 1 bokstav b gjør det klart at besittelse av tilgangsmidler eller innretninger som nevnt i bokstav a (i) og (ii) rammes dersom hensikten er å begå en av de straffbare handlingene som er nevnt i artikkel 2 til 5.

Verken i *dansk, svensk* eller *finsk rett* har man egne bestemmelser om straff for selvspredende programmer.

2.8.4.2 Datakrimutvalgets forslag, høringsinstansenes syn

Et enstemmig Datakrimutvalg foreslår en egen bestemmelse om uberettiget befatning med selvspredende dataprogram, se utkastet § 12. Begrunnelsen er at den selvspredende egenskapen i seg selv er så skadelig at det bør være straffbart å fremstille, modifisere, anskaffe og spre slike programmer. Det preventive formålet med et slikt straffebud fremheves som vesentlig. Utvalget fremholder at det neppe finnes legitime grunner til å fremstille slike programmer. En felles bestemmelse for handlingene omfattet av utkastet §§ 11 og 12 antas å ville bli så komplisert at det av den grunn er hensiktsmessig med to bestemmelser. Selvspredende programmer foreslås definert i straffebestemmelsen, se utkastet § 12 tredje ledd.

Utvalget foreslår ikke å straffe besittelse av selvspredende programmer. Det vises til at problemet

med slike programmer typisk er at mange kommer i besittelse av dem ufrivillig, og at «det kan synes betenkelig å sette straff for den vanligste befatningsformen, hvor det hele da avhenger av skyldkravet». Utvalget mener også at det kan være urimelig å straffe besittelse som ikke skyldes noen straffverdig handling. Det vises til at besittelse som følge av fremstilling eller anskaffelse rammes indirekte ved at fremstilling og anskaffelse er gjort straffbart. Heller ikke markedsføring foreslås straffet, ettersom programmene karakteriseres ved at de sprer seg selv.

Utvalget foreslår et annet ledd i utkastet § 12 som setter straff også for den som initierer spredning, det vil si den som starter opp programmet og dermed aktiverer programmets selvspredende egenskap. Forslaget begrunnes med at det er behov for at initieringshandlingen er straffbar i tillegg til spredningshandlingen. Også grovt uaktsom initiering av spredning foreslås straffet med den begrunnelse at det må kreves stor grad av aktsomhet i omgang med slikt dataprogram. For straff for andre former for befatning kreves forsett.

Straffen for befatning med selvspredende programmer foreslås satt til bot eller fengsel inntil ett år, men inntil tre år dersom programmet også har andre skadelige egenskaper. Grov overtredelse foreslås straffet med fengsel inntil seks år.

Tre *høringsinstanser* har uttalt seg om forslaget til en egen bestemmelse om selvspredende dataprogram. *Moss tingrett* synes utkastet § 12 fremstår som unødig kompliserende og antar at selvspredende programmer vil være omfattet av en bestemmelse tilsvarende departementets forslag til § 145 b i Ot.prp. nr. 40 (2004-2005). *Næringslivets sikkerhetsråd* er positiv til bestemmelsen, men er skeptisk til forslaget om å kriminalisere også grovt uaktsom initiering av spredning:

> «NSR mener at kompetansen i norsk næringsliv er svært varierende og vi er redd for at den enkelte bruker uforvarende kan komme i en situasjon som ligger nær grensen for straffbarhet. Et eksempel kan være manglende kontroll av minnepennen eller liknende innretning før den settes inn i en datamaskin som står i nettverk.»

Forbrukerombudet støtter utvalgets utkast § 12.

2.8.4.3 Departementets vurdering

Departementets målsetting med oppfølgingen av Datakrimutvalgets utredning er særlig å sørge for at data og datasystemer har et tilstrekkelig strafferettslig vern. For å oppnå dette, er det behov for enkelte egne straffebestemmelser for typisk datakriminelle handlinger, jf. punkt 2.3.1.2. Samtidig ønsker ikke departementet å fjerne seg mer enn nødvendig fra tradisjonen med straffebestemmelser som formuleres ved hjelp av generelle begreper som er felles for vedkommende lovbruddstype.

Departementet er enig med Datakrimutvalget i at befatning med selvspredende programmer bør være straffbar. Departementets vurdering er imidlertid at behovet for strafflegging av befatning med slike programmer kan og bør ivaretas av mer generelle straffebestemmelser, særlig lovforslaget § 201 om uberettiget befatning med tilgangsdata, dataprogram mv., § 206 om fare for driftshindring og § 351 om skadeverk. Også bestemmelsen om dataskadeverk, jf. forslaget § 351 annet ledd, kan være aktuell. De selvspredende dataprogrammer som utvalget tar sikte på å ramme med utkastet § 12, vil være programmer som er særlig egnet til å begå andre straffbare handlinger, spesielt dataskadeverk. Følgelig vil fremstilling, anskaffelse, tilgjengeliggjøring og i utgangspunktet også besittelse av slike programmer rammes av lovforslaget § 201. Det Datakrimutvalget betegner som initiering av spredning av selvspredende dataprogram – det vil si oppstart eller aktivering av slikt program – rammes av skadeverkbestemmelsene, jf. lovforslaget §§ 206 og 351. Tilføyelsen av et program innebærer i seg selv en endring av de opprinnelige data, noe som rammes av skadeverkbestemmelsen uavhengig av det selvspredende programmets øvrige egenskaper. Er skadeverket grovt, vil også den som har utvist grov uaktsomhet kunne straffes, jf. lovforslaget § 352 tredje ledd. Innebærer spredningen bare vanlig skadeverk, bør terskelen for straff ikke være lavere enn ved skadeverk på fysiske gjenstander. Initiering av spredning som ikke skjer forsettlig, kan og bør etter departementets vurdering, som også fremhevet av Næringslivets sikkerhetsråd, primært hindres ved bevisstgjøring og kompetanseheving.

Strafflegging av selve initieringshandlingen ville innebære at politi- og påtalemyndighet ikke må bevise at aktiveringen av et selvspredende program faktisk har ført til skade, noe som er et vilkår for domfellelse etter skadeverkbestemmelsen. Ved slik aktivering – som kan føre til at programmet installeres på datamaskiner og -systemer over hele verden – kan det være krevende å bevise at spredningen har ført til skade og omfanget av skaden. Departementet mener likevel at disse problemene ikke begrunner en særskilt regulering av denne befatningsformen. Aktivering av selvspredende programmer forutsetter besittelse, som kan straffes etter lovforslaget § 201 dersom vilkårene for øvrig er oppfylt. Dersom ikke skade, eventuelt kun et be-

grenset skadeomfang, kan bevises, vil dette måtte få betydning for straffutmålingen, enten gjerningspersonen domfelles for besittelse av skadelig dataprogram eller etter en egen bestemmelse om initiering av spredning av selvspredende dataprogram.

For å kunne straffes for besittelse etter lovforslaget § 201 må gjerningspersonen ha utvist forsett, jf. straffeloven 2005 § 21 jf. § 22. Vedkommende må altså ha vært klar over eller ansett det for overveiende sannsynlig at han eller hun innehar eller har innehatt et dataprogram som er særlig egnet som middel til å begå for eksempel dataskadeverk. I tillegg er det et vilkår at gjerningspersonen ved en slik besittelse har forsett om å begå en straffbar handling. Den som ikke er klar over at han eller hun har vært utsatt for eksempelvis et virusangrep og ikke har forsett om å begå en straffbar handling, vil ikke ha oppfylt skyldkravet for besittelse og skal i utgangspunktet heller ikke dømmes for slik befatning. Den som derimot vet at han har vært utsatt for et datavirus, vil normalt også være klar over at han er i besittelse av et selvspredende dataprogram. Da vil spørsmålet om straff måtte bero på om det kan føres bevis for at vedkommende har forsett om å begå en straffbar handling. Dersom besittelsen av et selvspredende dataprogram skyldes uberettiget fremstilling eller anskaffelse av programmet, bør besittelsen etter departementets syn være straffbar også om det ikke kan føres bevis for at gjerningspersonen har forsett om å begå en straffbar handling, jf. forslaget § 201 bokstav b annet punktum. På dette punktet går departementet lenger enn datakrimkonvensjonen forplikter oss til. Departementet mener det her er grunn til å skille mellom selvspredende dataprogram og andre dataprogram som er egnet til å begå straffbare handlinger, for eksempel såkalte exploits. Besittelse av eksempelvis virusprogrammer innebærer en betydelig risiko for spredning og derved skadeforvoldelse. Kan det føres bevis for at besittelsen skyldes uberettiget fremstilling eller anskaffelse av programmet, er det ingen grunn til å beskytte besittelsen.

Departementet antar, som utvalget, at markedsføring av selvspredende dataprogram er lite praktisk. Slik forslaget til § 201 lyder, er det imidlertid ikke behov for unntak fra straffansvaret for denne typen befatning for så vidt gjelder selvspredende programvare.

Hva som ligger i begrepet selvspredende dataprogram er beskrevet i merknadene til § 201 bokstav b. Departementet ser ikke grunn til å definere begrepet i loven.

2.9 Identitetskrenkelse

2.9.1 Innledning

Identitetskrenkelse, eller uberettiget bruk av uriktig identitet, kan være et problem innenfor all kommunikasjon – både den elektroniske og den mer tradisjonelle. Som Datakrimutvalget viser til, kan formålene med bruk av uriktig identitet være flere, som eksempelvis å oppnå en økonomisk vinning for seg eller andre, å påføre tap eller ulempe for andre og å komme i kontakt med barn med tanke på senere å utnytte dem seksuelt. Formålet kan også være legitimt, for eksempel å skjule egen identitet ved kommunikasjon («chatting») på internett.

Så langt departementet kjenner til, foreligger ingen autonom forståelse av begrepet identitetskrenkelse («identity theft») selv om det anvendes mye både nasjonalt og internasjonalt. Datakrimutvalget lar det omfatte uberettiget bruk av både stjålet og fiktiv identitet.

2.9.2 Gjeldende rett, folkerettslige forpliktelser

Uberettiget bruk av uriktig identitet ved bruk av pass og andre legitimasjonspapirer rammes i dag av *straffeloven 1902 § 372 annet ledd*, men bestemmelsen retter seg ikke generelt mot den som ikler seg en annens identitet. Etter omstendighetene kan slik atferd rammes av *straffeloven 1902 § 390 a* om krenkelse av privatlivets fred. Bruk av uriktig identitet kan også være ledd i et bedrageri eller forsøk på dette.

Datakrimkonvensjonen omhandler ikke og stiller ikke krav om kriminalisering av identitetskrenkelse.

Justisdepartementet er kjent med at det i EU er til vurdering om det er behov for et forslag til *EU-lovgivning* om «identity theft», jf. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council and the Committee of the regions «Towards a general policy on the fight against cyber crime» 22. mai 2007 (KOM (2007) 267). Det er særlig misbruk av andres identitet i kommunikasjon med datasystemer, for eksempel ved å oppgi en annen persons kredittkortnummer, som er gjenstand for oppmerksomhet.

2.9.3 Andre nordiske lands rett

Verken *svensk* eller *dansk rett* har egne bestemmelser om uriktig bruk av andres identitet ved elektronisk kommunikasjon.

I Danmark vurderte det såkalte Brydensholt-ut-

valget i sin åttende delbetenkning kriminalisering av falske avsenderbetegnelser i e-postmeldinger (betænkning nr. 1417 2002 side 109-110). Utvalget konkluderte med at det ikke var tilstrekkelig klarlagt om det forelå et behov for en slik regulering, og om det i tilfelle kunne gis en presis straffebestemmelse om forholdet. Utvalget gikk derfor ikke inn for å kriminalisere.

Finsk rett har ingen bestemmelse om identitetskrenkelse som svarer til utvalgets forslag, men den finske strafflagen 37 kap 8 § kan få anvendelse dersom en identitetskrenkelse skjer som ledd i et «betalingsmiddelbedrageri». Bestemmelsens første ledd lyder:

> «Den som för att bereda sig eller någon annan orättmätig ekonomisk vinning
> 1. använder ett betalningsmedel utan tillstånd av dess lagliga innehavare, med överskridande av den rätt tillståndet ger honom eller annars utan laglig rätt, eller
> 2. överlåter ett betalningsmedel eller en betalningsmedelsblankett till någon annan för att brukas utan laglig rätt,
>
> skall för betalningsmedelsbedrägeri dömas till böter eller fängelse i högst två år.»

2.9.4 Datakrimutvalgets forslag

Utvalget foreslår en straffebestemmelse som rammer rettstridig bruk av uriktig identitet i elektronisk kommunikasjon, jf. utkastet § 15 og Datakrimutvalgets utredning side 33, 90-92 og 109-110. Utvalget synes å skille mellom elektronisk kommunikasjon mellom mennesker (brukere) og elektronisk kommunikasjon med datasystemer. Eksempel på det siste er bruk av andres tilgangskoder ved uttak av penger. Misbruket skjer ved avgivelse av koder eller kontonummer til betalingssystemet og er dermed et identitetsmisbruk i teknisk forstand. Slike tilfeller er ikke omfattet av utvalgets utkast § 15. Her kan utkastet § 4 om uberettiget adgang til datasystem eller § 10 om uberettiget befatning med tilgangsdata få anvendelse. Utkastet § 15 gjelder bare elektronisk kommunikasjon mellom mennesker, og utvalget antar bestemmelsen vil kunne fremme tilliten til nettbasert samhandling, og styrke personvernet ved at den rammer krenkelser av den personlige integritet.

Både bruk av stjålet identitet (misbruk av en annens identitet) og bruk av fiktiv identitet (bruk av identitet som ikke er ens egen, men som heller ikke tilhører noen annen) omfattes av forslaget. Utvalget peker på at det er vanskelig å trekke en skarp grense mellom de to kategoriene, for eksempel når identiteten som benyttes er forskjellig fra den reelle identiteten, men på en så ubetydelig måte at identitetene lett kan forveksles. Siden både fiktiv og stjålet identitet omfattes, er det ikke nødvendig å trekke grensen mellom dem.

Enhver opplysning som er ment å identifisere den som står bak meldingen, skal omfattes av forslagets identitetsbegrep. Som eksempler ved siden av navn og adresse som oppgis på nettsted, viser utvalget til e-postadresse, webadresse og innholdet på en nettside. Det siste kan for eksempel være aktuelt for nettsider som har et visuelt uttrykk som er egnet til å forveksles med nettsiden til en annen virksomhet (såkalt «phishing»), jf. nedenfor. Straffebestemmelsen skal gjelde for enhver type elektronisk kommunikasjon. Bruken av uriktig identitet skal bare være straffbar dersom bruken er uberettiget. Det skal ifølge utvalget tas hensyn til alminnelig nettvett, og om identiteten tillegges noen betydning i den aktuelle kommunikasjonen. Anbefalt bruk av fiktiv identitet, for eksempel i forbindelse med barns kommunikasjon på internett, er ikke ment å være omfattet.

2.9.5 Høringsinstansenes syn

Sytten høringsinstanser har uttalt seg konkret om forslaget. Ni instanser støtter forslaget eller gir slik departementet oppfatter det uttrykk for at de er positive til et straffebud mot identitetstyveri. Det gjelder *Fornyings- og administrasjonsdepartementet (FAD), Kripos, Oslo statsadvokatembeter, Politidirektoratet, Oslo politidistrikt, Skattedirektoratet, Næringslivets sikkerhetsråd (NSR), Politiets Fellesforbund* og *Forbrukerombudet. Skattedirektoratet* ser seg som et mulig mål for såkalt phishing-virksomhet, og uttaler at det er et klart behov for straffebestemmelser som fanger opp problemet. *Oslo statsadvokatembeter* mener bestemmelsen bør gis generell rekkevidde siden identitetskrenkelse ikke bare skjer ved hjelp av datateknologi og datamaskiner, og viser til bruk av telefon som eksempel. Også *FAD* uttaler seg i samme retning:

> «Omtalen av identitetstyveri bærer preg av å forholde seg kun til et snevert område der bruk av uriktig identitet kan forekomme, nemlig i kommunikasjon mellom personer på Internett. Dette mener vi er en for kraftig avgrensning av problemstillingen, spesielt i lys av tiltakende trend der «stjålet» identitet benyttes til å tilegne seg økonomiske fordeler på bekostning av identitetens rettmessige eier (eks. phishing, postkassebedrageri osv.). Det kan synes som om bestemmelsen i hovedsak tar sikte på situasjoner hvor en person utgir seg for en annen på

forskjellige «pratesider» og lignende. Avgrensningen har ikke fått noen særmerknad, og det er derfor vanskelig å vite hva som ligger til grunn for den. FAD anbefaler derfor at man vurderer om avgrensningen er hensiktsmessig.»

Finansnæringens hovedorganisasjon, Sparebankforeningen og *Moss tingrett* mener man bør avvente behandlingen av spørsmålet i EU før man tar stilling til hvordan en eventuell norsk bestemmelse bør utformes.

Datatilsynet går imot bestemmelsen og mener identitetstyveri ikke bør være ulovlig og straffbart i seg selv. Hovedinnvendingen er at forslaget til straffebestemmelse kan bidra til usikkerhet knyttet til bruk av pseudonymer og kallenavn som spesielt barn og unge sterkt oppfordres til å bruke ved kommunikasjon på internett. Selv om bruk av uriktig identitet kan krenke personvernet, mener tilsynet at slik bruk er utbredt og i de fleste sammenhenger bør anses som legitim. Tilsynet foreslår at bruk av uriktig identitet eventuelt kan vurderes som et straffskjerpende moment ved annen kriminell aktivitet.

De øvrige instansene har synspunkter på den nærmere utformingen og avgrensningen av forslaget uten å gi klart uttrykk for om de støtter kriminalisering av identitetstyveri eller ikke. Det gjelder *Nærings- og handelsdepartementet, Post- og teletilsynet, Forbrukerrådet* og *Norsk senter for menneskerettigheter*.

Riksadvokaten uttrykker generell skepsis til nykriminalisering.

2.9.6 Departementets vurdering

Departementet går inn for å videreføre straffansvaret som i dag følger av straffeloven 1902 § 372 annet ledd, og å utvide straffansvaret slik at bestemmelsen setter straff for den som uberettiget setter seg i besittelse av en annens identitetsbevis, eller opptrer med en annens identitet eller en identitet som er lett å forveksle med en annens identitet, med det forsett å oppnå en uberettiget vinning for seg eller en annen, eller å påføre en annen tap eller ulempe, jf. forslaget til § 202. Departementet følger utviklingen i EU nøye, men ser ikke grunn til å vente med å kriminalisere identitetskrenkelse til etter at EU har truffet en beslutning. Uttalelsen fra kommisjonen tyder dessuten på at det spesielt er bruk av andres identitet ved elektronisk kommunikasjon med datasystemer, for eksempel bruk av andres pinkoder, som for tiden står sentralt i EU. Disse tilfellene er ikke sammenfallende med «identitetskrenkelse» i forslaget til § 202, men omfattes av straffebestemmelsen om uberettiget befatning med tilgangsdata, dataprogram mv. (lovforslaget § 201).

Flere av tilfellene som kan rammes av forslaget til bestemmelse om identitetskrenkelse, vil i dag kunne rammes som forsøk på (data)bedrageri. Det betyr at det kan være en glidende overgang og delvis overlapping mellom hva som vil utgjøre en fullbyrdet identitetskrenkelse og hva som vil være forsøk på andre straffbare forhold. Sett i sammenheng med den eksisterende straffebestemmelsen i straffeloven 1902 § 372 annet ledd, vil lovforslaget innebære en relativt beskjeden grad av nykriminalisering. Selv om flere handlinger som kan tenkes omfattet av straffebudet om identitetskrenkelse i dag er straffbare som forsøk på andre forbrytelser, er det likevel et behov for bestemmelsen. Identitetskrenkelse kan krenke menneskers integritet og sikkerhet uavhengig av om den rent faktisk fører til videre lovbrudd eller ikke. Det vil også være enklere å bevise identitetskrenkelse enn (forsøk på) den fullbyrdete bedragerihandlingen.

Skal også bruk av *fiktiv* identitet kriminaliseres, må det la seg forene med prinsippene for kriminalisering, jf. Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) side 82 flg. Bruk av fiktiv identitet er i mindre grad egnet til å medføre skade eller fare for skade enn bruk av stjålet identitet. Handlingen er ikke i seg selv integritetskrenkende fordi den ikke rammer noen som er rettmessig «eier» av identiteten. Av hensyn til sikkerhet og personvern er bruk av fiktiv identitet ved elektronisk kommunikasjon endog anbefalt i mange sammenhenger. Det er da også utvalgets forslag om kriminalisering av fiktiv identitet som har gitt opphav til de sterkeste innvendingene under høringen.

Utvalgets begrunnelse for å sette straff for fiktiv identitet synes først og fremst å være «gråsonen» mellom fiktiv og stjålet identitet, jf. Datakrimutvalgets utredning side 33-34, 90-92 og 109-110 lest i sammenheng. Ved å sette straff for fiktiv identitet, unngår man å trekke grensen mellom fiktiv og uriktig identitet. Utvalget illustrer problemet med saksforholdet i Kværner-kjennelsen inntatt i Rt. 2003 side 825. Saken gjaldt et tilfelle av forvekslbare identiteter og spørsmålet om det forelå brudd på straffeloven 1902 § 405 a om bedriftshemmelighet, jf. Datakrimutvalgets utredning side 92 annen spalte. De to tiltalte hadde lagt til rette for at e-post skulle feilsendes dem ved å registrere domenenavnet Kvearner.com som var forvekslbart med Kvaerner.com – firmaet Kværners domenenavn. Dette førte til at en bedriftshemmelighet kom på avveie da den ble sendt til en sekretær med navnet Kvearner i e-postadressen. Høyesterett kom til at bestemmelsen ikke rammet den som tilfeldig kommer over bedrifts-

hemmeligheter. Ettersom de to tiltalte hadde lagt til rette for at e-post skulle feilsendes dem, ble imidlertid kunnskapen ansett for å være skaffet til veie på urimelig måte.

For en datamaskin er det opplagt at Kvaerner og Kvearner representerer to ulike navn med den følge at Kvearner vil anses som en fiktiv og ikke stjålet identitet. Utvalgets utkast gjelder imidlertid bruk av uriktig identitet overfor mennesker, og for mennesker er navnene lettere å forveksle. Er identiteten som benyttes, lett å forveksle med en annens identitet, bør det ikke gjøre noen forskjell for straffbarheten om den ikke er helt identisk med den andres identitet. For å gjøre det tilstrekkelig klart at også slike tilfeller er omfattet av straffebudet, foreslår departementet at det i forslaget til § 202 presiseres at straffansvaret også gjelder den som uberettiget opptrer med en identitet som er lett å forveksle med en annens identitet. Holder gjerningspersonen det for sikkert eller overveiende sannsynlig at identiteten lett kan forveksles med en annen, foreligger straffansvar. Det kan nok tenkes enkelttilfeller som vil by på tvil med hensyn til om en identitet skal anses for å være lett å forveksle med en annen. Departementet antar likevel at det i de fleste sammenhenger vil være enkelt å fastslå.

Utvalget begrunner forslaget om å sette straff for bruk av fiktiv identitet også med hensynet til sikker kommunikasjon og tilliten til nettbasert kommunikasjon. Departementet ser ikke i dag et behov for å kriminalisere bruk av fiktiv identitet på et slikt grunnlag, og går ikke inn for å strafflegge bruk av fiktiv identitet utover de tilfellene der identiteten lett kan forveksles med en annens identitet. Straff vil være uproporsjonalt, og eventuelle problemer knyttet til bruk av fiktiv identitet på nettet bør løses utenfor strafferetten, eksempelvis ved kutymer og regler for nettvett. Dersom fremtiden skulle vise at generell bruk av fiktiv identitet skaper omfattende problemer for nettbasert kommunikasjon, vil departementet ta forslaget opp til ny vurdering.

Høringen viser dessuten at utvalgets utkast skaper et behov for å klargjøre i lovteksten når bruk av fiktiv identitet skal være straffbar og ikke. Denne usikkerheten bortfaller ved departementets forslag. Departementets forslag er også ment å gjøre det tydeligere at nødvendig personvernfremmende teknologi som bidrar til ulik grad av anonymitet på internett, blant annet ved kjøp og salg av varer, ikke omfattes.

Lovforslaget er avgrenset til tilfeller der forsettet dekker det å oppnå en uberettiget vinning for seg eller en annen (bokstav a) eller å påføre en annen tap eller ulempe (bokstav b). Departementet har ikke funnet grunn til å ta med bruk av uriktig identitet for å oppnå kontakt med barn under 16 år med sikte på seksuell omgang. I slike tilfeller er det mest praktisk at gjerningspersonen benytter fiktiv identitet uten forsett om at identiteten skal være lett å forveksle med noen annens identitet. Å la bestemmelsen om identitetskrenkelse omfatte tilfeller der forsettet dekker handlingen beskrevet i § 201 a må uansett antas å innebære en marginal utvidelse av det som allerede er straffbart etter forsøkslæren.

Identitetskrenkelse kan også skje som ledd i gjennomføring eller forsøk på gjennomføring av andre straffbare forhold (eksempelvis bedrageri, og krenkelse av andres personlige frihet og fred).

Det skal ikke være et vilkår for straffansvar at identitetskrenkelsen rent faktisk har hatt en virkning som nevnt i straffebudet. Det avgjørende er om formålet omfattes av gjerningspersonens forsett. I praksis antar departementet at det på dette punktet vil være liten forskjell mellom departementets og Datakrimutvalgets forslag. Den bruk av stjålet identitet som utvalget anser som uberettiget, må i de fleste tilfeller antas å falle innenfor ett av alternativene i bokstav a eller b. Departementets forslag er imidlertid mer i samsvar med utgangspunktet om ikke å kriminalisere mer enn nødvendig, og målsettingen om en mer brukervennlig og informativ straffelov.

Departementet mener det ikke er tilstrekkelig grunn til å la bestemmelsen beskytte en tredjepersons integritet i tilfellene der gjerningspersonen får samtykke av rette eier til å opptre med den uriktige identiteten for å villede en annen. Det må antas at bruk av en annens identitet uten samtykke er det største problemet i praksis. Skal bestemmelsen ikke bare beskytte integriteten til eieren av identiteten, men også den som blir villedet, vil det dessuten tøye grensene for bruk av straff. For å gjøre det klart at disse tilfellene ikke omfattes, er det nødvendig å presisere i lovteksten at det bare er den som «uberettiget» opptrer med en annens identitet som rammes. Tilfellene som nevnt vil etter omstendighetene kunne rammes av andre straffebestemmelser, som for eksempel bedrageri.

Uberettiget bruk av en annens identitet kan oppleves integritetskrenkende og medføre skade for den det gjelder uavhengig av om kommunikasjonen er nettbasert eller ikke. Under høringen har spørsmålet kommet opp om ikke bestemmelsen bør utvides til å omfatte også annen kommunikasjon enn den elektroniske. Departementets tilnærming er at forslaget til kapittel 21 bør omfatte handlinger som generelt truer informasjon og informasjonsutveksling i samfunnet, også når handlingene skjer uten bruk av teknologiske virkemidler og hel-

ler ikke retter seg mot datasystemer eller elektroniske kommunikasjonsnett, jf. punkt 2.3.1.2. Et eksempel på identitetskrenkelse uten bruk av elektronisk kommunikasjon kan være omadressering av en annens brevpost ved å oppgi vedkommendes navn, fødselsnummer og bostedsadresse. Det er vanskelig å se grunner for at kommunikasjon som gjør bruk av nettbaserte løsninger, skal gis et bedre vern enn annen kommunikasjon. Datakrimutvalgets mandat var knyttet til en vurdering av om data og datasystemer har et tilstrekkelig strafferettslig vern etter dagens regler. Når departementet fremmer forslag om vern av informasjon og informasjonsutveksling, er det naturlig å vurdere behovet for et strafferettslig vern mot bruk av uriktig identitet på et generelt grunnlag.

Departementet foreslår at bestemmelsen også rammer den som uberettiget setter seg i besittelse av en annens identitetsbevis med forsett om å utnytte det til å skaffe seg en uberettiget vinning eller å påføre andre skade eller ulempe. Slike handlinger kan oppleves integritetskrenkende og skape stor usikkerhet hos offeret, og bør omfattes av en bestemmelse om identitetskrenkelse. Departementet har derfor kommet til at bestemmelsen bør gjelde generelt. «Identitetsbevis» omfatter både papirbaserte og elektroniske identitetsbevis.

Med «identitet» menes navn, fødselsnummer, organisasjonsnummer, e-postadresse og andre opplysninger som, alene eller sammen med annen informasjon, kan identifisere en fysisk eller juridisk person. Også webadresser og innholdet på en nettside kan omfattes. Det avgjørende må være om den fornærmede lar seg identifisere ved hjelp av midlet som benyttes eller om webadressen eller nettsiden lett kan forveksles med den fornærmedes webadresse eller nettside. Det må bero på en totalvurdering av hvert enkelt tilfelle.

Slik departementets forslag er formulert, vil identitetskrenkelse i forbindelse med «phishing» i utgangspunktet omfattes. Phishing er en relativt ny form for svindel på internett som baserer seg på identitetstyveri og som kan få store følger for den som rammes. Et eksempel på slik virksomhet er en nettside som utformes slik at den har et visuelt uttrykk som er lett å forveksle med den virkelige nettsiden til en bank. Besøkende av nettsiden forledes til å gi fra seg kredittopplysninger til det som uriktig fremstår som deres egen bank. Kredittopplysningene kan senere benyttes for å tappe kontoen for penger eller til annen kriminalitet. I den seneste tiden har vi sett eksempler på slik virksomhet rettet mot banker i Norden. Departementet mener lovforslaget kan bidra til å demme opp for tendensen til økt phishing-aktivitet i Norge, selv om slik virksomhet i stor grad må antas å være straffbar også i dag som bedrageri eller forsøk på dette.

Departementet foreslår at straffen for identitetskrenkelse settes til bot eller fengsel inntil to år. Forslaget gjenspeiler at handlingen som strafflegges ofte er en forberedelseshandling på stadiet før forsøk, og strafferammen er lavere enn utvalgets forslag. Uberettiget bruk av en annens identitet, uavhengig om handlingen er forberedelse til videre straffbar virksomhet eller ikke, kan imidlertid i stor grad være integritetskrenkende og belastende for den det gjelder. På den bakgrunn har departementet funnet det passende å foreslå en øvre strafferamme på fengsel inntil to år, mot fengsel inntil fem måneder i straffeloven 1902 § 372 annet ledd. Forslaget til strafferamme innebærer at forsøk vil være straffbart, jf. straffeloven 2005 § 16.

Departementet vil ikke foreslå en egen bestemmelse om grov identitetskrenkelse. Handlingen vil som nevnt ofte være en forberedelseshandling til annen kriminalitet. Forslaget til strafferamme for den ordinære overtredelsen er tilstrekkelig høy til at den også favner om de mer grove overtredelsene.

Departementet ser heller ikke behov for en egen bestemmelse om mindre identitetskrenkelse. Det må antas at bøtestraff er den mest nærliggende reaksjonen i de mindre alvorlige sakene.

2.10 Beskyttelse av fjernsynssignaler mv.

2.10.1 Gjeldende rett

Bestemmelsen i straffeloven 1902 § 262 skal beskytte lovlige tilbydere av visse vernede tjenester mot at andre får tilgang til tjenestene, for eksempel et kodet fjernsynssignal, på ulovlige måter. Bestemmelsen ble inntatt i straffeloven i 1995 (ved lov 7. april 1995 nr. 15) som et vern utelukkende mot kodede radio- og fjernsynssignaler, etter et sterkt ønske fra aktører i satellitt-tv-bransjen som distribuerte kodede tv-kanaler over satellitt og som ble hardt rammet av utbredelsen av såkalte piratdekodere. Før 1995 var slike forhold bare i liten grad straffbelagt. Mangelen på rettslig beskyttelse ble bekreftet av Høyesterett i Rt. 1994 side 1610, hvor de tiltalte hadde produsert og omsatt dekodere som gjorde det mulig å ta inn fjernsynssendinger fra betal-TV-kanalen TV1000 uten samtykke fra rettighetshaverne. Høyesterett frifant for overtredelse av straffeloven § 145, da bestemmelsen ikke rammet det foreliggende tilfellet. Retten fant at det ikke var naturlig å forstå begrepet «data» slik at det omfattet fjernsynsprogrammer.

I 2001 ble virkeområdet for § 262 utvidet til også å gjelde såkalte informasjonssamfunnstjenester.

Dagens utforming av paragrafen er først og fremst et resultat av denne omfattende omredigeringen som fant sted i 2001 (ved lov 15. juni 2001 nr. 57). Endringene sikret norsk gjennomføring av Europaparlaments- og rådsdirektiv 98/84/EF 20. november 1998 om rettslig vern av tilgangskontrollerte og tilgangskontrollerende tjenester i norsk rett. Direktivet setter krav til medlemsstatene om å sikre leverandørene et vern mot utstyr og programvare (piratutgaver) som kan gi gratis tilgang til de vederlagsbelagte tjenestene. Direktivet krever derfor at forretningsdrift knyttet til slikt utstyr gjøres forbudt. Direktivet gir den enkelte stat valget om den ønsker å forby privat innehav og bruk av slikt utstyr.

Til tross for utvidelsen av bestemmelsen i 2001 til også å gjelde «informasjonssamfunnstjenester» fant departementet i 2001 ikke grunn til å bruke dette begrepet i lovteksten, jf. Ot. prp. nr. 51 (2000-2001) på side 13. Den norske definisjonen fremgår av straffeloven 1902 § 262 fjerde ledd bokstav b.

Paragraf 262 første ledd bokstav a og b omfatter ulike handlinger som kan være med på å gi uberettiget (uautorisert) tilgang til en vernet tjeneste. Bokstav a rammer den som framstiller, innfører, distribuerer, selger, leier ut, besitter, installerer, vedlikeholder eller skifter ut en dekodingsinnretning. Bokstav b retter seg mot den som mer indirekte bidrar ved å annonsere for eller på annen måte reklamere for slik innretning. Endelig finnes i bokstav c en bestemmelse som rammer den som «søker å utbre dekodingsinnretning». Med «å utbre» menes å gjøre den tilgjengelig for en større krets av personer. På hvilken måte dette gjøres, har ikke betydning. Forsøk likestilles med fullbyrdet handling.

Både i bokstav a og b er det et vilkår at aktiviteten er utført med vinnings hensikt, mens bokstav c ikke har et slikt krav. Bokstav c vil typisk dekke et tilfelle der noen sprer dekoderinnretninger i form av programvare via internett. En slik handling vil rammes like fullt om den har karakter av en vennetjeneste som ved en mer kommersielt motivert handling.

Det følger også av første ledd at det uansett er et vilkår for å straffe at formålet med aktivitetene i bokstav a til c har vært å «skaffe[r] seg selv eller en annen uberettiget tilgang til en vernet tjeneste». Dermed skapes det ikke tvil om at berettiget eller autorisert tilgang ikke er straffbart.

Strafferammen for overtredelse av første ledd er bot eller fengsel inntil ett år. Medvirkning er straffbar.

Annet ledd retter seg mot bruk av ulovlige dekoderinnretninger som leder til uuberettiget tilgang til den vernede tjenesten. Bruken kan medføre vinning ved at man oppnår en innsparing ved å få muligheten til å se en film på TV som man ellers ville ha måttet betale ekstra for. Det fritar ikke for straff at man ikke ville ha kjøpt filmen dersom man måtte betalt penger til den lovlige distributøren. Den rammer også tilfeller der den berettigede blir påført et tap. Strafferammen er bot eller fengsel inntil seks måneder. Medvirkning er ikke straffbar.

Tredje og fjerde ledd gir definisjoner av begrepene dekodingsinnretning og vernet tjeneste.

I femte ledd går det frem at offentlig påtale ikke finner sted uten begjæring fra fornærmede, med mindre allmenne hensyn krever påtale.

2.10.2 Andre nordiske lands rett

I *dansk rett* reguleres beskyttelse av fjernsynssignaler i lov om radio- og fjernsynsvirksomhed § 91, med en tilhørende straffebestemmelse i § 94. Etter denne loven er det forbudt å fremstille, importere, omsette, inneha eller endre dekodere eller annet dekodingsutstyr dersom formålet er å gi uautorisert tilgang til innholdet i en radio- eller fjernsynsutsending. Det er også forbudt å inneha slike innretninger rent privat. Samme paragraf setter også forbud mot annonsering og annen reklame for slike innretninger. Strafferammen for ordinær overtredelse er bot.

Bruk i «erhvervsmæssig øjemed» gjør at straffen kan økes til fengsel inntil to år, jf. § 94. Skjerpende omstendigheter som nevnes i lovteksten er «udbredelse m.v. i en videre kreds» og overtredelse under omstendigheter der det er særlig risiko for «omfattende overtrædelser». Også utenfor næringsvirksomhet kan fengselsstraff idømmes, særlig ved spredning av koder, passord og lignende fra internett. Skyldkravet er forsett eller grov uaktsomhet.

I *svensk rett* er det lagen 2000:171 om förbud beträffande viss avkodningsutrustning som er aktuell. Selve forbudsbestemmelsen er tatt inn i 5 §, der det heter at «Avkodningsutrustning får inte yrkesmässigt eller annars i förvärvssyfte tillverkas, importeras, distribueras, säljas, hyras ut, innehas, installeras, underhållas eller bytas ut i syfte att göra en tjänst som omfattas av lagen tillgänglig i tolkningsbar form utan tjänsteleverantörens godkännande.» Dette medfører at verken det å inneha slikt utstyr eller privat bruk av det er straffbart. Strafferammen er bot eller fengsel inntil to år, jf. 6 §.

I *Finland* ble det i 2001 vedtatt en egen lov om «förbud mot vissa avkodningssystem» som opphe-

vet den tidligere reguleringen i telemarknadslagen. Selve straffebestemmelsen er imidlertid plassert i den finske strafflagen. I følge lag om förbud mot vissa avkodningssystem 3 § er det forbudt å uberettiget «inneha, använda, tillverka, importera, saluföra, hyra ut, distribuera, främja försäljningen av samt installera och underhålla avkodningssystem». For straffbestemmelser om overtredelse av denne loven henviser loven i 6 § til den finske strafflagen 38 kapittel 8b §. Her straffes overtredelse av 3 § dersom handlingen er foretatt med vinnings hensikt eller den er egnet til å forårsake skade for rettighetshaveren til de beskyttede tjenestene.

Strafferammen er bot eller fengsel inntil ett år for den som «tillverkar, importerar, saluför, hyr ut eller distribuerar ett avkodningssystem eller gör reklam för, installerar eller underhåller ett sådant».

2.10.3 Straffelovkommisjonens forslag og høringsinstansenes syn

Straffelovkommisjonen foreslår en bestemmelse i den nye straffeloven som i hovedsak viderefører § 262, jf. delutredning VII side 323. Det blir foreslått å plassere bestemmelsen i kapitlet om vern av informasjon og informasjonsutveksling, jf. utkastet til kapittel 23. Kommisjonen foreslår også noen mindre innholdsmessige endringer. Det foreslås å endre den særlige regelen som fremgår av første ledd bokstav c, jf. «søker å utbre», som slår fast at bestemmelsen er overtrådt allerede ved forsøk på utbredelse av dekodingsinnretningen. I stedet ønsker kommisjonen at bestemmelsen skal følge hovedregelen om forsøkshandlinger i straffeloven 2005 § 16.

I forslaget fra Straffelovkommisjonen foreslås også å erstatte kravet om vinnings hensikt i første ledd bokstav a og b med et krav om forsett om vinning. Videre foreslås også å gjøre om kravet om hensikt når det gjelder å skaffe noen uautorisert tilgang til en vernet tjeneste, til et vanlig krav om forsett.

Kun én *høringsinstans* har uttalt seg om innholdet i forslaget til bestemmelse om brudd på beskyttelse av fjernsynssignaler. *Agder lagmannsrett* uttaler at straffebudet har klare likhetstrekk med de øvrige formuesforbrytelsene og heller burde vært plassert i kapitlet om tyveri, underslag, ran og utpressing mv.

2.10.4 Departementets vurdering

Departementet er enig i at det er et behov for å videreføre bestemmelsen om beskyttelse av fjernsyns- og radiosignaler og andre informasjonssamfunnstjenester, og kan ikke se behov for store endringer. I lys av prinsippene for bruk av straff som er lagt til grunn i arbeidet med den nye straffeloven, har departementet vurdert en innsnevring av straffansvaret etter svensk modell, noe EU-direktivet gir anledning til. Departementet har imidlertid funnet det mest hensiktsmessig å opprettholde straffansvaret slik det er i dag, jf. forslaget til § 203. En avkriminalisering av privat bruk kunne blitt tolket som om samfunnet så på dette som en akseptabel atferd, noe som ville være et uheldig signal.

Paragraf 262 har en noe komplisert utforming, blant annet fordi det i tredje og fjerde ledd utelukkende gis definisjoner av begreper som brukes i paragrafen. På samme måte som i 2001 har departementet vurdert det slik at det ikke kan gjøres på noen annen måte dersom man ønsker den nødvendige grad av presisjon i bestemmelsen, samtidig som innholdet skal inn i én enkelt paragraf i straffeloven. Det foreslås imidlertid enkelte lovtekniske forenklinger.

Kommisjonens forslag om å endre utformingen av § 262 første ledd bokstav c slik at den ikke lenger likestiller forsøk med fullbyrdet forbrytelse, medfører at tilbaketreden fra forsøk vil være mulig også etter § 262. Departementet slutter seg til synspunktet fra kommisjonen om at forsøk på overtredelse bør følge hovedregelen om forsøk i straffeloven 2005 § 15.

Departementet slutter seg også til forslaget om å erstatte kravet til vinnings hensikt i første ledd bokstav a og b med et krav om forsett om vinning. Dette er i tråd med de generelle synspunktene kommisjonen legger til grunn om i størst mulig grad å begrense antallet bestemmelser som krever hensikt, se nærmere delutredning VII på side 170 flg. Det vil da være tilstrekkelig for straff etter første ledd om det kan bevises at gjerningspersonen måtte se det som mest sannsynlig at vinning ville bli oppnådd gjennom det han eller hun gjorde.

Likeledes slutter departementet seg til forslaget om å endre også kravet om hensikt til et krav om forsett når det gjelder å skaffe noen uuberettiget tilgang til vernet formidlingstjeneste i første ledd.

I stedet for betegnelsen «uautorisert tilgang» velger departementet å benytte «uberettiget tilgang». Det er ikke tilsiktet noen realitetsendring ved dette.

Departementet har ikke funnet det hensiktsmessig å gradere straffebudet ytterligere etter overtredelsens grovhet. En strafferamme på bot eller fengsel inntil ett år vil fange opp både de mindre grove og de mer alvorlige overtredelsene. Nivået er også rimelig sammenlignet med våre naboland, jf. ovenfor. Departementet foreslår å samle første og

annet ledd i straffeloven 1902 § 262 i ett felles ledd i den nye bestemmelsen. Det fører til at den øvre strafferammen for tilfeller som i dag er regulert i annet ledd, heves fra fengsel inntil seks måneder til fengsel inntil ett år, uten at det med dette er meningen å signalisere en skjerpet straffutmålingspraksis.

Nåværende § 262 er nært knyttet til enkelte andre bestemmelser i lovverket. I første rekke gjelder dette straffeloven 1902 § 145 annet ledd, § 145 b og åndsverkloven §§ 53 a og c. Datakrimutvalget pekte i sin utredning på at det kunne være hensiktsmessig å samordne disse i en felles bestemmelse for å gi et mer oversiktlig regelverk. Det var noe uenighet om tidspunktet for når en slik vurdering burde foretas. Det fremstår som hensiktsmessig å avvente en slik samordning inntil den planlagte revisjonen av åndsverkloven er ferdig, og dermed bør også samordning av bestemmelsene i straffeloven utstå.

Straffeloven 1902 § 262 femte ledd regulerer spørsmålet om påtalebegjæring. Uten fornærmedes begjæring reises det ikke offentlig påtale, såfremt det ikke foreligger allmenne hensyn. Stortinget har etter forslag i Ot. prp. nr. 90 (2003-2004) side 62 vedtatt å oppheve ordningen med påtalebegjæring fra fornærmede som formelt vilkår for å strafforfølge. Regelen i femte ledd om dette vil derfor ikke bli videreført. Med den foreslåtte strafferammen på bot eller fengsel inntil ett år, vil overtredelser bare påtales dersom allmenne hensyn tilsier det.

2.11 Innbrudd i datasystem (datainnbrudd)

2.11.1 Gjeldende rett og historikk, folkerettslige forpliktelser, andre nordiske lands rett

Straffeloven 1902 § 145 annet ledd rammer den som uberettiget skaffer seg adgang til data eller programutrustning som er lagret eller som overføres ved elektroniske eller tekniske hjelpemidler – såkalt datainnbrudd. Å skaffe seg adgang til data som er under overføring vil kunne være aktuelt ved avlytting. Uttrykket «data» favner vidt og omfatter all slags maskinlesbar informasjon, for eksempel om personlige, tekniske eller økonomiske forhold. Det kreves ikke at informasjonen i seg selv er av konfidensiell art, jf. Ot.prp. nr. 35 (1986-87) side 20 og Ot.prp. nr. 40 (2004-2005) side 12. Med «programutrustning» menes instruksjonene til en datamaskin, det vil si dataprogrammer, som i og for seg også omfattes av begrepet «data.»

Det er ikke et vilkår for straff at gjerningspersonen har gjort seg kjent med dataene eller programutrustningen – det er tilstrekkelig at vedkommende har skaffet seg adgang til dem.

Strafferammen er bot eller fengsel inntil seks måneder eller begge deler, jf. straffeloven 1902 § 145 *første ledd*. Voldes skade ved erverv eller bruk av uberettiget kunnskap, eller foreligger vinnings hensikt, er straffen fengsel inntil to år, jf. *tredje ledd*. Skyldkravet er ellers forsett. Forsøk er straffbart. Medvirkning er også straffbar, jf. *fjerde ledd*.

Straffeloven § 145 annet ledd inneholdt tidligere et vilkår om at adgangen til dataene eller programutrustningen måtte oppnås ved å bryte en beskyttelse eller lignende. I høringsbrevet forut for Ot.prp. nr. 40 (2004-2005) om blant annet samtykke til ratifikasjon av datakrimkonvensjonen, ba Justisdepartementet høringsinstansene om å vurdere om det fremdeles burde være et vilkår for straff at det forelå et beskyttelsesbrudd. De fleste høringsinstansene som uttalte seg om spørsmålet, mente at beskyttelsesbrudd ikke lenger burde være et vilkår for straff.

Departementet foreslo i proposisjonen likevel ikke å fjerne beskyttelsesvilkåret. Det ble antatt at det ikke var noe påtrengende behov for å fjerne vilkåret, og det ble ansett som en fordel om problemstillingen ble vurdert i en bredere sammenheng i Datakrimutvalgets utredning. Stortinget valgte likevel å fjerne beskyttelsesvilkåret, se Innst. O. nr. 53 (2004-2005) side 5, hvor justiskomiteen viser til høringsuttalelsen fra ØKOKRIM. Etter lovendring 8. april 2005 nr. 16 er det følgelig ikke lenger et vilkår for overtredelse av § 145 annet ledd at adgangen er oppnådd ved å bryte en beskyttelse eller lignende.

Straffeloven § 262 annet ledd er en spesialregel om straff for uautorisert tilgang til en vernet tjeneste som fjernsyns- og radiosignaler. Strafferammen er bot eller fengsel inntil seks måneder. Bestemmelsen er nærmere omtalt under punkt 2.10.1.

Ulovlig tilgang til vernede verk straffes etter åndsverkloven. Etter *§ 53 a første ledd, jf. § 54 første ledd*, straffes den som omgår «effektive tekniske beskyttelsessystemer som rettighetshaver eller den han har gitt samtykke benytter for å kontrollere eksemplarfremstilling eller tilgjengeliggjøring for allmennheten av et vernet verk». Skyldkravet er forsett eller uaktsomhet. Strafferammen er bot eller fengsel inntil tre måneder.

Da åndsverkloven § 53 a første ledd ble innført ved lov 17. juni 2005 nr. 97, unnlot man å foreslå straff for omgåelse av tilgangskontroll for dataprogram, jf. Ot.prp. nr. 46 (2004-2005) side 122. I de alminnelige merknadene (side 114) og i merknaden til ny § 53 c er det uttalt at denne bestemmelsen er

en ren videreføring av gjeldende rett (dagjeldende § 54 a første ledd). Løsningen er begrunnet med at opphavsrettsdirektivet artikkel 6, som § 53 a gjennomfører, ikke vil gjelde for denne verkstypen (det vil si datamaskinprogrammer). I de alminnelige merknadene (side 122) er det uttalt av Kultur- og kirkedepartementet at man ikke anså det «som aktuelt at de regler som her foreslås innført til vern for tekniske beskyttelsessystemer skal foreslås gjort gjeldende også for datamaskinprogrammer.»

Straffeloven § 145 annet ledd oppfyller forpliktelsen i *datakrimkonvensjonen artikkel 2* om å oppstille straff for ulovlig tilgang til datasystem og *artikkel 3* om ulovlig oppfanging av data. Artikkel 2 pålegger konvensjonspartene å sette straff for den som rettsstridig skaffer seg tilgang til hele eller deler av et datasystem, uavhengig av om vedkommende har gjort seg kjent med innholdet av de data som datainnbruddet har gitt tilgang til. Straffansvaret kan gjøres avhengig blant annet av at en beskyttelse er brutt. Artikkel 3 krever at det settes straff for urettmessig oppfanging av elektroniske data med tekniske hjelpemidler i forbindelse med ikke offentlig tilgjengelige overføringer til, fra eller innenfor et datasystem. Konvensjonsforpliktelsene er nærmere beskrevet i Ot.prp. nr. 40 (2004-2005) side 12.

Svensk og *finsk rett* har egne bestemmelser om datainnbrudd («dataintrång»), se brottsbalken 4 kap. 9 c § og finsk strafflag 38 kap. 8 §. I en svensk ekspertutredning (Brott- og brottsutredning i IT-miljø, Europarådets konvention om IT-relaterad brottslighet med tilläggsprotokoll – Ds 2005:6) slås det fast at det er nødvendig med lovendringer skal kravene i artikkel 3 oppfylles, jf. side 7. I *dansk rett* er datainnbrudd regulert i den danske straffeloven kapittel 27 om freds- og ærekrenkelser: Paragraf 263 stk. 2 straffer den som uberettiget «skaffer sig adgang til en andens oplysninger eller programmer, der er bestemt til at bruges i et informationssystem.»

2.11.2 Straffelovkommisjonens skisse, Datakrimutvalgets forslag

Straffelovkommisjonen foreslår at straffeloven 1902 § 145 annet ledd skilles ut i en egen bestemmelse om brudd på informasjonsbeskyttelse, se skissen til § 23-3 (første ledd om åpning av brev foreslås videreført dels i § 23-10 om åpning eller hindring av brev og dels i § 26-11 om ulovlig inntrenging eller opphold). Kommisjonen mener det avgjørende for straffbarheten bør være om det foreligger brudd på beskyttelse, og at det ikke skal være et vilkår at informasjonen gjerningspersonen skaffer seg tilgang til benyttes, eller at adgangen benyttes til sletting eller lignende. Vilkåret om at gjerningspersonen ikke er berettiget til å skaffe seg adgang til data eller programutrustning, foreslås endret til et vilkår om at det forutgående bruddet på informasjonsbeskyttelse er uberettiget. For så vidt gjelder informasjon som overføres, ved teleks, telefaks og liknende, mener kommisjonen at dette skal rammes av skissen til § 23-8 om overvåking. Kommisjonen foreslår en strafferamme i det lavere sjikt, det vil si bot eller fengsel inntil ett år eller lavere, eventuelt bare bot.

Kommisjonen foreslår også en egen bestemmelse om grovt brudd på informasjonsbeskyttelse, se skissen til § 23-4. Hvorvidt bruddet er grovt skal bero på en helhetsvurdering. Ved angivelsen av veiledende momenter foreslår kommisjonen at det tas utgangspunkt i forholdene nevnt i § 145 tredje ledd, men slik at vilkåret om vinnings hensikt endres til vinnings forsett. I tillegg foreslår kommisjonen enkelte andre momenter som bør nevnes i lovteksten. Straffen for grovt brudd på informasjonsbeskyttelse foreslås satt til bot eller fengsel inntil to år.

Datakrimutvalget foreslår en egen bestemmelse om ulovlig tilgang til datasystem, se utkastet § 4, som skal ramme den som uberettiget skaffer seg tilgang til et helt eller en del av et datasystem. Utkastet dekker straffeloven 1902 § 145 annet ledd for så vidt gjelder data som er lagret, mens data under overføring er ment omfattet av utkastet §§ 5 og 6. Selve tilegnelsen av data som er lagret, typisk i form av kopiering, er også ment rammet av utkastet §§ 5 og 6 om informasjons- og datatyveri.

Bestemmelsen er av utvalgsflertallet ment å samordne 1) straffeloven 1902 § 145 annet ledd – for så vidt gjelder lagrede data, 2) straffeloven 1902 § 262 annet ledd – i den grad bestemmelsen gir vern for data som er lagret eller som behandles på et datasystem, og 3) åndsverkloven § 53 a første ledd, jf. § 54 første ledd. Bestemmelsen omfattes dermed av flertallets harmoniseringsforslag, se punkt 2.6.

Utvalget har foreslått en strafferamme på bot eller fengsel inntil tre år for ulovlig tilgang. For grov og liten overtredelse foreslås strafferammer på henholdsvis fengsel inntil seks år og bot eller fengsel inntil seks måneder.

2.11.3 Høringsinstansenes syn

Nasjonal sikkerhetsmyndighet (NSM) har uttalt seg om *Straffelovkommisjonens forslag* til bestemmelsen om brudd på informasjonsbeskyttelse. NSM støtter forslaget om å knytte straffbarheten for brudd på informasjonsbeskyttelse opp til selve bruddet på beskyttelsen, uavhengig av om man er berettiget til selve informasjonen.

Ti høringsinstanser har kommentert *Datakrimutvalgets utkast* til § 4 om ulovlig tilgang. Det er *Finansdepartementet, Skattedirektoratet, Moss tingrett, Politihøgskolen, Fiskeridirektoratet, Næringslivets Sikkerhetsråd (NSR), Elektronisk Forpost Norge, Telenor, Finansnæringens hovedorganisasjon* og *Sparebankforeningen*. Flere av instansene har kommentarer til at forslaget ikke inneholder noe vilkår om beskyttelsesbrudd. Blant disse er *Elektronisk Forpost Norge (EFN)*, som også mener det er uheldig at straffansvaret avgjøres av om tilgangen er «uberettiget»:

> «Som det fremgår av disse forarbeidene var Stortingets intensjon ved endringen å gi databasert informasjon like god beskyttelse som mediebundet informasjon i forhold til tyveri. Vernet mot uberettiget kopiering bør etter vårt skjønn adresseres særskilt og medienøytralt [...] Dersom det innføres et tilstrekkelig vern av informasjonsgoder, eksempelvis ved en egen bestemmelse om vern mot uberettiget kopiering, bør man kunne gjeninnføre kravet til beskyttelsesbrudd i bestemmelsen om ulovlig tilgang til data, tilsvarende utkastet til § 4. Derved vil bestemmelsen igjen speile brevbruddsbestemmelsen i § 145, hvilket vi finner rimelig.»

Politihøgskolen mener de foreslåtte strafferammene er for høye, og ber departementet vurdere om ikke strafferammen for ulovlig tilgang bør settes slik at det markeres at handlingen blir vesentlig mer alvorlig hvis tilgangen benyttes til tyveri eller ødeleggelse av data eller datainformasjon.

2.11.4 Departementets vurdering

Departementet er enig med både Straffelovkommisjonen og Datakrimutvalget i at det å skaffe seg tilgang til lagrede data og data under overføring bør reguleres i ulike straffebud i straffeloven 2005. Å skaffe seg tilgang til data under overføring har en annen karakter enn det å skaffe tilgang til lagrede data. En slik oppdeling er også i samsvar med datakrimkonvensjonens systematikk. Når straffebestemmelsen bare skal omfatte uberettiget tilgang til lagrede data og ikke data under overføring, mener departementet at «datainnbrudd» ikke lenger er den mest hensiktsmessige og informative betegnelsen, og foreslår isteden «innbrudd i datasystem».

Datakrimutvalgets forslag om ikke å oppstille beskyttelsesbrudd som vilkår for straff for ulovlig tilgang er i samsvar med gjeldende rett etter lovendring 8. april 2005 nr. 16, jf. ovenfor under punkt 2.11.1. Selv om det i proposisjonen her foreslås et utvidet vern av informasjonen som et innbrudd i et datasystem kan gi tilgang til, er det ikke grunnlag for å gjeninnføre vilkåret om beskyttelsesbrudd. Det vises til Datakrimutvalgets drøftelse og konklusjon i utredningen side 78, som tiltres av departementet. Men selv om beskyttelsesinnbrudd ikke gjeninnføres som et nødvendig vilkår for straff, ønsker departementet likevel å fremheve at beskyttelsesbrudd vil være det mest praktiske, jf. lovforslaget § 204.

Departementet foreslår, i samsvar med Datakrimutvalgets forslag, en noe annen begrepsbruk enn i straffeloven 1902 § 145 annet ledd. «Adgang» foreslås erstattet med «tilgang», se lovforslaget § 204. Tilgang vurderes som mer dekkende språklig sett og samsvarer med ordbruken i straffeloven 1902 § 145 b, jf. lovforslaget § 201. «Data eller programutrustning» i straffeloven 1902 § 145 annet ledd foreslås erstattet av «datasystem eller del av det». Begrepsbruken er for øvrig i samsvar med datakrimkonvensjonen artikkel 2, jf. også den finske datainnbruddsbestemmelsen som rammer innbrudd i «datasystem». Den endrede ordbruken er ikke ment å innebære realitetsendringer.

Departementet viser til at bestemmelsen bare verner informasjon indirekte ved å hindre tilgang til informasjonen, mens det som direkte straffes er den uautoriserte inntrenging i systemet. Den umiddelbare følgen av innbruddet vil riktignok være at man får tilgang til informasjonen på systemet.

Rettsstridsreservasjonen «uberettiget» videreføres fra straffeloven 1902 § 145 annet ledd. Rettspraksis om grensen mellom berettiget og uberettiget tilgang vil fortsatt være relevant.

Straffen for innbrudd i datasystem foreslås satt til bot eller fengsel inntil to år. Forsøk vil dermed fortsatt være straffbart, jf. straffeloven 2005 § 16. Forslaget til strafferamme innebærer en oppjustering i forhold til gjeldende rett som bringer norsk rett mer på linje med de øvrige nordiske lands rett. En strafferamme på to år gjenspeiler også at et innbrudd i et datasystem er en handling som, i motsetning til forberedelseshandlinger, har ført til skade. Forhøyelsen av strafferammen innebærer også at bestemmelsen er ment å dekke mer alvorlige tilfeller av innbrudd i et datasystem. En egen bestemmelse om grov overtredelse anses derfor ikke nødvendig.

Departementet mener det ikke er behov for en egen bestemmelse om lite innbrudd i datasystem. Strafferammen som foreslås for ordinær overtredelse er så vidt lav at det ikke fremstår som naturlig med en slik bestemmelse. Heller ikke svensk, dansk eller finsk rett har egne strafferammer for de minst alvorlige tilfellene av datainnbrudd.

Bestemmelsen om innbrudd i datasystem har berøringspunkter med en rekke andre bestemmel-

ser. Bestemmelsen rammer selve den handling som skaffer tilgang til datasystemet. Videre bruk av systemet, eksempelvis søk etter og kartlegging av informasjon som finnes på en datamaskin, vil kunne rammes som ulovlig bruk. Endring eller sletting av data og informasjon som finnes på systemet kan rammes av skadeverkbestemmelsene (se forslaget til § 206 og § 351).

Siden departementet har valgt ikke å samordne de ulike bestemmelsene om ulovlig tilgang i åndsverkloven og straffeloven, jf. punkt 2.6, vil åndsverkloven § 53 a første ledd og straffeloven 2005 § 203 første ledd (som viderefører straffeloven 1902 § 262 annet ledd) fortsatt gjelde for det å skaffe seg ulovlig tilgang til henholdsvis vernede verk og vernede tjenester.

2.12 Krenkelse av retten til privat kommunikasjon

2.12.1 Uberettiget tilgang til informasjon under overføring

2.12.1.1 Gjeldende rett, folkerettslige forpliktelser

Straffeloven 1902 § 145 annet ledd om datainnbrudd rammer både det å skaffe seg tilgang til lagrede data og til data under overføring, for eksempel ved avlytting. Bestemmelsen er nærmere beskrevet i punkt 2.11.1.

Straffeloven 1902 § 262 annet ledd setter straff for den som ved bruk av dekodingsinnretning skaffer seg tilgang til en vernet tjeneste, det vil si betalingsbelagte tilgangskontrollerte radio- og kringkastingstjenester og informasjonssamfunnstjenester. Bestemmelsen overlapper og går foran straffeloven § 145 annet ledd for vernede tjenester. Det vises for øvrig til punkt 2.10.1.

Straffeloven 1902 § 145 a verner den muntlige utveksling av tanker, følelser og opplysninger. *Første ledd nr. 1* setter straff for avlytting ved bruk av hemmelig lytteapparat av telefonsamtale eller annen samtale mellom andre eller forhandlinger i lukket møte som vedkommende ikke selv deltar i, mens *nr. 2* rammer hemmelig opptak ved hjelp av lydbånd av samtaler som nevnt i nr. 1 mv. *Nr. 3*, som rammer forberedelse til avlytting og opptak, er behandlet i punkt 2.8.2.2 i tilknytning til forslaget om en egen straffebestemmelse om ulovlig anbringelse av utstyr. Skyldkravet er forsett. Medvirkning er straffbar, jf. *annet ledd*. Forsøk er også straffbart *§ 49*.Straffen er bot eller fengsel inntil seks måneder.

Datakrimkonvensjonen artikkel 3 krever at det oppstilles straff for urettmessig oppfanging av elektroniske data med tekniske midler i forbindelse med ikke offentlig tilgjengelige overføringer til, fra eller innenfor et datasystem (dataavlytting).

2.12.1.2 Andre nordiske lands rett

Dansk straffelov § 263 stk. 1 nr. 2 straffer den som ved hjelp av et apparat hemmelig avlytter eller gjør opptak av uttalelser fremsatt i enerom, telefonsamtaler eller annen samtale mellom andre, eller forhandlinger i lukket møte som han ikke selv deltar i eller som han uberettiget har skaffet seg tilgang til. Straffen er bot eller fengsel inntil seks måneder, men fengsel inntil seks år under særlig skjerpende omstendigheter. I tillegg omfatter bestemmelsen i § 263 stk. 2 uberettiget tilgang til opplysninger som overføres.

Svensk rett har en bestemmelse om ulovlig avlytting i brottsbalken 4 kap. 9 a § som i hovedsak svarer til de tilsvarende danske og norske bestemmelser om ulovlig avlytting. Straffen er bot eller fengsel inntil to år. Bestemmelsen supplerer straffebudet om brudd på post- og telehemmelighet. Brottsbalken 4 kap. 9 c § om datainnbrudd rammer blant annet det å skaffe seg ulovlig tilgang til opplysninger under elektronisk overføring. Straffen er bot eller fengsel inntil to år. En svensk ekspertutredning (Brott- og brottsutredning i IT-miljø, Europarådets konvention om IT-relaterad brottslighet med tilläggsprotokoll – Ds 2005:6) slår fast at det er nødvendig med lovendringer skal kravene i artikkel 3 oppfylles, jf. side 7.

Finsk rett har en bestemmelse om ulovlig avlytting og opptak av samtale mv. i strafflagen 24 kap. om freds- og integritetskrenkelser og ærekrenking (5 §). I tillegg rammer 38 kap. 3 § om krenkelse av kommunikasjonshemmelighet blant annet den som skaffer opplysninger om innholdet i samtale, telegram, tekst-, bilde- eller dataoverføringer eller annen tilsvarende telemeddelelse som formidles gjennom telenettet, eller sending og mottak av slike meddelelser. Straffen for overtredelse av begge disse bestemmelsene er bot eller fengsel inntil ett år. Grov krenkelse av kommunikasjonshemmelighet straffes likevel med fengsel inntil tre år, jf 4 §. Også den finske datainnbruddsbestemmelsen omfatter det å skaffe seg uberettiget tilgang til data under overføring. Den anvendes imidlertid ikke dersom strengere straffebestemmelser eller andre bestemmelser som straffer like strengt, for eksempel bestemmelsen om krenkelse av kommunikasjonshemmelighet, kommer til anvendelse.

2.12.1.3 Straffelovkommisjonens skisse, Datakrimutvalgets forslag

Straffelovkommisjonen foreslår at tilegnelse av informasjon som overføres, og som i dag rammes av datainnbruddsbestemmelsen i straffeloven 1902 § 145 annet ledd, skal rammes av § 23-8 om overvåking. Overvåkingsbestemmelsen skal i tillegg omfatte slik ulovlig avlytting, opptak og forberedelse til avlytting og opptak som straffes etter straffeloven 1902 § 145 a første ledd. Kommisjonen mener bestemmelsen dessuten bør ramme tilfeller hvor gjerningspersonen overvåker produksjonen av data på en fremmed datamaskin eller et datasystem. Fjernsynsovervåking regulert i personopplysningsloven foreslås holdt utenfor.

Kommisjonen foreslår endringer i gjerningsbeskrivelsen i straffeloven 1902 § 145 a første ledd. Det avgjørende for straff bør etter kommisjonens vurdering være at avlyttingen, tappingen, avlesingen eller kopieringen av informasjon er hemmelig, og at handlingene foretas ved bruk av tekniske hjelpemidler. Det foreslås en strafferamme i det lavere sjikt, det vil si bot eller fengsel inntil ett år eller lavere, eventuelt bare bot. I tillegg foreslås en bestemmelse om grov overvåking etter samme mønster som andre bestemmelser om grov overtredelse. Straffen for grov overvåking foreslås satt til bot eller fengsel inntil to år.

Datakrimutvalget foreslår at uberettiget tilegnelse av data og databasert informasjon under overføring skal rammes av utkastet §§ 5 og 6 om informasjons- og datatyveri, jf. utvalgets utredning side 72-73. Utvalget mener at for data som overføres, er det vanskelig å skille mellom selve tilgangen og tilegnelsen, noe som i større grad er mulig for lagrede data. Kopiering av signalstrømmen til et lagringsmedium skal rammes som datatyveri, se utkastet § 6. Slik kopiering innebærer tilegnelse av data, som kan transformeres til databasert informasjon – av utvalget definert som meningsinnholdet i data, se utkastet til definisjonsparagraf i § 1. Selve tilegnelsen av den databaserte informasjonen er ment rammet av utkastet § 5. Informasjons- og datatyveribestemmelsene kan også overtres samtidig, eksempelvis ved at dataene kopieres til et lagringsmedium (datatyveri) samtidig som gjerningspersonen lytter til eller ser på overføringen (informasjonstyveri). Piratdekoding av fjernsynssignaler, som etter gjeldende rett straffes etter straffeloven 1902 § 262 og som omfattes av utvalgsflertallets harmoniseringsforslag (se om dette i punkt 2.6), nevnes også som et eksempel på at data- og informasjonstyveri kan begås samtidig: Dekodingen, som innebærer at man skaffer seg tilgang, fører til fremvisning av programmet på tv-skjermen, noe som innebærer tilegnelse av informasjon.

For overtredelse av utkastet §§ 5 og 6 foreslår Datakrimutvalget strafferammer på bot eller fengsel inntil tre år for ordinær overtredelse, fengsel inntil seks år for grov overtredelse, og fengsel inntil seks måneder for liten overtredelse.

2.12.1.4 Høringsinstansenes syn

Nasjonal sikkerhetsmyndighet (NSM) har uttalt seg om *Straffelovkommisjonens* forslag til egne straffebestemmelser om overvåking. NSM uttaler at det er åpenbart at straffbarheten må være avhengig av at det er avlyttingen, tappingen, kopieringen eller lignende som må være hemmelig, og ikke selve redskapet som benyttes. NSM støtter den foreslåtte endringen, og minner om at det er viktig å finne teknologinøytrale formuleringer.

Høringsinstansenes syn på *Datakrimutvalgets* utkast §§ 5 og 6 er referert i tilknytning til drøftelsen av behovet for et strafferettslig vern om informasjon, se punkt 2.16.4.

2.12.1.5 Departementets vurdering

Departementet foreslår en bestemmelse som skal erstatte straffeloven 1902 § 145 a første ledd nr. 1 og 2 om ulovlig avlytting og opptak og § 145 annet ledd for så vidt gjelder vern av data under overføring, jf. lovforslaget § 205 bokstav a og b. Departementet har funnet grunn til å la bestemmelsen også omfatte uberettiget åpning eller hindring av brev mv., se bokstav c og d og punkt 2.12.2 nedenfor. Bestemmelsen tilsvarer Straffelovkommisjonens skisse til § 23-8 om overvåking, og ivaretar kriminaliseringsforpliktelsen i datakrimkonvensjonen artikkel 3 om ulovlig oppfanging av data.

Departementet foreslår at straffebudet kalles krenkelse av retten til privat kommunikasjon. Med privat kommunikasjon menes ikke at kommunikasjonen må være av fortrolig eller hemmelig karakter, men at kommunikasjonen i utgangspunktet er gjerningspersonen uvedkommende. Begrepet overvåking, som er foreslått av Straffelovkommisjonen, har den svakhet at det lett kan føre til sammenblanding med straffeprosesslovens regler om kommunikasjonskontroll, og passer dårlig når bestemmelsen skal omfatte bl.a. brevbrudd.

Datakrimutvalgets forslag om å la det å skaffe seg tilgang til data og informasjon under overføring rammes av bestemmelsene om data- og informasjonstyveri, som også er ment å gi et generelt vern om data og databasert informasjon, gir etter departementets vurdering en for lite informativ regule-

ring. Både hensynet til brukerne av loven og hensynet til våre folkerettslige forpliktelser, i dette tilfellet datakrimkonvensjonen artikkel 3, jf. også den europeiske menneskerettskonvensjon artikkel 8, tilsier en egen og tydelig straffebestemmelse mot uberettiget å skaffe seg adgang til data og informasjon som overføres.

Lovforslaget § 205 bokstav a og b er teknologinøytralt. Departementet er enig med Straffelovkommisjonen i at straffeloven 1902 § 145 a første ledd nr. 1 og 2 benytter uttrykk som passer dårlig på moderne kommunikasjonsmidler og i for stor grad fokuserer på lydsignaler og telefoni.

Etter *bokstav a* straffes den som uberettiget og ved bruk av teknisk hjelpemiddel hemmelig avlytter eller gjør opptak av telefonsamtale eller annen kommunikasjon mellom andre, eller av forhandlinger i lukket møte som han ikke selv deltar i eller som han uberettiget har skaffet seg tilgang til. Straffebestemmelsen er avgrenset til slik avlytting mv. som skjer ved hjelp av tekniske hjelpemidler. Lytting ved dørene vil dermed i seg selv fortsatt ikke være straffbar. Etter forslaget skal det ikke lenger være et vilkår at det tekniske hjelpemidlet er hemmelig, men selve avlyttingen. Bestemmelsen retter seg først og fremst mot avlytting og opptak av lyd, men gjennom uttrykket «annen kommunikasjon» gjøres det klart at kombinasjonen av lyd og bilde også rammes dersom det kan anses som kommunikasjon. Det gir liten mening å la bare lyddelen av et videoopptak omfattes av straffebudet dersom bildet som følger (av mennesker som kommuniserer) må oppfattes som del av kommunikasjonen.

I Ot.prp. nr. 56 (1989-90) la Justisdepartementet til grunn at hemmelig opptak av samtaler man selv deltar i, ikke bør straffelegges. Mot et opptaksforbud ble det særlig anført at det i visse situasjoner er et så sterkt praktisk behov for å kunne gjøre lydbåndopptak uten å orientere samtaleparten om det, at hensynet til samtaleparten må vike. Dette gjelder spesielt i forbindelse med etterforsking og bevissikring. Etter anmodning fra Stortinget, jf. vedtak 22. februar 1991, sendte departementet 12. mars 1996 på høring et notat om hvorvidt hemmelige opptak av samtale man selv deltar i, bør straffelegges. Et stort flertall av høringsinstansene ønsket ikke en slik straffebestemmelse. På den bakgrunn avsto departementet fra å foreslå noen endring av straffeloven 1902 § 145 a. Ved lov 3. desember 1999 nr. 82 ble det i straffeprosessloven 22. mai 1981 nr. 25 tilføyd et kapittel 16 b som blant annet gir politiet adgang til å avlytte eller gjøre opptak av telefonsamtale eller annen samtale med den mistenkte dersom politiet enten selv deltar i samtalen eller har fått samtykke fra en av samtalepartene, jf. § 216 l. Departementet fastholder at hemmelig opptak av samtaler man selv deltar i, og offentliggjøring av slike, ikke bør straffelegges. Selv om et hemmelig opptak som regel vil representere et tillitsbrudd overfor den annen part og slik sett kan sies å være straffverdig, er det i visse situasjoner et sterkt praktisk behov for å kunne gjøre opptak uten å måtte informere den annen part. Det gjelder for eksempel i saker om telefonsjikane og telefontrusler. Etterforskningen blir vanskeligere dersom man må opplyse at samtalene tas opp på bånd. Opptak av samtaler kan også ha en aktverdig grunn, eksempelvis ved innringing til nødnummer. Det er heller ikke alltid praktisk å opplyse om at opptaket skjer, for eksempel av hensyn til tiden. Et forbud mot hemmelig opptak kan følgelig ikke være absolutt. En presisering i loven om når hemmelig opptak kan godtas og når det skal være straffbart, er vanskelig. Et opptaksforbud vil også kunne være vanskelig å håndheve.

Det praktiske behov for unntaket er nok blitt noe mindre etter at straffeprosessloven § 216 l ble innført. Departementet mener imidlertid at det også i andre sammenhenger kan være behov for å kunne gjøre opptak av samtaler man selv deltar i, for eksempel i forbindelse med beredskapskommunikasjon. På den bakgrunn foreslår departementet å videreføre gjeldende rett hva gjelder opptak av samtale gjerningspersonen selv deltar i. Det er imidlertid klart at politiets lovhjemlede adgang etter straffeprosessloven kapittel 16 a til å foreta telefonkontroll i narkotikasaker, vil falle utenfor virkeområdet for forslaget til § 205 bokstav a.

Forslaget til § 205 bokstav a viderefører i all hovedsak straffeloven 1902 §§ 145 a første ledd nr. 1 og 2.

Bokstav b er formulert som et forbud mot å bryte en beskyttelse eller på annen uberettiget måte skaffe seg tilgang til informasjon som kan overføres ved elektroniske eller andre tekniske hjelpemidler. Alternativet viderefører straffetrusselen i straffeloven 1902 § 145 annet ledd for så vidt gjelder data under overføring, og oppfyller forpliktelsen i datakrimkonvensjonen artikkel 3.

Departementet ser ikke grunn til å straffe både den handling som består i å skaffe seg tilgang til data og informasjon, og den etterfølgende tilegnelsen dersom denne bare består av tilegnelse i form av sansebruk, slik utvalget har lagt opp til i utkastet §§ 5 og 6. Slik tilegnelse bør etter departementets syn anses omfattet av straffen for handlingen som gir ulovlig tilgang. Se nærmere om departementets vurderinger i punkt 2.16.5.

Forslaget til strafferamme er bot eller fengsel inntil to år. Departementet går ikke inn for et eget

straffebud om grov overtredelse. Strafferammen må anses tilstrekkelig vid til å fange opp de grovere overtredelsene.

Skyldkravet er forsett.

Det å skaffe seg tilgang til såkalte vernede formidlingstjenester, straffes etter lovforslaget § 203, jf. drøftelsen av harmoniseringsspørsmålet i punkt 2.6.

2.12.2 Åpning og hindring av brev mv.

2.12.2.1 Gjeldende rett, andre nordiske lands rett

Straffeloven 1902 § 145 første ledd første straffalternativ setter straff for den som uberettiget bryter brev eller annet lukket skrift eller på liknende måte skaffer seg adgang til innholdet. Skyldkravet er forsett. Forsøk og medvirkning straffes, jf. henholdsvis straffeloven 1902 § 49 første ledd og § 145 fjerde ledd. Strafferammen er bot eller fengsel inntil seks måneder, men fengsel inntil to år dersom erverv eller bruk av kunnskapen medfører skade eller dersom gjerningspersonen har hatt vinnings hensikt, jf. *tredje ledd*.

Etter *straffeloven 1902 § 146 første ledd* straffes den som ved å tilintetgjøre, skjule eller holde tilbake «en til nogen anden rettet skriftlig meddelelse,» hindrer at meddelelsen kommer frem til rette vedkommendes kunnskap eller forårsaker at den kommer frem for sent. Skyldkravet er forsett. Medvirkning er straffbar, jf. første ledd. Forsøk er også straffbart. Straffen er som utgangspunkt bot eller fengsel inntil seks måneder, men fengsel inntil tre år dersom handlingen har skadefølge eller dersom gjerningspersonen har handlet i vinnings hensikt, jf. *annet ledd*.

I *svensk rett* straffes blant annet den som ulovlig skaffer seg tilgang til postforsendelse etter brottsbalken 4 kap. 8 §. Etter 9 § om intrång i förvar straffes den som i andre tilfeller ulovlig bryter brev mv. eller skaffer seg tilgang til noe som oppbevares forseglet. Straffen er i begge tilfeller bot eller fengsel inntil to år. Etter *dansk straffelov* § 263 nr. 1 straffes den som bryter eller unndrar noen brev, telegram eller annen lukket meddelelse eller opptegnelse, eller gjør seg kjent med innholdet. Straffen er bot eller fengsel inntil seks måneder, men fengsel inntil seks år under særlig skjerpende omstendigheter. I *finsk rett* straffes uberettiget åpning av brev eller annen lukket meddelelse etter bestemmelsen om krenkelse av kommunikasjonshemmelighet, se finsk strafflag 38 kap. 3 § nr. 1. Straffen er bot eller fengsel inntil ett år. Grov krenkelse av informasjonshemmelighet straffes med fengsel inntil tre år.

2.12.2.2 Straffelovkommisjonens skisse, høringsinstansenes syn, departementets vurdering

Straffelovkommisjonen foreslår en bestemmelse om åpning eller hindring av brev mv. som skal erstatte straffeloven 1902 § 145 første ledd første alternativ og § 146 første ledd, se skissen til § 23-10. Etter kommisjonens forslag vil elektroniske «brev» eller skriftlige meddelelser vernes av utkastene til bestemmelser om brudd på informasjonsbeskyttelse og om skadeverk på elektronisk lagret informasjon. Paragraf 145 første ledd om å bane seg adgang til en annens låste gjemmer foreslår kommisjonen å videreføre i skissen til § 26-11 om ulovlig inntrengning eller opphold. Kommisjonen foreslår for straffebudet om åpning og hindring av brev mv. en strafferamme i det lavere sjikt, det vil si bot eller fengsel inntil ett år eller lavere, eventuelt bare bot. Straffskjerpelsen i § 146 annet ledd foreslås ikke videreført.

Ingen *høringsinstanser* har uttalt seg om forslaget.

Selv om det er tale om relativt sjeldne overtredelser som nok blir stadig mindre aktuelle, mener departementet likevel det er behov for et strafferettslig vern om skriftlig kommunikasjon og informasjonsformidling i brevs form, og at det derfor fortsatt bør være straffbart å åpne brev som er adressert til en annen eller hindre at slike brev kommer frem. Hensynet til privatlivets fred og samfunnets behov for en ordning som gjør det mulig å utveksle lukket informasjon, taler for å videreføre gjeldende rett. Gjerningsinnholdet i straffeloven 1902 § 145 første ledd første straffalternativ og § 146 første ledd foreslås videreført i den generelle bestemmelsen om krenkelse av retten til privat kommunikasjon, jf. § 205 bokstav c og d. Departementet er enig med Straffelovkommisjonen i at selv om straffeloven 1902 §§ 145 første ledd første straffalternativ og 146 første ledd rammer ulike typer handlinger, bør strafftrusselen for både åpning og hindring av brev kunne inntas i samme bestemmelse.

Formuleringen av gjerningsbeskrivelsen i lovforslaget § 205 bokstav c og d er noe endret sammenlignet med straffeloven 1902 §§ 145 første ledd og 146 første ledd. Endringene innebærer i hovedsak ikke realitetsendringer, bortsett fra at det etter forslaget ikke lenger skal være et vilkår at meddelelsen som hindres eller forsinkes, er skriftlig. Utviklingen tilsier at avgrensningen som i gjeldende § 146 første ledd blir for snever. Forslaget innebærer at for eksempel sletting av en innlest melding

på en annens telefonsvarer vil omfattes av bestemmelsen dersom vilkårene for øvrig er oppfylt.

Medvirkningsalternativene i de gjeldende bestemmelser er utelatt som overflødige ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Forslaget til strafferamme blir den samme som for informasjon under overføring, det vil si to år. Det er viktig å understreke at departementet ved dette ikke mener å oppjustere straffenivået for ordinært brevbrudd mv. For overtredelse av bokstav c eller d skal normalt den nedre delen av strafferammen benyttes, men likevel slik at grove overtredelser kan betinge høyere fengselsstraff.

Departementet slutter seg til Straffelovkommisjonens forslag om ikke å innføre en egen bestemmelse for grov overtredelse. Forslaget innebærer på dette punktet en reduksjon i strafferammen holdt opp mot straffeloven 1902 § 146. En strafferamme på fengsel inntil tre år for hindring av brev antas som for høy sett hen til hvor lang straff det er realistisk at domstolene vil idømme for et slikt lovbrudd, og da er det ikke grunn til å opprettholde strafferammen, jf. Ot. prp. nr. 90 (2003-2004) side 126 flg. og Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) side 24. Misbruk av informasjon som skaffes til veie ved et brevbrudd kan for øvrig straffes som heleri som har en strafferamme på to år, men vesentlig høyere dersom heleriet er grovt, jf. lovforslaget § 333.

2.13 Ulovlig bruk av datasystem mv.

2.13.1 Gjeldende rett, folkerettslige forpliktelser, andre nordiske lands rett

Straffeloven 1902 har ingen særlige regler om ulovlig bruk av datasystem. Ettersom et datasystem er en løsøregjenstand, kan imidlertid bruk av systemet rammes av de alminnelige bestemmelsene om ulovlig bruk av løsøregjenstand i *§§ 261* og *393*. Paragraf 261, som rammer grovere former for ulovlig bruk, ble vedtatt i 1987 primært med sikte på å ramme datakriminalitet, se Ot.prp. nr. 35 (1986-87) om endringer i straffeloven (datakriminalitet) side 15-16. Virkeområdet er likevel ikke begrenset til slike lovbrudd. For domfellelse etter § 261 er det et vilkår at gjerningspersonen gjennom bruken har skaffet seg eller andre betydelig vinning eller påført den berettigede betydelig tap. Etter § 393 er det tilstrekkelig at bruken har påført den berettigede tap eller uleilighet.

Skyldkravet etter begge bestemmelser er forsett. Forsøk på overtredelse av § 261 er straffbart; forsøk på overtredelse av § 393 straffes ikke. Medvirkning er straffbar i begge tilfeller.

Straffen for overtredelse av straffeloven 1902 § 393 er bot. For overtredelse av straffeloven 1902 § 261 er strafferammen fengsel inntil tre år, men bot kan anvendes under særdeles formildende omstendigheter.

Datakrimkonvensjonen stiller ikke krav om kriminalisering av ulovlig bruk av datasystem.

Svensk rett har ikke en egen bestemmelse om ulovlig bruk av datasystem. Slik bruk må vurderes etter den alminnelige bestemmelsen om ulovlig bruk i brottsbalken 10. kap. 7 §, som også rammer urettmessig bruk av en annens dataanlegg. Det er imidlertid tvilsomt om bestemmelsen rammer bruken av selve datasystemet, fordi det er uklart om et datasystem kan anses som «annans sak». I tilfeller hvor gjerningsmannen bruker en annens datasystem via sitt eget dataanlegg, er det derfor usikkert om straffebestemmelsen kan anvendes. Det kan imidlertid foreligge overtredelse av bestemmelsen om «dataintrång».

Heller ikke i *Danmark* eller *Finland* har man særskilte straffebestemmelser mot ulovlig bruk av datasystemer. Også her må bruk av andres datasystem mv. vurderes etter de alminnelige bestemmelsene om uberettiget/ulovlig bruk, se dansk straffelov § 293 og finsk straffelov 28 kap. 7 §.

2.13.2 Straffelovkommisjonens skisse, Datakrimutvalgets forslag

Straffelovkommisjonen har ikke foreslått egne straffebud om ulovlig bruk av datasystem, men foreslår å videreføre de alminnelige bestemmelsene om ulovlig bruk. Med henvisning til Rt. 1998 side 1971 har kommisjonen imidlertid stilt spørsmål om grensen for hva som rammes som ulovlig bruk, bør justeres. Kommisjonens forslag og dommen er nærmere omtalt i punkt 8.9.

Datakrimutvalget foreslår en egen straffebestemmelse som vil ramme den som uberettiget benytter andres datasystem eller elektroniske kommunikasjonsnett (utkastet § 8), jf. NOU 2007: 2 side 84 flg. Utvalget foreslår en presisering av rettsstridsreservasjonen for så vidt gjelder bruk av andres tilgangspunkt til internett i usikret trådløst elektronisk kommunikasjonsnett. Strafferammen foreslås satt til bot eller fengsel inntil ett år for ordinær overtredelse, og bot eller fengsel inntil tre år for grov overtredelse.

2.13.3 Høringsinstansenes syn

Ni instanser har kommentert Datakrimutvalgets utkast til en egen bestemmelse om uberettiget bruk av datasystem mv. Både *Finansdepartementet* og

Skattedirektoratet er enig i presiseringen som gjelder bruk av andres tilgangspunkt til internett, og også *Politidirektoratet* er enig i at slik bruk ikke bør være straffbar. Skattedirektoratet påpeker samtidig at en borger vanskelig kan avgjøre om bruk av en åpen tjeneste er uberettiget. *Kripos* mener det bør presiseres at bruk av andres tilgangspunkt til internett kan medføre straff etter andre bestemmelser, eksempelvis etter de generelle bestemmelsene om ulovlig bruk. *Nasjonal sikkerhetsmyndighet* påpeker at bruk av begrepet usikret kan medføre tolkingsproblemer, og foreslår at lovteksten heller benytter begrepet åpent trådløst nettverk. *Datatilsynet* mener gjerningsbeskrivelsen bør klargjøres. Også *riksadvokaten* trekker frem utkastet § 8 som et eksempel på at det foreslås vide rammer for straffansvar. *Samferdselsdepartementet* uttrykker at dersom utkastet § 8, herunder straffunntaket for bruk av andres tilgangspunkt til internett, ikke følges opp, bør forholdet til andre aktuelle bestemmelser i straffeloven klargjøres. *Moss tingrett* mener uberettiget bruk av elektroniske kommunikasjonsnett, og reservasjonen for så vidt gjelder bruk av andres tilgangspunkt til internett, bør reguleres i lov om elektronisk kommunikasjon.

2.13.4 Departementets vurdering

Departementet foreslår å videreføre bestemmelsene i straffeloven 1902 om ulovlig bruk av løsøregjenstand, se lovforslaget §§ 343 og 344 og punkt 8.9. Disse straffebestemmelsene vil fortsatt også ramme bruk av andres datasystem. Departementet kan derfor ikke se at det er behov for en egen bestemmelse om uberettiget bruk av datasystem mv., særlig fordi både terskelen for straff og strafferammen bør være den samme for ulovlig bruk av datasystem som for annen ulovlig bruk. Det vises til drøftelsen i punkt 2.3.1. Departementet foreslår imidlertid at det i lovforslaget § 343 om ulovlig bruk av løsøregjenstand føyes til «maskin eller anordning» for å synliggjøre at bestemmelsen også rammer bruk av andres datamaskiner, datasystemer og elektroniske kommunikasjonsnett.

Utvalgets forslag om å unnta fra straff bruk av andres tilgangspunkt til internett i usikret trådløst elektronisk kommunikasjonsnett har fått tilslutning fra flere av høringsinstansene. Som utvalget påpeker vil slik bruk av andres tilgangspunkt til nettet normalt ikke gå utover internettabonnementens egen bruk. Departementet er enig i at så lenge bruken ikke medfører tap eller ulempe for den berettigede, er det ikke grunn til å straffe den. Ettersom tap eller ulempe er et vilkår for straff for ulovlig bruk, er det imidlertid ikke nødvendig å innta noen uttrykkelig reservasjon for slik bruk i lovforslaget § 343.

2.14 Databedrageri

2.14.1 Gjeldende rett, folkerettslige forpliktelser

Straffeloven 1902 § 270 første ledd nr. 2 om databedrageri ble tilføyd ved lov 12. juni 1987 nr. 54 som ledd i bekjempelsen av datakriminalitet. Bestemmelsen setter straff for den som i hensikt å skaffe seg eller andre en uberettiget vinning ved bruk av uriktig eller ufullstendig opplysning, ved endring i data eller programutrustning eller på annen måte rettsstridig påvirker resultatet av en automatisk databehandling, og derved volder tap eller fare for tap for noen. Den alminnelige bedrageribestemmelsen i § 270 første ledd nr. 1 forutsetter at et menneske bringes i villfarelse, og kan ikke anvendes ved manipulasjon av datasystemer. Det er derfor nødvendig med en egen bestemmelse for bedragerilignende forhold der en datamaskin «forledes». Et eksempel som omfattes av bestemmelsen er manipulering med bankkort i en kortautomat, med den følge at man får overført penger til egen konto. Misbruk av bankkort til direkte uttak skal derimot straffes som tyveri, jf. Ot.prp. nr. 35 (1986-87) side 26 annen spalte.

Forsøk og medvirkning er straffbart, jf. § 49 og § 270 annet ledd annet punktum. Skyldkravet er forsett samt vinnings hensikt. Strafferammen for databedrageri er tilsvarende som for vanlig bedrageri, det vil si bot eller fengsel inntil tre år.

Datakrimkonvensjonen stiller krav om at den som forsettlig og i vinnings hensikt påfører andre tap av eiendom gjennom innlegging, endring, sletting eller utilgjengeliggjøring av elektroniske data, eller gjennom inngrep som forstyrrer datasystemets drift, skal straffes, jf. artikkel 8.

I *Datakrimutvalgets delutredning I* konkluderte utvalget med at den gjeldende bestemmelsen i straffeloven 1902 § 270 første ledd nr. 2 alene oppfyller forpliktelsen etter artikkel 8, og foreslo derfor ingen endring. Justisdepartementet sluttet seg til dette i Ot.prp. nr. 40 (2004-2005), se side 12. Departementet er fortsatt av den oppfatningen at gjeldende bestemmelser oppfyller datakrimkonvensjonen artikkel 8.

2.14.2 Andre nordiske lands rett

Verken *dansk eller svensk rett* har egne straffebestemmelser om kontomisbruk. Vurderingen av om

handlingen er straffbar må skje etter bestemmelsene om bedrageri.

Dansk rett har en særbestemmelse om databedrageri i straffeloven § 279 a. Bestemmelsen rammer den som rettsstridig, og for å skaffe seg eller andre en uberettiget vinning, endrer, tilføyer eller sletter opplysninger eller programmer til elektronisk databehandling eller for øvrig rettsstridig søker å påvirke resultatet av en slik databehandling.

I *svensk rett* rammes databedrageri av brottsbalken 9 kap. 1 § annet ledd. Bestemmelsen omfatter ikke bare manipulasjon av datamaskiner, men også av andre lignende automatiske prosesser som bank-, vare-, telefon- og bensinstasjonautomater. En slik manipulasjon kan bestå i å mate feilaktige eller ufullstendige opplysninger inn i systemet, eller endre programmet som behandler opplysningene. Foruten disse tilfellene omfattes også det å fysisk påvirke den automatiske prosessen slik at en vinning oppnås, for eksempel å stikke en pinne inn i en automat for å tilegne seg en vare. Å bryte opp automaten regnes derimot som et tilgreppsbrott, som bedømmes etter brottsbalken 8 kap.

I *finsk rett* kan tilfeller av kontomisbruk tenkes omfattet både av bestemmelsen i strafflagen 36 kap. 1.2 § om databehandlingsbedrageri og 37 kap. 8 § om betalingsmiddelbedrageri. Sistnevnte vil i praksis anvendes i slike tilfeller. For betalingsbedrageri dømmes blant annet den som «för att bereda sig eller någon annan orättmätig ekonomisk vinning använder ett betalningsmedel utan tillstånd av dess lagliga innehavare, med överskridande av den rätt tillståndet ger honom eller annars utan laglig rätt».

2.14.3 Straffelovkommisjonens skisse, Datakrimutvalgets forslag

Straffelovkommisjonen går inn for å videreføre i skissen til § 32-1 både den alminnelige bestemmelsen om bedrageri og bestemmelsen om databedrageri, jf. delutredning VII side 380-381. Kravet om vinnings hensikt foreslås endret ved at hensiktskravet utgår, og erstattes av et krav om forsett om vinning.

Datakrimutvalget viser til at de mest praktiske tilfeller av databedrageri er uberettiget bruk av andres kredittkort eller debetkort i situasjoner hvor slike kort eller kortinformasjon benyttes i maskinelle prosesser, og kortet ikke kontrolleres av mennesker, se NOU 2007: 2 side 108 flg. Utvalget viser videre til at stjålet kort eller kortopplysninger rammes i dag av databedrageribestemmelsens første alternativ om «bruk av uriktig eller ufullstendig opplysning», og mener det er noe kunstig ettersom opplysningene som avgis – kredittkortnummeret og sikkerhetskoden – isolert sett er riktige. Selv om § 270 første ledd nr. 2 kan anvendes på disse tilfellene («på annen måte»), mener utvalget det vil virke klargjørende med et eget straffebud som rammer kontomisbruk, jf. utkastet til § 16. En konto foreligger når noen har bestemte rettigheter hos andre basert på et avtaleforhold, jf. annet ledd første punktum.

Selv om forslaget vil føre til at databedrageribestemmelsen i straffeloven 1902 § 270 første ledd nr. 2 får redusert betydning, går utvalget likevel inn for å videreføre den. Begrunnelsen er at det finnes tilfeller som ikke vil dekkes av utkastet § 16, men som vil rammes av § 270. Utvalget viser som eksempel til at «kostbare varer påføres klistrelapper med falske strekkoder med lavere pris enn den ordinære. Dette fører i sin tur til at det blir beregnet en lavere pris enn det som er korrekt. Strekkodene leses deretter automatisk inn i et datasystem hvoretter oppgjør skjer automatisk basert på uriktige priser uten mellomkomst av mennesker. Et annet eksempel er at et datasystem tilføres uriktig informasjon som pretenderer å være et gyldig kontonummer i forbindelse med helautomatisert bestillingsprosess. I begge tilfellene tilføres datasystemet uriktige opplysninger, jf. første alternativ i databedrageribestemmelsen.»

Utvalget peker på at utkastet § 16 gjelder mange forhold som ikke spesielt er knyttet til data og datasystemer, selv om det er et vilkår at informasjon om rettighetene er lagret elektronisk og at misbruket skjer ved at det avgis opplysninger til et datasystem. Utvalget holder det derfor åpent om forslaget bør plasseres sammen med de generelle bedrageribestemmelsene i straffeloven.

2.14.4 Høringsinstansenes syn

Ti høringsinstanser har uttalt seg om utvalgets forslag til bestemmelse om kontomisbruk. Fire instanser gir sin klare tilslutning. Det gjelder *Næringslivets Sikkerhetsråd (NSR), Forbrukerombudet, Finansnæringens hovedorganisasjon* og *Sparebankforeningen*. De to sistnevnte instansene reiser imidlertid spørsmålet om virkeområdet til bestemmelsen bør utvides til også å omfatte kontaktløse e-pengeløsninger der kortet ikke stikkes inn i betalingsterminalen, men holdes i en viss avstand. De er likevel i tvil om en slik metode vil være særlig innbringende for de kriminelle miljøene, og er derfor usikre på om metoden bør kriminaliseres. Nye teknikker kan imidlertid gi muligheter for kriminelle anslag, og høringsinstansene ber departementet om å vurdere

om det saklige virkeområdet til bestemmelsen bør utvides.

Oslo statsadvokatembeter og *Moss tingrett* går imot forslaget om en egen bestemmelse om kontomisbruk, og mener en eventuell tilpasning bør skje i den alminnelige bedrageribestemmelsen. *Moss tingrett* uttaler:

> «Lovutkastet har nær sammenheng med bestemmelsen om bedrageri og hvis forholdet ikke i dag rammes av straffeloven § 270 nr. 2 bør handlingsformene tilpasses bedrageribestemmelsene. Det må også reises spørsmål om å benytte begrepet «konto» i en straffebestemmelse i straffeloven.»

Politidirektoratet (POD), Oslo politidistrikt og *Elektronisk Forpost Norge* (EFN) gir ikke klart uttrykk for om de støtter forslaget, men kommenterer utvalgets definisjon av begrepet «konto». *POD* og *Oslo politidistrikt* mener begrepet er noe vanskelig tilgjengelig. *EFN* mener definisjonen er for snever, og vil ikke avgrense bestemmelsen til å gjelde rettigheter av økonomisk art knyttet til en konto. Også informasjon av annen art bør omfattes selv om den ikke kan omsettes på det frie markedet. Som eksempel nevnes personlig informasjon og data som er knyttet til rettigheter i nettbaserte samfunn og spill.

POD stiller spørsmål ved om det er hensiktsmessig å videreføre straffeloven § 270 første ledd nr. 2 uendret ettersom de fleste tilfellene av databedrageri vil omfattes av utkastet § 16.

Norsk senter for menneskerettigheter viser til Datakrimutvalgets uttalelse om at datasystemer forvalter interesser av ikke-økonomisk art som også trenger et effektivt vern mot krenkelser. Dette gjelder særlig ulike aspekter av personvernet, herunder retten til en privat sfære og til å bli latt i fred. På den bakgrunn uttaler Norsk senter for menneskerettigheter at departementet bør være oppmerksom på forholdet til retten til respekt for privatliv. Også hensynet til ytringsfriheten trekkes frem.

2.14.5 Departementets vurdering

Departementet går inn for å videreføre bestemmelsen om databedrageri som del av den alminnelige bedrageribestemmelsen, men med en tilføyelse som gjør det klart at «kredittkort-bedrageri» omfattes. Tilføyelsen er ikke nødvendig rettslig sett, siden bedrageri med kredittkort vil omfattes av gjeldende bestemmelse. Departementet er likevel enig med utvalget i at hensynet til informasjon og brukervennlighet tilsier en klargjøring på dette punktet. Det er en straffbar handling som forekommer relativt ofte, og som med fordel kan rammes klarere av loven.

Departementet finner ikke grunn til å foreslå endringer i straffebestemmelsen om databedrageri utover dette, bortsett fra at hensiktskravet utgår og erstattes med et krav om forsett om vinning. De mest praktiske tilfellene av kontomisbruk vil involvere bruk av kort. Tilfeller av bedrageri der det ikke er knyttet en fysisk representasjon til kontoforholdet, må i stor grad antas å være dekket av bedrageribestemmelsen ved alternativet «eller på annen måte». Dersom fremtiden skulle vise at det er behov for ytterligere klargjøring eller kriminalisering på dette punktet, vil departementet ta spørsmålet opp til ny vurdering.

Departementet ser det ikke som problematisk at bruk av stjålet kort på en automat for uttak av kontanter fortsatt subsumeres under tyveribestemmelsen.

Departementet ser ikke tilstrekkelig grunn til å skille ut bestemmelsen om databedrageri i et eget straffebud i kapitlet om vern av informasjon og informasjonsutveksling. Det er naturlig at bestemmelsen om databedrageri står i tilknytning til den alminnelige bestemmelsen om bedrageri slik som i 1902-loven. En slik systematisering gir best oversikt og tilgjengelighet for brukeren. Dessuten bør vanlig bedrageri og databedrageri graderes i liten og grov overtredelse, og det er hensiktsmessig at dette blir regulert sammen for begge tilfellene. Som utvalget også er inne på, regulerer bestemmelsen om databedrageri ikke bare handlinger som er spesielt knyttet til data og datasystemer, selv om det er et vilkår at informasjonen om rettighetene er lagret elektronisk og at misbruket skjer ved at det avgis opplysninger til et datasystem. Det taler også for å regulere databedrageri i tilknytning til alminnelig bedrageri. Departementet finner heller ikke grunn til å dele bestemmelsen om bedrageri i to separate straffebud om henholdsvis alminnelig bedrageri og databedrageri. Dette ble vurdert, men avvist, i forbindelse med endringsloven 12. juni 1987 nr. 54. Departementet fastholder sitt syn på dette punktet, og viser til Ot.prp. nr. 35 (1986-87) side 26 første spalte.

For å gjøre bestemmelsen om databedrageri mer tidsmessig og presis, foreslår departementet enkelte språklige endringer, jf. lovforslaget § 371 bokstav b).

2.15 Dataskadeverk og driftshindring

2.15.1 Gjeldende rett, folkerettslige forpliktelser

Straffeloven 1902 § 291 setter straff for den som rettsstridig ødelegger, skader, gjør ubrukelig eller forspiller en gjenstand som helt eller delvis tilhører en annen. Det er antatt at data i seg selv ikke er en gjenstand, jf. NOU 1985: 31 side 9 og 10 og Ot.prp. nr. 35 (1986-87) side 7 og 8. Lagringsmediet, eksempelvis et datasystem, er derimot en gjenstand, og endring i dataene på lagringsmediet anses som skadeverk på det, jf. Rt. 2004 side 1619. Om det å påvirke data som er under overføring også rammes av skadeverkbestemmelsen, er tvilsomt, se NOU 1985: 31 side 10. Den øvre strafferammen for skadeverk er bot eller fengsel inntil ett år.

Grovt skadeverk straffes etter *straffeloven 1902 § 292 første ledd* med bot eller fengsel inntil seks år. Lite skadeverk er en forseelse som straffes etter *straffeloven 1902 § 391* med bot eller fengsel inntil tre måneder.

Skyldkravet for både skadeverk, grovt skadeverk og lite skadeverk er som utgangspunkt forsett, men grovt skadeverk straffes også dersom det er begått uaktsomt, jf. *straffeloven 1902 § 391 tredje ledd*. Strafferammen for uaktsomt skadeverk er som utgangspunkt bot eller fengsel inntil tre måneder, men inntil seks måneder dersom uaktsomheten er grov. Forsøk på skadeverk og grovt skadeverk er straffbart, mens forsøk på lite skadeverk ikke straffes. Medvirkning er straffbar.

Bestemmelsen om skadeverk er i all hovedsak foreslått videreført i straffeloven 2005, jf. forslaget til kapittel 28.

Datakrimkonvensjonen artikkel 4 og 5 krever at medlemsstatene setter straff for dataskadeverk («data interference») og systemskadeverk («system interference»). *Dataskadeverk* beskrives som inngrep i dataenes integritet ved ødeleggelse, sletting, endring osv. av data. Det fremgår av den forklarende rapporten til konvensjonen, punkt 60, at kriminaliseringsforpliktelsen bare gjelder inngrep i lagrede data, og ikke skade på data under kommunikasjon. *Systemskadeverk* beskrives som alvorlig stans i datasystemets drift som følge av overføring, ødeleggelse, sletting, endring osv. av data. Både Datakrimutvalget og departementet har tidligere lagt til grunn at skadeverkbestemmelsene i straffeloven 1902 oppfyller kravene i konvensjonen, jf. delutredning I (NOU 2003: 27) side 17 og Ot.prp. nr. 40 (2004-2005) side 12. Departementet opprettholder denne vurderingen.

2.15.2 Andre nordiske lands rett

I *svensk rett* kan dataskadeverk og driftshindring (systemskadeverk) først og fremst rammes av bestemmelsen om datainnbrudd, jf. brottsbalken 4 kap. 9 c §. Den alminnelige skadeverkbestemmelsen i 12 kap. 1 § kan få anvendelse hvis handlingen samtidig innebærer at program skades. Det er usikkert om bestemmelsen også rammer ødeleggelse av data.

I *dansk rett* rammes dataskadeverk av den alminnelige skadeverkbestemmelsen i straffeloven § 291, mens systemskadeverk rammes av § 293 stk. 2 om rådighetsberøvelse. I § 193 finnes dessuten en særregel for den som fremkaller «omfattende forstyrrelse i driften» av visse typer datasystemer.

Også i *finsk rett* straffes dataskadeverk etter den alminnelige skadeverkbestemmelsen, mens systemskadeverk straffes etter en egen bestemmelse om «systemstörning» i kapitlet om informasjons- og kommunikasjonslovbrudd, se finsk strafflag 35 kap. 1 § og 38 kap. 7 a §.

2.15.3 Straffelovkommisjonens skisse, Datakrimutvalgets forslag

I sin skisse til kapittel 23 om vern av informasjon og informasjonsutveksling har *Straffelovkommisjonen* nye bestemmelser om henholdsvis alminnelig, grovt og lite skadeverk på elektronisk lagret informasjon, jf. §§ 23-11 til 23-13. Etter forslaget vil slike handlinger ikke lenger være å betrakte som tradisjonelt skadeverk. Også grovt uaktsomt grovt skadeverk på elektronisk lagret informasjon foreslås gjort straffbart.

Kommisjonen drøfter i delutredning VII på side 319 om det bør gis et strafferettslig vern mot uberettiget hindring eller forstyrrelse av elektronisk overføring av informasjon. Et slikt vern reiser etter kommisjonens vurdering særlige problemer fordi det er uklart hvilke handlinger som kan bli begått og fordi det kan oppstå spørsmål om hvilke kommunikasjonsmåter som bør omfattes. Kommisjonen antar videre at det ikke er behov for å kriminalisere slike handlinger. Skissene til §§ 23-11 til 23-13 er derfor begrenset til vern av elektronisk informasjon som er lagret.

Strafferammen foreslås satt til bot eller fengsel inntil ett år. For grove overtredelser foreslås at straffen settes til bot eller fengsel inntil seks år, mens bot anses tilstrekkelig som straff for liten overtredelse.

Datakrimutvalget foreslår at uberettigete endringer av data straffes etter et eget straffebud om datamodifikasjon, jf. utkastet § 7 og NOU 2007: 2 si-

de 81-82. «Data» er definert i utkastet § 1 som «enhver representasjon av informasjon som lagres eller behandles av et datasystem eller som overføres i elektronisk kommunikasjonsnett.» I tillegg foreslås et eget straffebud om såkalt driftshindring som setter straff for den som uberettiget overfører data under slike omstendigheter at overføringen vesentlig hindrer eller er egnet til vesentlig å hindre driften av et datasystem eller elektronisk kommunikasjonsnett, jf. utkastet § 13 og NPU 2007: 2 side 82-84. Det samme skal i følge forslaget gjelde den som initierer dataoverføring som nevnt. På samme måte foreslås det straff for den som, på annen måte enn ved overføring av data, uberettiget begår en handling som er egnet til vesentlig å hindre driften av et datasystem eller elektronisk kommunikasjonsnett.

Straffen for datamodifikasjon foreslås satt til bot eller fengsel inntil tre år for ordinær overtredelse, fengsel inntil seks år for grov overtredelse, og bot eller fengsel inntil seks måneder for liten overtredelse. Straffen for driftshindring foreslås satt til bot eller fengsel inntil seks år for ordinær overtredelse, fengsel inntil ti år for grov overtredelse, og bot eller fengsel inntil ett år dersom overtredelsen er liten. Også grovt uaktsom datamodifikasjon og grovt uaktsom driftshindring foreslås kriminalisert, jf. utkastet § 17.

Bakgrunnen for utvalgets forslag om et eget straffebud mot datamodifikasjon er et ønske om å gi data et selvstendig vern mot skadevoldende handlinger.

Forslaget til bestemmelse om driftshindring begrunnes med at tjenestenekt og overbelastningsangrep kan sette et datasystem ut av drift over lengre tid, hvis det først gjennomføres målrettet og presist. Effekten av slike angrep kan være særdeles skadelig og påføre innehaveren av datasystemet store tap. Etter utvalgets oppfatning begrunner risikoen for store skadevirkninger også en særlig høy strafferamme. I tillegg bør det være tilstrekkelig at det er begått en handling som er egnet til å forårsake driftshindring. Tanken er at eventuelle beskyttelsestiltak iverksatt av innehaveren av systemet, ikke bør få betydning for straffeskylden. Utvalget erkjenner at straffeloven 1902 § 291 om skadeverk, som foreslås videreført i straffeloven 2005, i all hovedsak fanger opp tilfellene som er ment å være omfattet av forslaget, men ser likevel grunn til å foreslå et eget straffebud om driftshindring.

2.15.4 Høringsinstansens syn

2.15.4.1 Datamodifikasjon («dataskadeverk»)

Bare *Nasjonal sikkerhetsmyndighet* har uttalt seg om *Straffelovkommisjonens skisse* til bestemmelser om skadeverk på elektronisk lagret informasjon. Høringsinstansen støtter en egen straffebestemmelse om dette, og viser til at en egen skadeverkbestemmelse vil redusere faren for feiltolkninger og ha stor pedagogisk verdi. Nasjonal sikkerhetsmyndighet er imidlertid skeptisk til å skille mellom informasjon som er under overføring og informasjon som er lagret, og viser til at det vil være teknisk vanskelig å avgjøre når informasjonen vil være omfattet og når den faller utenfor.

Når det gjelder *Datakrimutvalgets utkast*, mener *Skattedirektoratet* det bør fremgå eksplisitt av ordlyden at endring også omfatter tilføyelse. *Norges Bank*

«anser dette straffebudet som en viktig og nyttig utbygging av den strafferettslige beskyttelsen av våre databaserte systemer for oppgjør av betalinger. Disse er operativt sett plassert i tredjeparts – driftsleverandørens – datasentral. Kriminalisering av selve inngrepet i registrerte data for oppgjørstransaksjoner klargjør at dette er en selvstendig beskyttelsesverdig interesse, der Norges Bank som eier av data er den krenkede part.»

2.15.4.2 Driftshindring

Seks høringsinstanser har uttalt seg om Datakrimutvalgets utkast til § 13 om driftshindring. *Forbrukerombudet, Elektronisk Forpost Norge (EFN)* og *Moss tingrett* gir sin klare støtte til forslaget, selv om de har ulikt syn på den nærmere utformingen av bestemmelsen og på strafferammen. *Forbrukerombudet* uttaler:

> «Vi har i dag en rekke tjenester som leveres via Internett som forbrukere er mer eller mindre avhengige av i hverdagen. Som eksempel kan nevnes nettbanker, offentlige tjenester som leveres via nettet og sending av e-post.
>
> For å motvirke at slike tjenester rammes av tjenestenektangrep som gjør dem utilgjengelige for kortere eller lengre perioder, er det viktig å gjøre det straffbart å iverksette angrep mot datasystemer eller elektroniske kommunikasjonsnett som kan utgjøre driftshindring.»

Moss tingrett uttaler at de handlingsformer som bør rammes av bestemmelsen er beskrevet i datakrimkonvensjonen artikkel 5, og helt eller delvis bør inntas i straffebestemmelsen.

Skattedirektoratet og *Havforskningsinstituttet* etterlyser en tydeligere avgrensning av hva som faller innenfor straffebudet. *Havforskningsinstituttet* mener dessuten at utvalget ikke fører en overbevisende begrunnelse for hvorfor strafferammen er høyere for denne typen overtredelser enn for flere

av de øvrige forslagene. Også *EFN* reiser spørsmål ved de høye strafferammene, og sammenligner med utkastet § 12 som regulerer overtredelser som kan forårsake like stor skade, men som har en lavere strafferamme.

2.15.5 Departementets vurdering

2.15.5.1 Dataskadeverk

Endring og sletting av data rammer dataenes integritet – dataene har ikke lenger det innhold eieren eller den berettigete brukeren har gitt dem. Dersom eieren og brukeren ikke kan stole på dataenes innhold, rammer det igjen datasystemets pålitelighet. I dagens samfunn, hvor store mengder data og informasjon kun finnes elektronisk, er det vesentlig at man kan stole på dataenes og informasjonens integritet.

Departementet er enig med Straffelovkommisjonen og Datakrimutvalget i at straffansvaret for uberettiget endring mv. av data bør klargjøres. Som uttrykt av Straffelovkommisjonen er det «mindre tilfredsstillende at man ved spørsmålet om straffbarheten av slike handlinger må basere seg på en tolking av den alminnelige skadeverkbestemmelsen som etter ordlyden slett ikke er åpenbar» (delutredning VII side 325). Også Høyesterett ga i Rt. 2004 s. 1619 uttrykk for at det ville være hensiktsmessig med lovregler spesielt utformet med tanke på datarelaterte overtredelser.

Departementet mener imidlertid at klargjøringen bør skje i den alminnelige skadeverkbestemmelsen, se lovforslaget § 351 annet ledd. Departementet er som nevnt av den oppfatning at datakriminalitet bør behandles på lik linje med andre straffbare handlinger. Selv om midlet til å utføre straffbare handlinger eller målet for den straffbare handlingen er annerledes her enn ved andre lovovertredelser, er ikke det i seg selv tilstrekkelig til å begrunne særbehandling. Det sentrale ved et skadeverk, enten objektet er en gjenstand eller data, er ubrukeliggjøringen eller forringelsen handlingen medfører for eieren eller den berettigede. Dette gjenspeiles i gjerningsbeskrivelsene for både skadeverk på gjenstander og på data. Begrepet skadeverk er etter departementets vurdering informativt og dekkende også for uberettigede endringer mv. av data. Departementet er dessuten, i likhet med Straffelovkommisjonen, av den oppfatning at strafferammene for skadeverk på gjenstander og på data bør være de samme. Fortsatt regulering i den alminnelige skadeverkbestemmelsen vil for øvrig samsvare med ordningen i Danmark og Finland.

Departementet foreslår at skadeverk på data skal omfatte det å endre, gjøre tilføyelser til, ødelegge, slette eller skjule andres data. Formuleringen innebærer ikke realitetsendringer i forhold til gjeldende rett.

Det fremgår av utvalgets bruk av begrepet «data» i utkastet § 7 sammenholdt med definisjonen av «data» i utkastet § 1 at utvalget går inn for at det strafferettslige vernet mot uberettigede endringer av data også skal omfatte data under overføring. Forslagets rekkevidde på dette punkt kan ikke ses å være drøftet eller eksemplifisert nærmere i utredningen og er heller ikke berørt i særlig grad under høringen. Straffelovkommisjonen avgrenset som nevnt ovenfor sitt forslag til bestemmelser om skadeverk på elektronisk informasjon til å omfatte lagret informasjon, med henvisning til at en utvidelse til vern også om informasjon under overføring ble ansett å reise særlige problemer. Nasjonal sikkerhetsmyndighet var skeptisk til denne avgrensningen, og henviste i sin høringsuttalelse den gang til at det kunne være vanskelig å avgjøre hva slags informasjon som ville være omfattet.

Integritetshensynet tilsier som utgangspunkt at også data under overføring gis strafferettslig beskyttelse mot uberettigede endringer. Også hensynet til tilliten til elektroniske kommunikasjonsmidler tilsier at data under overføring vernes. Endrer man destinasjonskontonummer for en betaling, bør det ikke være avgjørende for straffansvaret om nummeret er lagret på en datamaskin eller er under overføring mellom to maskiner. Så langt departementet har brakt på det rene, vil det ved overføring på datanettverk, som internett, ikke være mulig for brukeren å vite om dataene overføres via radio eller fast linje. Det samme gjelder telefon. I mange tilfeller vil dataene gå på faste linjer deler av strekningen og via radiokommunikasjon på andre. Forsettlige forstyrrelser i signalstrømmen av data under overføring er en skade som derfor bør være straffbar på lik linje med skade på lagrede data. Departementet kan ikke se avgjørende innvendinger mot en slik løsning. Også i svensk rett har «uppgift som är avsedd för automatiserad behandling» og som er under overføring, samme vern som lagrede opplysninger. Det er videre antatt at bestemmelsen om datainnbrudd kan anvendes også på endring eller sletting av opplysninger som overføres via radio, selv om selve innbruddet i opplysninger som radiooverføres ikke kan straffes på grunn av et prinsipp om at eteren er fri.

Departementet går etter dette inn for at data under overføring gis samme vern som lagrede opplysninger, også i forhold til bestemmelsen om dataskadeverk.

2.15.5.2 Driftshindring («systemskadeverk»)

Departementet har tidligere vurdert det slik at skadeverkbestemmelsene i straffeloven 1902 oppfyller våre internasjonale forpliktelser, jf. punkt 2.15.1. Handlinger som gjør datasystemer utilgjengelige vil normalt omfattes av den alminnelige skadeverkbestemmelsen som foreslås videreført i straffeloven 2005, jf. forslaget § 351. Departementet ser derfor ikke grunn til å innføre en egen bestemmelse om driftshindring som allerede dekkes av den alminnelige skadeverkbestemmelsen. Det harmonerer også best med departementets utgangspunkt ikke å skille ut driftshindring i en egen straffebestemmelse, se punkt 2.3.1.2. Departementet ser imidlertid et behov for å supplere den alminnelige skadeverkbestemmelsen med en straffebestemmelse som retter seg mot å volde fare for driftshindring, jf. forslaget til § 206, som rammer den som «ved å overføre, skade, slette, forringe, endre, tilføye eller fjerne informasjon uberettiget volder fare for avbrudd eller vesentlig hindring av driften av et datasystem».

Ifølge utvalgets utkast § 13 er det to vernede objekter; datasystem og elektronisk kommunikasjonsnett. Departementet mener det er tilstrekkelig å vise til «datasystem». Så langt departementet har brakt på det rene, kan det ses slik at når et datasystems kapasitet forbrukes på å håndtere angrepet utenfra, kan det rent teknisk også beskrives slik at det eksterne angrepet forbruker hele båndbredden inn til systemet. Siden formålet med et slikt angrep er å sette datasystemet ut av drift med tanke på den tjeneste eller det publikum den er ment å betjene, er det datasystemet som er rammet. Det gjelder enten angrepet er innrettet slik at datasystemet rammes direkte, eller indirekte ved at båndbredden er oppbrukt.

Utvalget beskriver driftstans som en svært alvorlig hendelse som kan ha store økonomiske konsekvenser. Driftshindring er skade av midlertidig karakter, men slike angrep kan gjennomføres målrettet og presist med den følge at de gjenopptas straks det angrepne systemet er satt i drift igjen. På den måten kan datasystemet som angripes settes ut av drift over lengre tid. På den bakgrunn, og som følge av vilkåret om at driftstansen må være vesentlig, er departementet enig med utvalget i at det ikke bør være avgjørende om driftshindring faktisk ble resultatet av handlingen. Det er liten grunn til å akseptere slik atferd, og et straffebud kan virke holdningskapende. Departementet går derfor inn for at også handlinger som «volder fare» for vesentlig driftshindring bør kriminaliseres. Det betyr at det ikke skal ha betydning for straffansvaret om innehaveren av datasystemet klarer å iverksette tilstrekkelige beskyttelsestiltak.

Utvalget foreslår å kriminalisere initiering av dataoverføring som kan føre til vesentlig driftshindring, og begrunner det med at overbelastningsangrep kan utføres ved å gi instrukser til et dataprogram om å iverksette et angrep på et gitt tidspunkt i fremtiden. Den straffbare handlingen skal anses fullbyrdet allerede når angrepet er tilrettelagt og automatisk vil bli utført, selv om angrepet senere blir forhindret. Departementet ser at den initiering av dataoverføring som utvalget beskriver kan føre til skade, og at handlingen vanskelig kan forveksles med forberedelse til lovlige gjøremål. Det gjør kriminalisering mindre betenkelig. På den annen side antar departementet at straffverdig initiering normalt vil overskride grensen for hva som vil regnes som forsøk på handling som «volder fare» for vesentlig driftshindring, og av den grunn er straffbar. I de tilfellene der vilkårene for forsøk ikke er oppfylt, er spørsmålet om det er særskilt behov for ytterligere kriminalisering. Departementet ser ikke tilstrekkelig tungtveiende grunner for å kriminalisere denne typen forberedelseshandlinger nå, men vil vurdere spørsmålet på nytt dersom utviklingen tilsier det. Departementet er også blitt stående ved ikke å foreslå straff for grovt uaktsomt skadeverk selv om skadeverket er forvoldt på et datasystem.

Sammenlignet med de øvrige forslagene til strafferammer i straffeloven 2005 og sett hen til grunnkravet om at handlingen representerer en fare for «avbrudd eller vesentlig hindring» av driften av et datasystem, synes straff av bot eller fengsel inntil to år å være passende.

2.16 Strafferettslig vern av data og informasjon

2.16.1 Gjeldende rett

Selve tilegnelsen av data og databasert informasjon har ikke noe generelt strafferettslig vern i dag. *Straffeloven 1902 § 145 annet ledd* om datainnbrudd rammer den uberettigete adgang til data, herunder maskinlesbar informasjon om personlige, tekniske eller økonomiske forhold, uavhengig av om informasjonen i neste omgang tilegnes. *Tredje ledd* skjerper imidlertid straffen for brevbrudd mv. (første ledd) og datainnbrudd (annet ledd) dersom det voldes skade ved erverv eller bruk av kunnskap som er oppnådd ved brev- eller datainnbruddet, eller dersom lovbruddet er begått i vinnings hensikt. Straffskjerpingsregelen innebærer et visst selvsten-

dig vern mot uberettiget bruk av informasjon som er fremskaffet ved brev- eller datainnbrudd.

Straffelovens datainnbruddsbestemmelse suppleres av *straffeloven 1902* § *262 annet ledd* og *åndsverkloven § 53 a første ledd, jf. § 54 første ledd bokstav b*, som setter straff for uberettiget adgang til henholdsvis vernede tjenester og vernede verk, jf. ovenfor under punkt 2.11.1. Uberettiget tilegnelse vil ofte være en følge av uberettiget tilgang, og tilegnelsen har derfor et indirekte vern etter nevnte bestemmelser. Slik tilegnelse vil også kunne være en følge av ulovlig bruk av eksempelvis et datasystem, jf. *straffeloven 1902 §§ 261* og *393* (se blant annet punkt 2.13), og er følgelig indirekte vernet også etter disse bestemmelsene.

Heller ikke tilegnelse av informasjon som ikke er databasert er straffbar, med mindre det er snakk om informasjon som er vernet av særlige regler, se nedenfor.

Tyveribestemmelsen i *straffeloven 1902 § 257* rammer ikke tilegnelse av data eller informasjon som sådan, fordi data og databasert informasjon ikke anses som en «gjenstand.» Fordi slik tilegnelse normalt heller ikke innebærer at dataene eller informasjonen fjernes fra fornærmede, men typisk kun leses eller kopieres, gjør også vilkåret om at gjenstanden må borttas at tyveribestemmelsen ikke kan anvendes på tilegnelse av data og databasert informasjon. Borttas en papirutskrift av dataene eller informasjonen, kan dette riktignok anses som tyveri. Det som utgjør skaden eller fare for skade for fornærmede er imidlertid selve tilegnelsen av informasjonen/dataene, ikke tyveriet av papiret. Å straffe handlingen som tyveri er derfor lite treffende for det som utgjør skaden for fornærmede.

Enkelte tilfeller av tilegnelse av data og informasjon kan rammes som utroskap*, straffeloven 1902 § 275*. Anvendelse av utroskapsbestemmelsen forutsetter imidlertid at det er en nær forbindelse mellom gjerningspersonen og fornærmede, typisk i form av at gjerningspersonen har en ledende stilling hos fornærmede.

Dersom den tilegnede informasjonen er en bedriftshemmelighet og gjerningspersonen enten selv gjør bruk av den eller setter andre i stand til å gjøre bruk av den, kan forholdet rammes av *straffeloven 1902 § 294 nr. 2 og 3. Straffeloven 1902 § 405 a* rammer videre den som på en urimelig måte skaffer seg eller søker å skaffe seg kunnskap om eller rådighet over en bedriftshemmelighet. Også *markedsføringsloven 16. juni 1972 nr. 47 § 7, jf. § 17* setter straff for den som rettsstridig utnytter bedriftshemmelighet. For en mer inngående beskrivelse av gjeldende rett, se punkt 2.20.1.

Personopplysningsloven verner opplysninger og vurderinger som kan knyttes til en enkeltperson, jf. *personopplysningsloven § 2 nr. 1*. Lovens straffebestemmelse, *§ 48*, rammer ulike former for befatning med slike opplysninger i strid med loven.

Gjeldende straffelovgivning har ingen særlig regel om etterfølgende befatning med data og databasert informasjon som er utbytte av en straffbar handling. Slik befatning kan imidlertid rammes av heleri- og hvitvaskingsbestemmelsen i *straffeloven 1902 § 317*. Utbyttebegrepet er vidt og omfatter også data og informasjon som stammer fra en straffbar handling. Bestemmelsen rammer imidlertid ikke etterfølgende uberettiget bruk av informasjon som vedkommende har fått lovlig tilgang til.

Også *straffeloven 1902 § 390* om krenking av privatlivets fred kan ha en side mot vern av informasjon, om enn på en indirekte måte. En offentlig meddelelse om personlige eller huslige forhold innebærer en formidling av informasjon. Den informasjon som rammes av § 390 nyter således et indirekte vern. Gjeldende *bestemmelser om brudd på taushetsplikt* (se om dette under punkt 2.19.1), for eksempel i straffeloven 1902 og i forvaltningsloven, kan også sies å oppstille et indirekte vern mot videreformidling/spredning av informasjon, hvor selve tilegnelsen av informasjonen er lovlig.

2.16.2 Folkerettslige forpliktelser, andre nordiske lands rett

Datakrimkonvensjonen stiller ikke krav om å kriminalisere selve tilegnelsen av elektroniske data. Konvensjonen inneholder heller ingen forpliktelse til å kriminalisere etterfølgende befatning med utbytte av straffbare handlinger relatert til data og datasystemer. *FN-konvensjonen mot korrupsjon* pålegger derimot en plikt til å kriminalisere hvitvasking av utbytte fra en straffbar handling, herunder hvitvasking av utbytte fra en straffbar handling man selv har begått («self-laundering»), se artikkel 23 og 24. FN-konvensjonen og plikten til å kriminalisere hvitvasking er nærmere beskrevet i Ot.prp. nr. 53 (2005-2006) side 19-20.

Dansk straffelov § 264 c gir blant annet bestemmelsen som rammer datainnbrudd, § 263 stk. 2 (se punkt 2.11.1), tilsvarende anvendelse på den som uten å ha medvirket til gjerningen skaffer seg eller uberettiget utnytter opplysninger som er fremkommet ved overtredelsen. Det er antatt at regelens viktigste anvendelsesområde er ervervsspionasje og journalisters offentliggjøring av opplysninger, se Greve/Jensen/Toftegaard Nielsen: Kommenteret straffelov. Speciel del. (København 2005) side 386.

I *svensk rett* finnes ingen tilsvarende bestemmelse.

Heller ikke i *finsk rett* er bruk av informasjon som anskaffes gjennom datainnbrudd (dataintrång) i seg selv kriminalisert. Handlingen kan imidlertid rammes av andre bestemmelser som bedriftsspionasje (företagsspioneri), krenking av kommunikasjonshemmelighet eller hvitvasking. Såkalt selvvask er ikke straffbar.

2.16.3 Straffelovkommisjonens skisse, Datakrimutvalgets forslag

Straffelovkommisjonen foreslår ikke noe generelt straffebud til vern av data og informasjon. Straffeloven 1902 § 294 nr. 2 og 3 og § 405 a om bedriftshemmelighet foreslås i hovedsak videreført i kapitlet om vern av informasjon og informasjonsutveksling, jf. skissen til § 23-6. Se for øvrig omtalen under punkt 2.20.3.

Datakrimutvalget foreslår egne bestemmelser om henholdsvis informasjonstyveri og datatyveri, jf. utkastet §§ 5 og 6. Forslaget er nærmere omtalt på side 70-73 i utredningen. Om bakgrunnen for forslagene til tyveribestemmelser uttaler utvalget på side 26:

> «Urettmessig kopiering av data representerer en alvorlig trussel. Ettersom kopiering ikke medfører noen endring av dataene slik de ligger lagret på originalsystemet, er kopiering i seg selv en handling som medfører liten oppdagelsesrisiko. Dataene, og informasjonen de representerer, kan imidlertid ha stor verdi, og urettmessig utnyttelse kan få store konsekvenser. Man kan for eksempel tjene betydelige beløp på å kjenne til regnskapstall i børsnoterte selskaper før de foreligger offentlig. Informasjon om politiske beslutninger, for eksempel et statsbudsjett, er også eksempel på informasjon som potensielt har meget stor verdi før den er offentliggjort.»

Utkastet § 5 er ment å gi et generelt vern om databasert informasjon ved å sette straff for uberettiget tilegnelse av databasert informasjon, det vil si meningsinnholdet i data (jf. utkastet § 1 bokstav d), uavhengig av karakteren av innholdet. Tilegnelsen kan eksempelvis skje ved avlesing av et skjermbilde (tyveri av lagret informasjon) eller ved å se eller lytte til en kommunikasjonsstrøm (tyveri av data som overføres). Utkastet § 6 rammer uberettiget kopiering, overføring eller tilegnelse på annen måte av data, definert i utkastet § 1 som enhver representasjon av informasjon som lagres eller behandles av et datasystem eller som overføres i elektronisk kommunikasjonsnett. Rettsstriden forutsettes avgjort «på grunnlag av en totalvurdering av situasjonen og de aktuelle regler og retningslinjer som kan være relevant i en slik situasjon», se Datakrimutvalgets delutredning II side 153.

Datakrimutvalget foreslår i tillegg en spesialregel for etterfølgende befatning med ulovlig tilegnet data og databasert informasjon, jf. utkastet § 9. Det foreslås at bestemmelsen skal ramme den som uberettiget benytter, avhender eller tilgjengeliggjør data eller databasert informasjon som er utbytte av en handling som er straffbar etter utvalgets utkast til kapittel om datakriminalitet. Bestemmelsen er ment å supplere og presisere straffeloven 1902 § 317 om heleri for å gi klar hjemmel for straff i tilfeller hvor rekkevidden av den er tvilsom. Utvalget nevner som eksempel handlinger som ikke er såkalte sikringshandlinger, men som bærer preg av å være endelig disponering, utnyttelse eller forbruk av ulovlig tilegnet data eller informasjon. Behovet for en eksplisitt straffehjemmel begrunnes med den store økonomiske verdien av utbytte i form av data og databasert informasjon. Straffeloven § 317 skal imidlertid fortsatt være hovedregelen for heleri og hvitvasking av data og databasert informasjon.

Utkastet §§ 5, 6 og 9 er samlet sett ment å styrke det strafferettslige vernet om data og databasert informasjon slik at det kommer på linje med vernet for løsøregjenstander.

Både for overtredelse av utkastet §§ 5, 6 og 9 foreslås en straff av bot eller fengsel inntil tre år for ordinær overtredelse. For grov og liten overtredelse foreslås straffen satt til henholdsvis fengsel inntil seks år og bot eller fengsel inntil seks måneder.

2.16.4 Høringsinstansenes syn

Ti høringsinstanser har kommentert Datakrimutvalgets forslag til bestemmelser om informasjons- og datatyveri. Flere av instansene fremholder at bruken av tyveribegrepet ikke er heldig, ettersom et sentralt element i tyveribegrepet er at tyvgodset borttas, noe som ikke er et straffbarhetsvilkår etter utkastet §§ 5 og 6. Flere instanser stiller også spørsmål ved om det er behov for begge bestemmelsene.

Skattedirektoratet mener det er uheldig at bestemmelsene er begrenset til elektronisk lagret informasjon. Det anføres at informasjonens verdi ikke er knyttet til lagringsformat. Direktoratet støtter for øvrig et strafferettslig vern mot kopiering av taushetsbelagt informasjon. Instansen mener dessuten at maskinell utnytting bør rammes av utkastet § 5.

Elektronisk Forpost Norge (EFN) mener også at bestemmelsene bør gjøres medienøytrale. Det vises til at det ofte er betydelige verdier knyttet til papirbasert informasjon, og slik informasjon bør der-

for ikke behandles mildere strafferettslig enn databasert informasjon. EFN foreslår at det vurderes om endringene bør knyttes til gjeldende bestemmelser om informasjonskriminalitet, og nevner her vernet om bedriftshemmeligheter, taushetsbelagte opplysninger, markedsføringslovens vern og opphavsrettens vern.

Moss tingrett stiller spørsmål om ikke utkastet §§ 4-6 kan samles i én bestemmelse.

Oslo statsadvokatembeter fremholder at innholdet i utvalgets utkast §§ 5 og 6 enkelt og trolig mer hensiktsmessig kunne tas inn i den alminnelige tyveribestemmelsen. Det påpekes også at mangelen på krav om vinnings hensikt i gjerningsbeskrivelsen vil føre til en skjerping av straffansvaret i forhold til ordinært tyveri, særlig fordi vinning foreslås som et forhold som kan gjøre tyveriet grovt, og at ulikheten i skyldkrav vil skape et misforhold mellom tyveri av fysiske gjenstander og tyveri av databasert informasjon eller utskrift av databasert informasjon.

Fem høringsinstanser*, Skattedirektoratet, Politidirektoratet, Oslo politidistrikt, Fiskeridirektoratet* og *Oslo statsadvokatembeter,* har kommentert utkastet § 9. *Fiskeridirektoratet* støtter forslaget. *Politidirektoratet* mener også det er hensiktsmessig med en egen bestemmelse om befatning med denne typen utbytte, men stiller spørsmål ved om alle befatningsformer er dekket av den foreslåtte gjerningsbeskrivelsen. *Oslo politidistrikt* er usikker på behovet for bestemmelsen i tillegg til heleribestemmelsen. Det fremholdes at en slik spesialbestemmelse i så fall bør dekke alle tenkelige befatningsformer, herunder det å skjule, transportere eller oppbevare utbytte, slik at blant annet kjedeheleri rammes. Instansen stiller også spørsmål ved om bestemmelsen omfatter eller bør omfatte «self-laundering». *Oslo statsadvokatembeter* mener innholdet i bestemmelsen burde fremgå av den ordinære heleribestemmelsen. *Skattedirektoratet* mener det er vanskelig å se på hvilken måte utkastet favner videre enn straffeloven 1902 § 317, og kan derfor ikke ta stilling til om utvidelsen er fornuftig.

2.16.5 Departementets vurdering

Ved oppfølgingen av Datakrimutvalgets delutredning I i Ot.prp. nr. 40 (2004-2005) ga departementet uttrykk for at det var grunn til å vurdere nærmere om vernet av informasjon burde styrkes (proposisjonen side 14):

> «I lys av høringen er det etter departementets syn naturlig å se spørsmålet om å endre straffeloven §145 annet ledd i sammenheng med reglene om uberettiget tilegnelse av informasjon, selv om disse regelsettene retter seg mot ulike stadier av et hendelsesforløp og heller ikke fullt ut varetar de samme hensyn. Ulike former for « informasjonstyveri « synes å utgjøre et økende samfunnsmessig problem, som det kan være grunn til å møte med nye lovtiltak. På bakgrunn av særlig ØKOKRIMs høringsuttalelse, som får støtte av Politidirektoratet, ser departementet et klart behov for å utrede nærmere om data i dag har et for svakt strafferettslig vern sammenlignet med for eksempel vernet mot tyveri av fysiske gjenstander. Å vurdere dette og eventuelt utforme en helt ny bestemmelse som rammer urettmessig tilegnelse av informasjon, slik ØKOKRIM foreslår, er imidlertid en oppgave av en slik art at det er naturlig å la den gå inn i Datakrimutvalgets videre arbeid. Det synes med andre ord som om reformbehovet innenfor dette feltet strekker seg utover en eventuell endring av straffeloven § 145 annet leddslik som skissert i høringsbrevet.»

Datakrimutvalgets forslag til bestemmelser om informasjons- og datatyveri og om etterfølgende befatning med ulovlig tilegnet data og databasert informasjon, følger opp departementets uttalelser. I tråd med utvalgets mandat er bestemmelsene begrenset til å gjelde vern om data og databasert informasjon. Slik utkastet §§ 5, 6 og 9 er utformet, vil data og databasert informasjon gis et sterkere vern enn informasjon som ikke har en slik teknisk forankring.

Spørsmålet departementet må ta stilling til, er om gjeldende bestemmelser – som i all hovedsak videreføres i straffeloven 2005 – (se beskrivelsen av gjeldende rett i punkt 2.16.1) gir et tilfredsstillende vern om informasjon, eller om det er behov for å styrke vernet gjennom en egen bestemmelse i straffeloven 2005.

Departementet har vært i tvil om det er tilstrekkelig behov for å styrke det strafferettslige vern mot handlinger som følger i etterkant av datainnbrudd eller i forlengelsen av ulovlig bruk av datasystem. Departementet ser ikke som utvalget grunn til å kriminalisere den uberettigete tilegnelsen i tillegg til den uberettigete tilgangen (forslaget § 204). En altfor omfattende kriminalisering av flere handlinger som overlapper hverandre, har lite for seg. Selv om de alminnelige bestemmelsene om utroskap, krenkelse av bedrifts- og forretningshemmelighet, brudd på taushetsplikt osv. (jf. ovenfor i punkt 2.16.1) ikke retter seg direkte mot vern av informasjon, nyter likevel informasjonen et indirekte vern ved disse bestemmelsene. Departementet er derfor ikke overbevist om at det er behov for et eget straffebud om tilegnelse av informasjon ved si-

den av allerede gjeldende bestemmelser (som i hovedsak videreføres i straffeloven 2005). Det kan også reises spørsmål ved om utvalgets sondring mellom uberettiget tilgang (innbrudd) og tilegnelse (tyveri), er hensiktsmessig. Også grensedragningen mellom tilegnelse av data og tilegnelse av informasjon, synes nokså subtil, i hvert fall når man som departementet uansett ikke ser grunn til å straffe tilegnelse av data og informasjon ved sansebruk alene (utvalgets utkast § 5 første ledd bokstav a). Den tilegnelsen som skjer ved lesing av data eller informasjon på en skjerm eller ved direkte avlytting eller avlesing av en samtale eller annen form for kommunikasjon – beskrevet av Datakrimutvalget som tilegnelse ved sansebruk – vil ofte være nær knyttet til straffbar ulovlig tilgang, og bør konsumeres av innbruddsbestemmelsene. Det antas at det ofte vil være vanskelig å føre tilstrekkelig bevis for at gjerningspersonen ikke bare har skaffet seg tilgang til et datasystem, men også har skaffet seg kunnskap om innholdet. I tillegg kommer at ytterligere skade utover den skaden som datainnbruddet forårsaker, ofte først oppstår dersom dataene eller informasjonen senere utnyttes. Datakrimutvalgets sondring mellom tilegnelse av data og tilegnelse av informasjon følges derfor ikke opp.

Departementet har også vurdert om det er grunn til å foreslå en egen bestemmelse om etterfølgende bruk av informasjon som er fremskaffet ved en straffbar handling. Det må antas at det er spredningen av opplysningene som er ervervet på ulovlig vis som fører til størst tap eller skade for fornærmede, og som tydelig får frem den økte straffverdigheten ved siden av den uberettigete tilgangen. Tilegnelse av informasjon fremskaffet ved et datainnbrudd må, som nevnt, anses konsumert av lovforslaget § 204. For øvrig kan eksempelvis utroskapsbestemmelsen, bestemmelsene om krenkelse av bedrifts- eller forretningshemmelighet og bestemmelsen om brudd på taushetsplikt tenkes å få anvendelse. Heleri- og hvitvaskingsbestemmelsen (som i all hovedsak videreføres i §§ 332 og 337 første ledd bokstav a og b i straffeloven 2005) vil allerede kunne ramme mange tilfeller av etterfølgende bruk av informasjon som er utbytte fra en straffbar handling. Departementet ser betenkeligheter ved å utvide straffansvaret ytterligere. Den største knytter seg til faren for å innskrenke journalisters frihet til bruk av informasjon i sin samfunnskritiske journalistikk. Selv om det tas inn en rettsstridsreservasjon i bestemmelsen, vil den likevel være egnet til å skape usikkerhet om hvor stor handlefrihet pressen har til å utøve sin rolle som samfunnskritiker. Denne usikkerheten kan begrense pressen i å utøve en sentral og viktig samfunnsoppgave, og det er ikke ønskelig. Departementet går derfor ikke inn for en bestemmelse som verner etterfølgende bruk av eller disponering over ulovlig fremskaffet informasjon. Dersom det skulle vise seg å bli et problem at bestemmelsen om heleri ikke oppstiller et vidtrekkende nok straffansvar for heleri av informasjon, bør det vurderes å foreslå endringer i denne bestemmelsen.

2.17 Søppelpost

2.17.1 Innledning

Spam, eller søppelpost som er betegnelsen departementet velger å bruke her, kan kort og noe ufullstendig beskrives som meldinger som overføres via elektronisk kommunikasjon og som mottakeren verken har bedt om eller gitt sitt forhåndssamtykke til. En forsendelse av søppelpost utgjør gjerne et stort volum idet hver melding blir sendt til mange mottakere på en gang. En stor andel av søppelposten sendes som ledd i kommersiell markedsføring, og knyttes også til ulovlig virksomhet som for eksempel piratomsetning av programvare, film og musikk, jf. Datakrimutvalgets utredning side 36 flg.

2.17.2 Gjeldende rett

Straffeloven 1902 har ingen bestemmelse om søppelpost. Etter *markedsføringsloven* 16. juni 1972 nr. 47 § 2 b er det forbudt å rette markedsføringshenvendelser i næringsvirksomhet til fysiske personer ved hjelp av elektroniske kommunikasjonsmetoder som tillater individuell kommunikasjon, uten at det er innhentet samtykke på forhånd. Overtredelse av bestemmelsen vil kunne føre til forbudsvedtak med tvangsgebyr, jf. § 16. Etter § 17 kan overtredelse også straffes med bot og/eller fengsel inntil seks måneder.

Lov 4. juli 2003 nr. 83 om elektronisk kommunikasjon (ekomloven) inneholder ingen regler rettet mot utsendere av søppelpost. Loven har imidlertid regler som innebærer at tilbyderne av elektroniske kommunikasjonsnett og -tjenester kan pålegges å sette i verk tiltak for å sikre kvalitet og tilgjengelighet, jf. § 2-3.

Ved utsending av søppelpost til enkeltpersoner vil gjerne et rettslig grunnlag for innsamling av e-postadresselistene mangle. Innsamling og lagring eller bruk av enkeltpersoners e-postadresser uten behandlingsgrunnlag, vil være i strid med *personopplysningsloven* § 8.

2.17.3 Folkerettslige forpliktelser, andre nordiske lands rett

Datakrimkonvensjonen stiller ikke krav om kriminalisering av utsending av søppelpost. Markedsføringsloven § 2 b gjennomfører imidlertid *rådsdirektiv 2002/58/EF* om behandling av personopplysninger og personvern i sektoren for elektronisk kommunikasjon artikkel 13.

Sverige og *Danmark* har bestemmelser som i hovedsak svarer til markedsføringsloven § 2 b. Forbudet er begrenset til reklame som sendes av næringsdrivende til privatpersoner. Også *Finland* har bestemmelser som langt på vei svarer til de øvrige nordiske land.

2.17.4 Datakrimutvalgets forslag

Datakrimutvalget går inn for en generell bestemmelse som gjør det straffbart å sende elektroniske meldinger som ledd i masseutsending til mottakere som ikke har samtykket. Det er ikke satt vilkår om hvem som er mottaker eller i hvilken sammenheng meldingene er sendt. Forslaget er ment å erstatte og utvide straffebestemmelsen i gjeldende markedsføringslov § 2 b. På ett punkt rekker forslaget kortere enn gjeldende bestemmelser: Det er ikke tilstrekkelig med utsending av én melding. Det må foreligge en «masseutsendelse». Utvalget går ikke inn på hvor mange meldinger som skal til for at kravet skal anses oppfylt, men viser til at det skal bero på en totalvurdering.

Som begrunnelse for forslaget peker Datakrimutvalget på at problemene med søppelpost er så omfattende og veldokumentert at det er behov for en egen straffebestemmelse. Søppelpost går ut over sikkerheten ved kommunikasjonstjenestene og kan på sikt undergrave effektiviteten. Skadevirkningene av søppelpost gjør seg gjeldende generelt, uavhengig av hvem som er avsender eller mottaker og uavhengig av formålet med meldingen. Gjeldende bestemmelser anses ikke av utvalget som tilstrekkelige.

2.17.5 Høringsinstansenes syn

Femten høringsinstanser har uttalt seg om forslaget. De fleste er enige om at søppelpost utgjør et stort praktisk problem, men de er delt i synet på om utvalgets forslag til straffebestemmelse er hensiktsmessig.

Fire høringsinstanser gir uttrykk for at de støtter eller er positive til forslaget. Det gjelder *Politidirektoratet, Kripos, Moss tingrett* og *Skattedirektoratet.* I den grad høringsinstansene begrunner sitt syn, viser de stort sett til de samme argumentene som utvalget. *Politidirektoratet* og *Kripos* mener skyldkravet bør senkes fra forsett til grov uaktsomhet av bevismessige grunner. *Moss tingrett* mener nærheten til markedsføringsloven tilsier at bestemmelsen inntas der.

Næringslivets sikkerhetsråd (NSR) synes også å være positiv, men peker på at kriminalisering alene ikke er nok. Instansen viser til at bekjempelse av problemet krever bevissthet hos dem som bruker datasystemene.

Flere av instansene gir ikke direkte uttrykk for om de er for eller imot utkastet, men er kritiske til utformingen av bestemmelsen:

Post- og teletilsynet mener blant annet at bruk av begrepet «elektroniske meldinger» er upresist, og at begrepet «elektronisk post» som benyttes i markedsføringsloven er mer dekkende. *Elektronisk Forpost Norge (EFN)* mener definisjonen av masseutsendelse er for vid, og viser til at forbudet mot masseutsendelser kan komme i konflikt med ytringsfriheten. *Norsk senter for menneskerettigheter* gjør blant annet departementet oppmerksom på at utkastet kan føre til uønsket og kanskje urettmessig overvåking av enkeltpersoner. *Havforskningsinstituttet* mener det bør defineres en nedre grense for hva som skal regnes som en masseutsendelse.

Forbrukerombudet og *Nærings- og handelsdepartementet* (NHD) går klart imot forslaget til ny straffebestemmelse. *Forbrukerombudet*, som fører tilsyn med markedsføringsloven § 2 b, oppsummerer sitt syn slik:

> «Alt i alt synes Datakrimutvalgets forslag om å overføre spamforbudet fullt og helt til straffeloven å være lite gjennomarbeidet. Det er etter mitt syn så store negative konsekvenser ved utvalgets forslag til § 14, at jeg på det sterkeste vil fraråde departementet å fremme dette forslaget.
>
> Jeg vil poengtere at jeg med dette ikke avviser at det er behov for å utvide spam-forbudet vi finner i markedsføringsloven i dag, slik Datakrimutvalget argumenterer for. Det er klart at det også er mange næringsdrivende som er plaget av spam til sine e-postmottak og telefakser. Et ønske om å verne denne gruppen mot spam, bør imidlertid ikke medføre at man i praksis reduserer beskyttelsen for alle privatpersoner. Ønsker man å gjøre det ulovlig å sende spam til næringsdrivende, eller å masseutsende andre typer ytringer enn markedsføringshenvendelser, bør det derfor vedtas egne bestemmelser om dette, som kommer i tillegg til forbudet i dagens § 2b i markedsføringsloven.
>
> Hvor i lovgivningen en bestemmelse som supplerer markedsføringsloven § 2b bør plasseres, er et vanskelig spørsmål. Ut fra det jeg har

sagt over, mener jeg i utgangspunktet at det ikke er hensiktsmessig å plassere dette i straffeloven. Et mulig alternativ kan være å plassere en slik bestemmelse i ekomlovgivningen med Post- og Teletilsynet som håndhevende myndighet, og med en aktiv rolle for internettleverandøren for å begrense og gripe inn med privatrettslige virkemidler overfor dem som overtrer bestemmelsen.»

NHD peker på at forslaget vil medføre at nærmest enhver markedsføringshenvendelse som skjer elektronisk gjøres straffbar, bortsett fra i de tilfellene der det foreligger samtykke. Det anføres at dette vil sette elektronisk kommunikasjon i en særstilling i forhold til papirbasert kommunikasjon, og departementet er derfor skeptisk til forslaget. NHD ønsker heller at det innføres en reservasjonsordning (såkalt opt-out) for juridiske personer og at et effektivt sanksjonssystem heller bør settes inn mot dem som ikke overholder reservasjonsregistrene.

Også andre høringsinstanser er negative til forslaget, herunder *riksadvokaten, Oslo statsadvokatembeter* og *Fornyings- og administrasjonsdepartementet (FAD)*. *Riksadvokaten* mener det er vanskelig å tenke seg at en bestemmelse som i utkastet § 14 av ressursmessige grunner vil bli strafforfulgt, og at det i seg selv er en tungtveiende innvending mot bestemmelsen. *Oslo statsadvokatembeter* viser til at overtredelsene ofte har klare internasjonale aspekter. Instansen mener det mangler straffeprosessuelle effektive virkemidler for å avdekke utsendere av søppelpost på rutinemessig grunnlag. Selv om *FAD* i utgangspunktet er positiv til en egen bestemmelse om søppelpost, mener også denne instansen at straffebestemmelsen vil ha begrenset virkning på grunn av sin grenseoverskridende karakter.

Barne- og likestillingsdepartementet (BLD), som forvalter markedsføringsloven, er i og for seg ikke imot at det innføres et vidtrekkende forbud mot søppelpost i straffeloven, men forutsetter at innholdet i markedsføringsloven § 2 b ikke innsnevres eller flyttes på en måte som vil svekke dagens forbrukerbeskyttelse. Også BLD peker på at håndhevingen sannsynligvis vil blir svekket dersom straffebudet overføres til straffeloven. Departementet gjør videre gjeldende at utvalgets forslag strider mot Norges forpliktelser etter EØS-avtalen som ikke gir adgang til å snevre inn gjeldende forbud ved å stille krav om «masseutsendelse». Også på andre områder mener BLD at forslaget til straffebestemmelse bryter med rådsdirektiv 2002/58/EF.

2.17.6 Departementets vurdering

Departementet er kommet til at det per i dag ikke er grunn til å foreslå å innføre i straffeloven 2005 et straffebud mot søppelpost. Høringen viser at forbudet mot utsendelse av markedsføringshenvendelser til forbrukere fortsatt bør være regulert i markedsføringsloven. Departementets inntrykk er at Forbrukerombudet håndhever forbudet på en effektiv måte, og at ombudet har opparbeidet en verdifull erfaring på området. Å flytte bestemmelsen til straffeloven vil i denne sammenheng fremstå som lite hensiktsmessig, og dessuten samsvare dårlig med Sanksjonsutvalgets forslag om mindre bruk av straff (NOU 2003: 15). Departementet ønsker heller ikke å dele sanksjonene og håndhevingskompetansen mellom forvaltningen og påtalemyndigheten ved å innta et straffebud i straffeloven som utfyller og rekker lengre enn forbudet i markedsføringsloven. Det kan skape et systemproblem som er lite heldig.

Departementet er dessuten i tvil om behovet for og virkningen av en utvidelse av markedsføringsloven § 2 b. Bestemmelsen får anvendelse på en stor andel av søppelposten som sendes i Norge, også den som sendes til aktører i næringslivet. «Fysiske personer» omfatter også henvendelser til fysiske personers individuelle e-postadresser på arbeidsplassen, uansett om e-posten inneholder tilbud til virksomheten. Det er henvendelser til e-postadresser som ikke tilhører en fysisk person, som faller utenfor. Det er også tilgjengelig tekniske løsninger som i hvert fall i en viss utstrekning er egnet til å stanse søppelpost. På den annen side har departementet forståelse for at mange aktører i samfunnslivet opplever søppelpost som belastende og mener at dagens regler kommer til kort. Datakrimutvalget peker på at filtrene i en viss utstrekning også stanser meldinger som mottaker ønsker, og som skulle ha sluppet gjennom. Det er også alltid en viss fare for at utsendere av søppelpost over tid klarer å omgå de til enhver tid gjeldende sikkerhetssystemer og filtre. En utstrakt kriminalisering kan imidlertid fjerne oppmerksomheten fra andre løsninger som ikke innebærer bruk av straff, og som kan vise seg å være vel så effektive. Under høringen er for eksempel et forslag om et reservasjonsregister for næringsdrivende lansert. Departementet mener alternative løsninger bør utredes og prøves før man går til det skrittet å kriminalisere.

Departementet er dessuten enig med de høringsinstansene som reiser til dels sterk tvil om et utvidet straffebud mot søppelpost kan forventes å bli håndhevet i praksis. Det er generelt en tungtveiende innvending mot kriminalisering at handlingen trolig ikke vil bli strafforfulgt.

Departementet går etter dette ikke inn for utvalgets forslag til en egen straffebestemmelse om søppelpost. En eventuell utvidelse av gjeldende forbud foranlediger uansett en grundigere utredning som etter departementets syn bør foretas i tilknytning til spesiallovgivningen og ikke straffeloven.

Det bør nevnes at enkelte tilfeller av masseutsendelser av uønsket e-post vil kunne rammes av andre bestemmelser i lovforslaget som for eksempel skadeverk, fare for driftshindring (§§ 351 og 206) og uberettiget befatning med tilgangsdata, dataprogram mv. (§ 201).

2.18 Filtrering

2.18.1 Innledning

Filtrering går ut på å iverksette tiltak som hindrer at norske tjenestemottakere kan motta informasjon fra nettsteder som er ulovlig etter norske regler, eller utnytte ulovlige tjenester. Informasjonen eller tjenesten kan for eksempel bli distribuert fra jurisdiksjoner som har andre regler enn Norge eller som ikke håndhever forbudsregler like effektivt. Et eksempel er spill om penger som i utgangspunktet er forbudt og uønsket i Norge, men lovlig i flere andre land. Filtrering er nærmere beskrevet av Datakrimutvalget på side 120-124 i delutredning II.

Filtrering kan tenkes gjennomført på nasjonalt nivå og på tilbydernivå. Departementet ser ikke at filtrering på nasjonalt nivå under noen omstendighet er aktuelt i Norge. Filtrering på tilbydernivå betyr at de enkelte internettleverandørene blir pålagt å filtrere bestemte internettsteder gjennom å blokkere tilgangen for norske brukere.

2.18.2 Gjeldende rett, folkerettslige forpliktelser, andre nordiske lands rett

Straffeloven 1902 inneholder ingen bestemmelse om filtrering. Et filtreringspåbud vil således representere noe nytt i norsk rett.

Det finnes imidlertid en frivillig filtreringsordning der tjenestetilbyderne som er med i ordningen implementerer et filter etter anvisning fra Kripos og som gjør det vanskelig å få tilgang til nettsteder som inneholder seksualiserte skildringer av barn. Det fremgår av Datakrimutvalgets redegjørelse at de fleste, men ikke alle, norske internettleverandører deltar i ordningen.

Datakrimkonvensjonen omhandler ikke og stiller ikke krav om et filtreringspåbud.

Sverige og *Danmark* har ikke bestemmelser som gir hjemmel for lovpålagt filtrering. Flere internettilbydere blokkerer imidlertid for overgrepsbilder mot barn på frivillig basis.

I *finsk rett* er det vedtatt en lov om tiltak som skal hindre spredning av barnepornografi (1068/2006) og som trådte i kraft 1. januar 2007. Formålet med loven er å «skydda barn och trygga deras grundläggande rättigheter genom att främja åtgärder som kan användas till att blockera åtkomsten till webbplatser med barnepornografi vilka upprätthålls utomlands» (1 §). Loven gir imidlertid ingen hjemmel for lovpålagt filtrering. Etter det departementet har fått opplyst ble en slik hjemmel ansett unødvendig ettersom tilbyderne var innstilt på å ta i bruk filtrering på frivillig basis.

2.18.3 Justiskomiteens merknader i Innst. O. nr. 66 (2004-2005)

I Innst. O. nr. 66 (2004-2005) om et eget straffebud om kjønnslige skildringer som gjør bruk av barn ber Stortingets justiskomité regjeringen fremme forslag om påbud dersom ikke alle internettilbydere innen utgangen av 2006 har et filter mot nettsteder som inneholder seksualiserte skildringer av barn.

2.18.4 Datakrimutvalgets mindretallsforslag

Det fremgår av utvalgets redegjørelse (NOU 2007: 2 side 120 annen spalte) at ikke alle norske internettleverandører frivillig har installert et filter mot nettsteder som inneholder seksualiserte skildringer av barn. Et mindretall på to medlemmer (deriblant utvalgets leder) foreslår derfor med bakgrunn i justiskomiteens anmodning å ta inn i straffeloven en bestemmelse om lovpålagt filtrering, men vil gjøre bestemmelsen generell slik at den gir grunnlag for å filtrere også annen straffbar virksomhet, for eksempel nettsider som tilbyr ulovlig pengespill. Ifølge mindretallet er det også grunn til å beskytte norske brukere mot nettsteder som forsøker å svindle brukerne, samt mot nettsteder som sprer innhold i strid med rettighetshaveres enerett etter åndsverksloven.

Flertallet finner ikke grunn til å foreslå en slik lovhjemmel og viser blant annet til at hensynet til ytringsfriheten taler mot å sensurere utenlandske nettsider for norske brukere. Det er en risiko for at også legitim trafikk stanses. En annen innvending er at effekten av filtrering er begrenset på grunn av mulighetene for å omgå filtrene.

2.18.5 Høringsinstansenes syn

Tjueen høringsinstanser har kommentert mindre-

tallets forslag om filtrering. Av disse går femten imot forslaget. Det gjelder *riksadvokaten, Fornyings- og administrasjonsdepartementet, Nærings- og handelsdepartementet, Forsvarsdepartementet, Agder lagmannsrett, Politihøgskolen, Datatilsynet, Advokatforeningen, Næringslivets Hovedorganisasjon, IKT Norge, Næringslivets Sikkerhetsråd, Elektronisk Forpost Norge (EFN), Norsk Senter for Menneskerettigheter, Redd Barna* og *Havforskningsinstituttet*. Høringsinstansene som går imot mindretallsforslaget viser i all hovedsak til de samme argumentene som utvalgsflertallet. Fire høringsinstanser er positive til eller stiller seg åpne for en påbudt filtreringsordning, selv om det understrekes at det er behov for en mer utførlig utredning av særlig tekniske sider ved forslaget. Det gjelder *Kripos, Politidirektoratet, TONO* og *Norsk videogramforening*. Også *Barne- og likestillingsdepartementet* og *Forbrukerrådet* peker på at spørsmålet ikke er tilstrekkelig utredet, og velger på det grunnlaget ikke å ta stilling.

2.18.6 Departementets vurdering

Departementet er enig med utvalgsflertallet og går ikke inn for en bestemmelse om filtrering. Det veier tungt at et overveiende flertall av høringsinstansene tar klar avstand fra forslaget. Det er knyttet store utfordringer til den tekniske gjennomføringen av en slik ordning. Risikoen for at filteret kan stanse legitim trafikk, også fra andre aktører enn den som står bak det ulovlige materialet, reiser spørsmål om inngrep i ytringsfriheten. Selv om legitim trafikk også kan stanses ved en avtalebasert filtreringsordning, er betenkelighetene ved en slik løsning vesentlig mindre enn ved lovpålagt filtrering.

Det er i forhold til nettsider som tilbyr seksualiserte skildringer av barn at behovet for filtrering er størst. Høringen støtter denne oppfatningen. For å imøtekomme justiskomiteens merknader i Innst. O. nr. 66 (2004-2005) har Justisministeren 29. august 2008 sendt et brev til internettilbyderne i Norge der de oppfordres til å støtte opp om den frivillige filtreringsordningen slik at det ikke blir nødvendig å innføre et lovpåbud om filtrering i forhold til nettsider som tilbyr seksuelle skildringer av barn. Et utdrag fra brevet lyder:

> «Undersøkelser viser at overgrep som er filmet eller fotografert medfører ekstra belastninger for offeret. Jeg er derfor glad for at de fleste internettilbydere i Norge nå deltar i den frivillige filtreringsordningen som bygger på kontrakten som IKT-Norge og Kripos har utarbeidet. Selv om dekningsgraden er vanskelig å angi presist, er det mye som tyder på at 80 til 90 prosent av norske internettbrukeres trafikk nå går via filteret ... Jeg kan likevel ikke fall til ro med at ikke *alle* internettilbyderne er med. Ved bruk av eksempelvis bredbåndsleverandører eller nettlesere som ikke omfattes av filteret, vil brukere få tilgang til alle de domener som norsk politi mener inneholder overgrepsbilder av barn. Det ser jeg svært alvorlig på, og jeg ser ingen grunn til å godta at ikke all internett-trafikk i Norge går via filteret. I vurderingen av om det er behov for å foreslå et lovfestet påbud om filtrering av nettsider som tilbyr seksualiserte skildringer av barn, har det derfor stor betydning for regjeringen i hvilken utstrekning internettilbyderne selv er innstilt på å følge opp den frivillige ordningen. Siden de fleste tilbyderne er med i den frivillige ordningen, vil jeg derfor avvente et lovpålagt påbud til jeg ser resultatet av denne henvendelsen.»

I en arbeidsgrupperapport til Justisdepartementet 30. januar 2007 om forebygging av internettrelaterte overgrep mot barn (Faremo-rapporten), uttales det at «filteret har vist seg meget nyttig, og flere land har allerede kopiert ordningen.» Arbeidsgruppen foreslår at den norske filterløsningen ytterligere bør fremmes internasjonalt, og i sterkere grad eksporteres til utenlandske ISPer og mobiloperatører som gir tilgang til internett. Uttalelsen underbygger betydningen av den frivillige filtreringsordningen, og styrker departementet i synet på at en frivillig ordning er å foretrekke. En slik løsning er også best i samsvar med prinsippene for bruk av straff som ligger til grunn for straffeloven 2005.

2.19 Brudd på taushetsplikt

2.19.1 Gjeldende rett

2.19.1.1 Straffeloven 1902

Straffeloven 1902 har ingen generell bestemmelse som setter straff for brudd på taushetsplikt i sin alminnelighet. Det finnes imidlertid bestemmelser som oppstiller straff for brudd på taushetsplikt i spesielle situasjoner.

En sentral bestemmelse er *§ 121*. Den oppstiller en straffetrussel for brudd på bestemmelser om taushetsplikt som i henhold til lovbestemmelse eller gyldig instruks følger av vedkommendes tjeneste eller arbeid for statlig eller kommunalt organ. Bestemmelsen fikk sitt innhold ved lov 27. mai 1977 nr. 40.

Bestemmelsen omfatter også sekretærer, arkivpersonale og rengjøringsmedarbeidere. Videre vil engasjerte sakkyndige og andre som har enkeltstå-

ende oppdrag for det offentlige falle inn under bestemmelsen.

Vedkommende må ha taushetsplikt «i henhold til lovbestemmelse eller gyldig instruks». De mest omfattende lovbestemmelsene som pålegger taushetsplikt er forvaltningsloven §§ 13 til 13 e. Det finnes også en rekke andre lover som gir hjemmel for taushetsplikt i det offentlige. Det gjelder for eksempel straffeprosessloven (lov 22. mai 1981 nr. 25) §§ 61 a til 61 e om politiet og påtalemyndigheten og domstolloven (lov 13. august 1915 nr. 5) § 63 a om dommere og andre som utfører tjeneste eller arbeid for et dommerkontor. Fra helsesektoren kan for eksempel nevnes steriliseringsloven (lov 3. juni 1977 nr. 57) § 11 om enhver som deltar i behandlingen av steriliseringssaker, samt helseregisterloven (lov 18. mai 2001 nr. 24) § 15 om enhver som behandler helseopplysninger. I disse bestemmelsene henvises det enten til straffeloven 1902 § 121 eller forvaltningsloven § 13, eller til begge.

Ved revisjonen av forvaltningsloven i 1977 var det i høringsnotatet foreslått at straffansvaret skulle være begrenset til lovbestemt taushetsplikt. Forslaget ble ikke fulgt opp siden taushetsplikten på viktige områder fortsatt bygde på instruks, jf. Ot.prp. nr. 3 (1976-77) side 41-42. Begrepet «gyldig» instruks peker hen på at det ikke uten særskilt hjemmel i lov kan knyttes taushetsplikt til opplysninger i dokumenter som er offentlige etter offentlighetsloven, jf. Ot.prp. nr. 3 (1976-77) side 42 annen spalte.

Gjerningspersonen må «krenke» taushetsplikten. Det betyr at § 121 ikke kommer til anvendelse dersom det er oppstilt begrensninger i taushetsplikten i den aktuelle lovbestemmelse eller instruks. Eksempler på bestemmelser med slike begrensninger er forvaltningsloven §§ 13 a, 13 b og 13 d.

Straffen er i utgangspunktet bot eller fengsel inntil seks måneder, jf. § 121 første ledd. Annet ledd forhøyer strafferammen til tre år i visse tilfeller. Dette gjelder for det første dersom gjerningspersonen begår taushetsbrudd «i den hensikt å tilvende seg eller andre en uberettiget vinning». Som eksempel kan nevnes at vedkommende mot betaling gir opplysninger til en journalist. Strafferammen forhøyes også dersom gjerningspersonen «i slik hensikt på annen måte [utnytter] opplysninger som er belagt med taushetsplikt». Videre kan strafferammen forhøyes dersom det foreligger «andre særdeles skjerpende omstendigheter», jf. § 121 annet ledd annet punktum.

I § 121 tredje ledd slås det fast at også taushetsbrudd etter avsluttet tjeneste eller arbeid straffes etter bestemmelsen.

Medvirkning til brudd på taushetsplikt er ikke straffbar. Spørsmålet om å straffsanksjonere medvirkning ble drøftet ved revisjonen i 1977, men det ble ikke funnet tilstrekkelig grunn til det, se Ot.prp. nr. 3 (1976-77) side 43 første spalte, jf. side 164 første spalte. Forsøk er straffbart. Skyldkravet er forsett eller grov uaktsomhet.

Straffeloven 1902 § 144 setter straff for personer tilhørende nærmere angitte yrkesgrupper som rettsstridig åpenbarer hemmeligheter som er betrodd dem i stillings medfør. Det gjelder blant andre prester, advokater, psykologer, leger, apotekere og sykepleiere. Straffen er bot eller fengsel inntil seks måneder. Bestemmelsen foreslås ikke videreført, jf. Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) side 263.

Paragraf 132 b gjelder straff for brudd på taushetsplikt pålagt av retten eller påtalemyndigheten om bruk av visse straffeprosessuelle tvangsmidler. Bestemmelsen ble tilføyd ved lov 3. desember 1999 nr. 82. Bakgrunnen var nye tvangsmidler i straffeprosessloven, blant annet utsatt underretning om ransaking, beslag og utleveringspålegg. For at slike tvangsmidler skal ha betydning, er det nødvendig at tredjepersoner som har den aktuelle gjenstanden og andre som kjenner til tvangsmidlet, kan pålegges taushetsplikt. Straffen er bot eller fengsel inntil to år.

Straffeloven 1902 § 90 rammer den som rettstridig bevirker eller medvirker til at noe åpenbares som bør holdes hemmelig av hensyn til rikets sikkerhet. Straffen er fengsel inntil tre år, men fra ett år inntil ti år såfremt hemmeligheten er forrådt til en annen stat eller det er voldt betydelig fare. Tredje ledd gir adgang til å forhøye frihetsstraffen med inntil en halvdel dersom hemmeligheten er betrodd den skyldige i stillings medfør. Bestemmelsen er videreført i straffeloven 2005 med enkelte endringer, jf. §§ 123-125. Se Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) side 137 flg.

2.19.1.2 Særlover som setter straff for brudd på taushetsplikt

Det finnes også en rekke særlover som inneholder bestemmelser om straff for brudd på taushetsplikt. Enkelte av disse nevnes nedenfor.

Helsepersonelloven (lov 2. juli 1999 nr. 64) har bestemmelser om taushetsplikt i §§ 21 flg. Den som forsettlig eller grovt uaktsomt overtrer eller medvirker til overtredelse av taushetsplikten, straffes med bot eller fengsel inntil tre måneder, jf. den generelle straffetrusselen i § 67.

Regnskapsførerloven (lov 18. juni 1993 nr. 109) har bestemmelser om taushetsplikt i § 10, samt en generell straffetrussel i § 14. Straff er bot eller fengsel inntil ett år.

Postloven (lov 29. november 1996 nr. 73) § 13

regulerer taushetsplikt for enhver som utfører arbeid eller tjeneste for postoperatører. Den som forsettlig eller uaktsomt overtrer bestemmelsen eller medvirker til dette, straffes etter § 24 med bot eller fengsel inntil tre måneder hvis ikke handlingen rammes av et strengere straffebud.

Børsloven (lov 17. november 2000 nr. 80) har bestemmelser om taushetsplikt for blant andre tillitsvalgte og ansatte ved børsen, jf. § 3-6. Den som forsettlig eller uaktsomt bryter taushetsplikten, straffes med bot eller fengsel inntil ett år hvis ikke handlingen går inn under en strengere straffebestemmelse, jf. § 9-1 tredje ledd. Medvirkning straffes på samme måte.

2.19.2 Andre nordiske lands rett

Dansk straffelov inneholder bestemmelser om straff for brudd på taushetsplikt i § 152, jf. §§ 152 a til 152 f. Paragraf 152 rammer den som virker eller har virket i offentlig tjeneste eller verv, og som uberettiget gir videre eller utnytter fortrolige opplysninger vedkommende har fått kjennskap til. En opplysning er fortrolig når den ved lov eller annen gyldig bestemmelse er betegnet som det, eller når det for øvrig er nødvendig å hemmeligholde den for å ivareta vesentlige offentlige eller private interesser.

Bestemmelsen gjelder tilsvarende for dem som tar oppdrag for offentlig myndighet, som arbeider ved telefonanlegg anerkjent av det offentlige, som er offentlig beskikket til virksomhet eller erverv, som er ansatt ved statistisk kontor i regi av EU, samt medhjelpere, jf. §§ 152 a til 152 c.

I henhold til § 152 d får nevnte bestemmelser tilsvarende anvendelse på den som uberettiget skaffer seg eller utnytter opplysninger som er fremkommet ved andres brudd på taushetsplikt. På samme måte straffes den som, uten selv å ha medvirket til taushetsbruddet, gir videre opplysninger om enkeltpersoners private forhold eller opplysninger som er fortrolige av hensyn til rikets sikkerhet eller forsvar.

Straffen er bot eller fengsel inntil seks måneder. Strafferammen forhøyes til fengsel inntil to år dersom vedkommende har forsett om skaffe seg eller andre uberettiget vinning eller det for øvrig foreligger særlig skjerpende omstendigheter, jf. § 152 stk. 2.

Den svenske brottsbalken har i 20 kap. 3 § en bestemmelse om straff for brudd på taushetsplikt. Taushetsplikten kan følge av lov eller annen bestemmelse, eller av forordning eller forbehold som er meddelt med støtte i lov eller annen forfatning.

Bestemmelser om taushetsplikt finnes fremfor alt i sekretesslagen (1980:100). I 1. kap. 6 § fremgår det blant annet at sekretesslagen gjelder dem som er ansatt hos eller har oppdrag for offentlig myndighet. Bestemmelsen i 7 kap. 1 c § gjelder leger og annet personell i helsevesenet. For advokater er taushetsplikten hjemlet i rättegångsbalken 8 kap. 4 § 1 st.

Det finnes to handlingsalternativer i 3 § i brottsbalken. Det første er at noen røper en opplysning som han er pliktig å hemmeligholde. Det alternative vilkåret er at han på ulovlig vis utnytter slik hemmelighet. Bestemmelsen gjelder generelt, uavhengig av om vedkommende er ansatt i eller har annen tilknytning til det offentlige. Straffen er bot eller fengsel inntil ett år.

I brottsbalken 19 kap. 5-9 §§ finnes det bestemmelser om grovere forbrytelser som også omfatter brudd på taushetsplikten (for eksempel ulovlig etterretning).

I *finsk rett* reguleres brudd på taushetsplikt i strafflagen 38 kap. 1 og 2 §§, hvorav førstnevnte bestemmelse gjelder forbrytelser og sistnevnte forseelser.

Taushetsplikten kan følge av lov, forordning eller være ilagt særskilt av myndighetene med støtte i lov.

Det finnes to handlingsalternativer i 1 §. For det første at vedkommende i strid med taushetsplikten røper en omstendighet som skal holdes hemmelig og som han har fått kjennskap til på grunn av sin stilling eller i forbindelse med et oppdrag. For det annet at vedkommende utnytter en slik hemmelighet for egen eller annens nytte. Bestemmelsen gjelder generelt, uavhengig av om vedkommende er ansatt i eller har annen tilknytning til det offentlige. Straffen er bot eller fengsel inntil ett år.

2.19.3 Straffelovkommisjonens skisse

Straffelovkommisjonen foreslår i skissen til § 23-1 å ta inn en standardstraffetrussel mot brudd på taushetsplikt, jf. delutredning VII side 320 første spalte og side 429 annen spalte. Bestemmelsen skal ramme ethvert brudd på taushetsplikt, uavhengig av om gjerningspersonen er ansatt i eller har annen tilknytning til det offentlige. Hensikten med en slik standardstraffetrussel er å unngå ulikheter i reguleringen av likeartede handlingstyper, jf. side 163 annen spalte. Kommisjonen peker på at det synes noe tilfeldig om brudd på bestemmelser om taushetsplikt i særlover straffes etter straffeloven 1902 § 121, eller etter en, iblant avvikende, straffebestemmelse i den enkelte særlov.

Det er kommisjonens oppfatning at brudd på alle former for lovbestemt taushetsplikt i utgangspunktet bør rammes av den samme bestemmelsen i

straffeloven. Forslaget innebærer at bestemmelsene i straffeloven § 144 og § 132 b kan oppheves, samt at straffebestemmelser om taushetsbrudd i særlovgivningen innskrenkes for å unngå overlappende straffetrusler. Bestemmelser om taushetsplikt i særlovgivningen bør i stedet inneholde en henvisning til § 23-1.

Kommisjonen legger til grunn at bestemmelsen også bør ramme brudd på taushetsplikt fastsatt etter offentlig instruks. Den uttaler at «selv om de mest aktuelle instruksbestemmelsene om taushetsplikt – sikkerhetsinstruksen og beskyttelsesinstruksen – nå har fått hjemmel i sikkerhetsloven 20. mars 1998 nr. 10 § 12, antas det fortsatt å være behov for å straffe brudd på instruksbestemt taushetsplikt.»

Kommisjonen ser ikke behov for å videreføre bestemmelsen om straffskjerpelse i § 121 annet ledd. På den annen side foreslås det at handlingen beskrevet i § 121 annet ledd om på annen måte å utnytte opplysninger som er belagt med taushetsplikt, inntas som en alternativ gjerningsbeskrivelse i straffebudet. Videre foreslås det at den alminnelige strafferammen for brudd på taushetsplikt heves til bot eller fengsel i ett år.

Kommisjonen går inn for å videreføre grov uaktsomhet som skyldkrav. Etter kommisjonens oppfatning bør medvirkning til brudd på taushetsplikt være straffritt.

2.19.4 Høringsinstansenes syn

Ni høringsinstanser har uttalt seg konkret om kommisjonens forslag til regler om brudd på taushetsplikt. Tre instanser gir sin klare tilslutning til forslaget. Det gjelder *Arbeids- og inkluderingsdepartementet, Kommunenes Sentralforbund (KS)* og *Riksarkivaren*.

Arbeids- og inkluderingsdepartementet understreker at det er viktig at både brudd på lovfestet taushetsplikt og taushetsplikt som er nedfelt i instruks rammes av straffebudet. Departementet har ellers ingen merknader til den lovtekniske løsningen i forslaget.

KS ber om at det klarlegges hvorvidt kommunale eller fylkeskommunale organer kan gi instruks om taushetsplikt om opplysninger i enkeltsaker behandlet for lukkede dører, jf. begrepet «gyldig instruks» i § 121 første ledd. Dersom gjeldende bestemmelse ikke dekker nevnte forhold, bes det vurdert om det er grunn til å fastsette regler som gir nevnte organer slik myndighet.

Riksarkivaren uttaler at brudd på taushetsplikten for offentlig tjenestemann eller den som utfører tjeneste for et offentlig organ, fortsatt bør være straffbart. Riksarkivaren gir uttrykk for at det er helt nødvendig for tilliten til offentlig forvaltning at det er klare bestemmelser om beskyttelse av opplysninger avgitt av den enkelte borger, og at det må få følger for dem som bryter denne tilliten. Det påpekes i den sammenheng at det ville være en fordel om det i forvaltningsloven § 13 vises til § 121 eller en tilsvarende bestemmelse i ny straffelov.

Nasjonal sikkerhetsmyndighet påpeker at taushetsplikten i beskyttelsesinstruksen ikke er forankret i sikkerhetslovens bestemmelser, slik Straffelovkommisjonen legger til grunn.

Statistisk sentralbyrå (SSB) konstaterer at strafferammen økes, mens bestemmelsen om straffskjerping utgår. Forhold som er relevante for SSB fanges imidlertid opp av andre bestemmelser, eksempelvis om økonomisk utroskap.

Norsk Presseforbund, Norsk Journalistlag, Mediebedriftenes Landsforening og *Norsk Redaktørforening* har avgitt en samlet høringsuttalelse og er skeptiske til forslaget. De uttaler blant annet:

> «Kommisjonens forslag om å utforme en standardstraffetrussel for brudd på alle former for taushetsplikt som er fastsatt i lov eller offentlig instruks, og å forhøye strafferammen til bot eller fengsel i ett år, skiller overhodet ikke mellom de hensyn som brukes for å begrunne taushetsplikt. Vi mener dette reiser særlige og prinsipielle betenkeligheter i forhold til inngrep i ytringsfriheten, og strider mot Ytringsfrihetskommisjonens uttalelser om en restriktiv holdning til taushetsplikt begrunnet i offentlige interesser.
>
> Vi mener likeledes at taushetsplikt hjemlet i instruks ikke kan likebehandles med taushetsplikt fastsatt i lov. Kommisjonen selv peker på side 320 på at de tidligere mest aktuelle instruks-bestemmelser om taushetsplikt – sikkerhetsinstruksen og beskyttelsesinstruksen – nå har fått hjemmel i sikkerhetsloven. Det er ikke betryggende at kommisjonen ellers «antar» at det fortsatt er behov for å ramme instruksbestemt taushetsplikt, uten nærmere begrunnelse.»

De fire høringsinstansene mener for øvrig at det finnes for mange og uklare taushetspliktbestemmelser, og ser et behov for opprydding. De ber dessuten om en ny utredning om konflikten mellom taushetsplikt og ytringsfrihet.

2.19.5 Departementets vurdering

2.19.5.1 Et generelt straffebud om brudd på taushetsplikt?

I Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) sluttet departementet seg til kommisjonens vurderinger og forslag om at

brudd på alle former for lovbestemt taushetsplikt i utgangspunktet bør rammes av samme bestemmelse i straffeloven, jf. side 263 annen spalte. Departementet er enig med Straffelovkommisjonen i at det synes noe tilfeldig om brudd på bestemmelser om taushetsplikt i spesiallovgivningen straffes etter straffeloven 1902 § 121 eller etter en straffebestemmelse i den enkelte særlov. Det er dessuten avvik mellom de forskjellige straffebestemmelsene både når det gjelder skyldkravet, strafferammen og om medvirkning er straffbar. Departementet mener det vil være ryddig med én generell straffebestemmelse som rammer ethvert brudd på taushetsplikt, uavhengig av om gjerningspersonen er ansatt i eller har annen tilknytning til det offentlige. En standardstrafftrussel vil medføre en rettsteknisk forenkling og en mer enhetlig lovgivning. En slik løsning er valgt i Sverige og Finland.

Det forhold at det er forskjellige hensyn som ligger til grunn for de enkelte bestemmelsene om taushetsplikt, er ikke i seg selv et avgjørende argument mot en generell straffebestemmelse om brudd på taushetsplikt. Straffeloven 1902 § 121 rammer også i dag brudd på bestemmelser om taushetsplikt som har sin bakgrunn i ulike hensyn. Departementet uttaler om dette i Ot.prp. nr. 3 (1976-77) på side 130:

> «Bestemmelser om taushetsplikt har dels som formål å beskytte generelle offentlige interesser (forsvarshemmeligheter, opplysinger som bør holdes hemmelig av hensyn til forholdet til fremmed stat o.l.). Dels tar de sikte på å beskytte enkeltpersoner, selskaper og institusjoner utenfor forvaltningen (parts- eller klientinteresser)».

Et eksempel på det første er sikkerhetsloven § 12, jf. § 11. Eksempel på sistnevnte er taushetsplikten som påhviler nærmere angitte yrkesgrupper som prester og psykologer, jf. straffeloven 1902 § 144, og taushetspliktbestemmelsen i forvaltningsloven § 13. Et straffebud som rammer brudd på bestemmelser om taushetsplikt som har sitt grunnlag i ulike hensyn, representerer således ikke noe nytt.

Straffelovkommisjonen utelukker ikke at det ved spesielle behov kan være mulig å fastsette en regulering i den enkelte særlov som avviker fra forslaget til alminnelig straffebestemmelse om brudd på taushetsplikt. Departementet mener det er riktig å holde muligheten åpen, men vil understreke at det ikke betyr at avvikende eller overlappende bestemmelser i spesiallovgivningen automatisk kan videreføres. Straffebestemmelsene om taushetsbrudd i spesiallovgivningen bør gjennomgås med sikte på å unngå helt eller delvis overlappende eller avvikende strafftrusler som ikke kan begrunnes spesielt.

Selv om departementet er enig i at straffeloven 1902 § 144 bør oppheves, kan det først skje etter at de nødvendige endringer i spesiallovgivningen er på plass. Disse endringene lar seg ikke gjøre innenfor rammen av arbeidet med ny straffelov. Det kan for øvrig nevnes at Metodeutvalget har fått i oppdrag å utrede taushetsplikten for advokater, og utredningen kan være verd å vente på før man vurderer en bestemmelse om taushetsplikt for denne yrkesgruppen. Det betyr at for de yrkesgruppene i straffeloven 1902 § 144 som ikke i dag er pålagt alminnelig taushetsplikt i andre deler av lovgivningen, må bestemmelsen videreføres. Det er gjort i forslaget til § 211.

2.19.5.2 Utformingen av straffebudet

Departementet vil først drøfte om straffebudet bør ramme brudd på instruksfestet taushetsplikt.

Instrukser om taushetsplikt i det offentlige, ut over dem som er hjemlet i særlige lovregler, kan bare gis av vedkommende organ for dets egne tjenestemenn og for organer som er underordnet det i slike saksbehandlingsspørsmål. Instruksene må ligge innenfor rammene av lovregler og heller ikke være i strid med bestemmelser gitt av Stortinget eller overordnete forvaltningsorganer.

En instruks om taushetsplikt vil typisk gjelde forståelsen av taushetsbestemmelsen i forvaltningsloven § 13 (lovforståelse), utøvelse av fritt skjønn (taushetsrett) eller gjennomføring av taushetsplikt (for eksempel oppbevaring av dokumenter), jf. Ot.prp. nr. 3 (1976-77) side 164 flg.

Ved revisjonen i 1977 var det i høringsnotatet foreslått at straffansvaret skulle være begrenset til lovbestemt taushetsplikt. Det ble anført at straffeloven 1902 § 324 om straff for tjenesteforsømmelse ville være tilstrekkelig når det gjaldt brudd på instruksfestet taushetsplikt. Enkelte grove tilsidesettelser av taushetsplikt til vern av offentlige interesser kunne dessuten straffes etter særskilte bestemmelser i straffeloven, blant annet § 90.

Forslaget ble imidlertid ikke fulgt opp siden taushetsplikten på viktige områder fortsatt bygde på instruks, jf. Ot.prp. nr. 3 (1976-77) side 41-42. Et utvalg som skulle vurdere karenstid for offentlige tjenestemenn pekte dessuten på at § 324 neppe kunne anvendes dersom brudd på taushetsplikten fant sted etter at tjenesteforholdet er opphørt, i motsetning til hva som er tilfelle etter § 121 tredje ledd (se NOU 1975: 44 side 12 og 13).

Det er også i dag uenighet mellom høringsin-

stansene om straffebestemmelsen bør ramme brudd på instruksfestet taushetsplikt.

Departementet mener det fremdeles kan være behov for å la brudd på instruksbestemt taushetsplikt som ikke er forankret i lov eller forskrift være straffbart, og ser ikke grunn til å endre rettstilstanden på dette punktet. Flere tidligere instruksbestemmelser som ved forrige korsvei i 1976/1977 ikke hadde hjemmel i lov eller forskrift, har nå riktignok fått en slik forankring. For eksempel hadde Riksrevisjonen tidligere en egen instruks for arbeidsordningen med en bestemmelse om taushetsplikt. Nå er taushetsplikten lovregulert, jf. lov 7. mai 2004 nr. 21 om Riksrevisjonen § 15. Andre sentrale instruksfestede bestemmelser om taushetsplikt er i dag hjemlet i forskrift, jf. eksempelvis politiinstruksens bestemmelser om taushetsplikt som med hjemmel i politiloven §§ 29 og 31 er inntatt i forskrift 22. juni 1990 nr. 3963 § 5-5. Departementet ser likevel et fortsatt behov for at offentlige myndigheter kan fastsette og nærmere klarlegge taushetsplikten ved instruks, og finner ikke grunn til å avkriminalisere brudd på disse instruksene. Til dette kommer at straffeloven 1902 § 324 om tjenesteforsømmelse ikke videreføres i straffeloven 2005. Straffeloven 2005 § 173 er rettet mot spesielt alvorlige former for tjenestefeil, og rammer ikke uten videre brudd på instrukser om taushetsplikt. Det taler for å videreføre vilkåret om «gyldig instruks» i § 209.

Departementet går så over til å drøfte den nærmere gjerningsbeskrivelsen i forslaget til straffebud om taushetsplikt.

Straffeloven 1902 § 121 inneholder i første ledd en bestemmelse om straff for krenkelse av taushetsplikten og i annet ledd en bestemmelse om straffskjerping. Den strengere strafferammen etter annet ledd kommer til anvendelse blant annet når gjerningspersonen i vinnings hensikt «på annen måte» utnytter opplysninger som er belagt med taushetsplikt. Departementet støtter Straffelovkommisjonens forslag om å ta inn handlingsnormen som en alternativ gjerningsbeskrivelse i forslaget til § 209. En slik løsning vil gjøre det synlig at det i realiteten er tale om to alternative gjerningsbeskrivelser. Det legges også en viss vekt på at Danmark, Sverige og Finland har begge handlingsalternativene «å røpe»/»gi videre» og «å utnytte» hemmeligheter i bestemmelsene om taushetsbrudd.

Et spørsmål er om bestemmelsen bare bør gjelde utnytting av taushetsbelagte opplysninger når det er den som har taushetsplikt som utnytter dem, eller om den også bør ramme andre som har mottatt og brukt opplysninger fra en som har taushetsplikt. Straffelovkommisjonen uttaler seg ikke om spørsmålet. Den svenske bestemmelsen rammer bare den som selv har taushetsplikt, jf. uttrykket «eller utnytter *han* ulovlig slik hemmelighet». Det samme er tilfellet i Finland. I dansk straffelov § 152 d får bestemmelsene om taushetsbrudd tilsvarende anvendelse på den som, uten å ha medvirket til gjerningen, uberettiget utnytter opplysninger som er fremkommet ved slik overtredelse. Straffeloven 1902 § 121 annet ledd gjelder kun den som selv har taushetsplikt. Dersom bestemmelsen utformes etter dansk modell, vil dette innebære en ikke uvesentlig nykriminalisering i forhold til gjeldende rett. Også andre som utnytter mottatte opplysinger belagt med taushetsplikt, for eksempel pressen, vil kunne rammes.

Spørsmålet om å utvide taushetsplikten til andre som mottar taushetsbelagte opplysninger ble diskutert i forbindelse med endringer av forvaltningsloven, jf. Ot.prp. nr. 3 (1976-77) side 36 flg. Justisdepartementet gikk ikke den gang inn for en slik løsning, og uttalte blant annet:

> «Særlig vil man peke på at det ville være forbundet med problemer å ha en generell bestemmelse om at massemedier ikke kan bruke opplysninger som er «lekket ut» fra forvaltningen gjennom brudd på taushetsplikten. Man nevner at det finnes særlige bestemmelser om slike forhold på enkelte felter, se således straffelovens § 90 om åpenbaring av noe som bør holdes hemmelig av hensyn til rikets sikkerhet.»

Departementet mener det heller ikke i dag er grunn til å innføre straff for disse tilfellene.

Departementet foreslår videre at straffansvaret gjelder tilsvarende ved brudd på taushetsplikt som følger av tjeneste eller arbeid for statlig eller kommunalt organ selv om handlingen er foretatt etter at gjerningspersonen har avsluttet tjenesten eller arbeidet, jf. forslaget til § 209 tredje ledd. Bestemmelsen er en konsekvens av forvaltningsloven § 13 tredje ledd om at taushetsplikten også gjelder etter avsluttet tjeneste eller arbeid.

Straffelovkommisjonen går inn for å videreføre grov uaktsomhet som skyldform i bestemmelsen om taushetsbrudd. Siden forsett skal være hovedskyldformen i straffelovgivningen, jf. Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) side 113, kunne det tale for ikke å videreføre uaktsomhetsbestemmelsen. Departementet er imidlertid enig med Straffelovkommisjonen i at et krav om grov uaktsomhet vil kunne bidra til å sikre forsvarlig behandling av taushetsbelagt informasjon, blant annet ved å lette den bevismessige situasjonen. Departementet støtter derfor kommisjonens forslag på dette punktet.

Flere av de generelle straffebestemmelsene i

spesiallovgivningen nøyer seg med å kreve simpel uaktsomhet. Innføringen av en generell straffebestemmelse om brudd på taushetsplikt vil derfor medføre at skyldkravet på enkelte områder skjerpes hvis det ikke er særlig grunn til å opprettholde særbestemmelsen og det mildere skyldkravet. I samsvar med føringene lagt til grunn i Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) side 115 er utgangspunktet at straff skal brukes på de mest klanderverdige og samfunnsskadelige handlingene, og grov uaktsomhet skal være den primære graden av uaktsomhet. Det sikrer at handlinger ikke kriminaliseres i større grad enn nødvendig. På den annen side skal ikke betydningen av å oppstille grov uaktsomhet som en hovedregel overdrives. Dersom det kan anføres gode grunner for å opprettholde simpel uaktsomhet i spesiallovgivningen som skyldkrav ved taushetsbrudd, utelukker ikke departementets forslag en slik løsning.

Departementet slutter seg også her til Straffelovkommisjonens forslag om å erstatte kravet om vinnings hensikt med et krav om vinnings forsett.

2.19.5.3 Strafferamme

Departementet ser at det er relativt store avvik når det gjelder strafferammen i de forskjellige bestemmelsene om straff for brudd på taushetsplikt. Etter enkelte bestemmelser er straffen bot eller fengsel inntil tre måneder (postloven § 24 og helsepersonelloven § 67), mens etter andre er den øvre strafferammen vesentlig høyere, som fengsel inntil to år (straffeloven 1902 § 132 b). Flere bestemmelser har strafferammer som ligger i et mellomsjikt med fengsel inntil seks måneder (straffeloven 1902 § 144) eller inntil ett år (børsloven § 9-1).

Departementet kan vanskelig se noen god begrunnelse for at eksempelvis helsepersonell, som behandler sensitive personopplysninger, skal straffes mildere ved brudd på taushetsplikten enn for eksempel ansatte ved børsen. Det er heller ikke gitt at brudd på taushetsplikt pålagt av retten om bruk av visse straffeprosessuelle tvangsmidler, jf. straffeloven 1902 § 132 b, er mer straffverdig enn brudd på for eksempel yrkesmessig taushetsplikt.

Rettspraksis gir få holdepunkter med hensyn til hva som utgjør et passende straffenivå ved brudd på lovbestemt taushetsplikt. Det er få saker om straff for brudd på taushetsplikt etter straffeloven 1902 §§ 121, 144 og 132 b. Flere av sakene har dessuten endt med frifinnelse. Retten har i enkelte saker som har munnet ut i straffedom nøyd seg med å ilegge bot. Et eksempel er Gulating lagmannsretts dom 6. november 2007, der en politibetjent ble dømt for overtredelse av § 121. Han hadde formidlet taushetsbelagt informasjon om en persons kriminelle atferd til moren til vedkommendes kjæreste. Straffen ble utmålt til ubetinget bot på kr. 3.000, subsidiært seks dagers fengsel.

Departementet er enig med Straffelovkommisjonen i at en passende strafferamme for ordinært brudd på taushetsplikt er bot eller fengsel inntil ett år. Forslaget til strafferamme er vid nok til å kunne fastsette en mild straff for de mest bagatellmessige overtredelsene og en tilstrekkelig streng straff for de mer alvorlige overtredelsene. Forslaget til strafferamme er for øvrig i samsvar med strafferammen i de tilsvarende bestemmelsene i svensk og finsk rett.

Grovt uaktsom overtredelse foreslås straffet på samme måte, jf. fjerde ledd.

Departementet ser ikke grunn til å videreføre bestemmelsen om straffskjerpelse i straffeloven 1902 § 121 annet ledd, men går i stedet inn for en egen bestemmelse om grovt brudd på taushetsplikten mv. med en strafferamme på fengsel inntil tre år, jf. lovforslaget § 210. I vurderingen av om forholdet er grovt skal det særlig legges vekt på om gjerningspersonen har forsett om vinning og om handlingen har ført til tap eller fare for tap for noen, herunder om bruddet på taushetsplikten underletter gjennomføringen av andre straffbare handlinger.

2.19.5.4 Medvirkning

Straffelovkommisjonen mener den nye bestemmelsen om straff for brudd på taushetsplikt bør gjøre unntak fra den generelle medvirkningsbestemmelsen i forslaget til § 3-2. Ingen *høringsinstanser* har uttalt seg om dette.

Departementet slutter seg til Straffelovkommisjonens forslag. Medvirkning til brudd på taushetsplikt er ikke straffbar etter straffeloven 1902 § 121. Spørsmålet om å straffsanksjonere medvirkning ble drøftet ved revisjonen i 1977, men det ble ikke funnet tilstrekkelig grunn til det, se Ot.prp. nr. 3 (1976-77) side 43 første spalte, jf. side 164 første spalte. Medvirkning er heller ikke straffbar etter straffeloven 1902 §§ 132 b eller 144.

I spesiallovgivningen er medvirkning til taushetsbrudd som regel ikke nevnt særskilt, men straffansvar kan følge av de generelle straffebestemmelsene i vedkommende lov. Eksempler på særlover hvor medvirkning er straffbar, er børsloven § 9-1 og helsepersonelloven § 67. Departementet kjenner ikke til eksempler fra rettspraksis der medvirkning til taushetsbrudd har medført straff. En eventuell avkriminalisering må derfor antas å være marginal.

Får man ved hjelp av vold eller trusler en offentlig tjenestemann til å bryte taushetsplikten, kan straffeloven 2005 § 155 få anvendelse.

2.20 Krenkelse av forretningshemmelighet

2.20.1 Gjeldende rett

Bestemmelsene i straffeloven 1902 om misbruk av forretnings- eller driftshemmeligheter finnes i § 294 nr. 2 og 3 og § 405 a, samt markedsføringsloven § 7, jf. § 17.

Paragraf 294 nr. 2 retter seg mot den som gjør bruk av en «forretnings- eller driftshemmelighet» fra en bedrift han eller hun er ansatt i, eller har vært ansatt i de siste to år, eller en bedrift han eller hun «har havt Del» i. Med sistnevnte uttrykk menes alle former for eierskap i bedrift eller virksomhet.

Også den mer indirekte overtredelsen i form av å åpenbare en hemmelighet i den hensikt å sette andre i stand til å gjøre bruk av den, omfattes av nr. 2. Det er ingen skarp grense mellom begrepene forretningshemmelighet og driftshemmelighet. Tradisjonelt dekker forretningshemmeligheter økonomiske forhold som typisk driftsresultat, innkjøpsavtaler og markedsføringsplaner, mens driftshemmeligheter rammer de mer teknisk pregede forhold ved bedriften.

Det er et vilkår for straff at bruken har vært «uberettiget», som avgrenser blant annet mot tilfeller med samtykke, og der det foreligger et rettslig pålegg om å røpe hemmeligheten. I tillegg må det foreligge hensikt for å kunne straffes for å ha satt andre i stand til å gjøre bruk av hemmeligheten.

Paragraf 294 nr. 3 ble tilføyd i 1972 i forbindelse med vedtakelsen av lov om kontroll med markedsføring og avtalevilkår (lov 16. juni 1972 nr. 47). Den utvidet det strafferettslige vernet for bedriftshemmeligheter gjennom å ramme tilfeller der slike ble misbrukt av personer som hadde fått rede på hemmeligheter i egenskap av å være tekniske eller merkantile konsulenter. Det er også her et vilkår at bruken har vært uberettiget.

Strafferammen for både nr. 2 og 3 er bot eller fengsel inntil seks måneder. Medvirkning er straffbar så fremt den har form av forledelse eller tilskynding. Det følger av § 294 annet ledd at påtale bare finner sted i de tilfeller hvor både fornærmede begjærer det og allmenne hensyn tilsier det.

Straffeloven 1902 § 405 a ble også vedtatt i forbindelse med markedsføringsloven i 1972. Bestemmelsen rammer det som ofte blir omtalt som industrispionasje i egentlig forstand, se Straffelovkommisjonens uttalelser i NOU 2002: 4 på side 323. Bestemmelsen retter seg mot den som «på urimelig måte skaffer seg eller søker å skaffe seg kunnskap om eller rådighet over en bedriftshemmelighet.» I motsetning til § 294 nr. 2 og 3 fanger gjerningsbeskrivelsen dermed opp tilfeller hvor noen forsøker å få tilgang til bedriftshemmeligheter uavhengig av nåværende eller tidligere ansettelsesforhold i bedriften eller andre kontraktsforhold til denne.

Forsøk rammes på samme måte som en fullbyrdet overtredelse etter § 405 a, jf. «eller søker å skaffe seg».

Endelig finnes det også regler om bruk av bedriftshemmeligheter i næringsvirksomhet i markedsføringsloven § 7, jf. § 17 første og femte ledd. Her settes straff for den som i næringsvirksomhet rettsstridig utnytter bedriftshemmeligheter som de har fått i anledning et tjeneste-, tillitsverv- eller forretningsforhold. I følge § 17 femte ledd kan straff etter § 7 ikke anvendes når kunnskapen om eller rådigheten over hemmeligheten er oppnådd i tjenesteforholdet senest to år etter at forholdet til bedriften opphørte. Nært beslektet med § 7 er § 8 som rammer rettsstridig utnyttelse av tekniske tegninger, beskrivelser eller andre tekniske hjelpemidler. En del slike vil også utgjøre bedriftshemmeligheter etter § 7, men § 8 vil ha selvstendig betydning der det dreier seg om såkalt «know how»-kunnskap eller særegne mønster som ikke beskyttes etter mønsterloven.

Strafferammen for brudd på markedsføringsloven §§ 7 og 8 er bot eller fengsel inntil seks måneder, jf. § 17 første ledd.

2.20.2 Andre nordiske lands rett

I *svensk rett* blir spørsmålet regulert i en egen lov om beskyttelse av bedriftshemmeligheter, lag om skydd för företagshemligheter. I 1 § gis følgende definisjon av begrepet «företagshemlighet»: «sådan information om affärs- eller driftförhållanden i en näringsidkares rörelse som näringsidkaren håller hemlig och vars röjande är ägnat att medföra skada för honom i konkurrenshänseende.»

I følge 2 § begrenses lovens anvendelsesområde til rettsstridig innhenting av slik informasjon. Det angis i annet ledd at bestemmelsen ikke rammer at noen anskaffer, utnytter eller røper en forretningshemmelighet hos en næringsdrivende for å offentliggjøre eller avsløre overfor en offentlig myndighet et forhold som med skjellig grunn til mistanke kan antas å utgjøre et lovbrudd som kan føre til fengsel, eller for øvrig utgjør et alvorlig forhold i den aktuelle virksomhet. Straffebestemmelsen finnes i 3 §. Strafferammen er bot eller fengsel inntil to år, men er overtredelsen grov kan fengsel inntil seks år idømmes. Ved vurderingen av om lovbruddet er grovt, skal det særlig legges vekt på om gjerningen har vært farlig, omhandlet store verdier eller medført «synnerligen» skade.

I *dansk rett* finnes bestemmelser mot misbruk av «erhvervshemmeligheder» både i den danske straffeloven og markedsføringsloven. I markedsføringsloven § 19 forbys det å skaffe seg kjennskap til eller rådighet over en virksomhets «erhvervshemmeligheder» når man er ansatt i bedriften eller i et annet «tjeneste- eller samarbejdsforhold» til virksomheten. I § 19 stk. 2 fremgår det at heller ikke opplysninger som man har fått på en rettmessig måte om virksomhetens «erhvershemmeligheder» må bringes videre. Dette gjelder også de første tre årene etter at forholdet til bedriften ble avsluttet. Strafferammen for brudd på denne bestemmelsen er bøter eller fengsel inntil ett år og seks måneder, jf. § 30 stk. 4. Dersom det derimot foreligger «særlig skjærpende omstændigheder» kan handlingen straffes etter § 299 a i den danske straffeloven, som åpner for fengsel inntil seks år. Ved vurderingen av om slike omstendigheter foreligger, følger det av § 299 a at det særlig skal legges vekt på om handlingen har medført betydelig skade eller fare for slik skade.

I tillegg inneholder den danske straffeloven bestemmelser om «erhvervshemmeligheder» i § 263 stk. 3 og § 264 stk. 2. Paragraf 263 rammer i utgangspunktet den som krenker andres privatsfære ved blant annet å åpne eller unndra brev eller avlytte samtaler. Skjer dette i den hensikt å avsløre «erhvervshemmeligheder», kan straffen økes til fengsel inntil seks år. Paragraf 264 rammer den som skaffer seg adgang til fremmed grunn eller nekter å forlate fremmed grunn etter å ha blitt oppfordret til det. For begge bestemmelser er det en skjerpende omstendighet om formålet er å avsløre erhvervshemmeligheter.

I *Finland* er spørsmålene regulert i den finske straffeloven. Såkalt «företagsspionerі» reguleres av strafflagen 30 kap. 4 § og rammer den som på visse nærmere angitte måter uberettiget skaffer seg opplysninger om andres «företagshemligheter» i den hensikt uberettiget å røpe eller utnytte disse. Strafferammen følger av 4 § og er bøter eller fengsel inntil to år. I 5 § reguleres brudd på «företagshemlighet» i form av å røpe eller utnytte kunnskap om hemmeligheter man har fått del i gjennom ulike typer nærmere angitte tilknytningsformer (i nr. 1-4). Strafferammen er bot eller fengsel inntil to år. I tillegg er det i finsk rett en egen bestemmelse i 6 § om misbruk av «företagshemlighet» som rammer den som utnytter en hemmelighet som er kommet til personens kunnskap gjennom en straffbar handling, eller den som avslører en slik hemmelighet for å oppnå økonomisk vinning for seg selv eller en annen. Også her er strafferammen bot eller fengsel inntil to år.

2.20.3 Straffelovkommisjonens skisse

Kommisjonen foreslår i det vesentlige å videreføre innholdet i § 294 nr. 2 og 3 og § 405 a, men ønsker å samle dem i en felles bestemmelse. I denne er også markedsføringsloven § 7 foreslått overført for å få en best mulig sammenheng i regelverket. Utover dette foreslår den enkelte andre mindre endringer.

For det første foreslås å erstatte hensiktskravet i nr. 2 og 3 med et krav om forsett. Dette begrunnes med at taushetsbruddet også bør kunne straffes i de tilfeller gjerningspersonen holder det for overveiende sannsynlig at taushetsbruddet setter en annen i stand til å gjøre bruk av hemmeligheten, og ikke bare når det kan bevises at hensikt forelå. Dette er i tråd med kommisjonens generelle holdning om å erstatte flest mulig hensiktskrav med et krav om forsett, jf. delutredning VII side 170 flg.

Kommisjonen foreslår videre å ta inn i straffebudet en henvisning til den generelle straffebestemmelsen om brudd på taushetsplikt. I tillegg foreslås at avgrensingen av medvirkningsansvaret i § 294 nr. 2 og 3 ikke videreføres, men at hovedregelen om medvirkningsansvar i straffeloven 2005 § 15 får anvendelse.

Kommisjonen mener videre at terskelen for hva som er straffbart i § 405 a er for lav, jf. kriteriet «på urimelig måte». Den foreslår i stedet å bruke «grovt klanderverdig eller noe liknende», se delutredning VII på side 323. Kommisjonen foreslår også å la hovedregelen om forsøkshandlinger i ny straffelov § 16 gjelde, og dermed å oppheve særregelen i § 405 a.

Kommisjonen går også inn for at bestemmelsen om bedriftshemmeligheter i markedsføringsloven § 7 bør innarbeides i en felles bestemmelse om bedriftshemmeligheter i straffeloven, for å få en bedre sammenheng i regelverket. Det blir pekt på at det er stor grad av sammenfall mellom § 294 nr. 2 og 3 og markedsføringsloven § 7.

2.20.4 Høringsinstansenes syn

Én høringsinstans uttaler seg om det materielle innholdet i bestemmelsen om bedriftshemmeligheter. *Agder lagmannsrett* uttaler at brudd på bedriftshemmelighet ligger nær regler om utroskap og økonomisk kriminalitet i selskapsforhold, og derfor heller bør plasseres i kommisjonens forslag til kapittel 32.

2.20.5 Departementets vurdering

Det er nødvendig å ha lovbestemmelser som gjør det straffbart å avsløre bedriftshemmeligheter. Hø-

ringen har ikke påvist noe behov for store innholdsmessige endringer i gjeldende rett, og departementet slutter seg derfor til forslaget om å videreføre hovedtrekkene i straffeloven 1902.

Som påvist ovenfor er grensen mellom forretnings- og driftshemmeligheter ikke skarp. Departementet går derfor inn for å benytte begrepet forretningshemmeligheter som en fellesbetegnelse på begge tilfeller. Dette er ikke ment å innebære noen innholdsmessig endring. Også i Sverige, Finland og Danmark benyttes en tilsvarende betegnelse.

Straffelovkommisjonens forslag om å overføre bestemmelsen om bedriftshemmeligheter i markedsføringsloven § 7 til straffeloven følges opp. Som kommisjonen påpeker er bestemmelsen i stor grad sammenfallende med straffelovens bestemmelser om forretningshemmeligheter og bør derfor innarbeides i straffeloven. Det er imidlertid ønskelig også å overføre markedsføringsloven § 8 til straffeloven. Bestemmelsen omhandler ulike tekniske hjelpemidler, jf. ovenfor, og er nært knyttet til § 7.

Departementet støtter forslaget om å senke skyldkravet fra hensikt til forsett om å sette en annen i stand til å gjøre bruk av hemmeligheten. Ikke minst vil dette medføre at man unngår en del vanskelige bevisspørsmål. En slik endring er også i overensstemmelse med departementets målsetting om å begrense bruken av hensikt som vilkår for straff i straffeloven 2005. Det er også gode preventive grunner til å straffelegge en opptreden hvor gjerningspersonen holder det som overveiende sannsynlig at hans taushetsbrudd vil sette en annen i stand til å nyttiggjøre seg hemmeligheten, selv om det ikke kan påvises hensikt om dette.

Departementet slutter seg videre til forslaget fra kommisjonen om å følge hovedregelen om medvirkning i straffeloven 2005 § 15.

Når det gjelder personer som ikke lenger er tilknyttet bedriften går departementet inn for å videreføre at straffetrusselen kun skal gjelde de første to årene etter at arbeids- eller eierforholdet ble avsluttet. Spørsmålet om videreføring ble også reist, og voldte atskillig tvil, i innstillingen fra konkurranselovkomiteen fra 1966, jf. side 52-53. Det ble pekt på at en slik grense fort kunne bli tilfeldig, men samtidig ble det lagt avgjørende vekt på at beskyttelsen av bedriftshemmeligheter ville bli for lett å omgå uten en slik «sperrefrist». Departementet anser det som nødvendig å beholde en tidsmessig begrensning av straffansvaret, og har ikke funnet grunnlag for å endre gjeldende rett på dette punktet.

Når det gjelder Straffelovkommisjonens forslag til endring av terskelen for hva som skal være straffbart etter bestemmelsen som erstatter § 405 a, kan det spørres om «grovt klanderverdig» gir en for høy terskel for straffansvar. Kommisjonen gir ingen nærmere begrunnelse for forslaget, men grensen for hva som rammes i dag er noe flytende. Hvilken terskel som skulle oppstilles for bruk av straff, ble også vurdert da bestemmelsen ble vedtatt. Departementet gikk den gang opprinnelig inn for å bruke «utilbørlig», jf. Ot. prp. nr. 57 (1971-72) på side 23. Dette ble endret til «urimelig» under justiskomiteens behandling, jf. Innst. O. XIX (1971-72) på side 6. Hensikten var å ramme de subjektivt klanderverdige midlene, men et vilkår om «urimelig» ville innebære en strengere norm enn «utilbørlig». Departementet foreslår på denne bakgrunn å følge opp kommisjonens forslag om endring, men ved å bruke «utilbørlig» i den nye loven, noe som også vil være mer i samsvar med lovgivningen ellers i Norden. Dette vil også være i overensstemmelse med prinsippene for kriminalisering som er lagt til grunn for arbeidet med ny straffelov, slik at kriminaliseringen ikke skal gå lenger enn nødvendig.

Departementet finner det imidlertid mest hensiktsmessig å beholde straffebudene som i dag i hver sin bestemmelse, og foreslår derfor en egen bestemmelse tilsvarende § 405 a i straffeloven 1902, se forslaget til § 208.

Ved å beholde dagens strafferamme ville norsk rett blitt liggende på et betydelig lavere nivå enn i våre nordiske naboland, jf. ovenfor. Departementet anser det derfor nødvendig å høyne den øvre strafferammen. Samfunnsforholdene har endret seg siden bestemmelsen ble vedtatt, og denne typen lovbrudd kan få store konsekvenser for bedrifter som rammes. Departementet går inn for at overtredelse av lovforslaget § 207 skal kunne straffes med bot eller fengsel inntil to år. Den øvre del av strafferammen bør reserveres for de alvorlige tilfellene. Typiske kjennetegn på slike vil være at de har medført store skader på den rammede virksomheten, og hvor handlingen bar preg av å være planmessig utført eller hvor skadepotensialet var betydelig. Dette er momenter som er kjennetegn på de grove tilfellene i resten av Norden. På samme måte som tidligere bør strafferammen for den som rettsstridig oppnår kunnskap om eller rådighet over en bedriftshemmelighet, straffes noe mildere. Departementet mener derfor at en strafferamme på bot eller fengsel i ett år er riktig nivå for forhold som rammes av § 208.

Med de foreslåtte strafferammene følger det av § 16 at forsøk vil være straffbart.

De nye reglene i straffeloven 2005 om påtalebegjæring innebærer at ordningen med begjæring fra

fornærmede som vilkår for å reise påtale, oppheves. Det vil si at spørsmålet om påtale i saker om brudd på § 207 om bedriftshemmeligheter dermed vil være avhengig av om det foreligger allmenne hensyn, jf. hovedregelen i straffeprosessloven § 62 a, se Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) på side 59 flg.

2.21 Tilleggsprotokollen 28. januar 2003 om kriminalisering av rasistiske og fremmedfiendtlige handlinger begått via et datasystem, til Europarådets datakrimkonvensjon

Tilleggsprotokollen om kriminalisering av rasistiske og fremmedfiendtlige handlinger begått via et datasystem til Europarådets datakrimkonvensjon ble åpnet for undertegning i Strasbourg 28. januar 2003. Protokollen har to hovedformål. Det ene er å harmonisere medlemsstatenes materielle straffe-rett mot rasisme og fremmedfiendtlige handlinger begått via datasystemer. Begrepet datasystem skal forstås på samme måte som i konvensjonen, slik at det omfatter både enkeltstående maskiner og maskiner i nettverk. Det andre hovedformålet er å bedre det internasjonale samarbeidet på dette området. Protokollen utvider konvensjonens virkeområde til også å gjelde rasisme og fremmedfiendtlige handlinger spredt via datasystemer, og konvensjonens bestemmelser om for eksempel gjensidig hjelp og lagring av data vil også gjelde handlinger som skal kriminaliseres etter protokollen.

Datakrimutvalget ble i forbindelse med sitt arbeid med utredningen bedt om å vurdere hvilke lovendringer som var nødvendige for at Norge skulle kunne ratifisere tilleggsprotokollen. Utvalget ble også bedt om å vurdere om reservasjonsadgangen i artikkel 3, 5 og 6 i tilleggsprotokollen burde benyttes, og fremme forslag om hvordan protokollen kunne gjennomføres uten bruk av reservasjonsadgangen.

Protokollen følger som vedlegg 2 til NOU 2007: 2 (utredningen).

2.22 Datakrimutvalgets vurdering og forslag, høringsinstansenes syn

Datakrimutvalget drøftet innholdet i protokollen og forholdet til norsk rett i sin andre delutredning kapittel 7 side 128-38.

Utvalget kom her til at straffeloven 1902 § 135 a dekker forpliktelsene etter tilleggsprotokollen artikkel 3. Utvalget mente følgelig at det ikke er behov for å benytte reservasjonsadgangen. Også når det gjelder artikkel 4, 5 og 7, kom utvalget til at norsk rett oppfyller forpliktelsene. Derimot mente utvalget at norsk rett ikke dekket forpliktelsene i artikkel 6. Etter utvalgets oppfatning burde Norge derfor benytte reservasjonsadgangen. I tråd med mandatet utformet utvalget likevel et forslag til straffebud mot fornektelse mv. av folkemord og forbrytelser mot menneskeheten, se forslaget til bestemmelse om fornektelse, vesentlig minimalisering, aksept eller forsvar av folkemord eller andre forbrytelser mot menneskeheten i Datakrimutvalgets utredning side 187.

Fire av *høringsinstansene* kommenterte spørsmålet om undertegning og ratifikasjon av tilleggsprotokollen. *Telenor* syntes å slutte seg til bruk av reservasjonsadgangen i tilleggsprotokollen artikkel 6. Det samme gjaldt *Datatilsynet*. Også *Generaladvokaten* sluttet seg til bruk av reservasjonsadgangen på dette punktet. Videre hadde denne høringsinstansen en rekke merknader til utvalgets utkast til straffebud mot fornektelse, vesentlig minimalisering, aksept eller forsvar av folkemord eller forbrytelser mot menneskeheten. *Norsk senter for menneskerettigheter* støttet også forslaget om reservasjon mot tilleggsprotokollen artikkel 6, og fremhevet at et forbud ville bryte med norsk rettstradisjon og ideen om nordisk rettsenhet.

2.23 Departementets vurdering. Inngåelsen av tilleggsprotokollen

I kongelig resolusjon 12. februar 2008, fremmet av Utenriksdepartementet, rådet Justisdepartementet til at tilleggsprotokollen ble tiltrådt av Norge med visse forbehold. Justisdepartementets forslag til forbehold og vurdering fremgår av punkt 3 og 4 i den kongelige resolusjonen:

> «3. Forslag til forbehold
>
> Artikkel 3 nr. 1 pålegger statene å kriminalisere forsettlig rettsstridig offentlig distribusjon i et datasystem av rasistisk og fremmedfiendtlig materiale. Rasistisk og fremmedfiendtlig materiale er definert i artikkel 2. Langt på vei oppfylles denne forpliktelsen gjennom straffeloven § 135 a om hatkriminalitet, likevel slik at forpliktelsen til å kriminalisere det å forfekte eller fremme diskriminering ikke synes å være dekket etter gjeldende rett. Rettspraksis viser at ytringer som er nedsettende og diskriminerende, ikke nødvendigvis er straffbare. Derimot er ytringer som oppfordrer til diskriminerende

handlinger, straffbare. Det foreslås derfor at Norge i medhold av artikkel 3 nr. 3 tar forbehold mot å anvende artikkel 3 nr. 1 i tilfeller av diskriminering der Norge, på grunn av de prinsipper for ytringsfrihet som er fastsatt i det nasjonale rettssystem, ikke har adgang til å benytte reaksjoner som nevnt i nr. 2.

Artikkel 5 nr. 1 forplikter statene til å kriminalisere offentlig fremsatte rasistiske fornærmelser. Det er uklart om plikten til å kriminalisere også omfatter ytringer som etter norsk rett ikke vil bli ansett som kvalifisert krenkende og derfor ikke vil rammes av straffeloven § 135 a om hatkriminalitet. Det foreslås derfor at Norge i medhold av artikkel 5 nr. 2 bokstav b tar forbehold mot å anvende artikkel 5 nr. 1, med unntak for så vidt gjelder handlinger som rammes av straffebestemmelser om hatkriminalitet.

Artikkel 6 nr. 1 forplikter statene til å kriminalisere distribusjon i et datasystem av materiale som fornekter, bagatelliserer, godtar eller rettferdiggjør folkemord eller forbrytelser mot menneskeheten. Dette er ytringer som i hovedsak vil være vernet av ytringsfriheten etter norsk rett. Det foreslås derfor at Norge i medhold av artikkel 6 nr. 2 bokstav b, tar forbehold mot å anvende artikkel 6 nr. 1, med unntak for så vidt gjelder handlinger som rammes av straffebestemmelser om hatkriminalitet.

4. Vurdering

Norge bør markere sin deltakelse i arbeidet med å bekjempe datakriminalitet, rasisme og fremmedfiendtlige handlinger ved å inngå tilleggsprotokollen.

Gjennomføring av protokollen i norsk rett vil ikke nødvendiggjøre lovendringer forutsatt at adgangen til å ta forbehold nedfelt i artiklene 3, 5 og 6 benyttes som beskrevet. Stortingets samtykke til ratifikasjon er derfor ikke nødvendig i medhold av Grunnloven § 26 annet ledd.

Det kan nevnes at Danmark, som per i dag er eneste nordiske land som har ratifisert protokollen, har tatt tilsvarende forbehold som det foreslås at Norge tar. Sverige, Finland og Island har undertegnet, men ikke ratifisert.

Gjennomføring av protokollen i norsk rett antas ikke å medføre økonomiske eller administrative konsekvenser av betydning.

Justisdepartementet tilrår at protokollen inngås med de nevnte forbehold. Utenriksdepartementet slutter seg til dette.»

Datakrimutvalgets subsidiære forslag til straffebud mot fornektelse mv. av folkemord og forbrytelser mot menneskeheten, er følgelig ikke fulgt opp.

3 Uriktig forklaring og anklage

3.1 Hva kapitlet omhandler

I kapitlet her foreslås straffebestemmelser som avløser straffeloven 1902 kapittel 15 om falsk forklaring og kapittel 16 om falsk anklage. Reglene retter seg primært mot den som gir uriktige opplysninger til offentlige myndigheter. Hovedformålet med slike regler er å sikre at myndighetene kan treffe beslutninger på korrekt faktisk grunnlag, og å beskytte den som rammes av anklagen.

Lovforslaget svarer i stor utstrekning til Straffelovkommisjonens skisse, jf. delutredning VII side 326 flg., og er i hovedsak en videreføring av gjeldende rett. Forslaget til § 221 om uriktig forklaring svarer i det vesentlige til straffeloven 1902 §§ 166 og 167 første ledd og annet ledd første og tredje punktum om falsk forklaring. Bestemmelsene om falsk forklaring under avgitt forsikring i straffeloven 1902 §§ 163, 165 og 167 annet ledd annet punktum videreføres ikke da disse bestemmelsene har for liten selvstendig betydning ved siden av de øvrige bestemmelsene om straff for uriktig forklaring, jf. delutredning VII side 403.

Lovforslaget §§ 222 om uriktig anklage, 224 om vilkårlig anklage og § 226 om plikt til å opplyse om uriktig tiltale og domfellelse, svarer til henholdsvis straffeloven 1902 kapittel 16 §§ 168, 170 og § 172. Straffeloven 1902 § 171 nr. 2 (straff for uriktig tilståelse) foreslås ikke videreført. I § 223 foreslås en bestemmelse om grov uriktig anklage, som tar opp i seg det skjerpede straffansvaret i straffeloven 1902 § 169. Straffeloven 1902 § 169 videreføres derfor ikke i en egen bestemmelse. Straffeloven 1902 § 171 nr. 1 (anklage om et oppdiktet straffbart forhold) videreføres i forslaget til § 225. Straffeloven 1902 § 173 (offentliggjøring av dom som ilegger noen straff etter §§ 168, 169 eller 170) videreføres ikke i lovforslaget her. Departementet er enig med Straffelovkommisjonen i at bestemmelsen har liten eller ingen praktisk betydning, og at den fornærmede vil være mer tjent med at et sivilrettslig erstatningskrav etter skadeserstatningsloven §§ 3-3, 3-5 og 3-6, jf. delutredning VII side 404.

3.2 «Uriktig» eller «falsk» som straffbarhetsvilkår

Straffebudene om falsk forklaring i *straffeloven 1902 §§ 163 og 166 og* forsettlig falsk anklage i *§ 168* setter straff for den som i en forklaring, anklage eller anmeldelse gir falske opplysninger til retten, politiet eller andre offentlige myndigheter. Opplysningene er falske i lovens forstand når de er subjektivt uriktige. Straffansvaret knytter seg derfor til om gjerningspersonen har forklart seg i strid med sin subjektive oppfatning av sannheten, ikke om opplysningene objektivt sett er riktige eller ikke. Det er den onde tro som straffes.

Straffelovkommisjonen foreslår at ordet «falsk» erstattes med «uriktig» som vilkår for at en forklaring eller anklage skal være straffbar, jf. delutredning VII side 327. Forslaget er begrunnet i å gi straffelovens regler den samme lovtekniske utformingen som liknende bestemmelser i spesiallovgivningen. Ordningen er også i samsvar med finsk og svensk rett. Etter kommisjonens oppfatning vil forslaget ikke innebære noen endring i gjeldende rett, idet den fremholder at en hver uriktig forklaring også vil være falsk. Ingen *høringsinstanser* har merknader til forslaget.

Departementet stiller seg i utgangspunktet positivt til kommisjonens forslag om å erstatte «falsk» med «uriktig» som straffbarhetsvilkår. Endringen vil neppe innebære noen avkriminalisering av det gjeldende straffansvaret for falsk forklaring og falsk anklage. Riktignok er vilkåret «uriktig» objektivt, og forutsetter derfor i motsetning til «falsk» at opplysningene er i strid med et faktum, noe en subjektivt uriktig (falsk) forklaring ikke alltid vil være. Følgende eksempel er illustrerende: Et vitne som i strid med sin subjektive oppfatning svarer ja på spørsmålet «Var det mistenkte som stjal bilen?», kan straffes for falsk forklaring selv om det faktisk var den mistenkte som stjal bilen. Siden det ikke er noe objektivt uriktig ved forklaringen, vil vitnet ikke kunne straffes for uriktig forklaring. Men ettersom vitnet forsettlig forsøker å forklare seg uriktig, vil det kunne straffes for forsøk på uriktig forklaring, og avkriminaliseringen blir derfor nokså marginal.

Bruk av ordet «uriktig» i stedet for «falsk» har også klare fordeler. Siden «uriktig» foreslås som et rent objektivt vilkår, vil medvirkning til uriktig forklaring eller anklage rammes av den generelle medvirkningsregelen i straffeloven 2005 § 15. Den meget beskjedne avkriminalisering som foreslås, gjør det derfor unødvendig med en særlig medvirkningsregel for å ramme tilfellene hvor noen medvirker til at en annen gir en objektivt uriktig forklaring, men som ikke er «falsk» fordi den som forklarer seg, er i god tro.

Når avkriminaliseringen som følger av at uriktig erstatter falsk, neppe har praktisk betydning, men samtidig gir klare rettstekniske fordeler, har departementet valgt å følge opp forslaget fra Straffelovkommisjonen.

3.3 Sammenslåing av reglene i ett kapittel

Under henvisning til at reglene om uriktig forklaring og anklage i hovedsak verner de samme interesser, går *Straffelovkommisjonen* inn for å samle reglene i ett kapittel, jf. delutredning VII side 326 – 329.

I høringen er det kun *Agder lagmannsrett* som har uttalt seg om kommisjonens forslag. Lagmannsretten mener at «kapitlet er innholdsmessig noe tynt. Reglene har nær saklig sammenheng med flere av bestemmelsene i kap. 19 (§ 19-3, 19-4 m.fl.) og kunne med fordel vært plassert der.»

Departementet er enig i at det på flere punkter er saklig sammenheng mellom reglene om uriktig forklaring og anklage og reglene om vern av offentlig myndighet. Sammenhengen er kanskje nærest mellom § 160 om motarbeiding av offentlig undersøking av straffbar handling ved bevisforvansking, og forslaget til § 222 om straff for uriktig anklage i form av bevisforvansking. Men etter departementets oppfatning tilsier hensynet til en oversiktlig og informativ inndeling av loven at reglene om uriktig forklaring og anklage forblir atskilt fra kapitlet om vern av offentlig myndighet. Dessuten bygger regelsettene dels på ulike hensyn. Mens kapitlet om vern av offentlig myndighet først og fremst skal sikre en uhindret utøving av offentlig myndighet, er hovedhensynet bak reglene om uriktig forklaring og anklage å sikre at offentlige beslutningsorganer kan treffe beslutninger på korrekt faktisk grunnlag, og dermed komme til materielt riktige avgjørelser. For departementet har det også vært tungtveiende at bestemmelsen om uriktig anklage uansett ikke vil passe i et kapittel om vern av offentlig myndighet. Særlig for kriminalisering av uriktig anklage er det viktigere at straffebestemmelsen skal tjene til å beskytte den anklagede. For øvrig vil kapitlet inneholde én bestemmelse mer enn det kommisjonen gikk inn for, jf. forslaget til § 225.

På denne bakgrunn går departementet inn for å følge opp kommisjonens forslag om å samle reglene om uriktig forklaring og anklage i ett kapittel.

3.4 Uriktig forklaring

3.4.1 Gjeldende rett

Reglene om falsk forklaring gjelder primært uriktig forklaring for retten. Etter hovedbestemmelsen i straffeloven 1902 § 166 er enhver muntlig eller skriftlig falsk forklaring for retten og notarius i utgangspunktet straffbar. Falsk forklaring for andre offentlige myndigheter kan straffes hvis gjerningspersonen har en lovbestemt plikt til å forklare seg (se for eksempel lov 5. mars 2003 nr. 12 om konkurranse mellom foretak og kontroll med foretakssammenslutninger (konkurranseloven) § 24), eller forklaringen er bestemt til å avgi bevis. I «bestemt» til å avgi bevis ligger at det ikke er nok at forklaringen kan tjene som bevis. Hensikten med å innhente forklaringen må være å skaffe materiale for en avgjørelse. Dette alternativet rammer blant annet uriktige opplysninger til politiet i anledning etterforskingen av en straffesak.

I mange tilfelle vil den som avgir forklaring for retten, ha avlagt forsikring, jf. tvisteloven § 23-2 annet ledd og § 24-8 fjerde ledd, og straffeprosessloven § 131. Slike forklaringer rammes av det skjerpede straffansvaret i straffeloven 1902 § 163.

Medvirkning til falsk forklaring er straffbar, jf. straffeloven 1902 § 165 og § 166 annet ledd. Bestemmelsene rammer den som vet at hovedpersonen gir en usann forklaring i ond tro, at hovedpersonen gir en sann forklaring i ond tro, og at hovedpersonen gir en usann forklaring i god tro, jf. formuleringen «bevirker eller medvirker til at en for ham vitterlig usann forklaring blir avgitt av en annen.»

En som er siktet kan ikke straffes for falsk forklaring, jf. straffeloven 1902 § 167 første ledd. Høyesterett har, med grunnlag i straffrihetsregelens begrunnelse, tolket den både innskrenkende og utvidende. Siktede går bare fri for uriktig forklaring om eget straffansvar i det straffbare forholdet siktelsen gjelder, jf. Rt. 1982 side 173 og Rt. 1989 side 634. Men for å være siktet i denne bestemmelsens forstand, er det ikke nødvendig å ha straffeprosessuell status som siktet, jf. straffeprosessloven § 82. Også den som kun har status som mistenkt kan

omfattes av straffeloven 1902 § 167. Etter rettspraksis er det avgjørende om det er rettet en bestemt mistanke mot gjerningspersonen, jf. Rt. 1982 s. 173 og Rt. 1985 s. 7. Den som er siktet eller mistenkt, kan imidlertid straffes for medvirkning til andres falske forklaring etter straffeloven 1902 § 165 eller § 166 annet ledd.

Etter straffeloven 1902 kapittel 15 § 167 annet ledd kan straff på bestemte vilkår heller ikke ilegges den som ikke kunne forklare sannheten uten å utsette seg selv eller noen av sine nærmeste for straff eller tap av borgerlig aktelse, jf. til illustrasjon Rt. 2007 s. 1749 der en mann som søkte statsborgerskap, ikke kunne forklare sannheten uten å risikere straff for en tilsvarende falsk forklaring i en søknad om oppholdstillatelse.

3.4.2 Straffelovkommisjonens forslag og høringen

Kommisjonen foreslår en generell bestemmelse om uriktig forklaring, som i hovedsak svarer til straffeloven 1902 § 166 første ledd og straffrihetsregelen i § 167 første ledd og annet ledd første og tredje punktum, jf. delutredning VII side 326–329. Bestemmelsen i straffeloven 1902 § 163 om forklaring som er avgitt under forsikring, foreslås ikke opprettholdt, jf. utredningen side 327 og 403.

Bestemmelsen i straffeloven bør etter kommisjonens oppfatning utvides til å omfatte uriktige forklaringer til Stortinget, jf. lov 3. august 1897 nr. 2 om særlige Straffebestemmelser m.v. for Personer, som i Henhold til Grundlovens § 75 h indkaldes til at møde for Storthinget § 2, og det foreslås at denne loven oppheves. Etter ODA-avtalen protokoll 5 artikkel 26 er Norge bl.a. forpliktet til å sette straff for uriktige forklaringer for EFTA-domstolen. I dag følger straffansvaret av straffeloven 1902 § 12 nr. 3 bokstav d. Etter kommisjonens oppfatning bør det framgå direkte av bestemmelsen om uriktig forklaring at slike forklaringer er straffbare, jf. utredningen side 204–205 og side 327. Bestemmelsen i lov 15. juni 2001 nr. 65 om gjennomføring i norsk rett av Den internasjonale straffedomstols vedtekter 17. juli 1998 (Roma-vedtektene) § 12 første ledd, som gir straffeloven 1902 §§ 163 til 167 anvendelse på uriktige forklaringer for Den internasjonale straffedomstolen, foreslås også overført til straffeloven.

Kommisjonen foreslår å ta ut de særlige bestemmelsene om medvirkning til falsk forklaring i straffeloven 1902 §§ 165 og 166 annet ledd. Dette henger sammen med at ordet «falsk» foreslås erstattet med «uriktig» som vilkår for at en forklaring er straffbar. Etter kommisjonens oppfatning vil det da ikke være behov for særlige medvirkningsregler for å ramme medvirkning til at en annen gir en uriktig forklaring i god tro, jf. utredningen side 327–328 og side 403.

Straffeloven 1902 § 167 første ledd om straffrihet for den som er siktet for en straffbar handling, foreslås videreført med en ordlyd der det fremgår at bestemmelsen også gjelder den som er mistenkt for en straffbar handling, enten han er formelt siktet eller ikke, jf. delutredning VII side 328.

Ingen *høringsinstanser* har kommentarer til kommisjonens skisse.

3.4.3 Departementets vurdering

Departementet slutter seg til Straffelovkommisjonens forslag om en generell bestemmelse om uriktig forklaring etter mønster av straffeloven 1902 § 166 og straffrihetsregelen i § 167 første ledd og annet ledd første og tredje punktum. Det vises til forslaget til § 221. Siden praksis fra Høyesterett går i retning av en utjevning i straffenivået for overtredelser av straffeloven 1902 § 163 og § 166, ser departementet i likhet med kommisjonen ikke grunn til å videreføre det skjerpede straffansvaret i § 163. Med utgangspunkt i det eksisterende straffenivået for uriktige forklaringer, gir den øvre strafferammen på 2 år tilstrekkelig rom til å ta i betraktning det skjerpende moment at den uriktige forklaringen er avgitt under forsikring. Straffenivået ligger i begge tilfeller typisk på fengsel i 21 til 30 dager.

Som nevnt ovenfor får straffeloven 1902 §§ 166 og 167 anvendelse ved falsk forklaring til Stortinget etter innkalling i henhold til Grunnloven § 75 bokstav h, falsk forklaring til EFTA-domstolen og falsk forklaring til Den internasjonale straffedomstolen. Straffelovkommisjonen foreslår at det i straffebudet om uriktig forklaring bør fremgå at også slike forklaringer er straffbare. Samtidig foreslås det å oppheve lov 3. august 1897 nr. 2 om særlige Straffebestemmelser m.v. for Personer, som i Henhold til Grundlovens § 75 h indkaldes til at møde for Storthinget. Av hensyn til en saklig sammenheng og bedre oversikt i regelverket om uriktig forklaring, slutter departementet seg til kommisjonens forslag, med ett unntak: Departementet går ikke inn for å innarbeide straffansvaret for falsk forklaring for Stortinget i ny straffelov og heller ikke oppheve lov 3. august 1897 nr. 2. Standpunktet hviler på to begrunnelser. Oppheves denne loven i sin helhet, vil det være behov for å overføre § 1 om straffansvar for å nekte å forklare seg for Stortinget mv. til straffeloven. Departementet kan ikke se noen god plassering for bestemmelsen, verken i kapitlet om uriktig forklaring og anklage, eller i andre deler av straffeloven. Uriktige forklaringer til Stortinget vil

dessuten allerede rammes av straffalternativet uriktige opplysninger til offentlige myndigheter under forklaringsplikt i forslaget til § 221 bokstav c. En særskilt regulering der er med andre ord overflødig. Den beste løsningen vil, slik departementet ser det, derfor være å videreføre lov 3. august 1897 nr. 2 om særlige Straffebestemmelser m.v. for Personer, som i Henhold til Grundlovens § 75 h indkaldes til at møde for Storthinget. Som følge av departementets forslag til § 221 er det imidlertid behov for noen mindre endringer i lovteksten.

Kommisjonen har foreslått å videreføre straffeloven 1902 § 167 første ledd om straffrihet for den som er mistenkt eller siktet for en straffbar handling, samt § 167 annet ledd første og tredje punktum.

Departementet har vurdert om det er grunn til å avskaffe straffrihetsregelen for siktede. Det kan spørres om den siktede bør stå i en slik særstilling når han velger å la være å benytte seg av retten til å nekte forklaring. Tradisjonelt er straffriheten begrunnet i at den siktede befinner seg i en tvangssituasjon der valget står mellom å fortelle sannheten og inkriminere seg selv, eller å lyve for å forsøke å unndra seg straffansvar. I noen tilfeller kan det være at valget treffes på impuls snarere enn et rasjonelt grunnlag, og at et forbrytersk forsett dermed er fraværende. Å oppstille straff for slike forklaringer ville bryte med ordningen i de øvrige nordiske land og reise grunnleggende spørsmål i forhold til internasjonale menneskerettigheter, særlig forbudet mot selvinkriminering og siktedes krav på en rettferdig rettergang etter SP artikkel 14 tredje ledd bokstav g og EMK artikkel 6 første ledd. Verken Straffelovkommisjonen eller høringsinstansene har uttrykt noe behov for en slik endring. Departementet går derfor ikke inn for noen endring i gjeldende rett på dette punkt.

3.5 Uriktig anklage

3.5.1 Gjeldende rett

Straffeloven 1902 kapittel 16 setter straff for fire typer falsk anklage.

Hovedbestemmelsen i straffeloven 1902 § 168 retter seg mot den som ved falsk anklage til offentlig myndighet pådrar eller søker å pådra en annen siktelse eller domfellelse.

«Anklage» omfatter både offentlig og privat strafforfølgning. Likestilt med anklage er anmeldelse og forklaring, samt «[f]orvanskning eller Bortryddelse af Bevis eller Tilveiebringelse af uriktig Bevis». Bestemmelsen omfatter også andre handlinger (for eksempel ryktespredning) som er foretatt mot bedre vitende med forsett om å pådra en annen en siktelse eller domfellelse.

I straffeloven 1902 § 169 oppstilles et skjerpet straffansvar når overtredelsen av § 168 har ført til at noen er idømt ubetinget frihetsstraff, som helt eller delvis er gjennomført, eventuelt dødsstraff i et land som gir adgang til å bruke slik straff. Bevisforspillelse og bevisforvansking som ikke er utført med forsett om å pådra en annen siktelse eller straff, kan rammes av straffeloven 1902 § 132 om motarbeiding av offentlig undersøkelse mv.

Hvis anklageren ikke har utvist det forsett straffeloven 1902 § 168 krever, kan han likevel straffes hvis det ikke var rimelig grunn til å mistenke den anklagede, jf. § 170. Bestemmelsen rammer den uaktsomme anklage og anmeldelse, og forutsetter at gjerningspersonen kan bebreides for å ha fremsatt anklagen. Selve fremsettelsen av en anklage eller anmeldelse for et straffbart forhold må være forsettlig for å kunne straffes.

Straffeloven 1902 § 171 nr. 1 retter seg mot anmeldelse av oppdiktete straffbare forhold. Gjerningen beskrives som, mot bedre vitende for retten mv., å anmelde en straffbar handling som ikke er forøvet, eller foreta seg noe som tilsikter å vekke mistanke om at en slik handling er forøvet. Bestemmelsen har blant annet rammet den som uriktig har anmeldt en bil stjålet, etter at den har vært innblandet i et trafikkuhell, eller etter at han har stukket av fra politikontroll.

Etter straffeloven 1902 § 171 nr. 2 er det belagt med straff å fremsette en falsk anklage mot seg selv eller noen annen som samtykker til det. På bestemte vilkår er det også straffbart å unnlate å gi opplysninger som godtgjør at en som er tiltalt eller domfelt, er uskyldig eller bare er skyldig i et mindre lovbrudd, jf. straffeloven 1902 § 172.

Medvirkning til overtredelse av bestemmelsene om falsk anklage er straffbar, med den reservasjon at straffeloven 1902 § 170 bare rammer medvirkning som består i «forledelse».

3.5.2 Straffelovkommisjonens forslag og høringen

Kommisjonen foreslår en bestemmelse om uriktig anklage, som bortsett fra mindre endringer svarer til straffeloven 1902 § 168, jf. delutredning VII side 326-329. Den øvre strafferammen for uriktig anklage foreslås på bakgrunn av utviklingen i straffutmålingspraksis senket fra åtte til tre års fengsel. Dette gjelder også lovbrudd som etter straffeloven regnes som forbrytelse.

Videre går kommisjonen inn for en ny bestemmelse om grov uriktig anklage, som dels videreføre

rer og dels utvider straffeloven 1902 § 169. For grov uriktig anklage foreslås en øvre strafferamme på fengsel inntil ti år (i dag er maksimumsstraffen fengsel inntil 15 år, eventuelt 21 år etter annet ledd).

Om en overtredelse er grov, skal etter forslaget bero på en helhetsvurdering. Det sentrale moment i denne vurderingen er hvilke følger anklagen har hatt eller kunne ha fått, jf. tilsvarende for det skjerpede straffansvaret i gjeldende § 169. Kommisjonen har ikke foreslått andre momenter som kan eller skal tillegges vekt.

Videre foreslår kommisjonen at det inntas en bestemmelse om vilkårlig anmeldelse tilsvarende straffeloven §§ 170 og 171 nr. 2, og en bestemmelse om plikt til å opplyse om uriktig tiltale eller domfellelse etter mønster av § 172. Kommisjonen har ikke foreslått en konkret strafferamme for overtredelser av straffebudene vilkårlig anmeldelse og plikt til å opplyse om uriktig tiltale eller domfellelse.

Ingen *høringsinstanser* har uttalt seg om forslaget.

3.5.3 Departementets vurdering

I likhet med Straffelovkommisjonen mener departementet at straffeloven 1902 § 168 bør videreføres i ny straffelov, se forslaget til § 222.

Departementet går ikke inn for å videreføre straffvilkåret «mot bedre vitende» i § 168 siste straffalternativ. Det skyldes særlig at uttrykket kan skape tvil om det skal forstås som et særskilt skyldkrav, som en del av den objektive gjerningsbeskrivelsen, eller begge deler. For å unngå at straffansvaret favner for langt er det imidlertid behov for en tilsvarende begrensning av straffansvaret i § 222. Departementet foreslår derfor at det skal være et vilkår for straff at gjerningspersonen (forsettlig) skaper et uriktig grunnlag for straffansvar, og derved pådrar noen en siktelse eller domfellelse.

I praksis er straffenivået for overtredelser av straffeloven 1902 § 168 betydelig lavere enn den øvre strafferammen på åtte år. Departementet slutter seg derfor til kommisjonens forslag om å sette ned maksimumsstraffen til tre år.

Departementet er enig i kommisjonens forslag om å innta en generell og skjønnsmessig bestemmelse om grov uriktig anklage, i stedet for å videreføre straffeloven 1902 § 169 som en egen bestemmelse eller som et ledd i hovedbestemmelsen om uriktig anklage. Det vises til forslaget til § 223.

Behovet for en bestemmelse om grov overtredelse gjør seg gjeldende blant annet som følge av at maksimumsstraffen for uriktig anklage foreslås senket fra åtte til tre år. De mest alvorlige anklager, særlig de som leder til at en uskyldig idømmes fengsel og i dag rammes av straffeloven § 169, bør kunne møtes med fengsel i mer enn tre år. Men det vil også kunne være andre forhold som – enten alene eller samlet sett – gjør anklagen graverende nok til at fengsel i tre år ikke er tilstrekkelig. Det kan blant annet være at den anklagede ilegges en annen straffereaksjon enn fengsel eller berøves friheten ved pågripelse og varetektsfengsling, eller at anklagen får sivilrettslige konsekvenser for den som rammes. Anklagens art og innhold, og omstendighetene rundt lovovertredelsen kan også være av betydning.

Departementet slutter seg også til Straffelovkommisjonens forslag om at den øvre strafferammen for grov overtredelse skal være fengsel inntil ti år. I dag er maksimumsstraffen 15 år i straffeloven 1902 § 169 første ledd, og fengsel inntil 21 år etter annet ledd. Det er ikke umulig å tenke seg uriktige anklager som leder til at en uskyldig person idømmes fengsel inntil 21 år, eller eventuelt en enda strengere straff, endog dødsstraff dersom anklagen leder til strafforfølgning i et land som tillater dette. Men i så fall vil ofte også institusjonelle rettssikkerhetsgarantier knyttet til rettsvesenet ha sviktet. Selv om fremsetting av en uriktig anklage kan være meget straffverdig, mener departementet at fengsel inntil ti år er en mer realistisk strafferamme som i praksis vil være tilstrekkelig også ved graverende overtredelser.

Departementet er enig med kommisjonen i at straffeloven 1902 § 170 bør videreføres i en bestemmelse om «vilkårlig anklage». Det vises til forslaget til § 224. Departementet har i den forbindelse vurdert om også straffeloven 1902 § 171 nr. 2, som blant annet rammer den som uriktig tilstår å ha begått en straffbar handling, bør videreføres og tas inn i § 224, slik kommisjonen foreslår. Uriktige tilståelser kan lede til unødig bruk av ressurser, og i verste fall føre til at den reelle gjerningspersonen unndrar seg strafforfølgning eller ødelegger bevis mv. Når departementet likevel ikke går inn for å videreføre § 171 nr. 2, skyldes det særlig at å oppstille slik straff gir dårlig sammenheng med reglene om vern mot selvinkriminering. Når det er straffritt for den reelt skyldige å benekte straffansvar som ledd i sitt forsvar, blir det unaturlig å straffe reelt sett uskyldige personer som av en eller annen grunn uriktig tilstår å ha begått en straffbar handling. I en del tilfeller kan dessuten den uriktige tilståelsen skyldes omstendigheter som gjør at straff vil kunne virke urimelig, for eksempel der vedkommende er sliten etter langvarige politiavhør, eller der vedkommende av medlidenhetsgrunner ønsker å beskytte en av sine nærmeste ved selv å påta seg skylden. Dersom utviklingen skulle gå i retning

av at det blir et problem at noen betaler andre for uriktig å tilstå en straffbar handling, vil departementet vurdere spørsmålet på nytt. Den som uriktig tilstår å ha begått en straffbar handling vil for øvrig som regel ikke ha krav på erstatning eller oppreisning for uberettiget strafforfølgning, jf. straffeprosessloven § 446 første ledd bokstav b.

Departementet har vurdert om straffansvaret for uaktsom anklage bør rekke videre enn etter straffeloven 1902 § 170. Paragraf 170 rammer kun uaktsomme anklager og anmeldelser til retten. I motsetning til etter straffeloven 1902 § 168 kan anklager som er fremsatt i forklaringer, ikke straffes. Det kan heller ikke anklager i form av bevisforvansking, eller anklager fremsatt på annen måte. Departementet kan ikke se noen grunn til å videreføre skillet mellom uriktige anmeldelser og uriktige forklaringer. En kunstig konsekvens av gjeldende rett er at om vitnet uten rimelig grunn til mistanke utpeker eller angir en gjerningsperson i politiavhør eller i rettsmøte, er forholdet straffritt, mens opplysninger som gis i en formell anmeldelse, kan straffes. Dessuten er anklagens skadepotensial i hovedsak det samme enten den fremsettes i en anmeldelse eller i en forklaring, selv om politiet i sistnevnte tilfelle ofte har noe bedre forutsetninger for straks å avgjøre om anklagen er uriktig. Departementet foreslår derfor en ordlyd der også en ugrunnet anklage i forklaringer blir omfattet av straffansvaret, jf. lovforslaget § 224.

Departementet går ikke inn for å sette straff for uaktsom bevisforvansking og andre typer uriktige anklager som er fremsatt uten rimelig grunn til mistanke. I praksis vil en bevisforvansking nesten alltid være fullt ut forsettlig. Det er neppe noe behov for å strekke straffansvaret så langt at det også rammer uaktsomhet, og med en slik rekkevidde kunne bestemmelsen lett ramme for vidt.

Departementet har som kommisjonen ikke funnet grunn til å videreføre det særlige medvirkningsansvaret i straffeloven 1902 § 170. I stedet bør medvirkning til uaktsom uriktig anklage rammes av den alminnelige medvirkningsbestemmelsen i straffeloven 2005 § 15. Dette innebærer en viss utvidelse av medvirkningsansvaret, i det § 170 bare rammer medvirkning i form av forledelse. Departementet kan likevel ikke se noen betenkeligheter med dette. Det er en ubetydelig utvidelse, og hensynet til en enhetlig og konsistent regulering tilsier at den alminnelige regelen anvendes.

Til forskjell fra kommisjonen går departementet inn for å videreføre straffeloven 1902 § 171 nr. 1, som rammer det å anmelde oppdiktede straffbare handlinger eller å foreta seg noe som tilsikter å vekke mistanke om at en slik er begått. Straffalternativene i § 171 nr. 1 dekkes i enkelte tilfeller av de foreslåtte bestemmelsene om uriktig forklaring og anklage, men bare dersom gjerningspersonen anmelder en konkret person for å ha begått en straffbar handling som ikke har funnet sted. Forslaget til § 222 rammer ikke den som anmelder en straffbar handling som ikke har funnet sted, uten samtidig å peke på en uriktig gjerningsperson. Selv om andre bestemmelser i straffeloven 2005 etter omstendighetene kan få anvendelse på slike forhold, som for eksempel ordensforstyrrelse (§ 181) eller falsk alarm (§ 187), har ingen annen straffebestemmelse i straffeloven 2005 fullt ut det samme virkeområdet som straffeloven 1902 § 171 nr. 1. Bestemmelsen rammer anmeldelse av straffbare handlinger som ikke har funnet sted, og har normalt en karakter av å være nærmest en ordensforstyrrelse. Det straffverdige ligger ikke i å kaste et mistankens lys på andre, men i å opptre slik at politiet belastes unødig og spiller sine ressurser. Departementet mener at slik atferd også i dag bør kvalifisere til straff, og går inn for å videreføre bestemmelsen i en egen bestemmelse, se forslaget til § 225.

Departementet slutter seg til kommisjonens forslag om å innta en bestemmelse som viderefører straffeloven 1902 § 172 om plikt til å opplyse om uriktig tiltale eller uriktig domfellelse. Et spørsmål må vurderes særskilt: Gjeldende § 172 retter seg mot opplysninger om forbrytelser. Unnlatelse av å opplyse om uriktig tiltale eller domfellelse for en forseelse er derfor ikke straffbar etter gjeldende rett. Etter departementets oppfatning bør den straffsanksjonerte opplysningsplikten fremdeles bare gjelde lovbrudd av en viss alvorlighetsgrad. Men siden skillet mellom forbrytelser og forseelser er opphevet i straffeloven 2005, må avgrensingen skje på annen måte enn i dag. Straffelovkommisjonen har ikke tatt opp spørsmålet.

Slik departementet ser det er den enkleste og mest hensiktsmessige løsningen å bruke et strafferammekrav, og det er her naturlig å anvende samme grense som i straffeloven 2005 § 16 om forsøk. Den straffsanksjonerte opplysningsplikten vil da være knyttet til lovbrudd som kan medføre ett års fengsel eller mer. De aller fleste bestemmelsene i straffeloven 1902 del II og i straffeloven 2005 har en øvre strafferamme på ett år eller mer. Noen betydelig avkriminalisering vil det derfor ikke representere. I forhold til spesiallovgivningen kan endringen innebære en nykriminalisering for lovbrudd som i dag har en strafferamme på ett år eller mer, men som likevel er forseelser, slik tilfellet for eksempel er ved overtredelse av vegtrafikkloven. Det vises til forslaget til § 226.

3.6 Bestemmelser i straffeloven 1902 som ikke foreslås videreført

Om *kommisjonens* forslag vises det til utredningen side 403–404 og 424 og side 380 følgende. Ingen *høringsinstanser* har uttalt seg særskilt om dette.

Departementet slutter seg til kommisjonens forslag om å ikke videreføre straffeloven 1902 § 163 og § 167 annet ledd annet punktum om falsk forklaring avgitt under forsikring.

Videre er departementet enig med kommisjonen i ikke å videreføre straffeloven 1902 § 167 tredje ledd om fritak for straff etter § 166 for falske opplysninger i oppgaver om omstendigheter som danner grunnlag for skatt. Bestemmelsen har sin bakgrunn i at slike forklaringer ble ansett mindre straffverdig enn andre falske forklaringer som rammes av § 166, og at de derfor skulle straffes etter den mildere bestemmelsen i § 406, med mindre spesiallovgivningen fastsatte strengere straff. Dette synet har endret seg de siste hundre år. Uriktige forklaringer til ligningsmyndighetene straffes i dag etter ligningsloven § 12-1 og § 12-2 med strafferammer på nivå med straffeloven 1902 § 166. Av dette følger det at 1902 § 167 tredje ledd ikke lenger har noen funksjon, og bør oppheves. Det samme gjelder for straffeloven 1902 § 406. I likhet med kommisjonen går departementet inn for å overføre de nevnte bestemmelsene i ligningsloven til straffeloven 2005 kapittel 32. Det vises til merknadene til dette kapitlet.

Departementet slutter seg også til kommisjonens forslag om å ikke videreføre straffeloven 1902 § 169 om ekstra streng straff hvis en uriktig forklaring har ledet til fullbyrdet frihetsstraff. Den alminnelige øvre strafferammen er høy nok til at slike forhold kan vektlegges som en skjerpende omstendighet. Departementet går heller ikke inn for å videreføre straffeloven 1902 § 173 om offentliggjøring av domfellelse for falsk forklaring.

4 Vern av folkehelsen og det ytre miljø

4.1 Innledning

Departementets forslag til kapittel 23 i straffeloven 2005 avløser straffeloven 1902 kapittel 14 om allmennfarlige forbrytelser, og inneholder bestemmelser om narkotikaovertredelser, dopingovertredelser, smitteoverføring, allmennfarlig forgiftning og alvorlig miljøkriminalitet.

Bestemmelsene verner flere ulike interesser – især vern av helse og miljø. Kapitlet svarer til Straffelovkommisjonens skisse til kapittel 25 om vern av helse og miljø, men det er gjort en rekke endringer. Departementet følger blant annet i hovedsak ikke opp kommisjonens forslag til endring av straffebestemmelsene om narkotikaovertredelser. Det samme gjelder kommisjonens forslag om å overføre vegtrafikklovens regler om kjøring i påvirket tilstand og etterfølgende inntak av rusmidler til straffeloven, jf. delutredning VII side 329 og 333 – 335. Derimot foreslår departementet som kommisjonen at alkoholloven § 10-1 tredje ledd overføres til straffeloven. Kommisjonens forslag til regler om ulovlig befatning med ulike farlige materialer eller gjenstander (plutonium og uran, bakteriologiske våpen og kjemiske våpen), er allerede vedtatt av Stortinget og inntatt i straffeloven 2005 kapittel 18 som § 142.

Kapittel 23 inneholder også en bestemmelse som viderefører straffeloven 1902 § 382 om grove voldsskildringer.

4.2 Narkotikaovertredelse

4.2.1 Innledning

Straffelovkommisjonen gikk langt i å foreslå endringer av de gjeldende straffebestemmelsene mot narkotikaovertredelser. I sum ville kommisjonens forslag medføre en kraftig omlegging i mildere retning gjennom avkriminalisering og nedkriminalisering. I tråd med Soria-Moria-erklæringen, som knesetter en streng ruspolitikk, foreslår departementet på sin side å videreføre hovedtrekkene i dagens rettstilstand. Samtidig går departementet inn for at menneskelige hensyn, og da særlig hensynet til langvarige rusmisbrukere, skal varetas bedre enn i dag ved at det i større grad skal reageres med behandling og samfunnsstraff mot mindre alvorlige narkotikaovertredelser.

Nedenfor behandles først forslaget om å avkriminalisere bruk av narkotika og erverv og besittelse til eget bruk. Dernest behandles en rekke andre spørsmål, især om valg av strafferammer og justeringer i straffenivået for narkotikaovertredelser.

4.2.2 Avkriminalisering av bruk av narkotika og erverv og besittelse til eget bruk?

4.2.2.1 Gjeldende rett. Internasjonale forpliktelser. Fremmed rett

Legemiddelloven (lov 4. desember 1992 nr. 132 om legemidler mv.) setter straff for besittelse eller bruk av narkotika uten lovlig adkomst, jf. § 24 annet ledd jf. § 31 annet ledd. Straffen er bot eller fengsel inntil seks måneder eller begge deler, men normalt vil straffreaksjonen være bot (ved forelegg). Straffeloven 1902 § 162 første ledd setter straff for blant annet erverv, oppbevaring, omsetning mv. av narkotika. Kortvarig besittelse av mindre kvanta narkotika til eget bruk straffes etter legemiddelloven, mens besittelse ut over dette er oppbevaring og straffes etter straffeloven. Straffen er bot eller fengsel inntil 2 år, men normalt er straffereaksjonen bot som avgjøres ved at det vedtas et forelegg. I Rt. 1999 side 33 og i senere avgjørelser er det presisert at befatning med narkotika til eget bruk straffes mildere enn annen befatning med narkotika.

De folkerettslige forpliktelser som påhviler Norge når det gjelder kriminalisering av besittelse og bruk av narkotika, følger først og fremst av FN-konvensjonene om narkotika som Norge har sluttet seg til. Dette gjelder først og fremst FN-konvensjonen 25. mars 1961 om narkotiske stoffer (heretter *FN-konvensjonen 1961*), FN-konvensjonen 21. februar 1971 om psykotrope stoffer (heretter *FN-konvensjonen 1971*) og FN-konvensjonen 20. desember 1988 om ulovlig håndtering av og handel med narkotika og psykotrope stoffer (heretter *FN-konvensjonen 1988*).

FN-konvensjonen 1961 forplikter partene til å ta de lovmessige og administrative forholdsregler som er nødvendige for å begrense bruk og besittel-

se av narkotika utelukkende til medisinske og vitenskapelige formål, jf. artikkel 4 nr. 1 bokstav c. I artikkel 33 heter det at statene ikke skal tillate besittelse av narkotika uten at det skjer med hjemmel i lov. Artikkel 36 nr. 1 bokstav a oppstiller krav om at blant annet forsettlig besittelse («possession») av narkotika gjøres straffbar. Bruk er ikke nevnt i denne forbindelse.

Ifølge FN-konvensjonen 1971 artikkel 7 bokstav a forplikter statene seg til å forby all bruk av nærmere opplistede stoffer, unntatt for vitenskapelige eller svært begrensede medisinske formål.

FN-konvensjonen 1988 er i første rekke ment å hindre ulovlig handel med narkotika, jf. artikkel 2 nr. 1. Av artikkel 3 nr. 2 jf. nr. 1, fremgår at statene har en plikt til å sette straff for forsettlig anskaffelse, besittelse, kjøp og salg av narkotiske stoffer til personlig bruk når stoffet stammer fra ulovlig handel. Konvensjonen stiller ikke krav om at selve bruken av stoffet skal gjøres straffbar.

Narkotikakonvensjonene forplikter dermed ikke statene til å rettsforfølge og straffe bruk av narkotika, bortsett fra psykotrope stoffer som faller innenfor FN-konvensjonen 1971. Statene har imidlertid forpliktet seg til å begrense bruken av alle ulovlige narkotiske stoffer bortsett fra til vitenskapelige og medisinske formål.

«Possession» av narkotika til personlig bruk skal ifølge FN-konvensjonen 1961 artikkel 36 nr. 1 bokstav a gjøres straffbar. Det kan være tvil om «possession» her henspeiler på besittelse for personlig bruk eller besittelse for salg (det siste svarer mer til «oppbevaring» i norsk strafferettslig terminologi). Formuleringen kan gi en viss støtte for at bestemmelsen bare rammer narkotikahandel og ikke besittelse av et mindre kvantum narkotika til personlig bruk, all den tid «possession» fremkommer som ledd i en oppregning av langt mer alvorlige handlinger enn besittelse til eget bruk. Dessuten forutsetter bruk nødvendigvis en forutgående besittelse. Ettersom statene ikke er forpliktet til å gjøre bruk av narkotiske stoffer straffbar, kan det ligge nær å legge det samme til grunn for den forutgående besittelsen.

FN-konvensjonen 1988 statuerer imidlertid som nevnt en plikt for statene til å sette straff for besittelse til personlig bruk, jf. artikkel 3 nr. 2 jf. nr. 1 bokstav a (iii).

I en rekke europeiske land er besittelse eller bruk av narkotika straffbar. Dette gjelder for eksempel Danmark, Tyskland, Frankrike, Østerrike, Finland, Sverige og Storbritannia.

I Finland og Sverige er straffereaksjonen som regel bot. I Danmark ble det ved en lovendring 9. juni 2004 fastslått at det i alminnelighet skal anvendes bøter i slike tilfeller. Forut for lovendringen var det vanlig at det ble gitt en advarsel. Ved en ny endringslov 6. juni 2007 nr. 526 er bøtestraffene ved besittelse av narkotika til egen bruk betydelig skjerpet (firedoblet). Endringene trådte i kraft 1. juli 2007. Ved utmålingen skal en legge vekt på skadevirkningene av det aktuelle stoffet. Samtidig legges det opp til at det i slike saker i større grad enn i dag skal kunne anvendes advarsel, dersom vedkommendes misbruk av narkotika skyldes en sterk avhengighet.

I enkelte land reageres det i stedet med administrative sanksjoner, for eksempel i Spania og Italia. I Portugal ble bruk av narkotika avkriminalisert i 2001, men brukere vil kunne ilegges administrative bøter. I Nederland er mindre kvanta av cannabisprodukter for eget bruk i praksis unntatt fra strafforfølgning.

I EUs rammebeslutning 25. oktober 2004 (2004/757/RIA) om fastsetting av minsteregler for gjerningsinnholdet i straffbare handlinger og strafferammene i forbindelse med ulovlig narkotikahandel, er det i artikkel 2 punkt 2 fastsatt at minstereglene ikke omfatter personlig bruk. I ingressen til rammebeslutningen om ulovlig narkotikahandel er det imidlertid presisert at det forhold at visse former for atferd med hensyn til personlig forbruk faller utenfor rammebeslutningens virkeområde, ikke representerer retningslinjer for hvordan medlemsstatene skal behandle disse sakene i sin nasjonale lovgivning.

4.2.2.2 Straffelovkommisjonens forslag

Straffelovkommisjonen har delt seg i et flertall og mindretall i spørsmålet om avkriminalisering av bruk av narkotika. *Flertallet i kommisjonen* (Coward, Hauge og Sulland) går inn for å avkriminalisere bruk av narkotika, og erverv og besittelse av narkotika til eget bruk, se delutredning VII side 330 – 331. Forslaget til flertallet innebærer at legemiddelloven § 24 første ledd første handlingsalternativ om besittelse og bruk av narkotika oppheves, og at videreføringen av straffeloven 1902 § 162 første ledd ikke omfatter erverv og besittelse av narkotika til eget bruk, jf. § 25-1. Sammenfatningsvis gir flertallet følgende begrunnelse for sitt standpunkt (side 330 – 331): For det første vises det til at skadefølgeprinsippet tilsier en avkriminalisering, idet de direkte skadevirkningene ved bruk av narkotiske stoffer utelukkende rammer brukerne. Dernest fremholder flertallet at på samme måte som ved bruk av alkohol, tobakk, sniffestoffer mv., bør også bruk av narkotika være straffritt. Slik bruk bør bekjempes med andre midler enn strafferettslige

sanksjoner. For det tredje vises det til at overfor langtkomne misbrukere taler rent menneskelige hensyn for en avkriminalisering. Her vil en strafforfølgning være lite formålstjenlig og virke urimelig. Videre vises det til at på tross av et lavt straffenivå, vil strafforfølgningen ha en stigmatiserende effekt sosialt sett. Det pekes også på at kriminaliseringen ikke først og fremst er begrunnet i ønsket om å straffe brukerne, men at den gir hjemmel for ulike politimetoder som uavhengig av kriminalisering av bruken vil kunne benyttes i vid utstrekning. Endelig anføres at å hindre utbredelsen av narkotiske stoffer er en oppgave av helsepolitisk og sosialpolitisk art, hvor andre midler enn strafferettslige tiltak må benyttes.

Mindretallet i kommisjonen (lederen Høgetveit og Fossgard) går imot en avkriminalisering, og begrunner dette med at det dreier seg om rusmidler som det er sterkt ønskelig å hindre utbredelsen av. Videre vises det til at avkriminalisering vil være et uheldig signal overfor unge personer i en valgsituasjon. Mindretallet peker også på at det forhold at besittelse og bruk av visse rusmidler er tillatt, for eksempel alkohol, taler snarere mot enn for å tillate flere skadelige stoffer.

4.2.2.3 Sanksjonsutvalgets forslag – forenklet forelegg

I NOU 2003: 15 Fra bot til bedring side 268–269 går Sanksjonsutvalget ikke inn for en avkriminalisering. Utvalget anser befatning med narkotika som en så alvorlig overtredelse at kvalifikasjonskravet for å ta i bruk straff er oppfylt. I stedet går utvalget inn for at boten skal kunne ilegges ved forenklet forelegg, idet det dreier seg om befatning med små kvanta narkotika til eget bruk. Forslaget var på høring i 2003–2004, og departementet tar sikte på å behandle spørsmålet om overføring til forenklet forelegg i en proposisjon knyttet til hurtigere straffesaksavvikling.

4.2.2.4 Høringsinstansenes syn

De fleste høringsinstanser går imot forslaget fra flertallet i Straffelovkommisjonen om å avkriminalisere bruk av narkotika. Dette gjelder *riksadvokaten, Politidirektoratet, Asker og Bærum politidistrikt, Agder politidistrikt, Oslo politidistrikt, Troms politidistrikt, Politiets Fellesforbund, Advokatforeningen, Forsvarets overkommando, Generaladvokaten, Folkehelseinstituttet* og *Forbundet Mot Rusgift*. På den annen side støtter *Norsk forening for kriminalreform (KROM), Norsk Organisasjon for Reform av Marihuana (NORMAL)* og *Straffedes organisasjon i Norge (SON)* forslaget om avkriminalisering.

De høringsinstansene som er negative til en avkriminalisering, har i hovedtrekk uttalt følgende: Kriminalisering er viktig for å markere grenser for ungdom som ennå ikke er stivnet i et misbruksmønster. En avkriminalisering vil gi et uheldig signal til unge mennesker i en valgsituasjon. Det bør også tas hensyn til de indirekte skadevirkningene for familie, vedkommendes sosiale miljø, samfunnets økonomi og den generelle trygghet og fred. Strafferettslige tiltak er normalt de eneste mulige tiltak som kan sette grenser på et tidlig nok stadium i en begynnende stoffbrukerkarriere.

For eksempel påpeker *riksadvokaten* at selv om politiet ikke vil lete opp slitne narkomane for å arrestere dem for bruk av narkotika, er et grensesettende forbud viktig for ungdom som ennå ikke er fanget av sitt misbruk. *Oslo politidistrikt* mener at det er viktig å opprettholde kriminaliseringen, som ledd i det forebyggende arbeid blant ungdom. *Asker og Bærum politidistrikt* uttaler at en kriminalisering av bruk ikke utelukker å gi den behandling og oppfølging som tunge rusmisbrukere trenger. *Agder politidistrikt* er også imot legalisering, og etterlyser en mer dyptgående analyse fra flertallets side når det gjelder hvilke negative samfunnskonsekvenser som kan bli resultatet av en avkriminalisering. *Troms politidistrikt* uttaler at det også må tas hensyn til de indirekte skadevirkningene for familie og samfunnet. Videre fremheves at det særlig for unge mennesker som er i en valgsituasjon og kanskje er utsatt for påvirkning og press fra jevnaldrende, kan være lettere å gjøre et riktig valg og dermed stå imot press under henvisning til det straffbare aspekt. *Politidirektoratet* slutter seg til disse uttalelsene, og peker dessuten på at det har vært en økning i beslag av narkotiske stoffer gjennom hele 1990-tallet. Et økende antall unge har brukt ulike narkotiske stoffer de siste årene, noe som gir grunn til å frykte at det kan bli flere som rekrutteres til tyngre misbruk. Åpne narkotikascener skaper også utrygghet i samfunnet.

Advokatforeningen uttaler at en avkriminalisering vil være svært uheldig for unge lovbrytere. Det pekes på at de letteste narkotiske stoffene er svært vanedannende og ofte inngangsporten til alvorlig misbruk av tunge narkotiske stoffer. Selv om tilgjengeligheten er stor uansett, mener Advokatforeningen at en avkriminalisering ikke vil gjøre narkotiske stoffer mer tilgjengelige. Også *Politiets Fellesforbund* fremhever at kriminaliseringen klargjør grenser for det store flertall, særlig av unge mennesker, som av den grunn unnlater å eksperimentere med narkotiske midler. Klare grenser gjør opp-

dragelse og forebyggende arbeid enklere. Det vises også til at det i praksis ofte er vanskelig å bevise forskjellen mellom besittelse og salg av narkotika. Straffrihet kan også gjøre samfunnet enda mer likegyldig overfor narkomanes situasjon. Gjennom kontakten med politiet ivaretas, på individbasert initiativ, et visst minimum av respekt og hjelp overfor narkomane.

Forbundet Mot Rusgift uttaler blant annet at flertallet i kommisjonen undervurderer de skader som avhengighetsutvikling hos en enkeltperson påfører kjernefamilien, vedkommende persons sosiale miljø, samfunnets økonomi og den generelle trygghet og fred. Samfunnets behov for beskyttelse mot en akselererende narkotikatrafikk og medfølgende sosiale problemer, kriminalitet og utrygghet, må være de viktigste grunnene til en fortsatt kriminalisering. Det fremheves også at selv om enkelte av de illegale narkotiske stoffene isolert sett kan sammenlignes med alkohol i individuell farlighetsgrad, står de likevel i en annen historisk og kulturell stilling. Hovedbegrunnelsen for en fortsatt kriminalisering må ifølge forbundet være at en fortsatt ønsker å forebygge enhver eksperimentering, bruk og omsetning av illegale stoffer. Videre uttales det at uavhengig av kriminalisering vil en relativt stor andel av brukerne uansett utvikle et rusgiftpreget og avvikende atferdsmønster, og derigjennom likevel bli stigmatisert. Endelig fremheves at verken sosialtjenesteloven eller barnevernloven gir tvangshjemler til inngrep på et tidlig stadium i en stoffbrukerkarriere. Strafferettslige tiltak er derfor vanligvis de eneste som kan sette grenser på et tidlig nok tidspunkt.

De høringsinstanser som er positive til avkriminalisering – *Norsk forening for kriminalreform (KROM), Norsk Organisasjon for Reform av Marihuana (NORMAL)* og *Straffedes organisasjon i Norge (SON)* – har i hovedtrekk uttalt at det er en skjevhet i straffessystemet at de som i praksis pågripes og straffes for bruk mv. av narkotika, er tunge, utslitte misbrukerne. Disse høringsinstansene gjør videre gjeldende at den allmennpreventive virkningen av kriminaliseringen overfor unge er betydelig mindre enn det som tidligere er antatt. De fremhever også at det er moralsk uakseptabelt å – reelt sett – straffe tunge misbrukere i den hensikt å avholde andre fra å bruke stoff. Det er selvsagt sterkt ønskelig å hindre utbredelsen av narkotiske stoffer, men dette er en oppgave av helsepolitisk og sosialpolitisk art.

For øvrig uttaler *Norsk Organisasjon for Reform av Marihuana Lovgivningen (NORMAL)* blant annet at kriminaliseringen av cannabis også svekker tiltroen til andre mer velbegrunnede forbud. Forbudet i seg selv skaper et marked der brukerne lettere kommer i kontakt med hardere stoffer. Det pekes videre på at utviklingen i de fleste europeiske land går i retning av å fjerne straffen for bruk eller besittelse av cannabis til eget bruk.

4.2.2.5 Departementets vurdering

Ved vurderingen av om bruk av narkotika og erverv og besittelse av narkotika til eget bruk bør avkriminaliseres, er det naturlig å ta utgangspunkt i de prinsipper for kriminalisering i Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) kap. 7 side 82 – 93, som Stortinget sluttet seg til i Innst. O.nr. 72 (2004–2005). Hovedretningslinjen er en tilbakeholden bruk av straff. Hensynene som kan tale mot kriminalisering gjør seg imidlertid sterkest gjeldende når det er tale om nykriminalisering, jf. proposisjonen side 89.

Straffelovkommisjonens flertall mener at skadefølgeprinsippet tilsier avkriminalisering av bruk av narkotika mv. Etter departementets vurdering anlegges det imidlertid en for snever forståelse av skadefølgeprinsippet når det kun ses hen til de «direkte skadevirkningene» overfor brukerne. Som flere høringsinstanser peker på, er det en rekke indirekte skadevirkninger av narkotikabruk: For det første de virkninger en avhengighetsutvikling har overfor brukerens familie og vedkommendes sosiale miljø. For det annet de virkninger narkotikabruk har for samfunnets økonomi og den generelle trygghet og fred, blant annet økt narkotikatrafikk og vinningskriminalitet for å finansiere misbruk. Departementet er enig med *Forbundet Mot Rusgift* i at samfunnets behov for beskyttelse mot en stadig større narkotikatrafikk, medfølgende sosiale problemer, vinningskriminalitet og uttrygghet, med styrke taler for fortsatt å oppstille straff. Departementet viser også til at Sanksjonsutvalget i NOU 2003: 15 side 268 – 269 legger til grunn at befatning med narkotika – bruk og besittelse – er en så alvorlig overtredelse at kvalifikasjonskravet for å ta i bruk straff er oppfylt. Slik departementet ser det, er derfor grunnvilkåret for kriminalisering – skadefølgeprinsippet – oppfylt.

Flertallet i Straffelovkommisjonen fremholder at siden bruk av alkohol og tobakk er straffri, bør også bruk av narkotika være straffri. Departementet deler ikke dette synet. Som mindretallet i Straffelovkommisjonen mener departementet at selv om bruk av visse typer rusmidler er tillatt, er dette noe som snarere taler mot enn for å tillate flere skadelige stoffer. De narkotiske stoffer står også i en annen historisk og kulturell stilling.

Departementet legger også betydelig vekt på at avkriminalisering vil gi et uheldig signal overfor un-

ge personer i en valgsituasjon. En avkriminalisering kan oppfattes slik at narkotikabruk ikke lenger anses som skadelig eller farlig, jf. Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) side 89. Et slikt signal er uheldig når handlingen fortsatt anses som uønsket. En rekke høringsinstanser har nettopp fremhevet slike negative virkninger ved en eventuell avkriminalisering.

Synspunktet om at det er moralsk uakseptabelt å – reelt sett – straffe tunge misbrukere i den hensikt å holde andre fra å bruke stoff, er etter departementets vurdering lite treffende. Kjernen i allmennprevensjonen er nettopp at en ved å straffe den enkelte samtidig avholder mange fra å gjøre de tilsvarende handlinger. Det er ikke bare tale om straffens avskrekkende funksjon. Kriminaliseringen av narkotikabruk er etter departementets oppfatning også viktig for å markere grunnleggende verdier i samfunnet. Straffen utgjør slik sett et viktig element i den pedagogiske påvirkning som samfunnet ellers står for, for eksempel i hjem og skole. Departementet er imidlertid langt på vei enig i at det overfor langvarige, tunge misbrukere i liten grad vil være hensiktsmessig med straff. Men i praksis er politiet tilbakeholdende med å pågripe og strafforfølge denne gruppen av narkotikamisbrukere. Departementet har merket seg at riksadvokaten i sin høringsuttalelse gir uttrykk for en slik linje overfor langvarige, tunge misbrukere.

Vinningskriminalitet som har sammenheng med narkotikamisbruk, utgjør et stort samfunnsproblem. Selv om befatning med narkotika til eget bruk bør straffes mildere enn annen befatning med narkotika, vil det i enkelte tilfelle være nødvendig å reagere med samfunnsstraff, eventuelt narkotikaprogram. Departementet er enig med de høringsinstanser som fremhever at det må anlegges et helhetssyn på narkotika, hvor helsepolitiske, sosialpolitiske og strafferettslige tiltak må samvirke. Narkotikaprogram med domstolskontroll er et eksempel på det. Prøveordningen trådte i kraft fra 1. januar 2006 (lov 2005 17. juni nr. 92), se Ot.prp. nr. 81 (2004–2005). Narkotikaprogrammet er et individuelt tilpasset rehabiliteringsopplegg og ledd i en strafferettslig reaksjon. Retten kan fastsette at domfelte gjennomfører programmet som vilkår for å utsette straffegjennomføring i fengsel. Programmet kan inneholde behandlingsopplegg, individuelt tilpassede skole- og arbeidstiltak, booppfølging, fritidsopplegg og tiltak som er viktig for den enkeltes rehabilitering og integrering i samfunnet. Prøveordningen er et ledd i tiltak som kan hjelpe den domfelte til å få kontroll med sitt misbruk, noe som vil være til nytte både for samfunnet og for den domfelte selv. Spesielt tungt belastede rusmiddelmisbrukere, som begår gjentatte narkotikarelaterte lovbrudd, skaper store utfordringer ikke bare for strafferettssystemet, men også for behandlingsapparatet og samfunnet for øvrig.

Departementet er ikke enig med Straffelovkommisjonens flertall i at bare helse- og sosialpolitiske virkemidler bør brukes til å hindre utbredelsen av narkotiske stoffer. Et slikt synspunkt har i liten grad fått gjennomslag ellers i Europa. Departementet viser for eksempel til at samtlige nordiske land setter straff bruk og besittelse av narkotika. I Danmark er loven skjerpet i 2004 og 2007, blant annet i form av et forhøyet bøtenivå.

Departementet kan heller ikke se at andre reaksjoner eller sanksjoner vil være tilstrekkelige. Tvangshjemlene i sosialtjenesteloven og barnevernloven vil ikke være aktuelle overfor den som er i en begynnerfase med narkotikabruk. Ett av hovedformålene med kriminaliseringen er nettopp å hindre at ungdommer i en valgsituasjon tyr til narkotika. Slik departementet ser det, vil strafferettslige tiltak være nødvendige for å sette grenser på et tilstrekkelig tidlig stadium. Også sosialpolitiske tiltak må tas i bruk, ikke minst overfor grupper som bruker det milde narkotiske stoffet khat, og som står overfor integreringsutfordringer.

På denne bakgrunnen mener departementet at forslaget om å avkriminalisere bruk mv. av narkotika ikke bør følges opp.

4.2.3 Strafferammer og straffutmåling

4.2.3.1 Gjeldende rett. Utenlandsk rett

Straffeloven 1902 § 162 setter straff for ulike former for ulovlig befatning med narkotika. Bestemmelsen ble tilføyd straffeloven ved lov 14. juni 1968 nr. 4. Strafferammene ble hevet i 1972 (inntil 10 år), 1981 (inntil 15 år) og 1984 (inntil 21 år). Ved lov 8. juni 1984 nr. 57 ble bestemmelsen totalrevidert, jf. NOU 1982: 25 Første del side 7–44, Ot.prp. nr. 23 (1983–84) Del B side 5–31 og Innst. O. nr. 55 (1983–84) kap. II side 1–4.

Første ledd er grunndeliktet, og rammer den som ulovlig tilvirker, innfører, utfører, erverver, oppbevarer, sender eller overdrar stoff som med hjemmel i lov er ansett som narkotika, jf. legemiddelloven § 22 og forskrift 30. juni 1978 nr. 8 om narkotika mv. (narkotikalisten). Strafferammen er bot eller fengsel inntil 2 år. I § 162 annet og tredje ledd forhøyes strafferammen ved skjerpende omstendigheter.

Annet ledd angir når narkotikaovertredelsen er å anse som grov. Dette beror på en totalvurdering, og det skal særlig legges vekt på hva slags stoff det gjelder, kvantumet og overtredelsens karakter. Den øvre strafferammen er fengsel inntil 10 år.

Tredje ledd gjelder særlig graverende tilfeller. Etter tredje ledd første punktum heves strafferammen til fengsel fra 3 inntil 15 år, dersom overtredelsen gjelder et meget betydelig kvantum. Stoffets art har betydning for hvor mye som kreves for at kvantumet skal være meget betydelig. Dersom det foreligger «særdeles skjerpende omstendigheter», forhøyes den øvre strafferammen til fengsel inntil 21 år, jf. tredje ledd annet punktum og til illustrasjon Rt. 1995 side 238. Alternativet tar særlig sikte på de virkelig store bakmennene, jf. Ot.prp. nr. 23 (1983 – 84) Del B side 29. Etter § 162 fjerde ledd straffes uaktsom narkotikaovertredelse med bot eller fengsel inntil 2 år. Medvirkning er straffbar, jf. femte ledd.

Straffenivået for narkotikaovertredelser har jevnt over vært høyt, men er i senere år justert noe ned og antallet straffutmålingsanker har sunket, se for eksempel Rt. 2000 side 828 og Rt. 2004 side 759. Det skyldes nok at straffenivået, og da særlig for de mest alvorlige overtredelsene, var blitt uforholdsmessig høyt. Samtidig har kvantumet i de mest alvorlige sakene stadig økt, slik at en ønskelig gradering av straffenivået talte for en viss reduksjon. Når det gjelder heroin, er det eksempler på straffer på fengsel i 18 år (se Rt. 1995 side 471), 16 år (se Rt. 2006 side 964), 15 og 12 år (se Rt. 1998 side 2001). Ved amfetamin er det eksempler på straffer på fengsel i 12 år (se Rt. 2002 side 160) og 11 år (se Rt. 2000 side 2072). Ved cannabis er det eksempler på straffer på fengsel i 10 år (se Rt. 1995 side 1975) og 8 år og seks måneder (se Rt. 2001 side 1408).

Narkotikaprekursorer – stoffer som kan brukes til fremstilling av narkotika – er regulert i forskrift 17. februar 2006 nr. 262 (om gjennomføring av forordning (EF) nr. 273/2004 11 februar 2004 om narkotikaprekursorer) og forskrift 17. februar 2006 nr. 263 om stoffer som kan brukes ved ulovlig fremstilling av narkotika mv. Forskriftene er gitt med hjemmel i legemiddelloven § 25 a, se Ot.prp. nr. 24 (1997 – 98) om bakgrunnen for bestemmelsen. I forskrift 17. februar 2006 nr. 263 § 15 annet ledd er bestemmelsene om straffansvar i legemiddelloven gitt tilsvarende anvendelse.

I *Sverige* er narkotikalovbrudd regulert i narkotikastrafflagen (1968:64). Bestemmelser om ulovlig innførsel og utførsel av narkotika er regulert i lag 2000:1225 om straff for smugling. I narkotikastrafflagen er grunndeliktet 1 §, som omhandler ulike former for forsettlig befatning med narkotika. Den øvre strafferammen er fengsel inntil 3 år. I 2 § reguleres liten narkotikaovertredelse, og strafferammen er her bot eller fengsel inntil 6 måneder. Kriteriet er om overtredelsen er å anse som liten («ringa») med hensyn til arten og mengden narkotika samt øvrige omstendigheter. Grov narkotikaovertredelse straffes med fengsel fra 2 inntil 10 år, jf. 3 §. Ved vurderingen av om overtredelsen er grov, skal det særlig ses hen til om den har utgjort et ledd i en virksomhet som har foregått i større omfang eller yrkesmessig, om den gjelder en særlig stor mengde narkotika eller ellers har vært av særlig farlig eller hensynsløs art. Grov uaktsom befatning med narkotika straffes etter 3 a § med bot eller fengsel inntil 1 år. Etter loven om smugling 6 § er straffen for innførsel eller utførsel av narkotika henholdsvis fengsel inntil 3 år (vanlig), bot eller fengsel inntil 6 måneder (liten) eller fengsel i 2 til 10 år (grov).

I *Danmark* har man et dobbeltsporet system. Det er lov 21. juli 1968 nr. 391 om euforiserende stoffer som setter straff for ulike former for befatning med narkotika. Strafferammen er bot eller fengsel inntil 2 år. De alvorligste tilfellene av forhold som er straffbare etter denne loven, er skilt ut til strengere behandling i dansk straffelov § 191. Etter § 191 stk. 1 første straffalternativ er den øvre strafferammen fengsel inntil 10 år for den som i strid med loven om euforiserende stoffer overdrar narkotika til et større antall personer eller mot betydelig vederlag eller under andre særlig skjerpende omstendigheter. Paragraf 191 stk. 1 annet straffalternativ forhøyer strafferammen til fengsel inntil 16 år, dersom overdragelsen gjelder en betydelig mengde særlig farlig stoff, eller overdragelsen av et slikt stoff for øvrig har hatt en særlig farlig karakter. Etter § 191 stk. 2 straffes på samme måte øvrige befatninger med narkotika, slik som for eksempel innførsel, utførsel, kjøp, fremstilling, bearbeiding, besittelse mv. Før 2004 var maksimumsstraffen fengsel inntil 10 år, men ved en endring i 2004 ble den forhøyet til 16 år. For øvrig vil konkurransregler kunne medføre en heving av de øvre strafferammene i både Sverige og Danmark.

I *Finland* reguleres ulike former for befatning med narkotika i den finske strafflagen 50 kap. Etter 50 kap. 1 § er strafferammen for vanlig narkotikaovertredelse bot eller fengsel inntil 2 år. Liten narkotikaovertredelse har en strafferamme på bot eller fengsel inntil 6 måneder, jf. 50 kap. 2 a § (i kraft 2007). Grov narkotikaovertredelse har en strafferamme på fengsel fra 1 inntil 10 år, jf. 50 kap. 2 §. Ved vurderingen av om overtredelsen er grov, skal det blant annet legges vekt på om det dreier seg om «synnerligen farlig narkotika» eller en stor mengde narkotika.

EUs rammebeslutning 25. oktober 2004 (2004/757/RIA) setter som nevnt minimumsregler for gjerningsinnholdet i straffbare handlinger knyttet til ulovlig narkotikahandel og krav til strafferammer. Rammebeslutningen inneholder bestemmel-

ser om definisjoner (artikkel 1), straffbare handlinger i forbindelse med ulovlig handel med narkotika og prekursorer (artikkel 2), anstiftelse, medvirkning og forsøk (artikkel 3) og sanksjoner (artikkel 4). Det er også bestemmelser om blant annet visse formildende omstendigheter (artikkel 5), ansvar og sanksjoner overfor juridiske personer (artikkel 6 og 7) samt straffemyndighet og rettsforfølging (artikkel 8). I artikkel 2 og 4 fastsettes blant annet følgende:

«Artikel 2

Strafbare handlinger i forbindelse med ulovlig handel med narkotika og prækursorer

1. Hver medlemsstat træffer de nødvendige foranstaltninger for at sikre, at følgende forsætlige handlinger er strafbare, når de begås uden tilladelse:

a) produktion, fremstilling, udvinding, tilberedning, tilbud, udbud til salg, distribution, salg, levering på hvilke som helst betingelser, mæglervirksomhed, forsendelse, transitforsendelse, transport, import eller eksport af narkotika
b) dyrkning af opiumsvalmue, kokabusk eller cannabisplante
c) besiddelse eller køb af narkotika med henblik på udøvelse af en af de i litra a) anførte former for virksomhed
d) fremstilling, transport og distribution af prækursorer med viden om, at de skal anvendes i forbindelse med eller til ulovlig produktion eller fremstilling af narkotika.

2. De handlinger, der er omhandlet i stk. 1, er ikke omfattet af denne rammeafgørelses anvendelsesområde, hvis gerningsmændene har begået dem udelukkende med henblik på personlig forbrug som defineret i national lovgivning.

Artikel 4

Sanktioner

1. Hver medlemsstat træffer de nødvendige foranstaltninger for at sikre, at de i artikel 2 og 3 omhandlede strafbare handlinger kan straffes med strafferetlige sanktioner, der er effektive, står i et rimeligt forhold til overtrædelsen og har en afskrækkende virkning.

Hver medlemsstat træffer de nødvendige foranstaltninger for at sikre, at de i artikel 2 omhandlede strafbare handlinger kan straffes med fængsel af en maksimal varighed på mindst 1-3 år.

2. Hver medlemsstat træffer de nødvendige foranstaltninger for at sikre, at de i artikel 2, stk. 1, litra a), b) og c), omhandlede strafbare handlinger kan straffes med fængsel af en maksimal varighed på mindst 5-10 år i hvert af følgende tilfælde:

a) den strafbare handling vedrører store mængder narkotika
b) den strafbare handling enten vedrører de typer narkotika, der er blandt de mest sundhedsskadelige, eller har medført store skader for flere personers sundhed.

3. Hver medlemsstat træffer de nødvendige foranstaltninger for at sikre, at de i stk. 2 omhandlede strafbare handlinger kan straffes med fængsel af en maksimal varighed på mindst 10 år, når de er begået inden for rammerne af en kriminel organisation som defineret i fælles aktion 98/733/RIA af 21. december 1998 om at gøre det strafbart at deltage i en kriminel organisation i Den Europæiske Unions medlemsstater (1).

4. Hver medlemsstat træffer de nødvendige foranstaltninger for at sikre, at de i artikel 2, stk. 1, litra d), omhandlede strafbare handlinger kan straffes med fængsel af en maksimal varighed på mindst 5-10 år, når den strafbare handling er begået inden for rammerne af en kriminel organisation som defineret i fælles aktion 98/733/RIA, og prækursorerne er bestemt til at skulle anvendes i forbindelse med eller til produktion eller fremstilling af narkotika, i de i stk. 2, litra a) eller b), omhandlede tilfælde.

5. ...[konfiskation]»

Rammebeslutningen er ikke bindende for Norge, men det er naturlig å se hen til den ved utformingen av tilsvarende regler i her i landet.

4.2.3.2 Straffelovkommisjonens forslag

Straffelovkommisjonen peker på at straffenivået i Norge når det gjelder ulovlig innførsel mv. av narkotika er blitt karakterisert som et av de strengeste i verden, se delutredning VII side 337. Kommisjonen foreslår en vesentlig reduksjon i maksimumsstraff og dermed også i straffenivået. Generelt begrunner kommisjonen forslaget med følgende:

For det første vises det til at strafferammene i Norge står i en særstilling sammenlignet med de øvrige nordiske land, hvor maksimumsstraffen er fengsel inntil 10 år (Sverige og Finland). Departementet innskyter at etter lovendringen i 2004 er maksimumsstraffen i Danmark 16 år, jf. ovenfor. For det annet mener kommisjonen at det er et misforhold mellom narkotikastraffene og for eksempel straffene for alvorlige legemskrenkelser, drap, voldtekter og sedelighetsforbrytelser mot barn, se side 337 i utredningen. Straffutmålingen i alvorlige narkotikasaker bør etter kommisjonens syn bringes i samsvar med de straffutmålingstradisjonene som preger vårt rettssystem på de fleste andre om-

råder, og mer på linje med rettstilstanden i våre naboland. For det tredje peker kommisjonen på at de allmennpreventive virkningene av de ulike strafferammer eller straffutmåling på de nivåene som det her er tale om, unndrar seg prøving. Den suksessive hevingen av de øvre strafferammene fra 2 inntil 6 år (1968) og deretter i flere omganger til 21 års øvre strafferamme i 1984 har ikke hatt påviselig effekt på narkotikaomsetningen. Den senking av strafferammene som foreslås, vil etter kommisjonens vurdering ikke føre til økt narkotikakriminalitet.

Konkret foreslår kommisjonen at straffebudene mot narkotika samles i tre bestemmelser: se skissene til § 25-1 om narkotikaovertredelse, § 25-2 om grov narkotikaovertredelse og § 25-3 om grovt uaktsom narkotikaovertredelse. Det foreslås en øvre strafferamme på 10 år for grov narkotikaovertredelse, jf. side 337. Minstestraffen på fengsel i 2 år foreslås ikke videreført. For (vanlig) narkotikaovertredelse foreslås en øvre strafferamme på fengsel inntil 6 år, mens det for grovt uaktsom narkotikaovertredelse foreslås en strafferamme på bot eller fengsel inntil 2 år.

Kommisjonen foreslår at grov narkotikaovertredelse bare skal ramme ulovlig befatning med et meget betydelig kvantum av et særlig farlig stoff, se utredningen side 331. Det vises til Straffelovrådets vurderinger i NOU 1982: 25 om at det er en vesensforskjell i farlighet mellom cannabisstoffene og de harde stoffene som for eksempel heroin, kokain og amfetamin. Kommisjonen viser til at selv om ulovlig befatning med cannabis ikke vil rammes som grov overtredelse, vil en slik befatning likevel kunne straffes med flere års fengsel (inntil 6 år).

Endelig foreslår kommisjonen at kun grovt uaktsom overtredelse av skissen til §§ 25-1 og 25-2 skal være straffbar, se skissen til § 25-3. I forhold til straffeloven 1902 § 162 fjerde ledd, der simpel uaktsomhet er tilstrekkelig, innebærer forslaget en innskrenkning av området for det straffbare, se utredningen side 332 og generelt side 87 – 88.

4.2.3.3 Høringsinstansenes syn

Advokatforeningen, Norsk forening for kriminalreform (KROM), Norsk Organisasjon for Reform av Marihuana (NORMAL) og *Straffedes organisasjon i Norge (SON)* støtter kommisjonens forslag om å redusere strafferammene. *NORMAL* uttaler at straffutmålingen må stå i forhold til den faktiske skade som er skjedd, og i forhold til andre straffbare handlinger med et tilsvarende skadepotensial. NORMAL slutter seg også til forslaget om at kun grov uaktsomhet – og ikke simpel uaktsomhet – skal rammes. KROM støtter også forslaget om å redusere strafferammene, og viser særlig til misforholdet mellom narkotikastraffene og straffene for øvrige lovbrudd som det er naturlig å sammenlikne med, og at de allmennpreventive virkningene av ulike strafferammer vanskelig lar seg undersøke.

Riksadvokaten går imot forslaget. Det vises til at i praksis har straffene for narkotikalovbrudd gått ned de senere år. Sett i lys av den økende internasjonale kriminaliteten på dette området, uttaler riksadvokaten at det er grunn til å beholde det spillerom man har etter dagens strafferammer. Under enhver omstendighet synes en maksimumsstraff på 10 års fengsel for de mest alvorlige narkotikalovbruddene å gi et galt signal. *Politidirektoratet* går også imot forslaget om en vesentlig reduksjon i strafferammene, og uttaler at en slik reduksjon vil ha en negativ signaleffekt. Dette hensynet må veie tyngre enn ønsket om en harmonisering. Under henvisning til uttalelsen fra *Oslo politidistrikt* fremheves at de foreslåtte reduksjoner av den øvre strafferammen (opp mot en halvering) kan synes drastiske.

4.2.3.4 Departementets vurdering

Kommisjonens forslag reiser flere spørsmål. Ett er hvilke øvre strafferammer som skal gjelde, og i forlengelsen av dette hvilket nivå straffutmålingspraksis bør legges på – om det bør skje en videreføring av gjeldende praksis eller en vesentlig oppmyking. Et annet spørsmål er hvordan den nærmere inndelingen av straffebudet eller straffebudene bør være. Videre er det spørsmål om strafferammen for grov narkotikaovertredelse bare skal omfatte ulovlig befatning med en betydelig mengde narkotika av særlig farlig karakter. I praksis vil det innebære at overtredelser knyttet til stoffer som cannabis mv. ikke vil kunne rammes som grov narkotikaovertredelse, selv om det skulle gjelde svært store mengder. Et særskilt spørsmål er om uaktsomhetsansvaret bare skal ramme grov uaktsomhet. Departementet behandler spørsmålene i denne rekkefølgen, selv om problemstillingene har en viss tilknytning til hverandre.

Kommisjonens forslag om en sterk reduksjon i *strafferammene og straffutmålingspraksis* innebærer etter departementets vurdering et vesentlig endret syn på den strafferettslige vurderingen av narkotikaovertredelser. Forslaget om en øvre strafferamme på fengsel inntil 10 år innebærer mer enn en halvering av gjeldende øvre strafferamme (21 år). Som en konsekvens av forslaget til endringene i strafferammene skal også straffutmålingspraksis justeres vesentlig ned. Samtidig innebærer forslaget om at grove narkotikaovertredelser bare skal

omfatte et meget betydelig kvantum av et særlig farlig stoff, at den øvre strafferammen for praktisk viktige stoffer som cannabisstoffene (hasj og marihuana) blir redusert – ytterligere – fra gjeldende 21 år til 6 år.

Regjeringen har i Soria Moria-erklæringen (side 67) fastslått at den skal føre en restriktiv ruspolitikk. Det må anlegges et helhetsperspektiv på ruspolitikken og på bekjempelsen av narkotika. Straffebestemmelsene mot narkotikaovertredelser er ett av flere viktige virkemidler i bekjempelsen av narkotika. Slik departementet ser det, er det på denne bakgrunn ikke ønskelig med en generell nedjustering verken av de øvre strafferammene eller straffutmålingspraksis. Departementet viser til at flere høringsinstanser nettopp har fremhevet at endringene som kommisjonen foreslår, er for drastiske.

Strafferammene i ny straffelov skal gjenspeile et realistisk nivå i forhold til gjeldende straffutmålingspraksis, se Ot.prp. nr. 8 (2007 – 08) side 23 – 25. Det bør også være en indre, logisk sammenheng mellom de ulike strafferammer og alvorlighetsgraden det er tale om. Straffenivået ved narkotikaovertredelser har vært høyt. I nordisk sammenheng er Norge strengest. I Sverige og Finland er lengstestraffen fengsel inntil 10 år ved de grove overtredelsene, men slik at reglene om straffutmåling når flere forbrytelser begås samtidig (konkurrensreglene) kan medføre høyere straff.

I Danmark har en etter lovendringen i 2004 en øvre strafferamme på fengsel inntil 10 år (grov) og 16 år (særlig grov). Lengstestraffen på fengsel inntil 16 år i Danmark gjelder bare for ulovlig befatning med en betydelig mengde med særlig farlig eller skadelig stoff, eller for tilfelle der befatningen med et slikt stoff for øvrig har hatt en særlig farlig karakter, jf. dansk straffelov § 191 stk. 1 annet punktum. Hasj omfattes ikke av dette, og har en maksimumsramme på fengsel i 10 år. Før endringene i 2004 var de øvre strafferammene henholdsvis fengsel i inntil hhv. 6 og 10 år. I forarbeidene er det vist til at en heving av strafferammene i høyere grad vil avspeile straffverdigheten av disse overtredelsene. Det er uttalt at hevingen alene er begrunnet i å gi mulighet for en større gradering av straffutmålingen i de groveste tilfellene, se Straffelovrådets betænkning nr. 1424 (2002), om straffastsættelse og strafferammer II, side 654 (flertallet).

Departementet peker på at straffenivået over tid er blitt noe nedjustert i norsk rettspraksis. Især er det tilfelle for befatning med små kvanta narkotika til eget bruk. Slike tilfelle skal straffes mildere en annen befatning med narkotika, se særlig Rt. 1999 side 33. Er det tale om større kvanta tillegges dette momentet mindre vekt, se Rt. 2002 side 872 og Rt. 2003 side 118.

Det har imidlertid blitt foretatt en nedjustering utover dette, se for eksempel Rt. 2004 side 759 (ca. 8 kg. hasj). Dette dreier seg i første rekke om saker hvor kvantumet er nokså stort, men ikke svært stort. Denne nedjusteringen er nok et uttrykk for at en i praksis har ønsket et nødvendig spenn i bruk av strafferammene ettersom de aktuelle kvanta har økt i de større beslagene. For saker med et utpreget profesjonelt preg, har det ikke funnet sted en tilsvarende nedjustering i straffenivået. Her har praksis i stor grad vektlagt allmennpreventive hensyn, se til illustrasjon Rt. 2005 side 923 (92 kg hasj).

Samlet sett står en her overfor overtredelser hvor det i betydelig grad er blitt foretatt en gradering av utmålt straff innenfor strafferammene. For eksempel er det flere eksempler på saker der fengselsstraffen har vært i det øvre sjikt, se Rt. 1995 side 471 (18 år), Rt. 2006 side 964 (16 år) og Rt. 2007 side 399 (16 år). I de senere år har også Høyesterett i mindre grad tillatt straffutmålingsanker, idet en nå i stor grad har fått et festnet straffenivå.

Departementet har vurdert om det i lys av dette er tilstrekkelig med en 15-årsramme, men er blitt stående ved å foreslå en videreføring av den gjeldende 21-årsramme. Slik departementet ser det, er dette nødvendig for generelt å videreføre den veletablerte straffutmålingspraksis som har festnet seg. Bestemmelsen i straffeloven 2005 § 79 vil innenfor sitt virkeområde (flere lovbrudd, gjentakelse og organisert kriminalitet) medføre at den øvre strafferammen vil kunne forhøyes med 6 år til 21 års fengsel. For de groveste overtredelsene vil straffeloven 2005 § 79 ofte komme til anvendelse. Den ønskede graderingen i straffutmålingen kan dermed oppnås. Departementet mener likevel at 21-årsrammen bør videreføres – den er nødvendig i tilfelle hvor man kommer over de virkelig store bakmennene, jf. Ot.prp. nr. 23 (1983 – 84) side 29. Etter departementets syn kan det gjeldende straffenivået vanskelig opprettholdes dersom maksimumsstraffen settes til fengsel inntil 15 år. Departementet ser det som ønskelig med størst mulig ensartethet i strafferammene mellom de nordiske land, men finner ikke å kunne tillegge dette avgjørende betydning.

Straffelovkommisjonen viser også til at det er et misforhold mellom narkotikastraffene og for eksempel straffene for alvorlige legemskrenkelser, drap, voldtekter og sedelighetsforbrytelser mot barn. Etter departementets syn er en slik sammenlikning som Straffelovkommisjonen foretar, krevende, ettersom de verdier som straffebudene skal verne, er av en så ulik karakter. Som departementet fremhever i Ot.prp. nr. 8 (2007 – 08) side 24 – 25, er

det imidlertid ønskelig å rette opp skjevheter i strafferammer og straffenivået mellom ulike kategorier av kriminalitet (ekvivalensvurderingen). Det må kunne konstateres at enkelte grovere narkotikalovbrudd, i hvert fall frem til straffenivået ble justert noe ned i praksis, ble straffet uforholdsmessig strengt sammenliknet med for eksempel drap, grove legemskrenkelser og voldtekt. Grove narkotikaovertredelser vil på den annen side være av særlig allmennfarlig karakter, og skadepotensialet vil kunne være betydelig. Særlig ved omfattende salg av farlige stoffer settes mange menneskers liv og helse på spill. Ofte vil slike narkotikaovertredelser ha et større preg av profesjonalitet, der mer rasjonelle overveielser og risikobetraktninger gjør seg gjeldende. Hittil har nedslagsfeltet for bekjempelse av organisert kriminalitet vært tydeligst nettopp i forhold til narkotikaovertredelser, som ofte finansierer virksomhet som involverer grove krenkelser av liv, kropp og frihet. Riktignok kan straffverdigheten for gjerningspersonen variere med hensyn til hvilken rolle vedkommende har hatt i narkotikaovertredelsen, men dette vil være et sentralt straffutmålingsmoment, se for eksempel Rt. 1998 side 1673. Departementet foreslår dessuten en merkbar oppjustering av straffenivået for flere av de kategorier overtredelser som kommisjonen viser til, som for eksempel vold i nære relasjoner, seksuelle overgrep, grov vold samt forsettlig drap. Sammenholder en denne ønskede oppjusteringen med den nedjustering i straffenivået som har skjedd ved enkelte former for narkotikalovbrudd, mener departementet at lovforslaget i tilstrekkelig grad ivaretar hensynet til ekvivalens mellom de ulike kategorier av alvorlige straffbare forhold selv om straffenivået for grove narkotikalovbrudd opprettholdes.

På denne bakgrunn foreslår departementet at de gjeldende strafferammene i straffeloven 1902 § 162 videreføres. Det bør på samme måte som i dag gis strenge straffer for de profesjonelt pregede, alvorlige narkotikasakene. Samtidig er departementet enig i den varsomme nedjusteringen som over tid har funnet sted i straffenivået, særlig hva gjelder saker som omhandler narkotikaovertredelse knyttet til eget bruk. Slike tilfeller har en klart lavere straffverdighet enn befatning med narkotika som tar sikte på videresalg av større mengder narkotika. Samlet sett foreslår derfor departementet at den straffutmålingspraksis som nå etter hvert har festnet seg, videreføres, likevel slik at annen straff enn ubetinget fengsel i større grad bør anvendes i saker om videresalg av en liten mengde narkotika for å finansiere eget rusmisbruk.

Departementet har videre vurdert om man – som kommisjonen foreslår – bør nøye seg med en *inndeling* i kun vanlig og grov narkotikaovertredelse, se kommisjonens skisse til § 25-1 (bot eller fengsel inntil 6 år) og § 25-2 (fengsel inntil 10 år). Departementet foreslår imidlertid å videreføre den gjeldende inndeling. Strafferammen for vanlig narkotikaovertredelse bør som nå være bot eller fengsel inntil 2 år. Grov narkotikaovertredelse foreslås også inndelt slik som nå, med inntil 10, 15 og 21 års fengsel som ulike alternativer. Departementet viser her blant annet til at 10-årsrammen er hensiktsmessig ved tilståelsessaker, jf. straffeprosessloven § 248. Minstestraffen i straffeloven § 162 tredje ledd foreslås videreført, jf. Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) side 138.

Departementet følger heller ikke opp Straffelovkommisjonens forslag om at grov narkotikaovertredelse bare skal omfatte tilfeller med *betydelig kvantum av særlig farlig stoff*. Reelt sett er det her spørsmål om hvilket straffenivå en skal videreføre for narkotika som etter kommisjonens forslag ikke er «særlig farlige». Det mest praktiske eksempel er trolig cannabisstoffene. Også for slike stoffer er det i rettspraksis blitt idømt betydelige fengselsstraffer, se blant annet Rt. 1995 side 1975 (10 år), Rt. 2001 side 1408 (8 år og 6 måneder) og LB-2004-75062 (14 år – anke til Høyesterett nektet fremmet). *Departementet* ønsker også her å videreføre den linje rettspraksis har lagt seg på. Høyesterett har uttalt at det ikke er grunnlag for å nedjustere straffenivået i saker om profesjonell innførsel av større mengder cannabis, jf. Rt. 2005 s. 923 og sak 2008-09-19 («Wonderboy»). En oppfølging av kommisjonens forslag på dette punkt ville ha medført en kraftig nedpenalisering av de alvorligste former for befatning med cannabis, noe det ikke er grunn til. Skadepotensialet ved slike overtredelser er av en slik art at det tilsier en streng reaksjon. Til illustrasjon kan det vises til at en i Danmark har hatt tilfeller med ulovlig innførsel av cirka 12 tonn hasj, jf. Ugeskrift for retsvæsen (UfR) 2001 side 2059. Departementet understreker at det etter forslaget – som etter gjeldende praksis – vil være slik at hvilket omfang som kreves etter de ulike straffalternativer vil avhenge av typen stoff.

Departementet følger ikke opp kommisjonens forslag om at bare *grov uaktsomhet* skal være straffbart. Det vises generelt om dette spørsmålet til Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) side 114–115. Slik departementet ser det, er det på dette feltet viktig av effektivitetshensyn at også vanlig uaktsomhet rammes. Det dreier seg om handlinger som kan ha alvorlige konsekvenser, og hvor det i praksis ofte vil være vanskelig å motbevise den siktedes anførsel om at han ikke visste at det var narkotika han var i befatning med. Det kan også ofte være tale om så-

kalt «skjult forsett», og et krav om grov uaktsomhet vil kunne vanskeliggjøre strafforfølgingen.

For øvrig vises det til merknadene til lovforslaget §§ 231 og 232.

4.3 Grov overtredelse av alkohollovgivningen

4.3.1 Gjeldende rett

Lov 2. juni 1989 nr. 27 om omsetning av alkoholholdig drikk mv. (alkoholloven) § 10-1 tredje ledd setter straff for ulike overtredelser av loven når disse er knyttet til «et meget betydelig kvantum alkoholholdig drikk». Paragraf 10-1 tredje ledd regulerer de groveste tilfellene, og har en øvre strafferamme på fengsel inntil 6 år. Etter § 10-1 første ledd – som omhandler vanlig overtredelse – er strafferammen bøter eller fengsel inntil 6 måneder, mens § 10-1 annet ledd, som regulerer grov overtredelse, har en strafferamme på bøter eller fengsel inntil 2 år.

Straffskjerpelsen i § 10-1 tredje ledd som følge av at overtredelsen av de nærmere angitte bestemmelsene gjelder et meget betydelig kvantum, er aktuell ved følgende bestemmelser: § 2-1 om retten til innførsel av alkoholholdig drikk, § 3-1 om retten til salg av alkoholholdig drikk, § 8-1 om forbud mot tilvirking og omdestillering av brennevin, § 8-2 om ulovlig forvaring og lagring av alkoholholdig drikk og § 8-3 om tilvirkning, oppbevaring og omsetning av gjærende eller gjæret udestillert væske. Paragraf 10-1 tredje ledd ble vedtatt ved lov 15. mars 1991 nr. 5, se Ot.prp. nr. 56 (1989 – 90) og Innst. O. nr 25 (1990 – 91). Om bakgrunnen for bestemmelsen og økningen i strafferammen vises det til Ot.prp. nr. 56 (1989 – 90) side 40 – 43 og Innst. O. nr. 25 (1990 – 91) side 7. Begrunnelsen for 10-1 tredje ledd ble særlig forankret i avgiftspolitiske hensyn og de sosial- og helsemessige skadevirkninger av ulovlig omsetning. Bestemmelsens kjerneområde er organisert spritsmugling med betydelig profittmotiv.

4.3.2 Straffelovkommisjonens forslag

Straffelovkommisjonen foreslår at straffebestemmelsen i alkoholloven § 10-1 tredje ledd overføres til straffeloven, se skissen til § 25-4 og delutredning VII side 332 og 436. Forslaget begrunnes i hovedsak med at overtredelsen er så straffverdig at straffetrusselen bør plasseres i straffeloven. Videre vises det til at denne type overtredelser har stor likhet med narkotika- og dopingovertredelser. Denne saklige sammenhengen bør tillegges vekt ved plasseringen av straffebudet, se utredningen side 436. Innholdsmessig er Straffelovkommisjonens skisse til 25-4 om alvorlig alkoholovertredelse i hovedsak i samsvar med alkoholloven § 10-1 tredje ledd.

Straffelovkommisjonen foreslår imidlertid å endre skyldkravet fra simpel uaktsomhet til grov uaktsomhet, og viser til at det samme foreslås for narkotikaovertredelser, se utredningen side 332. Strafferammen på fengsel inntil 6 år foreslås videreført for forsettlige overtredelser, se utredningen side 332 og 338. Kommisjonen foreslår at strafferammen for grovt uaktsomme overtredelser bør være markert lavere enn ved forsettlig overtredelse – dvs. bot eller fengsel inntil 2 år. Kommisjonen fremhever videre at forslaget om overføring av alkoholloven § 10-1 tredje ledd til straffeloven reiser spørsmål om det er behov for endringer i strafferammene i § 10-1 første og annet ledd, se side 338, og den fremholder at strafferammene for uaktsomme overtredelser i alkoholloven ikke synes veloverveide. Alkoholloven § 10-1 annet ledd gir en strafferamme på 2 år for uaktsomme overtredelser, en strafferamme som er lik den Straffelovkommisjonen foreslår for grovt uaktsomme overtredelser som gjelder et meget betydelig kvantum alkoholholdig drikk, jf. § 25-4. Kommisjonen peker på at strafferammen for uaktsom narkotikaovertredelse er fengsel inntil 2 år uansett stoffmengde eller stofftype.

4.3.3 Høringsinstansenes syn

Flere høringsinstanser har merknader til kommisjonens skisse.

Agder lagmannsrett uttaler at alkoholloven § 10-1 ikke bør splittes opp. Dersom dette gjøres, bør antakelig mer av forbudet flyttes over til straffeloven, slik at man får en mer allmenn regulering der. Det vises til at en slik løsning har kommisjonen foreslått for skattesvik, jf. §§ 32-4 til 32-6. Også *Politidirektoratet* går imot en overføring av alkoholloven § 10-1 tredje ledd til straffeloven. Det fremheves at bestemmelsen hører saklig hjemme i alkoholloven, uavhengig av kvantumet. Det vises til at den samme problemstillingen kan oppstå i tilknytning til nedsubsumering ved overtredelser av alkoholloven som ved overtredelser av utlendingsloven. *Asker og Bærum politidistrikt* er også negative til overføringsforslaget. *Dommerforeningen* uttaler at det er praktisk uheldig å splitte reglene om alkohollovbrudd slik at de groveste bestemmelsene finnes i straffeloven og de mildere i alkoholloven. Dommerforeningen fremhever på generelt grunnlag at samtlige bestemmelser innen en særlovs område bør finnes i særloven og ikke deles mellom straffeloven og særloven.

Advokatforeningen slutter seg på generelt grunnlag til forslaget.

4.3.4 Departementets vurdering

Departementet vil først vurdere spørsmålet om alkoholloven § 10-1 tredje ledd bør flyttes til straffeloven.

Departementet har i Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) side 51-55 lagt til grunn at det kreves særlige argumenter for skille saklig likeartede overtredelser, slik at de grove overtredelser reguleres i straffeloven, mens de mindre alvorlige overtredelser reguleres i spesiallovgivningen. Etter departementets syn er det imidlertid gode grunner for å overføre alkoholloven § 10-1 tredje ledd til straffeloven. Viktigst er at det er tale om meget alvorlige overtredelser, med en øvre strafferamme på fengsel inntil 6 år, se til illustrasjon Rt. 2003 side 736. At overtredelser av mer ordinær karakter rammes av spesiallovgivningen og de mer alvorlige overtredelser rammes av straffeloven, er velkjent også i gjeldende straffelovgivning. Det kan her for eksempel vises til at narkotikaovertredelser dels rammes av legemiddelloven og dels av straffeloven, og denne ordningen foreslås videreført. Ved en slik lovteknisk løsning oppnås dessuten at de mest alvorlige overtredelser mot lovgivning om narkotika, doping og alkohol samles. Departementet slutter seg derfor til Straffelovkommisjonens forslag om å overføre alkoholloven § 10-1 tredje ledd til straffeloven, se lovforslaget § 233. Det bør i forlengelsen av dette inntas en henvisning i alkoholloven § 10-1 til lovforslaget § 233.

Lovforslaget § 233 om alvorlig overtredelse av alkoholloven svarer innholdsmessig i hovedsak til gjeldende alkohollov § 10-1 tredje ledd. Etter departementets vurdering bør strafferammen på fengsel inntil 6 år videreføres for de forsettlige overtredelser, i tråd med kommisjonens forslag.

Kommisjonen har som nevnt foreslått at bare grov uaktsomhet skal rammes, og ikke alminnelig (simpel) uaktsomhet. Forslaget innebærer en nedkriminalisering sammenlignet med gjeldende rett. Departementet deler ikke kommisjonens syn på dette punkt, og foreslår å videreføre skyldkravet simpel uaktsomhet. Dels er dette begrunnet i effektivitetshensyn, men samtidig står en her overfor handlinger som kan ha alvorlige konsekvenser. Det vises også til at en tilsvarende løsning foreslås for narkotika- og dopingovertredelsene.

Departementet viser videre til at i dag er det en lengstestraff på fengsel inntil 6 år for uaktsomme overtredelser etter § 10-1 tredje ledd, og en øvre strafferamme på 2 år for uaktsomme overtredelser av § 10-1 annet ledd. Kommisjonen foreslår at den øvre strafferammen for grovt uaktsom alvorlig alkoholovertredelse bør være på 2 år, jf. § 25-4 og delutredning VII side 332 og 337 – 338. Departementet er enig med kommisjonen i at uaktsomme grove alkoholovertredelser gjennomgående bør bedømmes mildere strafferettslig enn forsettlige overtredelser. Det foreslås derfor en øvre strafferamme på fengsel inntil 3 år for uaktsomme grove alkoholovertredelser, jf. lovforslaget § 233 annet ledd. Departementet foreslår ikke endringer i strafferammen i alkoholloven § 10-1 annet ledd. Departementet kan ikke se at det er grunnlag for å endre skyldkravet i alkoholloven § 10-1. Effektivitetshensyn tilsier at også vanlig uaktsomhet bør rammes, jf. også ovenfor. Departementet foreslår imidlertid at det i alkoholloven § 10-1 tredje ledd inntas en henvisning til lovforslaget § 233 i straffeloven. For øvrig vises det til merknadene til lovforslaget § 233 og endringsforslaget til alkoholloven § 10-1.

4.4 Dopingovertredelse

4.4.1 Oversikt

Her behandler departementet for det første spørsmålet om kriminalisering av bruk, erverv og besittelse av visse dopingmidler, jf. punkt 4.4.2. Videre behandles spørsmål i tilknytning til videreføring av straffeloven 1902 § 162 b.

4.4.2 Kriminalisering av bruk, erverv og besittelse av dopingmidler?

4.4.2.1 Gjeldende rett

Straffeloven § 162 b første ledd om dopingforbrytelser rammer «[d]en som ulovlig tilvirker, innfører, utfører, oppbevarer, sender eller overdrar ... dopingmiddel». Formålet med å innføre bestemmelsen i 1992 var å kunne ramme mer effektivt den som fremskaffer og omsetter dopingmidler. Gjerningsbeskrivelsen er langt på vei parallell med bestemmelsen om narkotikaforbrytelser i straffeloven 1902 § 162 første ledd. Forskjellen er at § 162 b første ledd ikke rammer erverv av dopingmiddel, mens erverv av narkotika rammes av § 162 første ledd. Videre er besittelse og bruk av narkotika straffbar etter legemiddelloven § 24 annet ledd jf. § 31 annet ledd. Besittelse og bruk av dopingmidler er derimot ikke straffbar.

Ved forberedelsen av straffeloven 1902 § 162 b ble det vurdert å sette straff også for erverv, besittelse og bruk av dopingmidler. Straffelovrådet gikk i NOU 1990: 30 Straffereaksjoner i tilknytning til doping inn for å kriminalisere erverv, besittelse og bruk av «syntetiske androgener og anabole steroider», jf. utredningen side 39 – 40. Men flere høringsinstanser tok avstand fra forslaget. Justisde-

partementet sluttet seg til disse høringsinstansene, jf. Ot.prp. nr. 46 (1991 – 92) side 11 – 13. I sin begrunnelse for å ikke kriminalisere bruk mv. av dopingmidler uttalte departementet følgende (side 13):

> «På dette området bør man overlate til idretten å foreta de nødvendige kontroller og å sette i verk sanksjoner. Regler om erverv, bruk og besittelse vil i første rekke rette seg mot den enkelte idrettsutøver. Det sanksjonssystemet idretten selv rår over, har trolig en vel så god preventiv virkning overfor idrettsutøvere som en eventuell straffebestemmelse i den alminnelige lovgivningen. Bruk av dopingmidler er dessuten i større grad idrettens problem alene og i mindre grad et samfunnsproblem enn andre former for befatning med dopingmidler. Videre ville det være praktisk vanskelig om politiet og påtalemyndigheten skulle etterforske og påtale bruk av dopingmidler. Spesielt vil det kunne oppstå vanskelige rettssikkerhetsproblemer i tilknytning til prøvetaking og analyse, se nærmere Straffelovrådets utredning s 43. Kriminalisering av bruk m.v ville dessuten kreve relativt store ressurser på bekostning av andre og viktige oppgaver politiet og påtalemyndigheten har.
>
> Et annet moment som taler imot å kriminalisere bruk av dopingmidler, er at en på grunn av bevisbyrdereglene i idrettens eget regelverk vil kunne oppleve at en idrettsutøver dømmes av idrettens egne organer, men frifinnes av en alminnelig domstol. Dette vil kunne gi en negativ signaleffekt. Slike problemer vil ikke oppstå for andre former for befatning med dopingmidler, fordi reglene om omvendt bevisbyrde bare gjelder ved bruk.»

Heller ikke Stortinget gikk i 1992 inn for å kriminalisere erverv, besittelse (til eget bruk) og bruk av dopingmidler.

Da straffeloven § 162 b ble etterkontrollert i 1998, ble spørsmålet om å kriminalisere erverv, besittelse og bruk av dopingmidler reist på ny. Riksadvokaten tok uttrykkelig avstand fra forslaget. Justisdepartementet sluttet seg til dette og viste til begrunnelsen fra 1992, jf. Ot.prp. nr. 8 (1998 – 99) om lov om endringer i straffeloven og straffeprosessloven mv (inndragning av utbytte) side 62 – 63.

Det finnes heller ingen andre straffebestemmelser som uttrykkelig rammer erverv, besittelse og bruk av dopingmidler. Unntaksvis kan slik befatning med dopingmidler være straffbar etter andre bestemmelser, for eksempel hvis midlet også er et narkotikum (som for eksempel amfetamin).

«Narkotikalisten» og «dopinglisten», jf. henholdsvis forskrift 30. juni 1978 nr. 8 om narkotika mv. (narkotikalisten) og forskrift 30. april 1993 nr. 318, regulerer hva som skal anses som henholdsvis narkotika og dopingmidler i straffelovens forstand. Hvilke stoffer som etter straffelovgivningen regnes som henholdsvis narkotika og dopingmidler, korresponderer ikke med hva som innen idretten regnes som dopingmidler. For det første er en rekke stoffer på NIFs dopingliste i strafferettslig sammenheng klassifisert som narkotika (ved at de er oppført på narkotikalisten). For det andre faller en rekke av «dopingmidlene» på NIFs dopingliste utenfor både narkotikalisten og dopinglisten.

Medvirkning til dopingforbrytelse er straffbar etter § 162 b fjerde ledd. Paragraf 162 b fjerde ledd rammer dessuten medvirkning til «bruk av dopingmiddel». Hovedgrunnen til at medvirkning til bruk av dopingmidler er kriminalisert selv om bruken er lovlig, er at det anses som særlig alvorlig dersom trenere, ledere, helsepersonell eller andre i støtteapparatet rundt idrettsutøvere råder utøverne til å dope seg.

4.4.2.2 Rettstilstanden i andre nordiske land

I *Sverige* er ulike former for befatning med visse dopingmidler forbudt ved en egen lov – lagen om förbud mot vissa dopningsmedel – som trådte i kraft i 1992. Loven gjelder syntetiske anabole steroider, testosteron og derivater av disse stoffene samt veksthormoner. Dessuten gjelder loven kjemiske substanser som øker kroppens egen produksjon, og frigjøringen av veksthormoner eller testosteron og derivater av testosteron. Opprinnelig var bare overdragelse, tilvirkning, oppbevaring og besittelse av slike stoffer, samt det å by dem ut for salg, straffbart. Etter en lovendring som trådte i kraft i 1999, er også ulovlig bruk av disse stoffene straffbar.

Etter samme modell som den svenske har *Danmark* en egen dopinglov – lov 21. april 1999 nr. 232 om forbud mod visse dopingmidler. Loven rammer noen flere stoffer enn den svenske dopingloven, hovedsakelig erytropoietin (EPO) og midler med lignende virkning. Ulovlig salg, annen overdragelse eller spredning, tilvirkning, innførsel, utførsel, og besittelse av slike stoffer er straffbar. Til forskjell fra Sverige er bruk av dopingmidler ikke straffbar. Ved lov 22. desember 2004 nr. 1438 om fremme af dopingfri idræt har kulturministeren fått myndighet til å kunne gi nærmere regler om avgrensningen av doping. Denne loven etablerer også Anti Doping Danmark som en permanent offentlig institusjon med ansvar for blant annet kontroll, opplysning, forskning og internasjonalt samarbeid.

Finland har ikke noen egen dopinglov. Men de fleste dopingmidlene er legemidler som faller inn under bestemmelsene i den finske legemiddelloven

– läkemedelslagen 10. april 1987 (395/1987). Etter 96 § er ulovlig lagerhold, salg eller annen overdragelse, tilvirkning og import av slike legemidler straffbar. Innførsel av dopingmidler kan også rammes av den finske strafflagen 19. desember 1889 (39/1889) 44 kap, se proposisjon RP nr. 17/2001 om endringer i blant annet den finske straffeloven 44 kap. I 6 § er det gitt regler om vanlig dopingovertredelse, i 7 § om grov dopingovertredelse og i 8 § om de minst alvorlige dopingovertredelsene (lindrig dopningsbrott). Strafferammene er henholdsvis bot eller fengsel inntil 2 år (6 §), fengsel i minst 4 måneder og høyst 4 år (7 §) og bøter (8 §). Fremstilling, innførsel og spredning av dopingmiddel er kriminalisert gjennom bestemmelsene i den finske strafflagen. Som i Danmark er bruk av dopingmidler ikke straffbar. Besittelse er kriminalisert i de tilfeller hvor det sannsynlige formålet er ulovlig spredning av dopingmidlet.

4.4.2.3 Høringsnotat 10. oktober 2001. Høringsinstansenes syn

Justisdepartementet foreslo i høringsbrev 10. oktober 2001 å kriminalisere erverv, besittelse og bruk av anabole steroider/testosteron (AAS) og preparater som inneholder slike stoffer. Etter forslaget skulle overtredelser straffes med bøter eller fengsel inntil 6 måneder. De nye reglene ble foreslått inntatt i legemiddelloven. Om begrunnelsen for forslaget uttalte departementet (høringsbrevet side 20):

> «Det er ingen tvil om at bruk av dopingmidler er uønsket atferd som bør bekjempes – av offentlige myndigheter og av idrettens egne organer. Spørsmålet er om trussel om straff er et egnet virkemiddel. Spørsmålet står i en noe annen stilling enn da det ble vurdert i 1992, først og fremst ved at fokus er sterkere på dopingbruken til unge mennesker utenfor det organiserte idrettsmiljøet. Argumentet om at idrettens egne organer best kan bekjempe bruk av dopingmidler, kan derfor ikke tillegges så stor vekt som før. Den uorganiserte gruppen av brukere kan dessuten være vanskeligere å nå med andre virkemidler, som for eksempel informasjon og holdningsskapende arbeid. Selv om det ikke foreligger fullgod vitenskapelig dokumentasjon, må det også tas på alvor at det kan være en sammenheng mellom bruk av anabole steroider og utøvelse av vold. Særlig de alvorlige konsekvensene av vold og særlig aggressiv vold – gjerne i kombinasjon med alkohol- eller narkotikapåvirkning – gjør at det ut fra en føre-var tankegang er mer nærliggende enn før å kriminalisere bruk av enkelte dopingmidler. Bruk av dopingmidler er også et problem for brukeren selv, selv om helseskadelig livsførsel normalt ikke er straffverdig.»

Den bærende begrunnelse for forslaget var den mulige sammenhengen mellom bruk av dopingmidler og utøvelse av vold.

Høringsinstansene var delt i synet på forslaget om å kriminalisere bruk mv. av dopingmidler. *Kultur- og kirkedepartementet, Politidirektoratet, Oslo statsadvokatembeter, Politiets Fellesforbund, Advokatforeningen, Den norske lægeforening, Barneombudet, LO, NIF, Aker universitetssykehus HF – Seksjon for dopinganalyse*, stilte seg alle positive til kriminaliseringen. Derimot var *riksadvokaten, Hordaland statsadvokatembeter, Kripos, Statens rettstoksikologiske institutt, Norsk forening for Helhetsmedisin og Fritt Helsevalg (FHV),* negative til å kriminalisere bruk mv. av doping.

Kultur- og kirkedepartementet viste til at det gjennom en årrekke er utrettet et vesentlig arbeid for å bekjempe doping innenfor den organiserte idretten, slik at dopingbruk innenfor den organiserte idretten neppe har betydelig omfang. Videre ble det vist til arbeidet som Kontaktutvalget for antidopingarbeid i Norge har nedlagt, og at erfaringen var at dopingproblemet i all hovedsak er knyttet til miljøer utenfor den organiserte idretten. Kontaktutvalget anbefalte også at erverv og besittelse av dopingmidler kriminaliseres, og at det dessuten burde vurderes om bruk skal kriminaliseres. Kultur- og kirkedepartementet sluttet seg til beskrivelsen i høringsbrevet av den mulige sammenhengen mellom doping og vold, og pekte på at den praktiske erfaringen som fagmiljøer og offentlige instanser hadde innhentet fra arbeid med miljøer der denne type stoffer misbrukes, måtte tillegges betydelig vekt.

Politidirektoratet sluttet seg også til forslaget om kriminalisering, og viste særlig til at slik straffeloven § 162 b har vært praktisert, har politiet ofte støtt på problemer med å skille hva som er straffri besittelse til eget bruk og hva som er straffbar oppbevaring. Forslaget om kriminalisering av besittelse mv. ville medføre en klargjøring her. *Oslo statsadvokatembeter* var enig i dette, og uttalte videre at det kan synes åpenbart at dopingbruk gir økt aggressivitet og dermed avler vold, og at alene denne muligheten burde være et hovedargument for kriminalisering. Uavhengig av dette understreket man at politiet regelmessig beslaglegger dopingmidler hos personer mistenkt for kriminelle forhold – også vold. Selv om en skulle anta at dopingbruk ikke fører til vold eller økt aggressivitet, så bør ikke personer – som bevislig begår voldelige handlinger – gjøres mer fysisk rustet til voldsutøvelse gjennom legalt å kunne bruke og besitte dopingmidler.

Politiets Fellesforbund støttet også forslaget om kriminalisering, og uttalte blant annet at det er ingen tvil om at det blir utøvet vold av dopingsmisbrukere i en uakseptabel grad. En straffetrussel vil markere at samfunnet fordømmer slikt misbruk. Det er nødvendig for å skape den nødvendige respekt for forbudet, og en effektiv oppfølging av det at det stilles tilstrekkelige midler til disposisjon for politiet i dette arbeidet. *Barneombudet* var også positiv, og pekte blant annet på at en kriminalisering vil skjerme ungdom mot fristelsen til bruk av dopingmidler og gi et klart signal fra samfunnets side om at dette er uønsket. *Aker universitetssykehus HF – Seksjon for dopinganalyser* sluttet seg til forslaget, og uttaler at selv om det mangler gode, kontrollerte kliniske studier av sammenhengen mellom doping og voldsutøvelse, kan bruk av anabole steroider/testosteron gjøre brukerne aggressive og mer voldelige. Det ble også fremhevet at de nødvendige analysemetodene er etablert.

Av høringsinstansene som var positive til kriminalisering, var det ingen som har innvendinger mot at straffetrusselen plasseres i legemiddelloven.

Riksadvokaten støttet ikke forslaget. Det ble fremhevet at en bør være varsom med nykriminaliseringer uten at det er solid dokumentert om, og i hvilket omfang, den handling som det vurderes å gjøre straffbar, er skadelig. Riksadvokaten kunne ikke se at det er dokumentert slike skadevirkninger knyttet til bruk av dopingmidler, og heller ikke godtgjort at kriminalisering vil være en effektiv måte å bekjempe dopingbruk på. Riksadvokaten fremhevet særlig at bruk av dopingmidler skader brukerens helse, men for at selvbeskadigende atferd i seg selv skal være tilstrekkelig grunn til kriminalisering, burde det i alle fall påvises at bruk av dopingmidler er vesentlig mer skadelig enn annen risikoatferd – som for eksempel alkoholmisbruk og røyking. For det annet understreket riksadvokaten at det ikke er holdepunkter for å legge til grunn en sammenheng mellom bruk av dopingmidler og narkotikamisbruk, blant annet i form av nyrekruttering til narkotikabruk. Dopingmidler er i motsetning til narkotika ikke et rusmiddel, og den sosiale kontekst stoffene brukes i er formodentlig forskjellig. Det er derfor grunn til å anta at det i motsetning til narkotika ikke foreligger en betydelig spredningsfare. For det tredje mente riksadvokaten at det ikke fantes belegg for at kriminalisering med noen grad av sannsynlighet vil hindre voldshandlinger som ellers ville bli begått. For det fjerde ble det vist til at bruk av doping tilsynelatende er mindre utbredt i Norge enn i andre sammenlignbare land, og at det er ikke dokumentert at bruken øker. Internasjonalt er det også uvanlig å kriminalisere bruk mv. av dopingmidler. For det femte mente riksadvokaten at håndhevingen av et eventuelt straffebud åpenbart ville bli vanskelig, ettersom politiet bare ved å oppsøke et treningsstudio kan etablere skjellig grunn til mistanke mot noen av de tilstedeværende og således foreta ransaking eller ta blodprøve.

Hordaland statsadvokatembeter uttalte at bruk av dopingmidler klart nok er uønsket atferd, men at dette ikke burde kriminaliseres. Det ble ansett som utelukket at kostbare etterforskningsskritt som blod- og urinprøver med etterfølgende analyser ville bli anvendt ved mistanke om doping dersom dette skulle bli kriminalisert. *Kripos* gikk også imot forslaget, blant annet fordi bruk av anabole-androgene steroider fremstår som et marginalt problem i dagens samfunn. Også Kripos var skeptisk til at det skulle være noen sammenheng mellom bruk av doping og vold. *Statens Rettstoksikologiske Institutt* gikk imot forslaget om kriminalisering fordi kunnskapen i dag bare synes å indikere en viss risiko for egne helseskader ved ekstrem bruk. SRI pekte på flere praktiske problemer knyttet til muligheten for å oppdage og effektivt forfølge bruk av dopingmidler. Et forbud ville også kunne ha uheldige virkninger for de pasienter som av medisinske grunner vil benytte de aktuelle stoffene.

4.4.2.4 Høringsbrev 12. februar 2004. Høringsinstansenes syn

Høringen i 2001 avdekket en uenighet om det er noen sammenheng mellom misbruk av anabole steroider/testosteron (AAS) og risiko for økt aggresjon og voldelig atferd. Departementet oppnevnte derfor en arbeidsgruppe for å innhente faglige vurderinger og få dette spørsmålet belyst best mulig. Arbeidsgruppen besto av den daværende formannen i Rettsmedisinsk kommisjon, professor Bjørnar Olaisen (leder), professor Egil Haug, Hormonlaboratoriet ved Aker universitetssykehus, og professor Jørg Mørland, Divisjon for rettstoksikologi og rusmiddelforskning ved Statens institutt for folkehelse. Seniorforsker Kurt I. Myhre, Senter for medisinsk metodevurdering, var sekretær for gruppen. Arbeidsgruppen fikk i mandat å innhente de viktigste forskningsresultatene som berører spørsmålet om en eventuell sammenheng mellom misbruk av anabole steroider/testosteron (AAS) og økt risiko for aggresjon og voldelig atferd hos misbrukeren, og å gi en samlet bedømmelse av hva forskningen på området tillater av slutninger av om og eventuelt i hvilken grad det foreligger en slik sammenheng. Rapporten ble avgitt til departementet 8. januar 2004. Departementet sendte rapporten på høring 12. februar 2004.

Arbeidsgruppen gjorde en omfattende evaluering av den viktigste forskningslitteraturen på området. Arbeidsgruppens medlemmer var enige om følgende konklusjoner:

- Det kan anses som vel dokumentert at anabole steroider i doser opp til lave dopingdoser innebærer liten eller ingen påvirkning av personens aggresjonsnivå.
- Det er ikke dokumentert at det er årsaksmessig sammenheng mellom noe moderate doser anabole steroider og aggressivitet.
- Det er ikke gjort forsøk med bruk av flere ulike anabole steroider samtidig, og heller ikke med gjentatte, langvarige kurer. De dosene man har benyttet eksperimentelt, er ikke i nærheten av de høyeste som trolig er benyttet i dopingsammenheng. Man har derfor ikke eksperimentelt basert kunnskap om hvilke effekter slike doser har.
- Den samlede informasjon fra de kontrollerte kliniske forsøkene der det er benyttet de høyeste dosene, gir indikasjon på at bruk av anabole steroider i store doser hos noen, kanskje spesielt disponerte individer, kan utløse psykiske tilstander som er betegnet som mani/hypomani, dvs. tilstander som også kan innebære økt aggressivitet.
- I befolkningsundersøkelser er det en assosiasjon mellom bruk av anabole steroider og aggressiv adferd og voldsutøvelse (både som forøver og som offer). Om og i hvilken grad denne assosiasjonen avspeiler en årsaksmessig sammenheng, er ikke klarlagt. Det er godt vitenskapelig belegg for at også andre faktorer enn bruken av anabole steroider kan bidra. De miljøer som bruker anabole steroider, er også gjerne preget av bruk av legale og illegale rusmidler, av annen risikoadferd og av andre terskler for voldelig atferd.

I en sammenfattende konklusjon fastslo arbeidsgruppen at det ikke fantes tilstrekkelig vitenskapelig dokumentasjon for å kunne si at det foreligger en årsaksmessig sammenheng mellom bruk av AAS og aggresjon/vold. På den annen side kunne man på bakgrunn av den samlede faglitteratur ikke utelukke en slik årsakssammenheng, særlig ved bruk av høye doser og/eller kombinasjon av ulike stoffer hos følsomme individer.

I *høringsbrevet 12. februar 2004* ba departementet om høringsinstansenes merknader til rapporten, og høringsinstansene ble spurt om rapporten påvirket deres vurdering av om bruk mv. av dopingmidler burde gjøres straffbar. Også ved denne høringen er høringsinstansene delt i synet på å kriminalisere bruk mv. av dopingmidler.

Helsedepartementet støtter forslaget om kriminalisering, og påpekte at det kan være vanskelig å designe en forskningsstudie som vitenskapelig beviser en sammenheng mellom bruk av visse dopingmidler og vold. På bakgrunn av kunnskap fra deskriptive studier og erfaringer fra sikkerhets-, fengsels- og rettspsykiatrien om årsaker til bruk av alvorlig vold, anbefalte man kriminalisering. *Kultur- og kirkedepartementet* opprettholdt sitt standpunkt fra 2001 og støttet forslaget om kriminalisering. Særlig ble det vist til at arbeidsgruppens store vektlegging av eksperimentelle studier medfører at rapporten kun i begrenset grad kan si noe om sammenhengen mellom dopingbruk og aggresjon/vold. Det bør i stedet satses mer på ulike typer observasjonsstudier. Tilbakemeldinger fra misbrukermiljøene og pårørende til misbrukere har også synliggjort at de involverte parter i mange tilfeller opplever en klar sammenheng mellom misbruk av dopingmidler og aggresjon/vold. Ved kriminaliseringsspørsmålet bør det tas utgangspunkt i at det foreligger en potensiell økt risiko for voldelig adferd hos dem som misbruker dopingmidler. Om effekten av et lovforbud uttales at det i første rekke er allmennpreventive hensyn som taler for et forbud – det vil være en viktig signaleffekt spesielt overfor dem som befinner seg utenfor de organiserte idrettsmiljøene, hvor det i dag ikke eksisterer sanksjonsmuligheter. Å unnlate kriminalisering med den begrunnelse at idrettens eget kontroll- og sanksjonssystem virker tilstrekkelig preventivt og effektivt, ble sett på som problematisk idet idrettens sanksjonssystem ikke har preventiv effekt utenfor den organiserte idretten. Kultur- og kirkedepartementet var positiv til en kriminalisering av bare besittelse, men pekte på at kriminalisering av henholdsvis besittelse, erverv og bruk må ses i sammenheng.

Politidirektoratet opprettholder også sitt standpunkt fra 2001, og gikk inn for kriminalisering. Med de etiske begrensninger som ligger til grunn for gjennomføring av studier av sammenhengen mellom bruk av AAS og voldsutøvelse, kombinert med strenge vitenskapelige krav for å konkludere med en sammenheng, mente direktoratet det neppe er mulig å komme nærmere en konklusjon om årsaksmessig sammenheng mellom bruk av AAS og aggresjon/vold enn arbeidsgruppen har gjort i sin rapport. Etter Politidirektoratets mening vil kriminalisering gi harmoni i lovverket og bidra til enklere håndheving, samtidig som det vil gi en god signaleffekt. Om muligheten for bare å kriminalisere besittelse, mente man at hensynet til enkel retts-

håndhevelse og signaleffekten tilsier at også erverv og bruk bør kriminaliseres. *Oslo politidistrikt* fastholder sin anbefaling om å kriminalisere dopingbruk. Politidistriktets erfaringsgrunnlag om misbruk av AAS hos enkelte voldsutøvere tilsier at det må ha påvirket vedkommendes handlemønster i negativ retning. *Politimesteren i Rogaland* går også inn for kriminalisering, og uttalte blant annet at arbeidsgruppens rapport ikke fanger opp den målgruppen som politiet og helsevesen kommer i befatning med ved uprovosert vold og annen kriminell virksomhet der bruk av AAS står sentralt. Også *Politimestrene i Sunnmøre, Sør-Trøndelag og Troms* samt *Politihøgskolen* støtter forslaget. *Barneombudet* gikk fortsatt inn for kriminalisering, fordi det hersker en tilstrekkelig usikkerhet i vurderingen av sammenhengen mellom vold og bruk av AAS til at bruk, erverv og besittelse bør være forbudt.

Stiftelsen Antidoping Norge (ADN) – etablert 3. juni 2003 – støtter forslaget om kriminalisering. Om arbeidsgruppens rapport påpekte man det at den la mest vekt på studier med høyt evidensnivå som har mindre betydning for problemstillingen. På den annen side ble observasjonsstudier med lavt evidensnivå – som har stor betydning for problemstillingen – tillagt begrenset vekt. ADN mente derfor at spørsmålet om kriminalisering burde vurderes slik at praktisk erfaring fra misbrukermiljøer tillegges vekt.

Riksadvokaten opprettholder sitt standpunkt fra 2001, og går imot en kriminalisering av bruk mv. av dopingmidler. Den rette tilnærmingsmåten ved spørsmål om nykriminalisering er etter riksadvokatens syn å forsøke å danne seg en kvalifisert mening om hvor samfunnsskadelig forholdet er. Riksadvokaten kunne vanskelig se at arbeidsgruppens rapport ga støtte for en kriminalisering. Skal det kunne forsvares å kriminalisere bruk mv. av dopingmidler, bør det vært påvist i alle fall en like klar sammenheng mellom bruk av slike midler og vold som mellom bruk av alkohol og vold. Også *Hordaland statsadvokatembeter* går imot kriminalisering – som i 2001.

Kripos fastholder at bruk mv. av dopingmidler ikke bør kriminaliseres. Det ble uttalt at arbeidsgruppens rapport har underbygget og forsterket den kunnskapen medisinsk viten tidligere har presentert på området – at det ikke er påvist noen sikker årsakssammenheng mellom bruk av AAS og aggressiv adferd.

Advokatforeningen viser til arbeidsgruppens konklusjon om at det kun er ved bruk av anabole steroider i store doser hos noen, kanskje spesielt disponerte individer, at det kan utløses psykiske tilstander som kan innebære økt aggressivitet. På denne bakgrunn mener foreningen at det ikke er grunn til å sette straff for kriminalisering av bruk mv. av dopingmidler – og Advokatforeningen inntok dermed motsatt standpunkt enn under 2001-høringen.

4.4.2.5 Straffelovkommisjonens forslag. Høringsinstansenes syn

I delutredning VII side 333 viste *Straffelovkommisjonen* til høringsbrevet 10. oktober 2001 og forslagene om å kriminalisere bruk, erverv og besittelse av dopingmidler. Kommisjonens standpunkt var at bruk av dopingsmidler ikke bør være straffbar. Det vises til at hovedformålet med et forbud om bruk av dopingmidler synes å være å unngå skade på brukeren. Etter kommisjonens syn bør straff først og fremst brukes for å motvirke handlinger som skader andre enn gjerningspersonen selv.

Av høringsinstansene er det bare *Generaladvokaten* og *Forsvarets overkommando* som har uttalt seg om kommisjonens forslag. Begge fremhevet at det innenfor en militær avdeling er meget uheldig dersom dopingmidler anvendes – dette er handlinger som kan berøre for eksempel dømmekraft eller selvkontroll. Begge høringsinstanser gikk inn for kriminalisering, og subsidiært ble det anmodet om at slik bruk gjøres straffbar for Forsvarets personell.

4.4.2.6 Representantforslag i Stortinget

I *Dokument nr. 8:104 (1997 – 98)* foreslo stortingsrepresentantene Grethe Fossli, Vidar Bjørnstad og Jon Olav Alstad å utvide straffeloven § 162 b til også å omfatte bruk av dopingmidler. I sin uttalelse til justiskomiteen, inntatt som vedlegg til *Innst. S. nr. 220 (1997 – 98)*, viste Justisdepartementet til at Kontaktutvalget for anti-dopingarbeid, som ble oppnevnt av kulturministeren 24. november 1997, skulle se nærmere på hvilke spørsmål som måtte utredes for å ta stilling til om bruk av dopingmidler burde kriminaliseres. Departementet mente utvalgets arbeid burde avventes før kriminalisering av dopingbruk ble vurdert på ny. Justiskomiteen bemerket i Innst. S. nr. 220 (1997 – 98) at det også burde vurderes å kriminalisere erverv og besittelse av dopingmidler. I Stortingets vedtak 15. juni 1998 ble Regjeringen bedt om å utrede og eventuelt foreslå å utvide straffeloven § 162 b om doping til også å omfatte erverv, besittelse og bruk av dopingmidler.

I *Dokument 8:84 (2003–2004)* foreslo stortingsrepresentantene Ola D. Gløtvold og Eli Sollied Øveraas å utvide straffeloven 1902 § 162 b til også å omfatte erverv, bruk og besittelse av dopingmidler. I

Dokument 8: 89 (2003–2004) foreslo stortingsrepresentantene Magnar Lund Bergo, May Hansen, Sigbjørn Molvik og Siri Hall Arnøy tiltak for å begrense bruken av dopingmidler blant barn og unge – herunder et lovforbud mot besittelse og bruk av enkelte dopingmidler. Stortingets justiskomité behandlet forslagene samlet i *Innst. S. nr. 64 (2004–2005)*, og ba om at det i det pågående arbeidet med ny spesiell del i straffeloven spesielt vurderes om det bør innføres et forbud mot bruk av dopingmidler. Komiteens flertall viste også til rapporten fra arbeidsgruppen avgitt 8. januar 2004, og ba om at synspunktene fremkommet under denne høringen av dem blir tatt i betraktning i det videre arbeidet.

Det vises også til *Dokument 8:75 (2005–2006)* med forslag fra stortingsrepresentantene André Oktay Dahl, Olemic Thommessen, Gunnar Gundersen og Elisabeth Aspaker blant annet om å etablere en ordning med frivillige dopingskontroller i uorganiserte idrettsmiljøer og antidopinglov etter mønster av den danske lov 22. desember 2004 om fremme av dopingfri idrett. I *Innst. S. nr. 39 (2006–2007)* viser flertallet i Stortingets familie- og kulturkomité til at Personvernnemnda ved vedtak 14. september 2006 omgjorde Datatilsynets vedtak om stans av de frivillige dopingkontrollene på treningssentre. Flertallet uttaler at det må legges til rette for at denne ordningen videreføres. Om forslaget til en egen antidopinglov etter mønster fra den danske antidopingloven, viser flertallet til det pågående arbeidet med straffelovens spesiell del og vurderingene av om bruk, erverv og besittelse bør kriminaliseres. I tillegg vises det til behandlingen i Innst. S. nr. 64 (2004–2005). I Stortingets vedtak 16. november 2006 blir regjeringen bedt om å intensivere antidopingarbeidet, også utenfor den organiserte idretten, og i denne sammenheng sørge for at frivillige dopingkontroller kan videreføres.

4.4.2.7 Departementets vurdering

I Soria Moria-erklæringen er det uttalt at regjeringen vil intensivere antidopingarbeidet, også utenfor den organiserte idretten. Bekjempelse av doping er et prioritert område for regjeringen, blant annet ved å legge større vekt på forebyggende tiltak. I proposisjonen her er spørsmålet om en i tillegg bør kriminalisere bruk, erverv og besittelse av dopingmidler, og dermed gjøre det til en oppgave for strafferettsapparatet å håndtere et forbud.

Departementet har ved vurdering av spørsmålet om bruk, erverv og besittelse bør kriminaliseres, tatt utgangspunkt i prinsippene for bruk av straff som er behandlet i Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) side 82 – 93, og som Stortinget sluttet seg til ved behandlingen av forslaget. Departementet vil innledningsvis presisere at det uten tvil fortsatt er behov for kriminalisering av ulovlig innførsel, tilvirkning, oppbevaring mv. av dopingsmidler, jf. straffeloven 1902 § 162 b, som blir foreslått videreført i lovforslaget §§ 234 – 235. Spørsmålet er om det er behov for i tillegg å sette straff for bruk, erverv og besittelse av dopingmidler. Det vil bety en nykriminalisering som bør ha vektige grunner for seg, jf. Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) side 89. Vurderingen blir derfor noe annerledes enn avkriminaliseringsspørsmålet for narkotika, jf. ovenfor punkt 4.2.2.

Skadefølgeprinsippet er utgangspunktet og grunnvilkåret for å strafflegge uønsket atferd. Utgangspunktet er at straff bare skal brukes mot atferd som medfører en skade på personer eller verdier. Som hovedregel bør straff ikke brukes på handlinger som utelukkende eller i det alt vesentlige er skadelige for gjerningspersonen selv, jf. Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) side 91. På denne bakgrunn vil det ikke være grunn til å kriminalisere av bruk av dopingmidler dersom det bare har til formål å beskytte brukerens helse. Skader kan imidlertid være både direkte og indirekte. De direkte skader vil kun gjelde brukeren selv, mens de indirekte skader blant annet kan være smittevirkninger og nyrekruttering av brukere.

Et sentralt premiss er om det er tilstrekkelig underbygd at bruk av visse dopingmidler øker risikoen for vold. Departementet viser til arbeidsgruppens rapport om sammenhengen mellom bruk av visse dopingmidler og vold, omtalt under punkt 4.4.2.4 foran. I sin sammenfattende konklusjon fastslår arbeidsgruppen at det ikke finnes tilstrekkelig vitenskapelig dokumentasjon for å kunne si at det foreligger en årsaksmessig sammenheng mellom bruk av visse dopingmidler (ASS) og aggresjon/vold. Samtidig kan en slik sammenheng ikke utelukkes, særlig ved bruk av høye doser og/eller kombinasjon av ulike stoffer hos følsomme individer. Departementet kan vanskelig se at det på denne bakgrunn kan fastslås med noen tilstrekkelig grad av sikkerhet at det er en sammenheng mellom bruk av dopingmidler og aggresjon/vold. Departementet er for så vidt enig i de synspunkter som blant annet riksadvokaten her gjør gjeldende. På den annen side må det også tas i betraktning, slik også arbeidsgruppen fremhever, at enkelte brukere av ASS nytter så store doser at tilgjengelig forskning gir begrenset veiledning. Det kan derfor ikke utelukkes at spesielt store doser i større grad enn små doser disponerer for aggressiv og voldelig atferd.

Høringsinstansene er delt i synet på kriminalisering – så vel under 2001-høringen som 2004-hø-

ringen. Høringsinstanser som er positive til kriminalisering, understreker særlig at en i større grad bør vektlegge kunnskap fra deskriptive undersøkelser og erfaringer fra psykiatrien. Dette kan ha gode grunner for seg, men slike undersøkelser finnes ikke i dag.

I noen grad taler likhetstrekk mellom for eksempel bruk av narkotika og bruk av dopingmidler for at den samme løsningen må legges til grunn for så vidt gjelder spørsmålet om å ta i bruk straff, selv om en ved narkotikabruk i tillegg har faren for overgang til sterkere stoffer.

Det vil være flere praktiske problemer med å oppdage og effektivt forfølge bruk av dopingmidler. Departementet viser særlig til høringsuttalelsene fra riksadvokaten og Statens Rettstoksikologiske Institutt. Noen mulighet for stikkprøvekontroller utenfor den organiserte idretten foreligger ikke. Som riksadvokaten påpeker, kan det for eksempel vanskelig tenkes at politiet bare ved å oppsøke et treningsstudio kan etablere begrunnet mistanke mot noen av de tilstedeværende og således kunne gå videre med ransaking eller blodprøve. Det er mulig å bygge opp nokså store muskler og utvise høy energi uten bruk av dopingmidler.

I lys av den politiske målsettingen som er nedfelt i Soria Moria-erklæringen om å bekjempe bruk av dopingmidler mer effektivt enn i dag, blant annet ved å påvirke folks holdninger, vil ikke departementet utelukke at det kan være aktuelt å foreslå å oppstille straff også for bruk, erverv og besittelse av enkelte dopingmidler. Et eventuelt forbud hører hjemme i legemiddelloven. Per i dag foreligger det imidlertid ikke et tilstrekkelig godt grunnlag til å slå fast at det foreligger en så klar årsakssammenheng mellom bruk av testosteron og anabole steroider og vold og aggressiv atferd at det kan begrunne en kriminalisering. Regjeringen går derfor inn for å vurdere å innta et forbud i legemiddelloven, og vil komme tilbake til spørsmålet ved en passende anledning.

4.4.3 Nærmere om alvorlige dopingovertredelser – straffeloven 1902 § 162 b

Straffeloven 1902 § 162 b rammer ulike former for ulovlig befatning med dopingmidler. Bestemmelsen kom inn i straffeloven ved lov 19. juni 1992 nr. 55, se NOU 1990: 30, Ot.prp. nr 46 (1991 – 92) og Innst. O. nr. 64 (1991 – 92). Hoveddeliktet er § 162 b første ledd – hvoretter den som ulovlig tilvirker, innfører, utfører, oppbevarer, sender eller overdrar dopingmidler straffes. Som nevnt rammes ikke bruk, besittelse og erverv. Om grensen mellom straffri besittelse og straffbar oppbevaring av dopingmidler vises det særlig til Rt. 2002 side 1184, hvor det er presisert at fastsettelsen av kvantum, som vil være bestemmende for om det foreligger straffri besittelse med sikte på eget bruk, må foretas ut fra objektive vurderinger av hva som ligger i begrepet «eget bruk». Straffen er bot eller fengsel inntil 2 år. I § 162 b annet ledd reguleres grov dopingovertredelse, og den øvre strafferammen er fengsel inntil 6 år. Ved vurderingen av om overtredelsen er grov, skal det særlig legges vekt på hva slags stoff det gjelder, mengden og overtredelsens karakter, se blant annet Rt. 1996 side 218. Etter § 162 b tredje ledd straffes uaktsom dopingsovertredelse med bot eller fengsel inntil 2 år. Fjerde ledd fastslår at medvirkning til dopingovertredelse eller til bruk av dopingmiddel som nevnt i første ledd, er straffbar.

Straffelovkommisjonen foreslår å videreføre straffeloven § 162 b med noen mindre realitetsendringer, se delutredning VII side 332–333. I skissen til § 25-5 foreslås det en bestemmelse som svarer til straffeloven 1902 § 162 b første ledd, mens det i § 25-6 om grov dopingovertredelse foreslås en bestemmelse som svarer til straffeloven 1902 § 162 b annet ledd. Det foreslås ingen endringer i det objektive gjerningsinnholdet. I skissen til § 25-7 foreslås tatt inn en bestemmelse som rammer grovt uaktsom overtredelse av §§ 25-5 og 25-6. Forslaget innebærer en endring av skyldformen fra simpel uaktsomhet til grov uaktsomhet, og må ses i sammenheng med kommisjonens tilsvarende forslag for narkotikaovertredelser. Utover dette videreføres bestemmelsen i straffeloven 1902 § 162 b tredje ledd.

Straffelovkommisjonen foreslår å nedjustere strafferammene for dopingovertredelser, se delutredning VII side 338. Konkret foreslås en strafferamme i det lavere sjikt (fengsel inntil 1 år) for overtredelse av skissen til § 25-5. Gjeldende strafferamme er her bot eller fengsel inntil 2 år. For grov dopingovertredelse foreslås en strafferamme på bot eller fengsel inntil 2 år, mens gjeldende strafferamme er fengsel inntil 6 år. Kommisjonen gir ingen nærmere begrunnelse for forslaget til nedjustering i strafferammene, men forslaget må ses i sammenheng med tilsvarende forslag om reduksjon i strafferammene for narkotikabestemmelsene. For grovt uaktsom dopingovertredelse foreslås en strafferamme tilsvarende som for § 25-5 (det lavere sjiktet). Begrunnelsen for at en her bør ha samme strafferamme, er at bestemmelsen også skal fange opp grovt uaktsomme grove dopingovertredelser.

Ingen *høringsinstanser* har hatt merknader til kommisjonens vurderinger eller forslag på dette punkt.

Departementet kan i hovedsak slutte seg til kommisjonens vurderinger og forslag når det gjelder videreføringen av det objektive gjerningsinnholdet i straffeloven 1902 § 162 b, men foreslår å videreføre vanlig uaktsomhet som skyldkrav. Slik departementet ser det, tilsier effektivitetshensyn at også simpel uaktsomhet rammes.

Det følger av straffeloven 2005 § 15 at medvirkning vil være straffbar. Departementet foreslår i tillegg at medvirkning til bruk av dopingmidler skal være straffbar, selv om bruken ikke er straffbar i seg selv. De grunner som førte til at det ble satt straff for medvirkning til bruk (straffeloven 1902 § 162 b fjerde ledd), gjør seg etter departementets mening fortsatt gjeldende. Regelen ble foreslått av Stortingets justiskomité, jf. Innst. O. nr. 64 (1991 – 92) side 4. Den er særlig begrunnet i det ansvar ledere, trenere og andre i støtteapparatet rundt utøveren har – og at oppfordringer og råd fra disse om å dope seg kan få en betydelig innflytelse. Departementet foreslår derfor å videreføre bestemmelsen, se lovforslaget § 234 annet ledd.

Departementet peker videre på at det i Soria Moria-erklæringen er presisert at regjeringen vil styrke antidopingarbeidet. Blant annet på denne bakgrunn har departementet et annet syn enn Straffelovkommisjonen på hvilke strafferammer som bør gjelde for dopingovertredelsene. Departementet går inn for å videreføre gjeldende strafferammer for de forsettlige overtredelser, og følger dermed ikke opp kommisjonens forslag om nedjusteringer av strafferammene. Departementet kan ikke se at det er et behov for en slik nedjustering av strafferammene, og legger til grunn at de gjeldende strafferammer er ønskelige også for å kunne oppnå en hensiktsmessig gradering i straffutmålingen, se til illustrasjon Borgarting lagmannsretts avgjørelse i LB-2007-146767 hvor straffen ble satt til fengsel i 3 år og 6 måneder. For uaktsomme overtredelser foreslås en øvre strafferamme på fengsel inntil 1 år ved vanlig dopingovertredelse (lovforslaget § 234 tredje ledd), mens det foreslås en øvre strafferamme på fengsel inntil 3 år ved uaktsom grov dopingovertredelse (lovforslaget § 235 annet ledd). Departementets forslag på dette punkt må også ses i sammenheng med at departementet foreslår å videreføre de gjeldende strafferammene – i motsetning til kommisjonen – for narkotikaovertredelser. For øvrig vises det til merknadene til lovforslaget §§ 234 og 235.

4.5 Kjøring i påvirket tilstand

4.5.1 Oversikt

Lov 18. juni 1965 nr. 4 § 22 første ledd (vegtrafikkloven) jf. § 31, setter straff for kjøring av motorvogn i påvirket tilstand. Bestemmelsen omfatter både alkoholpåvirket kjøring og påvirkning av «annet berusende og bedøvende middel». Skyldkravet er forsett eller uaktsomhet, jf. § 31. Straffen er bøter eller fengsel inntil 1 år, jf. også den særlige straffutmålingsbestemmelsen i § 31 annet ledd.

Paragraf 22 annet ledd rammer etterfølgende inntak av rusmidler. Også her er strafferammen bot eller fengsel inntil 1 år. Straffelovkommisjonen foreslår å flytte vegtrafikkloven § 22 første og annet ledd til straffeloven, jf. §§ 25-8 og 25-9. Dette spørsmålet behandles under punkt 4.5.2. Straffelovkommisjonens forslag om å heve promillegrensen til 0,5 behandles i punkt 4.5.3. Spørsmål knyttet til faste grenser for påvirkning av andre rusmidler enn alkohol, behandles i punkt 4.5.4. Spørsmål om hvilket skyldkrav som bør gjelde, om medvirkning bør rammes og hvilke strafferammer en bør ha, behandles i henholdsvis punkt 4.5.5 – 4.5.7.

4.5.2 Overføring av vegtrafikkloven § 22 til straffeloven?

Straffelovkommisjonen foreslår som nevnt å flytte vegtrafikkloven § 22 første og annet ledd til straffeloven, jf. §§ 25-8 og 25-9 og delutredning VII side 329 og 333 – 335. Kommisjonen signaliserte en slik overflytting allerede i delutredning I side 77. Flere høringsinstanser var negative til dette, hovedsakelig under henvisning til at en slik overflytting ville forrykke sammenhengen i regelverket. Straffelovkommisjonen er enig i at hensynet til saklig sammenheng må tillegges betydelig vekt, men peker på at det ikke er noe nytt ved at en handling kan utløse ansvar etter ulike lover, jf. delutredning VII side 435 – 436. Det bærende argument for kommisjonens forslag er imidlertid at det her er tale om bestemmelser som gjennomgående praktiseres relativt strengt. Det presiseres at overføringsforslaget ikke innebærer noen innskrenkning i anvendelsesområdet til vegtrafikkloven §§ 3 og 21. Kommisjonen har vurdert om de tilsvarende regler for ferdsel til sjøs og luftfart bør overføres til straffeloven, men har ikke fremmet forslag om dette, se delutredning VII side 435.

Flere *høringsinstanser* går imot forslaget om å overføre vegtrafikkloven § 22 til straffeloven. *Samferdselsdepartementet* kan ikke se fordeler med å skille de aktuelle bestemmelsene fra de øvrige be-

stemmelser i vegtrafikklovgivningen som omhandler overtredelser med alvorlig trafikksikkerhetsrisiko. Et helhetlig regelverk, forvaltet av ett departement, gir etter Samferdselsdepartementets syn best mulighet til å avveie bruken av ulike tiltak i forhold til hverandre i trafikksikkerhetsarbeidet. Samferdselsdepartementet mener at det også fremover bør ha ansvaret for forvaltningen av bestemmelsene om ruspåvirket kjøring, siden det har det overordnede ansvaret for trafikksikkerhetspolitikken.

Agder lagmannsrett støtter ikke forslaget om å flytte vegtrafikkloven § 22 til straffeloven. Det pekes på at vegtrafikkloven er etablert som en spesiell straffelov for sitt område – selv om den har funksjoner utover dette – og fremdeles vil flere praktisk viktige alvorlige lovbrudd som grove fartsoverskridelser og uforsvarlig kjøring bli rammet av vegtrafikkloven. Agder lagmannsrett mener at hensynet til saklig sammenheng her veier tyngre enn at det er tale om bestemmelser som praktiseres relativt strengt, hvilket Straffelovkommisjonen fremhever som sitt mest tungtveiende argument.

Vegdirektoratet går også imot forslaget, og peker blant annet på at bestemmelsen allerede i dag av folk flest oppfattes som en bestemmelse som det er alvorlig å overtre. Direktoratet gir også uttrykk for bekymring over at en overføring kan medføre at de gjenværende bestemmelser i vegtrafikkloven anses mindre alvorlige å overtre.

Politidirektoratet anser heller ikke en overføring som hensiktsmessig. Det pekes på at vegtrafikkloven § 22 ofte anvendes sammen med andre bestemmelser i vegtrafikkloven, og at bestemmelsen derfor saklig hører hjemme der. Når Straffelovkommisjonen viser til at vegtrafikkloven § 3 ofte anvendes i konkurrens med straffeloven 1902 § 239 om uaktsomt drap, bemerker Politidirektoratet at vegtrafikkloven § 22 svært ofte brukes i konkurrens med vegtrafikkloven § 3, men at det bare er et lite antall saker der straffeloven 1902 § 239 benyttes i konkurrens med vegtrafikkloven § 3. Videre uttales at det er naturlig å trekke sammenligninger med kjøring i påvirket tilstand til sjøs med småbåter, som også er regulert i særlovgivningen. Også *Asker og Bærum politidistrikt* er negative til å overføre vegtrafikkloven § 22 til straffeloven, særlig fordi det vil bryte systematikken og det bør legges vekt på at lovverket på særlovgivningens områder bør være oversiktlig.

Advokatforeningen uttaler at det kan reises spørsmål ved om det ikke ville være mest hensiktsmessig å beholde vegtrafikkloven § 22 i vegtrafikkloven. Men under henvisning til at bestemmelsene praktiseres forholdsvis strengt, er man enig om at det kan være naturlig å innta bestemmelsen i straffeloven.

Departementet viser innledningsvis til Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) side 51 – 55. Det er der lagt til grunn at det kreves særlige grunner for å skille saklig likeartede overtredelser slik at de grove overtredelsene reguleres i straffeloven, mens de mindre alvorlige overtredelsene reguleres i spesiallovgivningen. Departementet er enig i at hensynet til saklig sammenheng i lovverket må tillegges betydelig vekt. Men dette er ikke noe avgjørende argument, idet den lovtekniske løsningen at en handling vil kunne utløse ansvar etter ulike lover, også i dag er brukt flere steder. Departementet ser imidlertid noe annerledes enn Straffelovkommisjonen på betydningen av strafferammen og straffutmålingspraksis knyttet til vegtrafikkloven § 22. Strafferammen er fengsel inntil 1 år. Riktignok har straffutmålingspraksis vært relativt streng, men samtidig har det skjedd en utvikling med økende bruk av samfunnsstraff og betinget fengselsstraff på vilkår av promilleprogram. Departementet peker videre på at spesiallovgivningen har en rekke straffebestemmelser med strafferammer på fengsel inntil 2 eller 3 år, som ikke foreslås flyttet til straffeloven. Til sammenligning foreslår departementet at alkoholloven § 10-1 tredje ledd flyttes til straffeloven, men her er den øvre strafferammen fengsel inntil 6 år. Departementet kan heller ikke se at bestemmelsen bør flyttes til straffeloven fordi den ofte anvendes sammen (i konkurrens) med andre straffebud der. I langt de fleste saker vil det være tale om at vegtrafikkloven § 22 anvendes i konkurrens med vegtrafikkloven 3, og i færre tilfeller med for eksempel straffeloven 1902 §§ 238 eller 239. Et helhetsperspektiv på den samlede strafferettslige regulering på området taler for å beholde vegtrafikkloven § 22 i vegtrafikkloven. Det er denne lovtekniske løsningen som er valgt på andre transportområder, jf. for eksempel sjøloven § 143, fritids- og småbåtloven § 33 jf. § 37 og luftfartsloven § 6-11 jf. §§ 14-12 og 14-31. Fritids- og småbåtloven § 33 er også en allmenn bestemmelse, med strafferamme på fengsel inntil 1 år (§ 37). Denne lovtekniske løsningen er også valgt i Sverige og Danmark. Det er heller ikke nødvendig å overføre vegtrafikkloven § 22 til straffeloven for å understreke alvorligheten av lovbruddet. På denne bakgrunn er departementet kommet til at det ikke vil følge opp Straffelovkommisjonens forslag om å flytte vegtrafikkloven § 22 til straffeloven.

4.5.3 Heving av promillegrensen?

4.5.3.1 Gjeldende rett. Rettstilstanden i andre nordiske land

Vegtrafikkloven § 22 første ledd setter forbud mot kjøring av motorvogn i påvirket tilstand. Bestemmelsen omfatter både alkoholpåvirket kjøring og påvirkning av «annet berusende og bedøvende middel». For alkoholpåvirkning oppstiller bestemmelsen en absolutt grense, mens det ikke finnes noen tilsvarende legalgrense for andre stoffer, se imidlertid punkt 4.5.4. Grensen for alkoholkonsentrasjon i henholdsvis blod og utåndingsluft ble ved lov 22. september 2000 nr. 79 senket fra 0,5 til 0,2 promille og fra 0,25 til 0,1 milligram pr. liter luft. Lovendringen trådte i kraft 1. januar 2001. Formålet med lovendringen var økt sikkerhet for trafikantene og færre drepte og skadde i trafikken, se Ot.prp. nr. 26 (1999–2000) side 5. Straffehjemmelen er inntatt i vegtrafikkloven § 31 annet ledd, som har en detaljert regulering av straffutmålingen.

I Sverige er promillegrensen 0,2 (fra 1990), mens den i Danmark og Finland er på 0,5. I EU for øvrig er det per i dag ikke noe harmonisert regelverk om ruspåvirket kjøring og promillegrenser, og sanksjonene overfor slik kjøring varierer betydelig mellom medlemslandene.

4.5.3.2 Straffelovkommisjonens forslag

Straffelovkommisjonen foreslår at promillegrensen heves fra 0,2 til 0,5 promille og fra 0,1 til 0,25 milligram pr. liter luft i henholdsvis blod og utåndingsluft. Dette begrunnes hovedsakelig med at det ikke er empirisk eller vitenskapelig belegg for at en alkoholpåvirkning i området 0,2 – 0,4 promille påvirker evnen til å føre motorvogn i en slik grad at det representerer noen økt trafikksikkerhetsrisiko. Kommisjonen viser til riksadvokatens høringsuttalelse i Ot.prp. nr. 26 (1999–2000) side 20. For det annet peker kommisjonen på enkelte utenlandske undersøkelser (fra 1964 og 1995) som gir indikasjoner på at ulykkesrisikoen er mindre ved promille opp mot ca. 0,4 enn uten promille. Endelig fremheves at senkingen av promillegrensen til 0,2 kan virke mot sin hensikt, og i stedet redusere den avskrekkende virkningen av gjeldende promillelovgivning – et synspunkt om at «befolkningen forstår ikke hvorfor dette er straffbart».

4.5.3.3 Høringsinstansenes syn

Det er få høringsinstanser som har uttalt seg om kommisjonens forslag om å heve promillegrensen. *Politimesteren i Troms* og *Advokatforeningen* støtter forslaget, mens *Samferdselsdepartementet, Motorførernes Avholdsforbund* og *Forbundet Mot Rusgift* går imot forslaget.

Advokatforeningen mener at skadefølgeprinsippet ikke kan begrunne bruk av straff på en promillepåvirkning under 0,5.

Samferdselsdepartementet går imot forslaget, og viser til at endringen motsatt vei, fra 0,5 til 0,2, relativt nylig ble vedtatt av Stortinget. Som det fremgår av Ot.prp. nr. 26 (1999-2000) var formålet med lovendringen å slå klart fast at alkohol og bilkjøring ikke hører sammen. Som det også fremgår av proposisjonen, tyder erfaringer fra Australia og USA på at en senket promillegrense skaper økt bevissthet om og et sterkere sosialt press for ikke å kjøre bil når man har drukket alkohol. Det vises til TØI Rapport 530/2001 Lavere promillegrense – mindre promillekjøring, hvor det blant annet fremgår at det etter senkingen av promillegrensen har skjedd en innstramming av de sosiale normene når det gjelder kjøring med forholdsvis lav promille. Videre fremheves den stadig sterkere bevisstheten i internasjonalt trafikksikkerhetsarbeid om viktigheten av å innføre og håndheve strenge grenser for bruk av alkohol og andre rusmidler hos motorvognførere. Stadig flere land senker nå grensen for eksempelvis tillatt alkoholinnhold i blod og utåndingsluft. *Motorførernes Avholdsforbund* viser blant annet til at det er en stor aksept hos folk flest for en promillegrense på 0,2. Denne grensen har i hovedsak fjernet «grensedrikkingen». *Forbundet Mot Rusgift* advarer blant annet mot den signaleffekt en heving av promillegrensen vil gi.

4.5.3.4 Departementets vurdering

Departementet kan ikke se at det er kommet til noen vesentlige nye momenter etter lovendringen i 2001. Dette er nok også en årsak til at få høringsinstanser har uttalt seg om dette prinsipielle spørsmålet.

Departementet er enig med justiskomiteen som i Innst. O. nr. 69 (1999–2000) uttalte følgende:

«Fleirtalet er opptekne av at ingen skal spekulere i 0,5-grensa og ønskjer med dette å tydeliggjere at alkohol og bilkøyring ikkje høyrer saman. Med å redusere promillegrensa signaliserar styresmaktene tydeleg prinsippet om at førar av motorvogn ikkje skal nyte alkohol før køyring.»

Flertallet i komiteen sluttet seg også til de høringsinstanser som anså senkingen av promillegrensen som et gunstig bidrag til å påvirke befolkningens holdning til at alkohol og bilkjøring ikke hører sammen – og at endringen ville redusere til-

fellene av kalkulert alkoholinntak før bilkjøring. Departementet viser også til Ot.prp. nr. 26 (1999–2000) side 5, hvor det fremheves at endringen er et ledd i den totale trafikksikkerhetssatsingen, og i tråd med nullvisjonen om at ingen skal bli drept eller skadd i trafikken.

Slik departementet ser det, tilsier skadefølgeprinsippet at promillegrensen på 0,2 opprettholdes. Reelt sett var dette hovedbegrunnelsen for senkingen av grensen i 2001. For øvrig peker departementet på at de motargumenter som ble fremholdt i forbindelse med lovendringen i 2001, tilsynelatende ikke har slått til. Tvert imot tyder mye på at 0,2-grensen har hatt en normskapende effekt og blitt akseptert av folk flest. Den bekymring som enkelte høringsinstanser uttrykte om at senkingen av promillegrensen ville virke mot sin hensikt, synes ikke å ha slått til. Å reversere rettsutviklingen kort tid etter at promillegrensen ble senket, vil etter departementets vurdering uansett være et uheldig signal å sende ut.

En heving av promillegrensen ville dessuten stå i kontrast til den gjennomgående rettsutviklingen i Europa for øvrig, hvor stadig flere land senker sin promillegrense. En 0,2-grense er allerede gjeldende promillegrense i Sverige, Portugal, Estland og Polen. I blant annet Tsjekkia, Ungarn, Slovakia og Romania er det sogar en grense på 0,0 promille (det må antas at det også i disse landene i realiteten anvendes en form for sikkerhetsmargin). Resterende land i Europa har stort sett en grense på 0,5, bortsett fra Storbritannia, Irland og Luxembourg, som har 0,8. I trafikksikkerhetsarbeidet i EØS-området søkes det imidlertid å bekjempe ruspåvirket kjøring, og Europakommisjonen har som ledd i dette arbeidet fremmet en anbefaling om maksimumsgrense i EU/EØS-området på 0,5 promille. Kommisjonen har for øvrig signalisert at en ser for seg at grensen på sikt skal senkes til 0,2 promille.

På denne bakgrunn følger departementet ikke opp Straffelovkommisjonens forslag om å heve promillegrensen.

4.5.4 Om faste grenser for påvirkning av andre rusmidler enn alkohol

Straffelovkommisjonen fremmet ingen forslag om faste grenser for påvirkning av andre rusmidler enn alkohol, jf. delutredning VII side 334.

I mai 2007 nedsatte Justisdepartementet og Samferdselsdepartementet en arbeidsgruppe med mandat å utrede behov for endringer i vegtrafikkloven når det gjelder kjøring under påvirkning av andre stoffer enn alkohol. Arbeidsgruppen var en oppfølging av tilrådinger i rapporten "Forslag til tiltak mot kjøring av motorvogn under påvirkning av andre rusmiddel enn alkohol" og av St.prp. nr. 1 (2006–2007) kap. 5.5. Foruten Justisdepartementet og Samferdselsdepartementet var politi, påtalemyndighet og Nasjonalt folkehelseinstitutt representert i arbeidsgruppen.

Arbeidsgruppen foreslår flere regelendringer, blant annet innføring av lovhjemmel for kontroll av fører, eventuelt ved bruk av "narkometer" eller lignende, uten krav til forutgående mistanke om påvirkning, innføring av nullgrense og/eller faste grenser for påvirkning av enkelte slike stoff, endringer i straffutmålingsreglene for kjøring under påvirkning av alkohol og andre stoff, samt bedring av politiets fullmakter til å gjøre seg bruk av administrative reaksjoner til å hindre ruspåvirket kjøring. Rapporten vil, etter å ha vært på høring, bli fulgt opp av Samferdselsdepartementet.

4.5.5 Skyldkrav

Straffelovkommisjonen har vurdert om skyldkravet i vegtrafikkloven § 22 første ledd bør heves til grov uaktsomhet, se delutredning VII side 334. Under henvisning til blant annet Rt. 1985 side 380 og Rt. 1980 side 44 uttaler kommisjonen at ansvaret i noen tilfeller har blitt strukket vel langt. Kommisjonen foreslår likevel ikke å heve skyldkravet til grov uaktsomhet. Generelt vises det til at bilkjøring, ikke minst under påvirkning av rusmidler, har et svært høyt skadepotensial, og dette bør gjenspeiles ved at de aktuelle straffebestemmelsene angir lovens strengeste skyldform. En heving av skyldkravet vil også lett kunne bli feiltolket i retning av at en nå ser mindre alvorlig på slike overtredelser. Av *høringsinstansene* slutter *Samferdselsdepartementet* og *Vegdirektoratet* seg til kommisjonens vurderinger på dette punkt. Departementet slutter seg også til dette, og foreslår ikke å heve skyldkravet i vegtrafikkloven § 22 første ledd til grov uaktsomhet.

4.5.6 Medvirkning og forsøk

Etter *vegtrafikkloven § 22* er medvirkning til promillekjøring ikke straffbar, med unntak av særregelen i *vegtrafikkloven* § 17 annet ledd. *Straffelovkommisjonen* foreslår ikke at medvirkning til overtredelse av *vegtrafikkloven* § 22 skal unntas fra den generelle medvirkningsbestemmelsen i ny straffelov, se delutredning VII side 334 – 335. Kommisjonen viser til at spørsmålet om å ta inn et eget medvirkningstillegg ble vurdert i Ot.prp. nr. 77 (1958) side 26 og Ot.prp. nr. 23 (1964 – 65). Den gang ønsket departementet at medvirkning ikke skulle gjøres straffbar og vektla særlig hensynet til å få flest mulig pro-

millesaker oppklart. Det ble blant annet vist til behovet for vitneforklaringer. Straffelovkommisjonen fremhever at behovet for vitneforklaringer ikke stiller seg prinsipielt annerledes på dette området enn for andre overtredelser. Det pekes videre på at det ikke er gjort unntak fra medvirkningsansvaret i de øvrige nordiske land. Kommisjonen fremhever at for medvirkningshandlinger som i dag ikke allerede rammes av vegtrafikkloven § 17 annet ledd om overlatelsesmedvirkning eller § 26 femte ledd om læringsmedvirkning, vil forslaget om å la den generelle medvirkningsbestemmelsen komme til anvendelse innebære en viss nykriminalisering.

Ingen av *høringsinstansene* har gått imot kommisjonens forslag.

Departementet slutter seg til forslaget, slik at den generelle medvirkningsregelen i straffeloven 2005 § 15 vil gjelde for kjøring i påvirket tilstand. Eksempelvis vil den som oppfordrer en påvirket person til å kjøre, kunne rammes som medvirker til promillekjøring. Det vises til endringsforslagene til vegtrafikkloven §§ 22 og 31, og merknadene til disse endringsforslagene.

Etter vegtrafikkloven § 22 første ledd er forsøk likestilt med fullbyrdet overtredelse. *Straffelovkommisjonen* foreslår at denne særregelen oppheves. Forsøk vil derfor i utgangspunktet rammes av den generelle forsøksregelen i ny straffelov. Ingen *høringsinstanser* har gått imot forslaget. Departementet vil peke på at spørsmålet må ses i sammenheng med tilpasningen av vegtrafikkloven til den alminnelige delen i 2005, og går i samråd med Samferdselsdepartementet inn for at vegtrafikklovens alminnelige straffbestemmelse (§ 31) endres slik at forsøk på overtredelse normalt ikke straffes. Fra denne hovedregelen må det så gjøres unntak i vegtrafikkloven § 22, slik at forsøk likevel straffes, men med den endring fra i dag at straffri tilbaketreden vil være mulig.

4.5.7 Strafferammer

Straffelovkommisjonen foreslår ikke noen endring i strafferammen på bot eller fengsel inntil 1 år. Imidlertid foreslår kommisjonen at de detaljerte straffeutmålingsreglene i vegtrafikkloven § 31 annet til fjerde ledd oppheves, se delutredning VII side 338 og 457. Detaljreguleringen ble tatt inn i vegtrafikkloven § 31 ved lov 8. juli 1988 nr. 70, se Ot.prp. nr. 65 (1987 – 88) side 25 flg., og ble ansett nødvendig for å få gjennomført endringer i praksisen på området. Av *høringsinstansene* peker *Samferdselsdepartementet* på at *riksadvokaten* tok opp spørsmålet om forenkling av disse reglene i sin høringsuttalelse under høringen av forslaget om senking av promillegrensen, se Ot.prp. nr. 26 (1999–2000) side 21. Riksadvokaten foreslo da en deling henholdsvis over og under 1,0 promille, og viste til at en slik forenkling av regelverket ville være i samsvar med Straffelovkommisjonens vurdering. I Ot.prp. nr. 26 (1999–2000) sluttet *Samferdselsdepartementet* seg til intensjonen i riksadvokatens forslag og signaliserte fremleggelse av et forslag på et senere tidspunkt. Under høringen av delutredning VII opprettholder Samferdselsdepartementet dette standpunktet.

Departementet peker innledningsvis på at Straffelovkommisjonens forslag på dette punkt må ses i sammenheng med forslaget om å overføre vegtrafikkloven § 22 til straffeloven. Departementet finner ikke grunn til nå å komme med et slikt forslag, men ser at det kan ha gode grunner for seg. Samferdselsdepartementet vil følge opp behandlingen av dette forslaget.

4.6 Etterfølgende inntak av rusmidler

4.6.1 Gjeldende rett

Vegtrafikkloven § 22 annet ledd rammer inntak av rusmidler de første seks timer etter kjøringen, når føreren «forstår eller må forstå at det kan bli politietterforskning pågrunn av kjøringen». Strafferammen er bot eller fengsel inntil 1 år, jf. vegtrafikkloven § 31 første ledd. Det følger av vegtrafikkloven § 31 første ledd at både forsettlig og uaktsom overtredelse er straffbar. Imidlertid oppstilles det et særskilt skyldkrav i vegtrafikkloven § 22 annet ledd hva gjelder spørsmålet om det kan bli politietterforskning, jf. «forstår eller må forstå». Det kreves her ikke forsett, jf. Rt. 1960 side 1409. Simpel uaktsomhet er på den annen side ikke tilstrekkelig. I rettspraksis er det lagt til grunn at det kreves «kvalifisert uaktsomhet», jf. Rt. 1960 side 1409 og Rt. 1981 side 939, se også Bjørn Engstrøm (red), Vegtrafikkloven og trafikkreglene kommentarutgave (4. utg., Oslo 2004), side 299 flg. og Innst. O. IX (1959) side 15. Reelt vil nok kravet om «kvalifisert uaktsomhet» langt på vei svare til grov uaktsomhet.

4.6.2 Straffelovkommisjonens forslag og høringsinstansenes syn

Straffelovkommisjonen foreslår at det skal være et vilkår for straff at det er utvist grov uaktsomhet for alle momenter i gjerningsbeskrivelsen. Kommisjonen viser til sitt grunnleggende syn om at skyldkravet simpel uaktsomhet krever en særskilt begrunnelse, se delutredning VII side 335. Konkret vises

det til at det er tale om en handling som utelukkende er strafflagt for å unngå bevisproblemer når det skal fastslås om den forutgående kjøringen skjedde under påvirkning av rusmidler. Kommisjonen foreslår heller ikke unntak fra den alminnelige medvirkningsregelen. Imidlertid foreslås det unntak fra forsøksbestemmelsen, idet det åpenbart ikke er behov for å ramme forsøk på etterfølgende inntak av rusmidler.

Av *høringsinstansene* er det bare *Samferdselsdepartementet* som har merknader. Samferdselsdepartementet ser ikke behov for å endre skyldkravet i vtrl. § 22 annet ledd, og uttaler at det ikke foreligger tungtveiende grunner til å senke skyldkravet til grov uaktsomhet.

4.6.3 Departementets vurdering

Departementet viser innledningsvis til Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) side 115 hvor departementet slutter seg til kommisjonens prinsipielle utgangspunkt om at grov uaktsomhet bør være skyldkravet når uaktsomhet skal kunne medføre straff. Samtidig signaliseres det at departementet er mer åpen for å bruke simpel uaktsomhet enn det kommisjonen gir uttrykk for – særlig ved brudd på straffebud i spesiallovgivningen. Vegtrafikkloven § 22 annet ledd har som nevnt simpel uaktsomhet som skyldkrav, jf. vegtrafikkloven § 31, med unntak for spørsmålet om det kan bli politietterforskning, jf. «må forstå». Departementet kan ikke se noen tungtveiende grunner for å endre skyldkravene i vegtrafikkloven § 22 annet ledd. Blant annet er det gode grunner for å bare kreve simpel uaktsomhet når det gjelder tidsfristkriteriet. Hva gjelder det særlige skyldkravet «må forstå» at det kan bli politietterforskning, foreslås dette endret til «eller utviser grov uaktsomhet i så måte». Denne endringen er i virkeligheten av mer redaksjonell karakter, idet gjeldende rett oppstiller et krav om kvalifisert uaktsomhet. Hva som skal regnes som grov uaktsomhet, går frem av straffeloven 2005 § 23.

Departementet er enig med kommisjonen i at det ikke bør gjøres unntak fra den generelle medvirkningsregelen, jf. straffeloven 2005 § 15. Departementet foreslår i tråd med kommisjonen at det gjøres unntak fra forsøksansvaret etter straffeloven 2005 § 16. Det vises til endringsforslaget til vegtrafikkloven § 31 og merknadene til dette.

4.7 Ulovlig utbredelse av grove voldsskildringer

Ved *lov 11. juni 1982 nr. 50* ble bestemmelsen om grove voldsskildringer gjeninnført i straffeloven, jf. straffeloven 1902 § 382. Bestemmelsen setter straff for ulike former for befatning med film, videogram eller liknende der det i underholdningsøyemed er gjort utilbørlig bruk av grove voldsskildringer. Etter en lovendring i 1998 omfatter den alle medier som kan formidle levende bilder, typisk film, videogram, fjernsynssendinger og dataspill. Enkeltbilder omfattes derimot ikke.

Straffeloven 1902 § 382 rammer blant annet utgivelse, spredning gjennom salg og utleie og offentlig fremvisning, også fjernsynssending. Etter en lovendring i 2004 (lov 18. juni 2004 nr. 38) omfatter ikke forbudet fremvisning av film og videogram til personer over 18 år når dette skjer i regi av en ikkekommersiell filmklubb, eller når fremvisningen skjer utenfor næring og etter tillatelse fra stedlig politi, jf. § 382 fjerde ledd annet punktum. Forbudet rammer heller ikke istandbringelser av private fremvisninger eller det å kjøpe, besitte eller innføre grove voldsskildringer til eget bruk. Det rammer heller ikke den som bare har deltatt i den tekniske tilrettelegging av fjernsynssending.

Bare «grove» voldsskildringer rammes av forbudet. Både kravet om utilbørlig bruk og kriteriet «underholdningsøyemed» viser at det legges avgjørende vekt på sammenhengen voldsskildringen fremtrer i og formålet med å bruke den, og ikke på dens grovhet i seg selv. Det er primært den spekulative utnyttelse av interessen for vold som underholdning som rammes som «utilbørlig bruk». Voldsskildringer knyttet til for eksempel krigsreportasjer, vitenskap og historie faller således utenfor forbudet. Det gjør også fremstillingene av voldshandlinger som en organisk del av handlinger i film, for eksempel en krigsfilm. Det må foretas en helhetsvurdering av bruken, der det primære er om det er et mål i seg selv å underholde tilskuer med grov vold.

Forbudet omfatter ikke film eller videogram som er forhåndskontrollert og deretter godkjent av Medietilsynet for fremvisning og omsetning i næring. Filmtilsynets kontroll med sikte på voldsskildringer skjer ut fra kriteriene i straffeloven 1902 § 382, jf. lov 15. mai 1987 nr. 21 om film og videogram § 4 annet ledd.

Straffelovkommisjonen foreslår å videreføre bestemmelsen med enkelte endringer, se utredningen side 307. Kommisjonen mener at det er tilstrekkelig at bestemmelsen rammer grov uaktsomhet.

Videre foreslås det at kriteriet «underholdningsøyemed» gis en annen utforming, se utredningen side 307, jf. side 176.

Ingen *høringsinstanser* går imot kommisjonens forslag om å videreføre straffeloven 1902 § 382. Men *Redaktørforeningen* advarer mot at slike inngrep generelt begrunnes i at disse skildringene virker «støtende, menneskelig nedverdigende eller forrående», og viser til kommisjonens uttalelser i utredningen side 364 (§ 28-17 Pornografi). Redaktørforeningen mener at straffsanksjonerte innstramminger bør begrunnes på en annen og mer objektiv måte enn ved å vise til gruppers eller personers sårede følelser.

Departementet slutter seg til kommisjonens forslag. Bestemmelsen har som formål å beskytte barn og ungdom. Det er tilnærmet enighet om at grove voldskildringer kan ha skadelige virkninger på disse gruppene. Som det ble fremhevet i Ot.prp. nr. 54 (1981–1982) om straffebestemmelse mot grove voldskildringer i film eller videogram eller på fjernsyn side 10, er allerede muligheten for slike skadevirkninger et tungtveiende argument for en slik bestemmelse. Hovedformålet med bestemmelsen er å ha en mulighet til å gripe inn mot virkelig grove og spekulative voldsskildringer. Bestemmelsen antas også å ha en preventiv og normskapende virkning. Departementet kan derfor ikke slutte seg til innvendingene fra Redaktørforeningen. Departementet vil imidlertid på et senere tidspunkt vurdere om forvaltningssanksjoner bør være tilstrekkelig, blant annet under henvisning til at bestemmelsen antas å være lite brukt. Kontrollen er også lagt til ulike forvalningsorganer, hvilket kan tilsi at det primært bør være forvaltningssanksjoner som bør anvendes på de aktuelle forholdene.

Ytringsfrihetskommisjonen uttaler at forbudet i straffeloven 1902 § 382 ikke utgjør noe stort ytringsfrihetsproblem i praksis. Det fremgår av behandlingen av forslaget til ny Grunnloven § 100 om ytringsfriheten at bestemmelsen kan videreføres i uendret form, se NOU 1999: 27 side 161 og St.meld. nr. 26 (2003–2004) side 81. Inngrepet i ytringsfriheten lar seg forsvare så lenge det er begrenset til skildringer brukt som underholdning. På denne bakgrunn kan ikke departementet se at forholdet til ytringsfriheten tilsier at straffeloven 1902 § 382 ikke bør videreføres, noe som også ble lagt til grunn i 2004, se Ot.prp. nr 32 (2003–2004) og Innst. O. nr. 62 (2003–2004). Ved innføringen av disse begrensede unntakene på området blir informasjonsfriheten utvidet, blant annet for å ivareta behovet for debatt om grensene for hva som fritt bør kunne vises offentlig. På denne bakgrunn foreslår departementet i all hovedsak å videreføre straffeloven 1902 § 382, jf. lovforslaget § 236.

Departementet er samtidig enig med kommisjonen i at det bør være tilstrekkelig å kreve grov uaktsomhet for at straff skal være aktuelt, se Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) side 114–115 og straffeloven 2005 § 23.

Departementet foreslår videre at kriteriet «brukt som underholdning» erstatter kriteriet «i underholdningsøyemed», og viser til kommisjonens vurderinger i delutredning VII side 176. Endringen gjør det klart at bestemmelsen ikke krever hensikt om underholdning. Det er stadig primært den spekulative utnytting av interessen for vold som underholdning som rammes. Voldsskildringer knyttet til for eksempel krigsreportasjer, vitenskap eller historie faller stadig utenfor forbudet.

For øvrig vises det til merknadene til lovforslaget § 236.

4.8 Smitteoverføring

4.8.1 Gjeldende rett

Straffeloven 1902 § 155 setter straff for den som har skjellig grunn til å tro at han er smitteførende med en allmennfarlig smittsom sykdom, og som forsettlig eller uaktsomt overfører smitte eller utsetter en annen for fare for å bli smittet. Den øvre strafferammen er fengsel inntil 6 år for forsettlig overtredelse, og 3 år ved uaktsom overtredelse.

Smittevernloven § 1-3 har en definisjon av «allmennfarlig smittsom sykdom», som er rettledende også for straffeloven 1902 § 155. Innholdet i begrepet kan endre seg over tid, ut fra blant annet behandlingsmulighetene for ulike sykdommer og mulighetene for å hindre smitteoverføring. Per i dag anses eksempelvis hepatitt A – E -virusinfeksjoner, clamydia, tuberkulose og HIV for allmennfarlige smittsomme sykdommer. Smittevernloven har ingen egen straffebestemmelse. Men § 8-1 fastslår at med unntak av overtredelse av plikter etter § 5-1 (plikter for en person som er smittet med en allmennfarlig sykdom) og plikter som omfattes av helsepersonellovgivningen, straffes overtredelse av loven eller forskrifter gitt i medhold av loven etter straffeloven 1902 §§ 156 eller 357.

Straffeloven 1902 § 155 rammer først og fremst ulike måter å overføre smitte på. Det er ikke noe vilkår for domfellelse at man faktisk påfører en annen person smitte; bestemmelsen rammer risikoatferd i seg selv.

Bestemmelsen har vært del av straffeloven siden vedtakelsen i 1902. En endring i 1994 hadde sammenheng med vedtakelsen av smittevernloven,

jf. lov 5. august 1994 nr. 55 og Ot.prp. nr. 91 (1991 – 92), som opphevet alle særregler for enkeltsykdommer – kjønnssykdommer, tuberkulose osv. – og førte til at også straffeloven 1902 § 155 ble omformulert til å gjelde allmennfarlige sykdommer generelt, uavhengig av overføringsmåten for smitten. Frem til dette rammet bestemmelsen bare overføring av smittsomme kjønnssykdommer ved legemlig omgang eller utuktig forhold. At bestemmelsen ble beholdt i straffeloven, var ment å understreke den store vekten man mente burde legges på smittevernet, og en erkjennelse av hvilken fare alvorlige smittsomme sykdommer kan være for folkehelsen. Ved lov 4. juli 2003 nr. 76 ble strafferammen for forsettlig overtredelse skjerpet fra fengsel inntil 3 år til inntil 6 år, etter at Høyesterett i Rt. 2000 side 195 (se side 198) hadde reist spørsmål ved om den øvre strafferammen var vel overveid fra lovgivernes side, «særlig med sikte på overføring av HIV-infeksjon», se Ot.prp. nr. 51 (2002–2003) side 38 – 43 og 49. Paragraf 155 har i de senere tiår i praksis vært anvendt ved overføring av eller fare for overføring av HIV-smitte, se for eksempel Rt. 2006 side 1246, Rt. 2002 side 606, Rt. 2000 side 195 og Rt. 1992 side 1076.

Det er tilstrekkelig for å kunne dømmes etter § 155 at gjerningspersonen innser muligheten for at han er smittet av en allmennfarlig sykdom og holder denne muligheten for å være forholdsvis nærliggende. I dette ligger at gjerningspersonen i hvert fall må ha hatt mistanke om at han eller hun er smittet. For eksempel ved HIV: Å ha hatt seksuell omgang med en tilfeldig person uten å teste seg etterpå, er i utgangspunktet ikke nok. Det må foreligge spesielle omstendigheter som gir grunn til mistanke for at straffansvar kan være aktuelt. På den annen side er det altså ikke nødvendig for straff at gjerningspersonen vet, eller legger til grunn som mest sannsynlig, at han eller hun har en allmennfarlig smittsom sykdom, eller at han har utvist forsett i form av eventuelt forsett (jf. straffeloven 2005 § 22).

For selve handlingen – å utsette en annen for smittefare – er det tilstrekkelig at gjerningspersonen handler uaktsomt. Dette betyr at det er tilstrekkelig for straffansvar at gjerningspersonen burde innse muligheten for at den andre kan bli smittet. Det er for eksempel ikke uaktsomt, og følgelig ikke straffbart, for en HIV-positiv å ha seksuell omgang dersom han eller hun tar effektive forholdsregler mot overføring av HIV-smitte. I praksis vil dette si forsvarlig bruk av kondom.

Samtykke fra den som utsettes for smitten, fritar ikke for straff. Begrunnelsen for dette er at § 155 skal verne den offentlige interessen i å beskytte befolkningen mot spredning av allmennfarlige sykdommer. Samtykke fra den som utsettes for smitte, kan imidlertid ha betydning for straffutmålingen. Dersom den som smittes eller utsettes for fare for å bli smittet, er en av den skyldiges nærmeste, er offentlig påtale betinget av påtalebegjæring eller allmenne hensyn, jf. § 155 siste punktum.

4.8.2 Rettstilstanden i de øvrige nordiske land

Dansk straffelov § 192 første ledd rammer det å volde fare for at smittsom sykdom vinner inngang eller utbredelse blant mennesker, ved å overtre regler i særlovgivningen med tilhørende forskrifter som er gitt til forebygging av slik sykdom. Strafferammen er fengsel inntil 3 år. Paragraf 192 annet ledd omhandler kvalifisert overtredelse, og strafferammen er her fengsel inntil 6 år. Fjerde ledd rammer uaktsomme overtredelser, og her er strafferammen bot eller fengsel inntil 6 måneder. Dansk straffelov § 252 annet ledd har videre en særregel om forvoldelse av smittefare som gjelder smitte med en livstruende eller uhelbredelig sykdom. Strafferammen er fengsel inntil 8 år. Denne bestemmelsen er blant annet anvendt ved HIV-smitte. Smittefaren må, for å rammes, forvoldes på en hensynsløs måte. For HIV er det lagt til grunn at dersom den HIV-smittede opplyser om sin helbredstilstand, og den annen likevel ønsker å medvirke til det ubeskyttede samleie, har atferden ikke vært hensynsløs. Det stilles krav til samtykket.

I *Sverige* er det i brottsbalken 13 kap. 7 § – i kapitlet om allmennfarlige forbrytelser – en fellesbestemmelse for «spridande av gift eller smitta». For smittealternativet kreves det at det fremkalles allmenn fare for menneskers liv eller helse gjennom å overføre eller spre en alvorlig sykdom. Strafferammen er fengsel inntil 6 år. Grov overtredelse rammes med fengsel fra 4 til 10 år, eller livstid. Ved vurderingen av om det foreligger grov overtredelse, skal det særlig tas hensyn til om overtredelsen er skjedd «med uppsått att skada annan till liv eller hälsa eller om många människor utsatts för fara». For HIV-smitte mv. nevnes særskilt at smittskyddslagen (2004:168) ikke inneholder noen straffebestemmelser. I 1985 ble den tidligere straffebestemmelsen her opphevet. I proposisjonen (Prop. 1985/86:13) ble det fremholdt at dette ikke innebar at det ikke lenger kunne være straffbart med kjønnslig omgang ved veneriske sykdommer. Det ble særlig vist til bestemmelsene i brottsbalken om «misshandel» i 3. kap. 5 §, «vållande till kroppsskada eller sjukdom» i 8 §, «framkallande av fara för annan» i 9 §, «spridande av gift eller smitta» i nevnte 13 kap. 7

§ og «vårdsløshet med gift eller smittämme» i 13 kap. 9 §. Spørsmålet om den strafferettslige vurderingen av tilfeller som innebærer overføring eller fare for overføring av HIV-smitte er blitt behandlet av Högsta Domstolen (HD) i noen saker. Særlig kan nevnes NJA 2004 side 176 som gjaldt fare for overføring av HIV-virus. Tiltalte hadde kunnskap om sin egen HIV-infeksjon, og hadde i cirka 200 tilfeller hatt ubeskyttet sex med ti ulike personer. HD fant at dette ikke kunne bedømmes som forsøk på «misshandel» på grunn av at den tiltalte manglet forsett i denne relasjon. I stedet ble vedkommende domfelt etter bestemmelsen om «framkallande av fara för annan».

I *Finland* rammes spredning av alvorlig sykdom som «äventyrande av andras hälsa» etter den finske straffeloven 34-4 §, jf. nr. 2 «sprider en allvarlig sjukdom». Det er et vilkår at «gärningen är ägnad att förorsaka allmän fara för liv eller hälsa». Strafferammen er fra 4 måneder til 4 års fengsel. Grov overtredelse rammes av 34-5 §. Kriteriet for grov overtredelse er at en stor mengde mennesker er blitt utsatt for alvorlig fare for liv eller helse, og at handlingen etter en helhetsvurdering vurderes som grov. Strafferammen er fengsel fra 2 inntil 10 år. Det kan også vises til 34-7 og 34-8 §§ om «vållande av allmän fara» og «grovt vållande av allmän fara», som omhandler forsettlig eller uaktsom overtredelse av blant annet nevnte 34-4 §, men slik at faren som er angitt i 34-4 § »beror på gärningsmannens oaktsamhet».

4.8.3 Straffelovkommisjonens skisse

Kommisjonen foreslår å videreføre straffeloven 1902 § 155 med enkelte endringer. Det foreslås en oppdeling i vanlig, grov og grovt uaktsom påføring av smitte eller fare for smitte, se skissene til §§ 25-10 til 25-12 og delutredning VII side 335 – 336.

For det første mener kommisjonen at det ikke er behov for å opprettholde noe krav om at gjerningspersonen selv må være smittet, se side 335. Men dette vil nok stadig være den mest praktiske måten overtredelsen skjer på. Som en konsekvens av forslaget faller det avvikende skyldkravet om «skjellig grunn til å tro» bort, se nærmere side 169.

For det annet foreslår kommisjonen å videreføre vilkåret om allmenne hensyn for å reise påtale etter skissen i § 25-10 når gjerningspersonen er en av den fornærmedes nærmeste. Begrunnelsen er at en regel om ubetinget påtale vil kunne lede til støtende rettsforfølgninger mellom nærstående.

Etter kommisjonens forslag vil det bero på en skjønnsmessig helhetsvurdering av handlingen om overtredelsen er grov, jf. skissen til § 25-11. Kommisjonen foreslår at særlig følgende momenter bør inngå i helhetsvurderingen: om smitteoverføringen har medført allmenn fare for utbredelsen av sykdommen eller om allmenn utbredelse har blitt følgen, om noen omkommer som følge av handlingen eller påføres betydelig skade på kropp eller helse. Det dreier seg her om ansvar for uaktsomme følger. Straffeloven 1902 § 154 foreslås ikke videreført, men virkeområdet for § 154 vil falle inn under et av de momentene som gjør overtredelsen av 25-10 grov.

Kommisjonen foreslår en egen bestemmelse som rammer grovt uaktsom påføring av smitte eller fare for smitte, se skissen til § 25-12. Dette innskrenker straffeansvaret sammenlignet med gjeldende rett, som også rammer vanlig uaktsomhet.

Kommisjonen foreslår at vanlig (forsettlig) påføring av smitte eller fare for smitte (§ 25-10) skal ha en øvre strafferamme på inntil 3 år fengsel, se side 338. Videre foreslås bot videreført som selvstendig straffalternativ. Tilsvarende strafferamme foreslås for grovt uaktsom påføring av smitte eller fare for smitte, jf. § 25-12. Kommisjonen viser til at bestemmelsen også skal fange opp grovt uaktsomme grove overtredelser. For grov påføring av smitte eller fare for smitte forslås en strafferamme på inntil 10 år fengsel.

4.8.4 Høringsinstansenes syn

Det er få høringsinstanser som har uttalt seg om kommisjonens skisse. *Helse- og omsorgsdepartementet* er enig i at det ikke bør være et vilkår at man selv skal være smittet for å kunne straffes for å utsette andre for fare for å bli smittet. Som eksemplifisering vises det til at kjøletårn har vist seg å kunne spre legionella-bakterier.

Kirkerådet er enig med kommisjonen i at det er svært straffverdig dersom en person utsetter noen for en alvorlig eller livstruende smitte, eksempelvis HIV. Kirkerådet mener imidlertid at man ved utformingen av bestemmelsene i tilstrekkelig grad må ivareta hensynet til svake parter som allerede er stigmatisert. Det vises til at HIV-diagnosen er spesielt stigmatiserende, sammenlignet med andre sykdommer. Det er svært alvorlig å smitte andre med HIV. Samtidig kan det være vanskelig, sensitivt og komplisert å avgjøre skyldspørsmålet i en straffesak om smitte. Dette er viktige hensyn å ta i betraktning ved utformingen av nye straffebestemmelser om påføring av smitte eller fare for smitte.

Under høringen ved lovendringen i straffeloven 1902 § 155 i 2003 (lov 4. juli 2003 nr. 76) – som konkret omhandlet forslag til heving av strafferammen i straffeloven 1902 § 155 – tok enkelte høringsin-

stanser til orde for å oppheve bestemmelsen. Departementet viste til at en ytterligere revisjon ville bli vurdert i forbindelse med arbeidet med ny straffelov, jf. Ot.prp. nr. 51 (2002–2003) side 41. *PLUSS – Landsforeningen mot aids*, gjengitt i Ot.prp. nr. 51 (2002–2003) side 40 – 42, fremhever følgende forhold som taler for at en ikke viderefører § 155: For det første at bestemmelsen i praksis kun retter seg mot HIV-positive. Det er uheldig med en straffebestemmelse som bare retter seg mot en pasientgruppe. Det strider mot en vanlig rettsoppfatning om at diskriminering av personer eller grupper av personer ikke skal finne sted, noe som er eksemplifisert både i likestillingsloven og arbeidsmiljøloven. For det annet vises det til at den medisinske utviklingen skjer raskt, slik at HIV ikke lenger automatisk kan betegnes som en dødelig sykdom. Dermed vil farlighetsgraden ved HIV minskes. For det tredje er det vist til at man i Sverige tilsynelatende har greid seg uten en slik bestemmelse. Det uttales at man ikke er prinsipielt imot at det skal være straffbart å smitte andre med HIV. Strafforfølging bør imidlertid skje etter de ordinære straffebestemmelsene. Endelig fremheves at en sterk fokusering på straff vil kunne føre til at mange i mindre grad ønsker å teste seg.

4.8.5 Departementets vurdering

4.8.5.1 Bør straffeloven 2005 ha bestemmelser om smitteoverføring?

Det første spørsmålet er om straffeloven 2005 bør ha en egen generell straffebestemmelse som retter seg mot spredning av allmennfarlige smittsomme sykdommer. Departementet har vurdert om straffelovens øvrige straffebud – særlig bestemmelsene om kroppskrenkelser – i tilstrekkelig grad vil ramme disse tilfellene. I Sverige har man valgt en slik tilnærming til lovreguleringen på dette området, jf. 4.8.2 ovenfor.

Slik departementet ser det, dekker straffeloven 1902 § 155 andre sider av forholdet enn for eksempel bestemmelsene om kroppsskade gjør. Smittevernbestemmelsen er i hovedsak begrunnet i samfunnsmessige interesser – beskyttelsen av folkehelsen, mens bestemmelsene om kroppsskade tar sikte på å verne enkeltpersoners legemlige integritet. Etter gjeldende rett vil også disse bestemmelsene kunne anvendes samtidig på det samme forholdet (i idealkonkurrens), fordi de varetar ulike interesser.

En forutsetning for å anvende kroppsskade ved fremkalling av smittefare mv. er at vedkommende faktisk pådrar seg en allmennfarlig smittsom sykdom. Etter straffeloven 1902 § 155 er det som nevnt tilstrekkelig at det skapes en fare for smitte av en allmennfarlig sykdom. Departementet anser det ønskelig at denne risikoatferden stadig er kriminalisert. I tillegg peker departementet på at skyldkravet i bestemmelsene om kroppsskade ofte ikke vil være oppfylt i smittetilfeller, slik at handlingen ikke rammes. For eksempel vil straffeloven 1902 § 229 om legemsbeskadigelse – som departementet foreslår å videreføre – kreve at gjerningspersonen regner det som overveiende sannsynlig at smitte overføres ved handlingen, noe som antakelig sjelden vil være tilfellet.

Departementet viser også til at man i Sverige ikke har henført i HIV-smittetilfellene under kroppsskade, men under den generelle bestemmelsen om å fremkalle fare for andre, jf. brottsbalken 3 kap. 9 § (se overfor). En slik bestemmelse har ikke straffeloven 1902, og foreslås heller ikke i straffeloven 2005. Den løsning som enkelte høringsinstanser har tatt til orde for – å la de generelle bestemmelsene om kroppsskade ivareta kriminaliseringsspørsmålet på området – er således ingen fullgod løsning.

Enkelte høringsinstanser har fremhevet – særlig knyttet til HIV-smittede – at straffeloven 1902 § 155 unødig stigmatiserer denne gruppen, og at bestemmelsen indirekte kan medføre at færre personer velger å teste seg selv. Det er særlig vist til at straffeloven 1902 § 155 i de seneste tiår i praksis har vært anvendt på tilfeller med overføring av HIV-smitte eller fare for slik smitte.

Departementet vil til dette bemerke at smittevernbestemmelsen er generell, og omfatter spredning av alle typer allmennfarlige smittsomme sykdommer. Den har de siste tiårene blitt anvendt ved HIV-smitte, men bestemmelsen rammer altså en rekke tilfeller ut over dette. Smittevernbestemmelsen har en allmennpreventiv virkning, og er med det med på å hindre forekomsten og utbredelsen av allmennfarlige sykdommer. At bestemmelsen innenfor en viss tidsperiode kan ha et særskilt nedslagsfelt overfor visse allmennfarlige sykdommer, og at dette for de aktuelle grupper kan oppleves som stigmatiserende, gir ikke tilstrekkelig grunn til å la være å videreføre smittevernbestemmelsen. At straffebestemmelsen oppleves som stigmatiserende for enkelte grupper, er primært en følge av fordommer i samfunnet. Det må tas på alvor at enkelte grupper kjenner seg stigmatisert, og fordommene bør motvirkes med egnede virkemidler.

Departementet ser det heller ikke som ønskelig å overføre straffeloven 1902 § 155 til smittevernloven. Riktignok foreslår departementet å overføre straffeloven 1902 § 156 til smittevernloven, men den bestemmelsen er allerede knyttet til smitte-

vernloven gjennom henvisningen i dennes § 8-1. Avgjørende for at departementet mener straffeloven 1902 § 155 ikke bør overføres til smittevernloven, er at bestemmelsene om overføring av smitte omfatter meget alvorlige overtredelser som bør stå i straffeloven. Det vises til lovforslaget § 238 hvor det foreslås en øvre strafferamme på inntil 6 års fengsel, se nedenfor.

4.8.5.2 Nærmere om utforming og innhold av straffebestemmelsene

Departementet er enig med kommisjonen i at det foretas en oppdeling i særskilte bestemmelser om vanlig og grov overføring av smitte. Videre slutter departementet seg til kommisjonens vurderinger og forslag om at det avvikende skyldkravet «skjellig grunn til å tro» bør falle bort. Som kommisjonen ser ikke departementet noen grunn til å opprettholde et krav om gjerningspersonen selv må være smittet. Et slikt krav vil i noen tilfeller gjøre at straffverdige handlinger faller utenfor bestemmelsens virkeområde, som Helsedepartementets eksempel om kjøletårn og spredning av legionella-bakterier kan vise.

Departementet slutter seg også til kommisjonens vurdering og forslag til hvilke momenter som det særlig skal legges vekt på ved spørsmålet om overtredelsen er grov, se delutredning VII side 335.

Departementet foreslår videre at uaktsomhetsansvaret knyttes til – som nå – tilfeller hvor det er utvist vanlig uaktsomhet. Kommisjonen foreslår – i tråd med sitt generelle standpunkt – som nevnt at uaktsomhetsansvaret bare skal omfatte grov uaktsomhet, jf. 25-12. Etter departementets vurdering er det innenfor smittevernområdet og det vern som gis mot overføring og utbredelse av allmennfarlige sykdommer, nødvendig av effektivitetshensyn at også vanlig uaktsomhet rammes. Dette er den løsning som loven i dag har, og det er den løsningen som departementet foreslår videreført for øvrige allmennfarlige lovbrudd, jf. blant annet bestemmelsen om forgiftning. Forslaget bygger på en grunntanke om at for de mest alvorlige allmennfarlige lovbruddene, bør være tilstrekkelig med vanlig uaktsomhet. Departementet foreslår at vanlig uaktsomhet – som nå – likestilles med forsett i grunndeliktet om smitteoverføring. Avgjørelsen av om det foreligger forsett eller uaktsomhet, vil dermed prosessuelt være en del av straffespørsmålet.

Når det gjelder innholdet i uaktsomhetsansvaret, er det ikke tilstrekkelig for å bedømmes som uaktsom at man har hatt ubeskyttet sex uten å teste seg. For at man skal kunne bli bedømt som uaktsom, må man ha hatt en konkret foranledning som gjør at det fremstår som klanderverdig ikke å teste seg.

Når det gjelder strafferammer, går departementet i lovforslaget til § 237 om vanlig overføring av smitte eller fare for smitte inn for en øvre strafferamme på fengsel inntil 3 år for forsettlige overtredelser. Det foreslås å videreføre en øvre strafferamme på fengsel inntil 1 år for uaktsomme overtredelser.

For grov forsettlig overtredelse foreslås en øvre strafferamme på fengsel inntil 6 år, jf. lovforslaget § 238 første ledd. Dette viderefører den øvre strafferammen i straffeloven 1902 § 155, og er tilstrekkelig etter departementets oppfatning. Trusselbildet i dag tilsier ikke at det er behov for strengere straff. Spørsmålet bør imidlertid vurderes på nytt dersom Norge i fremtiden blir truet av så alvorlig smittefare at det er behov for en høyere maksimumsstraff. I en del tilfeller vil dessuten samtidig anvendelse av andre straffebud heve straffen (konkurrens).

Det er lagt til grunn i rettspraksis at lovendringen i 2003 ikke tok sikte på å heve det generelle straffenivået, jf. Rt. 2006 side 1246 (dissens 3 – 2). Flertallet la til grunn at en ved lovendringen kun tok sikte på å oppnå strengere straffer for de groveste tilfellene, mens mindretallet la til grunn at det var tale om en generell heving av straffenivået. For de aller groveste tilfellene som vil falle inn under lovforslaget § 238, mener departementet at den øvre strafferammen bør anvendes fullt ut, for eksempel der overføring av smitte har skjedd i så stor skala at det har medført allmenn utbredelse av sykdommen. Samtidig medfører lovforslaget ingen endring av det straffenivå som er etablert for de typetilfeller om har vært oppe i praksis, for eksempel nevnte avgjørelse i Rt. 2006 side 1246. Det vises også til at virkeområdet for straffeloven 1902 § 154 – som ikke foreslås videreført som selvstendig straffebud – i praksis vil innebære at overtredelsen vil anses som grov etter lovforslaget § 238. For uaktsom grov smitteoverføring foreslås en øvre strafferamme på fengsel inntil 3 år.

Som nevnt har straffeloven 1902 § 155 annet punktum en særskilt regel om at dersom den fornærmede er gjerningspersonens nærmeste, blir det bare tatt ut offentlig påtale dersom fornærmede begjærer det og ikke allmenne hensyn krever påtale. Kommisjonen har foreslått å videreføre vilkåret om allmenne hensyn for å reise påtale i slike saker, fordi den mener at en regel om ubetinget påtale vil kunne lede til støtende rettsforfølgninger mellom nærstående.

Departementet viser generelt til behandlingen av spørsmålet om påtalebegjæring i Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) side 59–64 og 486–467. Departementet

fulgte opp kommisjonens forslag om at straffbare handlinger er undergitt ubetinget offentlig påtale med mindre annet er bestemt i lov, jf. straffeprosessloven ny § 62 a første ledd (jf. lov 20. mai 2005 nr. 28). I § 62 a annet ledd er det gitt en regel om at påtalemyndigheten kan henlegge en sak med en øvre strafferamme på fengsel inntil 2 år hvis ikke allmenne hensyn taler imot det. Henleggelsen krever en særlig begrunnelse. Ordningen med påtalebegjæring fra den fornærmede er dermed forlatt, slik at også straffeloven 1902 §§ 78 – 82 ble opphevet ved straffeloven 2005 (straffeprosessloven § 62 a foreslås å tre i kraft samtidig med ny straffelov). Departementet kan heller ikke se at et særskilt unntak fra regelen om ubetinget offentlig påtale i tilstrekkelig grad varetar ønsket om ikke å utsette en ektefelle, registrert partner eller samboer for strafforfølgning dersom den som har blitt smittet eller utsatt for slik fare selv ikke ønsker dette. Departementet går derfor ikke inn for en slik påtaleregel, men foreslår i stedet at straff ikke kommer til anvendelse dersom den som har blitt smittet av en seksuelt overførbar sykdom eller utsatt for slik smittefare er en ektefelle, registrert partner eller samboer, og vedkommende har samtykket i å bli utsatt for smitte eller smittefare, se forslaget til § 237 annet ledd og merknadene til dette.

Departementet går derimot ikke inn for en generell regel om at straff ikke kommer til anvendelse dersom samtykke foreligger (straffbarhetsvilkåret). Reelt sett har dansk rett en slik regel gjennom kriteriet «hensynsløs måde» i dansk straffelov § 252 annet ledd. Dersom vedkommende frivillig for eksempel ønsker å medvirke til ubeskyttet samleie, har ikke atferden vært hensynsløs. Departementet er også kjent med at ulike FN-organer – blant annet UNAIDS – gjennom sine retningslinjer har anbefalt slike løsninger når det gjelder kriminalisering av HIV-smitte. Avgjørende for departementets standpunkt er at smittevernbestemmelsene skal tjene å verne den offentlige interessen i å beskytte samfunnet mot spredningen av allmennfarlige sykdommer. Om den enkelte «fornærmede» har samtykket eller ikke, bør da ikke være avgjørende for om overføringen av smitte er straffbart eller ikke. Det vil også kunne oppstå vanskelige bevisspørsmål, således om det er gitt et – «informert» – samtykke eller ikke. I en del tilfeller vil samtykke-spørsmålet, utenfor faste parforhold, gjøre seg gjeldende i situasjoner som ikke legger til rette for veloverveide avgjørelser. Departementet foreslår derfor ikke noen generell regel om at samtykke fritar for straff.

Når det gjelder kjærestelignende parforhold som ikke omfattes av forslaget til samtykkeregel, vil straffeprosessloven § 62 a kunne anvendes slik at det ikke tas ut tiltale når den ene part har utvist uaktsomhet, og strafforfølgning av vedkommende ville fremstå som urimelig.

4.9 Allmennfarlig forgiftning

4.9.1 Gjeldende rett

Straffeloven 1902 § 153 setter straff for den som volder allmenn forgiftning eller fare for slik forgiftning.

Paragraf 153 første ledd har to alternative gjerningsbeskrivelser. Det første alternativet rammer den som tilsetter gift eller stoffer med tilsvarende virkning i næringsmidler eller andre gjenstander bestemt til allmenn bruk og derigjennom skaper en fare for død eller ødeleggelse av helbreden. Det avgjørende er ikke arten av det tilsatte stoffet, men hvorvidt stoffet har de helseskadelige virkninger som loven foreskriver. Kriteriet «tilsætter» forutsetter at det på et eller annet tidspunkt må skje en tilføring av gift eller et giftlignende stoff i gjenstanden. Bestemmelsen oppstiller også krav om at stoffet tilsettes gjenstander som er til alminnelig «brug eller forhandling». Formuleringen er svært vid og tar sikte på å omfatte alle ting, uansett form, som er tilgjengelig for publikum generelt, uavhengig av hva slags distribusjon det dreier seg om, og om denne skjer mot vederlag, se til illustrasjon Rt. 1985 side 475. Det er antatt i denne avgjørelsen at det må kreves en nærliggende fare for de virkninger som oppstilles. Alternativet «ødelægge Helbreden» krever antagelig en helseskade av varighet og et visst omfang.

Første ledd annet alternativ er å volde at «iøvrigt Forgiftning, der medfører almindelig Fare for Liv eller Helbred, finder Sted». Etter dette alternativ kreves det ingen tilsettingshandling. Bestemmelsen er taus om hvordan forgiftningen må skje, ut over at det må være årsakssammenheng mellom den foretatte handlingen og forgiftningen. Etter dette alternativet er det tilstrekkelig med fare for liv eller helbred. I Rt. 2006 side 480 hadde domfelte videresolgt rundt 50.000 liter metanolholdig sprit. Flere personer som hadde drukket spriten, døde eller ble betydelig skadet. Selve metanoltilsettingen ble foretatt i Portugal av hans leverandør, slik at første ledd første alternativ ikke kom til anvendelse. Domfelte hadde utvist grov uaktsomhet, slik at det etter § 153 femte ledd, jf. nedenfor, var en strafferamme på fengsel inntil 1 år. Domfelte ble imidlertid også dømt for overtredelse av straffeloven 1902 § 239 (uaktsomt drap), og straffen ble satt til fengsel i 8 år. I Rt. 2007 side 1366 ble det i en lignende sak for forsettlig overtredelse av § 153 første

ledd annet straffalternativ idømt en straff på fengsel i 9 år. I denne saken hadde to personer dødd og fem personer fått betydelig helseskade som følge av inntak av den metanolholdige spriten.

Paragraf 153 annet ledd rammer utbredelse og distribuering av gjenstander som er tilsatt gift eller farlig stoff. Annet ledd viser bare til første ledd første straffalternativ, slik at det kreves at gjenstanden ikke kan brukes etter sin bestemmelse uten å volde død eller ødelegge helsen. I tillegg kreves det at gjerningsmannen holder helsefaren skjult, jf. «Fordølgelse». Lovbruddet er fullbyrdet allerede ved forsøk på utbredelse, jf. «søger at».

Skyldkravet etter første og annet ledd er forsett, men etter femte ledd straffes uaktsom overtredelse av første ledd med bøter eller fengsel inntil 1 år, se f.eks. Rt. 2006 side 480.

Straffen for overtredelse av første og annet ledd er fengsel inntil 21 år. Etter tredje ledd er minstestraffen fengsel i 1 år når en overtredelse av første eller annet ledd har medført noens død eller betydelig skade på kropp eller helse.

Paragraf 153 fjerde ledd rammer også en rekke utbredelseshandlinger. De handlinger som omfattes, ligger nær opp til dem som omfattes av annet ledd, men med følgende forskjeller: Fjerde ledd oppstiller ikke noe tilsettingskrav, slik at også sunnhetsskadelighet som skyldes en naturlig prosess rammes (typisk forråtnelse). Det kreves bare sunnhetsskade, og det er tilstrekkelig at gjenstandene er egnet til å forårsake slik skade. Etter fjerde ledd må også det sunnhetsskadelige holdes skjult. Skyldkravet er forsett. Straffen er fengsel inntil 5 år.

4.9.2 Rettstilstanden i de øvrige nordiske land

I *svensk* rett reguleres forgiftning av gjenstander mv. ment til allmenn bruk av brottsbalken 13 kap. 7 §. Bestemmelsen er vesentlig enklere utformet enn straffeloven 1902 § 153, og rammer den som «framkallar allmän fara för manniskors liv eller hälsa genom att förgifta eller infektera livsmedel, vatten eller annat, på annat sätt sprida gift eller dylikt [...]». Handlingsbeskrivelsen er meget generelt utformet, og straffansvaret begrenses særlig ved at det må være en allmenn fare for liv eller helse. Strafferammen er fengsel inntil 6 år for vanlig overtredelse. Ved grov overtredelse er straffen «lägst fyra och högst tio år, eller på livstid».

Også *finsk* rett har en lignende bestemmelse med et vidt virkefelt. Den finske strafflagen 34 kap. 4 § lyder:

«Den som
1. förgiftar livsmedel eller något annat ämne som är avsett förtäras eller användas av människor eller på något annat sätt gör det hälsovådligt eller håller et sådant hälsovådligt ämne tillgängligt för andra [...] så at gärningen är ägnad att orsaka allmän fara för liv eller hälsa, skall f$028r äventyrande av andras hälsa dömas till fängelse i minst fyra månader och högst fyra år.»

Dansk straffelov § 187 er en generalklausul om forgiftning mv. av gjenstander bestemt til allmenn bruk. Gjerningsbeskrivelsen ligger relativt nær opp til reguleringen i straffeloven 1902 § 153. Den øvre strafferammen er fengsel inntil 10 år for forsettlige overtredelser, mens uaktsomme overtredelser straffes med bøter eller under skjerpende omstendigheter med fengsel inntil 1 år.

4.9.3 Straffelovkommisjonens forslag. Høringsinstansenes syn

Straffelovkommisjonen foreslår å videreføre straffeloven 1902 § 153 første, annet og femte ledd, jf. § 25-13 og delutredning VII side 336. Det vises til at sammenlignbare straffebud finnes i samtlige nordiske land. Under henvisning til bestemmelsene i svensk og finsk rett, antyder kommisjonen at bestemmelsen må kunne forenkles noe. Særregelen i straffeloven 1902 § 153 annet ledd om at overtredelsen allerede er fullbyrdet ved forsøk på utbredelse av den forgiftede gjenstanden, foreslås ikke videreført. Kommisjonen foreslår at uaktsomhetsansvaret bare skal ramme grov uaktsomhet, men slik at skyldkravet skal være grov uaktsomhet etter alle alternativene. For straffeloven 153 annet ledd innebærer dette en nykriminalisering, mens det for § 153 første ledd medfører at en avkriminalisering av (vanlig) uaktsomme overtredelser. Kommisjonen foreslår en strafferamme på fengsel inntil 10 år for forsettlig overtredelse, og en strafferamme på bot eller fengsel i 2 år for grovt uaktsom overtredelse, se delutredning VII side 338.

Straffelovkommisjonen foreslår ikke å videreføre straffeloven 1902 § 153 fjerde ledd, jf. delutredning VII side 401. Det vises til at spesiallovgivningen allerede gir et tilstrekkelig vern i de situasjoner som faller inn under § 153 fjerde ledd. Heller ikke straffutmålingsregelen i tredje ledd foreslås videreført, jf. delutredning VII side 338.

Ingen *høringsinstanser* har merknader til kommisjonens forslag.

4.9.4 Departementets vurdering

Departementet er i hovedsak enig i kommisjonens forslag om videreføring av straffeloven 1902 § 153 første og annet ledd. Som kommisjonen mener departementet at § 153 er nokså vanskelig tilgjengelig, og departementet har i forslaget til § 239 søkt å forenkle bestemmelsen. Departementet har særlig sett hen til lovreguleringen i Sverige og Finland.

Lovforslaget er bygget opp som et rent faredelikt, og faren kvalifiseres gjennom at den må være allmenn. Lovforslaget § 239 første ledd første punktum første gjerningsalternativ viderefører i det vesentligste straffeloven 1902 § 153 første ledd første gjerningsalternativ («tilsettingsalternativet»). Lovforslaget § 239 første ledd første punktum annet straffalternativ er ment i hovedsak å videreføre straffeloven 1902 § 153 annet ledd. Lovforslaget § 239 første ledd annet punktum viderefører straffeloven 1902 § 153 første ledd annet gjerningsalternativ. Siden lovforslaget § 239 er nevnt i straffeloven 2005 § 131 om terrorhandling, vil den øvre strafferammen være fengsel inntil 21 år dersom det foreligger terrorhensikt. Departementet mener det her er mest hensiktsmessig med én bestemmelse fremfor å inndele bestemmelsen i vanlig og grov overtredelse, men viser til merknadene til paragrafen om forhold som kan tilsi bruk av straff i det øvre sjikt av strafferammen.

Som kommisjonen mener departementet at det er unødvendig å videreføre særregelen i straffeloven 1902 § 153 annet ledd om at overtredelsen allerede er fullbyrdet ved forsøk på utbredelsen av den forgiftede gjenstanden. Straffeloven 2005 § 16 om forsøk vil kunne ivareta behovet for å reagere med straff og gjøre det mulig med tilbaketreden fra forsøk. Departementet er enig med kommisjonen at regelen om minstestraff i straffeloven 1902 § 153 tredje ledd ikke videreføres, jf. de generelle drøftelsene i Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) side 132-139.

Departementet foreslår – i motsetning til kommisjonen – at uaktsomhetsansvaret også skal omfatte vanlig uaktsomhet, jf. lovforslaget § 239 annet ledd. Det dreier seg om et allmennfarlig lovbrudd, og tilsvarende skyldkrav foreslås for eksempel ved smitteoverføring.

Departementet slutter seg til kommisjonens forslag om ikke å videreføre straffeloven 1902 § 153 fjerde ledd. Slike forhold er tilstrekkelig straffesanksjonert i spesiallovgivningen, se blant annet lov 11. juni 1976 nr. 79 (produktkontrolloven) §§ 3 jf. 12, forbudet mot villedende forretningsmetoder i lov 16. juni 1972 nr. 47 (markedsføringsloven) §§ 2 jf. 17, lov 19. desember 2003 nr. 124 (matloven) § 28 og lov 21. desember 2005 nr. 126 (kosmetikkloven) § 21.

Departementet foreslår en øvre strafferamme på fengsel inntil 15 år for forsettlige overtredelser. Dette er en nedjustering av gjeldende øvre strafferamme på 21 år, men departementet tar ikke sikte på å endre straffenivået, jf. Rt. 2007 side 1366. Departementet mener kommisjonens forslag om en øvre strafferamme på fengsel inntil 10 år er for lav for de allmennfarlige tilfellene som kan tenkes å oppstå i praksis. For uaktsomme overtredelser foreslår departementet en øvre strafferamme på fengsel inntil 6 år. Dette er en vesentlig heving av gjeldende strafferamme på fengsel inntil 1 år i straffeloven 1902 § 153 femte ledd, men departementet mener at det er nødvendig med en slik strafferamme for å kunne oppnå den ønskede gradering i straffutmålingen i de aller groveste tilfellene.

For øvrig vises det til lovforslaget § 239.

Departementet foreslår videre en bestemmelse om forbund om spredning av gift mv., jf. lovforslaget § 241. Straffelovkommisjonen har ikke foreslått en tilsvarende bestemmelse, men har tilsynelatende heller ikke tatt stilling til om straffeloven 1902 § 159 jf. § 153 bør videreføres eller ikke. Departementet mener det er gode grunner for å videreføre gjeldende rett her, men foreslår imidlertid en strafferamme på fengsel inntil 6 år. For øvrig vises det til merknadene til lovforslaget § 241. Forslaget tar også opp i seg forbund om å begå alvorlig miljøkriminalitet.

4.10 Alvorlig miljøkriminalitet

4.10.1 Gjeldende rett

Straffeloven 1902 § 152 b ble tilføyd ved lov 11. juni 1993 nr. 81. Bestemmelsen setter straff for de alvorligste formene for miljøkriminalitet, og innebærer en vesentlig straffskjerping for slike lovbrudd. Generalklausulen om miljøkriminalitet er et supplement til straffebestemmelser i spesiallovgivningen, og signaliserer en opprioritering av innsatsen mot miljøkriminalitet.

Straffeloven 1902 § 152 b har et vidt virkeområde. Første ledd første alternativ setter straff for forurensning av luft, vann eller grunn slik at livsmiljøet i et område påføres betydelig skade eller trues av slik skade. Første ledd annet alternativ gjør det straffbart å lagre, etterlate eller tømme avfall eller andre stoffer med nærliggende fare for følge som nevnt i første alternativ. Annet ledd første alternativ gjør det straffbart å minske en naturlig bestand av fredede levende organismer som nasjonalt eller internasjonalt er truet av utryddelse. Annet alternativ

setter straff for forvoldelse av betydelig skade på nærmere angitte fredede områder. Kulturminnekriminalitet straffes etter tredje alternativ. Den straffbare handlingen består i å påføre betydelig skade på kulturminner eller kulturmiljøer av særlig nasjonal eller internasjonal betydning. Medvirkning til alle alternativene er straffbar etter tredje ledd. Den øvre strafferammen for overtredelse av første ledd er fengsel inntil 10 år ved forsettlig eller grov uaktsom overtredelse, men fengsel inntil 15 år kan anvendes dersom følgen av handlingen er at noen dør eller blir påført betydelig skade på kropp eller helbred. Straffen i annet ledd er fengsel inntil 6 år ved forsettlig eller grov uaktsom overtredelse.

4.10.2 Internasjonale forpliktelser og EU-initiativ til beskyttelse av miljøet gjennom straffelovgivningen

4.10.2.1 Annen tilleggsprotokoll 1999 til Haagkonvensjonen om vern av kulturverdier i tilfelle av væpnet konflikt

Norge ratifiserte i 1961 Haagkonvensjonen 14. mai 1954 om vern av kulturverdier i tilfellet av væpnet konflikt, jf. St.prp. nr. 114 (1958) og Innst. S. nr. 256 (1958). Annen tilleggsprotokoll (tilleggsprotokollen) ble vedtatt 26. mars 1999 for å styrke vernet av kulturverdier i forbindelse med væpnet konflikt. Tilleggsprotokollen gjelder også i interne væpnede konflikter, hvor konvensjonen bare har begrenset anvendelse.

Tilleggsprotokollen pålegger partene å vedta straffebestemmelser for brudd på tilleggsprotokollen med bestemmelser om universell jurisdiksjon for overtredelse av de mest alvorlige overtredelsene. Kravet om universell jurisdiksjon er dekket i norsk rett, jf. Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) side 93-94. Når det gjelder kriminaliseringsforpliktelsen, stiller tilleggsprotokollen artikkel 15 krav om at følgende handlinger skal være straffbare:

a) angrep på kulturverdier under forsterket beskyttelse,
b) bruk av kulturverdier under forsterket beskyttelse eller de umiddelbare omgivelsene som støtte for militære handlinger,
c) omfattende ødeleggelse eller tilegnelse av kulturverdier som er beskyttet av konvensjonen og annen tilleggsprotokoll,
d) angrep på kulturverdier som er beskyttet av konvensjonen og annen tileggsprotokoll,
e) tyveri, plyndring eller utrettmessig tilegnelse av og all vandalisme rettet mot kulturverdier som er beskyttet av konvensjonen.

Gjeldende straffelovgivning oppfyller ikke kravene som følger av tilleggsprotokollen artikkel 15. Ratifikasjon av tilleggsprotokollen krever derfor endringer i straffelovgivningen. Slike endringer har Justisdepartementet i samråd med Miljødepartementet besluttet å foreslå i forbindelse med arbeidet med ny straffelov.

I Ot.prp. nr. 8 (2007–2008) side 93-94 gikk departementet inn for «at forpliktelsene etter tilleggsprotokollen skal dekkes delvis i kapittel 16 om krigsforbrytelser og delvis i andre deler av straffeloven». Det ble uttalt at forpliktelsene etter tilleggsprotokollen skulle dekkes i norsk rett ved at tilleggsprotokollen artikkel 15 nr. 1 bokstav a og d omfattes av straffeloven 2005 § 106 første ledd bokstav f, som fastsetter at det er en krigsforbrytelse å «rette et angrep mot bygninger som er viet til religion, utdanning, kunst, vitenskap eller velgjørende formål, mot historiske minnesmerker, kulturminner, sykehus og samlingssteder for syke og sårede eller mot annen sivil gjenstand som ikke utgjør militære mål». Videre ble det uttalt at tilleggsprotokollen artikkel 15 nr. 1 bokstav c delvis vil dekkes av straffeloven 2005 § 104 første ledd bokstav b. Departementet tok videre sikte på at bokstav c skal gjennomføres i norsk rett ved bestemmelsen som skal videreføre straffeloven 1902 § 152 b annet ledd nr. 3, som retter seg mot den som «påfører betydelig skade på kulturminner eller kulturmiljøer av særlig nasjonal eller internasjonal betydning». Når det gjelder tilegnelsesalternativet i bokstav c, ble det lagt til grunn at dette for de mest omfattende tilfellene vil dekkes av bestemmelsen om plyndring som krigsforbrytelse i straffeloven 2005 § 104 bokstav a, og ellers dekkes av straffebud om tyveri. Departementet så det også slik at artikkel 15 nr. 1 bokstav e på samme måte vil kunne omfattes av forslaget til § 104 bokstav a som gjelder plyndring, og ellers av bestemmelsene om tyveri og skadeverk.

Når det gjelder artikkel 15 nr. 1 bokstav b, la departementet til grunn at denne forpliktelsen ikke er dekket etter gjeldende rett eller i forslaget til nytt kapittel 16 i straffeloven 2005. Departementet uttalte at man tok sikte på å gjennomføre artikkel 15 nr. 1 bokstav b i bestemmelsen som skal avløse straffeloven 1902 § 152 b.

Når departementet nedenfor foreslår en egen straffebestemmelse om kulturminnekriminalitet, bør forpliktelsene etter tilleggsprotokollen artikkel 15 nr. 1 bokstav b gjennomføres i denne bestemmelsen.

4.10.2.2 Europarådets konvensjon 4. november 1998 om beskyttelse av miljøet gjennom straffelovgivningen

Europarådets konvensjon om beskyttelse av miljøet gjennom straffelovgivningen (Convention on the Protection of the Environment through Criminal Law) ble vedtatt 4. november 1998 (CETS no 172).

Konvensjonens bestemmelser forplikter konvensjonsstatene til å sette straff for forsettlig eller uaktsom forurensning (herunder ioniserende stråling) som volder noens død eller alvorlig helseskade, eller betydelig fare for dette. Dessuten skal ulovlig forurensning (herunder ioniserende stråling og deponering av spesialavfall) og ulovlige driftsforstyrrelser i miljøfarlig industri være straffbar når det foreligger en overtredelse av konvensjonsstatens interne rett, og det er sannsynlig at den volder noens død eller helseskade, eller betydelig skade på luft, vann, jord, planter eller dyr. Den enkelte stat kan ved undertegning eller ratifikasjon av konvensjonen begrense denne kriminaliseringsforpliktelsen i uaktsomhetstilfellene til å gjelde tilfeller av grov uaktsomhet. I tillegg skal konvensjonsstatene innføre strafferettslige eller forvaltningssanksjoner mot overtredelser av lovgivningen om forurensning (medregnet støy og avfallsbehandling), driftsforstyrrelser i industriell virksomhet, overtredelse av lovgivingen om radioaktive stoffer og farlige kjemikalier, naturødeleggelser i verneområder og ulovlig fangst, ødeleggelse eller handel med planter og dyr som er vernet. Konvensjonen medfører også forpliktelser for statene til å ha jurisdiksjon over egne statsborgere for straffbare handlinger som de har begått utenfor statens territorium. En konvensjonsstat skal også kunne pådømme straffbare handlinger begått av en statsborger i en annen konvensjonsstat, hvis vedkommende oppholder seg på den først nevnte statens territorium og ikke blir utlevert. Ved alvorlige miljøkrenkelser skal straffesanksjonene omfatte bøter og fengselsstraff, og eventuelt inndragning og gjenoppretting av miljøet. Selskaper og andre juridiske personer skal kunne straffes (eller ilegges forvaltningssanksjoner) for overtredelser foretatt av noen i deres tjeneste. Konvensjonen åpner for at miljøorganisasjoner kan opptre i straffesaker i samsvar med nasjonal rett, og oppfordrer konvensjonsstatene til å yte hverandre bistand ved etterforskning og iretteføring av miljøkrenkelser som går inn under konvensjonen.

Konvensjonen trer i kraft når den er ratifisert av tre stater. Der er foreløpig ratifisert av én stat (Italia) og undertegnet av 13 stater, deriblant Danmark, Finland og Sverige. Konvensjonen er derfor hittil ikke trådt i kraft. Når konvensjonen ikke har vunnet større tilslutning, kan det blant annet skyldes at mange stater mener det trengs et bedre beskyttelsesnivå. EU har derfor satt i gang andre tiltak for å harmonisere nasjonal straffelovgivning for å øke beskyttelsen av miljøet. De bestemmelser som foreslås her i proposisjonen, sammen med lovgivningen for øvrig, vil gjøre det mulig for Norge å vurdere å slutte seg til europakonvensjonen. Det kan særlig bli aktuelt dersom det kan ventes at konvensjonen vil få tilstrekkelig tilslutning til å tre i kraft.

4.10.2.3 EU-initiativer til vern av miljøet gjennom straffelovgivningen

I 2001 fremmet Kommisjonen et forslag til direktiv om beskyttelse av miljøet gjennom straffelovgivningen, som i 2002 ble endret på bakgrunn av behandlingen i Europaparlamentet. Direktivforslaget hadde til formål å gi mer effektive fellesskapsrettslige regler om miljøvern ved å oppstille minimumsregler for hva som er straffbar atferd. Rådet drøftet ikke Kommisjonens forslag, men vedtok i stedet den 27. januar 2003 en rammebeslutning om strafferettslig beskyttelse av miljøet (2003/80/JHA). Siktemålet var å oppnå økt etterlevelse av miljølovgivningen gjennom strafferettslige sanksjoner for brudd på reglene. EU-domstolen avgjorde imidlertid i en dom 13. september 2005 (sak C-176/03) at Rådet ikke hadde rettslig adgang til å vedta denne rammebeslutningen under tredje søyle.

Etter EU-domstolens dom 13. september 2005 fremmet Kommisjonen den 9. februar 2007 et nytt forslag til direktiv om vern av miljøet gjennom straffelovgivningen (KOM(2007) 51). Direktivet erstatter rammebeslutningen (2003/80/JHA) og Kommisjonens direktivforslag fra 2001.

I korte trekk inneholder direktivforslaget en angivelse av hva som spesifikt skal anses som grove miljøovertredelser, og at det bør settes effektive, proporsjonale og avskrekkende strafferettslige reaksjoner for disse overtredelsene. I tillegg foreslås et minimumsnivå for de maksimale sanksjonene for både fysiske og juridiske personer.

Direktivforslaget er ikke Schengen-relevant eller EØS-relevant, og vil ved en eventuell vedtakelse ikke være bindende for Norge. Likevel har departementet funnet grunn til å ta direktivforslaget i betraktning i arbeidet med ny bestemmelse om alvorlig miljøkriminalitet, fordi det vil gi uheldige signaler om norsk lovgiving ikke har en minst like streng regulering på dette området.

4.10.3 Straffelovkommisjonens forslag og høringsinstansenes syn

Straffelovkommisjonen foreslår en bestemmelse om alvorlig miljøkriminalitet som svarer til straffeloven 1902 § 152 b første og annet ledd. Kommisjonen foreslår å ikke videreføre det straffskjerpende alternativ i § 152 b annet ledd. Strafferammen for ikkeforsettlig overtredelse bør etter Straffelovkommisjonens syn være bot eller fengsel inntil 2 år jf. delutredning VII side 336 og 338.

Ingen *høringsinstanser* har merknader til forslaget.

4.10.4 Departementets vurdering

Departementet slutter seg til Straffelovkommisjonens forslag om å videreføre straffeloven 1902 § 152 b første og annet ledd. Som departementet redegjør for nedenfor, foreslås det imidlertid at kulturminnekriminalitet tas ut av generalklausulen om miljøkriminalitet og i stedet reguleres i en egen straffebestemmelse.

Når det gjelder de deler av straffeloven 1902 § 152 b som videreføres i lovforslaget § 240, foreslår departementet at gjerningsbeskrivelsen utformes etter samme mønster som straffeloven 1902 § 152 b og uten realitetsendringer.

Departementet foreslår også at skyldkravet videreføres. For i størst mulig grad å oppnå formålet med bestemmelsen, er det etter departementets oppfatning nødvendig også å ramme uaktsomme overtredelser. I tråd med departementets uttalelser i Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) side 114-115 om at det bare unntaksvis bør oppstilles straff for vanlig uaktsomme handlinger, og tatt i betraktning den høye strafferammen, mener departementet at uaktsomhetsansvaret bør begrenses til grov uaktsomhet. Også på dette punkt innebærer lovforslaget en videreføring av gjeldende rett.

Straffeloven 1902 § 152 b fjerde ledd videreføres ikke som følge av at straffeloven 2005 inneholder en generell bestemmelse om medvirkning, jf. straffeloven 2005 § 15.

Departementet foreslår å heve den øvre strafferammen for overtredelse av lovforslaget § 240 første ledd fra fengsel inntil 10 år til fengsel inntil 15 år. Begrunnelsen er todelt: For det første kan det i enkelte tilfeller være behov for en høyere strafferamme for å kunne utmåle en riktig straff for de mest alvorlige overtredelsene. Selv om det ofte vil være mulig å pådømme overtredelse av bestemmelsen om alvorlig miljøkriminalitet sammen (i konkurrens) med andre straffebud, vil det kunne være tilfeller hvor dette ikke er mulig, og som er så grove at en riktig straff ikke lar seg utmåle innenfor en strafferamme på fengsel inntil 10 år. For det andre peker departementet på at særlig alvorlige miljøskader kan oppstå som en følge av at det i dagens moderne samfunn utøves aktiviteter som kan ha uoverskuelige følger for miljøet. Derfor mener departementet at strafferammene for alvorlig miljøkriminalitet bør være så vide at det lar seg gjøre å utmåle en straff som gir et riktig uttrykk for handlingens straffverdighet. Departementets forslag medfører i seg selv at det gjeldende straffskjerpende alternativ blir overflødig (fengsel inntil 15 år) når handlingen har til følge noen død eller betydelig skade på kropp eller helbred (straffeloven 1902 § 152 b annet ledd).

Departementet har ikke funnet grunn til å gi en egen og lavere strafferamme for de grovt uaktsomme overtredelsene, slik Straffelovkommisjonen foreslår. Straffen for de grovt uaktsomme overtredelsene vil i hovedsak bli utmålt innenfor strafferammens nedre del, men det er ikke nødvendig å foreslå en egen strafferamme for å sikre at disse overtredelsene straffes mildere enn de forsettlige overtredelsene. Graden av utvist skyld vil her som ellers være et moment å ta i betraktning ved utmåling av straff.

Departementet foreslår videre en bestemmelse om forbund om alvorlig miljøkriminalitet, jf. lovforslaget § 241. Straffeloven 1902 har ingen tilsvarende forbundsbestemmelse. Departementet mener det er gode grunner for å ha en forbundsbestemmelse på dette området. Særlig antas det at bestemmelsen vil kunne ha et nedslagsfelt ved ulike former for alvorlig faunakriminalitet. Det foreslås en øvre strafferamme på fengsel inntil 6 år. For øvrig vises det til merknadene til lovforslaget § 241.

4.11 Kulturminnekriminalitet

4.11.1 Egen straffebestemmelse om kulturminnekriminalitet

Ved forberedelsen av straffeloven 1902 § 152 b la departementet til grunn at en generalklausul om miljøkriminalitet også bør omfatte kulturminnekriminalitet, jf. Ot.prp. nr. 92 (1992 – 93) side 10-14, jf. side 7. Departementet foreslår imidlertid at kulturminnekriminalitet flyttes fra generalklausulen om alvorlig miljøkriminalitet, og i stedet reguleres i et eget straffebud. Det er særlig hensynet til gjennomføring av internasjonale forpliktelser og lovtekniske hensyn som begrunner departementets forslag.

4.11.2 Nærmere om utformingen av bestemmelsen

Når det gjelder utformingen av et straffebud om alvorlig kulturminnekriminalitet, foreslår departementet at straffeloven 1902 § 152 b annet ledd nr. 3 videreføres som første ledd i forslaget til ny bestemmelse om kulturminnekriminalitet. Flyttingen fra generalklausulen om miljøkriminalitet innebærer ingen realitetsendringer.

Departementet foreslår videre at forpliktelsen i annen tilleggsprotokoll til Haagkonvensjonen om vern av kulturverdier i tilfelle av væpnet konflikt, artikkel 15 nr. 1 bokstav b, gjennomføres ved å ta inn i forslaget til § 242 et annet ledd som gjør det straffbart i tilfelle av væpnet konflikt forsettlig eller grovt uaktsomt å bruke kulturminner eller kulturmiljøer av særlig nasjonal eller internasjonal betydning som støtte for militære handlinger.

Tilleggsprotokollen er ment å beskytte kulturverdier i tilfellet av væpnet konflikt. Departementets forslag om straff for bruk av kulturminner til støtte for militære handlinger er derfor begrenset til å gjelde i en væpnet konfliktsituasjon. Departementet drøftet i forbindelse med forslaget til kapittel 16 om folkemord, krigsforbrytelser og forbrytelser mot menneskeheten forståelsen av begrepet «væpnet konflikt», jf. Ot.prp. nr. 8 (2007–2008) side 89-90, og legger til grunn at begrepet skal forstås på samme måte i forslaget til § 242 annet ledd.

I tilleggsprotokollen brukes begrepet «kulturverdier». Begrepet er nærmere definert i Haagkonvensjonen 14. mai 1954 om beskyttelse av kulturverdier i tilfelle av væpnet konflikt artikkel 1, hvor det heter at

> «[f]or denne konvensjonens formål skal betegnelsen «kulturverdier», uten hensyn til opprinnelse eller eiendomsrett, omfatte: a) Fast eller rørlig eiendom av stor betydning for ethvert folks kulturarv [..], b) Bygninger hvis hovedformål er å tjene som oppbevarings- og utstillingssted for rørlige kulturgjenstander av den art som er definert i punkt a) ovenfor, og som faktisk tjener dette formål, [..] c) Sentre som rommer et anselig antall av slike kulturgjenstander som er beskrevet i punktene a) og b) ovenfor og som i det følgende kalles «sentre for kulturminnesmerker».

I straffeloven 1902 § 152 b annet ledd nr. 3 er begrepet «kulturminner eller kulturmiljøer» brukt. I forarbeidene til denne bestemmelsen uttales det at «[u]ttrykket *kulturminner* er hentet fra kulturminneloven § 2 første ledd, og skal normalt anvendes i samme betydning etter lovforslaget her», jf. Ot.prp. nr. 92 (1992 – 93) side 20. I kulturminneloven § 2 første ledd fremgår det at med kulturminner «menes alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til». Etter departementets oppfatning dekker definisjonen av kulturminner fullt ut Haagkonvensjonens definisjon av kulturverdier. Når begrepet «kulturminner» allerede er anvendt og innarbeidet i nasjonal lovgivning, mener departementet ut fra hensynet til konsekvent språkbruk at begrepet «kulturminner» bør brukes i bestemmelsen som gjennomfører forpliktelsene etter tilleggskonvensjonen.

I tilleggprotokollen beskrives den straffbare handlingen som å bruke «kulturverdier under forsterket beskyttelse» til støtte for militære handlinger. Hva som forstås med at et kulturminne har «forsterket beskyttelse», og hvilke krav som må være oppfylt for at kulturverdier skal oppnå en slik status, er regulert i tilleggsprotokollen kapittel 3. Enkelte kulturverdier er av så stor betydning for menneskeheten ved sin enestående kulturelle eller historiske verdi at de bør nyte et særlig høyt beskyttelsesnivå. Hver medlemsstat til tilleggsprotokollen oppfordres derfor til å sende inn til Komiteen for beskyttelse av kulturverdier i tilfelle av væpnet konflikt – som er nedsatt i medhold av konvensjonen – en liste over kulturverdier som parten ønsker å be om forsterket beskyttelse for. Komiteen beslutter på grunnlag av kriteriene oppregnet i tilleggsprotokollen artikkel 10 om forsterket beskyttelse skal innvilges eller nektes.

Departementet foreslår imidlertid ikke at straffebestemmelsen begrenses til å gjelde kulturminner med forsterket beskyttelse etter konvensjonen. Selv om det er en viss tradisjon i norsk rett for å la straffansvarets rekkevidde bero på om en gjenstand har en spesiell posisjon eller status (som for eksempel straffansvar for doping hvor ansvarets rekkevidde beror på om preparatet er tatt inn på den såkalte dopinglisten eller ikke), mener departementet det for kulturminner er mest hensiktsmessig at straffansvarets rekkevidde fastsettes i lovgivningen. Selv om nasjonale myndigheter indirekte vil ha kontroll med hvilke kulturminner som eventuelt vil oppnå forsterket beskyttelse ved å søke om denne beskyttelsen, vil prosessen ikke være underlagt samme nasjonale myndigheter eller samme demokratisk kontroll som når straffansvarets rekkevidde fastsettes av lovgiverne. Videre har departementet til støtte for å utelate et krav om at kulturminnet må være under forsterket beskyttelse, lagt vekt på at det er tale om en utvidelse av straffansvaret bare i tilfelle av væpnet konflikt. Denne utvidelsen av straffansvaret vil ha begrenset aktualitet og er forenlig med uttalte kriminaliseringsprinsipper,

jf. Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) side 82-93. Departementet har videre lagt vekt på lovtekniske hensyn. Ordningen med forsterket beskyttelse av kulturverdier, slik dette er regulert i tilleggsprotokollen, gjør det vanskelig å utforme et oversiktlig straffebud om bruk av kulturminner til støtte for militære handlinger. Endelig har departementet lagt vekt på at kulturminner under forsterket beskyttelse trolig vil befinne seg i kjerneområdet for forslaget til § 242, og forpliktelsen etter tilleggsprotokollen artikkel 15 nr. 1 bokstav b vil således være oppfylt.

Tilleggsprotokollen oppstiller et krav om at straffansvaret også skal omfatte bruk av de «umiddelbare omgivelsene» til støtte for militære handlinger. Departementet anser forpliktelsen om å gi straffansvaret denne rekkevidden som oppfylt ved at det også er straffbart å bruke et «kulturmiljø», slik dette er definert i kulturminneloven § 2, til støtte for militære handlinger.

Bruken av kulturminner må være til støtte for «militære handlinger». Om forståelsen av dette begrepet vises til merknadene til bestemmelsen.

Annen tilleggsprotokoll til Haagkonvensjonen bokstav b taler generelt om bruk av kulturminne til støtte for militære handlinger. Selv om det her er tale om handlinger utført i en væpnet konfliktsituasjon til støtte for militære handlinger, mener departementet det må avgrenses mot bruk som ikke representerer en fare for skade eller ødeleggelse. Kriminaliseringsforpliktelsen etter annen tilleggsprotokoll artikkel 15 retter seg mot personer som handler i strid med Haagkonvensjonen. Det følger av Haagkonvensjonen artikkel 4 at plikten til å respektere kulturminner knytter seg til bruk som vil kunne utsette kulturminner for skade eller ødeleggelse i tilfelle av væpnet konflikt. Etter departementets oppfatning gjelder kriminaliseringsplikten etter annen tilleggsprotokoll artikkel 15 bokstav b bruk av kulturminner som utgjøre en fare for at kulturminnet skal blir skadet eller ødelagt. Straffansvaret er derfor avgrenset mot bruk som på ingen måte representerer en fare for skade eller ødeleggelse.

Straffansvar etter tilleggsprotokollen artikkel 15 er bare aktuelt dersom gjerningspersonen har handlet i strid med Haagkonvensjonen om beskyttelse av kulturminner i tilfelle av væpnet konflikt eller tilleggsprotokollen til konvensjonen. Konvensjonsstatenes plikt til å sikre respekt for kulturminner er slått fast i Haagkonvensjonen artikkel 4 nr. 1. Denne plikten viker imidlertid dersom det militært er helt nødvendighet. For å avgrense straffansvaret mot slike tilfeller, foreslår departementet at straff for bruk av kulturminner eller kulturmiljøer til støtte for militære handlinger ikke skal komme til anvendelse dersom tvingende militær nødvendighet krever at det handles på denne måten. Det vises til merknadene når det gjelder rekkevidden av denne begrensningen i straffansvaret.

Når det gjelder kravet til subjektiv skyld, krever tilleggsprotokollen artikkel 15 at overtredelsen av protokollen må være «intentionally». Departementet foreslår at skyldkravet skal være forsett eller grov uaktsomhet. For å oppnå formålet med bestemmelsen mest mulig er det etter departementets oppfatning nødvendig å ramme uaktsomme overtredelser. I tråd med departementets uttalelser i Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) side 114-115 om at straff for uaktsomme handlinger i utgangspunktet bør begrenses til grov uaktsomhet, og fordi den øvre strafferammen er så høy, mener departementet at uaktsomhetsansvaret bør begrenses til grov uaktsomhet.

4.12 Ulovlig befatning med plutonium og uran, bakteriologiske og kjemiske våpen mv.

Straffelovkommisjonen foreslår å ta inn i den nye straffeloven bestemmelser om ulovlig befatning med plutonium og uran, bakteriologiske og kjemiske våpen, se §§ 25-15 til 25-17, se delutredning VII side 336. Bestemmelsene skal videreføre straffeloven 1902 §§ 152 a første ledd og 153 a samt overføre lov 6. mai 1994 nr. 10 om gjennomføring av kjemivåpenkonvensjonen § 1 første ledd jf. § 5.

Ingen *høringsinstanser* har merknader til kommisjonens forslag.

Departementet viser til straffeloven 2005 § 142 om ulovlig befatning med farlig materiale mv. Bestemmelsen er en generalklausul om ulovlig befatning med farlig materiale mv., og tar opp i seg de nevnte bestemmelser som Straffelovkommisjonen foreslår inntatt egne bestemmelser i skissene til §§ 25-15 til 25-17.

Straffeloven 2005 § 142 erstatter straffeloven 1902 § 152 a første ledd om ulike former for ulovlig befatning med plutonium og uran, jf. Ot.prp. nr. 8 (2007–2008) side 323. Også straffeloven 1902 § 153 a om ulike former for ulovlig befatning med bakteriologiske våpen, erstattes av straffeloven 2005 § 142, jf. Ot.prp. nr. 8 (2007–2008) side 323.

Straffelovkommisjonen begrunnet sitt forslag om å overføre til straffeloven 2005 bestemmelsen om ulovlig befatning med kjemiske våpen med at handlingen er svært straffverdig og har mye til felles med straffeloven 1902 § 153 a. I Ot.prp. nr. 8 (2007–2008) side 188 sluttet departementet seg til

dette. Straffeloven 2005 § 142 rammer derfor også ulike former for ulovlig befatning med kjemiske våpen. Imidlertid dekker ikke straffeloven 2005 § 142 forpliktelsene i konvensjonen 13. januar 1993 om kjemiske våpen fullt ut. Departementet gikk derfor ikke inn for å oppheve lov om konvensjon om kjemiske våpen § 1 jf. § 5, jf. Ot.prp. nr. 8 (2007–2008) side 189. Bestemmelsene vil derfor gjelde side om side, men slik at straffebestemmelsen i § 5 bare vil komme til anvendelse dersom ikke forholdet rammes av straffeloven § 142 eller en annen strengere bestemmelse, jf. endringsforslaget til lov om konvensjon om kjemiske våpen § 5. Det vises til omtalen i Ot.prp. nr. 8 (2008–2009) side 189 og 350.

Departementet følger på denne bakgrunn ikke opp kommisjonens skisse §§ 25-15 til 25-17.

4.13 Bestemmelser i straffeloven 1902 kapittel 14 som ikke videreføres

4.13.1 Oversikt

Kapittel 14 i straffeloven 1902 inneholder til sammen 25 paragrafer. Selv om lovforslaget til kapittel 23 viderefører mange av straffebestemmelsene, er det en rekke av bestemmelsene som foreslås ikke videreført. Disse bestemmelsene gjennomgås i det følgende.

4.13.2 De enkelte bestemmelsene

4.13.2.1 Straffeloven 1902 § 152

Bestemmelsen rammer det å tilsette «sundhedsskadelige Stoffe» til «Beholdninger eller Vandløp», hvorfra «Drikkevand til Mennesker eller Husdyr» tas.

Straffelovkommisjonen foreslår at bestemmelsen oppheves i det bestemmelsen om alvorlig miljøkriminalitet ivaretar behovet for strenge straffer i de alvorligste forurensningssakene godt nok.

Statens Forurensningstilsyn uttaler at «[s]elv om den maksimale strafferammen i § 152 er hele 21 års fengsel, er SFT enig i at straffeloven § 152 b, sammenholdt med forurensningsloven § 78, for alle praktiske formål vil kunne erstatte § 152. De aller mest alvorlige tilfellene av brudd på § 152 vil også kunne omfattes av bestemmelsen om drap. SFT har derfor ikke motforestillinger mot at § 152 oppheves».

Departementet slutter seg til kommisjonens vurderinger og forslag om ikke å videreføre straffeloven 1902 § 152.

4.13.2.2 Straffeloven 1902 § 154

Paragrafen rammer det å bevirke eller medvirke til at en farlig smittsom sykdom finner inngang eller alminnelig utbredelse blant mennesker, husdyr eller vekster. Bestemmelsen må ses i sammenheng med straffeloven 1902 §§ 154 a, 155, 156 og 357 og lov om vern mot smittsomme sykdommer 5. august 1994 nr. 55 (smittevernloven). Kravet om at sykdommen må være farlig smittsom, må antakelig forstås på samme måte med smittevernlovens begrep «allmennfarlig smittsom sykdom». Forsøk og medvirkning er straffbart. Skyldkravet er forsett, og forsettet må dermed også omfatte allmenn utbredelse. Dette har ført til at bestemmelsen har vært vanskelig å anvende i praksis. Straffen er fengsel inntil 10 år, men under særdeles formidlende omstendigheter kan det anvendes bøter. Paragraf 154 annet ledd gir en bestemmelse om straffskjerping ved visse følger, med en strafferamme på fengsel fra 5 til 21 år.

Straffelovkommisjonen foreslår at bestemmelsen oppheves, jf. delutredning VII side 336 og 401. Kommisjonen viser til at skissen til § 25-11 om grov påføring av smitte og fare for smitte verner mot alminnelig utbredelse av farlig sykdom for mennesker, se side 401 jf. side 336. Ut over denne bestemmelsen er det ikke behov for å videreføre straffeloven 1902 § 154 som vern mot allmennfarlige smittsomme sykdommer blant mennesker. Straffelovkommisjonen mener at vernet for husdyr og vekster i tilstrekkelig grad er ivaretatt gjennom særlovgivningen. Kommisjonen viser her til lov 8. juni 1962 nr. 4 § 19 (husdyrloven), lov 13. juni 1997 nr. 54 § 30 (fiskesykdomsloven) og lov 23. juni 2000 nr. 53 § 8 (plantehelseloven). Endelig påpeker kommisjonen at bestemmelsene om skadeverk også vil kunne være anvendelige ved spredning av smitte til husdyr eller vekster som tilhører andre, og det samme vil kunne gjelde for bestemmelsen om alvorlig miljøkriminalitet.

Ingen *høringsinstanser* har merknader til forslaget.

Departementet slutter seg til Straffelovkommisjonens vurderinger og forslag om å ikke videreføre straffeloven 1902 § 154, men vil bemerke:

Vern mot allmennfarlige smittsomme sykdommer blant mennesker anses tilstrekkelig ivaretatt gjennom lovforslaget §§ 237 – 238 om overføring av smitte eller fare for smitte. Som nevnt i punkt 4.8.5 vil virkeområdet for straffeloven 1902 § 154 her langt på vei falle sammen med virkeområdet til lovforslaget § 238 om grov overføring av smitte eller fare for smitte, se også merknaden til § 238 samt delutredning VII side 336. Lovforslaget § 238 rek-

ker også videre enn straffeloven 1902 § 154 idet allerede allmenn fare for utbredelse inngår som kriterium for grov overtredelse.

Utbredelse av farlig smittsom sykdom blant dyr eller vekster ble tidligere regulert av en rekke særlover, jf. delutredning VII side 401. Ved lov 19. desember 2003 nr. 124 om matproduksjon og mattrygghet mv. (matloven) ble husdyrloven, fiskesykdomsloven og plantehelseloven opphevet. Det vises til Ot.prp. nr. 100 (2002–2003) side 35-38. I matloven § 28 er det gitt en straffebestemmelse som rammer forsettlig eller uaktsom overtredelse av bestemmelser gitt i eller i medhold av matloven eller vedtak gitt i medhold av den. Straffen er bøter eller fengsel inntil 1 år eller begge deler. Under særdeles skjerpende omstendigheter kan fengsel inntil 2 år rammes, se for øvrig Ot.prp. nr. 100 (2002–2003) side 163-165. For dyr vises det særlig til bestemmelsen i § 19 om dyrehelse, som fastslår at enhver skal utvise nødvendig aktsomhet, slik at det ikke oppstår fare for utvikling eller spredning av smittsom dyresykdom, jf. proposisjonen side 152-153. For planter vises det særlig til § 18 om plantehelse, som fastslår at enhver skal utvise nødvendig aktsomhet, slik at det ikke oppstår fare for utvikling eller spredning av planteskadegjørere, jf. proposisjonen side 151-152. Straffelovkommisjonen peker på at strafferammene i særlovgivningen varierer, og bør revurderes. Departementet viser til at en ved å samle de aktuelle særlovene i matloven, nå har fått en felles strafferamme i matloven § 28, jf. overfor. Departementet mener at den øvre strafferammen på enten 1 år eller 2 år fengsel ved særdeles skjerpende omstendigheter, er hensiktsmessig i slike tilfeller. Matloven § 28 inntar også en reservasjon for det tilfelle at handlingen faller inn under en strengere straffebestemmelse (som – etter omstendighetene – bestemmelsene om skadeverk og lovforslaget § 240 om alvorlig miljøkriminalitet). På denne bakgrunn foreslås ikke straffeloven 1902 § 154 videreført.

4.13.2.3 Straffeloven 1902 § 154 a

Straffeloven 1902 § 154 a rammer forsettlig eller uaktsom spredning av uriktig eller villedende informasjon som i vesentlig grad kan motvirke gjennomføring av tiltak som er nødvendig for å hindre, stanse eller begrense alvorlige utbrudd av allmennfarlig sykdom. Bestemmelsen kom inn i straffeloven ved vedtakelsen av lov 5. august 1994 nr. 55 (smittevernloven), se NOU 1990: 2 side 101 og 274 og Ot.prp. nr 91 (1992–1993). Medvirkning og forsøk er straffbart. Strafferammen er bøter eller fengsel inntil 2 år.

Straffelovkommisjonen forslår at bestemmelsen ikke videreføres, se delutredning VII side 401-402. Begrunnelsen for regelen er at i kritiske situasjoner hvor folkehelsen er truet, vil uriktig eller villedende informasjon kunne få en viss grobunn og derigjennom hindre gjennomføring av aktuelle tiltak. For eksempel vil opprop om boikott av et påbud om vaksinering eller anbefaling av uvirksomme tiltak til fortrengsel for effektive tiltak kunne forekomme, se NOU 1990: 2 side 101. Straffelovkommisjonen mener denne bestemmelsen legger for sterke bånd på ytringsfriheten, jf. Grunnloven § 100. Kommisjonen peker også på at smittevernloven § 4-8 gir departementet eller Sosial- og helsedirektoratet hjemmel til å pålegge ethvert innenlandsk massemedium å ta inn meldinger til befolkningen, og på den måten kunne motvirke skadevirkninger og feilinformasjon, se utredningen side 402.

Ingen *høringsinstanser* har merknader til kommisjonens forslag, og departementet slutter seg til kommisjonens vurderinger og forslag om ikke å videreføre straffeloven 1902 § 154 a.

4.13.2.4 Straffeloven 1902 § 157

Straffeloven 1902 § 157 setter straff for den som utsetter liv eller helse for fare på nærmere angitte måter. Bestemmelsen må ses i sammenheng med straffeloven 1902 § 360, jf. punkt 4.13.2.6. Etter § 157 første ledd nr. 1 rammes den som forsøker å utbre blant allmennheten som legemidler eller forebyggelsesmidler mot sykdommer, gjenstander som «er blottede for de angivne Egenskaper». Etter første ledd nr. 2 rammes den som under legevirksomhet anvender en behandlingsmåte som ikke er egnet til å helbrede eller motvirke sykdommen. Medvirkning og forsøk er straffbart. Skyldkravet er forsett. Straffen er fengsel inntil 6 år, men skjerpes dersom handlingen medfører at noen omkommer eller får betydelig skade på legeme eller helse.

Straffelovkommisjonen foreslår at straffeloven 1902 § 157 ikke videreføres, idet de aktuelle tilfellene anses tilstrekkelig dekket i særlovgivningen, se delutredning VII side 402. Når det gjelder straffeloven 1902 § 157 første ledd nr. 1, viser kommisjonen til forbudet mot villedende forretningsmetoder i lov 16. juni 1972 nr. 47 om kontroll med markedsføring og avtalevilkår (markedsføringsloven) § 2 jf. § 17. Videre gir lov 4. desember 1992 nr. 132 om legemidler mv. (legemiddelloven) regler om både omsetning av og reklame for legemidler mv., som er straffesanksjonert ved legemiddelloven § 31. For straffeloven 1902 § 157 første ledd nr. 2 viser kommisjonen til lov 2. juli 1999 nr. 64 om helsepersonell mv. (helsepersonelloven), særlig §§ 4 og 67 som

setter straffesanksjonerte krav om forsvarlig yrkesutøvelse samt kapittel 11 om alternative sanksjoner.

Av *høringsinstansene* peker både *Helsedepartementet* – nå Helse- og omsorgsdepartementet – og *Human-Etisk forbund* på at det er viktig at særlovgivningen også gir adekvate straffetiltak mot alternativ behandling – herunder såkalte «kvakksalvere».

Departementet slutter seg til kommisjonens vurderinger og forslag om ikke å videreføre straffeloven 1902 § 157. Departementet viser til at lov 27. juni 2003 nr. 63 om alternativ behandling av sykdom mv. – som samtidig opphevet lov 19. juni 1936 nr. 9 (kvakksalverloven) – har en straffebestemmelse i § 9, jf. Ot.prp. nr. 27 (2002–2003) side 151-158 og 212-213. De innvendinger som høringsinstansene fremkommer med, er ivaretatt gjennom vedtakelsen av lov om alternativ behandling av sykdommer mv. For øvrig peker departementet på at etter omstendighetene vil bestemmelsene om grovt uaktsom betydelig skade på kropp og helse og om grovt uaktsomt drap kunne komme til anvendelse. Det samme gjelder bestemmelsene om vanlig og grov tvang. Også en rekke mer generelle bestemmelser i straffeloven vil kunne ramme de tilfeller som her omhandles, for eksempel bestemmelsen om bedrageri.

4.13.2.5 Straffeloven 1902 § 359

Straffeloven § 359 første ledd nr. 1 retter seg mot den som forsettlig eller uaktsomt «falholder» som næringsmidler for mennesker eller dyr eller som nytelsesmidler, gjenstander som på grunn av forfalskning, umodenhet, bedervethet, slett tilbredning eller oppbevaringsmåte eller av andre grunner er skadelig for sunnheten. Første ledd nr. 2 rammer den som «falholder» nærmere angitte gjenstander som inneholder stoffer som gjør dem skadelige for sunnheten. Andre ledd rammer den som «forfærdiger» eller frambringer slike gjenstander som ledd i næringsvirksomhet.

Straffelovkommisjonen peker på at det finnes en rekke særlover som regulerer de virksomheten det her er tale om, og ser derfor ikke et behov for å videreføre straffeloven § 359.

Ingen *høringsinstanser* har merknader til kommisjonens forslag, og departementet slutter seg til kommisjonens vurderinger og forslag om ikke å videreføre straffeloven 1902 § 359.

4.13.2.6 Straffeloven 1902 § 360

Straffeloven 1902 § 360 rammer den som «falholder» eller avhender noe legemiddel som på grunn av «Bestanddelenes Slethed», uriktig tilvirkning eller liknende grunner er skadelig for sunnheten, eller som ikke i tilbørlig grad besitter «de for samme Lægemiddel eiendommelige Egenskaber». Straffen er bøter eller fengsel inntil 4 måneder.

Straffelovkommisjonen foreslår at bestemmelsen ikke videreføres, se delutredning VII side 420. Bestemmelsen antas å være overflødig ved siden av særlovgivningen, jf. lov 4. desember 1992 nr. 132 (legemiddelloven) og lov 2. juni 2000 nr. 39 (apotekloven).

Ingen *høringsinstanser* har hatt merknader til kommisjonens forslag, og departementet slutter seg til kommisjonens vurderinger og forslag om ikke å videreføre straffeloven 1902 § 360.

4.13.2.7 Straffeloven 1902 § 361

Straffeloven 1902 § 361 er et blankettstraffebud hvor handlingsnormene finnes i særlovgivningen. Bestemmelsen rammer overtredelser av «de her i Riget givne Forskrifter» om tilvirkning, forhandling eller oppbevaring av legemidler eller gift eller andre sunnhetsfarlige stoffer. Straffen er bøter.

Straffelovkommisjonen foreslår at bestemmelsen ikke videreføres, se delutredning VII side 420. Det antas at bestemmelsen er overflødig ved siden av lov 4. desember 1992 nr. 132 (legemiddelloven) og lov 2. juni 2000 nr. 39 (apotekloven).

Ingen *høringsinstanser* har hatt merknader til kommisjonens forslag, og departementet slutter seg til det.

4.13.2.8 Straffeloven 1902 § 362

Straffeloven § 362 første alternativ rammer den som «falholder» som ekte eller uforfalsket noe næringsmiddel for mennesker eller dyr eller noe nytelsesmiddel som er ettergjort eller forringet i verdi «ved Borttagelse af det tilhørende eller Tilsætning af fremmede Stoffe». Annet alternativ rammer den som «forfærdiger» slikt nærings- eller nytelsesmiddel eller stoffer som er bestemt til «Forfærdigelse af samme», i hensikt å «falholde» eller la det «falholde» som ekte eller uforfalsket.

Straffelovkommisjonen antar at bestemmelsen er overflødig ved siden av den særlovgivning som gjelder for ulike næringsmidler, og foreslår at bestemmelsen ikke videreføres.

Ingen *høringsinstanser* har merknader til kommisjonens forslag, og departementet slutter seg til kommisjonens vurderinger og forslag om ikke å videreføre straffeloven 1902 § 362.

4.13.2.9 Straffeloven 1902 § 363

Bestemmelsen rammer den som «falholder» kunstig tilberedte næringsmidler for mennesker eller dyr eller nytelsesmidler under andre benevnelser enn det som er vanlig i handel og vandel.

Straffelovkommisjonen antar at bestemmelsen vil være overflødig ved siden av særlovgivningen som gjelder for ulike næringsmidler, og foreslår at bestemmelsen ikke videreføres.

Ingen *høringsinstanser* har merknader til kommisjonens forslag, og departementet slutter seg til kommisjonens forslag om ikke å videreføre straffeloven 1902 § 363 og viser i tillegg til at markedsføringsloven vil kunne dekke slike behov som bestemmelsen skal ivareta.

4.13.2.10 Straffeloven 1902 § 364

Straffeloven 1902 § 364 setter straff for den som hensetter en annen – med dennes samtykke – i hypnotisk tilstand eller i avmakt, bevisstløshet eller liknende tilstand. I annet ledd unntas vitenskapelige eksperimenter og sykdomsbehandling som utføres av en lege eller psykolog. De handlingene som er straffbare i medhold av straffeloven 1902 § 364, omfattes av definisjonen av legemskade i straffeloven 1902 § 229, men § 364 medfører at hypnose er forbudt selv om den fornærmede har samtykket i handlingen. Strafferammen er bot eller fengsel inntil 3 måneder.

Straffelovkommisjonen foreslår at bestemmelsen ikke videreføres, se delutredning VII side 421. Kommisjonen påpeker at synet på hypnose har endret seg betraktelig siden 1902. Det er liten grunn til å behandle hypnose annerledes enn andre legemskader som den fornærmede har samtykket til. Det vises til at etter skissen til § 27-8 om samtykke fra den fornærmede, vil hypnose mot en som samtykker, i stor utstrekning bli straffritt. Tilsvarende gjelder bevisstløshet, avmakt eller liknende tilstander.

Ingen *høringsinstanser* har hatt merknader til kommisjonens forslag på dette punkt.

Departementet slutter seg til kommisjonens forslag, men vil tilføye:

Bestemmelsen i straffeloven 1902 § 364 har vært lite anvendt i praksis, se imidlertid Rt. 1960 side 727. Etter det departementet er kjent med, har det vært inngitt flere anmeldelser om ulovlig hypnose, uten at dette har medført strafforfølgning. Departementet er også kjent med den utvikling som har vært i retning av at flere aktører tilbyr hypnose som middel til behandling av røykeavhengighet, fedme mv.

Flere bestemmelser i spesiallovgivningen kan etter omstendighetene ramme tilfeller hvor det gjøres bruk av hypnose: Lov 2. juli 1999 nr. 64 (helsepersonelloven) setter etter § 67 jf. § 4 straff for den som ikke utfører sitt arbeid med de krav til «faglig forsvarlighet» som stilles. Straffen er bot eller fengsel inntil 3 måneder, skyldkravet forsett eller grov uaktsomhet. Ved at straffeloven 1902 § 364 kun åpner for at lege eller psykolog kan benytte hypnose ved ytelse av helsehjelp, vil en oppheving av bestemmelsen ha som konsekvens at hypnose som helsehjelp kan tas i bruk av alt personell som omfattes av helsepersonelloven. Helsepersonelloven § 4, og den plikt som helsepersonell etter denne bestemmelsen har til å drive forsvarlig yrkesutøvelse og til å innrette virksomheten i samsvar med egen kompetanse, vil imidlertid innebære begrensninger i hvilke personellgrupper som kan nytte hypnose og i hvilke sykdommer eller lidelser som kan behandles på denne måten. I den grad hypnose utføres av helsepersonell, jf. helsepersonelloven § 3 første ledd, vil det derfor etter omstendighetene kunne bli tale om et straffansvar dersom behandlingen får konsekvenser for liv og helse.

Lov 27. juni 2003 nr. 64 om alternativ behandling av sykdom mv. setter i § 9 første ledd straff for den som forsettlig eller grovt uaktsomt overtrer bestemmelser i loven eller i medhold av den. Lovens virkeområde er definert i § 2, hvor det i § 2 tredje ledd heter at alternativ behandling menes «helserelatert behandling som utøves utenfor helsetjenesten, og som ikke utøves av autorisert helsepersonell». I den grad hypnose utøves i helserelatert behandling av ikke autorisert helsepersonell, kan følgelig straffansvar etter omstendighetene være aktuelt etter lov om alternativ behandling av sykdom mv. Paragraf 9 gir i annet ledd en særlig straffebestemmelse for personer som ikke er helsepersonell, og hvor behandlingen forsettlig eller uaktsomt utsetter noens liv eller helbred for alvorlig fare. Strafferammen er bot eller fengsel inntil 3 måneder. Imidlertid ligger det som en begrensning i straffansvaret at det må dreie seg om «helserelatert behandling», jf. § 2 tredje ledd. I praksis ser en ikke sjelden at hypnose ikke direkte tilbys til behandling av sykdom, men for eksempel ved røyekutt, slanking, personlighetsutvikling ved økt selvtillit eller stressmestring etc. Slik virksomhet vil falle utenfor loven, og vil dermed heller ikke kunne straffes. Når det gjelder markedsføring av alternativ behandling, er dette regulert i loven § 8 og forskrift 11. desember 2003 nr. 1501 om markedsføring av alternativ behandling til sykdom.

Etter omstendighetene vil også lov 16. juni 1972 nr. 47 (markedsføringsloven) § 17 jf. § 2 om ville-

dende forretningsmetoder, kunne medføre straffansvar. Strafferammen i § 17 er bot eller fengsel inntil 6 måneder.

Slik departementet ser det, er det ikke tilstrekkelig tungtveiende grunner for å videreføre straffeloven 1902 § 364. Innledningsvis peker departementet på – uten at det er avgjørende – at selve definisjonen av hva som skal anses som «hypnose», kan by på en rekke problemer. Viktigere er at bestemmelsen i praksis har hatt liten betydning. Departementet ser at dersom hypnose brukes feil eller av personer som ikke har tilstrekkelig kompetanse til å utøve hypnose på en forsvarlig måte, så vil dette kunne ha alvorlige bivirkninger eller konsekvenser. Som det fremgår ovenfor, er det imidlertid slik at flere straffebestemmelser i spesiallovgivningen etter omstendighetene vil kunne få anvendelse. Uansett bør en straffebestemmelse om hypnose ikke stå i den alminnelige straffelov. Strafferammen vil ligge i det nedre sjikt, og en eventuell straffebestemmelse om hypnose bør etter departements vurdering inntas i spesiallovgivningen. For ordens skyld vil departementet understreke at om noen påføres en alvorlig kroppsskade gjennom bruk av hypnose, vil dette kunne straffes etter bestemmelsene i straffeloven 2005 kapittel 25. Et samtykke fra den som hypnotiseres kan ikke frita for straff i slike tilfeller. Straff etter andre, mindre strenge bestemmelser i kapittel 25 kan også være aktuelt selv om det formelt sett er gitt et samtykke, fordi samtykket må underkjennes fordi det ikke er gitt på et tilstrekkelig informert grunnlag.

På denne bakgrunn foreslår departementet at straffeloven 1902 § 364 ikke blir videreført. Departementet vil sammen med Helse- og omsorgsdepartementet følge utviklingen på området og vurdere lovtiltak dersom utviklingen tilsier et behov for en særskilt straffebestemmelse mot hypnose i spesiallovgivningen.

4.13.2.11 Straffeloven 1902 § 365

Straffeloven 1902 § 365 er et blankettstraffebud hvor handlingsnormene finnes i særlovgivningen. Bestemmelsen rammer overtredelse av bestemmelser gitt til «Betryggelse» av sunnheten eller sikkerheten i fabrikker, gruver, på jernbaner eller skip, i teatre, ved akrobatiske øvelser eller liknende, i gjestgiverier eller på andre samlingssteder. Straffen er bøter eller fengsel inntil 3 måneder.

Straffelovkommisjonen foreslår at bestemmelsen ikke videreføres, idet den antas å være overflødig ved siden av gjeldende særlovgivning på området, se delutredning VII side 421. Kommisjonen viser særlig til arbeidsmiljøloven. Videre fremhever kommisjonen at eventuelle mangler i den strafferettslige særlovgivning ikke forsvarer et så vidt omfattende straffebud som straffeloven 1902 § 365.

Ingen *høringsinstanser* har merknader på dette punkt, og departementet slutter seg til kommisjonens vurderinger og forslag.

4.14 Bestemmelser som foreslås overført til spesiallovgivningen

4.14.1 Straffeloven 1902 § 156

Straffeloven 1902 § 156 rammer den som overtrer lover, forskrifter eller enkeltvedtak gitt til forebygging eller motarbeiding av sykdom, vitende om at det skaper fare for at sykdommen finner inngang eller alminnelig utbredelse blant mennesker eller husdyr. Overtredelse av smittevernloven § 5-1 straffes ikke. Straffeloven 1902 § 156 må ses i sammenheng med straffeloven 1902 § 154 og § 357. De aktuelle særlovene er smittevernloven (mennesker) og matloven (husdyr). Ved det lovarbeidet som ledet frem til smittevernloven, ble straffebestemmelsene på dette området delvis revidert. Smittevernloven § 8-1 viser til straffeloven 1902 §§ 156 og 357. I Ot.prp. nr. 91 (1992 – 93) side 111 er det fremhevet at Helsedirektoratet mente at straffebestemmelser bør stå i straffeloven for å gjenspeile den vekt man bør legge på smittevernet, og erkjennelse av den fare farlige smittsomme sykdommer kan være for folkehelsen. Medvirkning og forsøk er straffbart. Skyldkravet er forsett. Straffen er bøter eller fengsel inntil 2 år, men strafferammen heves til fengsel inntil 4 år dersom noe menneske omkommer eller får betydelig skade på legeme eller helbred.

Straffelovkommisjonen foreslår å utforme en ny straffebestemmelse i smittevernloven for de tilfellene som ikke faller inn under kommisjonens skisse til §§ 25-10 til 25-12 (påføring av smitte eller fare for smitte), se delutredning VII side 438. Prinsipielt er Straffelovkommisjonen enig i de utgangspunkter som er lagt til grunn i Ot.prp. nr. 91 (1992 – 93). Imidlertid mener kommisjonen at forslagene i § 25-10 til § 25-12 (påføring av smitte eller fare for smitte), i tilstrekkelig grad ivaretar disse utgangspunktene. Paragraf 25-10 og § 25-12 rammer blant annet den som forsettlig eller grovt uaktsom utsetter en annen for fare for å bli smittet med en allmennfarlig sykdom. Andre overtredelser av konkrete handlingsnormer som følge av smittevernloven eller vedtak truffet i medhold av loven, bør rammes av en egen straffebestemmelse i smittevernloven. Kommisjonen viser til at en slik lovsystematikk også er fulgt for andre viktige livsområder som er un-

dergitt særskilt regulering, for eksempel miljøovertredelser.

Ingen *høringsinstanser* har hatt merknader til kommisjonens forslag.

Departementet slutter seg til kommisjonens vurderinger og forslag. Departementet viser til lovforslaget §§ 237-238 om overføring av smitte eller fare for smitte. Disse bestemmelsene vil ivareta de mest alvorlige overtredelsene. Andre overtredelser av konkrete handlingsnormer som følger av smittevernloven eller vedtak truffet i medhold av loven, bør rammes av en egen straffebestemmelse i smittevernloven, se forslaget til ny § 8-1 i smittevernloven og merknadene til denne bestemmelsen. Departementet mener at skyldkravet bør være det samme som for straffeloven 2005 §§ 237-238, slik at det også her kreves forsett eller simpel uaktsomhet.

Straffelovkommisjonen har ikke vurdert hvilke strafferammer bestemmelsen i smittevernloven bør ha. Departementet legger for sin del til grunn at gjeldende strafferammer i straffeloven 1902 § 156 bør videreføres. Den ordinære strafferammen blir etter forslaget dermed bot eller fengsel inntil 2 år, men strafferammen skjerpes med fengsel inntil 4 år dersom noen omkommer som følge av handlingen eller får betydelig skade på kropp eller helse. Hva angår husdyr, viser departementet til strafferammen i matloven § 28.

4.14.2 Straffeloven 1902 § 357

Straffeloven 1902 § 357 er et blankettstraffebud hvor handlingsnormene finnes i særlovgivningen. De mer alvorlige overtredelsene rammes av straffeloven 1902 § 156, jf. punkt 4.14.1. Paragraf 357 første ledd rammer den som overtrer bestemmelser i lov eller forskrifter gitt til forebygging eller motarbeiding av smittsomme sykdommer eller til beskyttelse av «den alminnelige Sundhed». I annet ledd er det presisert at dette også gjelder den som overtrer vedtak truffet i medhold av smittevernloven, men slik at overtredelse av smittevernloven § 5-1 likevel ikke straffes. Straffen er bøter eller fengsel inntil 3 måneder.

Straffelovkommisjonen foreslår at bestemmelsen ikke videreføres, idet bestemmelser i spesiallovgivningen anses tilstrekkelig omfattende, se delutredning VII side 447. For det første viser kommisjonen til behandlingen av smittevernloven i utredningen på side 438 (jf. overfor punkt 4.14.1). Dernest viser kommisjonen til en rekke andre særlover, for eksempel lov 2. juli 1999 nr. 64 (helsepersonelloven) og lov 13. mars 1981 nr. 6 (forurensningsloven). Generelt vurderer kommisjonen det slik at straffebestemmelsene i særlovgivningen i tilstrekkelig grad rammer de aktuelle forhold.

Ingen *høringsinstanser* har hatt merknader til kommisjonens forslag om å la være å videreføre straffeloven 1902 § 357.

Departementet slutter seg til kommisjonens vurderinger og forslag, og viser også til at straffeloven 1902 § 156 foreslås overført til smittevernloven. Departementet peker videre på at lov 27. juni 2003 nr. 64 om alternativ behandling av sykdom mv. og lov 19. desember 2003 nr. 124 om matproduksjon og mattrygghet mv. (matloven), innenfor sine virkeområder vil oppstille tilstrekkelig straff. På denne bakgrunn foreslås ikke straffeloven 1902 § 357 videreført, og samtidig foreslås det en ny straffebestemmelse i smittevernloven § 8-1.

5 Vern av den personlige frihet og fred

5.1 Oversikt

Forslaget til loven kapittel 24 om vern av den personlige fred og frihet bygger på Straffelovkommisjonens skisse til kapittel 26 med tilsvarende tittel. Sentralt står bestemmelser om angrep på den personlige frihet, som straffbar tvang, tvangsekteskap, frihetsberøvelse, menneskehandel, slaveri, trusler, innbrudd og krenkelser av privatlivets fred, til erstatning for de tilsvarende bestemmelsene i straffeloven 1902. En oversikt over forslagene går frem av proposisjonen kapittel 1. Den største endringen i forhold til gjeldende rett er at departementet går inn for ikke å videreføre straffansvaret for ærekrenkelser.

5.2 Tvang

5.2.1 Gjeldende rett

5.2.1.1 Oversikt

Straffeloven 1902 § 222 regulerer straffbar tvang. En rekke bestemmelser har tvang som en del av sin gjerningsbeskrivelse, for eksempel § 192 om voldtekt, § 266 om utpressing og § 267 annet ledd om ran. I disse bestemmelsene inngår tvangen som et middel til å oppnå noe annet. Straffeloven 1902 § 222 rammer derimot tvangen i seg selv.

Den alminnelige tvangsbestemmelsen står i § 222 første ledd, og setter straff for å foreta eller true med å foreta en rettstridig handling, og dermed tvinge noen til å gjøre, tåle eller unnlate noe. Tredje ledd rammer tvang med midler som i utgangspunktet er lovlige. Annet ledd presiserer at tvangsbestemmelsen også kommer til anvendelse ved tvangsekteskap. Bestemmelsene er utdypet nedenfor.

5.2.1.2 «Vanlig» tvang og tvang begått under særdeles skjerpende omstendigheter

Straffeloven 1902 § 222 første ledd første punktum rammer den som ved «rettsstridig adferd eller ved å true med sådan» tvinger noen til å gjøre, tåle eller unnlate noe.

Bestemmelsen likestiller rettsstridig atferd og trussel om sådan. Uttrykket «rettsstridig» henviser til andre normer i rettssystemet. Dersom atferden kan medføre straffansvar, vil den klart bli ansett som rettsstridig. En handling behøver imidlertid ikke stride mot en uttrykkelig lovbestemmelse for å oppfylle rettsstridskravet. Det er tilstrekkelig at handlingen er tillagt negative rettsvirkninger («misbilliget av rettsordenen»). Dette vil normalt være tilfellet dersom handlingen medfører erstatningsansvar. Utenfor disse tilfellene kan den nærmere grensedragningen by på tvil.

Det kreves ikke at truslene er rettet mot den som tvinges. Dersom gjerningspersonen for eksempel tvinger fornærmede ved å true hans familie, faller dette inn under bestemmelsen.

Tvangsvilkåret innebærer at det må øves et slikt trykk på fornærmede at han forholder seg i overensstemmelse med gjerningspersonens vilje i strid med sin egen. Tvangen kan være fysisk eller psykisk. Dersom gjerningspersonen ved sin rettsstridige atferd får fornærmede til å gjøre noe som han ønsker av egen fri vilje, faller forholdet utenfor § 222 første ledd. Dette var for eksempel tilfellet i Rt. 1992 side 445 (dissens 3-2 om det konkrete resultatet).

Ikke enhver rettsstridig atferd eller trussel om slik atferd rammes av straffebudet, selv om gjerningspersonens handlemåte språklig sett kan betegnes som tvang. I Rt. 1999 side 26 har Høyesterett for eksempel lagt til grunn at det skal mye til for å konstatere tvang der den rettsstridige opptreden tar sikte på å påvirke motparten i et etablert kontraktsforhold.

Straffen er bot eller fengsel i inntil 3 år. Etter § 222 første ledd annet punktum heves den øvre strafferammen til 6 års fengsel dersom det foreligger særdeles skjerpende omstendigheter, jf. § 232 tredje punktum. Etter denne bestemmelsen skal det særlig legges vekt på om overtredelsen er begått mot en forsvarsløs person, om den er rasistisk motivert, om den er skjedd uprovosert, om den er begått av flere i fellesskap, og om den har karakter av mishandling.

5.2.1.3 Trussel om anklage eller anmeldelse for et straffbart forhold eller fremsettelse av en ærekrenkende beskyldning

Straffeloven 1902 § 222 tredje ledd rammer den som utøver tvang ved å true med en anklage eller anmeldelse for en straffbar handling, eller med å fremsette en ærekrenkende beskyldning. Selv om det ikke fremgår klart av ordlyden, omhandler tredje ledd bare tvang ved hjelp av lovlige midler. Det følger også forutsetningsvis av at første ledd rammer trussel om «rettsstridig atferd».

Også tredje ledd inneholder et krav om at trusselen må benyttes som «rettsstridig» tvangsmiddel. Uttrykket har imidlertid her et annet innhold enn i første ledd. «Rettsstridig» i tredje ledd er inntatt for å markere at straffebudet etter forholdene kan måtte tolkes innskrenkende.

Bestemmelsens øvrige vilkår har samme innhold som første ledd. Straffen er bot eller fengsel inntil 1 år.

5.2.1.4 Tvangsekteskap

Straffeloven 1902 § 222 annet ledd om tvangsekteskap ble innført ved lov 4. juli 2003 nr. 76. Formålet med lovendringen var å tydeliggjøre at det er straffbart å tvinge noen til å inngå ekteskap. Siktemålet var ikke å utvide grensene for det straffbare, jf. Ot.prp. nr. 51 (2002–2003) om endringer i straffelova mv. (styrka innsats mot tvangsekteskap mv.) side 18.

Justisdepartementet foreslo å ta inn denne presiseringen i et eget punktum i § 222 første ledd, fremfor å gi en egen bestemmelse om tvangsekteskap. Departementet ønsket å være tilbakeholden med å skyte handlinger ut i egne straffebud, når formålet med å gi den nye bestemmelsen utelukkende var av pedagogisk art. Justiskomiteen mente derimot at allmennpreventive og pedagogiske hensyn talte for å skille ut tvangsekteskap til et eget straffebud, jf. Innst. O. nr. 106 (2002–2003) side 2. I tråd med dette ble presiseringen av at tvangsekteskap er straffbart plassert i et eget ledd i § 222.

En overtredelse av § 222 annet ledd er fullbyrdet når ekteskapet er gyldig stiftet etter reglene i det land hvor det ble inngått, jf. Rt. 2006 side 140 i avsnitt 21. Før dette tidspunktet kan gjerningspersonen bare straffes for forsøk på overtredelse av § 222 annet ledd, eller overtredelse av første ledd.

Straffen for fullbyrdet overtredelse av annet ledd er fengsel inntil 6 år, dvs. den samme som når det foreligger særdeles skjerpende omstendigheter, jf. § 222 første ledd annet punktum.

5.2.2 Fremmed rett

I *dansk rett* reguleres tvang av straffeloven § 260. Bestemmelsen har samme systematikk som den norske straffeloven 1902 § 222 første ledd første punktum og tredje ledd. Den danske straffelov § 260 stk. 1 omfatter tvang ved handlinger som i seg selv er ulovlige, mens nr. 2 regulerer tvang som utføres med isolert sett lovlige midler. Strafferammen er i begge tilfeller bot eller fengsel inntil 2 år.

Straffeloven § 260 stk. 1 rammer den som ved vold eller ved trussel om vold, trussel om betydelig skade på gods eller trussel om frihetsberøvelse tvinger noen til å gjøre, tåle eller unnlate noe. Videre omfatter bestemmelsen trusler om å fremsette en usann anmeldelse for et forhold som er straffbart eller ærekrenkende, og trusler om å åpenbare forhold som tilhører privatlivet. Stk. 2 forbyr tvang ved bruk av trusler om å anmelde eller åpenbare et straffbart forhold, eller fremsette sanne ærekrenkende beskyldninger, med mindre fremtvingelsen «ikke kan anses tilbørlig begrundet ved det forhold, som truslen angår».

I *Sverige* er det Brottsbalken 4 kapittel 4 § som regulerer tvang. Etter første ledd første punktum er det forbudt å tvinge noen til å gjøre, tåle eller unnlate noe ved bruk av «misshandel», «våld» eller «hot om brottslig gärning». Etter annet punktum er det også forbudt å øve tvang gjennom trusler om å anmelde eller angi noen for et straffbart forhold, eller avsløre skadelige opplysninger, så fremt tvangen er «otillbörligt». Straffen er bot eller fengsel inntil 2 år, eller fengsel inntil 6 år dersom forbrytelsen er grov. Ved grov tvang er det fastsatt en minstestraff på fengsel inntil 6 måneder. Ved grovhetsvurderingen skal det særlig legges vekt på om tvangen har gått ut på å presse frem en tilståelse ved å påføre fornærmede pine, eller det er gjort bruk av andre former for tortur.

Etter *den finske strafflag* 24 kapittel 8 § straffes den som ved bruk av vold eller trusler urettmessig tvinger noen til å gjøre, tåle eller unnlate noe, med bot eller fengsel inntil 2 år.

5.2.3 Straffelovkommisjonens skisse og høringsinstansenes syn

Straffelovkommisjonen foreslår å videreføre § 222 første ledd første punktum og tredje ledd som straffelovens alminnelige bestemmelser om tvang, jf. delutredning VII side 340. Videre foreslås § 222 første ledd annet punktum omformet til en bestemmelse om grov tvang. Kommisjonen reiser spørsmål om uttrykket «rettsstridig atferd» bør presise-

res i lovteksten, slik at det klargjøres hvilke handlinger som skal rammes som straffbar tvang.

Kommisjonen går inn for at bestemmelsen om grov tvang straffes med bot eller fengsel inntil 3 år, mens den alminnelige tvangsbestemmelsen gis en strafferamme i det lavere sjiktet, hvilket vil si bot eller fengsel inntil 1 år, jf. delutredningen side 145–146.

Ettersom delutredningen er avgitt før bestemmelsen om tvangsekteskap ble innført i 2003, har kommisjonen ikke drøftet dette straffebudet.

Ingen av *høringsinstansene* har uttalt seg om skissene til tvangsbestemmelser.

5.2.4 Departementets vurdering

5.2.4.1 Innledning

Departementet går som Straffelovkommisjonen inn for å videreføre realiteten i straffeloven 1902 § 222, men foreslår at bestemmelsen erstattes av tre nye bestemmelser, jf. forslaget til § 251 om tvang, § 252 om grov tvang og § 253 om tvangsekteskap.

5.2.4.2 Ordinær tvang

Straffeloven 1902 § 222 første ledd foreslås videreført i § 251 første ledd. Uttrykket «rettsstridig atferd» er i tråd med departementets generelle valg av terminologi erstattet med «urettmessig atferd», og skal forstås som en henvisning til andre rettslige regler. Det vises til Ot.prp. nr. 8 (2007–2008) side 22, hvor valget av terminologi er omtalt nærmere. Ordlyden får dermed frem at forbudets kjerne er tvang ved hjelp av straffbare handlinger eller trusler om slike, men at bestemmelsen ikke er begrenset til dette. Det avgjørende er om det utvises atferd eller trues med atferd som rettsreglene tillegger negative virkninger. Dette innebærer blant annet at det som i dag etter omstendighetene vil kunne være «urettmessig» å true med å begå selvmord. Forsøk på selvmord er ikke straffbart, men et slikt forsøk og et selvmord tillegges negative rettsvirkninger blant annet i erstatnings- og forsikringsretten.

Departementet har vurdert om det, som Straffelovkommisjonen skisserer, er hensiktsmessig å utdype hva slags atferd som kan rammes av bestemmelsen, slik som i de tilsvarende danske, finske og svenske bestemmelsene. En slik oppregning vil imidlertid lett bli mer omstendelig og komplisert i den norske bestemmelsen, ettersom de øvrige nordiske landene bare lar bestemmelsen ramme det å true med straffbar atferd. Det vil for øvrig sjelden by på særlig tvil å finne ut av om en handling er belagt med straff, slik at behovet for veiledning i loven på dette punktet er begrenset. Å gi eksempler på «urettmessig» atferd, som ikke også er straffbar, er det et større behov for, men straffansvarets randsone vil her ofte måtte bero på en skjønnsmessig vurdering som vanskelig kan reguleres inngående i loven. Departementet går derfor inn for å videreføre den objektive gjerningsbeskrivelsen i straffeloven 1902 § 222 første ledd, bortsett fra medvirkningstillegget, som er overflødig ved siden av den alminnelige bestemmelsen i § 15.

Departementet er enig med Straffelovkommisjonen i at den øvre strafferammen for ordinær tvang bør reduseres. Dette vil bringe norsk rett i samsvar med rettstilstanden i Sverige, Danmark og Finland, hvor maksimumstraffen for slike forhold er fengsel inntil 2 år. Departementet foreslår på denne bakgrunn at den øvre strafferammen for vanlig tvang senkes fra fengsel inntil 3 år til fengsel inntil 2 år.

5.2.4.3 Særlig om tvang ved å true med anmeldelse mv.

Departementet går inn for å videreføre straffansvaret i straffeloven 1902 § 222 tredje ledd første alternativ, som rammer den som ved å true med anklage eller anmeldelse for en straffbar handling. Tvangsmidlet er i seg selv lovlig, men brukes på en måte som gjør tvangen straffverdig. På samme måte som i dag er det behov for en uttrykkelig rettsstridsreservasjon slik at straffansvaret ikke rammer situasjoner hvor det er legitimt å true med en slik anklage eller anmeldelse. Fordi tvangsmidlet er lovlig, bør den øvre strafferammen som i dag settes lavere enn etter forslaget til § 251 første ledd, se forslaget til annet ledd med en øvre strafferamme på fengsel inntil 1 år.

Straffeloven 1902 tredje ledd annet alternativ rammer den som truer med å sette frem en sann ærekrenkende beskyldning. En slik beskyldning vil normalt være straffri, men ikke alltid, jf. straffeloven 1902 § 249 nr. 2. Usanne ærekrenkelser vil som regel være straffbare etter straffeloven 1902 § 246 eller § 247, og vil i så fall rammes av straffeloven 1902 § 222 første ledd.

I lys av at departementet foreslår ikke å videreføre straffansvaret for ærekrenkende beskyldninger, gir det best sammenheng i regelverket heller ikke å videreføre annet alternativ i straffeloven 1902 § 222 tredje ledd. I stedet går departementet inn for å harmonisere tvangs- og utpressingsbestemmelsen (se forslaget til § 330) slik at det blir straffbart etter § 251 annet ledd å tvinge noen ved å true med å sette frem en skadelig opplysning eller krenkende beskyldning. Dersom det å sette frem en slik opplysning eller beskyldning kan straffes etter and-

re regler, for eksempel som hensynsløs atferd eller som en hatefull ytring, eller dersom den kan utløse erstatnings- eller oppreisningsansvar, vil § 251 første ledd få anvendelse.

5.2.4.4 Grov tvang

I tråd med departementets standpunkt i Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) side 58-59 skal bestemmelser hvor strafferammen forhøyes på grunn av særdeles skjerpende omstendigheter, erstattes med inndelinger i vanlige og grove overtredelser. Straffeloven 1902 § 222 første ledd annet punktum foreslås derfor overført til en egen bestemmelse om grov tvang, jf. forslaget til § 252 og merknadene til denne bestemmelsen.

5.2.4.5 Tvangsekteskap

Bestemmelsen om tvangsekteskap kom, som nevnt foran i redegjørelsen for gjeldende rett, inn i straffeloven 1902 § 222 annet ledd i 2003. Det er ingen tvil om at bestemmelsen bør videreføres. Departementet har vurdert om dette hensiktsmessig kan gjennomføres ved at det i bestemmelsen om grov tvang gjøres klart at tvangsekteskap er en omstendighet som alltid medfører at tvangen er grov. Straffen ville da, som i dag, være fengsel inntil 6 år.

Departementet er imidlertid kommet til at forbudet mot tvangsekteskap bør skilles ut som en egen bestemmelse. Terskelen for hva som skal regnes som straffbar tvang i denne forbindelse er lavere etter straffebudet om tvangsekteskap enn etter den ordinære tvangsbestemmelsen. Dette går frem av justiskomiteens uttalelser i Innst. O. nr. 106 (2002-2003) side 3, der komiteen understreker at det kan foreligge straffbar tvang i form av «utilbørlig press» dersom en person trues med å bli avskåret fra kontakt med familien om ikke vedkommende gifter seg. Et slikt pressmiddel er ikke tillagt negative virkninger av rettslige normer, og vil ikke rammes av den ordinære tvangsbestemmelsen i straffeloven 1902 § 222 første eller tredje ledd, og heller ikke av forslaget til straffeloven 2005 § 251. Utestengning fra et sosialt miljø kan ramme hardt, men en slik sosial sanksjon bryter ikke med rettsregler, og kan vanskelig betegnes som rettsstridig, selv om justiskomiteen ordlegger seg slik. For å gjøre det klart at bestemmelsen om tvangsekteskap rammer et virkemiddel som sosial utestengning eller trussel om dette, går departementet inn for å sidestille «utilbørlig press» med straffbar eller annen urettmessig atferd.

Den øvre strafferammen bør som i dag være fengsel inntil 6 år, jf. Rt. 2006 side 140 i avsnitt 25.

5.3 Frihetsberøvelse

Straffeloven 1902 § 223 inneholder den alminnelige straffebestemmelsen om forsettlig frihetsberøvelse. Etter § 223 første ledd kan den som «ulovlig» berøver en annen friheten eller medvirker til dette, straffes med fengsel inntil 5 år. Klare tilfeller av å berøve en annen friheten er å holde ham fast, sperre ham inne, eller fjerne gjenstander som er nødvendige for at han skal kunne flytte på seg, eksempelvis en stige fra et tak. Ved bedømmelsen av om fornærmede er berøvet friheten må hele hendelsesforløpet ses i sammenheng, jf. Rt. 2002 side 1707. Selv om fornærmede i kortere tidsperioder har kunnet komme seg fri, kan det tenkes at det ut fra en helhetsvurdering av hendelsesforløpet likevel anses å foreligge en sammenhengende frihetsberøvelse.

Bestemmelsen stiller ikke krav til frihetsberøvelsens varighet. Det er imidlertid antatt at ikke enhver kortvarig frihetsberøvelse utgjør en overtredelse av straffebudet.

Frihetsberøvelsen må være «ulovlig». Dette har i rettspraksis blitt forstått som en alminnelig rettsstridsreservasjon. Uttrykket «ulovlig» oppstiller derfor ikke et krav om forsett om at handlingen var ulovlig, jf. Rt. 1945 side 265 og Rt. 1992 side 61. Det er tilstrekkelig til å konstatere straffansvar at gjerningspersonen ikke har vært i unnskyldelig rettsuvitenhet, jf. straffeloven 1902 § 57. Uvitenhet om faktiske omstendigheter av betydning for ulovligheten vil derimot kunne utelukke anvendelsen av § 223. I slike tilfeller kan det imidlertid være aktuelt med straff etter § 226 første straffalternativ, jf. § 42 annet ledd.

Også den som «medvirker til saadan Frihedsberøvelse» kan straffes. Uttrykket «saadan» viser tilsynelatende tilbake til «ulovlig» frihetsberøvelse, og skulle derfor fordre at hovedmannen må handle ulovlig for at medvirkeren skal kunne straffes. I Rt. 1947 side 86 ble det imidlertid lagt til grunn at medvirkerens handling skal vurderes for seg, i tråd med det alminnelige utgangspunktet i norsk rett.

Paragraf 223 annet ledd regulerer kvalifiserte frihetsberøvelser. Dersom frihetsberøvelsen har vart over én måned eller har voldt «ualmindelige Lidelser eller betydelig Skade paa Legme eller Helbred eller medført nogens Død», oppstilles en minstestraff på fengsel i 1 år. Det oppstilles ingen maksimalstraff, og den øvre strafferammen er dermed fengsel inntil 15 år, jf. straffeloven 1902 § 17 første ledd bokstav a.

Ved lov 3. desember 1999 nr. 82 fikk § 223 et nytt tredje ledd, slik at forbund om å begå en hand-

ling som nevnt i annet ledd kan straffes med fengsel i inntil 10 år.

Straffelovkommisjonen foreslår på side 340 i delutredning VII å splitte opp § 223 i tre bestemmelser. Første ledd foreslås videreført som det alminnelige forbudet mot frihetsberøvelse, men kommisjonen spør om bestemmelsen bør eksemplifisere måter frihetsberøvelsen kan gjennomføres på. Strafferammen bør etter kommisjonens mening være bot eller fengsel inntil 3 år.

Videre foreslår kommisjonen å gi en bestemmelse om grov frihetsberøvelse. De enkelte momentene i § 223 annet ledd foreslås nevnt i den nye bestemmelsen som forhold det særlig skal legges vekt på. I motsetning til etter gjeldende rett går kommisjonen ikke inn for å kreve frihetsberøvelsen må ha vart en bestemt tid for at den skal regnes som grov. Den øvre strafferammen bør være fengsel inntil 10 år.

Kommisjonen går inn for å gjøre straffeloven § 223 tredje ledd til en egen bestemmelse om straff for avtale om grov frihetsberøvelse. Den øvre strafferammen bør være fengsel inntil 3 år.

Ingen av *høringsinstansene* har kommentert Straffelovkommisjonenes skisse.

Departementet slutter seg til kommisjonens forslag om å regulere vanlig og grov frihetsberøvelse og forbund om grov frihetsberøvelse i egne straffebud, se forslaget til §§ 254 til 256.

Gjerningsbeskrivelsen i straffeloven 1902 § 223 første ledd foreslås videreført i § 254 uten realitetsendringer, men med enkelte språklige og lovtekniske justeringer. I tråd med målsettingen i Ot.prp. nr. 8 (2007–2008) side 18–19 er departementet enig med kommisjonen i at bestemmelsen bør gjøres mer leservennlig, ved at det generelle uttrykket «frihetsberøvelse» eksemplifiseres i lovteksten. Videre foreslås uttrykket «ulovlig» byttet ut med «rettsstridig». Dette vil bringe ordlyden i samsvar med høyesterettspraksis, jf. Rt. 1945 side 265 og 1992 side 61. Departementet slutter seg videre til kommisjonens forslag om å senke den øvre strafferammen til fengsel i inntil 3 år. Ettersom forhold som rammes av bestemmelsen kan være av svært forskjellig karakter, er departementet også enig i at domstolene bør ha mulighet til å reagere utelukkende med bot.

Departementet foreslår en oppdeling i ett forbud mot grov frihetsberøvelse og ett mot forbund om å begå en slik handling, i tråd med kommisjonens forslag. Departementet er imidlertid ikke enig med kommisjonen i at straffen for å inngå forbund om grov frihetsberøvelse bør være den samme som ved «vanlig» frihetsberøvelse. Å inngå en slik avtale vil kunne være mer straffverdig enn normalovertredelsene, noe som bør gjenspeiles i strafferammen. På den andre siden bør det være en forskjell på straffen for å inngå i et slikt forbund, og det å begå en grov frihetsberøvelse. Departementet foreslår derfor at den øvre strafferammen i forbundsbestemmelsen settes til fengsel i inntil 6 år, og at en overtredelse av forbudet mot grov frihetsberøvelse kan straffes med fengsel i inntil 10 år.

Det vises til forslaget til §§ 254, 255 og 256 og merknadene til bestemmelsene.

5.4 Menneskehandel

Straffeloven 1902 § 224 inneholdt opprinnelig en skjerpet straff for frihetsberøvelse i visse tilfeller, blant annet ved såkalt hvit slavehandel. Bestemmelsen ble ved lov 4. juli 2003 nr. 78 vesentlig endret, og inneholder nå et generelt forbud mot menneskehandel. Bakgrunnen for lovendringen var Norges tilslutning til FN konvensjonen 15. november 2000 om grenseoverskridende organisert kriminalitet (United Nations Convention Against Transnational Organized Crime), herunder dens protokoll om menneskehandel mv., den såkalte Palermo-protokollen (Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children). Norge undertegnet både konvensjonen og protokollen 13. desember 2000. Det norske straffebudet går på enkelte punkter lenger enn forpliktelsene etter Palermo-protokollen. Bestemmelsens innhold og bakgrunn er nærmere omtalt i Ot.prp. nr. 62 (2002–2003) om lov om endringer i straffeloven og straffeprosessloven mv. (lovtiltak mot organisert kriminalitet og menneskehandel, gjengangerstraff mv.) side 55–67 og side 97–99.

Det ble gjort enkelte endringer i menneskehandelsbestemmelsen ved lov 30. juni 2006 nr. 48. For å bekjempe tvangsmessig og organisert tigging fikk forbudet mot å utnytte en person til «tvangsarbeid» i § 224 første ledd bokstav b tilføyelsen «eller tvangstjeneste, herunder tigging». Videre ble aktsomhetsnormen i § 224 tredje og fjerde ledd skjerpet ved utnytting av personer under 18 år. Uvitenhet om alder utelukker ikke straff med mindre «ingen uaktsomhet foreligger i så måte». Bakgrunnen for lovendringene er nærmere omtalt i Ot.prp. nr. 50 (2005–2006) om lov om endringer i straffeloven 1902 (straff for å utnytte eller forlede noen til å tigge mv.).

Bestemmelsen har fått sin nåværende utforming etter at *Straffelovkommisjonen* avga sin utredning og er følgelig ikke kommentert av kommisjonen. I forbindelse med høringsrunden til forslaget om å forby utnytting av personer til å tigge, tok

imidlertid flere av *høringsinstansene* opp andre sider ved menneskehandelsbestemmelsen enn dem som var drøftet i høringsnotatet, se Ot.prp. nr. 50 (2005–2006) side 10. *Trøndelag statsadvokatembeter* reiste spørsmålet om § 224 rammer det å utnytte en økonomisk nødssituasjon, eksempelvis ved å lokke fattige kvinner til Norge for å drive med prostitusjon. Både *riksadvokaten* og *Utlendingsdirektoratet* uttrykte tvil om § 224 rammer å utnytte andre mennesker til å begå kriminalitet, og ga uttrykk for at det bør vurderes om bestemmelsen eksplisitt skal ramme slik atferd. Departementet mente det ville være mest naturlig å behandle disse problemstillingene i forbindelse med utarbeidelsen av straffelovens spesielle del, jf. Ot.prp. nr. 50 (2005–2006) side 10.

Departementet går inn for å videreføre straffeloven 1902 § 224 uten innholdsmessige endringer i straffeloven 2005, bortsett fra at medvirkning nå vil rammes (av § 15), jf. forslaget til §§ 257 og 258 om menneskehandel og grov menneskehandel. Departementet foreslår dessuten noen språklige justeringer, som får bedre frem at også prostitusjon kan være en tvangstjeneste.

Etter departementets syn har Høyesterett langt på vei avklart at utnyttelse av økonomisk nød i seg selv rammes av bestemmelsen, jf. kjennelsen i Rt. 2006 side 111. Det synes derfor ikke å være grunn til å foreta noen presiseringer på dette punkt. Departementet finner heller ikke grunn til å foreslå et særskilt forbud mot å utnytte noen til å begå kriminalitet, men peker på at dette etter omstendighetene vil kunne rammes av § 257 første ledd bokstav b.

Ettersom straffeloven 2005 ikke vil åpne for strafferammer på fengsel i inntil 5 år, foreslår departementet en øvre strafferamme på fengsel i inntil 6 år. I tråd med departementets generelle standpunkt i Ot.prp. nr. 8 (2007–2008) side 20 foreslås det at grov menneskehandel reguleres i et eget straffebud med en maksimumsstraff på fengsel i 10 år, som etter straffeloven 1902 § 224 fjerde ledd.

For øvrig vises det til forslaget til §§ 257 og 258 og merknadene til bestemmelsene.

5.5 Slaveri

Etter *straffeloven 1902 § 225 første ledd* straffes den som bevirker «at en anden bringes i Trældom» med fengsel fra 5 til 21 år. Medvirkning straffes på samme måte. Dette omfatter ikke bare tilfellene hvor noen bringes til et samfunn hvor slaveri er akseptert av rettsordenen. Bestemmelsen rammer også den som faktisk bringer den fornærmede i en slik ufrihetssituasjon at slaveribetegnelsen er treffende.

Etter slaverikonvensjonen 25. september 1926 (Slavery, servitude, forced labour and similar institutions and practices convention) med tilleggsprotokoll 7. desember 1953 og tilleggskonvensjon om avskaffelse av slaveri, slavehandel og forhold og fremgangsmåter beslektet med slaveri 7. september 1956 (Supplementary convention on the abolition of slavery, the slave trade and institutions and practices similar to slavery) er Norge folkerettslig forpliktet til å forby slaveri.

Slaveri foreligger når noen har eierskapet over en annen person (slaverikonvensjonen artikkel 1). I tilleggskonvensjonen 1956 er slaveribegrepet utdypet nærmere i artikkel 1, hvor det i bokstav a slås fast at også gjeldsslaveri («debt bondage») skal regnes som slaveri. Den som stiller noens (eventuelt sin egen) arbeidskraft til disposisjon for en annen som sikkerhet for gjeld, skal regnes som slave dersom arbeidskraften ikke nyttes til å nedbetale gjelden, arbeidsperioden ikke er tilstrekkelig begrenset, eller arbeidets art ikke er definert. Bokstav b fastslår at den som etter lov, sedvane eller avtale er bundet til å leve og arbeide på en annens eiendom, og som skal yte denne en bestemt tjeneste, skal regnes som slave dersom han ikke fritt kan endre sin status. Bokstav c omhandler tilfellene der en kvinne mot sin vilje tvangsgiftes, arves eller overføres til en annens eie. Bokstav d regner som slaveri å overlevere en person under 18 år til en annen, dersom hensikten er at den umyndige skal settes i arbeid eller utnyttes.

Utnyttelse av noens arbeidskraft uten at det har en slik karakter at det kan regnes som slaveri, kan falle inn under forbudet mot «tvangsarbeid eller tvangstjenester» i menneskehandelbestemmelsen, jf. straffeloven 1902 § 224 første ledd bokstav b og Ot.prp. nr. 62 (2002–2003) side 65.

Paragraf 225 annet ledd fastslår at også den som «driver eller medvirker til slavehandel eller transport av slaver eller personer bestemt for slavehandel» rammes. Etter tredje ledd kan den som inngår forbund med noen i hensikt å utføre eller medvirke til en handling som nevnt i første og annet ledd, straffes med fengsel i inntil 10 år.

Straffelovkommisjonen foreslår i hovedsak å videreføre innholdet i § 225 i straffeloven 2005, se delutredning VII side 341. Kommisjonen mener likevel at kravet om hensikt i forbundsbestemmelsen bør byttes ut med et krav om forsett med hensyn til avtalens objektive innhold. Det foreslås en øvre strafferamme på 15 års fengsel for overtredelse av grunnbestemmelsen, og inntil 6 års fengsel for brudd på forbundsbestemmelsen.

Ingen av *høringsinstansene* har uttalt seg om Straffelovkommisjonens forslag.

Departementet slutter seg til forslaget om å videreføre slaveribestemmelsen med språklige moderniseringer.

Departementet slutter seg ikke til kommisjonens forslag om å senke strafferammen fra fengsel i inntil 21 år til fengsel i inntil 15 år. Slaveri rammer helt grunnleggende sider ved individets rett til frihet. Særlig den som med et vinningsmotiv deltar i organisert slavehandel, utviser en sterk mangel på respekt for grunnleggende menneskerettigheter. Etter departementets syn kan det derfor tenkes tilfeller hvor en straff på 21 års fengsel best vil gjenspeile handlingens straffverdighet.

Straffeloven 1902 § 225 tredje ledd foreslås videreført som en egen bestemmelse om forbund. Departementet går også her inn for å opprettholde dagens strafferamme. I tråd med kommisjonens utkast går departementet inn for å fjerne hensiktskravet, slik at det kreves forsett med hensyn til avtalens innhold.

Det vises til § 259 og § 260 og merknadene til bestemmelsene.

5.6 Unndragelse fra omsorg

5.6.1 Gjeldende rett

Straffeloven 1902 § 216 forbyr at en umyndig unndras eller holdes unndratt fra sine «foreldres eller andre vedkommendes omsorg». Som «umyndig» regnes enhver person under 18 år. Straffen er normalt fengsel i inntil 3 år, men foreligger det særdeles formildende omstendigheter kan bot idømmes. Strafforfølgning skjer bare etter begjæring fra den fornærmede.

Bestemmelsen rammer det å unndra en umyndig fra omsorg, eller bevirke at vedkommende «holdes unndratt». Sistnevnte straffalternativ beskriver den straffbare atferden som en vedvarende tilstand (enhetsforbrytelse), og medfører at det vil foreligge en fortsatt forbrytelse så lenge unndragelsen består. Det er uten betydning for straffansvaret hva som er formålet med unndragelsen. Derimot rammer enkelte av de øvrige bestemmelsene i straffeloven 1902 kapittel 20 omsorgsunndragelser utført med bestemte mål for øyet, jf. for eksempel forbudet i § 217 mot unndragelser utført i «utuktig øiemed».

Det følger av første ledd at medvirkning er straffbar.

Straff fordrer at den umyndige er unndratt «omsorg». Uttrykket har stått i loven siden bestemmelsen ble gitt i 1902, og er ikke revidert i lys av utviklingen i lovgivningen for øvrig. Barneloven inneholder ikke uttrykket «omsorg». Loven knytter i stedet rettsvirkninger til hvor barnet «bor fast», og om noen har «samværsrett» eller «foreldreansvar». Etter barneloven § 37 har den som barnet «bur fast saman med» (bostedsforelderen) kompetanse til å treffe visse beslutninger på barnets vegne. Uttrykket «bor sammen med fast» erstatter det som tidligere ble kalt «den daglige omsorg», jf. Ot.prp. nr. 56 (1996–1997) om lov om endringer i lov 8. april 1981 nr. 7 om barn og foreldre side 53, og bostedsforelderen kan på egen hånd treffe en rekke avgjørelser om dagliglivet til barnet selv om foreldrene har felles foreldreansvar. Den som barnet ikke bor fast sammen med, har samværsrett. Den som har foreldreansvar skal gi barnet forsvarlig «oppseding og forsyting», jf. barneloven § 30. Spørsmålet om hvilket av disse begrepene uttrykket «omsorg» i straffeloven § 216 viser til, kom opp i Rt. 1995 side 687. I dommen la Høyesterett til grunn at «omsorg» betyr det samme som «bu saman med fast» i barneloven. Å tolke § 216 slik ville etter Høyesteretts oppfatning beskytte den omsorgsfunksjonen som har størst betydning for barnet. Avgjørelsen innebærer at den som har samværsrett, ikke er vernet av § 216 dersom samværet saboteres, og at bostedsforelderen har vern av § 216 også når foreldrene har felles foreldreansvar etter at de har skilt lag.

Høyesterett tok i avgjørelsen ikke direkte stilling til om § 216 kommer til anvendelse der foreldrene har avtalt at barnet skal ha delt (skiftevis) bosted, jf. barneloven § 36 første ledd annet punktum. Høyesterett uttalte imidlertid at det var mest nærliggende å tolke bestemmelsen slik at den ikke gjelder slike tilfeller, jf. Rt. 1995 side 687 på side 688.

Straffebudet rammer også biologiske foreldre eller andre som rettsstridig tar barna fra fosterforeldre eller fra barnevernets omsorg etter at det offentlige har overtatt omsorgen med hjemmel i barnevernloven. Straff kan anvendes selv om vedtaket ikke er iverksatt.

5.6.2 Straffelovkommisjonens skisse og høringsinstansenes syn

Straffelovkommisjonen er i tvil om straff er riktig virkemiddel for å bekjempe denne typen atferd, men går inn for å opprettholde straffebudet mot omsorgsunndragelse (delutredningen side 341–342). Straffelovkommisjonen fremhever at rettferdighetshensyn kan tale for å utvide vernet etter § 216 til også å omfatte den samværsberettigede, og foreldre som har avtalt delt bosted. Hensynet til barnet taler imidlertid etter kommisjonens mening mot en utvidelse av det strafferettslige ansvaret. En mellomløs-

ning som skisseres, er at bestemmelsen kan innsnevres til bare å gjelde de groveste tilfellene, eksempelvis der barnet føres ut av landet. Straffelovkommisjonen anser imidlertid straffebudets markeringsfunksjon for å tale imot en slik begrensning. Kommisjonen går derfor ikke inn for å endre gjeldende rett på dette punkt.

Strafferammen foreslås lagt i «det lavere sjiktet», jf. delutredningen side 344. Det vil si bot eller fengsel i 1 år eller mindre, jf. utredningen side 195-196.

Ingen av *høringsinstansene* har uttalt seg om bestemmelsen.

5.6.3 Departementets vurdering

5.6.3.1 Bør unndragelse fra omsorg avkriminaliseres?

Det kan spørres om man i straffeloven 2005 overhodet skal innta et eget straffebud mot unndragelse fra omsorg. Alternativet er å avkriminalisere slike handlinger. Muligheten til å reagere med straff vil da bero på om omsorgsunndragelsen i det enkelte tilfellet er gjennomført på en slik måte at straffebestemmelsen om frihetsberøvelse er krenket, jf. forslaget til § 254.

Selv om man også kan motvirke omsorgsunndragelse ved hjelp av sivilrettslige midler, og i enkelte tilfeller med bestemmelsen om straff for frihetsberøvelse, er det etter departementets syn ønskelig å videreføre muligheten til å reagere med straff mot omsorgsunndragelse. Straff må antas å ha en sterkere preventiv effekt enn tiltak etter tvangsfullbyrdelsesloven. Dessuten rammer bestemmelsen også bortføring av barn, ved at barn ulovlig tas ut av landet eller holdes tilbake i utlandet av en av foreldrene, i strid med foreldreansvaret til den annen forelder. Dette er en økende utfordring for norske myndigheter, og den kan vanskelig løses uten mulighet til å ta i bruk straff.

En straffebestemmelse om omsorgsunndragelse vil, som i dag, ikke bare komme til anvendelse der en av foreldrene unndrar en umyndig fra en annens omsorg – også tredjepersoner som står for en slik unndragelse vil rammes (i slike tilfeller vil det også ofte foreligge en bortføring og annen bruk av tvang som medfører at bestemmelsen om straff for frihetsberøvelse kommer til anvendelse). Men ettersom straffebestemmelsen i praksis hovedsakelig retter seg mot den ene av foreldrene, må det tas hensyn til at bruk av straff i en situasjon der foreldrene er i konflikt, kan ha sine betenkelige sider. Departementet foreslår derfor å innskrenke bruk av straff til de mest graverende overtredelsene.

5.6.3.2 Avtaler om samvær og delt bosted

Straffelovkommisjonen drøfter om grensene for straffansvaret bør utvides til også å beskytte samværsberettigede og foreldre som har avtalt at barnet skal bo fast hos begge, men går ikke inn for en slik lovendring. Begrunnelsen for dette er at kommisjonen mener det ikke vil gavne barnet at foreldrekonflikter som tidligere har vært straffrie, bringes inn for domstolene med påstand om straff.

Som nevnt over kommer bestemmelsen ikke bare til anvendelse der en av foreldrene unndrar en umyndig fra en annens omsorg. Også tredjepersoner som står for en slik unndragelse vil rammes. Men ved vurderingen av straffansvarets rekkevidde overfor foreldrene, kommer en rekke særlige hensyn inn i bildet.

Det avgjørende for straffansvarets utstrekning må etter departementets syn være hva som i normaltilfellene tjener barnets interesser best. Det vil i utgangspunktet være til barnets beste å ha kontakt med begge foreldrene. Dersom en strafftrussel kan bidra til at dette oppnås i større grad enn ellers, taler det for bruk av straff ikke bare i saker som har karakter av bortføring, men også i saker der den ene av foreldrene saboterer den andres rett til samvær. Både departementet og Straffelovkommisjonen har lagt til grunn at det foreligger et behov for å straffe den som holder et barn borte fra bostedsforelderen. Har man først inntatt et slikt standpunkt, kan det i utgangspunktet synes inkonsekvent å avgrense straffansvaret mot liknende atferd som er like straffverdig som den man ønsker å ramme, under henvisning til straffens uønskede virkninger. Spørsmålet er om det foreligger noen relevante forskjeller på å holde barnet borte fra den av foreldrene som det bor fast sammen med, og å gjøre det samme på bekostning av barnets rett til samvær med en samværsberettiget forelder eller forelder med avtale om delt bosted, som tilsier at man straffer det ene men ikke det andre. Ytre sett kan det være liten forskjell på de to situasjonene. Dagens ordning vil derfor av enkelte kunne oppfattes som urimelig; bostedsforelderen kan få den samværsberettigede straffet for å ikke bringe barnet tilbake i henhold til det foreldrene har avtalt, men er selv straffri dersom han selv bryter den samme avtalen overfor den samværsberettigede.

I Rt. 1995 side 687 anfører Høyesterett som begrunnelse for dagens ordning at «det er beskyttelse av omsorgsfunksjonen som har størst betydning for barnet», og at det derfor bare bør være denne som er beskyttet av straffebudet. Høyesterett finner ikke at samværsavtalen ga faren «andel i omsorgen».

Virkningene av en avtale om fast bosted er først og fremst at bostedsforelderen får den myndighet som følger av barneloven § 37 (retten til å fatte avgjørelser som gjelder «vesentlege sider av omsuta for barnet», blant annet spørsmålet om barnet skal være i barnehage, hvor i landet barnet skal bo og andre større avgjørelser om dagliglivet). Selv om utøving av denne myndigheten er en viktig del av omsorgen for barnet, vil også den samværsberettigede ha viktige omsorgsfunksjoner når han har barnet boende hos seg. Dette ble også fremhevet som en del av begrunnelsen for å ta uttrykket «daglig omsorg» ut av barneloven, jf. Ot.prp. nr. 56 (1996–1997) om lov om endringer i lov 8. april 1981 nr. 7 om barn og foreldre side 53. Det kan derfor hevdes at det blir for formalistisk å legge ensidig vekt den beslutningskompetansen som tilligger bostedsforelderen. I normaltilfellene antas det i høy grad å være i barnets interesse å ha samvær med begge foreldrene. Grove krenkelser av samværsretten vil i mange tilfeller være like uheldig eller skadelig som å krenke retten til å ha barnet boende fast hos seg. I begge tilfeller dreier det seg om krenkelser også av barnets interesser.

På den annen side foreligger det visse forskjeller på å holde barnet borte fra den av foreldrene som det bor fast sammen med, og å gjøre det samme på bekostning av barnets rett til samvær. De fleste barn har en forelder som står for hovedomsorgen, og som de er mest hos. Der har de også sitt faste miljø, med venner og barnehage eller skole. Normalt vil det derfor være mer drastisk å bli holdt borte fra bostedsforelderen.

I tillegg til dette kjennetegnes sakene om samværssabotasje ofte av at konfliktnivået mellom foreldrene allerede er høyt, og bruk av straff kan øke konfliktnivået ytterligere, til skade for barnet. Det er også fare for at bruk av straff mot bostedsforeldren kan virke skremmende på barnet, og utgjøre en psykisk tilleggsbelastning. Departementet har også lagt vekt på at årsaken til at samvær ikke gjennomføres kan være mange og sammensatte. Ofte skyldes de en kombinasjon av forhold hos foreldrene og barnet selv. Dette gjør at det er vanskelig å skille ut de klart straffverdige forholdene på en god og forutberegnelig måte – å basere den nærmere grensedragningen på den ulovfestede rettsstridsreservasjonen, vil på dette området neppe gi så stor forutberegnelighet som det er behov for. I sum gjør disse forholdene at departementet som Straffelovkommisjonen, og i samråd med Barne- og likestillingsdepartementet, ikke går inn for å utvide straffansvaret på dette feltet. I stedet bør det vurderes å forsterke de sivilrettslige sanksjonene på feltet. Dette vil Barne- og likestillingsdepartementet komme tilbake til som ledd i oppfølgningen av NOU 2008: 9 Med barnet i fokus.

Det vises for øvrig til forslaget til § 261 og merknaden til bestemmelsen.

5.6.3.3 Aldersgrensen

Straffelovkommisjonen har tatt til orde for å senke aldersgrensen for når straffebudet kommer til anvendelse. Kommisjonen begrunner dette med hensynet til barnets selvbestemmelsesrett. Det pekes også på at aldersgrensen er lavere i andre nordiske land, se delutredningen side 341–342.

Departementet er ikke overbevist om at barnets selvbestemmelsesrett bør tillegges noen avgjørende rettspolitisk betydning i denne sammenheng. At hensynet har stor vekt ved fastleggelsen av det underliggende forholdet om bosted og omsorgsovertakelse er på det rene, jf. barneloven § 31 og barnevernloven § 6-3. Hensynet til barnets selvbestemmelsesrett er imidlertid ikke det eneste relevante hensyn i vurderingen av om det skal oppstilles straff, og det kan tenkes at andre momenter veier tyngre i spørsmålet om hvor langt straffansvaret skal rekke. Departementet kan heller ikke se at hensynet til rettsenhet mellom de nordiske landene gjør seg gjeldende med særlig styrke. Aldersgrensen varierer på dette rettsområdet en del fra land til land. I svensk rett er aldersgrensen 15 år, jf. BrB 7 kap. 4 §, mens man i den finske straffelovens kapittel 25 5 § setter med en grense på 16 år. I dansk rett har man derimot samme aldersgrense som Norge, jf. den danske straffeloven § 215.

Departementet foreslår på denne bakgrunn ikke å senke aldersgrensen i straffebudet. Barnets synspunkter vil imidlertid kunne få betydning i den konkrete rettsanvendelsen, særlig i en rettsstridsvurdering og i vurderingen av påtalespørsmålet. Hvor stor vekt synspunktene skal tillegges, vil blant annet avhenge av barnets alder.

5.6.3.4 Jurisdiksjonsspørsmål

Omsorgsunndragelser vil kunne finne sted i utlandet. En kan for eksempel tenke seg at et barn er med en av foreldrene til utlandet, og denne så holder igjen barnet ut over en avtalt ferie, i et land hvor unndragelse fra omsorg ikke er straffbart. Dersom det aktuelle landet ikke har egne straffebud som rammer denne typen atferd, vil § 5 ikke være anvendelig. Det kan videre synes uklart om § 7, som fastslår at norsk straffelovgivning er anvendelig overfor handlinger som medfører virkninger som inntrer i Norge, kan anvendes. Ettersom formålet med straffebudet mot omsorgsunndragelse er å be-

skytte omsorgsfunksjonen, er det nærliggende å gå ut fra at virkningen inntreffer der omsorgspersonen til enhver tid befinner seg. En slik tolking kan føre til urimelige resultater. For å fjerne enhver tvil om at slike handlinger skal kunne straffes, også der unndragelsen skjer i et land der atferden ikke er straffbar, foreslår departementet å innlemme disse tilfellene i § 5. Forholdet vil dermed rammes av norsk lovgivning, så fremt gjerningspersonen eller (en av) de fornærmede har en tilknytning til Norge. For ordens skyld nevnes at bestemmelsene mot omsorgsunndragelse også rammer en utlending som bortfører et barn til Norge og unndrar det fra omsorg her.

Det vises til forslaget til endringer i § 5 og merknadene til bestemmelsen.

5.6.3.5 Strafferamme

Straffelovkommisjonen går inn for at den øvre strafferammen skal senkes. Departementet ser det for sin del slik at omsorgsunndragelser, og særlig grove tilfeller, der barnet føres ut av Norge eller holdes tilbake i et annet land i strid med det som er bestemt i avtale eller rettsavgjørelse, er et økende problem og meget straffverdig. Særlig gjelder dette dersom barnet tas ut av Norge og med til eller holdes tilbake i et land det ikke har noen tilknytning til, med en annen kultur og et annet språk, og uten å få ha kontakt med den andre forelderen. For å kunne straffe slike tilfeller tilstrekkelig hardt, foreslår departementet en egen bestemmelse om grov omsorgsunndragelse, der den øvre strafferammen settes til fengsel inntil seks år. Dette utgjør en fordobling sammenholdt med i dag, se forslaget til § 261 annet ledd.

For omsorgsunndragelser som ikke er grove, foreslår departementet at den øvre strafferammen settes til fengsel inntil to år, se forslaget til § 261 første ledd. En slik strafferamme gjør ifølge straffeprosessloven § 62 a at påtale ikke reises dersom allmenne hensyn ikke tilsier det. Dette gjør det mulig å opprettholde dagens praksis der trusselen om straff kan brukes som et forhandlingskort for å få den mindreårige tilbake til Norge. I praksis skjer dette ved at anmeldelsen – som bør kunne tillegges stor vekt i vurderingen av om allmenne hensyn tilsier påtale – frafalles dersom barnet leveres tilbake. En slik tolking vil også være i tråd med anbefalingene fra Spesialkommisjonen til Haagkonvensjonen om barnebortføring, som har uttalt at «the possibility of achieving a return of the child is a matter which should be capable of being taken into account in the exercise of any discretion which the prosecuting authorities have to initiate, suspend or withdraw charges».

Både ved valget av reaksjonsform og under straffutmålingen må man ta hensyn til de betenkelighetene som hefter ved å straffsanksjonere en av barnets foreldre for omsorgsunndragelse. Også ved utmålingen av en ubetinget fengselsstraff eller ved fastsettelsen av størrelsen på en bot, bør det ses hen til i hvilken grad en streng reaksjon indirekte vil ramme barnet. Hensynet til barnets beste bør med andre ord være et sentralt hensyn i straffutmålingen, ettersom det er dette hensynet som i stor grad begrunner straffansvaret. Det vises også til hva som er sagt foran om at sivilrettslige sanksjoner bør ha forrang.

5.7 Flergifte og giftemål med mindreårige under 16 år

5.7.1 Flergifte (bigami)

Straffeloven 1902 § 220 annet ledd rammer den som inngår ekteskap i strid med ekteskapsloven § 3 om ekteskap mellom nære slektninger, og § 4 om bigami. (Forbudene gjelder også ved inngåelse av partnerskap etter partnerskapsloven.) Strafferammen er normalt fengsel inntil 4 år, og inntil 6 år dersom den andre ektefellen var uvitende om det bestående ekteskapet eller partnerskapet.

Straffelovkommisjonen foreslår å oppheve § 220 annet ledd, jf. delutredningen side 408–409. Flere hensyn taler etter kommisjonens mening for en slik opphevelse. Det offentliges interesse i å forhindre at ekteskap inngås i strid med de aktuelle forbudene, utøves gjennom prøving av om vilkårene for ekteskap er oppfylt. De øvrige interesser som krenkes ved bigami, ivaretas langt på vei av andre straffebestemmelser. En opphevelse av forbudet vil likestille ekteskap med samboerskap, ettersom den som er gift med én person og samboende med en annen, er straffri etter gjeldende rett. Videre fremheves at kravet til dobbelt straffbarhet i straffeloven 2005 § 5 vil forhindre bruk av straff i tilfellene der bigami er tillatt i landet hvor det andre ekteskapet blir inngått. Etter kommisjonens syn kan ikke hensynet til den som ved inngåelsen av et ekteskap eller partnerskap var ukjent med det allerede bestående ekteskap eller partnerskap, være tilstrekkelig til å opprettholde strafftrusselen. Det pekes på at svik i seg selv ikke er straffbart, og at det som nevnt ikke er forbudt å inngå et samboerskap med noen selv om man allerede er gift. Heller ikke hensynet til den første ektefellen eller partneren kan etter kommisjonens syn tale for å opprettholde bestemmelsen. Allerede i forarbeidene til straffeloven 1902

ble det gitt uttrykk for at bigami ikke var særlig mer straffverdig enn andre former for ekteskapelig utroskap.

Straffeloven § 220 annet ledd forbyr også å inngå ekteskap med en nær slektning. Også denne siden av straffebudet ivaretas etter kommisjonens syn av andre straffebud, herunder forbudet mot uriktig forklaring, dokumentfalsk, og bestemmelser i sedelighetslovgivningen.

Av *høringsinstansene* støttes forslaget om å oppheve bestemmelsen av *Advokatforeningen.* Da forslaget til § 220 første ledd om inngåelse av ekteskap med mindreårige var på høring, ga også *Oslo statsadvokatembete* sin støtte til Straffelovkommisjonens forslag om å oppheve bestemmelsen, jf. Ot.prp. nr. 51 (2002–2003) om lov om endringar i straffelova mv. (styrka innsats mot tvangsekteskap mv.) side 32.

Barne-, ungdoms og familieforvaltningen (BUFA) har heller ikke sterke innvendinger mot forslaget, men peker på at bigami er en klanderverdig handling som ikke kan aksepteres i Norge, og at en opphevelse av § 220 kan tenkes å medføre at man mister en bestemmelse som har virket preventivt.

Barne- og familiedepartementet, Politidirektoratet og *Oslo politidistrikt* går mot forslaget. Barne- og familiedepartementet fremhever at bestemmelsen har en viktig markeringsfunksjon, selv om den er lite brukt. Politidirektoratet kan vanskelig se at straffebudene mot uriktig forklaring til offentlig myndighet og dokumentforfalskning ivaretar hensynet til den som inngår et ekteskap eller partnerskap, uten kjennskap til at et slikt forhold allerede består. Etter direktoratets syn er den vesentligste begrunnelsen for at bestemmelsen har vært lite brukt, at foreldelsesfristen begynner å løpe straks ekteskapet eller partnerskapet er inngått. Dersom det bigame ekteskapet eller partnerskapet ble ansett som et fortsatt straffbart forhold, ville man kunne få bukt med dette. Synspunktet deles av *Oslo politidistrikt.* Både *Oslo politidistrikt og Politidirektoratet* fremholder at det sett fra utlendingsmyndighetenes side er viktig å ha et forbud mot flergifte.

Departementet finner ikke tilstrekkelig grunn til å fjerne bigamibestemmelsen. For den ektefellen som ikke har vært klar over bigamiforholdet, kan det å oppdage at man ikke er den eneste utkårede utgjøre en betydelig psykisk belastning, fullt ut på høyde med de psykiske belastninger som begrunner det strafferettslige vernet mot hensynsløs atferd i straffeloven 1902 § 390 a. Ekteskap har dessuten en rekke rettsvirkninger, blant annet rett til deling av formuen, rett til underholdsbidrag, rett til arv, rett til pensjon, rett til forsikringsytelser og rett til opphold i landet. Misbruk av ekteskapsordningen kan dermed medføre vesentlige konsekvenser for den eller de rammede, selv om en del av forholdene kan straffes etter andre straffebud. I forlengelsen av disse hensyn kan offentlige interesser tilsi at man bør motvirke bigami med trussel om straff, ettersom ekteskap forutsetter en offentlig registrering der det er lagt stor vekt på notoritet og klarhet. Straffansvaret bør derfor ikke avhenge av om de andre ektefellene var klar over eller aksepterte bigamiforholdet. Departementet vil også peke på at utviklingen de siste årene tyder på at bigami ikke lenger er helt uaktuelt, men et fenomen som det fortsatt er behov for å motvirke utbredelsen av.

Dagens strafferammer er åpenbart for høye, og samsvarer ikke med handlingens skadepotensial. Strafferammen er derfor foreslått redusert til fengsel inntil ett år. I mindre graverende tilfeller kan det idømmes bot.

Den særskilte medvirkningsregelen i annet ledd tredje punktum er ikke videreført, ettersom medvirkning vil være straffbar etter straffeloven 2005 § 15.

Det vises til § 262 første ledd og merknadene til bestemmelsen.

5.7.2 Inngåelse av ekteskap med mindreårig

Straffeloven 1902 § 220 første ledd forbyr å inngå ekteskap eller partnerskap med noen under 16 år, eller medvirke til dette. Skyldkravet er forsett, men villfarelse om alder utelukker bare straff dersom ingen uaktsomhet foreligger i så måte. Straffen er fengsel inntil 4 år. Straff kan bortfalle dersom ektefellene eller partnerne er omtrent jevnbyrdige i alder og utvikling. Bestemmelsen kom inn i straffeloven ved lov 4. juli 2003 nr. 76 om endringer i straffelova mv. (styrka innsats mot tvangsekteskap mv.), og dens innhold og bakgrunn er nærmere kommentert i Ot.prp. nr. 51 (2002–2003) side 28–37 og 49.

Bestemmelsen kom til etter at *Straffelovkommisjonens* delutredning VII ble avgitt. Av denne grunn har heller ingen av *høringsinstansene* kommentert straffebudet.

Departementet foreslår å videreføre § 220 første ledd. Ettersom man i straffeloven 2005 ikke gjør bruk av en strafferamme på fengsel inntil fire år, foreslås at maksimumsstraffen settes til tre års fengsel. Dette er i tråd med de vurderinger departementet foretok da bestemmelsen ble gitt, jf. Ot.prp. nr. 51 (2002–2003) side 36. Som følge av at partnerskapsloven oppheves 1. januar 2009, er denne ikke med i forslaget til § 262 annet ledd.

Det vises til § 262 annet ledd og merknadene til bestemmelsen.

5.8 Trusler

Etter *straffeloven 1902* § 227 første punktum kan den som «i Ord eller Handling truer med et strafbart Foretagende» under sådanne omstendigheter at trusselen er egnet til å fremkalle alvorlig frykt, straffes med bot eller fengsel inntil tre år. Atferden det trues med, må kunne medføre høyere straff enn ett års hefte eller seks måneders fengsel. Medvirkning er også straffbar. Dersom det foreligger særdeles skjerpende omstendigheter kan fengsel inntil seks år idømmes, jf. § 227 annet punktum.

Trusselen kan gjelde enhver straffbar atferd med en øvre strafferamme som overstiger det minimum paragrafen krever. Den behøver ikke være fremsatt overfor den som den straffbare atferden foregis å skulle gå ut over, jf. Rt. 1984 side 1197. Trusselen må være «skikket til» å fremkalle alvorlig frykt, hensett til omstendighetene den ble fremsatt under. Det avgjørende er om trusselen objektivt sett er egnet til å ha en slik virkning. Det kreves ikke at fornærmede rent faktisk har følt seg truet, jf. Rt. 1981 side 970.

Det kreves ikke at gjerningspersonens forsett omfatter at atferden det trues med er straffbar, eller at den kan medføre en fengselsstraff på mer enn seks måneders fengsel. Dersom gjerningspersonen var ukjent med noen av disse forholdene, må denne villfarelsen bedømmes etter reglene om rettsuvitenhet. Skyldkravet er forsett, jf. § 40. Trusselen behøver ikke å ha vært alvorlig ment, så fremt gjerningspersonens forsett dekket den objektive gjerningsbeskrivelsen i straffebudet.

Straffelovkommisjonen går inn for å videreføre straffebudet mot trusler. Den foreslår imidlertid å sløyfe vilkåret om at atferden det trues med, må kunne medføre høyere straff enn fengsel i seks måneder. Den øvre strafferammen for trusler foreslås lagt i det lavere sjiktet, hvilket vil si bot eller fengsel inntil 1 år, jf. utredningen side 145-165. Videre foreslår kommisjonen å erstatte den økte strafferammen der det foreligger særdeles skjerpende omstendigheter med en egen bestemmelse om grove trusler, hvor den øvre strafferammen er fengsel inntil 3 år.

Ingen av *høringsinstansene* har kommentert kommisjonens skisse.

Departementet slutter seg i hovedsak til Straffelovkommisjonens vurderinger og forslag. Departementet er enig med kommisjonen i at det ikke er noe behov for å begrense atferden det kan trues med til straffebud med en bestemt strafferamme. Vilkåret om at trusselen må være egnet til å fremkalle «alvorlig frykt» vil i seg selv avgrense mot trusler som ikke er straffverdige.

I tråd med Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) side 58 – 59 slutter departementet seg til kommisjonens forslag om et eget straffebud mot grove trusler, i stedet for en straffskjerpingsregel der det foreligger særskilte omstendigheter. Etter straffeloven 1902 § 232 skal det regnes som en skjerpende omstendighet at trusselen er rasistisk motivert. Etter departementets syn gjør begrunnelsen for en slik skjerpelse seg også gjeldende der trusselen retter seg mot de øvrige gruppene som er gitt et særskilt vern i § 185 om hatefulle ytringer. Departementet går derfor inn for at slike trusler skal inngå blant momentene det skal legges vekt på i vurderingen.

I Høyesteretts kjennelse 13. mars 2008 er det lagt til grunn at 15 til 30 dagers fengsel er utgangspunktet ved alvorlige trusler, men at det kan være aktuelt med både mildere og strengere straff. Etter departementets syn viser dette at straffen i praksis utmåles i den nedre delen av strafferammen. På denne bakgrunn går departementet inn for å senke strafferammen til bot eller fengsel inntil ett år for normalovertredelsene, og inntil tre års fengsel for grove trusler. Siktemålet er å bringe strafferammene i samsvar med det nivået som følger av praksis, og er ikke ment som et signal om at straffen for trusler skal settes ned i forhold til gjeldende rett.

Det vises til forslaget til § 263 og § 264 og merknadene til bestemmelsene.

5.9 Særskilt vern mot trusler, forulemping og hindring av yrkesutøvelsen som rammer enkelte særlig utsatte yrkesgrupper

Straffeloven 1902 § 128 rammer den som ved trusler «søger at formaa» en offentlig tjenestemann til urettmessig å foreta eller unnlate å foreta en tjenestehandling. Straffen er bøter eller fengsel inntil ett år. Medvirkning er straffbar. Bestemmelsen må ses i sammenheng med § 127, som åpner for å straffe den som søker å oppnå det samme resultat ved å anvende vold.

Straffeloven 1902 § 326 rammer den som søker å hindre en offentlig tjenestemann i å utføre en lovlig tjenestehandling, eller forulemper ham under utføringen av tjenesten ved skjellsord eller annen «fornærmelig Adfærd». Straffen er bøter eller fengsel inntil seks måneder.

Departementet har videreført vernet etter straffeloven 1902 §§ 127, 128 og 326 i straffeloven 2005 § 155 om vold eller trusler mot offentlig tjenestemann. Annet og tredje ledd i § 155 fastslår hvilke grupper som er beskyttet av straffebudet. Etter an-

net ledd beskyttes enhver som utøver offentlig myndighet på vegne av stat eller kommune, eller som har slik myndighet i kraft av sin stilling. Som offentlig tjenestemann regnes også militære vakter, og enhver som pliktmessig eller etter oppfordring yter bistand til en offentlig tjenestemann. Tredje ledd slår fast at også tjenestemenn for Den internasjonale straffedomstolen er vernet av bestemmelsen. Vernet etter straffeloven 1902 § 326 ble i hovedsak videreført i § 156. Avgrensningen av «offentlig tjenestemann» er den samme i denne bestemmelsen som i § 155.

I tråd med føringene i Ot.prp. nr. 8 (2007–2008) side 211–212 faller blant andre ansatte innen offentlig transport, lærere og helsepersonell nå utenfor begrepet «offentlig tjenestemann». Disse yrkesgruppene nøt et vern etter straffeloven 1902 §§ 127, 128 og 326, men bare dersom de var ansatt av det offentlige. Som fremhevet av Straffelovkommisjonen i delutredning V side 66, medførte dette flere vilkårlige avgrensninger. For det første ble det gjort forskjell mellom offentlig ansatte og privat ansatte med akkurat de samme arbeidsoppgavene. For det andre berodde skillet mellom offentlig og privat ansettelse på formelle kriterier. En bussjåfør ble for eksempel vernet av § 128 dersom han var direkte ansatt av en stat eller kommune, men ikke dersom han arbeidet for et offentlig eid selskap, jf. Rt. 1983 side 868.

Av denne grunn foreslo Straffelovkommisjonen å definere begrepet «offentlig tjenestemann» ut fra om vedkommende i kraft av sin stilling utøver offentlig myndighet eller ikke. Utenfor en slik definisjon faller den som ikke har større kompetanse enn private, jf. delutredning V side 66. Dette synet ble fastholdt i delutredning VII, jf. side 290–292. Departementet sluttet seg til dette synspunktet i Ot.prp. nr. 8 (2007–2008) side 210–212, hvilket gjenspeiles i ordlyden i § 155. Departementet fremhevet samtidig at også andre yrkesgrupper enn de som nå regnes som offentlige tjenestemenn er særlig utsatt for vold og trusler på grunn av sin yrkesutøvelse, og derfor kan ha behov for et særskilt vern. Av denne grunn ble det i § 77 bokstav h fastslått at det skal regnes som en skjerpende omstendighet ved straffutmålingen at atferden rammer personer som er særlig utsatt for lovbrudd. I tillegg ville departementet i den avsluttende proposisjonen om den spesielle delen i straffeloven 2005 komme tilbake til spørsmålet om slike grupper også burde vernes av særskilte straffebud.

Departementet er kommet til at det er ønskelig å gi spesielt utsatte grupper et særskilt vern mot vold, trusler, forulemping og hindring av yrkesutøving. Hva angår vold vises det til § 286 i loven kapittel 25 og merknadene til bestemmelsen. Det øvrige vernet foreslås samlet i én felles bestemmelse.

Det første det må tas stilling til, er hvilke yrkesgrupper som skal nyte et særlig vern. Utgangspunktet må tas i de endringene i rettstilstanden som § 155 vil medføre. Offentlige tjenestemenn som i kraft av sin stilling utøver offentlig myndighet, er vernet av dette straffebudet. Det kreves ikke at tjenestehandlingen gjerningspersonen søker å påvirke innebærer myndighetsutøving, jf. Ot.prp. nr. 8 (2007–2008) side 329. Utenfor dette straffebudet faller både privatpersoner, og de offentlige tjenestemenn som ikke utøver offentlig myndighet i kraft av sin stilling.

Etter departementets syn må det ved utvelgelsen av hvilke grupper som skal vernes, legges avgjørende vekt på om yrkesgruppen utfører viktige samfunnsoppgaver som medfører en bred kontaktflate mot en ubestemt krets av personer. Hvorvidt yrkesgruppen består av offentlig eller privat ansatte, vil dermed ikke være et relevant kriterium. Det sentrale er om gruppen, under sin utføring av arbeid som samfunnet har et påtrengende behov for, ikke kan reservere seg mot kontakt med enkeltpersoner. Slike grupper kan vanskelig verge seg mot at det vil kunne oppstå ubehagelige situasjoner under utføringen av arbeidsoppgavene, samtidig som samfunnet har en klar interesse i å sørge for at det gripes inn mot hindringer av disse.

Med en slik avgrensning blir det for det første oppstilt et vern for helsepersonell som utfører medisinsk begrunnet helsehjelp. Uttrykket «helsepersonell» er definert i helsepersonelloven § 3, og gir i utgangspunktet en vid avgrensning av hvilke yrkesgrupper som omfattes. En begrensning ligger imidlertid i at helsehjelpen som ytes må være «medisinsk begrunnet», se merknadene til § 286. Departementet har vurdert om man burde begrense vernet til helsepersonell som utfører nødvendig helsehjelp, men har i samråd med Helse- og omsorgsdepartementet kommet til at dette begrepet, som brukes i helselovgivningen som et rettighetsorientert begrep, ikke egner seg godt i en strafferettslig regulering.

Departementet går videre inn for å verne personell som forestår persontransport. Det grunnleggende hensynet bak bestemmelsen er at visse yrkesgrupper kommer i kontakt med en vid, ubestemt krets av enkeltpersoner. Ved persontransport slår dette hensynet bare til dersom det aktuelle transportmidlet er allment tilgjengelig. Dette vil for eksempel omfatte ansatte innen jernbane, tunnelbane, trikk, buss, fly, drosje eller ferje. I uttrykket «forestår» ligger en avgrensning mot arbeid som står i

forbindelse med utføringen av transporten, men som ikke er essensiell for avviklingen av den. Dette omfatter for eksempel personer som arbeider i kiosker på flyplasser og togstasjoner. Grensen kan imidlertid ikke trekkes så snevert at det bare er den som er fører av det aktuelle transportmidlet som omfattes. De som arbeider i sikkerhetskontrollen på flyplassen eller kontrollerer billetter på tog, buss og lignende vil være vernet av straffebudet.

Også personer med ansvar for opplæring kan ha behov for et særskilt vern. Behovet er størst for dem som har ansvaret for å gi elevene obligatorisk skolegang, dvs. grunnskolen og den videregående skole.

Ved beskrivelsen av den straffbare atferden tar departementet utgangspunkt i gjerningsbeskrivelsene i straffeloven 1902 §§ 128 og 326.

Uttrykket «trusler» i straffeloven 1902 § 128 har samme innhold som i den alminnelige trusselbestemmelsen i samme lov § 227. Forskjellen er først og fremst at straff for trusler normalt er betinget av at trusselen var egnet til å fremkalle alvorlig frykt, jf. § 227 første ledd. Dette kravet oppstilles ikke i § 128. Dette kan ha rettslig betydning. I Rt. 2004 side 1961 hadde tiltalte fremsatt drapstrusler mot to politibetjenter. Ut fra de konkrete omstendighetene i saken var disse ikke egnet til å fremkalle frykt. Tiltalte ble frifunnet for overtredelse av § 227, men dømt etter § 128. En annen forskjell er at trusselen etter § 128 ikke behøver å gjelde et «strafbart Foretagende», slik § 227 krever. Også trusler om å begå lovlige handlinger, for eksempel en rettmessig politianmeldelse, kan rammes av § 128. De to bestemmelsene kan anvendes samtidig (i konkurrens). Også i forhold til straffeprosessloven § 38 er det tale om forskjellige straffbare forhold, jf. Rt. 1994 side 673.

Departementet understreker at trusler som rettes mot utsatte yrkesgrupper ikke behøver å angå straffbar atferd, eller være egnet til å fremkalle alvorlig frykt, for å kunne rammes av bestemmelsen. Videre forutsetter departementet at forslaget til den alminnelige bestemmelsen om trusler i straffeloven 2005 § 263 og forbudet mot å true utsatte yrkesgrupper i samme lov § 265 skal kunne anvendes i konkurrens. At trusler som rammer personer som utøver offentlig myndighet, nå reguleres av straffeloven 2005 § 155, bringer etter departementets syn ikke spørsmålet om idealkonkurrens i en annen stilling. Det sentrale er fortsatt at § 263 verner individets alminnelige frihet, mens § 265 i større grad ivaretar samfunnets interesse i at sårbare yrkesgrupper som utfører viktige samfunnsoppgaver gis et særskilt vern.

Departementet går inn for at det også for fremtiden skal være tilstrekkelig at gjerningspersonen «søker å» påvirke yrkesutøvelsen til den som rammes av truslene. Dette innebærer at forbrytelsen er fullbyrdet i det forsøksstadiet er passert. Strafferammen foreslås satt til bot eller fengsel inntil to år.

Departementet foreslår videre å beholde vernet etter straffeloven 1902 § 326 også for de gruppene som nå faller utenfor straffeloven 2005 §§ 155 og 156. Denne delen av bestemmelsen foreslås utformet på samme måte som § 156.

Det vises til § 265 og merknadene til bestemmelsen.

5.10 Hensynsløs atferd

Straffeloven § 390 a rammer den som ved skremmende eller plagsom opptreden eller annen hensynsløs atferd krenker en annens fred. Medvirkning er straffbar. Bestemmelsen kom inn i straffeloven i 1955 som følge av at Høyesteretts i den såkalte telefonsjikanesaken inntatt i Rt. 1952 side 989 la til grunn at visse typer straffverdige fredskrenkelser ikke ble rammet av den gjeldende straffelovgivningen.

Å «krenke en annens fred» vil si å ramme sinnets integritet. Bestemmelsen rammer med andre ord kun psykiske integritetskrenkelser, jf. Ot.prp. nr. 41 (1954) om endringer i den almindelige borgerlige straffelov av 22. mai 1902 mv. side 23. Fredskrenkelsen kan skje ved skremmende, plagsom eller annen hensynsløs atferd. Uavhengig av hvilket av disse alternativene som finnes mest nærliggende, må krenkelsen for å utløse straff være «hensynsløs» – også der gjerningspersonen gjør seg skyldig i «skremmende» eller «plagsom» opptreden, jf. Ot.prp. nr. 41 (1954) side 23. Kravet gir anvisning på en helhetsvurdering, der tiden, stedet og den fornærmedes individuelle forhold spiller inn. En krenkelse vil for eksempel raskere bli bedømt som hensynsløs dersom den skjer om natten eller fornærmede er svært gammel, enn den ville ellers. Bestemmelsen rammer ikke bare fredskrenkelser begått i private sammenhenger.

Straffen er bot eller fengsel i inntil to år. Maksimumsstraffen ble hevet fra seks måneders fengsel ved lov 4. juli 2003 nr. 76. Begrunnelsen var at strafferammen kunne synes lav sett hen til rettspraksis, jf. nærmere Ot.prp. nr. 51 (2002–2003) side 43–45.

Etter § 390 a annet ledd kommer straff bare til anvendelse ved begjæring fra fornærmede og det finnes nødvendig av allmenne hensyn.

Straffelovkommisjonen går inn for å videreføre § 390 a første ledd. Strafferammen foreslås lagt i

det lavere sjiktet, hvilket vil si bot eller fengsel inntil ett år, jf. utredningen side 145-146.

Ingen av *høringsinstansene* har kommentert kommisjonens forslag.

Datakrimutvalget mener i NOU 2007: 2 Lovtiltak mot datakriminalitet side 124 at det bør gå frem av bestemmelsen at den også rammer handlinger som begås ved elektronisk kommunikasjon, og foreslår at det tas inn et tillegg om at «[a]tferd som nevnt i første ledd anses forøvet overfor noen også når den er forøvet gjennom bruk av telefon, internett eller annen elektronisk kommunikasjon», i likhet med bestemmelsen i straffeloven 1902 § 201 første ledd bokstav c.

Barneombudet støtter Datakrimutvalgets forslag, og tror det vil ha en forebyggende effekt mot mobbing og trakassering som foregår over internett eller mobiltelefon. *Moss tingrett* mener at uttrykket «Internett» ikke er tilstrekkelig teknologisk nøytralt til å kunne brukes i straffebestemmelser.

Departementet går inn for å videreføre § 390 a første ledd i straffeloven 2005. Departementet kan ikke se at det er behov for å gjøre noen realitetsendringer i bestemmelsen.

Etter ordlyden rammer straffebudet den som krenker en annens fred. Dette omfatter også krenkelser ved bruk av mobiltelefon og annen elektronisk kommunikasjon, se for eksempel Rt. 2002 side 78 (tekstmeldinger). Dette må i vår tid antas å være så selvsagt at det ikke er behov for å presisere det uttrykkelig i loven. En slik presisering ville dessuten måtte gjentas i andre straffebestemmelser der det samme spørsmålet gjør seg gjeldende, noe som vil komplisere lovtekstene, eller tas med noen steder og ikke andre, hvilket kan medføre tolkningstvil. Departementet har derfor gått inn for å ta med en slik presisering bare der spesielle grunner kan medføre tvil om en handling rammes når den begås ved hjelp av elektronisk kommunikasjon, jf. i dag straffeloven 1902 § 201 annet ledd.

Hvilken strafferamme straffebestemmelsen bør ha, ble vurdert av lovgiverne så sent som i 2003. Departementet finner derfor ikke grunn til å foreslå noen endringer på dette punkt.

Paragraf 390 a står i del tre av straffeloven 1902, og er dermed etter gjeldende rett en forseelse. Etter § 49 annet ledd er forsøk på overtredelse av bestemmelsen derfor ikke straffbart. I straffeloven 2005 vil derimot forsøk på overtredelse av bestemmelsen være straffbart, ettersom strafferammen er høyere enn fengsel inntil ett år, jf. straffeloven 2005 § 16 første ledd. Departementet antar at forsøksstraff relativt sjelden vil komme på tale, og endringen medfører derfor neppe noen stor utvidelse av området for det straffbare. Som det ble påpekt ved endringen av strafferammen i 2003, rammer imidlertid bestemmelsen handlinger som kan være svært straffverdige. Departementet finner derfor ikke grunn til å unnta bestemmelsen om hensynsløs atferd fra hovedreglen om forsøksstraff i § 16 første ledd.

Paragraf 390 a annet ledd om påtale foreslås opphevet. Ettersom straffebudet har en øvre strafferamme på to år, vil påtale fortsatt være avhengig av at allmenne hensyn tilsier det, jf. straffeprosessloven § 62 a.

For øvrig vises det til forslaget til § 266 og merknaden til bestemmelsen.

5.11 Privatlivets fred

Straffeloven 1902 § 249 nr. 2 bestemmer at straff etter § 246 og § 247 kommer til anvendelse på sanne ærekrenkende beskyldninger som fremsettes uten aktverdig grunn, dersom beskyldningene er utilbørlig på grunn av formen, måten de er fremsatt på eller av andre grunner. Bestemmelsen utgjør et unntak fra den såkalte sannhetsgrunnsetningen, hvoretter straff for ærekrenkelser ikke kommer til anvendelse dersom ytreren beviser at utsagnet var sant, jf. § 249 nr. 1.

Straffeloven 1902 § 390 første ledd setter straff for den som krenker privatlivets fred «ved å gi offentlig meddelelse om personlige eller huslige forhold». Krenkelser av privatlivets fred er også erstatningsbetingende etter skadeserstatningsloven § 3-6, så fremt vilkårene for straff er oppfylt eller gjerningspersonen har utvist uaktsomhet.

For at § 390 skal få anvendelse, må opplysningene som spres objektivt sett normalt inneha en viss grad av sensitivitet, jf. Rt. 2007 side 687 i avsnitt 59, selv om det i lys av EMK artikkel 8 neppe kan oppstilles noe ubetinget straffvilkår om at opplysningene er av en sensitiv karakter.

Kjerneområdet for § 390 er sanne opplysninger som krenker privatlivets fred. Det må antas at også usanne opplysninger i noen grad kan rammes av bestemmelsen.

Formidlingen må for å kunne straffes «krenke» privatlivets fred. Uttrykket «krenker» gir anvisning på en rettsstridsvurdering, jf. Rt. 2007 side 687 i avsnitt 57. Retten til diskresjon om private forhold er ikke absolutt, og beskyttelsesinteressen må avveies mot hensynet til ytringsfriheten. Både privatlivets fred og ytringsfriheten har krav på vern. EMK artikkel 8 og SP artikkel 17 verner privatlivets fred, mens Grunnloven § 100, EMK artikkel 10 og SP art. 19 verner ytringsfriheten. Ved avveiningen har EMDs praksis inntatt en sentral posisjon i de sene-

re årene. Ved vurderingen er det spesielt av betydning om forholdene som blir gjort offentlige har allmenn interesse, herunder om de personene som blir omtalt innehar sentrale samfunnsfunksjoner, jf. Rt. 2007 side 687 og Rt. 2008 side 489. De konkrete omstendighetene som foranlediget formidlingen vil også kunne være av betydning. Dersom noen på et offentlig sted opptrer på en måte som er egnet til å tiltrekke seg oppmerksomhet, vil dette etter omstendighetene kunne tale mot at det er krenkende å spre disse opplysningene videre, jf. Høyesteretts dom 2. september 2008 avsnitt 50 og 51.

Bestemmelsen har ikke noe medvirkningstillegg. Det gjør at bare dem som direkte omfattes av ordlyden kan straffes. En overtredelse av § 390 regnes som en forseelse, og forsøk er dermed ikke straffbart, jf. § 49 annet ledd. Skyldkravet er forsett. Straffen er bøter eller fengsel inntil tre måneder.

Etter annet ledd gjelder § 250 om mulighet for straffritak ved provokasjon og retorsjon også ved overtredelser av § 390. Den særskilte straffrihetsregelen i § 254 får tilsvarende anvendelse. Bestemmelsen slår fast at straff ikke kommer til anvendelse på den som bare har ytt teknisk bistand til fremstillingen av et blad eller tidsskrift som er fremstilt i riket, eller som bare har stått for distribusjon av meddelelser i slike skrifter. Etter annet punktum gjelder dette også for kringkastingssendinger.

Bestemmelsens tredje ledd slår fast at dersom en overtredelse er forøvd i trykt skrift, kan inndragning besluttes i samsvar med § 38. Presiseringen skyldes at § 38 bare hjemler inndragning av skrifter med et «forbrytersk» innhold, mens § 390 står i straffelovens forseelsesdel.

Straffelovkommisjonen foreslår å innta en straffebestemmelse mot offentliggjøring av private forhold, se utredningen side 321, og viser til at det er så stort sammenfall mellom straffeloven 1902 § 249 nr. 2 og § 390 første ledd at bestemmelsene bør slås sammen. Kommisjonen foreslår at meddelelsen må skje offentlig, og ser ikke grunn til å straffe sanne ærekrenkende opplysninger i privat sammenheng. Den alminnelige medvirkningsbestemmelsen vil føre til en viss utvidelse av straffansvaret. Det er foreslått at overtredelser skal kunne straffes med bot, se utredningen side 326.

Straffeloven 1902 § 250 og § 254 foreslås innarbeidet i straffebudet. Den særskilte inndragningshjemmelen foreslås opphevet, noe som må ses i sammenheng med at skillet mellom forbrytelser og forseelser foreslås opphevet, slik at de alminnelige inndragningsbestemmelsene vil gjelde også ved overtredelse av bestemmelsen om privatlivets fred.

Under *høringen* påpekte *Agder lagmannsrett* at bestemmelsene om ærekrenkelse og offentliggjøring av private forhold bør stå i samme kapittel i straffeloven. *Norsk Presseforbund, Norsk Journalistlag, Mediebedriftenes Landsforening* og *Norsk Redaktørforening* støtter utgangspunktet om at privatsfæren er, og bør være, beskyttet, men mener at kommisjonens forslag går for langt i forhold til Grunnloven § 100 og EMK artikkel 10.

I høringsbrevet 30. mai 2008 om ærekrenkelser mv. (se punkt 5.14) tok departementet opp spørsmålet om overtredelser av et forbud mot offentliggjøring av private forhold bør kunne straffes med bot eller fengsel inntil ett år.

Dommerforeningen og *Norsk rikskringkasting* støtter departementets forslag. *Magasin- og UkepresseForeningen, Norsk Presseforbund* og *Norsk Redaktørforening* går inn for å videreføre bestemmelsen, men ønsker en nærmere kartlegging av hva som hører med til den beskyttede private sfæren, herunder hvilke typer opplysninger som anses å ha allmenn interesse. *Advokatforeningen* går imot forslaget om å heve strafferammen, og mener det bør vurderes om vernet av privatlivets fred bør overlates til sivilretten.

Departementet mener at gode grunner taler for å kunne straffe krenkelser av privatlivets fred gjennom offentlige meddelelser om private forhold, når dette gjøres uten aktverdig grunn. Uttrykket «privatlivets fred» er såpass innarbeidet i både juridisk og annen språkbruk at departementet ikke finner grunn til å endre betegnelsen på det straffbare forholdet til «offentliggjøring av private forhold», slik kommisjonen har foreslått.

Departementet er enig med Straffelovkommisjonen i at kravet om at meddelelsen må være «offentlig» bør videreføres, jf. straffeloven 2005 § 10. Dette medfører en viss utvidelse av straffansvaret, ettersom det er tilstrekkelig etter § 10 – men ikke straffeloven 1902 § 7 nr. 2 – at meddelelsen ble fremsatt på en slik måte at den var egnet til å nå et større antall personer.

Flere av høringsinstansene har bedt om en nærmere presisering av hvor grensen for den private sfæren skal trekkes, herunder når formidlingen av en opplysning kan anses å ha allmenn interesse. Den nærmere grensedragningen vil i slike tilfeller bero på en sammensatt avveining av hensynet til ytringsfrihet og personvern, sett i lys av den konkrete konteksten som opplysningene ble fremsatt i. Dette medfører i seg selv at det vanskelig kan gis en fyllestgjørende generell redegjørelse for hvor grensene skal trekkes. Til dette kommer at forståelsen av de to overordnede hensynene i avveiningen – ytringsfriheten og personvernet – utvikler og endrer seg gjennom rettspraksis, særlig i EMD. På bakgrunn av dette finner departementet det mest

hensiktsmessig å overlate den nærmere grensedragningen til rettspraksis. Den praksis som foreligger rundt § 390 gir etter departementets syn en god del veiledning når fremtidige saker skal bedømmes.

Departementet går inn for en viss språklig modernisering av straffebudets ordlyd. I § 390 er det presisert at opplysningene må gjelde «personlige eller huslige forhold». Dette tillegget synes unødig all den tid meddelelsen uansett må krenke privatlivets fred. Det avgjørende er om det er tale om opplysninger med en viss grad av sensitivitet. Departementet går derfor inn for å sløyfe uttrykket «personlige eller huslige forhold», uten at dette tar sikte på noen realitetsendring.

I høringsbrevet foreslo departementet å heve den øvre strafferammen til fengsel inntil ett år. Advokatforeningen, som var den eneste høringsinstansen som uttalte seg uttrykkelig om spørsmålet, gikk imot forslaget. Standpunktet må imidlertid ses i sammenheng med at foreningen tok til orde for at vernet av privatlivets fred bør overlates til den sivilrettslige lovgivningen.

Etter departementets syn taler gode grunner for å heve strafferammen. Sentralt ved fastsettelsen av strafferammer står spørsmålet om hvilken interesse som er angrepet, jf. Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) side 23. Det er her grunn til å fremheve at et vern om borgernes private sfære, foruten å være en verneverdig interesse i seg selv, også er en forutsetning for opprettholdelsen av en fungerende offentlig debatt, jf. NOU 1999: 27 side 27. På denne bakgrunn går departementet inn for å heve strafferammen til fengsel inntil ett år.

Som etter gjeldende rett bør det åpnes for straffritak ved provokasjon og retorsjon, og straffansvar bør ikke bli aktuelt for den som bare har ytt teknisk bistand eller vært med på å distribuere meddelelsen. Departementet foreslår derfor å videreføre straffeloven 1902 § 250 og § 254. Den mest hensiktsmessige måten å gjøre dette på er å innarbeide disse reglene i straffebudet om vern av privatlivets fred.

Etter straffeloven 2005 § 69 vil krenkelser av bestemmelsen om privatlivets fred i trykt skrift kunne åpne for inndragning. Det er dermed ikke behov for å videreføre den særskilte inndragningsbestemmelsen i § 390 tredje ledd.

Dersom strafferammen heves til fengsel inntil ett år, vil forsøk nå være straffbart, jf. § 16. Medvirkning vil også bli straffbar, jf. § 15. Departementet har ikke funnet grunn til å gjøre unntak fra disse reglene.

Det vises til lovforslaget § 267 og merknadene til denne.

5.12 Uberettiget adgang eller opphold

5.12.1 Gjeldende rett

Straffeloven 1902 inneholder en rekke straffebud som rammer den som ulovlig trenger seg inn eller oppholder seg på steder underlagt en annens eiendomsrett, jf. § 145 om å skaffe seg tilgang til noens «låste gjemmer», § 147 om innbrudd, § 301 om blindpassasjerer ombord på skip og § 355 om ulovlig inntrenging.

Innbruddsbestemmelsen i § 147 har stor betydning i praksis. Etter første ledd foreligger innbrudd når noen baner seg eller en annen uberettiget adgang til hus, fartøy, jernbanevogn, motorvogn eller luftfartøy, eller til noe rom i sådanne, eller til lukket gårdsrom eller lignende oppbevarings- eller tilholdssted. «Hus» omfatter ikke bare bolighus, men også forretningsbygg, lagerlokaler, kiosker og lignende. Gjerningspersonen må ha skaffet seg adgang ved å beskadige en gjenstand som er ment til å beskytte mot inntrengen, eller benyttet dirk, falsk nøkkel eller rett nøkkel som ulovlig er fravendt eieren. Straffen er ifølge annet ledd normalt bot eller fengsel inntil 1 år, men strafferammen heves til to år dersom innbruddet ble begått av en bevæpnet person eller av flere i fellesskap, og inntil fire år dersom handlingen ble foretatt med hensikt om å begå en annen forbrytelse.

Tredje ledd likestiller visse typer atferd med innbrudd. Første straffalternativ rammer den som ved «voldsom eller truende Atfærd» søker å tiltvinge seg eller andre uberettiget adgang eller opphold på et sted som nevnt i første ledd. Ettersom det er tilstrekkelig at gjerningspersonen «søger at» skaffe seg adgang eller opphold, er forbrytelsen fullbyrdet allerede når forsøksgrensen er passert. Annet straffalternativ omhandler å snike seg inn i «beboet Hus eller Rum, der om Natten pleier at holdes stængt, for at lade sig indestænge». Å snike seg inn vil si å komme inn på en slik måte at man innretter seg på eller regner med at man ikke vil bli lagt merke til eller iakttatt, jf. Rt. 1906 side 195. Også tredje straffalternativ beskytter bebodd hus eller rom, men det er ikke et krav at dette er stengt om natten. Den straffbare atferd består i å skaffe seg uberettiget opphold eller adgang ved hjelp av forkledning eller visse andre virkemidler.

Medvirkning til overtredelse av § 147 er straffbar.

Straffeloven 1902 § 355 forbyr ulovlig inntrenging. Første ledd første straffalternativ rammer den som uberettiget sniker seg inn i hus, fartøy, jernbanevogn, motorvogn eller luftfartøy eller rom i så-

danne, eller andre tillukkede steder. Uttrykket «annet tillukket sted» favner videre enn «oppbevarings- eller tilholdssted» i § 147, ettersom det ikke er et krav at stedet brukes til et bestemt formål. Et sted anses som tillukket når porten, døren, grinden osv. er lukket. Det kreves ikke at den er låst. Derimot er det ikke tilstrekkelig at det er satt opp et adgang forbudt-skilt, dersom porten står åpen, jf. Rt. 1937 side 715.

Alternativet «snike seg inn» har samme innhold som i § 147 tredje ledd. Paragraf 355 første ledd annet straffalternativ omhandler å trenge seg inn på steder som nevnt i første straffalternativ. Å «trenge sig inn» forutsetter ikke at det er benyttet makt, jf. Rt. 1992 side 733. I motsetning til å snike seg inn, som er straffbart i seg selv, må inntrengningen ha skjedd «tross forbud». Forbudet kan være generelt, men det kan også være avgitt i en konkret situasjon. Det kan være gitt skriftlig eller muntlig, eller tilkjennegitt på annen måte. I Rt. 1992 side 733 opphevet Kjæremålsutvalget en dom fordi det ikke var vurdert om det å ta seg inn i et hus hvor dørene allerede var brutt opp, kunne anses som å trosse et forbud i henhold til § 355.

Tredje straffalternativ forbyr uberettiget opphold på et sted som nevnt i bestemmelsen, på tross av «tilhold om å fjerne seg». Et «tilhold» vil si et konkret og utvetydig pålegg, jf. Rt. 1976 side 897. Ettersom tilholdet må være «konkret», må det i motsetning til «forbud» som nevnt i første straffalternativ være gitt for anledningen og rette seg mot gjerningspersonen. At gjerningspersonen må «forbli» innebærer at det må være tale om et opphold av ikke helt ubetydelig varighet. Den øvre strafferammen for overtredelse av første ledd er bot eller fengsel inntil tre måneder. Medvirkning er straffbar.

Annet ledd setter straff for uberettiget å oppholde seg på et sted som er i en annens besittelse, og forbli der på tross av pålegg om å fjerne seg. Straffen er bot. «Sted» sikter til områder som ikke faller inn under første ledd, som for eksempel skog og utmark. Skal bestemmelsen komme til anvendelse, kreves det at oppholdet er av en viss varighet. Medvirkning er ikke særskilt nevnt, og dermed ikke straffbar.

Paragraf 355 står i straffelovens forseelseskapittel, og forsøk på overtredelse er derfor ikke straffbart, jf. § 49 annet ledd.

Paragraf 145 første ledd annet straffalternativ rammer å skaffe seg adgang til en annens «låste gjemmer». Dette omfatter mindre oppbevaringssteder som for eksempel skap, kommoder osv. Straffen er bot eller fengsel inntil seks måneder, eller begge deler. Medvirkning straffes på samme måte, jf. fjerde ledd.

Etter straffeloven 1902 § 301 kan den som kommer ombord i et skip, eller som skjuler seg der i hensikt å uberettiget følge med skipet til eller fra utenlandsk havn eller til fangstfelt utenfor riket, straffes med bot eller fengsel inntil seks måneder. Medvirkning er straffbar, jf. annet ledd. Dersom medvirkeren er ansatt på skipet eller på annen måte i kraft av sin stilling har adgang til det, er straffen for hans vedkommende bot eller fengsel i inntil ett år. Det samme gjelder dersom han handlet i hensikt å skaffe seg eller andre vederlag.

5.12.2 Nordisk rett

Etter *den danske straffeloven § 264* kan den som uberettiget skaffer seg adgang til fremmed hus eller et annet sted som ikke er fritt tilgjengelig, eller som unnlater å forlate fremmed grunn etter å ha blitt oppfordret til dette, straffes med bot eller fengsel inntil seks måneder. Etter § 264 stk. 2 heves den øvre strafferammen til fengsel i inntil seks år dersom et forhold som nevnt i første ledd er begått for å skaffe forretningshemmeligheter, eller det foreligger andre særlig skjerpende omstendigheter, herunder at noen er påført en betydelig skade, eller handlingen innebar en særlig risiko for at dette kunne skje.

Å «skaffe seg adgang» innebærer ikke at gjerningspersonen må ha overvunnet fysisk motstand, men det må kreves at han har utvist en viss aktivitet. Aktivitetskravet må avpasses avhengig av hva slags sted det er tale om. Det kan for eksempel være tilstrekkelig uberettiget å bevege seg inn i en ulåst privat leilighet, mens det samme ikke behøver å være tilfellet dersom det er tale om en lukket gård. I sistnevnte tilfelle er det et vilkår for straff at en lås er brutt opp. Det beskyttede objekt er «hus eller andet ikke frit tilgængeligt sted». Sistnevnte omfatter kontorer, forretninger, fabrikker, biler, jernbanevogner, fly og så videre. Rommene må imidlertid være av en viss størrelse. Små oppbevaringssteder reguleres i stedet av § 263 stk. 1 nr. 2, som forbyr å skaffe seg adgang til andres «gemmer». Strafferammen er den samme som for overtredelse av § 264.

Også det å oppholde seg på et område som er fritt tilgjengelig, kan rammes av straffebudet. Straffeloven § 264 stk. 1 nr. 2 setter straff for å unnlate å forlate fremmed grunn dersom man har blitt oppfordret til dette.

I *svensk rett* oppstiller BrB 4 kap. 6 § første ledd et forbud mot «hemfridsbrott», dvs. at noen trenger seg inn eller forblir der en annen har sitt bosted,

det være seg «rum, hus, gård eller fartyg». Annet ledd rammer «olaga intrång». Dette foreligger når noen trenger seg inn eller forblir «i kontor, fabrikk, annen byggnad eller fartyg, på upplagsplats eller på annat dylikt ställe». Strafferammen for overtredelse av første eller annet ledd er bot. Er overtredelsen grov, kan fengsel inntil to år idømmes.

«Hemfridsbrott» er også straffbelagt i *finsk rett*. Etter den finske straffeloven 24 kapittel 1 § nr. 1 kan den som uberettiget «tränger sig in eller i smyg eller gjenom at vilseleda någon inträder på en hemfridsskyddad plats eller gömmer sig eller stannar kvar på en sådan plats» straffes med bot eller fengsel inntil seks måneder. 2 § åpner for å skjerpe straffen til bot eller fengsel inntil to år dersom overtredelsen er grov. Ved denne vurderingen skal det legges vekt på om gjerningspersonen eller en medvirker har utstyrt seg med våpen eller annet redskap som egner seg til å øve vold mot en person eller beskadige eiendom. Videre skal det legges vekt på om en medvirker «uppenbart» har hatt til hensikt å øve vold mot en person eller beskadige eiendom. Etter nr. 2 skal det også legges vekt på om den fornærmede hadde grunn til å frykte for sin personlige sikkerhet på grunn av trusler, beskadigelse av eiendom eller antallet gjerningspersoner.

5.12.3 Straffelovkommisjonens skisse og høringsinstansenes syn

Straffelovkommisjonen går inn for å samle straffebudene mot ulovlig inntrenging eller opphold i én bestemmelse, etter mønster av den danske straffeloven § 264. Straffebudet skal erstatte straffeloven 1902 § 145 første ledd annet straffalternativ, § 147, § 301 og § 355. Det foreslås ikke å operere med et vilkår om at inntrengingen har skjedd ved å beskadige en beskyttelse eller ved bruk av stjålet nøkkel, eller lignende. Dette bør i stedet kunne vektlegges som et skjerpende moment i straffutmålingen. Strafferammen foreslås lagt i det lavere sjiktet, hvilket vil si bot eller fengsel inntil 1 år, jf. delutredningen side 145 – 146.

Ingen av *høringsinstansene* har kommentert kommisjonens skisse.

5.12.4 Departementets vurdering

5.12.4.1 Den strafferettslige reguleringen av uberettiget adgang eller opphold

Departementet slutter seg til Straffelovkommisjonens forslag om å samle straffebudene mot uberettiget adgang eller opphold i ett straffebud. En slik lovendring vil forenkle regelverket, og gjøre det mer oversiktlig. Det vil også bringe norsk rett mer i samsvar med de øvrige nordiske landenes straffelovgivning, ettersom Norge er alene om å særregulere visse former for inntrengning eller opphold.

Departementet foreslår å betegne den straffbare atferden som «uberettiget adgang eller opphold» i stedet for «ulovlig inntrengning eller opphold», slik kommisjonen har foreslått. «Adgang» foretrekkes dels fordi det er et mer moderne uttrykk, dels fordi «inntrengen» gir assosiasjoner til maktbruk, hvilket etter departementets lovforslag ikke er et vilkår for straff. Videre foreslås å bruke «uberettiget» i stedet for «ulovlig», ettersom enkelte av normene som trekker grensen for akseptabel atferd på dette området ikke nødvendigvis er rettsregler, for eksempel der en berettigelse følge av en privatrettslig avtale. Det vises til Ot.prp. nr. 8 (2007–2008) side 22–23, hvor departementet generelt har drøftet valget av terminologi på dette punkt. «Uberettiget» stemmer også bedre med begrepsbruken i straffebudene som videreføres, jf. straffeloven 1902 § 147 første og tredje ledd, § 301 første ledd og § 355 første og annet ledd.

Departementet går inn for å forenkle både beskrivelsen av den straffbare atferden, og angivelsen av hvilke objekter som er vernet. Det foreslås at ethvert sted som er underlagt noens eiendomsrett bør nyte et strafferettslig vern. Det bør således være uten betydning om stedet er i offentlig eller privat eie, eller hva det benyttes til. Det bør imidlertid kreves at det er av en viss størrelse. Etter gjeldende rett vernes mindre oppbevaringssteder, som kommoder og skap, av straffeloven 1902 § 145 første ledd. Etter departementets syn er det ikke nødvendig å videreføre et slikt straffebud i straffeloven 2005. Ettersom noens «låste gjemmer» praktisk talt alltid vil befinne seg på et område underlagt noens eiendomsrett, vil slike oppbevaringssteder ofte nyte et indirekte vern gjennom forbudet mot ulovlig inntrenging eller opphold. Et forbud mot å skaffe seg adgang til mindre oppbevaringssteder vil derfor bare være av praktisk betydning der gjerningspersonen er berettiget til å oppholde seg på stedet. Vedkommende kan likevel i visse tilfeller bli rammet av andre straffebestemmelser. Hvis for eksempel låsen skades, kan bestemmelsen om straff for skadeverk komme til anvendelse. Atferden kan også rammes av forslaget til § 266 om hensynsløs atferd, dersom gjerningspersonens forsett omfatter at snokingen vil bli oppdaget, og at dette vil krenke den fornærmedes fred. Departementet kan heller ikke se at straffeloven 1902 § 145 første ledd annet straffalternativ har hatt stor betydning i praksis. På denne bakgrunn foreslås bestemmelsen ikke videreført. Som det fremgår av drøftelsene nedenfor, vil derimot den atferd som i dag reguleres av straffelo-

ven 1902 § 147, § 301 og § 355 rammes av forbudet mot uberettiget adgang eller opphold.

Ved vurderingen av hvilke handlinger som bør være straffbare, og hvilken strafferamme som bør oppstilles, finner departementet grunn til å skille avhengig av om stedet er fritt tilgjengelig eller ikke. Begrunnelsen for dette skillet fremgår nedenfor. Med uttrykket «sted som ikke er fritt tilgjengelig» sikter departementet til steder som nevnt i straffeloven 1902 § 355 første ledd. Det vil si hus, fartøyer, jernbanevogner, motorvogner eller luftfartøy eller rom i sådanne, eller andre tillukkede steder. Med «sted som er fritt tilgjengelig» siktes det til områder som nevnt i § 355 annet ledd. Denne angivelsen av de beskyttede objektene omfatter også de steder som vernes av straffeloven 1902 § 147 og § 301. Disse bestemmelsene inneholder en særregulering av områder som også faller inn under § 355.

5.12.4.2 Nærmere om tilfellene der stedet ikke er fritt tilgjengelig

For steder som ikke er fritt tilgjengelige, foreslår departementet at den straffbare atferden kan bestå i uberettiget å skaffe seg adgang, eller uberettiget forbli på et slikt sted.

Å skaffe seg adgang vil si å komme seg inn på et sted som bestemmelsen omfatter. Det stilles ikke bestemte krav til hvordan gjerningspersonen har gått frem for å skaffe seg slik adgang. Han behøver således ikke å ha brutt opp en lås, benyttet forkledning eller lignende metoder, eller anvendt makt. Gjerningsbeskrivelsen i departementets forslag går dermed lenger enn straffeloven 1902 § 147. Beskrivelsen av den straffbare atferden ligger nær opp til den objektive gjerningsbeskrivelsen i straffeloven 1902 § 355 første ledd. Det som etter denne bestemmelsen regnes som å «snike seg inn» og å «trenge seg inn» vil også kunne rammes som ulovlig adgang. I rettspraksis er sistnevnte alternativ gitt en relativt vid tolkning, jf. for eksempel Rt. 1992 side 733. I motsetning til § 355 første ledd krever imidlertid ikke forbudet mot uberettiget adgang at gjerningspersonen har opptrådt «tross forbud». Endringen antas ikke å ha stor praktisk betydning. I rettspraksis har man lagt til grunn at et forbud kan fremgå underforstått, jf. den nevnte avgjørelse i Rt. 1992 side 733. I de aller fleste tilfellene hvor et sted anses for ikke å være fritt tilgjengelig, vil det å skaffe seg adgang derfor også måtte betraktes som å trosse et forbud.

Alternativet «uberettiget forbli» har selvstendig betydning dersom gjerningspersonen var berettiget til å skaffe seg adgang, men ikke berettiget til å forbli. En havnearbeider kan for eksempel være berettiget til å bære varer ombord i et skip, men ikke til å følge med skipet til neste havn.

Forslaget innebærer en viss utvidelse av straffansvaret i forhold til straffeloven 1902 § 355 første ledd tredje straffalternativ. Etter denne bestemmelsen kan den som uberettiget forblir på et sted som nevnt i straffebudet, kun rammes dersom han trosser et pålegg om å fjerne seg. Etter departementets forslag vil derimot et uberettiget opphold i seg selv være straffbart, uavhengig av om gjerningspersonen er gitt et pålegg om å forlate stedet. Dette er i tråd med løsningen i svensk og finsk rett. For opphold ombord i skip er det etter gjeldende rett ikke noe vilkår for straff at gjerningspersonen er pålagt å fjerne seg, jf. straffeloven 1902 § 301. Men for å rammes av denne bestemmelsen kreves det at gjerningspersonen innehar en bestemt hensikt. Et slikt krav foreslås ikke videreført i straffeloven 2005. Departementets forslag går dermed også her noe lenger enn hva som følger av gjeldende rett.

Ved fastsettelsen av strafferammen må det tas hensyn til at forbudet mot uberettiget adgang eller opphold skal ramme alt fra forhold som tidligere gikk inn under straffeloven 1902 § 355 første ledd, som har en maksimalstraff på fengsel inntil tre måneder, til de groveste overtredelsene av straffeloven 1902 § 147, som kan medføre inntil fire års fengselsstraff. Det er vanskelig å danne seg et bilde av hvilken straffutmålingspraksis domstolene har lagt seg på i anvendelsen av disse bestemmelsene, ettersom straffebudene som regel pådømmes sammen med andre overtredelser, typisk tyveri eller skadeverk. Ved vurderingen legger departementet vekt på at man i både Sverige og Finland har oppstilt en maksimalstraff på fengsel i inntil to år. Dette taler for å senke den øvre strafferammen. For de grovere tilfellene, hvor overtredelsen skjer som et ledd i en kriminell virksomhet der det også inngår skadeverk, tyveri eller andre lovovertredelser, vil dessuten konkurrensreglene ofte medføre en forhøyelse av strafferammen. Det foreligger derfor ikke noe behov for å operere med en høy maksimumstraff i bestemmelsen om uberettiget adgang eller opphold. Sammenlignet med straffeloven 1902 § 355 første ledd innebærer en strafferamme på fengsel inntil to år en vesentlig heving. Siktemålet er imidlertid ikke å skjerpe straffenivået for overtredelser som tidligere gikk inn under § 355.

5.12.4.3 Nærmere om tilfellene der stedet er fritt tilgjengelig

For områder som er fritt tilgjengelige, typisk skog og annen utmark, foreslår departementet i utgangspunktet å videreføre den løsning som følger av

straffeloven 1902 § 355 annet ledd. Foruten at rimelighetshensyn tilsier at straffansvaret ikke strekkes videre, vil gjerningspersonen ofte være ukjent med at han befinner seg på et sted hvor han ikke har lov til å oppholde seg. Departementet foreslår derfor at man for å straffe noen fordi de har oppholdt seg på et fritt tilgjengelig område, bør kreve at de har nektet å etterkomme et påbud om å fjerne seg. Lovforslaget er i tråd med den danske straffeloven § 264 stk. 1 nr. 2.

I motsetning til etter gjeldende rett vil medvirkning til overtredelse være straffbar, jf. straffeloven 2005 § 15. Et medvirkningsansvar er teoretisk sett mulig, for eksempel dersom noen oppfordrer gjerningspersonen til å trosse et påbud om å fjerne seg, men det antas at dette vil få liten praktisk betydning. Departementet har derfor ikke foreslått noe unntak fra hovedreglen om at medvirkning er straffbar.

Departementet går inn for å videreføre dagens strafferamme, hvoretter en overtredelse av lovforslaget § 268 annet ledd bare straffes med bot. Forsøk vil derfor ikke være straffbart, jf. straffeloven 2005 § 16 første ledd. Dette er i tråd med gjeldende rett.

5.13 Redaktøransvar

5.13.1 Oversikt

Straffeloven 1902 kapittel 43 oppstiller en rekke forpliktelser i forbindelse med utgivelsen av et trykt skrift (og i visse tilfeller også for den som har ansvaret for kringkastingssendinger). Dels oppstilles det et ansvar for innholdet i skriftet, dersom dette er i strid med andre straffebud, jf. § 431, dels forpliktelser av annen art, for eksempel til å publisere imøtegåelser av påstander som skriftet har formidlet, jf. § 430. Både ansvaret for innholdet og de øvrige forpliktelsene påhviler som regel redaktøren av det trykte skriftet (men dette er ikke alltid tilfellet, jf. nedenfor). Uttrykket «redaktøransvar» har til dels (og upresist) blitt benyttet som samlebetegnelse på samtlige forpliktelser i kapittel 43, dels om bestemmelsen i § 431.

Departementet anser det mest hensiktsmessig å skille mellom ansvaret etter § 431, hvor redaktøren primært straffes fordi et annet straffebud er overtrådt, og de øvrige bestemmelsene i kapittel 43 som pålegger ham forpliktelser direkte. Departementet foreslår derfor å skille mellom redaktørens ansvar for innholdet i et trykt skrift eller en kringkastingssending, og de øvrige forpliktelsene som påhviler den som utgir et trykt skrift, jf. punkt 5.13.2 og 5.13.3 nedenfor.

5.13.2 Redaktørens ansvar for innholdet i trykt skrift eller kringkastingssending

Straffeloven 1902 § 431 oppstiller et ansvar for redaktøren av et blad eller tidsskrift, dersom dette lar trykke noe som ville ha pådratt redaktøren straffansvar etter noen annen lovbestemmelse dersom han hadde kjent til innholdet. Som redaktør regnes etter § 436 den som treffer avgjørelse om skriftets innhold eller om en del av dette, enten han betegnes som redaktør eller som utgiver eller på annen måte. Etter § 431 tredje ledd gjelder ansvaret også for en kringkastingssjef, programdirektør eller en ansvarlig leder for programavdeling eller distriktskontor dersom en kringkastingssending offentliggjør noe som rammes av første ledd.

Bestemmelsen oppstiller i utgangspunktet et objektivt ansvar for enhver type straffbar ytring som skriftet eller sendingen inneholder, for eksempel ærekrenkende, blasfemiske eller hatefulle utsagn. Etter første ledd annet punktum kan redaktøren fri seg for ansvar dersom han godtgjør at det ikke kan legges ham noe til last med hensyn til kontrollen av innholdet i skriftet eller tilsyn med eller rettledning eller instruks for hans stedfortreder, medarbeidere eller underordnede. Redaktøren har bevisbyrden for at han har opptrådt aktsomt. Straffen er normalt bøter eller fengsel inntil tre måneder, men etter annet ledd heves strafferammen til fengsel inntil seks måneder dersom det foreligger særdeles skjerpende omstendigheter. Straffen kan imidlertid ikke overstige den straff som ville ha blitt idømt etter den aktuelle straffebestemmelsen dersom redaktøren hadde kjent til innholdet.

Paragraf 431 og § 436 står i straffelovens kapittel 43, og er derfor forseelser. Forsøk er derfor ikke straffbart, jf. § 49 annet ledd. Medvirkning er ikke nevnt i lovteksten, og er derfor ikke straffbar.

Straffelovkommisjonen foreslår å videreføre § 431 første og tredje ledd i medienøytral form, jf. delutredningen side 307. Definisjonen i § 436 foreslås videreført i dette straffebudet. Den forhøyede strafferammen foreslås ikke videreført. Medvirkning bør ikke være straffbar. Strafferammen bør legges i det lavere sjiktet, hvilket vil si bøter eller fengsel inntil ett år, se utredningen side 145-146.

Ytringsfrihetskommisjonen tok til orde for en generell utredning av ansvarsplasseringen ved ulovlige ytringer som formidles via et massemedium, eventuelt som et ledd i utformingen av en egen medieansvarslov, jf. NOU 1999: 27 side 182–189. Departementet ga sin tilslutning til dette, jf. St.meld. nr. 26 om endring av Grunnloven § 100 side 163.

I sitt høringsbrev 30. mai 2008 om ærekrenkelser (se punkt 5.14) ba departementet om høringsin-

stansenes syn på redaktøransvaret. Flere av *høringsinstansene* hadde merknader til bestemmelsen.

Flere høringsinstanser tar til orde for en prinsipiell gjennomgåelse av systemet for ansvarsplassering. Dette gjelder *Kultur- og kirkedepartementet, Fagpressen, Norsk Presseforbund, Magasin- og UkepresseForeningen, Mediebedriftene, Norsk Redaktørforening, Norsk rikskringkastning* og *TV2*. Derimot har *Advokatforeningen* og *Dommerforeningen* sluttet seg til Straffelovkommisjonens forslag.

Departementet slutter seg til Straffelovkommisjonens forslag om å videreføre § 431 og § 436 i straffeloven 2005.

Departementet mener fortsatt at Ytringsfrihetskommisjonens forslag om en prinsipiell gjennomgåelse av medienes ansvarsforhold har mye for seg. En slik utredning vil imidlertid fordre en bredere gjennomgåelse av medienes rettslige stilling enn hva som er hensiktsmessig ved en straffelovsrevisjon. Departementet følger derfor ikke opp Ytringsfrihetskommisjonens forslag nå, og går inn for å videreføre straffeloven 1902 § 431 i straffeloven 2005. Departementet er enig med kommisjonen i at redaktørdefinisjonen i straffeloven 1902 § 436 bør innarbeides i bestemmelsen.

Straffelovkommisjonen har foreslått å gjøre straffebudet medienøytralt. Dette vil medføre en vesentlig utvidelse av straffebudets anvendelsesområde, særlig ettersom publikasjoner på internett dermed vil bli omfattet av bestemmelsen. Også privatpersoner med en personlig hjemmeside der andre enn dem selv får lov til å legge ut informasjon, for eksempel som ledd i deltakelse i idrettslag eller foreninger, vil kunne bli straffansvarlige. Etter departementets syn bør en slik lovendring foranlediges av en bredere vurdering enn hva det er mulig å gjennomføre i forbindelse med revisjonen av straffeloven. Departementet er kjent med at spørsmålet om for eksempel nettavisers ansvar for brukergenerert innhold som for eksempel blogger og anonyme kommentarer til redaksjonelle saker er gjenstand for drøfting presseorganene imellom, og at slike diskusjoner på sikt kan danne grunnlaget for presseetiske retningslinjer. Det er grunn til å se an hvorvidt pressen selv klarer å løse de vanskelige avveiningene som denne typen publikasjoner på internett reiser, før det eventuelt foreslås straffebestemmelser som rammer forholdet. Departementet går derfor ikke inn for å gjøre redaktøransvaret medienøytralt nå.

Det vises til § 269 og merknadene til bestemmelsen.

5.13.3 Andre forpliktelser ved utgivelse av trykt skrift

Foruten bestemmelsene om redaktørens ansvar for innholdet i et trykt skrift, oppstiller straffeloven 1902 kapittel 43 også en rekke andre straffsanksjonerte plikter for utgiveren av slike skrifter.

Straffeloven 1902 § 428 åpner for bøtestraff dersom den som utgir et trykt skrift unnlater i skriftet å oppgi navn eller foretaksnavn samt trykkestedet, eller gir en uriktig angivelse av dette. Straffebudet kommer ikke til anvendelse på stemmesedler, prisangivelser, formularer og lignende.

Straffeloven 1902 § 429 setter straff for redaktøren og forleggeren dersom det i et blad eller tidsskrift ikke angis hvem som er redaktør. Straffen er bøter. Etter annet ledd er straffen fengsel inntil tre måneder dersom en annen person enn den virkelige redaktør er angitt. Straff kommer til anvendelse overfor den virkelige redaktør, forleggeren og den som er angitt som redaktør, så fremt angivelsen er skjedd med hans samtykke.

Straffeloven 1902 § 430 rammer redaktøren av et blad eller tidsskrift dersom han vegrer seg for å oppta uforandret en imøtegåelse av anførsler av faktisk art i bladet eller tidsskriftet, så fremt det innen ett år etter at anførselen er trykket forlanges av noen som anførslene umiddelbart vedkommer, og imøtegåelsen begrenser seg til anførsler av faktisk art og ikke inneholder noe straffbart. Straffen er bøter. Redaktøren kan også pålegges å betale en løpende mulkt.

Bestemmelsens annet ledd inneholder en definisjon av vegring. Det foreligger så fremt imøtegåelsen ikke er inntatt i det første eller andre nummeret av bladet, for tidsskifter det første nummeret som ikke var ferdig til trykking da imøtegåelsen ble forlangt. Inntakelsen må skje på et like iøynefallende sted som det imøtegåtte, og for øvrig fremkomme på en slik måte og med slikt utstyr som god presseskikk tilsier.

Straffeloven 1902 § 430a pålegger redaktøren av et blad eller tidsskrift å innta domsslutning, domsgrunner eller forlik i ærekrenkelsessaker uten vederlag i spissen av publikasjonen. Straff for manglende overholdelse er bøter.

Straffeloven 1902 § 432 rammer den som i trykt skrift gjengir rettens forhandlinger eller andre myndigheters forhandlinger, dersom gjengivelsen av det som er uttalt eller foregått på grunn av overdrivelser, utelatelser, tilføyelser, innskutte bemerkninger eller på annen måte fremtrer som grovt uriktig eller grovt misvisende. Straffen er bøter eller fengsel inntil 3 måneder, og inntil 6 måneder der-

som det foreligger særdeles skjerpende omstendigheter.

Straffeloven 1902 § 434 rammer den som utgir et offentlig blad, tidsskrift eller flygeblad, uten å sende politiet et eksemplar, når utdelingen eller forsendelsen har begynt. Etter annet ledd kommer bestemmelsen ikke til anvendelse på skrifter som utelukkende omhandler vitenskap, kunst eller næringsdrift, eller som inneholder meddelelser fra offentlige myndigheter.

Straffelovkommisjonen har foreslått å oppheve samtlige bestemmelser, jf. delutredningen side 426 – 427. Dette ble dels begrunnet ved at de fleste bestemmelsene var lite brukt, dels med at de hørte bedre hjemme i presseetikken.

Under *høringen* av Straffelovkommisjonens delutredning VII gjorde det seg gjeldende ulike syn på hvilke bestemmelser i kapittel 43 som bør oppheves. *Mediebedriftene* ga uttrykk for generell skepsis til å avkriminalisere atferden som kapittel 43 rammer, uten å foreta en prinsipiell gjennomgåelse av medienes ansvar. De øvrige høringsinstansene som uttalte seg om spørsmålet, var derimot delt i synet på hvilke straffebud som bør oppheves.

Kultur- og kirkedepartementet, Norsk redaktørforening og *TV 2* gikk imot opphevelsen av § 429. *Redaktørforeningen* og *TV2* mente at bestemmelsen ville høre naturlig hjemme i en fremtidig medieansvarslov. *Kultur- og kirkedepartementet* påpekte at straffebudet må ses i sammenheng med plikten til å ha en redaktør. *Dommerforeningen* støttet derimot forslaget om å oppheve bestemmelsen.

Kultur- og kirkedepartementet, Norsk redaktørforening og *TV 2* gikk også imot forslaget om å oppheve § 430. Det ble særlig pekt på bestemmelsen om beriktigelsesplikt i kringkastingsloven § 5-1, en bestemmelse Norge i henhold til fjernsynsdirektivet er forpliktet til å ha. *Dommerforeningen* støttet opphevelsen.

Dommerforeningen mente at de beste grunner taler for å videreføre § 430a, men med de begrensninger som ble foreslått av Straffelovrådet i NOU 1995: 10 side 57. Rådet tok til orde for at plikten til å trykke domsslutninger osv. i ærekrenkelsessaker burde begrenses til å trykking av et dekkende sammendrag av rettsavgjørelsen eller forliket, og at det må være tilstrekkelig at dette gis en like fremtredende plass som det opprinnelige oppslaget. *Redaktørforeningen* var derimot enig med Straffelovkommisjonen i at straffebudet burde oppheves.

Dommerforeningen og *Norsk redaktørforening* sluttet seg til Straffelovkommisjonens forslag om å oppheve §§ 428, 432 og 434.

Departementet har kommet til at flere av straffebudene i straffeloven 1902 kapittel 43 bør videreføres, men vil foreslå innholdsmessige endringer i enkelte av bestemmelsene.

Departementet foreslår å videreføre plikten etter straffeloven 1902 § 428 om å oppgi navn eller foretaksnavn og trykkested. Plikten påhviler normalt trykkeren. Etter departementets syn er straffebudet et naturlig supplement til den tilsvarende plikten i åndsverksloven § 52. Overtredelse av denne bestemmelsen kan straffes med bøter etter § 54. Bot synes å være en tilstrekkelig reaksjon.

Departementet slutter seg videre til høringsinstansenes syn på § 429. Strafferammen synes imidlertid noe høy. Departementet anser bot for å være en tilstrekkelig sanksjon mot enhver overtredelse av bestemmelsen.

De fleste høringsinstansene har også tatt til orde for en videreføring av § 430 om trykking av imøtegåelser. Departementet legger vekt på at en beriktigelsesplikt følger av kringkastingsloven § 5-1 når det gjelder kringkastingssendinger, og at dette taler for å beholde en tilsvarende plikt for trykte skrifter. Mot å videreføre bestemmelsen taler at norske medier i stor grad oppfyller den tilsvarende plikten etter Vær Varsom-plakaten, og departementet ser ikke bort fra at en egen lovbestemmelse på sikt kan vise seg å være overflødig.

Departementet går inn for å oppheve §§ 430 a, 432 og 434. Paragraf 430 a oppstiller bare en beriktigelsesplikt der det er idømt straff eller mortifikasjon, jf. også skadeserstatningsloven § 3-6 tredje ledd. Som nevnt i punkt 5.14.3 går departementet ikke inn for å videreføre disse reaksjonene mot ærekrenkelser i straffeloven 2005. Dermed vil § 430 a ikke lenger ha noen rettslig betydning. Norske mediers praktisering av Vær Varsom-plakaten på dette punktet medfører at en opphevelse av bestemmelsen uansett har liten betydning. Hva angår §§ 432 og 434 er departementet enige med Straffelovkommisjonen og de høringsinstansene som anser disse straffebudene for å være utdaterte. Departementet går derfor ikke inn for å videreføre dem.

Departementet foreslår å slå sammen §§ 428, 429 og 430 til én bestemmelse om «andre forpliktelser ved utgivelse av et trykt skrift». Med dette siktes det til andre forpliktelser enn et eventuelt ansvar for innholdet i skriftet, som rammes av straffeloven 2005 § 269.

Det vises til § 270 og merknadene til bestemmelsen.

5.14 Ærekrenkelser

5.14.1 Gjeldende rett

5.14.1.1 Oversikt

En ærekrenkelse er en ytring eller en handling som rammer noens æresfølelse eller omdømme. Departementet benytter i det følgende uttrykket «utsagn» som en fellesbetegnelse på både ytringer (verbalinjurier) og faktiske handlinger (realinjurier).

Etter gjeldende rett kan den rettslige forfølgningen av en ærekrenkelse følge tre spor. Den ærekrenkede kan søke å få ærekrenkeren straffet, han kan kreve utsagnet mortifisert, og/eller han kan kreve erstatning og/eller oppreising. Det er nære sammenhenger mellom de tre sanksjonene. Alle er betinget av at den objektive gjerningsbeskrivelsen i straffeloven 1902 § 246 eller § 247 er overtrådt. I tillegg kommer de subjektive vilkår for erstatning/oppreisning og straff. Rettsområdets internasjonalisering, herunder særlig praksis fra EMD, har medført at vilkårene for å ilegge reaksjonene har smeltet ytterligere sammen. Departementet kommer tilbake til dette.

Å sanksjonere ærekrenkelser beskytter personvernet på bekostning av ytringsfriheten. Ytringsfriheten er beskyttet av Grunnloven § 100, EMK art. 10 og SP art. 19. Vernet mot ærekrenkelser er ikke grunnlovsfestet i Norge, men er uttrykkelig nedfelt i SP art. 17, og EMD har i nyere praksis lagt til grunn at EMK art. 8 verner en persons «reputation», se Chauvy og andre mot Frankrike (dom 29. juni 2004) avsnitt 70 og Pfeifer mot Østerrike (dom 15. november 2007) avsnitt 35.

Utviklingen internasjonalt har medført en rekke endringer i praktiseringen av ærekrenkelsesreglene etter norsk rett. Mens vurderingen tidligere knyttet seg tett opp til bestemmelsene i straffeloven og skadeserstatningsloven, er det, som Høyesterett har lagt til grunn i Rt. 2003 side 928 i avsnitt 38, EMK og EMDs forståelse og praktisering av denne konvensjonen som i dag er den primære rettskilde når det skal tas stilling til om en beskyldning er straffbar og/eller utløser et sivilrettslig ansvar. Vurderingen etter EMK bygger dels på andre kriterier enn dem man gjenfinner i de nasjonale bestemmelsene, og dels på en annen vektlegging av de momentene som hittil har vært lagt til grunn som relevante i norsk rettspraksis.

Departementet drøfter de tre sanksjonene i punkt 5.14.1.2 til 5.14.1.4 nedenfor. Det gis her en oversikt over de norske bestemmelsene på området. I lys av den nevnte internasjonaliseringen gir disse ikke lenger et dekkende bilde av hvorledes vurderingene faktisk foretas. Ytringsfrihetens innvirkning på ærekrenkelseslovgivningen, og særlig vurderingen etter EMK, gjennomgås separat i punkt 5.14.1.5.

5.14.1.2 Straff

Den objektive gjerningsbeskrivelsen

Straffelovens æresbegrep bygger på et skille mellom en persons *æresfølelse* og hans *omdømme*. Paragraf 246 rammer den som rettsstridig i ord eller handling krenker en annens æresfølelse eller medvirker hertil. Straffen er bøter eller fengsel inntil seks måneder. Paragraf 247 verner omdømmet, og forbyr å opptre på en måte som er egnet til å skade en persons gode navn og rykte eller utsette ham for hat, ringeakt eller tap av den for hans stilling eller næring fornødne tillit. Straffen er bøter eller fengsel inntil ett år. Begge bestemmelsene rammer også medvirkning.

Tradisjonelt har man i norsk injurierett sondret mellom beskyldninger og forhånelser. En beskyldning er en ytring som inneholder en påstand om faktiske forhold. En person anklager for eksempel en annen for å ha begått en kriminell handling. En ren forhånelse er derimot en ytring som ikke formidler noen påstand. Grensen kan i praksis være vanskelig å trekke, og det enkelte utsagnet må tolkes for at rettsanvenderen skal kunne ta stilling til hvilken kategori det tilhører. Skillet har betydning ettersom en overtredelse av § 246 kan bestå i så vel beskyldninger som forhånelser, mens § 247 derimot bare rammer beskyldninger, jf. for eksempel Rt. 1984 side 1160 på side 1164. Videre er det kun beskyldninger som kan være gjenstand for sannhetsbevis.

Både § 246 og § 247 forutsetter som nevnt at det ærekrenkende utsagnet må tolkes, og denne øvelsen er en del av rettsanvendelsen, som i prinsippet kan prøves fullt ut av Høyesterett. Utgangspunktet både etter norsk rett og EMK art. 10 er at det er en vanlig persons oppfatning av utsagnet som skal legges til grunn ved fastleggelsen av hvilket meningsinnhold utsagnet anses som bærer av, jf. Rt. 2003 side 928 i avsnitt 33. Det må her ikke bare ses på utsagnet selv, men også konteksten det inngår i, jf. for eksempel Rt. 1978 side 1498 på side 1500 og Rt. 1987 side 1058 på side 1068. En injurierende uttalelse i en avis kan altså ikke leses isolert, men må ses i sammenheng med resten av artikkelen. Denne fremgangsmåten skiller seg i prinsippet ikke fra den metode EMD benytter, jf. Rt. 2003 side 914 i avsnitt 38. En slik kontekstuell tolkning kan gi et avdempet tolkningsresultat sammenholdt med en rent språklig forståelse, men kan også lede til at

tolkningsresultatet fremstår som mer vidtrekkende enn det en språklig forståelse isolert sett tilsier.

Paragraf 247 har størst betydning i praksis. Bestemmelsen opererer med fire ulike straffalternativer. Den rammer atferd som er egnet til å 1) skade en annens gode navn eller rykte, 2) utsette ham for hat, 3) ringeakt eller 4) tap av «den for hans stilling eller næring fornødne tillit». Første straffalternativ gir anvisning på en moralsk (sosial-etisk) vurdering. Spørsmålet er om det er fremsatt beskyldninger som man må regne med at allmennheten vil oppfatte slik at de stiller fornærmedes person eller atferd i negativt lys. Bestemmelsen rammer videre å utsette noen for hat eller ringeakt. Sistnevnte vil si liten aktelse eller forakt. Disse straffalternativene har liten betydning ved siden av forbudet mot å skade noens gode navn eller rykte. Fjerde straffalternativ rammer den som utsetter noen for tap av den tillit som hans stilling eller næring krever. «Næring» omfatter alle former for lovlig næringsvirksomhet. «Stilling» omfatter enhver lønnet eller ulønnet heltids- eller bistilling. Også offentlige tillitsverv omfattes.

Samtlige straffalternativer legger avgjørende vekt på om utsagnet er «egnet til» å ha de virkningene bestemmelsen omtaler. Det er således ikke nødvendig å bevise at virkningen faktisk har inntrådt. Det avgjørende er om beskyldningen etter sitt innhold er egnet til å skade, jf. Rt. 1987 side 764.

Paragraf 246 rammer den som krenker en annens «æresfølelse». I motsetning til § 247 omfatter straffebudet både beskyldninger og forhånelser. Karakteristisk for sistnevnte er at det gis uttrykk for hån eller en sterk misbilligelse av en annen. Ikke ethvert skjellsord rammes av bestemmelsen. Det kreves at utsagnet er klart nedsettende, og det må under de gitte omstendigheter være egnet til å krenke æresfølelsen. Ut fra ordlyden kan det virke som om bestemmelsen krever at æresfølelsen faktisk blir skadelidende av utsagnet. Som for § 247 er det imidlertid tilstrekkelig for domfellelse at utsagnet er *egnet til* å ha en slik virkning.

En ærekrenkelse kan også rette seg mot en person som er avdød. Straffeloven § 252 inneholder her en særregel om at omdømmekrenkelser etter § 247, og kvalifiserte overtredelser av dette straffebudet som rammes av § 248, kan påtales av den avdødes nærmeste. Straffen er da bøter ved overtredelse av § 247, og bøter eller fengsel inntil tre måneder ved kvalifiserte overtredelse av § 248.

Sannhetsgrunnsetningen

Paragraf 246 krever uttrykkelig at krenkelsen er «rettsstridig». Et tilsvarende krav er ikke inntatt i § 247. I rettspraksis er det imidlertid lagt til grunn at et slikt krav må innfortolkes, jf. Rt. 1994 side 506. Den viktigste grunnen til at en ærekrenkelse ikke er rettsstridig, er at avgiveren av utsagnet klarer å bevise at det i det vesentlige er sant. Etter § 249 nr. 1 kan straff ikke komme til anvendelse dersom det «føres bevis for beskyldningens sannhet». Kun beskyldninger kan være gjenstand for sannhetsbevis, ettersom forhånelsers ikke inneholder en påstand som kan være riktig eller gal. Ordlyden i § 249 krever at det «føres bevis» for sannheten, og bevisbyrden påhviler derfor den som har fremsatt utsagnet. Det er tilstrekkelig at det føres bevis for at beskyldningen i det vesentlige er sann, jf. for eksempel Rt. 1970 side 1087.

Utgangspunktet er at det må føres bevis for meningsinnholdet i beskyldningen. Dette gjelder både når man selv fremsetter en beskyldning, og når man refererer en beskyldning fremsatt av andre. I rettspraksis har det imidlertid blitt oppstilt unntak i visse tilfelle, som innebærer at den som refererer en beskyldning kun må føre bevis for beskyldningens eksistens (*referatprivilegiet*), jf. Rt. 1992 side 854. Dette unntaket gjelder bl.a. ved referat fra rettsforhandlinger og gjengivelse av tiltalebeslutninger og siktelser.

Sannhetsgrunnsetningen har unntak i begge retninger. Paragraf 249 nr. 2 slår fast at en sann ærekrenkelse likevel er straffbar dersom den er fremsatt uten at det er aktverdig grunn til det, eller dersom den ellers er utilbørlig på grunn av formen eller måten den er fremsatt på eller av andre grunner. Etter § 249 nr. 3 er en usann ærekrenkelse ikke straffbar dersom ærekrenkeren var «pliktig eller nødsaget til at uttale sig eller ... har uttalt sig til berettiget varetagelse av eget eller andres tarv». En forutsetning er at ærekrenkeren i enhver henseende har vist tilbørlig aktsomhet. Det er i rettspraksis lagt til grunn at pressen omfattes av bestemmelsen, ettersom den kan sies å ivareta andres tarv når den utfører sin informasjonsoppgave, jf. Rt. 1987 side 257 og Rt. 1994 side 506.

En presisering og utvidelse av sannhetsgrunnsetningen i § 249 som er utviklet i rettspraksis, er der ærekrenkeren har fremsatt en negativ karakteristikk, på bakgrunn av sanne premisser. Selv om karakteristikken isolert sett er ærekrenkende, vil premissene her kunne frata den dens injurierende kraft. Begrunnelsen er at den som leser premissene og karakteristikkene i sammenheng, selv vil kunne gjøre seg opp en mening om sistnevntes berettigelse. Læren kom første gang til uttrykk i Rt. 1939 side 507, og er utdypet og presisert i senere praksis. Det er blant annet lagt til grunn at premissene må gi et fullstendig bilde av det kritiserte for-

hold, jf. Rt. 1952 side 8, og de må ikke komme klart atskilt fra karakteristikken, jf. Rt. 1979 side 727.

Skyldkravet

Utgangspunktet er at gjerningspersonen må ha opptrådt forsettlig, og forsettet må dekke det objektive gjerningsinnholdet i straffebudet, jf. straffeloven 1902 § 40 og § 42. I reglene om ærekrenkelser har man tradisjonelt oppstilt et vesentlig unntak fra dette utgangspunktet: Beskyldningens sannhet er en rent objektiv straffbarhetsbetingelse. Dette kan utledes av straffeloven 1902 § 249 nr. 3, som i visse tilfeller åpner for straffritak ved fremsettelse av usanne ærekrenkelser, dersom ytreren befant seg i en bestemt situasjon, og han i ethvert henseende opptrådte med tilbørlig aktsomhet. I de tilfellene som denne bestemmelsen omfatter, er således mangelen på aktsom god tro med hensyn til sannheten tilstrekkelig til å straffedømme. Motsetningsvis kan en slutte at ytrerens aktsomhet ellers er uten interesse. Det er tilstrekkelig at forsettet dekket fremsettelsen av et utsagn som var egnet til å skade noens omdømme eller æresfølelse. På dette punkt har imidlertid EMDs fortolkning av EMK art. 10 medført en endring i rettstilstanden, jf. punkt 5.14.1.5 nedenfor.

Straffrihetsgrunner

Både generelle og spesielle straffrihetsgrunner kan medføre at utsagnet ikke er rettsstridig. Den viktigste, som er utviklet i EMD, er retten til ytringsfrihet, jf. nedenfor. En særskilt straffrihetsgrunn følger av Grunnloven § 66, som fastslår at en stortingsrepresentant ikke kan holdes ansvarlig for sine uttalelser i «Stortingets forsamlinger». Bestemmelsen medfører at en stortingsrepresentant som ytrer seg fra Stortingets talerstol ikke kan trekkes strafferettslig til ansvar.

En subjektiv begrensning av straffansvaret (begrensning av personkretsen som kan straffes) følger av § 254. Den som bare har deltatt i teknisk fremstilling av et blad, tidsskrift eller en kringkastingssending, kan ikke straffes for medvirkning. Bestemmelsen medfører at også tekniske medvirkere som oppfyller forsettskravet, ikke kan straffes.

Provokasjon og retorsjon

Etter straffeloven 1902 § 250 kan straff bortfalle dersom ærekrenkelsen er fremkalt av den fornærmede selv ved utilbørlig atferd. Det samme gjelder dersom ærekrenkelsen er gjengjeldt ved en legems- eller ærekrenkelse. Bestemmelsen oppstiller en straffritaksgrunn. Dersom vilkårene er oppfylt, kan retten etter eget skjønn la det pådratte straffansvar falle bort. Gjerningspersonen har intet krav på straffritak.

Særskilte bevisregler i saker om ærekrenkelse

Straffeloven 1902 § 249 inneholder et knippe særskilte bevisavskjæringsregler i nr. 4 og 5.

Etter § 249 nr. 4 bokstav a) skal retten ikke tillate at det føres sannhetsbevis for en straffbar handling som den beskyldte er frikjent for ved endelig innenlandsk eller utenlandsk dom. I motsetning til bestemmelsen i nr. 4 b er avskjæringsspørsmålet ikke overlatt rettens skjønn. Bevisføring *skal* nektes.

Paragraf 249 nr. 4 bokstav b) fastslår at en enstemmig rett kan nekte bevisføring dersom den finner at en beskyldning er utilbørlig uansett dens sannhet, og at en slik bevisavskjæring er ønskelig av hensyn til fornærmede. Bestemmelsen er et prosessuelt motstykke til § 249 nr. 2. Avskjæringsreglene tar sikte på å hindre ærekrenkeren i å føre sannhetsbevis i de tilfellene hvor dette uansett ikke vil ha betydning, fordi beskyldningen uavhengig av sannheten er straffbar. Av hensyn til den fornærmede bør ikke ærekrenkeren få anledning til å føre bevis i slike tilfeller.

Paragraf 249 nr. 5 slår fast at dersom det er nektet bevisføring om en beskyldnings sannhet, kan ærekrenkeren heller ikke tillates å føre bevis for at han trodde eller hadde grunn til å tro at beskyldningen var sann. Begrunnelsen er at en slik bevisføring langt på vei ville uthule vernet som § 249 nr. 4 gir fornærmede.

5.14.1.3 Mortifikasjon

Mortifikasjon vil si at en beskyldning erklæres «død og maktesløs», jf. straffeloven 1902 § 253 nr. 1. I realiteten innebærer mortifikasjon en konstatering av at sannhetsbevis for en beskyldning ikke er ført. Krav om mortifikasjon behandles etter reglene i straffeprosessloven, jf. straffeprosessloven § 2 nr. 3. Mortifikasjon er imidlertid et borgerlig rettskrav, som ikke er å anse som straff.

For å kunne mortifiseres må utsagnet falle inn under gjerningsbeskrivelsen i straffeloven 1902 § 246 eller § 247. For § 246 sitt vedkommende kreves det at utsagnet er en beskyldning. Forhånelser kan ikke mortifiseres, ettersom slike utsagn ikke kan ha noen sannhetsverdi det kan føres bevis for.

Vilkårene for mortifikasjon er at avgiveren er gitt anledning til å føre bevis for beskyldningens sannhet og ikke har maktet å oppfylle sin bevisbyr-

de. Kravene til sannhetsbevis er de samme som for straff.

Paragraf 253 oppstiller også et krav om at mortifikasjon ikke må stride mot lov. Den eneste bestemmelsen utenfor straffeloven selv som begrenser mortifikasjonsadgangen er Grunnloven § 66. I Rt. 1957 side 33 ble det lagt til grunn at beskyldninger fremsatt av en stortingsrepresentant under Stortingets forsamlinger ikke kan mortifiseres.

Det kreves at utsagnet var rettsstridig. Etter rettspraksis kan det synes noe uklart om rettsstridsvurderingen er den samme for mortifikasjon som ved spørsmålet om straff eller erstatning, jf. for eksempel Rt. 1996 side 731 og Rt. 2000 side 279. I sistnevnte avgjørelse legges det på side 286 til grunn at begrensningene i adgangen til å reagere mot ærekrenkelser i hvert fall ikke rekker lenger ved mortifikasjon enn ved andre rettsfølger. I lys av praksis fra EMD der sanksjonsintensiteten tillegges betydning, kan mye tale for at begrensningene er mindre vidtrekkende ved mortifikasjon enn ved straff.

I Rt. 1955 side 137 la Høyesterett til grunn at mortifikasjon ikke er straff, og at de særlige grunner som kan gjøre en ærekrenkende beskyldning straffri, herunder § 249 nr. 3, ikke kan få anvendelse når det gjelder mortifikasjon. I de to Korir-avgjørelsene, inntatt i Rt. 1994 side 506 og Rt. 1994 side 518, la imidlertid Høyesterett til grunn at også uriktige rent faktiske opplysninger som er egnet til å skade noens gode navn og rykte kan være rettmessige på grunn av rettsstridsreservasjonen. Dette medførte en viss sammensmelting av vilkårene for straff og erstatning/oppreisning på den ene side, og mortifikasjon på den andre. Høyesterett presiserte likevel at det var tale om et særskilt tilfelle, noe som senere ble understreket i Rt. 1996 side 731.

Tradisjonelt har man ikke krevd at ærekrenkeren har utvist subjektiv skyld for at beskyldningen skal kunne mortifiseres, og det er heller ikke et krav at han er strafferettslig tilregnelig. At vilkårene for å slippe straff etter § 249 nr. 3 er oppfylt, utelukker heller ikke mortifikasjon, jf. Rt. 1995 side 306. På dette punkt har imidlertid EMK medført en endring av rettstilstanden, jf. punkt 5.14.1.5 nedenfor.

Straffeloven § 253 nr. 2 til 4 åpner for at mortifikasjonskrav på visse vilkår kan avvises. Reglene er dels begrunnet med at mortifikasjonen ikke vil ha noe praktisk formål (fordi utsagnet er dementert, jf. § 253 nr. 2), eller at de personene som har uttalt seg har et særskilt behov for å kunne ytre seg uten å bli møtt med mortifikasjonskrav (§ 253 nr. 3).

5.14.1.4 Erstatning og oppreisning

Etter skadeserstatningsloven § 3-6 første ledd kan den som har krenket en annens ære dømmes til å betale erstatning og/eller oppreisning.

Å «krenke en annens ære» vil si å overtre gjerningsbeskrivelsen i straffeloven 1902 § 246 eller § 247. Også for å idømme erstatning kreves det at ytringen er rettsstridig. Rettsstridsvurderingen er det samme for erstatning som for straff, jf. Rt. 1979 side 1590 og Rt. 1992 side 854. Ærekrenkelser som er rettmessige grunnet nødrett etter straffeloven 1902 § 47, kan imidlertid etter forholdene medføre erstatningsansvar etter skadeserstatningsloven § 1-4. Provokasjon og retorsjon er etterfølgende straffrihetsgrunner, som ikke gjør handlingen rettmessig. At retten kan frifinne ærekrenkeren etter straffeloven 1902 § 250 utelukker derfor ikke at han pålegges å betale erstatning. Men provokasjon og retorsjon kan trekkes inn ved vurderingen av om skadelidte har medvirket til skaden i henhold til skadeserstatningsloven § 5-1, jf. Rt. 1992 side 854. En slik medvirkning kan medføre at erstatningen reduseres eller faller helt bort.

For å kunne tilkjenne erstatning eller oppreisning må enten vilkårene for straff foreligge, eller ærekrenkeren må ha opptrådt uaktsomt. For å ilegge straff kreves normalt forsett (men ikke med hensyn til beskyldningens sannhet, jf. ovenfor), jf. straffeloven 1902 § 40.

5.14.1.5 Ytringsfriheten som skranke for injurielovgivningen

Oversikt

Injurielovgivningen begrenser borgernes ytringsfrihet, en rettighet som er vernet av Grunnloven § 100, Den europeiske menneskerettighetskonvensjon (EMK) artikkel 10 og FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter (SP) artikkel 19.

Grunnloven står over annen lovgivning. Etter menneskerettsloven § 2 gjelder EMK og SP som norsk lov, og etter § 3 skal konvensjonene i tilfelle motstrid gå foran andre lover. Dersom bestemmelsene i straffeloven og skadeserstatningsloven støter an mot det konvensjonsrettslige vernet av ytringsfriheten, kan de ikke anvendes i den konkrete saken. I praksis kommer ikke spørsmålet på spissen fordi Høyesterett trekker inn Grunnloven § 100 og EMK art. 10 i vurderingen av om et utsagn er rettsstridig, jf. for eksempel Rt. 2005 side 1677 avsnitt 61 følgende. EMK art. 10 går lengst i å legge bånd på injurielovgivningen. Hva angår Grunnloven § 100, vises det til NOU 1999:27, St.meld. nr. 26

(2003–2004) om endring av Grunnloven § 100, og Innst. S. nr. 270 (2003–2004).

Generelt om EMK art. 10 som skranke

Som fremhevet i punkt 5.14.1.1 foran, er både æren og ytringsfriheten vernet av EMK, jf. henholdsvis art. 8 og art. 10. Lovgivningen må derfor søke å balansere disse menneskerettighetene mot hverandre. EMDs dom i Chauvy mot Frankrike er illustrerende. I saken ble skjønnstemaet formulert som et spørsmål om de nasjonale myndighetene hadde «struck a fair balance when protecting two values guaranteed by the Convention».

I norsk rett vurderes som nevnt forholdet til EMK som et ledd i rettsstridsvurderingen, jf. for eksempel Rt. 2005 side 1677 i avsnitt 61 følgende. Dersom en sanksjonering av de aktuelle utsagnene ville være uforenlig med konvensjonen, vil det ikke være anledning til å reagere overfor dem.

I norsk rett har man tradisjonelt lagt mindre vekt på ytringsfriheten enn det EMD gjør, noe som resulterte i domfellelser for konvensjonsbrudd i Nilsen and Johnsen mot Norge (dom 25. november 1999), Bladet Tromsø og Stensaas mot Norge (dom 20. mai 1999), Bergens Tidende og andre mot Norge (dom 2. mai 2000), og Tønsbergs Blad AS og Haukom mot Norge (dom 1. mars 2007). EMK art. 10 nr. 1 fastslår at «everyone has the right to freedom of expression». Etter art. 10 nr. 2 kan statene begrense denne retten for å beskytte «the reputation or rights of others». Dersom inngrepet skal anses konvensjonsmessig, må det være foreskrevet i lov, og være nødvendig i et demokratisk samfunn. Sistnevnte vilkår innebærer at inngrepet må være et utslag av et «pressing social need», og myndighetenes begrunnelse for behovet og inngrepet må være «relevant and sufficient», jf. for eksempel Cumpănă og Mazăre mot Romania (dom 17. desember 2004) avsnitt 92 følgende. Selv om disse vilkårene er oppfylt, vil det bli konstatert konvensjonsstrid dersom den ilagte sanksjonen ikke er proporsjonal («proportionate to the legitimate aim pursued»), se for eksempel Tønsberg Blad AS og Haukom mot Norge avsnitt 81 og Chauvy og andre mot Frankrike avsnitt 65. Statene nyter her en viss skjønnsmargin («margin of appreciation»).

I Rt. 2003 side 928 avsnitt 44 uttalte Høyesterett seg generelt om hvorledes rettsstridsvurderingen må foretas i lys av menneskerettighetene:

> «[...] ved den konkrete avveiningen må foretas en vurdering etter flere kriterier. Av disse finner jeg grunn til å fremheve graden av allmenn interesse, beskyldningens karakter, derunder om beskyldningen klassifiseres som «value judgment» eller «factual statement», om den retter seg mot offentlig person eller privatperson, samt graden av aktsomhet, derunder om og eventuelt i hvilken utstrekning media på publiseringstidspunktet hadde holdepunkter i faktum for at påstanden var sann. Generelt vil ytringen ha et sterkt vern dersom den gjelder forhold av allmenn interesse, verdivurderinger, videreformidling, offentlig person, og det foreligger sterke holdepunkter for at påstanden var sann. Motsatt: Gjelder saken beskjeden allmenn interesse, faktapåstander, egen fremsettelse, privatperson, og det foreligger svake holdepunkter for at påstanden var sann, har ytringen et mindre sterkt vern.»

Disse rettslige utgangspunktene ble gjentatt i Rt. 2003 side 1190 og Rt. 2005 side 1677.

Når det gjelder beskyldningens karakter, sondrer EMD mellom faktapåstander (factual statements) og verdivurderinger (value judgments). I Lingens mot Østerrike (dom 8. juli 1986) uttaler EMD om skillet i avsnitt 46 at:

> «The existence of facts can be demonstrated, whereas the truth of value-judgments is not susceptible of proof».

Verdivurderinger nyter gjennomgående et sterkere vern enn faktapåstander. I Busuioc mot Moldova (dom 21. desember 2004) begrunnet EMD dette i avsnitt 61 med at

> «the requirement to prove the truth of a value judgment is impossible to fulfil and infringes freedom of opinion itself».

Men domstolen presiserte samme sted at også verdivurderinger må ha et tilstrekkelig grunnlag i faktum, dersom de ikke skal bli ansett for å være overdrevne («excessive»), og dermed kunne berettige inngrep.

EMD har utvist liten tilbakeholdenhet når den skal ta stilling til klassifikasjonen av de aktuelle utsagnene. Illustrerende i så måte er avgjørelsen i Nilsen og Johnsen mot Norge, hvor EMD (med ett unntak) hadde en annen oppfatning av de aktuelle ytringenes klassifikasjon enn Høyesterett la til grunn i Rt. 1993 side 537.

Det har i praksis vist seg å være vanskelig å operere med vanntette skott mellom verdivurderinger og faktapåstander, selv om skillet får betydning for hva det skal føres bevis for – faktabeskyldningens innhold, eller det faktiske grunnlaget for en verdivurdering. I Rt. 2002 side 764 uttaler Høyesterett på side 775 at uttalelsene saken gjaldt inneholdt klare elementer av verdivurderinger, men også elementer av mer faktisk karakter. Kravet til bevis-

messig belegg måtte derfor bero på *graden* av verdivurderinger. Jo mer konkrete og presise beskyldningene var, desto mer måtte kreves av objektivt faktisk belegg.

Det er videre på det rene at skillet ikke faller sammen med den tradisjonelle norske sondringen mellom beskyldninger og forhånelser. Også det som er blitt regnet som beskyldninger etter norsk rett vil kunne bli bedømt som value judgments i henhold til EMK, jf. Rt. 2002 side 764.

Usanne faktapåstander nyter normalt ikke vern etter EMK art. 10, jf. Rt. 2005 side 1677 i avsnitt 74. Ytringer som er av allmenn interesse, og som mediene har fremsatt i god tro, kan imidlertid være tillatelige, jf. Rt. 2003 side 928 avsnittene 45 og 47, Rt. 2003 side 1190 avsnitt 76 og Tønsberg Blad AS mot Norge avsnittene 88–89.

Ved aktsomhetsvurderingen vil det spille en rolle om pressen videreformidler andres usanne beskyldninger eller fremsetter egne, jf. blant annet Rt. 2003 side 1190 avsnitt 74 og Bladet Tromsø og Stensaas mot Norge avsnitt 66. Ved videreformidling vil det spille en rolle hvor pålitelig kilden fremsto, og hvor alvorlige de fremsatte beskyldningene var, jf. Bladet Tromsø og Stensaas mot Norge. Hvorvidt pressen har forsøkt å besørge tilfredsstillende kontradiksjon vil også være av betydning, jf. Rt. 2003 side 1190 i avsnitt 81.

Nærmere om EMKs innvirkning på norsk injurierett

Den fortolkningsmetode som EMD har lagt til grunn, har medført en rekke endringer i norsk injurielovgivning. Nedenfor sammenfattes noen av de viktigste endringene.

For det første kan sanksjonsvilkår som i norsk rett har vært oppfattet som rent objektive, etter EMK forutsette subjektivt klanderverdighet fra ytrerens side. Ytrerens aktsomhet med hensyn til beskyldningens sannhet spiller etter norsk rett ved straff og erstatning bare en rolle der vedkommende var i en situasjon som nevnt i § straffeloven 1902 249 nr. 3. Mortifikasjon har tradisjonelt ikke vært betinget av subjektiv skyld overhodet. Selv en ytrer som i enhver henseende har utvist tilbørlig aktsomhet i henhold til § 249 nr. 3 vil kunne oppleve å få sine utsagn mortifisert – men med den begrensning som Høyesterett oppstilte i Rt. 1994 side 506 og Rt. 1994 side 518.

På grunn av EMK må det imidlertid tas hensyn til ytrerens aktsomhet ved enhver reaksjon overfor en ytring. Dette gjelder således også for mortifikasjon, jf. for eksempel Rt. 2003 side 928. At Norge senere ble dømt for konvensjonsbrudd i denne saken, har ikke betydning for det som her er av interesse, nemlig at domstolen i sin drøftelse av mortifikasjonsspørsmålet trakk inn ytrerens aktsomhet.

For det annet medfører EMDs praksis at spørsmålet om beskyldningens objektive sannhet ikke lenger er ubetinget avgjørende. Hvorvidt det kan reageres mot en usann ytring, må avgjøres på bakgrunn av en bredere helhetsvurdering der også andre momenter er av interesse.

For det tredje opererer EMD med et mindre strengt aktsomhetskrav enn det man tidligere har lagt til grunn etter norsk rett, jf. f.eks. Bladet Tromsø og Stensaas mot Norge og Tønsberg Blad AS mot Norge. I begge disse sakene var ett av spørsmålene hvor langt pressen måtte gå i å skaffe seg et sikkert faktisk grunnlag før den fremsatte ytringer som kunne være ærekrenkende. EMD stilte her mindre strenge krav enn de norske domstolene hadde gjort. Det kan synes som om Høyesterett i nyere rettspraksis i tråd med EMDs praksis har lagt til grunn en lempeligere aktsomhetsvurdering, jf. f.eks. Rt. 2000 side 279, Rt. 2002 side 764 og Rt. 2003 side 1190.

For det fjerde anlegger EMD et videre perspektiv når den skal vurdere om en ærekrenkende ytring inngikk i en balansert fremstilling av en bestemt sak. Illustrerende er Rt. 2003 side 928, hvor Høyesterett la til grunn at det ikke kunne legges vekt på at avisartikler som ble trykket ca. én måned etter den ærekrenkende reportasjen, ga et mer balansert bilde av saken, jf. avgjørelsens avsnitt 50. EMD var uenig i denne vurderingen, og mente at disse artiklene ga pressedekningen «proper balance», jf. Tønsberg Blad AS og Haukom mot Norge avsnitt 94.

5.14.2 Forslag om endringer i injurielovgivningen

5.14.2.1 Straffelovrådets utredning

I NOU 1995: 10 drøftet Straffelovrådet enkelte forslag til endringer av lovgivningen om ærekrenkelser fremsatt av Redaktørforeningen. Flertallet i rådet gikk ikke inn for å oppheve mortifikasjonsordningen, men foreslo visse innskrenkninger i reglene, og tok til orde for at mortifikasjonskrav bør behandles etter sivilprosessuelle regler i stedet for straffeprosessuelle. Et mindretall ønsket å oppheve mortifikasjonsadgangen. Rådet foreslo videre å innta en uttrykkelig rettsstridsreservasjon i straffeloven 1902 § 247.

5.14.2.2 Ytringsfrihetskommisjonens utredning

I NOU 1999: 27 fremsatte Ytringsfrihetskommisjonen på side 114–128 forslag til endringer i injurie-

lovgivningen. Kommisjonen foreslo at ingen skal kunne holdes rettslig ansvarlig på grunn av usannheten i en påstand, dersom vedkommende var aktsomt uvitende om at påstanden var usann. Den tok videre til orde for at skillet mellom faktapåstander og verdivurderinger bør lovfestes. Kommisjonen ga også uttrykk for at det må trekkes snevre grenser for når man kan gripe inn overfor sanne ærekrenkelser.

De to første forslagene mente kommisjonen at burde lovfestes i Grunnloven § 100. Dette ble ikke fulgt opp av departementet, jf. St.meld. nr. 26 (2003–2004) side 52 og side 56–57. Departementet ga derimot uttrykk for at det ville komme tilbake til om kommisjonens forslag burde medføre endringer i den alminnelige lovgivningen om ærekrenkelser.

5.14.2.3 Straffelovkommisjonens utredning og høringsinstansenes syn

Straffelovkommisjonen foreslår at straffeloven 1902 § 246 ikke videreføres, jf. delutredningen side 440 – 441. Kommisjonen begrunner dette med at bestemmelsen har liten praktisk betydning, den aktuelle atferden normalt ikke er straffverdig nok til å berettige straff, og at forbudet mot hensynsløs atferd (straffeloven 1902 § 390 a) vil fange opp de mest graverende tilfellene.

Straffeloven 1902 § 247 foreslås videreført, jf. delutredningen side 342–344. Kommisjonen går inn for at straff skal være avhengig av at beskyldningen er usann, og at omdømmekrenkelsen er skjedd offentlig. Bevisbyrden for ytringens sannhet bør som i dag påhvile ytreren. Det bør innføres et krav om at ytreren har opptrådt grovt uaktsomt med hensyn til beskyldningens sannhet. Strafferammen bør maksimalt være bot eller fengsel inntil 1 år, jf. delutredningen side 344. Sett i sammenheng innebærer skissen en begrensning av straffansvaret til de grovere krenkelsene. Kommisjonen fremhever også at det bør vurderes å gi straffebudet en annen utforming, som i større grad samsvarer med EMDs praksis. Paragraf 250 om provokasjon og retorsjon og § 254 om straffrihet for dem som kun har ytt teknisk bistand, mener kommisjonen bør innarbeides i bestemmelsen.

Forbudet mot sanne ærekrenkelser i § 249 nr. 2 foreslår Straffelovkommisjonen å slå sammen med § 390, i en egen bestemmelse om offentliggjøring av private forhold, jf. delutredningen side 321.

Kommisjonen vil oppheve § 252 om omdømmekrenkelser som rammer en avdøds minne, jf. delutredningen side 441–442. Det pekes på at bestemmelsen er lite brukt, og at straffebudene mot ærekrenkelse ikke primært tar sikte på kretsen rundt den forulempede. Etter kommisjonens syn er det heller ikke grunn til å likestille disse med den ytringene direkte angår.

Under *høringen* fikk kommisjonens skisse støtte av *Advokatforeningen. Redaktørforeningen* tok derimot til orde for en mer grunnleggende gjennomgåelse av norsk injurierett i lys av EMDs praksis. Foreningen mente blant annet at Straffelovkommisjonens forslag om grov uaktsomhet som skyldkrav med hensyn til sannheten var for lite nyansert.

5.14.2.4 Justisdepartementets høringsbrev 30. mai 2008 og høringsinstansenes syn

For å supplere kommisjonens vurderinger og få utformet et konkret lovforslag, engasjerte Justisdepartementet i 2008 førsteamanuensis Bjørnar Borvik ved Universitetet i Bergen til å utarbeide et høringsnotat. Forslaget ble sendt på høring 30. mai 2008. Departementet ga i høringsbrevet uttrykk for at det var intensjonen å videreføre et straffansvar for ærekrenkelser, men å snevre inn straffansvaret til å gjelde grove krenkelser av æresfølelsen og omdømmet. Denne forutsetningen, at straffansvaret skulle videreføres, men snevres inn, lå etter anmodning fra departementet også til grunn for Borviks arbeid. Det ble på tidspunktet for høringen ikke fra departementets side fremhevet som noe alternativ helt å avskaffe straffansvaret for ærekrenkelser.

I høringsnotatet ble det foreslått å videreføre § 246 i straffeloven 1902, men med et krav om at den krenkende ytringen eller handlingen ble oppfattet av en tredjepart. Straffen burde være bot eller fengsel inntil seks måneder. Det ble også foreslått å videreføre straffeloven 1902 § 247, med straff på bot eller fengsel inntil to år. Både krenkelser av æren og omdømmet burde imidlertid begrenses til de groveste tilfellene. I høringsnotatet ble det foreslått å lovfeste de sentrale momentene i denne vurderingen slik:

> «I vurderingen av om krenkelsen er grov, skal det særlig legges vekt på ærekrenkelsens karakter, den ærekrenkedes egen opptreden, om ytreren holdt det for sannsynlig at beskyldningen var usann, om den er fremsatt i et massemedium eller på annen måte spredt blant allmennheten, om den etter § 10 annet ledd skal anses offentlig fremsatt, og om den er gjentatt.»

I tillegg ble det foreslått en egen bestemmelse om innskrenkende tolking:

> «Straff ... kommer ikke til anvendelse dersom ytringen var av offentlig interesse eller fremsettelsen av andre grunner var aktverdig, og den var sann eller ytreren var i aktsom god tro.

> I vurderingen av om ytreren var i aktsom god tro, skal det blant annet legges vekt på om ytreren trodde at beskyldningen var sann, om beskyldningens faktiske grunnlag og ytrerens undersøkelse av dette stod i et rimelig forhold til alvoret i beskyldningen, om den ærekrenkede ble gitt en tilfredsstillende anledning til å ta til motmæle, og om fremstillingen av saken for øvrig var tilstrekkelig balansert.»

Etter forslaget utgjorde ikke sannheten en absolutt sperre mot straffansvar. Det ble ikke foreslått å lovfeste sondringen mellom fakta og vurderinger, ettersom klassifiseringen av ytringene er skiftende i EMDs praksis, og en lovfesting derfor ikke ville bedre forutberegneligheten. Det ble fremhevet som mer ønskelig å operere med god tro som en rettsstridsutelukkende omstendighet, enn å oppstille grov uaktsomhet med hensyn til beskyldningens usannhet som vilkår for straffansvar, slik Straffelovkommisjonen har foreslått.

Bestemmelsene om provokasjon og retorsjon, straffrihet for tekniske medvirkere og straff for krenkelse av en avdøds minne ble foreslått videreført.

Det ble ikke foreslått å begrense de erstatningsrettslige reglene slik at de bare ville ramme de grove krenkelsene. De momentene som inngår i den strafferettslige grovhetsvurderingen, ville derimot kunne innvirke på erstatningsutmålingen. Det ble derfor ikke foreslått endringer i erstatningsreglene.

Adgangen til å mortifisere ærekrenkelser burde etter forslaget videreføres, men da slik at domsslutningen ikke burde gå ut på at utsagnet kjennes dødt og maktesløst, men snarere at beskyldningen er usann. God tro burde ikke oppstilles som en absolutt sperre for mortifikasjon. I høringsnotatet sluttet man seg til Straffelovrådets forslag om å overføre mortifikasjonsinstituttet til sivilprosessens former.

Under *høringen* tok mange høringsinstanser til orde for en fullstendig avkriminalisering av ærekrenkelsene. Dette gjelder de aller fleste medieorganisasjonene, samt *riksadvokaten, Det Kriminalitetsforebyggende Råd* og *Advokatforeningen.* De sentrale argumentene som anføres til støtte for avkriminalisering er at bruk av straff er upraktisk, og i utakt med den vekt som EMD og andre internasjonale organer tillegger ytringsfriheten. Riksadvokaten fremhever dessuten at andre straffebestemmelser vil kunne ramme ytringer som er særlig straffverdige, som for eksempel straffeloven 1902 § 135 a (jf. straffeloven 2005 § 185).

Datatilsynet er uenig i at ærekrenkelser bør avkriminaliseres, særlig under henvisning til at muligheten for å spre ytringer via internett øker skadepotensialet. Også *Dommerforeningen, Politidirektoratet* og *Politihøgskolen* mener at man bør kunne straffsanksjonere visse typer ærekrenkelser.

Under forutsetning av at man går inn for å videreføre et visst straffansvar, er de fleste høringsinstansene enige med Straffelovkommisjonen i at vernet om æresfølelsen i § 246 ikke bør videreføres. Dette er fremhevet av *Dommerforeningen, Mediebedriftene, Norsk Journalistlag, Norsk Presseforbund, Norsk Redaktørforening, Norsk rikskringkasting* og *TV 2.*

Politihøgskolen mener derimot at også et begrenset vern om æresfølelsen bør videreføres:

> «I private sammenhenger eller i det halvoffentlige rom (trappoppgangen m.v.) faller det ofte bemerkninger overfor ulike minoriteter som oppleves som krenkende og nedverdigende uten at de fanges opp av bestemmelsene om hatefulle ytringer, og hvor det heller ikke er naturlig å si at den krenkedes omdømme påvirkes negativt. Dette kan være uttrykk som «jævla sotrør», «forbanna pakkis» [sic], «monkeyboy» m.v. som alle er hentet fra forhold som tidligere er anmeldt. I disse tilfeller er det nettopp selvfølelsen og æresfølelsen til den som rammes som krenkes, og grove krenkelser av denne art som blir overhørt eller på annen måte blir kjent for tredjemann bør også være straffbare. Ytringer av denne art kan bidra til en slik forringing av ulike minoriteters livskvalitet og en slik forsimpling av omgangsformene, at det i de grove tilfeller må være i samsvar med kriminaliseringsprinsippene å bruke samfunnets sterkeste middel mot denne uønskede atferd.»

Også *Politidirektoratet* ønsker av denne grunn å videreføre det strafferettslige vernet av æresfølelsen.

De fleste høringsinstansene går inn for at et eventuelt straffebud mot ærekrenkelser kun bør ramme de grovere tilfellene. *Datatilsynet* går imot et slikt forslag, under henvisning til det økte skadepotensialet som spredning av ærekrenkelser over internett medfører. *Barneombudet* er også imot en innsnevring av straffebudet, under henvisning til at barn bør ha et så sterk vern av sin ære som mulig.

Hva angår mortifikasjon, er de fleste høringsinstansene enige om at instituttet ikke bør videreføres. Dette er fremhevet av *Den norske fagpresses Forening, Dommerforeningens utvalg for strafferett, Magasin- og Ukepresseforeningen, Mediebedriftene, Norsk Journalistlag, Norsk Presseforbund, Norsk Redaktørforening, Norsk rikskringkasting* og *TV 2.*

5.14.3 Departementets vurdering

5.14.3.1 Innledning

Departementets høringsbrev 30. mai 2008 hadde som utgangspunkt at straffansvaret for ærekrenkelser burde videreføres i straffeloven 2005, men snevres inn i tråd med forslagene fra Straffelovkommisjonen og Ytringsfrihetskommisjonen, slik at bare de mest kvalifisert krenkende ytringene skulle kunne utløse straff.

Under høringen har flere høringsinstanser, blant dem riksadvokaten og Advokatforeningen, tatt til orde for en enda mer dyptgripende reform, slik at straffansvaret for ærekrenkelser helt avskaffes. Departementet mener saken er tilstrekkelig opplyst til at dette grunnleggende spørsmålet kan avklares i proposisjonen her. De sentrale avveiningene mellom ytringsfrihet, personvern og andre grunnleggende hensyn på dette området blitt inngående vurdert i forskjellige sammenhenger og av ulike utvalg. Det er dette samlede utredningsgrunnlaget som ligger til grunn for departementets vurdering nå. Høringsnotatet som ble utformet av førsteamanuensis Bjørnar Borvik etter oppdrag fra departementet har supplert utredningsgrunnlaget ytterligere, og gitt et enda bredere grunnlag for arbeidet med proposisjonen på dette punkt. Ikke minst har bidraget vært verdifullt fordi det i større grad enn de andre utredningene aksentuerer personvernet som en rettighet med et selvstendig konvensjonsfestet vern. Forslavet avveide de ulike rettighetene på en forsvarlig måte, gitt at straff på området skulle videreføres.

Departementet vil for ordens skyld også, på bakgrunn av kritikken som enkelte høringsinstanser har rettet mot notatet som ble sendt på høring 30. mai 2008, slå fast at forslaget ligger trygt innenfor rammen av våre konstitusjonelle regler og folkerettslige forpliktelser.

Departementet har i vurderingene av om straffansvaret for ærekrenkelser bør avskaffes tatt utgangspunkt i prinsippene for kriminalisering som følger av Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) kapittel 7, og som Stortinget har sluttet seg til. Det følger av dette at atferd bare bør gjøres straffbar dersom den fører til skade eller fare for skade på interesser som bør vernes av samfunnet, i dette tilfellet særlig ytringsfriheten. I tillegg stilles det som vilkår for å oppstille straff at andre reaksjoner åpenbart ikke vil være tilstrekkelige, og straff bør bare være aktuelt dersom nyttevirkningene er klart større enn ulempene.

5.14.3.2 Straff

Vernet av æresfølelsen

Straffeloven 1902 § 246 synes i nyere tid ikke å ha hatt noen selvstendig praktisk betydning ved siden av vernet av omdømmet. Den siste høyesterettsavgjørelsen departementet er kjent med hvor straffebudet ble anvendt alene, er Rt. 1957 side 715. Det er tilnærmet enighet blant høringsinstansene om at bestemmelsen er utdatert. I de bredere lag av befolkningen spiller i dag æren en mindre rolle enn den gjorde da straffeloven 1902 ble til, og det har betydning for vurderingen at bestemmelsen i praksis ikke er i bruk. Ut fra skadefølgeprinsippet, som står sentralt i vurderingen av hva slags atferd som bør belegges med straff, er det derfor vanskeligere i dag å argumentere for at beskyttelsen av denne interessen bør skje gjennom straffelovgivningen, og det har betydning at bestemmelsen i praksis nærmest ikke er i bruk. Retten til å kreve erstatning og oppreisning vil være i behold også for slike krenkelser.

I høringsnotatet 30. mai 2008 ble det foreslått en mellomløsning, der æren bare vernes dersom det krenkende utsagnet er overhørt av en tredjeperson. Forslaget har sine fordeler, og departementets forslag til endringer i § 185 (se nedenfor) baserer seg for så vidt på den samme tilnærmingen, men da begrenset til hatefulle ytringer. Det er imidlertid ikke et like stort behov for en tilsvarende vern mot andre skjellsord mv., og departementet går ikke inn for å videreføre § 246 i straffeloven 2005.

Enkelte høringsinstanser har pekt på at straffeloven 2005 § 185 om hatefulle ytringer ikke vil dekke tilfeller hvor et utsagn fremsettes i private eller halvoffentlige omgivelser, for eksempel i en trappeoppgang eller et privat hjem. Slike ytringer vil derimot være beskyttet av et straffebud som verner æresfølelsen. Opphever man denne bestemmelsen, vil man kunne risikere å stå igjen med en straffverdig atferd som ikke dekkes av andre straffebud.

Det forhold at straffeloven 1902 § 246 heller ikke på dette området er i bruk i dag, gjør at en slik argumentasjon lett blir mer teoretisk enn reell. Men selv om et slikt strafferettslig vern mot hatefulle ytringer fremstår som lite betydningsfullt i praksis, vil det være prinsipielt uheldig om beskyttelsen svekkes. Departementet har derfor vurdert om vernet kan videreføres og eventuelt styrkes på annet vis enn ved å videreføre straffeloven 1902 § 246. Som utgangspunkt for denne vurderingen er det lagt til grunn at straffverdigheten til slike ytringer først og fremst skyldes at det nedsettende innhold spres vidt og til andre enn dem som rammes, jf.

plasseringen av straffeloven 2005 § 185 i kapitlet om vern av den offentlige ro og orden. Det kan likevel ikke ses bort fra at det kan være straffverdig å fremsette hatefulle ytringer i halvoffentlige sammenhenger, eller i nærvær av andre. Departementet går derfor inn for en viss utvidelse av anvendelsesområdet til § 185, slik at bestemmelsen også rammer hatefulle ytringer som i andres nærvær settes frem overfor en person som vernes av bestemmelsen.

Vernet av omdømmet

I motsetning til krenkelsene av æresfølelsen kan vernet mot omdømmekrenkelser fortsatt sies å ha en forankring i den alminnelige rettsoppfatningen. Krenkelser av omdømmet vil kunne få mer vidtrekkende følger for den enkelte enn uttalelser som bare rammer æresfølelsen. Uriktige anklager om korrupsjon vil for eksempel kunne påvirke den anklagedes arbeidsutsikter og hans generelle livskvalitet. Disse krenkelsene ligger derfor nærmere opp til slik atferd som har så skadelige virkninger at det kan være på sin plass å oppstille straff.

Fremveksten av massemediesamfunnet, og da særlig utbredelsen av internett og annen teknologi som gjør det mulig å fremsette en ytring slik at den raskt blir allment kjent, har satt omdømmet i en mer utsatt posisjon enn tidligere. Selv om internett har eksistert en stund, uten at det har resultert i mer omfattende strafforfølgning av omdømmekrenkelser, er det tendenser i retning av at nettet i stadig større grad blir brukt til å fremsette denne typen krenkende ytringer.

De ytringene det er tale om å ramme, vil et stykke på vei rammes av andre straffebud. Straffeloven 2005 § 156 om forulemping av offentlig tjenestemann, § 185 om hatefulle ytringer, § 266 om hensynsløs atferd og § 267 om krenkelser av privatlivets fred vil etter omstendighetene fange opp en del tilfeller.

Den restkategorien som blir stående igjen uten et strafferettslig vern, er først og fremst grove og usanne påstander om noens yrkesutøvelse eller faglige kvalifikasjoner. Slike ytringer faller helt utenfor straffeloven 2005 § 185 og § 267. En endring av § 156, slik at den også beskytter mot sjikane som utføres *på grunn av* tjenesteutøvelsen, vil i noen grad kunne gi offentlige tjenestemenn et vern mot slike ytringer, men da begrenset til bruk av skjellsord og liknende grovt forulempende ordbruk. Det er nok i slike tilfeller behovet for et strafferettslig vern er størst, men også private ansatte, kanskje særlig i organisasjoner som har til formål å yte bistand i konfliktfylte forhold eller å påvirke samfunnsutviklingen i en omstridt retning, kan ha behov for et slikt strafferettslig vern. Slike utsagn vil etter forarbeidene i liten grad kunne rammes som hensynsløs atferd. I forarbeidene til straffeloven 1902 § 390 a ble det fremhevet at det er selve fredsforstyrrelsen, og ikke meningsinnholdet i en ytring, som bestemmelsen tar sikte på å ramme, jf. Ot.prp. nr. 41 (1954) side 25 jf. side 24. I praksis synes ikke forarbeidene på dette punkt å ha blitt konsekvent fulgt opp, men det vil likevel være lite hensiktsmessig å utvide det saklige virkeområdet til straffeloven 2005 § 266 for å ramme straffverdige omdømmekrenkelser.

Oppsummeringsvis vil en god del av de straffverdige tilfellene, men ikke alle, kunne fanges opp av den øvrige lovgivningen, dersom det gjøres mindre endringer i straffeloven 2005 § 156 og § 185 som skissert ovenfor. Til dette kommer at bruken av straff for å motvirke ærekrenkelser har vært meget beskjeden i nyere tid. Vernet om ytringsfriheten i EMK art. 10 gjør at det bare unntaksvis vil komme på tale å anvende straff, men det er viktig å understreke at EMK ikke er til hinder for å opprettholde et straffansvar på dette feltet, jf. EMDs storkammeravgjørelse (Otchakovsky-Laurens og July mot Frankrike) fra oktober 2007 der domstolen aksepterte ileggelse av bot for fremsetting av ærekrenkende ytringer.

Den som ærekrenkes, gjøres ikke rettsløs, ettersom adgangen til å kreve erstatning og oppreisning vil bli opprettholdt og gi den beskyttelsen som SP artikkel 17 og EMK artikkel 8 krever. Det sentrale er derfor ikke om slike ytringer skal få rettslige konsekvenser, men om straff i dag er en egnet reaksjon.

Etter departementets syn taler gode grunner for å erkjenne at straff ikke lenger er en praktisk eller formålstjenlig sanksjon mot de rene omdømmekrenkelser. En avkriminalisering fikk god støtte blant høringsinstansene, og det til tross for at departementet selv ikke antydet en slik løsning i høringsbrevet. Departementet har lagt spesielt stor vekt på at både Advokatforeningen og riksadvokaten går inn for å oppheve straffebestemmelsene. Ikke å videreføre et straffansvar for omdømmekrenkelser kan føre til at man i noen fremtidige situasjoner ikke vil kunne strafforfølge enkelte forhold som mange vil anse som straffverdige, men praksis i dag tilsier at det vil dreie seg om så få tilfeller at de ikke kan begrunne en videreføring av generelle bestemmelser om straff for omdømmekrenkelser. På denne bakgrunn går departementet ikke inn for å videreføre det strafferettslige vernet av omdømmet i straffeloven 2005.

Vern av avdødes minne

Departementet går ikke inn for å videreføre vernet av avdødes minne i straffeloven 1902 § 252, og slutter seg her til Straffelovkommisjonens synspunkter. Etter departementets syn er det imidlertid ønskelig at avdødes minne er vernet av reglene om erstatning og oppreisning, hvilket etter gjeldende rett er uklart. Departementet foreslår derfor å utforme skadeserstatningsloven § 3-6 a (se nedenfor) slik at dette går klart frem.

5.14.3.3 Erstatning og oppreisning

Uttrykket «krenke en annens fred» i skadeserstatningsloven § 3-6 er som nevnt i punkt 5.14.1.4 blitt oppfattet som en henvisning til det objektive gjerningsinnholdet i straffeloven 1902 § 246 og § 247. Departementet tar ikke sikte på å foreta noen materielle endringer i vilkårene for å kreve erstatning eller oppreisning. En minimumsløsning ville derfor kunne være å erstatte henvisningene til straffeloven 1902 § 246 og § 247 med «den som har krenket en annens ære», og uttale i merknaden til endringen at meningen er å videreføre gjeldende rett i dag. En slik løsning har imidlertid sine uheldige sider, ettersom loven ville blitt enda mindre opplysende enn i dag. Det er lite ønskelig, især ettersom erstatning og oppreisning etter forslaget får en enda mer sentral plass som lovfestet reaksjon mot ærekrenkelser. Departementet foreslår derfor å endre skadeserstatningsloven § 3-6, og å innføre en ny § 3-6 a om erstatning for ærekrenkelser slik at loven i større grad enn i dag gir anvisning på når erstatning og oppreisning kan kreves som følge av en ærekrenkelse. Det er i likhet med lovforslaget som ble sendt på høring i mai 2008 lagt vekt på å utforme bestemmelsen slik at den er i samsvar med og gir informasjon om hvilke vurderingstemaer og momenter som står sentralt i EMDs og Høyesteretts praksis.

5.14.3.4 Mortifikasjon

Det har vært delte meninger om mortifikasjonsordningen bør videreføres. I høringsnotatet som ble sendt på høring 30. mai 2008 ble det foreslått å beholde bestemmelsene. Også Straffelovrådet tok i NOU 1995:10 til orde for en videreføring, riktignok under dissens. De fleste høringsinstansene som har uttalt seg om spørsmålet har derimot foreslått å oppheve mortifikasjonsreglene.

Mortifikasjonsinstituttets plass i norsk rett har hatt sammenheng med at mortifikasjon tidligere ble idømt så fremt ytreren ikke maktet å føre sannhetsbevis for sin ytring – også der han beviselig ikke hadde opptrådt subjektivt klanderverdig. Praksis fra EMD har medført at reglene ikke lenger kan praktiseres i tråd med disse forutsetningene. I motsetning til det tradisjonelle norske synet, anser ikke EMD mortifikasjon for å være et nøytralt virkemiddel. Det betraktes i stedet som et inngrep i ytringsfriheten, som er konvensjonsstridig dersom ikke vilkårene for å begrense denne rettigheten i EMK art. 10 nr. 2 er oppfylt. Metoden EMD anvender for å avgjøre om det kan gjøres et slikt inngrep har langt på vei uthult mortifikasjonsreglenes formål. Det er ikke alltid anledning til å mortifisere det som etter norsk rett ville ha blitt ansett som usanne beskyldninger, dersom disse har et sterkt innslag av vurderinger («value judgments»). Og selv der man står overfor uriktige faktapåstander («statements of fact»), kan mortifikasjon være betinget av at ytreren har opptrådt subjektivt klanderverdig med hensyn til sannheten av en beskyldning. Disse endringene medfører at vilkårene for straff og erstatning/oppreisning på den ene side og mortifikasjon på den andre, langt på vei har smeltet sammen. Dermed har mortifikasjon mistet mye av sin selvstendige betydning. Argumentet vil imidlertid avdempes noe dersom utviklingen går i retning av at sanksjonens intensitet tillegges en større betydning for hvor vidtrekkende begrensningene i adgangen til å sanksjonere ytringer skal forstås.

Endringene som følge av EMDs praksis blir særlig merkbare når man ser hen til hva en dom for mortifikasjon nærmere bestemt går ut på. I dag blir en beskyldning som mortifiseres kjent «død og maktesløs». Etter forslaget som ble sendt på høring 30. mai 2008 skal domsslutningen i stedet lyde på at beskyldningen var usann. Enkelte høringsinstanser, herunder riksadvokaten, går inn for at slutningen heller burde gå ut på at sannhetsbevis ikke er ført. I begge tilfellene er imidlertid beskyldningens sannhet ikke alltid det springende punktet i vurderingen. Det er derfor ikke så treffende som før å lovfeste en sanksjon som tilsynelatende knytter rettsvirkninger direkte til den manglende sannheten i en beskyldning, når det i en del saker ikke er dette som er avgjørende for om reaksjonen kan ilegges.

Til fordel for å opprettholde mortifikasjonsinstituttet kan det anføres at det stadig er et vilkår for mortifikasjon at beskyldningen må anses som usann, og selv om dette ikke er et tilstrekkelig vilkår – slik at ikke alle usanne beskyldninger lenger kan mortifiseres – gir det fortsatt mening når det skjer. Det kan også gjøres gjeldende at det er behov for å supplere reglene om erstatnings- og oppreisningsansvar, slik at disse ikke er de eneste lov-

festede sanksjonene mot omdømmekrenkelser. Departementet har under tvil kommet til at de to sistnevnte argumentene ikke bør tillegges avgjørende vekt, og går inn for ikke å videreføre mortifikasjonsinstituttet.

5.15 Andre bestemmelser i straffeloven 1902 som ikke foreslås videreført i kapitlet om vern av den personlige frihet og fred

5.15.1 Straffeloven 1902 § 145 første ledd annet straffalternativ

Bestemmelsen rammer den som «baner seg adgang til en annens låste gjemmer». Straffebudet verner om mindre oppbevaringssteder som skap, kommoder osv. Begrunnelsen for å oppheve straffebudet fremgår av departementets alminnelige merknader til forbudet mot uberettiget adgang eller opphold, jf. forslaget til § 268.

5.15.2 Straffeloven 1902 § 215

Straffeloven 1902 § 215 rammer den som i rettsstridig hensikt «søger at unddrage en anden ham tilkommende Familiestand eller at tilvende sig selv eller andre en falsk Familiestand». Etter annet ledd kommer ikke bestemmelsen til anvendelse ved fastsettelse av farskap etter barneloven.

Straffelovkommisjonen foreslår å oppheve bestemmelsen, jf. delutredningen side 407. Det pekes på at straffebudene mot dokumentfalsk, bedrageri og falsk forklaring vil kunne ramme de forhold som § 215 omhandler.

Ingen av *høringsinstansene* har uttalt seg om bestemmelsen.

Departementet slutter seg til Straffelovkommisjonens forslag og vurderinger. Bestemmelsen har vært lite brukt i praksis.

5.15.3 Straffeloven 1902 § 217

Straffeloven 1902 § 217 skjerper straffen for omsorgsunndragelse etter samme lov § 216 dersom et barn er unndratt omsorg «i utuktig øiemed». Straffebudet har en strafferamme på 6 år, og opererer med to minstestraffer avhengig av hvor gammelt barnet er. Ved unndragelse av barn mellom 14 og 16 år skal minstestraffen være fengsel i minst 6 måneder. Er barnet under 14 år skjerpes minstestraffen til 1 års fengsel.

Straffelovkommisjonen foreslår i delutredningen side 407 å oppheve bestemmelsen, da de praktisk viktige tilfellene som § 217 omhandler vil kunne rammes som grov frihetsberøvelse.

Ingen av *høringsinstansene* har uttalt seg om kommisjonens forslag.

Departementet slutter seg til Straffelovkommisjonens forslag og vurderinger.

5.15.4 Straffeloven 1902 § 220 annet ledd

Straffeloven 1902 § 220 annet ledd rammer den som inngår ekteskap i strid med ekteskapsloven § 3 om ekteskap mellom nære slektinger. (Forbudene gjelder også ved inngåelse av partnerskap etter partnerskapsloven.) Den øvre strafferammen er fengsel inntil 4 år.

Straffelovkommisjonen foreslår å oppheve straffebudet, jf. delutredningen side 409. Dette begrunnes med at de hensyn som bestemmelsen skal sikre, ivaretas av andre straffebud, herunder forbudet mot uriktig forklaring, dokumentfalsk, og bestemmelser i sedelighetslovgivningen.

Under *høringen* gikk *Barne- og familiedepartementet* imot å avkriminalisere inngåelse av ekteskap mellom nærstående, ettersom straffebudet synliggjør at slik atferd er uakseptabel. Kommisjonens forslag ble støttet av *Advokatforeningen*. og *Barne-, ungdoms- og familieforvaltningen* hadde ikke sterke innvendinger mot å oppheve bestemmelsen, men påpekte at en opphevelse kan medføre at man mister en bestemmelse som har virket preventivt.

Departementet slutter seg til Straffelovkommisjonens forslag og vurderinger. Inngivelse av falske opplysninger til offentlige myndigheter, dokumentfalsk osv. rammes av andre straffebud. Forbudets hovedbegrunnelse – arvebiologiske hensyn – ivaretas av straffebestemmelsen som retter seg mot incest. Departementet foreslår derfor ikke å videreføre denne delen av § 220 annet ledd.

5.15.5 Straffeloven 1902 § 220 tredje ledd

Straffeloven 1902 § 220 tredje ledd rammer den som bevirker eller medvirker til at et ekteskap eller registrert partnerskap som på grunn av de benyttede former er ugyldig, inngås med noen som er uvitende om ugyldigheten.

Straffelovkommisjonen foreslår å oppheve bestemmelsen, jf. delutredningen side 409. Bestemmelsen har ikke vært anvendt i rettspraksis i nyere tid, og det er derfor ikke et behov for å videreføre bestemmelsen. Ingen av *høringsinstansene* har kommentert kommisjonens forslag.

Departementet slutter seg til Straffelovkommisjonens forslag og vurderinger.

5.15.6 Straffeloven 1902 § 226

Straffeloven 1902 § 226 regulerer frihetsberøvelser hvor gjerningspersonens forsett ikke dekker alle elementene i gjerningsbeskrivelsen i straffeloven 1902 § 223.

Første straffalternativ i første ledd rammer den som gjør seg skyldig i en frihetsberøvelse som han «uden skjellig Grund anser for lovlig», mens annet alternativ omfatter den som på en slik måte tilsidesetter den lovbestemte fremgangsmåten under utføring av en lovlig pågripelse.

Straffelovkommisjonen foreslår å ikke videreføre bestemmelsen, jf. delutredningen side 409–410. I rettspraksis er det lagt til grunn at en gjerningsperson som er i uaktsom villfarelse om rettsregler skal bedømmes etter straffeloven 1902 § 223. Paragraf 226 første straffalternativ er derfor bare anvendelig der det foreligger faktisk uvitenhet, hvilket medfører at bestemmelsen har liten praktisk betydning. Forhold som nevnt i annet straffalternativ vil dekkes av andre straffebestemmelser.

Ingen av *høringsinstansene* har uttalt seg om bestemmelsen.

Departementet kan i det vesentlige slutte seg til kommisjonens begrunnelse for å oppheve straffeloven 1902 § 226. Første straffalternativ har mistet sin vesentlige betydning som følge av at man i rettspraksis har gitt forbudet et begrenset anvendelsesområde. Annet straffalternativ synes overflødig sett i forhold til den øvrige straffelovgivningen. Ved pågripelser foretatt av politiet vil straffeloven 2005 §§ 171 – 173 ramme de samme handlingene. Der andre enn politiet står for pågripelsen, vil de alminnelige bestemmelsene om integritetskrenkelser gi den fornærmede et tilstrekkelig vern. Departementet foreslår derfor ikke å videreføre straffeloven 1902 § 226.

5.15.7 Straffeloven 1902 § 338

Straffeloven 1902 § 338 rammer den som inngår ekteskap ved tilsidesetting av de gjeldende bestemmelser om prøving av ekteskapsvilkårene, dispensasjon eller andre lovbestemte betingelser. Medvirkning er også straffbart. Straffen er bot.

Straffelovkommisjonen foreslår å oppheve bestemmelsen, jf. delutredningen side 416. Kommisjonen anser ikke straffebestemmelsen for å være nødvendig for å sikre normal etterlevelse av reglene, ettersom vigsleren skal sørge for at reglene om prøving av ekteskapsvilkårene mv. blir fulgt, og eventuelt nekte å foreta vigselen dersom dette ikke er tilfellet. I andre tilfeller vil straffebudene mot misbruk av offentlig myndighet eller dokumentfalsk kunne ramme forholdet. Ettersom kommisjonen går inn for å oppheve bigamibestemmelsen i straffeloven 1902 § 220 annet og tredje ledd, ville også § 338 få et videre anvendelsesområde enn i dag dersom den ble stående.

Ingen av *høringsinstansene* har uttalt seg om bestemmelsen.

Departementet slutter seg til Straffelovkommisjonens forslag og vurderinger. For å få sammenheng i regelverket, tilsier særlig opphevelsen av § 220 annet og tredje ledd at § 338 ikke videreføres i straffeloven 2005.

5.15.8 Straffeloven 1902 § 390 c

Domstolloven § 131 a oppstiller et forbud mot fotografering, filmopptak eller opptak for radio eller fjernsyn under rettsforhandlingene i straffesaker. Bestemmelsen forbyr også å gjøre opptak av siktede eller domfelte på vei til eller fra rettsmøter, eller under opphold i bygningen hvor møtet skal holdes. Etter § 198 tredje ledd kan overtredelse sanksjoneres med bot. Også den som offentliggjør et bilde eller opptak som er fremskaffet i strid med § 131 a kan bøtelegges.

Ved lov 4. juni 1999 nr. 37 ble domstolloven § 131 a opphevet, men opphevingen ble ikke satt i kraft. Forbudet mot fotografering og opptak under rettsmøter i straffesaker skulle overføres til domstolloven § 131. Bestemmelsen om fotografering mv. av siktede eller domfelte på vei til og fra rettsmøtet skulle videreføres i straffeloven § 390 c første ledd nr. 3. Forbudets virkeområde skulle også utvides til å gjelde fornærmede. I tillegg skulle man forby fotografering og filming av mistenkte som var i politiets varetekt, og mistenkte eller vitner som under etterforskning var sammen med politiet. Bakgrunnen for lovendringen var et forslag fra stortingsrepresentant Olav Akselsen, inntatt i dokument 8: 75 (1994–1995). Han pekte på at navn og bilde av mistenkte og siktede var blitt slått stort opp i media, og at dette kunne ha en uheldig stemplingseffekt. I en del drapssaker var også ofrene blitt fremstilt på en negativ måte. Justiskomiteen ba Regjeringen vurdere om det var nødvendig med lovendringer for å bedre vernet til mistenkte, siktede og fornærmede i straffesaker. Justiskomiteen ba Regjeringen også vurdere hvordan forslaget kunne gjennomføres, jf. Innst. S. nr. 45 (1995–1996). I tillegg reiste riksadvokaten spørsmål om fotoforbudet også burde gjelde på etterforskningsstadiet. Det var på denne bakgrunn at § 390 c ble utformet,

jf. Ot.prp. nr. 55 (1997–1998) om lov om endringer i rettergangslovene m.m. (kildevern og offentlighet i rettspleien) side 57–59. Lovendringen ble sanksjonert ved lov 4. juni 1999 nr. 37, men møtte stor motstand fra pressehold. Det ble besluttet at endringene ikke skulle tre i kraft før det var foretatt en nærmere utredning, jf. kgl. res. 4. juni 1999 nr. 567.

Den 14. desember 1999 sendte Justisdepartementet ut et høringsbrev med forslag til endring av reglene. Også de nye forslagene ble møtt med skepsis av en rekke høringsinstanser. I forbindelse med revisjonen av Grunnloven § 100 uttrykte Ytringsfrihetskommisjonen skepsis til § 390 c, og tok til orde for en revisjon, jf. NOU 1999: 27 side 125–128 og side 251. I St.meld. nr. 26 (2003–2004) om endring av Grunnloven § 100 side 58 – 60 sluttet departementet seg til forslaget om å vurdere utformingen av § 390 c på ny.

Straffelovkommisjonen har ikke omtalt § 390 c i sin utredning. Ingen av *høringsinstansene* har kommentert bestemmelsen.

Departementet har kommet til at de beste grunner taler for ikke å videreføre straffeloven 1902 § 390 c i sin nåværende form. Det samme gjelder innføringen av § 131 og opphevingen av § 131 a i domstolloven, med den tilhørende justering av domstolloven § 198 tredje ledd.

Spørsmålet om rekkevidden av fotoforbudet i straffesaker reiser vanskelige spørsmål, av så vel rettspolitisk som rettsdogmatisk art. Grunnleggende sett er det tale om en avveining av to tungtveiende hensyn – personvern og informasjonsfrihet, som er en del av ytringsfriheten. Den kraftige kritikk som har blitt rettet mot § 390 c, både i sin opprinnelige form og i de alternative forslagene som senere ble satt frem, kan tyde på at bestemmelsen ikke representerer en ideell avveining av disse hensyn. Erfaringene de ti siste år tyder etter departementets syn på at bestemmelsen ikke dekker noe stort behov.

Adgangen til å offentliggjøre bilder og opptak av mistenkte vil fortsatt være regulert av domstolloven § 131 a jf. § 198 tredje ledd og åndsverksloven § 45 c jf. § 54.

5.15.9 Straffeloven 1902 § 430 a

Bestemmelsen oppstiller en plikt til å trykke imøtegåelser av anførsler av faktisk art som er trykket i et blad eller tidsskrift. Bestemmelsen er omtalt i punkt 5.13.3.

5.15.10 Straffeloven 1902 § 432

Straffebudet rammer grovt misvisende gjengivelser av offentlige myndigheters forhandlinger. Bestemmelsen er omtalt i punkt 5.13.3.

5.15.11 Straffeloven 1902 § 434

Bestemmelsen oppstiller en plikt til å sende det stedlige politi et eksemplar av visse typer trykte skrifter. Bestemmelsen er omtalt i punkt 5.13.3.

5.15.12 Straffeloven 1902 § 435

Paragraf 435 inneholder en særskilt inndragningshjemmel. I saker om overtredelse av § 433 skal inndragning alltid foretas. Det samme kan besluttes der det foreligger overtredelse av § 428, § 429 eller § 432. Bakgrunnen for bestemmelsen er at § 38 bare åpner for inndragning av skrifter med et «forbrytersk» innhold, og at lovbrudd som regnes som forseelser derfor ikke kvalifiserer til inndragning.

Straffelovkommisjonen foreslår å oppheve bestemmelsen, jf. delutredningen side 427. Kommisjonen foreslår at det ikke skal gjelde noen særregler for inndragning av trykte skrifter, slik at disse skal vurderes etter de generelle inndragningsbestemmelsene, jf. delutredningen side 262–264. Den eneste forskjellen blir da at inndragning etter straffeloven 1902 § 435 er obligatorisk ved overtredelser av § 433, noe som ikke er en tilstrekkelig begrunnelse til å videreføre inndragningshjemmelen.

Av *høringsinstansene* har bare *Norsk Redaktørforening* uttalt seg om bestemmelsen. Den støtter Straffelovkommisjonens forslag.

Departementet slutter seg til Straffelovkommisjonens forslag og vurderinger. Det pekes på at Straffelovkommisjonens forslag om å oppheve skillet mellom forbrytelser og forseelser og om å oppheve særbestemmelsen i straffeloven 1902 § 38 om inndragning av trykt skrift er fulgt opp, jf. Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) side 55–57 og side 349–350. Det er derfor ikke behov for å videreføre § 435.

6 Voldslovbrudd

6.1 Innledning

Departementets forslag til kapittel 25 i straffeloven 2005 viderefører i hovedsak bestemmelsene i straffeloven 1902 kapittel 22 om forbrytelser mot liv, legeme og helbred. Bestemmelsene i kapittel 25 har det til felles at de er ment å verne individets fysiske integritet mot alvorlige krenkelser. Departementet følger i hovedsak opp Straffelovkommisjonens skisse til kapittel 27 om vern av liv og legeme.

De mest markante endringsforslagene følger opp Soria Moria-erklæringen om skjerpet straff for vold i nære relasjoner, kjønnslemlestelse, grov vold og drap. I hovedtrekk foreslås det at straffene skjerpes med rundt en tredjedel.

I bestemmelsene om legemskrenkelser foreslår departementet flere terminologiske og strukturelle endringer. Det som tidligere har vært omtalt som legemsfornærmelse erstattes i forslaget med kroppskrenkelse, og legemsbeskadigelse erstattes med kroppsskade. Det foreslås også en betydelig forenkling og reduksjon av straffalternativene for voldslovbrudd. Straffeloven 1902 oppstiller 16 straffalternativer for legemskrenkelser. Etter forslaget her er antallet redusert til fem. Det foreslås et grunndelikt for henholdsvis kroppskrenkelse og kroppsskade, og en egen bestemmelse for grov overtredelse. Bestemmelsen om grov kroppsskade inneholder imidlertid to straffalternativer fordi de mest alvorlige kroppsskadene etter departementets syn bør gis en egen forhøyet strafferamme.

Departementet ønsker som nevnt en betydelig skjerping av straffen for voldslovbrudd. For å illustrere typetilfeller av voldsutøvelse det ønskes skjerpet straff for, tas utgangspunkt i enkeltavgjørelser. Det karakteristiske ved den vold departementet særlig ønsker å ramme med strengere straff, er at den er uprovosert, ofte utøvet i ruspåvirket tilstand, mot tilfeldige personer som oppholder seg i det offentlige rom. Den uprovoserte gatevolden er altså i kjernen av den voldsutøvelse det foreslås skjerpet straff for.

Departementet foreslår en videreføring av straffeloven 1902 § 233 om drap. Bestemmelsen forenkles ved at det utelates et eget ledd med sidestrafferamme. Minimumsstraffen foreslås hevet til 8 år. På samme måte som for voldskriminalitet foreslås det en merkbar skjerping av straffen for drap. Drap begått uten at det foreligger spesielle formildende eller skjerpende omstendigheter straffes i dag med fengsel rundt 10 år. Departementet går inn for at straffen for tilsvarende drap ikke bør settes under fengsel i 12 år. En tilsvarende skjerping av straffen foreslås for drap under særdeles skjerpende omstendigheter.

Særbestemmelser om betydningen av samtykke fra fornærmede eller medvirkning til selvmord eller til selvpåført betydelig skade, videreføres i det vesentlige uten realitetsendringer. Departementet følger også opp kommisjonens forslag om å skille medlidenhetsdrap ut i en egen bestemmelse. En tilsvarende videreføring gjelder for straffansvaret for forbund om å begå drap eller volde betydelig skade.

Departementet følger ikke opp Straffelovkommisjonens forslag om å heve skyldkravet fra vanlig uaktsomhet for uaktsom forvoldelse av betydelig skade og uaktsomt forvoldelse av annens død til grov uaktsomhet. Begrunnelsen for dette er i hovedsak at departementet er mer tilbøyelig til å akseptere vanlig uaktsomhet som skyldform ved handlinger med svært alvorlige konsekvenser. I tillegg mener departementet den urimelighet som har vært anført til støtte for å heve skyldkravet, ikke lenger er like fremtredende som følge av at aktsomhetsnormen har blitt justert de senere år.

I tillegg til de generelle bestemmelsene om voldslovbrudd, inneholder kapitlet også bestemmelser som retter seg mot mer spesielle tilfeller av fysisk integritetskrenkelse. Departementet foreslår egne bestemmelser om mishandling i nære relasjoner og kjønnslemlestelse. Kjønnslemlestelsesloven foreslås dermed overført til straffeloven, uten realitetsendringer. Strafferammene foreslås imidlertid vesentlig hevet. I tillegg til at disse bestemmelsene nå foreslås videreført og plassert i kapitlet om voldslovbrudd mv., foreslår departementet en ny bestemmelse som gir et eget strafferettslig vern mot vold for enkelte særskilt utsatte yrkesgrupper. Bestemmelsen viderefører det vern enkelte yrkesgrupper hadde etter straffeloven 1902 § 127, men som de mistet som følge av en snevrere videreføring

ring av denne bestemmelsen i straffeloven 2005 § 155. Forslaget innebærer også en utvidelse av vernet til å omfatte nye grupper.

Endelig inneholder kapitlet bestemmelser som viderefører bestemmelser som setter straff for forsømmelse av hjelpeplikt og hensettelse i hjelpeløs tilstand mv.

6.2 Terminologi og straffalternativer for voldslovbrudd

6.2.1 Straffelovkommisjonens skisse

Straffelovkommisjonen foreslår som kapitteloverskrift «Vern av liv og legeme» uten at «helbred» eller «helse» nevnes uttrykkelig. Bakgrunnen er at kommisjonen foreslår et eget kapittel om vern av helse og miljø, og at man således ønsker å unngå samme uttrykk i flere kapitteloverskrifter, jf. delutredning VII side 345.

Straffelovkommisjonen foreslår videre å modernisere språket ved at «legemsfornærmelse» og «legemsbeskadigelse» erstattes med «legemskrenkelse» og «legemsskade». Som fellesbetegnelse for legemskrenkelse og legemsskade foreslås «legemsovertredelse» jf. delutredning VII side 345.

Straffelovkommisjonen foreslår dessuten forenklinger i oppbygningen og utformingen av bestemmelsene om legemskrenkelser. Etter kommisjonens oppfatning er det unødvendig med så detaljert gradering av likeartede overtredelser som i dagens bestemmelser. Kommisjonen vurderte å benytte en tredeling i vanlig, grov, og liten overtredelse. Et slikt system vil by på utfordringer med tanke på hvilken bestemmelse som skal anvendes på de uforsettlige følgene av legemskrenkelser. Derfor valgte kommisjonen å dele legemsovertredelsene inn i henholdsvis vanlig og grov legemskrenkelse og vanlig og grov legemsskade. Bestemmelsene om grove overtredelser ble foreslått utformet etter samme mønster som andre bestemmelser om grove overtredelser, jf. delutredning VII side 345. Straffeloven 1902 § 231 foreslo kommisjonen skilt ut som et eget straffalternativ i bestemmelsen om grov legemsskade.

6.2.2 Høringsinstansenes syn

Bare *Agder lagmannsrett* har uttalt seg om Straffelovkommisjonens forslag til omstrukturering og oppbygning av bestemmelsene om legemskrenkelser:

> «Skissen til bestemmelser om legemskrenkelser innebærer en forenkling i forhold til straffelovens uforholdsmessig nyanserte system. Vi påpeker at det burde være rom for en ytterligere forenkling, spesielt ved at man slår sammen reglene om legemsfornærmelse og legemsbeskadigelse. I dag brukes det uforholdsmessig mye energi på å avgjøre om det foreligger skadeforsett ved en legemskrenkelse, uten at det har noen betydning for straffutmålingen om forholdet subsumeres under straffeloven § 228 annet ledd om legemsfornærmelse med skadefølge eller § 229 første straffalternativ om forsettlig legemsbeskadigelse. Etter utkastet vil forskjellen mellom § 27-2 om grov legemskrenkelse og § 27-3 om legemsskade bli enda mindre, idet det etter § 3-11 vil bli krevet vanlig uaktsomhet – ikke culpa levissima – i forhold til skadefølgen. Strafferammen i § 27-2 og § 27-3 foreslås i begge tilfeller å være fengsel inntil tre år.
>
> Det ville være en betydelig forenkling å sløyfe forsettlig legemsbeskadigelse som en egen kategori, men bruke en regel om grov legemskrenkelse i de hyppig forekommende sakene om alminnelig vold. Graden av skyld vil da bli et straffutmålingsmoment. Dette vil også bidra til større realisme i strafferetten, idet mange som i dag dømmes etter § 229 ikke har handlet med noe aktuelt skadeforsett, men dømmes etter fingering av forsett for rushandling.
>
> Det er behov for strengere siderammer hvis en forsettlig legemskrenkelse har hatt særlig alvorlige følger, som betydelig skade eller død. Utkastet legger for stor vekt på om disse følgene er resultat av en forsettlig legemskrenkelse eller legemsskade (henholdsvis 3 og 6 år, se side 360). Når strafferammen for grov legemskrenkelse med dødsfølge blir nedsatt fra 5 til 3 år, er det lite forenlig med dagens skjerpede syn på voldsforbrytelser versus f. eks. formuesforbrytelser. Dessuten blir det mindre god sammenheng mellom strafferammen for forsettlig legemskrenkelse med dødsfølge (3 år) og strafferammen for uaktsomt drap i § 27-12 (6 år iht. s. 360 sp. 2). Nå er alminnelig oppfatning at reglene om forsettlige legemskrenkelser med dødsfølge skal brukes fremfor § 239.»

6.2.3 Departementets vurdering

6.2.3.1 Endringer i terminologi

Departementet har vurdert kommisjonens forslag til kapitteloverskrift, men har kommet til at «Voldslovbrudd mv.» er en mer dekkende betegnelse for hva bestemmelsene omhandler. I tråd med departementets målsetning om å gi den nye straffeloven en mer moderne språkdrakt, foreslås det å erstatte «legeme» med «kropp». Selv om denne begrepsforandringen umiddelbart fremstår som uvant ut fra tradisjonell juridisk terminologi, er «kropp» en mer

tidsmessig betegnelse på hva det siktes til med «legeme». Når «legeme» foreslås erstattet med «kropp», er departementet enig med kommisjonen i at «legemsfornærmelse» bør erstattes med «kroppskrenkelse» og at «legemsbeskadigelse» erstattes med «kroppsskade». Departementet foreslår imidlertid «voldslovbrudd» som fellesbetegnelse for kroppskrenkelse og kroppsskade i stedet for «legemsovertredelse». Departementet kan ikke se at forslaget om å bringe strafferettslig terminologi mer i overensstemmelse med alminnelig språkbruk kan føre til misforståelser.

6.2.3.2 Straffalternativer for voldslovbrudd

Tradisjonelt deler man kroppskrenkelsene og kroppsskadene inn etter hvor alvorlige overtredelsene er. Straffeloven 1902 §§ 228, 229 og 231 har til sammen åtte straffalternativer. Siden strafferammen i hvert enkelt tilfelle kan heves i medhold av § 232, øker antall straffalternativer til 16. Flere har den samme eller nesten lik strafferamme.

Gjeldende bestemmelser i straffeloven 1902 åpner for overlappende gradering av temmelig likeartede overtredelser, hvilket er unødvendig. Departementet er derfor enig i at det er grunn til å forenkle graderingen i straffalternativene for voldslovbrudd.

Departementet har vurdert *Agder lagmannsretts* forslag om å slå sammen kroppskrenkelser og kroppsskade i én bestemmelse. Departementet er langt på vei enig i begrunnelsen for forslaget, men er av den oppfatning at det er mest hensiktsmessig å opprettholde skillet mellom kroppskrenkelser og kroppsskade for å markere en forskjell i straffverdighet mellom voldslovbrudd med forsettlige og uforsettlige skadefølger.

Det foreslås derfor å dele voldslovbruddene inn i vanlig og grov kroppskrenkelse (§§ 271 og 272) og vanlig og grov kroppsskade (§§ 273 og 274). Forslaget tar opp i seg straffeloven 1902 § 232 om en høyere øvre strafferamme dersom lovovertredelsen er begått under særdeles skjerpende omstendigheter.

Straffeloven 1902 § 231 foreslås i tråd med Straffelovkommisjonens skisse videreført som annet ledd i bestemmelsen om grov kroppsskade. Når departementet foreslår å gradere kroppskrenkelse og kroppsskade i vanlig og grov overtredelse, er det strengt tatt ikke nødvendig å videreføre straffeloven 1902 § 231 i et eget ledd med en egen øvre strafferamme. Når departementet likevel velger å gjøre dette, skyldes det et ønske om å unngå å plassere overtredelser med stor forskjell i straffverdighet innenfor samme strafferamme.

Departementets forslag til straffalternativer for voldslovbrudd innebærer at det samlede antall straffalternativer reduseres fra 16 til fem.

6.3 Kroppskrenkelse

6.3.1 Gjeldende rett

Straffeloven 1902 § 228 setter straff for å øve vold mot en person eller på annen måte fornærme en person på legemet. Det er altså to alternative forøvelsesmåter, hvor vold er det alternativet som oftest kommer til anvendelse.

Det beror på en totalvurdering hva som forstås med vold. Omstendigheter rundt handlingen, særlig graden av voldsomhet og handlingens krenkende karakter, står sentralt ved vurderingen. Typiske eksempler på vold er å slå, klype, sparke og skalle. Det kreves imidlertid ikke at gjerningspersonen ved sin kraftanvendelse er i fysisk kontakt med fornærmede. Voldsbegrepet omfatter også å kaste stein på en annen person eller kjøre på vedkommende med sykkel. Det kreves heller ikke at volden medfører smerte eller etterlater seg merke på kroppen.

Den andre alternative forøvelsesmåten er beskrevet ved at gjerningspersonen på annen måte fornærmer noen på legemet. Dette alternativet favner videre enn voldsbegrepet, og er ment å fange opp de mer subtile formene for legemsfornærmelse. Det beror på en konkret vurdering hva det vil si å fornærme noen på legeme. Det kan være handlinger som har en fysisk innvirkning på fornærmede ved at vedkommende får i seg brekkmiddel eller handlinger som har sterk innvirkning på sansene, som for eksempel svært høy lyd, skarpt lys eller vond lukt. Det er også mulig at legemsfornærmelsen kan være av mer psykisk art, men handlingen må imidlertid ha virkning på legemet for at forholdet skal bedømmes som legemsfornærmelse. Sjelelige lidelser er ikke vernet etter dette alternativet.

Medvirkning er straffbar og forsøk er straffbart, jf. straffeloven 1902 § 49. Skyldkravet er forsett, jf. § 40.

Straffeloven 1902 § 228 må avgrenses oppad mot straffeloven 1902 § 229 om legemsskade. Grensedragningen beror på en skjønnsmessig helhetsvurdering, der skadens art, varighet og omfang må tas i betraktning. I utgangspunktet omfattes ikke rene lesjoner eller blåmerker som leges av seg selv, av begrepet «skade», jf. for eksempel Rt. 2006 side 970.

For det tilfellet det foreligger en skade, beror det videre på gjerningsmannens forsett om handlingen skal subsumeres under § 228 eller § 229. Hvis skaden er voldt forsettlig, straffes handlingen etter

§ 229. Uforsettlige skadefølger straffes etter § 228 annet ledd.

Tredje ledd åpner for straffritak ved provokasjon og retorsjon. Det beror på rettens skjønn om disse straffritaksgrunnene skal gis anvendelse. Retorsjon er regulert i første punktum og åpner for straffritak hvor gjerningspersonen er blitt utsatt for en etterfølgende legemsfornærmelse eller legemsbeskadigelse. Provokasjon er regulert i annet punktum og åpner for straffritak på grunn av en forutgående legemsfornærmelse, legemsbeskadigelse eller ærekrenkelse.

Fjerde ledd regulerer påtalespørsmålet. I utgangspunktet er påtale betinget av fornærmedes begjæring. Påtalen er imidlertid ubetinget offentlig dersom forbrytelsen har hatt døden til følge, er forøvd mot den skyldiges tidligere eller nåværende ektefelle eller samboer, er forøvd mot den skyldiges barn eller barn til den skyldiges ektefelle eller samboer, er forøvd mot den skyldiges slektning i rett oppstigende linje eller allmenne hensyn krever påtale.

Straffen for overtredelse av første ledd er bot eller fengsel inntil 6 måneder. Etter annet ledd kan fengsel inntil 3 år anvendes dersom en legemsfornærmelse har til følge skade på legeme eller helbred eller betydelig smerte. For det tilfellet at legemsfornærmelsen har døden til følge, eller skaden er betydelig, kan fengsel inntil 5 år anvendes. I tillegg heves den øvre strafferammen dersom legemsfornærmelsen er utført på en måte som beskrevet i straffeloven 1902 § 232.

Straffastsettelsen ved overtredelse av straffeloven 1902 § 228 første ledd varierer både når det gjelder reaksjonsvalget og utmålingen. Mye avhenger av de individuelle omstendigheter i den enkelte sak, ikke minst om voldshandlingen var fremkalt av en forutgående provokasjon, om gjerningspersonen tidligere er straffet for vold (§ 230), om handlingen var ekstraordinært farlig eller rå m.m. (§ 232) eller om vedkommende var under 18 år på gjerningstiden (§ 55).

Det er fra regjeringens side uttrykt at man ønsker en vesentlig skjerping av straffenivået ved grove voldslovbrudd. Departementet vil derfor ved beskrivelsen av det gjeldende nivå konsentrere seg om de grovere tilfellene innenfor hver kategori, fortrinnsvis de lovbrudd som er begått uten foranledning fra offerets side, eller hvor provokasjonen er så vidt beskjeden i forhold til voldshandlingen at det er berettiget å kalle den uprovosert.

Straffenivået ved de uprovoserte overtredelser av straffeloven 1902 § 228 første ledd vil nok variere mellom bot, betinget fengsel, samfunnsstraff og ubetinget fengsel. Generelt må likevel kunne sies at det i disse tilfellene skal lite til før det blir tale om en kort ubetinget fengselsstraff, forutsatt at lovbryteren er over 18 år. Det er gode grunner for å anta at straffenivået ved overtredelse av § 228 første ledd er blitt noe strengere i løpet av de siste 20 årene. Det foreligger her knapt noen retningsgivende avgjørelse fra Høyesterett, i alle fall når det gjelder den typiske overtredelse. Påtalemyndighetens praksis ved bøtelegging og underrettspraksis gir noen indikasjoner. Det hører her med i bildet at tidligere ble mange av disse overtredelsene av prosessuelle grunner subsumert under den dagjeldende løsgjengerlov § 17, som var en forseelse, og avgjort med en bot. Dette gjaldt for øvrig også grovere voldsforbrytelser, subsumert under § 228 annet ledd og endog § 229, jf. punkt 6.3.4.3.

Grensene mellom § 228 første ledd og annet ledd og § 229 første ledd kan undertiden være vanskelig å trekke. Dels er de objektive grenser noe flytende, og dels er det ulike skyldkrav med hensyn til skadefølgen. Utad kan overtredelsene fortone seg ganske like og likevel bli subsumert under forskjellige bestemmelser.

Paragraf 228 første ledd har en øvre grense både mot annet ledd og mot § 229 første ledd. Ved de groveste overtredelsene av § 228 første ledd kan straffen bli ganske streng. I Rt. 2006 side 970 er inntatt en avgjørelse som gjaldt et typisk tilfelle av voldsutøvelse i det offentlige rom, der lovbryteren var påvirket av alkohol. Fornærmede ble slått flere ganger med knyttet neve og sparket, noe som resulterte i åtte blåmerker, en viss hevelse og smerte i venstre kjeveledd. Fornærmede ble sykmeldt i noe under to uker. Det straffbare forhold ble ansett som et grensetilfelle mot straffeloven 1902 § 229. Straffen ble satt til 75 dagers ubetinget fengsel. Et temmelig parallelt saksforhold forelå i saken i Rt. 1991 side 361. Der ble voldsutøvelsen, som resulterte i brudd på neseskjelettet, subsumert under § 228 annet ledd. Uten at det var direkte uttalt i dommen, forelå klarligvis et tilfelle som grenset mot § 229. Straffen ble satt til ubetinget fengsel i 25 dager.

Voldsutøvelsen i de to sakene fremkom etter noe krangling, uten at denne synes å ha blitt tillagt noen vekt ved straffutmålingen. Volden må derfor karakteriseres som tilnærmet uprovosert. Den høyst ulike straffutmålingen bærer bud om at Høyesterett i dag behandler denne form for voldsutøvelse klart strengere enn for noen år siden.

Det er øvrig ikke mulig å si noe sikkert om straffenivået for typisk overtredelse av straffeloven 1902 § 228 annet ledd første straffalternativ. I praksis varierer nivået fra 20-30 dagers ubetinget fengsel, jf. for eksempel Rt. 1993 side 371, til 120 dagers

ubetinget fengsel, avhengig av omstendighetene i den enkelte sak, derunder om § 230 og/eller § 232 kommer til anvendelse, jf. Rt. 1995 side 1128. Lagmannsrettspraksis fra de senere årene antyder imidlertid at straffenivået for de typiske overtredelsene av straffeloven § 228 annet ledd er fengsel i området 30 til 45 dager, jf. til illustrasjon LH-2006-157723 og LH-2007-61341.

6.3.2 Straffelovkommisjonens skisse

Straffelovkommisjonen skisserer en straffebestemmelse som svarer til straffeloven 1902 § 228 første ledd om legemsfornærmelse. Det fremheves at bestemmelsen, som i dag, bør omfatte både vold og andre krenkelser som fysisk rammer kroppen.

Når det gjelder adgangen til å gjøre kroppskrenkelsen straffri på grunn av retorsjon eller provokasjon, peker kommisjonen på at straffeloven 1902 § 228 tredje ledd har vært kritisert for å være noe vanskelig å finne ut av, siden den i en setning behandler spørsmålet om straffritak både for angriperen (retorsjon) og for den som svarte på angrepet (provokasjon). Kommisjonen mener at bestemmelsen bør bli redigert slik at den skiller klarere mellom de to tilfellene. Det bør tydeligere fremgå at straffrihet ved retorsjon kan innrømmes også når gjengjeldelseshandlingen var en legemsskade, og tilsvarende at straffrihet ved provokasjon kan innrømmes også når provokasjonshandlingen var en legemsskade. Dette vil bringe bestemmelsens ordlyd i overensstemmelse med den tolkning av straffeloven 1902 § 228 tredje ledd som er lagt til grunn i rettpraksis, og som egentlig er innlysende.

Straffelovkommisjonen foreslår å videreføre straffeloven 1902 § 228 annet ledd i en ny bestemmelse om grov legemskrenkelse. Bestemmelsen skisseres etter samme mønster som de andre bestemmelsene om grov overtredelse. Kommisjonen fremhever at det vil bero på en skjønnsmessig helhetsvurdering av handlingen om bestemmelsen om grov legemskrenkelse kommer til anvendelse.

Etter kommisjonens syn er det ved opplistingen i lovteksten av momenter som særlig skal tillegges vekt ved vurderingen, naturlig å ta utgangspunkt i de omstendigheter som er nevnt i straffeloven 1902 §§ 228 annet ledd og 232. I tillegg foreslås det å legge vekt på om handlingen ble begått på en særlig rå eller farlig måte. Dette alternativet er tenkt å dekke alternativene «Kniv eller andet særlig farlig Redskap», «udført paa en særlig smertevoldende Maade» og «om den har karakter av mishandling». Kommisjonen nevner at også andre forhold kan gjøre overtredelsen særlig rå, for eksempel planmessig utføring. Det foreslås å videreføre at det uttrykkelig skal fremgå i oppregningen om handlingen var rasistisk motivert. Kommisjonen ser derimot ikke grunn til la andre sterke diskriminerende holdninger fremkomme uttrykkelig i oppregningen. Dette begrunnes med at det skal foretas en helhetlig vurdering av overtredelsen, hvilket betyr at andre diskriminerende holdninger, for eksempel til homofili eller på grunn av politiske holdninger, vil kunne tas i betraktning i vurderingen av om overtredelsen er grov.

Med den ordning kommisjonen går inn for, blir det unødvendig å nevne samlealternativet «andre særdeles skjerpende omstendigheter», jf. straffeloven 1902 § 232 første punktum. Om kravet til skyld for momentene i grovhetsvurderingen, legger kommisjonen til grunn at gjerningspersonen må ha utvist uaktsomhet om en uforsettlig følge av legemskrenkelsen for at den skal kunne tas i betraktning, mens de andre straffskjerpende momentene må være omfattet av forsettet.

Endelig foreslås det å videreføre adgangen til å innrømme straffritak ved provokasjon og retorsjon også for grov legemskrenkelse.

6.3.3 Høringsinstansenes syn

Redd Barna mener det bør nevnes eksplisitt som et moment i vurderingen av om handlingen er grov, at voldsutøvelsen er rettet mot barn. Samtidig bes det om at det fremmes forslag om at vold mot barn skal være straffskjerpende.

Senter mot etnisk diskriminering støtter Straffelovkommisjonens forslag om at «rasistisk motivert» fortsatt uttrykkelig skal «nevnes som et av de momenter som kan utgjøre straffskjerpende moment ved vold». Det påpekes at særlig «fordi hensynet til menings- og ytringsfriheten begrunner vidt spillerom for rasistiske meninger og ytringer, er det etter vårt syn særlig viktig at loven gir et klart signal om straffverdigheten av rasistisk motiverte voldshandlinger».

6.3.4 Departementets vurderinger

6.3.4.1 Videreføring av gjerningsbeskrivelsene i gjeldende rett

Departementet slutter seg til Straffelovkommisjonens forslag om å videreføre straffeloven 1902 § 228 første og annet ledd. Første ledd foreslås videreført i forslaget § 271 om kroppskrenkelse og annet ledd i forslaget § 272 om grov kroppskrenkelse. Til tross for terminologiske og redaksjonelle endringer, er forslaget ikke ment å innebære realitetsendringer i gjerningsbeskrivelsen.

Adgangen til å innrømme straffritak på grunn av

provokasjon og retorsjon videreføres både for kroppskrenkelse og for grov kroppskrenkelse. Til tross for enkelte redaksjonelle endringer for å gjøre bestemmelsen mer tilgjengelig, og bringe den i overensstemmelse med etablert forståelse, tilsiktes ingen vesentlige realitetsendinger. En viss endring har imidlertid vært nødvendig som følge av at departementet foreslår ikke å videreføre bestemmelsene om ærekrenkelse. Selv om straffbarheten av ærekrenkelser ikke foreslås videreført, mener departementet begrunnelsen for å innrømme straffritak for en forutgående ærekrenkelse fortsatt gjør seg gjeldende. Departementet foreslår derfor å videreføre en adgang til å innrømme straffritak for «særlig provoserende ytringer». Begrepet er etter sin ordlyd noe mer vidtrekkende enn hva som har blitt forstått med ærekrenkelse, men forslaget tilsikter i hovedsak å videreføre adgangen til å innrømme straffritak for provoserende verbale ytringer som etter straffeloven 1902 § 228 tredje ledd. Det vises for øvrig til merknadene til § 271.

Straffeloven 1902 § 228 fjerde ledd videreføres ikke som følge av den nye påtaleordningen, jf. straffeprosessloven § 62 a.

6.3.4.2 Særlig om kroppslig refselse av barn

Avgjørelsen inntatt i Rt. 2005 side 1567 ga grunnlag for en diskusjon om kroppslig refselse av barn i oppdragelsesøyemed. Saken gjaldt en stefar, som i oppdragelsen av to gutter på henholdsvis seks og ni år, hadde slått guttene på baken med flat hånd. Refselsene ble gjennomført på den måten at domfelte hadde tatt barna med seg på deres rom, lagt dem over sine lår/knær og gitt dem tre kraftige slag på baken med flat hånd. Guttene hadde buksene på, og ingen av slagene ga synlige merker. Guttene oppfattet imidlertid handlingene som ydmykende og reagerte med sinne og kraftig gråt.

Høyesterett uttalte at handlingene klart faller innenfor gjerningsbeskrivelsen i straffeloven 1902 § 228 første ledd. Spørsmålet Høyesterett måtte ta stilling til var om domfelte skulle frifinnes fordi handlingene ble utført i oppdragelsesøyemed – altså et spørsmål om å tolke bestemmelsen innskrenkende på grunn av at det gjaldt en unntakssituasjon straffebudet ikke tar sikte på å ramme.

Høyesterett viste til at i forarbeidene til en endring av barneloven, hvor det het at til tross for at foreldrenes kroppslige refselsesrett er opphevd, «vil det ikke rammes i straffeloven 1902 § 228 første ledd om foreldre i oppdragelsesøyemed tildeler sine barn lettere klaps». Og videre at «[v]ed avgjørelsen av hva som kan tillates, må det legges vekt på kraftanstrengelsens styrke, grad av spontanitet og preg av krenkelse». I den konkrete saken kom en enstemmig Høyesterett til at de «kroppslige refselser som er gjennomført i dette tilfellet, overstiger klart det som kan aksepteres i oppdragelsesøyemed».

Uttalelsene i forarbeidene som Høyesterett på generelt grunnlag fremhevet i sin avgjørelse, førte til at Barneombudet og Redd Barna i brev til Justisdepartementet hevdet at avgjørelsen etterlot en uklar rettstilstand om adgangen til fysisk irettesettelse av barn. Familie- og kulturkomiteen fremmet, på bakgrunn av et representantforslag fra stortingsrepresentantene Trine Skei Grande, Odd Einar Dørum, Gunvald Ludviksen og André N. Skjelstad, jf. Dokument nr. 8: 31 (2007-2008), forslag om avklaring av rettstilstanden, jf. Innst. O. nr. 30 (2007-2008). Anmodningsvedtaket lyder:

> «Stortinget ber Regjeringen utrede og fremme for Stortinget forslag om endring i barneloven § 30 i tråd med intensjonen i Dokument nr. 8: 31 (2007-2008) – representantforslag fra stortingsrepresentantene Trine Skei Grande, Odd Einar Dørum, Gunvald Ludvigsen og André N. Skjelstad.
>
> Regjeringen bes samtidig vurdere om det er behov for å klargjøre og eventuelt forsterke barns vern mot fysisk avstraffelse i straffeloven. Regjeringen bes legge frem lovforslag i løpet av høsten 2008/ våren 2009.», jf. Stortingsforhandlinger nr. 22, 12.-14 mars, sesjon 2007-2008 side 2553, jf. side 2538.

Etter lov 20. juni 1891 nr. 1 hadde foreldre adgang til «måteholden legemlig refselse» av sine barn. Denne refselsesretten ble opphevet i 1972 (jf. lov 25. februar 1972 nr.). For å gjøre det klart at barn ikke skal utsettes for vold, ble det i 1987 gitt et nytt tredje ledd i barneloven § 30 som uttrykkelig fastslår at «[b]arnet må ikkje bli utsett for vald eller på anna vis bli handsama slik at den fysiske eller psykiske helsa blir utsett for skade eller fare». Barne- og likestillingsdepartementet arbeider nå med et forslag om å tilføye et nytt annet og tredje punktum i tredje ledd hvor det uttrykkelig sies at all form for vold, både fysisk og psykisk, er forbudt selv om det skjer som ledd i barneoppdragelsen.

Justisdepartementet har vurdert om dagens rettstilstand gjør det nødvendig å klargjøre barns strafferettslige vern mot fysisk avstraffelse. Etter departementets oppfatning er det som følge av opphevelsen av refselsesretten i 1972, etterfølgende lovendringer, samt internasjonale forpliktelser om vern av barn, ingen tvil om at barn nyter det samme strafferettslige vern mot fysiske kroppskrenkelser som voksne. Departementet har overveiet å ta inn i straffeloven en bestemmelse som uttrykkelig fast-

slår dette, men har i lys av den forestående tilføyelse i barneloven, ikke funnet dette nødvendig. I tillegg kommer at en lovregulering av barns vern mot foreldres bruk av refselse i oppdragelsesøyemed, riktigst bør plasseres i barneloven.

Nå kunne kanskje forarbeidsuttalelsene det er vist til i Høyesteretts kjennelse fra 2005 gjøre det ønskelig med en uttrykkelig presisering i straffeloven at det ikke er tillatt å refse barn i oppdragelsesøyemed. Ideelt sett burde dette være overflødig, og for øvrig vil en slik presisering stride mot straffelovens oppbygning og innhold. Departementet vil imidlertid understreke at uttalelsene ikke var nødvendige for å begrunne det resultat Høyesterett kom frem til. Departementet ser det slik at gjeldende rett er slik å forstå at foreldrenes refsende maktanvendelse overfor barn i dag er uberettiget og straffbar, uansett om den skjer spontant og i oppdragelsesøyemed.

Departementet finner likevel grunn til å understreke at straffansvaret for kroppskrenkelse må avgrenses mot det man kan omtale som maktanvendelse i avvergelses- eller omsorgsøyemed. Med dette siktes det til handlinger som er ment å forhindre at barnet eller andre personer eller gjenstander blir skadet som følge av barnets spontane atferd, for eksempel når barnet er i ferd med å rive ned gjenstander fra et bord eller å brenne seg på levende lys. Med andre ord må det overfor barn skilles mellom handlinger som har karakter av umiddelbar eller etterfølgende avstraffelse av barnet, som klart er straffbart, og handlinger som består i å gripe inn for å verne barnet mot skade eller lignende.

6.3.4.3 *Skjerping av straffen for kroppskrenkelse og grov kroppskrenkelse*

Generelt om skjerping av straffen for voldslovbrudd

Vold anses i dag som et markant samfunnsproblem. Kriminalstatistikken viser at det har funnet sted en betydelig økning i antall reaksjoner mot voldslovbrudd. Det hefter imidlertid visse svakheter ved kriminalstatistikken når det gjelder spørsmålet om utviklingen har gått i retning av mer rå og brutal vold. Inndelingene i voldslovbrudd er for lite nyansert til at de kan underbygge en slik konklusjon, og for kroppskrenkelsene fremgår det ikke noe om de uforsettlige følgene. Det generelle inntrykket er imidlertid at utviklingen har gått i retning av stadig råere og mer brutal vold.

Både for fornærmede og pårørende, men også for samfunnet ellers, har disse voldslovbruddene store konsekvenser. For fornærmede vil det ofte være snakk om store helsemessige virkninger, både av somatisk og psykisk karakter, men også økonomiske konsekvenser i form av for eksempel tapt arbeidsinntekt og behov for materielle tilpasninger i hverdagen. For samfunnet som sådant bidrar voldslovbruddene til økt utrygghetsfølelse i befolkningen, og til redusert livsutfoldelse og livskvalitet. Bekjempelse av vold er derfor en prioritert oppgave for regjeringen.

I Soria Moria-erklæringen (side 69) uttaler regjeringen at den som ledd i kriminalitetsbekjempelsen har som målsetning å skjerpe straffenivået for bestemte typer lovbrudd. Grov vold er en av disse. Dette er også uttalt i forslaget til første del av spesiell del i straffeloven 2005, jf. Ot. prp. nr. 8 (2007-2008) side 24.

Grov vold er et vidtfavnende begrep. Svært mange, og til dels ulike, forøvelsesmåter og skadefølger omfattes av det som i dagligtale omtales som grov vold. Spørsmålet om skjerpet straff for grov vold er særlig aktuelt for den uprovoserte volden som er utøvd i det offentlige rom. Den typiske gatevolden som utspilles i tilknytning til opphold på utesteder eller i taxikøer, og hvor det ikke eller i svært begrenset grad foreligger et hendelsesforløp som forklarer råskapen, befinner seg i kjerneområdet for den voldsutøvelse det ønskes skjerpet straff for.

Den forståelse av grov vold som her er antydet, har vært styrende for departementets utvalg av rettspraksis for å illustrere typetilfeller av voldsutøvelse det ønskes skjerpet straff for. Det er imidlertid vanskelig å utlede noe med sikkerhet om det alminnelige straffenivået fra rettspraksis. Konkrete omstendigheter av objektiv og individuell karakter påvirker straffastsettelsen i den enkelte sak, og Høyesterett uttaler seg sjeldent om hva som bør være det alminnelige straffenivået. Departementet har derfor valgt å antyde den ønskede straffskjerpingen dels på bakgrunn av uttalelser fra Høyesterett om hva som antas å være det alminnelige straffenivået for enkelte voldshandlinger, og dels gjennom enkeltsaker for å illustrere typetilfeller av voldsutøvelse som straffen bør skjerpes for. Bestemmelsene om voldslovbrudd dekker imidlertid et betydelig antall forøvelsesmåter og skadefølger, og departementet må begrense seg til å antyde den ønskede straffskjerpingen for de mest typiske forøvelsesmåtene. En slik angivelse av ønsket straffenivå er imidlertid ikke ment å gjøre straffutmålingen mer statisk og detaljregulert. Straffastsettelsen vil som før bero på en konkret vurdering, hvor både skjerpende og formildende omstendigheter må tas i betraktning, hvilket innebærer at det i det enkelte tilfelle kan begrunnes å sette straffen under eller over det som angis som utgangspunkt for straffastsettelsen. Departementets angivelse av straffenivå er heller ikke ment å begrense utviklingen i straffe-

nivået. Straffastsettelsen skal gjenspeile den til enhver tid rådende oppfatning om hva som er riktig straff. Forslaget er derfor ikke ment å rokke ved straffutmålingens dynamiske og utviklende karakter. Tilsvarende gjelder også for de øvrige angivelsene av ønsket straffskjerping i forslaget her.

Straffutmålingspraksis kan variere noe mellom Høyesterett og underinstansene. Departementet legger imidlertid til grunn at i den grad Høyesterett har gitt en anvisning, så følger underinstansene denne. Departementet har derfor i hovedsak begrenset utvalget av rettspraksis til avgjørelser av Høyesterett. Selv om forslaget her knytter seg til straffeloven 2005, gjør departementets oppfatninger om behov for skjerping av straffen seg tilsvarende gjeldende for utmåling av straff innenfor de strafferammer som følger av straffeloven 1902. Departementet ønsker derfor at lovgiverens signaler om straffskjerping i forslaget her følges opp før straffeloven 2005 har trådt i kraft, og eventuelt slik at det skjer en gradvis oppjustering. Tilsvarende gjelder for de øvrige forslag om straffskjerping i forslaget her.

Før departementet går nærmere inn på dagens straffenivåer, finner en grunn til å bemerke at enkelte påtalemessige- og prosessuelle forhold nok kan antas å ha påvirket hvilken bestemmelse et lovbrudd har blitt pådømt etter, noe som har hatt betydning både for straffenivået og for den statistiske bedømmelsen av voldskriminalitetens omfang og alvor.

Et forhold som gjør det vanskelig å få fullstendig oversikt over straffenivået ved enkelte straffebestemmelser, er at bestemmelsene nok ikke er blitt anvendt i alle tilfeller hvor det har vært anledning til det. I stedet er lovbruddet av prosessuelle grunner blitt subsumert under mildere bestemmelser. Et vel kjent eksempel er at til dels alvorlige voldslovbrudd som legemsfornærmelse med skadefølge og legemsbeskadigelse, er blitt avgjort som forseelse med bot etter løsgjengerloven § 17 (jf. Helge Røstad, *Utvalgte emner i strafferetten og straffeprosessen* side 216).

Videre er det av betydning for vurderingen av rettspraksis at før to-instansordningen ble opphevet i 1995, kunne det hende at straffbare forhold som kunne vært pådømt etter straffeloven 1902 § 229 annet straffalternativ om arbeidsudyktighet over 2 uker, ble nedsubsumert til § 229 første straffalternativ for å unngå at saken måtte gå direkte for lagmannsretten med lagrette.

En tilsvarende tilbøyelighet til påtalemessig nedsubsumering har i noen grad skjedd fra straffeloven 1902 § 229 til § 228. I de senere år er imidlertid «behovet» for nedsubsumering blitt mindre fordi politiet har fått betydelig utvidet påtalekompetanse.

En påtalemessig praksis som her beskrevet, har en kriminalstatistisk betydning ved at relativt grove overtredelser er blitt pådømt etter mildere bestemmelser. Dette har i noen grad bidratt til å skjule både omfanget av den alvorlige voldskriminaliteten, og har medført mangelfulle beskrivelser av straffenivået ved voldslovbrudd. Dette noe nyanserte bildet av voldskriminalitetens strafferettslige bedømmelse, danner en del av den bakgrunnen som departementet anser som nødvendig for angi straffenivået etter de nye bestemmelser som foreslås.

Selv om nedsubsumering neppe er like aktuelt i dag som følge av at løsgjengerloven § 17 og to-instansordningen er opphevet, at straffeloven 2005 ikke inneholder sidestrafferammer og at fornærmede har fått utvidede rettigheter som vil gjøre det mulig å påse at forholdet pådømmes etter de straffebestemmelser som bør anvendes, mener departementet det fortsatt er et behov for skjerping av straffen for voldslovbrudd. Dette gjelder selv om straffenivået ved voldslovbrudd er blitt høyere i løpet av de siste 20 årene.

Betraktningene ovenfor om hva departementet anser som grov vold, og de forhold som er påpekt i tilknytning til utvalget av rettspraksis og kriminalstatistiske svakheter ved denne, gjør seg på tilsvarende måte gjeldende i departementets drøftelse av skjerpet straff for kroppsskade og grov kroppsskade.

Heving av den øvre strafferammen for voldslovbrudd

Straffeloven 1902 § 232 hever den øvre strafferammen for overtredelser av straffeloven 1902 § 228 til 231 for det tilfellet at lovbruddet er utført under særdeles skjerpende omstendigheter. For overtredelse av § 228 første ledd forhøyes straffen med inntil 6 måneder, mens i øvrige tilfeller forhøyes straffen med inntil 3 år. For overtredelse av § 231 kan fengsel inntil 21 år anvendes.

Departementet går inn for å redusere antall straffalternativer for voldslovbrudd, jf. punkt 6.2.3.2. For at det etter forslaget her skal gjelde en tilstrekkelig øvre strafferamme som for det tilfellet voldslovbruddet pådømmes i medhold av straffeloven 1902 §§ 228-231, jf. § 232, er det nødvendig å heve den øvre strafferammen i forslaget her. Departementets forslag om å redusere antall øvre strafferammer til totalt åtte, jf. Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) side 231, innebærer at de øvre strafferammene for enkelte voldslovbrudd etter forslaget blir høyere enn etter straffeloven 1902. Den øvre straffe-

rammen for de ulike voldslovbruddene foreslås å være: kroppskrenkelse (§ 271) bot eller fengsel inntil 1 år, grov kroppskrenkelse (§ 272) fengsel inntil 6 år, kroppsskade (§ 273) fengsel inntil 6 år, grov kroppsskade (§ 274 første ledd) fengsel inntil 10 år og grov kroppsskade hvor det voldes betydelig skade på en annens kropp (§ 274 annet ledd) fengsel inntil 15 år. Adgangen til å idømme fengsel inntil 21 år ved forvoldelse av betydelig skade på en annens kropp under særdeles skjerpende omstendigheter har departementet ikke ansett nødvendig å videreføre da fengsel inntil 15 år anses å være en tilstrekkelig øvre strafferamme.

Lovforslaget § 271

For overtredelser av forslaget til § 271 mener departementet at den tradisjon og praksis som er etablert om fastsettelse av reaksjonens art og omfang i hovedsak er tilfredsstillende og bør videreføres med reservasjon for de kroppskrenkelser som ligger i grenseområdet mot kroppsskade.

For de sistnevnte tilfeller, for eksempel slag og spark som ikke fører til skade, men sterk smerte og omfattende blåmerker – se til illustrasjon Rt. 2006 side 970 – er departementet av den oppfatning at straffenivået i dagens rettspraksis er for lavt. Som vist i redegjørelsen for gjeldende rett, punkt 6.3.1, ligger straffenivået opp mot ubetinget fengsel i 75 dager for disse voldslovbruddene. Departementet mener straffen for relativt uprovoserte kroppskrenkelser som ligger i grenseområdet mot kroppsskade normalt ikke bør ligge under 90 dager ubetinget fengsel.

Lovforslaget § 272

Det er vanskelig å si noe sikkert om straffenivået for typisk overtredelse av straffeloven 1902 § 228 annet ledd første straffalternativ. I praksis varierer nivået fra 20-30 dagers ubetinget fengsel, jf. for eksempel Rt. 1993 side 371, til 120 dagers ubetinget fengsel, avhengig av omstendighetene i den enkelte sak, derunder om § 230 og/eller § 232 kommer til anvendelse, jf. Rt. 1995 side 1128. Lagmannsrettspraksis fra de senere årene antyder imidlertid at straffenivået for de typiske overtredelsene av straffeloven § 228 annet ledd første straffalternativ er fengsel i området 30 til 45 dager, jf. til illustrasjon LH-2006-157723 og LH-2007-61341. Departementet mener straffenivået for overtredelse av § 272 bør justeres opp slik at grove kroppskrenkelser som tidligere ble straffet i området 30 til 45 dager ubetinget fengsel, etter forslaget her ikke bør ligge under 60 dager ubetinget fengsel.

6.4 Kroppsskade

6.4.1 Gjeldende rett

Straffeloven 1902 § 229 setter straff for de mer alvorlige legemskrenkelsene, de såkalte legemsbeskadigelsene. De mest alvorlige legemsbeskadigelsene er skilt ut i en egen bestemmelse om grov legemsbeskadigelse, jf. straffeloven 1902 § 231.

Gjerningsbeskrivelsen i § 229 inneholder to alternative forøvelsesmåter. Hovedalternativet knytter seg til den som skader en annen på legeme eller helbred. Det andre alternativet retter seg mot den som hensetter noen i avmakt, bevisstløshet eller lignende tilstand.

Det er etablert praksis at skadebegrepet ikke forstås slik at enhver forstyrrelse av legemets anatomiske eller fysiologiske tilstand anses som skade på legeme. Mindre skader som småsår og risp og endog markerte blåmerker subsumeres under § 228 første ledd. Grensen for hva som faller innenfor skadebegrepet må trekkes skjønnsmessig. En rekke momenter vil gjøre seg gjeldende ved denne vurderingen, særlig skadens varighet og omfang.

Med skade på «Helbred» siktes det til varig forringelse av sunnhetstilstanden. Forbigående kvalme og svimmelhet er for eksempel ikke nok. Alternativet om skade på helbred har liten selvstendig betydning ved siden av skade på legeme, men det kan ha selvstendig betydning hvor skaden er av rent psykisk art.

Annet alternativ om å hensette noen i avmakt, bevisstløshet eller lignende tilstand retter seg for eksempel mot de tilfeller hvor noen tar kvelertak på fornærmede eller slår ham bevisstløs. Gjerningsbeskrivelsen kan også være fullbyrdet om man lurer noen til å ta sterke smertestillende medikamenter eller annen narkotika.

Medvirkning og forsøk er straffbart. Skyldkravet er forsett. Verken provokasjon eller retorsjon kan frita for straff etter straffeloven § 229.

Straffeloven 1902 § 231 setter straff for å forvolde betydelig skade. Straffeloven 1902 § 9 inneholder en definisjon av «betydelig skade». Oppregningen må anses å være uttømmende. Skyldkravet er forsett, hvilket betyr at gjerningspersonen må ha forsett om at volden vil medføre «betydelig skade», jf. § 9.

Straffeloven 1902 § 229 oppstiller tre alternative øvre strafferammer. Første straffalternativ er fengsel inntil 3 år, men dersom legemsbeskadigelsen medfører sykdom eller arbeidsudyktighet som varer utover 2 uker, eller en uhelbredelig lyte, feil eller skade, kan fengsel inntil 6 år anvendes. Dersom legemsbeskadigelsen medfører betydelig skade på

legeme eller helbred eller død, kan fengsel inntil 8 år anvendes. For det tilfellet overtredelsen subsumeres under straffeloven 1902 § 231 om betydelig skade, er minstestraffen to år. Dersom gjerningspersonen har handlet med overlegg, kan fengsel inntil 21 år anvendes dersom overtredelsen fører til at fornærmede dør.

De ulike straffalternativene i straffeloven 1902 §§ 229 og 231 omfatter et stort antall forskjellige handlingsalternativer og skadefølger. I tillegg kommer at straffen kan skjerpes i medhold av straffeloven 1902 § 232 om vilkårene i denne bestemmelsen er oppfylt. Dette gjør det vanskelig å ha en sikker oppfatning om straffenivået. Enkelte uttalelser fra Høyesterett gjør det imidlertid mulig å få et visst inntrykk av hva som den alminnelige straffen for enkelte typer legemsbeskadigelser.

Høyesterettspraksis viser at det har skjedd en ganske betydelig skjerping av straffenivået for overtredelser subsumert under straffeloven 1902 § 229 *første straffalternativ*.

Avgjørelsen inntatt i Rt. 1986 side 746 gjaldt straffutmåling for en dørvakt på en restaurant som med knyttet neve hadde slått fornærmede i ansiktet slik at fornærmede brakk underkjeven. Byretten satte straffen for overtredelse av straffeloven 1902 § 229 første ledd første straffalternativ, jf. § 230 til 30 dager betinget fengsel. Høyesterett fastsatte straffen til 60 dager ubetinget fengsel. I en avgjørelse fra 1992, Rt. 1992 side 920, ble straffen satt til ubetinget fengsel i 90 dager for to kroppsskader hvor begge fornærmede hadde blitt tildelt knyttneveslag i ansiktet med den følge at den ene fikk en tann slått løs, og den andre brudd på nesebenet. Begge handlingene skjedde helt uprovosert.

Straffen ble også i Rt. 2000 side 1 satt til fengsel i 90 dager for uprovosert å ha slått gjentatte ganger mot fornærmedes ansikt med den følge at fornærmede ble påført brudd i kinnbenet og i neseskilleveggen. Høyesterett karakteriserte forholdet som grovt og nært opp til annet straffalternativ i § 229.

Rt. 2004 side 1016 gjaldt voldsutøvelse som Høyesterett betegnet som «eigentleg ganske typisk». Etter å ha inntatt store mengder alkohol hadde domfelte utenfor en pub uprovosert og umotivert gått bort til en han trodde hadde «bølla» med ham tidligere på kvelden, og slått fornærmede i ansiktet med knyttet neve. Fornærmede fikk slått ut to fremtenner i overmunnen. Om straffastsettelsen etter første straffalternativ uttaler Høyesterett at «[t]il vanleg vil straffa i eit tilfelle som dette måtte liggje i området 90 til 120 dager».

Avgjørelsen inntatt i Rt. 2007 side 37 gjaldt et forhold som nok ligger i det øvre sjiktet for pådømmelse etter straffeloven 1902 § 229 første straffalternativ. Domfelte hadde i den aktuelle saken grepet fast i fornærmede og holdt ham fast med den ene hånda, og samtidig tildelt ham et kraftig knyttneveslag med den andre hånda. Som følge av slaget slo fornærmede hodet hardt mot en stolpe, og begynte å blø fra munnen. Domfelte og fornærmede ble skilt fra hverandre av utestedets vakt. Etter en stund fulgte så domfelte etter fornærmede til toalettet hvor sistnevnte sto bøyd over vasken for å vaske bort blodet. Uten foranledning tildelte domfelte fornærmede et nytt slag mot ansiktet med knyttet hånd og stor kraft. Fornærmede mistet bevisstheten som følge av slaget og falt i gulvet der han ble liggende i bevisstløs tilstand.

Høyesterett betegner domfeltes atferd som «en alvorlig voldshandling». Særlig trekkes det frem at volden skjedde etter kun en kort replikkveksling, at fornærmede ikke kunne sette seg til motverge og at fornærmede ble påført to harde slag i ansiktet – det siste så kraftig at det i seg selv førte til at fornærmede mistet bevisstheten. Videre fremheves det som spesielt alvorlig at «domfelte, etter det første slaget, og etter å ha hatt god anledning til å tenke seg om, forfulgte den synlig blødende og hjelpetrengende fornærmede inn på toalettet og i denne situasjonen ga ham et ytterligere hardt slag». Som et utgangspunkt for straffastsettelsen antar Høyesterett straffen i slike tilfeller normalt bør være fengsel i 120 dager i saker hvor det dreier seg om flere og harde slag med knyttet hånd mot en persons hode. Det ble også straffen i denne saken.

Også straffenivået for overtredelse av straffeloven 1902 § 229 annet straffalternativ synes å ha blitt skjerpet de siste 20 årene. Rt. 1986 side 743 gjaldt straffastsettelse for en person som hadde tildelt fornærmede flere slag i ansiktet. Dette resulterte i tre brudd i underkjeven, 14 dagers sykehusopphold og ytterligere to måneders sykemelding. Høyesterett omgjorde lagmannsrettens dom på 36 dager betinget fengsel til ubetinget fengsel.

I en avgjørelse fra begynnelsen av 1990-tallet, inntatt i Rt. 1992 side 920, ble straffen satt til ubetinget fengsel i 75 dager. Domfelte hadde gjort seg skyldig i «grov voldsbruk». Under en fest for medlemmene i en fotballklubb hadde domfelte sparket en av deltakerne i ansiktet med den følge at sistnevnte ble påført brudd i underkjeven, nær kjeveleddet, på begge sider. Skadelidte ble arbeidsudyktig i ca. en måned. Videre slo domfelte en annen festdeltaker i ansiktet med knyttet hånd. Angrepet på de to fornærmede ble karakterisert som uprovosert – til tross for at domfeltes voldshandlinger sto i en viss sammenheng med bråk og voldsbruk som hadde oppstått tidligere under festen.

I avgjørelsen inntatt i Rt. 2007 side 1052 gir Høy-

esterett en generell uttalelse om det alminnelige straffenivået for et knyttneveslag som førte til brudd i nesen og ansiktsskjelettet samt hjernerystelse. Høyesterett uttaler her at «[k]nyttneveslaget som domfelte ga fornærmede, og som er henført under straffelovens § 229 annet straffalternativ, skulle normalt ha medført en ubetinget fengselsstraff i området 90-120 dager».

Det er vanskelig å danne seg et entydig bilde av straffenivået for overtredelse av straffeloven 1902 § 229 tredje straffalternativ, som favner svært mange grader av voldsutøvelse og skadefølger. I tillegg kommer at det knapt finnes avgjørelser av Høyesterett som omhandler den type vold departementet ønsker skjerpet straff for. Departementet har derfor blant annet funnet det hensiktsmessig også å vise til en avgjørelse fra Borgarting langmannsrett for å illustrere den type vold det ønskes skjerpet straff for.

En avgjørelse fra Borgarting langmannsrett (LB-2007-152868) gjaldt to gutter som uten foranledning bestemte seg for «å ta» fornærmede. De fulgte etter ham, og uten forvarsel tildelte den ene domfelte fornærmede et hardt slag i ansiktet. Den andre domfelte sparket så fornærmede – trolig mot hodet. De domfelte forlot så fornærmede, men kom tilbake til ham etter at fornærmede hadde ropt til dem: «Dere vet ikke hvem dere kødder med!». Fornærmede ble så angrepet på nytt, ved først å bli sparket, og mens han lå nede satte den ene domfelte over brystet hans og tildelte ham en rekke kraftige slag mot hodet. Deretter forlot de fornærmede livløs.

Voldsutøvelsen førte til en relativt alvorlig hjerneskade, og en rekke andre somatiske og psykiske lidelser som på ulike måter har redusert fornærmedes livskvalitet. Under henvisning til de betydelige skadene, at voldsutøvelsen startet helt uprovosert og Høyesteretts veiledning i Rt. 2007 side 1465, uttalte lagmannsretten at straffen i utgangspunktet bør være fengsel i ca. tre og et halvt år.

Høyesterettsavgjørelsen lagmannsretten viser til, Rt. 2007 side 1465, gjaldt det Høyesterett betegner som «to tilfeller av uprovosert, ekstremt brutal og uforståelig vold». De domfelte hadde overfalt en ukjent mann som kom gående mot dem. Da fornærmede var få meter fra å passere de domfelte, sprang den ene domfelte fram og sparket fornærmede. Mens fornærmede lå nede, sparket og trampet de domfelte gjentatte ganger på fornærmedes hode. Høyesterett fremhevet at de domfelte hadde utført voldshandlingen «i godt humør, og fornøyde med seg selv hadde de forlatt den fornærmede liggende hjelpeløs og bevisstløs på gaten», som førstvoterende uttrykker det.

Tre kvarter senere utøvet de domfelte på nytt grov vold ved at de etter noe munnhuggeri løp og innhentet en annen, for så å tildele ham minst to harde slag med knyttet neve i munnpartiet. Mens fornærmede lå nede sparket og trampet den ene domfelte på fornærmedes hode og overkropp en rekke ganger. De domfelte forlot også denne fornærmede hjelpeløs og bevissløs på gaten, mens de selv «beholdt sitt gode humør», som det heter i avgjørelsen.

Begge de fornærmede ble meget hardt skadet, og skadene har gitt dem en vesentlig og varig reduksjon i livskvaliteten.

Av betydning for straffastsettelsen uttaler Høyesterett at det dreier seg om meget alvorlig vold, som var uprovosert og begått mot forsvarsløse personer. Videre ble det fremhevet at det var snakk om svært rå og brutal vold som ble begått av to i fellesskap, og at de forlot de fornærmede i hjelpeløs tilstand. Straffeloven § 232 ble gitt anvendelse.

Når det gjelder straffenivået for vold av en slik karakter, uttaler Høyesterett at det er vanskelig å finne rettspraksis som er så parallell at det kan gi særlig veiledning om hva som er riktig straffenivå. Men som et utgangspunkt mente Høyesterett at straffen bør ligge på ca. 6 år for den som utøvet den groveste volden, og ca. 5 og et halvt år for den andre. I saken ble straffen satt lavere for begge blant annet fordi saken hadde tatt meget lang tid.

Straffeloven 1902 § 231 setter straff for grov legemsbeskadigelse, det vil si påføring av «betydelig skade», jf. § 9. Også for denne bestemmelsen er det vanskelig å si noe entydig om straffenivået. Igjen har man å gjøre med et straffebud som setter straff for voldshandlinger av til dels ulik grad av straffverdighet. Enkelte avgjørelser kan imidlertid tjene som eksempel på voldslovbrudd departementet ønsker skjerpet straff for.

Avgjørelsen inntatt i Rt. 1997 side 1003 gjaldt såkalt kraftig, stump ytre vold. Hendelsesforløpet startet da den fornærmede og den domfelte sto i samme busskø. Det kom til krangling mellom dem da domfelte spurte om penger til bussbilletten. Det utspant seg også uenighet inne på bussen. Den domfelte som egentlig skulle videre med bussen, gikk av på samme holdeplass som fornærmede og sa han nå kunne ta ham siden de var alene. Den fornærmede prøvde å komme seg unna, men den domfelte løp etter, nådde ham igjen og slo ham med knyttet neve i ansiktet. Fornærmede falt og fikk knusningsskader på venstre side av hodet, og store skader på høyre side av og inne i hodet. Fornærmede ble forlatt bevisstløs på fortauet. Domfelte fant lommeboken hans, stjal kr. 6000, og løp bort. Den fornærmede var livstruende skadet, og ville

antakelig ha omkommet om han ikke omgående var tatt under behandling. Konsekvensene er blitt meget alvorlige (varig invalidisert). Balanseevnen er svekket, følsomheten på høyre side nedsatt, han har epileptiske anfall og en rekke psykiske plager. Hans intellektuelle funksjoner, aktivitetsutfoldelse og livskvalitet er betydelig redusert.

Høyesteretts flertall fant at omstendighetene i saken ikke bør karakteriseres som særdeles skjerpende, jf. straffeloven 1902 § 232, og mente straffen passende kunne settes til fengsel i 3 år og 3 måneder.

I det øvre sjiktet av voldslovbrudd pådømt etter straffeloven 1902 § 231 finner man sakene som ligger nær opp til forsettlig drap. For et voldslovbrudd som etter Høyesteretts syn lå i dette området, ble straffen satt til fengsel i 7 år, jf. Rt. 1990 side 654. Saken gjaldt et grovt tilfelle av meningsløs, uprovosert vold, som var rettet mot en gammel kvinne, etter at domfelte hadde brutt seg inn i hennes hjem. Den fornærmede ble funnet bevisstløs, og døde fire uker senere uten å ha gjenvunnet bevisstheten.

6.4.2 Straffelovkommisjonens skisse

Straffelovkommisjonen skisserer en todelt løsning med en bestemmelse som svarer til straffeloven 1902 § 229 første alternativ, og en egen bestemmelse om grov kroppsskade. Bestemmelsen om grov kroppsskade er ment å ta opp i seg alle straffalternativene som i dag følger av straffeloven 1902 § 229 annet og tredje straffalternativ, sammenholdt med straffeloven § 232, samt § 231 sammenholdt med § 232. Denne bestemmelsen foreslås utformet etter samme mønster som de andre bestemmelsene om grove overtredelser, og det vil bero på en skjønnsmessig helhetsvurdering av handlingen om kroppsskaden er grov.

Bestemmelsen om grov kroppsskade tar opp i seg forøvelsesmåter og skadefølger som varierer betydelig i straffverdighet. Kommisjonen mener derfor de mest alvorlige kroppsskadene, som i dag subsumeres under straffeloven 1902 § 231, bør skilles ut i et eget ledd med egen strafferamme. Også anvendelsen av dette leddet beror på en skjønnsmessig helhetsvurdering, men det kreves at det foreligger forsett om tilføyelsen av betydelig skade på legeme og helse.

Straffelovkommisjonen mener det ikke er behov for å videreføre straffeloven 1902 § 231 annet punktum om forhøyet strafferamme når gjerningspersonen har handlet med overlegg og når fornærmede dør som følge av handlingen.

6.4.3 Høringsinstansenes syn

Redd Barna mener det bør nevnes eksplisitt som et moment i vurderingen av om handlingen er grov, at voldsutøvelsen er rettet mot barn. Samtidig bes det om at det fremmes forslag om at vold mot barn skal være straffskjerpende. *Senter mot etnisk diskriminering* støtter Straffelovkommisjonens forslag om at «rasistisk motivert» fortsatt uttrykkelig skal «nevnes som et av de momenter som kan utgjøre straffskjerpende moment ved vold». Det påpekes at særlig «fordi hensynet til mening- og ytringsfriheten begrunner vidt spillerom for rasistiske meninger og ytringer, er det etter vårt syn særlig viktig at loven gir et klart signal om straffverdigheten av rasistisk motiverte voldshandlinger».

6.4.4 Departementets vurderinger

6.4.4.1 Videreføring av gjerningsbeskrivelsene i gjeldende rett

Departementet slutter seg til Straffelovkommisjonens forslag om å videreføre en bestemmelse som svarer til straffeloven 1902 § 229 første straffalternativ om kroppsskade. Bestemmelsen foreslås videreført uten realitetsendringer i forslaget § 273. Den øvre strafferammen foreslås hevet til 6 år. Bakgrunnen for dette er at ved pådømmelse etter straffeloven 1902 § 229 første straffalternativ, jf. § 232, kan straffen forhøyes med inntil 3 år, altså inntil 6 år. Departementet kommer i punkt 6.4.4.2 tilbake til skjerping av straffnivået for kroppsskader.

Departementet foreslår dessuten å videreføre straffeloven 1902 §§ 229 annet og tredje straffalternativ og 231 i en ny bestemmelse om grov kroppsskade. Straffeloven 1902 § 229 første ledd annet og tredje straffalternativ foreslås videreført i lovforslaget § 274 første ledd, mens straffeloven 1902 § 231 foreslås videreført i lovforslaget § 274 annet ledd. Bestemmelsen foreslås gitt to ledd for å unngå at kroppsskader med betydelig forskjell i alvorlighet, plasseres innenfor samme strafferamme. Strafferammene for grov kroppsskade foreslås hevet til henholdsvis inntil 10 år for overtredelse av første ledd og 15 år for overtredelse av annet ledd. Begrunnelsen er den samme som for hevingen av den øvre strafferammen i lovforslaget § 273.

6.4.4.2 Skjerping av straffen for kroppsskade og grov kroppsskade

Lovforslaget § 273

Straffen for mer ordinære overtredelsene av straffeloven 1902 § 229 første straffalternativ, som for eksempel uprovoserte knyttneveslag mot fornærme-

des ansikt, ligger i dag i området fengsel i 90 til 120 dager, jf. til illustrasjon Rt. 2004 side 1016. For tilsvarende voldshandlinger som skal pådømmes etter lovforslaget § 273, bør straffen i utgangspunktet ikke ligge under 5 måneder ubetinget fengsel.

Lovforslaget § 274 første ledd

Bestemmelsen tar opp i seg straffeloven 1902 §§ 229 annet og tredje straffalternativ og 231, jf 232, hvilket gjør det vanskelig å angi generelt hva straffen bør være. Det må ses hen til typetilfeller for å antyde en gradering av straffenivået. Et utgangspunkt for denne graderingen kan være straffutmålingspraksis knyttet til de ulike straffalternativene i straffeloven 1902 §§ 229 og 231.

Gjennomgangen av straffutmålingspraksis under gjeldende rett, viser at straffen for en ordinær overtredelse av straffeloven 1902 § 229 annet straffalternativ ligger i området fengsel i 90 til 120 dager for uprovosert vold i form av knyttneveslag mot fornærmedes hode, jf, punkt 6.4.1. Dette er etter departementets oppfatning for lavt, og bør etter lovforslaget § 274 i utgangspunktet ikke ligge under 6 måneder ubetinget fengsel.

Det er særlig vanskelig å angi et generelt straffenivå for overtredelser av straffeloven 1902 § 229 tredje straffalternativ, da dette alternativet spenner svært vidt og det knapt finnes avgjørelser av Høyesterett om den type voldsutøvelse departementet ønsker skjerpet straff for. Departementet har derfor funnet det mest hensiktsmessig å ta utgangspunkt i to avgjørelser for å antyde ønsket straffskjerping. Et tilfelle av helt uprovosert vold hvor fornærmede påføres betydelige skader slik som illustrert ved avgjørelsen fra Borgarting lagmannsrett (LB-2007-152868), jf. punkt 6.4.1, er etter departementets oppfatning så alvorlig at straffen i utgangspunktet bør være ubetinget fengsel i 5 år.

For det tilfellet man har å gjøre med meget grove overtredelser av straffeloven 1902 § 229 tredje straffalternativ, slik som illustrert ved saksforholdet i Rt. 2007 side 1465, bør straffen etter departementets syn i utgangspunktet være ubetinget fengsel i 8 år for den groveste volden og 7 år for den andre som deltok i voldslovbruddet.

Lovforslaget § 274 annet ledd

Ved forsettlig betydelig skadeforvoldelse, slik som for eksempel illustrert med avgjørelsen inntatt i Rt. 1997 side 1003, jf. punkt 6.4.1, bør straffen etter departementets oppfatning i utgangspunktet være 6 år ubetinget fengsel.

Straffeloven 1902 § 231 omfatter også de voldshandlinger som ligger nært opp til forsettlig drap. Ved straffastsettelse for et slikt tilfelle, for eksempel illustrert ved hendelsesforløpet i Rt. 1990 side 654, bør straffen etter departementets syn i utgangspunktet ligge i området 8 til 9 år ubetinget fengsel.

6.5 Drap og forbund om drap eller forvoldelse av betydelig kroppsskade

6.5.1 Gjeldende rett

Straffeloven 1902 § 233 første ledd setter straff for den som forvolder en annens død. Et menneskes liv er det høyeste individuelle rettsgodet vår rettsorden beskytter. Tapet av et menneskeliv er uerstattelig, og det har ofte store konsekvenser for pårørende. Drap er derfor den alvorligste integritetskrenkelsen.

Gjerningsbeskrivelsen i § 233 retter seg mot den som «forvolder» en annens død. I dette ligger ingen begrensninger i utførelsesmåten, men det oppstilles et krav om årsakssammenheng mellom handlingen og fornærmedes død. Videre er det et vilkår at man har forvoldt «en annens» død. Forsøk på selvmord faller derfor utenfor. Det samme gjør medvirkning til at en annen person tar sitt eget liv. Dette rammes imidlertid av straffeloven 1902 §§ 235 og 236.

Medvirkning er særlig nevnt, og dermed straffbar. Forsøk er også straffbart, jf. straffeloven 1902 § 49. Skyldkravet er forsett, jf. straffeloven 1902 § 40.

Den nedre strafferammen er fengsel i minst 6 år og den øvre er i utgangspunktet 15 år, jf. straffeloven 1902 § 17 første ledd bokstav a. I medhold av annet ledd heves den øvre strafferammen til fengsel inntil 21 år når drapet er begått med overlegg, når drapet er begått for å lette eller skjule en annen forbrytelse, hvis gjerningsmannen ved drapet prøver å unndra seg straffen for en annen forbrytelse, dersom det dreier seg om et gjentakelsestilfelle eller hvis det foreligger særdeles skjerpende omstendigheter.

Straffene for forsettlig drap er skjerpet siden begynnelsen av 1990-tallet. Det alminnelige straffenivået lå rundt år 1990 i området 7 til 8 år, jf. til illustrasjon Rt. 1989 side 783 (8 år), Rt. 1993 side 803 (8 år) og Rt. 1994 side 690 (7 år). Selv om det ikke foreligger noen høyesterettsavgjørelser som klart indikerer det, er det grunn til å anta at straffenivået lå noe høyere rundt år 2000. Skjerpingen av straffenivået for forsettlig drap har fortsatt også utover

2000-tallet, jf. Rt. 2004 side 787 og Rt. 2005 side 1782. I sistnevnte avgjørelse uttaler Høyesterett at «[v]ed utmålingen av straff nevner jeg først at Høyesterett i senere år har skjerpet straffene for forsettlige drap, jf. Rt. 2004 side 787 avsnitt 14. Utmålingen av straff i flere saker om drap underbygger dette».

I en avgjørelse fra 2007, Rt. 2007 side 1253, var Høyesterett mer konkret i angivelsen av det alminnelige straffenivået for et «ordinært» drap – altså et drap hvor det ikke foreligger særskilte formildende eller skjerpende omstendigheter. Saken gjaldt straffastsettelse for drap av samboer og hennes datter, jf. straffeloven 1902 § 233 første ledd. Hendelsesforløpet var i korte trekk at det i flere år hadde det vært et konfliktfylt forhold mellom domfelte og samboerens datter. Da domfelte og samboeren kom hjem, etter å ha drukket noe alkohol, satt samboerens datter foran TV-en. Datteren brukte kjeft på domfelte hver gang han passerte mellom henne og TV-en. Han ble mer og mer ergerlig på henne. Det kom så til uenighet om hvor domfelte skulle sove. Datteren foreslo at han kunne sove på en feltseng i vindfanget – hvor temperaturen var nærmere frysepunktet. Domfelte ble rasende over forslaget. Han fant frem en revolver han hadde liggende, ferdig ladet med fem skudd, og skjøt to skudd mot henne i vilt raseri. Begge skuddene var umiddelbart dødelige. Samboeren hørte skuddene, og kom fra et tilstøtende rom. Domfelte skjøt da to skudd mot henne. Hun døde umiddelbart av skuddskadene i hodet.

I forbindelse med straffastsettelsen uttaler Høyesterett:

> «Med unntak for domfeltes tilståelse, som jeg kommer tilbake til, kan jeg ikke se at de i denne saken er særlige forhold – verken av formildende eller skjerpende karakter – som bør påvirke straffutmålingen. Dersom domfelte ved anledningen bare hadde tatt livet av en av de omkomne, antar jeg at straffen ville blitt utmålt til omkring 10 års fengsel.»

Straffen ble satt til fengsel i 15 år. Lagmannsrettspraksis illustrerer også at straffen for drap i dag ligger i området 10 år ubetinget fengsel, jf. LH-2006-50819 og LB-2007-24257.

I medhold av straffeloven 1902 § 233 annet ledd heves den øvre strafferammen til fengsel inntil 21 år i nærmere bestemte tilfeller, jf. ovenfor. På grunn av store variasjoner mellom de enkelte sakene, særlig på grunn av individuelle forhold, er det vanskelig å anslå et alminnelig straffenivå for overtredelse av straffeloven 1902 § 233 annet ledd utover å antyde at det ligger i området fengsel inntil 14 til 18 år, jf. til illustrasjon Rt. 2004 side 750 og Rt. 2005 side 1782.

Straffeloven 1902 § 233 a setter straff for å inngå forbund om å begå en handling som nevnt i straffeloven 1902 § 231 eller § 233. Bestemmelsen oppstiller altså et straffansvar for å inngå avtale om å påføre noen forsettlig betydelig skade eller ta livet av en person. Også den som inngår avtale om å medvirke til at andre begår grov legemsbeskadigelse eller drap, rammes av bestemmelsen siden § 231 og § 233 også rammer medvirkning. Skyldkravet er forsett, jf straffeloven 1902 § 40, og straffen er fengsel inntil 10 år.

6.5.2 Straffelovkommisjonens skisse

Straffelovkommisjonen foreslår å videreføre en bestemmelse som svarer til straffeloven 1902 § 233 første ledd om drap. Kommisjonens flertall ønsker å beholde dagens minstestraff på 6 år, mens kommisjonens mindretall ikke ønsker å videreføre en minstestraff. En samlet kommisjon foreslår å videreføre en øvre strafferamme på 15 år.

Straffelovkommisjonen foreslår en egen bestemmelse om grovt drap. Bestemmelsen foreslås utformet etter samme mønster som de andre bestemmelsene om grove overtredelser. Det vil bero på en skjønnsmessig helhetsvurdering av handlingen om straffebudet om grov overtredelse kommer til anvendelse.

Etter kommisjonens syn er det ved opplistingen av momenter i lovteksten som det særlig skal legges vekt på, naturlig å ta utgangspunkt i de forholdene som er nevnt i straffeloven 1902 § 233 annet ledd, med unntak av skyldformen overlegg, som kommisjonen ikke går inn for å beholde, jf. delutredning VII side 177. Skyldgraden vil uansett kunne komme inn som et moment i den konkrete helhetsvurderingen som skal gjøres av om drapet er grovt. Kommisjonen mener i stedet det bør tas inn i lovteksten som et moment om overtredelsen var planmessig utført, siden dette momentet også er sentralt ved vurderingen av om det foreligger overlegg.

Kommisjonen foreslår at det ikke tas med som et moment at det er snakk om gjentakelse, men at dette momentet heller kan tas hensyn til ved utmåling av straff innenfor strafferammen.

Til tross for at gjerningspersonens motiv generelt kan være et moment ved vurderingen av om overtredelsen er grov, foreslår kommisjonen likevel at det uttrykkelig fremgår at handlingen er begått for å lette eller skjule en annen forbrytelse eller for å unndra seg straff for en forbrytelse. Kravet om hensikt foreslås opprettholdt.

Den øvre strafferammen for overtredelse av bestemmelsen om grovt drap foreslås satt til 21 års fengsel.

Straffelovkommisjonen foreslår dessuten videreført en bestemmelse som svarer til straffeloven 1902 § 233 a om forbund om å begå drap eller påføre noen betydelig kroppsskade. Avgrensningen nedad mot straffeloven 1902 § 231 foreslås beholdt.

Kommisjonen mener strafferammen for avtale om drap og betydelig skadeforvoldelse bør være lavere enn strafferammen for fullbyrdet forbrytelse. Kommisjonen foreslår å senke den øvre strafferammen fra fengsel i 10 til 6 år for at den skal være i samsvar med strafferammene for andre kriminaliserte forberedelseshandlinger av tilnærmet samme alvorlighetsgrad.

6.5.3 Høringsinstansenes syn

Menighetsfakultetet støtter Straffelovkommisjonen i at det er behov for et straffebud som retter seg mot avtale om drap eller betydelig skade på legeme eller helse.

6.5.4 Departementets vurdering

6.5.4.1 Videreføring av gjeldende rett i én bestemmelse om drap

Departementet foreslår én bestemmelse som setter straff for drap. Drap er en så brutal handling, og har en så definitiv følge, at det er lite naturlig å gå langt i å la loven gradere ulike former for drap. De nye reglene om krigsforbrytelser og terrorhandlinger utpeker visse drap som særlig straffverdige, og oppstiller en straff på fengsel inntil 30 år. Departementet ønsker ikke å gå enda lenger i å gradere en straffbar handling som, sett fra de etterlattes side, har den samme følge. I tillegg har departementet lagt vekt på at det straffutmålingsmessig bør være én øvre strafferamme for drap. Tatt i betraktning at straffen for et «ordinært» drap ikke skal være under 12 år fengsel, jf. punkt 6.5.4.2, vil kommisjonens forslag om øvre strafferammen på 15 år ikke gi det nødvendige rom for å utmåle riktig straff uten at man kan være nødt til å subsumere drapet som grovt. En todeling av strafferammene for drap kan med andre ord tvinge frem et uheldig og vanskelig skille straffutmålingsmessig. For øvrig bidrar én bestemmelse og én øvre strafferamme til en straffeprosessuell forenkling, og for å underbygge departementets syn om at det ikke bør etterlates inntrykk av ulike grader av integritetskrenkelse ved drap, bør det også være bare én foreldelsesfrist for drap som utgjør en terrorhandling eller krigsforbrytelse mv., og denne bør være 25 år, jf. straffeloven § 86.

Når det gjelder strafferammene for drap, foreslår departementet at den nedre strafferammen heves til 8 år. Bakgrunnen for dette er at justiskomiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet og Fremskrittspartiet i forbindelse med behandlingen av forslaget til alminnelig del til straffeloven 2005 ba regjeringen komme med forslag om å heve minstestraffen for blant annet forsettlig drap til 8 år, jf. Innst. O. nr. 72 (2004-2005) punkt 10.5.2. Bakgrunnen for anmodningen er et ønske om strengere straff for forsettlig drap, og de aktuelle komitémedlemmene mener denne skjerpingen kan gjøres lovteknisk mest ryddig ved å heve minstestraffen. Den øvre strafferammen på 21 år videreføres.

Straffeloven 1902 § 233 a foreslås videreført uten realitetsendringer i forslaget § 279. På bakgrunn av den gjeldende strafferamme og den foreslåtte strafferamme i andre bestemmelser som setter straff for avtale om et lovbrudd, for eksempel § 241 om miljøkriminalitet, mener departementet den øvre strafferammen fortsatt bør være fengsel inntil 10 år.

6.5.4.2 Skjerping av straffen for drap

Til tross for at straffen for forsettlig drap de siste 20 årene er skjerpet, foreslår departementet, i tråd med målsetningen i Soria Moria-erklæringen om økt straff for drap, at straffenivået skjerpes ytterligere.

Straffen for drap begått uten at det gjør seg gjeldende særlig formildende eller skjerpende omstendigheter, ligger i dag på fengsel i rundt 10 år, jf. Rt. 2007 side 1253. Dette mener departementet er for lavt når man ser hen til at drap er det mest alvorlige voldslovbruddet, og at straffen for andre grove voldslovbrudd bør skjerpes betydelig. Etter departementets oppfatning bør straffen for «ordinære» drap i utgangspunktet ikke settes under 12 år.

For drap hvor det gjør seg gjeldende straffskjerpende omstendigheter, vil det bero på en konkret vurdering i hvilken grad skjerpende omstendigheter skal påvirke straffastsettelsen. Sentral momenter for denne vurderingen vil blant annet være om drapet er begått på en graverende måte, var planmessig utført, ble begått for å lette eller skjule et annet lovbrudd, eller ble begått for å unndra seg straff for et annet lovbrudd. Ved straffastsettelse for drap hvor det gjør seg gjeldende straffskjerpende omstendigheter, vil straffutmålingspraksis knyttet til straffeloven 1902 § 233 første og annet ledd gjøre seg gjeldende. Dette straffenivået sammenholdt med en tilsvarende straffskjerping som for «ordi-

nære» drap, vil danne et utgangspunkt for straffastsettelsen. En tilsvarende tilnærming kan legges til grunn ved straffastsettelse hvor formildende omstendigheter gjør seg gjeldende.

6.6 Samtykke fra fornærmede

6.6.1 Samtykke fra fornærmede – kroppskrenkelser og kroppsskader

Etter *straffeloven 1902* § 235 første ledd fritar et samtykke fra fornærmede gjerningspersonen for straff ved overtredelser av straffeloven 1902 §§ 228 og 229. Dermed gir et samtykke straffrihet så vel for legemsfornærmelser som legemsbeskadigelser. Dette gjelder også når handlingen fører til anvendelse av § 232 og når den får uforsettlige følger som nevnt i straffeloven 1902 §§ 228 annet ledd og 229 annet og tredje straffalternativ. Hvorvidt samtykket har virkning dersom gjerningsmannens forsett også omfatter følger som nevnt i § 229 annet straffalternativ, er uavklart, jf. Rt. 1993 side 117. Inngrep i behandlingsøyemed omfattes ikke av begrensningene i straffeloven 1902 § 235 – her vil spørsmålet måtte løses ut fra hva som er legeetisk forsvarlig. Visse medisinske inngrep er også lovregulert, for eksempel sterilisering og transplantasjon.

Samtykket må foreligge i gjerningsøyeblikket, og det oppstilles ingen formkrav, se til illustrasjon Rt. 1985 side 607 og Rt. 1993 side 117. Det er full adgang til å tilbakekalle samtykket, se blant annet Rt. 1975 side 1176. Det gjelder heller ingen spesifiserte habilitetskrav til vedkommende som samtykker i gjerningen. Samtykket kan for eksempel være gyldig selv om personen er mindreårig, se Rt. 2004 side 849. Det kreves imidlertid at vedkommende forstår rekkevidden av handlingen og kan vurdere konsekvensene av denne. Her vil inngrepets art og omfang ha stor betydning. Samtykket må videre gis personlig av den som handlingen rettes mot, og det må ikke foreligge noen ugyldighetsgrunn, se for eksempel Rt. 1984 side 22.

Etter straffeloven 1902 § 235 annet ledd fritar ikke samtykke til «betydelig skade på legeme eller helbred» for straff.

Straffelovkommisjonen foreslår at straffeloven 1902 § 235 første ledd videreføres, jf. skissen til § 27-8 og delutredning VII side 349. For det første foreslås at samtykke stadig skal frita for straff ved legemsfornærmelser. Hva gjelder spørsmålet om samtykkets virkning ved legemsbeskadigelser, vises det til at den tidligere Straffelovkommisjonen foreslo at straffriheten ved legemsbeskadigelse bør begrenses til tilfeller hvor handlingen har et berettiget formål – typisk ved handlinger som er vanlig akseptert innenfor tillatte former for sport og idrett (amatørboksing mv.), se NOU 1983: 57 side 140 og 142. Det ble her blant annet vist til at en i dansk og svensk rett ikke lar samtykke ha straffriende virkning ved like alvorlige overtredelser som etter § 235 første ledd, og at det i forarbeidene til straffeloven 1902 ble uttrykt tvil om samtykket bør gi straffritak ved legemsbeskadigelser. I delutredning VII side 349 går imidlertid den nye Straffelovkommisjonen som nevnt inn for å videreføre gjeldende rett. Kommisjonen presiserer at skissen til § 27-8 også bør gjelde for handlinger som subsumeres som grov legemsskade, jf. skissen til NOU § 27- 4 første ledd. For betydelig skade på legeme og helse foreslår kommisjonen at samtykke som i dag ikke skal frita for straff. Kommisjonen presiserer at de foreslåtte reglene om samtykkets betydning ved vanlig og grov legemsskade ikke er ment å endre adgangen til å foreta operative inngrep i behandlingsøyemed.

Ingen *høringsinstanser* har uttalt seg om kommisjonens forslag på dette punkt.

Departementet slutter seg til kommisjonens vurderinger og forslag om å videreføre gjeldende rett, jf. lovforslaget § 276 første ledd.

Straffeloven 1902 § 235 annet ledd om grov legemsbeskadigelse – påføring av betydelig skade på kropp eller helse, jf. lovforslaget § 274 annet ledd – foreslås også videreført. Behovet for en slik regel er mindre, idet minstestraffen for slike overtredelser ikke foreslås videreført. Imidlertid mener departementet at det etter omstendighetene kan være behov for at en i slike tilfeller kan sette straffen til en mildere straffart, og på denne bakgrunn videreføres regelen.

Departementet har vurdert en regel hvor det som vilkår for at samtykke skal frita for straff ved kroppsskader stilles et krav om «berettiget formål», jf. den tidligere Straffelovkommisjonens forslag. Slik departementet ser det, vil selve vurderingstemaet «berettiget formål» være utfordrende å håndtere i praksis. Departementet peker videre på at en i praksis ofte vil komme til de samme resultatene, men da igjennom en tolkning av samtykkets rekkevidde. I det vesentligste videreføres dermed gjeldende rett på dette punkt. For øvrig vises det til merknadene til lovforslaget § 276 første ledd.

6.6.2 Samtykke fra fornærmede – drap

6.6.2.1 Gjeldende rett. Fremmed rett

Samtykke til drap eller medlidenhetsdrap fritar ikke for straff. Etter straffeloven 1902 § 235 annet

ledd kan straffen imidlertid nedsettes under det ellers bestemte lavmål og til en mildere straffart. Påtaleunnlatelse kan også være aktuelt. Om medlidenhetsdrap vises det ellers til punkt 6.8.

Det er vanlig å sondre mellom aktiv og passiv dødshjelp. Med passiv dødshjelp siktes normalt til de tilfeller hvor en lar sykdommen gå sin gang uten å sette inn medisinsk behandling som kunne utsatt døden en kortere tid, og hvor pasienten ofte ber om å få slippe behandling. Dette er som hovedregel akseptert, men blant annet straffeloven 1902 § 387 setter skranker for hvor langt en kan gå i å respektere den enkeltes ønske om å dø. Med aktiv dødshjelp menes tilfeller hvor hjelperen bevisst avslutter pasientens liv, for eksempel med en dødelig sprøyte. Aktiv dødshjelp er ikke tillatt etter gjeldende rett. Grensedragningen mellom aktiv og passiv dødshjelp er ikke skarp, og det vil være glidende overganger. Antagelig må det for eksempel være adgang til i livets avslutningsfase å gi sterke smertestillende medisiner, selv om dette vil forkorte levetiden noe. Se for en inngående analyse Erling Johannes Husabø, Rett til sjølvvalt livsavslutning?, Bergen 1994.

I en sak fra 1948 hadde en eldre mann tatt livet av sin sinnssyke datter. Han orket ikke tanken på hvordan datteren ville få det når han falt fra. Påtalemyndigheten fant at overveiende grunner tilsa å ikke påtale handlingen, og påtaleunnlatelse ble gitt av Kongen i statsråd, jf. straffeprosessloven § 64. I Husebø-saken fra 1993 var en ung mann uhelbredelig kreftsyk. Pasienten ønsket å dø, og legen gav etter lengre tids overveielse pasienten en dødelig injeksjon. I sin innstilling slo riksadvokaten fast at legens handlemåte ikke var rettmessig. Dette ville bryte for sterkt med vår kulturelle oppfatning av menneskets ukrenkelighet. Det var imidlertid mange tungtveiende og ekstraordinære omstendigheter i saken, slik at det offentliges interesser var tilstrekkelig tilgodesett ved at man fikk fastslått det straffbare i legens handlemåte. Riksadvokaten innstilte derfor på påtaleunnlatelse, som ble gitt av Kongen i statsråd. I Rt. 2000 side 646 (Sandsdalen-saken) hadde en 82 år gammel lege etter anmodning om hjelp til å dø fra en uhelbredelig syk kvinne, injisert dødelige mengder med morfin og ketogan. Forsvareren anførte at straffeloven 1902 § 233 ikke kom til anvendelse, idet handlingen ikke var rettsstridig (den alminnelige rettstridsreservasjonen) og at straffeloven 1902 § 47 om nødrett uansett tilsa straffritak. Høyesterett besvarte dette benektende, og uttalte blant annet (side 652 – 653):

> «Etter min oppfatning er det ikke holdepunkt for å tolke drapsbestemmelsen i straffeloven § 233 slik at noen av de alminnelige straffrihetsgrunner som forsvareren her påberoper, kan føre til at As handling blir straffri. Forsvareren har anført at § 235 annet ledd, som lagmannsretten har gitt anvendelse, bare er en straffutmålingsregel. Jeg mener at bestemmelsen må forstås slik at lovgiveren her har tatt uttrykkelig stilling til hvorledes drap med samtykke og drap forøvet av medlidenhet overfor den håpløst syke skal bedømmes strafferettslig. Loven åpner for en nedsettelse av straffen under den minstestraff som ellers gjelder etter § 233, og også for anvendelse av en annen straffereaksjon enn fengselsstraff. Men det åpnes ikke for straffrihet, slik § 235 første ledd gjør for legemskrenkelser etter § 228 og § 229 mot noen som har samtykket i dette.
>
> Jeg oppfatter for min del også forarbeidene til de aktuelle bestemmelser i straffeloven slik at lovgiveren ikke har ansett en bestemmelse om straffrihet aktuell i forhold til en drapshandling av den karakter som A er funnet skyldig i. Om dette viser jeg særlig til straffelovkommisjonens Udkast til Almindelig borgerlig Straffelov for Kongeriget Norge, 1896, side 218 spalte 2. Det fremgår her at man under lovforberedelsen så hen til enkelte andre lands lovbestemmelser om straffen for drap som var begått etter begjæring av den drepte. Det ble særskilt vurdert om en tilsvarende bestemmelse om straffnedsettelse burde gjelde for barmhjertighetsdrap overfor håpløst syke. En slik bestemmelse ble så utformet i § 235 annet ledd, som åpner for en betydelig straffnedsettelse. Noen bestemmelse om straffrihet for medlidenhetsdrap av den håpløst syke synes ikke å ha vært i lovgiverens tanker, heller ikke på nødrettsgrunnlag.
>
> Jeg ser det slik at lovgiveren ved å innføre bestemmelsen i § 235 annet ledd i straffeloven, har truffet det bevisste valg at det for en drapshandling som foretas for å befri en håpløst syk fra hans eller hennes lidelser, og som eventuelt også skjer med den dreptes samtykke, kan idømmes en lavere straff enn den som ellers gjelder for drap, men ikke at handlingen skal være straffri. As handling da han ga B de dødbringende sprøytene, ligger etter mitt syn klart innenfor området for de situasjoner lovgiveren har hatt i tankene. Noe holdepunkt for å tolke § 233 slik at handlingen ikke rammes av forbudet mot å volde en annens død, kan jeg ikke se at loven eller dens forarbeider gir. Heller ikke på nødrettsgrunnlag gir loven adgang til å anse den handling A foretok, som rettmessig.
>
> Den lovforståelse jeg her bygger på, støttes etter det jeg kan se av en på det nærmeste samstemmig juridisk litteratur, og den synes også å ha bred støtte innenfor det medisinske fagmiljø.»

Høyesterett slo dermed i denne saken fast at straffeloven 1902 § 235 annet ledd utømmende regulerer slike tilfeller, og at det ikke er grunnlag for bruk av nødrettsbestemmelsen her. Foranlediget av forsvarerens anførsler, presiserte Høyesterett videre at den tiltaltes handling skiller seg fra tilfeller hvor leger i samsvar med legeloven behandler uhelbredelig syke og døende pasienter for sterke smerter, og videre at en slik behandling har til formål å lindre smerte, ikke avslutte livet. Dette var ikke tilfellet i den aktuelle sak, hvor dosene ikke ble tilpasset med det for øye å lindre smerte. Legen ble funnet skyldig, og reaksjonen ble domsutsettelse med en prøvetid på 2 år.

I nordisk rett for øvrig er også drap med samtykke straffbart. I Danmark og Finland har en særregler om lavere straff i slike tilfelle, se for eksempel dansk straffelov § 239. Nederland har ved lov om avbrytning av liv etter anmodning og om assistert selvmord (fra 2001), fått en positiv regulering av når aktiv dødshjelp kan ytes. Dersom en har fulgt vilkårene i loven, kan en ikke straffes.

6.6.2.2 Straffelovkommisjonens skisse

Straffelovkommisjonen går samlet inn for å videreføre bestemmelsen i straffeloven 1902 § 235 annet ledd om at straffen for drap kan settes lavere enn minstestraffen eller til en mildere straffart når den drepte samtykket i handlingen, se skissen til § 27-8 og delutredning VII side 352. Kommisjonen mener at det ikke bør være utelukket med anvendelse av nødrettsbestemmelsen i tilfeller av drap med samtykke. Det kan forekomme ekstreme nødsituasjoner hvor nødrettsbestemmelsen bør kunne benyttes, se delutredning VII side 351.

Et *flertall* i kommisjonen – lederen Høgetveit og medlemmene Coward og Fossgard – foreslår at bestemmelsen ikke suppleres med noen adgang til straffritak. Som begrunnelse vises generelt til behandlingen og argumentasjonen i delutredningen VII side 350 – 352. Flertallet mener at for eksempel lovendringsforslaget til professorene Johs. Andenæs, Anders Bratholm og Finn Seyersted inntatt i LoR 1993 side 144 – 146 – hvor straff etter straffeloven 1902 § 235 annet ledd kan falle helt bort når handlingen er foretatt for å etterkomme en bestemt og veloverveid anmodning – rekker for langt. Det vises også til de etiske regler for legegjerningen, og til at aktiv dødshjelp etter manges oppfatning er i strid med selve legegjerningen. Det pekes videre på at det hersker delte meninger om en utvidet, men likevel begrenset adgang til dødshjelp kan føre til utglidninger på dette området. Flertallet trekker især frem at dersom en ga en regel om straffritak kan det ikke utelukkes at enkelte vil kunne ta sitt valg om å anmode om å bli drept på bakgrunn av et virkelig eller innbilt press fra omgivelsene.

Mindretallet i kommisjonen – Sulland og Hauge – foreslår å supplere regelen i straffeloven 1902 § 235 annet ledd med en bestemmelse om at det også kan fritas for straff dersom drapet ble foretatt etter en «bestemt og veloverveid anmodning». Bestemmelsen vil gi en diskresjonær adgang til straffritak. Regelen bør også ha som vilkår at personen er terminalt syk, eller at døden av andre grunner er nær forestående, se nærmere delutredning VII side 325.

6.6.2.3 Høringsinstansenes syn

Av de høringsinstanser som har uttalt seg støtter *riksadvokaten, Advokatforeningen, Menneskeverd, Menighetsfakultetet og Kirkerådet*, flertallsforslaget om å videreføre gjeldende rett på området. *Human-Etisk Forbund* etterlyser en vurdering på bredere basis – på tvers av ulike fagmiljøer og interessenter. Ingen høringsinstanser støtter mindretallsforslaget om en diskresjonær adgang til straffritak.

6.6.2.4 Departementets vurdering

Departementet slutter seg i det vesentligste til Straffelovkommisjonens vurderinger og forslag, jf. lovforslaget § 276 annet ledd. Bestemmelsen viderefører rettstilstanden etter straffeloven 1902 § 235 annet ledd om drap ved samtykke. Høyesteretts avgjørelse i Rt. 2000 side 646 gir dermed uttrykk for rettstilstanden også etter lovforslaget § 276 annet ledd. Dermed vil det også etter straffeloven 2005 i slike tilfelle kunne gis en straff under minstestraffen eller at straffen settes til en mildere straffart enn det som følger av lovforslaget § 275 om drap. Avgjørelsen i Rt. 2000 side 646 la til grunn at det ikke er rom for anvendelse av nødrettsbestemmelsen i slike tilfeller. Lovforslaget § 276 annet ledd – og lovforslaget § 278 om medlidenhetsdrap – gir dermed en uttømmende regulering for tilfeller av aktiv dødshjelp og medlidenhetsdrap. Dette ble også lagt til grunn i Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) side 204 ved behandlingen av straffeloven 2005 § 17 om nødrett.

Departementet er enig med kommisjonens flertall i at det ikke bør gis en diskresjonær regel om adgang til straffritak. Departementet viser her til at Justiskomiteen i Innst. O. nr. 72 (2004–2005) punkt 8.2 klart la til grunn – så vel flertallet og mindretallet – at aktiv dødshjelp og/eller medlidenhetsdrap ikke er rettmessig. På denne bakgrunn finner de-

partementet at det nå ikke er grunnlag for å nærmere vurdere en diskresjonær regel om straffritak i slike tilfeller. Dette gjelder også ved medlidenhetsdrap, jf. punkt 6.8 nedenfor.

For øvrig vises det til merknadene til lovforslaget § 276 annet ledd.

6.7 Medvirkning til selvmord mv.

Forsøk på selvmord er ikke straffbart etter straffeloven 1902. *Straffeloven 1902* § 236 første ledd strafflegger imidlertid medvirkning til selvmord. Etter bestemmelsen skal medvirkning til selvmord straffes på samme måte som drap av en samtykkende, jf. § 235 annet ledd – slik at straffen kan settes under minstestraffen eller til en mildere straffart. Det kan være liten forskjell mellom drap av en samtykkende og medvirkning til selvmord, og dette er også den sentrale begrunnelsen for regelen i straffeloven 1902 § 236. Det kan nærmest gå ut på ett om en selv setter sprøyten på en som har samtykket (drap med samtykke), eller om en gir sprøyten til vedkommende som selv setter sprøyten (medvirkning til selvmord). Så vel psykisk og fysisk medvirkning rammes. Se for øvrig Erling Johannes Husabø, Rett til sjølvalt livsavslutning?, Bergen 1994, side 143–178 og 271–342.

Straffeloven 1902 § 236 første ledd rammer også den som medvirker til at noen påfører seg selv betydelig skade på kropp eller helse. Medvirkningen er straffbar, men straffen kan settes under minstestraffen eller til en mildere straffart. Medvirkning til at noen påfører seg en mindre skade, er derimot straffri.

Etter straffeloven 1902 § 236 annet ledd kommer ikke straff til anvendelse overfor medvirkeren, dersom resultatet – døden eller betydelig skade på kropp eller helse – ikke inntrer.

Straffelovkommisjonen går samlet inn for å videreføre straffeloven 1902 § 236 første ledd hva gjelder regelen om at det er straffbart å medvirke til at noen påfører seg selv en betydelig skade på kropp eller helse, jf. delutredning VII side 352–353 og skissen til § 27-9.

En samlet kommisjon går inn for videreføring av regelen om medvirkning til selvmord. Kommisjonen foreslår dermed at medvirkning til selvmord gis de samme strafferammene som for drap, men med mulighet for å sette straffen lavere enn minstestraffen eller til en mildere straffart. Kommisjonen mener dessuten at det heller ikke for medvirkning til selvmord bør være prinsipielt sett utelukket med straffrihet etter nødrettsbestemmelsen.

Et *flertall i kommisjonen* – lederen Høgetveit og medlemmene Coward og Fossgard – foreslår at regelen om straffnedsettelse for medvirkning til selvmord ikke bør suppleres med noen diskresjonær adgang til straffritak. Flertallet viser til sin begrunnelse knyttet til drap med samtykke på dette punkt. Et *mindretall i kommisjonen* – medlemmene Hauge og Sulland – foreslår at regelen suppleres med en adgang til straffritak, på vilkår som er tilnærmet identiske med mindretallets forslag til straffritak for drap med samtykke.

En samlet kommisjon foreslår at straffeloven 1902 § 236 annet ledd videreføres.

Av *høringsinstansene* slutter *riksadvokaten, Advokatforeningen, Menneskeverd, Menighetsfakultetet* og *Kirkerådet* seg til forslaget om videreføring av § straffeloven 1902 § 236 og kommisjonsflertallets forslag om ikke å supplere bestemmelsen med noen diskresjonær adgang til straffritak. Ingen høringsinstanser støtter mindretallets forslag på dette punkt.

Departementet slutter seg til kommisjonens forslag om å videreføre straffeloven 1902 § 236, jf. lovforslaget § 277. Lovgrunnlaget for bestemmelsen står like sterkt i dag, som ved innføringen av bestemmelsen i straffeloven 1902. Bestemmelsen slår fast at medvirkning til selvmord ikke er rettmessig. Samtidig åpner den for at straffen kan settes under minstestraffen for drap eller til en mildere straffart.

Også rettstilstanden for medvirkning til selvpåført betydelig skade på kropp eller helse, foreslås videreført. Riktignok vil denne regelen antagelig ha liten praktisk betydning. Minstestraffen er her ikke foreslått videreført, jf. punkt 6.6.6.2, men departementet mener at en bør ha en regel som åpner for at en i slike tilfeller kan settes straffen til en mildere straffart.

Departementet slutter seg også til kommisjonsflertallets vurderinger og forslag om å ikke gi noen diskresjonær regel om straffritak. Departementet viser her til behandlingen av dette spørsmålet i tilknytning til drap med samtykke.

For øvrig vises det til merknadene til lovforslaget § 277.

6.8 Medlidenhetsdrap

I *straffeloven 1902* § 235 annet ledd er det likestilt med samtykke at man «av medlidenhet berøver en håpløs syk livet eller medvirker hertil». Her kreves – i motsetning til drap med samtykke – intet samtykke for at det kan gis straffnedsettelse. Det loven krever er at drapet er begått av «medlidenhet» og gjelder en «håpløs syk». Motivet må dermed være å spare den syke for videre lidelser. Det er alminne-

lig antatt at det med «håpløs syk» kreves at sykdommen i ikke for fjern fremtid vil føre til døden. Trolig vil bestemmelsen også omfatte tilfeller hvor sykdommen ikke er dødelig, men særlig alvorlig og av en slik karakter at den ikke vil gå over. Sykdomsbegrepet er ikke avgrenset til sykdommer i tradisjonell forstand.

Straffelovkommisjon foreslår å videreføre straffeloven 1902 § 235 annet ledd om at straffen for medlidenhetsdrap kan settes lavere enn minstestraffen eller til en mildere straffart, se skissen til § 27-10 og delutredning VII side 354. Kommisjonen mener at det heller ikke for medlidenhetsdrap bør være prinsipielt sett utelukket med anvendelse av den generelle nødrettsbestemmelsen. Vilkåret om at drapet må ha skjedd av medlidenhet, foreslås videreført. Det nåværende vilkåret om at personen må være «håpløs syk» foreslås videreført, men slik at en ved utformingen bør ta utgangspunkt i mindretallets forslag til utforming av regelen om straffritak for drap med samtykke – «terminalt syk eller at døden av andre grunner var nært forestående». Kommisjonen har vurdert om et mislykket forsøk på medlidenhetsdrap bør være straffritt, slik som ved medvirkning til et mislykket forsøk på selvmord, men mener at en slik regel vil rekke for langt, se delutredningen side 355.

Et *flertall i kommisjonen* – lederen Høgetveit og medlemmene Coward, Fossgard og Sulland – mener at regelen om adgang til nedsettelse av straffen for medlidenhetsdrap ikke bør suppleres med noen adgang til straffritak. Det vises til at det dreier seg om tilfeller hvor håpløst syke personer ikke er i stand til å gi uttrykk for noe ønske om å få, eller ikke få, aktiv dødshjelp. Konsekvensen av dette er at gjerningspersonens subjektive oppfatning av hva slags liv som er verd å leve, og hva som ikke er det, kan bli avgjørende.

Et *mindretall i kommisjonen* – medlemmet Hauge – foreslår at det også ved medlidenhetsdrap bør være en adgang til straffritak. Han presiserer at forutsetningen må være at det var klare holdepunkter for å kunne anta som sikkert at den drepte selv ønsket at en slik handling skulle foretas. I tillegg må det kreves at vedkommende var terminalt syk eller at døden av andre grunner var nært forestående. Ved en slik regel unngår man å måtte falle tilbake på uklare nødrettsbetraktninger for å frifinne den som ved ulykker eller katastrofer forkorter en annens lidelser, der hvor livet likevel ikke kan reddes.

Av *høringsinstansene* slutter *riksadvokaten, Advokatforeningen, Menneskeverd, Menighetsfakultetet* og *Kirkerådet* seg til kommisjonens forslag om å videreføre straffeloven 1902 annet ledd på dette punkt og kommisjonsflertallets forslag om ikke å gi noen diskresjonær regel om straffritak. Ingen høringsinstanser slutter seg til mindretallets forslag.

Departementet slutter seg i det vesentligste til Straffelovkommisjonens vurderinger og forslag, jf. lovforslaget § 278. Departementet foreslår som kommisjonen at straffeloven 1902 § 235 annet ledd om at straffen ved medlidenhetsdrap kan settes lavere enn minstestraffen for drap eller til en mildere straffart enn det som følger av lovforslaget § 275 om drap. Forslaget er i hovedsak en videreføring av gjeldende rett, men med en mindre realitetsendring. Kriteriet «håpløs syk» foreslås erstattet med «dødssyk, eller av andre grunner er nær ved å dø». Dette innebærer en viss innsnevring, idet for eksempel tilfeller av medlidenhetsdrap på sterkt sinnslidende eller overfor barn med sterke misdannelser ikke lenger vil omfattes av bestemmelsen. I juridisk teori er det antatt at slike tilfeller vil kunne falle inn under kriteriet «håpløst syk» i straffeloven 1902 § 235 annet ledd. Departementet foreslår at vilkåret «av medlidenhet» videreføres.

Departementet er enig med kommisjonens flertall i at det ikke bør gis en regel om diskresjonær adgang til straffritak. Departementet viser her til behandlingen av dette spørsmålet i punkt 6.6.2.4 om drap med samtykke.

For øvrig vises det til merknadene til lovforslaget § 278.

6.9 Uaktsom forvoldelse av annens død

6.9.1 Gjeldende rett

Straffeloven 1902 § 239 rammer den som uaktsomt forvolder en annens død. I kravet om å «forvolde» ligger det ingen begrensning i utførelsesmåten, men det oppstilles et krav om årsakssammenheng mellom handlingen og fornærmedes død.

Medvirkning er ikke uttrykkelig nevnt, men handlinger man naturlig vil karakterisere som medvirkningshandlinger kan pådømmes dersom handlingen bedømmes som forvoldelse av en annens død. Se til illustrasjon Rt. 1936 side 612, som riktignok gjaldt straffeloven 1902 § 237, men hvor domfelte hadde overlatt kjøringen til en ukyndig fører som kjørte på og skadet en fotgjenger.

Forsøk er ikke straffbart, jf. straffeloven 1902 § 49. Men ofte vil en forsøkshandling være straffbar etter andre bestemmelser, for eksempel vegtrafikkloven 18. juni 1965 nr. 4 § 3.

Etter ordlyden er det tilstrekkelig med vanlig uaktsomhet. De siste 20 årene har det vært et stadig tilbakevendende spørsmål hvor streng aktsomhetsnormen skal være. Høyesterett har i flere av-

gjørelser uttalt at aktsomhetsnormen er den samme i vegtrafikkloven § 3 og straffeloven 1902 § 239, for eksempel jf. Rt. 1963 og Rt. 2000 side 1788.

Før 1988 hadde det imidlertid utviklet seg en viss tilbakeholdenhet med å ta ut påtale for overtredelse av straffeloven 1902 § 239. Det er grunn til å anta at dette hang sammen med at saker om uaktsomt drap på den tiden skulle pådømmes i lagmannsretten med lagrette, og at det erfaringsmessig måtte dreie seg om relativt alvorlige forhold for at lagretten skulle svare ja på skyldspørsmålet. Av den grunn unnlot trolig påtalemyndigheten i en del saker å ta ut tiltale for uaktsomt drap, og nøyde seg i stedet med å ta ut tiltale for uaktsom kjøring, jf. Ot.prp. nr. 46 (2000-2001) side 55-56.

Justisdepartementet fant denne påtalepraksis lite tilfredsstillende. For å klart signalisere til påtalemyndigheten at dødsulykker i trafikken oftere skulle lede til tiltale for uaktsomt drap, foreslo Justisdepartementet å gjøre det utrykkelig klart i i straffebestemmelsen om uaktsomt drap (§ 239) at uaktsomt drap ved bruk av motorvogn var omfattet, jf. Ot.prp. nr. 66 (1987-1988). Ved lov 8. juli 1988 nr. 70 ble forslaget vedtatt. Lovendringen hadde imidlertid ingen direkte juridisk betydning. Uaktsomt drap ved bruk av motorvogn var omfattet også før lovendringen. Tilføyelsen i lovteksten var utelukkende begrunnet med et behov for å signalisere at påtalemyndigheten skulle påtale flere dødsulykker i trafikken som uaktsomt drap.

Justisdepartementets signaler ble fulgt opp i form av en betydelig økning i antall domfellelser for uaktsomt drap ved dødsulykker i trafikken. Etter en tid mente imidlertid mange at praksis var blitt for streng. Avgjørelsen i Rt. 1990 side 1021 illustrerer dette. En mann ble dømt for uaktsomt drap til ubetinget fengsel i 60 dager for en «trafikkulykke [som] skyldtes en kortvarig feilfordeling av oppmerksomheten mellom trafikkenhetene». Feilfordelingen besto i at han under køkjøring hadde festet for mye oppmerksomhet på en motorsyklist som kom inn fra en tilførselsvei slik at domfelte ikke i tide ble oppmerksom på oppbremsingen i køen foran. Han kjørte inn i bilen foran med den følge at en av passasjerene i denne bilen omkom.

I løpet av få år ble det fra flere hold uttalt at lovendringen hadde medført en for streng praksis, jf. Ot.prp. nr. 46 (2000-2001) side 56-57. Departementet behandlet derfor på nytt spørsmålet om hvor streng aktsomhetsnormen i straffeloven 1902 § 239 skal være, jf. lovendring 15. juni 2001 nr. 64 der ordene «ved våpen» ble tilføyd i § 239 og gav departementet anledning til å uttale seg om justering av aktsomhetsnormen:

> «Etter departementets mening lar det seg ikke gjøre å beskrive aktsomhetskravet helt presist i loven. Jo lenger loven går i å angi aktsomhetskravet eksakt, desto mer avskjærer man domstolene fra å foreta en samlet bedømmelse i lys av de foreliggende konkrete forhold i saken. Avgjørelsen av om føreren har handlet tilstrekkelig aktsomt, må etter departementets syn foretas ut fra alle de relevante konkrete omstendigheter i saken. [...] Departementet antar at saken i Rt-1990-1021 om feilfordeling av oppmerksomhet, neppe ville ha ført til domfellelse i dag. [...] Departementet er enig med riksadvokaten i at man ikke bør «belaste en hverdagsbilist med tiltale for uaktsomt drap, dersom uaktsomheten er av en slik karakter som alle førere må erkjenne at en gjør seg skyldig i fra tid til annen». Ikke enhver uaktsomhet bør være straffbar. [...] Ikke en hvilken som helst overtredelse av trafikkreglene kan derfor gi grunnlag for straff etter § 239, selv om den har medført et annet menneskes død. [...] Et øyeblikks uoppmerksomhet bør etter departementets mening ikke uten videre føre til domfellelse for uaktsomt bildrap. En bilfører må f.eks. kunne skru på bilens varmeapparat uten at det i seg selv regnes som uaktsomt. [...] Tas oppmerksomheten kortvarig bort fra trafikken, bør føreren på forhånd forsikre seg om at dette er forsvarlig i lys av trafikk- og kjøreforholdene og den hastighet bilen holder og oversikt som føreren har. [...] Departementet er av den oppfatning at påtalemyndighetens praktisering av aktsomhetsnormen i § 239, slik det er redegjort for den innledningsvis under punkt 9.6, er hensiktsmessig. Et påtaledirektiv om dette, og med Stortingets tilslutning på grunnlag av proposisjonen her, vil reelt sett bli bestemmende for rettstilstanden.», jf. Ot.prp. nr. 46 (2000-2001) side 65-68.

Retningslinjene for påtalepraksis det vises til skriver seg fra et brev fra riksadvokaten til Justisdepartementet 29. mars 2000, hvor det fremgår at tiltale etter straffeloven 1902 §§ 238 og 239 regelmessig vil gjelde saker hvor:

- «Fører har vært alkoholpåvirket eller sovnet ved rattet.
- Fører har holdt en markant for høy hastighet ut fra de rådende kjøreforhold.
- Fører har vist mangel på aktsomhet i situasjoner som påkaller en særlig aktpågivenhet som for eksempel passering av fotgjengerfelt, buss som har stanset på holdeplass, små barn i vegbanen m.v.
- Det gis ingen forklaring på hvorfor fører ikke i tide er blitt oppmerksom på eller har innrettet seg på åpenbare faremomenter (markant ubevisst uaktsomhet).

– Fører har bevisst tatt en sjanse.
– Fører har konsentrert sin oppmerksomhet om forhold som er føringen uvedkommende», jf. Ot.prp. nr. 46 (2000-2001) punkt side 58.

Etter lovendringen i 2001 har Høyesterett behandlet en rekke saker hvor aktsomhetsnormen i straffeloven 1902 § 239 har vært vurdert. Den første av dem, og som i stor grad har vært førende for de etterfølgende avgjørelsene, er inntatt i Rt. 2002 side 190. Saksforholdet gjaldt i korte trekk en kaptein i den norske KFOR-styrken som hadde misforstått trafikkbildet og kjørt mot kjøreretningen. Fire personer i det motkommende kjøretøyet mistet livet. Høyesterett kom til at kapteinen hadde handlet uaktsomt. Om forståelsen av aktsomhetsnormen uttaler Høyesterett:

> «Det fremgår av de lovforarbeider som her er gjengitt, at meningen har vært å lempe noe på bindingen mellom aktsomhetsnormen i straffeloven § 239 og aktsomhetsnormen i vegtrafikkloven § 3. Denne endring er imidlertid ikke kommet til uttrykk i den nye lovteksten, og lovendringen kan – isolert betraktet – vanskelig oppfattes som en presisering i den retning som forarbeidene gir uttrykk for. Siden det imidlertid her er tale om å foreta en lemping av aktsomhetsnormen i forhold til tidligere praksis og dette også har fått tilslutning fra en enstemmig justiskomite, finner jeg at de forutsetninger som er lagt til grunn i forarbeidene må bli retningsgivende for rettspraksis. Det fremstår likevel som uklart hvor langt lovendringen har ment å lempe på aktsomhetskravet i § 239, ut over henvisningen til riksadvokatens påtalepraksis og en mer generell avgrensing mot uaktsomhet « av en slik karakter som alle førere må erkjenne at en gjør seg skyldig i fra tid til annen». Meningen må særlig antas å være å avgrense mot saksforhold av den type som er omtalt i Rt-1990-1021 og Rt-1991-216.»

Og videre:

> «Selv om skiltingen burde ha vært bedre, og det er opplyst at andre har feiltolket trafikkbildet på samme måte som A gjorde, finner jeg at hans kjøring ikke var i den lave uaktsomhetskategori lovendringen er tenkt å omfatte. Det dreier seg ikke om et øyeblikks uoppmerksomhet eller feilfordeling av oppmerksomheten, som erfaringsmessig er noe alle bilister kan gjøre seg skyldig i, men om en vedvarende feilvurdering av trafikkbildet i en situasjon der han hadde både tid og mulighet til å handle annerledes.»

Høyesterett fremhever altså at det har vært uklart i hvor stor grad det har vært meningen å lempe aktsomhetsnormen, men kommer frem til at man må utelukke den lave uaktsomhetskategori som blant annet omfatter «et øyeblikks uoppmerksomhet eller feilfordeling av oppmerksomheten».

I avgjørelsen inntatt i Rt. 2002 side 1139 tok Høyesterett stilling til om lagmannsretten hadde lagt til grunn en for streng aktsomhetsnorm ved kollisjon mellom en bil og en mopedist. Mopedisten hadde ikke respektert vikeplikten, og bilisten hadde til tross for at han var oppmerksom på en moped som kom kjørende mot ham, og som hadde vikeplikt for ham, unnlatt å redusere farten. Lagmannsretten la i sin vurdering av om bilisten hadde opptrådt uaktsomt «særskilt vekt på at tiltalte fortsatte frem mot krysset med en hastighet vesentlig over fartsgrensen, på tross av at han var oppmerksom på fornærmede». Lagmannsretten mente det var klart «tiltalte burde overveiet og innsett muligheten for at fornærmede etter omstendighetene kunne komme til å feilbedømme bilens hastighet, med den følge at han ville kjøre inn i krysset foran tiltalte, slik han også gjorde». Sammenstøtet med den følge at mopedisten omkom mente lagmannsretten bilisten «burde ha regnet med».

Om lagmannsrettens vurdering av aktsomhetsnormen uttaler Høyesterett:

> «Jeg er – under noen tvil – kommet til at dette er uttrykk for en for streng aktsomhetsnorm. [...] Selv om kjøring over fartsgrensen klart øker risikoen generelt, og dermed i seg selv krever skjerpet aktsomhet, må det etter mitt syn kreves noe mer kritikkverdigved kjøringen ut over fartsovertredelsen for at forholdet skal kunne rammes av § 239».

I Rt. 2005 side 586 tok Høyesterett på ny stilling til forståelsen av aktsomhetsnormen i straffeloven 1902 § 239 etter lovendringen i 2001. Saken gjaldt en trikkefører som hadde kjørt på og drept en syklist. Høyesterett viser her til tingrettens vurdering av trikkeførerens uaktsomhet, hvor tingretten hadde uttalt at trikkeføreren hadde utvist en uaktsomhet som var «markant men ikke grov», og videre at det da ikke kunne være tale om «et øyeblikks uoppmerksomhet eller feilfordeling av oppmerksomheten».

Høyesterett opprettholdt altså tingrettens vurdering av aktsomhetsnormen når det var avgrenset mot et øyeblikks uoppmerksomhet eller feilfordeling av oppmerksomheten, og at det var tilstrekkelig til å pådra ansvar at man hadde handlet markant uaktsomt. Det kreves imidlertid ikke at uaktsomheten var grov for at det kunne settes straff for handlingen.

I 2007 tok Høyesterett på ny stilling til aktsom-

hetsnormen i straffeloven 1902 § 239. Rt. 2007 side 1211 gjaldt en opphevelse av lagmannsrettens dom fordi det var lagt til grunn en for mild aktsomhetsnorm. I korte trekk gjaldt saken en dødsulykke ved kjøring av snøscooter utenfor oppkjørt trasé i mørket. En beruset mann hadde overlatt kjøringen til en bekjent som var svært beruset og han var selv med som passasjer. Høyesterett la til grunn at det måtte foretas en konkret vurdering av om føreren var skikket til å føre snøscooteren på forsvarlig vis. Det kunne da ikke utelukkende ses hen til beruselse, men også forhold som snøscooterens kraftige motorytelse, at dens toppfart på 200 km i timen ga et betydelig farepotensial, kjøring utenfor trasé i mørket, at snøscooteren var registrert bare for én person og det at kjøringen ble overlatt midtvinters til en person som ikke hadde ytterklær – hvilket var med på å gi kjøringen et inntrykk av å være hasardiøs.

Lagmannsretten hadde frifunnet tiltalte for overtredelse av straffeloven 1902 § 239, men Høyesterett mente at:

> «Samlet sett var risikoen, også i forhold til dødsfølgen, så fremtredendeat straffeloven § 239 må anses overtrådt. Lagmannsrettens bestemmende mindretall har da anvendt en for mild aktsomhetsnorm.»

I Rt. 2007 side 1790 kom Høyesterett til at domfelte hadde utvist uaktsom kjøring, og opprettholdt lagmannsrettens straffutmåling til ubetinget fengsel i 30 dager. Saken gjaldt en påkjørsel i et gangfelt. Høyesterett la til grunn at det må gjelde en streng aktsomhetsnorm ved kryssing av gangfelt. Etter Høyesteretts syn var det ikke «tale om en type uoppmerksomhet som enhver bilist kan gjøre seg skyldig i fra tid til annen», da domfelte klart hadde overtrådt vikeplikten for gående som befinner seg i et forgjengerfelt og det generelle krav til aktsomhet ved kryssing av gangfelt.

Avgjørelsen bekrefter altså tidligere avgjørelser om at aktsomhetsnormen er lempet i noen grad slik at uoppmerksomhet som enhver bilist gjør seg skyldig i fra tid til annen, ikke lenger utløser straffansvar etter straffeloven 1902 § 239.

I Rt. 2008 side 620 opphevet Høyesterett lagmannsrettens frifinnelse for overtredelse av straffeloven 1902 § 239 fordi det var lagt til grunn feil aktsomhetsnorm. Saken gjaldt en trailersjåfør som hadde stoppet i venstre fil, ca. 5 meter forbi stopplinje. Hans plan var å svinge til venstre, hvilket han signaliserte med blinklys. Han ombestemte seg og svingte i stedet til høyre. Ettersom trafikklyset viste grønt i en lengre periode for dem som skulle til høyre, ventet han til høyre felt ble tømt før han begynte å svinge. Trafikklyset viste da fremdeles rødt lys for trafikk til venstre. Ved å svinge til høyre kjørte han over en syklist som hadde plassert seg helt eller delvis skjult i blindsonen på traileren.

Lagmannsretten konkluderte med at trailersjåføren hadde overtrådt veitrafikkloven § 3, men uaktsomheten – feilvurderingen av situasjonen rundt bilen – var kortvarig og av en slik karakter at de ikke fant å bebreide sjåføren for dødsfølgen. Dette ble begrunnet med at sjåføren tross alt hadde sjekket forholdene rundt traileren da han reiste seg for å få utsyn, og oppmerksomhetens hans var rettet mot den totale trafikksituasjonen mens traileren sto i ro, ikke mot uvedkommende ting. Det ble av lagmannsretten lagt til grunn at hans uaktsomhet ikke var mer klanderverdig enn den som ble utvist av bilførerene i Rt. 1990 side 1021 og Rt. 1991 side 216.

Høyesterett var ikke enig i denne vurderingen på bakgrunn av en sammenlikning av forholdene i saken fra 2008 og de to fra begynnelsen av 90-tallet ved at det i saken fra 2008 ikke var snakk om «at trafikkulykken skyldes en kortvarig feilfordeling av oppmerksomhet mellom trafikkenheter» og at det ikke var snakk om uoppmerksomhet i «et ganske kort øyeblikk».

Høyesteretts sammenligning med forholdene i Rt. 1990 side 1021 og 1991 side 216 etterlater inntrykk av at aktsomhetsnormen kun er lempet for forhold som beskrevet i de to nevnte avgjørelser.

Den 29. september 2008 (HR-2008-1665-A) opphevet Høyesterett lagmannsrettens frifinnelse for overtredelse av straffeloven 1902 § 239. Saksforholdet gjaldt en 10 år gammel gutt på sykkel som ble overkjørt og drep av en betongbil som krysset en gang- og sykkelvei på vei ut fra et anleggsområde.

Om aktsomhetsnormen hadde lagmannsretten lagt til grunn at det «har vært lovgivers intensjon å avgrense mot uaktsomhet av en slik karakter som alle førere må erkjenne at de gjør seg skyldig i fra tid til annen, og hvor førerens forhold alt i alt er så vidt unnskyldelig at det strider mot allmennhetens formodede rettsfølelse å dømme vedkommende etter en bestemmelse i straffeloven som vanlig betegnes ved uttrykket uaktsomt drap [...]». Høyesterett bemerker til dette at «straffeloven § 239 fortsatt vil være overtrådt i tilfeller hvor føreren har vist mangel på aktsomhet i, som for eksempel passering av forgjengerfelt, buss som har stanset på holdeplass, små barn i vegbanen mv.», og la til grunn at man i den aktuelle saken sto overfor en slik situasjon.

Dette ble begrunnet med at kjøretøyet var langt og tungt, med stor skadeevne. Det hadde, rett før den fatale utkjøringen, stoppet på tvers av en gang- og sykkelsti – et område som i utgangspunktet er

forbeholdt myke trafikanter. Kjøretøyet var plassert slik at det for føreren var krevende å holde oversikt over gang- og sykkelstien på kjøretøyets høyre side og samtidig holde øye med trafikken på bilveien. I tillegg foregikk kjøringen på en tid og et sted hvor man måtte forvente at det kom myke trafikanter, som barn på vei hjem fra skolen. På denne bakgrunn kom Høyesterett til at lagmannsretten hadde lagt til grunn en for mild aktsomhetsnorm, og bemerket for øvrig at dersom man står overfor en situasjon som påkaller en særlig aktpågivenhet, kan ikke en kortvarig feilfordeling av oppmerksomheten anses som tilstrekkelig aktsom.

6.9.2 Straffelovkommisjonens skisse

Straffelovkommisjonen skisserer en bestemmelse som i det vesentlige svarer til straffeloven 1902 § 239, men uten differensierte straffalternativer.

Kommisjonen går imidlertid inn for å endre skyldkravet til grov uaktsomhet. Det vises til at i utgangspunktet bør skyldkravet i strafferetten være forsett, og at det bør kreves en særlig grunn for å belegge uaktsomme handlinger med straff. Videre vises det til at for de tilfellene man fraviker forsettskravet ved å kreve uaktsomhet, bør man nøye seg med å kreve grov uaktsomhet. Dessuten fremhever kommisjonen følgende begrunnelse for å heve skyldkravet til grov uaktsomhet:

> «Begrunnelsen for hevingen av skyldkravet i utk §§ 27-11 og 27-12 ligger på en noe annen kant. Disse bestemmelsene krever at en uaktsom atferd har fått de mest alvorlige følger, det vil si døden eller betydelig skade på legeme og helse. Behovet for å verne den enkelte mot slike følger gir i utgangspunktet tilstrekkelig grunn til å belegge uaktsomme handlinger med straff. Det er både nødvendig og rimelig å kreve at det utvises en særlig aktsomhet på livsområder hvor feil eller uforsiktighet kan medføre at noen omkommer eller får betydelig skade på legeme og helse.
>
> Samtidig er det på det rene at en domfellelse for uaktsomt drap setter et svært alvorlig stempel på gjerningspersonens handlemåte. Antakelig kjører alle bilførere fra tid til annen på en måte som kan karakteriseres som uaktsom, og som under uheldige omstendigheter kan føre til trafikkulykker hvor noen omkommer. De fleste av disse overtredelsene, for eksempel der hvor en bilfører utviser et øyeblikks konsentrasjonssvikt eller uoppmerksomhet uten at dette fører til noen ulykke, blir verken oppdaget eller forfulgt strafferettslig. De omstendighetene som avgjør om en uaktsom bilist går fri eller forårsaker en ulykke med påfølgende domfellelse for uaktsomt drap, vil i alle fall ved lavere grader av uaktsomhet ofte kunne sies å ligge utenfor vedkommendes kontroll.
>
> I tilfeller hvor uaktsom bilkjøring har forårsaket dødsfall eller betydelig skade på legeme og helse, er det på denne bakgrunn rimelig å nøye seg med straff for simpelt uaktsom trafikkatferd, jf vtrl § 3, jf § 31. Som nevnt følger det av rettspraksis at aktsomhetsnormen her er den samme som i strl §§ 238 og 239 før lovendringen 15. juli 2001 nr 64. En heving av skyldkravet i utk §§ 27-11 og 27-12 til grov uaktsomhet vil derfor ikke bety noe for straffbarheten av selve kjøringen i saker hvor uaktsom bilkjøring har forårsaket ulykker med dødsfall eller alvorlig personskade. Derimot vil gjerningspersonen slippe å bli belastet med et stempel som « drapsmann «.
>
> En heving av skyldkravet i utk §§ 27-11 og 27-12 til grov uaktsomhet vil ikke bare få betydning i forhold til vegtrafikken, men også på alle andre livsområder. På de erfaringsmessig mest relevante livsområdene er simpelt uaktsom atferd imidlertid strafflagt i særlovgivningen. Uaktsom atferd på disse livsområdene vil derfor uansett stort sett trekke et straffansvar etter seg, når den har fått følger som gir rettsapparatet grunn til å reagere. I avsnitt 4.3 foran gis det riktignok uttrykk for at bruken av skyldkravet simpel uaktsomhet i særlovgivningen etter kommisjonens mening ofte ikke har vært tilstrekkelig gjennomtenkt. Synspunktet gjelder likevel ikke når det foreligger en særlig grunn for å strafflegge simpel uaktsomme handlinger. Som nevnt foran vil det jevnt over foreligge en slik særlig grunn på livsområder hvor feil eller uforsiktighet erfaringsmessig kan føre til at noen omkommer eller påføres betydelig skade på legeme og helse.
>
> Kommisjonen har gjennomgått de sakene om strl §§ 237 til 239 som har vært oppe for Høyesterett i etterkrigstiden. Den massivt største andelen av sakene gjaldt uaktsomt drap eller legemsbeskadigelse i forbindelse med bilkjøring. I rettspraksis finner man også tilfeller, senest Rt-2000-1978, av uaktsomme drap og legemsbeskadigelser ved bruk av skytevåpen. Her vil strl § 352 første ledd, jf utk § 20-7 om uforsvarlig omgang med skytevåpen, sprengstoff eller ammunisjon, være anvendelig. Videre har man i rettspraksis en del tilfeller hvor uaktsomme legemsbeskadigelser og drap er begått i forbindelse med andre voldelige aktiviteter. Her vil andre deler av det samme forholdet ofte kunne rammes av andre bestemmelser i straffeloven, særlig utk §§ 27-1 og 27-2 om vanlig og grov legemskrenkelse og §§ 27-3 og 27-4 om vanlig og grov legemsskade. I slike tilfeller vil det etter kommisjonens forslag gjelde et krav om simpel uaktsomhet for å ta uforsettlige føl-

ger av slike handlinger i betraktning når det tas stilling til om overtredelsen var grov. I forhold til uaktsom ildspåsettelse og enkelte andre alvorlige ulykker vil man kunne anvende strl § 151, jf utk § 29-7 om uaktsom brannstiftelse og annen særlig farlig ødeleggelse. Et fåtall saker i rettspraksis gjelder ulike former for feilbehandling mv i helsevesenet. Riksadvokaten viser i sitt brev til helsepersonelloven 2. juli 1999 nr 64 § 67, jf § 4, som krever grov uaktsomhet, og uttaler at det « med hensyn til sammenhengen i regelverket, og påtalepraksis gjennom mange år, er ... utenkelig at påtalemyndigheten i dag vil reise tiltale mot helsepersonell etter gjeldende straffeloven § 239 selv om det kan konstateres at dødsfallet skyldes simpel uaktsomhet fra lege eller sykepleier «. For ulykker i arbeidslivet vil arbeidsmiljøloven 4. februar 1977 nr 4 §§ 85 og 86 kunne anvendes. I begge bestemmelser er det gjort til en særlig skjerpende omstendighet at overtredelsen kunne ha medført alvorlig fare for liv eller helse, jf §§ 85 andre ledd og 86 tredje ledd. Endelig vil fritids- og småbåtloven 26. juni 1998 nr 47 § 37, jf §§ 31 til 35, ramme kjøring med småbåter når føreren er alkoholpåvirket eller på annen måte uskikket. Uaktsom småbåtkjøring i sin alminnelighet er ikke straffbar, men kommisjonen er ikke kjent med saker om uaktsomt drap eller legemsbeskadigelser ved småbåtkjøring hvor båtføreren ikke var påvirket av alkohol.

I rettspraksis har kommisjonen bare funnet to saker om uaktsomme legemsbeskadigelser i forbindelse med aktiviteter som ikke omfattes av særlovgivning som stiller krav om simpel uaktsomhet. Dette gjaldt slalåmkjøring, jf Rt-1989-1372, og uforsvarlig sikring av byggeplass i et tilfelle som antakelig ikke var omfattet av arbeidsmiljøloven, jf Rt-1989-505 og aml § 2 nr 1. Kommisjonen tar ikke stilling til hvor sterk grad av uaktsomhet som forelå i disse sakene. Etter forslaget vil imidlertid straffansvar i slike tilfeller bare være aktuelt når det er utvist grov uaktsomhet. Rimeligvis vil det også kunne dukke opp saker på andre livsområder hvor det ikke finnes særlovgivning som strafflegger simpelt uaktsom atferd. I forhold til slike livsområder kan det nåværende kravet om simpel uaktsomhet i strl §§ 238 og 239 sies å ivareta hensynet til rettsharmoni, som ble påpekt av departementet i Ot.prp.nr.46 (2000-2001) s 67, ved at overtredelsesmåten ikke har betydning for om simpelt uaktsom atferd skal straffes, når atferden resulterer i dødsfall eller betydelig skade på legeme og helse. Dette dreier seg imidlertid bare om en meget liten del av den totale mengden saker om uaktsomme drap og legemsbeskadigelser, og hensynet til rettsharmoni får derfor liten vekt.

I Ot.prp.nr.46 (2000-2001) s 67 ble det som nevnt også pekt på hensynet til allmennprevensjonen. Kommisjonen er ikke enig i proposisjonens til dels sterke synspunkter på allmennprevensjonens betydning i saker om uaktsomt drap i trafikken. Det at bilister ikke kjører mer uforsvarlig enn de gjør, skyldes antakelig først og fremst et ønske om å unngå å forårsake ulykker, bli tatt i fartskontroll mv. Det er ikke grunn til å tro at ønsket om å unngå domfellelse for uaktsomt drap har noen særlig betydning for kjøreatferden. En heving av skyldkravet til grov uaktsomhet vil, som påvist, heller ikke føre til at man står uten strafferettslige reaksjoner mot simpelt uaktsom kjøring. Det virker derfor lite sannsynlig at en heving av skyldkravet til grov uaktsomhet skulle kunne påvirke kjøreatferden i negativ retning og resultere i flere ulykker. Hensynet til trafikksikkerheten ivaretas antakelig bedre ved hyppige kontroller, enn ved at man leilighetsvis domfeller for uaktsomt drap.»

Når det gjelder utformingen av bestemmelsen om uaktsomt drap, mener kommisjonen at passusen «herunder ved bruk av våpen, ved motorvogn eller på annen måte» bør fjernes. Begrunnelsen er at dette er tillegg som er innført for å gi signaler til rettsapparatet om anvendelsen og forståelsen av bestemmelsen, uten at tillegget har hatt rettslig betydning for hvilke handlinger som omfattes av den objektive gjerningsbeskrivelsen.

Kommisjonen viser til at medvirkning til uaktsomt drap vil bli bedømt etter den generelle bestemmelsen om medvirkning.

6.9.3 Høringsinstansenes syn

Riksadvokaten, Agder lagmannsrett og Norges Automobil-Forbund støtter Straffelovkommisjonens forslag om å heve skyldkravet for uaktsomhet drap til grov uaktsomhet. *Advokatforeningen* er enig i at nåværende bestemmelser (straffeloven 1902 §§ 238 og 239) er stigmatiserende.

6.9.4 Departementets vurdering

6.9.4.1 Videreføring av gjerningsbeskrivelsen i gjeldende rett

Departementet går inn for å videreføre straffeloven 1902 § 239 uten realitetsendringer i forslaget til § 281. Det foreslås heller ingen endring i den øvre strafferammen, og departementet tiltrer Straffelovkommisjonens forslag om å utelate passusen «ved bruk av våpen eller motorvogn eller på annen måte».

6.9.4.2 Skyldkravet bør ikke heves til grov uaktsomhet

Departementet har vurdert kommisjonens forslag om å heve skyldkravet til grov uaktsomhet, men har ikke funnet grunn til å følge opp forslaget.

Straffelovkommisjonen viser i sin begrunnelse for å heve skyldkravet til at i utgangspunktet bør skyldkravet være forsett, og for det tilfellet man finner en særlig grunn til å fravike dette, bør uaktsomhetsansvaret begrenses til grov uaktsomhet. Disse generelle utgangspunkter er departementet enig i, og har fulgt dette opp i forbindelse med alminnelig del straffeloven 2005, jf. Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) side 113-114. I motsetning til kommisjonen er imidlertid departementet mer åpen for vanlig uaktsomhet som skyldkrav enn Straffelovkommisjonen, jf. Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) side 115. Som departementet har redegjort for i forbindelse med forslaget til alminnelig del til straffeloven 2005, vil det kunne være særlig aktuelt å sette skyldkravet til vanlig uaktsomhet for lovovertredelser som kan ha alvorlige konsekvenser og hvor det er praktisk at normen overtres uforsettlig, jf. Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) side 115.

Etter departementets oppfatning står man overfor et slikt tilfelle når det gjelder straffeloven 1902 § 239. Bestemmelsen gjelder over et stort spektrum av livsområder hvor mange overtredelser har svært alvorlige konsekvenser. Dette taler etter departementets oppfatning sterkt for at skyldkravet ikke bør heves til grov uaktsomhet.

Departementet oppfatter kommisjonen dithen at ønsket om å unngå urimelige domfellelser taler for å heve skyldkravet til grov uaktsomhet når det uttales at:

> «De fleste av disse overtredelsene, for eksempel der hvor en bilfører utviser et øyeblikks konsentrasjonssvikt eller uoppmerksomhet uten at dette fører til noen ulykke, blir verken oppdaget eller forfulgt strafferettslig. De omstendighetene som avgjør om en uaktsom bilist går fri eller forårsaker en ulykke med påfølgende domfellelse for uaktsomt drap, vil i alle fall ved lavere grader av uaktsomhet ofte kunne sies å ligge utenfor vedkommendes kontroll.»

Departementet er enig i at det bør søkes å unngå at skyldkravet settes slik at det vil føre til urimelige domfellelser eller domfellelser som stride mot allmennhetens antatte rettsfølelse. Ønsket om å unngå dette var også noe av bakgrunnen for at Stortinget i 2001 endret straffeloven 1902 § 239 med det siktemål å lempe noe den strenge aktsomhetsnormen som hadde etablert seg, jf. redegjørelsen ovenfor i punkt 6.9.1. Som departementet kommer nærmere tilbake til nedenfor, har lovendringen i 2001 medført at aktsomhetsnormen er lempet slik at det kommisjonen omtaler som «et øyeblikks konsentrasjonssvikt eller uoppmerksomhet» i de fleste tilfeller ikke lenger vil være tilstrekkelig til å utløse straffansvar etter straffeloven 1902 § 239. I tillegg kommer at det har etablert seg en påtalepraksis hvor det i all hovedsak er de mer graverende tilfellene som påtales etter straffeloven 1902 § 239. Departementet er derfor av den oppfatning at det ikke lenger er det samme behov for å heve skyldkravet for å unngå slike urimelige domfellelser som kommisjonen viser til.

I Ot.prp. nr. 46 (2000-2001) side 66 og 67 uttaler departementet til støtte for å ikke heve skyldkravet til grov uaktsomhet at en «slik endring vil utvilsomt bli oppfattet som et signal fra lovgiver om et mildere syn på uaktsom atferd som kan føre til død eller til alvorlig skade på personer. [...] Etter departementets vurdering er det en viss fare for at en slik «justering» vil kunne sende signaler som påvirker kjøreatferden i negativ retning og resultere i ulykker».

Kommisjonen er ikke enig i departementets vurdering på dette punkt, og uttaler:

> «En heving av skyldkravet til grov uaktsomhet vil, som påvist, heller ikke føre til at man står uten strafferettslige reaksjoner mot simpel uaktsom skjøring. Det virker derfor lite sannsynlig at en heving av skyldkravet til grov uaktsomhet vil skulle kunne påvirke kjøreatferden i negativ retning og resultere i flere ulykker. Hensynet til trafikksikkerheten ivaretas antakelig bedre ved hyppigere kontroller, enn ved at man leilighetsvis domfeller for uaktsomt drap», jf. delutredning VII side 358.

Departementet er enig med kommisjonen i at man ikke skal ha en overdreven tro på den negative effekten for den generelle kjøreatferden dersom skyldkravet heves til grov uaktsomhet. Likevel mener departementet det er viktig å ikke gi slipp på hevdvunne synspunkter om at det gjelder en streng aktsomhetsnorm for atferd som typisk begås uforsettlig og har alvorlige konsekvenser. Derfor vil det etter departementets syn gi uheldige signaler om man begrenser straffansvaret til å gjelde handlinger som er «svært klanderverdig og det er grunnlag for sterk bebreidelse», jf. straffeloven 2005 § 23 annet ledd. Et alternativ er å oppstille en aktsomhetsnorm som stiller noe strengere krav til forsvarlig atferd, men dette vil i så fall resultere i at man opererer med to ulike normer for grov uaktsomhet. Dette er etter departementets syn uheldig.

Som redegjørelsen under punkt 6.9.1 viser, varierer anvendelsen av aktsomhetsnormen for uaktsomt drap innenfor de ulike livsområdene. Dette gjør det vanskelig å ha en helt sikker oppfatning om hvor streng aktsomhetsnormen er i praksis, men rettspraksis fra tiden etter lovendringen i 2001 synes å ha etablert en aktsomhetsnorm som er tilfredsstillende.

Slik departementet oppfatter utviklingen i rettspraksis, og etablert påtalepraksis, må det sondres mellom situasjoner som krever særlig aktpågivenhet, som for eksempel ved rygging eller kryssing av forgjengerfelt eller gang- og sykkelsti, og situasjoner hvor det ikke kan stilles krav utover alminnelig aktsomhet. For de førstnevnte tilfeller gjelder det fortsatt et strengt krav til aktsomhet. Men når det gjelder de sistnevnte tilfellene, synes aktsomhetsnormen å være lempet i tråd med målsetningen for lovendringen i 2001. Departementet oppfatter rettspraksis dithen at aktsomhetsnormen er lempet noe ved at det må kreves en mer kritikkverdig atferd enn det en hver bilist gjør seg skyldig i fra tid til annen ved et øyeblikks uoppmerksomhet eller feilfordeling oppmerksomheten. Den praktisering av aktsomhetsnormen som har utviklet seg for disse to typetilfellene, er tilfredsstillende og videreføres etter forslaget her.

6.9.4.3 Særlig om uaktsom forvoldelse av nærståendes død

Det vil normalt føles ekstra belastende å dømmes for uaktsom forvoldelse av nærståendes død, som for eksempel hvor foreldre ikke utviser tilstrekkelig grad av aktsomhet og kjører over sine barn. I tillegg til den ekstra belasting straff medfører i tilfeller som dette, er departementet av den oppfatning at straffens tilsiktede individualpreventive- og allmennpreventive virkninger ikke gjør seg gjeldende på samme måte som ellers. Etter departementets oppfatning kan det derfor for påtalemyndigheten være grunn til å vurdere om forholdet skal avgjøres ved påtaleunnlatelse, jf. straffeprosessloven § 69. Dersom forholdet likevel bringes inn for domstolene, vil det kunne være aktuelt å vurdere straffutmålingsfrafall, straffeloven 2005 § 61. I tråd med Justiskomiteens flertall, kan straffutmålingsfrafall være aktuelt hvor «gjerningspersonen ved et øyeblikks uoppmerksomhet har rygget over og drept sitt barn», jf. Innst. O. nr. 72 (2004-2005) side 31. Men som komiteen påpeker, tilsier hensynet til allmennprevensjon og hensynet til den sosiale ro, at det reageres med straff for det tilfellet gjerningspersonen er påvirket av alkohol eller andre narkotiske stoffer ved forvoldelse av den nærståendes død. Tilsvarende hensyn gjør seg gjeldende i vurderingen av om forholdet skal avgjøres ved påtaleunnlatelse.

6.10 Uaktsom forvoldelse av betydelig skade på kropp eller helse

6.10.1 Gjeldende rett

Straffeloven 1902 § 238 setter straff for uaktsom betydelig legemsbeskadigelse. Bestemmelsen korresponderer med straffeloven 1902 § 231 om kravet til skadens omfang. Det vises til punkt 6.4.4.

Skyldkravet er uaktsomhet og således identisk med skyldkravet i straffeloven 1902 § 239. Det vises derfor til punkt 6.9.1. Straffen er fengsel inntil 3 år.

6.10.2 Straffelovkommisjonens skisse

Straffelovkommisjonen foreslår en bestemmelse som i hovedsak svarer til straffeloven 1902 § 238. Etter kommisjonens syn bør et uaktsomhetsansvar bare inntre ved skader av et større omfang. I vurderingen av hvor terskelen for uaktsomhetsansvar bør ligge, mener kommisjonen det er få av de momentene som inngår i vurderingen av om en forsettlig legemsskade er grov, som egner seg ved uaktsomhetsansvar. Uaktsomhetsansvar etter bestemmelsen som foreslås å videreføre straffeloven 1902 § 238, bør derfor etter kommisjonens oppfatning bare omfatte innholdet i bestemmelsen (§ 274 i forslaget her) som viderefører straffeloven 1902 § 231.

Kommisjonen foreslår videre å heve skyldkravet til grov uaktsomhet, og at bruk av våpen og motorvogn ikke lenger nevnes i bestemmelsen.

6.10.3 Departementets vurdering

Departementet foreslår å videreføre straffeloven 1902 § 238 uten realitetsendringer i forslaget til § 280. Skyldkravet foreslås imidlertid ikke hevet til grov uaktsomhet. Det vises til punkt 6.9.4.2 om begrunnelsen for dette.

6.11 Mishandling i nære relasjoner

Straffeloven 1902 § 219 retter seg mot mishandling i nære relasjoner. Bestemmelsen ble vesentlig endret ved lov 21. desember 2005 nr. 131 – dels ved en videreføring av deler av tidligere § 219 og dels ved en utvidelse av anvendelsesområdet. Bestemmelsen ble også betydelig modernisert og omredigert.

Lovendringen fulgte opp Kvinnevoldsutvalgets forslag om et eget straffebud mot vold i nære relasjoner, jf. NOU 2003: 31 og Ot.prp. nr. 113 (2004–2005). Det karakteristiske ved handlinger som rammes av bestemmelsen, er at de gjerne er av en lengre varighet, og består av volds- og trusselhandlinger som har en sammenhengende og vedvarende karakter, og at de begås i hjemmet mot nærstående personer – familie eller andre man bor sammen med. Et særtrekk er dermed den psykologiske bindingen mellom gjerningspersonen og offeret, for eksempel mellom far og barn.

Første ledd første punktum angir hvilke handlingsmåter som rammes av bestemmelsen. Fire handlingsalternativer nevnes særskilt – «true, tvinge, begrense bevegelsesfriheten til, utøve vold mot». Disse alternativene dekker handlinger som omfattes av bestemmelser i straffeloven 1902 om legemskrenkelser, tvang, trusler og frihetsberøvelse. I tillegg rammes den som på «annen måte krenker», typisk trusler som ikke rammes av straffeloven 1902 § 227 eller psykisk terror som ikke rammes av straffeloven 1902 §§ 228–231, se Ot.prp. nr. 113 (2004–2005) side 45. Handlingene rammes kun dersom de utføres «grovt eller gjentatt». Som nevnt vil det typiske være mishandling som strekker seg over tid, men bestemmelsen rammer også en enkelt handling dersom denne er «grov», se Ot.prp. nr. 113 (2004–2005) side 45–46.

Første ledd bokstav a til e angir nærmere hvilken personkrets som beskyttes av straffebudet – herunder ektefelle, samboer, partner, barn, noen i husstanden eller noen gjerningspersonen har i «sin omsorg». Ved lovendringen i 2005 ble kretsen utvidet til også å omfatte tidligere ektefelle mv. Det er ikke lenger noe vilkår at den beskyttede personkrets må være ute av stand til å hjelpe seg selv, jf. Ot.prp. nr. 113 (2004–2005) side 46.

Den øvre strafferammen for overtredelse av første ledd er fengsel inntil 3 år. Før lovendringen i 2005 var den øvre strafferamme her fengsel inntil 2 år. Den øvre strafferammen øker til fengsel inntil 6 år dersom handlingen(e) har til følge død eller betydelig skade på legeme eller helse eller ved grov mishandling, jf. annet ledd første punktum. Annet ledd annet punktum angir som momenter i grovhetsvurderingen om mishandlingen har vart over lang tid, og om det forligger forhold som nevnt i straffeloven 1902 § 232.

På bakgrunn av at de handlinger som rammes av straffeloven § 219 kan ha høyst ulik karakter og kompleksitet, lar det seg vanskelig si noe generelt om straffnivået. Det er også få saker som er pådømt på grunnlag av bestemmelsen slik den lyder etter lovendringen i 2005. Til illustrasjon vises det til Rt. 1991 side 274 (10 måneder ubetinget fengsel), Rt. 2004 side 595 (120 dager ubetinget fengsel), Rt. 2004 side 844 (2 år og 3 måneder ubetinget fengsel), Rt. 2005 side 929 (1 år ubetinget fengsel), Rt. 2005 side 938 (5 måneder ubetinget fengsel) og Rt. 2007 side 1537 (1 år ubetinget fengsel). Sentralt ved straffutmålingen ved mishandling i nære relasjoner er hvor grove voldshandlingene er, mishandlingens varighet, den psykologiske bindingen mellom gjerningspersonen og offeret og det at mishandlingen skjer i skjul, på et sted det bør være trygt (ofte i hjemmet), jf. prinsipputtalelsen i Rt. 2004 side 844 (avsnitt 13). I denne avgjørelsen er det også vist til at frykten for vold, og følelsen av å leve i et trusselregime, kan oppleves som langt verre enn de enkelte voldshandlinger (avsnitt 13).

Medvirkning rammes av straffeloven 1902 § 219 tredje ledd. Skyldkravet er forsett, jf. straffeloven 1902 § 40.

I Ot.prp. nr. 113 (2004–2005) er det lagt til grunn at straffeloven § 219 skal være den primære bestemmelsen i saker om mishandling i nære relasjoner, slik at den i mindre grad skal anvendes i konkurrens med straffeloven 1902 §§ 228 – 229 og 232. Imidlertid skal straffeloven 1902 § 219 stadig kunne anvendes i konkurrens med § 231, se Ot.prp. nr. 113 (2004–2005) side 46.

Som nevnt fikk straffeloven 1902 § 219 sin nåværende form etter vesentlige endringer ved lov 21. desember 2005 nr. 131. Lovendringen trådte i kraft 1. januar 2006. Lovendringen fulgte ikke opp *Straffelovkommisjonens* forslag om å oppheve § 219, se delutredning VII side 407 – 408, med unntak av at daværende første straffalternativ i § 219 – om unndragelse av forsørgelsesplikt – ikke ble videreført. Lovendringen i 2005 var en oppfølgning av *Kvinnevoldsutvalgets* forslag om et eget straffebud mot vold i nære relasjoner, jf. NOU 2003: 31 og omtalen i Ot.prp. nr. 113 (2004–2005) side 34 – 35. Om enkelthetene i lovendringen og *høringsinstansenes* syn vises det til Ot.prp. nr. 113 (2004–2005) side 35 – 42 og 45 – 47.

På bakgrunn av den nylige revisjonen foreslår departementet kun enkelte mindre endringer i bestemmelsen. Bestemmelsen om mishandling i nære relasjoner foreslås inndelt i en ordinær og en grov bestemmelse i tråd med graderingsmåten ellers i ny straffelov, se generelt Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) side 58 og Innst. O. nr. 72 (2004–2005) side 13. Lovforslaget § 282 viderefører straffeloven 1902 § 219 første ledd, mens lovforslaget § 283 om grov mishandling i nære relasjoner viderefører § 219 annet ledd.

I straffeloven 1902 § 219 er de øvre strafferammene henholdsvis fengsel inntil 3 år (ordinær) og 6

år (grov). Departementet legger til grunn at lovforslaget §§ 282 og 283 skal være de primære bestemmelser ved mishandling i nære relasjoner. Dette ble også lagt til grunn i Ot.prp. nr. 113 (2004–2005) side 46, men strafferammene ble like fullt ikke tilpasset voldslovbruddsbestemmelsene. Departementet foreslår nå å øke strafferammene til henholdsvis fengsel inntil 6 år ved mishandling og fengsel inntil 15 år ved grov mishandling. Strafferammene for mishandlingsbestemmelsene blir dermed tilpasset strafferammene for grove kroppskrenkelser og kroppsskader.

Straffenivået foreslås skjerpet på samme måte som for voldslovbruddene. Dette er i samsvar med målsetningen i Soria Moria-erklæringen og uttalelser om skjerping av straffenivået for bestemte lovbrudd, jf. Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) side 125, Innst. O.nr. 72 (2004–2005) side 29 og Ot.prp. nr. 8 (2007–2008). Som nevnt er det vanskelig å konstatere et særskilt straffenivå etter gjeldende rett, idet det foreligger få saker hvor straffeloven 1902 § 219 slik den lyder etter lovendringen i 2005, er anvendt (eller alternativt at det i praksis ofte er pådømt § 219-tilfeller i konkurrens med straffeloven §§ 228 – 229 og 231). Departementet legger til grunn at straffenivået for mishandling i nære relasjoner generelt bør ligge noe over straffenivået for sammenlignbare voldslovbrudd. Det er som oftest tale om krenkelser som foregår over lengre tid, og den psykologiske bindingen mellom gjerningspersonen og offeret kan gi lovbruddet en særlig alvorlig karakter. I tillegg vil frykten for vold og følelsen av å leve i et trusselregime, kunne oppleves som verre enn de enkelte voldshandlinger. Utover de konkrete fysiske eller psykiske skade vil også den generelle risikoen for langtidsskadevirkninger måtte tillegges vekt ved straffutmålingen, jf. Rt. 2004 side 844. Ofte vil også barn ha vært til stede ved mishandlingen, og dette skal tillegges skjerpende vekt i straffutmålingen, se forslaget til § 77 bokstav k. For øvrig vises det til merknadene til lovforslaget §§ 282 og 283.

6.12 Kjønnslemlestelse

6.12.1 Gjeldende rett. Fremmed rett. Om ulike tiltak mot kjønnslemlestelse

Lov 15. desember 1995 nr. 74 om forbud mot kjønnslemlestelse (kjønnslemlestelsesloven) setter straff for omskjæring av kvinner og supplerer straffeloven 1902 § 229 om legemsbeskadigelse. Kjønnslemlestelse er definert som å «utføre[r] et inngrep i en kvinnes kjønnsorgan som skader kjønnsorganet eller påfører det varige forandringer», jf. kjønnslemlestelsesloven § 1 første ledd første punktum og den nærmere omtalen i Ot. prp. nr. 50 (1994–1995) side 5. Etter § 1 annet ledd rammes rekonstruksjon av kjønnslemlestelse også. Paragraf 1 tredje ledd angir at samtykke ikke fritar for straff. Regelen representerer delvis et unntak fra reglene om virkningen av samtykke til legemskrenkelse, jf. straffeloven 1902 § 235. Skyldformen er forsett, jf. § 1 første ledd første punktum. Medvirkning er straffbar, jf. § 1 første ledd tredje punktum. Den øvre strafferamme er fengsel inntil 3 år, men inntil 6 år dersom inngrepet har som følge «sykdom eller arbeidsudyktighet som varer over 2 uker, eller en uhelbredelig lyte, feil eller skade er voldt». Fengsel inntil 8 år kan idømmes dersom inngrepet har som følge «død eller betydelig skade på legeme eller helbred», jf. § 1 første ledd annet punktum. Pr. desember 2008 foreligger det ingen rettsavgjørelser etter denne bestemmelsen.

Ved lov 28. mai 2004 nr. 33 ble det tilføyd en ny § 2 i kjønnslemlestelsesloven. Første punktum knesetter en avvergingsplikt – ved anmeldelse eller på annen måte – og gjelder for yrkesutøvere og ansatte i barnehager, barnevernet, helse- og sosialtjenesten, skoler, skolefritidsordninger og trossamfunn. I tillegg gjelder plikten for forstandere og religiøse ledere i trossamfunn, jf. § 2 annet punktum. Avvergingsplikten gjelder forhold som yrkesutøveren eller den ansatte får kjennskap til gjennom yrkesutøvelsen eller arbeidet sitt, se nærmere Ot.prp. nr. 21 (2003–2004) side 37. Avvergingsplikten gjelder uten hensyn til taushetsplikt, jf. § 2 tredje punktum. Paragraf 2 fjerde punktum bestemmer at unnlatelse ikke er straffbar hvis kjønnslemlestelsen ikke kommer til fullbyrdelse eller straffbart forsøk. Skyldformen er forsett, jf. § 2 første punktum. Straffen er bøter eller fengsel inntil 1 år.

I fremmed rett har for eksempel Sverige en egen lov om kjønnslemlestelse, jf. lag 1982: 316. I dansk rett er straffebudet om kjønnslemlestelse inntatt i den danske straffeloven § 245 a. Det kan også nevnes at en rekke afrikanske land har eksplisitte lovforbud mot kjønnslemlestelse, se oversikten i Ot.prp. nr. 21 (2003–2004) side 15.

FNs konvensjon 20. november 1989 om barnets rettigheter (barnekonvensjonen) krever at staten skal verne barn mot fysisk eller psykisk mishandling, forsømmelse eller utnyttelse av foreldre eller andre omsorgspersoner. Etter artikkel 24 har barn krav på å få best mulig medisinsk behandling og rehabilitering. Etter artikkel 24 tredje ledd skal statene sette i verk effektive og velegnede tiltak med sikte på å avskaffe tradisjonsbestemte skikker som er skadelige for helsen til barn. Det er internasjonal enighet om at kjønnslemlestelse omfattes av artik-

kel 24. Ved lov 1. august 2003 nr. 86 ble barnekonvensjonen en del av menneskerettsloven, jf. menneskerettsloven § 2 nr. 4. FNs kvinnekonvensjon 18. desember 1979 artikkel 12 omhandler kvinner sin rett til helse. Tilsynsorganet for kvinnekonvensjonen, CEDAW-komiteen, har i flere rekommandasjoner uttalt at kjønnslemlestelse er i strid med artikkel 12.

6.12.2 Straffelovkommisjonens skisse og høringsinstansenes syn

Straffelovkommisjonen foreslår at kjønnslemlestelsesloven overføres til straffeloven, jf. delutredning VII side 349 og 436. Kommisjonen viser til at de generelle bestemmelsene om legemsskade (skissene til §§ 27-3 og 27-4) vil ramme omskjæring av kvinner, slik at det er unødvendig å beholde en egen lov om kjønnslemlestelse. Kjønnslemlestelsesloven § 1 tredje ledd – som angir at samtykke fra kvinnen ikke fritar for straff – foreslås videreført som eget ledd i skissen til § 27-8 om samtykke fra den fornærmede, jf. delutredning VII side 349 og 437.

Av *høringsinstansene* gikk det daværende *Barne- og familiedepartementet* imot kommisjonens forslag om å oppheve kjønnslemlestelsesloven. Det ble pekt på at kjønnslemlestelsesloven er en forholdsvis ny lov, og gir en sterk signaleffekt som selvstendig lov. I det omfattende informasjonsarbeidet knyttet til kjønnslemlestelse, er loven sentral. *Human-Etisk Forbund* stilte seg tvilende til om tiden er moden for å oppheve kjønnslemlestelsesloven og overføre den til straffeloven. Det kan fortsatt være behov for en særlig markering av det uakseptable ved denne type overgrep i form av egen lovgivning.

6.12.3 Departementets vurdering

6.12.3.1 Bakgrunn. Oversikt over regjeringens tiltak mot kjønnslemlestelse

Lovtiltak alene er ikke nok til å bekjempe kjønnslemlestelse, men må suppleres med andre tiltak. I 2008 lanserte regjeringen Stoltenberg II en ny tverrdepartemental handlingsplan mot kjønnslemlestelse for perioden 2008–2011. Målsettingene er å hindre at jenter blir kjønnslemlestet, styrke og koordinere samarbeidet innen offentlig sektor, herunder helsetjenesten, barnevernet, politiet og utlendingsmyndighetene, og myndighetenes samarbeid med frivillige organisasjoner og religiøse ledere i ulike trossamfunn og nettverk. Videre er målet å sørge for at kjønnslemlestede jenter og kvinner gis nødvendig helsehjelp og oppfølging, samt fortsette det internasjonale arbeidet mot kjønnslemlestelse. Sju departementer følger opp tiltakene i handlingsplanen i samarbeid med sine fagetater, frivilllige organisasjoner og andre berørte miljøer.

Blant annet er ny *Veileder om regelverk, roller og ansvar knyttet til kjønnslemlestelse* utarbeidet for å skape klarhet om hvordan regelverket er å forstå når barnevernet, helsetjenesten, barnehager, skoler, politi eller andre kommer i kontakt med jenter som står i fare for å bli eller er blitt utsatt for kjønnslemlestelse.

Spørsmålet om obligatorisk underlivsundersøkelse har vakt særlig debatt. Ved behandling av St.meld. nr 49 (2004-2005) Mangfold gjennom inkludering og deltagelse – ansvar og frihet, fattet flertallet i Stortinget følgende anmodningsvedtak for å forebygge kjønnslemlestelse:

> «Stortinget ber regjeringen utrede innføring av klinisk observasjon av alle barns kjønnsorganer ved dagens helsekontroller, samt utrede omfanget av slike kontroller og om de skal være obligatoriske.»

Helsedirektoratet utredet spørsmålet i 2006, og tilrådde ikke å gjøre slike undersøkelser obligatoriske (tvungne) i dagens helsekontroller. Høsten 2007 foretok Institutt for samfunnsforskning (ISF) en kartlegging av omfanget av kjønnslemlestelse i Norge. Det ble også gitt forslag til tiltak for å forhindre kjønnslemlestelse, og det var skepsis til om innføring av obligatoriske underlivsundersøkelser ville være et treffende tiltak. ISF anbefalte i stedet å utvikle rutiner for tilbud om helsehjelp til kvinner som er kjønnslemlestet, samt å innføre forebyggende samtaler i skolehelsetjenesten. ISF støttet også hypotesen om at denne praksisen er på retur i Norge. Videre fikk Senter for menneskerettigheter i oppdrag å foreta en studie av rettslige problemstillinger knyttet til obligatoriske underlivsundersøkelser. Studien ble fremlagt i mai 2008, og konkluderer med at tvungne underlivsundersøkelser som et tiltak mot kjønnslemlestelse – både for alle jenter og for jenter i risikogrupper – anses for å være en rettsstridig krenkelse av retten til privatliv i Den europeiske menneskerettskonvensjonen (EMK) og diskrimineringsforbudet i FNs barnekonvensjon.

På bakgrunn av disse utredningene har regjeringen besluttet at obligatoriske (tvungne) underlivsundersøkelser av alle jenter og jenter i risikogrupper ikke er aktuelt. Den nye handlingsplanen mot kjønnslemlestelse (2008-2011) inneholder en rekke tiltak som skal bidra til at jenter ikke utsettes for kjønnslemlestelse, og at jenter og kvinner som er kjønnslemlestet sikres god helsemessig oppfølging. Videre skal jenter og kvinner som kommer fra områder der kjønnslemlestelse praktiseres, til-

bys samtale og frivillige underlivsundersøkelser som en del av helseundersøkelsen etter ankomst til Norge. Det skal også innføres tilbud om samtale og frivillige underlivsundersøkelser til aktuelle jentegrupper ved skolestart som en del av den ordinære helsekontrollen ved helsestasjonen, samt tilbud om samtale, informasjon og frivillig underlivsundersøkelse til berørte jenter i 5. klassetrinn og i 10. klassetrinn. En eventuell underlivsundersøkelse foretas av legespesialist. Denne ordningen fases inn i 2009 i de kommunene som har flest innbyggere fra berørte grupper.

6.12.3.2 Nærmere om lovforslaget her

Slik departementet ser det, reiser det seg her to hovedspørsmål: For det første om en skal videreføre gjeldende særlov om kjønnslemlestelse, og dernest – dersom reglene skal overføres til straffeloven – hvordan reglene skal utformes.

Departementet er enig med Straffelovkommisjonen i at lov om kjønnslemlestelse ikke bør videreføres, men har en noe annen begrunnelse. Departementet viser til at kjønnslemlestelsesloven § 1 har tre ulike straffalternativer hvor den øvre strafferamme er henholdsvis fengsel inntil 3, 6 og 8 år. Når handlingen kan straffes så strengt, tilsier dette at straffebudet bør plasseres i straffeloven, jf. Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) side 54.

I motsetning til Straffelovkommisjonen foreslår departementet at reglene om kjønnslemlestelse i sin helhet overføres til straffeloven, jf. lovforslaget §§ 284 og 285. Departementet er enig med Straffelovkommisjonen i at de generelle reglene om kroppskrenkelse og kroppsskade i det vesentligste vil ramme de handlinger som må karakteriseres som kjønnslemlestelse. Imidlertid mener departementet at en her er på et livsområde hvor det er viktig å ha egne bestemmelser som ivaretar et opplysningsbehov og samtidig gir en klarere markering av samfunnets fordømmelse av omskjæring av kvinner. Egne straffebud om kjønnslemlestelse vil i større grad klargjøre hvilke handlinger som er straffbare, og signalisere til allmennheten at slike krenkelser ikke aksepteres. Dette vil sannsynligvis også ha en forsterket preventiv effekt. I forarbeidene til kjønnslemlestelsesloven blir dette fremhevet – se Ot.prp. nr. 50 (1994 – 95) side 1 og 5 og Innst.O. nr. 9 (1995 – 96) side 2 – 3 – og det har etter departementets mening stadig gyldighet. Ved innføringen av avvergingsplikten i kjønnslemlestelsesloven § 2 i 2004, ble det også klart forutsatt at dette ikke var til hinder for en eventuell senere overføring av kjønnslemlestelsesloven til straffeloven, se Ot.prp. nr. 21 (2003–2004) side 5. Egne regler om kjønnslemlestelse i straffeloven bidrar også til at oppfyllelsen av de internasjonale forpliktelser på området blir synliggjort, og vil også kunne lette internasjonalt rettslig samarbeid i slike saker.

Departementet foreslår at reglene i kjønnslemlestelsesloven §§ 1 og 2 videreføres uten at det foretas realitetsendringer i det objektive gjerningsinnholdet. Lovteknisk foreslås en inndeling i vanlig og grov kjønnslemlestelse, jf. lovforslaget §§ 284 og 285. Departementet legger til grunn at lovforslaget §§ 284 og 285 tar opp i seg alle de straffverdige aspektene ved kjønnslemlestelse. Bestemmelsene om kjønnslemlestelse bør anvendes når vilkårene her er oppfylt. På denne bakgrunn legger departementet til grunn at lovforslaget §§ 284 og 285 ikke bør anvendes i konkurrens med bestemmelsene om kroppskrenkelse og kroppsskade. I nær tilknytning til dette foreslår departementet at den øvre strafferammen for kjønnslemlestelse og grov kjønnslemlestelse heves til fengsel inntil henholdsvis 6 og 15 år, tilsvarende de foreslåtte øvre strafferammer for kroppsskade. Det gir liten mening i å operere med en lavere strafferamme for når en kjønnslemlestelse har hatt døden til følge som når en grov kroppsskade har hatt døden til følge, jf. lovforslaget § 274 om grov kroppsskade med en øvre strafferamme på fengsel inntil 15 år. Hva gjelder straffenivået, foreslår departementet at dette økes tilsvarende som ved de foreslåtte endringer i straffenivået for kroppskrenkelser og kroppsskader, se nærmere i punkt 6.3.4.3 og 6.4.4.2. Straffenivået for avvergingsplikten etter lovforslaget § 284 tredje ledd forelås ikke endret. Som nevnt foreligger det ingen avgjørelser om kjønnslemlestelse ennå, slik at det ikke er mulig å vise til konkrete avgjørelser om hvordan straffenivået i slike typetilfeller skal være etter lovforslaget §§ 284 og 285. Departementet mener imidlertid at en grov kjønnslemlestelse bør straffes noe strengere enn tilsvarende grov kroppsskade. Lovbruddets karakter og de ytre omstendigheter som normalt sett antas å være knyttet til slike lovbrudd – typisk ved at det er tale om yngre jenter i en kulturell pressituasjon – tilsier at straffreaksjonen bør være særlig streng. Kjønnslemlestelse vil dessuten ofte ha karakter av å være fysiske overgrep mot barn. Det er da viktig med et straffenivå som gjenspeiler behovet for et særskilt vern i slike situasjoner. For øvrig vises det til merknadene til lovforslaget §§ 284 – 285.

6.13 Vold mot særskilt utsatte yrkesgrupper

Straffeloven 1902 § 127 setter straff for den som ved vold søker å få en offentlig tjenestemann til å foreta eller unnlate å foreta en handling. Departementet har videreført straffeloven 1902 § 127 i straffeloven 2005 § 155, men slik at en snevrere personkrets nyter vern etter den nye bestemmelsen, jf. Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) side 210-212. Innsnevringen betyr at blant annet ansatte innen offentlig transport, lærere og helsepersonell faller utenfor begrepet «offentlig tjenestemann» i straffeloven 2005 § 155.

I forbindelse med videreføringen av straffeloven 1902 § 127, fremhevet departementet at også enkelte andre utsatte yrkesgrupper enn dem som er å anse som offentlige tjenestemenn har behov for et særskilt strafferettslig vern. Departementet foreslo derfor at de yrkesgrupper som nøt vern etter straffeloven 1902 § 127, men som ikke gjør det etter straffeloven 2005 § 155, skal gis et vern utover det som følger av de alminnelige bestemmelsene om voldslovbrudd, jf. Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) side 211. Spørsmålet departementet lot stå åpent i forbindelse med forslaget til straffeloven 2005 § 155, var hvordan disse yrkesgruppene skulle gis et særskilt strafferettslig vern.

En mulig løsning som ble skissert var å la det inngå som et skjerpende straffutmålingsmoment i den alminnelige bestemmelsen i straffeloven 2005 § 78 at volden er øvet mot personer som i sin yrkesutøvelse er særlig utsatt for slik atferd. Departementet anså ikke dette for å være en fullgod løsning, og skisserte derfor to andre alternative løsninger. Den ene var å lovfeste som et moment i vurderingen av om et voldslovbrudd er grovt, at handlingen var rettet mot en særlig utsatt yrkesgruppe. På den måten blir dette ikke et moment av betydning for straffastsettelsen innenfor den ordinære strafferammen, men et moment av betydning for om det skal gjelde en strengere strafferamme. Den andre skisserte løsningen gikk ut på å gi en straffebestemmelse om vold mot særskilt utsatte yrkesgrupper. Hovedargumentene for denne løsningen var at man da opprettholder den særskilt strenge strafferammen, samtidig som man viderefører den lavere terskelen for vold som var lagt til grunn i straffeloven 1902 § 127.

Om valget av løsning uttalte departementet at dette ville bli fulgt opp i den siste proposisjonen om straffelovens spesielle del, jf. Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) side 211. Departementet bemerket samtidig at det avgjørende for valg av løsning vil være hvilket reelt behov det er for et særskilt vern for de ulike yrkesgrupper.

Tilsvarende spørsmål har vært tema i relasjon til straffeloven 1902 § 128. I dette tilfellet har departementet valgt å gi et eget straffebud om vern av enkelte utsatte yrkesgrupper, jf. forslaget til § 265.

Departementet mener samme løsning bør velges for tilfeller hvor det utøves vold mot særlig utsatte yrkesgrupper. Om begrunnelsen for dette vises det til begrunnelsen for forslaget § 265 om trusler mot særskilt utsatte yrkesgrupper. Samme personkrets som i forslaget § 265 vil nyte et særskilt strafferettslig vern mot vold etter forslaget her, og vold skal forstås på samme måte i straffeloven 1902 § 127 og straffeloven 2005 § 155.

6.14 Forsømmelse av hjelpeplikt

Straffeloven 1902 § 387 knesetter en generell hjelpeplikt i tilfeller hvor det foreligger en klar fare for tap av menneskeliv. Hjelpeplikten gjelder såfremt hjelp kan ytes uten «særlig fare eller oppofrelse» for hjelperen eller andre. Kjernen i dette vilkåret er at det ikke må være urimelig å forlange at det settes i gang redningsforsøk. Etter § 387 første ledd nr. 1 er den straffbare handlingen å unnlate etter evne å hjelpe en som er i øyensynlig eller overhengende livsfare. Her kreves det at det må fremtre som klart at det er fare for liv. Etter første ledd nr. 2 er den straffbare handlingen å unnlate ved anmeldelse eller på annen måte etter evne å avverge brann, oversvømmelse, sprengning eller lignende ulykke som medfører fare for menneskeliv. Straffen er bot eller fengsel inntil 3 måneder. Skyldkravet er forsett, selv om straffeloven 1902 § 40 annet ledd tilsier at uaktsomhet er tilstrekkelig, jf. Rt. 1951 side 110. Etter § 387 annet ledd forhøyes strafferammen til fengsel inntil 6 måneder dersom noen omkommer på grunn av unnlatelsen.

Straffeloven 1902 § 327 statuerer en alminnelig hjelpeplikt ved oppfordring om bistand fra en offentlig tjenestemann. Det er et vilkår at bistanden kan gis uten særlig fare eller oppofrelse. Den straffbare handlingen angis i tre alternativer; å unnlate å hjelpe, når hjelp er nødvendig for å avverge en forbrytelse eller ulykke (første ledd), å hindre en annen i å gi slik bistand som anmodet fra offentlig tjenestemann (første ledd) og ellers uberettiget nekte en offentlig tjenestemann bistand (annet ledd). Bestemmelsen er antatt å være uten praktisk betydning, og det foreligger ingen høyesterettsavgjørelser om den. Straffen er bot eller hefte eller fengsel inntil 4 måneder.

Straffelovkommisjonen foreslår å videreføre straffeloven 1902 § 387 første ledd, se skissen til § 27-13. Bestemmelsen foreslår som nå å ramme den som unnlater å hjelpe noen som er i livsfare. Kommisjonen foreslår at bestemmelsen også skal ramme den som unnlater å hjelpe noen som står i fare for å bli påført en betydelig skade på legeme og helse, se delutredning VII side 359. Paragraf 387 annet ledd foreslås ikke videreført, idet det vises til kumulasjonsmuligheten med skissene til § 27-11 om grovt uaktsom betydelig skade på kropp eller helse eller § 27-12 om grovt uaktsomt drap. Strafferammen foreslås å ligge i det lavere sjiktet, se delutredning VII side 360.

Kommisjonens forslag om å utvide straffebudet til også å omfatte den som unnlater å hjelpe noen som står i fare for å bli påført en betydelig skade på kropp eller helse, må ses i sammenheng med forslaget om ikke å videreføre straffeloven 1902 § 327, se delutredning VII side 359 og 413. Kommisjonen viser til at det i en rekke tilfeller foreligger en handle- eller hjelpeplikt etter andre straffesanksjonerte bestemmelser, se nærmere side 413. I tillegg pekes det på at straffeloven 1902 § 327 i praksis ikke har vært benyttet.

Ingen *høringsinstanser* har merknader til kommisjonens forslag til bestemmelsen om forsømmelse av hjelpeplikt og forslaget om ikke å videreføre straffeloven 1902 § 327.

Departementet slutter seg til kommisjonens vurderinger og forslag. Lovforslaget § 287 etablerer en generell regel om hjelpeplikt hvor det er åpenbar fare for liv eller betydelig skade på kropp eller helse. Selv om det finnes flere straffesanksjonerte bestemmelser i spesiallovgivningen som etablerer en hjelpeplikt – som i flere tilfeller går lenger i å pålegge hjelpeplikt – mener departementet at det også i en ny straffelov bør gis en generell regel om hjelpeplikt. Departementet er også enig i at hjelpeplikten utvides til å omfatte tilfeller hvor det er en klar fare for betydelig skade på kropp eller helse. Departementet er også enig i at straffeloven 1902 § 327 ikke videreføres. For øvrig vises det til merknadene til § 287.

6.15 Hensettelse i hjelpeløs tilstand mv.

Straffeloven 1902 § 242 første ledd rammer den som hensetter en annen i hjelpeløs tilstand. Det kreves en positiv handling som fremkaller den hjelpeløse tilstanden, jf. «hensetter». Det behøver ikke å være noe pliktforhold mellom personene. Med «hjelpeløs tilstand» menes at situasjonen volder fare for liv, kropp eller helse, se til illustrasjon Rt. 1948 side 246, Rt. 1954 side 674 og Rt. 1969 side 941. Skyldkravet er forsett, jf. straffeloven 1902 § 40. Medvirkning er særskilt nevnt og dermed straffbar. Den øvre strafferamme er fengsel inntil 3 år.

Straffeloven 1902 § 242 annet ledd rammer den som forlater noen i hjelpeløs tilstand eller lar noen forbli i hjelpeløs tilstand når han plikter å dra omsorg for vedkommende. Her kreves det altså i motsetning til første ledd ikke at vedkommende selv har forårsaket den hjelpeløse tilstanden – annet ledd rammer unnlatelse av å oppfylle en handleplikt. Unnlatelsen må være «rettsstridig», slik at det kreves en eller annen form for pliktforhold mellom personene. Plikten til å «dra omsorg» kan følge av lov, avtale, offentlig stilling eller være begrunnet i alminnelige rettsgrunnsetninger. Skyldkravet er forsett, jf. straffeloven 1902 § 40. Kun medvirkning som består i forledelse eller tilskyndelse rammes her. Den øvre strafferammen er også etter annet ledd fengsel inntil 3 år.

Etter straffeloven 1902 § 242 tredje ledd forhøyes den øvre strafferammen til fengsel inntil 6 år dersom lovbruddet har hatt døden eller betydelig skade på legeme og helse til følge. Offentlig påtale krever påtalebegjæring eller at offentlig påtale er påkrevd av allmenne hensyn, jf. fjerde ledd.

Straffelovkommisjonen foreslår å videreføre straffeloven 1902 § 242 første og annet ledd, jf. skissen til § 27-14 og delutredning VII side 359. Straffeloven 1902 § 242 tredje ledd foreslås ikke videreført, idet skissene til § 27-11 om grovt uaktsom betydelig skade på legeme og helse eller § 27-12 om grovt uaktsomt drap vil kunne anvendes ved slike uforsettlige følger. Det foreslås at strafferammen skal være bot eller fengsel inntil 3 år, se delutredning VII side 360.

Ingen *høringsinstanser* har hatt merknader til kommisjonens forslag.

Departementet slutter seg til kommisjonens vurderinger og forslag, se lovforslaget § 288. Lovforslaget har fått en noe annen utforming enn den gjeldende bestemmelse, men er en videreføring av straffeloven 1902 § 142 første og annet ledd. Departementet er enig med kommisjonen i at straffeloven 1902 § 142 tredje og fjerde ledd ikke bør videreføres. Som kommisjonen foreslår departementet at strafferammen skal være fengsel inntil 3 år. For øvrig vises det til merknadene til lovforslaget § 288.

6.16 Bestemmelser i straffeloven 1902 kapittel 22 som ikke videreføres

6.16.1 De enkelte bestemmelsene

6.16.1.1 Straffeloven 1902 § 234

Straffeloven 1902 § 234 setter en lavere straff for drap enn det som følger av straffeloven § 233 for den mor som har drept sitt barn under fødselen eller innen ett døgn etter denne. Straffen er fengsel fra 1 til 8 år, men under særdeles skjerpende omstendigheter er straffen fengsel inntil 12 år. I tredje ledd åpnes det for å gjøre forsøk straffritt når barnet ikke er tilføyd betydelig skade på legemet eller helbred.

Barne- og familiedepartementet er opptatt av at de hensyn som er ivaretatt i straffeloven 1902 § 234, også blir ivaretatt dersom denne bestemmelsen ikke videreføres.

Straffelovkommisjonen viser til at under nåtidens sosiale forhold er overtredelser som dette sjeldne. Kommisjonen er bare kjent med et fåtall tilfeller som har vært forfulgt strafferettslig i nyere tid. I et tilfelle ble moren gitt påtaleunnlatelse, mens et annet ble henlagt på grunn av bevisets stilling. Kommisjonen mener det ikke er behov for en særregel som dette når det er adgang i særlige tilfeller til å fastsette straff under minstestraff eller til en mildere straffart, jf. delutredning VII side 419.

Departementet slutter seg i det vesentlige til Straffelovkommisjonens forslag. Ettersom departementet ikke har fulgt opp kommisjonens forslag om en generell bestemmelse som adgang til nedsatt straff ved særdeles formildende omstendigheter, viser departementet til at det vil kunne være aktuelt å avgjøre forholdet ved påtaleunnlatelse, jf. straffeprosessloven § 69 eller ved straffutmålingsfrafall, jf. straffeloven 2005 § 61.

6.16.1.2 Straffeloven 1902 § 237

Straffeloven 1902 § 237 rammer uaktsom legemsbeskadigelse når skaden består i sykdom, arbeidsudyktighet som varer utover 2 uker eller en uhelbredelig lyte, feil eller skade som nevnt i straffeloven 1902 § 229. Straffen er bøter eller fengsel inntil 6 måneder.

Straffelovkommisjonen mener det i tilfeller som dette er en tilstrekkelig reaksjon at gjerningspersonen dømmes til å erstatte skaden. Det vises i tillegg til at det på mange områder er adgang til å straffe uaktsomme normbrudd, som for eksempel i veitrafikken. Straffeloven § 237 har heller ikke vært mye brukt i praksis. Kommisjonen har vurdert om skyldkravet bør endres til grov uaktsomhet, men har kommet til at vernet mot forsettlige kroppsskader må være tilstrekkelig. Til støtte for å ikke videreføre straffeloven § 237, viser kommisjonen til at straffansvaret for uforsettlige legemskrenkelser bør innskrenkes til de tilfellene hvor skaden er betydelig, jf. delutredning VII side 410.

Ingen *høringsinstanser* har merknader til forslaget.

Departementet støtter Straffelovkommisjonens forslag og vurdering.

6.16.1.3 Straffeloven 1902 § 240

Straffeloven 1902 § 240 setter straff for den som unndrar seg fra å yte rimelig hjelp og støtte til en kvinne som er gravid eller nedkommer med hans barn, når dette fører til at hun hensettes i en nødlidende eller hjelpeløs tilstand. Straffen er bøter eller fengsel inntil 2 år. Straffen er fengsel inntil 3 år dersom hun forøver en forbrytelse rettet mot fosterets eller barnets liv, eller på denne måten utsetter dets liv for fare.

Straffelovkommisjonen antar det ikke er behov for en bestemmelse som straffeloven 1902 § 240 i dagens samfunn, med blant annet bedre sosialt støtteapparat, økt kunnskap om prevensjonsmiddler, adgang til abort mv. Også synet på ugifte kvinner er et annet i dag enn da straffeloven ble vedtatt i 1902. Kommisjonen foreslår på denne bakgrunn ikke å videreføre straffeloven 1902 § 240, jf. delutredning VII side 410.

Ingen *høringsinstanser* har merknader til forslaget.

Departementet støtter Straffelovkommisjonens forslag og vurderinger.

6.16.1.4 Straffeloven 1902 § 241

Straffeloven 1902 § 241 rammer den som kjenner til at en kvinne han har besvangret, planlegger å begå en forbrytelse mot fosterets eller barnets liv, og som unnlater å foreta seg noe for å forhindre dette. Straffen er fengsel inntil 3 år.

Straffelovkommisjonen foreslår ikke å videreføre bestemmelsen. Kommisjonen antar det ikke er behov for en slik bestemmelse i dag så lenge det for kvinnen selv ikke er straffbart å avbryte svangerskapet. Den som ikke forebygger en planlagt forbrytelse mot et født barns liv, vil etter omstendighetene kunne rammes av bestemmelsen om brudd på avvergingsplikt, jf. delutredning VII side 410.

Ingen *høringsinstanser* har merknader til forslaget.

Departementet støtter Straffelovkommisjonens forslag og vurderinger.

6.16.1.5 Straffeloven 1902 § 243

Straffeloven 1902 § 243 setter strengere straff for overtredelse av straffeloven 1902 § 242 når denne har fremkalt en «øiensynlig» fare for liv eller helbred. Straffen er fengsel inntil 3 år, men minst 3 år dersom forbrytelsen har døden eller betydelig skade på legeme eller helbred til følge.

Straffelovkommisjonen mener det ikke er behov for å fravike den strafferamme som foreslås i bestemmelsen som setter straff for å hensette noen i hjelpeløs tilstand, og foreslår således ikke å videreføre straffeloven 1902 § 243, jf. delutredning VII side 410.

Ingen *høringsinstanser* har merknader til forslaget.

Departementet støtter Straffelovkommisjonens forslag og vurderinger.

6.16.1.6 Straffeloven 1902 § 244

Straffeloven 1902 § 244 første ledd setter en lavere strafferamme for overtredelse av straffeloven 1902 §§ 242 eller 243 dersom en mor innen ett døgn etter fødselen hensetter barnet i hjelpeløs tilstand, eventuelt med den følge at barnet omkommer. Straffen er fengsel inntil 8 år. Annet ledd gir adgang til å innrømme moren straffrihet dersom barnet har overlevd uten betydelig skade på legeme eller helbred.

Straffelovkommisjonen foreslår ikke å videreføre bestemmelsen ut fra at det ikke lite behov for en slik bestemmelse i dag, jf. delutredning VII side 411.

Departementet støtter straffelovkommisjonens forslag og vurdering.

6.17 Bestemmelser som foreslås overført til spesiallovgivningen

6.17.1 Straffeloven 1902 § 245

Straffeloven 1902 § 245 setter straff for den som avbryter eller medvirker til å avbryte et svangerskap uten lovlig å ha adgang til det. Straffen er fengsel inntil 3 år, men inntil 6 år dersom handlingen er utført i vinningshensikt eller under særdeles skjerpende omstendigheter. Har gjerningspersonen handlet uten kvinnens samtykke, kan fengsel inntil 15 år anvendes, og inntil 21 år dersom kvinnen omkommer som følge av lovbruddet. Straff etter denne bestemmelsen kommer imidlertid ikke til anvendelse for kvinner som selv avbryter sitt svangerskap eller medvirker til dette.

Straffelovkommisjonen viser til at de overtredelsene som rammes av straffeloven § 245, også er omfattet av ordlyden i abortloven § 13, men at det av forarbeidene til abortloven fremgår at § 13 bare regulerer mindre grov brudd på abortloven. Kommisjonen viser til at det ved den nærmere avgrensning mellom straffeloven § 245 og abortloven § 13 er en del spørsmål som står uavklart. Dette skyldes særlig at det har vært foretatt endringer i abortloven uten at straffeloven § 245 samtidig har blitt oppdatert. Kommisjonen viser videre til at det også tidligere har vært foreslått å overføre straffeloven § 245 til abortloven, jf. Ot.prp. nr. 15 (1959-1960) side 44-45. Departementet anførte den gang at sterke rettstekniske hensyn talte for en slik overføring. Straffelovkommisjonen er enig i dette standpunktet ut fra hensynet til saklig sammenheng i regelverket, jf. delutredning VII side 162. Kommisjonen viser til at en overføring av straffeloven § 245 til abortloven kan skje uten endring i abortloven § 13, da gjerningsinnholdet etter ordlyden omfatter alle brudd på reglene i loven eller forskrift gitt i medhold av loven. I tillegg vil svangerskapsavbrudd uten kvinnens samtykke rammes av bestemmelsen om grov kroppsskade. Det er derfor ikke behov for at slike handlinger også omfattes av abortloven.

Strafferammen i straffeloven § 245 første ledd første punktum er fengsel inntil 3 år, mot bot eller fengsel inntil 3 måneder i abortloven § 13. Svangerskapsavbrudd uten at de materielle vilkårene i abortloven er oppfylt, er klart mer straffverdig enn hvis det har skjedd brudd på andre bestemmelser i abortloven. Kommisjonen mener derfor det bør vurderes å heve strafferammen i abortloven § 13, eventuelt i et eget straffalternativ, jf. delutredning VII side 438.

Departementet slutter seg til kommisjonens forslag om å flytte straffeloven 1902 § 245 til abortloven § 13. Etter departementets syn bør straffetrusselen for ulovlig svangerskapsavbrudd plasseres i en logisk og saklig tilknytning til bestemmelsene det settes straff for overtredelse av, jf. Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) side 54-55 om departementets generelle vurderinger av om en straffetrussel bør stå i straffeloven eller spesiallovgivningen. Ved å samle både bestemmelsene om svangerskapsavbrudd og straffetrusselen for overtredelse av disse i én lov, vil regelverket fremstå som mer oversiktlig og helhetlig, og dermed bidra til å forhindre usikkerhet om avgrensing og anvendelsen av regelverket.

Departementet har vurdert om flytting av straffeloven § 245 til abortloven § 13 vil medføre et redusert strafferettslig vern for mor og foster, men har

kommet til at straffansvaret i abortloven § 13 etter sin ordlyd er sammenfallende med straffeloven § 245. Abortloven § 13 setter straff for brudd på alle bestemmelser i loven eller forskrifter gitt i medhold av denne. Paragraf 13 inkluderer da etter sin ordlyd også de mer alvorlige overtredelsene hvor de materielle vilkårene for svangerskapsavbrudd ikke er oppfylt. Etter departementets oppfatning påkrever en flytting dermed ingen endring av ordlyden i abortloven § 13, men for at det skal være adgang til å idømme straff innenfor en tilsvarende realistisk strafferamme som etter straffeloven § 245, mener departementet den øvre strafferammen i abortloven § 13 bør hevs til fengsel inntil 2 år. I straffeloven § 245 heves den øvre strafferammen til henholdsvis inntil 6, 15 og 21 år ved nærmere bestemte omstendigheter. Departementet har kommet til at det ikke er behov for en videreføring av slike sidestrafferammer når de alminnelige bestemmelsene om voldslovbrudd og drap vil kunne anvendes i konkurrens med abortloven § 13. Det vises for øvrig til merknadene til abortloven § 13, jf. punkt 6.19.

7 Seksuallovbrudd

7.1 Oversikt over kapitlet

Kapitlet inneholder forslag til straffebestemmelser om seksuallovbrudd og avløser straffeloven 1902 kapittel 19 om forbrytelser mot sedeligheten.

Regjeringen har i Soria Moria-erklæringen gått inn for å intensivere innsatsen mot overgrep mot barn og å arbeide for å få opp straffenivået for blant annet voldtekt og andre seksuallovbrudd. I forslaget til kapittel 26 i ny straffelov foreslås det tre viktige endringer for å styrke barns beskyttelse mot overgrep og for å heve straffenivået for alvorlige seksuallovbrudd.

For det første foreslås det endringer i kapitlets systematikk slik at overgrep mot mindreårige som hovedregel er regulert i egne bestemmelser, atskilt fra bestemmelser som gjelder voksne, se punkt 7.3.2 nedenfor.

Utformingen av forslaget til bestemmelser om seksuelle overgrep mot mindreårige har også tatt hensyn til forpliktelsene i Europarådets konvensjon om beskyttelse av barn mot seksuell utnytting og seksuelt misbruk, jf. nedenfor i punkt 7.2.2. Dette har ført til enkelte nye bestemmelser og utvidelser av straffebestemmelser sammenlignet med straffeloven 1902.

For det annet foreslås det at all seksuell omgang (for eksempel samleie, masturbasjon, slikking av kjønnsorganer, innføring av fingre i skjede- eller endetarmsåpning) og de mest kvalifiserte seksuelle handlingene (for eksempel berøring av nakne kjønnsorganer) med barn under 14 år skal anses som voldtekt, uavhengig av hvordan den seksuelle omgangen eller handlingen er oppnådd.

For det tredje foreslås det å heve minstestraffen for visse former for voldtekt (av voksne og barn) til fengsel i tre år. Det er også tatt til orde for en vesentlig skjerping av straffenivået gjennom angivelse av et normalstraffenivå i voldtekt og i saker om seksuelle overgrep mot barn.

For øvrig svarer forslaget i stor grad til gjeldende rett og Straffelovkommisjonens skisse til kapittel 28.

Pornografibestemmelsen foreslås videreført uten endringer, men er foreslått supplert av et utstillingsforbud som skal verne allmennheten mot uforvarende og ufrivillig å bli utsatt for bilder av eksplisitt seksualisert karakter, herunder bilder av kjønnsorganer, på offentlig sted eller et sted som lett kan iakttas fra offentlig sted eller på utsalgssted.

Bestemmelsene i straffeloven 1902 kapittel 38 med den i dag misvidende overskrift forseelser mot sedeligheten er ikke videreført som en del av seksuallovbruddskapitlet i straffeloven 2005. Disse bestemmelsene er i stedet flyttet til kapittel 25 om voldslovbrudd.

7.2 Oversikt over internasjonale forpliktelser av betydning for bestemmelser om seksuallovbrudd

7.2.1 Innledning

Det foreligger i økende grad internasjonale forpliktelser med betydning for norske straffebestemmelser på seksuallovbruddenes område. Dette er en del av en generell utviklingstendens. Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) om lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 mv. (skjerpende og formildende omstendigheter, folkemord, rikets selvstendighet, terrorhandlinger, ro, orden og sikkerhet, og offentlig myndighet) kapittel 3 gir en oversikt over internasjonaliseringen av straffelovgivningen og hvordan slike forpliktelser påvirker innholdet i og utformingen av straffebestemmelsene.

Nedenfor gis det en kort oversikt over internasjonale instrumenter av særlig betydning for utformingen av bestemmelsene om seksuallovbrudd. Innholdet i forpliktelsene vil bli nærmere drøftet senere i relasjon til de enkelte straffebestemmelsene. Oversikten er ikke uttømmende.

7.2.2 Europarådets konvensjon om beskyttelse av barn mot seksuell utnytting og seksuelt misbruk

Europarådets ministerkomité vedtok juli 2007 en konvensjon om beskyttelse av barn mot seksuell utnytting og seksuelt misbruk. Norge undertegnet konvensjonen da den ble åpnet for undertegning på den europeiske justisministerkonferansen på Lanzarote 25. oktober 2007.

Formålet med konvensjonen er å forebygge og bekjempe alle former for seksuell utnytting og seksuelt misbruk av barn, beskytte rettighetene til barn som er utsatt for slike overgrep og å fremme nasjonalt og internasjonalt samarbeid mot slike overgrep.

Konvensjonen inneholder et bredt spekter av tiltak. Særlig sentrale i denne sammenheng er kriminaliseringsforpliktelsene. Dels bygger konvensjonen videre på eksisterende internasjonale forpliktelser til å kriminalisere handlinger knyttet til prostitusjon av mindreårige, fremstilling av seksuelle overgrep mot barn eller som seksualiserer barn (konvensjonen bruker uttrykket barnepornografi) og utnytting av barn i pornografiske opptredener, jf. konvensjonens artikkel 19, 20 og 21. I tillegg etablerer konvensjonen nye straffebestemmelser om seksuelt misbruk av barn, jf. konvensjonens artikkel 18, om korrumpering av barn, jf. artikkel 22 og det å bearbeide barn for seksuelle formål, jf. artikkel 23.

Konvensjonen stiller også krav til innholdet av nasjonale regler om strafferettslig jurisdiksjon, ansvar for juridiske personer, reaksjonsfastsettelse, straffskjerpende omstendigheter og foreldelsesfrister.

Straffeloven 1902 oppfyller i all hovedsak konvensjonens forpliktelser på det strafferettslige området. Det er likevel behov for visse mindre tilpasninger og presiseringer for å oppfylle konvensjonens krav. Forslaget til kapitlet om seksuallovbrudd i straffeloven 2005 er utformet slik at det kan gjennomføre konvensjonens forpliktelser på den materielle strafferettens område. Innholdet i disse konvensjonsforpliktelsene gjennomgås nærmere nedenfor i punkt 7.6.3 og 7.10 flg. Konvensjonens krav til etterforskning, strafforfølgning og prosessuelt regelverk ble vurdert i Ot.prp. nr. 11 (2007-2008) om lov om endringer i straffeprosessloven mv. (styrket stilling for fornærmede og etterlatte).

For øvrig inneholder konvensjonen bestemmelser om forebyggende tiltak, om beskyttelse av og støtte til ofrene og krav til samordning mellom de etater som har ansvar for å beskytte mot, forebygge og bekjempe seksuell utnytting og seksuelt misbruk. Den etablerer i tillegg prinsipper for behandlingstilbud og andre tiltak overfor seksuallovbrytere (omtalt som intervensjonsprogrammer og intervensjonstiltak) og personer som frykter at de kan komme til å begå et seksuelt overgrep mot barn. Konvensjonen inneholder også bestemmelser om registrering og lagring av opplysninger om sedelighetsdømte og om internasjonalt samarbeid.

Spørsmålet om ratifikasjon av konvensjonen vil bli sendt på høring på vanlig måte.

7.2.3 Europarådets konvensjon mot datakriminalitet

Europarådets ministerkomité vedtok i 2001 en konvensjon om bekjempelse av kriminalitet som knytter seg til informasjons- og kommunikasjonsteknologi.

Konvensjonen ble gjennomført i norsk rett ved lov 8. april 2005 nr. 16 som trådte i kraft samme dag.

Artikkel 9 stiller krav til kriminalisering av visse handlinger knyttet til fremstilling av seksuelle overgrep mot barn eller fremstilling som seksualiserer barn (konvensjonen bruker uttrykket barnepornografi).

7.2.4 Europarådets konvensjon mot menneskehandel

Europarådets ministerkomité vedtok 3. mai 2005 en konvensjon om bekjempelse av menneskehandel og styrking av rettighetene til ofre for menneskehandel.

Etter artikkel 1 har konvensjonen som formål

«a) å forebygge og bekjempe menneskehandel og samtidig sikre likestilling mellom kvinner og menn,
b) å beskytte menneskerettighetene til personer som er ofre for menneskehandel, å utarbeide en helhetlig ramme for beskyttelse av og bistand til ofre og vitner som samtidig sikrer likestilling mellom kvinner og menn, samt å sikre effektiv etterforskning og strafforfølgning,
c) å fremme internasjonalt samarbeid om tiltak mot menneskehandel.»

Konvensjonens kapittel IV inneholder krav til medlemsstatenes lovgivning på den materielle strafferettens område, blant annet krav om kriminalisering av menneskehandel, bruk av tjenester fra offer for menneskehandel, og visse handlinger knyttet til reise- og identitetspapirer.

I St.prp. nr. 2 (2007-2008) konkluderte departementet med at konvensjonen ikke nødvendiggjorde lovendringer i norsk rett. Norge ratifiserte konvensjonen 17. januar 2008.

7.2.5 Den europeiske menneskerettskonvensjon

Den europeiske menneskerettskonvensjon (EMK) er inkorporert i norsk lov med forrang foran annen norsk lov, jf. menneskerettsloven §§ 2 og 3.

Gjennom praksis og teori er bestemmelser i EMK blitt tolket slik at medlemsstatene ikke bare

er forpliktet til å avstå fra handlinger som kan krenke menneskerettighetene, men i enkelte tilfeller også må iverksette positive tiltak for å sikre individenes rettigheter. For eksempel kan beskyttelse av en persons rett til privatliv (artikkel 8) og vern mot umenneskelig eller nedverdigende behandling (artikkel 3) kreve at staten har effektive straffebestemmelser som rammer seksuelle overgrep, jf. blant annet EMDs avgjørelse i saken M.C. mot Bulgaria, se nedenfor i punkt 7.5.1.3.

Også EMK artikkel 6 om rettferdig rettergang og prosessuelle garantier for *siktede* kan få betydning for anvendelsen av og utformingen av materielle straffebestemmelser. Dette gjelder for eksempel EMK artikkel 6 nr. 2 om uskyldspresumsjonen, jf. Høyesteretts avgjørelse i Rt. 2005 side 833.

7.2.6 FNs barnekonvensjon med valgfri protokoll om salg av barn, barneprostitusjon og barnepornografi

FNs konvensjon om barnets rettigheter (barnekonvensjonen) med protokollen om salg av barn, barneprostitusjon og barnepornografi er inkorporert i norsk lov med forrang foran annen norsk lov, jf. menneskerettsloven §§ 2 og 3.

I FNs barnekonvensjon er det særlig artikkel 19 og 34 som er av betydning for straffelovens kapittel om seksuallovbrudd. Artikkel 19 nr. 1 pålegger partene å treffe alle egnede lovgivningsmessige, administrative, sosiale og opplæringsmessige tiltak for å beskytte barnet mot alle former for fysisk og psykisk vold, skade eller misbruk, vanskjøtsel eller forsømmelig behandling, mishandling eller utnytting, herunder seksuelt misbruk mens en eller begge foreldre, verge(r) eller eventuell annen person har omsorgen for barnet.

Etter artikkel 34 påtar partene seg å beskytte barnet mot alle former for seksuell utnytting og seksuelt misbruk. For dette formål skal partene særlig treffe alle egnede nasjonale, bilaterale og multilaterale tiltak for å hindre at noen

«a) tilskynder eller tvinger et barn til å delta i enhver form for ulovlig seksuell aktivitet,
b) utnytter barn ved å bruke dem til prostitusjon eller andre ulovlige seksuelle handlinger eller
c) utnytter barn ved å bruke dem i pornografiske opptredener eller i pornografisk materiale.»

Den valgfrie protokollen om salg av barn, barneprostitusjon og barnepornografi 25. mai 2000 artikkel 3 stiller minimumskrav til kriminalisering av slike handlinger. Protokollen har videre bestemmelser om blant annet jurisdiksjon, utlevering av lovbrytere, bistand mellom land i forbindelse med etterforskning og iretteføring av straffesaker, inndragning, prosessuelle rettigheter, bistand til og oppfølging av ofrene og forebygging av straffbare handlinger som er omhandlet i protokollen.

7.2.7 FNs kvinnediskrimineringskonvensjon

FNs internasjonale konvensjon 18. desember 1979 om avskaffelse av alle former for diskriminering av kvinner (kvinnediskrimineringskonvensjonen) med tilleggsprotokoll 6. oktober 1999 gjelder som norsk lov etter lov 9. juni 1978 nr. 45 om likestilling mellom kjønnene (likestillingsloven) § 1 b. Justisdepartementet har i høringsbrev 7. november 2008 foreslått å inkorporere kvinnediskrimineringskonvensjonen i menneskerettsloven.

Etter artikkel 6 skal konvensjonspartene treffe alle tiltak som er nødvendige, også i lovs form, for å bekjempe alle former for handel med kvinner og utnytting av kvinner gjennom prostitusjon.

FNs kvinnediskrimineringskomité som overvåker partenes oppfyllelse av kvinnediskrimineringskonvensjonen, har i sin 19. generelle anbefaling uttalt at uttrykket «diskriminering av kvinner» i kvinnediskrimineringskonvensjonen artikkel 1 omfatter kjønnsbasert vold (gender-based violence), det vil vold som utøves direkte mot en kvinne fordi hun er en kvinne eller som rammer kvinner uforholdsmessig. Komiteen uttaler:

> «It includes acts that inflict physical, mental or sexual harm or suffering, threats of such acts, coercion and other deprivations of liberty. Gender-based violence may breach specific provisions of the Convention, regardless of whether those provisions expressly mention violence.»

7.2.8 Anbefalinger mv.

Europarådets ministerkomité vedtok 30. april 2002 en anbefaling til medlemsstatene om beskyttelse av kvinner mot vold – Recommendation Rec (2002) 5 of the Committee of Ministers to member states on the protection of women against violence. Anbefalingen dekker et vidt spekter av tiltak, herunder strafferettslige. Nr. 35 lyder slik:

> «[Member states should:] provide for appropriate measures and sanctions in national legislation, making it possible to take swift and effective action against perpetrators of violence and redress the wrong done to women who are victims of violence. In particular, national law should:

- penalise sexual violence and rape between spouses, regular or occasional partners and cohabitants;
- penalise any sexual act committed against non-consenting persons, even if they do not show signs of resistance;
- penalise sexual penetration of any nature whatsoever or by any means whatsoever of a non-consenting person;
- penalise any abuse of the vulnerability of a pregnant, defenceless, ill, physically or mentally handicapped or dependent victim;
- penalise any abuse of the position of a perpetrator, and in particular of an adult vis-á-vis a child.»

7.2.9 Rådet for Den europeiske unions rammebeslutning om seksuell utnytting av barn og barnepornografi

Rådet for Den europeiske union vedtok 22. desember 2003 en rammebeslutning mot seksuell utnytting av barn og barnepornografi.

Norge er ikke bundet av denne rammebeslutningen, men som nevnt i Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) side 28, vil departementet likevel legge vekt på EUs rammebeslutninger i vurderingen av hvordan tilsvarende norske regler bør utformes.

7.3 Oppbyggingen av kapitlet om seksuallovbrudd

7.3.1 Vern av ulike interesser

Selv om seksuallovbruddskapitlet har vært revidert flere ganger (blant annet ved lov 4. juli 1927 nr. 9, 15. februar 1963 nr. 2, 22. mai 1992 nr. 49 og 11. august 2000 nr. 76) har hovedstrukturen stort sett vært uendret siden 1902.

Seksuallovbruddskapitlet verner flere ulike hensyn, for eksempel vern mot ufrivillig seksuell omgang, beskyttelse av mindreårige, vern av samfunnsmoral mv. I teorien kan man skille mellom straffebud som verner den enkelte mot overgrep, for eksempel bestemmelser om voldtekt og seksuelle overgrep mot mindreårige, og straffebud som verner mer generelle samfunnshensyn, for eksempel bestemmelser om pornografi. Det går imidlertid ingen klar grense mellom disse hensynene, blant annet fordi det også er i samfunnets interesse å verne den enkelte mot overgrep. Oppfatningen av hvilke interesser et straffebud verner, kan videre endres med tiden. Generelt synes tendensen å ha gått i retning av økt vekt på beskyttelse av individet mot overgrep fremfor beskyttelse av samfunnsmoral.

Bestemmelsene som verner enkeltindivider kan grovt sett deles inn i tre hovedkategorier:
- Bestemmelser som verner mot seksuell omgang mv. uten reelt samtykke
- Bestemmelser som særlig verner mindreårige
- Bestemmelser om incest og incest-lignende forhold

Fellestrekket for bestemmelser som retter seg mot ufrivillig seksuell kontakt, er at kontakten oppnås på en måte eller i en situasjon som utelukker et reelt og fritt samtykke. Dette er tydelig i situasjoner som omfattes av voldtektsbestemmelsen eller ved misbruk av stilling, tillit eller avhengighetsforhold.

Også bestemmelsene mot incest og incest-lignende forhold kan ses under denne synsvinkelen. Disse bestemmelsene har likevel særtrekk som gjør at de kan ses som en egen kategori. For eksempel vil samleie mellom samtykkende voksne søsken være straffbart. Dette viser at straffebestemmelsen er begrunnet i mer enn vernet mot overgrep mot enkeltindivider. Historisk sett er bestemmelsene ansett for å verne arvebiologiske hensyn og samfunnets interesse i sunne familierelasjoner. En rest av dette kan trolig spores i at straffeloven 1902 § 198 om søskenincest bare retter seg mot samleie – ikke andre former for seksuell omgang. I praksis anvendes incest-bestemmelsene særlig i saker om misbruk av mindreårige. Den faktiske anvendelsen av bestemmelsen gjør at vern mot misbruk av mindreårige utgjør et sentralt hensyn i bestemmelsen – selv om den historisk også har vært begrunnet i andre hensyn.

7.3.2 Særlig om seksuelle overgrep mot mindreårige

Seksuelle overgrep mot barn har en del trekk som skiller dem fra overgrep mot voksne. Barn under 16 år kan ikke gi straffriende samtykke til seksuell omgang. Den seksuelle kontakten er straffverdig i seg selv, uavhengig av hvordan kontakten er oppnådd, iallfall når de involverte ikke er jevnbyrdige i alder og utvikling. I mange tilfeller er det heller ikke «nødvendig» for overgriperen å benytte vold eller trusler fordi barnet ikke forstår hva som skjer eller gjør som den voksne ønsker uansett.

Også barn mellom 16 og 18 år, som kan samtykke til vanlig seksuell omgang, kan ha behov for ekstra beskyttelse mot visse former for utnytting på grunn av deres unge alder, sårbarhet og begrensede livserfaring. Ungdommer kan i perioder være preget av opprør og utprøving av egnes og andres grenser, og de kan ha vanskeligheter med å bedømme konsekvensene av egne handlinger.

For å fange opp særtrekkene ved overgrep mot barn og styrke barns beskyttelse mot overgrep, kan det være behov for å utforme bestemmelsene annerledes enn for voksne eller å trekke andre grenser for hva som skal regnes som overgrep. Også i straffeloven 1902 kan fornærmedes alder være et tolkingsmoment som gjør at bestemmelser som er generelt utformet, vil kunne anvendes forskjellig etter hvorvidt fornærmede er mindreårig eller voksen. Straffeloven 1902 § 192 første ledd annet punktum er et eksempel på dette.

I forslaget til nytt seksuallovbruddskapittel har departementet forsøkt å løfte enda tydeligere frem enkelte særtrekk ved overgrep mot barn og mindreåriges særskilte behov for beskyttelse mot overgrep. Overgrep mot mindreårige er som hovedregel regulert i egne bestemmelser, atskilt fra bestemmelser som gjelder overgrep mot voksne. Dette gjelder særlig for barn under den seksuelle lavalder.

I tillegg kommer de krav som Europarådets konvensjon om beskyttelse av barn mot seksuell utnytting og seksuelt misbruk stiller til kriminalisering og utforming av straffebestemmelser på området. I visse tilfeller ville det føre for langt om bestemmelsene skulle utformes generelt slik at de også kommer til anvendelse for voksne.

7.4 Sentrale begreper

7.4.1 Innholdet i begrepene seksuell omgang, seksuell handling og seksuell atferd

Det karakteristiske for bestemmelsene om seksuallovbrudd, særlig bestemmelsene om overgrep mot enkeltindivider, er at de retter seg mot ulike former for seksuelle handlinger. I *straffeloven 1902* benyttes fire grunnbegreper for å skille mellom ulike alvorlighetsgrader av seksualforbrytelser: samleie, seksuell omgang, seksuell handling og seksuell atferd. Alle kategoriene har det til felles at de gjelder handlinger som er *seksuelle*, i den forstand at de er knyttet til kjønnsorganer og kjønnslig aktivitet. Derimot er det ikke noe krav om at handlingene er seksuelt motivert.

Seksuell omgang betegner de mest intime handlingene. Som seksuell omgang regnes samleie, men også samleielignende forhold som for eksempel suging og slikking av kjønnsorganer, masturbasjon og innføring av fingre i skjede eller endetarmsåpning. Hva som menes med *samleie*, er definert i straffeloven 1902 § 206, jf. nedenfor i punkt 7.4.3.

Seksuell *omgang* avgrenses nedad mot seksuell *handling*. Beføling av bryster eller kjønnsorganer, innenfor eller utenpå klærne, er typiske eksempler på seksuelle handlinger. Grensen mellom seksuell handling og seksuell omgang trekkes skjønnsmessig etter berøringens intensitet. For eksempel vil beføling av kjønnsorganer være seksuell handling, mens masturbasjon vil være seksuell omgang.

Seksuell atferd kjennetegnes ved at gjerningspersonen ikke er i direkte fysisk kontakt med fornærmede. Typiske eksempler på seksuelt krenkende eller annen uanstendig atferd er blotting og slibrigheter.

For en nærmere fremstilling av begrepene seksuell omgang, handling og atferd, se Ot.prp. nr. 28 (1999-2000) om lov om endringer i straffeloven mv. (seksuallovbrudd) side 18 med gjengivelse av Seksuallovbruddutvalgets redegjørelse i NOU 1991: 13 Seksuelle overgrep mot barn – straff og erstatning side 13.

Straffelovkommisjonen foreslår i utgangspunktet videreført bruken av begrepene uten endringer. Den foreslår imidlertid ikke videreført legaldefinisjonen av samleie siden begrepet bare brukes i to av forslagene til nye bestemmelser om seksuallovbrudd og innholdet i begrepet ikke er likt i disse to bestemmelsene, se delutredning VII side 406.

Ingen *høringsinstanser* kommenterer begrepsbruken – utover spørsmålet om samleiedefinisjonen, se punkt 7.4.4. nedenfor.

Departementet foreslår i seksuallovbruddskapitlet i straffeloven 2005 i hovedsak samme begrepsapparat som straffeloven 1902 – med de modifikasjoner som nevnes straks nedenfor og i punkt 7.4.3 – 7.4.5.

I forslaget til straffeloven 2005 § 299 er det foreslått innført et nytt begrep – *kvalifisert seksuell handling* med barn under 14 år. Dette begrepet er ment å omfatte de mest alvorlige tilfellene av seksuell handling, som i sin art grenser opp mot seksuell omgang, se nærmere punkt 7.11.1.4 nedenfor.

I Rt. 1999 side 1718 behandlet Høyesterett spørsmålet om det å tvinge en annen til å føre gjenstander inn i skjeden falt innunder gjerningsbeskrivelsen i straffeloven 1902 § 192 om voldtekt som utuktig omgang.

Flertallet på tre dommere mente at begrepet utuktig omgang forutsatte at minst to personer var direkte involvert gjennom fysisk kontakt. Når gjenstanden i dette tilfellet ble håndtert alene av fornærmede, mente flertallet at det ikke hadde funnet sted noen utuktig omgang. Mindretallet på to dommere mente det ikke kunne stilles krav om at «den tvungne i gjerningsøyeblikket må ha stått i fysisk berøring med den som utfører tvangen». Etter mindretallets syn var det ikke noen grunn til å skille mellom tilfeller hvor det er tiltalte som fører en gjen-

stand inn i fornærmedes vagina eller endetarmsåpning, og tilfeller hvor han tvinger fornærmede til å gjøre det. Såfremt handlingen ble fremtvunget av tiltalte, mente mindretallet at tiltalte kunne anses som gjerningsperson og dømmes for utuktig omgang, selv om det ikke var han som fysisk utførte handlingen.

Ved lov 11. august 2000 nr. 76 om endringer i straffeloven mv. (seksuallovbrudd) ble det vedtatt et alternativ i voldtektsbestemmelsen – bokstav c – som retter seg mot den som ved vold eller truende atferd får noen til å utføre handlinger svarende til seksuell omgang med seg selv. Etter en lovendring i 2008 er også straffeloven 1902 § 203 og ny § 202 a om kjøp av seksuelle tjenester utformet slik at det å få noen til å utføre handlinger som svarer til seksuell omgang med seg selv, er gjort til alternativer ved siden av å skaffe seg eller oppnå seksuell omgang eller handling.

Departementet mener det å få noen til å utføre handlinger med seg selv som svarer til seksuell omgang, gjennomgående bør likestilles med det å ha eller skaffe seg seksuell omgang med en annen. Departementet foreslår derfor at alle bestemmelsene om seksuell omgang i straffeloven 2005 gis tillegg som viser at de også rammer det å få en annen til å utføre handlinger som svarer til seksuell omgang med seg selv, på de vilkår som bestemmelsene ellers setter.

7.4.2 Bør begrepene seksuell omgang, handling og atferd defineres i loven?

Etter *gjeldende rett* er begrepene seksuell omgang, seksuell handling og seksuelt krenkende eller annen uanstendig atferd ikke definert i loven. Begrepene har likevel et avklart innhold fastlagt i forarbeider, rettspraksis og juridisk teori.

Verken *Straffelovkommisjonen* eller *høringsinstansene* kommenterer hvorvidt begrepene bør defineres i loven.

Departementet har vurdert spørsmålet. Hva som skal regnes som samleie, behandles nedenfor i punkt 7.4.3 -7.4.5.

Innholdet i begrepene seksuell omgang, handling og atferd og grensedragningen mellom dem kan ha betydning for om noe er straffbart, og for hvilke straffbud og dermed hvilke strafferammer som kommer til anvendelse. Et eksempel på det første er at straffeloven 1902 § 194 bare retter seg mot seksuell *omgang* med innsatte i institusjoner mv, ikke seksuell handling. For så vidt gjelder strafferammer, er for eksempel den øvre strafferammen fengsel inntil 10 år i straffeloven 1902 § 192 om voldtekt (seksuell *omgang*), mens den er bøter eller fengsel inntil 1 år i straffeloven 1902 § 200 første ledd om seksuell *handling* med noen som ikke har samtykket i det. Tilsvarende forskjeller i strafferamme har man ved seksuelle overgrep mot barn. Den øvre strafferammen i straffeloven 1902 § 195 om seksuell *omgang* med barn under 14 år er fengsel inntil 10 år, mens den tilsvarende strafferammen for seksuell *handling*, riktignok med barn under 16 år, er fengsel inntil 3 år (straffeloven 1902 § 200 annet ledd).

Grensen mellom seksuell omgang og seksuell handling er trukket opp gjennom rettspraksis og teori, og begrepene har et forholdsvis avklart innhold. En jurist vil derfor ikke ha problemer med å finne frem til innholdet i begrepene. For andre enn jurister kunne det være en pedagogisk fordel om begrepenes innhold fremgikk av lovens ordlyd. Det er et generelt mål at den nye straffeloven skal være mest mulig forståelig og opplysende for folk flest.

Slik begrepenes innhold og grensedragningen mellom dem er fastlagt i teori og rettspraksis, gjøres det imidlertid i stor grad bruk av konkrete eksempler på ulike former for seksuell kontakt. Det er vanskelig å si noe generelt og meningsfylt som også er kort og veiledende nok til å innta i lovens ordlyd. Departementet har derfor kommet til at det vil være lite å tjene på å innta definisjoner av begrepene i loven. Departementet har også kommet til at det er ikke er behov for en generell lovfestet definisjon av hva som regnes som samleie, se nedenfor i punkt 7.4.3.

7.4.3 Bør samleiedefinisjonen beholdes?

Straffeloven 1902 § 206 definerer samleie slik:

> «Når bestemmelsene i dette kapittel bruker uttrykket samleie, menes vaginalt og analt samleie. Med samleie likestilles innføring av penis i munn og innføring av gjenstand i skjede eller endetarmsåpning. Ved handlinger som nevnt i § 195 likestilles med samleie også innføring av penis inn i og mellom de store og små kjønnslepper».

Hva som regnes som samleie, har særlig betydning for:

- Minstestraffen; ved voldtekt (straffeloven 1902 § 192) og ved seksuell omgang med barn under 14 år (straffeloven 1902 § 195) gjelder en minstestraff på fengsel i 2 år blant annet dersom den seksuelle omgangen var samleie
- Strafferammene; ved voldtekt (straffeloven 1902 § 192) og seksuell omgang med barn under 14 år (straffeloven 1902 § 195) heves øvre strafferamme til fengsel inntil 15 år dersom den seksuelle omgangen var samleie

– Foreldelsesfristen; for eksempel er foreldelsesfristen 10 år for voldtekt til seksuell omgang uten samleie, sammenlignet med 15 år for voldtekt til samleie.

For søskenincest (straffeloven 1902 § 198) er samleiebegrepet også avgjørende for straffbarheten siden bestemmelsen bare rammer samleie mellom søsken, ikke annen seksuell omgang.

Samleiedefinisjonens funksjon er først og fremst å koble sammen bestemte typer seksuell omgang med bestemte rettsvirkninger, særlig strengere strafferammer. Det kan diskuteres hvorvidt det er nødvendig eller hensiktsmessig med et slikt koblingsord. Rettsvirkningene kan i stedet knyttes direkte til utvalgte handlinger – uten at det er nødvendig å definere disse handlingene *som* samleie. På den måten vil man kunne unngå unaturlige språklige konstruksjoner. Allerede dagens definisjon kan sies å utfordre den naturlige språklige forståelsen av samleiebegrepet, og det er spørsmål om å utvide definisjonen ytterligere jf. nedenfor i punkt 7.4.4.

Det avgjørende for handlingens rettsvirkninger bør etter departementets syn være dens straffverdighet og skadevirkninger – ikke hvorvidt det språklig er naturlig å definere den *som* samleie. Departementet har derfor valgt en lovteknisk løsning der rettsvirkningene kobles direkte til en oppregning av handlinger uten å gå veien om en definisjon av samleiebegrepet. Dette gjør det også lettere å ha forskjellige løsninger for ulike bestemmelser. Forslaget til kapitlet om seksuallovbrudd i straffeloven 2005 inneholder dermed ingen bestemmelse som svarer til straffeloven 1902 § 206.

7.4.4 Bør innføring av fingre i skjede eller endetarmsåpning likestilles med samleie?

7.4.4.1 Gjeldende rett og bakgrunn for spørsmålet

Etter gjeldende rett regnes innføring av fingre i skjede eller endetarmsåpning som seksuell omgang, men ikke som samleie. Dette innebærer blant annet at minstestraffen og de forhøyede strafferammene ved samleie i voldtektsbestemmelsen og i bestemmelsen om seksuell omgang med barn under 14 år ikke kommer til anvendelse ved denne typen handlinger.

I Innst. O. nr. 92 (1999-2000) om lov om endringer i straffeloven m.v. (seksuallovbrudd) ba justiskomiteen departementet om å komme tilbake med en vurdering av om samleiedefinisjonen bør omfatte innføring av fingre i skjede eller endetarmsåpning.

Da delutredning VII ble sendt på høring 14. juni 2002, ba departementet om høringsinstansenes syn på om samleiebegrepet burde utvides til å omfatte innføring av fingre i skjede eller endetarmsåpning. Departementet ba instansene uttale seg om en eventuell utvidelse burde gjelde bare ved seksuell omgang med barn under 14 år, eller om den også burde gjelde ved voldtekt og søskenincest.

7.4.4.2 Høringsinstansenes syn

Følgende instanser støtter utvidelse av samleiedefinisjonen til å omfatte innføring av fingre i skjede eller endetarmsåpning: *Politidirektoratet, KRIPOS, Politiets Fellesforbund, Sosial- og helsedirektoratet, Toll- og avgiftsdirektoratet, Barneombudet* og *Den rettsmedisinske kommisjons psykiatriske gruppe*.

Barneombudet og *KRIPOS* viser til at innføring av fingre særlig ved overgrep mot barn kan være et substitutt for innføring av penis siden innføring av penis kan være vanskelig eller umulig av fysiske årsaker. De antar at utvidelsen av samleiedefinisjonen kan begrenses til tilfeller hvor fornærmede er et barn.

Oslo politidistrikt og *Politiets Fellesforbund* mener innføring av fingre ikke er mindre straffverdig enn innføring av gjenstand.

Agder lagmannsrett, Borgarting lagmannsrett, Frostating lagmannsrett, riksadvokaten, Advokatforeningen, Forsvarergruppen av 1977 og *Norsk Psykologforening* går i mot å utvide samleiedefinisjonen til å omfatte innføring av fingre i skjede eller endetarmsåpning.

Borgarting lagmannsrett fremhever at utvidelsen av definisjonen vil innebære en betydelig utvidelse av området for minstestraffen som i enkelte tilfeller vil kunne føre til urimelige strenge straffereaksjoner. Den økte straffverdigheten som ligger i innføring av fingre i kroppens hulrom, mener Borgarting lagmannsrett fullt ut kan hensyntas innenfor den alminnelige strafferammen på fengsel inntil 10 år.

Riksadvokaten er skeptisk til om det vil være hensiktsmessig nærmest å viske ut grensen mellom seksuell omgang og samleie. Riksadvokaten mener det gjennomgående må oppfattes som enda mer krenkende å bli utsatt for et overgrep i form av samleie enn annen seksuell omgang. Med vide strafferammer vil det uansett være mulig å ta hensyn til krenkelsens grovhet gjennom utmåling av straffen.

Fra *Advokatforeningens* uttalelse gjengis:

> «Lovutvalget [Advokatforeningens lovutvalg] er generelt skeptisk til at utvidelse av samleiedefi-

nisjonen også skal omfatte innføring av fingre i skjede eller endetarmsåpning. Selv om utvalget har en viss forståelse for at det kan være behov for en slik utvidet definisjon når det gjelder små barn, mener utvalget at det er en kvalitativ forskjell på penis og fingre når det gjelder de fleste aldersgrupper under 16 år. Utvalget er imidlertid åpen for utvidelse av samleiedefinisjonen dersom det kan dokumenteres at skadevirkningene er de samme som ved innføring av penis. En generell utvidelse av samleiedefinisjonen mener utvalget det ikke er grunnlag for.»

7.4.4.3 Tidligere lovrevisjoner

Om innføring av fingre i skjede eller endetarmsåpning burde likestilles med samleie, har vært vurdert i tidligere lovrevisjoner.

Spørsmålet ble reist av arbeidsgruppen som vurderte strafferettslige og erstatningsrettslige spørsmål i saker om seksuelle overgrep mot barn, jf. NOU 1991: 13. Arbeidsgruppen mente det ikke var naturlig at inntrengning med fingre i vagina eller endetarmsåpningen skulle likestilles med samleie. Fra NOU 1991: 13 side 20-21 gjengis:

> «Slike handlinger kan etter omstendighetene være mindre graverende enn inntrengning med penis eller gjenstander. Arbeidsgruppen antar at inntrengning med gjenstander må virke mer skremmende enn inntrengning med fingre, og at skadepotensialet ved inntrengning med gjenstander er større enn ved inntrengning med penis eller fingre.»

I den etterfølgende Ot.prp. nr. 20 (1991-1992) om endringer i straffeloven og skadeserstatningsloven m.m. (seksuelle overgrep mot barn) synes ikke departementet å kommentere problemstillingen direkte.

I den senere revisjonen som ledet frem til lov 11. august 2000 nr. 76 om endringer i straffeloven mv. (seksuallovbrudd) understreket Seksuallovbruddsutvalget at inntrengning med fingre *kan* være like straffverdig som inntrengning med gjenstand, og at slik inntrengning etter omstendighetene kan medføre at den straffbare handlingen anses begått på en særlig smertefull eller krenkende måte slik at de forhøyede strafferammene kommer til anvendelse, se NOU 1997: 23 Seksuallovbrudd side 87-88. Utvalget mente imidlertid ikke at det var behov for å utvide samleiedefinisjonen for å fange opp den økte straffverdigheten ved slike overgrep.

I Ot.prp. nr. 28 (1999-2000) uttalte departementet på side 34:

> «Inntrengning med fingre i skjede eller endetarmsåpning vil etter departementets syn som oftest ikke være like straffverdig som innføring av en gjenstand, men dette kan likevel tenkes. Likeledes kan innføring av penis i skjedeåpningen være like straffverdig som innføring av penis i skjeden. Under enhver omstendighet vil bestemmelsene om skjerpede strafferammer ved voldtekt og overgrep mot barn i tilfeller der overgrepet er begått på en særlig smertefull eller krenkende måte, etter omstendighetene kunne ta høyde for den økte straffverdigheten av slike handlinger. Slike handlinger er særlig aktuelle ved overgrep mot barn, der ordinært samleie kan være vanskelig for gjerningsmannen å gjennomføre. Å utvide den generelle samleiedefinisjonen med sikte på denne gruppen av ofre, går videre enn det formålet skulle tilsi.»

7.4.4.4 Departementets vurdering nå

Departementet minner innledningsvis om at lovforslaget ikke lenger inneholder noen definisjon av samleiebegrepet, jf. punkt 7.4.3 foran. Rettsvirkningene vil i stedet knyttes direkte til oppregnede handlinger i de aktuelle straffebestemmelsene. Dermed vil ikke lenger rene språklige betraktninger – om noe språklig er naturlig å likestille med samleie eller ikke – være et moment i vurderingen. Det vil heller ikke være rettsteknisk kompliserende om det er forskjell mellom ulike straffebestemmelser med hensyn til hvilke typer handlinger som fører til anvendelse av minstestraff eller forhøyet strafferamme, siden dette uansett vil reguleres i hver enkelt bestemmelse.

Spørsmålet nå er derfor utelukkende om innføring av fingre i skjede eller endetarmsåpning bør gis samme rettsvirkninger som for eksempel et vaginalt eller analt samleie. Dette vil særlig ha betydning for anvendelse av minstestraff og forhøyede strafferammer i bestemmelsene om voldtekt.

Det avgjørende bør etter departementets mening være handlingens skadevirkninger. I redegjørelsen av psykolog Anne Poulsson vedlagt NOU 1991: 13 ble det vist til at inntrengning i kroppens hulrom regnes som mer skadelig enn seksuelle handlinger utenpå kroppen. Bruk av gjenstander er like skadelig som inntrengning med penis idet det er selve inntrengningen som betyr noe, se NOU 1991: 13 vedlegg 2 side 93. Inntrengning med fingre er ikke nevnt særskilt.

Departementet antar at inntrengning med fingre kan være like skadelig som inntrengning med gjenstander. Departementet er også enig med høringsinstansene som viser til at denne typen overgrep særlig vil være aktuell ved overgrep mot barn.

Sett i lys av at departementet foreslår å heve minstestraffen for voldtekt til samleie og derved li-

kestilte handlinger til tre år, jf. nedenfor i punkt 7.5.3.3 og 7.11.3.3, mener departementet likevel at det vil være for vidtrekkende om også inntrengning med fingre skal utløse minstestraff. Dette forhindrer likevel ikke at man i straffutmålingen tar hensyn til at slik inntrengning, særlig ved overgrep mot små barn, kan være like straffverdig som for eksempel inntrengning med penis eller gjenstander og utmåler en straff på linje med det som ville ha vært resultatet ved anvendelse av minstestraff. De ordinære strafferammene i forslaget til §§ 291 og 299 gir rom for dette.

7.4.5 Vaginalt samleie

I Rt. 1988 side 1207 uttalte Høyesterett at samleie forutsetter at «det mannlige kjønnslem helt eller delvis føres inn i den indre del av kvinnens kjønnsorgan – vagina – og ikke bare inn i skjedeåpningen – vulva». Høyesterett mente dette var en så festnet oppfatning at det ikke var mulig å komme til annet resultat. Senere lovreformer har vist til denne avgjørelsen, og departementet kjenner ikke til at grensedragningen har voldt problemer i praksis. Likevel kan det være uheldig at det knyttes sterke rettsvirkninger som for eksempel anvendelse av minstestraff, til et skille som det er så vanskelig å føre bevis om. For mindreårige kan det også være vanskelig å oppfatte forskjellen og fortelle tilstrekkelig presist om det som har skjedd, til at man kan ta stilling til om det er det ene eller det andre.

Ved analt samleie er det tilstrekkelig at penis er ført inn i endetarmsåpningen, jf. Ot.prp. nr. 79 (1998-1999) om endringer i straffeloven og straffeprosessloven m.m. (skjerpete strafferammer for voldsforbrytelser, straff for innførsel av pornografi, styrking av domstolenes fagkyndighet i saker om økonomisk kriminalitet, raskere behandling av straffesaker m.m.) side 45. På tilsvarende måte er det etter straffeloven 1902 § 206 annet punktum tilstrekkelig at en gjenstand er ført inn i endetarmsåpningen. Departementet ser i utgangspunktet ikke noen forskjell i straffverdighet mellom inntrengning med penis eller en gjenstand i skjedeåpningen eller i endetarmsåpningen og mener disse tilfellene bør reguleres likt.

I den svenske straffeloven er det tilstrekkelig for at noe skal anses som samleie at « en mans och en kvinnas könsdelar kommit i beröring med varandra. Det krävs inte att något inträngande skall ha skett,» se Brottsbalken: En kommentar, del I 6:7.

I den danske straffeloven er det derimot krav om at penis må være ført inn i skjeden, se Kommenteret straffelov: Speciel del, 8. omarbejdede udgave, side 263.

I den engelske Sexual Offences Act likestilles vulva med vagina, jf. Section 79 (9).

Departementet er kommet til at samleie i det nye kapitlet om seksuallovbrudd bør forstås slik at det omfatter også inntrengning i skjedeåpningen. Skillet mellom innføring av penis i vulva og vagina som Høyesterett la til grunn i Rt. 1988 side 1207 foreslås derfor ikke videreført. Dette gjelder også ved inntrengning med gjenstander. Endringene er kommet til uttrykk i forslaget til straffeloven 2005 § 292 bokstav a og c og § 300 bokstav a og c om innføring av penis eller gjenstand i skjede- eller endetarmsåpning.

7.5 Voldtekt

7.5.1 Voldtekt – den objektive gjerningsbeskrivelsen

7.5.1.1 Gjeldende rett

Voldtekt straffes etter straffeloven 1902 § 192. Gjerningsbeskrivelsen i straffeloven 1902 § 192 første ledd første punktum lyder slik:

> «Den som
> a) skaffer seg seksuell omgang ved vold eller ved truende atferd, eller
> b) har seksuell omgang med noen som er bevisstløs eller av andre grunner ute av stand til å motsette seg handlingen, eller
> c) ved vold eller ved truende atferd får noen til å ha seksuell omgang med en annen, eller til å utføre tilsvarende handlinger med seg selv,
> straffes for voldtekt med fengsel inntil 10 år.»

Gjerningsbeskrivelsen ble endret ved lov 11. august 2000 nr. 76 om endringer i straffeloven m.v. (seksuallovbrudd).

Første ledd bokstav a beskriver den tradisjonelle voldtektshandlingen – å skaffe seg seksuell omgang ved vold eller truende atferd. Innholdet i voldsalternativet ble ikke endret ved revisjonen i 2000. I Ot.prp. nr. 28 (1999-2000) side 25 er det sagt følgende om innholdet i voldsalternativet:

> «Voldsbegrepet er svært vidt. Det omfatter alle grader av vold fra det å ta tak rundt offeret og holde henne fast, til slag, spark, kvelertak og bruk av våpen. I juridisk teori er kravet til vold i voldtektsbestemmelsen oppsummert som «enhver maktanvendelse mot fornærmedes legeme som utføres med det forsett å overvinne en alvorlig ment motstand» (Bratholm og Matningsdal (red.): Kommentarutgave til straffeloven, 1995 s. 429). Det er imidlertid ikke noe krav at offeret har satt seg til motverge.»

Alternativet «truende atferd» var nytt ved revisjonen i 2000. Det tar opp i seg det tidligere alternativet i voldtektsbestemmelsen før revisjonen i 2000 om å fremkalle frykt for noens liv eller helse, men rekker videre. Den truende atferden kan komme til uttrykk verbalt eller på annen måte. Det er ikke nødvendig at trusler går ut på å gjøre noe straffbart. Også trusler om avsløringer, rykter osv. kan omfattes.

Første ledd bokstav b regulerer seksuell omgang med noen som er bevisstløs eller av andre grunner ute av stand til å motsette seg handlingen. Disse tilfellene var før revisjonen i 2000 regulert i § 193 første ledd. Flyttingen til voldtektsbestemmelsen var ment å understreke alvoret og straffverdigheten i disse tilfellene.

Bevisstløshet omfatter også søvn. Andre grunner til at fornærmede er ute av stand til å motsette seg handlingen kan være sterk beruselse, fysiske funksjonsnedsettelser, psykiske forhold eller lignende. For psykiske forhold oppstår det en grenseflate mot utnytting av psykisk lidelse eller psykisk utviklingshemming for å oppnå seksuell omgang, som er regulert i straffeloven 1902 § 193 annet ledd. Hvis den psykiske lidelsen eller utviklingshemmingen har ført til at fornærmede var ute av stand til å motsette seg handlingen, er det voldtektsbestemmelsen som skal anvendes, jf. straffeloven 1902 § 192 første ledd bokstav b.

I Rt. 2003 side 687 kom Høyesterett til at straffeloven § 192 første ledd bokstav b ikke kunne anvendes på et tilfelle der en mann hadde fortsatt med å ha seksuell omgang med en kvinne etter at hun hadde sovnet. Høyesterett presiserte imidlertid at straffrihet må avhenge av at gjerningspersonen ikke går over til mer inngripende handlinger etter at partneren har sovnet. De tok også et forbehold for tilfeller der bevisstløsheten inntrer som følge av et epileptisk anfall, en ulykke eller lignende.

Første ledd bokstav c ble tilføyd av justiskomiteen under behandlingen av Ot.prp. nr. 28 (1999-2000). Bakgrunnen var avgjørelsen inntatt i Rt. 1999 side 1718 der Høyesterett (dissens 3-2) mente at det å tvinge en person til selv å føre gjenstander inn i vagina ikke ble omfattet av voldtektsbestemmelsen. Flertallet mente at begrepet utuktig omgang forutsatte at minst to personer var direkte involvert gjennom fysisk kontakt. Når gjenstanden i dette tilfellet ble håndtert alene av fornærmede, mente flertallet at det ikke hadde funnet sted noen utuktig omgang. Mindretallet mente det ikke kunne stilles krav om at «den tvungne i gjerningsøyeblikket må ha stått i fysisk berøring med den som utfører tvangen». Etter mindretallets syn var det ikke noen grunn til å skille mellom tilfeller hvor det er tiltalte som fører en gjenstand inn i fornærmedes vagina eller endetarmsåpning, og tilfeller hvor han tvinger fornærmede til å gjøre det. Såfremt handlingen ble fremtvunget av tiltalte, mente mindretallet at tiltalte kunne anses som gjerningsperson og dømmes for utuktig omgang, selv om det ikke var han som fysisk utførte handlingen.

Justiskomiteen mente at det å tvinge noen til å utføre seksuelle handlinger med seg selv eller å tvinge andre til å ha seksuell omgang med hverandre, burde straffes som seksuallovbrudd, jf. Innst. O. nr. 92 (1999-2000) side 9-10. Komiteen pekte på at en slik fremgangsmåte vil kunne fremstå som særlig ydmykende for offeret.

Etter første ledd bokstav a må det være årsakssammenheng mellom volden eller den truende atferden og den seksuelle omgangen, jf. «*skaffer* seg seksuell omgang *ved* vold eller *ved* truende atferd [uthevet her]». Tilsvarende gjelder etter bokstav c at tiltalte «*ved* vold eller *ved* truende atferd» har fått noen til å ha seksuell omgang med en annen, eller til å utføre tilsvarende handlinger med seg selv. Tiltalte må ha utvist skyld (forsett eller grov uaktsomhet) i forhold til årsakssammenhengen, det vil si at han forsto eller måtte forstå at den seksuelle omgangen ble oppnådd ved vold eller truende atferd.

For tilfeller som nevnt i straffeloven 1902 § 192 første ledd bokstav b gjelder det ikke noe krav om årsakssammenheng. Det er tilstrekkelig at tiltalte *har* seksuell omgang med noen som er bevisstløs eller av andre grunner er ute av stand til å motsette seg handlingen. Hvis den seksuelle omgangen finner sted under slike forhold, er det altså ikke relevant om fornærmede ville ha samtykke til handlingen under andre omstendigheter.

Etter straffeloven 1902 § 192 første ledd annet punktum skal det ved vurderingen av om det er utøvd vold eller truende atferd eller om fornærmede var ute av stand til å motsette seg handlingen, legges vekt på om fornærmede var under 14 år. I Ot.prp. nr. 28 (1999-2000) side 111 er det vist til at det typisk kreves mindre styrke i overgrepet når fornærmede er mindreårig, eller på annet vis står i en sårbar posisjon i forhold til gjerningspersonen. Som eksempel er det vist til Rt. 1989 side 979 hvor Høyesterett kom til at det var utøvd vold når domfelte tok «tak rundt sin 16 år gamle niese B og klemte henne hardt inntil seg».

Straffeloven 1902 § 192 første ledd annet punktum skal ikke forstås antitetisk. Også i andre tilfeller vil bedømmelsen av om det er utøvd vold eller truende atferd eller om fornærmede var ute av stand til å motsette seg handlingen, måtte skje konkret og trekke inn faktorer som blant annet fornærmedes alder, forholdet mellom de involverte, omstendighetene rundt handlingen osv.

7.5.1.2 Straffelovkommisjonens skisse og høringsinstansenes syn

Straffelovkommisjonen foreslår videreført gjerningsbeskrivelsen i straffeloven § 192 første ledd, se skisse til § 28-1.

Ingen av *høringsinstansene* kommenterer forslaget til objektiv gjerningsbeskrivelse.

7.5.1.3 Internasjonale forpliktelser

Norge er forpliktet etter flere internasjonale konvensjoner til å kriminalisere voldtekt og andre seksuelle overgrep, jf. oversikten i punkt 7.2 foran. De fleste av disse forpliktelsene overlater den nærmere utformingen av straffebestemmelsene til medlemsstatene. I noen tilfeller er det stilt mer spesifikke krav. Dette gjelder blant annet Europarådets konvensjon om beskyttelse av barn mot seksuell utnytting og seksuelt misbruk, jf. punkt 7.2.2 foran og 7.6.3 og 7.10 flg. nedenfor. Konvensjonen gjelder for barn under 18 år.

Krav til straffebestemmelser mot seksuelle overgrep har videre vært behandlet i en sak for den europeiske menneskerettsdomstol (EMD). Som vist til i punkt 7.2.5 foran kan det utledes forpliktelser fra den europeiske menneskerettskonvensjon (EMK) artikkel 3 og 8 som innebærer krav til effektiv strafforfølgning av seksuelle overgrep. Dette ble særlig understreket i avgjørelsen M.C. mot Bulgaria (39727/98).

Saken gjaldt etterforskningen av en anmeldelse om voldtekt. EMD viste til at EMK artikkel 3 og 8 pålegger statene en positiv forpliktelse til å kriminalisere og strafforfølge voldtekt på en effektiv måte, jf. avsnitt 153 i avgjørelsen.

Domstolen viste videre til at forståelsen av voldtektsbegrepet har utviklet seg de senere år og at domstolen i sin fortolkning av konvensjonen må fange opp denne utviklingen. I mange europeiske land blir nå manglende samtykke, ikke tvang, ansett som det konstituerende elementet i voldtekt – selv om lovgivningen i de fleste europeiske land fortsatt refererer til bruk av vold eller trusler.

Domstolen viste også til at Europarådets ministerkomité i sin rekommandasjon om beskyttelse av kvinner mot vold (Rec (2002) 5) har anbefalt medlemsstatene å kriminalisere alle tilfeller av seksuell omgang der den ene parten ikke samtykker, også i tilfeller der vedkommende ikke yter uttrykkelig motstand.

Videre viste domstolen til at Den internasjonale straffedomstolen for det tidligere Jugoslavia (ICTY) på tilsvarende vis har lagt til grunn at manglende samtykke, ikke tvang, er det sentrale i voldtektsbegrepet.

Domstolen la også vekt på utviklingen i forståelsen av ofrenes opplevelse av voldtekt, som viser at voldtektsofre, særlig mindreårige jenter, ofte ikke yter fysisk motstand på grunn av forskjellige psykologiske faktorer eller fordi de frykter bruk av vold fra gjerningspersonen.

På bakgrunn av dette konkluderte EMD med at statens forpliktelser etter artikkel 3 og 8 måtte omfatte en plikt til å kriminalisere og strafforfølge *alle* tilfeller av seksuell omgang som skjer uten den ene partens samtykke – også i tilfeller der vedkommende ikke yter fysisk motstand. Fra avsnitt 166 i dommen gjengis:

> «In the light of the above, the Court is persuaded that any rigid approach to the prosecution of sexual offences, such as requiring proof of physical resistance in all circumstances, risks leaving certain types of rape unpunished and thus jeopardising the effective protection of the individual's sexual autonomy. In accordance with contemporary standards and trends in that area, the member States' positive obligations under Articles 3 and 8 of the Convention must be seen as requiring the penalisation and effective prosecution of any non-consensual sexual act, including in the absence of physical resistance by the victim.»

I bedømmelsen av den konkrete saken trakk domstolen frem vesentlige mangler ved etterforskningen – blant annet ble lite gjort for å sjekke troverdigheten i forklaringene fra de mistenkte og vitnene som støttet deres forklaringer, heller ikke ble det gjort noe forsøk på å tidfeste hendelsesforløpet mer nøyaktig, og fornærmede og hennes representant fikk ikke mulighet til å stille spørsmål til vitnene som hun anklaget for falsk forklaring. Domstolen mente disse manglene ved etterforskningen kunne føres tilbake til etterforskernes og påtalemyndighetens oppfatning av at bevis for fysisk maktbruk var nødvendig for å konstatere voldtekt. Fra avsnitt 179 i avgjørelsen gjengis:

> «It is highly significant that the reason for that failure was, apparently, the investigator's and the prosecutors' opinion that since what was alleged to have occurred was a «date rape», in the absence of «direct» proof of rape, such as traces of violence and resistance or calls for help, they could not infer proof of lack of consent and, therefore, of rape from an assessment of all the surrounding circumstances. That approach transpires clearly from the position of the investigator and, in particular, from the Regional Prosecutor's decision of 13 May 1997 and the Chief Pu-

blic Prosecutor's decision of 24 June 1997 (see paragraphs 55, 60, 61, 64 and 65 above).«

Domstolen viste til at selv om det noen ganger kan være vanskelig å bevise manglende samtykke når det ikke foreligger «direkte» bevis som for eksempel merker etter vold eller direkte vitneobservasjoner, må myndighetene likevel undersøke alle fakta og treffe en beslutning på grunnlag av en vurdering av alle omstendighetene i saken. Etterforskningen og dens konklusjoner må være rettet mot spørsmålet om manglende samtykke. Det ble ikke gjort i den konkrete saken.

Domstolen pekte videre på at de bulgarske myndighetene kunne kritiseres for ikke å ha lagt vekt på unge personers særlige sårbarhet og spesielle psykologiske faktorer som gjør seg gjeldende i saker om voldtekt av mindreårige. I tillegg hadde etterforskningen vært vesentlig forsinket.

På bakgrunn av det forannevnte fant domstolen at bulgarske myndigheter hadde krenket EMK artikkel 3 og 8. Fra avsnitt 185 i avgjørelsen gjengis:

> «In sum, the Court, without expressing an opinion on the guilt of P. and A., finds that the effectiveness of the investigation of the applicant's case and, in particular, the approach taken by the investigator and the prosecutors in the case fell short of the requirements inherent in the States' positive obligations – viewed in the light of the relevant modern standards in comparative and international law – to establish and apply effectively a criminal-law system punishing all forms of rape and sexual abuse.»

Det kan reises spørsmål om det ut fra EMDs avgjørelse i saken M.C. mot Bulgaria kan utledes forpliktelser om hvordan straffebestemmelser om voldtekt bør utformes. Etter departementets mening er det tvilsomt hvor mye i denne retning det kan utledes. For det første synes det som om det primært var manglene ved etterforskningen – ikke ved lovgivningen – som var årsaken til at det i den konkrete saken ble konstatert krenkelse av EMK artikkel 3 og 8. Det er opplyst i avgjørelsen at den bulgarske straffelovens definisjon av voldtekt ikke skiller seg vesentlig fra ordlyden i andre medlemsstaters lovgivning. For det annet må det sentrale være at seksuell omgang uten samtykke straffes – ikke hvordan voldtektsbestemmelsen er utformet eller om all seksuell omgang uten samtykke defineres som voldtekt.

Selv om det etter departementets oppfatning neppe kan utledes en rettslig plikt til å utforme voldtektsbestemmelsen slik at den henviser til manglende samtykke, kan det likevel drøftes om en slik utforming er *ønskelig* basert både på nasjonale rettspolitiske overveielser og på utviklingen internasjonalt som det er vist til i EMDs avgjørelse. Dette drøftes i punkt 7.5.1.5 nedenfor.

7.5.1.4 Tidligere vurderinger av samtykkeregulering

Spørsmålet om hvorvidt voldtektsbestemmelsen burde omfatte alle former for seksuell omgang uten samtykke ble vurdert under revisjonen av seksuallovbruddskapitlet ved lov 11. august 2000 nr. 76.

Bakgrunnen for revisjonen var et vedtak fra Stortinget 12. juni 1995 der Stortinget ba regjeringen iverksette en snarlig revisjon av sedelighetskapitlet i straffeloven, i tråd med intensjonene i Innst. S. nr. 206 for 1994-95. I innstillingen ga justiskomiteen uttrykk for at det var behov for i større grad å fokusere på samtykkekravet som det sentrale i voldtektsbestemmelsen.

Seksuallovbruddsutvalget som ble nedsatt av Justisdepartementet 11. desember 1995 for å vurdere og fremme eventuelle forslag til endringer i straffelovens kapitler om sedelighetsforbrytelser og sedelighetsforseelser, ble bedt om å vurdere de spørsmål som justiskomiteen pekte på, herunder spørsmålet om samtykkekravet.

Seksuallovbruddsutvalget var delt i synet på spørsmålet. *Flertallet*, alle unntatt Lisbeth Bang, gikk i mot å innarbeide et samtykkekrav i voldtektsbestemmelsen. Flertallet mente en tilføyelse i gjerningsbeskrivelsen hvor det uttrykkelig sies at handlingen finner sted uten fornærmedes samtykke, ikke ville tilføre voldtektsbestemmelsen noe, se NOU 1997: 23 Seksuallovbrudd side 22-23. Dernest vurderte flertallet hvorvidt gjerningsbeskrivelsen burde endres slik at ordet «tvinger» (som var en del av gjerningsbeskrivelsen i voldtektbestemmelsen før revisjonen i 2000) ble tatt ut og erstattet med et annet uttrykk, for eksempel slik at gjerningsbeskrivelsen ville lyde «den som ved vold eller ved å fremkalle frykt for noens liv eller helse skaffer seg eller andre seksuell omgang med noen som ikke har samtykket til det.» Flertallet mente imidlertid ikke at frivillighetsaspektet ville komme klarere frem på denne måten. Tvert i mot mente de at et samtykkekrav ville kunne føre til et større fokus på offerets atferd og at det ville bli stilt strengere krav til offeret om å gi uttrykk for motstand. Fra flertallets begrunnelse på side 23 gjengis:

> «Det er ingen forutsetning for domfellelse for voldtekt at offeret har satt seg fysisk til motverge eller på annet vis gitt direkte uttrykk for at hun eller han motsetter seg seksuell omgang. Et skjerpet samtykkekrav vil kunne føre til at det blir rettet et større fokus på offerets atferd i

overgrepssituasjonen. Det kan da være en risiko for at det i praksis blir stilt større krav til offerets handlemåte. Med en dreining av fokus fra tvang til samtykke som det sentrale, vil spørsmålet om overgriperen forsto at offeret ikke frivillig gikk med på seksuell omgang kunne bli et mer sentralt bevistema. Når manglende frivillighet etter gjeldende rett er et klart vilkår for domfellelse for voldtekt, ønsker flertallet i utvalget ikke å foreslå en endring av lovteksten som innebærer risiko for økt press på offerets atferd i overgrepssituasjonen til å signalisere at hun eller han motsetter seg handlingen. En fremheving av samtykkekravet kan innebære at det blir stilt større krav til offerets motstand, og kan medføre et større press på fornærmede under etterforskningen og iretteføringen av saken. Dette kan igjen bidra til å svekke voldtektsofrenes rettsvern. [...]»

Mindretallet – Lisbeth Bang – foreslo en bestemmelse om seksuell omgang med noen som ikke har samtykke i det, se NOU 1997: 23 Seksuallovbrudd side 99-100. Mindretallet mente at et slikt forslag ville gi ofrene en bedre mulighet for å bli hørt av politiet og rettssystemet. Mindretallet fremholdt at gjeldende straffebestemmelser dreier oppmerksomheten bort fra det manglende samtykke til de kvalifiserende omstendigheter som tvang, trusler, utnyttelse av hjelpeløshet mv. og mente en del voldtektsofre som ikke har kunnet påvise klare tegn på ytre vold, lett har kommet i situasjoner hvor det er blitt stilt spørsmål ved deres troverdighet.

I høringen den gang var *Trondheim byrett, riksadvokaten, Troms og Finnmark statsadvokatembeter, Forsvarergruppen av 1977, Norges Politisjeforening, Politiembetsmennenes Landsforening, Bergen Høyre* og *Redd Barna* enig med Seksuallovbruddutvalgets flertall om ikke å innføre en bestemmelse om seksuell omgang med noen som ikke har samtykket til det. *Fellesorganisasjonen for barnevernpedagoger, sosionomer og vernepleiere, JURK, Norske kvinnelige juristers forening, Krisesenter og Nødtelefon for kvinner i Bergen, Krisesentersekretariatet, Kvinnefronten, Kvinnegruppa Ottar, Støtteforeningen for seksuelt misbrukte barn* og *SVs kvinneutvalg* støttet mindretallets forslag om å kriminalisere seksuell omgang uten samtykke. Høringen er nærmere omtalt i Ot.prp. nr. 28 (1999-2000) side 47.

Departementet var den gang enig med Seksuallovbruddutvalgets flertall i at det ikke burde innføres en ny straffebestemmelse som retter seg mot det å ha seksuell omgang med en annen uten vedkommendes samtykke eller mot vedkommendes vilje alene og sluttet seg til flertallets begrunnelse, se Ot.prp. nr. 28 (1999-2000) side 47-48. Departementet fremhevet at det var tvilsomt om en bestemmelse om seksuell omgang uten samtykke ville være særlig praktisk. Hvis seksuell omgang skjer uten samtykke, vil som regel andre kvalifiserende momenter være oppfylt slik at de vanlige bestemmelsene i sedelighetskapitlet vil være anvendelige. Departementet la også vekt på at det ville være vanskelig å føre bevis for manglende samtykke eller vilje. I tillegg var departementet bekymret for at det under bevisførselen kunne bli et sterkere fokus på offerets atferd, og at offerets stilling på den måten ville bli svekket. Til sist pekte departementet på hensynet til nordisk rettsenhet og at ingen av de andre nordiske landene hadde en slik regel.

7.5.1.5 Departementets vurdering

Om samtykkeregulering

Spørsmålet er om voldtektsbestemmelsen bør utformes slik at manglende samtykke blir et selvstendig konstituerende element i gjerningsbeskrivelsen – altså at det vil være tilstrekkelig for domfellelse for voldtekt at det kan bevises at tiltalte har hatt seksuell omgang med en person som ikke samtykket i dette.

Spørsmålet står i hovedtrekk i samme stilling nå som da det ble vurdert under revisjonen i 2000. Nytt er imidlertid EMDs avgjørelse i M.C. mot Bulgaria og den utviklingen i forståelsen av voldtekt som det der vises til. I tillegg kommer at Sverige har igangsatt en evaluering av seksuallovbruddsreformen fra 2005, jf. Dir. 2008: 94. I oppdraget inngår blant annet «att utreda och ta ställning till om det nuvarande kravet på tvång som grund för straffansvar för våldtäkt bör ersättas med ett krav på bristande samtycke. Utredaren ska i denna del, oavsett ställningstagande i sak, lägga fram författningsförslag.»

Utredningen skal være ferdig senest 29. oktober 2010.

Departementet slutter seg til det selvsagte og grunnleggende utgangspunktet om at all seksuell kontakt skal være basert på frivillighet. Dette er verdier som må vernes av straffelovgivningen. Straffebestemmelsene om seksuallovbrudd må gi en effektiv beskyttelse mot seksuelle overgrep. Dette betyr likevel ikke at alle tilfeller av seksuell omgang uten reelt samtykke må defineres *som voldtekt*. I tillegg til voldtektsbestemmelsen er det flere andre bestemmelser som rammer tilfeller der den seksuelle omgangen skjer under omstendigheter som utelukker et reelt samtykke – for eksempel bestemmelser om seksuell omgang med mindreårige og bestemmelser som retter seg mot utnytting

av stilling, tillitsforhold, avhengighetsforhold, psykisk lidelse, funksjonsnedsettelse eller særlig sårbar livssituasjon, eller seksuell omgang med noen som står under vedkommendes myndighet eller oppsikt i institusjon eller anstalt mv.

Gjennomgåelsen av lovgivningen i utvalgte europeiske land i EMDs avgjørelse viser at flere lands straffebestemmelser om voldtekt fortsatt viser til bruk av vold, trusler, utnytting av hjelpeløs situasjon osv.

Enkelte land har voldtektsdefinisjoner med generell henvisning til manglende samtykke. Dette gjelder blant annet for England og Belgia. Forskjellen fra den tradisjonelle reguleringen er likevel ikke så stor siden bestemmelsene også angir typiske situasjoner hvor samtykke ikke vil anses å foreligge.

Gjerningsbeskrivelsen i den engelske bestemmelsen i Sexual Offences Act 2003 section 1 lyder slik:

«(1) A person (A) commits an offence if –
a) he intentionally penetrates the vagina, anus or mouth of another person (B) with his penis,
b) B does not consent to the penetration, and
c) A does not reasonably believe that B consents. [...]»

Bestemmelsen inneholder altså i utgangspunktet en generell henvisning til manglende samtykke.I section 74 er samtykke definert slik: «a person consents if he agrees by choice, and has the freedom and capacity to make that choice».

I section 75 og 76 er det oppstilt «evidential» og «conclusive» presumsjoner for når samtykke anses å mangle. Bestemmelsene lyder slik:

«75 Evidential presumptions about consent
(1) If in proceedings for an offence to which this section applies it is proved –
a) that the defendant did the relevant act,
b) that any of the circumstances specified in subsection (2) existed, and
c) that the defendant knew that those circumstances existed,
the complainant is to be taken not to have consented to the relevant act unless sufficient evidence is adduced to raise an issue as to whether he consented, and the defendant is to be taken not to have reasonably believed that the complainant consented unless sufficient evidence is adduced to raise an issue as to whether he reasonably believed it.

(2) The circumstances are that –
a) any person was, at the time of the relevant act or immediately before it began, using violence against the complainant or causing the complainant to fear that immediate violence would be used against him;
b) any person was, at the time of the relevant act or immediately before it began, causing the complainant to fear that violence was being used, or that immediate violence would be used, against another person;
c) the complainant was, and the defendant was not, unlawfully detained at the time of the relevant act;
d) the complainant was asleep or otherwise unconscious at the time of the relevant act;
e) because of the complainant's physical disability, the complainant would not have been able at the time of the relevant act to communicate to the defendant whether the complainant consented;
f) any person had administered to or caused to be taken by the complainant, without the complainant's consent, a substance which, having regard to when it was administered or taken, was capable of causing or enabling the complainant to be stupefied or overpowered at the time of the relevant act.
g) In subsection (2)(a) and (b), the reference to the time immediately before the relevant act began is, in the case of an act which is one of a continuous series of sexual activities, a reference to the time immediately before the first sexual activity began.

76 Conclusive presumptions about consent
(1) If in proceedings for an offence to which this section applies it is proved that the defendant did the relevant act and that any of the circumstances specified in subsection (2) existed, it is to be conclusively presumed –
a) that the complainant did not consent to the relevant act, and
b) that the defendant did not believe that the complainant consented to the relevant act.
(2) The circumstances are that –
a) the defendant intentionally deceived the complainant as to the nature or purpose of the relevant act;
b) the defendant intentionally induced the complainant to consent to the relevant act by impersonating a person known personally to the complainant.»

Den belgiske bestemmelsen (artikkel 375 §§ 1 og 2) er referert i EMDs avgjørelse M.C. mot Bulgaria, og lyder slik i engelsk oversettelse:

«Any act of sexual penetration, of whatever nature and by whatever means, committed on a person who does not consent to it shall constitute the crime of rape.

In particular, there is no consent where the

act if forced by means of violence, coercion or ruse or was made possible by the victim's infirmity or physical or mental deficiency.»

De engelske og belgiske bestemmelsene må antas å gi praktiske eksempler på tilfeller hvor samtykke vanligvis ikke vil foreligge. Til sammen synes kapitlet om seksualforbrytelser i straffeloven 1902 å dekke de fleste av eksemplene. På den ene siden antar derfor departementet at det ikke er noe markert praktisk behov for en gjerningsbeskrivelse hvor manglende samtykke er et selvstendig konstituerende element. Det følger av eksemplene foran at det manglende samtykket ofte vil kunne utledes av måten handlingen ble begått på eller omstendighetene rundt denne. Da vil fort de andre vilkårene i voldtektsbestemmelsen eller andre straffebestemmelser være oppfylt.

På den annen side mener departementet at dersom det først kan bevises at den seksuelle omgangen skjedde uten samtykke og at tiltalte har utvist tilstrekkelig skyld i forhold til dette, er dette klart straffverdig. Det kan tenkes tilfeller hvor fornærmede protesterer verbalt, men fysisk forholder seg passiv slik at det ikke er nødvendig for gjerningspersonen å bruke vold for å gjennomføre den seksuelle omgangen. Det kan også tenkes tilfeller hvor fornærmede ikke klarer å gi verbalt eller fysisk uttrykk for at hun eller han ikke ønsker seksuell omgang, men hvor det likevel ut fra fornærmedes reaksjoner vil være tydelig for gjerningspersonen at den seksuelle omgangen ikke er ønsket. Departementet antar også at det ikke er upraktisk at fornærmede blir handlingslammet av frykt for selve situasjonen og hva som kan skje hvis hun eller han gjør motstand, uten at dette nødvendigvis skyldes vold eller truende atferd fra tiltalte.

I NOU 1997: 23 synes ikke flertallet i Seksuallovbruddsutvalget å ha drøftet muligheten for en gjerningsbeskrivelse der manglende samtykke var det eneste konstituerende elementet. Flertallet så for seg en lovteknisk løsning der samtykkevurderingen ville komme i tillegg til de andre vilkårene. Flertallet la vekt på at en slik lovregulering hvor samtykkekravet ble mer fremhevet, kunne føre til at det ble stilt strengere krav til offeret om å si fra om at hun eller han ikke ville ha seksuell omgang og at dette kunne føre til et svekket rettsvern for voldtektsofre.

Departementet vil peke på at problemene som flertallet i Seksuallovbruddsutvalget fremhevet, ville kunne unngås ved å velge en annen lovteknisk løsning. Man kunne for eksempel ha videreført gjerningsbeskrivelsen i straffeloven 1902 § 192 første ledd bokstav a til c, men tilføyd en ny bokstav d som rammer den som på annen måte har seksuell omgang med noen som ikke har samtykket i det. En slik løsning ville ikke endre forståelsen av den gjeldende gjerningsbeskrivelsen, men ville kunne fange opp en «restkategori» av ufrivillig seksuell omgang.

Departementet anser det likevel usikkert hvilke tilfeller et slikt alternativ i praksis vil kunne dekke, også sett i lys av at bevissituasjonen i mange tilfeller vil være vanskelig. Departementet har derfor kommet til at voldtektsbestemmelsen ikke bør utvides nå. Det er imidlertid grunn til å understreke at vurderingen av om vilkårene i straffeloven 1902 § 192 og i forslaget til straffeloven 2005 § 291 er oppfylt, er relativ og må trekke inn forholdet mellom de involverte og hele situasjonen som handlingen skjer i, se nedenfor. Dette kan særlig ha betydning for bedømmelsen av om det foreligger årsaksammenheng mellom vold eller truende atferd og etterfølgende seksuell omgang. Alternativet om at fornærmede var ute av stand til å motsette seg handlingen kan også dekke mange situasjoner, ikke bare søvntilfellene. Videre kan bestemmelsen om grovt uaktsom voldtekt fange opp enkelte av tilfellene som et alternativ om seksuell omgang uten samtykke eventuelt kunne ha dekket.

Departementet har vurdert om det bør innføres en egen bestemmelse som rammer den som har seksuell omgang med noen som ikke har samtykket i det. Dette spørsmålet ble også vurdert ved revisjonen i 2000, se Ot.prp. nr. 28 (1999-2000) side 46-48.

En bestemmelse om seksuell *handling* med noen som ikke har samtykket i det, finnes i straffeloven 1902 § 200 første ledd og er foreslått videreført i forslag til straffeloven 2005 § 297. Man kunne tenkt seg en felles regulering av seksuell omgang og seksuell handling med noen som ikke har samtykket i det. Spørsmålet om det praktiske behovet for en slik bestemmelse melder seg imidlertid også her. I tillegg kommer en risiko for at visse tilfeller av voldtekt ville bli nedsubsumert til seksuell omgang med noen som ikke har samtykket i det. Departementet foreslår nedenfor i punkt 7.5.3.3 å heve minstestraffen for voldtekt til samleie til fengsel i tre år. Selv om departementet forutsetter at domstolene vil følge lovgivers intensjoner, kan man ikke helt se bort fra risikoen for nedsubsumsjon, som vil svekke den skjerpingen av straffenivået for voldtekt som departementet ønsker.

Departementet vil derfor ikke foreslå en egen bestemmelse som retter seg mot seksuell omgang uten samtykke.

Hvis det skulle være tilfeller hvor det kan bevises at det har skjedd seksuell omgang uten samtyk-

ke og at tiltalte har utvist forsett i så måte, men uten at de kvalifiserende elementene i voldtektsbestemmelsen eller andre bestemmelser som retter seg mot seksuell omgang ved misbruk av tillitsforhold eller lignende er oppfylt, mener departementet at det bør vurderes om bestemmelsen om seksuell handling uten samtykke kan anvendes for å dekke i hvert fall visse sider av handlingen.

Om den objektive gjerningsbeskrivelsen for øvrig

Departementet foreslår videreført den objektive gjerningsbeskrivelsen i straffeloven 1902 § 192 første ledd første punktum bokstav a til c, se forslag til straffeloven 2005 § 291.

Straffeloven 1902 § 192 første ledd annet punktum om at det i vurderingen av om vilkårene i første ledd første punktum er oppfylt, skal legges vekt på om fornærmede var under 14 år, foreslås ikke videreført. Dette er i samsvar med Straffelovkommisjonens forslag, se delutredning VII side 361. Kommisjonen er enig i at vurderingen av om det er utøvd vold eller truende atferd eller om offeret var ute av stand til å motsette seg handlingen, skal være relativ. Etter kommisjonens oppfatning er det ikke nødvendig at dette fremgår uttrykkelig av lovteksten. Kommisjonen mener også at bestemmelsen kan gi opphav til misforståelser ved at det kan se ut som den skal tolkes antitetisk.

Departementet er enig med kommisjonen i at bestemmelsen ikke er *nødvendig* ettersom bedømmelsen av om det er utøvd vold eller truende atferd eller om fornærmede var ute av stand til å motsette seg handlingen uansett vil være relativ. Straffeloven 1902 § 192 første ledd annet punktum er bare et kasuistisk utslag av denne mer generelle retningslinjen for tolkingen. Flere faktorer kan ha betydning for hvordan en handling oppfattes, for eksempel kan både alder, sårbarhet, omgivelsene og relasjonen mellom de involverte ha betydning. Som det fremgår av punkt 7.11.1.4 nedenfor skal forslaget til straffeloven 2005 § 291 ikke anvendes ved voldtekt av barn under 14 år. Det er derfor uansett ikke grunnlag for en direkte videreføring av regelen i straffeloven 1902 § 192 første ledd annet punktum i straffeloven 2005 § 291. Det er ikke meningen med dette å endre normen for eller bedømmelsen av om vilkårene i bokstav a til c er oppfylt.

7.5.2 Grov voldtekt – den objektive gjerningsbeskrivelsen

7.5.2.1 Gjeldende rett

Etter straffeloven 1902 § 192 tredje ledd heves den øvre strafferammen til fengsel inntil 21 år dersom voldtekten er

«a) begått av flere i fellesskap,
b) voldtekten er begått på en særlig smertefull eller særlig krenkende måte,
c) den skyldige tidligere er straffet etter [voldtektsbestemmelsen] eller etter § 195, eller
d) den fornærmede som følge av handlingen dør eller får betydelig skade på legeme eller helse. Seksuelt overførbar sykdom og allmennfarlig smittsom sykdom, jf. smittevernloven § 1-3 nr. 3 jf. nr. 1, regnes alltid som betydelig skade på legeme eller helse etter [voldtektsbestemmelsen].»

Bokstav a retter seg mot det som er vanlig å betegne som gruppevoldtekter, det vil si hvor to eller flere er sammen om og bytter på å utføre den seksuelle omgangen. Dersom en person har medvirket til en annens voldtekt uten selv å ha slik seksuell omgang, bedømmes forholdet som medvirkning til voldtekt etter straffeloven 1902 § 205.

Bokstav b rammer voldtekter som er begått på en særlig smertefull eller særlig krenkende måte. Alle voldtekter er krenkende og ofte smertefulle. For at bokstav b skal komme til anvendelse kreves det derfor at voldtekten er begått på en *særlig* smertefull eller *særlig* krenkende måte. I forarbeidene er det vist til at vurderingen er relativ og at fornærmedes alder og utrustning vil være sentrale momenter, se Ot.prp. nr. 28 (1999-2000) side 112. Som eksempler på overgrep mot barn hvor vilkårene kan være oppfylt, er nevnt særlig smertefull inntrengning i skjeden eller endetarmsåpningen, oralsexovergrep og overgrep som medfører at det skjer sædutløsning på barnets kropp

Bokstav c er en særskilt regulering av gjentakelsesstraff som går foran de alminnelige reglene i straffeloven 1902 § 61 første ledd. Etter den vanlige bestemmelsen om forhøyelse av lengstestraffen ved gjentakelse, forhøyes strafferammen i straffebudet til det dobbelte. For voldtekter til seksuell omgang ville strafferammen ved gjentakelse etter de alminnelige reglene i straffeloven 1902 § 61 første ledd være fengsel inntil 20 år. Etter straffeloven 1902 § 192 tredje ledd bokstav c er den øvre strafferammen fengsel inntil 21 år. Dette betyr blant annet at det er riksadvokaten som skal ta ut tiltale, jf. straffeprosessloven § 65.

I teorien har det vært reist spørsmål om henvisningen til § 192 i bokstav c også omfatter forhold som tidligere ble bedømt etter andre bestemmelser. Skal for eksempel en domfellelse for seksuell omgang med noen som var ute av stand til å motsette seg handlingen som etter dagjeldende lovgivning var regulert i straffeloven § 193 (før reformen i 2000) omfattes av henvisningen til tidligere domfellelser for § 192 i tredje ledd bokstav c? Spørsmålet

er ikke kommentert i forarbeidene. Etter departementets syn bør det avgjørende være hvorvidt handlingen er av en slik art som i dag er nevnt i voldtektsbestemmelsen.

Bokstav d gjelder dersom den fornærmede som følge av handlingen dør eller får betydelig skade på legeme eller helse. Etter straffeloven 1902 § 43 er det tilstrekkelig at gjerningspersonen har utvist den letteste graden av uaktsomhet, såkalt culpa levissima, for å bli holdt ansvarlig for slike uforsettlige følgeskader.

«Betydelig skade på legeme eller helse» er definert i straffeloven 1902 § 9 som

> «Skade hvorved nogen mister eller faar væsentlig Svækkelse paa Syn, Hørsel, Taleevne eller Evne til at forplante sin Slægt, bliver vanfør, udygtig til at fortsette sit Erhverv eller i høi Grad vansiret, falder i livsfarlig eller langvarig Sygdom eller bliver påført alvorlig psykisk skade».

I tillegg følger det av straffeloven 1902 § 192 tredje ledd bokstav d annet punktum at seksuelt overførbar sykdom og allmennfarlig smittsom sykdom, jf. smittevernloven § 1-3 nr. 3, jf. nr. 1, alltid skal regnes som betydelig skade på legeme eller helse etter voldtektsbestemmelsen.

Etter smittevernloven § 1-3 nr. 1 er en smittsom sykdom

> «en sykdom eller smittebærertilstand som er forårsaket av en mikroorganisme (smittestoff) eller del av en slik mikroorganisme eller av en parasitt som kan overføres blant mennesker. Som smittsom sykdom regnes også sykdom som er forårsaket av gift (toksin) fra mikroorganismer.»

Etter smittevernloven § 1-3 nr. 3 er en allmennfarlig smittsom sykdom

> «en sykdom som er særlig smittsom, eller som kan opptre hyppig, eller har høy dødelighet eller kan gi alvorlige eller varige skader og som
> a) vanligvis fører til langvarig behandling, eventuelt sykehusinnleggelse, langvarig sykefravær eller rekonvalesens, eller
> b) kan få så stor utbredelse at sykdommen blir en vesentlig belastning for folkehelsen, eller
> c) utgjør en særlig belastning fordi det ikke fins effektive forebyggende tiltak eller helbredende behandling for den.»

7.5.2.2 Straffelovkommisjonens skisse

Straffelovkommisjonen foreslår en egen bestemmelse om grov voldtekt, se skisse til § 28-2 i delutredning VII side 361-362. Kommisjonen foreslår også å senke den øvre strafferamme i slike tilfeller til fengsel inntil 15 år sammenlignet med 21 år i straffeloven 1902 § 192 tredje ledd, se punkt 7.5.3.6 nedenfor.

Hvorvidt voldtekten skal regnes som grov, bør etter kommisjonens syn bero på en skjønnsmessig helhetsvurdering der loven opplister typiske skjønnsmomenter. Kommisjonen tar utgangspunkt i straffeloven 1902 § 192 tredje ledd bokstav a til d, altså omstendigheter som medfører at den øvre strafferammen heves til fengsel inntil 21 år og mener følgende momenter bør tillegges særlig vekt:

> «a) om voldtekten er begått av flere i fellesskap
> b) om voldtekten er begått på en særlig smertefull eller særlig krenkende måte
> c) om fornærmede som følge av handlingen dør eller får betydelig skade på legeme eller helse.»

I tillegg mener kommisjonen at det bør vurderes å tas inn som et eget moment i lovteksten at voldtekten er begått under omstendigheter som er egnet til å skape særlig frykt hos offeret, for eksempel overfallsvoldtekt på et øde sted.

Kommisjonen går generelt i mot videreføring av egne strafferammer for gjentakelsestilfeller. I tillegg mener den at alternativet i straffeloven 1902 § 192 tredje ledd bokstav d om at handlingen har ført til allmennfarlig smittsom sykdom, bør oppheves.

Siden kommisjonen ønsker å oppheve minstestraffen ved tilfeller som nevnt i § 192 annet ledd (voldtekt til samleie og tilfeller der den skyldige har fremkalt en tilstand der fornærmede var ute av stand til å motsette seg handlingen for å oppnå seksuell omgang) tar den stilling til om disse tilfellene i stedet bør være blant de særlige oppregnede momentene i bestemmelsen om grov voldtekt. For voldtekt til samleie mener kommisjonen at dette er en vanlig form for overtredelse av straffebudet mot voldtekt og derfor ikke naturlig å ta med i oppregningen. Tilfeller der den skyldige har fremkalt en tilstand der fornærmede var ute av stand til å motsette seg handlingen, kan etter kommisjonens syn etter omstendighetene kunne føre til at voldtekten må regnes som grov. Kommisjonen mener likevel dette er for spesifikt til å nevnes i lovteksten.

7.5.2.3 Høringsinstansenes syn

Ingen av høringsinstansene kommenterer Straffelovkommisjonens skisse til § 28-2, utover senkingen av lengstestraffen, se nedenfor i punkt 7.5.3.6. Enkelte instanser kommenterer behovet for særskilte strafferammer for gjentakelse i relasjon til det

tilsvarende spørsmålet i bestemmelsen om grov seksuell omgang med mindreårige. Instansenes generelle syn på skjerpet strafferamme ved gjentakelse er tidligere behandlet i Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) side 150-154.

7.5.2.4 Departementets vurdering

Departementet foreslår som Straffelovkommisjonen en bestemmelse om grov voldtekt, se forslag til straffeloven 2005 § 293. Bestemmelsen følger strukturen som er valgt ellers i straffeloven 2005 slik at det beror på en skjønnsmessig helhetsvurdering om voldtekten skal anses som grov, men at det skal legges særlig vekt på de oppregnede momentene. De oppregnede momentene er i all hovedsak i samsvar med alternativene i straffeloven 1902 § 192 tredje ledd og Straffelovkommisjonens skisse.

Departementet har ikke foreslått inntatt som et særlig moment i vurderingen av om voldtekten er grov, om handlingen har vært egnet til å skape særlig frykt hos offeret, slik Straffelovkommisjonen foreslår. Departementet er enig i at dette er et moment som skal tas i betraktning i straffutmålingen. Den frykten som voldtekt forårsaker hos ofrene, både under voldtekten og etterpå, er nettopp noe av det som gjør at voldtekt bør straffes strengt. Fordi dette elementet vil gjøre seg gjeldende i mange tilfeller av voldtekt, mener departementet at det ikke bør gjøres til et lovfestet moment som det særlig skal legges vekt på i vurderingen av om voldtekten var grov.

Departementet foreslår, som Straffelovkommisjonen, å oppheve alternativet om at handlingen har påført offeret «allmennfarlige smittsomme sykdommer». Hvis sykdommen er livsfarlig eller langvarig, vil den være omfattet av henvisningen til betydelig skade på kropp og helse i straffeloven 2005 § 11. Hvis sykdommen ikke er livsfarlig eller langvarig, bør heller forslaget til straffeloven 2005 §§ 237 og 238 anvendes i konkurrens.

I Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) side 153-154 fastholder departementet behovet for forhøyede strafferammer ved gjentakelse. Straffeloven 2005 § 79 b viderefører den generelle bestemmelsen om gjentakelsesstraff i straffeloven 1902 § 61.

Bestemmelsene om voldtekt i straffeloven 2005 viderefører strafferammene i straffeloven 1902, jf. drøftelsen nedenfor i punkt 7.5.3.6. En særskilt regulering av gjentakelse har først og fremst betydning for strafferammen dersom minstestraffen ikke kommer til anvendelse. I slike tilfeller ville den øvre strafferammen blitt hevet til fengsel inntil 16 år etter de alminnelige reglene om gjentakelse i straffeloven 2005 § 79 bokstav b.

Departementet mener gjentakelse av en så alvorlig handling som voldtekt burde kunne straffes med fengsel inntil 21 år. Strafferammen har betydning for tiltalekompetansen og foreldelsesfristene og også som et direktiv om straffutmålingen. Dette var grunnen til at man i 2003 ved innføringen av den generelle bestemmelsen om gjentakelsesstraff i straffeloven 1902 § 61, valgte å beholde de særskilte bestemmelsene om gjentakelse i blant annet straffeloven 1902 §§ 192, 195 og 196, se Ot.prp. nr. 62 (2002-2003) om lov om endringer i straffeloven og straffeprosessloven mv. (lovtiltak mot organisert kriminalitet og menneskehandel, gjengangerstraff mv.) side 84-85.

Departementet foreslår derfor i straffeloven 2005 å beholde den særskilte reguleringen av gjentakelse for visse seksuallovbrudd, herunder voldtekt. Fordi det språklig er mindre naturlig å se på gjentakelse som en del av vurderingen av om et lovbrudd er grovt, foreslår departementet å skille ut dette som et eget alternativ, se forslag til straffeloven 2005 § 293 første ledd annet punktum.

Etter straffeloven 1902 § 61 annet ledd siste punktum gjelder de generelle reglene for når gjentakelse kan tas i betraktning også når forhøyet straff ved gjentakelse er særskilt hjemlet i straffebudet. Straffeloven 2005 § 79 bokstav b presiserer ikke dette uttrykkelig, men må forstås slik at de generelle vilkårene også gjelder når gjentakelse er særskilt regulert i straffebudet.

For øvrig er det fullt mulig å ta i betraktning også domfellelser utenfor fristen i straffeloven 2005 § 79 b i straffutmålingen innenfor den ordinære strafferammen.

7.5.3 Strafferammer og straffenivå

7.5.3.1 Straffenivået etter straffeloven 1902

Det er vanskelig å si noe helt generelt om straffenivået for voldtekt etter straffeloven 1902 § 192. Det kan imidlertid lett slås fast at straffenivået ligger i nedre sjikt av strafferammene. Det er videre vanskelig å si noe sikkert om utviklingen av straffenivået over tid siden sakene sjelden er direkte sammenlignbare. Generelt kan det likevel sies at straffenivået har blitt skjerpet de senere år.

For en oversikt over straffenivået før reformen i 2000, se blant annet Ot.prp. nr. 28 (1999-2000) side 36-40 og NOU 1997: 23 side 54-58. For utviklingen i straffenivå de siste 20-30 årene, se også oversikt over gjennomsnittlig utmålt fengselsstraff i voldtektsdommer avsagt 1980-2000 i Ragnhild Hennums artikkel i Materialisten nr. 1/2004 «Den rettslige behandlingen av voldtekt – hvorfor Norge har fått kritikk av FN». Oversikten viser at den gjen-

nomsnittlig utmålte fengselsstraffen for voldtekt har økt i denne perioden.

En utvikling i samme retning er påpekt av Henriette Lund Busch og Henning Jakobsen i en artikkel i Tidsskrift for strafferett nr. 1/2002 «En undersøkelse av utvikling i straffutmåling i grove ran, vold, seksuelle overgrep mot barn og voldtekt i perioden 1985-2001». Forfatterne konkluderer med at det er tydelige tendenser i Høyesteretts praksis fra 1984 og frem til 2001 til å heve straffenivået for alle kategorier voldtekt, men at utviklingen er mest merkbar i saker som ikke er blant de aller mest alvorlige, for eksempel i saker om forsøk på voldtekt og voldtekt til seksuell omgang, se Busch/Jakobsen 2002 side 53.

For straffenivået etter reformen i 2000, se Aina Mee Ertzeid: «Straffeloven § 192 om voldtekt – et supplement til pensum i spesiell strafferett,» i Jussens Venner nr. 6/2006. Artikkelen inneholder en oversikt over utmålt straff i voldtektssaker fra 2002 til og med første halvår 2006. Det synes å være en skjerping av nivået i saker hvor voldtekten er begått av en person fornærmede kjente fra før og i saker om voldtekt til seksuell omgang. Det er en markert forskjell i straffenivå mellom voldtekter etter straffeloven 1902 § 192 første ledd bokstav a og bokstav b. Innenfor bokstav a synes overfallsvoldtekter og voldtekter med sterk maktbruk å bli straffet strengest. I disse sakene synes straffenivået å være rundt fengsel i 4 år. I andre saker etter straffeloven 1902 § 192 første ledd bokstav a synes nivået å være rundt fengsel i 2 år og 8-9 måneder. I voldtekter etter straffeloven 1902 § 192 første ledd bokstav b er straffen lavere, og det er avsagt flere deldommer (det vil si delvis betinget, delvis ubetinget reaksjon, jf. straffeloven 1902 § 52).

Nedenfor nevnes eksempler på straffenivået i voldtektssaker fra den senere tid.

Flere voldtekter

Rt. 2007 side 791: Fire tilfeller av voldtekt. Vurdert anvendelse av forvaring. *Fengsel i 5 år.*

Rt. 2007 side 347: To tilfeller av voldtekt til samleie begått i prøvetid etter soning av dom for seksuell omgang med to jenter under 14 år. Fellesstraff på *fengsel i 3 år og 9 måneder* som omfattet resttiden på 1 år og 6 måneder for tidligere avgjørelser.

Rt. 2006 side 1319: Seks tilfeller av voldtekt overfor to kvinner, samt utleie av lokaler til prostitusjonsvirksomhet. *Fengsel i 4 år.*

Rt. 2004 side 252: Flere voldtekter til vaginalt og analt samleie og oralsex utført samme dag overfor tidligere kjæreste, samt tvang til å utføre utuktige handlinger overfor en tredjeperson. *Fengsel i 5 år.*

Rt. 2002 side 1673: Fem voldtekter. *Forvaring i 7 år.*

Rt. 2002 side 1701: To voldtekter av samboer, hvorav en av dem til samleie. *Fengsel i 2 år og 9 måneder.*

Voldtekt til samleie etter straffeloven 1902 § 192 første ledd bokstav a:

Rt. 2008 side 890: Voldtekt av en ung jente til samleie. *Fengsel i 2 år og 8 måneder.*

Rt. 2006 side 828: Voldtekt av tidligere samboer over flere timer, klar volds- og tvangsbruk. Dommen omfattet også krenkelse av besøksforbud overfor samme fornærmet og overtredelse av straffeloven § 228 første og annet ledd, jf. § 232 for et annet voldstilfelle mot en tidligere samboer. Høyesterett uttalte at straffen for voldtekten «etter de senere års skjerpelse av straffenivået isolert sett ville vært fengsel i omkring fire år». Tatt i betraktning gjentakelse (domfelte var tidligere dømt for voldtekt i Sverige) og legemsfornærmelsen ble straffen *fengsel i 5 år.*

Rt. 2005 side 556: Forsøk på overfallsvoldtekt. Domfelte var tidligere dømt for voldtekt, men før han hadde fylt 18 år slik at straffeloven § 192 tredje ledd bokstav c ikke kom til anvendelse, jf. straffeloven § 61 annet ledd fjerde punktum, jf. annet ledd første punktum. *Fengsel i 3 år.*

Rt. 2003 side 1561: Voldtekt av 16 år gammel jente til oralsex og seksuell omgang. Domfelte var en bekjent av fornærmede. Voldsbruk og trusler. *Fengsel i 2 år og 9 måneder.*

Rt. 2003 side 1248: Voldtekt til analt samleie på utested. *Fengsel i 2 år og 8 måneder.*

Rt. 2003 side 740: Voldtekt (orale og vaginale samleier over en periode på en og en halv time) av jente på 14 år og 11 måneder. Konkurrens med andre forhold, derunder straffeloven § 229, jf. § 232 og straffeloven § 127. *Fengsel i 4 år.*

Rt. 2003 side 625: Overfallsvoldtekt. Frihetsberøvelse. *Fengsel i 4 år.*

Rt. 2003 side 196: Voldtekt av prostituert kvinne. Betydelig voldsbruk, og fornærmede ble nærmest lurt i en felle. *Fengsel i 2 år og 6 måneder.*

Rt. 2002 side 1210: Overfallsvoldtekt begått av to menn. *Fengsel i 5* år.

Voldtekt til seksuell omgang etter straffeloven 1902 § 192 første ledd bokstav a:

Rt. 2005 side 149: Bruk av vold. Trusler om bruk av skarpe gjenstander og flammer mot fornærmedes kropp. Lengre tids mishandling av fornærmede. Til-

talte tidligere straffet for to voldtekter ca. ti år tilbake i tid. *Fengsel i 3 år.*

Rt. 2003 side 496: Voldtekt av nabokvinne i hennes eget hjem. *Fengsel i 2 år og 9 måneder.*

Voldtekt til samleie etter straffeloven 1902 § 192 første ledd bokstav b:

Rt. 2005 side 663: Samleie med kvinne som ikke var i stand til å motsette seg handlingen fordi hun sov. Fornærmede og tiltalte hadde hatt erotisk kontakt tidligere på kvelden, herunder gjensidig oralsex, men fornærmede hadde gjort det helt klart at hun ikke ønsket samleie. Etter at fornærmede hadde sovnet, tok tiltalte av henne trusen og førte sin penis inn i hennes vagina. Tiltalte tilsto. *Fengsel i 2 år, hvorav 90 dager ubetinget, resten betinget.* Dissens 3-2. Mindretallet ville gjøre seks måneder av straffen ubetinget.

Rt. 2004 side 1902: Voldtekt av 15 år gammel jente begått i fellesskap av tre personer. Overgrepet pågikk i omkring tre kvarter. Overgrepet ble fotografert. Fornærmede ble smittet med klamydia. Formildende omstendighet at det gikk lang tid fra overgrepet skjedde til saken kom opp uten at de tiltalte kunne lastes for dette. Fengsel for tre tiltalte i *2 år og 8 måneder.*

Rt. 2004 side 39: Voldtekt av sovende kvinne. Gjentakelsestilfelle. *Fengsel i 2 år og 6 måneder.*

Rt. 2002 side 1295: Voldtekt til samleie av 18 år gammel kvinne mens hun var beruset og sov. Dissens 3-2. *Fengsel i 2 år og 1 måned hvorav 1 år og 1 måned betinget.*

Rt. 2002 side 1288: Voldtekt til samleie med to kvinner som ikke var i stand til å motsette seg dette fordi de var beruset og sov. *Fengsel i 2 år og 6 måneder, hvorav 1 år betinget.* Dissens.

Voldtekt til seksuell omgang etter straffeloven 1902 § 192 første ledd bokstav b:

HR-2008-1089: Voldtekt til seksuell omgang med sovende person, incest og krenkende seksuell atferd. Onanering i nærvær av datter over en to-års periode. Beføling av kjønnsorgan og innføring av fingre i skjede mens datteren sov. *Fengsel i 1 år og 6 måneder.*

Rt. 2006 side 37: En kvinne hadde holdt rundt og tatt penis til en sovende mann i munnen. *Fengsel i 8 måneder.*

Rt. 2004 side 32: Straffeloven § 192 første ledd bokstav b. En fremmed mann hadde om natten plukket opp fornærmede som var meget beruset. Fornærmede sovnet. Tiltalte førte fingeren inn i fornærmedes skjede. Deretter angret han og avsluttet overgrepet. *Fengsel i 8 måneder.*

Rt. 2003 side 495: Voldtekt til seksuell omgang av kvinnelig passasjer. *Fengsel i 2 år.*

7.5.3.2 Behov for skjerping av straffenivået

Regjeringen uttrykker i Soria Moria-erklæringen en målsetting om å få opp straffenivået for voldtekt og andre seksuallovbrudd. Straffenivået må reflektere at voldtekt er en av de mest alvorlige forbrytelsene mot en persons fysiske, psykiske og seksuelle integritet og som oftest vil ha dyptgripende skadevirkninger og medføre reduksjon i livskvalitet for den som rammes. Dette gjelder for alle typer voldtekter – ikke bare overfallsvoldtekter eller voldtekter der det blir brukt vold, men også for voldtekter begått mot personer som er ute av stand til å motsette seg handlingen.

Gjennomgåelsen i punkt 7.5.3.1 foran viser at straffen for en «vanlig» voldtekt etter straffeloven § 192 første ledd bokstav a, synes å være fengsel i rundt 2 år og 8-9 måneder. I disse sakene har det ikke foreligget formildende omstendigheter. Høyesterett har i flere av avgjørelsene fremhevet skjerpende omstendigheter, som for eksempel at fornærmede ble påført store smerter og at voldtekten var begått på særlig krenkende måte (Rt. 2003 side 1248) eller at det var brukt betydelig vold og at fornærmede nærmest var lurt i en felle (Rt. 2003 side 196). I Rt. 2003 side 1561 ble straffen satt til fengsel i 2 år og 9 måneder selv om forholdet er omtalt som «en grovere form for voldtekt».

Det er særlig behov for å heve straffenivået i voldtekter som i dag pådømmes etter straffeloven 1902 § 192 første ledd bokstav b. Her utmåles en markert lavere straff enn etter bokstav a. Høyesterett har i flere avgjørelser omtalt voldtekter etter første ledd bokstav b som voldtekter «i nedre sjikt» av bestemmelsen. Det er også i flere avgjørelser gjort bruk av deldommer.

Strafferammene for voldtekt er høye og går helt opp til fengsel i 21 år, som er 1902-straffelovens høyeste strafferamme. Få andre straffebestemmelser som verner enkeltindividet har like høye strafferammer. Den øvre strafferammen på fengsel inntil 15 år for voldtekt til samleie er den samme som for drap, jf. straffeloven 1902 § 233. Dersom det foreligger skjerpende omstendigheter som nevnt i straffeloven 1902 § 192 tredje ledd, heves øvre strafferamme til fengsel inntil 21 år, som er det samme som for blant annet overlagt drap, jf. straffeloven 1902 § 233 annet ledd.

Det faktiske straffenivået for voldtekt er ikke i tilstrekkelig grad i samsvar med vurderingene av

straffverdighet som strafferammene gir uttrykk for. Til sammenligning er normalstraffenivået for forsettlig drap fengsel i ca. 10 år, det vil si 1, 6 ganger minstestraffen og 2/3 av lengstestraffen. Samme forholdstall for voldtekt er rundt 1,3 ganger minstestraffen og under 1/5 av lengstestraffen. Departementet uttaler i kapittel 25 foran at normalstraffenivået for et forsettlig drap, uten formildende eller skjerpende omstendigheter, ikke bør settes under fengsel i 12 år. Det må imidlertid tilføyes at drap på mange måter står i en særstilling.

Det er et mål at strafferammene og straffenivået mellom ulike typer av kriminalitet står i et rettferdig forhold til hverandre, se blant annet Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) side 24 med videre henvisninger til Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) side 128-131 og delutredning VII side 154-155 og 124-126. Det vil ofte være vanskelig å veie ulike straffebestemmelser mot hverandre. Departementet peker i Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) side 24-25 på at de interessene som straffelovgivningen skal beskytte, forenklet kan deles inn i tre nivåer, hvor nivå 1 anses som mest alvorlig:

Nivå 1: Samfunnsordenen og enkeltpersoners liv
Nivå 2: Det felles livsgrunnlaget (miljøet) og enkeltpersoners fysiske integritet
Nivå 3: Enkeltpersoners psykiske integritet og økonomiske interesser

Både voldtektsbestemmelsen og straffebestemmelser mot vold retter seg mot handlinger som er uønsket og uakseptable ut fra deres skadevirkninger og krenkelse av andre personers frihet og integritet. Voldtektsbestemmelsen verner ikke bare om den enkeltes psykiske integritet, men retter seg mot svært alvorlige krenkelser av den enkeltes fysiske integritet og mest intime sfære. Straffenivået for voldtekt bør derfor heves slik at det samsvarer bedre med straffenivået for andre sammenlignbare overtredelser som krenker enkeltindividets fysiske integritet.

Straffeloven 1902 § 231 om grov legemsbeskadigelse har en minstestraff på fengsel i 2 år og en øvre strafferamme på fengsel inntil 15 år. Dette er samme strafferammer som for voldtekt til samleie etter straffeloven 1902 § 192 første ledd, jf. annet ledd bokstav a. Dersom handlingen er begått med overlegg og har hatt døden til følge, heves den øvre strafferammen til fengsel inntil 21 år. Det samme gjelder dersom straffskjerpelsen i straffeloven 1902 § 232 kommer til anvendelse. Disse forhøyede strafferammene på fengsel inntil 21 år er de samme som den forhøyede strafferammen for voldtekt etter straffeloven 1902 § 192 tredje ledd.

Nedenfor nevnes noen eksempler på straffenivået i saker om grov legemsbeskadigelse.

Rt. 2006 side 843: 19 år gammel mann dømt etter straffeloven 1902 § 231 første straffalternativ, jf. § 232 for å ha stukket ned en person med en knust flaske. At domfelte, uten at dette kunne klandres ham, på hendelsestidspunktet ikke hadde medisinering mot sin ADHD-lidelse ble ansett som en formildende omstendighet. Straffen ble satt til *fengsel i 2 år og 9 måneder, hvorav 9 måneder betinget.* (Dissens 3-2).

Rt. 2001 side 747: Grov legemsbeskadigelse ved bruk av skytevåpen, oppbevaring av hasj og overtredelse av våpenloven. *Fengsel i 3 år og 3 måneder.*

Rt. 1997 side 1003: Domfelte slo fornærmede med knyttet neve i ansiktet. Fornærmede ble påført store skader. Dommen omfattet også et grovt tyveri i forbindelse med legemsbeskadigelsen. Straffen ble *fengsel i 3 år og 3 måneder.*

Straffenivået etter straffeloven 1902 § 231 kan synes å være noe høyere enn det tilsvarende straffenivået for voldtekt. Straffenivået er også foreslått skjerpet i straffeloven 2005. I kapittel 25 foran tar departementet til orde for at straffen i et tilfelle som nevnt i Rt. 1997 side 1003 burde ligge rundt *fengsel i 4 – 4 1/2 år.*

Også straffenivået for de mest alvorlige voldslovbruddene etter straffeloven 1902 § 229 synes å være høyere enn voldtektsbestemmelsen, og det selv om strafferammen der er lavere enn i voldtektsbestemmelsen. Den øvre strafferammen etter straffeloven 1902 § 229 om legemsbeskadigelse er fengsel inntil 3 år, men inntil 6 og 8 år dersom handlingen har hatt bestemte følger. Departementet tar i kapittel 25 til orde for en skjerping av straffenivået for grov vold, særlig den uprovoserte volden. Det vises som eksempel til Rt. 2007 side 1465 som gjaldt legemsbeskadigelse av to tilfeldig ofre. Den ene fornærmede ble bevisstløs, fikk brudd i tinningbenet, brudd i nesen, blødning på innsiden av skallen, ble sykemeldt i fire uker og sliter med angst, isolerer seg, har øresus og nedsatt hørsel. Den andre fornærmede ble også bevisstløs, fikk slått ut en tann og slått løs flere tenner, fikk blåveis, kutt i underleppen og flere sår i ansiktet som måtte sys, en mindre hjerneblødning, en liten lungeskade og ble arbeidsudyktig i to uker. Høyesterett uttalte at straffen i utgangspunktet burde ligge på 6 års fengsel for den av de tiltalte som utførte den groveste volden og 5,5 år for den andre. Departementet uttaler at straffen for tilsvarende vold som i det alvorligste tilfellet bør være *fengsel i 7 år.*

Departementet har kommet til at straffenivået for voldtekt må skjerpes betraktelig – både for bedre å reflektere alvorligheten i lovbruddet (forhold-

messighetsvurderingen) og for å samsvare bedre med straffenivået for andre typer straffebestemmelser som beskytter den enkeltes fysiske integritet (ekvivalensvurderingen). Som det fremgår av punkt 7.5.3.3 nedenfor, mener departementet at dette dels bør skje gjennom heving av minstestraffen til fengsel i tre år, men også gjennom en heving av straffenivået utover minstestraffen og også i saker som ikke omfattes av minstestraffen, se punkt 7.5.3.4 nedenfor.

7.5.3.3 Heving av minstestraffen

Etter *gjeldende rett* gjelder det en minstestraff på fengsel i 2 år ved voldtekt til samleie eller dersom den skyldige har fremkalt en tilstand der fornærmede var ute av stand til å motsette seg handlingen for å oppnå seksuell omgang, jf. straffeloven 1902 § 192 annet ledd. Hva som regnes som samleie, er definert i straffeloven 1902 § 206.

Straffelovkommisjonen foreslår å oppheve minstestraffen for voldtekt, se delutredning VII side 365-366.

I høringen uttaler *Oslo politidistrikt, JURK* og *Incestsenteret for Menn* seg mot forslaget. *Advokatforeningen*, derimot, mener alle minstestraffer burde fjernes.

Departementet drøftet foreløpig spørsmålet om minstestraff for voldtekt i Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) om lov om straff (straffeloven) side 138. Departementet foreslo da å videreføre minstestraffen på fengsel i 2 år for visse former for voldtekt.

Under behandlingen av ny straffelov alminnelig del tok justiskomiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet og Fremskrittspartiet til orde for å heve straffenivået for voldtekt og forsettlig drap. Fra Innst. O. nr. 72 (2004-2005) om lov om straff (straffeloven) side 29 gjengis:

> «Den lovteknisk mest ryddige måte å gjennomføre dette på er å heve minstestraffene på disse to områdene. Disse medlemmer ber derfor Regjeringen i forbindelse med fremleggelse av straffelovens spesielle del komme med forslag om å heve minstestraffen for grov voldtekt og forsettlig drap til henholdsvis tre og åtte år.»

Forslag om heving av minstestraffen i voldtektssaker til ubetinget fengsel i tre år ble også fremmet i dok. 8 nr. 8: 26 (2005-2006). Justiskomiteens flertall ønsket da å komme tilbake til spørsmålet under behandlingen av ny straffelov spesiell del, se Innst. O. nr. 40 (2005-2006) fra justiskomiteen om forslag fra stortingsrepresentantene Jan Arild Ellingsen, Solveig Horne og Siv Jensen om lov om endring i lov 22. mai 1902 nr. 10 Almindelig borgerlig straffelov (straffeloven).

Som det fremgår av punkt 7.5.3.2 foran mener departementet at voldtekt bør straffes strengere enn i dag og at det er behov for en kraftigere skjerpelse enn den trinnvise hevingen av straffenivået som skjer over tid i rettspraksis. Departementet foreslår derfor nå at minstestraffen settes til fengsel i 3 år, se forslag til straffeloven 2005 § 292.

I Innst. O. nr. 72 (2004–2005) på side 29 uttalte justiskomiteen følgende om forholdet mellom minstestraffen og normalstraffenivået:

> «Komiteen har merket seg at departementet mener at en minstestraff gjerne er fastsatt for å reflektere straffenivået for de såkalt ordinære overtredelser av straffebudet. Komiteen vil presisere at når lovgiver fastsetter en minstestraff, gjøres det fordi ingen handling som omfattes av gjerningsbeskrivelsen i straffebudet skal straffes under det gitte minimum. Dette må forstås slik at det kun er de minst alvorlige handlinger som omfattes av gjerningsbeskrivelsen, som skal ilegges minstestraffen.»

Departementet legger justiskomiteens synspunkt på minstestraffen til grunn, hvilket betyr at en heving av minstestraffen vil innebære en markert økning av straffenivået. Minstestraffen på fengsel i 3 år vil etter straffeloven 2005 være straffen for «de mildere» formene for voldtekt. Normalstraffenivået for voldtekt, uten særlig formildende eller skjerpende omstendigheter, må da være betydelig høyere, se punkt 7.5.3.4 nedenfor.

7.5.3.4 Straffenivået etter straffeloven 2005

Med straffeloven 2005 skal det etableres et nytt straffenivå for voldtekt. Om betydningen for straffeloven 1902, se punkt 7.5.3.5 nedenfor.

Retningslinjene søker å angi et normalstraffenivå for utvalgte sakstyper. Med normalstraffenivå mener departementet saker hvor det ikke foreligger spesielle skjerpende eller formildende omstendigheter. En slik angivelse av normalstraffenivå er ikke ment å gjøre straffutmålingen statisk eller skjematisk. Normalstraffenivået angir bare utgangspunktet for vurderingene – hvor på skalaen vurderingene skal starte. Straffen skal fortsatt fastsettes etter en konkret vurdering av omstendighetene i den enkelte sak. Skjerpende eller formildende omstendigheter kan tilsi at straffen fastsettes over eller under normalstraffenivået.

Departementets angivelse av straffenivå er heller ikke ment å begrense utviklingen i straffenivået i tid. Også etter straffeloven 2005 trer i kraft, vil det kunne være behov for justeringer av straffenivået

for å reflektere den til enhver tid rådende oppfatning av hva som er riktig straff.

Normalstraffenivå for voldtekt som omfattes av minstestraffen

Normalstraffenivået for voldtekt som omfattes av minstestraffen etter straffeloven 2005 § 292, bør etter departementets syn ikke være under fengsel i 4 år. Som eksempler på saksforhold som vil omfattes av normalstraffenivået etter straffeloven 2005 § 291, jf. § 292 kan nevnes Rt. 2008 side 890 og Rt. 2002 side 1295, se referat foran i punkt 7.5.3.1.

Normalstraffenivået skal være det samme uavhengig av om voldtekten rammes av bokstav a, b eller c i straffeloven 2005 § 291. Lovgiver har valgt å sidestille disse formene for voldtekt, og de bør derfor også likestilles ved straffutmålingen.

Utgangspunktet er videre at straffen for en så alvorlig forbrytelse som voldtekt skal være fullt ut ubetinget. Deler av straffen bør kunne gjøres betinget når det foreligger særlige formildende omstendigheter, men bruken av adgangen til å idømme deldom etter straffeloven 2005 bør etter departementets syn snevres merkbart inn i forhold til dagens praksis etter straffeloven 1902 § 192 første ledd bokstav b, se for eksempel Rt. 2005 side 663, Rt. 2002 side 1295 og Rt. 2002 side 1288.

Departementet vil peke på straffeloven 2005 § 80 som angir tilfeller hvor straffen kan settes under minstestraffen eller til en mildere straffart. Utenfor disse tilfellene må det kreves særlige formildende omstendigheter for å fravike utgangspunktet om ubetinget fengsel i 4 år. I saker hvor det foreligger både formildende og skjerpende omstendigheter, skal det mye til før de formildende omstendighetene kan tilsi at normalstraffenivået kan fravikes.

Der det foreligger skjerpende omstendigheter, bør straffenivået ikke være under fengsel i 5 år, se også retningslinjer for straffenivået for grove voldtekter etter straffeloven 2005 § 293 nedenfor. Som eksempel på voldtekter hvor straffenivået ikke bør være under fengsel i 5 år kan nevnes Rt. 2006 side 828 (ikke medregnet påslaget for gjentakelse) og Rt. 2003 side 625, se referat av avgjørelsene i punkt 7.5.3.1 foran. Det skal videre tillegges markert vekt i straffutmålingen at voldtekten er begått mot en mindreårig, se for eksempel Rt. 2003 side 740 som gjaldt voldtekt av en jente på 14 år og 11 måneder. Fra avsnitt 18 i dommen gjengis:

> «Det er tale om ei alvorleg valdtekt, særleg fordi krenkte var ung, men også fordi det var tale om eit nokså langvarig overgrep. I den aktuelle perioden vart det utført fleire handlingar som kvar for seg ville fylle vilkåra for å kunne straffast som valdtekt. Under overgrepet utnytta domfelte sin overlegne fysiske posisjon, likevel slik at det ikkje vart nytta vald ut over det som var ein del av valdtekta. Han uttala seg dessutan på ein truande måte. Før valdtekta fortalde han at han hadde sete i fengsel for drapsforsøk, og at han hadde ein kamerat som sona for drap.»

Straffen, som også omfattet domfellelse for legemsbeskadigelse, vold mot offentlig tjenestemann, grovt tyveri og overtredelse av vegtrafikkloven, ble satt til fengsel i 4 år. Etter straffeloven 2005 bør en tilsvarende voldtekt ikke straffest mildere enn fengsel i 5 år.

Normalstraffenivå for grove voldtekter som omfattes av minstestraffen

For grove voldtekter etter straffeloven 2005 § 293 hvor minstestraffen etter § 292 kommer til anvendelse, bør normalstraffenivået ikke være under fengsel i 5 år. Dette gjelder uansett om voldtektene rammes av straffeloven 2005 § 291 bokstav a, b eller c. Det bør tillegges markert straffskjerpende betydning om tiltalte tidligere er straffet for seksuallovbrudd.

Rt. 2004 side 1902 gjaldt voldtekt etter straffeloven 1902 § 192 første ledd bokstav b, jf. annet ledd bokstav a, jf. tredje ledd bokstav a og d. Tre personer voldtok i fellesskap en 15 år gammel jente som var ute av stand til å motsette seg handlingen på grunn av beruselse. Overgrepene varte i omkring tre kvarter. Det ble tatt bilde under overgrepene. Fornærmede ble smittet med klamydia. Det ble ansett formildende at det var gått to år og ni måneder siden overgrepet skjedde uten at de domfelte kunne bebreides for det, og at de tiltalte fra starten av erkjente de faktiske forhold. Straffen ble satt til fengsel i 2 år og 8 måneder. Når man tar hensyn til de formildende omstendighetene i saken, mener departementet straffenivået i en tilsvarende sak etter straffeloven 2005 bør være fengsel i 4-5 år. Straffen skal i tillegg gjenspeile at overgrepene ble begått overfor en mindreårig.

Rt. 2006 side 828 gjaldt en brutal, krenkende og langvarig voldtekt begått av samboer. Domfelte var tidligere straffet for grov voldtekt ved en svensk domstol. Straffen ble satt til fengsel i 5 år. Når man tar i betraktning at normalstraffenivået for voldtekt etter straffeloven 2005 ikke skal være under fengsel i 4 år, bør straffen i et slikt tilfelle som nevnt, hvor både måten voldtekten er begått på og gjentakelse er skjerpende omstendigheter, være opp mot fengsel i 6 år.

Rt. 2004 side 39 gjaldt voldtekt til samleie av en sovende kvinne. Domfelte var tidligere straffet for en voldtekt og et voldtektsforsøk, jf. straffeloven 1902 § 192 tredje ledd bokstav c. Straffen ble satt til fengsel i 2 år og 6 måneder. Uten gjentakelse bør straffenivået etter straffeloven 2005 være rundt fengsel i 4 år. Med gjentakelse bør straffen være opp mot fengsel i 5 år.

Straffenivået for voldtekt til seksuell omgang som ikke omfattes av minstestraffen

Hevingen av straffenivået i saker som omfattes av minstestraffen må gis tilsvarende betydning for voldtekt til seksuell omgang som ikke omfattes av minstestraffen. Det skal ikke gå noe markert skille i straffenivå mellom voldtekter som omfattes av minstestraffen og andre voldtekter. Slik er det heller ikke etter straffeloven 1902, se for eksempel Rt. 2003 side 496 som gjaldt voldtekt til seksuell omgang av en kvinne i hennes eget hjem hvor straffen ble fengsel i 2 år og 9 måneder – som er på samme nivå som avgjørelser som gjelder voldtekt til samleie. Derimot kan det synes som om voldtekt til seksuell omgang etter straffeloven 1902 § 192 første ledd bokstav b (tilfeller der fornærmede var ute av stand til å motsette seg handlingen) i noen grad straffes lavere enn voldtekter til seksuell omgang etter bokstav a. Departementet understreker at det etter straffeloven 2005 § 291 ikke skal være noe skille i normalstraffenivå etter bokstav a, b eller c.

Formildende og skjerpende omstendigheter

Når departementet anslår normalstraffenivå for tilfeller hvor det ikke foreligger spesielle formildende eller skjerpende omstendigheter, blir det viktig hva som skal regnes som formildende eller skjerpende omstendigheter utover det som følger av straffeloven 2005 §§ 77 og 78. Departementet vil nedenfor kommentere enkelte trekk i rettspraksis etter straffeloven 1902 til veiledning for hvordan vurderingen skal foretas etter straffeloven 2005.

Rt. 2007 side 347 gjaldt to voldtekter av tidligere kjæreste. Ved straffutmålingen uttalte lagmannsretten:

> «Seksuell kontakt krever gjensidig aksept mellom voksne. Det var ikke tilfelle ved de to samleiene, og grensene for straffbare overgrep er overskredet. Volds- og trusselanvendelsen var ikke grov, og overgrepene skjedde i en vanskelig bruddfase i et langvarig seksuelt kjærlighetsforhold.
>
> Lovforarbeider og rettspraksis slår fast at det som generelt utgangspunkt bør vises forsiktighet med å tillegge tidligere samliv vekt i formildende retning. Det vises til Rt. 2002-1701, særlig side 1703. I lys av det samlede saksforhold og de konkrete hendelsene som kort er beskrevet, finner lagmannsretten likevel i denne saken grunnlag for å plassere de to voldtektene i nedre sjikt av det straffbare etter straffeloven § 192 første ledd bokstav a, jf. annet ledd bokstav a.»

Når det gjelder tidligere samliv, vil departementet gjenta og understreke tidligere forarbeidsuttalelser om at tidligere ekteskap eller samliv ikke i seg selv normalt kan anses som noen formildende omstendighet. Disse omstendighetene kan tvert i mot være straffskjerpende omstendigheter.

Departementet vil også peke på at det at det ikke er brukt mer vold enn det som kreves etter voldtektsbestemmelsen, ikke kan være formildende og ikke kan gi grunnlag for å anse forholdet for å være i nedre sjikt av bestemmelsen. Vold *utover* det som kreves etter voldtektsbestemmelsen, skal anses straffskjerpende og eventuelt gi grunnlag for å anvende straffebestemmelsene om vold i konkurrens. For eksempel er det i Rt. 2003 side 196 vist til at voldtekten var gjennomført ved «betydelig vold». Det fremgår av lagmannsrettens beskrivelse av faktum at fornærmede fikk flere sår i forbindelse med at hun ble direkte slått og dessuten trukket tilbake og inn i semitraileren igjen da hun forsøkte å flykte. Fornærmede forklarte at tiltalte i alle fall ved en anledning trakk henne etter håret på en meget smertefull måte.

Departementet vil videre peke på Rt. 2005 side 663 hvor bare 30 dager av en fengselsstraff på to år ble gjort ubetinget. Fornærmede og tiltalte hadde hatt forutgående erotisk kontakt som blant annet omfattet gjensidig oralsex, men fornærmede hadde gjort det helt klart at hun ikke ville ha samleie med tiltalte. Etter at fornærmede sovnet, førte tiltalte likevel sin penis inn i hennes vagina. Førstvoterende uttaler først i avsnitt 10, med tilslutning fra tre dommere, at man ved lovendringen i 2000 førte inn i straffeloven § 192 tilfeller med svært ulik alvorsgrad. Fra avsnitt 11 i dommen gjengis:

> «Selv om fornærmede hadde krav på at hennes nei til å ha samleie med tiltalte ble respektert, mener jeg at det ved straffutmålingen i vår sak må tas hensyn til hendelsesforløpet før det straffbare overgrepet, slik jeg tidligere har beskrevet dette. [...] Dertil må det tas hensyn til at A [tiltalte] avga en uforbeholden tilståelse i et saksforhold der bevisbedømmelsen ellers kunne ha voldt problemer, jf. straffeloven § 59 annet ledd.»

Mindretallet på to dommere mente det måtte

idømmes en strengere straff, slik at seks måneder av straffen burde gjøres ubetinget. Fra avsnitt 18 i dommen gjengis:

> «Jeg er enig med førstvoterende i at hendelsesforløpet forut for overgrepet og domfeltes tilståelse tilsier at det er grunnlag for å gjøre en del av fengselsstraffen på to år betinget. Førstvoterende synes imidlertid å legge større vekt på de forutgående seksuelle handlingene mellom fornærmede og domfelte enn det jeg mener det er grunnlag for. Fornærmede motsatte seg før hun la seg til å sove å ha vaginalt samleie med domfelte. Et slikt standpunkt kan ha mange grunner, og hun hadde selvsagt krav på at dette ble respektert. Men til tross for at domfelte kjente fornærmedes standpunkt, tok han seg altså til rette med et slikt samleie mens fornærmede lå og sov. Jeg kan – uansett forhistorien – ikke se det annerledes enn at dette innebar en grov krenkelse og tillitsbrudd overfor fornærmede. [...]»

Departementet vil understreke det selvsagte i at vernet mot seksuelle overgrep gjelder på ethvert tidspunkt og i enhver sammenheng, også etter forutgående seksuell kontakt. Etter departementets syn bør forutgående seksuell kontakt svært sjelden trekkes inn som noen formildende omstendighet i straffeutmålingen.

7.5.3.5 Betydning for straffenivået etter straffeloven 1902

Etter departementets syn bør betraktningene om straffenivået i punkt 7.5.3.2 – 7.5.3.4 foran ha betydning også for straffenivået etter straffeloven 1902. Dersom Stortinget slutter seg til lovforslaget, vil det også før straffeloven 2005 trer i kraft, være grunnlag for en gradvis heving av straffenivået blant annet for å fange opp utviklingen i synet på straffenivå som denne proposisjonen gir uttrykk for.

7.5.3.6 Øvre strafferammer

Etter *straffeloven 1902* § 192 første ledd er den øvre strafferammen fengsel inntil 10 år for voldtekt til seksuell omgang. Hvis den seksuelle omgangen besto i samleie, gjelder en minstestraff på fengsel i 2 år, jf. straffeloven 1902 § 192 annet ledd. Lengstestraffen heves samtidig til fengsel inntil 15 år, jf. straffeloven 1902 § 17 første ledd bokstav a.

Straffelovkommisjonen går i delutredning VII inn for å senke strafferammene i voldtektssaker til fengsel inntil 6 år for ordinær voldtekt og inntil 15 år for grov voldtekt.

I *høringen* er instansene gjennomgående skeptiske til å senke de øvre strafferammene for voldtekt. Dette gjaldt blant annet *Politidirektoratet, Oslo politidistrikt, JURK, PION, Redd Barna* og *Incestsenteret for menn*. Flere gir uttrykk for at straffenivået i voldtektssaker er for lavt. Noen fremhever også de konsekvenser en senking av de øvre strafferammene vil få for foreldelsesfristen. Andre igjen anfører at en senking av strafferammene ville føre til lavere prioritering fra politi og påtalemyndighet.

Departementet mener at straffenivået for grove seksuelle overgrep som voldtekt bør heves. Straffelovkommisjonens argumentasjon om at strafferammene er høye i forhold til det faktiske straffenivået kan vel så gjerne speile at det faktiske straffenivået er for lavt i forhold til lovgivers intensjon. Departementet foreslår derfor i straffeloven 2005 §§ 291-293 å videreføre de øvre strafferammene i straffeloven 1902 § 192.

7.5.4 Skyldkravet – særlig om grovt uaktsom voldtekt

7.5.4.1 Gjeldende rett

Etter straffeloven 1902 § 192 første til tredje ledd er skyldkravet forsett, jf. straffeloven § 40 første ledd. Den utviste skyld må dekke alle omstendighetene i gjerningsbeskrivelsen. Det samme gjelder i utgangspunktet ved straffskjerpende omstendigheter som nevnt i annet og tredje ledd, men etter § 192 tredje ledd bokstav d er det tilstrekkelig med den letteste graden av uaktsomhet, jf. straffeloven § 43.

Etter straffeloven 1902 § 192 fjerde ledd straffes også grovt uaktsom voldtekt.

7.5.4.2 Straffelovkommisjonens skisse og høringsinstansenes syn

Straffelovkommisjonen foreslår ikke å videreføre straffeloven 1902 § 192 fjerde ledd om grovt uaktsom voldtekt.

Asker og Bærum politidistrikt, Oslo politidistrikt og *PION* støtter kommisjonens forslag.

Asker og Bærum politidistrikt mener bestemmelsen synes vanskelig og upraktisk å anvende. *Oslo politidistrikt* slutter seg til kommisjonens begrunnelse i delutredning VII side 405. *PION* mener at en styrking av rettsvern for voldtektsofre krever en holdningsendring i samfunnet generelt, og politi og rettsapparat spesielt. Fremfor å etablere nye straffebestemmelser, mener PION at man må se nærmere på rettspraksis i voldtektssaker.

Advokatforeningen, JURK, Kompetansesenter for voldsofferarbeid, Likestillingsombudet, Politidirektoratet og *Redd Barna* går inn for å beholde bestemmelsen om grovt uaktsom voldtekt.

Advokatforeningen mener det fortsatt er behov for uaktsomhetsvurderingen i forhold til voldtekt. *JURK* mener bestemmelsen om grovt uaktsom voldtekt kan føre til tiltale i flere saker og at det vil kunne bli enklere å få domfellelse i saker hvor det allerede består et forhold mellom gjerningsperson og offer. Fra JURKs uttalelse gjengis videre:

> «Man bør videre tenke på hvilken signaleffekt det vil ha, dersom man nå velger å ta bort bestemmelsen om grov uaktsom voldtekt. Straffebudene er ment å skulle uttrykke samfunnets prioriteringer av hvilke handlinger som er uønskelige, eller endog sterkt klanderverdige og straffverdige. Ved å velge å avkriminalisere voldtekter hvor gjerningsmannen måtte forstå at man på ulike måter tiltvang seg seksuell omgang, gir man meget uheldige signaler til samfunnet generelt og til kvinner spesielt. Det fremstår som lite forståelig at voldtekt ikke skal anses som straffverdig nok til å rammes med straff, når man har valgt å ha straff for uaktsomme overtredelser av en rekke andre alvorlige integritetskrenkende forbrytelser.»

Fra *Likestillingsombudets* uttalelse gjengis:

> «Etter min oppfatning kan det ikke være tvilsomt at voldtekt er en type atferd som kan medfører fare for skade, ikke minst psykiske skadefølger. I Norge har Dahl (1993) undersøkt psykiske reaksjoner og mentale helseproblemer blant voldtektsofre som oppsøkte voldtektsmottaket i Oslo. Flesteparten av kvinnene hadde psykologiske reaksjoner av typen posttraumatiske stressforstyrrelser umiddelbart etter voldtekten. Ett år etter voldtekten hadde omlag halvparten av kvinnene utviklet nye forstyrrelser av psykisk eller seksuell karakter.
>
> Dette samsvarer også med det moment kommisjonen anfører, at det bør gjelde et uaktsomhetsansvar for en handlingstype der den aktuelle type atferd innebærer en fare for alvorlige skadefølger. Etter mitt syn kan det ikke være tvilsomt at dette er en type atferd som kan medføre skade på liv eller legeme, og således må kravet til særlig begrunnelse være oppfylt. Dessuten bemerkes det at vilkåret i bestemmelsen er grovt uaktsom, og bestemmelsen rammer således kun de kvalifiserte former for uaktsomhet.
>
> Videre vil det ut fra målet om å bekjempe vold mot kvinner være et tilbakeslag, dersom skyldkravet her endres til forsett. Slik jeg ser det risikerer man ved en slik endring å frata en rekke kvinner et strafferettslig vern de åpenbart har behov for.
>
> Særlig gjelder dette i familievoldssaker, som i henhold til Ot. prp nr 28 (1999-2000) må antas å ligge i kjerneområdet for bestemmelsens anvendelsesområde. Det vil si i de tilfeller der det allerede eksisterer et forhold mellom overgriper og offer. Det relevante i så måte er at det er nok at det er årsakssammenheng mellom volden og den seksuelle omgangen, uten at hensikten med volden er å oppnå seksuell omgang. I så måte viser Ombudet til dom avsagt av Oslo Tingrett av 31. januar 2003, sak 02-08120 M/94, som illustrerer dette poenget.
>
> Det vises også til Regjeringens handlingsplan for å bekjempe vold mot kvinner. Jeg kan vanskelig se at en lovendring i nevnte retning er i tråd med dette arbeidet.
>
> Likestillingsombudet vil avslutningsvis legge til at skyldkravet i straffelovens § 192 ble endret i 2000. Etter mitt syn fremkommer det ikke i kommisjonens utredning nye momenter som skulle tilsi en endring av straffebudet.»

7.5.4.3 Bakgrunnen for kriminalisering av grovt uaktsom voldtekt

Spørsmålet om kriminalisering av grovt uaktsom voldtekt ble vurdert av Seksuallovbruddsutvalget (NOU 1997: 23). Flertallet gikk i mot en slik kriminalisering, mens et mindretall ønsket å kriminalisere henholdsvis grovt uaktsom voldtekt (Grete Kvalheim) og simpel uaktsom voldtekt (Lisbeth Bang). Høringsinstansene var splittet. Hovedsakelig var instansene som representerte rettsapparatets aktører i mot en senking av skyldkravet, mens offerorganisasjonene og andre interessegrupper samt helsefaglige grupper støttet kriminalisering av (grovt) uaktsom voldtekt.

Departementet la avgjørende vekt på at en slik kriminalisering ville styrke rettsvernet for voldtektsofre uten at dette innebar noen tilsvarende rettssikkerhetsrisiko for gjerningspersonen og valgte under en viss tvil å kriminalisere grovt uaktsom voldtekt, se Ot.prp. nr. 28 (1999–2000) side 30–31.

Justiskomiteens flertall (alle unntatt medlemmene fra Høyre og Fremskrittspartiet) var enig i departementets synspunkter. Komiteen ba om at departementet evaluerte lovendringen etter den hadde virket en tid.

7.5.4.4 Erfaringer med bestemmelsen

Bestemmelsen om grovt uaktsom voldtekt trådte i kraft august 2000. Den har følgelig vært virksom i ca. åtte år. Det er ingen kilder som kan gi sikre tall for hvor ofte bestemmelsen er anvendt. Bestemmelsen registreres ikke særskilt i Kriminalstatistikken, men kan skilles ut som en egen kategori i enkelte andre systemer. I STRASAK er følgende registrert om antall anmeldelser, tiltaler mv.

Anmeldelser:

Per 30. juni 2008: 10
2007: 6
2006: 8
2004: 13

Tiltaler:

Per 30. juni 2008: 2
2007: 1
2005: 5
2004: 5

Denne statistikken får ikke med nedsubsumeringer i retten, for eksempel ved nye spørsmål til juryen i lagmannsretten etter frifinnelse for forsettlig voldtekt. Antall anmeldelser og tiltaler for grovt uaktsom voldtekt sier ikke noe entydig om bestemmelsens betydning siden både anmeldelser og tiltaler i stor grad vil ha forsettlig voldtekt som utgangspunkt. Til sammenligning var det i følge Kriminalstatistikken anmeldt 945 voldtekter (forsettlige og uaktsomme) i 2007 og 840 voldtekter i 2006.

Søk i Lovdata gir en del eksempler på at bestemmelsen har vært anvendt. Fire saker har vært for Høyesterett som straffutmålingsanker. I tillegg foreligger det i hvert fall 18 avgjørelser fra lagmannsretten og en sak fra Oslo tingrett hvor bestemmelsen har vært vurdert (i beregningen er ikke tatt med saker som er behandlet på høyere nivå). I enkelte av disse tilfellene har tiltalte blitt frikjent for forsettlig voldtekt, men dømt for grovt uaktsom voldtekt. I andre tilfeller har tiltalte blitt frikjent for både forsettlig og grovt uaktsom voldtekt.

Nedenfor nevnes noen eksempler fra rettspraksis ved domfellelser for grovt uaktsom voldtekt.

	Hovedpunkter av saksforholdet	Prosessuell forhistorie/subsumsjon	Straffenivå
Rt. 2006/513	Tre personer var på nachspiel. Fornærmede (C) ville forlate nachspielet. Den ene tiltalte (B) tok tak i fornærmede og holdt henne fast samtidig som han slo henne med flat hånd i ansiktet 2-3 ganger før han førte henne inn på soverommet hvor også den andre tiltalte (A) befant seg. B fikk fornærmede til å ta hans penis i munnen før han gjennomførte vaginalt samleie med henne. Deretter gjorde A det samme.	Tingretten: A og B dømt for blant annet forsettlig voldtekt. Lagmannsretten: B ble dømt for forsettlig voldtekt. A ble frifunnet for forsettlig voldtekt, men dømt for grovt uaktsom voldtekt. Høyesterett behandlet As anke over straffutmålingen.	*Fengsel i 8 måneder.* (Høyesterett uttalte at det riktige utgangspunktet ville være ubetinget fengsel i 10 måneder, som også omfattet ulovlig frihetsberøvelse, men at det var gått tre år siden handlingen slik at det burde gjøres et fradrag på to måneder.)
Rt. 2006/471	Fornærmede ble gitt skyss hjem av en slektning av tiltalte på grunn av beruselse. Tiltalte skjulte seg bak garasjen mens fornærmede ble hjulpet inn i huset. Da de andre var kjørt, gikk han inn i huset gjennom et åpent vindu og fant fornærmede sovende i sengen. Han kledde av henne og seg selv og gjennomførte samleie. Da han dro, tok han med seg fornærmedes mobiltelefon.	Tingretten: Domfellelse for grovt uaktsom voldtekt. Lagmannsretten: Domfellelse for grovt uaktsom voldtekt. Høyesterett behandlet anke over straffutmålingen.	*Fengsel i 9 måneder.*

	Hovedpunkter av saksforholdet	Prosessuell forhistorie/subsumsjon	Straffenivå
Rt. 2004/1556	Tiltalte gjennomførte to samleier med fornærmede (samboeren) etter voldsbruk. Fornærmede forholdt seg helt passiv.	Tingretten: Domfellelse for grovt uaktsom voldtekt. Lagmannsretten: Domfellelse for grovt uaktsom voldtekt. Høyesterett behandlet anke over straffutmålingen.	*Fengsel i 2 år og 9 måneder* (omfatter også domfellelse for flere tilfeller av vold, jf. straffeloven § 228, jf. § 232 og flere tilfeller av trusler, brudd på besøksforbud og på løsgjengerloven § 17).
Rt. 2004/1553	Tiltalte hadde tatt tak i fornærmede og skjøvet henne inn i garderoben, trukket av hennes bukse og truse, presset henne opp mot veggen og presset penis inn i hennes skjedeåpning, til tross for at hun protesterte og gjorde motstand.	Tingretten: Frifinnelse (både for forsettlig og grovt uaktsom voldtekt) Lagmannsretten: Domfellelse for grovt uaktsom voldtekt. Høyesterett behandlet anke over straffutmålingen.	*Fengsel i 8 måneder.*
LA-2006-91599	Tiltalte hadde stukket en eller flere fingre inn i fornærmedes skjede mens fornærmede sov. Dette skjedde på nattbussen på vei hjem fra byen. De to hadde ikke hatt noe forutgående kontakt.	Tingretten: Domfellelse for forsettlig voldtekt. Anke til lagmannsretten over bevisbedømmelsen under skyldspørsmålet og straffutmålingen. Lagmannsretten: Domfellelse for grovt uaktsom voldtekt.	*Fengsel i 5 måneder.*
LA-2002-108	Fra byrettens domspremisser, som lagmannsretten viser til, gjengis: «Ferden endte i –gaten 52 i Porsgrunn, hvor alle fire gikk ut av bilen og inn på terrassen. Der tok A ned buksen til C,, hun prøvde å dra den opp igjen, men han sa nei og dro buksen ned igjen. Han tok henne ned i en sofa, hun prøvde å komme seg opp, men han holdt henne nede og holdt hendene hennes fast over hodet hennes mens han gjennomførte samleie med henne. Hun gråt. Mens han kneppet igjen buksen, kom B og hadde samleie med henne. Hun gråt og hadde gitt helt opp.»	Tingretten: Domfellelse for grovt uaktsom voldtekt. Lagmannsretten behandlet anker over straffutmålingen.	*Fengsel i 1 år* for B. Lagmannsretten uttaler at straffen for A for voldtekten ville ha vært fengsel i 1 år, men på grunn av andre til dels alvorlige forbrytelser som ble pådømt samtidig, ble samlet straff *fengsel i 2 år.*
LB-2007-128400-2	Fornærmede hadde etter en fest hatt samleie med en gutt som hun tidligere hadde vært «småkjæreste» med. Deretter sovnet hun. Tiltalte (en annen person) kledde av seg og la seg i sengen bak fornærmede. Han begynte å beføle fornærmede på kroppen og mener at hun besvarte hans tilnærmelse ved å stryke ham over armen. Han førte deretter sin penis inn i fornærmedes anus. Fornærmede våknet og skjønte først ikke hva som skjedde, men dyttet så fornærmede vekk og kom seg ut av sengen.	Tingretten: Domfellelse for forsettlig voldtekt. Lagmannsretten behandlet tiltaltes anke over bevisbedømmelsen under skyldspørsmålet og straffutmålingen. Lagmannsretten: Domfellelse for grovt uaktsom voldtekt.	*Fengsel i 6 måneder.*

	Hovedpunkter av saksforholdet	Prosessuell forhistorie/subsumsjon	Straffenivå
LG-2007-80440	I spørsmålet til lagretten som ble besvart bekreftende er hendelsesforløpet oppgitt som følger: «Natt til [...] fikk han B til å kle av seg ved at han sa at han skulle drepe henne og/eller ved at han rettet en knyttneve mot henne, hvoretter han rev eller skubbet henne ned i sengen og la seg over henne og/eller holdt henne fast og førte sin penis/og eller en eller flere fingre og/eller hånd inn i hennes skjede.» Fornærmede fikk en fem cm lang og nesten én cm dyp rift i skjedeåpningen. Lagretten svarte på nei om den seksuelle omgangen var samleie.	Tingretten: Domfellelse for forsettlig voldtekt. Lagmannsretten behandlet anke over bevisbedømmelsen under skyldspørsmålet. Lagmannsretten: Domfellelse for grovt uaktsom voldtekt.	*Fengsel i 9 måneder, hvorav 6 måneder betinget.*

7.5.4.5 Departementets vurdering

Selv om statistikkene foran gir inntrykk av at bestemmelsen anvendes i et forholdsvis beskjedent omfang, fremgår det også av eksemplene fra rettspraksis at den kan ha betydning i praksis. Eksemplene gjelder kvalifisert klanderverdige forhold som ut fra den beskrivelsen som er gitt i avgjørelsene i flere tilfeller synes å ligge tett opp til forsettlig voldtekt. Uten straffeloven 1902 § 192 fjerde ledd skulle resultatet i de nevnte eksemplene ha vært frifinnelse. Dersom man ikke viderefører bestemmelsen om grovt uaktsom voldtekt, vil man dermed utelukke alvorlige integritetskrenkelser fra straffansvar. Dette vil harmonere dårlig med de verdiene straffelovgivningen skal beskytte. Å oppheve kriminalisering av grovt uaktsom voldtekt vil kunne ha en uønsket og uheldig signaleffekt.

De juridiske grensedragningene mellom grov uaktsomhet og forsett har ikke nødvendigvis betydning for hvilke skadevirkninger handlingen har. Avgjørelsene viser at også de grovt uaktsomme voldtektene gjennomgående har alvorlige skadevirkninger for ofrene.

At bestemmelsen synes å være lite brukt, gir ingen entydig informasjon om dens verdi eller betydning, jf. departementets generelle syn på dette spørsmålet i Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) side 25-26. Etter departementets oppfatning kan det reises spørsmål ved om bestemmelsen er brukt for lite. For eksempel synes det å være svært få tilfeller av rene saker om grovt uaktsom voldtekt. Det fremgår ikke av rettspraksis i hvilken grad påtalemyndighet og domstoler systematisk vurderer subsidiær tiltale/domfellelse for grovt uaktsom voldtekt ved frifinnelse for forsettlig voldtekt.

Departementet foreslår at bestemmelsen om grovt uaktsom voldtekt videreføres, se forslag til straffeloven 2005 § 294.

Straffenivået for grovt uaktsom voldtekt er etter departementets syn for lavt. Når departementet går inn for en heving av straffenivået for forsettlig voldtekt med en minstestraff på fengsel i tre år ved voldtekt til samleie, må dette få betydning også for de grovt uaktsomme voldtektene.

I Rt. 2004 side 1553 uttalte Høyesterett at det alminnelige straffenivået for den grovt uaktsomme voldtekt må ligge markant lavere enn ved forsettlig voldtekt, også i et tilfelle hvor lagmannsretten hadde lagt til grunn at det dreide seg om bevisst uaktsomhet, som nærmer seg forsettsgrensen.

Forskjellen i straffenivå mellom forsettlige og grovt uaktsomme voldtekter etter straffeloven 1902 synes etter departementets mening for skarp. Straffenivået bør fastlegges slik at det er en mer glidende overgang i nivået mellom grovt uaktsom voldtekt og forsettlig voldtekt. Der den utviste skylden ligger tett opp mot forsett, bør straffenivået nærme seg minstestraffen for forsettlig voldtekt.

7.6 Misbruk av overmaktsforhold og lignende

7.6.1 Gjeldende rett

Straffeloven 1902 § 193 retter seg mot ulike tilfeller av seksuell omgang fremskaffet ved utnyttelse av et overmaktsforhold. I dette ligger at den seksuelle omgangen er oppnådd på en måte som utelukker reell frivillighet. Det må være årsakssammenheng mellom overmaktsforholdet og den seksuelle om-

gangen. Bestemmelsen gjelder bare seksuell *omgang*, ikke seksuell handling eller seksuell atferd.

Første ledd retter seg mot den som skaffer seg eller en annen seksuell omgang ved misbruk av stilling, avhengighetsforhold eller tillitsforhold. Om hva som skal regnes som misbruk, gjengis det fra Ot.prp. nr. 28 (1999-2000) side 113:

> «Hva som skal regnes som misbruk, vil være situasjonsbetinget. Generelt vil det regnes som misbruk dersom gjerningspersonen på en utilbørlig måte utnytter sitt overmaktsforhold til å skaffe seg seksuell omgang med fornærmede, f.eks. som dennes lege, psykolog eller støttekontakt. Relevante faktorer ved vurderingen vil være partenes alder, erfaring og opptreden, herunder hvilken overlegne posisjon dette har satt gjerningspersonen i overfor fornærmede. Herav følger at ikke alle forhold mellom personer hvor den ene part står i et overordningsforhold til den andre, omfattes. Situasjonen vil kunne stille seg annerledes dersom partene uavhengig av den enes overmaktsforhold, har seksuell omgang, f.eks. som følge av at det utvikler seg et alminnelig kjærlighetsforhold. Begrunnelsen for straffebudet – vern av personer som står i et underordningsforhold til annen person – vil da ikke lenger gjøre seg gjeldende.»

«Stilling» omfatter alle som står i en overordnet posisjon til fornærmede, jf. Ot.prp. nr. 28 (1999-2000) side 113. «Avhengighetsforhold» kan omfatte ulike former for personlig avhengighet til gjerningspersonen. Dette alternativet sto før reformen i 2000 i § 194 første ledd, og tidligere teori og praksis knyttet til den bestemmelsen vil fortsatt være relevant. Om begrepet «tillitsforhold» er det i Ot.prp. nr. 28 (1999-2000) side 113 vist til at alternativet for eksempel kan ramme tilfeller der en person innleder et fortrolig forhold til fornærmede ved lureri eller manipulasjon og ved misbruk av dette skaffer seg seksuell omgang.

Annet ledd retter seg mot den som skaffer seg eller en annen seksuell omgang ved å utnytte noens psykiske lidelse eller psykiske utviklingshemming. Det avgjørende er at den psykiske lidelsen eller psykiske utviklingshemmingen er *utnyttet*. Det er ikke slik at all seksuell omgang med personer som har en psykisk lidelse eller som er psykisk utviklingshemmet, vil rammes. I Ot.prp. nr. 28 (1999-2000) side 113 er det sagt at det avgjørende er om den seksuelle omgangen er forankret i fornærmedes psykiske tilstand og ikke lar seg forklare uten denne.

Dersom den psykiske tilstanden har medført at fornærmede var ute av stand til å motsette seg handlingen, skal forholdet bedømmes etter voldtektsbestemmelsen.

Den øvre strafferammen er fengsel inntil 5 år både for første og annet ledd.

Medvirkning er straffbar, jf. straffeloven § 205.

7.6.2 Straffelovkommisjonens skisse og høringsinstansenes syn

Straffelovkommisjonen foreslår i sin skisse til § 28-3 å videreføre straffeloven 1902 § 193. For å tilpasse strafferammene til de øvrige forslagene i utredningen, foreslår kommisjonen å heve den øvre strafferammen til fengsel inntil 6 år, sammenlignet med 5 år etter straffeloven 1902.

Ingen *høringsinstanser* har synspunkter på Straffelovkommisjonens forslag.

7.6.3 Internasjonale forpliktelser

Europarådets konvensjon om beskyttelse av barn mot seksuell utnytting og seksuelt misbruk artikkel 18 nr. 1 bokstav b annet og tredje strekpunkt forplikter konvensjonspartene til å kriminalisere

> «engaging in sexual activities with a child where
> – [...]
> – abuse is made of a recognised position of trust, authority or influence over the child, including within the family; or
> – abuse is made of a particularly vulnerable situation of the child, notably because of a mental or physical disability or a situation of dependence».

I uoffisiell norsk oversettelse lyder de tilsvarende deler av bestemmelsen slik:

> «å utøve seksuelle aktiviteter med et barn ved:
> – [...]
> – å misbruke et tillitsforhold, eller myndighet eller innflytelse over barnet, også innen familien, eller
> – å misbruke en situasjon der barnet er særlig sårbart, spesielt på grunn av nedsatt psykisk eller fysisk funksjonsevne eller fordi det befinner seg i en avhengighetssituasjon.»

Som barn regnes personer under 18 år, jf. konvensjonen artikkel 3 bokstav a.

Det er opp til konvensjonspartene å definere innholdet i «seksuelle aktiviteter». Om alternativet i annet strekpunkt heter det i den forklarende rapporten til konvensjonen avsnitt nr. 123:

> «The second indent relates to abuse of a recognised position of trust, authority or influence over the child. This can refer, for example, to situations where a relationship of trust has been established with the child, where the relation-

ship occurs within the context of a professional activity (care providers in institutions, teachers, doctors etc.) or to other relationships, such as where there is unequal physical, economic, religious or social power.»

Om alternativet i tredje strekpunkt heter det i den forklarende rapporten til konvensjonen avsnitt nr. 126:

«The third indent relates to abuse of a particularly vulnerable situation of the child, notably because of a mental or physical disability or a situation of dependence. Disability includes children with physical and sensory impairments, intellectual disabilities and autism, and mentally ill children. A «situation of dependence» refers not only to children with drug or alcohol addiction problems, but also to situations in which a child has become intoxicated by alcohol or drugs, whether through his or her own actions or by the perpetrator, and whose subsequent vulnerability is then abused. The term dependence also covers other situations in which the child has no other real and acceptable option than to submit to the abuse. The reasons for such situations may be physical, emotional, family-related, social or economic, such as, for example, an insecure or illegal administrative situation, a situation of economic dependence or a fragile state of health. In such a case the child may consent to the sexual relations, but his or her situation of vulnerability renders the capacity to consent invalid. Notions of particular vulnerability of a child and situations of dependence could also cover acts committed against children in the framework of activities within sects which are characterised by a physical and mental isolation of the child who is cut off from the outside world and very often subjected to various forms of brainwashing. The situation of unaccompanied migrant minors could also fall within the situation of particular dependence or vulnerability.»

Etter artikkel 24 er konvensjonspartene også forpliktet til å straffe medvirkning til og forsøk på overtredelser av straffebestemmelsene etablert i medhold av konvensjonen.

7.6.4 Departementets vurdering

7.6.4.1 Innledning

Departementet foreslår i straffeloven 2005 § 295 å videreføre innholdet i straffeloven 1902 § 193 med enkelte utvidelser. Det foreslås at bestemmelsen også skal ramme den som, på vilkår som nevnt i bestemmelsen, får noen til å utføre handlinger som svarer til seksuell omgang med seg selv, jf. punkt 7.4.1 foran. Bestemmelsen foreslås videre utvidet med et alternativ som retter seg mot den som utnytter en person under 18 år i en særlig sårbar livssituasjon, jf. punkt 7.6.4.3 nedenfor.

Den øvre strafferammen er foreslått hevet til fengsel inntil 6 år på grunn av reduksjonen i antall strafferammer, jf. Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) side 23. Denne justeringen er ikke i seg selv ment å påvirke straffenivået, men uttalelsene om skjerping av straffenivået for voldtekt i punkt 7.5.3.2-7.5.3.5 foran bør ha betydning for straffenivået også for andre tilfeller av seksuell omgang uten reelt samtykke.

7.6.4.2 Særlig om utnytting av psykisk lidelse eller utviklingshemming

Forslaget til straffeloven 2005 § 295 bokstav b rammer den som skaffer seg eller en annen seksuell omgang eller får noen til å utføre handlinger som svarer til seksuell omgang med seg selv ved å utnytte noens psykiske lidelse eller psykiske utviklingshemming. Bestemmelsen viderefører, med en liten utvidelse, innholdet i straffeloven 1902 § 193 annet ledd. Fra rettspraksis etter straffeloven 1902 § 193 annet ledd kan nevnes noen eksempler hvor det kan reises spørsmål om forholdet til straffeloven 1902 § 192 første ledd bokstav b om voldtekt.

I Rt. 2006 side 1392 var det i tingrettens beskrivelse av hendelsesforløpet lagt til grunn at fornærmede *ikke* var «i tilstrekkelig stand til å motsette seg at han gjennomførte samleie med henne». Høyesterett tok bare stilling til straffutmålingen og oppreisningen, men uttalte likevel i avsnitt 11 at tingrettens subsumsjon av det beskrevne forhold som «utnyttelse» av en annens psykiske utviklingshemming var korrekt.

Rt. 2005 side 154 gjaldt anke over straffutmålingen og oppreisning til fornærmede i en sak hvor to personer hadde utført seksuelle overgrep i fellesskap mot en sterkt psykisk utviklingshemmet kvinne. Fra avsnitt 13 i dommen gjengis:

«Ved straffutmålingen i vår sak er det sentralt at det dreier seg om et seksuelt overgrep mot en høygradig psykisk utviklingshemmet kvinne. C har en IQ på under 50 og en intelligensalder på førskolenivå. Med sine svært begrensede intellektuelle ressurser hadde hun små muligheter til å komme seg ut av situasjonen. Overgrepet kunne dermed gjennomføres mot hennes vilje uten at det var nødvendig å bruke trusler eller alvorlig vold.»

I avsnitt 14 i dommen er overgrepet karakterisert som svært grovt, «på grensen til voldtekt». I avsnitt 19 blir forholdet beskrevet som at fornærmede på grunn av sin sterke psykiske utviklingshemming «nærmest var ute av stand til å motsette seg hand-

lingen». Straffen ble derfor utmålt omtrent på samme nivå som etter straffeloven § 192 første ledd bokstav b om seksuell omgang med noen som er bevisstløs eller av andre grunner ute av stand til å motsette seg handlingen.

I en dom i Borgarting lagmannsrett 10. mai 2007 (RG 2007 side 1007) er det vist til en avgjørelse av Oslo tingrett 4. september 2006 hvor tiltalte ble dømt for overtredelse av straffeloven § 193 første og annet ledd. Lagmannsretten viste til denne avgjørelsen fordi den skulle utmåle en felles straff med forhold som ble rettskraftig avgjort i tingrettens dom. I lagmannsrettens dom ble saksforholdet fra tingretten gjengitt slik:

> «Tiltalte ble da funnet skyldig i å ha hatt seksuell omgang med C. Denne fornærmede lider av paranoid schizofreni og hadde behov for hjemmehjelp. Tiltalte hadde ikke vært hos henne tidligere. Det første oppdraget han hadde hos C var 17. februar 2004. Etter en kort samtale mellom de to, tok tiltalte fornærmede inn på soveværelset der de hadde samleie mot fornærmedes vilje. Tiltalte fikk sædavgang inne i henne. Fornærmede var ved anledningen medisinert, og hun var på grunn av sin psykiske lidelse ute av stand til å motsette seg handlingen».

Lagmannsretten kommenterer ikke at denne gjengivelsen av hendelsesforløpet dekker gjerningsbeskrivelsen i straffeloven 1902 § 192 første ledd bokstav b.

Både straffeloven 1902 § 193 annet ledd og straffeloven 2005 § 295 bokstav b er ment som et ekstra vern mot seksuelle overgrep for personer med psykisk lidelse eller psykisk utviklingshemming. Dette vernet kommer i tillegg til vernet etter voldtektsbestemmelsen. Hvis vilkårene i voldtektsbestemmelsen er oppfylt, er det voldtektsbestemmelsen som skal anvendes. For å understreke dette, har departementet foreslått inntatt et tillegg i straffeloven 2005 § 295 bokstav b som sier at bestemmelsen ikke skal anvendes hvis forholdet rammes av § 291 om voldtekt.

7.6.4.3 Særlig om Europarådets konvensjon om beskyttelse av barn mot seksuell utnytting og seksuelt misbruk

Departementet mener forslaget til straffeloven 2005 § 295 bokstav a og b (sammen med straffeloven 2005 §§ 312-314) i hovedsak oppfyller kriminaliseringsforpliktelsene i Europarådets konvensjon om beskyttelse av barn mot seksuell utnytting og seksuelt misbruk artikkel 18 nr. 1 bokstav b annet og tredje strekpunkt, se punkt 7.6.3 foran.

Det eneste som kan være noe usikkert er den generelle henvisningen til misbruk av særlig sårbar situasjon innledningsvis i tredje strekpunkt. Det er noe usikkert hvor stor praktisk betydning dette har. Hvis noen utnytter at barnet er i en særlig sårbar situasjon for å oppnå seksuell omgang, vil dette fort anses som misbruk av avhengighetsforhold eller tillitsforhold etter straffeloven 2005 § 295 bokstav a eller kunne rammes av straffeloven 2005 § 309 som kjøp av seksuelle tjenester fra mindreårige hvis det ytes noen form for vederlag.

For å være sikker på å oppfylle konvensjonsforpliktelsene på dette punkt, foreslår departementet i bokstav c et eget alternativ om den som utnytter en person under 18 år i en særlig sårbar livssituasjon. Om hvilke situasjoner som kan falle innunder dette alternativet, vises det til gjengivelsen fra den forklarende rapporten i punkt 7.6.3. Eksemplene nevnt der er imidlertid ikke uttømmende.

Det karakteristiske ved forhold som kan falle innunder forslaget til bokstav c i motsetning til bokstav a og b, er at det ikke er etablert noen relasjon (avhengighet, tillit eller lignende) mellom partene, men at den seksuelle omgangen oppnås mer som et enkeltstående tilfelle av misbruk av fornærmedes sårbare livssituasjon. Fornærmedes situasjon i Rt. 2007 side 504 kan være et eksempel på et tilfelle som kunne være omfattet av bestemmelsen. En mann på nærmere 45 år hadde hatt seksuell omgang med en jente på 12 år og elleve måneder. Det fremgår av avgjørelsen at fornærmede like før hun traff tiltalte hadde stukket av fra en barneverninstitusjon og hadde forsøkt å ta livet sitt. Bestemmelsen vil imidlertid i praksis bare være aktuell for seksuell omgang med barn mellom 14 og 18 år siden den ikke skal anvendes i konkurrens med straffeloven 2005 § 291 om voldtekt av barn under 14 år, se punkt 7.11.1.4 nedenfor.

Etter konvensjonsbestemmelsen er skyldkravet forsett – «intentional conduct», også for fornærmedes alder. Av hensyn til sammenheng med andre bestemmelser om mindreårighet i straffeloven 2005 foreslår departementet unntak fra forsettskravet med hensyn til fornærmedes alder, se forslag til straffeloven 2005 § 307 annet punktum. Siden straffebestemmelsen ikke primært beskytter mindreårighet og aldersgrensen er 18 år, foreslår departementet at det er tilstrekkelig med alminnelig aktsomhetsansvar. Det strengeste aktsomhetskravet med hensyn til barnets alder bør forbeholdes bestemmelsene som primært beskytter mindreårighet og barn under den seksuelle lavalder, sml. forslaget til straffeloven 2005 § 307 første punktum.

Også straffeloven 2005 § 295 bokstav a og b må, for personer under 18 år, tolkes på bakgrunn av konvensjonens forpliktelser.

Konvensjonens krav til kriminalisering av medvirkning og forsøk er dekket gjennom straffeloven 2005 § 15 og 16.

7.7 Seksuell omgang med innsatte i institusjoner mv.

7.7.1 Gjeldende rett

Straffeloven 1902 § 194 første ledd rammer den som har seksuell omgang med noen som er innsatt eller plassert i anstalt eller institusjon under kriminalomsorgen eller politiet eller i institusjon under barnevernet, og som der står under vedkommendes myndighet eller oppsikt.

Bestemmelsen sto før reformen i 2000 i § 199.

Det er ikke krav om at posisjonen må være *utnyttet* eller *misbrukt*, sml. straffeloven 1902 § 193. Bestemmelsen rammer enhver seksuell omgang mellom overordnete og innsatte/plasserte, også rene kjærlighetsforhold jf. Ot.prp. nr. 28 (1999-200) side 113. Det er imidlertid et vilkår at den innsatte eller plasserte står under den andres myndighet eller oppsikt. Dette forutsetter at den ansatte må ha kompetanse til å gi den innsatte pålegg eller har en viss rett og plikt til å føre oppsyn med vedkommende.

Annet ledd er en særskilt medvirkningsregel som supplerer den generelle medvirkningsregelen i straffeloven 1902 § 205. Annet ledd rammer den som skaffer en annen seksuell omgang med noen som han selv står i et slikt forhold til. Bestemmelsen kan for eksempel anvendes hvis en som jobber på en institusjon i barnevernet skaffer en kamerat seksuell omgang med en beboer på institusjonen som står under vedkommendes myndighet eller oppsikt. I merknaden til bestemmelsen er det i Ot.prp. nr. 28 (1999-2000) på side 114 uttalt at uttrykket «skaffer» krever noe mer aktivitet enn medvirkning, for eksempel oppmuntring, tilskyndelse eller mild beordring av den innsatte/plasserte til å ha seksuell omgang med en annen person. Dersom den seksuelle omgangen oppnås ved vold eller truende atferd, er det straffeloven 1902 § 192 som kommer til anvendelse.

Annet ledd suppleres av medvirkningsregelen i straffeloven 1902 § 205.

Strafferammen er både i første og annet ledd fengsel inntil 5 år.

Forsøk er straffbart, jf. straffeloven 1902 § 49.

7.7.2 Straffelovkommisjonens skisse og høringsinstansenes syn

Straffelovkommisjonen foreslår straffeloven 1902 § 194 første ledd videreført, se skisse til § 28-4. Derimot foreslår kommisjonen opphevet den særskilte medvirkningsregelen i annet ledd. Fra delutredning VII side 362 gjengis:

> «Strl § 194 annet ledd favner etter sin ordlyd svært vidt. Bestemmelsen kan for eksempel tenkes anvendt overfor en overordnet som legger forholdene til rette for at en innsatt får ha seksuell omgang med sin ektefelle. Etter kommisjonens oppfatning er det tilstrekkelig å ramme misbrukstilfellene. I så fall kommer imidlertid utk § 28-3 om seksuell omgang ved misbruk av overmaktsforhold til anvendelse. Det er følgelig ikke behov for strl § 194 annet ledd.»

For å tilpasse strafferammen til de øvrige forslagene i utredningen, foreslår kommisjonen å heve den øvre strafferammen til fengsel inntil 6 år, sammenlignet med 5 år i straffeloven 1902.

Ingen *høringsinstanser* har merknader til forslaget.

7.7.3 Departementets vurdering

Departementet foreslår i straffeloven 2005 § 296 å videreføre innholdet i straffeloven 1902 § 194. Det er foreslått at bestemmelsen også skal ramme den som på vilkår som nevnt i bestemmelsen, får noen til å utføre handlinger som svarer til seksuell omgang med seg selv, jf. punkt 7.4.1 foran.

Den øvre strafferammen er foreslått hevet til fengsel inntil 6 år på grunn av reduksjonen i antall strafferammer, jf. Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) side 23. Denne justeringen er ikke i seg selv ment å påvirke straffenivået, men uttalelsene om skjerping av straffenivået for voldtekt i punkt 7.5.3.2-7.5.3.5 foran bør ha betydning for straffenivået også for andre tilfeller av seksuell omgang uten reelt samtykke.

Departementet foreslår videreført også den særskilte medvirkningsregelen i straffeloven 1902 § 194 annet ledd som Straffelovkommisjonen foreslår opphevet. Bestemmelsen er ikke ment å ramme ren tilretteleggelse for frivillig seksuell omgang som i Straffelovkommisjonens eksempel. Det fremgår av redegjørelsen for gjeldende rett i punkt 7.7.1 foran at det kreves en mer aktiv tilskyndelse eller påvirkning. I de fleste tilfeller vil en slik handlemåte kunne straffes etter straffeloven 2005 § 295 som å skaffe en annen seksuell omgang ved misbruk av stilling. Etter straffeloven 2005 § 296 er det imidlertid ikke nødvendig å påvise *misbruk* av stilling. De-

partementet mener derfor at den særskilte medvirkningsregelen i forslaget til § 296 har et selvstendig virkeområde. Departementet kjenner heller ikke til at den tilsvarende medvirkningsregelen i straffeloven 1902 § 194 annet ledd har voldt problemer i praksis.

7.8 Seksuell handling uten samtykke

7.8.1 Gjeldende rett

Straffeloven 1902 § 200 første ledd rammer den som foretar seksuell handling med noen som ikke har samtykket i det. Seksuell handling er betegnelsen på berøringer med seksuelt tilsnitt, som for eksempel kyssing, beføling innenfor eller utenpå klærne, se nærmere om grensedragningen mot seksuell omgang i punkt 7.4.1 foran.

Det er et krav at fornærmede ikke samtykker i handlingen. I merknaden til bestemmelsen i Ot.prp. nr. 28 (1999–2000) på side 115–116 er det sagt at hva som skal kreves for at man skal kunne si at samtykke foreligger, beror på en helhetsvurdering av situasjonen. Uttrykkelig samtykke kreves ikke.

Strafferammen er bøter eller fengsel inntil 1 år.

Forsøk er straffbart, jf. straffeloven 1902 § 49. Det samme gjelder medvirkning, jf. straffeloven 1902 § 205.

7.8.2 Straffelovkommisjonens forslag og høringsinstansenes syn

Straffelovkommisjonen foreslår i sin skisse til § 28-12 en bestemmelse som svarer til straffeloven 1902 § 200 første ledd. Om strafferammen antar kommisjonen at det er tilstrekkelig med strafferammer i det lavere sjiktet, se delutredning VII side 366

Ingen *høringsinstanser* uttaler seg om forslaget.

7.8.3 Departementets vurdering

Departementet foreslår i straffeloven 2005 § 297 å videreføre innholdet i straffeloven 1902 § 200 første ledd. I tråd med den generelle systematikken i kapitlet er det skilt tydeligere enn i straffeloven 1902 mellom bestemmelser som retter seg mot manglende samtykke og mindreårighet. Straffeloven 1902 § 200 annet ledd første punktum om seksuelle handlinger med barn under 16 år foreslås derfor videreført dels i straffeloven 2005 § 299, dels i § 304.

7.9 Seksuelt krenkende atferd offentlig eller uten samtykke

7.9.1 Gjeldende rett

Straffeloven 1902 § 201 retter seg mot seksuelt krenkende eller annen uanstendig atferd som er utøvd enten på offentlig sted (bokstav a), i nærvær av eller overfor noen ikke har samtykket i det (bokstav b) eller i nærvær av eller overfor barn under 16 år (bokstav c). Den seksuelt krenkende eller uanstendige atferden kan skje i ord eller handling. Typiske eksempler er blotting eller slibrigheter.

Hva som skal regnes som seksuelt krenkende eller annen uanstendig atferd, beror på den til enhver tid gjeldende moraloppfatning, jf. Ot.prp. nr. 28 (1999-2000) side 116.

Etter *bokstav a* er det et vilkår at atferden er utvist på offentlig sted. Hva som regnes som offentlig sted, er legaldefinert i straffeloven 1902 § 7 nr. 1 som «ethvert for almindelig Færdsel bestemt eller almindelig befærdet Sted.» Det er ikke et vilkår at atferden er iakttatt av noen, sml. straffeloven 1902 § 7 nr. 2.

Etter *bokstav b* er det et vilkår at atferden er utvist «i nærvær av eller overfor noen som ikke har samtykket». Det kreves ikke uttrykkelig samtykke. Personen som samtykker må være over 16 år, ellers rammes forholdet av bokstav c.

Om *bokstav c*, se nærmere i punkt 7.14.1 nedenfor.

Ved lov 13. april 2007 nr. 14 om endringer i straffeloven 1902 mv. (straffebud om å møte et barn med forsett om å begå seksuelt overgrep mv.) ble det tilføyd et annet ledd som presiserer at atferd som nevnt i bokstav b og c anses forøvet overfor noen også når den er forøvet gjennom bruk av telefon, internett eller annen elektronisk kommunikasjon. Tilføyelsen var rent pedagogisk begrunnet og gjorde ingen endringer i rettstilstanden. Også før endringen ble slik atferd rammet av bestemmelsen.

7.9.2 Straffelovkommisjonens forslag og høringsinstansenes syn

Straffelovkommisjonen foreslår i sin skisse til § 28-14 å ta inn en bestemmelse som svarer til straffeloven 1902 § 201. Kommisjonen antar at det er tilstrekkelig med en strafferamme i det lavere sjiktet, se delutredning VII side 366.

Ingen *høringsinstanser* uttaler seg om forslaget.

7.9.3 Departementets vurdering

Departementet foreslår å videreføre innholdet i straffeloven 1902 § 201 i to bestemmelser i straffeloven 2005:

- § 298 som gjelder seksuelt krenkende eller annen uanstendig atferd forøvet på offentlig sted eller overfor noen som ikke har samtykket, og
- § 305 som gjelder slik atferd forøvet i nærvær av eller overfor barn under 16 år.

Departementet foreslår ikke å videreføre presiseringen av at bestemmelsen også gjelder atferd forøvet gjennom elektronisk kommunikasjon. Dette innebærer ingen endringer i rettstilstanden. Det gjelder generelt for kapitlet om seksuallovbrudd i straffeloven 2005 at henvisninger som at noe har skjedd «overfor noen» eller at noen «overværer» noe eller lignende må forstås slik at de også gjelder når slike handlinger foretas gjennom elektronisk kommunikasjon. Det ville være upraktisk og kunne føre til misforståelser å gjenta dette i lovteksten i de forskjellige bestemmelsene.

7.10 Seksuelt misbruk av mindreårige – internasjonale forpliktelser

Europarådets konvensjon om beskyttelse av barn mot seksuell utnytting og seksuelt misbruk artikkel 18 gjelder forpliktelse til å kriminalisere seksuelt misbruk av mindreårige. Bestemmelsen lyder slik i engelsk originalversjon og uoffisiell norsk oversettelse:

«Article 18 – Sexual abuse

1. Each Party shall take the necessary legislative or other measures to ensure that the following intentional conduct is criminalised:
   a) engaging in sexual activities with a child who, according to the relevant provisions of national law, has not reached the legal age for sexual activities;
   b) engaging in sexual activities with a child where:
      - use is made of coercion, force or threats; or
      - abuse is made of a recognised position of trust, authority or influence over the child, including within the family; or
      - abuse is made of a particularly vulnerable situation of the child, notably because of a mental or physical disability or a situation of dependence.
2. For the purpose of paragraph 1 above, each Party shall decide the age below which it is prohibited to engage in sexual activities with a child.
3. The provisions of Article 18, paragraph 1a do not intend to govern consensual sexual activities between minors.»

«Artikkel 18 – Seksuelt misbruk

1. Hver part skal ved lovgivning eller på annen måte treffe de tiltak som er nødvendige for å sikre at følgende forsettlige atferd kriminaliseres:
   a) å utøve seksuelle aktiviteter med et barn som, i henhold til de relevante bestemmelser i nasjonal lovgivning, ikke har nådd seksuell lavalder,
   b) å utøve seksuelle aktiviteter med et barn ved:
      - å benytte tvang, makt eller trusler, eller
      - å misbruke et tillitsforhold, eller myndighet eller innflytelse over barnet, også innen familien, eller
      - å misbruke en situasjon der barnet er særlig sårbart, spesielt på grunn av nedsatt psykisk eller fysisk funksjonsevne eller fordi det befinner seg i en avhengighetssituasjon.
2. For anvendelsen av nr. 1 skal hver part fastsette en seksuell lavalder.
3. Bestemmelsene i artikkel 18 nr. 1 bokstav a er ikke ment å omfatte frivillige seksuelle aktiviteter mellom mindreårige.»

Konvensjonen fastslår ikke selv noen generell seksuell lavalder, men partene er forpliktet til å etablere en slik alder, jf. artikkel 18 nr. 2. Begrepet «seksuelle aktiviteter» er ikke definert i konvensjonen. Det er opp til partene å definere innholdet og rekkevidden av uttrykket.

Kriminaliseringsforpliktelsene i artikkel 18 nr. 1 er ikke ment å omfatte frivillige seksuelle aktiviteter mellom mindreårige, jf. artikkel 18 nr. 3.

Etter artikkel 24 er konvensjonspartene også forpliktet til å straffe medvirkning til og forsøk på overtredelser av straffebestemmelsene etablert i medhold av konvensjonen.

Etter departementets syn blir forpliktelsene i artikkel 18 oppfylt gjennom forslaget til straffeloven 2005 §§ 291, 295, 299, 302 og 312-314. Konvensjonens krav til kriminalisering av medvirkning og forsøk er dekket gjennom straffeloven 2005 § 15 og 16.

Konvensjonen stiller i tillegg krav til kriminalisering av blant annet handlinger knyttet til barneprostitusjon, fremstillinger og fremvisninger av seksuelle overgrep mot barn eller som seksualiserer barn, forberedelse til seksuelt overgrep mot barn og korrumpering av barn. Innholdet i disse be-

stemmelsene gjennomgås nærmere der de systematisk hører hjemme nedenfor, se punkt 7.14-1.15 og 7.18-1.20 nedenfor.

7.11 Voldtekt og grov voldtekt av barn under 14 år

7.11.1 Voldtekt av barn under 14 år

7.11.1.1 Gjeldende rett

Seksuell omgang med barn under 14 år

Den seksuelle lavalder etter straffeloven 1902 er 16 år, det vil si at barn under 16 år ikke kan gi gyldig samtykke til seksuelle relasjoner med andre. Straffeloven 1902 har to bestemmelser som regulerer seksuell omgang med mindreårige: § 195 som gjelder seksuell omgang med barn under 14 år og § 196 som gjelder seksuell omgang med barn mellom 14 og 16 år. Forskjellen mellom de to bestemmelsene er i hovedsak strafferammene.

Bestemmelsene gjelder både seksuell omgang som fremstår som frivillig fra barnets side og seksuell omgang oppnådd ved tvang eller misbruk av overmaktsforhold eller lignende. I sistnevnte tilfeller kan andre straffebestemmelser anvendes i konkurrens.

Gjerningsbeskrivelsen består av bare to elementer: Seksuell omgang og fornærmedes alder. For hva som menes med seksuell omgang, se punkt 7.4.1 foran.

Skyldkravet for vilkåret om seksuell omgang er forsett, jf. straffeloven 1902 § 40. Om skyldkravet med hensyn til fornærmedes alder, jf. straffeloven 1902 § 195 tredje ledd, se punkt 7.16 nedenfor.

Om muligheten for straffbortfall eller nedsettelse under minstestraff ved jevnbyrdighet i alder og utvikling mellom de involverte, jf. straffeloven 1902 § 195 fjerde ledd, se punkt 7.17 nedenfor.

Om strafferammer og straffenivå, se punkt 7.11.3 nedenfor.

Seksuell handling med barn under 16 år

Straffeloven 1902 § 200 annet ledd første punktum retter seg mot den som foretar seksuell handling med barn under 16 år. Som for bestemmelsene om seksuell omgang med mindreårige er det barnets alder som er avgjørende for straffbarheten. Om grensen mellom seksuell omgang og seksuell handling vises det til punkt 7.4.1 foran.

Skyldkravet for vilkåret om seksuell handling er forsett, jf. straffeloven 1902 § 40. Om skyldkravet i forhold til fornærmedes alder, jf. straffeloven 1902 § 200 fjerde ledd, jf. § 196 tredje ledd, se punkt 7.16 nedenfor.

Om muligheten for straffbortfall ved jevnbyrdighet og alder mellom de involverte, jf. straffeloven 1902 § 200 fjerde ledd, jf. § 196 fjerde ledd, se punkt 7.17 nedenfor.

Den øvre strafferammen er fengsel inntil 3 år. Etter straffeloven 1902 § 200 tredje ledd heves den øvre strafferammen til fengsel inntil 6 år dersom handlingen er begått under særdeles skjerpende omstendigheter. Ved avgjørelsen av om særdeles skjerpende omstendigheter foreligger, skal det særlig legges vekt på hvor lang tid forholdet har pågått, om handlingen er misbruk av slektskapsforhold, omsorgsforhold, stilling, avhengighetsforhold eller nært tillitsforhold og om handlingen er begått på en særlig smertefull eller krenkende måte.

7.11.1.2 Straffelovkommisjonens forslag og høringsinstansenes syn

Straffelovkommisjonen foreslår i sin skisse til § 28-5 en bestemmelse om seksuell omgang med barn under 14 år som tilsvarer straffeloven 1902 § 195 første ledd første punktum og tredje og fjerde ledd.

7.11.1.3 Høringsinstansenes syn

Redd Barna understreker i sin uttalelse at seksuelle overgrep overfor barn må vurderes på en annen måte enn for voksne. De mener det må være et klart budskap at barn ikke skal være seksuelle objekter for voksne.

7.11.1.4 Departementets vurdering

Bør seksuell omgang med barn under 14 år karakteriseres som voldtekt?

Etter gjeldende rett kan straffeloven 1902 § 192 om voldtekt anvendes for seksuell omgang med mindreårige oppnådd på den måten som er beskrevet i bestemmelsen. Med mindre volds- eller tvangsaspektet er klart fremtredende, synes det imidlertid som om voldtektsbestemmelsen sjelden blir brukt samtidig med bestemmelsene om seksuell omgang med mindreårige – til tross for at det ikke skal mye til for at voldsvilkåret i voldtektsbestemmelsen er oppfylt, jf. også straffeloven 1902 § 192 første ledd annet punktum. Det kan være tilstrekkelig at en voksen person klemmer barnet hardt inntil seg, jf. Rt. 1989 side 797 eller holder barnet fast, jf. Rt. 2004 side 1035.

Yngre barn vil nesten alltid kunne sies å være ute av stand til å motsette seg handlingen fordi de

ikke forstår hva som skjer, fordi de blir manipulert eller fordi den voksne er i en klart overlegen posisjon fysisk, følelsesmessig og mentalt. Voldtektsbestemmelsen synes imidlertid ikke å ha vært anvendt på et slikt grunnlag.

I tillegg vil det i svært mange tilfeller foreligge misbruk av tillitsforhold, jf. straffeloven 1902 § 193 uten at denne bestemmelsen nødvendigvis anvendes i konkurrens med bestemmelsene om seksuell omgang med mindreårige.

Voldtektsbestemmelsen forutsetter at den seksuelle omgangen er straffbar på grunn av at den oppnås på en måte som utelukker samtykke fra den annen part. Det kan synes inkonsekvent å anvende bestemmelsen for seksuell omgang med barn under 16 år som uansett ikke kan gi straffriende samtykke til seksuell omgang med personer som ikke er nokså nær dem i alder og utvikling. For de sistnevnte kan straff som kjent bortfalle. Disse omstendighetene gjør at den tradisjonelle voldtektsbestemmelsen er mindre egnet til å fange opp særtrekkene ved seksuelle overgrep mot barn.

Siden seksuell omgang med mindreårige er straffbar uavhengig av hvordan den seksuelle omgangen er oppnådd, får anvendelse av voldtektsbestemmelsen bare betydning ved straffutmålingen. Anvendelse av flere bestemmelser samtidig (konkurrens) kan ha betydning fordi det hever den øvre strafferammen, jf. straffeloven 1902 § 62. Dette har imidlertid liten betydning for bestemmelsen om seksuell omgang med barn under 14 år siden de øvre strafferammene allerede er på fengsel inntil 10, 15 og 21 år og straffutmålingen normalt ligger i nedre sjikt av strafferammen.

Da Sverige i 2005 reviderte sin seksuallovbruddslovgivning, innførte de en egen bestemmelse (4 §) om voldtekt av barn. Bestemmelsens første ledd lyder:

> «Den som har samlag med ett barn under femton år eller som med ett sådant barn genomför en annan sexuell handling som med hänsyn till kränkningens art och omständigheterna i övrigt är jämförlig med samlag, döms för våldtäkt mot barn till fängelse i lägst två och högst sex år.»

Det er altså tilstrekkelig for voldtekt av barn at det foreligger visse former for seksuell omgang og at barnet er under 15 år. Det oppstilles ingen krav til måten den seksuelle omgangen er oppnådd på. Anvendelse av vold eller trusler inngår i vurderingen av om lovbruddet er grovt, jf. 4 § tredje ledd. Ved voldtekt av barn er den vanlige strafferammen på fengsel i minst to og høyst tre år. Ved grov voldtekt av barn gjelder en minstestraff på fengsel i fire år og en lengstestraff på ti år.

Formålet med bestemmelsen om voldtekt av barn var å klargjøre at barn ikke kan samtykke i seksuelle handlinger, jf. Holmqvist m.fl.: Brottsbalken. En kommentar, del I (1-12 kap.) Brotten mot person och förmögenhetsbrotten m.m. side 6: 26.

Det er nylig igangsatt en vurdering av seksuallovbruddsreformen 2005, jf. Dir. 2008: 94. Evalueringen skal undersøke hvordan reformen har fungert i praksis og om målet med reformen er innfridd. Arbeidet skal være ferdig senest 29. oktober 2010.

Departementet mener det er behov for en sterkere understrekning av at barn under den seksuelle lavalder ikke kan samtykke i seksuell omgang, og behov for å signalisere alvoret i seksuelle overgrep mot barn.

Voldtektsbegrepet kan forstås på flere måter. For det første kan det vise til selve handlingen – seksuell omgang ved vold. For det annet kan voldtektsbegrepet også oppfattes som en betegnelse på de mest alvorlige seksuelle overgrepene. Allerede i 2000-revisjonen utvidet man voldtektsbegrepet til å omfatte mer enn volds- og trusseltilfeller.

Departementet foreslår å definere alle tilfeller av seksuell omgang med barn under 14 år som *voldtekt av barn,* se forslag til straffeloven 2005 § 299. Departementet foreslår også at det samme skal gjelde for den som får et barn under 14 år til å utføre handlinger som svarer til seksuell omgang med seg selv, jf. punkt 7.4.1 foran og for den som foretar kvalifiserte seksuelle handlinger med barn under 14 år, jf. nedenfor.

Flere av betraktningene foran har relevans også for seksuell omgang med barn mellom 14 og 16 år, men veier tyngst i saker om barn under 14 år. Departementet foreslår derfor å begrense karakteristikken voldtekt av enhver seksuell omgang og kvalifisert seksuell handling med barn til de under 14 år.

Bestemmelsen skal ikke anvendes i konkurrens med den generelle voldtektsbestemmelsen i straffeloven 2005 § 291, heller ikke med de andre bestemmelsene som retter seg mot seksuell omgang uten samtykke i straffeloven 2005 §§ 295-296. Derimot skal den kunne anvendes i konkurrens med bestemmelsene om incest og seksuell omgang med nærstående i straffeloven 2005 § 312-314.

Skillet mellom seksuell omgang og handling

Om skillet mellom seksuell omgang og handling i alminnelighet vises det til punkt 7.4.1 foran. Skillet beror på en skjønnsmessig vurdering der grensen særlig trekkes etter berøringens intensitet og intimitet. Konsekvensene av å definere noe som om-

gang eller handling har stor betydning for strafferammene og dermed også for foreldelsesfristen. Etter straffeloven 1902 er den øvre strafferammen på fengsel inntil 10 år for seksuell *omgang* med barn under 14 år, mens den er på fengsel inntil 3 år dersom forholdet bedømmes som seksuell *handling*.

Skillet mellom omgang og handling ved overgrep mot barn er kritisert i teorien, se for eksempel Anne Robberstad: Bistandsadvokaten: Ofrenes stilling i straffesaker, 2. utgave, Oslo 2003 side 65-69. Grensedragningen mellom begrepene er også problematisert ved tidligere lovrevisjoner. I NOU 1991: 13 viste arbeidsgruppen til at det i praksis kan være vanskelig å få klare svar fra barn og ungdom om slike forhold. Fra utredningen side 19 gjengis:

> «Det barnet vil huske, er ofte at berøringen har vært opplevd som ekkel eller ubehagelig, mens barnet kan være ute av stand til å svare på om, og i tilfelle hvordan, gjerningsmannen beveget hånden. Hvorvidt gjerningsmannens berøring er å anse som utuktig omgang eller handling har i slike grensetilfelle liten betydning for straffverdigheten av handlingen.»

Utenfor grensetilfellene derimot, mente arbeidsgruppen at det ville være store forskjeller på straffverdigheten mellom omgang og handling – for eksempel masturbasjon med inntrengning av fingre i skjeden (omgang) og berøring av bryster og kjønnsorganer utenpå klærne (handling). Arbeidsgruppen mente derfor at det ikke var riktig å foreslå en oppheving av skillet mellom omgang og handling. For å avdempe de rettslige konsekvensene av skillet mellom omgang og handling, foreslo arbeidsgruppen et nytt tredje ledd med forhøyet strafferamme i daværende § 212, som tilsvarer § 200 tredje ledd i straffeloven 1902 etter revisjonen ved lov 11. august 2000 nr. 76.

Da Seksuallovbruddsutvalget ble oppnevnt i desember 1995 var et av punktene i mandatet «om lovens begreper og grensedragninger passer i saker som gjelder seksuelle overgrep mot barn». Utvalget viste til at det i forbindelse med utredningen fra 1991 og senere var blitt foretatt flere lovendringer som i noen grad reduserte konsekvensene av skillet mellom de ulike overgrepskategoriene, jf. lov 22. mai 1992 nr. 49. Utvalget gikk inn for å beholde de eksisterende kategoriene. Fra utvalgets begrunnelse (NOU 1997: 23 side 33) gjengis:

> «Utvalget har lagt særlig vekt på forskjellen i straffverdighet, og at det er behov for å markere denne gjennom ulike kategorier basert på overgrepets intensitet og differensierte strafferammer. Begrepene er innarbeidet i praksis, og innholdet i og avgrensningen mellom begrepene og overgrepskategoriene er blitt avklart gjennom høyesterettspraksis. Utvalget kan ikke se at det vil være mulig å oppnå noe av betydning ved å oppheve skillet mellom omgang og handling, verken i forhold til rettsvern for ofrene, straffenivået eller på andre måter. Det vil uansett kunne oppstå bevisproblemer i tilknytning til den straffbare handling og omstendighetene knyttet til denne.»

Departementet sluttet seg i Ot.prp. nr. 28 (1999-2000) til Seksuallovbruddsutvalgets forslag.

Departementet er nå av en annen oppfatning og mener det er grunn til å redusere betydningen av skillet mellom seksuell omgang og handling ved overgrep mot barn under 14 år. Forslaget til straffeloven 2005 § 299 omfatter derfor både seksuell omgang og kvalifiserte seksuelle handlinger med barn under 14 år. Med kvalifiserte seksuelle handlinger sikter departementet til de mest alvorlige seksuelle handlingene, hvor det kan være vanskelig å trekke grensen mellom seksuell handling og omgang. Dette vil først og fremst omfatte berøring av nakne kjønnsorganer.

Avgjørende for departementets syn er som de tidligere utredningene har pekt på, at det ved overgrep mot yngre barn kan være vanskelig å få frem detaljene som er av betydning for om noe skal bedømmes som seksuell omgang eller handling. Det sentrale er ikke hvorvidt innholdet i begrepene er avklart gjennom rettspraksis, men at barna ofte vil mangle forutsetningene – enten språklige eller knyttet til forståelse av egen anatomi – for å gi de opplysningene som er nødvendige for subsumpsjonen i praksis. Det kan også være at barna ikke ønsker å spesifisere overgrepet ytterligere på grunn av skamfølelser eller ubehag i avhørssituasjonen.

Departementet antar også at gjentatte spørsmål for å få frem detaljer i overgrepet kan virke forvirrende og skadelig for barnet. Barn bør skånes for unødige ekstra belastninger i avhørssituasjonen som følge av et markert skille mellom seksuell omgang og handling. Det vil også etter straffeloven 2005 være forskjell mellom seksuell omgang og handling, blant annet i straffenivå, men skillet vil være mindre betydningsfullt.

Den foreslåtte bestemmelsen i straffeloven 2005 § 299 om voldtekt av barn under 14 år har ingen minstestraff for ordinære tilfeller av omgang eller handling. Minstestraffen knytter seg til samleie og andre former for kvalifisert seksuell *omgang*, jf. straffeloven 2005 § 300. At kvalifiserte seksuelle handlinger reguleres sammen med seksuell omgang har derfor ingen betydning for minstestraffens anvendelsesområde.

Videre bør den forhøyede strafferammen ved

grov overtredelse etter departementets syn bare gjelde for seksuell *omgang*, ikke *handling*, se forslag til straffeloven 2005 § 301 og punkt 7.11.2 nedenfor. Den ordinære øvre strafferammen på fengsel inntil 10 år er tilstrekkelig for å fange opp de grove tilfellene av kvalifiserte seksuelle handlinger. Til sammenligning er den øvre strafferammen i straffeloven 1902 § 200 tredje ledd på fengsel inntil 6 år. Momentene som er nevnt i straffeloven 1902 § 200 tredje ledd skal fortsatt ha samme betydning som straffskjerpende omstendigheter innenfor strafferammen.

7.11.2 Grov voldtekt av barn under 14 år

7.11.2.1 Gjeldende rett

Straffeloven 1902 har ikke noen inndeling av seksuallovbrudd i vanlige og grove overtredelser. Men etter § 195 annet ledd heves den øvre strafferammen for seksuell omgang med barn under 14 år til 21 år hvis

«a) handlingen er begått av flere i fellesskap,
b) handlingen er begått på en særlig smertefull eller særlig krenkende måte,
c) handlingen er foretatt overfor barn under 10 år og det har skjedd gjentatte overgrep,
d) den skyldige tidligere har vært straffet etter [§ 195] eller etter § 192, eller
e) fornærmede som følge av handlingen dør eller får betydelig skade på legeme eller helse. Seksuelt overførbar sykdom og allmennfarlig smittsom sykdom, jf. smittevernloven § 1-3 nr. 3, jf. nr. 1, regnes alltid som betydelig skade på legeme eller helse etter [§ 195].»

Fengsel inntil 21 år kan idømmes uavhengig av om den seksuelle omgangen besto i samleie dersom vilkårene i § 195 annet ledd bokstav a – e er oppfylt.

7.11.2.2 Straffelovkommisjonens skisse

Straffelovkommisjonen foreslår i sin skisse til § 28-6 en bestemmelse om grov seksuell omgang med barn under 14 år. Kommisjonens flertall foreslår at det skal gjelde en minstestraff på fengsel i 2 år ved grov seksuell omgang med barn under 14 år, se delutredning VII side 366.

Bestemmelsen er foreslått utformet etter samme mønster som de øvrige bestemmelsene om grove overtredelser, slik at det beror på en skjønnsmessig helhetsvurdering om handlingen skal anses som grov.

Ved opplistingen av momenter som særlig skal tillegges vekt i vurderingen, mener kommisjonen det er naturlig å ta utgangspunkt i de forholdene som nevnes i straffeloven 1902 § 195 annet ledd, se delutredning VII side 362. Kommisjonen mener imidlertid at barnets alder burde trekkes frem som et generelt moment i stedet for en bestemt aldersgrense, sml. straffeloven 1902 § 195 annet ledd bokstav c. Kommisjonen mener også at gjentatte overgrep mot samme barn burde være et selvstendig moment i oppregningen, uavhengig av barnets alder.

I tråd med det generelle synspunktet på gjentakelsesstraff, går kommisjonen ikke inn for å videreføre innholdet i straffeloven 1902 § 195 annet ledd bokstav d.

Som i forslaget til bestemmelsen om grov voldtekt, blir henvisningen til allmennfarlig smittsom sykdom i straffeloven 1902 § 195 annet ledd bokstav e ikke foreslått videreført.

Kommisjonen mener videre det bør tas med som et moment i grovhetsvurderingen om den seksuelle omgangen var å betrakte som samleie.

7.11.2.3 Høringsinstansenes syn

Redd Barna mener at momenter som alder, grovhet, utnyttelse av tillitsforhold og fare for ettervirkninger må omfattes av vurderingen og bør nevnes særskilt enten i lovteksten eller i forarbeidene. De mener også at det er viktig at momentet «betydelig skade på legeme eller helbred» uttrykkelig omfatter psykisk skade.

Incestsenteret for Menn og *JURK* mener at gjentakelsesstraffen bør beholdes.

7.11.2.4 Departementets vurdering

Departementet foreslår i straffeloven 2005 § 301 en bestemmelse om grov voldtekt av barn under 14 år som i hovedsak bygger på straffeloven 1902 § 195 annet ledd og Straffelovkommisjonens skisse til § 28-6.

Som for voldtekt av voksne mener departementet at minstestraffen bør videreføres, men ikke være knyttet til om voldtekten anses som grov eller ikke, se forslag til straffeloven 2005 § 300 om minstestraff for voldtekt til samleie av barn under 14 år og punkt 7.11.3.3 nedenfor. Anvendelse av minstestraffen bør være knyttet til klare kriterier, ikke bero på en skjønnsmessig helhetsvurdering. Siden minstestraff ved samleie videreføres i egen bestemmelse, følger ikke departementet opp kommisjonens forslag om at samleie bør være et moment i vurderingen av om voldtekten er grov.

Departementet er enig med kommisjonen i at fornærmedes alder og om det har skjedd gjentatte

overgrep generelt bør være straffskjerpende omstendigheter og inngå i vurderingen av om voldtekten er grov.

Når det gjelder gjentakelse, viser departementet til drøftelsene foran i punkt 7.5.2.4. Departementet foreslår å videreføre den særskilte reguleringen av gjentakelsesstraff også for voldtekt av barn under 14 år.

Departementet foreslår videre, som Straffelovkommisjonen, å oppheve alternativet om at handlingen har påført offeret «allmennfarlige smittsomme sykdommer». Det vises til kommisjonens begrunnelse og departementets vurdering foran i punkt 7.5.2.4.

Begrunnelsen for å lage en egen bestemmelse om voldtekt av barn under 14 år, jf. punkt 7.11.1.4 foran taler imot å innta som vurderingsmomenter i forslaget til straffeloven 2005 § 301 om den seksuelle omgangen er oppnådd på en måte som oppfyller gjerningsbeskrivelsen i straffeloven 2005 § 291 om voldtekt eller straffeloven 2005 § 295 om misbruk av overmaktsforhold og lignende.

7.11.3 Strafferammer og straffenivå

7.11.3.1 Straffenivået etter straffeloven 1902

Det er vanskelig å si noe helt generelt om straffenivået for straffeloven 1902 § 195. Nedenfor nevnes noen eksempler på straffenivået i avgjørelser fra den senere tid. Det er skilt mellom saker hvor straffeloven 1902 § 195 er anvendt alene og saker hvor bestemmelsen er anvendt i konkurrens med andre bestemmelser, typisk straffeloven 1902 § 197 om incest. I tillegg er det skilt mellom samleie og annen seksuell omgang. Enkelte av avgjørelsene gjelder overgrep begått før lovendringen i 2000 trådte i kraft. Disse avgjørelsene er likevel tatt med for å gi et helhetsbilde av straffenivået i saker etter straffeloven 1902 § 195.

Straffeloven § 195 alene (samleie)

Rt. 2007 side 61: En lettere psykisk utviklingshemmet mann på 41 år hadde ved en anledning hatt seksuell omgang likestilt med samleie med en jente på 13 år og 11 måneder. Den seksuelle omgangen besto i at han førte sin penis inn i hennes munn og at han slikket hennes kjønnsorgan. *Fengsel i 11 måneder.*

Rt. 2005 side 1274: En gutt på 18 år og 10 måneder hadde hatt samleie med en pike på 13 år og 8 måneder. Uforbeholden tilståelse. *Fengsel i 2 år, hvorav 1 år og 10 måneder betinget.* Dissens 4-1. Mindretallet ville heve den ubetingede delen av straffen til 120 dager.

Rt. 2005 side 29: En gutt på 17 år og 9 måneder hadde hatt samleie med en jente på snart 13 år. *Fengsel i 2 år hvorav 1 år betinget.* Dissens 4-1. Mindretallet ville idømme en straff på fengsel i 1 år og 6 måneder, hvorav 1 år betinget.

Rt. 2004 side 28: En 33 år gammel mann hadde hatt samleie med en jente på 13 år og 8 måneder. *Fengsel i 2 år.*

Straffeloven § 195 alene (annen seksuell omgang)

Rt. 2008 side 892: Domfelte, som er politibetjent, var på fest hos familien til fornærmede. Fornærmede var elleve år og ti måneder gammel. Flere ganger i løpet av kvelden stakk han en eller to fingre inn i fornærmedes skjede med kortvarige bevegelser inn og ut. Handlingen ble begått før lovendringen i 2000. Høyesterett la til grunn at straffenivået som gjaldt før 2000 ville tilsi en straff på ca. ett års fengsel. Det gikk syv år fra handlingene ble begått til saken ble anmeldt til politiet. På denne bakgrunnen ble straffen redusert. *Fengsel i 8 måneder, hvorav 4 måneder betinget.*

Rt. 2007 side 504: Ett tilfelle av seksuell omgang med en jente på 12 år og 11 måneder. Domfelte var nærmere 45 år. Fornærmede var i en svært vanskelig situasjon. Hun hadde samme dag rømt fra en psykiatrisk ungdomsinstitusjon og hadde også forsøkt å skade seg. Domfelte ble kjent skyldig i å ha ført en finger inn i fornærmedes skjede og/eller latt henne ta tak i sin penis og føre den i kontakt med sitt kjønnsorgan. Høyesterett mente at handlingen isolert sett kvalifiserte til en fengselsstraff på rundt 1 år og 4 måneder, men på grunn av domfeltes uforbeholdne tilståelse, ble straffen satt til *fengsel i 1 år.*

Rt. 2006 side 809: Ett tilfelle av seksuell omgang med gutt på 13 år og 11 måneder. Domfelte tok fornærmedes penis i sin munn mens han masturberte ham. Isolert sett mente Høyesterett at straffen kvalifiserte til en fengselsstraff på noe mindre enn ett og et halvt år. Domfelte var flere ganger tidligere straffet for seksualforbrytelser mot mindreårige. På den annen side hadde domfelte tilstått de faktiske forhold. *Fengsel i 1 år og 5 måneder.*

Rt. 2004 side 437: Tre tilfeller av seksuell omgang med jente på ni og et halvt år. Den seksuelle omgangen besto i at han fikk fornærmede til å masturbere seg. *Fengsel i 1 år og 9 måneder.*

Rt. 2003 side 327: En 17 1/2 år gammel gutt hadde ført en finger inn i kjønnsorganet til en 7 år gammel jente, slikket hennes kjønnsorgan og fått henne til å onanere seg. På grunn av sterke individualpreventive hensyn opprettholdt Høyesteretts flertall på tre dommere lagmannsrettens dom på *240 timer samfunnsstraff.* Mindretallet mente straf-

fen burde settes til fengsel og hadde ikke noe å bemerke til tingrettens utmåling av straff på 8 måneder hvorav 90 dager ubetinget.

Straffeloven § 195 i konkurrens med andre bestemmelser (samleie)

Rt. 2006 side 40: En 22 år gammel mann hadde hatt fire samleier med to jenter på under 14 år og 13 samleier med to jenter under 16 år. Tilståelse. *Fengsel i 2 år og 9 måneder, hvorav 9 måneder betinget.*

Rt. 2005 side 1766: Langvarige og alvorlige overgrep overfor to døtre. Overgrepene besto i seksuelle overgrep overfor den ene og voldsbruk overfor den andre. De seksuelle overgrepene varte fra B var tre-fire år til hun var 14 år gammel. Mishandlingen av C varte fra hun var tre år til hun flyttet hjemmefra 16 år gammel. *Fengsel i 9 år.*

Rt. 2005 side 1235: Gjentatte tilfeller av seksuell omgang med to ti år gamle gutter som domfelte var støttekontakt for. Overfor en av guttene ble det begått handling som loven likestiller med samleie. Uforbeholden tilståelse. Domfelte meldte selv fra om overgrepene. *Fengsel i 2 år og 3 måneder, hvorav 6 måneder betinget.*

Rt. 2005 side 564: En 21 år gammel gutt hadde hatt tre samleier med en jente på 13 år og 10 måneder. Straffen dekker også overtredelse av vegtrafikkloven. *Fengsel i 2 år og 1 måned hvorav 1 år og 4 måneder betinget.*

Rt. 2005 side 559: En 22 år gammel mann dømt for to tilfeller av seksuell omgang likestilt med samleie med en 13 år og 9 måneder gammel jente. Domfelte hadde erkjent de faktiske forhold. Straffen var en fellesstraff med overtredelser av straffeloven § 227 første straffalternativ om trusler og to overtredelser av § 228 første ledd om legemsfornærmelse. I tillegg hadde domfelte vedtatt to forelegg i tiden mellom de straffbare forhold som tiltalen gjaldt og tingrettens dom, slik at straffeloven § 64 om etterskuddsdom kom til anvendelse. *Fengsel i 2 år og 1 måned, hvorav 6 måneder betinget.*

Rt. 2004 side 1949: En 16 år gammel gutt hadde hatt samleie med sin 9 år gamle søster. Forholdet ble først anmeldt seks år senere. Domfelte tilsto da umiddelbart. Domfelte hadde en vanskelig oppvekst. Hendelsen fant sted før revisjonen 2000. *Betinget fengsel i 9 måneder.*

Rt. 2004 side 755: En 20 år gammel mann hadde hatt samleie med en jente på 13 år og 9 måneder. Straffen dekket også overtredelse av straffeloven § 229 første ledd og overtredelse av drukkenskapsloven § 17. Uforbeholden tilståelse. *Fengsel i 2 år og 1 måned, hvorav 1 år og 1 måned betinget.*

Rt. 2004 side 606: Forsøk på seksuell omgang med en 12 år gammel gutt, to tilfeller av utuktig handling med en gutt mellom 11 og 13 år og seks tilfeller av seksuell omgang med gutt på 14 1/2 år. *Fengsel i 2 år og 6 måneder.* Dissens 3-2. Mindretallet ønsket å idømme en straff på fengsel i 3 år.

Straffeloven § 195 i konkurrens med andre bestemmelser (annen seksuell omgang)

Rt. 2007 side 1190: Gjentatt seksuell omgang med datter på seks år ved at domfelte i løpet av en kort periode lot datteren masturbere seg. *Fengsel i 1 år og 6 måneder.*

Rt. 2005 side 1707: Ett tilfelle av seksuell omgang med datter på 3 1/2 år. Far og datter hadde sovet i samme seng. Han hadde hatt ereksjon. Datteren berørte hans penis og slikket den på eget initiativ. Det straffbare forholdet ble kjent ca. 1 1/2 år etterpå. Domfelte tilsto umiddelbart. *Betinget fengsel i 120 dager.*

Rt. 2005 side 544: To tilfeller av seksuell omgang med seks år gamle niese. Domfelte tok bilder mens han fikk fornærmede til å masturbere seg. Senere slikket han hennes kjønnsorgan. Straffen gjaldt også besittelse av barnepornografi. Uforbeholden tilståelse om de seksuelle overgrepene mot niesen. Det var gått fire år siden overgrepene mot niesen ble avdekket. *Fengsel i 1 år og 3 måneder.*

Rt. 2004 side 1408: Enkeltstående tilfelle av seksuell omgang med sin 4 1/2 år gamle datter. Forholdet skjedde før reformen 2000. *Fengsel i 7 måneder.*

Rt. 2004 side 1035: Fem-seks tilfeller av seksuell omgang med åtte til ti år gammel nevø, hvorav ett av tilfellene skjedde ved voldtekt. *Fengsel i 1 år og 10 måneder.*

Rt. 2004 side 24: Seksuell omgang med tolv år gammel datter. *Fengsel i 2 år.*

Rt. 2004 side 23: Seksuell omgang med tolv år gammel datter. *Fengsel i 9 måneder.*

Straffenivået for kvalifiserte krenkelser av straffeloven 1902 § 200 annet ledd

Det foreligger få høyesterettsavgjørelser om straffenivået etter straffeloven 1902 § 200 annet ledd og ingen som gir direkte veiledning om straffenivået for kvalifiserte seksuelle handlinger som i straffeloven 2005 § 299 er foreslått regulert sammen med seksuell omgang med barn under 14 år. Fra lagmannsretten foreligger noen avgjørelser som kan gi noen eksempler på straffenivået. Det er imidlertid vanskelig å si noe helt generelt om straffenivået siden det er få saker hvor overtredelse av straffeloven 1902 § 200 annet ledd er det eneste forholdet

som blir pådømt. De fleste sakene gjelder også gjentatte tilfeller av seksuell handling enten med samme eller flere fornærmede. Straffenivået synes også å variere.

I LA-2008-95516 ble en mann dømt til *90 dagers fengsel*, hvorav 45 dager ubetinget, for å ha befølt en 7 1/2 år gammel pikes kjønnsorgan (og for uten samtykke å ha befølt brystene til en kvinne). Domfelte var samboer med barnets bestemor, og hadde rolle som bestefar for barnet.

I LB-2008-60090 ble en 29 år gammel mann idømt *fengsel i 8 måneder* for beføling av kjønnsorgan til tre gutter på som på gjerningstiden var 7, 13 og 13 år gamle. For to av de fornærmede ble forholdet subsumert under straffeloven 1902 § 200 tredje ledd.

I LB-2007-94910 ble en mann dømt til *fengsel i 8 måneder* for gjentatte seksuelle handlinger med sin datter fra hun var ca. 9 år gammel. Retten uttalte at det riktige utgangspunktet for straffutmålingen ville være fengsel i 1 år, men på grunn av tilståelse ble straffen satt til 8 måneder.

I LE-2008-38078 ble en 48 år gammel mann, stefar til fornærmede, dømt for gjentatte seksuelle handlinger med sin 10 år gamle stedatter. Forholdet ble subsumert under straffeloven 1902 § 200 tredje ledd. De seksuelle handlingene lå tett opp mot seksuell omgang. Straffen ble fastsatt til *fengsel i 90 dager*.

I LE-2007-162865 ble en 65 år gammel mann dømt til *fengsel i 6 måneder* for å ha befølt kjønnsorganet til sitt 8-9 år gamle barnebarn ved minst tre anledninger. Lagmannsretten uttalte at straffenivået i utgangspunktet ville være 6 måneders ubetinget fengsel, men 90 dager ble gjort betinget på grunn av domfeltes dårlige helse og at saken var blitt gammel.

I LB-2006-110066 ble en SFO-assistent dømt til *fengsel i 5 måneder* for gjentatte seksuelle handlinger overfor en jente, over en to års periode, fra hun var 7 til 9 år. Forholdet omfattet minst ti ganger med kyss på munnen og minst ett tilfelle der fornærmede måtte berøre domfeltes penis, først utenpå klærne, deretter ved direkte berøring.

7.11.3.2 Behov for skjerping av straffenivået

Gjennomgåelsen i punkt 7.11.3.1 foran viser at straffenivået for seksuell omgang med barn under 14 år, med unntak av i Rt. 2005 side 1766, ligger i nedre sjikt av strafferammene. I hovedsak synes straffenivået å ligge i sjiktet mellom fengsel i 1-2 år. I mange tilfeller gjøres deler av straffen betinget. I saker hvor minstestraffen på fengsel i 2 år kommer til anvendelse, det vil si hvor den seksuell omgangen har vært samleie, er den utmålte straffen som oftest lite over minstestraffen. I enkelte tilfeller har Høyesterett også valgt å gå under minstestraffen på grunn av domfeltes alder eller lettere psykiske utviklingshemming, se straffeloven 1902 §§ 55 og 56. Når man vurderer straffenivået, må det også tas i betraktning at det i flere av avgjørelsene har vært avgitt en uforbeholden tilståelse, som for øvrig også åpner adgang til å gå under minstestraffen, jf. straffeloven 1902 § 59, og at det i en del tilfeller har gått lengre tid fra handlingen ble begått til saken ble anmeldt og pådømt.

Departementet mener straffenivået for seksuell omgang med barn under 14 år, som etter straffeloven 2005 er karakterisert som voldtekt, bør skjerpes. Straffenivået er gjennomgående lavere enn for voldtekt etter straffeloven 1902 § 192 – som departementet for øvrig mener må heves, se punkt 7.5.3.1-7.5.3.5 foran. På nevnte sted gir departementet uttrykk for at straffenivået må opp for å hindre at voldslovbrudd blir straffet strengere enn seksuallovbrudd uten at det foreligger tilstrekkelig grunn til en slik forskjellsbehandling. Disse betraktningene gjelder tilsvarende for voldtekt av barn under 14 år.

Som for voldtekt etter straffeloven 2005 § 291 foreslår departementet en heving av minstestraffen til fengsel i 3 år, se forslag til straffeloven 2005 § 300 og punkt 7.11.3.3 nedenfor. Normalstraffenivået for voldtekt av barn under 14 år bør ikke være lavere enn fengsel i 4 år, se punkt 7.11.3.4 nedenfor.

Straffenivået for kvalifiserte seksuelle handlinger med barn under 14 år synes å variere, men nivået befinner seg uansett i nedre sjikt av strafferammene. Departementet mener straffenivået også for disse tilfellene generelt bør skjerpes.

7.11.3.3 Heving av minstestraffen

Etter *gjeldende rett* gjelder det en minstestraff på fengsel i to år dersom den seksuelle omgangen var samleie, jf. straffeloven 1902 § 195 første ledd annet punktum. For hva som regnes som samleie, se straffeloven 1902 § 206 og punkt 7.4.3 foran.

Straffelovkommisjonens flertall foreslår å beholde minstestraffen på to år, men knyttet til bestemmelsen om grov seksuell omgang med barn under 14 år, jf. foran i punkt 7.11.2.2. Dette er en annen konstruksjon enn etter straffeloven 1902 der minstestraffen i § 195 første ledd annet punktum og hevingen av lengestraffen til 21 år i annet ledd er uavhengig av hverandre. Flertallets forslag innebærer derfor på den ene siden en utvidelse av minstestraffens anvendelsesområde siden også andre forhold enn samleie ville kunne føre til anvendelse av mins-

testraff. På den annen side innebærer forslaget en innskrenkning siden anvendelsen av minstestraff vil bero på en skjønnsmessig helhetsvurdering av om handlingen kan anses som grov.

Et mindretall i kommisjonen mener det ikke er behov for minstestraff.

I *høringen* gir *Advokatforeningen* støtte til utvalgets mindretall og mener minstestraffer generelt bør fjernes.

Redd Barna støtter kommisjonens flertall og ønsker å beholde minstestraffen på to år ved grov seksuell omgang med barn under 14 år.

Departementet gikk i Ot.prp. nr. 8 (2003-2004) side 138 foreløpig inn for å beholde minstestraffen på fengsel i 2 år. Departementet foreslår nå å heve minstestraffen til fengsel i 3 år.

Minstestraffen bør, som i straffeloven 1902, være knyttet til hvilken type seksuell omgang som foreligger – ikke en skjønnsmessig helhetsbedømmelse av alle omstendighetene ved handlingen slik Straffelovkommisjonens flertall går inn for. Minstestraff er etter departementets syn et så alvorlig virkemiddel at anvendelsen av den bør være knyttet til forholdsvis presise kriterier. Også dette kan imidlertid ha ulemper. Som ved skillet mellom omgang og handling, kan det i enkelte tilfeller være vanskelig å få frem tilstrekkelig detaljerte eller sikre opplysninger for å kunne ta stilling til om det har skjedd samleie. Dette vil særlig være tilfellet ved overgrep mot små barn. Her som ellers må tvil komme tiltalte til gode.

De ordinære strafferammene gir imidlertid domstolene atskillig rom i straffutmålingen. Det er ikke noe som forhindrer domstolen i å idømme en straff som tilsvarer nivået for minstestraff også i tilfeller som ikke er omfattet av minstestraffen.

Forslaget til felles regulering av seksuell omgang og kvalifiserte seksuelle handlinger får ikke betydning for minstestraffen – som bare knytter seg til samleie og andre typer kvalifiserte former for seksuell *omgang*.

7.11.3.4 Straffenivået etter straffeloven 2005

Med straffeloven 2005 skal det etableres et nytt straffenivå for seksuell omgang og kvalifisert seksuell handling med barn under 14 år (voldtekt av barn under 14 år). I dette punktet gis det retningslinjer for hvor straffenivået bør ligge i saker om voldtekt av barn under 14 år etter straffeloven 2005 § 299. Om betydningen for straffeloven 1902, se punkt 7.11.3.5 nedenfor.

Retningslinjene søker å angi et normalstraffenivå for utvalgte sakstyper. Med normalstraffenivå mener departementet saker hvor det ikke foreligger spesielle skjerpende eller formildende omstendigheter. En slik angivelse av normalstraffenivå er ikke ment å gjøre straffutmålingen statisk eller skjematisk. Normalstraffenivået angir bare utgangspunktet for vurderingene – hvor på skalaen vurderingene skal starte. Straffen skal fortsatt fastsettes etter en konkret vurdering av omstendighetene i den enkelte sak. Skjerpende eller formildende omstendigheter kan tilsi at straffen fastsettes over eller under normalstraffenivået.

Departementets angivelse av straffenivå er heller ikke ment å begrense utviklingen i straffenivået i tid. Også etter at straffeloven 2005 trer i kraft, vil det kunne være behov for justeringer av straffenivået for å reflektere den til enhver tid rådende oppfatning av hva som er riktig straff.

Departementet mener det er behov for å heve straffenivået i saker om voldtekt av barn, særlig ved voldtekt til samleie der minstestraffen kommer til anvendelse. Synspunktene i punkt 7.5.3.2 foran om forholdsmessighet og ekvivalens gjelder tilsvarende for voldtekt av barn under 14 år.

Det er også her en forutsetning at minstestraffen bare skal anvendes for de minst alvorlige sakene, se punkt 7.5.3.4 foran. I normaltilfellene bør straffenivået ligge godt over minstestraffen. Til sammenligning kan nevnes Rt. 2004 side 28 hvor en 33 år gammel mann hadde hatt samleie med en jente på 13 år og 8 måneder. Straffen ble satt til minstestraffen på fengsel i 2 år – uten at det forelå formildende omstendigheter. I en tilsvarende sak etter straffeloven 2005 må straffen settes vesentlig høyere enn minstestraffen.

Departementet mener normalstraffenivået i saker hvor minstestraffen kommer til anvendelse, bør være rundt fengsel i 4 år. Det helt klare utgangspunktet er at straffen skal være ubetinget.

Der det foreligger skjerpende omstendigheter, må straffenivået være høyere.

Det skal sterke formildende omstendigheter til for å utmåle en mildere straff enn fengsel i 4 år. Det kan likevel tenkes tilfeller der også minstestraffen på fengsel i 3 år vil være for streng. Departementet mener disse tilfellene avhjelpes ved adgangen til å gå under minstestraffen i tilfeller som nevnt i straffeloven 2005 § 80 og § 308. I tillegg kommer adgangen til å gjøre deler av straffen betinget.

Departementet vil bemerke at det at det *ikke foreligger skjerpende omstendigheter*, ikke kan anses som noen *formildende* omstendighet som kan gi grunnlag for å fravike normalstraffenivået. For eksempel kan det være skjerpende om handlingen er planlagt fra tiltaltes side, men det kan normalt ikke være formildende at den *ikke* er det. Der det foreligger både skjerpende og formildende omstendig-

heter, må de formildende omstendighetene være av vesentlig større betydning enn de skjerpende omstendighetene for at straffen skal kunne settes under normalstraffenivået.

At den seksuelle omgangen har vært frivillig, kan ikke være en formildende omstendighet i straffutmålingen ettersom straffebestemmelsen nettopp bygger på den forutsetning at mindreårige ikke kan gi samtykke til seksuelt samkvem, se også punkt 7.11.1.4 foran om hensynene som taler for å karakterisere all seksuell omgang med barn under 14 år som voldtekt.

Departementet mener også at det må utvises forsiktighet med å legge vekt på kjæresteforhold mellom de involverte der det ikke er grunnlag for å vurdere straffbortfall på grunn av jevnbyrdighet i alder og utvikling, se punkt 7.17 nedenfor. Selve det å etablere et kjæresteforhold til et barn under 14 år der det er stor forskjell mellom de involverte, vil i seg selv kunne være kritikkverdig og kan ikke generelt anses som noen formildende omstendighet.

Det er vanskelig å angi noe normalstraffenivå for saker som ikke omfattes av minstestraffen siden det kan være stor forskjell mellom dem. Departementet mener imidlertid at det ikke skal gå noe markert skille i straffenivå mellom saker som er omfattet av minstestraffen og andre saker. At minstestraffen ikke kommer til anvendelse, er ikke til hinder for at domstolen utmåler en like streng eller strengere straff som i saker hvor minstestraffen kommer til anvendelse. Der den seksuelle omgangen ligger nær opp til handlinger som omfattes av minstestraffen, bør dette også gjenspeiles i straffenivået. Dette kan blant annet gjelde visse tilfeller av inntrengning med fingre eller oralsex som ikke omfattes av minstestraffen.

Det er også vanskelig å angi noen konkrete retningslinjer for *kvalifiserte seksuelle handlinger* med barn under 14 år. Straffenivået etter straffeloven 1902 synes å være varierende. Departementet vil peke på at flyttingen av disse forholdene til bestemmelsen om voldtekt av barn under 14 år er ment å understreke handlingenes alvorlighetsgrad. Dette må også ha betydning for straffenivået. Departementet legger til grunn at skillet mellom omgang og handling fortsatt skal tillegges betydning i straffutmålingen, men slik at grensedragningen mellom de to kategoriene ikke blir like betydningsfull som etter straffeloven 1902. Den felles reguleringen av omgang og handling med barn under 14 år har særlig betydning for grensetilfellene, men endringsforslaget er også ment som en generell markering av alvoret ved av alle typer overgrep mot barn.

7.11.3.5 Betydning for straffenivået etter straffeloven 1902

Etter departementets syn bør betraktningene om straffenivået i punkt 7.11.3.2.- 7.11.3.4 foran ha betydning også for straffenivået etter straffeloven 1902. Under forutsetning av at Stortinget slutter seg til forslagene i proposisjonen her, vil det også før straffeloven 2005 trer i kraft, være grunnlag for en gradvis heving av straffenivået, blant annet for å fange opp den utviklingen i synet på straffenivå som denne proposisjonen gir uttrykk for.

7.11.3.6 Øvre strafferammer

Etter *gjeldende rett* er den øvre strafferammen fengsel i 10 år, jf. straffeloven 1902 § 195 første ledd første punktum. Dersom den seksuell omgangen er samleie, er straffen fengsel i minst 2 år, jf. straffeloven 1902 § 195 første ledd annet punktum. Den øvre strafferammen heves samtidig til fengsel inntil 15 år, jf. straffeloven 1902 § 17 første ledd bokstav a.

Straffelovkommisjonen foreslår å videreføre den øvre strafferammen på fengsel inntil 10 år for ordinær seksuell omgang med barn under 14 år. For grov seksuell omgang med barn under 14 år foreslår kommisjonen en øvre strafferamme på fengsel inntil 15 år. Dette innebærer en senking av strafferammen i forhold til straffeloven 1902 § 195 annet ledd hvor den øvre strafferammen er fengsel inntil 21 år.

Incestsenteret for Menn, Politidirektoratet, JURK, PION og *Oslo politidistrikt* går imot forslaget om å senke den øvre strafferamme ved grov seksuell omgang med barn under 14 år.

Incestsenteret for Menn peker blant annet på at en senking av den øvre strafferammer vil ha konsekvenser for foreldelsesfristen. Senteret viser til at de psykiske skadene ved seksuelle overgrep kan føre til skamfølelse, skyld for overgrep og andre skader som medfører at overgrep ikke blir erkjent eller videreformidlet til andre før etter mange år.

Også *PION* viser til sammenhengen mellom de øvre strafferammene og foreldelsesfristen. PION anfører også at strafferammene kan ha betydning for politiets prioriteringer i bruk av ressurser.

Departementet mener ikke det er grunn til å senke de øvre strafferammene i saker om overgrep mot barn. Seksuelle overgrep mot barn tilhører de mest alvorlige forbrytelsene. At straffenivået ligger lavt i forhold til strafferammene, kan like gjerne tilsi at det er straffenivået i praksis som bør justeres og ikke strafferammene, jf. punkt 7.11.3.2 – 7.11.3.5 foran.

Departementets forslag til en ny felles regule-

ring av seksuell omgang og handling med barn under 14 år, medfører en heving av den øvre strafferammen for kvalifiserte seksuelle handlinger fra fengsel inntil 3 år i straffeloven 1902 § 200 annet ledd (men fengsel inntil 6 år etter tredje ledd) til fengsel inntil 10 år etter straffeloven 2005 § 299.

7.12 Seksuell omgang og grov seksuell omgang med barn mellom 14 og 16 år

7.12.1 Gjeldende rett

Seksuell omgang med barn mellom 14 og 16 år straffes etter straffeloven 1902 § 196. Som i straffeloven 1902 § 195 er straffbarheten kun avhengig av at det har skjedd seksuell omgang og barnets alder.

Den ordinære øvre strafferammen er fengsel inntil 5 år. Det gjelder ingen minstestraff ved samleie slik som i § 195.

Den øvre strafferammen heves til fengsel inntil 15 år etter straffeloven 1902 § 196 annet ledd dersom

«a) handlingen er begått av flere i fellesskap,
b) handlingen er begått på en særlig smertefull eller særlig krenkende måte,
c) den skyldige tidligere har vært straffet etter [§ 196] eller etter § 192 eller § 195, eller
d) fornærmede som følge av handlingen dør eller får betydelig skade på legeme eller helse. Seksuelt overførbar sykdom og allmennfarlig smittsom sykdom, jf. smittevernloven § 1-3 nr. 3, jf. nr. 1, regnes alltid som betydelig skade på legeme eller helse etter [§ 196].»

Innholdet i bokstavene a til d er det samme som bokstav a-c og e i straffeloven 1902 § 195 annet ledd (med unntak for at § 196 annet ledd bokstav c også viser til tidligere overtredelser av § 195, mens det motsatte ikke er tilfellet).

Forsøk er straffbart, jf. straffeloven 1902 § 49. Det samme gjelder medvirkning, jf. straffeloven 1902 § 205.

Etter tredje ledd utelukker villfarelse om alder ikke straffeskyld, med mindre ingen uaktsomhet foreligger i så måte, se nærmere punkt 7.16 nedenfor.

Etter fjerde ledd kan straff falle bort dersom de som har hatt den seksuell omgangen, er omtrent jevnbyrdige i alder og utvikling, se nærmere punkt 7.17 nedenfor.

7.12.2 Straffelovkommisjonens skisse

Straffelovkommisjonen foreslår i sin skisse til § 28-7 en bestemmelse som svarer til straffeloven 1902 § 196 første, tredje og fjerde ledd.

Kommisjonen foreslår videre en bestemmelse om grov seksuell omgang med barn mellom 14 og 16 år i sin skisse til § 28-8. Bestemmelsen er utformet etter mønster av § 28-6 om grov seksuell omgang med barn under 14 år. Kommisjonen mener imidlertid at samleie ikke bør være et eget moment i oppregningen av grovhetsmomenter for seksuell omgang med barn mellom 14 og 16 år. Etter kommisjonens syn vil det i denne aldersgruppen sjeldnere være slik at samleie innebærer en så alvorlig krenkelse at forholdet må subsumeres som grovt, se delutredning VII side 362.

Kommisjonen foreslår en øvre strafferamme på fengsel inntil 6 år for ordinær overtredelse, som innebærer en heving av den øvre strafferammen på ett år sammenlignet med fengsel inntil 5 år etter straffeloven 1902 § 196 første ledd. For grov overtredelse foreslår kommisjonen en øvre strafferamme på fengsel inntil 10 år, som innebærer en senking av den øvre strafferammen sammenlignet med fengsel inntil 15 år etter straffeloven 1902 § 196 annet ledd.

7.12.3 Høringsinstansenes syn

Norsk barne- og ungdomspsykiatrisk forening er uenig i Straffelovkommisjonens synspunkt på hvorvidt samleie bør inngå i vurderingen av om overgrepet er grovt:

> «Vi stiller oss undrende til utvalgets forståelse av at det i denne aldersgruppen sjeldnere vil være slik at samleie er en så alvorlig krenkelse at forholdet må subsumeres som grovt. Alderstrinnet 14-16 år er en særlig sårbar tid når det gjelder utvikling av seksuell identitet og forhold til egen kropp og seksuelle funksjon. Å bli utsatt for seksuelt overgrep med fullbyrdet samleie vil for denne aldersgruppen være særlig grovt, ikke fordi de som barn under 14 år er seksuelt umodne, men fordi de befinner seg i en modningsfase der aktsomhet og respekt er særlig viktig for den videre utviklingen.»

Incestsenteret for Menn, Politidirektoratet, PION og *Oslo politidistrikt* går i mot forslaget om å senke øvre strafferamme ved grov seksuell omgang med barn under 16 år.

7.12.4 Departementets vurdering

7.12.4.1 Seksuell omgang med barn mellom 14 og 16 år

Departementet foreslår i straffeloven 2005 § 302 en bestemmelse om seksuell omgang med barn mel-

lom 14 og 16 år som viderefører innholdet i straffeloven 1902 § 196 første ledd og som hovedsaklig svarer til Straffelovkommisjonens skisse til § 28-7. Det er foreslått et annet punktum som rammer det å få et barn mellom 14 og 16 år til å utføre handlinger som svarer til seksuell omgang med seg selv, se punkt 7.4.1 foran.

For barn mellom 14 og 16 år mener departementet det er grunn til å opprettholde skillet mellom omgang og handling, sml. punkt 7.11.1.4 foran. Denne aldersgruppen vil normalt ha tilstrekkelige språklige forutsetninger og forståelse av egen kropp til at det kan avgjøres hva slags type overgrep som har funnet sted. Det antas at denne aldersgruppen også selv vil kunne oppleve seksuell omgang som mer intimt og integritetskrenkende enn seksuell handling.

Selv om departementet understreker at den seksuelle lavalderen er 16 år og at ingen under 16 år kan gi straffriende samtykke til seksuell omgang, mener departementet at seksuell omgang med barn mellom 14 og 16 år ikke automatisk bør kalles voldtekt slik det foreslås for seksuell omgang med barn under 14 år. Også etter straffeloven 1902 er det en forskjell mellom bestemmelsene om seksuell omgang med barn under 14 og mellom 14 og 16. Det er bare straffeloven 1902 § 195 som har samme strafferammer som straffeloven 1902 § 192 om voldtekt. Derimot skal forslaget til straffeloven 2005 §§ 291 flg. om voldtekt anvendes i konkurrens med forslaget til straffeloven § 302 om seksuell omgang med barn mellom 14 og 16 år dersom vilkårene er oppfylt.

7.12.4.2 Grov seksuell omgang mv. med barn mellom 14 og 16 år

Departementet foreslår i straffeloven 2005 § 303 en bestemmelse om grov seksuell omgang mv. med barn mellom 14 og 16 år som i det vesentligste svarer til straffeloven 1902 § 196 annet ledd og Straffelovkommisjonens skisse til § 28-8. Bestemmelsen fastsetter også forhøyet strafferamme ved tidligere domfellelser for handlinger som nevnt i forslaget til straffeloven 2005 §§ 291, 299 og 302.

7.12.4.3 Strafferammer

Departementet foreslår å videreføre strafferammene i straffeloven 1902 § 196, med den endring at den øvre strafferammen for ordinær overtredelse, som en konsekvens av standardiseringen av strafferammer i straffeloven 2005 heves til fengsel inntil 6 år. Strafferammen for grov seksuell omgang med barn mellom 14 og 16 år foreslås fastsatt til fengsel inntil 15 år, som er i samsvar med den forhøyede strafferammen etter straffeloven 1902 § 196 annet ledd.

7.12.4.4 Straffenivået etter straffeloven 1902

I Rt. 2005 side 126 uttaler Høyesterett seg generelt om straffenivået etter straffeloven 1902 § 196. Saken gjaldt en 30 år gammel mann som hadde hatt samleie med en pike på 14 år og 11 måneder. Fra avgjørelsen avsnitt 9-12 gjengis:

> «(9) Straffelovens kapittel 19 om seksualforbrytelser ble vesentlig revidert i 2000, men det ble ikke foretatt noen realitetsendring av bestemmelsen i § 196 første ledd. Uttalelser i forarbeidene om en generell skjerping av straffenivået ved seksuelle krenkelser overfor barn har imidlertid betydning også for straffutmålingen etter denne bestemmelsen. Dette er allerede fulgt opp i Høyesteretts praksis, jf. blant annet Rt-2002-844og Rt-2004-278, to saker som aktor særlig har fremhevet og som begge gjelder overtredelse av § 196 første ledd begått etter lovendringen.
>
> (10) På side 846 i Rt-2002-844 peker førstvoterende på at straffeloven § 196 første ledd omfatter « forhold av svært forskjellig karakter og grovhet, beroende på fornærmedes og lovbryterens alder og utvikling og omstendighetene for øvrig. Dette må straffutmålingen i den enkelte sak reflektere «. Jeg er enig i dette og understreker at også i forarbeidene til lovrevisjonen i 2000 fremheves at straffen må stå i forhold til lovbruddets grovhet.
>
> (11) I skjerpende retning vektla lagmannsretten at domfelte tok initiativet til fornærmedes besøk, og videre at « fornærmede er en sårbar jente med dårlig selvtillit, og forholdet har noe preg av at domfelte, som er vesentlig eldre og fremstår som mer ressurssterk enn fornærmede, har utnyttet henne». Det ble også vektlagt at domfelte skjenket fornærmede alkohol og at det ikke ble benyttet prevensjon. Jeg er enig i at disse forhold må tillegges vekt i skjerpende retning. Etter min vurdering veier særlig den omstendighet at det dreier seg om en vesentlig eldre og mer erfaren manns utnyttelse av en ung jente – etter at han hadde servert henne alkohol – tungt. Det forhold at domfelte ikke benyttet prevensjon – noe som utsatte fornærmede for å bli gravid, og iallfall for engstelsen for å bli det – bidrar også etter mitt syn til å gjøre forholdet alvorlig.
>
> (12) Begge de tidligere instanser har – om enn i ulik grad – ellers lagt til grunn i skjerpende retning at fornærmede i ettertid har vært preget av angst, som iallfall delvis er en følge av overgrepet. Jeg går ikke nærmere inn på dette,

men nøyer meg med å peke på at det generelt er fare for at et samleie som fornærmede ikke ønsket, kan gi psykiske skadevirkninger, og at dette må tillegges betydning ved straffutmålingen. «

Etter dette fastsatte Høyesterett straffen til fengsel i 120 dager.

7.12.4.5 Straffenivået etter straffeloven 2005 og betydning for nivået etter straffeloven 1902

Med straffeloven 2005 skal det etableres et nytt straffenivå for seksuell omgang med barn mellom 14 og 16 år. I dette punktet angis normalstraffenivået i slike saker etter straffeloven 2005. Med normalstraffenivå mener departementet saker hvor det ikke foreligger spesielle skjerpende eller formildende omstendigheter. En slik angivelse av normalstraffenivå er ikke ment å gjøre straffutmålingen statisk eller skjematisk. Normalstraffenivået angir bare utgangspunktet for vurderingene – hvor på skalaen vurderingene skal starte. Straffen skal fortsatt fastsettes etter en konkret vurdering av omstendighetene i den enkelte sak. Skjerpende eller formildende omstendigheter kan tilsi at straffen fastsettes over eller under normalstraffenivået.

Departementets angivelse av straffenivå er heller ikke ment å begrense utviklingen i straffenivået i tid. Også etter straffeloven 2005 trer i kraft, vil det kunne være behov for justeringer av straffenivået for å reflektere den til enhver tid rådende oppfatning av hva som er riktig straff.

Departementet mener straffenivået for seksuell omgang med barn mellom 14 og 16 år bør skjerpes. Dette gjelder særlig ved samleie. Det vises til synspunktene i punkt 7.5.3.2 og 7.11.3.2 foran.

Den seksuelle lavalderen på 16 år gir uttrykk for at barn under 16 år ikke har forutsetningene for å gi straffriende samtykke til seksuell omgang. Selv om en del av sakene kan være av en annen karakter enn etter bestemmelsen om seksuell omgang med barn under 14 år, kan også seksuell omgang med barn mellom 14 og 16 år være alvorlige straffbare forhold, selv om graden av straffverdighet vil kunne variere avhengig av fornærmedes og gjerningspersonens alder, utvikling og forhold seg imellom. Departementet viser til uttalelsen fra Norsk barne- og ungdomspsykiatrisk forening gjengitt foran i punkt 7.12.3 der foreningen fremhever at alderstrinnet 14-16 år er en særlig sårbar tid når det gjelder utvikling av seksuell identitet og forhold til egen kropp og seksuelle funksjon. Foreningen uttaler at det å bli utsatt for seksuelt overgrep med fullbyrdet samleie for denne aldersgruppen vil kunne være særlig grovt fordi barna befinner seg i en modningsfase der aktsomhet og respekt er særlig viktig for den videre utviklingen.

Departementet mener normalstraffenivået for seksuell omgang som består i samleie, der det verken foreligger skjerpende eller formildende omstendigheter, bør være rundt fengsel i 6 måneder. Med samleie menes her innføring av penis eller gjenstand i skjede- eller endetarmsåpning eller innføring av penis i fornærmedes munn. Det klare utgangspunktet er at straffen skal være ubetinget.

Bestemmelsen om seksuell omgang med mindreårige inneholder ikke noe vilkår om tvang, utnyttelse eller maktmisbruk. Det bør derfor ikke være formildende i straffutmålingen at den seksulle omgangen ikke er oppnådd ved slike midler. Er den det, er dette straffskjerpende og kan gi grunnlag for å anvende andre straffebestemmelser i konkurrens.

I flere avgjørelser har Høyesterett tatt stilling til hvilken betydning det skal ha at fornærmede og tiltalte har hatt et kjærlighetsforhold. I Rt. 2004 side 278 hadde en på gjerningstidspunktet 27 år gammel mann hatt samleie med en 14 år gammel jente som han hadde møtt på internett. Det hadde utviklet seg til et kjærlighetsforhold mellom dem, og forholdet var akseptert av fornærmedes foreldre inntil domfeltes riktige alder og bakgrunn kom frem. I lagmannsretten ble straffen fastsatt til fengsel i 60 dager hvorav 21 dager ble gjort betinget. Høyesteretts flertall på tre dommere mente at straffen burde settes til ubetinget fengsel i 60 dager. Flertallet la vekt på den store aldersforskjellen og betydelige ulikhet i livserfaring. Fra avsnitt 11-13 i flertallets begrunnelse gjengis:

«(11) Som begrunnelse for å gjøre straffen delvis betinget, fremhever lagmannsrettens flertall at det mellom domfelte og fornærmede besto et gjensidig kjærlighetsforhold, og at det ikke var «holdepunkter for at domfelte utnyttet fornærmede i denne konkrete saken». For meg er imidlertid et helt sentralt moment ved straffutmålingen at domfelte i det hele tatt etablerte en slik kontakt med fornærmede at dette utviklet seg til et kjærlighetsforhold. Dette skjedde til tross for at han på et meget tidlig tidspunkt hadde fått kunnskap om at hun nettopp var fylt 14 år. Jeg kan ikke se at den aksept av forholdet som han senere opplevde fra fornærmedes foreldre, kan tillegges nevneverdig vekt i formildende retning.

(12) Mindretallet i lagmannsretten la vekt på at det er svært lett for en voksen mann å komme i kontakt med mindreårige på Internett. Dette kan skape sterke følelser hos den mindreårige som uten en voksens motforestillinger deretter blir gjenstand for spesiell oppmerk-

somhet fra en langt eldre mann. Jeg er enig med mindretallet i at mindreårige har behov for sterk beskyttelse mot seksuelle krenkelser i en slik situasjon.

(13) Jeg er etter dette kommet til at straffen bør settes til ubetinget fengsel i 60 dager. Jeg har da tatt hensyn til at domfelte tilsto forholdet i det første politiavhøret, og at han dermed sparte fornærmede og hennes familie for den ytterligere belastning det ville være å bli mistrodd, jf. straffeloven § 59 annet ledd.»

Mindretallet på to dommere mente lagmannsrettens straffutmåling burde opprettholdes. Fra avsnitt 16 og 17 i mindretallets votum gjengis:

«(16) Jeg legger til grunn at det – forskjellen i alder og livserfaring til tross – har foreligget et gjensidig og oppriktig kjærlighetsforhold mellom domfelte og fornærmede. Forholdet var også kjent og akseptert av pikens foreldre. Jeg er enig med lagmannsretten i at forholdet vanskelig kan karakteriseres som noen utnyttelse av henne. At den første kontakten skjedde via Internett, er etter mitt syn uten betydning i denne saken.

(17) Ved straffutmålingen legger jeg større vekt på kjærlighetsforholdet enn det førstvoterende synes å gjøre. I dommen i Rt-2002-730, som førstvoterende viser til – og der straffen ble satt til 60 dager fengsel – var aldersforskjellen mindre, men det dreide seg ikke om et kjærlighetsforhold, og det forelå dessuten et preg av utnyttelse.»

Departementet vil bemerke at bestemmelsene om seksuell omgang med mindreårige i utgangspunktet beskytter mindreårige mot enhver form for seksuell omgang, også om den skjer i et kjærlighetsforhold. Poenget i bestemmelsene er nettopp at mindreårige ikke straffriende kan samtykke til seksuell omgang. Departementet mener en tilsvarende sak bør anses som et normaltilfelle av overtredelse av bestemmelsen om seksuell omgang med barn mellom 14 og 16 år slik at straffenivået bør heves og det ikke vil være grunnlag for å vurdere betinget reaksjon.

Bestemmelsen om mulighet for straffbortfall i situasjoner der de som har hatt den seksuelle omgangen er omtrent jevnbyrdige i alder og utvikling, gir etter departementet den nødvendige fleksibiliteten for å justere anvendelsen av bestemmelsen. Utenfor disse tilfellene er det grunn til å vise varsomhet med å tillegge det noen større vekt i straffutmålingen at det var et forhold mellom fornærmede og domfelte. I mange tilfeller vil selve det å etablere et slikt forhold med en person under den seksuelle lavalder, være kritikkverdig, jf. også flertallets votum i Rt. 2004 side 278 gjengitt foran. Selv om fornærmede og domfelte oppfatter seg som kjærester, betyr ikke det at dette forholdet er jevnbyrdig eller at den mindreårig ikke har behov for den beskyttelsen som straffeloven gir.

Etter departementets syn bør betraktningene foran om straffenivået ha betydning også for straffenivået etter straffeloven 1902. Også før straffeloven 2005 trer i kraft vil det, under forutsetning av at Stortinget slutter seg til forslaget, være grunnlag for en gradvis heving av straffenivået for å fange opp den utviklingen i synet på straffenivå som denne proposisjonen gir uttrykk for.

7.13 Seksuell handling med barn mellom 14 og 16 år

7.13.1 Gjeldende rett

Straffeloven 1902 § 200 annet ledd første punktum rammer den som foretar seksuell handling med barn under 16 år.

Bestemmelsen gjelder uavhengig av om fornærmede har samtykket i handlingen.

Innholdet i begrepet seksuell handling er beskrevet i punkt 7.4.1 foran.

Den øvre strafferammen er fengsel inntil 3 år. Etter straffeloven 1902 § 200 tredje ledd heves den øvre strafferammen til fengsel inntil 6 år dersom handlingen er begått under særdeles skjerpende omstendigheter. Ved avgjørelsen av om særdeles skjerpende omstendigheter foreligger, skal det særlig legges vekt på hvor lang tid forholdet har pågått, om handlingen er misbruk av slektskapsforhold, omsorgsforhold, stilling, avhengighetsforhold eller nært tillitsforhold og om handlingen er begått på en særlig smertefull eller krenkende måte.

Etter straffeloven 1902 § 200 fjerde ledd gjelder straffeloven 1902 § 196 tredje og fjerde ledd om aktsomhetskravet til fornærmedes alder og mulighet for straffbortfall ved jevnbyrdighet i alder og utvikling tilsvarende, se nærmere nedenfor i punkt 7.16 og 7.17.

Forsøk er straffbart, jf. straffeloven 1902 § 49. Det samme gjelder medvirkning, jf. straffeloven 1902 § 205.

7.13.2 Straffelovkommisjonens skisse og høringsinstansenes syn

Straffelovkommisjonen foreslår i sin skisse til § 28-13 en bestemmelse som svarer til straffeloven 1902 § 200 annet og fjerde ledd. Kommisjonen ser ikke behov for å videreføre den forhøyede strafferam-

men ved særdeles skjerpende omstendigheter i straffeloven 1902 § 200 tredje ledd. Kommisjonen mener det er tilstrekkelig å legge vekt på momentene i tredje ledd innenfor den ordinære strafferammen, se delutredning VII side 364.

Ingen *høringsinstanser* uttaler seg om forslaget.

7.13.3 Departementets vurdering

Departementet foreslår å videreføre innholdet i straffeloven 1902 § 200 annet ledd første punktum, se forslag til straffeloven 2005 § 304. Siden departementet i punkt 7.11.1.4 foran foreslår å innta kvalifiserte seksuelle handlinger med barn under 14 år i bestemmelsen om voldtekt av barn under 14 år, er departementet enig med Straffelovkommisjonen i at det ikke er behov for en bestemmelse om grov seksuell handling med barn under 16 år med forhøyet strafferamme. De mest alvorlige tilfellene vil være dekket av forslaget til straffeloven 2005 § 299. Utenfor disse tilfellene er den øvre strafferammen på fengsel inntil 3 år i forslaget til straffeloven § 304 tilstrekkelig. Departementet er enig med kommisjonen i at de momentene som er nevnt i straffeloven 1902 § 200 tredje ledd bør tillegges skjerpende vekt i straffutmålingen.

Om straffeloven 1902 § 200 annet ledd annet punktum, se forslag til straffeloven 2005 § 306 og punkt 7.14 nedenfor.

7.14 Seksuelt krenkende atferd mv. overfor barn under 16 år

7.14.1 Gjeldende rett

Straffeloven 1902 § 201 første ledd bokstav c rammer den som i ord eller handling utviser seksuelt krenkende eller annen uanstendig atferd i nærvær av eller overfor barn under 16 år. Hva som regnes som slik atferd, er en rettslig standard og må fortolkes i lys av sammenhengen atferden inngår i. Blotting og slibrigheter er typiske eksempler på atferd som rammes av bestemmelsen. Det har ingen betydning for straffbarheten hvordan barnet har oppfattet hendelsen, men det må være et minstekrav at vedkommende var i stand til å registrere det som foregikk, jf. Ot.prp. nr. 28 (1999-2000) side 116-117.

Ved lov 13. april 2007 nr. 14 ble det presisert i straffeloven 1902 § 201 annet ledd at atferd som nevnt i bestemmelsen anses forøvet overfor noen også når den er skjedd gjennom bruk av telefon, internett eller annen elektronisk kommunikasjon.

Straffeloven 1902 § 200 annet ledd annet punktum rammer den som forleder et barn under 16 år til å utvise seksuelt krenkende eller annen uanstendig atferd som nevnt i § 201. Med forledelse menes ulike former for psykisk påvirkning, som lokking eller luring, jf. Ot.prp. nr. 28 (1999-2000) side 116.

I en dom av Eidsivating lagmannsrett 1. april 2008 er det problematisert hva som ligger i henvisningen til § 201 i § 200 annet ledd annet punktum. Lagmannsretten kom til at det ikke var noe krav at den seksuelt krenkende eller uanstendige atferden er utvist på en måte som dekkes av bokstav a til c i § 201, det vil si på offentlig sted, i nærvær av eller overfor noen som ikke har samtykket til det eller i nærvær av eller overfor barn under 16 år. Det straffverdige er selve det å forlede den mindreårige til å utvise seksuell atferd, selv om bare gjerningspersonen er til stede eller iakttar atferden gjennom elektronisk kommunikasjon. Departementet er enig i denne forståelsen av bestemmelsen.

Den ordinære øvre strafferammen er fengsel inntil 3 år.

Etter tredje ledd heves den øvre strafferamme til fengsel inntil 6 år dersom handlingen er begått under særdeles skjerpende omstendigheter. Ved avgjørelsen av om særdeles skjerpende omstendigheter foreligger, skal det særlig legges vekt på hvor lang tid forholdet har pågått, om handlingen er misbruk av slektskapsforhold, omsorgsforhold, stilling, avhengighetsforhold eller nært tillitsforhold og om handlingen er begått på en særlig smertefull eller krenkende måte.

Etter § 200 fjerde ledd gjelder § 196 tredje og fjerde om aktsomhetskravet til fornærmedes alder og mulighet for straffbortfall ved jevnbyrdighet i alder og utvikling tilsvarende, se nærmere nedenfor i punkt 7.16 og 7.17.

Forsøk er straffbart, jf. straffeloven 1902 § 49. Det samme gjelder medvirkning, jf. straffeloven 1902 § 205.

7.14.2 Straffelovkommisjonens skisse og høringsinstansenes syn

Straffelovkommisjonen foreslår i sin skisse til § 28-14 en bestemmelse som svarer til straffeloven 1902 § 201. Kommisjonen antar det er tilstrekkelig med strafferamme i det lavere sjiktet, se delutredning VII side 366.

Straffelovkommisjonen foreslår i sin skisse til § 28-13 å videreføre straffeloven 1902 § 200 annet ledd annet punktum.

Ingen *høringsinstanser* uttaler seg om forslagene.

7.14.3 Internasjonale forpliktelser

Artikkel 22 i Europarådets konvensjon om beskyttelse av barn mot seksuell utnytting og seksuelt misbruk lyder slik (i engelsk originalversjon):

> «Article 22 – Corruption of children
> Each Party shall take the necessary legislative or other measures to criminalise the intentional causing, for sexual purposes, of a child who has not reached the age set in application of Article 18, paragraph 2, to witness sexual abuse or sexual activities, even without having to participate.»

I uoffisiell norsk oversettelse lyder bestemmelsen slik:

> «Artikkel 22 – Korrumpering av barn
> Hver part skal ved lovgivning eller på annen måte treffe de tiltak som er nødvendige for å kriminalisere en handling som går ut på forsettlig å bevirke, for seksuelle formål, at et barn som ikke har nådd den alder som er fastsatt i henhold til artikkel 18 nr. 2, er vitne til seksuelt misbruk eller seksuelle aktiviteter, selv om det ikke må delta.»

Alderen som det vises til, er den seksuelle lavalderen som hver konvensjonspart selv skal fastsette, jf. artikkel 18 nr. 2.

Etter artikkel 24 er konvensjonspartene også forpliktet til å straffe medvirkning til og forsøk på overtredelser av straffebestemmelsene etablert i medhold av konvensjonen.

7.14.4 Departementets vurdering

Departementet foreslår å regulere seksuelt krenkende eller annen uanstendig atferd utøvet av gjerningspersonen selv og det å forlede mindreårige til å utvise slik atferd i samme bestemmelse, se forslag til straffeloven 2005 § 305. Bestemmelsen viderefører innholdet i straffeloven 1902 § 200 annet ledd annet punktum og § 201 første ledd bokstav c. Bestemmelsen er foreslått utvidet til å gjelde også den som «tvinger» et barn til å utvise seksuelt krenkende eller annen uanstendig atferd.

Etter departementets syn oppfyller forslaget forpliktelsene i artikkel 22 Europarådets konvensjon om beskyttelse av barn mot seksuell utnytting og seksuelt misbruk som det er vist til i punkt 7.14.3 foran. Å ha seksuell omgang i nærvær av mindreårige, vil rammes både av straffeloven 1902 § 201 første ledd bokstav c og forslaget til straffeloven 2005 § 305 bokstav a. Norsk rett går også lenger enn konvensjonens krav blant annet siden det ikke er noe vilkår for straff i den norske bestemmelsen eller i forslaget til ny bestemmelse om tvang, press eller lokking. Hvis den mindreårige blir tvunget eller presset, bør dette anses som skjerpende omstendigheter i straffutmålingen. Det samme gjelder hvis den mindreårige blir utsatt for å være vitne til seksuelt *misbruk* av andre. Konvensjonens krav til kriminalisering av medvirkning og forsøk er dekket gjennom straffeloven 2005 § 15 og 16.

Av lovtekniske grunner videreføres ikke straffeloven 1902 § 201 annet ledd som presiserer at atferd anses forøvet overfor noen også når den forøvet gjennom bruk av elektronisk kommunikasjon. Dette er en teknisk endring som ikke påvirker innholdet i bestemmelsen, jf. punkt 7.9.3. foran.

7.15 Avale om møte for å begå seksuelt overgrep

7.15.1 Gjeldende rett

Straffeloven 1902 § 201 a rammer den som har avtalt et møte med barn under 16 år og som med forsett om å ha seksuell omgang eller foreta seksuell handling med noen under 16 år har kommet frem til møtestedet eller et sted hvor møtestedet kan iakttas.

Etter § 201 a annet ledd utelukker villfarelse om fornærmedes alder ikke straffskyld, med mindre ingen uaktsomhet foreligger i så måte. Selv om bestemmelsen viser til at gjerningspersonen må ha «forsett» om å ha seksuell omgang eller foreta seksuell handling med noen under 16 år, er det tilstrekkelig for straffskyld at gjerningspersonen har forsett om å ha seksuell omgang eller handling og har utvist den laveste graden av uaktsomhet med hensyn til barnets alder.

Etter § 201 a tredje ledd kan straff etter bestemmelsen falle bort dersom de som har avtalt å møtes, er omtrent jevnbyrdige i alder og utvikling.

Bestemmelsen ble tilføyd ved lov 13. april 2007 nr. 14 og trådte i kraft straks.

7.15.2 Internasjonale forpliktelser

Artikkel 23 i Europarådets konvensjon om beskyttelse av barn mot seksuell utnytting og seksuelt misbruk gjelder såkalt «grooming». Partene er forpliktet til å kriminalisere et forsettlig forslag om et møte fremsatt av en voksen person til et barn under den seksuelle lavalder, hvis formålet med møtet er å begå en handling som nevnt i artikkel 18 paragraf 1 a (seksuelle aktiviteter med mindreårige) eller artikkel 20 nr. 1 a (produksjon av fremstilling av seksuelle overgrep mot barn eller fremstilling som sek-

sualiserer barn, i konvensjonen kalt barnepornografi) og forslaget etterfølges av handlinger som leder frem mot et møte. Bestemmelsen er begrenset til tilfeller der den forutgående kontakten skjer gjennom bruk av informasjons- og kommunikasjonsteknologi.

I engelsk originalversjon lyder bestemmelsen slik:

> «Article 23 – Solicitation of children for sexual purposes
> Each Party shall take the necessary legislative or other measures to criminalise the intentional proposal, through information and communication technologies, of an adult to meet a child who has not reached the age set in application of Article 18, paragraph 2, for the purpose of committing any of the offences established in accordance with Article 18, paragraph 1a or Article 20, paragraph 1a against him or her, where this proposal has been followed by material acts leading to such a meeting.»

I uoffisiell norsk oversettelse lyder bestemmelsen slik:

> «Artikkel 23 – Bearbeiding av barn for seksuelle formål
> Hver part skal ved lovgivning eller på annen måte treffe de tiltak som er nødvendige for å kriminalisere et forsettlig forslag, ved hjelp av informasjons- og kommunikasjonsteknologi, fra en voksen om å møte et barn som ikke har nådd den alder som er fastsatt i henhold til artikkel 18 nr. 2, for det formål å begå en handling fastsatt som straffbar etter artikkel 18 nr. 1 bokstav a eller artikkel 20 nr. 1 bokstav a mot ham eller henne, når forslaget har vært etterfulgt av konkrete handlinger som leder frem til et slikt møte.»

Etter artikkel 24 er konvensjonspartene også forpliktet til å straffe medvirkning til og forsøk på overtredelser av straffebestemmelsene etablert i medhold av konvensjonen.

7.15.3 Departementets vurdering

Straffeloven 1902 § 201 a ble vedtatt etter at Straffelovkommisjonen avga delutredning VII. Bestemmelsen er derfor ikke omtalt i kommisjonens skisse til seksuallovbruddskapittel. Straffeloven 1902 § 201 a var imidlertid på høring før bestemmelsen ble vedtatt ved lov 13. april 2007 nr. 14, se redegjørelse i Ot.prp. nr. 18 (2006-2007) om lov om endringer i straffeloven 1902 mv. (straffebud om å møte et barn med forsett om å begå seksuelt overgrep mv.).

Departementet har ikke opplysninger om at bestemmelsen har vært anvendt. Saksforholdet i avgjørelsen inntatt i Rt. 2008 side 867 synes imidlertid å gi et eksempel på et hendelsesforløp der bestemmelsen kunne ha hatt betydning hvis det hadde skjedd etter at straffeloven 1902 § 201 a var vedtatt og trådt i kraft. Fra beskrivelsen av hendelsesforløpet i dommens avsnitt 13-16 gjengis:

> «(13) Etter det lagmannsretten har lagt til grunn, kom tiltalte i kontakt med fornærmede på chattekanalen sol.no våren 2005. Tiltalte omtalte seg som « mann 48 år «, mens fornærmede oppgav at hun fylte 18 år 14. juli 2005, og at hun hadde ett barn. Ut over våren og sommeren 2005 hadde tiltalte og fornærmede en del kontakt på internett og via SMS. Blant annet sendte tiltalte 14. juli 2005 en SMS hvor han gratulerte fornærmede med 18-årsdagen. Kontakten opphørte ut på høsten 2005, men 4. april 2006 tok fornærmede ny kontakt via SMS. Hun presenterte seg nå som « B med 2 barn «. Etter en lengre utveksling av tekstmeldinger ble de enige om å møtes på ettermiddagen dagen etter ved Lambertseter senter. De avtalte blant annet at tiltalte skulle bidra med penger til ny mobiltelefon til fornærmede, og at de deretter skulle dra på et hotell for å ha seksuell omgang.
>
> (14) I samsvar med denne avtalen kjørte tiltalte 5. april 2006 til Lambertseter og hentet fornærmede ca. kl. 16.00. Etter først å ha vært innom to butikker for å lete etter den mobiltelefon som fornærmede ønsket seg, kjørte de til Alnabru Teleshop, hvor fornærmede kjøpte en Sony Ericsson mobiltelefon til kr 3 290. Det er noe uklart hvor stor del av kjøpesummen tiltalte betalte, men etter det tingretten og lagmannsretten har lagt til grunn, betalte han i alle fall en ikke uvesentlig del av denne.»
>
> (15) Tiltalte har erkjent, og det er bekreftet av fornærmede, at tiltalte under bilturen befølte fornærmedes bryster utenpå klærne. Lagmannsretten har også funnet det bevist at tiltalte under bilturen la hånden på fornærmedes lår. Disse handlingene er grunnlaget for domfellelsen for overtredelse av straffeloven § 200 andre ledd første punktum (tiltalens post II).
>
> (16) Etter at mobiltelefonen var innkjøpt, kjørte tiltalte og fornærmede til Thon Hotel Opera ved Oslo S. Da de ankom hotellet, var klokken blitt nærmere 17.30. Mens tiltalte sjekket inn, gikk fornærmede på toalettet i hotellets resepsjonsområde. Etter planen skulle de umiddelbart etter innsjekking gå på hotellrommet og ha seksuell omgang. Tiltalte betalte for hotellrommet med sitt bankkort, men da fornærmede kom fra toalettet, meddelte hun at hun likevel ikke ville gjennomføre planen. Dette ble akseptert av tiltalte, som deretter kjørte henne hjem.»

Høyesterett kom til at grensen for straffbart for-

søk på seksuell omgang med barn under 16 år ikke var overskredet.

Departementet fastholder de vurderingene som ble gjort i Ot.prp. nr. 18 (2006-2007) om behovet for bestemmelsen. Forslaget til straffeloven 2005 § 306 viderefører innholdet i straffeloven 1902 § 201 a – med en viss utvidelse for å oppfylle Europarådets konvensjon om beskyttelse av barn mot seksuell utnytting og seksuelt misbruk. Utvidelsen består i at forsett om produksjon av fremstilling av seksuelle overgrep mot barn eller som seksualiserer barn, jf. forslaget til straffeloven 2005 § 311 bokstav a, likestilles med forsett om begå seksuell omgang eller handling med barn under 16 år.

Når loven bruker uttrykket «og som med forsett om å begå en handling som nevnt i ...» er det tilstrekkelig at forsettet dekker den typen handling som er oppregnet (seksuell omgang, handling eller produksjon av fremstilling av seksuelle overgrep mot barn eller som seksualiserer barn). Barnets alder trenger ikke å være dekket av forsettet. Her gjelder et strengt aktsomhetskrav, se straffeloven 2005 § 307 første punktum og punkt 7.16 nedenfor.

At konvensjonsbestemmelsen bruker uttrykket «the intentional proposal» mens den norske bestemmelsen krever «avtale» kan ikke ha betydning siden også konvensjonsbestemmelsen krever at forslaget «has been followed by material acts leading to such a meeting». Forslaget må altså ha ledet frem til en forventning om et møte. I den forklarende rapporten til konvensjonen er det sagt at «this requires concrete actions, such as, for example, the fact of the perpetrator arriving at the meeting place».

I Ot.prp. nr. 18 (2006-2007) side 30 er det sagt følgende om avtalevilkåret i straffeloven 1902 § 201 a:

> «Begrepet «avtale» må tolkes vidt. Det er ikke nødvendig at det foreligger en eksplisitt avtale om å møtes. Det avgjørende må være at tiltalte har hatt en begrunnet forventning om å treffe barnet på et bestemt sted innenfor et bestemt tidsrom.»

Straffeloven 1902 § 201 a og forslaget til straffeloven 2005 § 306 suppleres dessuten av forsøksansvaret etter straffeloven 1902 § 49 og straffeloven 2005 § 16. Det norske straffansvaret må følgelig anses for å oppfylle forpliktelsene i konvensjonsbestemmelsen.

Straffeloven 2005 § 15 oppfyller konvensjonens krav til medvirkning.

7.16 Skyldkravet for fornærmedes alder

7.16.1 Gjeldende rett

Etter straffeloven 1902 § 195 tredje ledd gjelder etter ordlyden et objektivt ansvar for fornærmedes alder. Høyesterett i plenum kom imidlertid i Rt. 2005 side 833 til at dette vilkåret var i strid med uskyldspresumsjonen i den europeiske menneskerettskonvensjon (EMK) artikkel 6 nr. 2. Høyesterett ga anvisning på at bestemmelsen måtte tolkes på samme måte som straffeloven 1902 § 196 tredje ledd slik at den gir plass for en aktsomhetsvurdering.

Etter straffeloven 1902 § 196 tredje ledd gjelder et strengt aktsomhetskrav med hensyn til fornærmedes alder. Om dette kravet sa Høyesterett i Rt. 2005 side 833 at det er «et meget strengt kriterium, hvor siktede må utvise aktivitet for å bevise at han er uskyldig ved å redegjøre for konkrete omstendigheter som kan underbygge at han har vært aktsom i relasjon til fornærmedes alder.»

Det er ikke tilstrekkelig om tiltalte har stolt på fornærmedes egne opplysninger om alder eller basert seg på fornærmedes utseende, se for eksempel Rt. 2008 side 867.

Aktsomhetskravet med hensyn til fornærmedes alder gjelder tilsvarende for seksuell handling med barn under 16 år og for å forlede et barn under 16 år til å utvise seksuelt krenkende eller annen uanstendig atferd, jf. straffeloven 1902 § 200 fjerde ledd med henvisning til § 196 tredje og fjerde ledd. Det samme gjelder for den som møter et barn med forsett om å begå seksuelt overgrep, jf. straffeloven 1902 § 201 a annet ledd.

Derimot gjelder det ikke noe særskilt aktsomhetskrav for fornærmedes alder ved seksuelt krenkende eller annen uanstendig atferd i nærvær av eller overfor mindreårige, jf. straffeloven 1902 § 201 første ledd bokstav c. I disse tilfellene kreves det dermed forsett også om fornærmedes alder.

Etter straffeloven 1902 § 203 tredje ledd gjelder et vanlig aktsomhetskrav til fornærmedes alder. Tiltalte må ha vært i aktsom god tro om fornærmedes alder for å gå fri av straffansvar.

Straffeloven 1902 § 204 a annet ledd rammer uaktsom befatning med fremstilling av seksuelle overgrep mot barn eller fremstilling som seksualiserer barn, som nevnt i første ledd. Som barn regnes personer som er eller fremstår som under 18 år. Når skyldkravet i annet ledd er uaktsomhet, må dette også gjelde for barnets alder.

7.16.2 Straffelovkommisjonens skisse og høringsinstansenes syn

Straffelovkommisjonen foreslår å opprettholde barnets alder som et objektivt straffbarhetsvilkår i bestemmelsen om seksuell omgang med barn under 14 år, se delutredning VII side 362. Kommisjonen mener at man av rettstekniske grunner burde avskjære enhver form for bevisførsel om subjektiv skyld knyttet til barnets alder. Delutredning VII ble imidlertid avgitt før Høyesteretts avgjørelse i Rt. 2005 side 833.

I skissen til § 28-7 om seksuell omgang med barn mellom 14 og 16 år foreslår kommisjonen å endre skyldkravet for barnets alder til simpel uaktsomhet. Dette har antagelig også betydning for skissen til § 28-13 om seksuell handling med mindreårig hvor det foreslås inntatt en bestemmelse som svarer til straffeloven 1902 § 200 annet og fjerde ledd.

Redd Barna støtter kommisjonens forslag om å videreføre alder som et objektivt straffbarhetsvilkår ved overgrep mot barn under 14 år.

7.16.3 Departementets vurdering

Departementet er prinsipielt enig med Straffelovkommisjonen og Redd Barna i at det gir sterkest beskyttelse for barn om alder opprettholdes som et objektivt straffbarhetsvilkår. Med en slik regel vil barnet være spart for bevisførsel om fremtoning og oppførsel som kan være belastende.

Det foreligger ingen EMD-avgjørelser som direkte gjelder spørsmålet. De EMD-avgjørelsene som Høyesterett bygget på i Rt. 2005 side 833 gjaldt helt andre rettsområder. Departementet er også etter Høyesteretts avgjørelse i Rt. 2005 side 833 blitt oppmerksom på at den engelske Sexual Offences Act 2003 etablerer et objektivt straffansvar for barnets alder ved seksuelle overgrep mot barn under 13 år. I R v. G kom Court of Appeal (Criminal Division) til at det objektive ansvaret for barnets alder var forenlig med EMK artikkel 6 nr. 2. Videre ankeprøving av dette spørsmålet ble ikke tillatt.

På grunnlag av Rt. 2005 side 833 har departementet likevel kommet til at fornærmedes alder ikke bør opprettholdes som et objektivt straffbarhetsvilkår for seksuell omgang med barn under 14 år. Departementet foreslår i stedet en generell bestemmelse i straffeloven 2005 § 307 første punktum som oppstiller et strengt aktsomhetskrav for barnets alder for alle bestemmelser som gjelder barn under den seksuelle lavalder hvor barnets alder er det sentrale vilkåret for straffansvar. Forslaget til straffeloven 2005 § 307 første punktum dekker følgelig voldtekt av barn under 14 år, seksuell omgang med barn mellom 14 og 16 år, seksuell handling med barn under 16 år, seksuell atferd overfor barn under 16 år (herunder forledelse av barn under 16 år til å utvise slik atferd) og avtale om møte for å begå seksuelt overgrep. At regelen også gjelder for den som utviser seksuelt krenkende eller annen uanstendig atferd i nærvær av eller overfor en mindreårig, er en utvidelse i forhold til straffeloven 1902. Departementet mener det er grunn til å etablere et strengt ansvar for seksuell kontakt med unge personer. I flere tilfeller synes også den seksuelle kontakten å bli innledet ved seksuelt krenkende eller annen uanstendig atferd for deretter å gå over til fysisk seksuell kontakt.

Bestemmelsen viderefører samme aktsomhetsnorm som i straffeloven 1902 § 196 tredje ledd.

Departementet har vurdert om det skjerpede aktsomhetskravet også burde gjelde for bestemmelser som beskytter barn under 18 år, for eksempel bestemmelsen om kjøp av seksuelle tjenester fra mindreårige. For disse bestemmelsene er imidlertid barnets alder ikke det eneste og heller ikke nødvendigvis det mest sentrale vilkåret for straffansvar. Det kan også være vanskeligere å bedømme om noen er under eller over 18 år enn en lavere aldersgrense. Departementet har derfor kommet til at det i disse bestemmelsene vil være tilstrekkelig med et alminnelig aktsomhetskrav om fornærmedes alder, se forslag til straffeloven 2005 § 307 annet punktum med henvisninger til § 295 bokstav c om å utnytte en person under 18 år i en særlig sårbar livssituasjon, § 309 om kjøp av seksuelle tjenester fra mindreårige og § 310 om overværelse av fremvisning av seksuelle overgrep mot barn eller fremvisning som seksualiserer barn. Der barnet er under 16 år og bestemmelsene om mindreårighet kan anvendes i konkurrens med §§ 295, 309 og 310, vil det strenge aktsomhetskravet gjelde for bestemmelsene om mindreårighet.

7.17 Mulighet for straffbortfall

7.17.1 Gjeldende rett

Etter straffeloven 1902 § 195 fjerde ledd, § 196 fjerde ledd, § 200 fjerde ledd, jf. § 196 fjerde ledd og § 201 a tredje ledd kan straffansvaret etter bestemmelsene falle bort eller settes under minstestraffen dersom de involverte er omtrent jevnbyrdige i alder og utvikling.

Vilkårene om jevnbyrdighet i alder og utvikling er kumulative. Det vil si at begge vilkår må være oppfylt for at straff skal kunne falle bort på dette grunnlaget – partene må være jevnbyrdige *både* i alder og utvikling.

I Rt. 2003 side 442 avsnitt 9-11 sier Høyesterett følgende generelt om straffbortfallsregelen i straffeloven 1902 § 195 og 196:

«(9) Vilkårene etter bestemmelsen om straffbortfall er kumulative; partene må være omtrent jevnbyrdige både med hensyn til alder og utvikling. Spørsmålet om jevnbyrdighet i utvikling vil bero på en vurdering av partenes fysiske og psykiske utvikling.

(10) Det foreligger lite nyere praksis fra Høyesterett om § 195 fjerde ledd. I en avgjørelse tilbake fra 1974 som gjaldt samleie med en pike på 13 år, ble en aldersforskjell på 3 1/2 år ansett for stor til at bestemmelsen kunne anvendes, jf. Rt-1974-746. Derimot er det flere avgjørelser om den tilsvarende bestemmelse i § 196 fjerde ledd. Jeg viser blant annet til Rt-1990-1217og særlig til Rt-1994-1000. I sistnevnte avgjørelse ble en aldersforskjell på 3 år og 11 måneder akseptert i forhold til en jente på 14 år og 3 måneder. Det ble fremhevet at aldersforskjellen må ses i sammenheng med partenes alderstrinn og utvikling.

(11) Aktor har anført at det går et markert skille mellom straffeloven § 195 fjerde ledd og § 196 fjerde ledd og begrunner dette med at det er vesentlig mer straffverdig å ha seksuell omgang med et barn under 14 år enn med en ungdom mellom 14 og 16 år. Skal det bli tale om straffbortfall etter straffeloven § 195 fjerde ledd, kan det – anføres det – ikke dreie seg om mer enn små aldersforskjeller. Etter mitt syn er det ikke grunnlag for å stille opp en slik skarp grense ved praktiseringen av disse to bestemmelsene, som legger opp til konkrete vurderinger av alder og utvikling for å avverge domfellelser som kan oppfattes som urimelige. Noe annet er at partenes alderstrinn har betydning ved den nærmere vurdering. Det kan være grunn til å akseptere noe større aldersforskjeller når fornærmede er over 14 år, enn når vedkommende er under 14 år. Slik er praksis også forstått i forarbeidene ved lovendringen i 2000, jf. Ot.prp.nr.28 (1999-2000) på side 54. «

I den konkrete saken valgte Høyesterett å frifinne på grunnlag av en aldersforskjell på 2 år og 10 måneder. De involverte tilhørte samme ungdomsmiljø og hadde samme venner.

7.17.2 Straffelovkommisjonens skisse og høringsinstansenes syn

Straffelovkommisjonen foreslår i sine skisser til § 28-5 om seksuell omgang med barn under 14 år, § 28-7 om seksuell omgang med barn mellom 14 og 16 år og § 28-13 om seksuell handling mv. med mindreårig å videreføre bestemmelsen om mulighet for straffbortfall ved jevnbyrdighet i alder og utvikling.

Ingen *høringsinstanser* har merknader til forslaget.

7.17.3 Departementets vurdering

Departementet foreslår en generell bestemmelse (straffeloven 2005 § 308) om mulighet for straffbortfall eller nedsettelse av straffen under minstestraffen i § 300 som gjelder for forslagene til straffeloven 2005 §§ 299-304, § 305 bokstav b annet alternativ og § 306. Bestemmelsen viderefører de tilsvarende bestemmelsene i straffeloven 1902, se punkt 7.17.1 foran.

De terminologiske endringene ved at seksuell omgang med barn under 14 år er foreslått kalt voldtekt og at de forhøyede strafferammene er knyttet til grove overtredelser, er ikke ment å innvirke på muligheten for straffbortfall på grunnlag av jevnbyrdighet i alder og utvikling. Departementet vil likevel bemerke at det i utgangspunktet skal mye til for at straffen skal falle bort på dette grunnlaget dersom noen av vilkårene i bestemmelsene om grov overtredelse er oppfylt.

Muligheten for straffbortfall på grunnlag av jevnbyrdighet i alder og utvikling gjelder bare for bestemmelsene som retter seg mot mindreårighet, ikke for bestemmelser som retter seg mot for eksempel manglende frivillighet. Hvis bestemmelsene om manglende frivillighet anvendes i konkurrens, tilsier imidlertid forholdene at straffen heller ikke bør falle bort etter bestemmelsene om mindreårighet.

7.18 Kjøp av seksuelle tjenester fra mindreårige mv.

7.18.1 Gjeldende rett

Straffeloven 1902 § 203 rammer kjøp av seksuelle tjenester fra mindreårige. I desember 2008 ble gjerningsbeskrivelsen endret til å lyde slik:

«Med fengsel inntil 2 år straffes den som
a) skaffer seg eller andre seksuell omgang eller handling med personer under 18 år ved å yte eller avtale vederlag,
b) oppnår seksuell omgang eller handling med personer under 18 år ved at slikt vederlag er avtalt eller ytet av en annen, eller
c) på den måten som beskrevet i bokstav a eller b får personer under 18 år til å utføre med seg selv handlinger som svarer til seksuell omgang med seg selv.

Er den seksuelle omgang eller handling skjedd på en særlig krenkende måte, uten at forholdet straffes etter andre bestemmelser, er straffen fengsel inntil 3 år.»

7.18.2 Straffelovkommisjonens skisse og høringsinstansenes syn

Straffelovkommisjonen foreslår i sin skisse til § 28-15 en bestemmelse som svarer til straffeloven 1902 § 203 slik bestemmelsen lød da delutredning VII ble avgitt. Kommisjonen antar at det vil være tilstrekkelig med strafferammer i det lavere sjiktet, se delutredning VII side 366.

I *høringen* får kommisjonens forslag om videreføring av straffeloven 1902 § 203 støtte av *PION*.

7.18.3 Internasjonale forpliktelser

Norge er forpliktet av flere internasjonale instrumenter til å kriminalisere nærmere angitte handlinger knyttet til prostitusjon av mindreårige. Dette gjelder blant annet FNs barnekonvensjon med den valgfrie protokollen om salg av barn, barneprostitusjon og barnepornografi, og Europarådets konvensjon om bekjempelse av menneskehandel.

Etter artikkel 3 nr. 1 bokstav b i FN-protokollen er partene forpliktet til å kriminalisere «offering, obtaining, procuring or providing a child for child prostitution as defined in article 2.» I artikkel 2 er barneprostitusjon definert som «the use of a child in sexual activities for remuneration or any other form of consideration».

Europarådets konvensjon om beskyttelse av barn mot seksuell utnytting og seksuelt misbruk artikkel 19 lyder slik i engelsk original versjon:

«Article 19 – Offences concerning child prostitution
1. Each Party shall take the necessary legislative or other measures to ensure that the following intentional conduct is criminalised:
   a) recruiting a child into prostitution or causing a child to participate in prostitution;
   b) coercing a child into prostitution or profiting from or otherwise exploiting a child for such purposes;
   c) having recourse to child prostitution.
2. For the purpose of the present article, the term «child prostitution» shall mean the fact of using a child for sexual activities where money or any other form of remuneration or consideration is given or promised as payment, regardless if this payment, promise or consideration is made to the child or to a third person.»

I uoffisiell norsk oversettelse lyder bestemmelsen slik:

«Artikkel 19 – Straffbare handlinger som dreier seg om barneprostitusjon
1. Hver part skal ved lovgivning eller på annen måte treffe de tiltak som er nødvendige for å sikre at følgende forsettlige atferd kriminaliseres:
   a) å rekruttere et barn til prostitusjon eller bevirke at et barn deltar i prostitusjon,
   b) å tvinge et barn til prostitusjon eller profitere på eller på annen måte utnytte et barn for disse formål,
   c) å benytte seg av et barns prostitusjon.
2. I denne artikkel menes med uttrykket "barneprostitusjon", det forhold at et barn brukes til seksuelle aktiviteter mot et tilbud eller løfte om betaling i form av penger eller annen form for belønning eller motytelse, uavhengig av om betalingen, løftet eller motytelsen gis til barnet eller til en tredjeperson.»

Etter artikkel 24 er konvensjonspartene også forpliktet til å straffe medvirkning til og forsøk på overtredelser av straffebestemmelsene etablert i medhold av konvensjonen.

7.18.4 Departementets vurdering

Ved en lovendring i 2008 er kjøp av seksuelle tjenester generelt gjort straffbart, se straffeloven 1902 § 202 a. Bestemmelsen i straffeloven 1902 § 203 er beholdt som en separat regulering av kjøp av seksuelle tjenester fra mindreårige. I Ot.prp. nr. 48 (2007-2008) om lov om endringer i straffeloven 1902 og straffeprosessloven (kriminalisering av kjøp av seksuell omgang eller handling mv.) side 8 sier departementet at man vil komme tilbake til valget mellom en eller to bestemmelser i forbindelse med fremlegging av forslag til ny straffelov – spesiell del.

Et flertall av høringsinstansene til forslaget som Ot.prp. nr. 48 (2007-2008) bygger på, støttet forslaget om to forskjellige straffebestemmelser som rammer kjøp av seksuelle tjenester fra voksne og fra barn. Flere høringsinstanser var enige i departementets utgangspunkt om at to straffebud ville synliggjøre barns særlige behov for beskyttelse, se Ot.prp. nr. 48 (2007-2008) side 8.

Departementet fastholder de vurderinger som ble gjort i Ot.prp. nr. 48 (2007-2008). Systematikken i forslaget til kapittel om seksuallovbrudd i straffeloven 2005 er ment å understreke enda sterkere enn i straffeloven 1902 mindreåriges særlige behov for beskyttelse mot seksuelle overgrep og seksuell utnytting, jf. punkt 7.3.2 foran. Departementet fore-

slår derfor også i straffeloven 2005 en egen bestemmelse om kjøp av seksuelle tjenester fra personer under 18 år, se forslag til straffeloven 2005 § 309.

Forslaget anses for å oppfylle artikkel 19 nr. 3 i Europarådets konvensjon om beskyttelse av barn mot seksuell utnytting og seksuelt misbruk, jf. punkt 7.18.3 foran. Artikkel 19 nr. 1 og 2 er dekket gjennom menneskehandelbestemmelsen, se straffeloven 2005 § 257. Konvensjonens krav til kriminalisering av medvirkning og forsøk er dekket gjennom straffeloven 2005 § 15 og 16.

7.19 Fremvisning av seksuelle overgrep mot barn eller som seksualiserer barn

7.19.1 Gjeldende rett

Straffeloven 1902 § 204 a første ledd bokstav b, jf. § 204 første ledd bokstav d rammer den som holder offentlig foredrag eller istandbringer offentlig forestilling eller utstilling med fremstillinger av seksuelle overgrep mot barn eller fremstillinger som seksualiserer barn. Bestemmelsen kan blant annet anvendes overfor striptease og liveshow, se Ot.prp. nr. 28 (1999-2000) side 92.

Utnyttelse av mindreårige for seksuelle formål rammes dessuten av straffeloven 1902 § 224 om menneskehandel. I tillegg rammer straffeloven 1902 § 200 annet ledd annet punktum den som forleder et barn under 16 år til å utvise seksuelt krenkende eller annen uanstendig atferd. Hvis fremvisningen involverer seksuell omgang eller handling med noen under 16 år, vil handlingen også kunne straffes som medvirkning til seksuell omgang eller handling med mindreårig. Hvis handlingen er forøvet ved vold eller truende atferd eller fornærmede var ute av stand til å motsette seg handlingen, vil også straffeloven 1902 § 192 første ledd bokstav c om voldtekt kunne anvendes.

7.19.2 Internasjonale forpliktelser

Etter FNs barnekonvensjon artikkel 34 er Norge forpliktet til å treffe alle egnede nasjonale, bilaterale og multilaterale tiltak for å hindre at noen utnytter barn ved å bruke dem i pornografiske opptredener.

Artikkel 21 i Europarådets konvensjon om beskyttelse av barn mot seksuell utnytting og seksuelt misbruk lyder slik i engelsk originalversjon:

> «Article 21 – Offences concerning the participation of a child in pornographic performances
> 1. Each Party shall take the necessary legislative or other measures to ensure that the following intentional conduct is criminalised:
>   a) recruiting a child into participating in pornographic performances or causing a child to participate in such performances;
>   b) coercing a child into participating in pornographic performances or profiting from or otherwise exploiting a child for such purposes;
>   c) knowingly attending pornographic performances involving the participation of children.
> 2. Each Party may reserve the right to limit the application of paragraph 1c to cases where children have been recruited or coerced in conformity with paragraph 1a or b.»

I uoffisiell norsk oversettelse lyder bestemmelsen slik:

> «Artikkel 21 – Straffbare handlinger som gjelder et barns deltakelse i pornografisk opptreden
> 1. Hver part skal ved lovgivning eller på annen måte treffe de tiltak som er nødvendige for å sikre at følgende forsettlige atferd kriminaliseres:
>   a) å rekruttere et barn til å delta i pornografisk opptreden eller bevirke at et barn deltar i slik opptreden,
>   b) å tvinge et barn til å delta i pornografisk opptreden eller profitere på eller på annen måte utnytte et barn for disse formål,
>   c) bevisst å være til stede ved pornografisk opptreden der barn deltar.
> 2. Hver part kan forbeholde seg retten til å begrense anvendelsen av nr. 1 bokstav c til tilfeller der barn er blitt rekruttert eller tvunget i samsvar med nr. 1 bokstav a eller b.»

Det er opp til partene selv å definere innholdet av begrepet «pornographic performance». I den forklarende rapporten til konvensjonen er det vist til at kjernen i begrepet er organiserte «live» opptredener med barn involvert i eksplisitt seksuell atferd.

Barn er definert som personer under 18 år, jf. konvensjonen artikkel 3 bokstav a.

Etter artikkel 24 er konvensjonspartene også forpliktet til å straffe medvirkning til og forsøk på overtredelser av straffebestemmelsene etablert i medhold av konvensjonen.

7.19.3 Departementets vurdering

Departementet ser det slik at innholdet i artikkel 34 i FNs barnekonvensjon og artikkel 21 nr. 1 bokstav a og b i Europarådets konvensjon om beskyttelse av barn mot seksuell utnytting og seksuelt misbruk i det vesentlige er oppfylt gjennom forslaget til

straffeloven 2005 § 257 om menneskehandel og forslaget til videreføring av øvrige straffebestemmelser som nevnt i punkt 7.19.1 foran.

For handlinger som nevnt i Europarådets konvensjon om beskyttelse av barn mot seksuell utnytting og seksuelt misbruk artikkel 21 nr. 1 bokstav c – som rammer «kundene» – er det imidlertid behov for en ny bestemmelse, se forslag til straffeloven 2005 § 310.

Konvensjonen bruker uttrykket «pornographic performance». Departementet har valgt å bruke uttrykket «fremvisning av seksuelle overgrep eller som seksualiserer barn», etter mønster av bestemmelsen om fremstilling av seksuelle overgrep mot barn eller fremstilling som seksualiserer barn, jf. straffeloven 1902 § 204 a og forslaget til straffeloven 2005 § 311. Forskjellen mellom de to bestemmelsene er at § 310 gjelder «live» fremvisninger mens § 311 gjelder befatning med et lagret materiale.

Det er ikke et vilkår for straff at det ytes vederlag for å være til stede under fremvisningen eller andre krav til organisering eller lignende. Bestemmelsen rammer også den som overværer slike fremvisninger gjennom elektronisk kommunikasjon.

Konvensjonens krav til kriminalisering av medvirkning og forsøk er dekket gjennom straffeloven 2005 § 15 og 16.

7.20 Fremstilling av seksuelle overgrep mot barn eller som seksualiserer barn

7.20.1 Gjeldende rett

Straffeloven 1902 § 204 a rammer ulike befatningsmåter med fremstilling av seksuelle overgrep mot barn eller fremstilling som seksualiserer barn.

Uttrykket «fremstilling av seksuelle overgrep mot barn eller fremstilling som seksualiserer barn» kom inn under justiskomiteens behandling av Ot.prp. nr. 37 (2004-2005) om lov om endringar i straffelova (eige straffebod om kjønnslege skildringar som gjer bruk av barn). I Innst. O. nr. 66 (2004-2005) om lov om endringar i straffelova (eige straffebod om kjønnslege skildringar som gjer bruk av barn) er det sagt følgende:

> «Komiteen vil understreke at med bruken av ordet «fremstilling» mener man at dette rammer enhver fremstilling uansett medium, også tekst. Fremstillinger som er animert, manipulert eller på andre måter kunstig fremstilt, rammes også hvis de viser seksuelle overgrep mot barn eller seksualiserer barn.
>
> Komiteen vil videre presisere at den foreslåtte lovtekst ikke bare skal ramme fremstillinger der det dokumenteres seksuelle overgrep, men også hvor barn fremstilles som et seksualobjekt. Seksualisering av barn kan være fremstillinger der barn blir tvunget til å posere i seksuelt utfordrende posisjoner.»

Komiteen understreker at fremstilinger av seksuelle overgrep mot barn eller fremstillinger som seksualiserer barn i seg selv er et overgrep mot barnet. Henvisningen til seksuelle overgrep i lovteksten må antageligvis i hvert fall forstås som fremstillinger som viser handlinger som rammes av straffelovens bestemmelser om seksuallovbrudd, for eksempel voldtekt eller seksuell omgang eller handling med barn under 16 år. Som barn regnes imidlertid enhver person som er eller fremstår som under 18 år, jf. straffeloven 1902 § 204 a annet ledd. Om fremstilling som seksualiserer barn, se gjengivelsen av justiskomiteens uttalelser i Innst. O. nr. 66 (2004-2005) foran.

Etter første ledd bokstav a rammes den som produserer, anskaffer, innfører, besitter, overlater til en annen eller mot vederlag eller planmessig gjør seg kjent med fremstilling av seksuelle overgrep mot barn eller fremstilling som seksualiserer barn.

Etter første ledd bokstav b rammes den som utgir, selger eller på annen måte søker å utbre slike fremstillinger, innfører slike fremstillinger med sikte på utbredelse, overlater slike fremstillinger til personer under 18 år eller holder offentlig foredrag eller istandbringer offentlig forestilling eller utstilling med slikt innhold, jf. henvisningen til straffeloven 1902 § 204 første ledd.

Etter første ledd bokstav c rammes den som forleder noen under 18 år til å la seg avbilde som ledd i kommersiell fremstilling av rørlige og urørlige bilder med seksuelt innhold, eller produserer slike fremstillinger hvor noen under 18 år er avbildet. Alternativet «produserer» her er overflødig ved siden av produksjon som allerede rammes av første ledd bokstav a, etter at barn ble definert som personer som er eller fremstår som under 18 år ved lov 1. august 2003 nr. 86 om endringer i menneskerettsloven mv. (innarbeiding av barnekonvensjonen i norsk lov). Før denne endringen var barn ikke definert i loven, og det var derfor behov for et eget alternativ om produksjon av bilder med seksuelt innhold for særlig å beskytte barn mellom 16 og 18 år.

Bestemmelsen gjelder ikke kjønnslige skildringer som må anses forsvarlige ut fra et kunstnerisk, vitenskapelig, informativt eller lignende formål eller for film eller videogram som Medietilsynet ved forhåndskontroll har godkjent til ervervsmessig fremvisning eller omsetning, jf. § 204 a femte ledd, jf. § 204 fjerde ledd.

Skyldkravet er forsett eller uaktsomhet, jf. straffeloven 1902 § 40 og § 204 a tredje ledd.

For forsettlig overtredelse er straffen bøter eller fengsel inntil 3 år. For uaktsom overtredelse er straffen bøter eller fengsel inntil 6 måneder, jf. tredje ledd første punktum.

Tredje ledd annet punktum rammer den innehaver eller overordnede som forsettlig eller uaktsomt unnlater å hindre at det i en virksomhet blir foretatt handling som nevnt i første ledd. Strafferammen både for forsettlig og uaktsom overtredelse er bøter eller fengsel inntil 6 måneder.

Etter fjerde ledd kan straff falle bort for den som tar og besitter et bilde av en person mellom 16 og 18 år, dersom denne har gitt sitt samtykke og de to er omtrent jevnbyrdige i alder og utvikling.

7.20.2 Straffelovkommisjonens skisse og høringsinstansenes syn

Straffeloven 1902 § 204 a ble tilføyd ved lov 20. mai 2005 nr. 29, altså etter at Straffelovkommisjonen avga sin utredning og høringen av denne var gjennomført.

Straffelovkommisjonen foreslår ikke endringer i utformingen av den dagjeldende straffelov § 204 første ledd bokstav d som gjaldt barnepornografi. Kommisjonen foreslår å endre skyldkravet generelt i bestemmelsen til grov uaktsomhet. I den ustrekning alder videreføres som straffbarhetsvilkår for deler av gjerningsinnholdet, foreslår kommisjonen at det er tilstrekkelig at det er utvist uaktsomhet med hensyn til alderen. Kommisjonen antar at det vil være tilstrekkelig med strafferammer i det lavere sjiktet.

Redd Barna går i mot kommisjonens forslag om å endre skyldkravet og å senke strafferammene.

Høringsinstansenes syn på endringer som ble foretatt ved lov 20. mai 2005 nr. 26 er referert i Ot.prp. nr. 37 (2004-2005).

7.20.3 Internasjonale forpliktelser

Norge har flere internasjonale forpliktelser til å kriminalisere og strafforfølge fremstillinger av seksuelle overgrep mot barn og fremstillinger som seksualiserer barn (tidligere benevnt som barnepornografi). Forpliktelsene etter FNs barnekonvensjon og den valgfrie protokollen om salg av barn, barneprostitusjon og barnepornografi, og Europarådets konvensjon om datakriminalitet er gjennomgått i Ot.prp. nr. 37 (2004-2005) side 4. Det samme gjelder EUs rammevedtak 22. desember 2003 (2004/68/JHA) mot seksuell utnytting av barn og barnepornografi.

Artikkel 20 i Europarådets konvensjon om beskyttelse av barn mot seksuell utnytting og seksuelt misbruk bygger videre på og utvider eksisterende internasjonale forpliktelser på området. Bestemmelsen lyder slik, i engelsk originalversjon:

«Article 20 – Offences concerning child pornography

1. Each Party shall take the necessary legislative or other measures to ensure that the following intentional conduct, when committed without right, is criminalised:
   a) producing child pornography;
   b) offering or making available child pornography;
   c) distributing or transmitting child pornography;
   d) procuring child pornography for oneself or for another person;
   e) possessing child pornography;
   f) knowingly obtaining access, through information and communication technologies, to child pornography.
2. For the purpose of the present article, the term «child pornography» shall mean any material that visually depicts a child engaged in real or simulated sexually explicit conduct or any depiction of a child's sexual organs for primarily sexual purposes.
3. Each Party may reserve the right not to apply, in whole or in part, paragraph 1a and e to the production and possession of pornographic material:
   – consisting exclusively of simulated representations or realistic images of a non-existent child;
   – involving children who have reached the age set in application of Article 18, paragraph 2, where these images are produced and possessed by them with their consent and solely for their own private use.
4. Each Party may reserve the right not to apply, in whole or in part, paragraph 1f.»

I uoffisiell norsk oversettelse lyder bestemmelsen slik:

«Artikkel 20 – Straffbare handlinger som dreier seg om barnepornografi

1. Hver part skal ved lovgivning eller på annen måte treffe de tiltak som er nødvendige for å sikre at følgende forsettlige atferd kriminaliseres, når den er urettmessig:
   a) å produsere barnepornografi,
   b) å tilby barnepornografi eller gjøre det tilgjengelig,
   c) å distribuere eller overføre barnepornografi,
   d) å skaffe til veie barnepornografi til seg selv eller andre,

e) å være i besittelse av barnepornografi,
f) bevisst å skaffe seg tilgang til barnepornografi gjennom informasjons- og kommunikasjonsteknologi.

2. I denne artikkel menes med "barnepornografi", ethvert materiale som visuelt framstiller et barn som er involvert i reelle eller simulerte eksplisitte seksuelle aktiviteter, eller enhver fremstilling av et barns kjønnskarakteristiske kroppsdeler, for hovedsakelig seksuelle formål.
3. Hver part kan forbeholde seg retten til helt eller delvis å unnlate å anvende nr. 1 bokstav a og e på produksjon og besittelse av pornografisk materiale
   – som utelukkende består av simulerte representasjoner eller realistiske bilder av et ikke-eksisterende barn,
   – med barn som har nådd den alder som er fastsatt i henhold til artikkel 18 nr. 2, når bildene produseres og besittes av dem med deres samtykke og utelukkende til deres eget private bruk.
4. Hver part kan forbeholde seg retten til helt eller delvis å unnlate å anvende nr. 1 bokstav f.»

Etter artikkel 24 er konvensjonspartene også forpliktet til å straffe medvirkning til og forsøk på overtredelser av straffebestemmelsene etablert i medhold av konvensjonen.

7.20.4 Departementets vurdering

Departementet foreslår i straffeloven 2005 § 311 hovedsakelig å videreføre innholdet i straffeloven 1902 § 204 a, men med enkelte utvidelser og i en endret lovteknisk utforming.

Angivelsen av de ulike befatningsmåtene som rammes foreslås omstrukturert. Straffeloven 1902 § 204 a inneholder en tre-delt systematisering av alternative straffbare befatningsmåter med fremstilling av seksuelle overgrep mot barn eller fremstilling som seksualiserer barn. Slik departementet hadde foreslått bestemmelsen i Ot.prp. nr. 37 (2004-2005) var det en forskjell mellom hvilke typer materiale som ble rammet av første ledd bokstav a og b (bokstav a gjaldt kjønnslige skildringer i rørlige og urørlige bilder mens bokstav b også gjaldt andre typer kjønnslige skildringer).

Etter justiskomiteens endringer gjelder bokstav a og b samme type materiale – fremstilling av seksuelle overgrep mot barn eller fremstilling som seksualiserer barn. Dermed er enkelte av alternativene i straffeloven 1902 § 204 første ledd, jf. § 204 a første ledd bokstav b overlappende med alternativene i § 204 a første ledd bokstav a. Som eksempler kan nevnes at alternativet «innfører pornografi med sikte på utbredelse» i straffeloven 1902 § 204 første ledd bokstav b, jf. § 204 a første ledd bokstav b også er dekket av det mer generelle alternativet «innfører» i § 204 a første ledd bokstav a. Det samme gjelder alternativet «overlater pornografi til personer under 18 år» i straffeloven 1902 § 204 første ledd bokstav c, jf. § 204 a første ledd bokstav b som også er dekket av det mer generelle alternativet «overlater til en annen» i § 204 a første ledd bokstav a.

Departementet foreslår i straffeloven 2005 § 311 å endre systematikken slik at bestemmelsen om fremstilling av seksuelle overgrep mot barn eller fremstilling som seksualiserer barn ikke inneholder noen henvisning til bestemmelsen om pornografi, men i stedet selv fullt ut angir hvilke befatningsmåter som rammes. De ulike befatningsmåtene er, forenklet gjengitt, foreslått systematisert slik:

– bokstav a gjelder produksjon av fremstilling av seksuelle overgrep mot barn eller fremstilling som seksualiserer barn,
– bokstav b gjelder handlinger som utbrer slike fremstillinger,
– bokstav c gjelder ulike måter å skaffe seg tilgang til slike fremstillinger,
– bokstav d gjelder det å holde offentlige foredrag eller istandbringe offentlig forestilling eller utstilling med fremstilling av seksuelle overgrep mot barn eller fremstilling som seksualiserer barn, og
– bokstav e gjelder det å forlede noen under 18 år til å la seg avbilde som ledd i kommersiell fremstilling av rørlige eller urørlige bilder med seksuelt innhold.

Forslaget til endret systematikk innebærer ikke i seg selv noen realitetsendringer i forhold til hvilke handlinger som rammes av straffeloven 1902 § 204 a.

For å oppfylle forpliktelsene i Europarådets konvensjon artikkel 20 nr. 1 foreslås det enkelte tillegg i oppregningen over straffbare befatningsmåter sammenlignet med straffeloven 1902 § 204 a. For det første foreslås det i straffeloven 2005 § 311 første ledd bokstav b å ta inn alternativene «tilbyr» og «gjør tilgjengelig» for å oppfylle konvensjonen artikkel 20 nr. 1 bokstav b.

For det annet foreslås alternativet «mot vederlag eller planmessig gjør seg kjent med» erstattet med alternativet «forsettlig skaffer seg tilgang til». Etter konvensjonen artikkel 20 nr. 1 bokstav f skal konvensjonspartene kriminalisere det å skaffe seg bevisst tilgang til fremstilling av seksuelle overgrep eller fremstilling som seksualiserer barn gjennom informasjons- og kommunikasjonsteknologi. I den

forklarende rapporten til konvensjonen avsnitt 140 er det sagt følgende om dette alternativet:

> «Paragraph 1 f is a new element introduced in this Convention. It is intended to catch those who view child images online by accessing child pornography sites but without downloading and who cannot therefore be caught under the offence of procuring or possession in some jurisdictions. To be liable the person must both intend to enter a site where child pornography is available and know that such images can be found there. Sanctions must not be applied to persons accessing sites containing child pornography inadvertently. The intentional nature of the offence may notably be deduced from the fact that it is recurrent or that the offences were committed via a service in return for payment.»

Det synes som om de utvidelser av straffbare befatningsmåter med fremstilling av seksuelle overgrep mot barn eller fremstilling som seksualiserer barn som ble gjort ved lov 20. mai 2005 nr. 29 om endringar i straffelova (eige straffebod om kjønnslege skildringar som gjer bruk av barn) i stor grad var begrunnet i samme hensyn som konvensjonsbestemmelsen, se Ot.prp. nr. 37 (2004-20005) side 6-11. Formålet var særlig å ramme oppsøking på nettet uten nedlastning av slikt materiale. Den gangen ble alternativene «anskaffer» og «planmessig gjør seg kjent med» ansett for å dekke disse tilfellene.

Konvensjonsbestemmelsen synes likevel noe mer generelt formulert. For å sikre at den norske straffebestemmelsen oppfyller konvensjonens krav, foreslår derfor departementet å innta i straffeloven 2005 § 311 første ledd bokstav c et alternativ som rammer den som «forsettlig skaffer seg tilgang til» slikt materiale som bestemmelsen rammer. Dette alternativet tar opp i seg det tidligere alternativet om «mot vederlag eller planmessig gjør seg kjent med», men favner videre. Forutsatt at det kan bevises at det skjedde forsettlig, rammer alternativet alle måter å skaffe seg tilgang til slikt materiale. Alternativet vil typisk ramme oppsøking av slikt materiale på internett. Derimot er det ikke meningen å ramme den som uforvarende kommer over slikt materiale, heller ikke ved uaktsomhet.

Skyldkravet er forsett, jf. straffeloven 2005 § 21. Etter forslaget til straffeloven 2005 § 311 tredje ledd rammes også uaktsomhet. Dette gjelder imidlertid ikke for alternativet i straffeloven 2005 § 311 første ledd bokstav c om den som forsettlig skaffer seg tilgang til slikt materiale som bestemmelsen gjelder.

Konvensjonens krav til kriminalisering av medvirkning og forsøk er dekket gjennom straffeloven 2005 § 15 og 16.

7.21 Foreldelse av seksuelle overgrep mot barn

Etter *straffeloven 1902* § 68 første ledd første punktum regnes fristen for foreldelse fra den dag det straffbare forhold er opphørt. Etter første ledd annet punktum regnes likevel fristen for overtredelse av straffeloven §§ 195 og 196 (seksuell omgang med barn under 14 og under 16 år) først fra den dag fornærmede fyller 18 år.

Europarådets konvensjon om beskyttelse av barn mot seksuell utnytting og seksuelt misbruk artikkel 33 gjelder beregningen av foreldelsesfrister og lyder slik i engelsk originalversjon:

> «Article 33 – Statute of limitation
> Each Party shall take the necessary legislative or other measures to ensure that the statute of limitation for initiating proceedings with regard to the offences established in accordance with Articles 18, 19, paragraph 1a and b, and 21, paragraph 1a and b shall continue for a period of time sufficient to allow the efficient starting of proceedings after the victim has reached the age of majority and which is commensurate with the gravity of the crime in question.»

I uoffisiell norsk oversettelse lyder bestemmelsen slik:

> «Artikkel 33 – Foreldelsesfrist
> Hver part skal ved lovgivning eller på annen måte treffe de tiltak som er nødvendige for å sikre at fristen for å innlede rettsforfølgning i forbindelse med handlinger fastsatt som straffbare etter artikkel 18, artikkel 19 nr. 1 bokstav a og b, og artikkel 21 nr. 1 bokstav a og b skal fortsette å løpe i et tidsrom tilstrekkelig til å kunne innlede rettsforfølgning etter at offeret har nådd myndighetsalder, og som står i forhold til den aktuelle forbrytelsens alvorlighetsgrad.»

Henvisningene gjelder seksuelt misbruk av mindreårige og straffbare handlinger knyttet til organisering av barneprostitusjon og fremvisning av seksuelle overgrep mot barn eller som seksualiserer barn.

Innholdet i straffeloven 1902 § 68 første ledd annet punktum er videreført i straffeloven 2005 § 87. I Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) på side 476 uttaler departementet at det under arbeidet med den spesielle delen til ny straffelov vil bli klart hvilke bestemmelser det henvises til og at departementet vil foreslå å ta paragrafhenvisningene inn i bestemmelsen. Departementet foreslår derfor å innta henvisninger til straffeloven 2005 § 299 og 302.

Artikkel 33 i europarådskonvensjonen stiller ikke direkte krav om utskutt beregning av utgangs-

punktet for foreldelsesfristen. Det avgjørende er at det skal være adgang til strafforfølging i et tidsrom tilstrekkelig til å kunne innlede rettsforfølging etter at offeret har nådd myndighetsalder. Dette kan for eksempel ivaretas ved at fristen for foreldelse er lang.

Seksuelle overgrep mot barn under 16 år vil være dekket gjennom henvisningene til straffeloven 2005 §§ 299 og 302. For seksuelle overgrep mot barn mellom 16 og 18 år som er dekket av konvensjonen artikkel 18 (særlig § 291 om voldtekt, § 295 om misbruk av overmaktsforhold og lignende og incest-bestemmelsene) er det etter departementets syn ikke nødvendig med noen særregulering av fristens utgangspunkt siden fristen uansett vil være lang nok til å dekke behovet. For de fleste av disse bestemmelsene er foreldelsesfristen 10 år.

Kriminaliseringsforpliktelsene som nevnt i europarådskonvensjonen artikkel 19 nr. 1 bokstav a og b og artikkel 21 nr. 1 bokstav a og b er ansett oppfylt gjennom menneskehandelbestemmelsen, se punkt 7.18 og 7.19 foran. For å oppfylle konvensjonsbestemmelsen foreslår departementet å innta henvisning til straffeloven 2005 § 257 i § 87 første ledd annet punktum. Dette er en generell utvidelse som gjelder for alle tilfeller av menneskehandel der fornærmede er under 18 år og rekker dermed lenger enn konvensjonsforpliktelsen tilsier. Departementet mener likevel at de samme hensynene gjør seg gjeldende også i andre tilfeller av menneskehandel med mindreårige.

Departementet mener at hensynene bak den utskutte beregningen av foreldelsesfristen også gjør seg gjeldende i saker om kjønnslemlestelse og foreslår føyd til straffeloven 2005 § 284 i oppregningen i endringsforslaget til straffeloven 2005 § 87 første ledd annet punktum.

Samlet vil det utskutte tidspunktet for foreldelsesfristens utgangspunkt etter forslaget til endringer i straffeloven 2005 § 87 første ledd annet punktum dermed gjelde for menneskehandel (§ 257), kjønnslemlestelse (§ 284), voldtekt av barn under 14 år (§ 299) og seksuell omgang med barn mellom 14 og 16 år (§ 302).

7.22 Seksuell omgang mellom nærstående

7.22.1 Incest

7.22.1.1 Gjeldende rett

Straffeloven 1902 § 197 rammer den som har seksuell omgang med slektning i nedstigende linje. Bestemmelsen gjelder bare seksuell omgang, ikke handling. Om hva som regnes som seksuell omgang, se foran i punkt 7.4.1. Seksuell handling rammes etter straffeloven 1902 § 200.

Som slektning i nedstigende linje regnes etter annet punktum biologiske og adopterte etterkommere.

Straffebudet rammer bare ascendenten (den eldre slektningen). Alder har ingen betydning for straffbarheten, men bestemmelsen anvendes i praksis ved overgrep mot mindreårige og i konkurrens med bestemmelsene om seksuell omgang med mindreårige.

Skyldkravet er forsett, jf. straffeloven 1902 § 40 første ledd. Forsøk er straffbart, jf. straffeloven 1902 § 49. Det samme gjelder medvirkning, jf. straffeloven 1902 § 205.

7.22.1.2 Straffelovkommisjonens skisse og høringsinstansenes syn

Straffelovkommisjonen foreslår å videreføre straffeloven 1902 § 197 uendret, se skisse til § 28-9.

Ingen av *høringsinstansene* uttaler seg om forslaget.

7.22.1.3 Departementets vurdering

Departementet foreslår i straffeloven 2005 § 312 å videreføre gjerningsinnholdet i straffeloven 1902 § 197. Det foreslås at bestemmelsen også skal ramme den som får en slektning i nedstigende linje til å utføre handlinger som svarer til seksuell omgang med seg selv, jf. punkt 7.4.1 foran. Seksuell *handling* med mindreårig slektning i nedstigende linje rammes av forslaget til straffeloven 2005 §§ 299 og 309.

På grunn av reduksjonen av antall strafferammer i straffeloven 2005 foreslås øvre strafferamme satt til fengsel inntil 6 år, som er ett år høyere enn i straffeloven 1902 § 197. Denne hevingen av strafferammen er av teknisk karakter og er ikke ment å skjerpe straffenivået i praksis.

7.22.2 Søskenincest

7.22.2.1 Gjeldende rett

Straffeloven 1902 § 198 rammer såkalt søskenincest. Bestemmelsen retter seg mot den som har samleie med bror eller søster. Om hva som menes med samleie, se straffeloven 1902 § 206 og punkt 7.4.3 foran.

Bestemmelsen gjelder både hel- og halvsøsken, samt adoptivsøsken.

Straff kommer ikke til anvendelse på personer under 18 år, jf. straffeloven 1902 § 198 annet ledd.

Den øvre strafferammen er fengsel inntil 1 år.

7.22.2.2 Straffelovkommisjonens skisse og høringsinstansenes syn

Straffelovkommisjonen foreslår i sin skisse til § 28-10 å begrense bestemmelsen til å gjelde samleie i snever forstand, jf. straffeloven 1902 § 206 første punktum, det vil si vaginalt og analt samleie. Kommisjonen antar det er tilstrekkelig med en strafferamme i det lavere sjiktet, se delutredning VII side 366.

Oslo politidistrikt går i mot Straffelovkommisjonens skisse.

7.22.2.3 Departementets vurdering

Departementet foreslår i straffeloven 2005 § 313 å videreføre innholdet i straffeloven 1902 § 198 med visse utvidelser.

For det første foreslår departementet å utvide bestemmelsen til å gjelde all seksuell omgang, ikke bare samleie.

For det annet foreslår departementet å utvide bestemmelsen til å gjelde den som får en bror eller søster til å utføre handlinger som svarer til seksuell omgang med seg selv, jf. punkt 7.4.1 foran.

For det tredje foreslår departementet ikke videreført begrensningen i straffansvar til personer over 18 år. Departementet antar at det mest praktiske er at seksuell omgang med søsken finner sted før fylte 18 år. En 15-åring som har seksuell omgang med en bror eller søster på 10 år bør etter departementets syn kunne rammes av bestemmelsen for å fange opp det ekstra straffverdige i at den seksuelle omgangen er foretatt av en nærstående til fornærmede.

I utgangspunktet er bestemmelsen utformet slik at straffansvaret rammer begge involverte. Hvis søsken over 15 år har frivillig seksuell omgang, vil altså begge kunne straffes etter bestemmelsen. Derimot er det ikke meningen at en person som blir tvunget, presset eller utnyttet til seksuell omgang av en søster eller bror selv skal rammes av bestemmelsen. Departementet finner det unødvendig å presisere dette i ordlyden.

7.22.3 Seksuell omgang med andre nærstående

7.22.3.1 Gjeldende rett

Straffeloven 1902 § 199 første ledd retter seg mot den som har seksuell omgang med fosterbarn, pleiebarn, stebarn eller noen annen person under 18 år som står under hans omsorg, myndighet eller oppsikt.

Aldersbegrensningen er bare knyttet til det siste alternativet. Med «omsorg» menes i bestemmelsen den faktiske omsorg, i slik forstand at gjerningspersonen fungerer i foreldrenes sted, enten til daglig, eller f.eks. ved utøvelse av samværsrett i helger og ferier. Uttrykket er ikke ment å omfatte den omsorg som sporadisk barnevakttjeneste eller lignende innebærer, jf. NOU 1991: 13 side 21.

Om hva som menes med seksuell omgang, se punkt 7.4.1 foran.

Straffeloven 1902 § 199 annet ledd er en særskilt medvirkningsregel som rammer den som skaffer en annen seksuell omgang med noen som hun eller han selv står i et forhold til som nevnt i første ledd.

Den øvre strafferammen er fengsel inntil 5 år.

7.22.3.2 Straffelovkommisjonens skisse og høringsinstansenes syn

Straffelovkommisjonen foreslår i sin skisse til § 28-11 en bestemmelse som i hovedsak svarer til straffeloven 1902 § 199 første ledd. Bestemmelsen bør etter kommisjonens oppfatning generelt begrenses til tilfeller hvor fornærmede er under 18 år. Kommisjonen foreslår å oppheve den særskilte medvirkningsbestemmelsen i annet ledd. Den viser til at det ikke finnes noen tilsvarende medvirkningsbestemmelse i incestbestemmelsen og at denne forskjellen virker inkonsekvent.

Ingen *høringsinstanser* har uttalt seg om forslagene.

7.22.3.3 Departementets vurdering

Departementet foreslår i straffeloven 2005 § 314 bokstav a å videreføre innholdet i straffeloven 1902 § 199, med unntak for alternativet om pleiebarn. Departementet forslår også en bokstav b som rammer den som får en person som nevnt i bokstav a til å utføre handlinger som svarer til seksuell omgang med seg selv.

Departementet følger ikke opp kommisjonens forslag om å begrense bestemmelsen generelt til mindreårige. Bestemmelsen om seksuell omgang mellom andre nærstående ivaretar langt på vei de samme hensyn som incestbestemmelsen i straffeloven 2005 § 312, som ikke har noen tilsvarende begrensning. Derimot er departementet enig med kommisjonen at det virker lite konsekvent at det gjelder en egen og strengere medvirkningsregel for fosterforeldre mv. enn for biologiske foreldre eller adoptivforeldre. Det er etter departementets oppfatning tilstrekkelig å straffe for medvirkning til seksuell omgang med mindreårige i slike tilfeller. Dersom den seksuelle omgangen ikke er frivillig, kan også straffeloven 2005 § 291 om voldtekt eller § 295 om misbruk av overmaktsforhold være anvendelig.

7.23 Straffbare handlinger knyttet til prostitusjon

7.23.1 Hallikvirksomhet og formidling av prostitusjon mv.

7.23.1.1 Gjeldende rett

Straffeloven 1902 § 202 rammer det som med en samlebetegnelse kalles hallikvirksomhet og formidling av prostitusjon mv.

Første ledd bokstav a retter seg mot den som fremmer andres prostitusjon. Bestemmelsen ble endret ved lov 4. juli 2003 nr. 78 om endringer i straffeloven mv. (lovtiltak mot organisert kriminalitet og menneskehandel, gjengangerstraff mv.). «Å fremme andres prostitusjon» rammer det å bidra til andres frivillige prostitusjon. I forarbeidene er nevnt som eksempler å drive mellommannsvirksomhet eller å organisere sex-klubber der prostituerte deltar frivillig eller å sørge for at den prostituerte har kunder, en leilighet å jobbe fra eller transport til et sted der kundene er, se Ot.prp. nr. 62 (2002-2003) om lov om endringer i straffeloven og straffeprosessloven mv. (lovtiltak mot organisert kriminalitet og menneskehandel, gjengangerstraff mv.) side 97.

Er det brukt tvang eller slike midler som nevnt i straffeloven 1902 § 224 om menneskehandel, er det den siste bestemmelsen som skal anvendes.

Første ledd bokstav b rammer den som leier ut lokaler og forstår at lokalene skal brukes til prostitusjon eller utviser grov uaktsomhet i så måte.

Straffen er bøter eller fengsel inntil 5 år.

Annet ledd retter seg mot den som i offentlig kunngjøring utvetydig tilbyr, formidler eller etterspør prostitusjon. Etter straffeloven 1902 § 7 nr. 2 er en handling forøvet offentlig når «naar den er forøvet ved Udgivelse af trykt Skrift eller i Overvær af et større Antal Personer eller under saadanne Omstændigheder, at den let kunde iagttages fra et offentligt Sted og er iagttaget af nogen der eller i Nærheden værende.» Straffen er bøter eller fengsel inntil 6 måneder.

Prostitusjon er definert i tredje ledd som at en person har seksuell omgang eller handling med en annen mot vederlag.

7.23.1.2 Straffelovkommisjonens skisse og høringsinstansenes syn

Gjerningsbeskrivelsen i straffeloven 1902 § 202 ble endret etter at kommisjonen fremla sin utredning og høringen til denne.

Straffelovkommisjonen foreslår en bestemmelse som svarte til straffeloven 1902 § 202 før lovendringen i 2003. I alternativet som retter seg mot den som leier ut lokaler og forstår at lokalene skal brukes til prostitusjon, mener kommisjonen at bestemmelsen burde omformuleres slik at det kommer klarere frem at ordet «forstår» gir uttrykk for et forsettskrav.

Kommisjonen mener det kan reises spørsmål ved om annonseringsforbudet i straffeloven 1902 § 202 annet ledd har særlig praktisk betydning, men foreslår likevel å videreføre bestemmelsen under henvisning til at det kan bidra til å verne allmennheten mot ufrivillig eksponering for slike annonser.

I *høringen* støtter *PION* forslaget om å fortsatt straffeforfølge hallikvirksomhet, men mener dagens bestemmelse er uheldig utformet fordi den også rammer prostituertes egenorganisering, spesielt gjelder dette utleieforbudet. PION anfører at utleieforbudet har ført til at prostituerte nærmest er rettsløse i leiemarkedet. I alle tilfeller mener PION uaktsomhetsdelen av utleieforbudet bør bort. PION tar også til orde for at annonseringsforbudet bør begrenses til det som kan rammes av hallikvirksomhet.

7.23.1.3 Departementets vurdering

Departementet foreslår i straffeloven 2005 § 315 å videreføre innholdet i straffeloven 1902 § 202 slik denne bestemmelsen lyder etter lovendringen i 2003. Den øvre strafferammen er foreslått hevet med ett år til fengsel inntil 6 år på grunn av reduksjonen i antall strafferammer i straffeloven 2005. Dette er en teknisk endring som ikke er ment å påvirke straffenivået. Definisjonen av prostitusjon er tilpasset gjerningsbeskrivelsene i bestemmelsene om kjøp av seksuelle tjenester.

7.23.2 Kjøp av seksuelle tjenester fra voksne

I desember 2008 ble det vedtatt en ny § 202 a i straffeloven 1902 som lyder slik:

«Med bøter eller fengsel inntil 6 måneder eller begge deler straffes den som

a) skaffer seg eller andre seksuell omgang eller handling ved å yte eller avtale vederlag,
b) oppnår seksuell omgang eller handling ved at slikt vederlag er avtalt eller ytet av en annen, eller
c) på den måten som beskrevet i bokstav a eller b får noen til å utføre med seg selv handlinger som svarer til seksuell omgang.

Er den seksuelle omgang eller handling skjedd på en særlig krenkende måte, uten at

forholdet straffes etter andre bestemmelser, er straffen fengsel inntil 1 år.»

Departementet foreslår i straffeloven 2005 § 316 en bestemmelse som svarer til straffeloven 1902 § 202 a, med en endring som går ut på å innta bot som et alternativ i strafferammen i annet ledd.

7.24 Pornografi

7.24.1 Utforming av pornografibestemmelsen

7.24.1.1 Gjeldende rett

Straffeloven 1902 § 204 første ledd rammer den som utgir, selger eller på annen måte søker å utbre pornografi, innfører pornografi med sikte på utbredelse, overlater pornografi til personer under 18 år, eller holder offentlig foredrag eller istandbringer offentlig forestilling eller utstilling med pornografisk innhold.

Annet ledd definerer pornografi som «kjønnslige skildringer som virker støtende eller på annen måte er egnet til å virke menneskelig nedverdigende eller forrående, herunder kjønnslige skildringer hvor det gjøres bruk av lik, dyr, vold og tvang».

Hva som oppfattes som støtende, er en rettslig standard som viser til samfunnets alminnelige moral- og rettsoppfatning. Kjønnslige skildringer hvor det gjøres bruk av lik, dyr, vold og tvang er nevnt eksplisitt som eksempler på skildringer som vil rammes. Eksemplifiseringen er imidlertid ikke uttømmende.

Høyesterett har i avgjørelsen inntatt i Rt. 2005 side 1628 tatt stilling til hva som skal regnes som støtende. Spørsmålet var om et magasin som viste eksplisitt seksuell aktivitet mellom voksne og samtykkende personer ble rammet av bestemmelsen. Høyesterett fant at terskelen ikke var overskredet.

Ved vurderingen av om skildringene er egnet til å virke «menneskelig nedverdigende,» skal det legges vekt på om mennesker fremstilles uten noen annen verdi enn det å være nytelsesobjekt for det annet kjønn, og uten selvbestemmelsesrett, slik at respekten for den menneskelige personlighet krenkes, jf. Ot.prp. nr. 28 (1999-2000) side 91 med videre henvisning til Innst. O. nr. 52 (1984-85) side 28. Alternativet forrående tar sikte på «forsimplende og avstumpende» fremstillinger som kan tenkes å ha slik virkning på barn, unge og andre særlig påvirkelige, jf. Ot.prp. nr. 28 (1999-2000) side 91.

Unntatt fra pornografibestemmelsen er skildringer som må anses forsvarlige ut fra et kunstnerisk, vitenskapelig, informativt eller lignende formål, jf. straffeloven 1902 § 204 annet ledd annet punktum. Det samme gjelder filmer eller videogram forhåndsgodkjent av Medietilsynet til ervervsmessig fremvisning eller omsetning, jf. straffeloven 1902 § 204 fjerde ledd.

Skyldkravet er forsett, jf. § 40 eller uaktsomhet, jf. § 204 tredje ledd.

Straffen for forsettlig overtredelse av første ledd er bøter eller fengsel inntil 3 år. Straffen for uaktsom overtredelse er bøter eller inntil 6 måneders fengsel.

I tillegg kan innehaver eller overordnede som forsettlig eller uaktsomt unnlater å hindre at det i en virksomhet blir foretatt handling som nevnt i første ledd, straffes etter straffeloven 1902 § 204 tredje ledd annet punktum. Straffen er bot eller fengsel inntil 6 måneder.

Forsøk er straffbart, jf. straffeloven 1902 § 49. Det samme gjelder medvirkning, jf. straffeloven 1902 § 205.

7.24.1.2 Straffelovkommisjonens skisse

Straffelovkommisjonen avga sin utredning før Høyesteretts avgjørelse i Rt. 2005 side 1628. Kommisjonen foreslår en liberalisering av pornografibestemmelsen. Den har ikke selv noe konkret forslag, men mener Seksuallovbruddutvalgets forslag i NOU 1997: 23 vil være et naturlig utgangspunkt ved utformingen av en ny straffebestemmelse mot pornografi.

Seksuallovbruddutvalgets flertall foreslo i NOU 1997: 23 å definere pornografi som «kjønnslige skildringer hvor det gjøres bruk av barn, lik, dyr, vold eller tvang og lignende grove kjønnslige skildringer». Forslaget skulle innebære at skildringer av alminnelig seksuell aktivitet ikke lenger skulle være omfattet av definisjonen. Med alminnelig seksuell aktivitet ble det særlig siktet til «skildringer av samleie, onani, oralsex og lignende aktiviteter mellom voksne personer, hetero – eller homoseksuelle», se oppsummering av utvalgets forslag i Ot.prp. nr. 28 (1999-2000) side 92-93.

Straffelovkommisjonen mener videre det vil være tilstrekkelig å ramme grovt uaktsomme overtredelser, men slik at uaktsomhet med hensyn til alder er nok der dette er et straffbarhetsvilkår, se delutredning VII side 365.

Kommisjonen foreslår ikke å videreføre straffeloven 1902 § 204 tredje ledd annet punktum som retter seg mot innehaver eller overordnet som forsettlig eller uaktsomt unnlater å hindre at det i en virksomhet blir foretatt handlinger som strider med bestemmelsen.

Kommisjonen antar at det vil være tilstrekkelig med strafferammer i det lavere sjiktet.

7.24.1.3 Høringsinstansenes syn

Riksadvokaten mener det er tvilsomt om det er tilstrekkelig grunn til å liberalisere pornografibestemmelsen. *JURK* mener at kommisjonen i sitt forslag om å endre skyldkravet har lagt feil skadepotensial til grunn: Prosessen som leder frem til et salgbart produkt kan generere store skader, selv om ikke salget isolert sett gjør det. JURK mener dermed kommisjonens eget system tilsier at simpel uaktsomhet burde beholdes som skyldkrav. Effektivitetshensyn taler også for dette. JURK går også i mot kommisjonens forslag om at straffeloven 1902 § 204 tredje ledd annet punktum ikke skal videreføres.

Kirkerådet er negative til en liberalisering av pornografibestemmelsen, og uttrykker særlig skepsis til å anvende skadefølgeprinsippet som begrunnelse for endringen. Rådet frykter at det er eller kan være sterkere sammenheng mellom seksuelle overgrep og fremstillinger av alminnelig seksuell aktivitet enn hva som er lagt til grunn av utvalgene som har foreslått liberalisering. For øvrig slutter Kirkerådet seg til departementets argumentasjon mot liberalisering i Ot.prp. nr. 28 (1999–2000).

PION støtter kommisjonens forslag om å begrense hva som rammes av pornografibestemmelsen, men er skeptiske til detaljstyring av hva som skal regnes som grove kjønnslige skildringer. Som eksempel viser PION til at hvis sadisme/machoisme (S/M) praktiseres frivillig, er dette et spørsmål om seksuell preferanse – selv om en skildring av dette kan inneholde elementer av vold eller tvang. Det er derimot uakseptabelt hvis noen mot sin vilje blir del av en slik fremstilling. Bestemmelsen bør derfor legge til grunn hvilke forhold pornografien er skapt under, ikke dens uttrykk.

7.24.1.4 Dok. 8: 11 (2005-2006)

I dok. 8:11 (2005-2006) fremmet stortingsrepresentantene Tørresdal, Molvær Grimstad og Syversen flere forslag som følge av Høyesteretts avgjørelse inntatt i Rt. 2005 side 1628. Tre av forslagene gjaldt endringer i straffeloven § 204:

1. «Stortinget ber Regjeringen om å fremme forslag om endring i straffeloven § 204 for å sikre at kjønnskrenkende skildringer omfattes av forbudet, og for å sikre at hensynet til uheldig påvirkning av barn og unge tillegges vekt ved vurderingen av hva som er pornografi i lovens forstand.
2. Stortinget ber Regjeringen fremme forslag om forbud mot produksjon av alle former for pornografi for utbredelse.
3. Stortinget ber Regjeringen fremme forslag om forbud mot spredning av pornografiske bilder i form av utsendelse, utdeling eller annen form for distribusjon til personer som ikke har bestilt materialet.»

Justiskomiteen ba om at disse forslagene ble vurdert i forbindelse med revisjonen av straffelovens spesielle del, se Innst. S. nr. 103 (2005–2006) side 2–3.

7.24.1.5 Departementets vurdering

Departementet foreslår i straffeloven 2005 § 317 å videreføre gjeldende rett fullt ut. Den rettslige standarden i pornografibestemmelsen gir fleksibilitet til å tilpasse straffebestemmelsens rekkevidde til den generelle oppfatning og utvikling i samfunnet. Høyesteretts fortolkning av standarden i avgjørelsen inntatt i Rt. 2005 side 1628 innebærer at skildringer av alminnelig seksuell aktivitet mellom voksne mennesker normalt ikke vil rammes av pornografibestemmelsen. Dermed er Straffelovkommisjonens forslag ivaretatt ved å videreføre den gjeldende formulering av pornografibestemmelsen.

Departementet mener ellers at straffeloven 1902 § 204 og forslaget til videreføring i straffeloven 2005 § 317 gir en hensiktsmessig avgrensning for hvilke befatningsmåter med pornografi som skal straffebelegges.

7.24.2 Utstillingsforbud

7.24.2.1 Gjeldende rett

Etter straffeloven 1902 § 204 første ledd bokstav a er det straffbart å utgi, selge eller på annen måte søke å utbre pornografi. Bokstav d i samme bestemmelse rammer den som istandbringer offentlig utstilling med pornografisk innhold. Det er derfor ikke tillatt å stille ut materiale som er pornografi.

Etter Høyesteretts avgjørelse i Rt. 2005 side 1628 er imidlertid skildringer av alminnelig seksuell omgang mellom voksne, samtykkende personer ikke å anse som pornografi i straffelovens forstand. Utstillinger av magasiner med omslag som viser slik aktivitet vil derfor ikke rammes av straffeloven 1902 § 204 første ledd bokstav a eller d.

7.24.2.2 Innst. O. nr. 92 (1999-2000)

Under behandlingen av Ot.prp. nr. 28 (1999-2000) traff justiskomiteens flertall følgende anmodningsvedtak, jf. Innst. O. nr. 92 (1999-2000) side 37:

> «Stortinget ber Regjeringen fremme forslag om forbud mot i ervervsøyemed offentlig å stille ut

nakenbilder eller kjønnslige skildringer som er egnet til å vekke anstøt.»

7.24.2.3 Forslaget i høringsbrevet og høringsinstansenes syn

Da delutredning VII ble sendt på høring, ba departementet, på bakgrunn av anmodningsvedtaket i Innst. O. nr. 92 (1999-2000) om høringsinstansenes syn på spørsmålet om utstillingsforbud. Departementet ønsket instansenes vurdering både under den forutsetning av at pornografibestemmelsen endres slik Straffelovkommisjonen foreslår, og under den forutsetning at straffebudet ikke liberaliseres.

I høringen uttrykker følgende instanser generell støtte for et utstillingsforbud: *Barne- og familiedepartementet, Kirkerådet, KRÅD* og *Likestillingsombudet*.

Norsk Fengsels- og friomsorgsforbund mener barn og unge må skjermes mot ufrivillig å bli utsatt for nakenbilder og kjønnslige skildringer og at det fortsatt må eksistere et forbud mot slike oppslag på alminnelig beferdete steder.

Følgende instanser støtter et utstillingsforbud forutsatt at pornografibestemmelsen liberaliseres:

Riksadvokaten, Asker og Bærum politidistrikt og *Likestillingsrådet i Bærum kommune*.

Riksadvokaten går i utgangspunktet imot et utstillingsforbud, men mener behovet for et slikt forbud kan bli større dersom pornografibestemmelsen blir liberalisert.

Følgende instanser går generelt i mot et utstillingsforbud: *Nærings- og handelsdepartementet, Hordaland politidistrikt, Oslo politidistrikt, Politidirektoratet, Barneombudet, Forsvarergruppen av 1977, Politiets fellesforbund, Politiembetsmennenes Landsforening* og *Norsk Psykologforening*.

Flere av instansene som går i mot et utstillingsforbud peker på risikoen for at håndhevelse av forbudet ikke kan eller vil bli prioritert av politi eller påtalemyndighet. Det blir vist til ressurssituasjonen, men også til de skjønnsmessige vurderingene som et slikt forbud vil kunne medføre.

Nærings- og handelsdepartementet peker i tillegg på at et forbud vil kunne ramme deler av næringslivet hardt. Fra uttalelsen gjengis:

> «Omsetningen på lovlige bilder vil stå i fare for å synke i det tilgjengeligheten blir vanskeligere. Dette vil kunne omfatte også omsetningen av blader som ikke faller inn under utstillingsforbudet, i det selger kan være usikker på hvor grensene i lovbestemmelsen går. Videre vil det være en belastning for de næringsdrivende å foreta de skjønnsmessige vurderinger forbudet krever i forhold til hvor bladene fysisk kan plasseres i butikken, og hvilke blader bestemmelsen omfatter.»

Barneombudet tar særlig opp behovet for at barn skånes mot eksponering for pornografisk materiale. Ombudet mener det er viktig at næringen selv gis ansvaret for og tillit til å regulere plasseringen av slikt materiale og går på den bakgrunn i mot lovregulering av et utstillingsforbud.

Norsk Psykologforening har forståelse for og støtter intensjonen i justiskomiteens anmodningsvedtak, men mener forslaget er uklart formulert og i liten grad åpner for praktiske løsninger.

7.24.2.4 Dok. 8: 11 (2005-2006)

I dok. 8:11 (2005-2006) fremmet stortingsrepresentantene Tørresdal, Molvær Grimstad og Syversen flere forslag som reaksjon på Høyesteretts avgjørelse inntatt i Rt. 2005 side 1628. Et av forslagene gjaldt utstillingsforbud:

> «4. Stortinget ber Regjeringen fremme forslag om forbud mot i ervervsøyemed offentlig å stille ut nakenbilder eller kjønnslige skildringer som er egnet til å vekke anstøt.»

Justiskomiteen ba om at disse forslagene ble vurdert i forbindelse med revisjonen av straffelovens spesielle del, se Innst. S. nr. 103 (2005–2006) side 2–3.

7.24.2.5 Departementets vurdering

Etter Høyesteretts avgjørelse inntatt i Rt. 2005 side 1628 vil kjønnslige skildringer av alminnelig seksuell aktivitet ikke være ansett som straffbar pornografi i straffelovens forstand. Departementet foreslår på denne bakgrunn i straffeloven 2005 § 318 en egen straffebestemmelse om forbud mot i ervervsøyemed å stille ut bilder av eksplisitt seksualisert karakter, herunder bilder av kjønnsorganer, på en lett synlig måte på offentlig sted, et sted som lett kan iakttas fra offentlig sted eller utsalgssted. Forbudet vil i praksis særlig ramme oppstilling av magasiner og andre trykte skrifter med omslagsbilder av eksplisitt karakter. Forbudet mot utstilling på utsalgssted gjelder ikke for spesialforretninger.

Formålet med bestemmelsen er å verne allmennheten mot uforvarende og ufrivillig å bli utsatt for bilder av eksplisitt seksualisert karakter. Bestemmelsen oppstiller ikke noe forbud må å selge blader med slike bilder på omslaget, men stiller krav til plasseringen slik at de ikke oppstilles lett synlig. Hvis for eksempel bladene plasseres i en høyde hvor barn ikke lett ser dem og med skjerming av deler av forsiden, vil kravet være oppfylt.

7.25 Obligatorisk vurdering av rettighetstap

Etter *gjeldende rett* pålegger straffeloven 1902 § 207 retten å vurdere om rettighetstap etter § 29 skal idømmes når noen kjennes skyldig i seksuell omgang, handling eller atferd med eller overfor mindreårig. Bestemmelsen ble innført ved reformen av seksuallovbruddskapitlet i 2000.

Rettighetstap etter straffeloven 1902 § 29 gjelder tap av stilling eller retten til for fremtiden å ha en stilling eller utøve en virksomhet eller aktivitet. Plikten etter straffeloven 1902 § 207 er av prosessuell, ikke materiell, art. Det vil si at plikten bare går ut på at retten skal vurdere om rettighetstap bør ilegges. Straffeloven 1902 § 207 hjemler ingen plikt til å ilegge slikt rettighetstap.

Straffelovkommisjonen foreslår at innholdet i straffeloven 1902 § 207 ikke videreføres i ny straffelov.

Ingen *høringsinstanser* uttaler seg om forslaget.

Søk på Lovdata gir i liten grad veiledning om hvordan bestemmelsen er anvendt. Departementet fastholder imidlertid de vurderingene som ble gjort i Ot.prp. nr. 28 (1999-2000) side 61-63 og side 119-120 og foreslår bestemmelsen videreført i straffeloven 2005 § 319. I de fleste sakene som er omfattet av straffeloven 1902 § 207 og forslaget til straffeloven 2005 § 319 vil fornærmede ha bistandsadvokat, jf. straffeprosessloven § 107 a. Det vil være en naturlig oppgave for bistandsadvokaten å ta opp spørsmålet om rettighetstap der dette anses aktuelt. Dette fratar likevel ikke retten dens selvstendige plikt til å passe på at spørsmålet blir vurdert.

7.26 Forholdet til erstatningsansvar for ærekrenkelser

7.26.1 Gjeldende rett

Etter straffeloven 1902 § 208 kan den som beskylder noen for å ha begått visse seksualforbrytelser (§§ 192-197, § 200 tredje ledd eller § 205) ikke gjøres rettslig ansvarlig for beskyldningen etter straffelovens kapittel om ærekrenkelser eller etter skadeserstatningsloven § 3-6 dersom beskyldningen er fremsatt i en anmeldelse eller av den som hevder å være fornærmet eller en av hennes eller hans nærmeste i en fortrolig samtale med en person som det er naturlig å betro seg til, for å bearbeide konsekvensene av handlingen. Beskyldninger fremsatt på andre måter medfører derimot rettslig ansvar etter de alminnelige reglene.

Etter annet ledd kan anmelderen eller den som hevder å være fornærmet likevel gjøres rettslig ansvarlig hvis det var *grovt* uaktsomt å legge til grunn at opplysningene var sanne. Den nærmeste kan gjøres rettslig ansvarlig dersom det var uaktsomt å legge til grunn at opplysningene var sanne. Rettslig ansvar omfatter både straff, erstatning, oppreisning, mortifikasjon og sakskostnader.

Bestemmelsen ble vedtatt ved revisjonen av seksuallovbruddskapitlet i 2000 etter forslag fra justiskomiteen, jf. Innst. O. nr. 92 (1999–2000) side 14–17. Fra side 15 gjengis:

> «Flertallet viser til at det i den senere tid har vært eksempler på rettssaker der en mann har gått til injuriesøksmål mot en kvinne fordi hun har påstått at mannen voldtok henne. Flertallet har merket seg at det ikke er selve anmeldelsen som ligger til grunn for injuriesøksmålet, men det at kvinnen har fortalt om den påståtte voldtekten til andre. Flertallet mener det er svært uheldig at et voldtektsoffer kan bli erstatningsansvarlig overfor en voldtektsmann dersom hun ikke kan bevise at påstandene er riktige, samtidig som flertallet er innforstått med at det også er viktig å ivareta hensynet til de personer som urettmessig blir beskyldt for slike forbrytelser.»

Det foreligger lite rettspraksis om bestemmelsen. I Rt. 2001 s 1720 kom Høyesterett til at den nye straffeloven § 208 ikke fikk anvendelse, fordi saken gjaldt en beskyldning fremsatt før bestemmelsen trådte i kraft. Flertallet la imidlertid til grunn at norsk strafferett i lys av EMK allerede hadde et innhold som delvis var i samsvar med den nye bestemmelsen.

7.26.2 Straffelovkommisjonens skisse

Straffelovkommisjonen foreslår at § 208 ikke videreføres i ny straffelov. Kommisjonen mener bestemmelsen er lite prinsipiell, og legger vekt på at det ikke bare er påstander om seksualforbrytelser som kan lede til urimelige søksmål, men at søksmål kan reises på bakgrunn av enhver påstand om at den ærekrenkede har foretatt noe straffbart. Kommisjonen stiller seg skeptisk til å videreføre en så kasuistisk bestemmelse. Videre vises det til at bestemmelsens anvendelsesområde vil bortfalle som følge av de foreslåtte innskrenkningene i straffeloven kapittel 23 om ærekrenkelser. Kommisjonen peker også på at bestemmelsen har fått mindre selvstendig betydning på grunn av Rt. 2001 s 1720, jf. foran i punkt 7.26.1.

Kommisjonen tar ikke stilling til om deler av innholdet i straffeloven 1902 § 208 bør videreføres i sivilretten.

7.26.3 Høringsinstansenes syn

Riksadvokaten mener det fortsatt er «grunn til å ha særlige regler som beskytter den som anmelder et seksuelt overgrep mot senere ærekrenkelsessøksmål» og ser ikke tilstrekkelig grunn til å svekke offerets stilling i sedelighetssakene. Riksadvokaten foreslår derfor bestemmelsen i straffeloven § 208 opprettholdt.

Advokatforeningen støtter forslaget om ikke å videreføre § 208 fordi bestemmelsen er av utpreget kasuistisk karakter og i praksis har vist seg å få uheldige følger for enkelte anmeldere.

JURK mener § 208 bør videreføres og uttaler at

> «Den er [...] svært viktig i det henseende at den beskytter personer som har vært utsatt for seksuelle overgrep, slik at de har muligheten til å fortelle om det de har vært utsatt for. Lovregelen har kun eksistert i kort tid og grunnen til at den ble inntatt i straffeloven, var mange æreskrenkelsessaker etter påstander om seksualforbrytelser. JURK mener dette viser at strl § 208 har en berettiget betydning i norsk straffelov. Siden alvorligheten av forbrytelsen er så grov og rammer offerets personlige integritet så sterkt, mener JURK at en selvstendig regel om æreskrenkelser etter påstand om seksuallovbrudd har sin berettigelse. Siden majoriteten av de som utsettes for seksuelle overgrep er kvinner så mener JURK at man svekker rettsstillingen til kvinner i Norge ved å fjerne strl § 208.»

7.26.4 Departementets vurdering

Departementet viser til at regelen i straffeloven 1902 § 208 er begrunnet i hensynet til å beskytte ofrene og mener det ikke er grunn til å svekke dette vernet, særlig sett i lys av det arbeidet som er gjort den senere tid for å styrke ofrenes rettsstilling, jf. blant annet lov 7. mars 2008 nr. 5 om endringer i straffeprosessloven mv. (styrket stilling for fornærmede og etterlatte). Ettersom ærekrenkelser foreslås avkriminalisert, se kapittel om vern av den personlige frihet og fred, foreslår departementet i straffeloven 2005 § 319 en bestemmelse som regulerer forholdet til erstatningsansvar for ærekrenkelser.

Forslaget viderefører innholdet i straffeloven 1902 § 208 hva gjelder fritak for erstatningsansvar for anmelderen eller den som hevder å være fornærmet. Regelen innebærer i realiteten en heving av skyldkravet til grov uaktsomhet for erstatningsansvar i disse tilfellene. Anmelderen eller den som hevder å være fornærmet kan både etter straffeloven 1902 § 208 annet ledd første punktum og etter forslaget til straffeloven 2005 § 320 annet ledd gjøres rettslig ansvarlig dersom det var grovt uaktsomt å legge til grunn at opplysningene var sanne.

Straffeloven 1902 § 208 annet ledd annet punktum fritar den nærmeste for rettslig ansvar dersom det var uaktsomt å legge til grunn at opplysningene var sanne. Ettersom skyldkravet for erstatningsansvar er uaktsomhet, er det ikke grunnlag for å videreføre denne bestemmelsen når den bare regulerer forholdet til erstatningsansvar.

7.27 Jurisdiksjon over seksuallovbrudd

7.27.1 Gjeldende rett

Etter straffeloven 1902 § 12 har Norge strafferettslig jurisdiksjon (det vil si at norsk straffelovgivning kommer til anvendelse) over seksuallovbrudd

- foretatt i riket (§ 12 nr. 1 med videre presiseringer i bokstav a – e),
- på norsk fartøy eller luftfartøy hvor enn det befinner seg, av noen av dets besetning eller andre som medfølger fartøyet; som fartøy regnes også boreplattform eller lignende flyttbar innretning (§ 12 nr. 2),
- i utlandet av norsk statsborger eller noen i Norge hjemmehørende person (§ 12 nr. 3 bokstav a, unntatt for straffeloven 1902 § 200 om seksuell handling og § 201 om seksuelt krenkende eller annen uanstendig atferd med mindre handlingen også er straffbar etter lovgivningen i landet der den er foretatt og dermed omfattes av § 12 nr. 3 bokstav c),
- i utlandet av utlending (§ 12 nr. 4 bokstav a, gjelder bare straffeloven 1902 §§ 192-195)

7.27.2 Straffeloven 2005

Etter straffeloven 2005 er Norges strafferettslige jurisdiksjon regulert i § 4 for handlinger foretatt i Norge og på norske jurisdiksjonsområder mv. og i § 5 for handlinger foretatt i utlandet. I tillegg kommer straffeloven 2005 § 6 som sier at norsk straffelovgivning også gjelder for handlinger som Norge etter overenskomster med fremmede stater eller etter folkeretten for øvrig har rett eller plikt til å strafforfølge.

Om innholdet i straffeloven 2005 §§ 4-6 vises det til merknadene til bestemmelsene i Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) side 399-405. I denne sammenheng er det tilstrekkelig å påpeke at straffeloven 2005 § 5 i utgangspunktet ikke viderefører jurisdiksjonen for handlinger som nevnt i straffeloven 1902 § 12 nr. 3 bokstav a og § 12 nr. 4 bokstav a.

7.27.3 Internasjonale forpliktelser

Europarådets konvensjon om beskyttelse av barn

mot seksuell utnytting og seksuelt misbruk artikkel 25 oppstiller krav til partenes strafferettslige jurisdiksjon. Bestemmelsen lyder slik i engelsk originalversjon:

«Article 25 – Jurisdiction

1. Each Party shall take the necessary legislative or other measures to establish jurisdiction over any offence established in accordance with this Convention, when the offence is committed:
   a) in its territory; or
   b) on board a ship flying the flag of that Party; or
   c) on board an aircraft registered under the laws of that Party; or
   d) by one of its nationals; or
   e) by a person who has his or her habitual residence in its territory.
2. Each Party shall endeavour to take the necessary legislative or other measures to establish jurisdiction over any offence established in accordance with this Convention where the offence is committed against one of its nationals or a person who has his or her habitual residence in its territory.
3. Each Party may, at the time of signature or when depositing its instrument of ratification, acceptance, approval or accession, by a declaration addressed to the Secretary General of the Council of Europe, declare that it reserves the right not to apply or to apply only in specific cases or conditions the jurisdiction rules laid down in paragraph 1e of this article.
4. For the prosecution of the offences established in accordance with Articles 18, 19, 20, paragraph 1a, and 21, paragraph 1a and b, of this Convention, each Party shall take the necessary legislative or other measures to ensure that its jurisdiction as regards paragraph 1d is not subordinate to the condition that the acts are criminalised at the place where they were performed.
5. Each Party may, at the time of signature or when depositing its instrument of ratification, acceptance, approval or accession, by a declaration addressed to the Secretary General of the Council of Europe, declare that it reserves the right to limit the application of paragraph 4 of this article, with regard to offences established in accordance with Article 18, paragraph 1b, second and third indents, to cases where its national has his or her habitual residence in its territory.
6. For the prosecution of the offences established in accordance with Articles 18, 19, 20, paragraph 1a, and 21 of this Convention, each Party shall take the necessary legislative or other measures to ensure that its jurisdiction as regards paragraphs 1d and e is not subordinate to the condition that the prosecution can only be initiated following a report from the victim or a denunciation from the state of the place where the offence was committed.
7. Each Party shall take the necessary legislative or other measures to establish jurisdiction over the offences established in accordance with this Convention, in cases where an alleged offender is present on its territory and it does not extradite him or her to another Party, solely on the basis of his or her nationality.
8. When more than one Party claims jurisdiction over an alleged offence established in accordance with this Convention, the Parties involved shall, where appropriate, consult with a view to determining the most appropriate jurisdiction for prosecution.
9. Without prejudice to the general norms of international law, this Convention does not exclude any criminal jurisdiction exercised by a Party in accordance with internal law.»

I uoffisiell norsk oversettelse lyder bestemmelsen slik:

«Artikkel 25 – Jurisdiksjon

1. Hver part skal ved lovgivning eller på annen måte treffe de tiltak som er nødvendige for å etablere jurisdiksjon over enhver handling fastsatt som straffbar etter denne konvensjon, når den straffbare handlingen er begått:
   a) på dens territorium, eller
   b) om bord i et skip som fører dens flagg, eller
   c) om bord i et luftfartøy som er registrert i henhold til dens lovgivning, eller
   d) av en av dens statsborgere, eller
   e) av en person som er bosatt på dens territorium.
2. Hver part skal ved lovgivning eller på annen måte treffe de tiltak som er nødvendige for å etablere jurisdiksjon over enhver handling fastsatt som straffbar etter denne konvensjon, når den straffbare handlingen er begått mot en av dens statsborgere eller en person som er bosatt på dens territorium.
3. Hver part kan på tidspunktet for undertegning eller når den deponerer sitt ratifikasjons-, godtakelses-, godkjennings- eller tiltredelsesdokument, ved en erklæring rettet til Europarådets generalsekretær erklære at den forbeholder seg retten til ikke å anvende de jurisdiksjonsregler som er fastsatt i nr. 1 bokstav e i denne artikkel, eller anvende dem bare i bestemte tilfeller eller under bestemte forhold.

4. Ved strafforfølgning av handlinger fastsatt som straffbare etter artikkel 18 og 19, artikkel 20 nr. 1 bokstav a, og artikkel 21 nr. 1 bokstav a og b i denne konvensjon, skal hver part ved lovgivning eller på annen måte treffe de tiltak som er nødvendige for å sikre at dens jurisdiksjon med hensyn til nr. 1 bokstav d ikke er betinget av at handlingene er straffbare der de har funnet sted.
5. Hver part kan på tidspunktet for undertegning eller når den deponerer sitt ratifikasjons-, godtakelses-, godkjennings- eller tiltredelsesdokument, ved en erklæring rettet til Europarådets generalsekretær erklære at den forbeholder seg retten til å begrense anvendelsen av nr. 4 i denne artikkel, med hensyn til handlinger fastsatt som straffbare etter artikkel 18 nr. 1 bokstav b annet og tredje strekpunkt, til tilfeller der dens statsborger er bosatt på dens territorium.
6. Ved strafforfølgning av handlinger fastsatt som straffbare etter artikkel 18 og 19, artikkel 20 nr. 1 bokstav a, og artikkel 21 i denne konvensjon, skal hver part ved lovgivning eller på annen måte treffe de tiltak som er nødvendige for å sikre at dens jurisdiksjon med hensyn til nr. 1 bokstav d og e ikke er underordnet vilkåret om at strafforfølgning kan finne sted først etter at det foreligger en anmeldelse fra offeret eller en anklage fra staten der den straffbare handlingen ble begått.
7. Hver part skal ved lovgivning eller på annen måte treffe de tiltak som er nødvendige for å etablere jurisdiksjon over handlinger fastsatt som straffbare etter denne konvensjon i tilfeller der en angivelig overgriper oppholder seg på dens territorium, og den ikke utleverer ham eller henne til en annen part utelukkende på grunnlag av hans eller hennes nasjonalitet.
8. Når mer enn en part gjør krav på jurisdiksjon over en angivelig handling fastsatt som straffbar etter denne konvensjon, skal de involverte parter, når det er hensiktsmessig, rådføre seg med hverandre med sikte på å avgjøre hvilken jurisdiksjon som er mest hensiktsmessig for strafforfølgningen.
9. Med forbehold for folkerettens generelle regler, utelukker denne konvensjon ikke noen strafferettslig jurisdiksjon som en part utøver i samsvar med sin interne rett.»

7.27.4 Departementets vurdering av behovet for ekstraterritoriell jurisdiksjon over seksuallovbrudd

Etter departementets vurdering er det behov for å videreføre jurisdiksjonen over de mest alvorlige seksuallovbruddene begått i utlandet av norske statsborgere eller personer som hører hjemme i Norge. Seksuallovbruddene som er oppregnet i straffeloven 1902 § 12 nr. 3 bokstav a er alvorlige integritetskrenkelser hvor adgangen til strafforfølgning ikke bør bero på lovgivningen i det landet hvor handlingene er begått. Denne jurisdiksjonen er derfor foreslått videreført i forslag til straffeloven 2005 § 5 første ledd nytt nr. 9. Dette gjelder også for menneskehandel etter straffeloven 2005 § 257. Av hensyn til Europarådets konvensjon om beskyttelse av barn mot seksuell utnytting og seksuelt misbruk er jurisdiksjonen utvidet til å gjelde også § 305 om seksuell atferd mv. overfor barn under 16 år og § 306 om avtale om møte for å begå seksuelt overgrep. Når disse bestemmelsene omfattes, bør det samme gjelde § 304 om seksuell handling med barn under 16 år. Etter forslaget til straffeloven 2005 § 5 første ledd nytt nr. 9 vil dermed alle bestemmelser om seksuelle overgrep mot barn være omfattet av norsk straffelovgivning også når de er begått i utlandet av norske statsborgere eller personer som hører hjemme i Norge.

Det er etter departementets syn også behov for strafferettslig jurisdiksjon over de mest alvorlige seksuallovbruddene når de er begått i utlandet av utlendinger uten tilknytning til Norge, men mot en norsk statsborger eller person som er bosatt i Norge, se forslag til straffeloven 2005 § 5 nytt femte ledd. Etter forslaget vil straffelovgivningen gjelde for slike handlinger som rammes av straffebestemmelser med lengstestraff på fengsel i mer enn 6 år. Dette vil dekke bestemmelsene om voldtekt (§§ 291-294), misbruk av overmaktsforhold og lignende (§ 295), seksuell omgang med innsatte mv. i institusjon (§ 296), voldtekt av barn under 14 år (§§ 299-301), seksuell omgang med barn mellom 14 og 17 år (§§ 302-303), incest og seksuell omgang mellom andre nærstående (§§ 312 og 314) og hallikvirksomhet (§ 315).

Etter departementets syn vil forslaget til endringer i straffeloven 2005 § 5 første ledd nr.1, nytt nr. 9 og nytt femte ledd i hovedsak oppfylle forpliktelsene etter Europarådets konvensjon om beskyttelse av barn mot seksuell utnytting og seksuelt misbruk artikkel 25. Forpliktelsene vil i tillegg være oppfylt gjennom straffeloven 2005 § 6 som sier at Norge har jurisdiksjon for handlinger som Norge etter overenskomster med fremmede stater eller etter folkeretten for øvrig har rett eller plikt til å strafforfølge.

8 Vinningslovbrudd og liknende krenkelser av eiendomsretten

8.1 Oversikt

Forslaget til kapittel 27 omhandler vern av sentrale formuesgoder og -rettigheter, og er i hovedsak forslag til straffebestemmelser som avløser straffeloven 1902 kapittel 24 om underslag, tyveri og ulovlig bruk, kapittel 25 om utpresning og ran, og kapittel 31 om heleri. I tillegg tar kapitlet opp i seg flere av bestemmelsene i straffeloven 1902 kapittel 40 om «Forseelser mot Formuesrettigheder».

Kapitlet inneholder ingen fullstendig regulering av vernet om formuesgoder og -rettigheter. Disse interessene vernes også særlig av kapittel 28 om skadeverk og fremkalling av fare for allmennheten, kapittel 30 om bedrageri, skattesvik og liknende økonomisk kriminalitet, og kapittel 31 om kreditorvern.

Kapitlet svarer til Straffelovkommisjonens forslag til kapittel 30 om tyveri, underslag, ran, utpressing mv. og til §§ 21-9 til 21-12 om heleri og hvitvasking. Departementet har valgt ikke å følge opp kommisjonens forslag om et eget kapittel med generelle bestemmelser som skal forebygge at andre straffbare handlinger blir begått, der kommisjonen foreslo å plassere bestemmelsene om heleri og hvitvasking. Departementet foreslår i stedet å ta disse bestemmelsene inn i et generelt kapittel om vern av formuesgoder og -rettigheter.

Departementets lovforslag viderefører i hovedsak gjeldende rett, men med språklige og lovtekniske moderniseringer, særlig som følge av endringer i den alminnelige delen i straffeloven 2005. En realitetsendring ligger i at departementet foreslår å erstatte kravet til vinnings hensikt med et krav om vinnings forsett.

Kapitlet omhandler lovbrudd som ofte kan inndeles i vanlig, grov og liten overtredelse. De lovbruddene som det er naturlig å gradere slik, er tatt inn i loven i denne rekkefølgen, og da slik at gjerningsbeskrivelsen fremgår av paragrafen som regulerer det ordinære lovbruddet, eksempelvis tyveri. I samsvar med departementets vurdering i Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) side 57-59 er de sentrale momentene som gjør lovbruddet enten lite eller grovt, tatt inn i selve loven. Sammenlignet med gjeldende rett er noen momenter sløyfet, mens andre er kommet til. Som hovedregel innebærer ikke dette noe forslag om realitetsendringer. Om et lovbrudd er grovt, skal fortsatt som hovedregel bero på en helhetsvurdering. Hvorvidt et tyveri, underslag, heleri eller en hvitvaskingshandling er mindre straffverdig, skal bero på en skjønnsmessig vurdering.

Departementet foreslår å justere mange av strafferammene for lovbrudd til vern om formuesgoder og -rettigheter. Formålet er at strafferammene skal fremstå som mer realistiske ut fra det straffenivå som er etablert gjennom rettspraksis. Departementet foreslår for eksempel å nedjustere den øvre strafferammen fra tre til to års fengsel for ordinært tyveri, underslag, bilbrukstyveri og for vanlig heleri og hvitvasking. Også strafferammen for grov ulovlig bruk foreslås nedjustert på samme måte. Dette medfører at slike lovbrudd foreldes etter fem år, jf. straffeloven 2005 § 86 første ledd bokstav b. Det er den samme foreldelsesfristen som etter straffeloven 1902 § 67. Det foreslås videre at den øvre strafferammen for grovt ran på fengsel i inntil 12 år beholdes, og det samme gjelder den særlige maksimumsstraffen på 21 års fengsel for grovt ran med død eller betydelig skade på kropp til følge. For de sistnevnte tilfellene foreslår departementet å avvike fra bestemmelsen i straffeloven 2005 § 24 ved at også følger som skyldes lettere uaktsomhet (culpa levissima) i forhold til følgen, jf. straffeloven 1902 § 43, skal utløse den høyere strafferammen.

I tillegg foreslår departementet å justere strafferammene for enkelte av bestemmelsene som avløser de tidligere straffebudene om forseelser mot formuesrettigheter i straffeloven 1902 kapittel 40, blant annet for lite tyveri (naskeri), lite underslag, lite heleri og liten hvitvasking. Forslagene bygger på prinsippene for fastsetting av de alminnelige strafferammer som fremgår av Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) side 129 flg.

Nedenfor drøftes de ulike vinningslovbruddene for seg. Aller først behandler departementet forslaget fra Straffelovkommisjonen om å fjerne vilkåret om at det må være hensikten med lovbruddet å tilegne seg eller andre en uberettiget vinning. Dette vilkåret går igjen i blant annet bestemmelsene om underslag, tyveri, utpressing, ran og bedrageri.

8.2 Bør vilkåret om vinnings hensikt erstattes med forsett om vinning?

8.2.1 Gjeldende rett

Krav om vinnings hensikt er en del av skyldkravet i en rekke bestemmelser i straffeloven 1902, som bestemmelsene om tyveri (§ 257), underslag (§ 255), utpressing (§ 266), ran (§ 267), bedrageri (§ 270), økonomisk utroskap (§ 275) og befatning med dekodingsinnretning (§ 262 første ledd bokstav a og b). Skyldkravet gjenfinnes også i straffeloven 1902 § 143 annet ledd om fjerning av lik m.v.

I § 121 om brudd på taushetsplikt, § 123 om misbruk av stilling i offentlig tjeneste, § 145 om brevbrudd og § 245 om svangerskapsbrudd øker strafferammen dersom forbrytelsen er begått i hensikt å skaffe noen en uberettiget vinning.

Kravet om vinnings hensikt er et krav om et såkalt «subjektivt overskudd»: I tillegg til at lovbruddet må være begått forsettlig – «normalkravet» – kreves en bestemt hensikt, nærmere bestemt at gjerningspersonen i gjerningsøyeblikket har hatt til hensikt å skaffe seg eller andre en uberettiget vinning. Dersom en person borttar noe av økonomisk verdi – penger eller annet – kun i den hensikt å ergre den rette eier eller besitter, kan han etter gjeldende rett ikke dømmes for tyveri, men derimot for besittelseskrenkelse.

I Danmark har tyveribestemmelsen omtrent samme utforming som i Norge (dansk straffelov § 276), men det er likevel antatt at det bare kreves vinnings forsett. I Sverige og Finland kreves kun tilegnelsesforsett (Brottsbalken 8 kap. 1 § og finsk straffelov 28 kap. 1 §).

8.2.2 Straffelovkommisjonens forslag, høringsinstansenes syn

Spørsmålet om å fjerne kravet til vinnings hensikt ble drøftet av *Straffelovkommisjonen* allerede i *delutredning I*, se side 150. Etter kommisjonens mening ville det være tilstrekkelig å kreve tilegnelsesforsett. Drøftelsen knyttet seg særlig til tyveribestemmelsen, og det ble fremholdt at kravet om vinnings hensikt ikke var nødvendig for at handlingen skulle beholde sin karakter av tyveri. Det ble også vist til at svensk og dansk rett bare krever tilegnelsesforsett.

Kommisjonen har i *delutredning VII* side 170-173 gjentatt forslaget om å fjerne vilkåret om vinnings hensikt og erstatte det med et vilkår om vinnings forsett. Den peker på at en slik endring vil føre til en viss nykriminalisering, særlig for handlinger som er begått i rus eller hvor gjerningspersonen har handlet i rettsuvitenhet. For handlinger som er begått i selvforskyldt rus, antar kommisjonen likevel at endringen neppe vil få noen større betydning, idet man også i dag ofte domfeller i slike tilfeller. Hva gjelder handlinger begått i rettsuvitenhet, peker kommisjonen på at fjerningen av kravet om vinnings hensikt som utgangspunkt vil kunne medføre en viss nykriminalisering, men at domstolene vil ha en viss mulighet til å frifinne for uaktsom rettsuvitenhet.

I *høringen* har *Advokatforeningen, Dommerforeningen* og *Agder lagmannsrett* støttet kommisjonens forslag om å erstatte kravet om vinnings hensikt med et krav om vinnings forsett. *ØKOKRIM* har generelt sluttet seg til kommisjonens utkast til nytt kapittel 30.

8.2.3 Departementets vurdering

Straffelovkommisjonens forslag om å erstatte kravet til vinnings hensikt med et krav om vinnings forsett fikk liten oppmerksomhet under høringen. Noen få instanser støttet uttrykkelig forslaget, ingen gikk imot. Det er naturlig å oppfatte dette slik at forslaget er lite kontroversielt, og at høringsinstansene har liten eller ingen motvilje mot det. Departementet finner likevel grunn til å drøfte forslaget noe nærmere, ettersom det vil innebære en – i hvert fall på det teoretiske plan – endring av et sentralt vilkår for domfellelse for vinningslovbrudd.

Departementet ser flere gode grunner til å fjerne kravet om vinnings hensikt. En slik endring vil innebære både en lovteknisk forenkling og en forenkling av bevistemaet under skyldspørsmålet for de aktuelle lovovertredelsene. Som oftest er det klart at tyvens hensikt nettopp var å skaffe seg penger eller gjenstander til eget bruk eller for videresalg. Like fullt krever kravet om vinnings hensikt en – i hvert fall i prinsippet – mer presis vurdering av hva gjerningspersonen tenkte i handlingsøyeblikket. Retten nøyer seg imidlertid ofte med å konstatere i dommen at vinnings hensikt finnes bevist, uten nærmere drøftelse. Det siste vitner om at skyldkravet ofte er uproblematisk, men er nok innimellom også utslag av at kravet er vanskelig å håndtere og drøfte fordi man har få holdepunkter å drøfte ut fra.

Å sløyfe kravet til vinnings hensikt for vinningsforbrytelsene fratar ikke handlingene deres straffverdighet. Et tyveri eller et underslag er like samfunnsskadelig og har de samme følger for den fornærmede uansett hvilken hensikt gjerningspersonen hadde. Det er særlig selve tilegnelsen som karakteriserer vinningslovbrudd som krenker eiendomsretten, og ikke om det kreves forsett eller

hensikt mht. tilegnelsen. Departementet mener på denne bakgrunn at en sløyfing av kravet til vinnings hensikt i kapitlet om vinningslovbrudd ikke står i strid med en videreføring av kravet til en bestemt hensikt i enkelte andre bestemmelser hvor hensikten har betydning for hvor straffverdig handlingen er. Dette gjelder for eksempel i definisjonen av terrorhandlinger, jf. straffeloven 2005 § 131.

Som Straffelovkommisjonen påpeker, vil en sløyfing av kravet om vinnings hensikt kunne medføre en viss nykriminalisering av handlinger begått i selvforskyldt rus. Dette skyldes at ved selvforskyldt rus fingeres forsett, jf. straffeloven 1902 § 45, men derimot ikke vinnings hensikt. Det samme vil være tilfellet etter straffeloven 2005 § 25 tredje ledd, jf. Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) side 231-33 og 429. Dette innebærer at mens lovbryteren i forhold til forsettsvilkåret vurderes som om han eller hun var edru, beror spørsmålet om hvorvidt vedkommende hadde vinnings hensikt på hva personen i ruset/beruset tilstand faktisk tenkte om formålet med handlingen. En beruset person som fyller gjerningsbeskrivelsen i straffeloven 1902 § 257 vil altså bare kunne dømmes for tyveri dersom vedkommende faktisk hadde vinnings hensikt.

Som kommisjonen legger departementet til grunn at det her er tale om en marginal nykriminalisering, idet vinnings hensikt som regel finnes bevist også for vinningsforbrytelser som blir begått i selvforskyldt rus. Et eksempel på dette finnes i dom avsagt av Agder lagmannsrett 17. februar 2006, hvor retten ut fra en vurdering av påvirkningsgraden og de nærmere trekk ved gjerningspersonens handling kom til at vinnings hensikt forelå. Fravær av vinnings hensikt er for øvrig heller ikke etter gjeldende rett ensbetydende med frifinnelse. Retten plikter etter straffeprosessloven § 38 annet ledd å vurdere om handlingen rammes av andre bestemmelser som ikke krever vinnings hensikt, eksempelvis straffeloven 1902 § 392 om besittelseskrenkelse eller § 393 om ulovlig bruk. Et eksempel på at brudd på denne plikten gjorde at byrettens frifinnende dom for tiltale om grovt tyveri ble opphevet, finnes i Rt. 1989 side 640.

Kommisjonen har gitt uttrykk for at endringen av vinningskravet kan føre til en viss nykriminalisering for handlinger som er begått uten at gjerningspersonen var klar over at handlingen er ulovlig, jf. straffeloven 1902 § 57 og straffeloven 2005 § 26. Rettsuvitenhet, eller rettsvillfarelse, har sjelden ført til frifinnelse etter straffeloven 1902 § 57. Visse former for rettsvillfarelse, såkalt situasjonsvillfarelse, har imidlertid blitt bedømt på samme måte som faktisk villfarelse, jf. straffeloven 1902 § 42, og har oftere ført til frifinnelse.

Etter straffeloven 2005 skal alle former for rettsuvitenhet bedømmes etter samme bestemmelse, § 26. Rettsuvitenhet kan straffes når uvitenheten er uaktsom. Aktsomhetskravet skal imidlertid praktiseres relativt; hvor streng aktsomhetsnormen er, avhenger av den konkrete situasjon. Det er uttrykkelig forutsatt i forarbeidene at situasjonsvillfarelse generelt ikke skal bedømmes strengere etter § 26 enn etter straffeloven 1902 § 42, riktignok slik at departementet har latt det være opp til domstolene å vurdere en justering av grensene (se Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) side 238). I tillegg er domstolene i straffeloven 2005 § 61 gitt hjemmel til å frafalle utmåling av straff også ved uaktsom rettsuvitenhet dersom helt særlige grunner tilsier det.

Departementet antar på denne bakgrunn at den mulige nykriminaliseringen som fjerning av kravet om vinnings hensikt vil føre til i tilfeller av rettsuvitenhet, vil være så vidt marginal at dette ikke er noe vektig argument mot kommisjonens forslag. Straffeloven 2005 § 61 om straffutmålingsfrafall muliggjør dessuten et rimelig resultat i tilfeller hvor endringen fører til domfellelse for tidligere straffrie handlinger, men hvor helt særlige grunner tilsier at straff ikke utmåles. Til dette kommer at rettsutvitenhet vil være upraktisk for en rekke vinningslovbrudd, ikke minst gjelder dette tyveri.

Departementet er enig med kommisjonen i at en nykriminalisering av enkelte medvirkningshandlinger begått uten vinnings hensikt vil være en ønskelig følge av endringen. En person som medvirker til et tyveri eller underslag uten selv å ha vinnings hensikt, men som utviser forsett i forhold til at hovedmannen oppnår vinning, bør kunne straffes for medvirkning til tyveri, jf. Rt. 2001 side 476.

En endring fra vinnings hensikt til vinnings forsett vil bidra til at forskjellene i utformingen av de nordiske landenes tyveribestemmelser blir mindre. Den danske tyveribestemmelsen (dansk straffelov § 276) stiller bare krav om vinnings forsett, mens den svenske brottsbalken 8 kap. 1 § om stöld ikke har noe vinningskrav overhodet. Det siste gjelder også for den finske strafflagen 28 kap. 1 §. Det er et traktatfestet mål å oppnå større grad av harmonisering av nordisk rett på strafferettens område, blant annet fordi dette forenkler samarbeidet landene imellom og gjør det lettere å anerkjenne og bygge på andre nordiske lands rettsavgjørelser. Hensynet til større grad av nordisk rettsenhet tilsier derfor en endring fra vinnings hensikt til vinnings forsett.

Alt i alt ser departementet noen fordeler, men få ulemper, med å endre kravet om vinnings hensikt til et krav om vinnings forsett. Departementet foreslår derfor endringer i de enkelte bestemmelsene

som i dag krever vinnings hensikt, i samsvar med denne vurderingen.

Endringen er ikke til hinder for at domstolene kan legge vekt på en eventuell vinnings hensikt i skjerpende retning ved straffutmålingen. Men siden det som oftest vil foreligge vinnings hensikt ved vinningslovbrudd, antar departementet at det vil være lite aktuelt å vektlegge vinningshensikt i «normaltilfellene.» Det vil først og fremst være riktig å legge vekt på vinnings hensikt ved straffutmålingen der slik hensikt hittil har vært uttalt i loven som en skjerpende omstendighet, og i andre tilfeller hvor vinningshensikten gjør lovbruddet særlig alvorlig.

8.3 Tyveri

8.3.1 Gjeldende rett

For tyveri etter *straffeloven 1902 § 257* straffes den som «borttar» en «gjenstand» som «helt eller delvis tilhører en annen,» dersom hensikten er å skaffe seg selv eller andre en «uberettiget vinning» ved «tilegnelsen» av gjenstanden.

Uttrykket «gjenstand» omfatter ikke ethvert formuesgode. Penger er eksempelvis en gjenstand, mens immaterielle rettigheter ikke er det. I vilkåret om at gjenstanden i hvert fall delvis må tilhøre en annen, ligger at det ikke rammes av § 257 om noen borttar eierløse gjenstander. Slike handlinger kan imidlertid bli å straffe etter andre bestemmelser, som § 407 om krenkelse av jakt- og fiskerettigheter og ved etterfølgende tilegnelseshensikt § 255 om underslag. Vilkåret om tilegnelseshensikt skiller tyveriet fra ulovlig bruk, som kan rammes av § 260 om bilbrukstyveri, § 393 om ulovlig bruk av løsøre, og § 396 om ulovlig bruk av fast eiendom.

Strafferammen for tyveri er bøter eller fengsel inntil 3 år.

Grovt tyveri straffes etter *straffeloven 1902 § 258 første ledd* med bøter eller fengsel inntil 6 år. Hvorvidt et tyveri er grovt, beror på en helhetsvurdering, men annet ledd angir momenter som det skal legges vekt på ved vurderingen. Det skal «særlig» legges vekt på om tyveriet er utført ved innbrudd eller fra person på offentlig sted, om gjerningspersonen har vært forsynt med våpen, sprengstoff eller lignende, om tyveriet gjelder en betydelig verdi, eller om gjerningen av andre grunner er av særlig farlig eller samfunnsskadelig art. I rettspraksis er det særlig innbruddstyveri som er blitt ansett som grovt.

Mindre tyveri betegnes i dag som naskeri, som er en straffbar forseelse etter *straffeloven 1902 § 391 a.* Et tyveri anses som naskeri «når straffskylden må regnes for liten på grunn av de tilvendte gjenstanders ubetydelige verdier og forholdene for øvrig.» Både det at verdien er ubetydelig, og at straffskylden liten, er ufravikelige vilkår for å kunne pådømme et tyveri som naskeri. Strafferammen for naskeri er bøter eller fengsel inntil 6 måneder eller begge deler.

Skyldkravet for både tyveri, grovt tyveri og naskeri er forsett og vinnings hensikt. Forsøk på tyveri og grovt tyveri er straffbart, mens forsøk på naskeri ikke er straffbart. Medvirkning er straffbar, men forutsetter at også medvirkeren har hatt vinnings hensikt.

Straffeloven 1902 § 399 inneholder en egen strafferamme for underslag, tyveri og naskeri av enkelte naturprodukter i skog, mark eller eng (*nr. 1*), og tang, ville østers eller skjell i vann, fjære eller strand (*nr. 2*). Overtredelser som rammes av § 399 er forseelser ettersom straffebudet er plassert i kapittel 40 om forseelser mot formuesrettigheter. Ettersom det må foreligge en handling som er straffbar etter §§ 255, 257 og 391 a, er skyldkravet forsett og vinnings hensikt.

Strafferammen er bøter eller fengsel inntil 3 måneder. *Annet ledd* forhøyer strafferammen til fengsel inntil 6 måneder hvor gjenstandens verdi er «mere betydelig». Forsøk på forseelse er ikke straffbart. Medvirkning straffes som følge av henvisningen til §§ 255, 257 og 391 a, som alle har medvirkningstillegg.

I tillegg til at § 399 inneholder en lavere strafferamme for visse former for befatning med naturprodukter, må straffebudet i samsvar med uttalelser i forarbeider og juridisk teori tolkes noe innskrenkende. Blant annet må det være tillatt for den som ferdes i utmark å bruke tørre kvister, som for eieren er tilnærmet verdiløse, til brensel, og å ta med seg noen steiner hjem.

8.3.2 Straffelovkommisjonens forslag og høringsinstansenes syn

Straffelovkommisjonen går i delutredning VII side 370-371 inn for å videreføre tyveribestemmelsen i straffeloven 1902 § 257, men slik at kravet om vinnings hensikt erstattes med et krav om vinnings forsett, eventuelt kun forsett om å tilegne seg gjenstanden.

Grovt tyveri foreslås utformet på tilsvarende måte som andre bestemmelser om grove overtredelser: Det skal angis veiledende momenter som vil være typiske, eller i hvert fall nokså vanlige, for grovt tyveri, men slik at subsumsjonen fortsatt skal bero på en helhetsvurdering. Ved opplistingen av momenter tar kommisjonen utgangspunkt i straffe-

loven 1902 § 258 annet ledd, men slik at alternativet «fra person på offentlig sted» foreslås sløyfet. I tillegg mener kommisjonen at innbrudd, eller inntrengning, jf. utkastet til § 26-11, ikke alltid bør føre til at tyveriet anses som grovt.

Bestemmelsen om lite tyveri foreslås utformet etter samme mønster som andre bestemmelser om liten overtredelse: Hvorvidt tyveriet er lite, skal bero på en helhetsvurdering. At straffskylden er liten, skal ikke lenger være et ufravikelig vilkår, jf. delutredning VII side 148. Kommisjonen foreslår å fortsatt betegne lite tyveri som naskeri.

Straffelovkommisjonen foreslår at strafferammen for tyveri settes ned til bot eller fengsel i 2 år. For grovt tyveri foreslås strafferammen på bot eller fengsel i inntil 6 år videreført. For naskeri mener kommisjonen det bør være tilstrekkelig å kunne reagere med bot.

Hva gjelder straffeloven 1902 § 399, viser kommisjonen til at slike overtredelser fortsatt vil være straffbare etter de vanlige bestemmelsene om tyveri m.fl., som alle vil ha egne bestemmelser om liten overtredelse. Kommisjonen mener derfor at paragrafen er overflødig.

I *høringen* er det bare *Advokatforeningen* som har uttalt seg spesielt om forslaget til tyveribestemmelser. Advokatforeningen fremholder at ethvert innbruddstyveri fortsatt normalt bør regnes som grovt, uavhengig av hvor innbruddet skjer. Den har videre sagt seg enig i en øvre strafferamme på to år for tyveri. *ØKOKRIM* har på generell basis sluttet seg til kommisjonens utkast til nytt kapittel 30. Ingen av høringsinstansene har uttalt seg om kommisjonens forslag om ikke å videreføre straffeloven 1902 § 399.

8.3.3 Departementets vurdering

Departementet foreslår å videreføre tyveribestemmelsens materielle innhold med den endring at kravet om vinnings hensikt erstattes med et krav om vinnings forsett, se punkt 8.2.

Departementet har vurdert om gjerningsbeskrivelsen bør endres vesentlig. Paragraf 257 første ledd består av en lang setning, og kan for uinnvidde umiddelbart fremstå som noe vanskelig tilgjengelig. På den annen side er gjerningsbeskrivelsen godt innarbeidet i praksis. Normalt byr det ikke på større problemer å avgjøre om en handling rammes av gjerningsbeskrivelsen. Innholdet i de enkelte delene av gjerningsbeskrivelsen i straffeloven 1902 § 257 er presisert i juridisk teori og gjennom lang tids rettspraksis og dette bidrar til å skille tyveriet fra beslektede lovbrudd.

Departementet har ikke funnet frem til noen fullstendig ny formulering som både er mer opplysende og samtidig tilstrekkelig presis, og foreslår derfor bare mindre språklige endringer. Medvirkningsalternativet utelates, ettersom det er overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Hvorvidt et tyveri er grovt, bør fortsatt bero på en helhetsvurdering, men departementet foreslår i likhet med kommisjonen enkelte endringer i oppregningen av sentrale momenter i forslaget til § 322. Departementet er enig med kommisjonen i at «fra person på offentlig sted» bør fjernes fra ordlyden. Momentet ble føyd til i 1951, og ble i Ot.prp. nr. 75 (1948) side 26 begrunnet med at slike tyverier

> «ofte tyder på profesjonisme. Det trenges atskillig øvelse og frekkhet for å kunne gjennomføre lommetyverier, og ofte arbeider flere sammen om dem.»

Momentet har ført til at lommetyverier fra personer på offentlig sted som hovedregel er blitt ansett som grove tyverier. Disse tyveriene gjelder imidlertid ofte mindre verdier, og kan ha et nokså tilfeldig og mindre alvorlig preg. Departementet foreslår isteden å innføre som moment om tyveriet har et profesjonelt preg. Dette vil fange opp lommetyverier som til tross for at det er tale om mindre verdier, likevel har en slik karakter at de bør anses som grove. Dette momentet gir en mer dekkende beskrivelse av det som gjør enkelte lommetyverier særlig straffverdige. Veskenappinger vil derimot ofte ha et element av overfall eller legemskrenkelser som gjør at de må anses som grovt tyveri, eventuelt ran, jf. Rt. 2000 side 1611.

Momentet profesjonelt preg vil også fange opp de særlig straffverdige tyveriene begått etter planlegging, både av selve tyveriet og den etterfølgende disponering av tyvgodset, ofte i samarbeid mellom flere. Eksempler på slike tyverier i rettspraksis finnes i Rt. 2000 side 1750, Rt. 2000 side 2030, og Rt. 1996 side 271. Slike tyverier vil uansett gjerne bli ansett som grove fordi de gjelder betydelige verdier og fordi de er av særlig samfunnsskadelig art. På den annen side vil profesjonalitetsmomentet også fange opp andre mindre tyverier, så som enkelte lommetyverier, og det vil bedre enn «person på offentlig sted» beskrive hvorfor enkelte tyverier er mer straffverdige, jf. uttalelsen i Rt. 1952 side 1059:

> «Når loven oppstiller grovt tyveri som en særlig forbrytelseskategori, er det for å gi anvisning på særlig streng behandling av tyverier som gjennom den måte de er utført på har et profesjonelt preg eller gir uttrykk for en utpreget forbrytersk eller asosial innstilling hos gjerningspersonen.»

Departementet er videre enig med kommisjonen i at innbrudd generelt ikke lenger bør nevnes i ordlyden som et moment som gjør et tyveri grovt. Ikke alle innbrudd er av en slik karakter at tyveriet av den grunn blir særlig straffverdig – kommisjonen nevner som eksempler innbrudd i kiosker og boder med beskjedent utbytte. Det er særlig boliginnbrudd, i permanente boliger og i fritidshus, som for eksempel hytte og stedfast campingvogn, som normalt bør anses som grove. I tillegg til selve vinningslovbruddet innebærer slike tyverier en krenkelse av privatlivets fred, som bidrar til å skape utrygghet både hos dem som utsettes for tyveriene, og andre som hører om dem.

Hvorvidt gjerningspersonen har tatt seg inn i boligen ved innbrudd eller på annen måte, bør imidlertid ikke være avgjørende for om det er grovt eller ikke. Eksempelvis bør et tyveri begått etter at gjerningspersonen har tatt seg inn gjennom et åpent soveromsvindu eller en åpen verandadør mens beboerne sov, normalt anses som grovt. Departementet foreslår derfor at det ved vurderingen av om innbruddet er grovt, skal legges særlig vekt på om gjerningspersonen har tatt seg inn i bolig eller fritidshus.

Også i andre nordiske land blir det lagt vekt på om tyveriet skjer ved inntrengning i bolig når det skal avgjøres om det er grovt.

Den endrede ordlyden på dette punkt utelukker ikke at også tyverier begått ved innbrudd i andre bygninger, fortsatt skal kunne anses som grove. Dette må imidlertid heretter vurderes mer inngående og konkret i hvert enkelt tilfelle.

Om gjerningspersonen har vært forsynt med våpen, foreslås ikke videreført i oppregningen i lovforslaget § 322. Utelatelsen er ikke ment å endre realiteten. Tyverier hvor våpen har vært involvert, vil fortsatt som regel bli å anse som grove, idet slike tyverier typisk vil være av særlig farlig eller samfunnsskadelig art. Bruk av våpen ved tyverier vil også fanges opp av den generelle bestemmelsen i § 78 om skjerpende omstendigheter i straffutmålingen. I rettspraksis synes det imidlertid å være slik at tyverier som begås ved hjelp av våpen, vanligvis anses som ran. Den manglende praktiske betydningen i tyveritilfellene er bakgrunnen for at departementet ikke foreslår å videreføre våpen som et eget moment i § 322. I tilfeller der gjerningspersonen sørger for å vise at han har med seg et våpen, men der dette ikke kan oppfattes som en trussel som gjør handlingen til et ran, vil det å ta med seg våpenet på samme måte som i dag lede i retning av at tyveriet er grovt.

Departementet foreslår at et mindre tyveri betegnes som dette, siden det er hensiktsmessig å ha samme slags betegnelse på alle mindre alvorlige lovbrudd av ulik art. Departementet foreslår å videreføre at et tyveri skal anses som mindre når straffskylden er liten på grunn av gjenstandenes ubetydelige verdi og omstendighetene omkring handlingen for øvrig. Departementet ser det slik at resultatet av en vurdering av om et tyveri – eller et underslag, et heleri eller en hvitvaskingshandling – er mindre, nettopp vil være at straffskylden er liten. Denne målestokken kan da med fordel fremgå av ordlyden. Forslaget har likheter med ordlyden i dansk straffelov § 287, som blant annet gjelder tyveri «af mindre strafværdighed», jf. også den svenske brottsbalken 8. kapittel 2 § »brott ... att anse som ringa». En tilsvarende løsning er valgt i Finland.

En av målsettingene for arbeidet med ny straffelov er å gjøre loven mer informativ. Av denne grunn og fordi tilegnelse av visse naturprodukter nok er praktisk i forbindelse med utøvelse av allemannsretten til ferdsel og opphold, jf. friluftsloven §§ 2 til 9, mener departementet at bestemmelsen om mindre tyveri bør avgrenses: Tilegnelse av naturprodukter som steiner, kvister, vekster mv., av liten eller ingen økonomisk verdi, skal ikke være straffbar, forutsatt at tilegnelsen skjer under utøvelse av lovlig allemannsrett, se lovforslaget § 323 annet ledd. Unntaket er ment som en videreføring og lovfesting av rettsstridsreservasjonen som er innfortolket i straffeloven 1902 § 399 første ledd, se ovenfor om gjeldende rett.

Påtalen for mindre tyveri vil ikke lenger være betinget av fornærmedes begjæring eller allmenne hensyn, men påtale kan unnlates hvis ikke allmenne hensyn tilsier påtale, jf. straffeprosessloven § 62 a.

Departementet foreslår som kommisjonen at strafferammen for vanlig tyveri settes til bot eller fengsel i inntil to år. Straffeloven § 79 om forhøyet straff blant annet ved flere lovovertredelser og gjentakelse vil også gjelde her.

Departementet har lagt vekt på at lovens strafferamme for vanlig tyveri bør samsvare bedre med straffenivået etter rettspraksis enn tilfellet er i dag. Departementet mener videre at det viktigste for å bekjempe vanlige tyverier, ikke er en høy strafferamme, men å legge til rette for at tyverier kan bli oppklart. Per i dag er oppklaringsprosenten for rapportert vinningskriminalitet svært lav. Økt bruk av DNA-analyser i strafferettspleien kan bidra til at langt flere tyverier oppklares, jf. Ot.prp. nr. 19 (2006-2007) Om lov om endringer i straffeprosessloven (utvidelse av DNA-registeret). Departementet fremholder i den nevnte proposisjonen (på side 13) at bruk av DNA og et utvidet DNA-register vil

være av vesentlig betydning for oppklaring av såkalt hverdagskriminalitet.

Rettspraksis viser at en strafferamme på ett år normalt ville vært tilstrekkelig for enkeltstående, vanlige tyverier. Til illustrasjon kan nevnes dommen i Rt. 2004 side 1495, som gjaldt tyveri av konvolutter inneholdende i alt 44 620 kroner fra et kontor i en dagligvareforretning. Straffen for mannen som var domfelt 16 ganger tidligere, hvorav også de to siste dommene omfattet tyveri, ble satt til fengsel i 45 dager. Illustrerende for straffenivået i tyverisaker er også Rt. 1999 side 1509 som gjaldt domfellelse for åtte vanlige tyverier, ett naskeri og tre overtredelser av legemiddelloven begått i prøvetiden for en betinget dom som blant annet omfattet ni vanlige tyverier. Straffen ble satt til fengsel i ett år og to måneder, men da som fellesstraff med den betingede dommen på syv måneders fengsel.

Når departementet likevel foreslår en mer begrenset nedjustering av strafferammen til to års fengsel, skyldes dette særlig en frykt for at en større nedjustering lett ville kunne bli oppfattet som et signal om å senke straffenivået, noe som ville være uheldig. Det antas videre å være en fordel at forskjellen i strafferammen for vanlig og for grov overtredelse ikke blir for stor. Hvorvidt et tyveri er grovt, skal fortsatt bero på en skjønnsmessig helhetsvurdering, og det vil da være uheldig om utfallet av denne vurderingen får svært stor betydning for strafferammen. Departementet har også sett hen til at en øvre strafferamme på ett års fengsel ville gitt en noe kort foreldelsesfrist (to år, mot fem år med en øvre strafferamme på to års fengsel, jf. straffeloven 2005 § 86).

En maksimumsstraff på fengsel inntil to år vil bringe norsk rett mer på linje med rettstilstanden i de andre nordiske landene. Både Danmark, Finland og Sverige har en øvre strafferamme for enkeltstående tyverier på omtrent samme nivå (hhv. 1,5 år, 1,5 år og 2 år), riktignok slik at strafferammen forhøyes i mindre grad ved konkurrens enn etter norske regler. I henhold til den svenske brottsbalken 26. kap. 3 § er det for eksempel slik at økt maksimumsstraff ved gjentakelse forutsetter idømt fengsel i minst 2 år for den første handlingen, og at den andre handlingen kan straffes med fengsel inntil 6 år.

Departementet er enig med Straffelovkommisjonen i at den øvre strafferammen på fengsel inntil 6 år for grovt tyveri bør videreføres. Det er behov for en så vidt høy strafferamme for de alvorligste tyveriene, særlig dem som omhandler betydelige verdier.

Departementet er videre enig med kommisjonen i at et grovt tyveri fortsatt skal kunne straffes utelukkende med en bot når det er grunnlag for det. Det generelle bøtealternativet ble tilføyd ved lov 16. juni 1989 nr. 64. Bakgrunnen var særlig et ønske om økt bruk av bot på bekostning av påtaleunnlatelse og betingete reaksjoner, fordi disse ofte ikke ble ansett å virke tilstrekkelig preventivt, jf. Innst. O. nr. 49 (1988-89) side 6. Endringen var et resultat av et initiativ fra riksadvokaten, som justiskomiteen fulgte opp i form av et brev til Justisdepartementet, som så vurderte spørsmålet. Forslaget fra riksadvokaten hadde tidligere vært på høring, men var ikke blitt fulgt opp av departementet fordi man fryktet at forslaget ville virke sosialt diskriminerende og forutsette et mer effektivt bøtesystem. Departementet sluttet seg imidlertid i svarbrevet til komiteen til forslaget om å foreslå bot som sideordnet straffalternativ for innbrudd, dokumentfalsk, underslag, tyveri, grovt tyveri og bilbrukstyveri. Departementet legger til grunn at bøtealternativet fortsatt har gode grunner for seg, for eksempel i saker der strafforfølgningen har tatt uforholdsmessig lang tid uten at den tiltalte kan klandres for dette.

Kommisjonen har foreslått å nedjustere strafferammen for naskeri til bot. Departementet er enig i at bot normalt vil være en tilstrekkelig reaksjon mot slike straffbare forhold. Dersom tyveriet omfatter flere gjenstander av hver for seg lav verdi, eller dersom det er tale om flere tyverier som må anses som en fortsatt forbrytelse, vil man fortsatt måtte bedømme forholdet som vanlig tyveri etter lovforslaget § 321.

Strafferammen for naskeri etter straffeloven 1902 ble endret ved lov 28. juni 2002 nr. 55, slik at bot og fengselsstraff kan idømmes samtidig. Hensikten med lovendringen, som innebar at den øvre strafferammen ble høyere enn fengsel i seks måneder, var å utvide privatpersoners adgang til å pågripe naskere, jf. straffeprosessloven § 171 jf. § 176 første ledd annet punktum. Departementet mener det ikke er grunn til å reversere privatpersoners adgang til å pågripe naskere, og viser til drøftelsen av spørsmålet i Ot.prp. nr. 66 (2001-2002) kapittel 18, side 126-127. En nedsettelse av strafferammen for naskeri vil imidlertid, uten endringer i straffeprosesslovens regler om pågripelse, føre til at straffeprosessloven ikke lenger vil hjemle adgang til pågripelse som nevnt. Departementet mener dette bør løses ved å endre straffeprosesslovens pågripelsesbestemmelse, ved å føye til et nytt annet ledd som hjemler pågripelse også ved mistanke om overtredelse av straffeloven 2005 § 323, se forslaget til endring av straffeprosessloven § 171, 1. ledd.

8.4 Underslag

8.4.1 Gjeldende rett, Straffelovkommisjonens forslag og høringsinstansenes syn

Underslag straffes etter *straffeloven 1902 § 255*. Paragrafen beskriver to ulike måter å begå underslag på: Ved tilegnelse av gjenstander som gjerningspersonen besitter, men som tilhører en annen, og ved disponering av penger som er innfordret for en annen eller på annen måte betrodd gjerningspersonen.

Straffbarhetsvilkårene etter det første alternativet samsvarer langt på vei med dem som gjelder for tyveri. Forskjellen er at ved underslag er det gjerningspersonen selv som besitter gjenstanden; gjenstanden borttas ikke. Det straffbare ligger i disponeringen over gjenstanden (tilegnelseshensikten). Annet alternativ gjelder kun disponering av penger som er betrodd gjerningspersonen. Også dette vil ofte rammes av det første alternativet, men ikke alltid, ettersom det her ikke kreves en tilegnelseshandling. Årsaken til at underslag av penger er særlig regulert, er at eiendomsrettens overgang for penger har budt på tvilsomme spørsmål. Annet alternativ gjør at penger i prinsippet kan underslås selv om gjerningspersonen må anses som eier, men straffvilkåret om vinnings hensikt gjør at en slik anvendelse av bestemmelsen har begrenset praktisk betydning.

Det er i annet ledd sagt uttrykkelig at en handling ikke straffes som underslag dersom den rammes av straffeloven 1902 § 277, som rammer visse former for kontraktsbrudd, eller straffeloven 1902 § 278, som rammer ulovlige disposisjoner over en løsøregjenstand som er beheftet med salgspant.

Strafferammen for underslag er bøter eller fengsel inntil 3 år.

Grovt underslag straffes etter *straffeloven 1902 § 256 første ledd* med fengsel inntil 6 år. Om et underslag er grovt, beror på en helhetsvurdering. Paragrafens annet ledd angir momenter som det skal legges vekt på ved vurderingen. Det skal «særlig» legges vekt på om verdien av det underslåtte er betydelig, om underslaget er begått av en offentlig tjenestemann eller noen annen ved brudd på den særlige tillit som følger med hans stilling eller virksomhet, om regnskaper er uriktig ført, eller om den skyldige vitende har voldt velferdstap eller fare for noens liv eller helse.

Mindre underslag betegnes i dag som naskeri, som er en straffbar forseelse etter *straffeloven 1902 § 391 a*. Vilkårene for å anse et underslag som naskeri er som for tyveri i form av naskeri. Strafferammen for underslag i form av naskeri er bøter eller fengsel inntil 6 måneder eller begge deler.

Skyldkravet for både vanlig og grovt underslag og for naskeri er forsett og vinnings hensikt. Forsøk på vanlig og grovt underslag er straffbart. Forsøk på naskeri er ikke straffbart. Medvirkning er straffbar.

Straffelovkommisjonen foreslår en bestemmelse som i hovedsak tilsvarer straffeloven 1902 § 255, se delutredning VII side 371. Det foreslås nevnt uttrykkelig at pengefordringer er likestilt med penger, slik at også overføringer fra en konto gjerningspersonen har disposisjonsrett til, rammes direkte av ordlyden. Bestemmelsene om grovt og lite underslag bør etter kommisjonens syn utformes som andre tilsvarende bestemmelser ved at det angis momenter det særlig skal legges vekt på, blant annet gjenstandens verdi ved lite underslag. Avgjørelsen av om underslaget er lite eller grovt, skal likevel bero på en skjønnsmessig helhetsvurdering.

Vilkåret om vinnings hensikt er også her foreslått fjernet. I tillegg er det særskilte skyldkravet «vitende» i straffeloven 1902 § 256 annet ledd foreslått erstattet med et forsettskrav. Kommisjonen foreslår en strafferamme for vanlig underslag på bot eller fengsel i to år, for grovt underslag fengsel inntil 6 år, og for lite underslag bot.

I *høringen* har *Agder lagmannsrett* foreslått at underslag slås sammen med tyveribestemmelsen, fordi besittelseskriteriet er av større teoretisk enn praktisk interesse. *Advokatforeningen* støtter kommisjonens forslag om å presisere at underslagsbestemmelsen også rammer overføring av pengefordringer fra en konto. *ØKOKRIM* har på generell basis sluttet seg til kommisjonens utkast til kapittel 30.

8.4.2 Departementets vurdering

Departementet mener at underslag fortsatt bør reguleres i en særskilt lovbestemmelse. Underslag kjennetegnes av at handlingen som oftest innebærer et tillitsbrudd, noe som fortsatt bør synliggjøres i gjerningsbeskrivelsen. Det taler også for å videreføre en egen bestemmelse om underslag at den er med på å oppfylle FN-konvensjonen 31. oktober 2003 mot korrupsjon artikkel 17. En egen bestemmelse tydeliggjør oppfyllelsen av konvensjonsforpliktelsen.

Departementets forslag viderefører i det alt vesentlige gjeldende rett. Departementet foreslår at det i lovforslaget § 324 første ledd tilføyes at tilegnelse av midler man får i sin besittelse ved at beløp kommer inn på en konto man har disposisjonsrett over, rammes av bestemmelsen. Med henvisning til

Høyesteretts dissensavgjørelser i Rt. 1997 side 1760 og Rt. 2003 side 1243 synes det å være behov for å endre ordlyden her. I lys av flertallets votum i Rt. 2003 side 1243 må imidlertid tilføyelsen regnes som en presisering av gjeldende rett. Penger er en løsøregjenstand som omfattes av ordlyden i første straffalternativ. I og med at penger først og fremst er et betalingsmiddel mer enn en gjenstand i seg selv, taler reelle hensyn for at disponeringen av midler i form av pengefordringer, så som overføring av innestående fra en konto man disponerer, også rammes av underslagsbestemmelsen.

Det synes ikke å være samme behov for en presisering av at «penger» i første ledd bokstav b (i dag § 255 første ledd annet straffalternativ) også omfatter pengefordringer.

Kravet til vinnings hensikt foreslås også her erstattet med et krav om vinnings forsett, jf. punkt 8.2.

Hvorvidt et underslag er grovt, bør fortsatt bero på en helhetsvurdering. Ved denne vurderingen bør underslagets økonomiske omfang fortsatt stå sentralt. Utover dette foreslås enkelte endringer i oppregningen av sentrale momenter i lovforslaget § 325 annet ledd.

Departementet foreslår at momentet «om den skyldige vitende har voldt velferdstap eller fare for noens liv eller helbred» ikke videreføres i oppregningen av momenter som kan gjøre underslaget grovt. Dette momentet har hatt liten praktisk betydning, og å sløyfe det er derfor i samsvar med kommisjonens tilråding om at bare typiske eller vanlige veiledende momenter for grovhetsvurderingen bør angis i lovteksten, jf. delutredning VII 149 flg. og Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) side 59, der departementet slutter seg til at det er de sentrale momenter for grovhetsvurderingen som skal angis i lovteksten. Selv om alternativet sløyfes i ordlyden, kan det imidlertid likevel være relevant for grovhetsvurderingen om et underslag har medført velferdstap eller fare for liv eller helbred.

Departementet foreslår å tilføye som moment i grovhetsvurderingen om underslaget har pågått over lengre tid. Underslaget vil i så fall gjerne være et grovere tillitsbrudd enn hvor det er tale om en enkeltstående handling, og dette bør kunne vektlegges uavhengig av det samlede beløpets størrelse. I rettspraksis er det lagt vekt på hvor lenge underslaget har pågått, jf. Rt. 2006 side 853. Tilføyelsen vil derfor ikke endre rettstilstanden.

De øvrige momentene i straffeloven 1902 § 256 annet ledd foreslås videreført, men med en noe annen språklig utforming etter mønster av den svenske brottsbalken 10 kap. 3 §.

For så vidt gjelder mindre underslag, foreslår departementet at dette skal være betinget av at straffskylden er liten, med angivelse av enkelte momenter som er av sentral betydning i denne vurderingen. Lovforslaget 326 er utformet på samme måte som bestemmelsen om mindre tyveri. Påtalen for mindre underslag vil ikke lenger være betinget av fornærmedes begjæring eller allmenne hensyn, men saken kan henlegges hvis ikke allmenne hensyn tilsier påtale, jf. straffeprosessloven § 62 a.

Med henvisningen til drøftelsen ovenfor om strafferammen for vanlig tyveri, jf. punkt. 8.3.3, foreslår departementet en strafferamme for vanlig underslag på bot eller fengsel inntil to år. For grovt underslag foreslås den øvre strafferammen på fengsel inntil 6 år videreført. Ved mindre underslag synes det å være tilstrekkelig å kunne reagere med en bot.

8.5 Ran og grovt ran

8.5.1 Gjeldende rett, straffelovkommisjonens forslag og høringsinstansenes syn

Ran og grovt ran rammes i dag av *straffeloven 1902 § 267 jf. § 268 første ledd*, og *§ 268 annet ledd*.

Den alminnelige ransbestemmelsen i § 267 setter i første ledd straff for den som «bemektiger seg en gjenstand som helt eller delvis tilhører en annen, ved å øve vold mot en person eller sette ham ute av stand til forsvar eller ved hjelp av trusler som framkaller alvorlig frykt for noens person.»

Annet ledd setter straff for den som «tvinger noen til å foreta en handling som volder tap eller fare for tap for ham eller den han handler for» ved bruk av de samme tvangsmidler som etter første ledd. Mens det etter første ledd er gjerningspersonen selv som borttar gjenstanden, er det etter annet ledd den fornærmede som tvinges til å foreta handlingen som fører til tap eller fare for tap. Ran skiller seg fra utpressing ved at tvangsmidlet ved ran er mer alvorlig.

I § 268 annet ledd er angitt momenter det særlig skal legges vekt på ved avgjørelsen av om ranet er grovt: Om det er brukt grov vold, om det er truet med skytevåpen eller annet særlig farlig redskap, om ranet er nøye planlagt, foretatt overfor en forsvarsløs person eller gjelder en betydelig verdi.

Skyldkravet er forsett og vinnings hensikt. For at den høyere strafferammen for grovt ran med død eller betydelig skade til følge skal kunne anvendes, er det tilstrekkelig at gjerningspersonen har utvist lett uaktsomhet i forhold til følgen, jf. straffeloven 1902 § 43. Forsøk og medvirkning er straffbart.

Strafferammen er fengsel inntil 5 år. For grovt ran er strafferammen fengsel inntil 12 år, men inntil 21 år dersom ranet har hatt til følge død eller betydelig skade på legeme eller helse.

Straffelovkommisjonen foreslår en bestemmelse som i hovedsak svarer til straffeloven 1902 § 267, men slik at kravet om vinnings hensikt også her foreslås erstattet med et krav om vinnings forsett. Bestemmelsen om grovt ran forelås utformet etter samme mønster som andre grove overtredelser, og slik at det ved opplistingen av momenter tas utgangspunkt i straffeloven 1902 § 268 annet ledd. For ran og grovt ran foreslår kommisjonen strafferammer på henholdsvis bot eller fengsel i 3 år og fengsel i 10 år. Strafferammen på 21 års fengsel for grovt ran med død eller betydelig skade til følge foreslås videreført.

I *høringen* spør *Agder lagmannsrett* om ikke ran og utpressing bør skilles ut i et eget kapittel.

Advokatforeningen og *Finansnæringens Hovedorganisasjon* sier seg enig med kommisjonen i at det bør være en høyere strafferamme for grovt ran med død eller betydelig legemsskade til følge.

ØKOKRIM har på generell basis sluttet seg til kommisjonens utkast til nytt kapittel 30.

8.5.2 Departementets vurdering

Ran bør fortsatt reguleres i egne straffebestemmelser, og departementet foreslår å videreføre realiteten i gjerningsbeskrivelsen i straffeloven 1902 § 267. Spørsmålet om hvor reglene bør plasseres, har voldt noe tvil. Ran har elementer av vold og tvang i seg. Ettersom det ofte er disse sidene ved det straffbare forholdet som virkelig gjør det alvorlig, kunne det være aktuelt plassere bestemmelsene i kapittel 24 om vern av den personlige frihet og fred, eller i kapittel 25 om vern av liv og kropp. Departementet har likevel valgt å legge avgjørende vekt på vinningsaspektet som binder bestemmelsen sammen, og finner det hensiktsmessig å plassere paragrafene i kapitlet om vinningslovbrudd.

Straffeloven 1902 § 267 har stort sett en hensiktsmessig utforming, og departementet finner ikke grunn til å foreslå annet enn enkelte språklige justeringer. Hva gjelder skyldkravet, foreslår departementet også for ran at kravet om vinnings hensikt erstattes med et krav om vinnings forsett. Dette medfører en realitetsendring, se punkt 8.2.

Departementet foreslår også å videreføre en egen bestemmelse om grovt ran. Om et ran er grovt, skal bero på en helhetsvurdering, med en angivelse i loven av enkelte typiske og sentrale momenter som det skal legges særlig vekt på. De momenter som er angitt i straffeloven 1902 § 268 annet ledd, bør etter departementets vurdering alle videreføres i oppregningen i lovforslaget § 328.

Ran er, uavhengig av de nærmere omstendighetene, en så alvorlig handling at det ikke er rom for en egen bestemmelse om lite ran. Noen tilgrensende, mindre alvorlige handlinger vil kunne rammes som grovt tyveri eller utpressing.

Ran er en vesentlig mer alvorlig handling enn de fleste andre vinningslovbrudd, ettersom ranshandlingen innebærer legemskrenkelser og/eller trusler i tillegg til selve vinningsforbrytelsen. Dette bør fortsatt gjenspeiles i strafferammene. Departementet er likevel enig med kommisjonen i at det for ordinære ran er tilstrekkelig med en strafferamme på fengsel i 3 år. Departementet legger da vekt på det eksisterende straffenivået i rettspraksis og ønsket om at strafferammene skal fremstå som realistiske. Fra nyere høyesterettspraksis om straffutmålingen for ordinært ran kan det vises til Rt. 2003 side 556, hvor det for fem simple ran av personer ved bruk av en pistollignende gjenstand ble idømt en straff av fengsel i to år og tre måneder. Ranene lå på grensen mot grove ran. Videre vises det til Rt. 2005 side 573, som gjaldt simpelt ran av bensinstasjon «i det øvre grenseområdet av simpelt ran opp mot grovt ran.» Ett år og tre måneders fengsel ble ansett som riktig straffenivå, riktignok etter at det i formildende retning var tatt i betraktning at det forelå en tilståelse av prosessøkonomisk betydning.

Når en handling først bedømmes som et ran, bør bot alene ikke være en aktuell reaksjon. Kommisjonens forslag om å kunne reagere med bot alene, som ville innebære en endring i forhold til straffeloven 1902, følges derfor ikke opp.

Også for grove ran foreslår departementet en viss nedjustering av den ordinære strafferammen i selve ransbestemmelsen. Dette må dels ses i sammenheng med de alminnelige regler om forhøyede strafferammer, dels med straffenivået i rettspraksis. I motsetning til kommisjonens skisse foreslår departementet en øvre strafferamme på fengsel inntil 12 år, den samme som i dag. Rettspraksis viser at det er først ved grove ran med døden til følge at man har nærmet seg et slikt straffenivå. Det vises til Rt. 1985 side 124 og dom avsagt av Hålogaland lagmannsrett 3. november 2003, hvor det for fire av fem domfelte ble idømt fengsel i ni år for ran med døden til følge. Et unntak er de utmålte straffer etter NOKAS-ranet i Stavanger i april 2004. Den øvre strafferammen må imidlertid være høy nok til å sikre at det kan utmåles en tilstrekkelig høy straff for eventuelle NOKAS-lignende ran i fremtiden.

I mange ranssaker vil uansett regelen i straffeloven 2005 § 79 om forhøyd strafferamme ved konkurrens, gjentakelse og organisert kriminalitet

komme til anvendelse. Dessuten går departementet i likhet med kommisjonen inn for å beholde en egen strafferamme på fengsel inntil 21 år for grovt ran som har medført død eller betydelig skade på kropp eller helse.

8.5.2.1 Skyldkrav og strafferamme for grovt ran med død eller betydelig skade til følge

Straffeloven 2005 § 24 innebærer at den særskilte regelen om culpa levissima (lettere uaktsomhet) som lempeligere skyldkrav for uforsettlige følger blir opphevet, jf. Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) side 120. Etter straffeloven 2005 § 24 er det bare uaktsomme følger av en forsettlig handling som skal inngå i vurderingen av om et lovbrudd er grovt. Følger som gjerningspersonen kunne ha innsett muligheten for, men ikke burde ha innsett, skal heretter ikke kunne føre til forhøyd strafferamme. Slike følger skal bare kunne tillegges vekt innenfor den ordinære strafferammen. Endringen i skyldkravet for uforsettlige følger er begrunnet med at det ofte kan være urimelig å straffe gjerningspersonen for følger som han eller hun knapt kan bebreides for, men som vedkommende kunne ha innsett muligheten for. I tillegg ble det i Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) side 120 lagt vekt på at det kunne skape dårlig sammenheng i reglene om subjektiv skyld dersom man i større grad krever forsett eller grov uaktsomhet for selve den straffbare handlingen, men beholder adgangen til å skjerpe strafferammen for uforsettlige følger.

Departementet er likevel kommet til at den som begår grovt ran som resulterer i død eller betydelig personskade, bør ha et mer vidtrekkende skyldansvar for følger enn det som følger av straffeloven 2005 § 24. Begrunnelsen for å oppheve lettere uaktsomhet som skyldkrav gjør seg etter departementets vurdering ikke gjeldende i disse tilfellene. Et ran skaper en særlig farlig og presset situasjon som kan utvikle seg i et utall ulike retninger som gjerningspersonen vanskelig kan overskue. Dette er like fullt en situasjon ranspersonen selv forsettlig har skapt. Dette forholdet tilsier at en aktsomhetsvurdering må bli streng, men ikke streng nok til at det dekker det straffverdige aspektet ved handlingen på en tilfredsstillende måte. Det fremstår som rimelig at den som begår ran ved hjelp av skytevåpen, ikke bare skal kunne straffes for alvorlige følger han burde ha innsett at ranet kunne føre med seg, men også de følger vedkommende kunne ha innsett muligheten for. Har man først innlatt seg på en så alvorlig handling som et ran er, må gjerningspersonen(e) få et vidtrekkende og strafferettslig tyngende ansvar for det hendelsesforløp vedkommende setter i gang.

At det er rimelig å la den økte strafferammen også komme til anvendelse for ranere som bare har utvist lett uaktsomhet i forhold til følgen, illustreres av NOKAS-saken, jf. Gulating lagmannsretts dom 15. februar 2007 og Høyesteretts dom 28. juni 2007 (Rt. 2007 s. 1056). Minst 15 personer var involvert i ranet av Norsk Kontantservice AS i Stavanger. Elleve av dem var til stede på ransstedet, og flere av disse var tungt bevæpnet. Både lagmannsretten og Høyesterett la til grunn at ranerne ved å utstyre seg med våpen, ammunisjon og verneutstyr, hadde forberedt seg på at de «ville kunne bli beskutt og for å sikre en retrett». De var også beredt til å true ansatte i tellesentralen med våpen eller ta dem som gisler dersom det var nødvendig for å få hånd om penger som var låst inne. Ranerne avfyrte en rekke skudd under ranet, og utsatte både politifolk, publikum og ansatte hos NOKAS for stor fare, i tillegg til at en politimann ble drept. Høyesterett la stor vekt på dødsfølgen ved straffutmålingen for de av ranerne som kunne ha innsett muligheten for den. Departementet mener det fortsatt er riktig at ranere som kunne ha innsett mulighet for at noen ville bli drept eller påført betydelig skade under ranet, ikke bare får skjerpet straffen innenfor den ordinære strafferammen, men får straffen utmålt innenfor en høyere strafferamme.

Høyesteretts straffutmåling i NOKAS-saken lå for alle ranerne som ble dømt for dødsfølgen, med unntak for hovedmannen, innenfor strafferammen for grovt ran begått som ledd i organisert kriminalitet. Det kan imidlertid også være behov for en forhøyd strafferamme i andre tilfeller, eksempelvis for grove ran med dødsfølge begått av færre enn tre personer, sml. straffeloven 2005 § 79 bokstav c.

Departementet foreslår å opprettholde dagens øvre strafferamme på 21 års fengsel for ran med død eller betydelig skade på kropp eller helse til følge. Strafferammen vil gjelde så fremt følgen er uforsettlig, forutsatt at det minst er utvist lettere uaktsomhet. I disse sakene vil det følgelig ikke være aktuelt å benytte straffebudene om grovt uaktsom kroppsskade og grovt uaktsomt drap sammen med ransbestemmelsen.

8.5.3 Forbund om ran

Straffeloven 1902 § 269 nr. 1 gjør det straffbart å inngå forbund med noen om å begå ran. *Straffeloven 1902 § 269 nr. 2* setter straff for den som «i Hensigt at forøve Ran udruster eller paabegynder Udrustning af noget Skib.»

Bestemmelsen er en av få i straffeloven 1902

som rammer forberedelseshandlinger, det vil si handlinger som i tid ligger forut for forsøkshandlinger. Overtredelse av § 269 nr. 1 er fullbyrdet når forbund er inngått, noe som innebærer at man ikke straffritt kan tre tilbake ved senere å oppgi planen. Overtredelse av nr. 2 er fullbyrdet når visse forberedelseshandlinger er påbegynt.

Skyldkravet er forsett, og hensikt om å begå ran hva gjelder nr. 2. Medvirkning og forsøk på overtredelse er straffbart. Strafferammen er fengsel inntil 3 år.

Straffelovkommisjonen mener det fortsatt bør være straffbart å inngå forbund om ran. For å kunne straffe forbund om de groveste ranene tilstrekkelig strengt, foreslås samme strafferamme som for fullbyrdet vanlig ran. Straffeloven 1902 § 269 nr. 2 foreslås ikke videreført.

Departementet drøftet i Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) side 104-105 i hvilken grad forberedelseshandlinger bør kriminaliseres. I tråd med de retningslinjene som ble trukket opp der, mener departementet at inngåelse av forbund om ran fortsatt skal være straffbart, jf. lovforslaget § 329. Ran er særlig samfunnsskadelig kriminalitet med et stort skadepotensial. Det tilsier at visse former for forberedelse til slike lovbrudd bør være straffbare. Et straffebud om forbund om ran rammer en konkret forberedelseshandling som ikke kan forveksles med lovlige gjøremål, og gjør bruk av straff mindre betenkelig.

Departementet foreslår etter dette bare en språklig modernisering av straffeloven 1902 § 269 nr. 1. Strafferammen på 3 år foreslås videreført.

Paragraf 269 nr. 2 om utrustning av skip med sikte på sjørøveri har liten eller ingen praktisk betydning i dag i norske farvann, og vil under enhver omstendighet utgjøre et ransforbund. Bestemmelsen foreslås derfor ikke videreført.

8.6 Utpressing og grov utpressing

8.6.1 Gjeldende rett, Straffelovkommisjonens forslag og høringsinstansenes syn

Straffeloven 1902 § 266 om utpressing setter i første ledd straff for den som i vinnings hensikt «ved rettsstridig atferd eller ved å true med slik atferd tvinger noen til å foreta en handling som volder tap eller fare for tap for ham eller den han handler for.» Annet ledd gir første ledd tilsvarende anvendelse for den som i vinnings hensikt «rettstridig tvinger noen til å foreta en slik handling ved å true med anklage eller anmeldelse for noe straffbart, eller med framsettelse av ærekrenkende beskyldning eller skadelig opplysning.» «Handling» omfatter også unnlatelser. Dette følger uttrykkelig av straffeloven 1902 § 4, og er vel innarbeidet.

Forskjellen mellom første og annet ledd er at etter første ledd fremtvinges handlingen ved en i seg selv rettsstridig atferd eller trussel om dette, mens handlingen etter annet ledd fremtvinges gjennom trusler om i og for seg lovlige handlinger. Trussel om skadeverk, jf. straffeloven 1902 § 291, rammes av første ledd, mens en trussel om å anmelde et underslag eller skatteunndragelse som faktisk er begått, rammes av annet ledd. I annet ledd er det sagt uttrykkelig at trusselen om bruk av opplysninger for å oppnå vinning som gjerningspersonen sitter inne med, må være rettsstridig. Hvorvidt det er tilfellet, beror som ellers på en vurdering av handlingen og dens straffverdighet i det enkelte tilfellet.

For domfellelse er det både etter første og annet ledd et vilkår at gjerningspersonen handler i vinnings hensikt, og at det oppstår tap eller fare for tap for den som rammes.

Skyldkravet er forsett i tillegg til vinnings hensikt. Medvirkning er straffbar, forutseatt at også medvirkeren har hatt vinnings hensikt. Forsøk er straffbart. Strafferammen er fengsel inntil 5 år, eventuelt med tillegg av bot. Ved overtredelse av annet ledd kan straffen settes til kun bøter.

Straffeloven 1902 har ingen egen bestemmelse om grov utpressing.

Straffelovkommisjonen foreslår en bestemmelse som i hovedsak svarer til straffeloven 1902 § 266 første og annet ledd. Kravet om vinnings hensikt foreslås erstattet med et krav om vinnings forsett. Kommisjonen har til utkastet til ny bestemmelse om tvang, jf. straffeloven 1902 § 222, stilt spørsmål ved om det bør klargjøres nærmere hvilke handlinger som rammes, noe som i så fall også får betydning for utformingen av utpressingsbestemmelsen. Strafferammen for utpressing foreslås satt til bot eller fengsel i 2 år.

Kommisjonen foreslår i tillegg en egen bestemmelse om grov utpressing etter mønster av andre bestemmelser om grove vinningslovbrudd. Ved opplistingen er det tatt utgangspunkt i momentene for grovt ran. Strafferammen for grov utpressing er av kommisjonen satt til 6 års fengsel.

I *høringen* spør *Agder lagmannsrett* om ikke ran og utpressing bør skilles ut i et eget kapittel. For øvrig har ingen av høringsinstansene har hatt særskilte bemerkninger til kommisjonens forslag til nye bestemmelser om utpressing og grov utpressing. *ØKOKRIM* har på generell basis sluttet seg til kommisjonens utkast til nytt kapittel 30.

8.6.2 Departementets vurdering

Departementet foreslår å videreføre bestemmelsen om utpressing med noen mindre endringer. De typiske utpressingstilfellene har en annen karakter enn typiske ran, samtidig som utpressing også skiller seg fra andre vinningsforbrytelser ved at disse lovbruddene, i likhet med ran, har et element av integritetskrenkelse ved seg.

Departementet foreslår at det i lovforslaget § 330 om utpressing inntas en uttrykkelig henvisning til og avgrensning mot handlinger som rammes av ransbestemmelsen, på samme måte som i dansk straffelov § 281 og den svenske brottsbalken 9 kap. 4 §. Det er en glidende overgang mellom handlinger som er å anse som utpressing og de som er å anse som ran, og en uttrykkelig henvisning vil synliggjøre dette.

Videre foreslår departementet å utforme utpressingsbestemmelsen slik at det blir tydeligere hva som skiller vurderingene etter de to hovedalternativene. Første ledd bokstav a i departementets forslag (som avløser straffeloven 1902 § 266 første ledd) omhandler utpressing ved hjelp av handlinger som er ulovlige i seg selv, som for eksempel vold og trusler. Etter første ledd bokstav b (jf. straffeloven 1902 § 266 annet ledd) er det derimot bruken av truslene som ut fra en konkret vurdering anses som rettsstridig, eller – som Høyesterett uttrykte det i Rt. 1986 side 468 – utilbørlig, selv om de handlinger det trues med i og for seg er lovlige. Utilbørlighetskriteriet er uttrykkelig lovfestet i den danske straffeloven § 281 nr. 2 og i den svenske brottsbalken 4 kap. 4 §.

Den samme formuleringen foreslås i den norske bestemmelsen. Avgjørende for om en trussel er utilbørlig, er gjerne om trusselen kan forsvares ut fra det forhold som har foranlediget den. Endringen er ikke ment å innebære noen realitetsendring. Det avgjørende skal fortsatt være resultatet av en konkret vurdering av handlingens straffverdighet.

Departementet er enig med kommisjonen i at den nye straffeloven bør inneholde en egen bestemmelse om grov utpressing, etter samme mønster som andre vinningslovbrudd. Det vises til lovforslaget § 331. Ulike tilfeller av utpressing kan ha svært ulik karakter og alvorlighetsgrad, og straffverdigheten kan dermed variere sterkt. Til illustrasjon kan det vises til Rt. 1986 side 468 og dom avsagt av Agder lagmannsrett 16. desember 2002. Den første dommen gjaldt en mor hvis datter i løpet av en enkelt dag hadde vært utsatt for seksuelle tilnærmelser fra den fornærmede. Den fornærmede ble så truet av moren med at hun ville fortelle om tilnærmelsene til den fornærmedes kone dersom han ikke betalte henne kr 3000. Straffen ble betinget fengsel i 30 dager og en bot på kr 1000. Agder lagmannsretts dom gjaldt gjentatt utpressing over flere år ved bruk av trusler om å drepe, skade og bortføre den fornærmede og hans familie. Utpressingen førte til at fornærmede betalte ut mer enn 15 millioner kroner. Straffen for dette og for grovt bedrageri ble satt til fengsel i fem år.

Departementet foreslår at § 331 utformes som andre bestemmelser om grove lovovertredelser: Hvorvidt utpressingen er grov skal bero på en helhetsvurdering, men loven angir enkelte sentrale momenter som det skal legges særlig vekt på ved avgjørelsen. Som ved vurderingen av om et ran er grovt, bør det legges vekt på om utpressingen er foretatt overfor en forsvarsløs person, om den er nøye planlagt, og om den gjelder en betydelig verdi. For øvrig foreslår departementet å nevne som momenter om utpressingen har foregått over lengre tid, om utpressingen har medført særlig store påkjenninger for den tvungne, eller om gjerningen av andre grunner er av særlig farlig eller samfunnsskadelig art. Med det siste tenker departementet eksempelvis på utpressing som bærer preg av mafiavirksomhet. De øvrige momentene i bestemmelsen om grovt ran, om det er brukt grov vold eller truet med skytevåpen el., passer ikke inn i en bestemmelse om grov utpressing.

Departementet går inn for en øvre en strafferamme på bot eller fengsel inntil tre år for vanlig utpressing, og fengsel inntil seks år for grov utpressing. En øvre strafferamme på fengsel inntil tre år vil stort sett være på linje med strafferammene i andre nordiske land.

Gjeldende tredje ledd annet punktum om at bot kan anvendes sammen med fengselsstraff, er overflødig, fordi straffeloven 2005 § 32 bestemmer at bot alltid kan idømmes sammen med fengselsstraff. Fjerning av bøtealternativet fører for øvrig til at en anke ikke skal behandles av en jury.

8.7 Heleri og hvitvasking

8.7.1 Straffelovkommisjonens forslag, høringsinstansenes syn og endringen av straffeloven 1902 § 317 ved lov 30. juni 2006 nr. 49

Straffelovkommisjonen foreslo i delutredning VII å ta inn straffebestemmelsene mot heleri og hvitvasking i et nytt kapittel om generelle bestemmelser til forebygging av andre straffbare handlinger. I utredningen side 307 flg. ble det videre foreslått felles bestemmelser for heleri og hvitvasking, men slik at grovt heleri og hvitvasking, lite heleri og hvitvas-

king og uaktsomt heleri og hvitvasking skulle skilles ut som egne bestemmelser. Det gjeldende unntaket for enkelte hverdagslige handlinger ble foreslått formulert som et unntak fra regelen om når det foreligger heleri. Den grove bestemmelsen ble foreslått formulert som andre grove bestemmelser. Bestemmelsen om liten overtredelse ble utformet som andre tilsvarende bestemmelser: Det skulle bero på en helhetsvurdering om straffebudet mot liten overtredelse skulle komme til anvendelse, men slik at gjenstandens verdi skulle være et sentralt moment.

Kommisjonens leder påpekte spesielt at det burde vurderes å sette straff for å hvitvaske utbyttet av egne straffbare handlinger.

Kommisjonen foreslo å senke den ordinære strafferammen til bot eller fengsel inntil 2 år for vanlig heleri. Den øvre strafferammen på 6 års fengsel for grovt heleri ble foreslått opprettholdt. Kommisjonen foreslo under tvil å videreføre en særlig strafferamme for utbytte av narkotikaovertredelse, men bare for grove narkotikaforbrytelser. I samsvar med forslaget til strafferamme for grov narkotikaovertredelse ble den særlige strafferammen foreslått satt til 10 års fengsel. Den øvre strafferammen på to års fengsel for uaktsom overtredelse ble videreført. For lite heleri og hvitvasking ble det foreslått en strafferamme i det lavere sjiktet.

I *høringen* ga *Agder lagmannsrett* uttrykk for at reglene om heleri og hvitvasking systematisk bør plasseres sammen med formuesforbrytelsene. *Finansnæringens Hovedorganisasjon* sluttet seg til synspunktet om at det burde vurderes å kriminalisere hvitvasking av utbytte fra egne straffbare handlinger.

Ved *lov 30. juni 2006 nr. 49*, forberedt og vedtatt i etterkant av Straffelovkommisjonens utredning og høringen til denne, ble straffeloven 1902 § 317 endret. Lovendringen trådte i kraft straks. Bakgrunnen fremgår av Ot.prp. nr. 53 (2005-2006) om lov om endringer i straffeloven 1902 og utleveringsloven (gjennomføring av FN-konvensjonen mot korrupsjon). Hovedformålet med lovendringen var å legge til rette for ratifikasjon av FN-konvensjonen mot korrupsjon, som blant annet forplikter medlemsstatene til å kriminalisere hvitvasking av utbytte fra egne straffbare handlinger.

I *høringen* forut for lovendringen ba *riksadvokaten* departementet vurdere om den forhøyde strafferammen på 21 års fengsel for heleri og hvitvasking av utbytte av en narkotikaforbrytelse, også burde gjelde for annen samfunnsskadelig kriminalitet som for eksempel menneskehandel. Departementet ga i Ot.prp. nr. 53 (2005-2006) uttrykk for at det ville ta med seg innspillet i arbeidet med ny straffelov.

8.7.2 Gjeldende rett etter endringsloven 30. juni 2006 nr. 49

Straffeloven 1902 § 317 første ledd første punktum setter straff for den som «mottar eller skaffer seg eller andre del i utbytte av en straffbar handling (heleri), eller som yter bistand til å sikre slikt utbytte for en annen (hvitvasking).» Bestemmelsen er generelt formet og rammer befatning med utbytte av alle slags straffbare handlinger, både forbrytelser og forseelser i straffeloven og overtredelser av straffebestemmelser i spesiallovgivningen. Mens heleri kjennetegnes av mottak eller anskaffelse av utbytte av straffbare handlinger, er hvitvasking et samlebegrep for handlinger som er ment å bidra til at utbytte av straffbare handlinger fremstår som om det er ervervet ved lovlig aktivitet.

Paragraf 317 forutsetter at det er begått en primærforbrytelse, for eksempel et tyveri eller et underslag. Det er imidlertid ikke nødvendig for domfellelse for heleri eller hvitvasking at utbyttet kan føres tilbake til en bestemt straffbar handling. Det kreves altså ikke at det kan konkretiseres hvilken straffbar handling utbyttet som har vært objekt for heleri eller hvitvasking, stammer fra, men det må kunne utelukkes at midlene stammer fra lovlige kilder, jf. Rt. 2006 side 466.

Første ledd annet punktum er en ikke uttømmende eksemplifisering av hva slags handlinger som regnes som yting av bistand.

Annet ledd setter straff for hvitvasking av utbytte fra egen straffbar handling. Bestemmelsen skal brukes sammen med straffebestemmelsen som rammer primærlovbruddet hvis vilkårene er oppfylt, jf. Ot.prp. nr. 53 (2005-2006) side 36. En ren besittelse av utbytte fra en handling man selv har begått, rammes normalt ikke. Derimot rammes salg av delene fra en bil man selv har stjålet, og kjøp av et pengekrav med kontanter som stammer fra en straffbar handling.

Strafferammen for overtredelse av første og annet ledd er bøter eller fengsel inntil tre år.

Tredje ledd fastslår at en heler og hvitvasker kan straffes selv om den som har begått primærforbrytelsen ikke kan straffes på grunn av utilregnelighet, eller fordi vedkommende var under den kriminelle lavalder på gjerningstidspunktet.

Fjerde ledd setter straffen for grov overtredelse til fengsel inntil 6 år, og angir hvilke momenter det særlig skal legges vekt på ved avgjørelsen av om overtredelsen er grov: Hva slags handling utbyttet stammer fra, verdien av utbyttet, størrelsen på den

eventuelle fordelen gjerningspersonen har mottatt eller skaffet seg eller andre, og om den skyldige har drevet heleri eller hvitvasking sedvanemessig.

Femte ledd fastsetter en egen strafferamme på 21 år for overtredelse som gjelder utbytte av en narkotikaforbrytelse dersom det foreligger særdeles skjerpende omstendigheter. Sidestrafferammen gjelder i tillegg til de generelle sidestrafferammene i straffeloven 1902 § 60 a (organisert kriminalitet), § 61 (gjentakelse), og § 62 (sammenstøt av lovbrudd).

Sjette ledd gjør uaktsomme overtredelser straffbare. Strafferammen er her bøter eller fengsel inntil 2 år.

Syvende ledd unntar fra straff enkelte dagligdagse handlinger som rammes av ordlyden i første og annet ledd.

Lite heleri straffes i dag etter naskeriparagrafen i *straffeloven 1902 § 391 a tredje ledd jf. første ledd*. Strafferammen er bøter eller fengsel inntil 6 måneder eller begge deler.

Forsøk på heleri og grovt heleri er straffbart, mens forsøk på heleri i form av naskeri ikke straffes. Paragraf 317 har ikke noe eget medvirkningstillegg, men gjerningsinnholdet er til dels beskrevet som en bistands- eller medvirkningshandling. Ordlyden kan også ramme medvirkning til primærforbrytelsen, men slik medvirkning straffes ikke etter § 317, jf. Rt. 2006 side 862. I § 391 a tredje ledd er medvirkning til heleri i form av naskeri uttrykkelig gjort straffbart.

8.7.3 Departementets vurdering

8.7.3.1 Innledning: Oversikt over forslaget til heleri og hvitvaskingsbestemmelser

Departementet foreslår å videreføre straffansvaret for både forsettlig og uaktsomt heleri og hvitvasking, men er kommet til at det er hensiktsmessig å regulere heleri og hvitvasking i ulike bestemmelser, henholdsvis i lovforslaget § 332 om heleri og § 337 om hvitvasking. Særskilte bestemmelser vil forenkle hver av dem og bidra til å klargjøre hva som kjennetegner henholdsvis heleri og hvitvasking. Unntaket i straffeloven 1902 § 317 syvende ledd foreslås ikke videreført i hvitvaskingsbestemmelsen, se punkt 8.7.3.2.

Departementet foreslår egne straffebestemmelser for uaktsomme, grove og mindre alvorlige overtredelser i lovforslaget § 335 (uaktsomt heleri) og § 340 (uaktsom hvitvasking), § 333 (grovt heleri) og § 338 (grov hvitvasking), og § 334 (mindre heleri) og § 339 (mindre hvitvasking). Departementet foreslår å videreføre de momentene ved grovhetsvurderingen som er angitt i straffeloven 1902 § 317 fjerde ledd annet punktum.

Hvorvidt et heleri eller en hvitvasking er mindre, skal bero på om straffskylden er liten. I denne vurderingen er det sentralt hva slags handling utbyttet stammer fra, størrelsen på den eventuelle fordelen som er mottatt eller skaffet (ved heleri) og verdien av utbyttet hvitvaskeren har hatt befatning med (ved hvitvasking), og omstendighetene omkring handlingen for øvrig. Etter straffeprosessloven § 62 a vil påtalen for mindre heleri og mindre hvitvasking være offentlig, men saken kan henlegges hvis ikke allmenne hensyn tilsier påtale, sml. straffeloven 1902 § 408 første ledd og annet ledd.

Straffeloven 2005 § 15 inneholder en ny generell medvirkningsbestemmelse, mens straffeloven 1902 § 317 som nevnt ikke har noe medvirkningstillegg. Bakgrunnen er at det har vært antatt å ikke være behov for et slikt tillegg, jf. Ot.prp. nr. 53 (1992-93) om lov om endringer i straffeloven mv. (hvitvasking av utbytte fra straffbare handlinger) side 27. Departementet viste her til at selve gjerningsbeskrivelsen i § 317 dels er utformet som en medvirkningshandling.

Det kan likevel tenkes tilfeller hvor befatning med utbytte verken kan anses som heleri eller hvitvasking, men hvor befatningen likevel kan være medvirkning til overtredelse av en av bestemmelsene. Som eksempel kan nevnes en bilmekaniker som reparerer en stjålet bil, jf. Ot.prp. nr. 53 (1992-93) side 26. Straffeloven 2005 § 15 om medvirkning vil i disse tilfellene innebære en mindre nykriminalisering. Det antas imidlertid at området for det straffbare i all hovedsak vil være som i dag, og departementet finner derfor ikke grunn til å gjøre unntak fra den generelle medvirkningsbestemmelsen.

8.7.3.2 Behovet for å videreføre alminnelig uaktsomhet som skyldkrav for heleri og hvitvasking

I Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) side 111–115 ga departementet uttrykk for at straffeloven 2005 som hovedregel bør begrense seg til å kriminalisere forsettlige handlinger. Skal uaktsomme handlinger straffes, bør det normalt kreves at uaktsomheten er grov. Et forslag om fortsatt kriminalisering av heleri og hvitvasking som begås med alminnelig uaktsomhet, jf. straffeloven 2005 § 23, må derfor begrunnes nærmere.

Heleribestemmelsen i straffeloven 1902 rammet opprinnelig bare forsettlige handlinger. For å effektivisere straffebudet ble det ved lov 1. juni 1973 nr. 29 fastsatt at det var tilstrekkelig at det var utvist

grov uaktsomhet mht. at gjenstanden var fravendt noen ved en forbrytelse. Ved lov 15. mars 1991 nr. 5 ble skyldkravet på dette punktet redusert til vanlig uaktsomhet.

Ved lov 11. juni 1993 nr. 76 ble det innført en generell heleribestemmelse som også skulle omfatte narkotikaheleri etter den nå opphevede straffeloven 1902 § 162 a og alle viktige former for hvitvasking av utbytte. Uaktsomhetskravet ble da gjort gjeldende for alle vilkårene i gjerningsbeskrivelsen. Endringen skjedde blant annet som ledd i arbeidet med å effektivisere innsatsen mot økonomisk kriminalitet, jf. Ot.prp. nr. 53 (1992-93) side 3. Departementet begrunnet skyldkravet slik (side 16):

> «Hvis ikke uaktsomhet omfattes, vil bestemmelsen miste mye av sin tiltenkte effekt. Ofte er det vanskelig å føre bevis for forsett i de situasjoner bestemmelsen gjelder. For eksempel viser de som deltar i organisert kriminalitet, ofte stor oppfinnsomhet for å unngå å bli oppdaget.»

Departementet mener at både uaktsomt heleri og uaktsom hvitvasking i seg selv er straffverdige handlinger. Men først og fremst synes en videreføring av vanlig uaktsomhet som skyldkrav nødvendig for at bestemmelsene skal være tilstrekkelig effektive mot heleri og hvitvasking. Mange av handlingene begås i samarbeid eller forståelse mellom flere lovbrytere i kriminelle miljøer, og uhildete vitner finnes ofte ikke. En heving av skyldkravet vil etter departementets vurdering være et skritt i feil retning i bekjempelsen av særlig økonomisk kriminalitet og organisert kriminalitet generelt.

8.7.3.3 Nærmere om utformingen av heleri- og hvitvaskingsbestemmelsene

Straffeloven 1902 § 317 første ledd foreslås videreført ved at første straffalternativ blir til straffeloven 2005 § 332 om heleri, mens annet straffalternativ blir til straffeloven 2005 § 337 om hvitvasking.

Departementet foreslår også å videreføre straffeloven 1902 § 317 annet ledd om hvitvasking av utbytte fra en straffbar handling man selv har begått i lovforslaget § 337 første ledd bokstav b. Det vises særlig til at bestemmelsen tjener til å oppfylle Norges plikt til å kriminalisere slike handlinger etter FN-konvensjonen om korrupsjon artikkel 23.

Bestemmelsen i straffeloven 1902 § 317 tredje ledd om at heleren og hvitvaskeren kan straffes selv om den som begikk den opprinnelige forbrytelsen var mindreårig eller utilregnelig, foreslås også videreført. Begrunnelsen er at heleri og hvitvasking er straffverdig i seg selv, uavhengig av om den opprinnelige gjerningspersonen kan straffes.

Departementet mener det fortsatt bør gjøres uttrykkelig unntak i heleribestemmelsen for slikt mottak av utbytte som er nevnt i straffeloven 1902 § 317 syvende ledd (underhold og vanlige vederlag). Mottak av slikt utbytte ville ellers vært straffbart som heleri etter § 317 første ledd første straffalternativ. Departementet fastholder begrunnelsen som ble gitt da nå opphevede § 162 a om narkotikaheleri ble innført (jf. Ot.prp. nr. 45 (1987-88) side 14 og 15). Det ble her vist til at den som ved salg i ordinær butikkdrift, for eksempel dagligvarehandel, mottar betaling som stammer fra narkotikavirksomhet, ikke bør kunne straffes, og at en narkotikaforbryters 16 år gamle barn som mottar underhold som barnet vet at stammer fra narkotikaforbrytelser, ikke bør måtte flytte hjemmefra for å unngå straff. Det antas ikke å være behov for tilsvarende unntak i hvitvaskingsbestemmelsen.

8.7.3.4 Strafferammer og sidestrafferammer for heleri og hvitvasking

Strafferammene for heleri og hvitvasking bør fortsatt være like. Departementet foreslår at straffen for vanlig heleri og hvitvasking settes til bot eller fengsel inntil to år. Det vises til drøftelsen ovenfor under punkt 8.3.3 av strafferammen for vanlig tyveri.

Departementet er enig med Straffelovkommisjonen i at den øvre strafferammen på seks års fengsel for grovt heleri og grov hvitvasking bør videreføres. Ved lite heleri og liten hvitvasking synes det tilstrekkelig å kunne reagere med bot.

For uaktsomt heleri og uaktsom hvitvasking foreslår departementet at strafferammen på bot eller fengsel inntil to år videreføres. Begrunnelsen for å sette denne strafferammen lik rammen for en vanlig forsettlig overtredelse, er at denne strafferammen også skal favne grove, uaktsomme overtredelser.

Straffeloven 1902 § 317 femte ledd inneholder en forhøyd sidestrafferamme på 21 års fengsel for heleri og hvitvasking av utbytte av en narkotikaforbrytelse under særdeles skjerpende omstendigheter. Siden innføringen av den nå opphevede § 162 a om utbytteheleri ved narkotikaforbrytelse, har det vært en slik egen strafferamme for særlig alvorlige narkotikahelerier. I Ot.prp. nr. 45 (1987-88) side 18 ble innføringen av samme maksimumsstraff for narkotikaheleri som for narkotikaforbrytelser etter § 162 og medvirkning til slike, begrunnet med at særlig det å sikre utbyttet av en narkotikaforbrytelse kunne ses som en form for utvidet medvirkeran-

svar for den forutgående narkotikaforbrytelsen, og at det var tale om handlinger som var nødvendige for gjennomføringen av organisert narkotikavirksomhet i noe større skala. Særregelen ble opprettholdt da narkotikaheleriene ble innlemmet i den alminnelige heleribestemmelsen i straffeloven 1902 § 317.

Departementet er kommet til at det er grunn til å beholde en særskilt strafferamme for enkelte typer helerier og hvitvaskingshandlinger. Rammen bør imidlertid ikke lenger bare gjelde narkotikarelatert heleri og hvitvasking. Departementet mener det er like stor grunn til at også heleri og hvitvasking i forbindelse med enkelte andre særlig alvorlige forbrytelser skal ha en egen og strengere strafferamme. Argumentene for å innføre sidestrafferammen for utbytteheleri for narkotikaforbrytelser kan også anføres i andre tilfeller: Den som befatter seg med utbytte i form av heleri eller hvitvasking, vil kunne ha en sentral rolle i forlengelsen av primærforbrytelsen. Vissheten om at noen er villige til å ta imot utbyttet eller hvitvaske det, vil lette gjennomføringen og styrke motivasjonen hos den som begår det opprinnelige lovbruddet. Hvis en heler er klar over at det utbyttet han mottar eller hvitvasker stammer fra for eksempel menneskehandel, bør vedkommende risikere samme straff som den som har brakt et menneske til landet som ledd i slik handel.

Departementet har vurdert om den særlige strafferammen generelt bør knyttes opp mot straffbare handlinger som har medført et utbytte, og som kan straffes med fengsel i 10 år eller mer. En øvre strafferamme på fengsel i 10 år eller mer indikerer at vi har å gjøre med en alvorlig straffbar handling. Det er imidlertid så få straffbare forhold som kan straffes så strengt, og som samtidig medfører et økonomisk utbytte, at en slik regel vil ha lite for seg. En mer kasuistisk og målrettet utvelgelse er derfor å foretrekke. Departementet foreslår at særlige strafferammer skal gjelde foruten for narkotikaheleri også for heleri av utbytte fra grovt ran og menneskehandel. Slike handlinger er profittmotiverte og innebærer i tillegg vold, trusler eller frihetsberøvelse. For heleri av utbytte fra grovt ran og grov menneskehandel skal heleriet straffes med inntil henholdsvis 12 og 15 års fengsel, samme øvre strafferammer som for disse primærhandlingene. For befatning med utbytte som stammer fra et særlig grovt narkotikalovbrudd, foreslår departementet at den gjeldende strafferammen på 21 års fengsel justeres ned til fengsel inntil 15 år, som må anses som tilstrekkelig. Straffen i det enkelte tilfellet må på vanlig måte utmåles ut fra en konkret vurdering av hvor streng straff handlingen fortjener, og ved denne vurderingen er det av betydning hvilken rolle heleren eller hvitvaskeren har hatt i det store bildet.

8.7.4 Forbund om heleri og hvitvasking

Straffeloven 1902 § 318 gjør det straffbart å inngå forbund med noen om å begå heleri og hvitvasking. Bestemmelsen ble vedtatt ved lov 30. juni 2006 nr. 49 for å muliggjøre ratifikasjon av FN-konvensjonen mot korrupsjon, og den bidrar til å oppfylle Norges forpliktelse etter artikkel 23 til å kriminalisere en sammensvergelse om å begå hvitvasking.

Bestemmelsen hører til de få bestemmelser i straffeloven 1902 som rammer forberedelseshandlinger, det vil si handlinger som ligger i tid forut for forsøkshandlinger. Overtredelse er fullbyrdet når avtale er inngått, noe som innebærer at man ikke straffritt kan tre tilbake.

Skyldkravet er forsett. Forsøk er straffbart, og kan for eksempel være aktuelt i situasjoner der den annen part ikke forstår at forslaget om avtale er alvorlig ment. Medvirkning er straffbar såfremt medvirkningshandlingen oppfyller gjerningsbeskrivelsen. Strafferammen er fengsel inntil 3 år.

Straffelovkommisjonen foreslo ikke noen bestemmelse om straff for å inngå forbund om heleri og hvitvasking, og ingen av *høringsinstansene* uttalte seg om en slik bestemmelse under høringen av delutredning VII. I høringen forut for lovendringen 30. juni 2006 nr. 49 støttet *Utenriksdepartementet, ØKOKRIM, Politiets sikkerhetstjeneste, Advokatforeningen* og *Kommunenes Sentralforbund* en slik bestemmelse, jf. Ot.prp. nr. 53 (2005-2006) side 22, mens ingen hadde innvendinger mot den.

Departementet foreslår å videreføre straffebudet i straffeloven 1902 § 318, og viser særlig til at bestemmelsen bidrar til å oppfylle Norges folkerettslige forpliktelser etter FN-konvensjonen mot korrupsjon, som ble ratifisert 29. juni 2006. Siden vedtakelsen er det ikke avdekket noe behov for materielle endringer.

Også her foreslås at avtale om henholdsvis heleri og hvitvasking reguleres i separate bestemmelser, jf. lovforslaget § 336 og § 341.

Inngåelse av forbund om å begå en kriminell handling bør generelt straffes mildere enn forsøk på og fullbyrdet overtredelse. For forbund om ran foreslås likevel samme strafferamme som for vanlig ran, noe som begrunnes med behovet for å kunne straffe forbund om grove ran tilstrekkelig strengt. Tilsvarende hensyn gjør seg gjeldende ved heleri og hvitvasking. Departementet er derfor kommet til at strafferammen for forbund om heleri og hvitvasking bør settes til bot eller fengsel inntil to år for

å sikre at enkelte avtaler om grove overtredelser kan straffes tilstrekkelig strengt.

8.8 Brukstyveri av motorvogn

Straffeloven 1902 § 260 setter straff for brukstyveri av motorvogn. Bestemmelsen rammer den som «rettsstridig tar en motorvogn og bruker eller forføyer over den.» Motorvognen må både ha vært borttatt og brukt, men disse vilkårene vil normalt være oppfylt samtidig. At bruken må være rettsstridig, avgrenser blant annet mot tillatt bruk. Personer som har et bestemt forhold til den som har rett til å bruke kjøretøyet – personer i den «berettigedes husstand» og i vedkommendes «tjeneste» – kan ikke domfelles for bilbrukstyveri. Disse personenes ikke tillatte bruk kan eventuelt rammes av §§ 392 og 393.

Annet ledd definerer «motorvogn» som «ethvert kjøretøy (herunder sykkel) som har kraftmaskin til framdrift.» Femte ledd bestemmer at brukstyveri av fartøy som har kraftmaskin til framdrift, og av luftfartøy, straffes på samme måte.

Skyldkravet er forsett. I forhold til følger av handlingen som øker strafferammen er det tilstrekkelig at gjerningspersonen har utvist lett uaktsomhet, jf. straffeloven 1902 § 43. Medvirkning og forsøk er straffbart.

Straffen er bøter eller fengsel inntil tre år, jf. tredje ledd. Den øvre strafferammen er likevel fem års fengsel dersom bruken har hatt til følge «betydelig skade på person eller formue,» jf. fjerde ledd.

Straffelovkommisjonen foreslår i delutredning VII side 372-373 en bestemmelse som i hovedsak svarer til straffeloven 1902 § 260. Fjerde ledd om forhøyd straff ved enkelte følgeskader, foreslås fjernet. Strafferammen foreslås satt til bøter eller fengsel i 2 år.

Ingen *høringsinstanser* har uttalt seg spesielt om forslaget til ny bestemmelse om bilbrukstyveri. *ØKOKRIM* har generelt sluttet seg til kommisjonens utkast til kapittel 30.

Departementet foreslår i likhet med kommisjonen å videreføre en egen bestemmelse om brukstyveri av motorvogn, se lovforslaget § 342. Bilbrukstyveri er en besittelseskrenkelse kombinert med ulovlig bruk som forekommer ofte, og som typisk er mer alvorlig og medfører større uleilighet for den som utsettes for den enn hva som ellers er vanlig for besittelseskrenkelser og ulovlig bruk. Riktignok foreslår departementet nå en egen bestemmelse om grov ulovlig bruk av løsøregjenstand, se lovforslaget § 344, men hyppigheten av bilbrukstyveri i kombinasjon med et ønske om at loven skal være informativ, tilsier likevel en videreføring av straffeloven 1902 § 342.

Straffelovkommisjonen har foreslått en øvre strafferamme for bilbrukstyveri på fengsel inntil 2 år, som for vanlig tyveri, underslag, utpressing og grov ulovlig bruk av løsøregjenstand.

Ut fra rettspraksis er det vanskelig å påvise et etablert straffenivå for bilbrukstyveri isolert sett, idet bilbrukstyveri gjerne pådømmes sammen med andre lovbrudd som ofte er mer alvorlige. Borgarting lagmannsretts dom 12. september 2006 er i så måte et unntak: En tidligere ustraffet mann ble dømt for ett tilfelle av bilbrukstyveri til betinget fengsel i 21 dager og en bot på kr 5000.

Departementet har, selv ved brukstyveri av veteranbiler av kulturhistorisk betydning eller spesielt kostbare doninger, vanskelig for å se for seg tilfeller av enkeltstående bilbrukstyveri som tilsier en straff på opp mot 2 års fengsel. Et slikt nivå kan tenkes for gjentatte og/eller flere bilbrukstyverier, men i disse tilfellene vil straffeloven 2005 § 79 om fastsetting av straff ut over lengstestraffen normalt innebære en fordobling av strafferammen. Departementet følger likevel opp kommisjonens forslag om en strafferamme på 2 års fengsel for bilbrukstyveri, også her blant annet av frykt for at en større nedjustering av strafferammen lett ville kunne oppfattes som et signal om å senke straffenivået, jf. drøftelsen ovenfor under punkt 8.3.3 om strafferammen for tyveri.

Departementet foreslår å ikke videreføre den særlige strafferammen i straffeloven 1902 § 260 fjerde ledd for bilbrukstyverier som har hatt til følge betydelig skade på person eller formue. Skyldformen lett uaktsomhet, som er et vilkår for at den forhøyede strafferammen i gjeldende fjerde ledd skal kunne anvendes, er ikke videreført i den alminnelige delen i straffeloven 2005 (men skal fortsatt gjelde for ran med døden eller betydelig skade til følge, se punkt 8.5.2). Slike følger skal heretter ikke lede til økt strafferamme, men de kan vektlegges innenfor den ordinære strafferammen, jf. Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) side 120. Uforsettlige følger av bilbrukstyveri, som personskader og skadeverk, vil for øvrig i mange tilfelle kunne straffes som grovt uaktsomt grovt skadeverk eller som grovt uaktsom betydelig skade på kropp og helse, og i hvert fall som overtredelse av vegtrafikkloven § 3.

8.9 Ulovlig bruk av løsøregjenstand

Straffeloven 1902 § 393 setter straff for rettstridig bruk eller forføyning over løsøregjenstand som tilhører en annen. Forføyningsalternativet rammer

blant annet det å gjemme en gjenstand for eieren. Overtredelse er en forseelse. For å kunne straffe er det et vilkår at bruken eller forføyningen fører til tap eller uleilighet for den berettigede. Det er ikke noe vilkår at bruken innebærer en besittelseskrenkelse: Gjerningspersonen kan domfelles om han har rett til å besitte gjenstanden, dersom vedkommende for eksempel bruker den over lengre tid eller på annen måte enn det er gitt tillatelse til. Det følger av rettsstridsreservasjonen at bruk det er samtykket til, ikke rammes.

Straffeloven 1902 § 261 rammer grovere tilfeller av ulovlig bruk. Bestemmelsen ble vedtatt i 1987 primært med sikte på å ramme datakriminalitet, men virkeområdet er ikke begrenset til slike lovbrudd. Vilkårene for å straffe er de samme som i § 393, med ett vesentlig unntak: Mens § 393 krever at bruken har medført tap eller uleilighet, krever § 261 at bruken har skaffet gjerningspersonen eller andre betydelig vinning eller påført den berettigede betydelig tap.

Skyldkravet etter begge bestemmelser er forsett. Forsøk på overtredelse av § 261 er straffbart. Forsøk på overtredelse av § 393 straffes ikke. Medvirkning er straffbar i begge tilfeller.

Straffen for overtredelse av straffeloven 1902 § 393 er bøter. For overtredelse av straffeloven 1902 § 261 er den øvre strafferammen fengsel inntil tre år, men bøter kan anvendes under særdeles formildende omstendigheter.

Straffelovkommisjonen foreslår i delutredning VII side 373 en bestemmelse som svarer til straffeloven 1902 § 393 og en bestemmelse om grov ulovlig bruk etter samme mønster som andre grove overtredelser, og hvor det tas utgangspunkt i straffeloven 1902 § 261 første ledd. Med henvisning til Rt. 1998 side 1971 stiller kommisjonen spørsmål ved hvor grensen for ulovlig bruk bør gå og om loven bør endres (se nærmere om dommen nedenfor). Straffen foreslås satt til bøter for ulovlig bruk, og bøter eller fengsel i inntil 2 år for grov ulovlig bruk.

Ingen av *høringsinstansene* har uttalt seg til forslaget, men *ØKOKRIM* har generelt sluttet seg til kommisjonens utkast til kapittel 30.

Departementet mener at det fortsatt bør være straff for ulovlig bruk av løsøregjenstander, og at gjerningsinnholdet i straffeloven 1902 § 393 og § 261 i all hovedsak bør videreføres som lovforslaget § 343 om ulovlig bruk og § 344 om grov ulovlig bruk. Dette begrunnes særlig med skadefølgeprinsippet, i tillegg til at det ofte vil være lite praktisk å forfølge slike krenkelser av en annens rett i den sivile rettspleien, særlig hvis krenkelsen har voldt ulemper uten nevneverdig økonomisk tap. Både straffeloven 1902 § 393 og § 261 setter som vilkår at bruken må ha hatt visse følger, enten for den berettigede i form av tap eller ulempe, eller at bruken har ført til en betydelig vinning for gjerningspersonen.

Straffelovkommisjonen har stilt spørsmål om ikke grensen for hva som rammes av bestemmelsene om ulovlig bruk bør justeres. Den viser til dommen i Rt. 1998 side 1971 og peker på at en kartlegging av portene i et fremmed datasystem står sentralt ved forberedelse av datainnbrudd og som regel vil gjøre det nødvendig for offeret å foreta nærmere undersøkelser.

Dommen i Rt. 1998 side 1971 gjaldt en dataingeniør og et dataselskaps oppkobling mot datamaskiner ved Universitetet i Oslo, som forberedelse til et NRK-program om sikkerhetsproblemer ved bruk av internett. Høyesteretts flertall på tre dommere tok ikke stilling til om det å forespørre en datamaskin som er tilkoblet internett om hvilke opplysninger den har å tilby, var bruk av en løsøregjenstand. Flertallet fant at det uansett ikke var tale om uberettiget bruk, og begrunnet dette som følger:

> «Etter min oppfatning må den som har koblet sin datamaskin til Internett, og har valgt å la den svare på forespørsler, anses å ha gjort maskinen til en del av det informasjonssystem som Internett representerer. Ved å koble maskinen til Internett har datamaskineieren akseptert at det blir rettet forespørsler til maskinen om hvilken informasjon den har å tilby, og den aktivitet som skjer når maskinen svarer på slike forespørsler, kan da etter mitt syn ikke anses som uberettiget bruk av maskinen.
>
> Det A har gjort, er å undersøke hvilke porter som var tilgjengelige, og om maskinene stod åpne for brukere uten konto («guest» eller «anonymous»). Universitetet hadde valgt å la maskinene besvare forespørsler om hvilke porter som var tilgjengelige, men hadde ikke åpnet mulighet for brukere uten konto å komme inn på maskinene. Etter min mening må de undersøkelser som A har foretatt, ligge innenfor det som er berettiget å gjøre av henvendelser til datamaskiner som er tilkoblet Internett.»

Mindretallet på to dommere fant derimot at As handlinger ble rammet av straffeloven 1902 § 393 som rettsstridig bruk av løsøregjenstand.

Departementet ser ikke noe avgjørende behov for å utvide området for det straffbare i en så generell bestemmelse som det her er tale om. Om det er behov for en mer målrettet bestemmelse for spesielt å komme datakriminalitet til livs, er behandlet i kapitlet om vern av informasjon og kommunikasjon av informasjon.

Departementet foreslår at straffen for ulovlig bruk etter lovforslaget § 343 settes til bot, som etter straffeloven 1902 § 393. For grov ulovlig bruk, jf. forslaget § 344, foreslår departementet en nedjustering til fengsel inntil 2 år, i tillegg til at bot foreslås innført som alternativ straff. Det siste fører til at § 261 første ledd tredje punktum om at bot (bare) kan anvendes under særdeles formildende omstendigheter, ikke blir videreført.

Påtalen for ulovlig bruk av løsøre vil følge den generelle regelen i straffeprosessloven § 62 a og vil ikke lenger være betinget av at det foreligger påtalebegjæring og allmenne hensyn, se straffeloven 1902 § 408 tredje ledd.

8.10 Krenkelse av besittelsen av løsøre

Straffeloven 1902 § 392 første ledd setter straff for besittelseskrenkelse av løsøre. Skyldkravet er forsett. Forsøk er som følge av den lave strafferammen ikke straffbart, jf. straffeloven 1902 § 49 annet ledd. Medvirkning straffes.

Straffen for overtredelse av straffeloven 1902 § 392 er i utgangspunktet bøter, men likevel bøter eller fengsel i inntil 3 måneder dersom gjenstandens verdi overstiger 10 kroner. Dersom besittelseskrenkelsen er utøvelse av ulovlig selvtekt, kan straffen bare settes til bot. Ved selvtekt kan straffen også helt bortfalle dersom det foreligger særdeles formildende omstendigheter. Det følger i dag av ulovfestet rett når en selvtektshandling er rettmessig og dermed ikke straffbar.

Straffelovkommisjonen foreslår i delutredning VII side 373 en felles bestemmelse som rammer besittelseskrenkelse både med hensyn til løsøre og fast eiendom. Det gjeldende annet ledd om selvtektshandlinger foreslås fjernet under henvisning til de foreslåtte generelle bestemmelsene om straff for selvtekt. Straffen skal være bot.

Ingen av *høringsinstansene* har uttalt seg uttrykkelig om dette forslaget. *ØKOKRIM* har generelt sluttet seg til kommisjonens utkast til nytt kapittel 30.

Departementet mener det fortsatt er grunn til å ha et straffebud mot besittelseskrenkelser av løsøre, med samme begrunnelse som for fortsatt kriminalisering av ulovlig bruk av fast eiendom i annens besittelse. Departementet foreslår imidlertid at de handlingene som hittil har vært omfattet av straffeloven 1902 § 395 første ledd om krenkelse av besittelsen av fast eiendom, skal rammes av et utvidet straffebud om ulovlig bruk av fast eiendom, se punkt 8.11 nedenfor og lovforslaget § 346.

Gjerningsbeskrivelsen i straffeloven 1902 § 392 første ledd foreslås videreført uten realitetsendringer i lovforslaget § 345, men med språklige og lovtekniske justeringer. Det synes tilstrekkelig at straffen begrenses til bot. Den gjeldende tikronersgrensen for adgangen til å idømme fengsel og reduksjonen i strafferammen ved selvtekt har allerede mistet sin betydning, i den forstand at det er vanskelig å tenke seg at noen overtrer første straffalternativ (verdi under ti kroner).

Departementet er enig i at det ikke lenger er grunn til å ha en egen regel om selvtekt i straffebudet mot besittelseskrenkelser av løsøre. Betydningen av selvtekt bør også i disse tilfellene reguleres av de alminnelige bestemmelsene i straffeloven 2005 § 19, § 80 bokstav d nr. 3 og § 81 bokstav b nr. 3. Paragraf 392 annet ledd videreføres derfor ikke.

Påtalen for besittelseskrenkelse av løsøre vil ikke lenger være betinget av begjæring fra fornærmede og av at det finnes påkrevd av allmenne hensyn, sml. straffeloven 1902 § 408 tredje ledd. Saken vil imidlertid kunne henlegges dersom ikke allmenne hensyn tilsier påtale, jf. straffeprosessloven § 62 a.

8.11 Ulovlig bruk mv. av fast eiendom

Straffeloven 1902 § 395 første ledd straffer krenkelser av besittelsen av fast eiendom. Bestemmelsen kan ramme både den som er helt uten juridisk tilknytning til den faste eiendommen, og eierens krenkelse av besittelsen til eiendom som er leid ut. Skyldkravet er forsett. Strafferammen er bøter eller fengsel inntil 3 måneder. Straffen er likevel begrenset til bøter dersom besittelseskrenkelsen er utøvelse av selvtekt, jf. *annet ledd*. Ved selvtekt kan straffen også helt bortfalle dersom det foreligger særdeles formildende omstendigheter. Overtredelse av § 395 er forseelse, og forsøk er derfor ikke straffbart, jf. straffeloven 1902 § 49 annet ledd. Medvirkning er straffbar.

Uberettiget inntrengning eller opphold som ikke innebærer at besittelsen overtas, vil kunne rammes av straffeloven 1902 §§ 147 eller 355. Uberettiget bruk rammes av § 396, jf. nedenfor. Overskridelse i forhold til medberettigede av retten til å utøve rådighet over fast eiendom kan rammes av straffeloven 1902 § 397 (som ikke foreslås videreført, se nedenfor under punkt 8.14.)

Straffeloven 1902 § 396 første ledd setter straff for uberettiget bruk av fast eiendom. Første alternativ rammer bestemte former for bruk av grunnen: Bygging, graving, sprenging, såing, planting og legging av vei eller gangsti eller å drive husdyr inn på

grunnen. Annet alternativ rammer andre typer av rådighetsutøving, herunder bruk av bygninger på grunnen. Straff etter annet alternativer er betinget av at handlingen er til skade for den berettigede eller i strid med dennes forbud. Etter begge alternativer er det et vilkår at eiendommen er i en annens besittelse. Eiendommen behøver derimot ikke å være i en annens eie. Straff er betinget av at bruken er uberettiget eller rettsstridig.

Skyldkravet er forsett. Forsøk på overtredelse er ikke straffbart, men medvirkning straffes. Straffen er bøter eller fengsel inntil 3 måneder, men inntil 6 måneder dersom handlingen har utslettet et grensemerke, jf. *annet ledd*.

Straffelovkommisjonen foreslår i delutredning VII side 373 en bestemmelse som svarer til straffeloven 1902 § 396 første ledd. Straffen skal være bøter. Annet ledd om forhøyd straff ved utsletting av grensemerke foreslås fjernet, idet det vises til forslaget om at også forsettlig borttaking av grensemerke bare skal straffes med bøter. Kommisjonen foreslår i tillegg en felles bestemmelse for besittelseskrenkelser både med hensyn til løsøre og fast eiendom, jf. delutredning VII side 373.

Ingen av *høringsinstansene* har uttalt seg om forslaget, men *ØKOKRIM* har generelt sluttet seg til kommisjonens utkast til kapittel 30.

Departementet foreslår en ny og utvidet bestemmelse om ulovlig bruk av fast eiendom som også skal ramme handlinger som hittil har vært omfattet av straffeloven 1902 § 395 første ledd og § 396 første ledd, se lovforslaget § 346. Skillet mellom besittelseskrenkelser og ulovlig bruk bidrar etter departementets vurdering til unødig å komplisere straffebudene om krenkelser av andres faste eiendom. Oppregningen av straffbare handlinger i § 396 første ledd første alternativ fremstår dessuten som utidsmessig.

Lovforslaget § 346 rammer den som bruker eller rår over fast eiendom. Bruksalternativet er ment å ramme disposisjoner som hittil har vært straffbare etter straffeloven 1902 § 395 første ledd som besittelseskrenkelse, herunder bruksovertakelse som fortrenger den berettigede. I tillegg rammes bruk som ikke fortrenger den berettigede og som hittil har vært straffbar etter straffeloven 1902 § 396. Rent opphold som ikke fortrenger den berettigede er ikke ment å rammes av lovforslaget § 346, men kan rammes av bestemmelsen om ulovlig inntrenging eller opphold. Alternativet «rår over» omfatter de handlinger som er oppregnet i straffeloven 1902 § 396 første ledd første alternativ og andre typer rådighetsutøvelse som hittil har vært omfattet av § 396 første ledd annet alternativ.

Det er et vilkår for straff at bruken eller rådigheten er i strid med rettighetene til eieren eller en annen som rettmessig rår over eiendommen. Rettmessig rådighet har for eksempel den som leier en bygning eller fester grunn. Bestemmelsen vil imidlertid også kunne ramme den som handler i strid med rettighetene til den som har mer begrenset bruks- eller råderett over eiendommen, for eksempel beiterett eller hogstrett.

Det vil ikke lenger være nødvendig å ta stilling til hvem som er i besittelse av eiendommen. Departementet antar at dette vil forenkle praktiseringen av bestemmelsen, ettersom spørsmålet om hvem som har besittelsen av fast eiendom i enkelte tilfeller har budt på tvil.

Straff for overtredelse av lovforslaget § 346 foreslås gjort betinget av at bruken eller rådigheten har medført tap eller ulempe for den berettigede. I tråd med skadefølgeprinsippet, jf. Ot. prp. nr. 90 (2003-2004) side 88 flg., bør den uberettigede bruken eller rådigheten i noen grad ha hatt en konsekvens for den berettigede for å kunne straffes. Fysiske inngrep på eiendommen, for eksempel handlinger nevnt i straffeloven 1902 § 396 første ledd første alternativ, vil som den store hovedregel innebære ulempe, ofte også tap. Heller ikke ved andre disposisjoner skal det særlig mye til for at vilkåret om påført ulempe skal være oppfylt.

Vilkåret om tap eller ulempe innebærer formelt en heving av terskelen for straff for handlinger som hittil er blitt vurdert som besittelseskrenkelser av fast eiendom, jf. straffeloven 1902 § 395 første ledd. Da det ikke skal mye til før kravet til ulempe er oppfylt, og ettersom slike handlinger typisk vil medføre ulempe for den berettigede, er det imidlertid tale om en marginal avkriminalisering.

Fortsatt bruk av straff for denne typen krenkelser av annen manns rett til fast eiendom begrunnes med skadefølgeprinsippet, og med at det ofte er mindre praktisk å forfølge slike krenkelser i den sivile rettspleien. Det siste gjelder imidlertid ikke i samme grad for alle krenkelser som rammes av straffeloven 1902 §§ 395 og 396. Det bør etter departementets vurdering gjøres unntak fra straffansvaret for den som handler som beskrevet i første ledd og som er part i avtale med den berettigede om bruken av eiendommen, se lovforslaget § 346 annet ledd. For krenkelser i kontraktsforhold er sivilrettslige sanksjoner et alternativ til straff, noe som tilsier tilbakeholdenhet med bruk av straff, jf. Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) side 92. Husleieloven, tomtefesteloven og servituttloven er eksempler på reguleringer av forholdet mellom eier og rettighetshaver til fast eiendom som også gir regler om følgene av mislighold.

Forslaget innebærer en avkriminalisering av ek-

sempelvis eierens krenkelse av en leietakers bruksrett til en bolig i henhold til avtale med eieren. Dette er ikke ment som noen legitimering av krenkelser av rettigheter til fast eiendom som er regulert i kontrakt mellom partene, men skyldes et noe endret syn både på terskelen for og hensiktsmessigheten av bruk av straff. Departementet antar at både politimessig etterforskning og videre oppfølgning i strafferettsapparatet ofte vil være mindre hensiktsmessig ved denne typen krenkelser i kontraktsforhold. Tvisteloven kapittel 10 om småkravprosess gjør dessuten at det for fremtiden vil være noe enklere å forfølge slike krenkelser sivilrettslig. Konfliktrådsmegling er også tilgjengelig for partene i sivile tvister, jf. lov 15. mars 1991 nr. 3 kapittel I.

Departementet foreslår at straffen for krenkelser som fortsatt skal være omfattet av straffebestemmelsen mot ulovlig bruk av fast eiendom mv. settes til bot. Ettersom departementet i likhet med kommisjonen foreslår at forsettlig borttaking av grensemerke ikke skal kunne straffes med annet enn bot, foreslås det ikke å videreføre straffeloven 1902 § 396 annet ledd. Forsettlig borttaking av grensemerke kan imidlertid etter omstendighetene straffes som forsøk på bedrageri.

Påtalen vil ikke være betinget av begjæring fra fornærmede, sml. straffeloven 1902 § 408 første ledd, men saken vil kunne henlegges dersom ikke allmenne hensyn tilsier påtale, jf. straffeprosessloven § 62 a.

8.12 Bestemmelser i straffeloven 1902 kapittel 40 som foreslås overført til særlovgivningen

8.12.1 Ulovlig tilegnelse av hittegods

Straffeloven 1902 § 394 rammer visse former for befatning med hittegods. Hittegods er definert i hittegodsloven § 1 som «lausøyre som har kome bort for innehavaren utan at han ville det, og som nokon har funne og teke hand um.»

Første ledd rammer det å ulovlig tilegne seg hittegods, eksempelvis ved forbruk eller avhending av gjenstanden. Annet ledd rammer en som har funnet hittegods og ulovlig unnlater å melde fra om funnet eller innlevere det til politi eller andre som etter bestemmelse i lov skal ta vare på det.

Høyesterett har tolket annet ledd slik at gjenstanden er funnet først når gjerningspersonen har satt seg i besittelse av den eller tatt den til seg, jf. Rt. 1931 side 506 og definisjonen i hittegodsloven § 1. Det er ikke straffbart å finne hittegods uten å ta vare på det; man har da verken tilegnet seg gjenstanden eller satt seg i besittelse av den. Men har man satt seg i besittelse av gjenstanden, plikter man å melde fra. Høyesteretts kjæremålsutvalg la i Rt. 1990 side 388 til grunn at domfellelse etter § 394 annet ledd forutsetter at domfelte har hatt rimelig tid til å melde fra om gjenstandene.

Skyldkravet etter første ledd er forsett, mens det etter annet ledd er tilstrekkelig at unnlatelsen er uaktsom, jf. straffeloven 1902 § 40 annet ledd. Medvirkning er ikke straffbar. Ettersom bestemmelsen står i forseelsesdelen i straffeloven 1902 er heller ikke forsøk straffbart, jf. straffeloven 1902 § 49 annet ledd. Strafferammen etter første ledd er bøter eller fengsel i 6 måneder. Overtredelse av annet ledd straffes med bøter. Etter tredje ledd kan straff bortfalle under særdeles formildende omstendigheter.

Straffelovkommisjonen foreslår i delutredning VII side 372 en bestemmelse som svarer til straffeloven 1902 § 394 første og annet ledd. I dette ligger også at uaktsomhetskravet i annet ledd videreføres. Tredje ledd om straffbortfall foreslås sløyfet. Kommisjonen foreslår for øvrig en strafferamme i det nedre sjiktet.

Ingen *høringsinstanser* har uttalt seg om forslaget til videreføring av straffebudet mot ulovlig tilegnelse av hittegods. *ØKOKRIM* har på generell basis sluttet seg til kommisjonens utkast til nytt kapittel 30.

Departementet foreslår at forbudet mot tilegnelse av hittegods mv. videreføres, men at straffebestemmelsen overføres til hittegodsloven og blir ny § 12 der. Departementet peker særlig på at tilegnelse av hittegods er et mindre alvorlig lovbrudd som heretter hører hjemme i særlovgivningen. Definisjonen av hittegods og hva som er plikter og rettigheter ved befatning med hittegods, er regulert spesielt i en egen lov om hittegods. Hva som er ulovlig tilegnelse, avgjøres dermed av reglene i hittegodsloven. De beste grunner taler etter dette for å overføre straffebudet dit, jf. Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) side 54.

Departementet foreslår at straffeloven 1902 § 394 tredje ledd om bortfall av straff ved særdeles formildende omstendigheter, sløyfes som overflødig i tillegg til straffeloven 2005 § 61 om straffutmålingsfrafall. Departementet foreslår videre at Høyesteretts presisering i Rt. 1990 side 388 av at melde- og innleveringsplikten etter annet ledd må være oppfylt innen rimelig tid, nedfelles i lovteksten, se forslaget til § 12 i hittegodsloven.

8.12.2 Retten til å plukke ville bær mv. på uinnhegnet sted

Straffeloven 1902 § 400 første ledd unntar fra straff plukking på «uindhegnet Sted» av ville nøtter som fortæres på stedet, og plukking av ville bær, sopp, blomster og røtter av urter. Bestemmelsen hjemler en allemannsrett i form av en høstingsrett til plukking av nøtter mv.

Hva som ligger i begrepet «uindhegnet Sted» har vært diskutert fra før straffeloven 1902 ble vedtatt og er fortsatt noe uklart, se Bratholm/Matningsdal: Straffeloven kommentarutgave. Tredje del. Forseelser. Oslo 1998, side 273-74. Den rådende oppfatningen synes imidlertid å være at uinnhegnet sted kan likestilles med utmark, se Gunnar K. Eriksen: Retten til å plukke moltebær i Nord-Norge. Institutt for rettsvitenskaps skriftserie nr. 32, Tromsø 1996, side 5, og Thor Falkanger: Tingsrett. Oslo 1999, side 432, jf. også Ot.prp. nr. 17 (1969-70) side 1-2. I innmark gjelder følgelig ikke høstingsretten. Hvorvidt man i utmarken kan avskjære allmennhetens rett til bærplukking mv. i utmark ved inngjerding, er også omstridt, se Inge Lorange Backer: Allemannsretten i dag. Lov og Rett 2007 side 451-70, med videre henvisninger.

Annet ledd gjør unntak fra retten etter første ledd for så vidt gjelder plukking av multer på multebærland i Tromsø Stift, som i dag omfatter Nordland, Troms og Finnmark fylker. Plukking av multer i disse områdene kan dermed straffes etter straffeloven 1902 § 399. Plukkingen straffes likevel bare dersom den skjer mot eierens uttrykkelige forbud eller uten at bærene blir spist på stedet.

Straffelovkommisjonen mener at allemannsretten i første ledd bør overføres til særlovgivningen, for eksempel til friluftsloven. Også det geografiske unntaket fra allemannsretten som følger av annet ledd, bør eventuelt videreføres i særlovgivningen.

I *høringen* har *Sametinget* sagt seg enig med kommisjonen i at straffeloven 1902 § 400 første ledd bør flyttes til særlovgivningen, og viser til at bestemmelsen handler om fordeling av ressurser. Samtidig fremholder Sametinget at det er viktig at begrensningen i annet ledd videreføres.

Departementet er enig med kommisjonen og Sametinget i at innholdet i straffeloven 1902 § 400 hører hjemme i særlovgivingen, nærmere bestemt friluftsloven. Reguleringen av allemannsretten hører mest naturlig hjemme i særlovgivningen. Departementet har for øvrig valgt å ikke foreta noen vurdering av hvorvidt unntaket i annet ledd bør videreføres i denne proposisjonen. Forbudet mot plukking av multer på multebærland i våre tre nordligste fylker bør ses i sammenheng med allemannsretten og begrensningene i denne for øvrig. Vurderingen bør derfor heller foretas i forbindelse med en revisjon av friluftsloven. Departementet gjør oppmerksom på at den særskilte lov 6. mai 1970 nr. 25 om forbud mot plukking av moltekart ble opphevet ved lov 19. desember 2003 nr. 124 om matproduksjon og mattrygghet mv. (matloven).

Bestemmelsen til erstatning for straffeloven 1902 § 400 foreslås plassert i friluftsloven kapittel 1 som ny § 10 a, i forlengelsen av reglene om ferdsels- og oppholdsretter for allmennheten. Departementet foreslår å la høstingsretten gjelde på uinnhegnet sted, se lovforslaget § 10 a første punktum. Annet punktum viderefører unntaket fra høstingsretten for plukking av multer på multebærland i Nordland, Troms og Finnmark uten realitetsendringer.

8.13 Krenkelse av jakt- og fiskerettigheter

Straffeloven 1902 § 407 rammer det å fiske, jakte og sette fangstredskaper, uavhengig av om man får fangst. Å fange eller drepe dyr rammes uavhengig av måten det skjer på, forutsatt at dyret er eierløst. Hvis dyret eies av noen, kan andre regler, så som bestemmelsene om tyveri og underslag, komme til anvendelse. Fisk og viltlevende dyr er normalt eierløse.

Det er et vilkår for domfellelse at handlingen krenker en annens rett. Dette kan være eierens rett til jakt og fiske som en del av eiendomsretten, eller bare den begrensede jakt- og fiskerett som en leietaker har. Bestemmelsen gjelder ikke brudd på bestemmelser i viltloven og lakse- og innlandsfiskeloven.

Skyldkravet er forsett. Forsøk på forseelse er som utgangspunkt ikke straffbart, men ettersom det ved jakt, fiske og setting av fangsredskaper ikke er noe vilkår at man får noen fangst, rammes også enkelte typiske forsøkshandlinger, men da som fullbyrdet overtredelse av bestemmelsen. Bestemmelsen har ikke noe medvirkningstillegg, men ordlyden medfører at enkelte typiske medvirkningshandlinger likevel rammes. Straffen er bøter.

Etter Høyesteretts praksis bedømmes villfarelse i relasjon til § 407 om blant annet hvor grenser i terrenget går, og villfarelse om at man har en særrett, tillatelse eller allmenningsrett, etter reglene for faktisk uvitenhet. Slik villfarelse fører til at forsettskravet etter § 407 ikke er oppfylt. I juridisk teori er disse typene av villfarelse blitt beskrevet som uegentlig rettsvillfarelse eller situasjonsvillfarelse. Villfarelse om allemannsretten er derimot blitt be-

dømt som rettsuvitenhet etter straffeloven 1902 § 57, som bare leder til frifinnelse dersom villfarelsen har vært unnskyldelig.

Straffelovkommisjonen foreslår en bestemmelse som svarer til straffeloven 1902 § 407, herunder at overtredelse fortsatt bare skal kunne bøtelegges, jf. delutredning VII side 373. Ingen *høringsinstanser* har uttalt seg om forslaget, men *ØKOKRIM* har på generell basis sluttet seg til kommisjonens utkast til nytt kapittel 30.

Departementet foreslår at det materielle innholdet i straffeloven 1902 § 407 videreføres, men at straffebudet overføres til viltloven og lakse- og innlandsfiskeloven. Både sammenhengen med øvrige bestemmelser i disse lovene og alvorligheten av krenkelser av jakt- og fiskeretter taler for regulering i særlovgivningen. Videreføring av straffansvaret er for øvrig også her begrunnet med skadefølgeprinsippet og med at det normalt fremstår som lite praktisk å forfølge slike krenkelser av annen manns rett i den sivile rettspleien.

Den delen av straffeloven 1902 § 407 som rammer å jakte, sette fangstredskaper for, og fange og drepe dyr, foreslås videreført i viltloven § 56 ved å tilføye et nytt annet ledd.

Viltloven § 56 første ledd straffer uaktsomme og forsettlige overtredelser av regler gitt i eller i medhold av loven, dersom forholdet ikke rammes av strengere straffebud. Straffen er som utgangspunkt bøter eller fengsel inntil 1 år, men strafferammen skjerpes til fengsel i inntil 2 år dersom det foreligger særdeles skjerpende omstendigheter. Forsøk og medvirkning straffes.

Departementet ser ikke noen grunn til å straffegge også uaktsomme krenkelser av jaktrettigheter. Den lavere strafferammen i straffeloven 1902 § 407 bør også videreføres. Forskjellige skyldkrav og strafferammer i viltloven § 56 første ledd og forslaget til nytt annet ledd, begrunnes med at det er tale om vern av ulike interesser. Straffebestemmelsen i første ledd skal bidra til vern om naturens produktivitet og artsrikdom, jf. formålsbestemmelsen i viltloven § 1, mens det nye annet ledd skal verne en privatrettslig rettighet.

Departementet finner ikke grunn til å foreslå unntak fra viltlovens strafflegging av forsøk og medvirkning, selv om det vil innebære en mindre nykriminalisering sammenlignet med rettstilstanden etter straffeloven 1902.

Den delen av straffeloven 1902 § 407 som gjelder fiske, foreslås videreført i lakse- og innlandsfiskloven § 49 ved å tilføye et nytt tredje ledd.

Lakse- og innlandsfiskloven § 49 første ledd er i likhet med viltloven § 56 en generell straffebestemmelse som rammer forsettlig og uaktsom overtredelse og medvirkning til overtredelse av lovens bestemmelser og bestemmelser gitt i medhold av loven. Strafferammen er bøter eller fengsel inntil 1 år dersom forholdet ikke rammes av strengere straffebud, likevel fengsel inntil 2 år under særdeles skjerpende omstendigheter. Forsøk straffes etter fjerde ledd.

Departementet foreslår at straffebestemmelsen om krenkelser av en annens fiskerett fortsatt skal begrenses til de forsettlige overtredelsene og fortsatt bare skal kunne straffes med bøter. Det vises til begrunnelsen ovenfor om skillet mellom straff for krenkelser av andres jaktrett og overtredelser av viltloven for øvrig i forslaget til endring av viltloven. Heller ikke for krenkelser av andres fiskerett finner departementet grunn til å gjøre unntak fra lakse- og innlandsfisklovens strafflegging av medvirkning og forsøk.

Departementet har i Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) side 235–238 gitt uttrykk for at situasjonsvillfarelse og annen rettsvillfarelse etter straffeloven 2005 skal behandles etter de samme bestemmelsene om rettsuvitenhet, jf. også merknaden til § 26 på side 429–430. Dette vil føre til at uvitenhet om hvor grenser i terrenget går, og om at man ikke har en særrett, tillatelse eller allmenningsrett, heretter vil bli bedømt som rettsuvitenhet som bare fører til frifinnelse dersom den er aktsom, jf. straffeloven 2005 § 26. Samtidig er aktsomhetskravet ved rettsuvitenhet lempet noe i den nye straffeloven. Ved aktsomhetsvurderingen etter den nye bestemmelsen om rettsuvitenhet kan det tas hensyn til graden av situasjonsvillfarelse, og da slik at aktsomhetsnormen justeres noe ned i disse tilfellene i forhold til i tilfeller av såkalt egentlig rettsvillfarelse. Situasjonsvillfarelse skal etter de nye reglene generelt sett ikke bedømmes strengere enn etter de gamle reglene, men det ligger til domstolene å vurdere om grensene bør justeres noe, jf. Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) side 238.

8.14 Bestemmelser i straffeloven 1902 kap. 25 og 40 som ikke foreslås videreført

Straffeloven § 397 setter straff for den som i forhold til medberettigede overskrider retten til å utøve rådighet over fast eiendom. *Straffelovkommisjonen* foreslår at bestemmelsen ikke videreføres, og begrunner det med at denne typen tvister bør løses sivilrettslig.

Straffeloven 1902 § 401 setter straff for den som ved fremkalling av falske forestillinger, ved gaver eller lignende, i vinnings hensikt søker å avholde

eller hindre andre fra å by ved offentlig kjøp eller salg. *Straffelovkommisjonen* ser ikke noe behov for å videreføre bestemmelsen.

Etter *straffeloven 1902 § 404* straffes den som tross forbud sammenblander betrodde penger eller verdipapirer med egne midler eller på annen måte disponerer over dem i strid med gyldig fastsatte regler. *Straffelovkommisjonen* antar at bestemmelsen er lite brukt, og mener den går langt i å statuere straffansvar. Kommisjonen fremholder videre at dersom det er behov for å straffe slike overtredelser, bør dette løses i særlovgivningen.

Straffeloven 1902 § 405 første ledd rammer den som krever eller mottar mer enn den pris eller det vederlag som en offentlig myndighet gyldig har fastsatt for et arbeid eller en ytelse. *Annet ledd* rammer den som i en overenskomst betinger seg noen fordel som det er forbudt å avtale. *Straffelovkommisjonen* viser som begrunnelse for sitt forslag om ikke å videreføre første ledd til at overtredelser av bestemmelser om maksimalpriser straffes etter pristiltaksloven 11. juni 1993 nr. 66 § 4. Hva gjelder annet ledd, legger kommisjonen til grunn at bestemmelsen ikke har vært tatt i bruk, og at den i dag har en snever, men uklar, rekkevidde.

Straffeloven 1902 § 406 setter straff for, for så vidt ikke strengere straff er bestemt, den som søker å unndra seg eller andre offentlige skatter eller avgifter, forutsatt at handlingen er rettsstridig. *Straffelovkommisjonen* mener paragrafen ikke har noen plass i en moderne strafflov. Det vises til at hensikten med bestemmelsen opprinnelig var å sikre at skatte- og avgiftsunndragelser ikke i noe tilfelle skulle straffes som bedrageri, men etter mildere bestemmelser. Etter kommisjonens oppfatning er § 406 utslag av et foreldet syn på straffverdigheten av slike unndragelser. Det vises videre til kommisjonens forslag om nye generelle regler om skatte- og avgiftssvik.

Straffeloven 1902 § 408 inneholder påtalereglene for de fleste av straffebudene i kapittel 40. Påtalereglene er drøftet av *straffelovkommisjonen* i delutredning VII side 182 flg.

Ingen av *høringsinstansene* har kommentert noen av ovennevnte bestemmelser særskilt. *Asker og Bærum politidistrikt* støtter forslagene om å oppheve straffebud som ikke lenger er aktuelle på grunn av endrede samfunnsforhold eller fordi straffebudene konsumeres av nye og «moderniserte» straffebud. *Advokatforeningen* støtter også forslag om ikke å videreføre enkelte paragrafer i straffeloven. *Human-Etisk Forbund* finner generelt at kommisjonens begrunnelser for sanering av enkelte av straffelovens gjeldende straffebestemmelser er gode og fornuftige.

Departementet er enig med kommisjonen i at ovennevnte straffebud i straffeloven 1902 kapittel 40 ikke bør videreføres og viser til de begrunnelser kommisjonen har gitt. Når det gjelder påtalereglene i straffeloven § 408, erstattes disse av ny § 62 a i straffeprosessloven (se Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) side 62-64).

9 Skadeverk

9.1 Hva kapitlet omhandler

Departementet foreslår et kapittel om vern mot skadeverk, som avløser bestemmelsene om skadeverk i straffeloven 1902 kapittel 28 og 40 og bestemmelsene om brannstiftelse mv. i §§ 148, 149, 151 og 159 i straffeloven 1902 kapittel 14 om allmennfarlige forbrytelser.

De to regelsettene gir begge et vern mot skadegjørende handlinger, men ivaretar til dels ulike interesser. Hovedformålet med de alminnelige skadeverksbestemmelsene er å verne den private økonomiske og ideelle interesse i at gjenstander ikke utsettes for skade fra utenforstående. Straffansvaret for alminnelig skadeverk er derfor knyttet til at noen skader eller ødelegger en gjenstand som tilhører en annen.

De nevnte straffebestemmelsene i kapitlet om allmennfarlige forbrytelser i straffeloven 1902, som «mordbrannparagrafen» i § 148, rammer derimot skadeverk og forvoldelse av ulykker som på grunn av sitt omfang og alvor utgjør en fare for allmennheten. Det er derfor et vilkår for straffansvar at brannstiftelsen eller en av de ulykkene bestemmelsen nevner, medfører en nærliggende fare for tap av menneskeliv eller utstrakt ødeleggelse av fremmed eiendom. Det er ikke noe vilkår for straff at faren for allmennheten er fremkalt ved skadeverk, men i praksis vil det som regel være slik, typisk ved at gjerningspersonen setter fyr på et bygningskompleks.

Bakgrunnen for å samle regelsettene i ett kapittel, er at straffeloven 1902 kapittel 14 om allmennfarlige forbrytelser ikke foreslås videreført som et eget kapittel i straffeloven 2005. Kapitlets bestemmelser om brannstiftelse mv. må derfor overføres til et annet kapittel i straffeloven 2005. Valget har stått mellom kapitlet om skadeverk, kapitlet om voldslovbrudd, eller kapitlet om vern av den offentlige ro, orden og sikkerhet.

Ved valget av plassering har departementet lagt avgjørende vekt på at bestemmelsene om brannstiftelse mv. i praksis som regel blir overtrådt ved at gjerningspersonen begår skadevoldende handlinger som fremkaller fare for allmennheten. Riktignok har bestemmelsene om brannstiftelse mv. også en side til forbrytelsene mot liv og kropp, ettersom de rammer visse handlinger som utløser fare for tap av menneskeliv, men denne faren er praktisk sett som oftest betinget av at det først er begått en form for skadeverk. I likhet med Straffelovkommisjonen mener departementet derfor at bestemmelsene har en nærmere tilknytning til skadeverksbestemmelsene enn til straffebudene som verner liv og kropp, jf. delutredning VII side 366 – 367.

Bestemmelsene kunne også ha blitt plassert i kapittel 20 om vern av den offentlige ro, orden og sikkerhet, men kapittel 20 inneholder primært bestemmelser som retter seg mot handlinger som begås i det offentlige rom. Bestemmelsene om straff for brannstiftelse mv. bygger ikke på noen slik forutsetning og passer derfor bedre i kapittel 28.

Forslaget bygger på Straffelovkommisjonens skisse til nytt kapittel 28 om vern mot tingskade, jf. delutredning VII side 366 flg., men det er gjort enkelte endringer.

I motsetning til kommisjonen går departementet inn for å videreføre begrepet skadeverk i kapitlets overskrift. Dette ble også foreslått av Agder lagmannsrett under høringen. Grunnen er at bestemmelsene om forledelse til formuestap (lovforslaget § 354) og mindre skadeverk (lovforslaget § 353) kan få anvendelse selv om det ikke oppstår tingskade. Etter departementets oppfatning er det dessuten uheldig å ta i bruk begrepet «ting» her, ettersom legaldefinisjonen av begrepet «gjenstand» – som i dag benyttes i skadeverksbestemmelsene – er videreført i straffeloven 2005 § 12.

9.2 Skadeverk

9.2.1 Gjeldende rett

Straffeloven 1902 rammer alminnelig (§ 291), mindre (§ 391 første og annet ledd) og grovt (§ 292 og § 391 tredje ledd) skadeverk, samt visse andre skadevoldende handlinger (§ 294). Skyldkravet er forsett, men grovt skadeverk er straffbart også ved uaktsomhet, jf. § 391 tredje ledd. Medvirkere straffes på samme måte.

Straffbart skadeverk oppstår når noen «rettsstridig ødelegger, skader, gjør ubrukelig eller forspiller en gjenstand som helt eller delvis tilhører en an-

nen», jf. straffeloven 1902 § 291. Med «gjenstand» menes ethvert fysisk objekt, som løsøre og fast eiendom. Elektronisk lagret informasjon (data) er ikke en gjenstand, men endring og sletting av den vil som regel likevel være straffbart, fordi handlingene er skadeverk mot lagringsmediet, jf. Rt. 2004 side 1619. I uttrykket «tilhører en annen» ligger det at skade på gjerningspersonens egne gjenstander eller eierløse gjenstander ikke kan straffes som skadeverk.

Alternativene «skader» og «ødelegger» forutsetter at gjenstanden får en fysisk skade, mens en gjenstand kan være «ubrukeliggjort» uten at den blir utsatt for fysisk påvirkning, for eksempel ved at en nødvendig del av en maskin fjernes slik at den ikke kan brukes, jf. Rt. 1930 side 1005. «Forspiller» rammer for eksempel at dyr slippes løs og går tapt eller at elektrisitet ledes bort og går til spille.

Handlinger som nevnt i straffeloven § 291 straffes som mindre skadeverk etter straffeloven § 391 første ledd når «den voldte skade er liten». I denne vurderingen står skadens fysiske og økonomiske omfang sentralt. For mindre skadeverk straffes også den som «tilsmusser eller besudler en gjenstand», jf. § 391 annet ledd. Det vil si handlinger som ikke er direkte skadevoldende, men som er frastøtende eller volder ubehag for den fornærmede. Et eksempel kan være tagging som lar seg fjerne på en enkel og rimelig måte, jf. Borgarting lagmannsretts dom 30. april 2002 (RG 2002 side 1054).

Hvorvidt et skadeverk er grovt, beror på en helhetsvurdering. Ordlyden i straffeloven 1902 § 292 angir noen momenter som særlig skal tillegges vekt, men de er ikke nødvendige for at overtredelsen skal kunne karakteriseres som grov.

Straffeloven 1902 § 294 setter i første ledd nr. 1 straff for den som ved å fremkalle eller styrke en villfarelse forleder noen til å foreta en handling som volder ham, eller noen som handler på vegne av ham, formuestap. Bortsett fra at det ikke kreves vinnings hensikt, er gjerningsinnholdet tilnærmet det samme som i bedrageribestemmelsen i straffeloven 1902 § 270. Etter § 294 første ledd nr. 2 og 3 straffes brudd på ulike typer bedriftshemmeligheter.

9.2.2 Straffelovkommisjonens forslag og høringsinstansenes syn

Straffelovkommisjonen går i sin skisse til kapittel 29 om vern mot tingskade i det alt vesentlige inn for å videreføre reglene om skadeverk i straffeloven 1902 kapittel 28 §§ 291 og 292, samt § 391, se utredningen side 366.

Skissen til §§ 29-1 (skadeverk), 29-2 (forsettlig og grovt uaktsomt grovt skadeverk) og 29-3 (lite skadeverk) viderefører straffeloven §§ 291, 292 og 391 første, annet ledd og tredje ledd annet alternativ uten realitetsendringer. Kommisjonen foreslår en noe mer generell oppregning av momenter ved vurderingen av om et skadeverk er grovt. Skadeverk skal kunne straffes med hhv. fengsel inntil 1 år (skadeverk), fengsel inntil 6 år (grovt skadeverk), bot eller fengsel inntil 1 år (grovt uaktsomt grovt skadeverk) og bot (lite skadeverk).

Kommisjonen foreslår ikke å videreføre straffeloven § 391 tredje ledd første straffalternativ om simpelt uaktsomt grovt skadeverk. Begrunnelsen er at «[f]or skadeforvoldelse – og da den grove – bør det være tilstrekkelig å straffe den som har handlet særdeles klanderverdig, og handlingen gir grunnlag for sterk bebreidelse for mangel på aktsomhet, jf. utk § 3 – 10 andre ledd», se utredningen side 367.

Kommisjonen foreslår å videreføre straffeloven § 294 første ledd nr. 2 og 3 om brudd på bedriftshemmeligheter, men går inn for at bestemmelsene flyttes til kapittel 23 om vern av informasjon mv. Straffeloven § 294 første ledd nr. 1 foreslås ikke videreført, jf. utredningen side 412.

Under *høringen* har *Agder lagmannsrett* uttalt at bestemmelsene om skadeverk på elektronisk lagret informasjon (jf. kommisjonens skisse til §§ 23-11 til 23-13) bør inkorporeres i de vanlige skadeverksbestemmelsene. *Advokatforeningen* synes det virker kunstig at bestemmelsen om lite skadeverk også skal kunne ramme blasfemiske handlinger som rettes mot kirkebygg eller gjenstander av religiøs betydning, selv om handlingen ikke innebærer noen nevneverdig økonomisk skade.

9.2.3 Departementets vurderinger

Departementet slutter seg til kommisjonens forslag om og begrunnelse for å videreføre bestemmelsene i straffeloven 1902 kapittel 28 §§ 291 (skadeverk) og 292 (forsettlig grovt skadeverk) uten realitetsendringer. Det samme gjelder § 391 første, annet og tredje ledd annet alternativ (mindre skadeverk, dvs. det kommisjonen kaller «lite skadeverk», og grovt uaktsomt grovt skadeverk). Departementet er enig med kommisjonen i at oppregningen av momenter i vurderingen av om skadeverket er grovt, kan gjøres noe mer generell i dag. Det vises til forslaget til § 352 og merknadene til bestemmelsen.

Departementet går som kommisjonen inn for å avkriminalisere simpel uaktsomt grovt skadeverk (straffeloven 1902 § 391 tredje ledd første straffalternativ), og slutter seg til kommisjonens begrunnelse om at det vil være tilstrekkelig å straffe grovt

uaktsom skadeforvoldelse. Forslaget har støtte i Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) side 115 om å stramme inn bruken av simpel uaktsomhet som skyldform. Videre fremgår det der at avkriminalisering særlig vil kunne være aktuelt på områder hvor andre sanksjoner er anvendelige. I dette tilfellet vil det sivilrettslige erstatningsansvaret for uaktsomme skadegjørende handlinger være en slik sanksjon. I tillegg til å ha en forebyggende effekt vil erstatningsansvaret dessuten kunne redusere skadefølgene ved å kompensere den fornærmedes økonomiske tap. Når dette ses i sammenheng med den relativt sett lave graden av bebreidelse som kan rettes mot gjerningspersonen for simpelt uaktsomme handlinger, foreligger det etter departementets oppfatning ikke sterk nok grunn til å videreføre straffansvaret i straffeloven 1902 § 391 tredje ledd første alternativ. Det samme gjelder særregelen i tredje ledd siste alternativ om straffskjerping for simpel uaktsomt skadeverk på grensemerke («grenseskjel») mot naborike.

Ettersom departementet går inn for at en ren ødeleggelse av materielle verdier nå skal rammes som skadeverk, og ikke av bestemmelsen om fremkalling av fare for allmennheten (jf. straffeloven 1902 § 148 og forslaget til § 355), foreslår departementet en egen bestemmelse om særlig grovt skadeverk med en øvre strafferamme på fengsel inntil 15 år, se § 352 annet ledd.

Departementet er også enig med kommisjonen i at det er behov for å videreføre straffansvaret for grovt uaktsomt grovt skadeverk. Som eksempel på behovet for straffansvar kan nevnes en dom fra Agder lagmannsrett 13. februar 2003, der en 19 år gammel mann ble dømt for grovt uaktsomt grovt skadeverk for å ha satt fyr på papir i en søppelkasse festet til veggen på en skolebygning, noe som medførte at deler av skolen brant ned og ble påført brannskader for minst 6 millioner kroner. Slike handlinger bør fortsatt kunne straffes, jf. forslaget til § 352 tredje ledd.

Departementet går som kommisjonen inn for å videreføre straffeloven 1902 § 294 første ledd nr. 2 og 3 om urettmessig bruk av bedriftshemmeligheter, og flytte dem til straffeloven 2005 kapittel 23 om vern av informasjon og informasjonsutveksling, jf. utredningen side 323. Overtredelser av disse bestemmelsene har en annen karakter enn de øvrige handlingene som rammes av departementets forslag til straffebestemmelser i kapitlet om vern mot skadeverk: Etter straffeloven 1902 § 294 første ledd nr. 2 og 3 er det ikke et vilkår for straff at informasjonen endres, manipuleres, slettes, forspilles eller på annen måte skades – det er den urettmessige bruken eller spredningen av informasjonen som gjør handlingen straffbar. Slik sett har handlingen også en tilknytning til straffebestemmelsene om vern av informasjon. Departementet legger imidlertid avgjørende vekt på likheten med skadeverk, og foreslår at det føyes til et annet ledd i § 351 som presiserer at også den som uberettiget endrer, gjør tilføyelser til, ødelegger sletter eller skjuler andres data, kan straffes for skadeverk.

Kommisjonen har under tvil foreslått ikke å videreføre straffeloven 1902 § 294 første ledd nr. 1, jf. utredningen side 412. Bestemmelsen rammer den som fremkaller eller styrker en villfarelse hos noen slik at vedkommende forledes til å foreta en handling som fører til formuestap for denne eller noen han handler på vegne av. I sin språklige utforming er bestemmelsen tilnærmet lik bedrageribestemmelsen, med to unntak: Det er ikke et krav om vinnings hensikt, og utnyttelse av en villfarelse rammes ikke. Som begrunnelse for å ikke videreføre bestemmelsen, viser kommisjonen til at kravet til vinningshensikt i bedrageribestemmelsen foreslås erstattet med et krav om forsett om vinning, jf. skissen til § 32 – 1.

Departementet mener på sin side at det fortsatt er behov for å kunne straffe handlinger som kun utføres med forsett om å påføre fornærmede tap, og uten forsett om noen økonomisk fordel. Dette gjelder for eksempel hvis en gjerningsperson gir bevisst uriktige råd om investering i finansielle instrumenter, boligkjøp eller annet, som den fornærmede handler i tillit til, og lider formuestap. Situasjonen er ikke helt upraktisk. I Borgarting lagmannsretts dom 4. januar 2005 (RG 2005 side 773) var en mann tiltalt etter straffeloven § 294 første ledd nr. 1 for å ha lagt inn bud og inngått avtale om kjøp av bolig uten å opplyse selgeren om manglende evne og vilje til å gjennomføre handelen, med den følge at selgeren ble påført et økonomisk tap på fire millioner kroner. Den tiltalte ble frifunnet, idet tilstrekkelig bevis for skyld ikke forelå, men retten uttalte at slike handlinger etter omstendighetene vil kunne straffes etter straffeloven § 294 første ledd nr. 1. Departementet er enig i det.

Etter departementets syn er det ikke holdepunkter for å si at gjerningspersonens forsett og handlingens potensielle skadefølger i slike saker skiller seg fra tradisjonelle skadeverk. Å forlede noen til formuestap er straffverdig, og å videreføre straffansvaret på dette punkt er i samsvar med prinsippene for bruk av straff i Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) kapittel 7. Å forlede noen til formuestap vil ikke rammes av bedrageribestemmelsen i straffeloven 2005 selv om dagens hensiktskrav erstattes med et vilkår om vinningsforsett, og det er behov for et særskilt straffebud som rammer slike hand-

linger. Departementet går derfor inn for en bestemmelse om (forsettlig) forledelse til formuestap i straffeloven 2005 § 354 som svarer til straffeloven 1902 § 294 første ledd nr. 1. Strafferammen på bot eller fengsel inntil seks måneder er foreslått endret til bot eller fengsel inntil ett år. Med dette menes ikke å legge føringer for en strengere straffutmålingspraksis. Endringen er begrunnet utelukkende av sammenhengen med bestemmelsen om grovt uaktsomt bedrageri. Departementet ser ikke grunn til å ha forskjellige strafferammer i disse to bestemmelsene.

Uaktsomme handlinger vil fremdeles ikke rammes. Tapskompensasjon vil i slike tilfeller måtte søkes gjennom det ulovfestede erstatningsansvaret for uaktsomme skadevoldende handlinger.

Om den nærmere forståelsen av bestemmelsen viser departementet til merknadene til § 354.

9.3 Fremkalling av fare for allmennheten ved å volde visse former for skadeverk eller ulykker

9.3.1 Gjeldende rett

Straffeloven 1902 § 148 er plassert i kapittel 14 om allmennfarlige forbrytelser, og retter seg mot den som forårsaker særskilte former for skadeverk eller ulykker som leder til at menneskeliv lett kan gå tapt, eller som lett kan forårsake utstrakt ødeleggelse av fremmed eiendom.

Uttrykket allmennfarlig sikter til at skadeverket eller ulykken etter sin art utsetter en videre, ubestemt krets av personer for fare eller medfører risiko for svært omfattende skade på fremmed eiendom. Straffen er fengsel fra 2 til 21 år, men minst 5 år dersom noen omkommer eller det oppstår skade på person som følge av ulykken. Uaktsomme handlinger rammes av § 151. Forsøk kan straffes likt som ved fullbyrdet forbrytelse, jf. § 148 tredje ledd.

Straffeloven § 148 er først og fremst anvendt ved brannstiftelser («ildebrann»), som vil si at det er anlagt en ild som er i stand til å utvikle seg på egen hånd. Typetilfellet er at noen setter fyr på en bygning der personer oppholder seg, derav tilnavnet «mordbrannparagrafen».

Alternativet «sammenstyrtning» vil kunne være aktuelt hvis noen handler slik at en bygning eller tribune faller sammen. Ras rammes også av dette alternativet.

«Sprengning» sikter først og fremst til skade på eller ødeleggelse av en gjenstand ved hjelp av sprengstoff.

En «oversvømmelse» kan for eksempel inntre etter ødeleggelse av en demning, slik at vannet renner over bredden.

«Sjøskade» vil si skade på skip eller annen innretning på sjøen. Med «jernbaneulykke» menes ting- eller personskade som oppstår i forbindelse med bruk av et skinnegående transportmiddel. Det går ikke klart frem om også andre skinnegående innretninger faller innenfor virkeområdet til bestemmelsen. Det foreligger en «luftfartsulykke» når det på bakken eller i luften skjer en ulykke som involverer et luftfartøy som er i drift.

Vilkåret om at ulykken «lett» må kunne medføre tap av menneskeliv eller utstrakt ødeleggelse av fremmed eiendom, innebærer at skadefølgen på gjerningstiden må ha fremstått som et nokså nærliggende resultat av ulykken. Det kreves ikke at det er sannsynlig at følgen vil inntreffe.

Om en ødeleggelse av fremmed eiendom er «utstrakt», beror på en skjønnspreget helhetsvurdering, der særlig ødeleggelsens fysiske (rommelige) og økonomiske omfang står sentralt. Vurderingen er nærmere omtalt i merknadene til § 355 nedenfor.

En ulykke vil normalt også være en «skade» etter straffeloven 1902 § 291, slik at forholdet kan straffes som skadeverk når ulykken ikke har det skadepotensialet § 148 krever. Fra dette gjelder to unntak: For det første rammer § 291 ikke ulykker på egen eiendom. Volder noen en ulykke ved å sette ild på sitt eget hus, kan ikke § 291 anvendes. Skjer det derimot skade på både egen og fremmed eiendom, eller bare på fremmed eiendom, vil § 148 og § 291 jf. § 292 kunne anvendes samtidig (i konkurrens). For det andre vil en ulykke kunne være straffbar etter § 148, men ikke etter § 291, når den faktisk ikke medfører skader, for eksempel ved utløsning av sprengladning på en åpen plass uten at noen gjenstander komme til skade.

Straffeloven §§ 148 og 151 suppleres av § 149, som setter straff for den som «under saadan Ulykke som i § 148 omhandlet eller vidende om, at en saadan truer, ved Ødeleggelse, Beskadigelse eller Fjernelse af Redskaper eller paa anden Maade søger at hindre dens Forebyggelse eller Bekjempelse, eller som medvirker hertil.» Bestemmelsen rammer blant annet den som hindrer at hjelpemannskaper kommer frem til ulykkesstedet. Det er ikke et krav om at ulykken har inntruffet; det er nok at ulykken «truer», men i en slik situasjon må gjerningspersonen ha positiv kunnskap (viten) om dette. Sannsynlighetsforsett, jf. straffeloven 2005 § 22 første ledd bokstav b annet alternativ, er ikke tilstrekkelig.

I formuleringen «søger at hindre» ligger at forsøk på å hindre en ulykke som nevnt i § 148, regnes

som fullbyrdet forbrytelse. Straffeloven § 50 om tilbaketreden fra forsøk vil derfor ikke komme til anvendelse.

Straffen for overtredelse av § 149 er fengsel fra ett til 15 år.

Straffeloven § 150 setter straff med fengsel inntil 6 år for den som ved en av de nærmere oppregnede handlinger eller unnlatelser forsettlig eller uaktsomt volder fare for en ulykke som omhandlet i § 148. Etter annet ledd gjelder et skjerpet straffansvar – fengsel inntil 12 år – dersom overtredelsen fører til en slik ulykke. Forsøk kan straffes som fullbyrdet forbrytelse, jf. tredje ledd. Er overtredelsen uaktsom og ikke forsettlig, er straffen etter fjerde ledd bot eller fengsel inntil ett år.

Etter § 159 straffes den som inngår forbund (avtale) med noen i hensikt å begå eller medvirke til en forbrytelse som nevnt i § 148 m.fl.

9.3.2 Straffelovkommisjonens forslag og høringsinstansenes syn

I skissen til § 29 – 4 foreslår *kommisjonen* en bestemmelse om forsettlig brannstiftelse og annen særlig farlig ødeleggelse som svarer til straffeloven 1902 § 148 første ledd første straffalternativ. Straffelovkommisjonen foreslår videre i skissen til § 29 – 5 en bestemmelse om grov brannstiftelse og annen særlig farlig ødeleggelse etter mønster av straffeloven § 148 første ledd annet alternativ. Det skal – som ved de andre bestemmelsene om grov overtredelse i kommisjonens lovskisse – bero på en skjønnsmessig helhetsvurdering om overtredelsen er grov. Ved opplistingen i loven av momenter som særlig skal tillegges vekt, foreslår kommisjonen at det tas utgangspunkt i de forhold som gjør at straffeloven 1902 § 148 første ledd annet alternativ kommer til anvendelse, det vil si om noen har omkommet eller fått betydelig skade på kropp eller helse. Av andre momenter nevner kommisjonen at det har gått tapt store materielle verdier, eller at forøvelsesmåten var særlig farlig.

I § 29 – 6 skisserer kommisjonen et straffebud om avtale om brannstiftelse og annen særlig farlig ødeleggelse som skal avløse straffeloven 1902 § 159, jf. § 148. På dette punktet medfører skissen en utvidelse av straffansvaret, idet vilkåret i § 159 om at gjerningspersonen med avtaleinngåelsen må ha til *hensikt* å bevirke eller medvirke til en forbrytelse mot § 148, utgår til fordel for et ordinært forsettskrav. En viss utvidelse av straffansvaret følger også av den alminnelige medvirkningsregelen i utkastet til § 3 – 2 (som ble vedtatt som straffeloven 2005 § 15).

Skissen til § 29 – 7 om uaktsom brannstiftelse og annen særlig farlig ødeleggelse svarer til straffeloven 1902 § 151. Også her utvider den alminnelige medvirkningsbestemmelsen straffansvaret.

Straffeloven 1902 § 149 om å hindre avverging av brannstiftelse mv. foreslås videreført i skissen til § 29 – 8 med to materielle endringer. Det særlige forsettskravet «vidende om» (en ulykke som truer) i bestemmelsens annet straffalternativ foreslås erstattet med et ordinært forsettskrav. Dernest går kommisjonen inn for at forsøk ikke lenger bør anses som fullbyrdet overtredelse av bestemmelsen, jf. utredningen side 369.

Kommisjonen går ikke inn for å videreføre straffeloven 1902 § 150 om å volde fare for en ulykke som § 148 nevner, med unntak av bokstav e som foreslås inntatt i straffeloven 2005 kapittel 20 § 20 – 10 om trafikksabotasje, se begrunnelsen i utredningen side 400.

Ingen *høringsinstanser* har uttalt seg om innholdet i kommisjonens skisse på dette punktet. *Advokatforeningen* spør imidlertid om bestemmelsen som viderefører straffeloven 1902 § 148 heller bør plasseres i et kapittel om vern av liv og legeme, og viser til at bestemmelsen ofte omtales som «mordbrannparagrafen».

9.3.3 Departementets vurdering

9.3.3.1 Innledning

Departementet er enig med Straffelovkommisjonen i at de allmennfarlige forbrytelsene i straffeloven 1902 kapittel 14 § 148 og § 151 om forsettlig og uaktsom brannstiftelse mv., § 149 om å hindre forebygging eller bekjempelse av brannstiftelse mv. og § 159 om å inngå forbund med noen om å anlegge en brann mv., bør videreføres i straffeloven 2005 kapittel 28 sammen med bestemmelsene om skadeverk. Det vises til punkt 9.1.

Bestemmelsene foreslås videreført i straffeloven 2005 § 355 om fremkalling av fare for allmennheten, § 356 om uaktsom overtredelse av § 355, § 357 om forbund og § 358 om straff for å hindre forebygging av en allmennfarlig ulykke eller avverging av følgene av den.

9.3.3.2 Fremkalling av fare for allmennheten

Departementet følger ikke opp Straffelovkommisjonens forslag om å dele straffeloven 1902 § 148 første ledd i to bestemmelser om hhv. ordinær og grov overtredelse. Slik departementet ser det, er én bestemmelse tilstrekkelig. Dette henger sammen med at departementet går inn for å utforme bestemmelsen slik at rene materielle ødeleggelser nå skal

rammes som særlig grovt skadeverk, uansett hvor store verdier som går tapt, jf. § 352 annet ledd.

Departementet går inn for å bruke overskriften «fremkalling av fare for allmennheten». Dette gjenspeiler at det er fremkalling av slik fare som er grunnvilkåret for straff, i form av fare for tap av menneskeliv. Alternativt kunne man nyttet overskriften «allmennfarlig skadeverk eller ulykke». En slik overskrift understreker sterkere tilknytningen til de øvrige bestemmelsene i kapittel 28 om skadeverk, men får ikke like godt frem at det er fremkallingen av fare for allmennheten som er kjernen i bestemmelsen. Slik forslaget er utformet, er det dessuten ikke noe grunnvilkår at det er begått skadeverk – også farefremkalling ved ødeleggelse av egne verdier kan rammes. Departementet har derfor ikke valgt dette alternativet.

Departementet har vurdert om det er behov for mer omfattende endringer enn dem kommisjonen skisserer. Straffeloven 1902 § 148 er preget av samfunnsforholdene på slutten av 1800-tallet, og rettet seg i praksis særlig mot faren for omfattende branner i datidens tette trehusbebyggelse i byer og forsteder. Departementet har blant annet vurdert om straffansvaret bør bygges ut, slik at det generelt retter seg mot den som forårsaker en nærliggende fare for tap av menneskeliv. I dagens samfunn kan det være noe tilfeldig om slik fare voldes ved en de særskilt nevnte formene for skadeverk eller ulykke, eller på annen måte, som for eksempel ved bruk av skytevåpen eller motorvogn. En mer generelt utformet bestemmelse rettet mot fare for tap av menneskeliv uansett hvordan faren er fremkalt, ville imidlertid i for stor grad overlappe andre straffebestemmelser, selv om en del av dem ikke har en øvre strafferamme som fullt ut gjenspeiler straffverdigheten. Det bør derfor fortsatt stilles krav om at faren for allmennheten er fremkalt på nærmere bestemte måter i form av brann, oversvømmelse osv.

Sammenlignet med kommisjonens skisse går departementet inn for ytterligere to endringer, hhv. en innsnevring og en utvidelse av straffansvaret i bestemmelsene som erstatter straffeloven 1902 § 148.

Departementet går inn for å etablere et klarere skille mellom handlinger som rammes som grovt skadeverk, og handlinger som rammes av bestemmelsen om å fremkalle fare for allmennheten. Straffeloven 1902 § 148 rammer rene materielle ødeleggelser, bare de er omfattende nok. Etter rettspraksis synes det som om den nedre grensen for anvendelse av bestemmelsen på brannstiftelse på bygninger ligger på rundt 1000 kvadratmeter, og det kreves at millionverdier kunne gått tapt. Hvis de materielle ødeleggelsene er i denne størrelsesordenen, er det ikke noe vilkår for straff etter straffeloven 1902 § 148 at det voldes fare for menneskeliv. På tidspunktet for vedtakelsen av loven var det nok vanskeligere å tenke seg utstrakt materiell ødeleggelse uten fare for liv enn det er i dag, med mindre bruk av trematerialer og større mulighet til å avgrense en brann til en enkelt bygning. I motsetning til ved brann i datidens sammenhengende trehusbebyggelse, er det ikke lenger noen klar presumsjon for at tap av store verdier også truer liv. I takt med at utviklingen har gjort det mer praktisk at store verdier går tapt, men uten at det voldes fare for liv, har straffeloven 1902 § 148 fått en større grenseflate mot og overlapping av bestemmelsen om grovt skadeverk enn det lovgiverne så for seg ved vedtakelsen av loven. Departementet ønsker å bringe bestemmelsen tilbake til det virkeområdet den opprinnelig var tiltenkt, og går inn for at en ren ødeleggelse av andres verdier skal, uansett hvor store verdiene er, etter forslaget bedømmes som (særlig) grovt skadeverk. En lignende begrensning er innfortolket i de til straffeloven 1902 § 148 svarende straffebestemmelsene i svensk og dansk rett.

Departementet foreslår videre å supplere begrepene «sjøskade», «luftfartsulykke» og «jernbaneulykke» i straffeloven 1902 § 148 med det mer generelle «lignende ulykke». Endringen utvider straffansvaret, og rammer ulykker med tilsvarende transportmidler og lignende innretninger som ikke regnes som «sjøskade», «flyulykke» eller «jernbaneulykke» i straffeloven 1902 § 148. Dette vil blant annet kunne omfatte bussulykker. Busstransport, særlig i kollektivtrafikk, kan sammenlignes med trikk, som regnes som jernbane etter straffeloven 1902 § 148, både med hensyn til passasjerantall og materielt skadepotensial. Risikoen for at en person- eller tingskade vil oppstå ved en eventuell ulykke, er også sammenlignbar.

Kommisjonen vurderte om begrepene «sjøskade», «flyulykke» og «jernbaneulykke» burde erstattes med begrepet «trafikkulykke», men kom til at en slik generalisering ville medføre at straffansvaret blir for vidt, idet motorvognulykker dermed også ville omfattes, jf. utredningen side 368. Departementet ser denne innvendingen, og har derfor utformet lovteksten slik at kun transportulykker som kan sammenlignes med jernbaneulykker mv. omfattes, jf. uttrykket «lignende ulykke». I praksis vil det normalt være ulykker med buss som bestemmelsen får anvendelse på. Som før vil straffbare forhold ved ulykker med motorvogner flest kunne rammes av vegtrafikklovens bestemmelser og straffelovens alminnelige bestemmelser om skadeverk og vern av liv og helse. Helt spesielle tilfeller, der særskilt mange biler er involvert i en fremkalt

ulykke, kan imidlertid også rammes av § 355. Dette forutsetter at skadepotensialet er like stort som ved en jernbaneulykke eller luftfartsulykke, men ettersom også småflyulykker omfattes, skal det ikke svært meget til.

Kategorien «lignende ulykke» kan etter omstendighetene også ramme straffbare forhold ved ulykker med tau- og kabelbaner med persontransportformål. Det siktes i første rekke til baner som er åpne for allmennheten. Et eksempel er småkabinbaner (passasjeren sitter i en liten kabin 10-30 meter over bakken), som i økende grad erstatter tradisjonelle skiheiser i alpinanlegg. Enkelte småkabinbaner har i dag kapasitet til å frakte opp til ca. 800 passasjerer samtidig i luften. Forårsakes det brudd på ståltauet kabinene henger i, eller brekkes en av mastene som støtter tauet, er skadepotensialet stort. Det samme gjelder mer tradisjonelle stolheiser (passasjeren sitter i en stol 10-15 meter over bakken), som kan frakte opptil ca. 400 passasjerer samtidig i luften, kabelbaner (passasjeren står eller sitter i en større vogn som trekkes på en skinnegang oppover) som kan frakte opp til 200 passasjerer samtidig (Fløibanen i Bergen faller i denne kategorien) og totausbaner (passasjeren står i en større kabin 10-30 meter over bakken). Totausbaner brukes blant annet til å frakte personer opp til fjelltopper, og har i dag kapasitet til å frakte opptil 100 passasjerer samtidig (Ulriksbanen i Bergen er et eksempel på det). Som taubane med persontransportformål regnes også skitau (passasjeren står på bakken/snøen – frakter opptil ca. 40 passasjerer samtidig) og skitrekk (passasjeren står på bakken/snøen – frakter opptil 200 passasjerer samtidig), jf. taubaneloven § 1, jf. forskrift 3. mai 2002 nr. 446 om bygging og drift av taubaner og kabelbaner § 2 og forskrift 3. mai 2002 nr. 452 om tekniske krav til taubaneanlegg inkludert kabelanlegg til persontransport. Departementet antar likevel at det skal spesielle omstendigheter til for at ulykker ved den sistnevnte typen baner vil ha et så stort allmennfarlig skadepotensial at det vil rammes av § 355 å forårsake dem.

Kategorien «lignende ulykke» kan også dekke forvoldelse av ulykker ved sporbundne (jernbane)-, tau- og kabelbaner som ikke har persontransportformål, men som etter sin art har et tilnærmet likt skadepotensial. Alternativet supplerer uttrykket «jernbaneulykke», som er avgrenset i tråd med jernbanebegrepet i jernbaneloven § 1, jf. Ot.prp. nr. 63 (1992–19) side 21–22. Det nye straffalternativet omfatter blant annet ulykker ved museumsjernbaner, berg- og dalbaner og andre tau- og sporbundne baner i leke- og fornøyelsesparker, samt gruvebaner og andre sporbundne baner innenfor avgrensede bedriftsområder. Eksempler er baner som benyttes av Forsvaret på militært område, og baner som brukes ved vedlikeholdsarbeid i kraftgater og telefonsentraler.

Dessuten inngår andre likeartede innretninger med samme allmennfarlige skadepotensial, for eksempel store berg- og dalbaner og lignende innretninger i leke- og fornøyelsesparker. Forutsetningen for at det å forårsake en ulykke ved slike innretninger skal kunne straffes etter denne bestemmelsen, er at ulykken har en allmennfarlig karakter. Om den nærmere grensedragningen vises det til merknadene til forslaget til § 355.

Straffeloven 1902 § 148 annet ledd videreføres ikke fordi forsøk vil kunne straffes som fullbyrdet forbrytelse etter straffeloven 2005 § 80.

Et flertall i Straffelovkommisjonen gikk inn for ikke å videreføre minstestraffen i § 148, mens ett medlem (Fossgard) ønsket en minstestraff på fengsel i 2 år, se delutredning VII side 369. I dag gjelder det en minstestraff på fengsel i 2 år for ordinære overtredelser av § 148 første ledd, men dersom noen på grunn av lovbruddet omkommer eller får betydelig skade på liv eller helbred, skal fengsel i minst 5 år idømmes.

Departementet ga i Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) uttrykk for en generell skepsis mot bruk av minstestraffer, men pekte ut enkelte som i utgangspunktet burde videreføres i den nye straffeloven, jf. proposisjonen side 136 flg. Minstestraff for grov brannstiftelse mv. var blant dem, og departementet ga uttrykk for at en minstestraff på 2 år – også når liv går tapt, der minstestraffen i dag er 5 år – ville være passende. Det ble særlig lagt vekt på at denne typen lovbrudd innebærer et så alvorlig angrep på liv og helse at det kan berettige bruk av en slik minstestraff. Et stort flertall i justiskomiteen ga sin tilslutning til dette, jf. Innst. O. nr. 72 (2004-2005) side 29, og departementet vurderer ikke spørsmålet annerledes nå. Brudd på § 355 bør kunne straffes med fengsel fra 2 til 21 år.

Departementet foreslår som kommisjonen å videreføre straffansvaret for uaktsomme brannstiftelser mv. i straffeloven 1902 § 151, jf. forslaget til § 356 om uaktsom fremkalling av fare for allmennheten. Departementet har lagt avgjørende vekt på det skadepotensial slike forbrytelser har både på gjenstander, personer og samfunnsinteresser. Som kommisjonen mener departementet at brudd på bestemmelsen bør kunne straffes med bot eller fengsel inntil 3 år, se utredningen side 369.

9.3.3.3 Forbund om fremkalling av fare for allmennheten

Departementet slutter seg til kommisjonens skisse til § 29 – 6 som skal avløse straffeloven 1902 § 159 om å inngå forbund om å anstifte en brann mv. Sammenlignet med gjeldende rett innebærer dette at det ikke lenger kreves at gjerningspersonen må ha hatt til hensikt å anstifte brann mv. Det skal i stedet gjelde et ordinært forsettskrav, jf. lovforslaget § 357 og straffeloven 2005 §§ 21 og 22. Brudd på bestemmelsen skal kunne straffes med fengsel inntil 6 år.

9.3.3.4 Straff for å hindre forebygging av en allmennfarlig ulykke eller avverging av følgene av den

I forslaget til § 358 foreslår departementet en bestemmelse som viderefører straffeloven 1902 § 149 om straff for å hindre forebygging og bekjempelse av ulykker som nevnt i § 148 eller følgene av dem. I motsetning til kommisjonen går departementet inn for at forsøk fremdeles skal utgjøre et fullbyrdet lovbrudd. Slike forsøkshandlinger har et alvorlig skadepotensial som gjerningspersonen i mange tilfeller har liten kontroll over: Kobler noen fra en brannslange som er i bruk i slukkingsarbeid, har vedkommende fullbyrdet en handling som uten ytterligere innsats fra hans side, vil kunne hindre bekjempelse av brannen. Det som gjenstår, om hindring oppnås, er som regel utenfor gjerningspersonens kontroll. Ombestemmer gjerningspersonen seg, er det heller ikke sikkert at han greier å koble slangen til igjen.

Departementet foreslår én realitetsendring. Selv om ordlyden indikerer det motsatte, er straffeloven 1902 § 149 forstått slik at gjerningspersonen kan dømmes for fullbyrdet forbrytelse selv om han eller hun ikke fullt og helt har gjennomført en av de i bestemmelsen nevnte måtene å hindre forebyggingen eller bekjempelsen av ulykken på. Straffansvaret har dermed ikke noe forsøksstadium, som igjen betyr at gjerningspersonen ikke i noen tilfelle kan tre straffritt tilbake fra forsøk etter straffeloven 1902 § 50. I eksemplet ovenfor vil gjerningspersonen derfor ikke kunne gå straffri ved å avbryte forsøket på å koble fra vannslangen.

Etter departementets oppfatning bør straffansvaret for fullbyrdet lovbrudd ikke lenger strekkes så langt tilbake i hendelsesforløpet. Det er ikke skapt noen klar risiko for skadefølger før handlingen som kan hindre avvergingen av en ulykke, eller redusere følgene av den, er gjennomført. Frem til da vil det dessuten kunne gjenstå så mye både på det psykologiske og det faktiske plan at muligheten til å kunne tre straffritt tilbake kan virke preventivt.

Departementet går derfor inn for at straff for fullbyrdet lovbrudd bare skal kunne ilegges når gjerningspersonen har fullført handlingen som kan hindre forebygging eller bekjempelse av en ulykke, altså når gjerningspersonen i eksemplet foran har koblet fra vannslangen. Frem til da bør gjerningspersonen kunne tre straffritt tilbake fra forsøk etter straffeloven 2005 § 16 annet ledd.

Brudd på § 358 bør kunne straffes like strengt som forbund om fremkalling av fare for allmennheten, det vil si med fengsel inntil 6 år.

9.3.3.5 Bestemmelser som ikke videreføres

Kommisjonen foreslår som nevnt ovenfor, ikke å videreføre straffeloven 1902 § 150 (med unntak av bokstav e som foreslås overført i § 21-10 om trafikksabotasje), se utredningen side 366 og 400. Begrunnelsen for å ikke videreføre § 150 bokstav b til d er at flere av handlingsnormene der vil bli dekket av de foreslåtte bestemmelsene om trafikksabotasje og kapring, samt «etter omstendighetene» av mordbrannbestemmelsen». Bokstav f kan sløyfes fordi den er overflødig ved den av den alminnelige medvirkningsbestemmelsen, se straffeloven 2005 § 15. Ingen *høringsinstanser* har uttalt seg om forslaget.

Departementet slutter seg til kommisjonen. Forslaget om å overføre bestemmelsen som viderefører bokstav e er godt fordi den rammer en rekke handlinger som ikke har karakter av skadeverk. Departementet går inn for at straffansvaret etter bokstav e videreføres i kapittel 18 om terrorhandlinger og terrorrelaterte handlinger, jf. § 140 om straff for den som forstyrrer den sikre drift av luftfartøy og skip mv., og i § 194 om straff for forstyrrelse av den sikre drift av jernbane og buss. Handlingene i bokstav a til d vil i tilstrekkelig grad bli fanget opp av andre bestemmelser i straffeloven 2005, enten som alminnelig skadeverk etter §§ 351-352, eller som kapring av skip, plattform eller luftfartøy, se § 139. Også spesiallovgivningen inneholder i dag en rekke straffebestemmelser som retter seg mot farevoldende atferd.

10 Vern av tillit til penger og visse dokumenter

10.1 Innledning

10.1.1 Hva kapitlet omhandler

I kapitlet her foreslås straffebestemmelser som avløser straffeloven 1902 kapittel 17 om pengefalsk, forfalsking av verdipapirer og tilhørende utbyttebevis, kapittel 18 om dokumentfalsk, flytting av grensemerker, bruk av uriktige erklæringer mv.) og deler av kapittel 37 om forseelser mot den alminnelige tillit. Reglene retter seg i første rekke mot den som i rettsstridig øyemed forfalsker penger eller dokumenter, og den som bruker dem. Hovedformålet med slike regler er å sikre at folk kan ha tillit til betalingsmidler og til informasjon som benyttes som bevis i enhver sammenheng.

Straffelovkommisjonen foreslår å samle bestemmelser om pengefalsk, dokumentfalsk og overtredelser som tradisjonelt har vært sett i sammenheng med dokumentfalsk, i kapittel 31, jf. delutredning VII side 374 flg. Departementets forslag til nye lovbestemmelser i straffeloven 2005 kapittel 29 tilsvarer i stor utstrekning Straffelovkommisjonens skisse til kapittel 31, og er i hovedsak en videreføring av gjeldende rett – men med en betydelig forenkling og tilpasning til vår tid. For dokumentfalsk foreslår departementet at både straffbar forberedelse (forfalsking) og etterfølgende bruk kan straffes i samme sak (konkurrens), mens bruk etter gjeldende rett bare kan straffes når lovovertrederen ikke også kan straffes for forfalskingen. Det samme foreslås for pengefalsk.

Departementet foreslår å inndele bestemmelsen om dokumentfalsk i to kategorier – vanlig overtredelse og overtredelse av mindre straffverdighet, mens bestemmelsene om pengefalsk er foreslått inndelt i vanlig og grov overtredelse. Som nevnt i kapittel 27 om vinningslovbrudd, og i samsvar med departementets vurdering i Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) side 58–59 er de sentrale momentene som det særlig skal legges vekt på ved kategori-inndelingen, tatt inn i selve loven.

Departementet foreslår som Straffelovkommisjonen å justere strafferammene for disse lovbruddene. Formålet er at strafferammene skal fremstå som mer realistiske ut fra det straffenivået som er etablert gjennom rettspraksis, se også omtalen av dette i Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) side 121. Departementet foreslår for eksempel å senke den øvre strafferammen for grov forfalsking av penger, som i dag er på fengsel i 15 år, til fengsel i 10 år uten at det fastsettes en særskilt minstestraff (minstestraff i dag er fengsel i 3 år). For vanlig pengefalsk foreslår departementet å senke den øvre strafferammen fra fengsel i 6, 8 eller 10 år til fengsel i 3 år. I bestemmelsene om dokumentfalsk og pengefalsk mv. er det også nødvendig å tilpasse strafferammene den teknologiske utviklingen, blant annet for å hindre for strenge strafferammer for bestemmelser som har tapt mye av sin aktualitet. De strenge strafferammene fra straffeloven 1902 blir heller ikke benyttet fullt ut i rettspraksis.

10.1.2 «Falsk» som straffbarhetsvilkår

Et falskt dokument kan benyttes til å begå forskjellige forbrytelser, men det kan også benyttes til å skaffe seg noe man i utgangspunket har krav på. En person forfalsker for eksempel en tilgodelapp som hun har mistet, og bruker den falske lappen til å få ut varer hun hadde tenkt å skaffe seg med den ekte. Dokumentfalsk er imidlertid gjort til en selvstendig forbrytelse, uavhengig av om man benytter det forfalskede dokumentet til å oppnå rett eller gjøre galt. Hovedgrunnen til dette er at det er nødvendig for samfunnet å kunne stole på dokumenters pålitelighet. Det samme gjelder for penger. Dette gjenspeiles i Straffelovkommisjonens forslag til ny tittel på kapitlet som skal inneholde disse bestemmelsene, som i hovedsak foreslås videreført av departementet («Vern av tilliten til penger og visse dokumenter»).

I bestemmelsene om «falsk» inngår at et dokument er ettergjort, det vil si at det aldri har vært ekte, og at det er forfalsket, det vil si når deler av (eller hele) innholdet er endret i et originaldokument. Bestemmelsene i straffeloven 1902 § 180 og § 181 utfyller bildet av hva som skal regnes som dokumentfalsk. I tillegg finnes det egne bestemmelser om visse typer uriktige erklæringer, som blant annet straffer å skrive ut eller benytte uriktige legeerklæringer (§ 189 og § 190). Utgangspunktet for

grensen mellom falskt og uriktig dokument kan trekkes slik, jf. Andenæs og Bratholm, Spesiell strafferett, 3. utgave (Oslo 1996) side 287:

> «Falskt er dokumentet når det ikke skriver seg fra den som angivelig er utsteder, eller dette bare delvis er tilfellet. Uriktig er dokumentet når det er usant av innhold.»

For falsk forklaring og falsk anklage foreslår departementet å endre terminologien fra falsk til uriktig. Når det gjelder dokumenter og penger foreslår departementet imidlertid å beholde begrepet falsk. Det gir liten mening å endre begrepet til «uriktig» for penger, og for dokumenter har det selvstendig betydning med straffebestemmelser som også rammer falske dokumenter. Kapitlet viderefører dessuten enkelte særbestemmelser som også rammer uriktige erklæringer nedfelt i ekte dokumenter.

10.1.3 Forfalsking av andre betalingsmidler enn kontanter

Straffelovkommisjonen har vurdert om det er behov for nye bestemmelser rettet mot forfalsking av andre betalingsmidler enn kontanter, så som bank-, betalings- og kredittkort, giroblanketter og lignende, men foreslår ingen slike bestemmelser under henvisning til at forfalsking av bank- og kredittkort mv. vil kunne straffes som dokumentfalsk, eventuelt i konkurrens med bedrageri.

Finansnæringens Hovedorganisasjon mener prinsipalt at det er behov for særskilte straffebud mot forfalsking av andre betalingsmidler, men viser også til at kommisjonen legger til grunn at forfalsking av bank-, betalings- og kredittkort og giroblanketter samt elektroniske betalingssystemer allerede vil kunne straffes som dokumentfalsk og eventuelt bedrageri dersom betalingsinstrumentet benyttes.

Departementet er enig med kommisjonen i at det ikke er nødvendig med egne straffebud som rammer forfalsking av andre betalingsmidler enn penger, ettersom dette vil kunne straffes som dokumentfalsk, og eventuelt i konkurrens med bedrageri.

10.2 Vern av tilliten til dokumenter

10.2.1 Hva regnes som et dokument?

10.2.1.1 Gjeldende rett

Straffeloven 1902 § 179 definerer dokument til å være «enhver Gjenstand, som i Skrift eller paa anden Maade indeholder et Tilkjendegivende, der enten er af betydning som Bevis for en Ret, en Forpligtelse eller en Befrielse fra en saadan eller fremtræder som bestemt til at tjene som bevis». Dokument omfatter også merker av ulike slag, skilt og elektronisk lagret informasjon, men ikke reelle bevismidler (blodprøver og lignende).

Straffeloven 1902 inneholder ingen definisjon av begrepet falskt dokument. Et falskt dokument kan være ettergjort eller forfalsket. Bestemmelsene i straffeloven 1902 §§ 180 og 181 nevner uttrykkelig at enkelte tilfeller skal regnes som dokumentfalsk, blant annet uberettiget utfylling av et underskrevet papir eller opprettelse av et dokument med bruk av ekte stempel eller segl.

10.2.1.2 Straffelovkommisjonens forslag og høringen

Straffelovkommisjonen foreslår å ta inn en bestemmelse som definerer både dokument og falskt dokument, jf. delutredning VII side 375. Kommisjonen peker på at den ikke er kjent med noe behov for å utvide eller innskrenke arten av bevismidler som beskyttes gjennom dagens bestemmelser om dokumentfalsk, men stiller spørsmål om man skal beholde kravet om at et dokument skal være en «gjenstand». Etter kommisjonens oppfatning bør det tydeliggjøres i definisjonen av dokument at elektronisk lagret informasjon omfattes dersom de øvrige vilkårene er tilstede. Kommisjonen mener også at det ikke er innlysende at begrepet «dokument» skal videreføres, ettersom det anvendes også om bevismidler som er fjernt fra ordets betydning i alminnelig språkbruk.

Kommisjonen nevner også at ved konvensjon 23. november 2001 om datakriminalitet artikkel 7 har Norge forpliktet seg til å ha et straffebud rettet mot forfalsking av data, som omfatter det å uberettiget tilføye, endre, slette eller skjule datalagret informasjon, med hensikt om at den dermed oppståtte, uautentiske informasjonen vil bli vurdert eller bygget på i rettslig sammenheng. Dette skal gjelde uten hensyn til om informasjonen er direkte lesbar og forståelig. Ved den nærmere utformingen av lovteksten til en ny dokumentdefinisjon bør det påses at den tilfredsstiller konvensjonens krav.

Straffelovkommisjonen foreslår å ta inn i definisjonen en definisjon av begrepet «falsk dokument», og at definisjonen bør omfatte de tilfellene som er nevnt i straffeloven 1902 §§ 180 og 181 som ikke ville ha blitt ansett som falske dokumenter. De eksemplene som er unødvendige fordi tilfellene ville anses som falske dokumenter også uten denne særskilte lovfestingen, foreslås ikke nevnt særskilt i definisjonen.

Ingen *høringsinstanser* har hatt merknader til forslaget.

10.2.1.3 Datakrimutvalgets forslag og høringen

I NOU 2007: 2 Lovtiltak mot datakriminalitet, delutredning II, Datakrim, foreslår *Datakrimutvalget* egne definisjoner i dokumentfalskkapitlet for å sikre at elektroniske forfalskinger er straffbart. Utvalget foreslår at betegnelsen «dokument» skal utgå, og at det som skal være straffbart, er å forfalske såkalte bevisbærere. Med bevisbærer menes skriftlig dokument, trykt skrift, merke, data eller annet som etter sin art er beregnet på eller egnet til å tjene som bevis. Utvalget foreslår også at det tas inn en særregel for elektroniske signaturer, slik at når elektronisk signatur er benyttet, anses objektet alltid som bevisbærer. Elektronisk signatur som uberettiget er påført av uvedkommende, skal etter forslaget alltid regnes som falsk bevisbærer.

Under høringen har flere instanser innvendinger mot utvalgets forslag om særregel for elektroniske signaturer. Det gjelder *Fornyings- og administrasjonsdepartementet, Nærings- og handelsdepartementet, Moss tingrett, Datatilsynet* og *Post- og teletilsynet.*

Fornyings- og administrasjonsdepartementet mener at omtalen av elektroniske signaturer er basert på en misforståelse:

> «Utvalgets omtale av elektroniske signaturer synes å bygge på antakelsen om at elektroniske signaturer kun kan realiseres ved PKI (asymmetrisk kryptografi). Dette er ikke riktig, jf også e-signaturlovens definisjonsparagraf. Videre mener utvalget at elektroniske sertifikater/signaturer (basert på PKI) kan "forfalskes" – dette er heller ikke riktig (i sin alminnelighet – ved langvarig bruk av tunge regneressurser kan kanskje svakere asymmetriske algoritmer brytes); det som imidlertid kan skje er at en elektronisk signatur basert på PKI kan bli utlevert til feil eier – da foreligger det mulighet for at den som har fått signaturen urettmessig kan signere på vegne av den rettmessige eieren. Om dette kan kalles for "dokumentfalsk" eller urettmessig bruk av elektronisk identitet, vil være et diskusjonstema.»

Nærings- og handelsdepartementet viser til at begrepet elektronisk signatur er definert i esignaturloven 15. juni 2001 nr. 81 § 3 nr. 1 som «data i elektronisk form som er knyttet til andre elektroniske data og som brukes som autentiseringsmetode», og at det omfatter mange forskjellige typer elektroniske signaturer – med varierende grad av sikkerhet. Nærings- og handelsdepartementet mener dermed at det vil være uheldig at en elektronisk signatur som er uberettiget påført, alltid skal regnes som falsk bevisbærer.

Fornyings- og administrasjonsdepartementet og *Nærings- og handelsdepartementet* har også innvendinger mot begrepet «bevisbærer». Fornyings- og handelsdepartementet mener at begrepet er spesielt og bør unngås, og viser til at annet regelverk som omtaler elektronisk dokumentasjon benytter begrepet «elektronisk dokument». Nærings- og handelsdepartementet synes det er uheldig å lansere ny systematikk og nye begreper så fremt det ikke er absolutt nødvendig, og ber om at heller bestemmelsene om dokumentfalsk i straffeloven revideres for å sikre at de også omfatter elektroniske dokumenter.

10.2.1.4 Departementets vurderinger

Forslagene om en definisjon fra Straffelovkommisjonen og fra Datakrimutvalget er svært forskjellige i sin tilnærming og utforming, men begge utredningene peker på behovet for en definisjonsbestemmelse som er tilpasset den teknologien som er tilgjengelig i dag – og som heller ikke vil bli foreldet med det aller første. Når det skal tas stilling til hvilken tilnærming som er den mest hensiktsmessige, er det nødvendig å vurdere flere forhold. Forslaget om å utarbeide en definisjonsbestemmelse – både av dokument og av falskt dokument – som er så vid at den også tar opp i seg særbestemmelsene om dokumentfalsk i straffeloven 1902 § 180 og § 181, kan føre til at bestemmelsen blir vanskelig tilgjengelig. Da er hensikten med en slik bestemmelse ikke oppnådd.

Begrepet «bevisbærer» fremstår umiddelbart som et noe fremmed begrep i norsk rettsspråk. Etter Datakrimutvalgets forslag skal det omfatte skriftlig dokument, trykt skrift, merke, data eller annet som etter sin art er beregnet på eller egnet til å tjene som bevis. Begrepet er likevel ikke helt uten forankring i lovverket. I straffeloven 2005 § 76 benyttes begrepet «informasjonsbærer», som defineres som «trykt skrift eller annet som formidler en skriftlig, visuell, auditiv eller elektronisk lagret informasjon». Her omfattes for eksempel bøker, bilder, filmer, cd-er og harddisker.

Men selv om begrepet «bevisbærer» kanskje virker noe fremmed, er det et forsøk på å lage en syntese av de bærende elementene i dokumentfalskbestemmelsene i dag, utvidet til også å gjelde elektroniske dokumenter. Bestemmelsene i dokumentfalskkapitlet retter seg mot dokumenter som er bestemt til å brukes som bevis. Når begrepet «informasjonsbærer» allerede er innført i straffeloven

2005, kan det ikke være noe i veien for å innføre et slikt nytt begrep i straffeloven. Men man må naturligvis vurdere om ordbruken i tilstrekkelig grad gir informasjon til alminnelige brukere av loven om hva som er straffbart.

Straffelovkommisjonen er usikker på om begrepet «dokument» bør videreføres. Kapitlet «Vern av tilliten til dokumenter og penger» omfatter nå også en bestemmelse om flytting av grensemerker. Her ville kanskje uttrykket «bevisbærer» passet bedre. På den annen side er det flere begreper som i rettslig sammenheng har et innhold som ikke fullt ut er i samsvar med det innhold begrepet har i alminnelig bruk.

Straffelovkommisjonen peker på at definisjonen må tilfredsstille kravene i datakrimkonvensjonen artikkel 7. Bestemmelsen lyder slik i norsk oversettelse:

> «Hver part skal vedta de lover og andre tiltak som eventuelt er nødvendige for å fastslå som straffbare handlinger etter nasjonal rett, forsettlig, urettmessig tilførsel, endring, sletting eller fjerning av elektroniske data som fører til ugyldige data, i den hensikt at de skal anses som eller brukes i rettslig sammenheng som om de var ekte, enten de er direkte lesbare og forståelige eller ikke. En part kan stille som vilkår at det må foreligge svikaktig eller annen uredelig hensikt før straffansvar pådras.»

I Ot.prp. nr. 40 (2004–2005) om lov om endringer i straffeloven og straffeprosessloven og om samtykke til ratifikasjon av Europarådets konvensjon 8. november 2001 om bekjempelse av kriminalitet som knytter seg til informasjons- og kommunikasjonsteknologi (lovtiltak mot datakriminalitet) punkt 3.1 er det lagt til grunn at konvensjonen artikkel 7 er gjennomført i straffeloven 1902 § 182. Denne bestemmelsen omtaler generelt bruk av ettergjort eller forfalsket dokument. Etter departementets syn er det derfor på det rene at «dokument» også omfatter elektronisk dokument.

Departementet foreslår etter en samlet vurdering å videreføre begrepet «dokument», selv om det i rettslig forstand omfatter mer enn det mange tenker på som dokument. Departementet anser det likevel mer brukervennlig enn begrepet bevisbærer, og har lagt vekt på å utarbeide en definisjon hvor det rettslige innholdet kommer tydelig frem. Departementet foreslår ikke en egen definisjonsbestemmelse av falsk dokument, men i stedet en kasuistisk oppregning av hvilke handlinger som er omfattet av bestemmelsen om falsk dokument. Dette er også systemet etter straffeloven 1902, men departementet foreslår en enklere struktur slik at oppregningen ikke omfatter eksempler som overlapper hverandre. Departementet foreslår på bakgrunn av høringsinstansenes uttalelser ingen særregel for elektronisk signatur.

Se for øvrig forslaget til § 361 og merknaden til bestemmelsen.

10.2.2 Kravet om rettsstrid

10.2.2.1 Gjeldende rett

De fleste av bestemmelsene mot dokumentfalsk i straffeloven 1902 inneholder et rettsstridsvilkår, men med ulik form og betydning.

Det første handlingsalternativet som i straffeloven 1902 § 180 er likestilt med dokumentfalsk, retter seg mot «uberettiget» utfylling av et dokument. Bestemmelsen inneholder altså en rettsstridsreservasjon, slik at det fremgår direkte av ordlyden at det ikke er meningen å ramme alle de tilfeller som ellers ville gå inn under beskrivelsen i straffebudet. Men også når det ikke er lovfestet noen slik begrensning i straffebudene, må straffebud ofte gjennom tolking gis en snevrere ramme enn ordlyden ellers skulle tilsi. Dette prinsippet blir ofte kalt den alminnelige rettsstridsreservasjonen, se for eksempel Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) side 212.

Straffeloven 1902 §§ 182, 184, 187, 188 og 371 krever at overtredelsen er begått «i rettsstridig Hensigt». Ettersom rettsstridsvilkåret i disse bestemmelsene er knyttet til det subjektive kravet om hensikt, er dette i utgangspunktet ingen vanlig rettsstridsreservasjon (som gjelder de objektive vilkår for straff). Til straffeloven § 187 (fragå sin underskrift) og § 188 første ledd (flytting av grensemerker) er det uttalt i forarbeidene (S.K.M. 1888 side 74) at uttrykket ble valgt fordi det omfattet mer enn det tidligere uttrykket «bedragersk Hensigt» og kravet om skadehensikt i flere utenlandske straffelover. Uttrykket omfatter ikke bare den hensikt å tilvende seg en uberettiget fordel eller tilføye skade, «men ogsaa at berøve Modparten hans Bevis, selv om det er for et ubeføiet Krav». I juridisk teori heter det at et vilkår om rettsstridig hensikt innebærer at man må ønske å oppnå et rettslig relevant resultat. I Bratholm/Matningsdal (red): Straffeloven med kommentarer, Anden del (Oslo 1995) side 410 er det antatt at bestemmelsene ville fått samme rekkevidde om «retsstridig» hadde vært med som en alminnelig, objektiv rettsstridsreservasjon, selv om kravet om rettsstrid etter ordlyden knytter seg til gjerningspersonens *subjektive* forhold.

10.2.2.2 Straffelovkommisjonens forslag

Straffelovkommisjonen mener at en avgrensning av et straffebuds rekkevidde bør skje etter *objektive* kriterier, det vil si om det foreligger særlige omstendigheter (som ulovfestede straffrihetsgrunner eller sterke reelle hensyn som taler mot straffansvar), og foreslår at kravet om rettsstridig hensikt bør utgå. Kommisjonen foreslo i stedet å lovfeste et prinsipp om innskrenkende tolking, se delutredning VII side 173 flg., slik at det heller ikke er behov for å nevne rettsstridsreservasjonen i de enkelte straffebud. I kommisjonens skisse til bestemmelser om dokumentfalsk er det i tillegg foreslått at disse skal ramme forfalsking av dokument når det foreligger forsett om at det falske dokumentet vil bli brukt som ekte. Etter kommisjonens syn vil dette kravet om forsett om bruk medføre straffrihet i de fleste eksempler i juridisk litteratur på tilfeller hvor det ikke foreligger «rettsstridig hensikt», se delutredningen side 175 og skissen til § 31-2 (dokumentfalsk) og § 31-3 (lite dokumentfalsk).

10.2.2.3 Departementets generelle syn på bruken av rettsstridsreservasjoner

I Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) om lov om straff (straffeloven) side 214 konkluderte departementet med at ulempene med å lovfeste en alminnelig rettsstridsreservasjon er større enn fordelene, og departementet fremmet altså ikke forslag om en slik bestemmelse. I Ot.prp. nr. 8 (2007–2008) side 21 er det gjort nærmere rede for bruken av rettsstridsreservasjoner i det enkelte straffebud i straffeloven 2005. Her fremgår det at ordet «rettsstridig» brukes for å markere at det er spesielt nærliggende å tolke straffebestemmelsen innskrenkende fordi straffansvaret ellers kan rekke lenger enn lovgiverne tilsiktet, for eksempel fordi det gjør seg gjeldende tungtveiende reelle hensyn som etter omstendighetene tilsier at en handling ikke bør rammes av straff, enda handlingen dekkes av lovens ord. Dersom gjerningsbeskrivelsen må inneholde en henvisning til andre lover eller forskrifter, slik at det bare er handlinger som er i strid med disse som rammes av straffansvar, nyttes reservasjonen «ulovlig». Der det er behov for å la straffansvaret kun gjelde for handlinger som er i strid med privatrettslige avtaler eller instrukser, eller andre normer enn rettsregler for å vise hva som er akseptabel atferd på et bestemt livsområde, brukes reservasjonene «uberettiget» eller «urettmessig».

10.2.2.4 Bruken av rettsstridsreservasjoner i forslaget til kapittel 29

Kommisjonens forslag om å lovfeste et prinsipp om innskrenkende tolking hadde betydning for flere av forslagene til lovbestemmelser i kapitlet om vern av tilliten til dokumenter og penger, ettersom mange av disse bestemmelsene i straffeloven 1902 inneholder en rettsstridsreservasjon. Etter kommisjonens forslag ville det da ikke være behov for å ta inn rettsstridsreservasjoner i de enkelte straffebud.

Departementet foreslår imidlertid å avgrense området for hva som er straffbart i enkelte av bestemmelsene i dette kapitlet ved bruk av rettsstridsreservasjoner. Det understrekes imidlertid at den alminnelige (ulovfestede) rettsstridsreservasjonen kommer i tillegg til slik bruk av lovfestede rettsstridsreservasjoner. Departementet foreslår en lovfestet rettsstridsreservasjon i bestemmelsene om bruk av falske dokumenter, dokumentødeleggelse, borttaking av grensemerke, misbruk av identifikasjonsbevis (se forslag til §§ 361 første ledd bokstav b, 363, 364, 366). I bestemmelsen om bruk av forfalsket eller ettergjort dokument foreslås det at ordet «rettsstridig» benyttes. I de øvrige (med unntak av § 366) foreslås det at ordet «uberettiget» nyttes som rettsstridsreservasjon, ettersom det for denne typen handlinger særlig er behov for å la straffansvaret gjelde for handlinger som er i strid med privatrettslige avtaler eller instrukser.

Kommisjonen foreslår altså å fjerne vilkåret om «rettstridig hensikt», og erstatte dette med en generell bestemmelse i den alminnelige delen om innskrenkende tolking. I tillegg foreslår kommisjonen et vilkår om «forsett om bruk» i bestemmelsen om å forfalske eller ettergjøre et dokument. Det må derfor vurderes om det i bestemmelsen om dokumentfalsk er nødvendig med både en særskilt rettsstridsreservasjon, som ikke er knyttet til det subjektive kravet om hensikt, og krav om subjektivt overskudd ved at det foreslås innført et krav om forsett om bruk.

I kapittel 27 om vinningslovbrudd viderefører departementet forslaget om å erstatte krav om vinnings hensikt med et krav om vinnings forsett. Som det fremgår der, medfører dette at bevisbedømmelsen ved skyldspørsmålet blir enklere, selv om dette kan innebære en viss nykriminalisering. Departementet er enig med kommisjonen i at et vilkår om forsett om bruk vil medføre straffrihet i de fleste tilfeller hvor det ikke ville ha foreligget rettsstridig hensikt. I tillegg til den alminnelige ulovfestede rettsstridsreservasjonen anser departementet det derfor unødvendig å ta inn en lovfestet rettsstridsreservasjon i bestemmelsen om å forfalske eller et-

tergjøre et dokument når den inneholder et vilkår om forsett om bruk.

10.2.3 Utforming av straffebestemmelsene som verner tilliten til dokumenter

10.2.3.1 Gjeldende rett

Dokumentfalsk

Straffebudene mot *bruk* av falske dokumenter (straffeloven 1902 § 182 og § 183) utgjør kjernen i dokumentfalskkapitlet. Bestemmelsene om bruk er strengere enn bestemmelsene om å forfalske dokumenter eller anskaffe slike dokumenter. Straffeloven 1902 § 182 retter seg mot den som benytter som ekte eller uforfalsket et ettergjort eller forfalsket dokument. Bestemmelsen oppstiller tre objektive vilkår: Det må dreie seg om et dokument, dokumentet må være ettergjort eller forfalsket, og dokumentet må være benyttet som ekte eller uforfalsket. Dersom man har brukt som ekte eller uforfalsket et ettergjort eller forfalsket dokument som middel til å begå en forbrytelse, rammes det av § 183. Straffeloven 1902 § 184 setter mildere straff dersom det dokumentet som er benyttet som uforfalsket, er et frimerke, adgangstegn eller en reisebillett mv.

Uberettiget utfylling av et papir eller en annen gjenstand som noen har skrevet navnet sitt på, eventuelt at man skaffer en underskrift ved en villfarelse, rammes av straffeloven 1902 § 180. Men villfarelsen må føre til at underskriften gis på et annet dokument eller et dokument av et annet innhold enn tilsiktet. Dersom et dokument blir til ved at et ekte segl, stempel eller merke uberettiget er benyttet, rammes det også av straffeloven 1902 § 180. Ytterligere bestemmelser som utvider dokumentfalskbegrepet finnes i straffeloven 1902 § 181, som blant annet gjelder den som utsteder et dokument i en ikke tilstedeværende persons navn, eller utstederen uriktig tillegger seg en stilling som er av vesentlig betydning for dokumentets beviskraft. Det samme gjelder den som endrer innholdet i et dokument ved å fjerne en del av teksten.

Til straffansvar kreves det forsett, det vil si at lovovertrederen må være klar over at dokumentet er ettergjort eller forfalsket, og at det er benyttet som om det var ekte eller uforfalsket. I tillegg kreves «rettsstridig hensikt». Det må vurderes om lovovertrederen har ønsket å oppnå et rettslig relevant resultat. Ved kravet om rettsstridig hensikt «utelukkes sådanne tilfelle, hvor bevis søkes falskelig tilveiebrakt for et faktum uten rettslig betydning», jf. S.K.M. 1896 side 173.

Påtalen er ubetinget offentlig.

Ettergjøring og forfalsking mv.

Straffeloven § 185 gjør visse handlinger, som ellers kunne blitt sett på som straffri forberedelse til dokumentfalsk, til en selvstendig forbrytelse. Forfalsking av en offentlig protokoll straffes på samme måte som benyttelse av et falskt dokument. Anskaffelse av et dokument som en annen har ettergjort eller forfalsket, er også straffbart.

Dersom disse handlingene etterfølges av bruk av det ettergjorte eller forfalskede dokumentet, kan man ikke straffes for overtredelse av straffeloven 1902 § 185 i tillegg til § 182 eller § 183, jf. § 185 tredje ledd.

Straffeloven § 186 rammer visse forberedelseshandlinger til forfalskingen – for eksempel ved at man anskaffer falske segl, stempler, merker eller andre gjenstander som er bestemt til å benyttes til ettergjørelse eller forfalsking av dokumenter.

Andre bestemmelser i straffeloven 1902 kapittel 18

Straffeloven 1902 § 187 setter straff for den som i rettsstridig hensikt fragår sin underskrift, eller den som «tilintetgjør, forstikker eller ubrugbargjør» et dokument. Å forstikke et dokument rammer for eksempel det å gjemme dokumentet, eller nekte for å ha det. Flytting av grensemerker i rettsstridig hensikt rammes av § 188. Bestemmelsene i §§ 189 og 190 rammer utferdigelse og bruk av enkelte dokumenter av uriktig innhold, for eksempel legeerklæringer hvis innhold ikke er sant – selv om dokumentet i og for seg er ekte. Det er omtvistet i teorien om «legeattest» også omfatter attest fra tannlege og dyrlege. Paragrafene 189 og 190 gjelder offentlige dokumenter og bøker, eller legeattester utstedt av privatpraktiserende eller offentlige leger. Den uriktige erklæringen må gjelde en begivenhet eller omstendighet som erklæringen er bestemt til å tjene som bevis for. Også den som forårsaker at en uriktig erklæring blir avgitt, for eksempel ved å gi usanne opplysninger, kan straffes etter § 189.

Bestemmelser i ligningsloven

Ligningsloven 13. juni 1980 nr. 24 § 12-1 nr. 1 bokstav b setter straff for forsettlig eller grovt uaktsom utferdigelse av uriktig dokument når vedkommende forstår eller bør forstå at dokumentet er egnet som legitimasjon for å oppnå skatte- eller avgiftsmessige fordeler. Om innholdet i denne bestemmelsen heter det i Ot.prp. nr. 21 (1991 – 92) Endringer i skatteloven m.fl. side 83:

«Dette gjelder utferdigelse av uriktig dokument

som ikke primært skal gi ligningsmyndighetene informasjon, men som ligningsmyndighetene kan hente opplysninger fra. Opplysningene er da egnet til å gi legitimasjon for å oppnå uberettigede skatte- eller avgiftsmessige fordeler. Bestemmelsen vil eksempelvis kunne komme til anvendelse hvor uriktige notaer eller kjøpekontrakter gjør det mulig for en kjøper eller selger å oppnå skattemessige fordeler som vedkommende ikke har krav på. Det vil i utgangspunktet være tilstrekkelig for å anvende bestemmelsen at et dokument skal tjene som regnskapsbilag.»

Vilkåret «forstår eller bør forstå» innebærer blant annet at skattyteren vil kunne straffes i tilfeller hvor han har vært usikker med hensyn til skattepliktens omfang, men valgt å gi de uriktige opplysningene uten reservasjoner, jf. Rt. 1999 side 223.

Med «skatt» menes formues- og inntektsskatt, herunder tilleggsskatt, og tonnasjeskatt etter skatteloven, jf. ligningsloven § 1-1. Med «avgift» siktes til trygdeavgift etter folketrygdloven, jf. ligningsloven § 1-1 bokstav b, og arbeidsgiveravgift, jf. folketrygdloven §§ 24-4 femte ledd. Ligningsloven § 12-3 bestemmer at adgangen til å reise straffesak eller avsi straffedom for overtredelse av § 12-1 faller bort etter 10 år.

Bestemmelser i straffeloven 1902 kapittel 37

Straffeloven 1902 § 368 rammer den som uten tillatelse lager eller fremstiller offentlige segl, stempel eller merke, stempelpapir, stempelmerke eller postfrimerke. Straffeloven 1902 § 369 setter straff for den som blant allmennheten «udspreder» gjenstander som er så like mynter, pengesedler, stempelmerker, postfrimerker eller verdipapirer etter straffeloven § 178 at forveksling lett kan finne sted. Det er ikke noe vilkår for straff at lovovertrederen har til hensikt å forlede noen. Bestemmelsen i § 370 setter straff for villedende markedsføring og å gi varer uriktig utseende av at de har industrielt rettsvern. Straffeloven 1902 § 371 rammer den som i rettsstridig hensikt utgir eller på annen måte benytter som ekte eller uforvansket en ettergjort eller forvansket skriftlig eller trykt uttalelse som fremtrer som umiddelbart «hidrørende» fra en bestemt person. Paragraf 372 første ledd rammer det å utstede en skriftlig bevitnelse som inneholder usannhet, i hensikt å føre andre bak lyset om omstendigheter av betydning for rettsforhold eller foretakelsen av rettshandler. I annet ledd oppstilles straff for den som ved bruk av et identifikasjonsbevis løgnaktig utgir seg eller andre for å være den papiret er utstedt til, og tredje ledd setter straff for den som overlater til andre et identifikasjonsbevis som er utstedt til ham selv, når dokumentet vil bli brukt uberettiget.

10.2.3.2 Straffelovkommisjonens forslag og høringen

Straffelovkommisjonen går inn for at straffebudene mot dokumentfalsk først og fremst skal rette seg mot forfalskingen, og at bruk bare gjøres straffbart der brukeren ikke kan straffes for forfalsking eller anskaffelse. Dette samsvarer med løsninger i svensk og finsk rett. Kommisjonen skisserer et straffebud som rammer «vanlig» dokumentfalsk, og et som rammer «lite» dokumentfalsk – som skal videreføre bestemmelsen i straffeloven 1902 § 184 uten å være begrenset til spesielle typer dokumenter. Bestemmelsen som skal ramme vanlig dokumentfalsk, er ment å videreføre § 182 om benyttelse av falskt dokument, § 185 første ledd om forfalsking av offentlig protokoll og § 185 annet ledd om forfalsking eller anskaffelse av falskt dokument, og skal ramme det å forfalske et dokument eller å anskaffe et falskt dokument med forsett om enten å bruke det som ekte eller uforfalsket, eller å la det fremstå som ekte eller uforfalsket. Kommisjonen foreslår visse endringer i gjeldende rett: Fordi bestemmelsen utformes generelt, vil krav om forsett med hensyn til bruk også gjelde for forfalsking av offentlig protokoll, i motsetning til ved brudd på § 185 første ledd. Dette er en viss innskrenking av straffansvaret for forfalsking av offentlige protokoller. Alternativet «la det fremstå» innebærer at man gjør dokumentet tilgjengelig for bruk, og dette gjelder etter straffeloven 1902 bare for offentlige protokoller. Dermed innebærer dette en utvidelse av straffansvaret for straffbar forfalsking av dokumenter generelt. Kommisjonen foreslår å ikke beholde den kvalifiserte skyldformen hensikt som følger av § 185 annet ledd, men mener at forsett om bruk er tilstrekkelig. Kommisjonen foreslår ikke å videreføre kravet om rettsstridig hensikt i bestemmelsen om bruk av falske dokumenter.

Kommisjonen foreslår også å beholde straffeloven 1902 § 187 annet handlingsalternativ (tilintetgjøre dokumenter) og §§ 188 til 190 (flytting av grensemerker, utferdigelse og bruk av dokumenter av uriktig innhold) i kapitlet, og å gi ligningsloven § 12-1 nr. 1 bokstav b helt generell rekkevidde, slik at den gjelder for enhver form for skatte- og avgiftsmessig fordel, eksempelvis også redusert merverdiavgift, og å overføre den til straffeloven. Kommisjonen foreslår også at skyldkravet i den sistnevnte bestemmelsen om simpel uaktsomhet for om handlingen kan føre til skatte- eller avgiftsmessige forde-

ler, endres til grov uaktsomhet. Kommisjonen foreslår ikke å videreføre særregelen om 10-års foreldelsesfrist for denne overtredelsen, se delutredningen side 433.

Fra straffeloven kapittel 37 om forseelser mot den alminnelige tillit foreslår kommisjonen å ta inn straffeloven 1902 § 372 annet ledd (straff for den som ved bruk av et legitimasjonspapir løgnaktig utgir seg eller andre for å være den papiret er utstedt til) og tredje ledd (straff for den som overlater til andre et legitimasjonspapir som er utstedt til ham selv, når dokumentet vil bli brukt uberettiget).

Straffeloven 1902 § 183, som er en strengere bestemmelse for bruk av falskt dokument som middel til å forøve en forbrytelse som kan medføre fengsel i 2 år eller mer, foreslås ikke videreført. Dersom bruken av dokumentet er et middel til forøvelsen av en annen straffbar handling, vil det aktuelle straffebudet komme til anvendelse ved siden av bestemmelsen om dokumentfalsk. Bruk av det forfalskede dokumentet vil også være et straffskjerpende moment. Heller ikke § 186 (lage eller anskaffe utstyr bestemt til forfalsking og ettergjøring) og § 187 første handlingsalternativ (fragå sin underskrift) foreslås videreført.

Straffelovkommisjonen foreslår ikke å videreføre flere av bestemmelsene i straffeloven 1902 kapittel 37 om forseelser mot den alminnelige tillit, se delutredning VII side 422-423. Dette gjelder § 368 (fremstille offentlige segl, stempel eller frimerke uten tillatelse). Alternativene «stempelpapir» og «stempelmerke» er foreldet, og kommisjonen mener det er unødvendig å straffe fremstilling av segl eller stempel. Utgivelse av frimerker rammes av postloven 29. november 1996 nr. 73 § 7, jf. § 24, og forfalsking av frimerker rammes av de alminnelige straffebudene mot dokumentfalsk. Å spre gjenstander som er så like mynter, pengesedler, postfrimerker mv. at de lett kan forveksles med slike (§ 369), foreslås ikke videreført. Det er opplyst at bruk av pengeimitasjoner spredt i reklameøyemed ikke er noe problem i praksis. Dersom det viser seg at spredning av frimerkeimitasjoner skulle utgjøre et problem av en slik størrelsesorden at kriminalisering er nødvendig, mener kommisjonen at et forbud bør tas inn i spesiallovgivningen (postloven). Forbudet mot villedende markedsføring i straffeloven 1902 § 370 anses overflødig ved siden av markedsføringsloven 16. juni 1972 nr. 47 § 17, jf. § 2. Kommisjonen foreslår heller at forbudet i § 370 andre punktum første alternativ (å gi varer uriktig utseende av at de har industrielt rettsvern) i tilfelle bør videreføres i spesiallovgivningen. Straffeloven 1902 § 371 (forbud mot i rettsstridig hensikt å utgi eller på annen måte benytte som ekte eller uforvansket en ettergjort eller forvansket skriftlig eller trykt uttalelse som fremtrer som «hidrørende» fra en bestemt person») foreslås ikke videreført. Dersom utsagnet er et dokument i lovens forstand, vil overtredelsen kunne straffes som dokumentfalsk. Bestemmelsen i § 372 første ledd (å utstede en skriftlig bevitnelse som inneholder usannhet, i den hensikt å føre andre bak lyset om omstendigheter av betydning for rettsforhold eller rettshandler) foreslås ikke videreført. Kommisjonen viser til at hvis en usann skriftlig bevitnelse brukes til å utføre handlinger som er straffbare, er de aktuelle straffebudene tilstrekkelige, og i andre tilfeller ser ikke kommisjonen behov for bestemmelsen.

Finansdepartementet og *Skattedirektoratet* har innsigelser mot forslaget om å endre skyldkravet fra simpel uaktsomhet til grov uaktsomhet om at dokumentet må være egnet til å oppnå en skatte- eller avgiftsmessig fordel i forslaget til bestemmelsen som skal videreføre ligningsloven § 12-1 nr. 1 bokstav b. *Skattedirektoratet* antar at en slik endring av skyldkravet medfører at det skal mer til for å kunne reagere mot medvirkeren, som risikerer straff, enn mot gjerningspersonen, som ilegges tilleggsstraff. Direktoratet mener dette er uheldig fordi medvirkeren kan ha opptrådt like klanderverdig som skattyteren. *Finansdepartementet* og *Skattedirektoratet* er også kritiske til ikke å videreføre den særskilte foreldelsesregelen på 10 år, og viser til at fristen for å endre ligningen er 10 år. Dersom foreldelsesfristen settes ned fra 10 til 5 år vil dette begrense adgangen til å straffeforfølge forhold som avdekkes under ligningsbehandlingen.

10.2.3.3 Departementets vurdering

Departementet foreslår i hovedsak å videreføre kommisjonens skisse til bestemmelser om dokumentfalsk og forhold som tradisjonelt har vært behandlet sammen med dokumentfalsk. Med de foreslåtte tilpasningene vil bestemmelsene i tilstrekkelig grad verne tilliten til tradisjonelle dokumenter, elektroniske dokumenter og andre merker mv., som er bestemt til bruk som bevis. Departementet er imidlertid ikke enig i at bruk av et falskt eller ettergjort dokument bare skal straffes når lovovertrederen ikke kan straffes for selve forfalskingen eller ettergjøringen. Forslaget medfører en utvidelse av straffansvaret sammenlignet med gjeldende rett, men departementet er kommet til at både den straffbare forberedelsen og etterfølgende bruk bør rammes av straff, også når handlingene begås av samme person. Det vises særlig til at disse handlingene verner ulike interesser, som det er naturlig å gi beskyttelse. Til forskjell fra kommisjonen har de-

partementet videreført særskilte rettsstridsreservasjoner i enkelte straffebud, hvor det antas særlig begrunnet. Det er ikke foreslått lovfestet noen alminnelig regel om innskrenkende tolking.

Departementet er etter en samlet vurdering kommet til at en inndeling av dokumentfalsk i bestemmelser om vanlig overtredelse og overtredelse av mindre straffverdighet, gir tilstrekkelig strafferettslig vern, og at det ikke er behov for et straffebud mot grov overtredelse. Dersom de forfalskede dokumenter brukes til å forlede noen, vil det ikke sjelden foreligge overtredelser av straffebestemmelser om bedrageri, som vil kunne anvendes samtidig (i konkurrens). Departementet mener også at den beskjedne nykriminaliseringen ved å sette straff for å gjøre et falskt dokument tilgjengelig, ved for eksempel å etterlate det i en offentlig tilgjengelig database, har gode grunner for seg. En slik handling skaper risiko for at andre legger dokumentet til grunn for sine handlinger. Departementet er mer i tvil om forslaget om å sløyfe den særlige beskyttelsen som ligger i at forfalsking av offentlige protokoller er straffbar i seg selv, uten krav om hensikt eller forsett om bruk. Men så lenge vilkåret om forsett etter forslaget kan omfatte det å la dokumentet fremstå som ekte og uforfalsket, og det med dette siktes til å tilgjengeliggjøre det forfalskede dokumentet, er departementet blitt stående ved at Straffelovkommisjonens forslag gir tilstrekkelig strafferettslig vern mot forfalsking av offentlige protokoller.

Departementet slutter seg til forslaget om å endre kravet til skyld fra hensikt om å bruke dokumentet på en bestemt måte til forsett.

Som Straffelovkommisjonen foreslår departementet å ta inn bestemmelsene i straffeloven 1902 § 372 annet og tredje ledd (misbruk av legitimasjonspapirer) i dette kapitlet, men begrenset til å gjelde den som overlater et slikt papir som er utferdiget til ham, til en annen. Departementet går dessuten inn for å bruke uttrykket «identifikasjonsbevis», slik at det går klarere frem at også elektroniske identiteter er vernet. Den som selv misbruker andres identifikasjonsbevis, vil rammes av forslaget til straffebestemmelsen om identitetskrenkelse.

Departement foreslår også å overføre bestemmelsen i ligningsloven § 12-1 nr. 1 bokstav b til dette kapitlet, men departementet er ikke enig med kommisjonen i at det er behov for å skjerpe skyldkravet fra simpel til grov uaktsomhet for det elementet at handlingen kan føre til skatte- eller avgiftsmessige fordeler. Bakgrunnen for departementets ønske om å opprettholde kravet om simpel uaktsomhet er først og fremst bevis- og håndhevingshensyn, på samme måte som for skyldkravet ved skatte- og avgiftssvik. Siden skattepliktens omfang ikke alltid er like klar, kan et straffvilkår om grov uaktsomhet medføre vanskelige bevisspørsmål. Departementet går derfor inn for å beholde formuleringen «forstår eller bør forstå» i forslaget til § 365 annet ledd. Begrunnelsen bør etter departementets syn gjelde selv om bestemmelsen nå utvides til å omfatte også andre avgifter enn avgiftene som er omfattet av ligningsloven. Øvrige straffebestemmelser i ligningsloven foreslås tatt inn i kapittel 30 om bedrageri, skattesvik og annen økonomisk kriminalitet.

Dersom det ikke fastsettes en særregel om foreldelse for denne bestemmelsen, slik det følger av ligningsloven, vil overtredelser være foreldet etter 5 år, jf. straffeloven 2005 § 86 første ledd bokstav b. Som Finansdepartementet og Skattedirektoratet har pekt på under høringen, vil dette medføre ulik foreldelsesfrist for straffansvaret og den administrative endringsadgangen. Departementet er enig med disse høringsinstansene i at et slikt skille er uheldig, og viser til Finansdepartementets uttalelser i Ot. prp. nr. 21 (1991-92) på side 44:

> «Departementet legger vekt på at ligningskontrollen kan avdekke overtredelser mange år bakover, og at ligningen kan endres inntil 10 år bakover. Straffeansvar for overtredelse av ligningsloven bør ikke bortfalle fordi om overtrederen har greid å holde overtredelsen skjult i 5 år før den oppdages. Ofte vil en avdekking også gjelde likeartede overtredelser som er dels under, dels over 5 år gamle, og det er da ønskelig å kunne strafforfølge hele serien av overtredelser.»

Begrunnelsen for en særskilt foreldelsesfrist er særlig knyttet til ligningskontrollen og til endringsadgangen for ligningen. Bestemmelsen får nå et videre virkefelt, ved at den gjelder alle skatte- og avgiftsmessige fordeler, begrenset til de avgifter som årlig fastsettes av Stortinget etter Grunnloven § 75 bokstav a, men departementet er kommet til at det er grunn til å videreføre ligningslovens foreldelsesregler også i slike tilfeller.

Departementet foreslår at straffeloven 1902 § 370 annet punktum første alternativ (forbud i straffeloven mot å gi varer uriktig utseende av å ha industrielt rettsvern) ikke videreføres. Formålet med bestemmelsen var å gi en produsent en form for beskyttelse som det neppe er behov for i dag, og bestemmelsen passer under ingen omstendighet inn i kapitlet her.

Departementet deler i hovedsak kommisjonens syn på hvilke bestemmelser i straffeloven 1902 som ikke bør videreføres. Fra kapittel 18 om dokument-

falsk gjelder dette § 183, § 186 (anskaffe seg falske segl, stempel, merke eller andre gjenstander til dokumentfalsk) og § 187 første handlingsalternativ (rettsstridig fragå sin underskrift). Straffeloven 1902 § 188 annet ledd foreslås ikke videreført, ettersom den foreslåtte reduksjonen i strafferammen gjør at det ikke er nødvendig med lavere strafferamme i selvtektssituasjoner. Trykte verdipapirer lydende på ihendehaveren og tilhørende utbyttebeviser er vernet i straffeloven 1902 § 178 (fra kapitlet om pengefalsk), men forfalsking av slike dokumenter vil etter forslaget anses som en overtredelse av utkastet til bestemmelse om dokumentfalsk. Fra straffeloven 1902 kapittel 37 om forseelser mot den alminnelige tillit foreslås §§ 368-371 og § 372 første ledd ikke videreført. Dersom spredning av frimerkeimitasjoner skulle vise seg å bli et problem i praksis, vil det på nytt bli vurdert om det er nødvendig å foreslå et forbud mot dette i spesiallovgivningen.

Det vises til forslaget til §§ 362-367 og § 370 og merknadene til bestemmelsene.

10.2.4 Strafferammer og straffutmåling

Etter *gjeldende rett* er den øvre strafferammen for dokumentfalsk og forfalsking av offentlig protokoll bot eller fengsel inntil 2 år, men inntil 4 år hvis dokumentet er et offentlig dokument. Dersom man benytter et forfalsket dokument for å skaffe bevis for et berettiget krav eller for å beskytte seg mot et uberettiget krav, er strafferammen bot eller fengsel inntil 1 år. For dokumentfalsk som middel til å forøve en forbrytelse som kan medføre fengsel i mer enn 2 år (§ 183) er strafferammen bot eller fengsel inntil 5 år. For bruk av forfalskede merker og tegn (§ 184) er strafferammen bot eller fengsel inntil 6 måneder. Visse forberedelseshandlinger til forfalskingen (§ 186) straffes med bot eller fengsel inntil 3 år. Den som forspiller dokumentbevis (§ 187) straffes enten med bot eller fengsel inntil 2 år, inntil 4 år hvis det dreier seg om et offentlig bevis, eller inntil 5 år dersom det er gjort som middel til forøvelse av en forbrytelse. Flytting av grensemerker (§ 188) straffes med fengsel inntil 5 år, eller med bot eller fengsel inntil 1 år dersom handlingen har funnet sted for å skaffe bevis for et berettiget krav eller beskytte mot et uberettiget krav. Avgivelse av eller bruk av uriktige erklæringer straffes med bot eller fengsel inntil 1 år, men 3 år hvis hensikten har vært å skaffe seg eller andre en uberettiget vinning eller skade noen. Skattesvik (brudd på ligningsloven § 12-1 nr. 1 bokstav b) straffes med bot eller fengsel inntil 2 år.

Straffelovkommisjonen foreslår at bestemmelser om vanlig dokumentfalsk og «dokumentunndragelse» får strafferammer på bot eller fengsel inntil 2 år, og at de andre straffebudene som omhandler ulike former for dokumentfalsk og bruk av uriktige erklæringer, bare gir hjemmel for bot («lite dokumentfalsk», borttaking av grensemerke mv., uriktig erklæring bestemt til bruk som bevis og misbruk av legitimasjonspapirer). Kommisjonen ser ingen grunn til å beholde straffeloven § 182 første ledd annet straffalternativ som skjerper straffen til fengsel i 4 år når man i rettsstridig hensikt har brukt et ettergjort eller forfalsket innenlandsk eller utenlandsk offentlig dokument. Heller ikke straffeloven § 185 første ledd andre straffalternativ, som skjerper strafferammen til fengsel inntil 5 år dersom forfalskingen av en offentlig protokoll er skjedd som middel til å forøve en forbrytelse, er foreslått videreført.

Det er bare *Skattedirektoratet* som under *høringen* har hatt innsigelser mot de foreslåtte strafferammene, og disse er knyttet til forslaget om å redusere strafferammene for skattesvik til bøter. Skattedirektoratet mener at bestemmelsen rammer alvorlige overtredelser av ligningsloven, og at sanksjonsnivået bør være det samme som ved andre brudd på ligningsloven. Det pekes også på at når først straffesporet er valgt som reaksjon,vil eneste sanksjon være bøter. Direktoratet mener det er tvilsomt om bestemmelsen vil ha tilstrekkelig preventiv effekt med dagens bøtenivå.

Departementet slutter seg i det vesentlige til Straffelovkommisjonens vurderinger og forslag. Bortfallet av de særlige straffskjerpelsene i straffeloven 1902 § 182 første ledd annet straffalternativ og § 185 første ledd annet straffalternativ vil i praksis ikke medføre lavere straff, og følger opp departementets mål om å redusere antallet strafferammer i straffeloven 2005. Det synes passende at straffebudene om dokumentfalsk av mindre straffverdighet og misbruk av identifikasjonsbevis får bot som eneste straffalternativ. Departementet er i tvil om bot skal være eneste straffalternativ for flytting av grensemerker. Flytting av grensemerker straffes etter gjeldende rett med fengsel inntil 5 år. Departementet foreslår at strafferammen skal være bot eller fengsel i 1 år.

Departementet er ikke enig i at bot skal være eneste straffalternativ for uriktig erklæring bestemt til bruk som bevis. Gjeldende strafferamme for dette straffebudet er bot eller fengsel inntil 1 år, men 3 år hvis hensikten har vært å skaffe seg eller andre en uberettiget vinning eller skade noen. Overtredelse av den tilsvarende bestemmelsen i ligningsloven straffes med bot eller fengsel inntil 2 år. Hensynet til å beskytte dokumenters troverdighet i

samfunnslivet taler etter departementets mening for at strafferammen for slike overtredelser settes til bot eller fengsel i 2 år.Departementet går ikke inn for å endre dagens straffutmålingspraksis.

10.3 Vern av tilliten til penger

10.3.1 Gjeldende rett

Pengefalsk rammes av forbudene i straffeloven 1902 §§ 174-177. Bestemmelsen i § 174 beskytter gangbare penger fra inn- eller utland, det vil si pengene må være i bruk som betalingsmiddel. Den straffbare handling er enten å *ettergjøre* inn- eller utenlandske gangbare penger i hensikt å utgi dem, eller i samme hensikt å *anskaffe* ettergjorte penger. Utgivelseshensikt innebærer at man vil forsøke å få de ettergjorte pengene over i en annens besittelse, som godtatt betalingsmiddel. Kravet om hensikt er et krav om et såkalt «subjektivt overskudd»: I tillegg til at lovbruddet må være begått forsettlig – «normalkravet» – kreves en bestemt hensikt, nærmere bestemt at gjerningspersonen i gjerningsøyeblikket har hatt til hensikt å utgi pengene, det vil si få de ettergjorte pengene over i en annens besittelse.

Medvirkning er nevnt særskilt i § 174, forsøk er straffbart, jf. § 49, og skyldkravet er forsett. Det kreves også utgivelseshensikt, men ikke vinnings hensikt.

Dersom man forminsker gangbar mynt i verdi, enten ved å file eller beklippe dem, eller å gi gangbare mynter utseende av å ha en høyere verdi enn den virkelige, rammes det av § 175. Det samme gjelder hvis man gir ikke gangbare mynter utseende av å være gangbare.

Den som *utgir* som ekte eller uforfalsket penger som er omtalt i §§ 174 eller 175, straffes etter § 176. Medvirkning er også straffbar.

Bestemmelsen i § 177 straffer det å lage eller skaffe seg gjenstander som er bestemt til ettergjørelse eller forfalsking, det vil si handlinger til forberedelse av ettergjørelse eller forfalsking av penger. Formålet (hensikten) med handlingen må være å forberede egen eller annens forbrytelse mot § 174 eller § 175. Medvirkning er særskilt nevnt. Skyldkravet er forsett, og i tillegg kreves det at hensikten var å forberede egen eller annens forbrytelse mot §§ 174 eller 175.

Straffeloven 1902 § 178 gir på nærmere vilkår trykte verdipapirer og tilhørende utbyttebeviser det samme vern som penger etter §§ 174-177.

Straffeloven 1902 § 367 strafflegger ren ettergjøring av penger, uten at de er ment å bli brukt som betalingsmiddel.

10.3.2 Internasjonale regelverk

10.3.2.1 EU-rett

I EU er det vedtatt to rammebeslutninger om pengefalsk, se Rådets rammebeslutning 29. mai 2000 om styrkelse af beskyttelsen mod falskmøntneri, ved hjælp af strafferetlige og andre sanktioner, i forbindelse med indførelsen af euroen (2000/383/RIA), og rammebeslutning 2001/888/RIA om ændring af rammeafgørelse 2000/83/RIA om styrkelse af beskyttelsen mod falskmøntneri, ved hjælp af strafferetlige og andre sanktioner, i forbindelse med indførelsen af euroen. EUs rammebeslutninger er ikke en del av Schengenregelverket, og dermed ikke bindende for Norge. Det er likevel naturlig å se hen til rammebeslutningene ved utformingen av norske straffebestemmelser som retter seg mot pengefalsk, se også Ot.prp. nr. 8 (2007–2008) side 158 og St.meld. nr. 23 (2005–2006) om gjennomføring av europapolitikken.

Artikkel 3 i rammebeslutning 2000/383/RIA nevner hvilke handlinger medlemsstatene må gjøre straffbare:

> «3. 1. Hver medlemsstat træffer de nødvendige foranstaltninger for at sikre, at følgende adfærd er strafbar:
> a) enhver fremstilling eller forandring af penge i bedragerisk hensigt, uanset hvilke midler der anvendes.
> b) udgivelse af falske penge i bedragerisk hensigt
> c) indførsel, udførsel, transport, modtagelse eller anskaffelse af falske penge med henblik på udgivelse, vel vidende at de er falske
> d) fremstilling, modtagelse, anskaffelse eller besiddelse, i bedragerisk hensigt, af:
> – redskaber, genstande, edb-programmer og alle andre midler, som ifølge deres natur er bestemt til fremstilling eller forandring af penge, eller
> – hologrammer eller andre sikkerhedselementer til beskyttelse af penge mod forfalsking.
> 3. 2. Hver medlemsstat træffer de nødvendige foranstaltninger for at sikre, at deltagelse i og anstiftelse af den adfærd, der er nævnt i stk. 1, samt forsøg på den adfærd, der er nævnt i stk. 1, litra a), b) og c), er strafbart.»

Etter artikkel 4 må hver medlemsstat også treffe de nødvendige tiltak for å sikre at atferd som nevnt i artikkel 3 er straffbar «også med hensyn til pengesedler eller mønter, der fremstilles eller er blevet fremstillet under anvendelse af lovlige faciliteter eller materialer, men ved krænkelse af de kompetente myndigheders rettigheder til at udste-

de penge eller betingelserne herfor, uden disse myndigheders tilladelse».

10.3.2.2 Overenskomst 20. april 1929 om falskmynteri

Norge er folkerettslig forpliktet til å straffe pengefalsk etter den alminnelige straffelov, jf. internasjonal overenskomst 20. april 1929 om falskmynteri. Konvensjonen stiller i artikkel 3 krav om at følgende handlinger skal straffes etter det enkelte lands alminnelige straffelov: 1. svikaktig tilvirkning eller forandring av penger, 2. svikaktig utgivelse av falske penger, 3. innførsel til landet, mottakelse eller anskaffelse av falske penger i den hensikt å utgi dem, med kunnskap om at de er falske, 4. forsøk på og forsettlig medvirkning til disse handlinger, 5. svikaktig tilvirkning, mottagelse eller anskaffelse av redskaper eller andre redskaper som etter sin art er bestemt til ettergjøring eller forandring av penger.

10.3.3 Straffelovkommisjonens forslag og høringen

Straffelovkommisjonen foreslår i det alt vesentlige å videreføre straffebudene i straffeloven 1902 §§ 174-177, men med forenklinger og endringer, jf. delutredning VII side 375.

I bestemmelsen om pengefalsk foreslås skyldkravet endret fra hensikt om utgivelse til forsett om utgivelse, se også delutredningen side 176. Dette innebærer en viss utvidelse av straffansvaret, men kommisjonen anfører at straffverdigheten neppe er lavere ved forsett enn ved hensikt. I tillegg foreslås bestemmelsen utvidet til også å omfatte innførsel og mottakelse av forfalskede penger, jf. konvensjonen om falskmynteri artikkel 3 nr. 3.

Kommisjonen foreslår at det tas inn en bestemmelse om grov pengefalsk, og at straffeloven 1902 § 177 om forberedelse til pengefalsk videreføres i en egen bestemmelse. Bestemmelsen foreslås videreført av hensyn til Norges forpliktelser etter konvensjonen om falskmynteri artikkel 2 nr. 5, men kommisjonen gir likevel uttrykk for tvil om det er behov for et slikt straffebud, både tvil knyttet til om pengefalsk er en så alvorlig handling at forberedelseshandlinger fortjener kriminalisering, og om den tekniske utviklingen har løpt fra bestemmelsen ved at de gjenstandene som nå benyttes til forfalsking av penger, som regel ikke tilkjennegir seg som bestemt til slikt formål.

Straffeloven 1902 § 178, som på nærmere angitte vilkår gir trykte verdipapirer og utbyttebevis det samme vern som penger, foreslås ikke videreført som en egen bestemmelse. Slike overtredelser vil kunne straffes som dokumentfalsk. Kommisjonen foreslår heller ikke å videreføre straffeloven 1902 § 367, som strafflegger ren ettergjøring av penger, uten at de er ment å bli brukt som betalingsmiddel. Kommisjonen uttaler at den viker tilbake for å kriminalisere handlinger som nær sagt enhver kan foreta ved å eksperimentere med pc og skanner i hjemmet, og hvor produksjonen ikke er ment å komme utenfor husets fire vegger. Dersom de falske pengene blir brukt, legges det til grunn at de foreslåtte bestemmelsene om pengefalsk gir tilstrekkelig vern. Kommisjonen foreslår heller ikke å videreføre straffeloven 1902 § 175 første handlingsalternativ og § 176 tredje ledd om å forminske mynters verdi ved filing, beklipping eller på annen måte, og utgi slike mynter, siden myntene ikke lenger inneholder metaller som sølv og gull.

Under *høringen* slutter *Norges Bank* seg til den foreslåtte forenklingen og moderniseringen ved å samle de ulike handlingene om pengefalsk (forfalsking, utstedelse, bruk mv.) i ett straffebud, inndelt etter straffverdighet i pengefalsk og grov pengefalsk. Norges Bank slutter seg også til forslaget om endret skyldkrav. Under forutsetning av at forslaget til en ny og generell medvirkningsbestemmelse i straffeloven også omfatter den som medvirker til at falske penger kommer i omløp, når de underliggende forhold tilsier det, har ikke Norges Bank merknader til at straffeloven 1902 § 367 ikke videreføres i straffeloven 2005.

10.3.4 Departementets vurdering

Departementet slutter seg i det vesentlige til Straffelovkommisjonens skisse. Å samle bestemmelsene som i dag er regulert i straffeloven 1902 §§ 174 til 176, i én bestemmelse, synes fornuftig.

Departementet er ikke enig med Straffelovkommisjonen i at Norge ikke oppfyller sine internasjonale forpliktelser til å kriminalisere innførsel og mottakelse av forfalskede penger, jf. konvensjonen om falskmynteri artikkel 3 nr. 3. Straffeloven 1902 § 174 rammer også det å «anskaffe» falske penger, og dette begrepet er ikke begrenset til anskaffelse av «nasjonalt» forfalskede penger. Anskaffe innebærer å skaffe seg besittelsen av pengene, og det er uten betydning hvorfra og hvordan dette gjøres. Det er derfor etter departementets syn tilstrekkelig å videreføre ordlyden «anskaffe». Departementet er imidlertid ikke enig i at bruk av falsk eller ettergjorte penger bare skal straffes når lovovertrederen ikke kan straffes for selve forfalskingen eller ettergjøringen. Forslaget medfører en utvidelse av straffansvaret sammenlignet med gjeldende rett, men de-

partementet er kommet til at både den straffbare forberedelsen og etterfølgende bruk bør rammes av straff, også når handlingene begås av samme person.

Departementet viderefører forslaget om å endre skyldkravet i pengefalskbestemmelsene fra hensikt til forsett, selv om dette kan medføre en viss nykriminalisering. Et tilsvarende spørsmål er drøftet i merknadene til kapittel 27 om vinningslovbrudd i forbindelse med forslaget om å erstatte krav om vinnings hensikt med krav om forsett om vinning. Departementet viser til drøftelsen der. Kravet om forsett om utgivelse kommer i tillegg til det alminnelige forsettskravet i straffeloven 2005 § 21.

Departementet slutter seg også til forslaget om å inndele pengefalsk i vanlig overtredelse og grov overtredelse, se om denne inndelingen av straffebudene i straffeloven 2005 i Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) side 58 og i Ot.prp. nr. 8 (2007–2008) side 19.

Selv om kommisjonen har vært i tvil om det er behov for et særskilt straffebud som rammer visse forberedelseshandlinger til pengefalsk, finner departementet grunn til å videreføre forslaget om en slik bestemmelse. Det vises både til at det er en internasjonal forpliktelse å ha et slikt straffebud, og til at pengefalsk må regnes som en alvorlig lovovertredelse. Selv om forberedelseshandlinger etter omstendighetene vil kunne anses som straffbare forsøk på overtredelse av bestemmelsen om pengefalsk, kan det være nyttig med et særskilt straffebud som i alle tilfeller vil omfatte visse typer forberedelseshandlinger.

Departementet slutter seg til Straffelovkommisjonens forslag om ikke å videreføre straffeloven 1902 § 178 om forfalsking av trykte verdipapirer. Forfalsking av slike dokumenter vil anses som en overtredelse av utkastet til § 362 om dokumentfalsk. Heller ikke straffeloven 1902 § 367, fra kapittel 37 om forseelser mot den alminnelige tillit, foreslås videreført. Etter departementets syn er det strengt å kriminalisere helt private «forfalskinger» av penger, som man ikke har tenkt at skal komme i omløp. Samtidig må det være klart at moderne utstyr gjør det stadig enklere å lage gode forfalskninger – og det vil alltid være en viss risiko for at disse kommer på avveie. Departementet foreslår derfor å oppstille et uaktsomhetsansvar for den som medvirker til utgivelse av falske penger, for å hindre at disse pengene kommer i omløp. Departementet har vurdert om det kun bør oppstilles et ansvar for grov uaktsomhet, men er kommet til at dette ikke vil gi et tilstrekkelig effektivt vern mot spredning av forfalskede eller ettergjorte penger.

Det vises til forslaget til §§ 367 til 369 og merknadene til bestemmelsene.

10.3.5 Strafferammer og straffutmåling

Etter *gjeldende rett* straffes forfalsking av penger etter straffeloven 1902 § 174 med fengsel fra 3 til 15 år. I Rt. 1995 side 475 ble det uttalt at ut fra en sammenlikning med andre forbrytelseskategorier «kan det imidlertid vanskelig bli tale om å basere straffutmålingen etter § 174 på ubetingede fengselsstraffer fra 3 år og oppover». Det ble i saken likevel understreket at fremstilling eller anskaffelse av falske penger i hensikt å utgi dem, representerer en trussel mot den alminnelige tillit til penger som betalingsmiddel, og det er grunn til å opprettholde et høyt straffenivå ved slike forbrytelser. Etter straffeloven 1902 § 174 annet ledd gjelder den ordinære minstestraffen på fengsel i 14 dager når enten bare enkelte mynter eller pengesedler er anskaffet, eller ettergjørelsen har skjedd uten dertil særlig egnede redskaper.

Det er fastsatt særskilte strafferammer på 6, 8 og 10 års fengsel i straffeloven 1902 §§ 175 og 176. Rettspraksis ligger i nedre sjikt av strafferammen. Medvirkning straffes med fengsel inntil 6 år. Dersom en utgiver mottar falske penger i god tro, straffes det med bøter eller fengsel inntil 6 måneder.

Straffelovkommisjonen ønsker å oppheve minstestraffen og å senke strafferammen betydelig, og foreslår en øvre strafferamme på 6 års fengsel for grov pengefalsk, og bot eller fengsel i 2 år for vanlig overtredelse av bestemmelsen om pengefalsk. For forberedelseshandlinger foreslår kommisjonen en strafferamme på bot eller fengsel inntil 2 år, ettersom bestemmelsen også skal fange opp forbund om grov pengefalsk. Den foreslåtte reduksjonen i strafferammene gjør det unødvendig med et særskilt straffalternativ for de tilfellene som i dag er regulert i straffeloven § 176 annet ledd. Det er heller ikke behov for en regel tilsvarende § 174 annet ledd.

Under *høringen* uttrykker *ØKOKRIM* støtte til forslaget om å senke strafferammene for pengefalsk:

> «Moderne teknikk har gjort mulighetene for forfalsking av sedler lett tilgjengelig for mange mennesker. Dette innebærer at man står overfor et større antall mindre graverende pengefalsksaker enn tidligere. Enkelte av dagens pengefalsksaker har mer karakter av å være «guttestreker» enn profesjonelle pengefalskforbrytelser.
>
> På den annen side understreker vi viktigheten av strenge reaksjoner for pengefalskforbrytelser generelt. Moderne teknikk har i dagens samfunn muliggjort distribusjon og bruk av et stort antall falske sedler av svært god kvalitet.

Dette undergraver tilliten til penger som betalingsmiddel og medfører risiko for at uskyldige mennesker kan bli mistenkt for alvorlige straffbare handlinger.»

Norges Bank peker på at Norge ikke bør ha lavere strafferammer enn Finland og Sverige. Den øvre strafferammen i Finland er 4 år ved vanlig pengefalsk og 10 år ved grov, mens Sverige har 6 måneder ved lite, 4 år for vanlig og 8 år ved grov. Begge landene har minstestraff på 2 år ved grove overtredelser. Banken fremhever at det bør begrunnes særskilt dersom Norge velger klart lavere strafferammer enn andre land i Norden.

Departementet slutter seg til kommisjonens vurderinger og forslag, men foreslår at den øvre strafferammen for pengefalsk settes til fengsel inntil 3 år, og for grov pengefalsk fengsel inntil 10 år. Pengeforfalsking kan være et område for internasjonal og organisert kriminalitet, og det kan være grunn til å se til våre naboland ved fastsettingen av strafferammene. Om bakgrunnen for ikke å videreføre en særskilt minstestraff, vises til drøftelsen i Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) side 136, hvor det er fremhevet at minstestraffer bør forbeholdes alvorlige angrep på de mest beskyttelsesverdige interesser (livet, den seksuelle integriteten og rettsstaten). Som strafferamme for uaktsom utgivelse av forfalskede eller ettergjorte penger foreslås bot eller fengsel inntil 1 år.

10.4 Vern av tilliten til merkning av metaller

Straffeloven 1902 § 375 setter straff for den som gjør seg skylding i ulovlig stempling av varer av gull, sølv eller andre metaller, «eller som falholder ulovlig stemplede metallvarer»

Straffelovkommisjonen tar ikke uttrykkelig stilling til om straffeloven 1902 § 375 skal videreføres, men forutsetningsvis følger det av kommisjonens lovspeil at bestemmelsen foreslås ikke videreført.

Departementet er av den oppfatning at bestemmelsen kan ha en viss aktualitet. Stempling av edle metaller er regulert i lov 6. juni 1891 nr. 2 om Guld-, Sølv- og Platinavarers Finhed og Stempling m.v. Denne lover inneholder ingen straffetrussel for overtredelse av lovens bestemmelser. Departementet mener en straffetrussel for ulovlig stempling av metaller riktigst hører hjemme i denne loven, og foreslår tilføyd i § 9 at overtredelse av lovens bestemmelser straffes med bot eller fengsel inntil 6 måneder. For øvrig vil de alminnelige bestemmelsene om bedrageri og forsøk på bedrageri kunne komme til anvendelse ved uriktig stempling av metaller.

11 Bedrageri, skattesvik og andre økonomiske lovbrudd

11.1 Hva kapitlet omhandler

Forslaget til kapittel 30 supplerer kapittel 27 om vern mot vinningslovbrudd, og inneholder bestemmelser om andre økonomiske lovbrudd. Kapitlet svarer stort sett til Straffelovkommisjonens skisse til kapittel 32 om bedrageri, skattesvik og annen økonomisk uredelighet, og avløser i hovedsak straffeloven 1902 kapittel 26 om bedrageri og forsikringsbedrageri, villedende og uriktig selskapsinformasjon og krenkelse av sikkerhetsrett, samt bestemmelsene om skatte- og avgiftssvik i straffeloven 1902 § 406, ligningsloven §§ 12 – 1 og 12 – 2 og merverdiavgiftsloven § 72. Dessuten går departementet inn for at bestemmelser om straff for økonomisk utroskap, korrupsjon og påvirkningshandel (straffeloven 1902 § 275 til § 276 c) og bestemmelser om straff for regnskapsovertredelser (straffeloven 1902 § 286, regnskapsloven § 8 og bokføringsloven § 15) tas med i dette kapitlet, ettersom departementet ikke følger opp Straffelovkommisjonens skisse til et generelt kapittel om vern av tillit.

Departementet har valgt ikke å følge opp kommisjonens forslag om å flytte bestemmelsene i verdipapirhandelloven om innsidehandel og kursmanipulasjon til straffeloven. Den øvre strafferammen på fengsel inntil seks år kunne isolert sett tale for å flytte bestemmelsene til kapittel 30 i straffeloven 2005. Departementet har likevel lagt avgjørende vekt på at det ikke er tale om bestemmelser som regulerer livsutfoldelsen til store deler av befolkningen, idet antallet potensielle lovovertredere antas å være forholdsvis begrenset. Dessuten har reglene en teknisk karakter og omstendelig utforming, og inngår i et komplisert samvirke med andre bestemmelser i verdipapirhandelloven.

Forslaget viderefører med få unntak gjeldende rett, men det foreslås en del språklige og lovtekniske moderniseringer, særlig som følge av endringer i den alminnelige delen i straffeloven 2005. En realitetsendring ligger i at departementet foreslår å erstatte vilkåret om vinnings hensikt med et vilkår om vinnings forsett.

Kapitlet omhandler lovbrudd som ofte kan inndeles i vanlig, grov og mindre overtredelse. De lovbruddene som det er naturlig å gradere slik, er tatt inn i loven i denne rekkefølgen, og da slik at gjerningsbeskrivelsen fremgår av paragrafen som regulerer det ordinære lovbruddet, eksempelvis bedrageri. I samsvar med departementets vurdering i Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) side 57-59 er de sentrale momentene som gjør lovbruddet enten mindre eller grovt, tatt inn i selve loven. Sammenlignet med gjeldende rett er noen momenter sløyfet, mens andre er kommet til. Det er i hovedsak ikke ment å innebære noe forslag om realitetsendringer. Om et lovbrudd er grovt, skal fortsatt som hovedregel bero på en helhetsvurdering.

Departementet foreslår å nedjustere enkelte av de øvre strafferammene. Formålet er at strafferammene skal være mer realistiske ut fra straffenivået som er etablert gjennom rettspraksis. Departementet foreslår for eksempel å nedjustere den øvre strafferammen fra tre til to års fengsel for ordinært bedrageri og ulovlig dobbeltsalg. Mindre bedrageri vil etter forslaget bare kunne straffes med bot, mens det etter straffeloven 1902 § 391 a var adgang til å idømme fengsel inntil seks måneder. Forslagene bygger på prinsippene for fastsetting av strafferammer som fremgår av Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) side 129 flg.

11.2 Bedrageri

11.2.1 Gjeldende rett, Straffelovkommisjonens skisse og høringsinstansenes syn

Straffeloven 1902 kapittel 26 setter straff for vanlig bedrageri, databedrageri og grovt bedrageri. Lite bedrageri («naskeribedrageri») straffes etter § 391 a tredje ledd, jf. første ledd.

For vanlig bedrageri etter § 270 første ledd nr. 1 straffes den som «ved å fremkalle, styrke eller utnytte en villfarelse rettsstridig forleder noen til handling som volder tap eller fare for tap for ham eller den han handler for.»

Databedrageri straffes etter § 270 første ledd nr. 2, og retter seg mot den som «ved bruk av uriktig eller ufullstendig opplysning, ved endring i data eller programutrustning eller på annen måte rettsstridig påvirker resultatet av en automatisk databehandling, og derved volder tap eller fare for tap for noen».

Databedrageri skiller seg fra vanlig bedrageri først og fremst ved at det ikke er en person som direkte forledes, og ved at det er uvesentlig for straffansvaret hvem tapet eller faren for tap rammer. Et eksempel er manipulering med bankkort med den følge at man i en kortautomat får overført penger til egen konto. Misbruk av bankkort til direkte uttak skal derimot straffes som tyveri, jf. Ot.prp. nr. 35 (1986-87) side 26.

Grovt bedrageri straffes etter straffeloven 1902 § 271. Om bedrageriet er grovt, beror på en helhetsvurdering. Annet ledd angir at det særlig skal legges vekt på om handlingen har voldt «betydelig økonomisk skade», om den skyldige har «foregitt eller misbrukt stilling eller oppdrag», om han har «forledet almenheten eller en større krets av personer», om regnskaper er uriktig ført, eller om den skyldige «vitende» har voldt «velferdstap eller fare for noens liv eller helbred».

Et bedrageri straffes som en forseelse på samme måte som naskeri etter § 391 a tredje ledd jf. første ledd dersom «straffskylden må regnes for liten på grunn av de tilvendte gjenstanders ubetydelige verdier og forholdene for øvrig.»

Skyldkravet etter § 270, § 271 og § 391 a er forsett og vinnings hensikt. Mangler vinnings hensikt, kan § 294 nr. 1 anvendes. Overtredelser av §§ 270 og 271 straffes også når gjerningspersonen har handlet grovt uaktsomt, jf. § 271 a. I slike tilfeller kreves ikke vinnings hensikt, jf. Rt. 1999 side 874.

Medvirkning er straffbar. Forsøk er straffbart, unntatt ved lite bedrageri, jf. § 49 annet ledd.

Strafferammen for vanlig bedrageri og databedrageri er bot eller fengsel inntil tre år. Grovt bedrageri straffes med fengsel inntil seks år. Grovt uaktsomt vanlig og grovt bedrageri straffes med fengsel inntil to år. For lite bedrageri er strafferammen bot eller fengsel inntil seks måneder.

Straffelovkommisjonen foreslår i delutredning VII side 380 flg. en skisse til tre bestemmelser som i hovedsak svarer til straffeloven 1902 § 270, § 271, § 271 a og § 391 a tredje ledd, jf. første ledd.

Bestemmelsene om grovt og lite bedrageri bør etter kommisjonens syn utformes som andre, tilsvarende bestemmelser ved at det angis momenter det særlig skal legges vekt på, blant annet gjenstandens verdi ved lite bedrageri. Avgjørelsen av om bedrageriet er lite eller grovt, skal likevel bero på en skjønnsmessig helhetsvurdering.

Skyldkravet «vinnings hensikt» foreslås her som ellers erstattet med et krav om «vinnings forsett», og det særskilte skyldkravet «vitende» i straffeloven 1902 § 271 annet ledd med et ordinært forsettskrav. Vanlig bedrageri skal etter kommisjonens skisse kunne straffes selv om tapet bare rammer tredjeperson. Grovt uaktsomt vanlig bedrageri går kommisjonen inn for å avkriminalisere.

Kommisjonen foreslår at den øvre strafferammen for vanlig bedrageri nedjusteres til bot eller fengsel inntil to år og lite bedrageri til bare bot. Strafferammen for grovt bedrageri og grovt uaktsomt grovt bedrageri på henholdsvis fengsel inntil seks år og bot eller fengsel inntil to år foreslås videreført.

For øvrig foreslår ikke kommisjonen endringer i gjeldende rett etter straffeloven 1902.

I høringen hadde tre *høringsinstanser* merknader til kommisjonens skisse.

Aetat Arbeidsdirektoratet går inn for at bestemmelsen om grovt uaktsomt bedrageri bør gjelde selv om bedrageriet i seg selv ikke kan anses som grovt:

> «Aetat Arbeidsdirektoratet begjærer påtale i nærmere 1000 bedragerisaker i året. Vi mottar et stort antall fellende dommer og får derved god oversikt over rettspraksis. Det er vårt inntrykk at det siden bestemmelsen om grovt uaktsomt bedrageri kom i 1991 har skjedd en rettsutvikling på området. Bruken av denne bestemmelsen var i noen år usikker, bl.a. fordi enkelte mente at det fortsatt ble krevd vinnings hensikt, noe som ville gjøre bestemmelsen nærmest uten anvendelsesområde. Etter hvert har denne oppfatningen blitt forlatt. En høyesterettsdom fra 1998 [Rt. 1999 s. 1274] har bidratt til at bestemmelsen i økende grad har blitt benyttet – og ført til domfellelse – i de bedragerisakene hvor Aetat Arbeidsdirektoratet begjærer påtale. Direktoratet har i økende grad begjært påtale begrunnet i grov uaktsomhet i saker hvor det neppe ville være grunnlag for dom for forsettlig bedrageri. (...)
>
> Dersom grovt uaktsomt bedrageri ikke lenger skal være straffbart, med mindre bedrageriet er av en slik størrelse at det må anses som grovt, vil dette etter vårt syn gjøre det enda mer fristende enn det allerede er å misbruke offentlige ytelser, særlig dagpenger og attføringspenger i ventetid på arbeid.
>
> Dersom forsett må kreves i det betydelig antallet saker der misbruket er under ca. kr 100 000, -, må en anta at mange saker vil bli henlagt av påtalemyndigheten. Dette er saker hvor det er usikkert om forsett vil kunne bevises, men hvor det etter dagens rettstilstand vil kunne dømmes på grunnlag av utvist grov uaktsomhet. Etter vårt syn ville det gi et uheldig signal å fjerne bestemmelsen om grovt uaktsomt bedrageri, i en situasjon hvor en ikke har lykkes i særlig grad i å bekjempe misbruket gjennom informasjon og kontroll.»

Norges Bank viser til at straffebudet mot databedrageri i straffeloven 1902 § 270 første ledd nr. 2

> «... har vist seg å være en effektiv straffebestemmelse, bl.a. fordi det her ikke kreves at endring i data volder tap for et identifisert offer for den bedragerske handling. Det er tilstrekkelig at det voldes tap for noen, for eksempel en bankkunde som gjerningsmannen ikke har noen form for kontakt med. Norges Bank legger til grunn at drøftelsen av denne problemstillingen ift. bedrageribestemmelsens første ledd om klassisk «fysisk» bedrageri (...) ikke er ment å få noen betydning for databedrageri etter annet ledd.»

Advokatforeningen støtter kommisjonens forslag om å erstatte vilkåret om vinnings hensikt med et vilkår om forsett om vinning.

11.2.2 Departementets vurdering

Departementet slutter seg til kommisjonens forslag om og begrunnelse for i det vesentlige å videreføre bedrageribestemmelsene i straffeloven 1902 § 270, § 271, § 271 a og § 391 a tredje ledd.

Inndeling av straffebestemmelsene i vanlig, grov og mindre overtredelse er i tråd med den generelle tilnærming ved utformingen av straffebud i straffeloven 2005, jf. Ot.prp. nr. 8 (2007–2008) side 19-20.

Lovforslaget § 371 om vanlig bedrageri vil som straffeloven 1902 § 270 ramme både bedrageri i tradisjonell forstand og databedrageri.

Gjerningsbeskrivelsen i straffeloven 1902 § 270 foreslås videreført med to realitetsendringer: Skyldkravet «vinnings hensikt» erstattes med «forsett om vinning», og vilkåret om at tapet ved tradisjonelt bedrageri etter straffeloven 1902 § 270 første ledd nr. 1 må ramme den som føres bak lyset, videreføres ikke. Som kommisjonen peker på, har vilkåret voldt enkelte tvilsspørsmål i praksis. Det gir dermed en tydeligere avgrensing av straffansvaret om bedrageri kan straffes selv om det bare rammer en tredjeperson. Tilsvarende tapsvilkår gjelder for databedrageri etter straffeloven 1902 § 270 første ledd nr. 2.

De mest praktiske tilfellene av databedrageri er uberettiget bruk av andres kredittkort eller debetkort i situasjoner hvor slike kort eller kortinformasjon benyttes i maskinelle prosesser, og kortet ikke kontrolleres av mennesker. Datakrimutvalget foreslår en bestemmelse om kontomisbruk som skal ramme alle former for misbruk av konto – uavhengig av om det er knyttet kort eller annen representasjon til kontoforholdet eller ikke, jf. NOU 2007: 2 side 106-111. Departementet følger ikke opp dette forslaget, men foreslår at det i bestemmelsen om databedrageri føyes til at den som disponerer over et kredittkort eller debetkort som tilhører en annen og derved rettsstridig påvirker resultatet av en automatisert databehandling, rammes av straffansvar. Tilføyelsen gjør loven mer tilgjengelig og informativ.

Hvorvidt et bedrageri er grovt, bør fortsatt bero på en helhetsvurdering, og ved denne vurderingen bør bedrageriets økonomiske omfang fortsatt stå sentralt, jf. lovforslaget § 372 bokstav a. Utover dette foreslås enkelte endringer i oppregningen av sentrale momenter i lovforslaget § 372. Det er ikke tilsiktet realitetsendringer, men departementet mener det er rom for å straffe grovt bedrageri noe strengere enn i dag.

Departementet foreslår å tilføye som momenter i grovhetsvurderingen om bedrageriet er begått ved flere anledninger eller over lengre tid (bokstav c)), og om det er begått av flere i fellesskap eller har et systematisk eller organisert preg (bokstav d)). Momentet «om [bedrageriet] er begått av flere i fellesskap eller har et systematisk eller organisert preg» er brukt i andre bestemmelser i straffeloven 2005, blant annet i § 158 om grov motarbeiding av rettsvesenet og § 352 om grovt skadeverk, og skal forstås på samme måte. Det vises til merknaden til disse bestemmelsene. De øvrige momentene i straffeloven 1902 § 271 annet ledd foreslås videreført, men med en noe annen språklig utforming.

Kommisjonen har foreslått at grovt uaktsomt bedrageri bare skal straffes når bedrageriet er grovt. Etter straffeloven 1902 § 271 a er også et vanlig bedrageri straffbart når det er forøvet ved grov uaktsomhet.

Departementet deler ikke kommisjonens syn på dette spørsmålet. Straffeloven 1902 § 271 a ble innført ved lov 20. juli 1991 nr. 68 om endringer i straffeloven, aksjeloven, panteloven m.m. Siktemålet med bestemmelsen er blant annet å ramme tilfeller der fornærmede har lidd tap på grunn av en villfarelse som rent objektivt er fremkalt av gjerningspersonen, men det er ikke godtgjort at gjerningspersonen selv har vært klar over at de opplysninger han ga, ikke var riktige, jf. Ot.prp. nr. 53 (1990–91) side 12–14. Som kommisjonen peker på, og som også er nevnt i forarbeidene, gjør behovet for en slik bestemmelse seg særlig gjeldende i profesjonelle «mellommannforhold», der den fornærmede gjennom uriktig og mangelfull informasjon fra mellommannen blir villedet til å investere i eller yte lån til bestemte prosjekter. I slike saker vil det normalt dreie seg om grovt bedrageri. Men etter departementets syn er ikke dette et avgjørende argument mot å videreføre straffansvaret for grovt uaktsomt

vanlig bedrageri. Den nevnte begrunnelsen for bestemmelsen slår også til i mer beskjedne mellommannforhold, for eksempel ved videresalg/formidling av bruktgjenstander, der verken bedrageriets omfang eller forholdene for øvrig kvalifiserer det til grovt bedrageri. Behovet for straffansvaret gjør seg dessuten gjeldende også utenfor slike kontraktsforhold. Som Aetat Arbeidsdirektoratet har fremhevet under høringen, har bestemmelsen vist seg å ha stor betydning i saker om trygdebedrageri der verdien isolert sett ligger under grensen for grovt bedrageri. Et eksempel er Agder lagmannsretts dom 11. september 2002. I denne saken hadde en 31-åring forledet sosialkontoret til å utbetale ca. kr. 75 000 for mye i sosialytelser som følge av at vedkommende unnlot å opplyse om at han mottok dagpenger. Handlingen ble henført under § 271 a idet retten «ikke i tilstrekkelig grad føler seg overbevist om at hans unnlatelse av å gi opplysning om dagpengene som han oppebar, skjedde i den hensikt å skaffe seg en vinning som han innså at han var uberettiget til.» (Straffutmålingen ble anket til Høyesterett, jf. Rt. 2003 side 320.)

På dette grunnlag mener departementet det er behov for å videreføre straffansvaret i straffeloven 1902 § 271 a også for vanlig bedrageri forøvet ved grov uaktsomhet.

Strafferammene for overtredelser av bedragericbestemmelsene i straffeloven 1902 er de samme som for overtredelse av tilsvarende bestemmelser om tyveri og underslag. Det er også i stor grad samsvar i straffutmålingspraksis. I likhet med kommisjonen mener departementet at det fortsatt bør være stor grad av samsvar i strafferammer og straffenivå for bedrageri, tyveri og underslag. Departementet følger derfor opp kommisjonens forslag om en strafferamme for vanlig bedrageri på bot eller fengsel inntil to år. For grovt bedrageri foreslås den øvre strafferammen på fengsel inntil seks år videreført. Ved mindre bedrageri synes det å være tilstrekkelig å kunne reagere med bot.

Strafferammen for grovt uaktsomt bedrageri er bot eller fengsel inntil to år etter straffeloven 1902 § 271 a. Som nevnt foreslår kommisjonen at straffansvaret bare skal gjelde ved grove overtredelser, og går inn for å opprettholde den gjeldende øvre strafferammen. Når departementet går inn for å videreføre det gjeldende uaktsomhetsansvar, er det av hensyn til den nedjusterte strafferammen for forsettlig vanlig bedrageri fra tre til to år også behov for en viss nedjustering av strafferammen for grovt uaktsom overtredelse. Som nevnt i Ot.prp. nr. 53 (1990–91) side 14 bør forskjellen mellom et uaktsomt og et forsettlig bedrageri gi seg utslag i strafferammene. Strafferammen for grovt uaktsomt vanlig bedrageri bør derfor settes ned til bot eller fengsel inntil ett år. Grovt uaktsomt grovt bedrageri bør derimot som etter straffeloven 1902 kunne straffes med bot eller fengsel inntil to år. Begrunnelsen er at bestemmelsen etter forarbeidene blant annet tar sikte på å ramme svikaktige handlinger i profesjonelle mellommannforhold som kan volde fornærmede et betydelig økonomisk tap, jf. ovenfor og Ot.prp. nr. 53 (1990–91) side 12–14. Bedrageri i slike saker fremstår som sterkt klanderverdig, og det vil i en del tilfeller rent faktisk foreligge forsett uten at det kan føres tilstrekkelig bevis for det. Straffverdighetshensyn tilsier derfor at strafferammen bør være høyere enn ved grovt uaktsomt vanlig bedrageri.

Medvirkning og forsøk vil være straffbart etter straffeloven 2005 § 15 og § 16. Påtalen er ubetinget offentlig, jf. straffeprosessloven § 62 a. Etter straffeloven 1902 er påtalen for brudd på bedragericbestemmelsene i noen tilfeller betinget av fornærmedes begjæring.

11.3 Forsikringsbedrageri

11.3.1 Gjeldende rett, Straffelovkommisjonens skisse og høringsinstansenes syn

Straffeloven 1902 § 272 setter straff for tre hovedkategorier av såkalt forsikringsbedrageri; svikaktig opptreden ved inngåelse av en forsikringsavtale, svikaktig fremkallelse av et forsikringstilfelle, og svikaktig opptreden ved et forsikringsoppgjør. De handlingene bestemmelsen rammer, vil ofte også innebære en overtredelse av § 270 om bedrageri, men § 272 går på enkelte punkter lenger i å oppstille straff enn § 270.

For forsikringsbedrageri i form av svikaktig opptreden ved inngåelsen av en forsikringsavtale straffes etter annet ledd nr. 1 den som ved «avslutningen av en forsikringsavtale fortier eller gir uriktig opplysning om omstendigheter som han kjenner til og må innse er av betydning for forsikringsgiveren.»

«Fortier» kan blant være å holde tilbake opplysninger i strid med forsikringsavtaleloven § 4-1 og § 13-1. En uriktig opplysning som kan straffes etter bestemmelsen, kan typisk være uriktige opplysninger om egenskaper ved forsikringsobjektet, for eksempel at forsikringstakeren oppgir brannsikringsanordninger som ikke er installert. Det antas at forbrytelsen er fullbyrdet først når avtalen er inngått.

For forsikringsbedrageri i form av svikaktig fremkalling av forsikringstilfelle straffes etter første ledd første punktum den som «ødelegger eller ska-

der en forsikret gjenstand eller på annen måte framkaller et forsikringstilfelle for at han eller andre skal få utbetalt en forsikringssum.» Den straffbare handlingen er fullbyrdet når forsikringstilfellet er fremkalt. I forhold til § 270 vil dette etter omstendighetene vanligvis være en straffri forberedelseshandling, eller eventuelt straffes som forsøk på bedrageri dersom personen har etablert kontakt med forsikringsselskapet.

Svikaktig opptreden ved forsikringsoppgjør straffes etter første ledd annet punktum og annet ledd nr. 2 i tre tilfeller: For det første straffes den som «uriktig oppgir at et forsikringstilfelle er inntrådt» eller «gir det utseende av at et forsikringstilfelle er inntrådt». Et typetilfelle er å fingere innbrudd ved tyveriforsikring. For det andre straffes den som «oppgir til erstatning en gjenstand som ikke er forsikret eller ikke er til eller ikke er skadet.», og for det tredje den som «gir en skadeoppgave som står i påtakelig misforhold til skaden.»

Skyldkravet etter § 272 er forsett. For straff etter første ledd og annet ledd nr. 2 kreves at gjerningspersonen har begått handlingen i den hensikt at han eller andre skal få utbetalt en forsikringssum.

Strafferammen i § 272 første ledd er fengsel inntil seks år. Bøter kan anvendes sammen med fengselsstraffen. Straffen etter annet ledd er bøter eller fengsel inntil tre år eller begge deler. Medvirkning er straffbar, jf. tredje ledd. Påtalen er ubetinget offentlig, jf. § 77.

Straffelovkommisjonen skisserer i delutredning VII side 383 en bestemmelse som i det vesentlige svarer til straffeloven 1902 § 272. De groveste overtredelsene foreslås imidlertid skilt ut i en egen bestemmelse. Om overtredelsen er grov skal bero på en skjønnsmessig helhetsvurdering, der loven lister opp momenter som særlig skal tillegges vekt. Etter kommisjonens syn bør beløpets størrelse være en sentral faktor. En overtredelse bør etter kommisjonens oppfatning kunne være grov uavhengig av om den faller inn under første eller annet ledd i straffeloven 1902 § 272. En følge av dette er at den øvre strafferammen for kvalifiserte overtredelser av § 272 annet ledd etter kommisjonens syn bør heves noe:

> «Strl § 272 andre ledd nr 2 gjelder det å gi en skadeoppgave som står i påtakelig misforhold til skaden. Dreier det seg her om betydelige beløp, bør overtredelsen ansees som grov, med de følger dette får for strafferammen. Når man velger å sette fullbyrdingstidspunktet til inngivelsen av skadeoppgaven, bør det heller ikke være avgjørende for grovheten om forsikringsbedrageriet avsløres før eller etter utbetalingen av forsikringssummen. Også det å fortie eller gi uriktige opplysninger av betydning for forsikringselskapet ved avslutningen av en forsikringsavtale, jf strl § 272 andre ledd nr 1, bør etter omstendighetene kunne bedømmes som grovt. Dette vil i alle fall gjelde der selskapet, om det var blitt riktig informert, ikke ville ha inngått forsikringsavtale, og det dreier seg om et betydelig beløp.»

Vilkåret i straffeloven 1902 § 272 annet ledd nr. 2 om at den uriktige skadeoppgaven må være gitt for å få utbetalt en forsikringssum, foreslås erstattet av et vilkår om forsett om at forsikringssummen vil bli utbetalt. Det tilsvarende kravet i første ledd foreslås derimot beholdt.

Kommisjonen foreslår at strafferammen for vanlig forsikringsbedrageri bør være bot eller fengsel inntil to år, og for grovt forsikringsbedrageri fengsel inntil seks år.

Av *høringsinstansene* har *Finansnæringens hovedorganisasjon* og *Agder lagmannsrett* uttalt seg om kommisjonens skisse. *Finansnæringens hovedorganisasjon* uttaler:

> «Nåværende § 272 rammer etter vår oppfatning også den som gir uriktige opplysninger i forbindelse med oppgjøret av en livsforsikring, f.eks. ved å gi gale inntektsopplysninger, unnlate å opplyse om andre forsikringsutbetalinger osv. Formuleringen i bestemmelsens annet ledd nr. 2 om «ska[d]eoppgave som står i påtakelig misforhold til skaden» retter seg imidlertid etter sin ordlyd bare mot skadeforsikring. For å klargjøre at straffebudet også omfatter livsforsikring foreslår vi at annet ledd nr. 1 endres.»

Agder lagmannsrett tar til orde for at en bestemmelse om bedragerilignende overtredelser bør inntas i kapittel 30 sammen med naskeribestemmelsen, eventuelt som en form for naskeri. Som begrunnelse viser lagmannsretten til at straffansvaret «gjelder rettsstridig tilegnelse av tjenester uten at svikselementet er så fremtredende».

11.3.2 Departementets vurdering

Departementet slutter seg i hovedsak til kommisjonens forslag om og begrunnelse for å videreføre straffeloven 1902 § 272 i to bestemmelser om hhv. ordinær og grov overtredelse, jf. delutredning VII side 383-384. Å skille ut de grove overtredelsene i en egen bestemmelse er i tråd med departementets vurdering i Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) side 59. I seg selv innebærer dette ingen endring i gjeldende rett, men som følge av forslaget om en strafferamme på seks år for grov overtredelse, jf. nedenfor, vil noen av de alvorlige overtredelsene som i dag etter om-

stendighetene rammes av straffeloven 1902 § 272 annet ledd, etter forslaget kunne straffes strengere.

Lovforslaget § 375 har en annen språklig og lovteknisk utforming enn straffeloven 1902 § 272, men materielt sett medfører forslaget få endringer.

Departementet er enig med kommisjonen i ikke å videreføre vilkåret i straffeloven 1902 § 272 annet ledd nr. 2 om at den uriktige skadeoppgaven må være gitt «for å få utbetalt en forsikringssum». I stedet bør det gjelde et ordinært forsettskrav med hensyn til at han selv eller andre skal få utbetalt en forsikringssum. Begrunnelsen er at det i praksis kan være vanskelig å bevise at gjerningspersonen hadde til hensikt å få utbetalt en forsikringssum, selv om det ut fra alminnelige erfaringssetninger må antas at vinnings hensikt vil foreligge i de aller fleste tilfellene. Etter departementets syn er innsending av en skadeoppgave som står i påtakelig misforhold til skaden, uansett så klanderverdig at det bør kunne møtes med straff selv om det bare foreligger forsett med hensyn til utbetaling av en forsikringssum. Det tilsvarende vilkåret om at den som fremkaller et forsikringstilfelle, bare kan straffes når det skjer for at han eller andre skal få utbetalt en forsikringssum, jf. straffeloven 1902 § 272 første ledd første straffalternativ, går departementet som kommisjonen inn for å beholde (lovforslaget § 375 første ledd bokstav b). Begrunnelsen er at handlinger som fremkaller forsikringstilfeller, ofte kan være motivert av annet enn økonomisk vinning. Det vil for eksempel kunne være tilfellet ved skadeverk som utføres for å ramme eieren av forsikringsobjektet. Forsikringsbedrageriet fremstår i slike tilfeller som avledet av skadeverket, og det er derfor ikke naturlig å bedømme handlingen strafferettslig som et forsikringsbedrageri. Denne begrunnelsen gjør seg imidlertid ikke gjeldende ved de to andre straffalternativene i første ledd. I motsetning til kommisjonen mener departementet derfor at hensiktskravet i disse to alternativene bør erstattes med et forsettskrav.

Departementet foreslår at opplysningssvikt ved inngåelsen av en forsikringsavtale skal være straffbar både når gjerningspersonen har utvist forsett med hensyn til at opplysningssvikten er av betydning for forsikringsgiveren, og når det er utvist grov uaktsomhet i så måte, jf. forslaget til § 375 første leddd bokstav a). Det siste innebærer en viss utvidelse i forhold til straffeloven 1902 § 272 annet ledd nr. 1. Departementet antar at det er nokså upraktisk at gjerningspersonen ikke er klar over dette forholdet, men det kan være vanskelig å bevise. For at straffebestemmelsen skal virke tilstrekkelig effektivt etter sitt formål, og av hensyn til bestemmelsens preventive virkning, mener departementet derfor at grov uaktsomhet bør være tilstrekkelig til straffansvar.

Departementet er enig i strafferammene kommisjonen foreslår, jf. delutredning VII side 383. Etter forslaget vil forsikringsbedrageri og grovt forsikringsbedrageri kunne straffes med henholdsvis bot eller fengsel inntil to år og fengsel inntil seks år. Tilsvarende strafferammer gjelder ved bedrageri, tyveri og underslag. Forslaget innebærer en heving av strafferammen for de alvorligste overtredelsene av straffeloven 1902 § 272 annet ledd. Hevingen av strafferammen er imidlertid ikke ment å legge føringer for en annen straffutmålingspraksis enn under gjeldende lov.

11.4 Trygdebedrageri

Folketrygdloven § 25 – 12 første ledd setter straff for den som forsettlig «mot bedre vitende gir uriktige opplysninger eller holder tilbake opplysninger som er viktige for rettigheter eller plikter» etter folketrygdloven. Etter annet ledd straffes den som forsettlig eller uaktsomt forsømmer opplysningsplikt etter folketrygdloven. Overtredelser kan bare straffes med bøter. Bestemmelsen brukes sjelden i praksis. Dersom forholdet har medført feilutbetaling av trygdeytelse, vil det vanligvis være et bedrageri etter straffeloven 1902 § 270.

Straffelovkommisjonen har foreslått ikke å regulere trygdebedrageri særskilt i straffeloven 2005. Det gjør derimot to *høringsinstanser*.

Rikstrygdeverket (nå NAV) viser blant annet til at

> «Rikstrygdeverket har praksis for ikke å anmelde kun på bakgrunn av brudd på folketrygdloven § 25-12. Det har vist seg vanskelig å få politiet til å ta tak i saker som er anmeldt etter særlovgivningen. Ved å ta inn en ny bestemmelse i straffeloven, som inkluderer innholdet i folketrygdloven § 25-12, vil denne praksis kunne endres. Etter vår oppfatning taler også allmennpreventive hensyn for å ha en egen bestemmelse om trygdebedrageri i straffeloven.»

Sosialdepartementet deler NAVs syn, og uttaler blant annet at

> «De samme hensyn som tilsier at det etableres egne bestemmelser om forsikringssvindel m.v. tilsier i like stor grad at det gis en egen bestemmelse om urettmessig tilegnelse av trygdemidler. (...) .»

Departementet går i likhet med kommisjonen ikke inn for å innta en bestemmelse om trygdebedrageri i straffeloven 2005. Hovedbegrunnelsen er at overtredelser bare kan straffes med bot. En så

lav maksimumsstraff gjør at bestemmelsen ikke hører hjemme i straffeloven når den i stedet kan plasseres i relevant spesiallovgivning på området. En viss vekt legges også på at bestemmelsen ikke har vist seg å ha praktisk betydning ved siden av straffelovens generelle bestemmelser. Dessuten hører bestemmelsen saklig sett best hjemme i folketrygdloven, ettersom den straffbare handlingen er å gi uriktige eller tilbakeholde opplysninger i strid med folketrygdlovens regler om opplysningsplikt eller gi uriktige eller tilbakeholde opplysninger som er av betydning for retten til trygdeytelser. I lys av disse forholdene er det i tråd med prinsippene i Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) side 51–55 å la bestemmelsen forbli i spesiallovgivningen.

Departementet deler ikke det syn at hensynene som begrunner et selvstendig straffansvar for forsikringsbedrageri, på samme måte taler for å overføre folketrygdloven § 25-12 til straffeloven 2005. Den sentrale begrunnelsen for å videreføre et selvstendig straffansvar for forsikringsbedrageri er at flere av handlingene straffeloven 1902 § 272 rammer, bare vil være straffrie forberedelseshandlinger etter straffeloven 1902 § 270. Tilsvarende gjelder ikke, eller i alle fall i svært liten utstrekning, for handlinger som straffes etter folketrygdloven § 25-12, ettersom trygdebedrageren normalt også har forsett om at handlingen medfører tap eller fare for tap. NAVs argument om at det ut fra prevensjons- og informasjonshensyn er hensiktsmessig med en egen straffebestemmelse om trygdebedrageri i straffeloven 2005, kan etter departementets syn ikke tillegges avgjørende vekt. Slike hensyn blir etter departementets syn tilstrekkelig varetatt ved folketrygdloven § 25-12 slik den er i dag. Departementet går derfor ikke inn for å endre rettstilstanden på dette punktet.

11.5 Bedragerilignende overtredelser

Straffeloven 1902 § 402, § 403 og § 301 setter straff for enkelte bedragerilignende handlinger.

Paragraf 402 rammer såkalte hotell- og restaurantbedragerier mv. Bestemmelsen har tre straffalternativer.

Etter første ledd første straffalternativ straffes den som med «fortielse av å være ute av stand til å betale eller stille sikkerhet tar opphold eller nyter spise, drikke eller lignende på hoteller, herberger, gjestgiverier, pensjonater, bevertningssteder eller andre slike steder, hvor det er forutsetningen at betalingen erlegges før bortgangen eller fraflyttelsen.» Bestemmelsen rammer blant annet den som nyter et måltid på en restaurant uten å opplyse om manglende betalingsevne.

Etter første ledd annet straffalternativ straffes den som på vilkårene nevnt i første straffalternativ benytter andres arbeid eller ting. Dette rammer blant annet den som leier en gjenstand selv om han vet han ikke er i stand til å betale leien etter endt leietid.

Annet ledd setter straff for den som i tilfelle som nevnt i første ledd rettsstridig begir seg bort uten å betale eller stille sikkerhet, selv om han har betalingsevne. Etter dette alternativet straffes blant annet den som går fra regningen på en restaurant til tross for at han har penger til å betale regningen.

Medvirkning er straffbar. Siden overtredelsen er en forseelse, kan forsøk ikke straffes, jf. § 49 annet punktum. Skyldkravet er forsett. Straffen er bot eller fengsel inntil tre måneder, men inntil ett år i gjentakelsestilfelle. Bestemmelsen får ikke anvendelse dersom handlingen også innebærer overtredelse av straffeloven 1902 § 270 (bedrageri) eller § 271 (grovt bedrageri). Påtale forutsetter fornærmedes begjæring, jf. § 408 første ledd.

Paragraf 403 rammer den som «søger» å tilsnike seg adgang til forestillinger, transportmidler eller lignende, uten å betale for seg. «Søger» innebærer at forsøk bedømmes som fullbyrdet forbrytelse. Regelen om tilbaketreden fra forsøk i straffeloven 1902 § 50 gjelder derfor ikke. Medvirkning er straffbar. Strafferammen er bot eller fengsel inntil tre måneder.

Paragraf § 301 rammer blindpassasjer på skip og deres medhjelpere. Den straffbare handling er at vedkommende «kommer om bord eller skjuler seg der i den hensikt uberettiget å følge med skipet til eller fra utenlandsk havn eller til fangstfelt utenfor riket.» Medvirkning er straffbar. Det samme er forsøk, jf. § 49. Strafferammen er bot eller fengsel inntil seks måneder, men for medvirkere kan straff inntil ett år anvendes dersom vedkommende enten (i) er ansatt på skipet, (ii) på annen måte i kraft av sin stilling har adgang til skipet eller deler av det, eller (iii) har handlet i den hensikt å skaffe vederlag.

Straffelovkommisjonen foreslår i skissen til § 32-15 en bestemmelse som i det vesentlige svarer til straffeloven 1902 §§ 402 og 403, og som også rammer bedragerilignende tilfeller som i dag dekkes av bestemmelsen om blindpassasjerer i § 301. Kommisjonen foreslår ikke å videreføre den særlige regelen i § 402 tredje ledd om at forsøk på å tilsnike seg adgang til forestillinger mv. likestilles med fullbyrdet overtredelse. Ifølge kommisjonen bør forsøk i stedet vurderes etter de generelle forsøksreglene. Straffen bør etter kommisjonens syn bare være bot.

Ingen *høringsinstanser* har kommentert kommisjonens forslag til skisse.

Departementet har, i lys av målet om ikke å oppstille straff for mindre alvorlige lovbrudd som det kan reageres mot på andre måter enn ved bruk av straff, vurdert å avkriminalisere straffansvaret i straffeloven 1902 §§ 402 og 403 og de bedrageriliknende handlingene som rammes av § 301.

Overtredelser av § 402 første ledd rammes normalt også av den alminnelige bedrageribestemmelsen i straffeloven 1902 § 270 og lovforslaget § 371. At lovgiverne i 1902 likevel valgte å regulere slike handlinger i en egen bestemmelse, skyldtes at man mente at slike handlinger normalt egnet seg til en mildere bedømmelse, jf. S.K.M side 293. Departementet er enig i at det vil være for strengt å straffe de normale overtredelsene av straffeloven 1902 § 402 første ledd som alminnelig bedrageri, men ser likevel ikke grunn til å videreføre bestemmelsen. Begrunnelsen er at handlingene som i dag rammes av § 402 første ledd, normalt vil bli bedømt som mindre bedrageri etter lovforslaget § 373, tilsvarende «naskeribedrageri» etter straffeloven 1902 § 391 a tredje ledd. Dette tilfredsstiller ønsket om å straffe handlingene som rammes av § 402 første ledd mildere enn de ordinære bedrageritilfellene. De alvorligste tilfellene vil likevel kunne straffes som vanlig bedrageri.

Straffeloven 1902 § 402 annet ledd stiller seg i et litt annet lys. Denne bestemmelsen oppstiller ikke som vilkår for straff at gjerningspersonen har holdt tilbake opplysninger og ved det forledet noen til å prestere en ytelse. Straff for bedrageri vil derfor normalt ikke være aktuelt. Situasjonen vil for eksempel kunne være at den betalingsdyktige restaurantgjesten eller taxipassasjeren bestemmer seg for å løpe fra regningen etter at hhv. måltidet eller transporten er avsluttet. Situasjonen er ikke helt upraktisk, og andre sanksjoner vil neppe ha en tilstrekkelig forebyggende effekt. Til forskjell fra overtredelser som rammes av § 403 vil det heller ikke være mulig å etablere noen effektiv selvdømmeordning. Departementet går derfor inn for å videreføre § 402 annet ledd slik at den rammer betalingsdyktige personer, jf. forslaget til § 377, men med den endring at bestemmelsen kun rammer personer som «stikker av fra regningen» uten å oppgi sin identitet. Dersom den som har mottatt ytelsen identifiserer seg, men unnlater å betale til tross for å være i stand til det, blir det opp til den som har levert ytelsen å kreve inn gjelden på vanlig måte. Hvis den som har mottatt ytelsen mener den er mangelfull, slik at betalingen kan holdes tilbake av den grunn, foreligger det en sivilrettslig tvist som straffeloven ikke regulerer. Men også i slike tilfeller påhviler det mottakeren av ytelsen å gjøre rede for hvem han er.

I motsetning til Straffelovkommisjonen foreslår departementet ikke å videreføre straffeloven 1902 § 403 og § 301 i ny straffelov. Den straffbare handlingen er en form for kontraktsbrudd som normalt ikke er gjenstand for straff. Transportselskapene kan også i stor utstrekning gardere seg mot slike handlinger. Dessuten er det etablert sivilrettslige ordninger som gir transportselskapene adgang til å kreve tilleggsavgift og holde den reisende tilbake når han mangler gyldig billett, jf. for eksempel jernbaneloven § 7 a. Også forestillinger, utstillinger mv. vil som regel kunne innrettes slik at man gjennom kontrollrutiner og andre sanksjoner i tilstrekkelig grad forhindrer handlinger som rammes av straffeloven 1902 § 403. Et straffansvar ved siden av disse ordningene ville etter departementets syn bryte med prinsippet om at straff skal være en subsidiær reaksjon som bare bør tas i bruk der andre sanksjonsmuligheter ikke er tilstede eller åpenbart er utilstrekkelige. I dette tilfellet er det tale om handlinger som svært sjelden anmeldes til politiet, og som det uansett ikke er realistisk at politiet vil strafforfølge. På dette grunnlag er det etter departementets syn ikke tilstrekkelig grunn til å videreføre straffansvaret i straffeloven 1902 §§ 301 og 403.

11.6 Skattesvik

11.6.1 Gjeldende rett

Straffeloven 1902 § 406 setter straff for den som rettsstridig «søger» å unndra seg eller andre offentlige skatter eller avgifter, for eksempel ved å gi uriktige opplysninger til ligningsmyndighetene for å unndra seg skatt. I utgangspunktet omfattes alle offentlige skatter og avgifter, enten de tilfaller staten, fylkeskommunen eller kommunen. «Søger» innebærer at forsøk straffes som fullbyrdet forbrytelse. Tilbaketreden fra forsøk etter § 50 er derfor utelukket. Ettersom bestemmelsen ikke har et medvirkningstillegg, må medvirkeren oppfylle gjerningsbeskrivelsen i loven for å kunne straffes. Skyldkravet er forsett. Overtredelsen er en forseelse, og strafferammen er bot og i gjentakelsestilfelle bot eller fengsel inntil fire måneder. Bestemmelsen skal ikke anvendes når strengere straff følger av annen straffebestemmelse. I spesiallovgivningen er det en rekke bestemmelser som straffer skatte- og avgiftsunndragelse strengere enn § 406, jf. delutredning VII side 430-434. De mest sentrale bestemmelsene er i ligningsloven §§ 12-1 og 12-2 og merverdiavgiftsloven § 72 første ledd. Ligningslovens

straffebestemmelser er kort omtalt nedenfor. På grunn av den omfattende reguleringen i spesiallovgivningen har § 406 liten praktisk betydning.

Unndragelse av skatter og avgifter vil ofte oppfylle gjerningsbeskrivelsen i bedrageribestemmelsen i straffeloven 1902 § 270, men det er lagt til grunn i rettspraksis og juridisk teori at § 270 som hovedregel ikke skal anvendes i slike tilfeller.

Ligningsloven § 12 – 1 første ledd bokstav a setter straff for den som gir ligningsmyndighetene uriktige eller ufullstendige opplysninger når han forstår eller bør forstå at dette kan føre til skatte- eller avgiftsmessige fordeler. I tillegg til formuesskatt og inntektsskatt mv. omfatter bestemmelsen overtredelser i tilknytning til trygdeavgift og arbeidsgiveravgift, jf. folketrygdloven § 24-4 femte ledd. Slike avgifter regnes i dag også som direkte skatter, og fastsettes av Stortinget i medhold av Grunnloven § 75 bokstav a. Etter § 12-1 første ledd bokstav b straffes den som utferdiger uriktig dokument når han forstår eller bør forstå at dokumentet er egnet som legitimasjon for å oppnå skatte- eller avgiftsmessige fordeler. Bokstav d inneholder en generell strafftrussel, og rammer vesentlige overtredelser av bestemmelser gitt i eller i medhold av loven. I motsetning til etter bokstav a og b er det ikke noe vilkår for straff at handlingen kan føre til skatte- eller avgiftsmessige fordeler.

Skyldkravet i § 12-1 første ledd bokstav a og b er sammensatt av forsett eller grov uaktsomhet og simpel uaktsomhet. Opplysningssvikten må være grovt uaktsom eller forsettlig for å kunne straffes. Men det er tilstrekkelig med vanlig uaktsomhet med hensyn til dens skatte- eller avgiftsmessige følger.

Ligningsloven § 12-2 rammer grovt skattesvik. Hvorvidt skattesviket er grovt, beror på en helhetsvurdering, men bestemmelsen lister opp noen momenter det særlig skal legges vekt på, blant annet om handlingen kan lede til unndragelse av et meget betydelig beløp. Etter § 12 – 2 fjerde ledd kommer bestemmelsen også til anvendelse når gjerningspersonen har vært uvitende om de forhold som gjør overtredelsen grov, dersom uvitenheten kan bebreides ham som grovt uaktsom.

Skattesvik etter ligningsloven § 12-1 straffes med bøter eller fengsel inntil to år, mens straffen for grovt skattesvik er bøter eller fengsel inntil seks år. Medvirkning er straffbar, jf. § 12-1 annet ledd annet punktum.

Etter § 12-3 er foreldelsesfristen ti år for overtredelser av § 12-1 og § 12-2. For vanlig overtredelse innebærer dette en utvidelse av fristen som ellers gjelder etter straffeloven 1902 § 67.

Nært beslektet med skattesvik er unndragelse av indirekte skatter i form av avgifter til det offentlige, som i likhet med de direkte skattene fastsettes årlig av Stortinget i henhold til Grunnloven § 75 bokstav a. Slike overtredelser straffes etter en rekke spesiallover, blant annet merverdiavgiftsloven, se nærmere Straffelovkommisjonens fremstilling i delutredning VII side 431. Som det fremgår av utredningen behandles likeartede overtredelser ulikt i spesiallovgivningen, både når det gjelder grensen mellom straffri og straffbar handling og strafferammer.

11.6.2 Straffelovkommisjonens skisse

Kommisjonen skisserer i delutredning VII side 380–386 og side 430–434 tre bestemmelser om skatte- og avgiftssvik. Etter § 32-4 straffes den som gir uriktige eller ufullstendige opplysninger til noen offentlig myndighet, eller unnlater å gi pliktige opplysninger, når handlingen kan medføre skatte- eller avgiftsmessige fordeler. Ordlyden ligger nær opp til ligningsloven § 12-1 første ledd bokstav a. Skyldkravet er forsett om opplysningssvikten og om dens mulige skattemessige følger. I skissen til § 32-5 foreslås en bestemmelse om grov overtredelse. Om overtredelsen er grov, skal bero på en helhetsvurdering. I tråd med kommisjonens generelle tilnærming skal det i lovteksten angis momenter som det særlig skal legges vekt på. Det bør etter kommisjonens syn tas utgangspunkt i momentene i ligningsloven § 12-2 annet ledd. Kommisjonen skisserer videre en bestemmelse om grovt uaktsomt skatte- og avgiftssvik (§ 32-6).

Bestemmelsene er ment å erstatte de alvorligste formene for skatte- og avgiftssvik i ligningsloven, merverdiavgiftsloven og enkelte andre spesiallover på området, jf. utredningen side 381 og side 431. Avgifter som ikke fastsettes av Stortinget i medhold av Grunnloven § 75 a, omfattes ikke, men vil kunne straffes etter bestemmelser i spesiallovgivningen. Kommisjonen legger til grunn at spesiallovgivningen må tilpasses de nye bestemmelsene i straffeloven.

Ren unnlatelse av å betale skyldig skatt eller avgift skal ikke rammes av bestemmelsen.

Strafferammen for alminnelig skatte- og avgiftssvik og grovt uaktsomt skatte- og avgiftssvik foreslås satt til bot eller fengsel inntil to år, mens det for forsettlig grovt skatte- og avgiftssvik foreslås en øvre strafferamme på fengsel inntil seks år.

Kommisjonen går inn for en foreldelsesfrist på ti år for forsettlig skatte- og avgiftssvik. Grovt uaktsomt skatte- og avgiftssvik skal etter kommisjonens forslag følge straffelovens alminnelige foreldelsesregler.

Ligningsloven § 12-1 første ledd bokstav b om utferdigelse av uriktig dokument foreslås, med visse endringer, tatt inn i skissen til § 31-6 om uriktig erklæring bestemt til bruk som bevis, jf. delutredning VII side 377 flg. Ligningsloven § 12-1 første ledd bokstav d om vesentlig overtredelse av bestemmelser gitt i eller i medhold av ligningsloven, foreslås ikke opphevet, men skattesvik som er forøvet ved å unnlate å gi pliktige opplysninger – som i dag rammes av dette alternativet – dekkes av skissen til § 32-4.

11.6.3 Høringsinstansenes syn

Av høringsinstansene har *Finansdepartementet* og *Skattedirektoratet* kommentert kommisjonens forslag. *Finansdepartementet* slutter seg til kommisjonens forslag om å innta generelle bestemmelser om vanlig, grovt og grovt uaktsomt skatte- og avgiftssvik i straffeloven, men har enkelte innvendinger til utformingen av og innholdet i bestemmelsene.

For det første foreslår Finansdepartementet en lovteknisk forenkling ved at begrepet «skattesvik» brukes som overbegrep for både skatte- og avgiftssvik. Som begrunnelse vises det til at

> «Avgifter til statskassen omfattes av begrepet indirekte skatter, og Finansdepartementet vil på lang sikt arbeide for at avgiftsbegrepet i lover og plenarvedtak erstattes av det mer generelle skattebegrep.»

For det annet går Finansdepartementet imot at kravet til skyld med hensyn til mulige skatte- eller avgiftsmessige fordeler endres fra uaktsomhet til forsett. Som begrunnelse viser Finansdepartementet blant annet til at forslaget fra kommisjonen

> «vil bety et krav om tilstrekkelig innsikt i de mulige skattemessige følger av den forsettlige opplysningsfeilen. (...) En slik endring ville i praksis innskrenke straffansvaret for forsettlig og evt. grov skatteunndragelse til tilfeller der det er opplagt at gjerningspersonen har tilstrekkelig innsikt i sakens skattetema. Det vil si bare der hvor skattetemaet er enkelt og klart nok, eller personen er spesialist nok på emnet (...) Det er ikke stor trøst i at grovt uaktsom mangel på innsikt (...) kan lede til straffansvar for grovt uaktsomt skattesvik. Også i forhold til et slikt straffansvar vil det bli for lett å forsvare seg med at mangelen nok kunne være klanderverdig, men langt fra så «særdeles klanderverdig» og «grunnlag for sterk bebreidelse for mangel på aktsomhet» som kommisjonens forslag til definering av grov uaktsomhet i § 3-19 annet ledd går ut på. Dessuten vil det bli svært utilfredsstillende at den straffskjerpende bestemmelse om grovt skattesvik ikke kan ramme selv meget store skatteunndragelser, bare fordi det er tvil om gjerningspersonens faktiske skattemessige innsikt i gjerningsøyeblikket. (...)

Også *Skattedirektoratet* er imot at bestemmelsens alminnelige forsettskrav skal omfatte handlingens potensielle skatte- eller avgiftsmessige fordeler. Som begrunnelse viser Skattedirektoratet til at det antas å være større bevisproblemer knyttet til konsekvensvilkåret enn til selve handlingen, og at en skjerping av skyldkravet kan gi signaler om at brudd på opplysningsplikten etter ligningsloven ikke vurderes like alvorlig som før.

Både *Skattedirektoratet* og *Finansdepartementet* går imot kommisjonens forslag om å sette ned foreldelsesfristen fra ti til fem år ved grovt uaktsomt skatte- og avgiftssvik. Direktoratet mener det er

> «uheldig med ulike foreldelsesfrister etter de ulike straffebestemmelsene for brudd på opplysningsplikten etter ligningsloven. Dessuten bør foreldelsesfristen være lik både når det gjelder straffeansvaret og den administrative endringsadgangen, jf. ligningsloven § 9-6 nr. 1 som vil være aktuell her.»

Finansdepartementet etterlyser en vurdering av om opplysningssvikt om andres skatteforhold bør likestilles med opplysningssvikt om eget skatteforhold. Videre peker Finansdepartementet på at verken de gjeldende eller de foreslåtte reglene om skatte- og avgiftssvik har noen nedre grense for straffbarhet. Tilleggsskatteutvalget har foreslått nedre beløpsgrenser for ilegging av tilleggsskatt, og Finansdepartementet mener på det grunnlag at det i arbeidet med nye bestemmelser om skatte- og avgiftssvik kan vurderes å innføre en lignende nedre grense for straffbarhet.

Om sanksjonsnivået uttaler *Skattedirektoratet* :

> «Samlet sett synes forslagene å innebære en viss nedsanksjonering av brudd på opplysningsplikten etter ligningsloven, men uten at begrunnelsen for dette alltid fremstår som klar. Hvorvidt slik nedsanksjonering er ønskelig bør etter Skattedirektoratets oppfatning vurderes i sammenheng med de tilpasninger som nå gjøres i lovverket som følge av at tilleggsskatt er å anse som straff etter Den Europeiske Menneskerettskonvensjonen. Siden brudd på opplysningsplikten ikke lenger sanksjoneres både med en tilleggsskatt som ilegges administrativt og straff ilagt av domstolene for samme forhold, jf. EMK P 7-4, og dagens bøtenivå er langt lavere enn hva tilleggsskatten kan utgjøre, bør det sikres at det samlede sanksjonsnivå ikke reduseres ytterligere.»

11.6.4 Departementets vurdering

11.6.4.1 Innledning

Som Straffelovkommisjonen foreslår departementet å innta bestemmelser om ordinært, grovt og grovt uaktsomt skattesvik i straffeloven 2005, jf. forslaget til §§ 378–380. Bestemmelsene skal erstatte straffebestemmelsene om de alvorligste formene for skatte- og avgiftssvik i spesiallovgivningen. De mest sentrale bestemmelsene er ligningsloven § 12-1 første ledd bokstav a, § 12-2 og merverdiavgiftsloven § 72. Etter lovforslaget § 378 går den straffbare handlingen ut på å gi uriktige eller ufullstendige opplysninger til offentlige myndigheter, eller unnlate å gi pliktige opplysninger, når gjerningspersonen forstår eller bør forstå at dette kan medføre skattemessige fordeler. Andre former for skatte- og avgiftssvik som ikke rammes av forslaget, vil fremdeles kunne straffes etter bestemmelser i spesiallovgivningen.

I Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) side 54 flg. har departementet redegjort for sitt generelle syn på hvilke straffebud som bør plasseres i straffeloven og hvilke som bør plasseres i spesiallovgivningen. Begrunnelsen for å plassere de alvorligste formene for skattesvik i straffeloven, er at bestemmelsene har strenge strafferammer og et bredt saklig virkeområde. Bestemmelsene har dessuten sterke likhetstrekk med bedrageri, og hensynet til saklig sammenheng i regelverket tilsier derfor at også denne typen overtredelser reguleres i straffeloven. Departementet legger også vekt på at straffebudene verner viktige samfunnsinteresser, og at overtredelsenes samlede økonomiske omfang antas å være betydelig.

I tråd med kommisjonens forslag bør straffansvarets virkeområde begrenses til unndragelse av de skatter og avgifter som fastsettes årlig av Stortinget i medhold av Grunnloven § 75 bokstav a. Dette er en innsnevring sammenlignet med straffeloven 1902 § 406, som i utgangspunktet gjelder alle former for skatter og avgifter, enten de tilfaller staten, fylkeskommunen eller kommunen. I tillegg til unndragelse av direkte skatter som formues- og inntektsskatt, vil straffansvaret omfatte unndragelse av indirekte skatter (avgifter) som merverdiavgift, eiendomsskatt, dokumentavgift mv. Mindre straffverdige former for skattesvik vil fremdeles kunne straffes etter bestemmelser i spesiallovgivningen. Som påpekt av kommisjonen vil det være nødvendig å tilpasse spesiallovgivningen til de nye bestemmelsene i straffeloven.

På bakgrunn av innspill fra Finansdepartementet under høringsrunden foreslår departementet at uttrykket «skatte- og avgiftssvik» erstattes av «skattesvik». Begrunnelsen er at skattebegrepet omfatter både direkte og indirekte skatter (avgifter) som fastsettes av Stortinget i henhold til Grunnloven § 75 a, slik at begrepet skattesvik dermed dekker alle fiskale avgiftskrav som de nye straffebestemmelsen skal verne. Mot denne løsningen kan det anføres at det av informasjonshensyn er viktig at man nå markerer at de nye straffebestemmelsene ikke bare erstatter bestemmelsene i ligningsloven, men også merverdiavgiftsloven og andre spesiallover. Dette argumentet kan etter departementets syn imidlertid ikke tillegges avgjørende vekt. Det er opplyst at Finansdepartementet på sikt vil arbeide for at avgiftsbegrepet fullt ut erstattes av det mer generelle skattebegrepet, og det vil derfor være uheldig om man i ny straffelov ikke tar hensyn til denne utviklingen. Begrepet «indirekte skatter» er dessuten allerede så innarbeidet at det ikke er noe i veien for å omtale også overtredelser som er knyttet til avgifter som skattesvik. Departementet viser til at en slik begrepsbruk blant annet benyttes i St.prp. nr. 1 (2006–2007) skatte-, avgifts- og tollvedtaket, jf. blant annet kapittel 3 som har overskriften «Indirekte skatter», og som gir en overordnet omtale av merverdiavgift og særavgifter.

For øvrig avviker lovforslaget fra kommisjonens utkast når det gjelder krav til skyld om opplysningssviktens skattemessige fordeler, og når det gjelder foreldelsesfristen for grovt uaktsomme overtredelser. Departementets forslag er i tråd med løsningen i ligningslovens straffebestemmelser, jf. begrunnelsen nedenfor.

11.6.4.2 Opplysningssvikt

I likhet med kommisjonen mener departementet at man bør utvide straffansvaret i ligningsloven § 12-1 første ledd bokstav a til ikke bare å gjelde uriktige eller ufullstendige opplysninger, men også fullstendig unnlatelse av å gi opplysninger, jf. lovforslaget § 378. Departementet viser til kommisjonens drøftelse og begrunnelse i delutredning VII side 381–382, jf. side 432, som fikk tilslutning fra Finansdepartementet i høringen.

For de fleste skattekrav forutsetter riktig fastsettelse at opplysningsplikten etter ligningsloven kapittel 4 oppfylles både ved at pliktige opplysninger gis og at de opplysningene som gis er korrekte og fullstendige. Alle former for opplysningssvikt kan innebære risiko for feilaktig fastsetting og skatteunndragelse. Det kan være tilfeldig om en opplysningssvikt blir å karakterisere som en unnlatelse av å gi opplysninger eller som et tilfelle hvor det er gitt ufullstendige opplysninger, og det kan være en glidende overgang mellom det å ikke gi opplysninger

og å gi uriktige eller ufullstendige opplysninger. Ufullstendige opplysninger kan også være en unnlatelse av å gi opplysninger, men det vil da være gitt opplysninger om andre forhold som likevel kan være helt uten betydning for det tilfellet som opplysningssvikten gjelder. Om vi har med unnlatelse av å gi opplysninger eller uriktige/ufullstendige opplysninger å gjøre, kan også avhenge av hvordan opplysningen skal gis, f. eks. vil det regnes som unnlatelse av å gi opplysninger dersom et (pliktig) vedlegg til selvangivelsen ikke er sammen med selvangivelsen. Dersom opplysningen skulle vært tatt inn i selvangivelsen (og den er levert), vil det derimot være gitt ufullstendige opplysninger.

I de fleste tilfeller vil det være like straffverdig å unnlate å gi opplysninger som å gi ufullstendige opplysninger. For eksempel vil straffverdigheten av det å unnlate å gi opplysninger om «svarte inntekter» være den samme uavhengig av om selvangivelsen leveres eller ikke. Innleveres selvangivelsen, vil det regnes som ufullstendige opplysninger, men når selvangivelsen ikke leveres, vil tilfellet klassifiseres som unnlatelse av å gi opplysninger. Det kan være unnskyldelige grunner til at selvangivelsen ikke er levert, men det bør ikke være avgjørende for hvordan unnlatelsen av å gi opplysninger om «svarte inntekter» klassifiseres strafferettslig. Slike unnskyldelige grunner vil enten kunne medføre straffrihet fordi skyldkravet ikke er oppfylt, eller være et moment i straffutmålingen. Departementet antar at noe av årsaken til at det kan reises spørsmål ved begrunnelsen for å likestille rene unnlatelser med det å gi ufullstendige opplysninger, i noen grad bygger på at det i enkelte sammenhenger anses som mindre klanderverdig å «tie enn å tale usant». Et slikt skille har imidlertid etter departementets syn ikke noen naturlig plass på skatte- og avgiftsområdet. Unnlatelsen vil etter lovforslaget bare kunne straffes når gjerningspersonen forsto eller burde forstå at den kan medføre skattemessige fordeler. Unnlatelsens potensielle skadefølge, og bebreidelsen som av den grunn kan rettes mot gjerningspersonen, synes derfor å være den samme som ved uriktige eller ufullstendige opplysninger.

Departementet viser også til at den alminnelige bedrageribestemmelsen (jf. forslaget til § 371) ikke skiller mellom forledelse i form av uriktige/ufullstendige opplysninger og unnlatelse av å gi opplysninger. Det vil etter omstendighetene kunne være bedrageri dersom man ved å holde tilbake opplysninger forleder noen til en handling eller unnlatelse som kan føre til tap eller fare for tap. Det vil også være et forsikringsbedrageri dersom man i et forsikringsoppgjør holder tilbake opplysninger om annen forsikringsdekning.

Skattedirektoratet etterlyser en klargjøring av hvorvidt unnlatelser av å medvirke til bokettersyn, befaringer etc., jf. ligningsloven §§ 4-10 og 6-15, vil omfattes av straffansvaret etter lovutkastet. Etter departementets forslag vil slike overtredelser i utgangspunktet ikke rammes av bestemmelsen om skattesvik. Departementet ser at brudd på slike samarbeidsplikter kan vanskeliggjøre skatte- og avgiftskontrollen, men mener at slike handlinger eventuelt må straffes etter andre bestemmelser, jf. også delutredning VII side 433 venstre spalte. Men har man ved overtredelse av disse bestemmelsene også gitt uriktige eller ufullstendige opplysninger som oppfyller gjerningsbeskrivelsen i lovforslaget, vil straffelovens bestemmelser likevel kunne anvendes.

11.6.4.3 Vilkår for straff at opplysningssvikten kan ha skattemessige fordeler for gjerningspersonen?

Departementet er enig med kommisjonen i at en opplysningssvikt bare bør kunne straffes etter straffelovens bestemmelser dersom opplysningssvikten kan medføre skattemessige fordeler. Dette er i tråd med ligningsloven § 12-1 første ledd bokstav a. Som påpekt av Finansdepartementet vil det ikke være naturlig å klassifisere en handling som skattesvik når opplysningsfeilen ikke kan virke inn på skattefastsettingen. Departementet ser heller ikke andre tungtveiende hensyn som tilsier at det er behov for å straffe skatteyteren når opplysningssvikten ikke kunne ha fått betydning for ligningsresultatet. Opplysningssvikten vil likevel kunne rammes av ligningsloven § 12-1 første ledd bokstav d.

Under høringen reiste Finansdepartementet spørsmål om tredjepersons opplysningssvikt om andres formues- og inntektsforhold mv. (for eksempel etter ligningsloven kap 6) strafferettslig bør likestilles med opplysningssvikt som kan påvirke egne skatteforhold. Etter Justisdepartementets syn er det ikke hensiktsmessig med en slik utvidelse av straffansvaret. Overtredelse av en lovpålagt opplysningsplikt om andres forhold har en annen karakter enn opplysningssvikt om egne forhold; skattyter kan for egen del ha en særlig interesse av å gi uriktige eller ufullstendige opplysninger, mens tilsvarende interesse vanligvis ikke foreligger ved opplysningsplikt om andres skattemessige forhold. De sistnevnte tilfellene er det derfor ikke naturlig å betegne som skattesvik. I de tilfellene en tredjeperson har en egeninteresse i opplysningssvikten, vil det imidlertid kunne være medvirkning til skattesvik, og i alle fall brudd på ligningsloven § 12 – 1 første ledd bokstav d. Behovet for straffebestemmelser

rettet mot tredjemenns opplysningssvikt er i første rekke begrunnet med at handlingen vil gjøre kontrollen med ligningen vanskeligere, og ikke de mulige virkningene dette måtte ha for den enkelte skatteyter.

11.6.4.4 Kravet til skyld med hensyn til opplysningssviktens skattemessige følger

Kommisjonen foreslår at det alminnelige skyldkravet i bestemmelsene om skattesvik, det vil si forsett eller grov uaktsomhet, skal gjelde også med hensyn til at opplysningssvikten kan føre til skattemessige fordeler. Dette avviker fra gjeldende rett, jf. ligningsloven § 12-1 første ledd bokstav a, hvor det er tilstrekkelig at gjerningspersonen «forstår eller bør forstå» at skatte- eller avgiftsunndragelsen kan føre til skatte- eller avgiftsmessige fordeler. Simpel uaktsomhet er dermed tilstrekkelig på dette punktet. I Ot.prp. nr. 21 (1991 – 92) side 42 er ligningslovens skyldkrav begrunnet slik:

> «Som regel vil det være på det rene at skattyter har gitt uriktige eller ufullstendige opplysninger forsettlig, men det kan være mer tvilsomt om han forstod eller måtte forstå at handlingen var egnet til å oppnå skatte- eller avgiftsmessig fordel. (...)

I samme retning uttaler Finansdepartementet i sin høringsuttalelse blant annet at kommisjonens forslag

> «i praksis [ville] innskrenke straffansvaret for forsettlig og evt. grov skatteunndragelse til tilfeller der det er opplagt at gjerningspersonen har tilstrekkelig innsikt i sakens skattetema. Det vil si bare der hvor skattetemaet er enkelt og klart nok, eller personen er spesialist nok på emnet (...) Dessuten vil det bli svært utilfredsstillende at den straffskjerpende bestemmelse om grovt skattesvik ikke kan ramme selv meget store skatteunndragelser, bare fordi det er tvil om gjerningspersonens faktiske skattemessige innsikt i gjerningsøyeblikket. (...)»

Departementet slutter seg til Finansdepartementets syn. Det vil sjelden være opplagt at gjerningspersonen har tilstrekkelig innsikt i det skattemessige temaet, og det vil uansett kunne være vanskelig å bevise. Av den grunn vil en skjerping av skyldkravet på dette punktet redusere bestemmelsens praktiske betydning. Departementet går derfor inn for å beholde formuleringen «forstår eller bør forstå» som skyldkrav med hensyn til opplysningssviktens skattemessige følger. Selv om gjerningspersonens eventuelle villfarelse om skatte- eller avgiftsreglene ville måtte anses som en rettsuvitenhet etter straffeloven 2005 § 26, og frita for straff når den er aktsom, mener departementet at pedagogiske grunner tilsier at skyldkravet bør fremgå uttrykkelig av bestemmelsens ordlyd. Innholdet i aktsomhetskravet bør være det samme som etter ligningsloven § 12-1 første ledd bokstav a.

11.6.4.5 Nedre beløpsgrense for straffansvaret?

Finansdepartementet har under høringen reist spørsmål om det er behov for å innføre en nedre beløpsgrense for straffansvaret for skattesvik. Noen slik grense finnes ikke i spesiallovgivningen i dag, og et slikt forslag ville kreve en egen høring som ikke lar seg gjennomføre som ledd i arbeidet med en ny straffelov. En slik løsning er forøvrig ikke vanlig i strafferettslig sammenheng. For eksempel vil både tyveri, underslag og bedrageri kunne straffes selv om det dreier seg om et lite beløp. Det er dessuten ikke skatte- eller avgiftssvikets størrelse som alene begrunner straffansvaret. Straffverdigheten av handlingen kan i det konkrete tilfelle bero på en rekke omstendigheter som kommer i tillegg til beløpets størrelse.

11.6.4.6 Grov overtredelse og grovt uaktsom overtredelse

Departementet slutter seg til kommisjonens forslag om å gradere lovbruddene i vanlig og grov overtredelse. Slik er det også i dag, jf. ligningsloven § 12-1 og § 12-2. Å skille ut de grove overtredelsene i en egen bestemmelse, er i tråd med departementets generelle tilnærming ved gradering av overtredelser i straffeloven 2005, jf. Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) side 59. Om overtredelsen er grov, skal bero på en helhetsvurdering, men lovteksten skal angi enkelte momenter som særlig skal tillegges vekt. Departementet mener som kommisjonen at det er naturlig å ta utgangspunkt i de forhold som gjør et skattesvik grovt etter ligningsloven § 12-2.

Departementet er enig med kommisjonen i at grovt uaktsomt skattesvik bør reguleres i en egen bestemmelse, i motsetning til i ligningsloven § 12-2, jf. § 12-1. Dette er en lovteknisk forenkling og innebærer ingen realitetsendring.

11.6.4.7 Strafferammer

Departementet er langt på vei enig i kommisjonens skisse til og begrunnelse for strafferammer i bestemmelsene om skattesvik, jf. delutredning VII side 385–386. Ordinært skattesvik vil etter forslaget kunne straffes med bot eller fengsel inntil to år, og grovt skattesvik med fengsel inntil seks år. Dette

svarer til ligningsloven § 12-1 og 12-12 og strafferammene ved ordinært bedrageri (lovforslaget § 371). Strafferammen for grovt uaktsomt skattesvik vil etter forslaget være bot eller fengsel inntil ett år ved ordinær overtredelse. Dette innebærer en reduksjon sammenlignet med strafferammen i ligningsloven § 12-2, jf. § 12-1, men tar ikke sikte på å nedjustere gjeldende straffutmålingspraksis. Ved å bringe strafferammen i lovteksten mer i overensstemmelse med straffutmålingspraksis oppnås etter departementets syn en mer realistisk strafferamme på linje med rammestrukturen ellers for bedrageri mv. Etter innspill fra Finansdepartementet går Justisdepartementet ikke inn for å redusere dagens strafferamme på fengsel inntil seks år for grovt uaktsomme tilfeller av grovt skattesvik. Finansdepartementet har vist til at forsett og grov uaktsomhet er likestilte straffbarhetsvilkår i ligningslovens bestemmelser om skattesvik, og at det må ses i sammenheng med at det på skatterettens område ofte kan være vanskelig å føre tilstrekkelig bevis for at gjerningspersonen har utvist forsett på alle områder i en komplisert skattesak. Dette har i praksis blant annet vist seg i de mer sofistikerte formene for skatteplanlegging hvor det kan være snakk om meget betydelige beløp. Straffverdigheten av overtredelser av bestemmelsen om forsettlig skattesvik og grovt uaktsomt skattesvik vil i mange tilfeller derfor langt på vei være den samme. Især i saker hvor beløpet som kunne vært unndratt er betydelig vil det kunne være behov for å gå ut over strafferammen på to år som er foreslått av kommisjonen. Videreføring av strafferammen for grovt uaktsomme tilfeller av grovt skattesvik er imidlertid ikke ment å føre til en strengere straffutmålingspraksis enn i dag.

Under høringen ga Skattedirektoratet uttrykk for at det samlede sanksjonsnivået bør vurderes i sammenheng med de tilpasninger som må gjøres i lovverket som følge av at tilleggskatt er å anse som straff etter EMK. Etter Høyesteretts avgjørelse i Rt. 2006 side 1893 er det imidlertid klart at det kan reises straffesak for forsettlig eller grovt uaktsomt skattesvik etter ligningsloven § 12-1 selv om det først har vært ilagt en ordinær tilleggsskatt på opptil 30 prosent etter ligningsloven § 10-2. Finansdepartementet arbeider for tiden med endringer i regelverket knyttet til tilleggsskatt. Justisdepartementet har for sin del nøyd seg med å utarbeide straffebestemmelsene uten hensyn til hvilke administrative reaksjoner som kan ilegges i stedet for eller ved siden av straff.

11.6.4.8 Foreldelsesfrist

Straffelovkommisjonen går inn for at foreldelsesfristen for forsettlig og grovt uaktsomt skattesvik skal være henholdsvis ti og fem år. Etter ligningsloven § 12-3 er fristen ti år i begge tilfeller. Forslaget er ikke begrunnet av kommisjonen.

Departementet går inn for å videreføre ligningslovens løsning med en foreldelsesfrist på ti år både ved forsettlig og grovt uaktsomt skattesvik. Departementet viser til den opprinnelige begrunnelsen for foreldelsesregelen i Ot.prp. nr. 21 (1991–92) side 44:

> «Departementet legger vekt på at ligningskontrollen kan avdekke overtredelser mange år bakover, og at ligning kan endres inntil 10 år bakover. Straffansvar for overtredelse av ligningsloven bør ikke bortfalle fordi om overtrederen har greid å holde overtredelsen skjult i 5 år før den oppdages. Ofte vil en avdekking også gjelde likeartede overtredelser som er dels under, dels over 5 år gamle, og det er da ønskelig å kunne strafforfølge hele serien av overtredelser.»

Etter departementets syn har begrunnelsen fremdeles gyldighet, og gjør seg gjeldende i like stor grad ved grovt uaktsom som ved forsettlig overtredelse. Å videreføre tiårsfristen for de grovt uaktsomme overtredelsene gir også best sammenheng med at straffansvaret for grovt uaktsom overtredelse tar sikte på å ramme tilfeller av såkalt skjult forsett, det vil si tilfeller hvor det er vanskelig å føre bevis for forsett selv om det ut fra alminnelige erfaringssetninger er grunn til å tro at det reelt sett er utvist forsett.

11.7 Villedende og uriktig selskapsinformasjon

Straffeloven 1902 § 274 setter straff for såkalt selskapssvindel.

Første ledd rammer uredelige forhold ved stiftelse eller utvidelse av aksjeselskap og andre selskap med økonomisk formål og uredelige forhold ved overtakelse av lån til et slikt selskap. Den straffbare handlingen er å gi «oppfordring» til å delta i stiftelse eller utvidelse av selskapet eller i overtakelse av lån til selskapet, å gi «uriktige eller villedende opplysninger av betydning for bedømmelsen av foretagendet.»

Annet ledd rammer uredelige forhold under selskapets drift for øvrig. Etter denne bestemmelsen straffes «tillitsmann eller funksjonær» i selskapet, når han «offentliggjør» opplysninger som nevnt i

første ledd, eller gir slike opplysninger til «selskapets deltagere eller fordringshavere, noen av dets organer eller til en offentlig myndighet». Likestilt med funksjonær og tillitsmann er «andre som på grunn av oppdrag for selskapet har kjennskap til dets forhold», for eksempel en advokat.

Både etter første og annet ledd må opplysningene være «av betydning for bedømmelsen» av selskapet. I dette ligger det at opplysningene må gjelde selskapets økonomiske forhold, jf. Ot.prp. nr. 75 (1948) side 38, men den nærmere vurderingen beror på et skjønn. Uriktige opplysninger om kundekrets eller omsetning i en virksomhet et selskap skal overta, er eksempler på forhold som normalt vil rammes av bestemmelsen. Også en uriktig opplysning om formålet med virksomheten vil kunne være straffbar når den er av økonomisk betydning. Det samme gjelder fortielser, såfremt de meddelte opplysninger som følge av fortielsen blir villedende, jf. Ot.prp. nr 75 (1948) side 38.

Skyldkravet er forsett eller grov uaktsomhet, jf. første og fjerde ledd. Medvirkning til overtredelse av første og annet ledd straffes, jf. tredje ledd. Forsøk er straffbart, jf. § 49. Påtalen er ubetinget offentlig, jf. § 77.

Strafferammen ved forsettlig overtredelse er fengsel inntil fire år, jf. første ledd. Bot kan anvendes sammen med fengselsstraffen. Under særdeles formildende omstendigheter kan bot anvendes alene. Grovt uaktsom overtredelse straffes med bot eller fengsel inntil seks måneder, jf. fjerde ledd.

Etter femte ledd kommer bestemmelsen ikke til anvendelse på handling som omfattes av lov om verdipapirhandel § 2-8 om markedsmanipulasjon.

Straffeloven 1902 § 274 er nærmere omtalt i Ot.prp. nr. 75 (1948) side 36 – 38.

Straffelovkommisjonen skisserer en bestemmelse om villedende og uriktig selskapsinformasjon, som svarer til straffeloven 1902 § 274 første og annet ledd, jf. § 32-9. Etter kommisjonens syn er det ikke behov for å videreføre straffansvaret for grovt uaktsom overtredelse etter § 274 fjerde ledd. Kommisjonen ser heller ikke grunn til å videreføre avgrensningen av straffansvaret slik det er gjort i § 274 femte ledd.

Ingen *høringsinstanser* har realitetsmerknader til kommisjonens skisse.

Departementet går som kommisjonen inn for å innta i ny straffelov en bestemmelse om villedende og uriktig selskapsinformasjon, som i det vesentligste svarer til 1902 § 274 første og annet ledd, jf. forslaget til § 382.

Kommisjonen foreslo ikke en bestemmelse om grov villedende og uriktig selskapsinformasjon. En slik bestemmelse er det heller ikke i straffeloven 1902. Departementet går likevel inn for å innta en slik bestemmelse i ny straffelov. Begrunnelsen er at handlingene denne bestemmelsen rammer, har et stort skadepotensial. Ofte vil de dessuten ha et allmennfarlig preg, slik at det er fare for vidtrekkende økonomiske følger for en større krets av personer. I mange tilfelle vil handlingen dessuten i realiteten være et bedrageri eller ligger nært opp til et bedrageri, men det vil kunne være vanskelig å føre bevis for forsett om tap og vinning når gjerningspersonen opptrer på vegne av selskapet, jf. nedenfor, til tross for at slikt forsett normalt vil være utvist.

Hvorvidt lovbruddet er grovt, bør bero på en helhetsvurdering, og ved denne vurderingen bør lovbruddets økonomiske omfang og kretsen av personer som rammes, stå sentralt.

Departementet ser – i motsetning til kommisjonen – ikke grunn til å avkriminalisere grovt uaktsom overtredelse. Uaktsomhetsansvaret ble opprinnelig begrunnet i handlingenes allmennfarlige natur, jf. Ot.prp. nr. 75 (1948) side 38. Etter departementets syn gjør denne begrunnelsen seg fortsatt gjeldende.

Departementet foreslår de samme strafferammene som for vanlig, grovt og grovt uaktsomt bedrageri, ettersom lovbruddene både i straffverdighet og skadepotensial ligger nært opp til hverandre.

Medvirkning blir straffbar etter straffeloven 2005 § 15, og forsøk etter § 16.

11.8 Svikaktig dobbeltsalg

11.8.1 Gjeldende rett, Straffelovkommisjonens skisse og høringsinstansenes syn

Straffeloven 1902 § 277 setter straff for svikaktig dobbeltsalg av gjenstander og fordringer og rettsstridig forføyning over helt eller delvis innfridde gjeldsbrev.

For svikaktig dobbeltsalg av gjenstander straffes den som «påfører eller utsetter» «noen» for tap ved «rettsstridig» å forføye over en «gjenstand» ved «rettshandel» «etter at en annen har fått eller mot helt eller delvis erlagt vederlag er tilsagt eiendomsrett eller bruksrett til gjenstanden.» Bestemmelsen rammer blant annet dobbeltsalg og utleie til flere.

«Gjenstand» omfatter både fast eiendom, løsøre og omsetningsgjeldsbrev. Kravet til «rettshandel» innebærer at faktiske disposisjoner, som for eksempel ødeleggelse av gjenstanden, faller utenfor. Slike handlinger kan imidlertid oppfylle gjernings-

beskrivelsen i andre straffebud, blant annet underslag (§ 255) eller skadeverk (§ 291 flg.) dersom eiendomsretten til gjenstanden er gått over på kjøperen.

Den første kjøperen er strafferettslig vernet mot dobbeltsalg først fra det tidspunkt han har «fått» eiendomsretten/bruksretten til gjenstanden eller har betalt helt eller delvis vederlag for den. Før dette tidspunktet har partene ikke kommet så langt i oppfyllelsen av avtalen at lovgiverne fant det riktig å gi erververen strafferettslig vern, jf. Ot.prp. nr. 75 (1948). Om handelen ikke er kommet så langt, vil vedkommende likevel fra avtaletidspunktet være beskyttet av de sivilrettslige virkningene av kontraktsbrudd, for eksempel erstatningskrav.

Disposisjonen må «påføre eller utsette» «noen» for tap. Fare for tap er dermed tilstrekkelig. I juridisk teori er det lagt til grunn at tapet må ramme den første kjøperen. Vilkåret er oppfylt i tilfeller der kjøperen mister sin rett i kollisjon med en tredjeperson, men det er ikke et krav om at retten går tapt. Det er tilstrekkelig at det blir vanskeligere for ham å gjøre retten gjeldende.

For svikaktig dobbeltsalg av fordringer straffes den som påfører eller utsetter noen for tap ved rettsstridig å forføye over en «fordring» som er «overdratt» til en annen. Med «fordring» menes enkle pengekrav, dvs. pengekrav som ikke er knyttet til verdipapir, finansielle instrumenter registrert i et verdipapirregister eller innløsningspapir, jf. panteloven § 4 – 4 andre ledd. «Overdratt» må antakelig forstås på samme måte som skjæringspunktet for det strafferettslige vernet mot dobbeltsalg av gjenstander. Tapsvilkåret er det samme som ved dobbeltsalg av gjenstander.

For svikaktig forføyning over helt eller delvis innfridde gjeldsbrev straffes den som påfører eller utsetter noen for tap ved rettsstridig å forføye over et gjeldsbrev som helt eller delvis er innfridd. Dette alternativet rammer blant annet en kreditor, som etter å ha mottatt betaling fra skyldneren uten å avskrive dette på gjeldsbrevet, overdrar gjeldsbrevet til tredjeperson uten å opplyse om forholdet. Er det et omsetningsgjeldsbrev, risikerer skyldneren å måtte betale på ny, jf. gjeldsbrevloven § 15. Tapsvilkåret er det samme som ved dobbeltsalg av gjenstander og fordringer. Her er det debitor som må påføres eller utsettes for tap.

Skyldkravet er forsett. Medvirkning straffes på samme måte. Strafferammen er bot eller fengsel inntil tre år eller begge deler. Påtalereglene er de samme som ved bedrageri og underslag.

Straffelovkommisjonen skisserer en bestemmelse som svarer til straffeloven 1902 § 277, jf. delutredning VII side 384, men uttrykker likevel usikkerhet med hensyn til om bestemmelsen bør videreføres. Usikkerheten skyldes at bestemmelsen strafflegger en form for kontraktsbrudd som normalt ikke er straffbart, og at enkelte tilfeller vil kunne straffes etter bestemmelsen om underslag. Straffelovkommisjonen foreslår en strafferamme i det lavere sjikt, jf. delutredning VII side 386.

Høringsinstansene som har kommentert forslaget om å videreføre en straffebestemmelse mot svikaktig dobbeltsalg, *Agder lagmannsrett* og *Advokatforeningen*, går imot forslaget. *Agder lagmannsrett* uttaler at en slik form for kontraktsbrudd ikke bør belegges med strafferettslige reaksjoner med mindre andre straffebestemmelser er overtrådt.

11.8.2 Departementets vurdering

Departementet går som kommisjonen inn for å videreføre straffeloven 1902 § 277, jf. forslaget til § 385.

Et dobbeltsalg medfører normalt tap for den første kjøperen. Grunnvilkåret for kriminalisering – at handlingen har skadefølger – er dermed oppfylt, jf. Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) side 88-93. Mot å tillegge dette betydning kan det anføres at dobbeltsalg er et kontraktsbrudd der eventuelle skadefølger kan gjenopprettes etter sivilrettslige regler, i dette tilfellet først og fremst ved erstatning. Straff skal være et subsidiært virkemiddel, og ikke anvendes der privatrettslige sanksjoner kan forebygge handlingen og kompensere eventuelle skadefølger, jf. Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) side 92 og delutredning VII side 84. Etter departementets syn slår imidlertid ikke dette til i dobbeltsalgtilfellene. Dobbeltsalg er en spesiell form for kontraktsbrudd, og fremstår som spesielt illojalt og klanderverdig. For straff kreves dessuten mer enn bare kontraktsbruddet; et avtalestridig dobbeltsalg er bare straffbart når eiendomsretten er gått over på kjøperen eller han eller hun har betalt vederlag for gjenstanden. Ved dobbeltsalg før dette tidspunktet må kjøperen nøye seg med sivilrettslige sanksjoner. Som begrunnelse for dette skjæringstidspunktet uttalte departementet i Ot.prp. nr. 75 (1948) side 40 at det er

> «rimelig å gjøre straffbarheten avhengig av om det er betalt vederlag. Når det ikke er gjort, foreligger et alminnelig sivilt kontraktsbrudd som ganske visst kan volde den første kjøper tap, men som det ikke er større grunn til å gjøre straffbart enn en rekke andre sivile kontraktsbrudd.»

Etter departementets syn ligger de handlingene som rammes av § 277 i straffverdighet nær opp til bedrageritilfellene, ettersom gjerningspersonen i dobbeltsalgtilfellene normalt vil ha forsett om å

overdra gjenstanden til tredjeperson allerede før den første kjøperen har utbetalt kjøpesummen; den første kjøperen er således forledet til å foreta en handling som volder tap eller fare for tap. Strafferammen er også den samme. Det forbryterske forsett handlingen avspeiler, gjør det dessuten mindre sannsynlig at gjerningspersonen har tilgjengelige midler til å dekke et erstatningskrav fra kjøperen. Et erstatningskrav kan derfor ha liten verdi. Nærheten til bedrageri er særlig påfallende ved siste alternativ i § 277 – disponering av innfridd gjeldsbrev, hvor nedbetaling bevisst er unnlatt notert på gjeldsbrevet.

Mot å avkriminalisere dobbeltsalg etter § 277 taler det også at den straffbare handlingen i noen tilfeller er en form for krenkelse av eiendomsrett som ligger nær krenkelse av sikkerhetsrett etter straffeloven 1902 § 278. Et eksempel er tilvirkningskjøp, der kjøperen betaler på forskudd for gjenstanden som skal tilvirkes. Det er en utbredt oppfatning at kjøperen, i alle fall ved større tilvirkningskjøp, blir eier av gjenstanden uten overlevering, og at eiendomsretten utgjør en sikkerhet for forskuddsbetalingen som kan gjøres gjeldende overfor tilvirkerens kreditorer, jf. Mads Henry Andenæs: Konkurs (1999) side 180 og 185 med videre henvisninger. I slike tilfeller utgjør eiendomsretten en sikkerhet på lignende måte som om kjøperen i stedet hadde panterett i gjenstanden inntil overlevering skjer. I sistnevnte tilfelle vil kjøperens panterett ha strafferettslig vern etter straffeloven 1902 § 278 og straffeloven 2005 § 386 (krenkelse av sikkerhetsrett). Likhetshensyn taler etter departementets syn for at sikkerheten i form av eiendomsrett til gjenstanden i den førstnevnte situasjon, også bør være strafferettslig beskyttet.

De samme hensyn gjør seg gjeldende også i noen tilfeller av rettsstridige disposisjoner over fordringer som er overdratt til en annen, Man kan tenke seg at A har en fordring på B, som overdras til C. Om A for eksempel sender en betalingsoppfordring til B, risikerer C tap. Straffverdigheten av As handling er den samme som om fordringen i stedet var pantsatt til C, slik at handlingen ble rammet av straffeloven 1902 § 278.

På denne bakgrunn er det etter departementets syn ønskelig å videreføre straffeloven 1902 § 277. Departementet foreslår også en viss utvidelse av straffansvaret.

For det første foreslår departementet at dobbeltsalg av ethvert «formuesgode» skal være straffbart, og ikke bare av «gjenstander» og «fordringer», jf. forslaget til § 385 første ledd bokstav a. Begrunnelsen er den samme som for tilsvarende endring i bestemmelsen om krenkelse av sikkerhetsrett (lovforslaget § 376).

For det annet går departementet inn for å erstatte uttrykket «forføyer ... ved rettshandel» med «disponere over». Dette innebærer at ikke bare rettslige, men også faktiske disposisjoner, for eksempel ødeleggelse, kan straffes. Bakgrunnen for endringen er at skaden og lojalitetsbruddet overfor kjøper, og dermed straffverdigheten, etter departementets syn er den samme enten oppfyllelsessvikten skyldes faktiske eller rettslige rettsstridige disposisjoner fra selgerens side. Andre straffebud, først og fremst straffeloven 2005 § 324 om underslag og straffeloven 2005 § 351 om skadeverk, vil riktignok kunne fange opp en del slike faktiske disposisjoner, men det er bare når eiendomsretten allerede er gått over på kjøperen: Om kjøperen «mot helt eller delvis erlagt vederlag er tilsagt eiendomsretten» til gjenstanden i relasjon til straffeloven 1902 § 277, men eiendomsretten ennå ikke formelt er gått over på ham, vil selgeren som ødelegger gjenstanden ikke kunne straffes for skadeverk eller underslag. Slike handlinger vil kunne straffes etter departementets forslag § 385 om svikaktig dobbeltsalg mv.

Strafferammen for svikaktig dobbeltsalg etter straffeloven 1902 § 277 er bot eller fengsel inntil tre år. Bestemmelsen anvendes sjelden, så det er vanskelig å utlede noe generelt om straffutmålingspraksis i slike saker. Som kommisjonen mener departementet at det må være tilstrekkelig med en strafferamme i det nedre sjikt. Den gjeldende strafferammen på fengsel i tre år virker urealistisk høy. Departementet foreslår at strafferammen for svikaktig dobbeltsalg settes til bot eller fengsel inntil to år, dvs. det samme som for ordinært bedrageri. I praksis vil vilkårene i bedrageribestemmelsen ofte være oppfylt, men det kan likevel være hensiktsmessig å anvende den mer spesialiserte dobbeltsalgbestemmelsen. Lik øvre strafferamme legger til rette for dette.

Påtalen for svikaktig dobbeltsalg vil følge den generelle regelen i straffeprosessloven § 62 a slik den vil lyde etter at straffeloven 2005 er satt i kraft, og vil ikke lenger være betinget av at det foreligger påtalebegjæring, sml. straffeloven 1902 § 280.

11.9 Krenkelse av sikkerhetsrett

11.9.1 Gjeldende rett, straffelovkommisjonens skisse og høringsinstansenes syn

Straffeloven 1902 § 278 setter straff for krenkelse av salgspant og annen sikkerhetsrett.

Første ledd rammer rettsstridig forføyning over løsøregjenstand som er beheftet med salgspant. Bestemmelsen dekkes av annet ledd, og har derfor ingen selvstendig rettslig betydning. Den straffbare handlingen etter *annet ledd* er «rettsstridig» å «forføye» over en «fordring» eller «gjenstand» som man eier eller besitter, og som en annen har «pant» eller «annen sikkerhet» i, og ved det påføre eller utsette «noen» for tap.

Begrepene «fordring» og «gjenstand» skal forstås på samme måte som i straffeloven 1902 § 277 om svikaktig dobbeltsalg. Med «pant» menes all slags pant. «Annen sikkerhet» omfatter i hvert fall tilbakeholdsrett. Det er i noen grad omstridt hvilke andre sikkerhetsretter som er vernet.

I motsetning til etter straffeloven 1902 § 277 om svikaktig dobbeltsalg er det ikke et vilkår at disposisjonen må skje ved rettshandel. Både rettslige og faktiske disposisjoner over sikkerhetsobjektet omfattes. Med «rettsstridig» menes at disposisjonen er i strid med de materielle plikter og rettigheter som gjelder for sikkerhetsstillelsen.

I rettspraksis er det slått fast at sikkerhetsretten ikke trenger å ha sivilrettslig rettsvern, men det må være en form for sikkerhetsrett som etter sin art kan få rettsvern på lovfestet eller ulovfestet grunnlag, jf. det panterettslige legalitetsprinsipp i panteloven § 1 – 2 annet ledd for så vidt gjelder pant.

Disposisjonen må «påføre eller utsette» «noen» for tap. Fare for tap er dermed tilstrekkelig.

Skyldkravet er forsett, og strafferammen er bot eller fengsel inntil seks måneder eller inntil tre år ved særdeles skjerpende omstendigheter. Medvirkning er straffbar, jf. § 278 tredje ledd. Påtalen er regulert i § 280 tredje og fjerde ledd. For påtale ved overtredelse av § 278 første ledd kreves fornærmedes begjæring i tillegg til allmenne hensyn. Overtredelser av annet ledd påtales ikke av det offentlige uten fornærmedes begjæring.

Straffelovkommisjonen går inn for å ta inn en bestemmelse som svarer til straffeloven 1902 § 278 annet ledd, jf. delutredning VII side 385-386. Bakgrunnen for at kommisjonen ikke foreslår å videreføre bestemmelsens første ledd, er at denne fremstår som overflødig ved siden av den generelle bestemmelsen i annet ledd. Kommisjonen ber departementet vurdere om sikkerhet i immaterialrettigheter og selskapsandeler bør beskyttes av straffebestemmelsen mot krenkelse av sikkerhetsrett.

Ingen *høringsinstanser* har uttalt seg om innholdet i forslaget, men *Agder lagmannsrett* mener bestemmelsen om krenkelse av sikkerhetsrett bør overføres til kapitlet om kreditorvern.

11.9.2 Departementets vurdering

Departementet går inn for å videreføre straffeloven 1902 § 278.

Til støtte for ikke å videreføre straffeloven 1902 § 278 kan det anføres at den krenkede sikkerhetshaveren, på samme måte som den første kjøperen i dobbeltsalgstilfellene, normalt vil ha et erstatningskrav mot sikkerhetsstilleren, enten på kontraktrettslig grunnlag eller etter alminnelige erstatningsrettslige regler, jf. panteloven § 1 – 8. Straff skal være en subsidiær reaksjon, og derfor forbeholdes tilfeller der andre privat- eller offentligrettslige sanksjoner ikke finnes eller er åpenbart utilstrekkelige, jf. Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) side 92 og delutredning VII side 84. Sikkerhetshaverens krav på erstatning som følge av sikkerhetsstillerens ulovlige disposisjoner over sikkerhetsobjektet, har imidlertid ingen verdi i normaltilfellene der objektet tilhører den personlige skyldneren. Det skyldes at det er nettopp sikkerhetsobjektet som skal sikre sikkerhetshaver dekning når skyldneren ikke er søkegod eller misligholder sin personlige forpliktelse. Et erstatningskrav er i slike tilfeller en lite egnet sanksjon.

For å videreføre straffansvaret for krenkelse av sikkerhetsrett taler det også at ordningen med kreditt mot realsikkerhet er sentral for et sikkert og effektivt omsetningsliv. I tillegg til å verne den skadelidende part i sikkerhetsforholdet, verner straffeloven 1902 § 278 derfor en viktig samfunnsinteresse. Handlingene krenker den tilliten som kredittytelser bygger på, og som sikkerhetshaveren er avhengig av. Tar man bort det strafferettslige vernet mot ulovlig bruk av sikkerhetsobjektet, kan det føre til at kreditorer vil være mer tilbakeholdende med å yte kreditt.

Departementets forslag bygger på straffeloven 1902 § 278 annet ledd, men gir et noe sterkere vern, jf. lovforslaget § 386. Ordlyden i § 278 verner ikke mer moderne sikkerhetsobjekter og sikringsformer som det i dag ikke er noen fornuftig grunn til å holde utenfor.

For det første går departementet inn for at bestemmelsens vern ikke skal være begrenset til sikkerhetsretter i «gjenstander» og «fordringer», men generelt gjelde for sikkerhet i «formuesgoder».

Formålet med straffansvaret tilsier at det avgjørende bør være om det dreier seg om et objektet som har økonomisk verdi, og som rettsgyldig kan pantsettes eller beheftes med annen sikkerhetsrett. Det er for eksempel like god grunn til å beskytte sikkerhetsretter i immaterialrettigheter som sikkerhetsretter i fysiske gjenstander, og det er like god grunn til å beskytte sikkerhetsretter i registrerte finansielle instrumenter (for eksempel aksjer registrert i verdipapirregisteret) som sikkerhetsretter i enkle fordringer og fordringer knyttet til et fysisk verdipapir.

For det annet går departementet inn for at sikringsformen *overdragelse av eiendomsrett til sikkerhet* skal være vernet av bestemmelsen. I dag er det hjemmel for slik sikkerhetsstillelse for enkle pengekrav, jf. panteloven § 4-9 og § 4-10 (factoring) og finansielle instrumenter, jf. lov om finansiell sikkerhetsstillelse § 3, men det er omstridt om krenkelse av en slik sikkerhetsrett rammes av straffeloven 1902 § 278 eller § 277 om svikaktig dobbeltsalg. En overdragelse av eiendomsrett til sikkerhet fremstår utad som en ordinær eiendomsoverdragelse, men mellom partene skal det skje et etteroppgjør om og i tilfellet når det sikrede kravet innfris, jf. panteloven § 4-9. Misligholder debitor betalingsforpliktelsen, beholder sikkerhetshaveren eiendomsretten til sikringsobjektet, med mindre partene har avtalt noe annet. Det vil være mest nærliggende å bedømme rettsstridige disposisjoner over sikringsobjektet i slike tilfeller som et svikaktig dobbeltsalg.

Som nevnt er det omstridt om *arrestrett* er beskyttet etter straffeloven 1902 § 278, i tillegg til etter § 343. Arrest er en form for midlertidig sikring som skal tjene som sikkerhet for et pengekrav, og er regulert i tvisteloven kapittel 32 og 33. Av tvisteloven § 33-7 første ledd fremgår det at arrest medfører at skyldneren mister retten til å råde over de arresterte formuesgoder til skade for arresthaveren. Annet og tredje ledd fastsetter at arrest får rettsvern mot saksøktes rettslige disposisjoner etter reglene for utleggspant i panteloven, men gir ikke vern mot skyldnerens kreditorer eller rett til å kreve tvangsdekning. Som sikringsform er arrest følgelig vesentlig forskjellig fra panterett. Departementet mener derfor at det ikke er naturlig å se rettstridige disposisjoner over formuesgoder det er tatt arrest i, som krenkelse av sikkerhetsrett. Det er ikke dermed sagt at arresthaveren ikke bør være strafferettslig beskyttet mot skyldnerens ulovlige disposisjoner over formuesgodet det er tatt arrest i, men et slikt vern er gitt i straffeloven 2005 § 169. Paragraf 169 viderefører med enkelte endringer straffeloven 1902 § 343, og setter straff blant annet for den som «ulovlig tilintetgjør, skader, skjuler, bortfører eller avhender gods som det er tatt utlegg, hefte, arrest eller beslag i». Selv om denne bestemmelsen er plassert i kapitlet om vern av offentlig myndighet og har som hovedformål å verne mot hindring av tvangsfullbyrding, gir den etter departementets syn arresthaveren tilstrekkelig strafferettslig beskyttelse.

Beslektet med arrest er *heftelse* av siktedes formuesgoder i medhold av straffeprosessloven kapittel 17. Heftelse er et straffeprosessuelt tvangsmiddel som kan besluttes for å sikre fornærmedes krav på erstatning eller oppreisning i en straffesak, eller for å sikre betaling av bot, saksomkostninger og inndragning. Virkningene av hefte er de samme som ved arrest, jf. henvisningen i straffeprosessloven § 219 til tvisteloven § 33-5 til § 33-8. Reglene om heftelse er nærmest aldri brukt, og en krenkelse av slik sikkerhetsrett er derfor ikke særlig praktisk. Etter departementets syn gir straffeloven 2005 § 169 et tilstrekkelig vern også mot krenkelse av heftelse.

Strafferammen for overtredelser av straffeloven 1902 § 278 er bot eller fengsel inntil seks måneder, men fengsel inntil tre år kan anvendes når det foreligger særdeles skjerpende omstendigheter. Det er vanskelig å utlede noe generelt om straffutmålingspraksis. Som Straffelovkommisjonen mener departementet det må være tilstrekkelig med en strafferamme i det nedre sjikt, og anser bot eller fengsel inntil to år som passende. I tråd med departementets generelle utforming av strafferammer i straffeloven 2005 videreføres ikke sidestrafferammen på tre år ved særdeles skjerpende omstendigheter. jf. Ot.prp. nr. 8 (2007–2008) side 19. Forslaget er ikke ment å endre straffutmålingspraksis etter straffeloven 1902 § 278.

Påtalen vil følge den generelle regelen i straffeprosessloven § 62 a slik den lyder etter at straffeloven 2005 er satt i kraft, og vil ikke lenger være betinget av at det foreligger påtalebegjæring, sml. straffeloven 1902 § 280.

11.10 Korrupsjon

11.10.1 Innledning

Straffebudene mot korrupsjon i straffeloven 1902 §§ 276 a til 276 c ble tilføyd ved lov 4. juli 2003 nr. 79.

Bakgrunnen for de nye bestemmelsene var ratifikasjonen av Europarådets strafferettslige konvensjon mot korrupsjon. Straffelovrådet fikk 28. september 2000 i oppdrag å utrede hvilke tilpasninger som var nødvendige for å kunne ratifisere konvensjonen. Straffelovrådet avga sin utredning 18. de-

sember 2002, trykt som NOU 2002: 22 En alminnelig straffebestemmelse mot korrupsjon. Utredningen ble sendt på høring 19. desember samme år. På bakgrunn av høringen fremmet Justisdepartementet forslag til straffebud mot korrupsjon i Ot.prp. nr. 78 (2002–2003) Om lov om endringer i straffeloven mv. (straffebud mot korrupsjon).

Departementet foreslår i proposisjonen her å videreføre straffebudene mot korrupsjon, grov korrupsjon og påvirkningshandel med én endring: Medvirkningstillegget er fjernet. Straffansvar for medvirkning er regulert i den generelle bestemmelsen i straffeloven 2005 § 15. Materielle endringer er ikke tilsiktet.

Straffelovkommisjonens synspunkter i delutredning VII vil i liten grad bli referert her ettersom de nye bestemmelsene ble vedtatt etter at kommisjonen avga sin utredning. Høringsinstansenes syn fremgår av Ot.prp. nr. 78 (2002-2003).

11.10.2 Gjeldende rett

Straffeloven 1902 § 276 a rammer både den som krever, mottar eller aksepterer et tilbud om en utilbørlig fordel, og den som gir eller tilbyr en slik fordel. Handlingen må være begått i anledning stilling, verv eller oppdrag. Bestemmelsen omfatter følgelig både aktiv og passiv korrupsjon i så vel offentlig som privat sektor.

Uttrykket «utilbørlig fordel» innebærer at det må foreligge et klart klanderverdig forhold for at bestemmelsen skal komme til anvendelse, jf. spesialmerknadene til § 276 a i Ot.prp. nr. 78 (2002–2003). Utilbørlighetsstandarden har ikke et fasttømret innhold, men vil variere avhengig av partenes stilling og posisjon og over tid bli påvirket av de dominerende moral- og etikkoppfatninger i samfunnet.

Strafferammen er bot eller fengsel inntil tre år. Også medvirkning til korrupsjon er straffbart.

Grov korrupsjon er regulert i straffeloven 1902 § 276 b. Den øvre strafferammen er fengsel inntil ti år.

Videre er det inntatt et straffebud mot påvirkningshandel i straffeloven 1902 § 276 c. Bestemmelsen rammer både aktiv og passiv påvirkningshandel. I begge tilfelle dreier det seg om en utilbørlig fordel som kreves eller tilbys for å påvirke utføringen av *en annens* stilling, verv eller oppdrag.

Strafferammen er bot eller fengsel inntil tre år. Også medvirkning er straffbar.

Gjeldende rett er mer utførlig fremstilt i merknadene til straffeloven 1902 § 276 a til § 276 c i Ot.prp. nr. 78 (2002–2003).

11.10.3 Departementets vurdering

Straffebestemmelsene mot korrupsjon og påvirkningshandel er forholdsvis nye. I proposisjonen vil derfor departementet bare foreslå en lovteknisk endring: Som følge av at medvirkningsansvaret er regulert i straffeloven 2005 § 15, er det ikke lenger behov for et medvirkningstillegg i de enkelte straffebudene.

Det følger av Europarådets strafferettslige konvensjon mot korrupsjon artikkel 17 at Norge er forpliktet til å ha jurisdiksjonsregler som åpner for at korrupsjonshandlinger som er begått på norsk territorium, skal kunne pådømmes i Norge. Videre gjelder det samme for handlinger begått i utlandet av norsk statsborger eller dersom forholdet involverer en norsk tjenestemann. Etter departementets oppfatning oppfyller straffeloven 2005 § 6 disse konvensjonsforpliktelsene. Det følger av § 6 at straffelovgivningen gjelder for handlinger som Norge etter overenskomster med fremmede stater eller etter folkeretten for øvrig har rett eller plikt til å strafforfølge.

Straffelovkommisjonen foreslår i delutredning VII at vanlig bestikkelse og påvirkningshandel skal kunne straffes med bøter eller fengsel inntil to år, se punkt 9.8.3 side 317. Strafferammen for grov korrupsjon er foreslått satt til fengsel inntil seks år. Etter gjeldende rett er strafferammen bøter eller fengsel inntil tre år for vanlig korrupsjon og for påvirkningshandel. Strafferammen for grov korrupsjon er fengsel inntil ti år.

Etter departementets oppfatning er korrupsjon og påvirkningshandel så vidt alvorlige overtredelser at det etter omstendighetene kan være behov for å reagere med fengsel inntil tre år. Også tilfeller av bestikkelse som ikke anses for å være grove, kan innebære alvorlige tillitsbrudd som taler for en streng reaksjon.

Når det gjelder grov korrupsjon, peker departementet på at søkelyset – både nasjonalt og internasjonalt – de siste årene har vært rettet mot de alvorlige virkningene av korrupsjon. Korrupsjon utgjør en trussel mot rettsstaten, demokratiet, menneskerettighetene og sosial rettferdighet, se Regjeringens handlingsplan mot økonomisk kriminalitet for 2004 til 2007 side 10. De samfunnsskadelige virkningene av korrupsjon taler for at det bør reageres strengere enn mot andre former for økonomisk kriminalitet. I Rt. 2001 side 227 la Høyesterett til grunn at økonomisk utroskap i form av korrupsjon bør straffes strengere enn underslag og andre former for økonomisk utroskap. Det samme må gjelde ved domfellelse for overtredelse av de nye straffebestemmelsene mot korrupsjon. Gjeldende rett bør

videreføres på dette punktet. I spesielt grove korrupsjonssaker kan det derfor være behov for en strafferamme på fengsel inntil ti år.

Straffebestemmelsene mot korrupsjon ble vedtatt for forholdsvis kort tid siden, og straffenivået kan ikke sies å være endelig fastlagt. Domstolene bør derfor ha rom til å fastsette et passende straffenivå for denne typen overtredelser i konkrete saker. Det er for tidlig å vurdere om strafferammene på tre og ti år er realistiske sammenholdt med utmålingspraksis.

På denne bakgrunn foreslår departementet å videreføre maksimumsstraffene på bot eller fengsel inntil tre år for vanlig korrupsjon og påvirkningshandel og fengsel inntil ti år for grov korrupsjon, jf. forslaget til §§ 387 og 388.

11.11 Økonomisk utroskap

11.11.1 Gjeldende rett

Straffeloven 1902 §§ 275 og 276 regulerer straffansvaret for utroskap og grov utroskap. Bestemmelsene rammer den som forsømmer en annens anliggender som han styrer eller har tilsyn med, eller handler mot den annens tarv. Det kreves at lovovertrederens stilling har en viss selvstendig karakter. Høyesterett har gått forholdsvis langt i å anvende straffebudet mot handlinger begått av personer i stillinger med mindre grad av selvstendighet, jf. Rt. 1992 side 1463. Dommen gjaldt en rekke tyverier begått av en vekter i forbindelse med vaktoppdrag. Forholdet ble bedømt som utroskap overfor vaktselskapet. Høyesteretts flertall pekte på at det neppe bør stilles krav om noen høy grad av selvstendighet for den som har i oppdrag å føre tilsyn med en annens anliggender. Den alminnelige oppfatningen om at bestemmelsen bare tar sikte på personer som har en stilling med en viss selvstendig karakter, er mer treffende i forhold til alternativet «styrer» en annens anliggender.

Straffebudet mot utroskap rammer ikke de mer bagatellmessige forgåelsene. Høyesterett synes i praksis å ha lagt avgjørende vekt på om handlingen innebar brudd på interne instrukser eller regler ved vurderingen av om gjerningspersonen har handlet mot fornærmedes tarv, jf. Rt. 1994 side 1555.

Videre kreves det vinnings hensikt eller skadehensikt for domfellelse for utroskap, jf. § 275 første ledd. Vinningen må ha vært uberettiget. Med «uberettiget» menes ikke bare handlinger som er uttrykkelig forbudt ved lov, arbeids- eller oppdragsavtale eller andre bestemmelser. Det omfatter også vinning ved handlinger som ut fra en helhetsvurdering må anses som illojale mot fornærmede, jf. Rt. 1995 side 1536.

Straffen for utroskap er fengsel inntil tre år. Under særdeles formildende omstendigheter kan bot anvendes alene. Straffen for grov utroskap er fengsel inntil seks år, jf. § 276 første ledd. Medvirkning både til utroskap og grov utroskap er straffbar.

Dersom forholdet rammes av straffebestemmelsene mot underslag eller korrupsjon, kommer ikke straffeloven 1902 § 275 til anvendelse, jf. tredje ledd.

Offentlig påtale etter § 275 og § 276 finner ikke sted uten fornærmedes begjæring dersom forbrytelsen er forøvd mot noen av den skyldiges nærmeste, med mindre det kreves av allmenne hensyn, jf. straffeloven 1902 § 280 første ledd. Overtredelse av § 275 påtales ikke i noe tilfelle uten fornærmedes begjæring med mindre den skyldige ved bruk av allmennhetens tillit eller lettroenhet har gjort seg skyldig i forbrytelser mot flere personer eller for øvrig allmenne hensyn krever påtale, jf. § 280 annet ledd.

11.11.2 Straffelovkommisjonens forslag

Straffelovkommisjonen foreslår bestemmelser i § 22-10 og § 22-11 som svarer til straffeloven 1902 §§ 275 og 276, med enkelte endringer, se delutredning VII side 315.

For det første foreslår kommisjonen å innsnevre bestemmelsenes rekkevidde slik at de bare vil omfatte personer med en mer selvstendig stilling enn det som er tilfellet etter gjeldende rett. Straffelovkommisjonen fremholder at straffebudet skal sikre lojal opptreden fra personer som er gitt et særlig ansvar eller vist en særlig tillit. Ifølge kommisjonen vil ofte straffebestemmelsene mot tyveri eller underslag kunne anvendes mot underordnede.

Videre ønsker kommisjonen å få frem at det bare er de alvorligere krenkelsene av prinsipalens interesser som skal rammes. Ved mindre alvorlige overtredelser kan tjenstlige reaksjoner anvendes.

For det tredje foreslår kommisjonen å erstatte kravet til vinnings hensikt med et krav om forsett om å oppnå vinning. Kommisjonen foreslår at alternativet skadehensikt utgår da den anser det for å være lite praktisk.

Endelig foreslår kommisjonen at strafferammen for alminnelig utroskap settes til bot eller fengsel inntil to år, mens grov utroskap skal kunne straffes med fengsel inntil seks år.

11.11.3 Høringsinstansenes syn

Politidirektoratet og *ØKOKRIM* har merknader til bestemmelsene om økonomisk utroskap.

ØKOKRIM går imot Straffelovkommisjonens forslag om å begrense straffebestemmelsens rekkevidde til å gjelde personer med en mer selvstendig stilling enn etter gjeldende rett. Instansen mener det er behov for en bestemmelse som er rettet mot særlig grove tilfeller av lojalitetssvikt. Dersom lovovertrederen er vist en ikke ubetydelig tillit, jf. Rt. 1992 side 1463, bør det ikke kreves at vedkommende har en overordnet stilling. Videre fremholder ØKOKRIM at gode grunner taler for å beholde dagens ordlyd. Den er godt innarbeidet og rekkevidden er trukket opp i rettspraksis.

Politidirektoratet slutter seg til ØKOKRIMs uttalelse.

11.11.4 Departementets vurdering

Departementet mener, i likhet med Straffelovkommisjonen, at betegnelsen «økonomisk utroskap» gir et godt uttrykk for hvilke handlinger straffebudet skal ramme. Alene å bruke «utroskap» kan lett gi umiddelbare assosiasjoner til ulike former for troløshet av ikke-økonomisk art. Overtredelse av straffebudet vil normalt være økonomisk motivert, men det er ikke et vilkår for straffansvar.

Straffelovkommisjonen har foreslått at straffebudet bør begrenses til å ramme lovovertredere med en mer selvstendig stilling. Som redegjort for under punktet om gjeldende rett, har Høyesterett gått forholdsvis langt i å anvende straffebudet mot handlinger begått av personer i stillinger med mindre grad av selvstendighet. Det gjelder først og fremst alternativet «har tilsyn med» i straffeloven 1902 § 275, jf. Rt. 1992 side 1463. De to høringsinstansene som har uttalt seg om spørsmålet, går imot forslaget om å endre gjeldende rett.

Departementet støtter i utgangspunktet kommisjonens synspunkt om at straffebestemmelsene mot økonomisk utroskap skal sikre lojal opptreden fra personer som har et særlig ansvar eller vises en særlig tillit. Disse personene har en spesiell mulighet til å skade den de handler for (prinsipalen). På den annen side kan også personer som fører tilsyn med en annens interesser uten å ha en overordnet stilling, volde slik skade. I Rt. 1992 side 1463 kom Høyesteretts flertall som nevnt til at det ikke burde stilles krav til høy grad av selvstendighet for den som har tilsyn med en annens anliggender. Videre pekte flertallet på det straffverdige som ligger i å tilsidesette tilsynsforpliktelser. Etter departementets oppfatning har også personer som utfører tilsyn uten å ha en overordnet stilling en slik særlig anledning til å skade prinsipalen som taler for straffansvar. Ved bare å straffe vedkommende for tyveri eller underslag, vil en vesentlig og straffverdig side ved overtredelsen falle utenfor straffansvaret.

Når det gjelder alternativet «som han styrer» i straffeloven 1902 § 275, tilsier ordlyden at gjerningspersonen må ha en stilling av en viss selvstendig karakter. Slik synes vilkåret også å være forstått i rettspraksis, se for eksempel Rt. 1976 side 994 og Gulating lagmannsretts dom 20. mars 1996 i sak LG-1995-966. For øvrig kreves det ikke at stillingen er overordnet, så lenge gjerningspersonen har en *selvstendig* stilling, se for eksempel Rt. 1946 side 183.

Etter departementets oppfatning er virkeområdet for bestemmelsen hensiktsmessig avgrenset etter gjeldende rett. Departementet kan ikke se at vektige grunner taler for å heve kravet til selvstendighet. Enkelte handlinger som etter gjeldende rett straffes som utroskap, vil kunne rammes av straffebestemmelsen mot tyveri. Men en del former for utroskap rammes ikke av denne bestemmelsen. Det gjelder for eksempel en bankansatts innvilgelse av lån i strid med bankens retningslinjer. Videre vil det å *forsømme* en annens anliggender sjelden rammes av straffebudene mot tyveri eller underslag. I en del tilfeller vil heller ikke straffebestemmelsen om skadeverk kunne anvendes. Etter departementets oppfatning er det ikke grunn til å avkriminalisere disse handlingene. I tillegg kommer at kravet til selvstendighet i straffeloven 1902 § 275 synes grundig behandlet i rettspraksis, slik at rettstilstanden ikke er særlig tvilsom. Vilkåret bør derfor bare endres hvis gode grunner taler for det.

Videre foreslår Straffelovkommisjonen å få frem at det bare er de alvorligere krenkelsene av prinsipalens interesser som skal rammes – i tråd med gjeldende rett. Departementet er enig med kommisjonen i at det er behov for en språklig modernisering av bestemmelsen. På den annen side er det vanskelig å finne en enkel formulering som markerer straffebudets nedre grense. Etter departementets oppfatning er det ikke grunn til å begrense straffansvaret til «betydelige» eller «vesentlige» krenkelser. Det ville gi inntrykk av en høyere grense for straffansvar enn det er grunnlag for etter gjeldende rett. Departementet ønsker å videreføre rettstilstanden på dette punktet. Etter departementets mening indikerer også forslaget til lovtekst at rent bagatellmessige forhold ikke rammes av bestemmelsen. Gjerningspersonen må ha handlet «mot en annens interesser som han styrer eller har tilsyn med». Det kreves et visst lojalitetsbrudd. Dersom en ansatt i en ledende stilling tar med seg

kontorrekvisita hjem, vil han vanskelig kunne sies å handle mot arbeidsgivers «interesser som han styrer eller har tilsyn med». Videre må det være tale om *uberettiget* vinning. Etter departementets oppfatning vil det være tilstrekkelig å presisere i merknadene at bestemmelsen ikke rammer bagatellmessige tilfeller.

Straffelovkommisjonen foreslår å erstatte kravet til vinnings hensikt med et krav om forsett om å oppnå vinning. Departementet er enig med kommisjonen i at det er tilstrekkelig å kreve forsett om å oppnå vinning. Spørsmålet er nærmere behandlet i kapittel 29 om vern mot vinningslovbrudd og andre krenkelser av eiendomsretten. Departementet kan ikke se at det er et særlig behov for krav til vinnings hensikt i straffebudet mot økonomisk utroskap.

Videre mener departementet som Straffelovkommisjonen at alternativet skadehensikt i straffeloven 1902 § 275 ikke er særlig praktisk. Departementet er ikke kjent med at det har vært anvendt i rettspraksis. På den annen side er økonomisk utroskap begått med forsett om å skade like straffverdig som økonomisk utroskap begått med forsett om å oppnå vinning. Ønsker for eksempel en ansatt i en selvstendig stilling å skade sin arbeidsgiver for å hevne seg etter å ha blitt forbigått, kan det skje ved at han forsømmer sine arbeidsoppgaver. Etter departementets oppfatning bør en slik forgåelse kunne straffes. Andre straffebestemmelser – for eksempel straffebudet mot skadeverk – vil sjelden kunne få anvendelse på et slikt forhold. Er det tale om en alvorlig overtredelse, vil det heller ikke være tilstrekkelig å reagere tjenstlig. På denne bakgrunn finner departementet grunn til å videreføre skadealternativet i forslaget til straffebestemmelse mot økonomisk utroskap.

Medvirkningstillegget i straffeloven 1902 § 275 annet ledd tredje punktum og § 276 første ledd tredje punktum videreføres ikke, ettersom det i straffeloven 2005 er tatt inn en generell bestemmelse om medvirkning i § 15.

Departementet mener som Straffelovkommisjonen at en strafferamme på bot eller fengsel inntil to år for vanlig økonomisk utroskap er tilstrekkelig. Rettspraksis om vanlig økonomisk utroskap er begrenset, men det kan synes som om det normalt reageres med en kortere betinget eller ubetinget fengselsstraff, se for eksempel Rt. 1993 side 727 (90 dager betinget). Departementet kan på denne bakgrunn vanskelig se at det kan være behov for en høyere strafferamme enn bot eller fengsel inntil to år for vanlig økonomisk utroskap. Videre bør strafferammen være den samme som for vanlig bedrageri og underslag. Forslaget er ikke ment å skulle endre straffutmålingspraksis.

For grov økonomisk utroskap, foreslår departementet i likhet med Straffelovkommisjonen, å videreføre strafferammen etter gjeldende rett. Strafferammen på fengsel inntil seks år er ikke urealistisk høy, se for eksempel Rt. 1998 side 1354 der tiltalte ble idømt fem år og seks måneder fengsel. Videre er det grunn til å operere med samme strafferamme som ved grovt bedrageri og underslag.

Påtalereglene er endret i straffeloven 2005. Av ny § 62 a i straffeprosessloven følger det at den offentlige påtalemyndighet skal påtale straffbare handlinger når ikke annet er bestemt ved lov. I annet ledd er det gjort unntak for overtredelse av straffebud med en strafferamme på to år eller lavere: I slike saker forutsetter påtale at allmenne hensyn tilsier det. Ordningen med påtalebegjæring fra den fornærmede er opphevet. Påtalereglene for økonomisk utroskap vil derfor i alle tilfelle måtte endres. Spørsmålet blir om det er grunn til å gjøre unntak fra hovedregelen i § 62 a første ledd.

Etter de nye reglene vil påtale ved vanlig økonomisk utroskap som etter lovforslaget har en strafferamme på fengsel inntil to år forutsette at allmenne hensyn krever det. Ved vurderingen av om allmenne hensyn tilsier påtale, skal det blant annet legges vekt på om den fornærmede ønsker det, jf. straffeprosessloven § 62 a annet ledd annet punktum. Etter gjeldende rett påtales som hovedregel ikke overtredelse av straffeloven 1902 § 275 uten fornærmedes begjæring, jf. § 280. Etter departementets oppfatning gir § 62 a annet ledd annet punktum fornærmede tilstrekkelig innvirkning på spørsmålet om vanlig økonomisk utroskap skal påtales.

Når det gjelder grov økonomisk utroskap, er gjeldende rett i samsvar med reglene i § 62 a med ett unntak. Etter gjeldende rett finner ikke påtale sted uten fornærmedes begjæring når forbrytelsen er forøvd mot noen av den skyldiges nærmeste, men mindre det kreves av allmenne hensyn, jf. straffeloven 1902 § 280 første ledd. Etter departementet oppfatning bør det i alle tilfelle være ubetinget offentlig påtale for grov økonomisk utroskap. Det er ikke grunn til å gjøre unntak fra hovedregelen i straffeprosessloven § 62 a om ubetinget offentlig påtale. Reglene om påtale i straffeloven 1902 § 280 foreslås ikke videreført.

Straffelovkommisjonen har i utredningen tatt opp spørsmålet om hvorvidt bestemmelsene i aksjeloven § 19-2 og allmennaksjeloven § 19–2 bør tas inn i straffeloven og utvides til også å gjelde andre foretaksformer. Etter disse bestemmelsene kan medlemmer av styret, daglig leder, revisor og uavhengig sakkyndig som viser grov uforstand under utførelsen av sitt verv, straffes. Straffen er bot eller under skjerpende forhold fengsel inntil ett år.

Spørsmålet ble opprinnelig reist da forslaget til aksjelov og allmennaksjelov ble fremmet, se spesialmerknadene til § 19-2 i Ot.prp. nr. 23 (1996-97) side 182. Departementet uttalte der at det kan være aktuelt med en generelt utformet bestemmelse i straffeloven, og at spørsmålet eventuelt bør vurderes i forbindelse med Straffelovkommisjonens arbeid. Straffelovkommisjonen foreslo at bestemmelsene bør få virke en stund før man tar stilling til behovet for å innføre en tilsvarende generell regel.

Departementet slutter seg til kommisjonens vurdering. Departementet er ikke kjent med at det er tatt ut tiltale om brudd på aksjeloven § 19-2 eller allmennaksjeloven § 19-2. Departementet har følgelig ikke grunnlag for å vurdere hvorvidt bestemmelsene virker etter sin hensikt (utover at de så vidt vites aldri har vært anvendt) og om det kan være behov for tilsvarende regler for andre foretaksformer. Til forskjell fra bestemmelsene om økonomisk utroskap er det etter disse straffebestemmelsene i aksjelovgivningen ikke noe vilkår om uberettiget vinning eller skade. Departementet antar at det kan være behov for å kunne reagere strafferettslig mot grov uforstand ved utførelsen av oppgaver som styremedlem, daglig leder, revisor eller uavhengig sakkyndig for et aksjeselskap. Men en slik straffebestemmelse bør neppe innpasses i straffeloven. Som redegjort for i Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) side 54 til 55 er hvor alvorlig et straffbart forhold er et sentralt moment i vurderingen av om et straffebud skal plasseres i spesiallovgivningen eller i straffeloven. Strafferammen i aksjeloven § 19-2 og allmennaksjeloven § 19-2 indikerer at det ikke er tale om en særlig alvorlig forgåelse.

Etter dette finner departementet grunn til å la bestemmelsene i aksjeloven og allmennaksjeloven få virke noe lenger før det tas endelig stilling til om det er behov for et generelt straffebud mot grov uforstand for visse persongrupper i foretak.

11.12 Regnskapsovertredelser

11.12.1 Innledning

Det er tatt inn straffebestemmelser mot regnskapsovertredelser i både regnskapsloven, bokføringsloven og straffeloven 1902 § 286. Departementet foreslår å oppheve straffebestemmelsene i regnskapsloven og i bokføringsloven slik at straffansvaret for regnskapsovertredelser alene reguleres i straffeloven.

11.12.2 Gjeldende rett

Regnskapsovertredelser kan straffes både etter straffeloven 1902 § 286, regnskapsloven 17. juli 1998 nr. 56 § 8-5 og bokføringsloven 19. november 2004 nr. 73 § 15.

Straffeloven 1902 § 286 rammer forsettlige og uaktsomme overtredelser av reglene om bokføring, dokumentasjon av regnskapsopplysninger, årsregnskap, årsberetning og regnskapsoppbevaring fastsatt i lov eller forskrift. Strafferammen er bøter eller fengsel inntil ett år eller begge deler. Dersom særlig skjerpende omstendigheter foreligger, er strafferammen fengsel inntil tre år.

Regnskapsloven § 8-5 første ledd rammer forsettlig og uaktsom vesentlig overtredelse av regnskapsloven og forskrift gitt i medhold av loven. Strafferammen er bøter eller fengsel inntil tre år. Dersom det foreligger særlig skjerpende omstendigheter, kan fengsel inntil seks år idømmes. Videre er medvirkning straffbar. Etter annet ledd er også mindre overtredelser straffbare. Strafferammen er her bøter eller fengsel inntil tre måneder. Også medvirkning er straffbar. Etter tredje ledd forhøyes strafferammen ved gjentakelse. Videre suspenderes foreldelsesfristen i visse tilfelle, jf. femte ledd.

Straffebudet i bokføringsloven er en videreføring av regnskapsloven § 8-5. Bestemmelsen rammer overtredelser av loven og forskrifter gitt i medhold av loven.

Straffeloven 1902 § 286 har et videre virkefelt enn regnskapsloven § 8-5 i den forstand at straffebestemmelsen også rammer overtredelser av regnskapsregler i annen spesiallovgivning enn regnskapsloven med forskrifter. Samtidig gjelder bestemmelsen bare de mer alvorlige overtredelsene, idet den oppstiller et vesentlighetsvilkår.

11.12.3 Straffelovkommisjonens forslag

Straffelovkommisjonen peker på at regnskapsloven § 8-5 har tilnærmet samme innhold som straffeloven 1902 § 286, og foreslår å oppheve bestemmelsen i regnskapsloven, se delutredning VII side 316. Bokføringsloven ble først vedtatt i 2004 og er ikke kommentert av kommisjonen.

Straffelovkommisjonen foreslår å ta inn straffebestemmelsene mot regnskapsovertredelse, grov regnskapsovertredelse og grovt uaktsom regnskapsovertredelse i lovforslaget § 22-15 til § 22-17. I tråd med sitt hovedsynspunkt fremholder kommisjonen at vanlig uaktsomhet ikke bør strafflegges, se utredningen side 87 til 88.

Videre foreslår kommisjonen en strafferamme i det lavere sjiktet for vanlige og uaktsomme overtredelser og bot eller fengsel i inntil tre år for grove overtredelser. Kommisjonen fremholder at det er en klar forskjell i straffverdighet mellom regn-

skapssvikt og grove økonomiske forbrytelser. Strafferammene bør følgelig ikke ligge på det alminnelige nivået for økonomisk kriminalitet.

Kommisjonen fremholder at ikke vesentlige overtredelser ikke bør straffelegges. Den foreslår følgelig ikke å videreføre bestemmelsen i regnskapsloven § 8-5 annet ledd.

11.12.4 Høringsinstansenes syn

Fire av høringsinstansene har merknader til bestemmelsene om regnskapsovertredelser. Både *Finansdepartementet, Politidirektoratet, Skattedirektoratet* og *ØKOKRIM*, går inn for å videreføre strafferammene i regnskapsloven § 8-5.

Finansdepartementet peker på at regnskapene kan være viktig bevis i saker om økonomisk kriminalitet. Strafferammen for regnskapsovertredelser bør derfor være den samme som for økonomiske forbrytelser slik at det ikke lønner seg å ødelegge regnskaper for å få lavere straff.

Finansdepartementet har ikke merknader til at straffansvaret for regnskapsovertredelser reguleres i straffeloven, men foreslår en henvisning fra regnskapsloven og bokføringsloven til straffeloven.

Skattedirektoratet peker på at økonomisk kriminalitet ofte forsøkes skjult i regnskaper. Strafferammen bør følgelig ikke senkes. Videre fremholder denne instansen at skyldkravet ikke bør skjerpes fra simpel til grov uaktsomhet.

ØKOKRIM minner om at høye strafferammer for regnskapsovertredelser anses for å være et nyttig virkemiddel i kampen mot økonomisk kriminalitet. Videre peker ØKOKRIM på at brudd på regnskapslovgivningen kan få alvorlige samfunnsøkonomiske og privatøkonomiske skadevirkninger, som for eksempel i den såkalte Enron-saken i USA i 2001.

Politidirektoratet slutter seg til ØKOKRIMS uttalelse.

11.12.5 Departementets vurdering

Departementet slutter seg til Straffelovkommisjonens hovedsynspunkt om at det ikke er nødvendig å regulere straffansvaret for regnskapsovertredelser både i straffeloven og i regnskapslovgivningen. Etter gjeldende rett er gjerningsbeskrivelsene i de nevnte bestemmelsene langt på vei overlappende. Slike doble hjemler for straff bør etter departementets oppfatning unngås. De kan virke unødig forvirrende og kompliserer regelverket.

Regnskapsovertredelser kan være alvorlige straffbare handlinger. For eksempel kan manipulering av regnskapsinformasjon i foretak få alvorlige konsekvenser. Det taler for å regulere straffansvaret i straffeloven, se Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) side 54 til 55. Ingen av høringsinstansene har gått imot å regulere straffansvaret for regnskapsovertredelser alene i straffeloven. På denne bakgrunn foreslår departementet at straffebestemmelsene mot regnskapsovertredelser plasseres i straffeloven (lovforslaget §§ 392 og 393) og at bestemmelsene i regnskapsloven og i bokføringsloven oppheves. Departementet foreslår av informasjonshensyn å ta inn en henvisning til straffelovens bestemmelser i regnskapsloven og i bokføringsloven.

Når straffebestemmelsene mot regnskapsovertredelser i spesiallovgivningen foreslås opphevet, oppstår flere spørsmål.

Straffelovkommisjonen foreslår å avkriminalisere de ikke vesentlige overtredelsene av regnskapslovgivningen. Etter straffeloven 1902 § 286 er bare vesentlige tilsidesettelser straffbare, mens også ikke vesentlige overtredelser straffes etter regnskapsloven § 8-3 annet ledd og bokføringsloven § 15 annet ledd.

En avkriminalisering av ikke vesentlige overtredelser vil innebære at ikke enhver tilsidesettelse av regnskapsloven og bokføringsloven kan medføre straffansvar. Det følger av forarbeidene til straffeloven 1902 § 286 at bestemmelsen skal reserveres for de mer alvorlige bruddene og at det ikke er meningen å ramme bagatellmessige forhold, se Innst. O. nr. 5 (1979-80) side 2. Avgjørende for vesentlighetsvurderingen er blant annet virksomhetens art, overtredelsens omfang og de mulige økonomiske konsekvensene av overtredelsen. Etter rettspraksis anses for eksempel brudd på innsendingsplikten i regnskapsloven § 8-2 for å være en ikke vesentlig feil. I avgjørelsen inntatt i Rt. 2005 side 1269 ble styreleders og daglig leders unnlatelse av å sende årsregnskap, årsberetning og revisjonsberetning for ett år til Regnskapsregisteret subsumert under regnskapsloven § 8-5 annet ledd første punktum. Ved denne typen overtredelser kan forsinkelsesgebyr ilegges, jf. regnskapsloven § 8-3. Ett annet eksempel på overtredelse av regnskapslovgivningen som ble ansett for ikke å være vesentlig, finnes i Gulating lagmannsretts dom 8. desember 2006 i sak LG-2006-115151. Domfelte hadde samlet bilag i nærmere ti år, men ikke ført regnskap etter loven. Den totale omsetningen i hele perioden var på om lag 5,5 millioner kroner. Regelbruddene ble ikke begått med sikte på å oppnå vinning og ingen tredjepersoner hadde lidt økonomisk tap. Eidsivating lagmannsretts dom 3. november 2005 i sak LE-2005-57298 gjaldt unnlatelse av å utarbeide og sende inn årsregnskap og årsrapport for to år og unnlatelse av å sende inn revisjonsberetninger til

Regnskapsregisteret. Lagmannsretten vurderte forholdet som en ikke vesentlig overtredelse.

Rettspraksis viser etter departementets oppfatning at også overtredelser av regnskapslovgivningen som ikke fremstår som rent bagatellmessige forgåelser, blir klassifisert som ikke vesentlige overtredelser. Etter Straffelovkommisjonens forslag skal slike overtredelser ikke lenger være belagt med straff. Dette vil etter departementets syn være å gå for langt. Med den gjeldende forståelsen av hva som er et vesentlig lovbrudd, vil det medføre at relativt alvorlige overtredelser, som for eksempel unnlatt bokføring i visse tilfeller, ikke kan straffes. Det er en risiko for at en slik endring vil føre til at for eksempel bokføringsplikten oftere vil bli satt til side enn i dag. For departementet har valget stått mellom enten å videreføre et straffansvar for enhver overtredelse av regnskapslovgivningen, eller å fastsette en terskel for straffansvar som er lavere enn det som følger av vesenlighetskravet som Straffelovkommisjonen foreslår, men som er så høy at ikke enhver form for overtredelse av regnskapsloven og bokføringsloven skal kunne straffes. Det siste kan for eksempel oppnås ved å stille som vilkår for straff at overtredelsen er «betydelig» eller «alvorlig».

I praksis forfølges ikke de mer bagatellmessige overtredelsene, som for eksempel bokføring av et ubetydelig beløp uten bilag. Etter departementets oppfatning er det ikke grunn til å forfølge enhver overtredelse med straff. Dette kan tale for at straffansvaret bør reserveres for de mer alvorlige forgåelsene, se Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) side 82 til 93. På den annen side knytter det seg klare ulemper til å innføre en høyere terskel for straffansvar. En slik endring kan utilsiktet bli oppfattet av de regnskapspliktige som et signal om at bokføringsplikten er mindre viktig enn før, og det vil – iallfall i en overgangsperiode – herske usikkerhet om hvor grensen for det straffbare går, noe som kan innby til spekulasjon og tilsidesettelse av reglene. Departementet har lagt avgjørende vekt på at det på dette området er lite ønskelig å komplisere rettstilstanden ytterligere, og følger ikke opp forslaget om å avkriminalisere mindre alvorlige brudd på regnskapslovgivningen. Etter forslaget vil det som i dag være opp til påtalemyndigheten å avgjøre hvilke brudd på denne lovgivningen som er alvorlige nok til at de bør bli gjenstand for strafforfølgning.

For det annet foreslår departementet et straffebud mot grov regnskapsovertredelse. Etter gjeldende rett heves strafferammen både etter regnskapsloven, bokføringsloven og straffeloven 1902 § 286 dersom det foreligger særlig skjerpende omstendigheter. For å oppnå en mest mulig helhetlig utforming av straffeloven, bør økningen i strafferammen reguleres i form av et eget straffebud mot grov overtredelse. Tilsvarende bestemmelser foreslås for eksempel for bedrageri, økonomisk utroskap og underslag.

Videre foreslår Straffelovkommisjonen å endre skyldkravet fra vanlig (simpel) til grov uaktsomhet. Departementet slutter seg til kommisjonens utgangspunkt om at det, dersom uaktsomhet skal være tilstrekkelig for straff, normalt bør stilles krav om grov uaktsomhet, se Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) side 115. Det foreligger imidlertid enkelte særegne omstendigheter ved regnskapsovertredelsene som taler for å opprettholde et straffansvar for vanlig uaktsomhet. Et straffvilkår om grov uaktsomhet kan lede til en uønsket ansvarspulverisering fordi det gjennomgående er slik at mange personer er involvert i regnskapsføringen – den daglige ledelsen i virksomheten, interne og eksterne regnskapsførere, revisorer og et eventuelt styre. I enkelte virksomheter gjøres det dessuten utstrakt bruk av stråmenn, noe som gjør ansvarsforholdene enda mer uklare. Et krav om grov uaktsomhet, slik dette er definert i straffeloven 2005 § 23, kan i praksis lede til et for uthult straffansvar. Det er grunn til å stille strenge krav til at den regnskapspliktige lojalt følger regelverket. Departementet går derfor inn for at vanlig uaktsomhet fortsatt skal kunne lede til straff, se forslaget til § 394. Det vil neppe være noe alternativ å nøye seg med straff i tilfelle av grov uaktsomhet og overtredelsesgebyr eller lignende ikke strafferettslige reaksjoner mot tilfelle av uaktsomhet. Dersom påtalemyndigheten tar ut tiltale mot grov uaktsomhet, men retten frifinner fordi den bare finner vanlig uaktsomhet bevist, vil forbudet mot dobbelt strafforfølgning i EMK protokoll 7 artikkel 4 trolig gjøre at det ikke er adgang til etter frifinnelsen å ilegge overtredelsesgebyr for uaktsom overtredelse.

Et særskilt spørsmål er om reglene om suspensjon av foreldelsesfristen i straffeloven § 68 a, regnskapsloven § 8-5 fjerde ledd og bokføringsloven § 15 fjerde ledd skal videreføres i ny straffelov. Etter gjeldende rett løper ikke foreldelsesfristen under konkurs og gjeldsforhandling etter loven. Fristen kan ikke suspenderes i mer enn fem år.

Gode grunner taler for å videreføre regelen om suspensjon av foreldelsesfristen. Når en skyldners bo er under fellesforfølgning, blir straffbare forhold gjennomgående avdekket på et sent stadium av fellesforfølgningen, se Ot.prp. nr. 37 (2003–2004) side 69.

I straffeloven 2005 § 90 er det tatt inn en bestemmelse om suspensjon av foreldelse under konkurs og gjeldsforhandling for straffbare forhold

som omfattes av lovens bestemmelser om forbrytelser i gjeldsforhold. Det fremgår av merknadene til bestemmelsen at departementet siktet til de forbrytelsene som omfattes av kapittel 27 i straffeloven 1902 om forbrytelser i gjeldsforhold – blant annet § 286 om overtredelser av regnskapslovgivningen, se Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) side 477 til 478. Videre forutsatte departementet at virkeområdet til § 90 vil bli nærmere klarlagt i forbindelse med arbeidet med straffelovens spesielle del, og at det vil bli foreslått tatt inn henvisninger til de aktuelle lovbestemmelsene. Departementet foreslår derfor å ta inn en henvisning til lovforslaget §§ 392 til 394 i straffeloven 2005 § 90.

Etter straffeloven 1902 § 287 annet ledd første punktum straffes medvirkning til overtredelse av § 286. Også etter regnskapsloven § 8-5 første ledd tredje punktum og bokføringsloven § 15 første ledd tredje punktum straffes medvirkning. I straffeloven 2005 § 15 heter det at et straffebud også rammer den som medvirker til at straffebudet brytes, når ikke annet er bestemt. Departementet kan ikke se grunn til å gjøre unntak fra hovedregelen om medvirkningsansvar for regnskapsovertredelser. Straffansvaret bør for eksempel kunne omfatte revisor eller regnskapsfører som bidrar til regnskapsovertredelsen og personer som utsteder uriktig dokumentasjon, se Ot.prp. nr. 42 (1997-98) side 210.

Den øvre strafferammen for vesentlige overtredelser er i dag inntil tre års fengsel etter regnskapsloven § 8-5 og bokføringsloven § 15 og inntil ett års fengsel etter straffeloven 1902 § 286.

Som hovedregel idømmes ubetinget fengsel ved vesentlige overtredelser av regnskapslovgivningen, se for eksempel Rt. 2005 side 158 med henvisninger. Departementet anser imidlertid en øvre strafferamme på fengsel i tre år som høy. Den gjennomsnittlige straffen for vesentlige regnskapsovertredelser, når det ikke foreligger særlig skjerpende omstendigheter, er ubetinget fengsel i rundt 30 til 90 dager. Strafferammen på inntil ett års fengsel i straffeloven 1902 § 286 nyttes i liten grad fullt ut, og det gjelder i enda større grad strafferammen på inntil tre år fengsel i regnskapsloven og bokføringsloven. I alvorlige tilfeller der det kan være aktuelt å reagere med fengsel i mer enn ett år for overtredelse av regnskapslovgivningen, antar departementet at overtredelsen regelmessig vil anses for å være grov. I tillegg kommer reglene om forhøyelse av lengstestraffen ved sammenstøt av lovbrudd og gjentakelse i straffeloven 2005 § 79.

Departementet kan på denne bakgrunn vanskelig se noe behov for en høyere øvre strafferamme enn bøter eller fengsel inntil to år for en vanlig regnskapsovertredelse. En slik strafferamme faller sammen med forslaget til strafferamme for brudd på de fleste vinningslovbrudd. Forslaget om en slik strafferamme er ikke ment å endre straffutmålingspraksis.

I regnskapsloven § 8-5 første ledd annet punktum, bokføringsloven § 15 første ledd annet punktum og straffeloven 1902 § 286 forhøyes strafferammen dersom det foreligger særlig skjerpende omstendigheter. I likhet med Straffelovkommisjonen mener departementet at dette straffalternativet bør videreføres i form av en bestemmelse om grov regnskapsovertredelse. Departementet tar ikke sikte på å endre terskelen for når det foreligger særlig skjerpende omstendigheter, det vil si når en overtredelse skal anses for å være grov. Departementet er i tvil om strafferammen for grov overtredelse bør settes til fengsel inntil seks år, som i regnskapsloven og bokføringsloven, eller inntil tre år, som i straffeloven 1902.

Samtlige høringsinstanser som uttalte seg om spørsmålet, gikk imot Straffelovkommisjonens forslag om en øvre strafferamme på inntil tre års fengsel.

I likhet med Straffelovkommisjonen mener departementet at regnskapsovertredelser i seg selv ikke kan sies å være like alvorlige forgåelser som for eksempel bedrageri og underslag. På den annen side kan regnskapsmanipulasjon få alvorlige følger både for de direkte berørte og andre. Korrekt regnskapsføring har stor betydning for blant annet investorer og långivere. Videre er det grunn til å legge en viss vekt på at grove regnskapsovertredelser kan benyttes til å skjule alvorlig økonomisk kriminalitet. Det kan tale for at strafferammen bør være den samme som for eksempel for grovt underslag og grovt bedrageri. Ellers vil det kunne «lønne seg» å la være å føre regnskaper eller å destruere regnskaper i ettertid for å unngå strafforfølgning for andre lovbrudd med høyere strafferamme. Erfaring fra enkelte saker har vist at uriktig finansiell informasjon i regnskapene i vesentlig grad kan forlede regnskapsbrukere på en måte som kan føre til store tap. Regnskapsmanipulasjon svekker også tilliten til finansiell rapportering. Slik tillit har stor betydning for transaksjonskostnadene i næringslivet og utgjør et vesentlig samfunnshensyn. At en strafferamme på seks år normalt ikke vil bli anvendt, er ikke avgjørende all den tid det kan tenkes svært alvorlige saker der maksimalstraffen vil bli idømt. Departementet går derfor inn for en øvre strafferamme for grov regnskapsovertredelse på fengsel inntil seks år.

Reglene om forhøyelse av strafferammen ved gjentakelse i regnskapsloven § 8-5 tredje ledd og bokføringsloven § 15 tredje ledd foreslås ikke vide-

reført. Det er tatt inn en generell regel om forhøyelse av strafferammen ved gjentakelse i straffeloven 2005 § 79 første ledd.

11.13 Bestemmelser som ikke foreslås videreført

Som kommisjonen foreslår departementet ikke å videreføre straffeloven 1902 § 273 (prissvindel) eller § 280. Den særskilte påtaleregelen i § 280 blir erstattet av de generelle påtalereglene i straffeprosessloven, og § 273 er lite brukt og dekkes i hovedsak opp av verdipapirhandelloven § 3-8 (markedsmanipulasjon), lovforslaget § 371 (bedrageri) og bestemmelser i markedsføringsloven, jf. delutredning VII side 411.

12 Kreditorvern

12.1 Oversikt

I kapittel 31 foreslås bestemmelser om straff for visse illojale disposisjoner i tilknytning til gjeldsforhold. Felles for straffebudene er at de har som formål å verne kreditorers økonomiske interesser. Kapitteloverskriften gjenspeiler dette og følger opp Straffelovkommisjonens forslag i delutredning VII side 386 flg.

Bestemmelsene rammer tre hovedgrupper av handlinger: Boforringelse, kreditorbegunstigelse og eksekusjonshindring. Boforringelse er en fellesbetegnelse på handlinger som reduserer fordringshavernes mulighet for å få dekning for sine krav, enten som følge av at skyldnerens aktiva reduseres eller fordi skyldnerens passiva økes. Betegnelsen dekker også andre situasjoner enn der skyldneren allerede er slått konkurs slik at det foreligger et konkursbo. Kreditorbegunstigelser er handlinger som fører til at én eller flere kreditorer får dekning på de andre kreditorenes bekostning. Eksekusjonshindring foreligger når skyldneren hindrer en kreditor i å gjennomføre enkeltforfølging av sitt krav.

De fleste straffebudene i kapittel 31 verner kreditorfellesskapet, det vil si gruppen av alminnelige, usikrede kreditorer med dividendekrav i konkurs. Forslaget til §§ 403 og 405 om eksekusjonshindring verner imidlertid enkeltforfølgende kreditorer.

Også andre straffebestemmelser kan tenkes å ramme skyldners illojale handlinger, særlig bestemmelser om vinningslovbrudd, bedrageri, skattesvik og annen økonomisk kriminalitet. Rettsstridige handlinger i forbindelse med stiftelse av gjeld faller utenfor kapitlet om kreditorvern, men kan rammes av andre straffebud, eksempelvis bedrageribestemmelsene.

Kapitlet svarer til Straffelovkommisjonens utkast til kapittel 33 om kreditorvern og erstatter straffeloven 1902 kapittel 27 – Forbrydelser i Gjeldsforhold m.m. Alle straffebudene i straffeloven 1902 kapittel 27 foreslås videreført, men slik at straffebudet mot vesentlig regnskapsovertredelse, straffeloven 1902 § 286, foreslås plassert i kapittel 21 om vern av tillit som §§ 392 til 394.

Kapitlet er – i likhet med straffeloven 1902 kapittel 27 – bygd opp slik at straffebudene er forsøkt plassert kronologisk i samsvar med gangen ved kreditorforfølgning, som til slutt kan munne ut i en konkursbehandling. Det er likevel slik at tidspunktet for mulige lovbrudd kan variere, for eksempel slik at kreditorbegunstigelse kan skje både før og etter en eventuell eksekusjonshindring.

De handlinger som er straffbare etter straffeloven 1902 kapittel 27 og forslaget til kapittel 31, er illojale og klanderverdige handlinger som medfører økonomisk tap eller fare for slikt tap for kreditorene. Handlingene bidrar til å undergrave den tilliten som kredittytelser bygger på, og som alle som søker kreditt er avhengige av. Som det er gjort rede for i Ot.prp. nr. 37 (2003–2004) om lov om endringer i straffeloven mv. (forbrytelser i gjeldsforhold) side 12–13, er det behov for straffebud til vern om kreditorers interesser, blant annet fordi andre sanksjoner ikke er tilstrekkelige overfor så alvorlige handlinger. I situasjoner hvor skyldnerens illojale handlinger rammer kreditorene hardest, vil erstatningsrettslige ansvarsregler ha liten verdi fordi debitor ikke er søkegod. Strafflegging av de handlinger som kapittel 31 omhandler er derfor i samsvar med de prinsipper for kriminalisering som fremgår av Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) side 82 flg.

Kapitlet om forbrytelser i gjeldsforhold i straffeloven 1902 ble revidert i 2004 (se nærmere om revisjonen under punkt 12.2 nedenfor). Departementet foreslår i all hovedsak å videreføre gjeldende rett slik rettstilstanden er etter revisjonen. Det foreslås imidlertid enkelte lovtekniske endringer, både som en følge av endringene i den alminnelige delen i straffeloven 2005, og for å oppfylle målet om å gi den spesielle delen i straffeloven 2005 en helhetlig struktur. Det siste er årsaken til at grove og grovt uaktsomme formues- og boforringelser foreslås regulert i egne straffebud. Det foreslås også at eksekusjonshindring og formuesforringelse ved insolvens mv., som i dag er samlet i straffeloven 1902 § 283, blir regulert i hver sine bestemmelser. Det antas at et skille vil forenkle hver av bestemmelsene og gjøre dem lettere å lese.

Departementet foreslår også at strafferammene for formues- og boforringelser som ikke er grove, for grovt uaktsomme formues- og boforringelser, og for forsettlig og grovt uaktsom eksekusjonshindring justeres (se punkt 12.5.2). Bakgrunnen for dette er særlig at strafferammene for illojale dispo-

sisjoner i gjeldsforhold bør samsvare med rammene for handlinger med tilnærmet samme straffverdighet. Ved forslaget til strafferammer i kapittel 31 har departementet særlig sett hen til strafferammene som foreslås i kapittel 27 om vern mot vinningslovbrudd og liknende krenkelser av eiendomsretten. Nedjusteringene vil for øvrig også her medføre at strafferammene fremstår som mer realistiske tak for utmålingen. Det er ikke ment at justeringene av strafferammene skal føre til en mildere straffutmåling enn det som følger av rettspraksis i dag.

Siden bestemmelsene i straffeloven 1902 kapittel 27 ble vedtatt i sin nåværende form så sent som i 2004, har ikke departementet foretatt noen fullstendig ny gjennomgåelse av reglene nå. Isteden redegjøres det for hovedtrekkene i lovrevisjonen under punkt 12.2, før det gis en oversikt over de enkelte straffebudene under punkt 12.3. Spørsmål som krever en særlig drøftelse i forbindelse med den nye straffeloven, behandles i punktene 12.4 og 12.5.

Ingen *høringsinstanser* har uttalt seg om Straffelovkommisjonens utkast til et kapittel om kreditorvern i den nye straffeloven, jf. NOU 2002: 4 side 386 flg. *Advokatforeningen* viste uttrykkelig til sin uttalelse til forslaget som ble sendt på høring i 2000 og fulgt opp i 2004. Når det i det følgende vises til høringsinstansenes syn, gjelder henvisningen uttalelsene under høringen i 2000, som det er gjort rede for i Ot.prp. nr. 37 (2003–2004).

12.2 Revisjonen av straffeloven 1902 kapittel 27 i 2004

Straffeloven 1902 kapittel 27 ble revidert ved lov 25. juni 2004 nr. 50 om endringer i straffeloven mv. (forbrytelser i gjeldsforhold). Forarbeidene til lovrevisjonen er Straffelovrådets utredning NOU 1999: 23 Forbrytelser i gjeldsforhold, Straffelovkommisjonens delutredning VII, Ot.prp. nr. 37 (2003–2004) og Innst. O. nr. 73 (2003–2004).

Formålet med lovendringene var å gjøre bestemmelsene enklere å praktisere slik at de kunne bidra til mer effektiv bekjempelse av økonomisk kriminalitet. For det første ble det økonomiske vilkåret i flere av bestemmelsene omformulert og utvidet til også å omfatte handlinger begått i en situasjon hvor skyldneren står i påtakelig fare for å bli insolvent. For det annet ble det innført et unntak fra kravet om bevis for insolvens i tilfeller av formuesforringelser forut for lovbestemt fellesforfølgning, dersom problemene med å fastslå insolvens skyldes en forsettlig eller grovt uaktsom overtredelse av regnskapsbestemmelser. For det tredje ble det i straffeloven innført en egen foreldelsesregel for forbrytelser i gjeldsforhold. For det fjerde ble straffansvaret for uforsvarlige økonomiske disposisjoner begrenset til tilfeller hvor handlingen har medført betydelig tap for kreditorene, og medvirkningsansvaret for kreditorer som mottar oppgjør for uforfalt gjeld ble begrenset til tilfeller hvor det er benyttet utilbørlige midler. For det femte ble skyldkravene forenklet, se om dette nedenfor under punkt 12.4. Endelig ble strukturen i kapitlet endret ved at straffebudene ble plassert «kronologisk» etter gangen ved kreditorforfølgning, og enkelte strafferammer ble justert, se om dette under punkt 12.5.

Endringene trådte i kraft 1. oktober 2004. Erfaringsmessig tar det noe tid før det avdekkes straffbare forhold som er begått av skyldnere, noe som typisk skjer i forbindelse med konkursbehandling. I tillegg tar det tid fra forholdet avdekkes og anmeldes, til det følges opp i strafferettsapparatet. Departementet har i den tiden som er gått siden loven ble revidert ikke avdekket noe behov for materielle endringer i kreditorvernbestemmelsene. Rettspraksis i tilknytning til de reviderte bestemmelsene er svært begrenset. Dette er bakgrunnen for at departementet ikke foreslår å endre bestemmelsenes materielle innhold utover å justere enkelte strafferammer.

12.3 Oversikt over straffebudene i straffeloven 1902 kapittel 27

Straffeloven 1902 § 281 setter straff for visse uforsvarlige økonomiske disposisjoner som påfører kreditorfellesskapet et betydelig tap. De handlinger som rammes er pengespill og annen risikopreget aktivitet, annen lettsindig atferd, overdrevent forbruk og grovt uordentlig forretningsførsel. Det er ikke noe vilkår at skyldneren er, blir eller står i påtakelig fare for å bli insolvent på handlingstidspunktet. Straffebudet retter seg i hovedsak mot transaksjoner som ligger utenfor rammen av skyldnerens alminnelige virksomhet – kommersielt motiverte handlinger rammes normalt ikke, jf. Ot.prp. nr. 37 (2003–2004) side 73. Skyldkravet er forsett eller grov uaktsomhet. Strafferammen er bot eller fengsel inntil to år.

Straffeloven 1902 § 282 rammer visse former for kreditorbegunstigelse. Det er etter bestemmelsen straffbart for en skyldner å gi en kreditor oppgjør eller sikkerhet, dersom skyldneren enten er, blir eller står i påtakelig fare for å bli insolvent ved handlingen. Straffansvar forutsetter videre at kreditorenes dekningsutsikt svekkes i betydelig grad. I dette ligger blant annet at kommersielt motiverte handlinger normalt ikke er ment å rammes. Skyld-

kravet er forsett eller grov uaktsomhet. Strafferammen er bøter eller fengsel inntil to år.

Straffeloven § 283 setter straff for eksekusjonshindring og formuesforringelse ved insolvens m.v. Felles for disse to typene lovbrudd er at det er snakk om handlinger (herunder unnlatelser) som er egnet til å hindre at et formuesgode tjener til dekning for en eller flere kreditorer. *Første ledd bokstav a* gjør det straffbart å foreta slike handlinger når det pågår tvangsfullbyrdelse (enkeltforfølgning) eller midlertidig sikring rettet mot skyldneren. *Første ledd bokstav b* gjør det straffbart å foreta slike handlinger når skyldneren er, blir eller står i påtakelig fare for å bli insolvent ved handlingen, men hvor konkursbehandling ikke er påbegynt. Er konkursbehandling iverksatt, må handlingen vurderes etter straffeloven 1902 § 285. Det er et vilkår for straff etter bokstav b at handlingen er uforsvarlig. I dette ligger igjen at kommersielt motiverte forsvarlige handlinger ikke rammes. Første ledd bokstav b annet punktum fastslår at handlingen er straffbar selv om insolvens mv. ikke kan fastslås, dersom det siste skyldes at skyldneren forsettlig eller grovt uaktsomt har overtrådt regnskapsbestemmelser.

Skyldkravet er forsett eller grov uaktsomhet. Strafferammen for eksekusjonshindring og formuesforringelse ved insolvens mv. er som utgangspunkt bøter eller fengsel inntil tre år. For formuesforringelsene gjelder imidlertid at dersom overtredelsen er grov og begått forsettlig, forhøyes strafferammen til bøter eller fengsel inntil seks år, jf. *annet ledd første punktum. Annet ledd annet punktum* angir at det ved avgjørelsen av om overtredelsen er grov, særlig skal legges vekt på om handlingen innebærer en betydelig svekkelse av kreditorenes utsikt til dekning og om det foreligger andre særlig skjerpende omstendigheter.

Straffeloven § 284 gjør det straffbart for skyldneren i nærmere angitte situasjoner, og forutsatt at skyldneren er insolvent, å unnlate å begjære oppbud mv. For det første gjelder dette hvor unnlatelsen medfører at en disposisjon eller et utlegg ikke kan omstøtes, og dette svekker kreditorenes utsikt til å få dekning i betydelig grad, jf. *første ledd bokstav a.* For det annet gjelder dette dersom skyldnerens næringsvirksomhet klart går med tap og han må innse at han ikke vil kunne gi kreditorene oppgjør innen rimelig tid, jf. *første ledd bokstav b.*

Annet ledd gjør unntak fra straffansvaret for tilfeller hvor unnlatelsen av å begjære åpning av gjeldsforhandling eller konkurs skjer i forståelse med kreditorene. Det er en forutsetning for straffrihet at skyldneren opptrer i forståelse med kreditorer som representerer en vesentlig del av fordringene, både med hensyn til beløp og antall. Unntaket gjør at skyldneren lojalt kan forhandle med kreditorene for å oppnå en utenrettslig ordning uten å risikere straff. Kreditorene behøver i slike tilfeller ikke strafferettslig vern, idet de er informert om situasjonen og selv kan ivareta sine interesser, enten gjennom forhandlinger med skyldneren eller ved å sørge for at konkurs åpnes.

Skyldkravet er forsett eller grov uaktsomhet. Strafferammen er bøter eller fengsel inntil to år.

Straffeloven § 285 setter straff for boforringelse under konkurs og gjeldsforhandling etter loven, det vil si etter at det er åpnet konkurs eller gjeldsforhandling i medhold av konkursloven eller gjeldsforhandlingsloven. Boforringelse foreligger når skyldneren opptrer slik at det er egnet til å hindre at et formuesgode tjener til dekning eller utnyttelse for kreditorene, eller uriktig oppgir eller vedkjenner seg forpliktelser.

Skyldkravet er forsett eller grov uaktsomhet. Strafferammen er bøter eller fengsel inntil tre år. For forsettlige grove overtredelser er strafferammen likevel bøter eller fengsel inntil seks år. Ved avgjørelsen av om overtredelsen er grov, skal det særlig legges vekt på om handlingen innebærer en betydelig svekkelse av kreditorenes utsikt til å få dekning eller om det foreligger andre særlig skjerpende omstendigheter. Det gjelder ingen skjerpet strafferamme for grovt uaktsomme grove overtredelser.

12.4 Skyldkravet

Før lovrevisjonen i 2004 hadde flere av bestemmelsene i straffeloven 1902 kapittel 27 et blandet skyldkrav, det vil si at skyldkravet ikke var det samme i forhold til alle vilkårene i gjerningsbeskrivelsen, se Ot.prp. nr. 57 (2003–2004) side 28. Skyldkravene bidro til å komplisere straffebudene, og en forenkling av disse var en sentral del av lovrevisjonen.

I samsvar med Straffelovrådets forslag, høringsinstansenes syn, Straffelovkommisjonens forslag og departementets vurdering og lovforslag, ble skyldkravet i flere av bestemmelsene endret ved at krav om grov uaktsomhet eller forsett ble gjeldende for alle vilkårene i gjerningsbeskrivelsen. Unntak gjelder for bestemmelsen om regnskapsovertredelse (straffeloven 1902 § 286), hvor simpel uaktsomhet ble opprettholdt som skyldkrav.

I Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) side 111–115 ga departementet uttrykk for at straffeloven 2005 som hovedregel bør begrense seg til å oppstille straff for forsettlige handlinger, og at man normalt bør kreve grov uaktsomhet som skyldkrav når det unntaksvis settes straff for uaktsomme handlinger.

For handlinger som krenker kreditorenes interesser, er det ofte særlig vanskelig å bevise forsett. Hvorvidt skyldneren handlet forsettlig, beror blant annet på om skyldneren på handlingstidspunktet kjente til eller innså sin økonomiske situasjon. Fordi denne stadig endrer seg, og fordi det ofte ikke finnes dokumentasjon for hvordan den økonomiske situasjonen var på tidspunktet for den illojale handlingen, ville en begrensning av straffansvaret til de forsettlige handlingene føre til at et stort antall klanderverdige handlinger ikke kunne straffes. En slik begrensning i straffansvaret ville også indirekte være nærmest en oppfordring til skyldnere om å unnlate å sikre dokumentasjon for sin økonomiske stilling, typisk ved å la være å føre regnskap i samsvar med regnskapsreglene. For at straffebudene til vern om kreditorenes interesser skal kunne ramme alle de straffverdige handlingene, være tilstrekkelig effektive, og kunne anvendes også på tilfeller av skjult forsett, er det følgelig nødvendig å ha uaktsomhet som alternativ skyldform.

Om det bør være straff for både grovt uaktsomme og uaktsomme overtredelser, ble vurdert ved lovrevisjonen i 2004. Straffelovrådet, et flertall av høringsinstansene som uttalte seg om spørsmålet, Straffelovkommisjonen og departementet, var den gang samstemmige om at bare de forsettlige og grovt uaktsomme overtredelsene burde være straffbare, jf. Ot.prp. nr. 57 (2003–2004) side 28–29.

Departementet fastholder denne vurderingen, og foreslår ikke å endre skyldkravene i kreditorvernbestemmelsene. Fordi det i praksis ofte ikke lar seg gjøre å bevise at skyldneren har utvist mer enn grov uaktsomhet, foreslår departementet straff for både forsettlige og grovt uaktsomme overtredelser i samme bestemmelse. For formuesforringelse ved insolvens mv. og boforringelse under lovbestemt fellesforfølgning foreslår departementet likevel egne bestemmelser om grovt uaktsomme overtredelser. Departementet følger med dette Straffelovkommisjonens skisse for oppbygging av kapittel 33.

12.5 Strafferammene

12.5.1 Lovrevisjonen i 2004

Lovrevisjonen i 2004 innebar at strafferammen for forsettlige grove boforringelser (straffeloven 1902 § 283 tredje ledd og § 285 annet ledd) ble hevet fra fem til seks år. For grovt uaktsomme boforringelser ble rammen hevet fra bøter eller fengsel inntil 6 måneder til nivået for forsettlige vanlige overtredelser, det vil si bøter eller fengsel inntil tre år (§ 283 tredje ledd jf. første og annet ledd, og § 285 tredje ledd jf. første og annet ledd).

Også for grovt uaktsom eksekusjonshindring (straffeloven 1902 § 283 første ledd bokstav a) ble strafferammen hevet fra seks måneder til tre år, samme ramme som for forsettlige overtredelser.

Strafferammen på to års fengsel for forsettlig og grovt uaktsom kreditorbegunstigelse (straffeloven 1902 § 282), for uforsvarlige disposisjoner (straffeloven 1902 § 281), og for unnlatelse av å begjære oppbud eller gjeldsforhandling (straffeloven 1902 § 284), ble videreført. Bot ble beholdt som selvstendig straffalternativ i alle bestemmelsene.

Endringene var i hovedsak i samsvar med Straffelovrådets forslag, men slik at ulike strafferammer for grove forsettlige og grove grovt uaktsomme overtredelser ble videreført. Straffelovkommisjonen ga i NOU 2002: 4 side 392 uttrykk for at straffverdigheten av handlinger som rammer kreditorfellesskapet, er den samme som for andre formuesovertredelser. På denne bakgrunn foreslo kommisjonen å nedjustere strafferammen for vanlige boforringelser fra tre til to års fengsel, i samsvar med kommisjonens forslag til strafferammer for formueslovbruddene. Departementet fant den gang, med henvisning til at de gjeldende strafferammene for formuesovertredelser var tre års fengsel, ikke grunn til å følge kommisjonens forslag.

12.5.2 Departementets vurdering

Departementet er enig med Straffelovkommisjonen i at straffverdigheten av handlinger som rammer kreditorfellesskapet kan sammenlignes med straffverdigheten av andre formuesovertredelser. Samme synspunkt har også Straffelovrådet gitt uttrykk for, i hvert fall hva gjelder boforringelser, jf. NOU 1999: 23 side 59.

Departementet foreslår i proposisjonen her å justere strafferammene for en rekke vinningslovbrudd som ikke er grove, jf. kapittel 27. Dette bør også lede til en justering av enkelte av strafferammene i kreditorvernkapitlet. Strafferammene i Norden varierer noe, men verken Danmark, Sverige eller Finland har høyere maksimumsstraff enn to års fengsel for lovbrudd i forbindelse med gjeldsforhold som ikke er grove.

På denne bakgrunn foreslår departementet at den øvre strafferammen for forsettlig eksekusjonshindring, formuesforringelse ved insolvens mv., og for boforringelse under lovbestemt fellesforfølgning, nedjusteres til fengsel inntil to år. Maksimumsstraffen på seks års fengsel for grove formues- og boforringelser foreslås beholdt. Det er ikke

meningen å initiere en mildere bedømmelse av disse straffbare forholdene i straffutmålingspraksis.

Den øvre strafferammen for uforsvarlige økonomiske disposisjoner, kreditorbegunstigelse og unnlatelse av å begjære oppbud har vært to års fengsel både før og etter lovrevisjonen i 2004. Straffelovkommisjonen foreslo denne rammen både for forsettlige og grovt uaktsomme overtredelser som nevnt. Departementet ga i Ot.prp. nr. 37 (2003-2004) på side 32 og 36 uttrykk for at kreditorbegunstigelse – forfordeling av en av kreditorene – er mindre alvorlig enn andre former for boforringelser, og at dette burde gjenspeiles i strafferammen. Den øvre strafferammen for kreditorbegunstigelse ble derfor satt til to års fengsel, mot tre år for andre boforringelser.

Departementet fastholder sin vurdering av straffverdigheten av kreditorbegunstigelser sammenlignet med andre boforringelser. Kreditorbegunstigelse kommer tross alt en av kreditorene til gode, som derved vil få et mindre dividendekrav i boet. Også unnlatelse av å begjære oppbud og det å foreta uforsvarlige disposisjoner bør generelt sett straffes noe mildere enn formues- og boforringelser. For disse handlingene foreslås det imidlertid ikke egne straffebud for grove overtredelser. For å sikre at de grovere overtredelsene likevel kan straffes tilstrekkelig strengt, foreslås strafferammen på bot eller fengsel inntil to år videreført.

Selv om det for disse handlingene ikke foreslås ulike strafferammer for forsettlig og grovt uaktsomme overtredelser, bør det for klare tilfeller av grovt uaktsomme handlinger likevel utmåles en noe lavere straff enn for tilsvarende forsettlige handlinger.

Bot bør fortsatt være et selvstendig straffalternativ i alle straffebestemmelsene i kapittel 31.

Forslaget om justering av enkelte strafferammer bringer norsk rett mer på linje med gjeldende rett i de øvrige nordiske landene enn det som er tilfellet i dag.

Straffeloven 1902 §§ 281-285 retter seg etter sin ordlyd mot skyldneren. *Straffeloven 1902 § 287 første ledd* utvider personkretsen som kan straffes for overtredelse av de nevnte straffebudene som selvstendig gjerningsperson. Utvidelsen har særlig betydning når den formuesrettslige skyldneren er et selskap hvor ingen har noe personlig ansvar for selskapets gjeld. Ettersom det er tale om et selvstendig ansvar for den som handler til fordel for eller på vegne av skyldneren, og ikke et medvirkningsansvar, kan disse personene straffes selv om skyldneren ikke har hatt kjennskap til handlingen.

Annet ledd hjemler et alminnelig medvirkningsansvar. *Annet punktum* begrenser likevel medvirkningsansvaret for fordringshavere som har mottatt eller krevd oppfyllelse eller sikkerhet, til de tilfeller hvor fordringshaveren har opptrådt utilbørlig.

I samsvar med Straffelovkommisjonens forslag er et alminnelig medvirkningsansvar nå hjemlet i *straffeloven 2005 § 15*. Dette gjør straffeloven 1902 § 287 annet ledd første punktum overflødig.

Straffelovkommisjonen foreslo at begrensningen for fordringshaveres straffansvar i annet ledd annet punktum ble videreført, men at begrensningen ble formulert som en reservasjon fra det generelle ansvaret i utkastet § 3-2, jf. utredningen side 392.

Departementet foreslår å videreføre det materielle innholdet i straffeloven 1902 § 287. Første ledd foreslås videreført i § 410 første ledd. Straffeloven 2005 § 15 gjør at medvirkningsbestemmelsen i § 287 annet ledd første punktum er overflødig. Som Straffelovkommisjonen påpeker, trengs det en begrensning i medvirkningsansvaret for fordringshavere, og departementet foreslår å plassere den i tilknytning til straffebestemmelsene om kreditorvern som § 410 annet ledd.

13 Andre forslag

13.1 Endringer i maritim straffelovgivning

13.1.1 Hovedinnholdet i forslaget

Straffebudene i den maritime lovgivningen har først og fremst vært nedfelt i kapittel 30 og kapittel 42 i straffeloven 1902, som bare i liten grad har vært endret siden 1963. Ved innføringen av skipssikkerhetsloven i 2007 ble det inntatt et eget kapittel 10 med straffetrusler for brudd på loven. Ellers inneholder den maritime spesiallovgivningen bare spredte bestemmelser om straff.

Gjennom forslagene i dette kapitlet foreslås det å videreføre enkelte av straffetruslene i straffeloven 1902 kapittel 30 og 42. De fleste overtredelser av sjømannsloven som i dag er sanksjonert med straff, foreslås opphevet. Reaksjoner fra arbeidsgiver/rederi anses som bedre egnet enn straff. Bestemmelser om straff for overtredelser av sjøloven foreslås derimot i all hovedsak videreført. I de fleste straffetruslene foreslås innført et vesentlighetskriterium for å markere at det kun er for grovere overtredelser det skal reageres med straff. Dessuten foreslås det at kun forsettlige og grovt uaktsomme handlinger rammes av straffebudene. Samlet sett innebærer lovforslagene at terskelen for straffbare handlinger heves og at det foretas en avkriminalisering på området i en ikke ubetydelig skala. De straffetrusler som foreslås videreført, er imidlertid gitt en mer moderne form og er bedre tilpasset behovet i dagens skipsfart.

13.1.2 Bakgrunnen for lovforslaget

Bakgrunnen for de foreslåtte endringene i den maritime lovgivningen skyldes i all hovedsak utarbeidelse av nye bestemmelser i spesiallovgivningen. I den forbindelse fremstår det ikke naturlig at den nye straffeloven inneholder egne kapitler om straff i sjøfartsforhold. Straffebudene er derfor foreslått inntatt i særlover som sjøloven, sjømannsloven mv. Imidlertid inneholder også straffeloven 2005 straffetrusler som vil ramme de mest alvorlige overtredelser begått om bord på skip.

13.1.3 Nærings- og handelsdepartementets høringsbrev

13.1.3.1 Høringsbrevet

Innholdet i høringsbrevet fremgår nedenfor i tilknytning til endringsforslagene i de enkelte lovene.

13.1.3.2 Høringsinstanser

Nærings- og handelsdepartementet sendte den 3. september 2008 ut et høringsbrev med frist for kommentarer 15. oktober 2008. Høringsbrevet ble sendt til følgende instanser:
Departementene
Agder statsadvokatembeter
Datatilsynet
Det Norske Veritas
Direktoratet for Arbeidstilsynet
Direktoratet for Samfunnssikkerhet og beredskap
Direktoratet for naturforvaltning
Domstoladministrasjonen
Fiskeridirektoratet
Forbrukerombudet
Forbrukerrådet
Forsvarsstaben/Forsvarets forskningsinstitutt
Hedmark og Oppland statsadvokatembeter
Hovedredningssentralen
Høgskolen i Stord/Haugesund
Høgskolen i Tromsø
Høgskolen i Vestfold
Høgskolen i Ålesund
Høyesterett
Kredittilsynet
Kystdirektoratet
Kystvaktstaben
Likestillings- og diskrimineringsombudet
Luftfartstilsynet
Mattilsynet
Møre- og Romsdal, Sogn og Fjordane statsadvokatembeter
Nasjonalt Folkehelseinstitutt
Nordisk institutt for Sjørett
Nordland statsadvokatembeter
Oljedirektoratet
Oslo statsadvokatembeter
Petroleumstilsynet
Politidirektoratet

Politiets sikkerhetstjeneste
Post- og teletilsynet
Regjeringsadvokaten
Riksadvokaten
Rogaland statsadvokatembeter
Rogaland Politidistrikt
Sjøfartsdirektoratet
Skipsregistrene
Sosial- og helsedirektoratet
Statens forurensingstilsyn
Statens Kartverk
Statens Havarikommisjon for transport
Statsadvokatenes forening
Sysselmannen på Svalbard
Toll- og avgiftsdirektoratet
Troms og Finnmark statsadvokatembeter
Trøndelag statsadvokatembeter
Universitetet i Oslo, institutt for offentlig rett
Universitetet i Bergen, juridisk fakultet
Universitetet i Tromsø, juridisk fakultet
Gulating lagmannsrett
Hålogaland lagmannsrett
Borgarting lagmannsrett
Oslo tingrett
Bergen tingrett
Trondheim tingrett
Økokrim

AECO
Den norske advokatforening
Det norske maskinistforbund
Finansnæringens Hovedorganisasjon
Forbundet Kysten
Forsvarergruppen 1977
Hurtigbåtenes Rederiforening
KS – Kommunenes Sentralforbund
KNBF – Kongelig Norsk Båtforbund
Landsorganisasjonen i Norge – LO
Natur og Ungdom
Norges Fiskarlag
Norges Naturvernforbund
Norges Rederiforbund
Norsk Forening for Sjøfartsmedisin
Norsk Havneforbund
Norsk Petroleumsinstitutt
Norsk Sjømannsforbund
Norsk Sjøoffisersforbund
Norsk Skipsmeglerforbund
Norges juristforbund
Norsk forening for kriminalreform (KROM)
Norsk Losforbund
NHO
Oljeindustriens Landsforening
Politiets Fellesforbund
Politiembetsmennenes Landsforening
Rederienes Landsforening
Redninsselskapet
SAFE
Sjøassurandørernes Centralforening (CEFOR)
Sjømannsforeningens Landsforbund
Sjøtrygdgruppen Gjensidige
Stiftelsen Skagerrak
Teknologibedriftenes Landsforening
WWF-Norge

Color Line ASA
DFDS Seaways
Fraktefartøyenes Rederiforening
Gard Services AS
Hurtigruten Group ASA
Intertanko
Leif Höegh & Co AS
Maritimt Forum
Nordisk Skibsrederforening
Stena Line Norge AS
Telenor Networks
Wilh.Wilhelmsen ASA

13.1.3.3 Høringsinstansenes syn

Følgende instanser har gitt realitetsmerknader til høringsbrevets forslag:

Arbeids- og inkluderingsdepartementet har i sin høringsuttalelse kommentert forslaget om å innta en ny § 55 c i sjømannsloven om ansettelse på vesentlig dårligere vilkår enn hva som følger av lov og tariff.

> «AID gjør for det første oppmerksom på at det ikke finnes noen tilsvarende straffetrussel i arbeidsmiljøloven. Arbeidsmiljøloven § 14-5 krever at det skal inngås skriftlig arbeidsavtale i alle arbeidsforhold og § 14-6 stiller formelle minimumskrav til hva (hvilke temaer) avtalen skal regulere. Bestemmelsene er straffesanksjonert etter lovens kapittel 19. Reglene om skriftlig arbeidsavtale, og derved også straffeansvaret, strekker seg imidlertid bare til det formelle – dvs. å se til at f.eks. lønn er regulert av avtalen, ikke hvilke vilkår som tilbys. Arbeidsgiver kan således ikke straffes etter arbeidsmiljøloven dersom det i arbeidsavtalen f.eks. er fastsatt lavere lønn enn hva arbeidsgiver er tariffmessig forpliktet til å tilby. Arbeidsgiver kan heller ikke straffes etter arbeidsmiljøloven for manglende oppfyllelse av avtalen (med mindre manglende oppfyllelse i seg selv er ulovlig, f.eks. ved å la være å betale minst 40 % overtidstillegg, jf. arbeidsmiljøloven § 10-6). Manglende utbetaling av lønn kan imidlertid straffes etter straffeloven § 412 annet ledd (bestemmelsen er lite brukt i praksis). Videre kan arbeidsgiver straffes for brudd på allmenngjøringsforskrift etter lov om

allmenngjøring av tariffavtaler (men da er det altså et forskrifts- og ikke tariffavtalebrudd som er straffebelagt).

Fremstillingen i siste avsnitt på s. 13 i vedlegg 1 til høringsbrevet kan videre indikere at § 54 C er ment å være en videreføring av straffeloven § 414, for så vidt gjelder hyrekontrakt. Vi vil imidlertid påpeke at straffeansvaret utvides betydelig ved at arbeidsgiver etter forslaget også kan straffes for å la være å tilby vilkår i henhold til tariffavtale. Etter gjeldende bestemmelse er det så vidt vi kan se bare brudd mot lov- og forskriftsbestemmelser om hyrekontrakt som kan straffes.

Arbeids- og inkluderingsdepartementet mener videre at det bør klargjøres om forslaget til ny § 54 C kun regulerer det formelle innholdet i avtalen («..lar en sjømann være ansatt på andre vilkår enn..») eller om det også er ment å ramme manglende oppfyllelse av avtalen.

Etter vår oppfatning kan det også være grunn til å se på den språklige oppbygging av bestemmelsen. Etter forslaget skal «..den som forsettlig eller grovt uaktsomt vesentlig lar en sjømann være ansatt på andre vilkår enn...» kunne straffes. Språklig vil det vel være bedre å knytte vesentlighetskriteriet direkte til avtalevilkårene («..den som forsettlig eller grovt uaktsomt lar en sjømann være ansatt på vesentlig andre vilkår enn...»), jf. også NHDs beskrivelse av regelen på s. 14 i vedlegg 1.»

Borgarting lagmannsrett uttaler:

«Den avkriminalisering som departementets lovforslag samlet sett innebærer, er svært positiv. Det dreier seg i stor utstrekning om opphev ing av bestemmelser som ikke lenger har aktualitet, og av bestemmelser som det hensiktsmessig kan reageres overfor på annen måte enn ved straff. Jeg ser det også som positivt at skyldkravet generelt er foreslått satt til forsett eller grov uaktsomhet, og at det ikke er foreslått blankettstraffebud.

For øvrig gir de enkelte forslag som er fremsatt ikke grunn til særlige bemerkninger fra min eller lagmannsretten side.»

Mattilsynet uttaler:

«Mattilsynet forvalter bl.a. lov om matproduksjon og mattrygghet mv. (matloven) og lov om dyrevern. Ift Mattilsynets forvaltningsområde vil det i denne sammenheng være fare for forurensning som følge av ulykker til sjøs og dennes mulige innvirkning på mattrygghet for fisk og sjømat samt fiskevelferd med mer, og videre eventuelt skipsførers plikter ift å ivareta forsvarlig dokumenthåndtering av nødvendige sertifikater og dokumenter for transport av varer ift landing og import, som kan være berørt av høringen. Begge de over nevnte lover inneholder straffebestemmelser, men regelverket som sådan retter seg i utgangspunktet mot andre aktører enn de som er aktuelle ansvarlige ift hendelser til sjøs.

Hvorvidt ansvar for forurensning ift mattrygghet og fiskevelferd med mer er aktuelt for regulering innenfor denne gjennomgangen av straffebudene på det maritime området, eventuelt skipsførers ansvar for dokumenter om bord tilsvarende, går vi ikke inn på her, i det vi nøyer oss med å peke på at her kan være en problemstilling.»

Oslo statsadvokatembeter uttaler:

«Oslo statsadvokatembeter har i utgangspunktet få bemerkninger til de foreslåtte lovendringer. Man er imidlertid av den oppfatning at politimesteren bør ha påtalekompetanse for overtredelse av skipssikkerhetsloven, hensett til at det antas å ville gi mulighet for en mer helhetlig reaksjonsmulighet og samlet håndheving av regelverket.

Til forslag til ny § 506 i sjøloven bemerkes at det i bokstav a) og b) i første ledd, samt 5. og 6. ledd til vesentlighetskravet i tillegg også bør vurderes å innta "eller gjentatt" for å markere at det ved gjentagelsestilfeller ønskes å reagere mot flere men enkeltvis mindre alvorlige overtredelser av regelverket og at det ved gjentagelsestilfeller legges en noe annen vurderingsnorm til grunn enn ved mer graverende enkelttilfeller. Gjentagelseselementet antas i mindre grad å være aktuelt ved de tilfeller som rammes av bestemmelsens 2. og 4. ledd.»

Politidirektoratet uttaler:

«Straffeloven inneholder i dag to kapitler om forbrytelser og forseelser i sjøfartsforhold. Vi har merket oss at det er foreslått at ny straffelov ikke skal inneholder egne kapitler om sjøfartsforhold da de ikke har en generell karakter som gjør det naturlig å plassere dem i straffeloven. De bestemmelsene man ønsker å videreføre vil derfor inntas i den maritime lovgivningen. Hordaland politidistrikt uttaler følgende:

"Politimesteren vil gi sin tilslutning til de foreslåtte endringene. Lovendringene medfører både en moderniserende gjennomgang av gjeldende straffelovgivning på det maritime området, og en betydelig avkriminalisering, ved at en rekke uaktuelle og lite brukte straffebestemmelser faller bort."

Politidirektoratet slutter seg til politidistriktets uttalelse. Når det gjelder vurderingen av hvilke forhold som bør videreføres og hvilke forhold som kan avkriminaliseres, har vi ikke

spesielle merknader til dette. Vi er enig med Hordaland politidistrikt i at den foreslåtte lovtekst i sjøloven § 506 synes dekkende for formålet.»

Riksadvokaten slutter seg i hovedsak til de foreslåtte lovendringene. Når det gjelder spørsmålet om påtalekompetanse uttaler Riksadvokaten:

«Riksadvokaten vil i denne omgang ikke foreslå endringer i straffeprosessloven § 67 med sikte på å utvide politiets påtalekompetanse ved overtredelse av skipssikkerhetsloven, eventuelt for enkelte straffebud i skipssikkerhetsloven med strafferamme på mer enn l års fengsel. I en fase preget av omlegging fra den tidligere ordning der etterforsking og påtalemessig innstilling i stor grad ble foretatt av de tidligere sjøfartsinspektører, til nåværende der politiet har overtatt ansvaret for utførelse av etterforsking, kan det være grunn til at statsadvokatene påtaleavgjør de relativt få saker det her vil bli tale om.»

Når det gjelder spørsmålet om straffetrusselen i nåværende § 313 om en skipsfører som oppgir eller forlater skipet uten at det er nødvendig, uttaler Riksadvokaten:

«Riksadvokaten er enig i at det fortsatt bør være straffesanksjonert for en skipsfører å oppgi eller forlate et skip i havsnød uten at dette var nødvendig, og at straffebudet også rammer andre som tjenestegjør på skipet så lenge skipsføreren er om bord. En har i og for seg ikke innvendinger til at det i utkast til § 506 i sjøloven formuleres et vesentlighetskrav i forhold til plikten om å iverksette alle nødvendige tiltak ved havsnød. Imidlertid reagerer en negativt på formuleringen "på vesentlig måte forlater skipet i havsnød eller annen fare" med bakgrunn i et ønske om å heve terskelen for kriminalisering. Formodentlig kan terskelen her heves – noe en ikke har innvendinger mot – ved å angi et mer egnet kriterium, f eks "uten tilstrekkelig grunn", "uten tungveiende grunn" el. likn.»

Riksadvokaten er ikke enig i at annet straffalternativ i nåværende § 314 om brudd på hjelpeplikten ikke videreføres i spesiallovgivningen og uttaler i den forbindelse:

«En er enig i at straffesanksjonen i § 314 mot brudd på hjelpeplikten videreføres i spesiallovgivningen (sjøloven). En er ikke enig i at det bør innføres et vesentlighetskriterium i bestemmelsen. Som anført i høringsnotatet vil unnlatelse av å hjelpe andre sjøfarende lett kunne føre til at liv går tapt. Strafferammen er i dag 3 års fengsel, men 6 år dersom forbrytelsen har hatt døden eller betydelig skade på legeme eller helse til følge. En er videre uenig i at straffeskjerpelsesalternativet ikke videreføres i sjøloven, og viser i den forbindelse til at Høyesterett så sent som i Rt. 2004 side 819 ila fem års fengsel etter straffeloven § 314 første ledd annet straffalternativ. En kan neppe legge til grunn at behovet for en strengere reaksjon enn 3 års fengsel ivaretas gjennom Straffelovkommisjonens utkast til bestemmelser i ny straffelov om grovt uaktsom betydelig skade på legeme og helse eller grovt uaktsomt drap.»

Til forslaget om å innta en ny § 55 c i sjømannsloven om ansettelse på vesentlig dårligere vilkår enn hva som følger av lov og tariff, uttaler Riksadvokaten:

«Riksadvokaten har ikke innvendinger til at bestemmelsen i hovedsak ikke videreføres i spesiallovgivningen, dog slik at det som et ledd i arbeidet mot å motvirke sosial dumping tas inn en straffebestemmelse i sjøloven § 55c. Etter omstendighetene har en heller ikke innvendinger til at det innføres et vesentlighetskriterium. Ordet "vesentlig" bør flyttes slik at den straffesanksjonerte norm blir "forsettlig eller grovt uaktsomt lar en sjømann være ansatt på vesentlig andre vilkår" osv i stedet for "forsettlig eller grovt uaktsomt vesentlig lar en sjømann være ansatt" osv.»

Til forslaget om å innta en straffetrussel i sjøloven som viderefører nåværende § 419 nr. 1 og 2 vedrørende registrering, merking eller forsikring, uttaler Riksadvokaten:

«Straffeloven § 419 første ledd nr. 1 rammer ikke å iaktta det som i eller i medhold av norsk lov er fastsatt om registrering eller merking av skip eller annet fartøy eller om plikt til å ha forsikring eller om forbud mot bruk av fartøy som ikke er registrert, merket eller forsikret. Riksadvokaten har merket seg departementets vurdering av at det er behov for å videreføre bestemmelsen i spesiallovgivningen, hvilket ikke er overraskende. En har, som for øvrig ved videreføring av alle bestemmelser i straffeloven kapittel 42, ikke innvendinger til at det stilles krav om forsett eller grov uaktsomhet. Når straffebudet foreslås videreført i sjøloven er en imidlertid skeptisk til å innføre et krav om at overtredelsen må være vesentlig. Et vesenlighetskrav er riktignok alt innført i straffebestemmelser i skipssikkerhetsloven, men her er det innført en adgang for tilsynsmyndigheten til å ilegge administrativ sanksjon (overtredelsesgebyr) som alternativ til (anmeldelse og) straff etter de kriterier som er trukket opp i skipssikkerhetsloven § 56, herunder hvor alvorlig overtredelsen er. En reiser spørsmålet om ikke straffebudet kan videreføres i skipssikkerhetsloven i stedet for i sjøloven, med den adgang det innebærer til

å reagere med administrative sanksjoner ved overtredelser som fagmyndigheten ikke anser tilstrekkelig grove.

Straffeloven § 419 første ledd nr. 2 retter seg mot den som uberettiget anbringer, fjerner, endrer eller skjuler nasjonalitets- eller registreringsmerker på et registrert skip. Vesentlig overtredelse av bestemmelsen foreslås videreført i sjøloven. En viser til riksadvokatens bemerkninger til § 419 første ledd nr. 1.»

Skipsregistrene uttaler:

«Lovforslaget som gjelder for Skipsregistrenes (SR) vedkommende er i all hovedsak strl. § 419 nr. 1, som blir foreslått videreført i sjøloven, med et vesentlighetskriterium.

Det presiseres bl.a. i departementets vedlegg 1 (s. 19, 3. avsnitt) at unnlatelse av å registrere skipet overhodet normalt bør måtte ansees som en vesentlig overtredelse. Videre at unnlatelse av å melde overdragelse innen lovpålagt frist, lett vil ansees som en vesentlig overtredelse.

SR har vært svært tilbakeholdende med å anmelde overtredelser som nevnt, ettersom registreringsplikten særlig for eiere av mindre fartøyers vedkommende åpenbart har vært lite kjent. Anmeldelse av alle overtredelser ville i praksis ikke vært mulig. Videre har vi opplevd at selv tilfeller av unnlatt registrering etter gjentatte purringer, blir henlagt av politiet av kapasitetshensyn.

Imidlertid har SR etter innføring av plikt også for selger til å melde salg, generelt på hjemmeside og i annet informasjonsmateriell, samt som vedlegg i forbindelse med eierregistrering, informert om registreringsplikten, som derfor nå må antas å være bedre kjent etter hvert.

Vi antar at de anførte føringer for hva som skal legges i vesentlighetsvurderingen, hvor det bør ses hen til omfanget og virkningen av overtredelsen og i hvilken grad samfunnets eller en tredjeparts økonomiske interesser er satt i fare, tilsier at antall anmeldelser ikke skal øke vesentlig.

Vi sier oss ellers enig i departementets vurdering vedr. § 419 nr. 3, hvoretter det må ansees som en tilstrekkelig reaksjon å nekte skipet registrert i tilfeller av manglende oppnevning av bestyrende reder.»

Sjøfartsdirektoratet uttaler:

«Sjøfartsdirektoratet har sett gjennom gjennomgangen av straffebudene på det maritime området med forslag til endringer og støtter seg i hovedsak til de vurderingene som er gjort av departementet. Begrunnelsene som er gitt i dokumentet fremstår som godt gjennomtenkte og samkjører de straffebudene som videreføres med prinsippene som er gitt i skipssikkerhetsloven. Ved denne gjennomgangen har Sjøfartsdirektoratet sett noen endringer som det må knyttes noen bemerkninger til.

I den nåværende straffelovs kapittel 30 har vi en kommentar til § 301 om "uberettiget adgang/blindpassasjer". Høringsdokumentet viser til at ny straffelov §§ 26-11 og 32-15 vil fange opp gjerningsbeskrivelsen som er gitt i nåværende § 301. Ettersom straffebudene kun er beskrevet i NOU 2002:4 uten at disse paragrafene har fått en endelig utforming, forutsetter vi at intensjonene i NOU'en blir videreført. Det er viktig at mulige uklarheter rundt innholdet i disse nye paragrafene blir avklart og at bestemmelsene også fanger opp de som har berettiget grunn til å være om bord og som prøver å komme seg med fartøyet.

Til endringene i skipssikkerhetsloven viser Sjøfartsdirektoratet til vårt brev datert 1. juni d.å. og vi er positive til de endringene som departementet har foreslått.

En nærmere gjennomgang av henvisninger i Sjøfartsdirektoratets forskrifter til bestemmelser i straffeloven vil gjennomføres på et senere tidspunkt når den spesielle delen til den nye straffeloven er utarbeidet.»

Sjøassurandørernes Centralforening (CEFOR) uttaler:

«Vi tiltrer forslagene til endringer i straffeloven og skipssikkerhetsloven. Som anført av departementet, finnes det langt bedre virkemidler enn straff for å fremme godt sjømannskap. Vi vil i den sammenheng peke på bedre maritim utdannelse og større fokus på sikkerhetsstyringssystemer.»

Norsk Losforbund uttaler:

«Norsk Losforbund ser det som positivt at en ønsker å samordne lov og regelverk som griper inn i hverandre. Dette vil føre til en forenkling, samt at en får fjernet sovende paragrafer. At en samtidig får modernisert lovverket er også på sin plass, mange lover og paragrafer som ble vedtatt tidlig på 1900 tallet vil i dag mer være som et kuriosum enn anvendelige regler i retten.

Norsk Losforbund er også positiv til at et politidistrikt (Rogaland) har fått et kompetanseansvar for overtredelse av den maritime lovgivningen. Dette er noe som vil styrke rettssikkerheten ved at en får spesialister på området til å vurdere disse ofte kompliserte sakene. Det har dessverre ved en del saker blitt fattet beslutninger som næringen ikke helt ut har forstått, eller godtatt. Det kan også være behov for at påtalekompetansen overføres til samme distrikt for å få en mer enhetlig lovanvendelse på området,

men som departementet sier at en er åpen for å vurdere dette ved behov.

At lovgiver også ønsker å ansvarliggjøre, samt utvide sanksjoneringsmuligheten til også å gjelde andre enn skipsføreren, ser vi også positivt på. Videre mener vi at en heving av terskelen for de straffbare handlingene, samt avkriminalisering av en rekke handlinger som i dag er underlagt straffesanksjon som helt på sin plass.»

Norges Rederiforbund uttaler:

«Norges Rederiforbund støtter departementets forslag om avkriminalisering og harmonisering av straffebudene.»

Rederienes Landsforening uttaler:

«Gjennomgangen inneholder vurderinger om behovet for straffebudet, nivå for straffeutmålingen og hvor i lovverket budet bør plasseres.

Som det fremgår av gjennomgangen, er en rekke av budene foreldet og/eller sjeldent anvendt. Videre er det klart at i flere tilfeller vil andre reaksjoner som f eks erstatning og arbeidsgivers advarsler være mer effektfulle enn straff.

Gjennomgangen er grundig og forslagene er velbegrunnede. Vi støtter departementets vurderinger og forslag til endringer.»

Sjømannsorganisasjonenes fellessekretariat uttaler:

«Norsk Sjøoffisersforbund, Det norske maskinistforbund og Norsk Sjømannsforbund har besluttet å avgi en felles uttalelse i saken.

Forbundene har vurdert høringsbrevet. De samme forbund var representert i Skipssikkerhetslovutvalget og sluttet seg til de prinsippene som der ble nedfelt i relasjon til straff for brudd på sikkerhetsbestemmelsene. Høringsnotatet fra departementet følger de samme retningslinjene og vi kan i det alt vesentligste tiltre forslaget.

Forbundene er enige i de generelle føringer med hensyn til kravet til subjektiv skyld, forsøk og medvirkning.

Når det gjelder forslag til straffetrusler i sjømannsloven er vi enige i at generelt er straff for overtredelse av sjømannsloven ikke egnet virkemiddel. Vi slutter oss til departementets forslag om å innta en trussel om straff for å motvirke sosial dumping.

I tillegg bemerkes at arbeidsmiljøloven har hatt trussel om straff for arbeidsgiver som ikke utbetaler lønn slik som pålagt i loven. Ved den nye arbeidsmiljøloven av 2005 synes denne straffetrussel videreført. Vi viser til bestemmelsene i §§ 14-15 og 19-1. Slik vi ser det bør det her ikke være forskjell på sjømannsloven og arbeidsmiljøloven. Vi foreslår at tilsvarende regler relatert til lønnsbetaling innføres i sjømannsloven.»

Professor Erik Røsæg er generelt positiv til høringsutkastet, men savner en grundig omtale av det internasjonale virkeområdet for foretaksstraff i rederivirksomhet og administrative sanksjoner. Røsæg viser også til at hjelpeplikten til sjøs ikke har vært overholdt også utenom kollisjonstilfellene, og ber departementet vurdere om slike tilfeller bør være sanksjonert med straff.

13.1.4 Departementets generelle merknader

13.1.4.1 Vurdering av straffeloven 1902 kapittel 30 og 42

Innledning

Straffeloven 1902 inneholder to kapitler om forbrytelser (kapittel 30) og forseelser (kapittel 42) i sjøfartsforhold. Straffelovkommisjonen foreslo i NOU 2002: 4 side 442 at den nye straffeloven ikke burde inneholde egne kapitler om sjøfartsforhold ettersom de ikke har en generell karakter som gjør det naturlig å plassere dem i straffeloven. Justisdepartementet og Nærings- og handelsdepartementet har sluttet seg til kommisjonens vurdering. De deler av kapittel 30 og 42 som det er ønskelig å videreføre, vil derfor overføres til den maritime lovgivningen.

Kapittel 30 og 42 ble gjenstand for en fullstendig revisjon i 1963 etter en forutgående innstilling fra Sjømannslovkomiteen og Straffelovrådet, se Ot.prp. nr. 40 (1961–62). I forbindelse med vedtakelsen av skipssikkerhetsloven ble det foretatt en delvis gjennomgang av kapittel 30 og 42. De straffebud som gjaldt sikkerhet og miljø, ble inntatt i revidert form som kapittel 10 i loven. Straffelovens bestemmelser om sikkerhet og miljø ble samtidig opphevet. Fortsatt gjenstår ca. 20 straffebud i de to kapitlene. Med unntak av endringene som skjedde i 2007, har kapittel 30 og 42 bare i mindre grad blitt endret i løpet av de 45 årene som er gått siden revisjonen i 1963. Nærings- og handelsdepartementet har foretatt en vurdering av behovet for å videreføre hvert enkelt straffebud, og i så fall i hvilken form og i hvilken lov.

Tilstøtende og overlappende spesiallovgivning

Selv om Straffelovkommisjonen ikke foreslo et eget kapittel om sjøfartsforhold, berører likevel flere av kommisjonens utkast til straffebestemmelser sjøfartsforhold, for eksempel utkast til § 29-4 og § 29-7 om henholdsvis forsettlig og uaktsom brannstiftel-

se og annen særlig farlig ødeleggelse. Bestemmelsene tilsvarer straffeloven §§ 148, 149 og 151, som har kommet til anvendelse ved enkelte alvorlige sjøulykker (se bl.a. Rt.1993 s. 605 (*Sea Cat*) og RG 2004 s. 304 (*Sleipner*)). Videre inneholder straffeloven 2005, etter endringene ved lov 7. mars 2008 nr. 4 (jf. Ot.prp. nr. 8 (2007–2008), i kapittel 18 bestemmelser om terrorvirksomhet og andre alvorlige straffbare handlinger knyttet til skip. Paragraf 137 inneholder en trussel om straff for den som transporterer, skjuler eller på annen måte medvirker til at personer som har begått terrorliknende handlinger unndrar seg strafforfølgning. Paragraf 139 gjelder kapring av luftfartøy og skip, § 140 gjelder forstyrrelse av den sikre drift av luftfartøy og skip, mens § 141 om utslipp av farlig stoff fra skip tar sikte på å ramme alvorlig miljøkriminalitet. Kapittel 18 gjennomfører bl.a. konvensjonen 10. mars 1988 til bekjempelse av ulovlige handlinger mot sikkerheten ved skipsfart (Convention for the Suppression of Unlawful Acts Against the Safety of Maritime Navigation), forkortet SUA konvensjonen, med endringer fra 2005. I tillegg vil en rekke andre straffebestemmelser i straffelovens spesielle del etter omstendighetene kunne komme til anvendelse i sjøfartsforhold.

Ved gjennomgangen av kapittel 30 og 42 er det sett hen til straffeloven 2005 med senere endringer, og de øvrige forslagene som fremmes ellers i denne proposisjonen. Videre er straffetrusler i andre deler av spesiallovgivningen tatt hensyn til i gjennomgangen, for eksempel skipssikkerhetslovens straffetrusler, havne- og farvannsloven mv. Flere av straffebudene i de to kapitlene ble i høringsbrevet ikke foreslått videreført fordi de enten er eller vil bli omfattet av straffeloven 2005, eller fordi de rammes av gjeldende straffebud i spesiallovgivningen. Bestemmelser som ikke ble foreslått videreført på grunn av overlappende bestemmelser, er bl.a. §§ 301, 310, 311, 418 og 425 a.

Generell vurdering av kapitlene

I høringsbrevet ga Nærings- og handelsdepartementet uttrykk for at det generelt vurderte mange av de gjenstående straffebudene som umoderne i formen, og som nevnt ovenfor omfattet av andre straffetrusler. En gjennomgang av rettspraksis viser at de fleste straffebudene i beskjeden utstrekning har blitt anvendt siden revisjonen i 1963, noe som også indikerer at behovet for straffetrusler på området er mindre.

En rekke av straffebudene i straffeloven 1902 kapittel 30 og 42 ble ikke foreslått videreført i spesiallovgivningen fordi overtredelsens karakter etter departementets syn ikke er av en slik alvorlighet at samfunnet bør reagere med straff. Se for eksempel §§ 307, 415, 421 og 426. De straffebudene som ikke ble foreslått videreført med denne begrunnelse, gjelder i hovedsak overtredelser av sjømannsloven. Selv om disse straffebudene nok har hatt en viss preventiv effekt for å opprettholde disiplin og orden om bord, vil i dag den mest effektive sanksjonsformen være arbeidsrettslige reaksjoner fra rederi/arbeidsgiver, eventuelt i kombinasjon med erstatning for tap som følge av feil eller forsømmelse. Slike reaksjoner må også anses som adekvate i dag slik at det ikke i tillegg skulle være sterke grunner til også å ilegge straff.

En del av straffebudene i de to kapitlene skal ivareta viktige samfunnshensyn, for eksempel straffetrusler for brudd på bestemmelser om registrering og merking av skip, pliktige forsikringsordninger, og undersøkelse av sjøulykker. Se for eksempel § 414 annet ledd, § 419 og § 423 annet ledd. Disse bestemmelsene foreslo departementet å videreføre i den maritime lovgivningen.

Kapitlenes bestemmelser inneholder en rekke trusler om straff for unnlatelser fra skipsfører, vakthavende styrmann eller mannskapet for øvrig. Flere av disse straffebudene ble ikke foreslått videreført, men departementet foreslo likevel at grove unnlatelser og overtredelse av plikter i nødssituasjon som setter liv og helse i fare, videreføres i spesiallovgivningen, bl.a. §§ 313 og 314.

Strafferamme

Strafferammene i kapittel 30 og 42 varierer fra bøter til fengsel i inntil seks år. Strafferammene i skipssikkerhetsloven er bøter eller fengsel inntil ett eller to år. Med to unntak foreslås det at strafferammene i den øvrige maritime lovgivningen er bøter eller fengsel inntil seks måneder. De to bestemmelsene hvor en høyere strafferamme ble foreslått, gjelder en skipsfører som unnlater å yte hjelp i forbindelse med sammenstøt av skip, og en skipsfører som i havsnød eller annen fare forlater eller oppgir skipet uten at det er nødvendig, og hvor han eller hun er sterkt å bebreide for handlingen, jf. §§ 313 og 314.

Plassering i spesiallovgivningen

De bestemmelsene som foreslås videreført, bør inntas i den loven overtredelsen rammer. Det har ikke bydd på vanskeligheter å identifisere i hvilken lov straffebudene bør plasseres. I noen tilfeller er det også sagt uttrykkelig i det enkelte straffebud, for eksempel i § 414 annet ledd og § 419.

Vurdering av de øvrige straffebudene i den maritime lovgivningen

Ettersom straffeloven 1902 inneholdt straffetrusler om sjøfartsforhold, inneholder den gjeldende maritime lovgivningen i liten grad straffetrusler. Unntaket er skipssikkerhetsloven. I tillegg finnes det spredte straffetrusler, bl.a. i sjøloven kapittel 6 A om føring av skip i alkoholpåvirket tilstand eller liknende og pliktmessig avhold fra alkohol. Tilsvarende bestemmelser finnes også i fritids- og småbåtloven. Videre inneholder NIS-loven § 11 en straffetrussel, samt enkelte andre mindre særlover. Som redegjort for nedenfor foreslås noen endringer i skipssikkerhetsloven og NIS-loven. I de øvrige lovene vil det kun bli konsekvensjusteringer i form av henvisninger etc.

13.1.4.2 Den lovtekniske utformingen av lovforslagene

Straffebestemmelsene foreslås så langt som mulig oppbygget etter samme systematikk som skipssikkerhetsloven kapittel 10. Systematikken går ut på å vise til hvilken lovbestemmelse som er overtrådt, med en kort gjengivelse av innholdet i bestemmelsen. Videre foreslås det at også brudd på forskrifter gitt i medhold av den enkelte lovbestemmelse sanksjoneres. Det er ikke gitt utfyllende forskrifter til alle lovbestemmelser som foreslås sanksjonert, og i disse straffebudene er heller ikke overtredelse av forskrift nevnt. Angivelsen av forskrifter i straffebudene innebærer ingen tilsiktet nykriminalisering siden mange av bestemmelsene i kapittel 30 og 42 etter sin ordlyd også rammer brudd på forskrifter, for eksempel § 419. Dessuten har enkelte forskrifter inneholdt straffetrusler, men disse vil bli opphevet når brudd på forskrifter sanksjoneres i lovteksten.

Ettersom det er foreslått inntatt et vesenlighetskriterium i de fleste lovbestemmelsene, oppstår det også et behov for å angi nærmere hvilke momenter det skal ses hen til i vesentlighetsvurderingen. I lovene hvor det foreslås inntatt en straffetrussel, foreslås det derfor inntatt en bestemmelse om vesentlighetskriteriet som har samme ordlyd som skipssikkerhetsloven § 69 første ledd.

13.1.5 Overtredelse av sjømannsloven

13.1.5.1 Behandling av medfarende. Diskriminering

Gjeldende rett

Straffeloven 1902 § 306 setter straff for den som etterlater en medfarende uten skjellig grunn. Selv om straffebudet retter seg mot enhver, vil det i praksis først og fremst være aktuelt overfor skipsføreren eller personer i rederiadministrasjonen. «Medfarende» omfatter mannskap så vel som passasjerer. «Uten skjellig grunn» vil det kunne være om skipet forlater havn uten særlige grunner før et oppsatt avreisetidspunkt som den «medfarende» var informert om. Påtale er betinget av den fornærmedes begjæring, med mindre allmenne hensyn krever påtale (jf. § 316), men straffebudet har knapt vært anvendt i praksis.

Straffeloven 1902 § 307 setter trussel om straff overfor et skips fører eller andre som nekter en medfarende hva han eller hun «som sådan» har krav på, eller som på annen måte hindrer at vedkommende får oppfylt sin rett. Straffelovens kapittel 30 og 42 benytter både uttrykket «skipsfører», «et skips fører» og «fører av skip». Førstnevnte uttrykk retter seg mot den som har stillingsbetegnelsen skipsfører, mens de to øvrige uttrykkene også rammer den vakthavende styrmannen.

Hva en passasjer «har krav på» fremgår først og fremst av den avtale som er inngått mellom passasjer og bortfrakter, og reguleres nærmere av sjølovens bestemmelser og avtalerettslige regler. Når det gjelder sjøfolk, er det sjømannsloven, tariffavtaler og ansettelsesavtalen som fastsetter hva sjømannen har krav på. Påtale er betinget av den fornærmedes begjæring, med mindre allmenne hensyn krever påtale (jf. § 316), men straffebudet har vært lite anvendt i praksis.

Straffeloven 1902 § 308 rammer fører av skip eller annen foresatt som nekter en medfarende å henvende seg til konsul eller annen offentlig myndighet, eller som behandler en medfarende på utilbørlig måte eller unnlater å hindre utilbørlig behandling. «Konsul» sikter primært til norsk utenriksstasjon. Paragraf 308 annet ledd rammer medlem av disiplinnemnd som handler mot bedre viten. Også ved overtredelse av § 308 er påtale betinget av den fornærmedes begjæring, med mindre allmenne hensyn krever påtale (jf. § 316). Heller ikke dette straffebudet har vært særlig anvendt i praksis.

Forslaget i Nærings- og handelsdepartementets høringsbrev

I høringsbrevet ble det ikke foreslått å videreføre bestemmelsene i §§ 306, 307 og 308 ut fra en avveining om at andre reaksjonsmidler ble ansett som bedre egnet. Imidlertid ble det drøftet om sjømannslovens forbud mot diskriminering og trakassering på grunnlag av politisk syn, medlemskap i arbeidstakerorganisasjon, seksuell orientering, funksjonshemming eller alder i § 33 første og annet ledd, burde vært sanksjonert med straff. Etter en helhetsvurdering ble det ikke foreslått å innta en slik straffetrussel i høringsbrevet.

Departementets vurdering

Etter departementets oppfatning er det å etterlate en medfarende uten skjellig grunn ikke en type handling som er av en slik karakter at samfunnet bør reagere med straff. Etterlates en passasjer eller en sjømann uten skjellig grunn vil erstatningsrettslige regler regulere nærmere hvilken økonomisk kompensasjon vedkommende har krav på. Rederi/arbeidsgiver vil på sin side etter omstendighetene kunne kreve erstatning fra skipsføreren for feil eller forsømmelse i tjenesten eller ta arbeidsrettslige virkemidler i bruk overfor vedkommende.

Departementets mener heller ikke at straff er et egnet virkemiddel overfor skipets fører eller andre som nekter å oppfylle medfarendes rettigheter, jf. straffetrusselen i § 307. Er det en av mannskapet som ikke får det vedkommende har krav på, vil rederiet/arbeidsgiver være ansvarlig for å oppfylle rettighetene, og straffesanksjon overfor skipsføreren må i dag betraktes som en lite formålstjenlig sanksjon i tillegg. Når det gjelder passasjerers økonomiske rettigheter, vil bortfrakteren være ansvarlig for å oppfylle om ikke skipsføreren sørger for at de etterkommes.

I forlengelsen av uttrykket «å skaffe noen medfarende hva vedkommende som sådan har krav på» kan det reises spørsmål om skipsførerens brudd på plikten til å sørge for legehjelp og medisiner overfor en sjømann som er syk eller skadet (jf. sjømannsloven § 27) burde vært sanksjonert med straff. Spørsmålet ble drøftet i forbindelse med utarbeidelsen av skipssikkerhetsloven, hvor departementet sluttet seg til Skipssikkerhetslovutvalget som viste til at skipssikkerhetsloven § 27 annet ledd er en kompetanseregel og ikke en pliktregel, og derfor ikke burde være sanksjonert med straff. Se Ot.prp. nr. 87 (2005–006) side 83. Selv om sjømannsloven § 27 er utformet som en pliktregel, er departementet under tvil kommet til ikke å foreslå inntatt et straffebud i spesiallovgivningen som rammer brudd på omsorgsplikten overfor syke og skadede sjøfolk.

Gjerningsbeskrivelsen i § 308 første ledd nr. 1 om å nekte en medfarende å henvende seg til «norsk konsul», må anses å være lite praktisk i dagens skipsfart og ikke grunn til lenger å være sanksjonert med straff.

Sjømannsloven § 43 slår fast at enhver skal behandle sine «medarbeidere» på en «sømmelig måte», mens bestemmelsen i § 308 første ledd nr. 2 setter trussel om straff for «utilbørlig» behandling av «medfarende», noe som også omfatter behandling av passasjerer. I straffeloven 1902 § 426 nr. 7 er det en egen straffetrussel for en underordnets usømmelig opptreden overfor en overordnet. En «utilbørlig» atferd vil være grovere enn en «usømmelig» opptreden, og som regel være integritetskrenkende. Utformingen av de nevnte lovbestemmelsene må kunne sies å være umoderne i dag. I takt med samfunnsutviklingen har også lovgivningen de senere år oppstilt en rekke spesialbestemmelser til vern mot de overordnede hensynene som sjømannsloven § 43 og § 308 annet ledd nr. 2 ivaretar. Ikke minst gjelder det vern mot ulike former for diskriminering og trakassering, som også er fulgt opp med straffetrusler, samt straff mot å fremsette hatefulle eller diskriminerende ytringer.

Sjømannsloven oppstiller i § 33 første og annet ledd et forbud mot diskriminering og trakassering på grunnlag av politisk syn, medlemskap i arbeidstakerorganisasjon, seksuell orientering, funksjonshemming eller alder. Sjømannsloven har ingen straffetrussel for overtredelse av bestemmelsene. Likestillingsloven gjelder ved diskriminering mellom kjønn, men inneholder på sin side ingen straffetrussel. Ved diskriminering på grunn av etnisitet, nasjonal opprinnelse, avstamning, hudfarge, språk, religion og livssyn gjelder lov 3. juni 2005 nr. 33 om diskriminering på grunn av etnisitet, religion mv. (diskrimineringsloven), som har en straffetrussel i § 15. Lov 20. juni 2008 nr. 42 om forbud mot diskriminering på grunn av nedsatt funksjonshemming gjelder delvis også for skip, men inneholder ingen straffetrussel. Loven trer i kraft 1. januar 2009. Straffeloven 1902 § 135 a har en straffetrussel mot fremsettelse av diskriminerende eller hatefull ytring, som er videreført i straffeloven 2005 med visse endringer, jf. § 185.

Det kan reises spørsmål om det burde inntas en straffetrussel for overtredelse av forbudet i sjømannsloven § 33 første og annet ledd om diskriminering eller trakassering som utøves på grunnlag av politisk syn, medlemskap i arbeidstakerorganisasjon, seksuell orientering, funksjonshemming el-

ler alder. Overtredelse av tilsvarende bestemmelse i arbeidsmiljøloven vil kunne rammes av straffebestemmelsene i lovens kapittel 19.

Sjømannsloven § 33 gir den som har vært utsatt for diskriminering eller trakassering, rett til oppreisning uten hensyn til rederiets skyld. I tillegg vil vedkommende kunne kreve erstatning for økonomisk tap etter alminnelige erstatningsrettslige regler. Videre vil rederiet/arbeidsgiver kunne gå til arbeidsrettslige skritt overfor den som har utøvd diskrimineringen eller trakasseringen.

Det er all grunn til å se alvorlig på overtredelse av forbudet i sjømannsloven § 33, og departementet har vurdert å innta en straffetrussel i sjømannsloven ved grove eller gjentatte overtredelser som er utøvd i forsettlig fellesskap mellom flere personer, jf. straffetrusselen i diskrimineringsloven § 15. Når departementet likevel ikke foreslår en straffetrussel i denne omgang, er det for det første begrunnet med at rasistisk motivert diskriminering må anses som grovere integritetskrenkelser enn de som er nevnt i sjømannsloven § 33 første ledd. For det annet er oppreisning den primære reaksjonen ved brudd på sjømannsloven kapittel II A. For det tredje er bestemmelsene i sjømannsloven relativt nye (inntatt i 2005), og det foreligger ingen rettspraksis knyttet til kapitlet som departementet er kjent med, slik at det er vanskelig å evaluere den fulle effekten av bestemmelsene på det nåværende tidspunkt.

Straffetrusselen i § 308 annet ledd må anses overflødig etter at ordningen med disiplinnemnd ble opphevet ved endring av sjømannsloven i 1985.

13.1.5.2 Lydighet i tjenesten

Gjeldende rett

Straffeloven 1902 § 310 setter trussel om straff dersom en underordnet ved å unnlate å vise lydighet i tjenesten setter menneskeliv eller skipet i fare. Lydighetsnekt som ikke fremkaller fare er således ikke straffbart etter bestemmelsen, men er en forseelse som rammes av straffeloven 1902 § 426 nr. 6. Medvirkning omfattes også av straffebudet og rammer i prinsippet også passasjerer, jf. uttrykket «enhver». Sjømannsloven § 39 første ledd slår fast at sjøfolk skal rette seg etter ordrer som mottas i tjenesten, og at sjømannen skal vise omsorg for skip og last.

Straffeloven § 311 setter trussel om straff hvor flere av mannskapet etter avtale unnlater å vise lydighet i tjenesten på en slik måte at menneskeliv eller skipet settes i fare. Medvirkning rammes også av straffebudet. I motsetning til straffetrusselen i § 310 kreves det kollektiv opptreden, noe som gjør at handlingen får en mer alvorlig karakter enn de tilfeller som rammes av § 310, og som gjenspeiles i strafferammen på 4 år. Bestemmelsen gjelder unnlatelser, i praksis en kollektiv enighet om ordrenekt eller å unnlate å utføre arbeidsoppgaver, følge etablerte prosedyrer eller rutiner. Også en ulovlig streik vil kunne rammes av straffebudet dersom liv eller skip settes i fare. Når det gjelder mytteri, hvor noen ved aktiv handling ulovlig tiltvinger seg kontrollen over skipet, vil overtredelsen rammes av straffeloven 2005 § 139 om kapring av luftfartøy og skip mv.

Skipssikkerhetsloven inneholder bestemmelser som setter trussel om straff for den som har sitt arbeid om bord som ved sine handlinger eller unnlatelser overtrer plikter om å medvirke til at sentrale sikkerhetsbestemmelser følges, slik de fremgår av kapittel 10, jf. pliktbestemmelsene i det enkelte kapittel. Den mest sentrale bestemmelsen er § 61. Av særlig relevans er § 61 tredje ledd bokstav a som setter trussel om straff for den som overtrer sin plikt til å medvirke til at driften av skipet skjer på en sikkerhetsmessig forsvarlig måte, jf. § 20 første ledd bokstav a.

Straffeloven 1902 § 417 nr. 3 setter trussel om straff overfor en skipsfører som unnlater å rette seg etter en endelig eller foreløpig avgjørelse i en tvist med en underordnet. Bestemmelsen tar særlig sikte på overtredelse av sjømannsloven § 50.

Forslaget i Nærings- og handelsdepartementets høringsbrev

I høringsbrevet ble bestemmelsene i §§ 310 og 311 ikke foreslått videreført. Det fremgikk imidlertid av høringsbrevet at Nærings- og handelsdepartementet vurderte å innta en egen bestemmelse i skipssikkerhetsloven som viderefører bestemmelsen i § 311, eller innta et nytt ledd i § 61. Departementet valgte likevel ikke å fremsette et slikt forslag. Straffetrusselen i § 417 nr. 3 ble heller ikke foreslått videreført.

Departementets vurdering

Selv om skipssikkerhetsloven ikke oppstiller en lydighetsplikt på samme måte som sjømannsloven § 39, vil ordrenekt eller unnlatelse av å utføre arbeidsoppgaver, følge etablerte prosedyrer eller rutiner også kunne rammes av § 61, til tross for at gjerningsbeskrivelsen er langt mer generell enn i § 311. Medvirkningsplikten i skipssikkerhetsloven er ikke generell, men gjelder så langt det følger av «vedkommendes stilling», slik at ikke enhver lydighetsnekt vil rammes av skipssikkerhetslovens straffetrusler.

En eldre dom, jf. Rt. 1910 s. 474, gjaldt overtredelse av § 311, men departementet er ikke kjent med at det foreligger rettspraksis etter lovendringen i 1963. Likevel taler gode grunner for å videreføre innholdet i straffebudet. Sikker drift av skip under ordinære så vel som ekstraordinære forhold, krever samhandling og disiplin mellom skipsledelsen og mannskapet for å unngå at det oppstår fare for liv, helse, miljø eller materielle verdier. En kollektiv avtale fra mannskapets side om å unnlate å utføre sine arbeidsoppgaver eller å følge direkte ordre fra skipsføreren, kan under gitte omstendigheter lett være egnet til å fremkalle en faresituasjon.

Som redegjort for i kommentarene til § 310 vil straffetrusselen kunne rammes av skipssikkerhetsloven kapittel 10. Departementet har vurdert å innta en egen bestemmelse i skipssikkerhetsloven som viderefører bestemmelsen, eller innta et nytt ledd i § 61. Det ville ha den fordel at alvorligheten ved den kollektive opptreden på en bedre måte ville blitt synliggjort i gjerningsbeskrivelsen. Departementet anser likevel ikke dette hensynet som et avgjørende moment, og forutsetter heller at domstolene ved utmåling av straff legger seg i det øvre sjiktet av strafferammen når lydighetsnekten er kollektiv. Videre har departementet vurdert om strafferammen burde vært forhøyet ettersom den nåværende strafferammen er på fire år, mens skipssikkerhetsloven § 61 tredje ledd har en strafferamme på ett år. Imidlertid vil strafferammen kunne forhøyes ved at bestemmelsen etter omstendighetene kan anvendes i konkurrens med andre bestemmelser i kapittel 25 om voldslovbrudd.

Straffetrusselen i § 417 nr. 3 ble allerede ved lovrevisjonen i 1963 vurdert opphevet av Justisdepartementet. Dersom skipsføreren i en tvistesak ikke retter seg etter avgjørelser truffet av offentlig myndighet, først og fremst norsk utenriksstasjon, vil sivilrettslige virkemidler være en effektiv måte å tvinge frem en etterlevelse på. Det forutsettes at rederiet/arbeidsgiver i slike tilfeller ved å benytte sin styrings- og instruksjonsrett griper inn overfor skipsføreren og sørger for at den offentlige avgjørelsen respekteres. Departementet mener imidlertid ikke den type overtredelser som nr. 3 gjelder, er av en slik karakter at samfunnet bør reagere med straff.

13.1.5.3 Øvrige disiplinærbrudd

Gjeldende rett

Straffeloven 1902 § 421 setter trussel om straff overfor den som ikke tiltrer, eller forlater eller unnlater å vende tilbake til tjeneste i rett tid. Sjømannsloven § 39 annet ledd slår fast at en sjømann som er forhindret fra å komme om bord, uten opphold skal underrette skipsføreren. Første ledd omhandler det man tidligere betegnet som «simpel rømning». Annet ledd gjelder «kvalifisert rømning», det vil si tilfeller hvor vedkommende burde forstå at betydelig formuestap ville bli voldt ved fraværet. Strafferammen er i slike tilfeller forhøyet til seks måneder. Bestemmelsen må ses i sammenheng med straffetrusselen i § 426 nr. 2 som er rettet mot en sjømann som forsømmer å melde forfall som hindrer ham i å komme om bord til rett tid.

Straffeloven 1902 § 426 retter seg mot «underordnet» på norske skip, det vil si hele mannskapet bortsett fra skipsføreren. Straffetruslene i nr. 1–8 tilsvarer overtredelser som etter sjømannsloven tidligere kunne straffes med disiplinærbot. Sjømannsloven ble i 1985 endret slik at ordningen med disiplinærbot ble avviklet.

Bestemmelsene i § 426 nr. 1 og 2 omhandler tematisk sett de samme forhold som nevnt i § 421, men ble ved lovrevisjonen i 1963 plassert i § 426 for å harmonisere med den daværende disiplinærbotbestemmelsen i sjømannsloven 1953, § 63. Ifølge forarbeidene til bestemmelsen i nr. 1 gjelder straffebudet tilfeller hvor en sjømann ikke er klar over at fraværet vil kunne bringe ansettelsesforholdet til opphør. Fra rettspraksis vises til Rt. 1955 s. 910 og Rt. 1966 s. 1295.

Bestemmelsen i nr. 3 gjelder forsømmelser som får skadefølger, mens bestemmelsen i nr. 4 rammer en sjømann som «ødsler proviant» mv.

Bestemmelsen i nr. 5 setter trussel om straff for den som skjuler en blindpassasjerer om bord, eller hindrer at uvedkommende får adgang om bord. «Uvedkommende» behøver ikke nødvendigvis å være en blindpassasjer, og rammer en sjømann som lar enhver som ikke har lovlig ærend på skipet, komme om bord. Bestemmelsen rammer mindre alvorlige overtredelser ettersom § 301 annet ledd, som har en strafferamme på ett år, gjelder for en sjømann som medvirker til at blindpassasjerer kommer om bord eller holder seg skjult. Paragraf 301 er særlig aktuell når sjømannen mottar vederlag for sin medvirkning, mens nr. 5 først og fremst gjelder tjenesteforsømmelse som ikke er økonomisk motivert.

Bestemmelsen i nr. 6 rammer overtredelse av sjømannsloven § 45 tredje ledd, som setter forbud mot å ta om bord sterke drikker.

Bestemmelsene i nr. 7 og 8 setter trussel om straff for usømmelig opptreden mot overordnet, ordrenekt, slagsmål og brudd på ordensbestemmelser om bord. Den rammer overtredelse av sjømannsloven § 39 første ledd og § 43 første ledd. I motsetning til § 310 rammer bestemmelsen i nr. 7

også ordrenekt som ikke fremkaller en faresituasjon.

Forslaget i Nærings- og handelsdepartementets høringsbrev

Verken § 421 eller § 426 ble foreslått videreført i høringsbrevet, noe som først og fremst ble begrunnet med at andre sanksjonsformer ble ansett som mer adekvate.

Departementets vurdering

Tidligere var det et større problem at sjøfolk ikke møtte om bord til riktig tid, noe som også påførte rederiene økonomiske tap, men dette problemet er nå vesentlig redusert. Både på denne bakgrunn, samt at handlingens karakter etter departementets oppfatning ikke er av en slik art at samfunnet bør reagere med straff, foreslås det ikke å videreføre straffetrusselen i § 421 i spesiallovgivningen. Dersom en sjømann ikke møter til tjenesten til avtalt tid, vil reaksjoner fra rederi/arbeidsgiver være en mer effektiv og adekvat sanksjonsform enn straff. Tap som påføres rederiet som følge av forsømmelsen, vil også kunne danne grunnlag for et erstatningsrettslig krav overfor sjømannen.

Som nevnt mener departementet det ikke lenger er grunn til å sette trussel om straff for de forhold som § 426 nr. 1 og 2 omhandler, og at reaksjoner fra rederi/arbeidsgiver er mer egnede sanksjonsformer.

Straffetrusselen i nr. 3 er etter departementets syn overflødig etter vedtakelsen av skipssikkerhetsloven § 61.

Straffetrusselen i nr. 4 er etter departementets syn åpenbart ikke lenger nødvendig å videreføre. Reaksjoner fra rederi/arbeidsgiver vil være tilstrekkelig sanksjon også for denne type handlinger.

Som nevnt vil bestemmelsen omfattes av bestemmelsene i ny straffelov som setter straff for ulovlig inntrengning eller opphold. Medvirkningsparagrafen i straffeloven 2005 § 15 vil ramme en sjømann eller andre som medvirker til at blindpassasjerer eller andre uberettiget får adgang til skipet eller oppholder seg om bord. For øvrig inneholder straffeloven 2005 § 137 en trussel om straff for den som transporterer, skjuler eller på annen måte medvirker til at personer som har begått terrorliknende handlinger unndrar seg strafforfølgning. Etter departementets syn dekker § 15 og § 137 behovet for straffetrusler slik at det ikke er nødvendig med en selvstendig trussel om straff for den type overtredelse som rammes av nr. 5.

Straffetrusselen i nr. 6 mot å ta om bord sterke drikker er etter departementets syn ikke lenger nødvendig å sanksjonere med straff, og reaksjoner fra rederiet/arbeidsgiver vil være en effektiv og adekvat sanksjonsform. Den som fører, eller forsøker å føre, et skip i alkoholpåvirket tilstand eller som overtrer påbudet om pliktmessig avhold fra alkohol, vil kunne straffes etter sjøloven §§ 143 og 144. Også fritids- og småbåtloven § 33 inneholder straffetrussel for føring av fartøy i alkoholpåvirket tilstand e.l.

Ordrenekt eller unnlatelse av å følge prosedyrer vil kunne rammes av skipssikkerhetsloven § 61 tredje ledd bokstav a om brudd på plikten til å medvirke til sikker drift av skipet. Etter departementets oppfatning vil denne straffetrusselen være tilstrekkelig sanksjonshjemmel for ordrenekt ol. Ordrenekt som ikke er relatert til sikker drift av skipet, vil således ikke være straffbart.

Det vises til merknadene til bestemmelsen om «usømmelig» opptreden. Som redegjort for der vil en del former for diskriminering rammes av gjeldende straffetrusler, og departementet ser ikke behov for å straffesanksjonere opptreden som må karakteriseres som «usømmelig» utover disse. «Slagsmål» vil etter sin natur gjerne innebære kroppskrenkelse eller kroppsskade, som vil rammes av straffelovens bestemmelser. Både når det gjelder ordrenekt, usømmelig opptreden overfor en overordnet og øvrige brudd på ordensreglementet om bord, vil adekvate tiltak fra rederi/arbeidsgiver være en effektiv og adekvat reaksjonsform.

Gjennomgangen ovenfor viser at det etter departements syn ikke er nødvendig å videreføre noen av straffetruslene i § 426. Selv om straffebudet nok har hatt en viss preventiv effekt for å opprettholde disiplin og orden om bord, vil i dag d en mest effektive sanksjonsformen for de tjenestebruddene som er oppramset i bestemmelsen, være arbeidsrettslige reaksjoner fra rederi/arbeidsgiver, eventuelt i kombinasjon med erstatning for tap som følge av feil eller forsømmelse. Slike reaksjoner må også anses som adekvate i dag slik at det ikke i tillegg skulle være sterke grunner til også å ilegge straff.

13.1.5.4 Skipsførerens plikter når lovbrudd begås om bord

Gjeldende rett

Straffeloven 1902 § 417 nr. 1 setter trussel om straff overfor fører av skip som unnlater å følge fastsatte regler for hva som skal gjøres når en medfarende begår en forbrytelse.

Sjømannsloven § 49 oppstiller en plikt for skips-

føreren til å foreta undersøkelser, sikre bevis og ta opp forklaring dersom det begås alvorlige forbrytelser om bord. Han kan også anvende maktmidler for å sørge for at den mistenkte ikke kommer seg på frifot. Forskrift 1. mars 2005 nr. 235 gir utfyllende regler til lovbestemmelsen. Bestemmelsen i nr. 1 setter trussel om straff for en skipsfører som unnlater å oppfylle plikten i sjømannsloven § 49 eller forskriften.

Forslaget i Nærings- og handelsdepartementets høringsbrev

Bestemmelsen ble ikke foreslått videreført i høringsbrevet.

Departementets vurdering

Departementet er ikke kjent med at det foreligger rettspraksis i tilknytning til bestemmelsen og har heller ikke inntrykk av at det har vært et problem at skipsførere unnlater å utføre sine plikter når alvorlige forbrytelser begås om bord. Etter departementets oppfatning er ikke den type overtredelser som rammes av § 417 nr. 1 av en slik karakter at straff er et egnet sanksjonsmiddel.

13.1.5.5 Skipsførerens plikt til å ta om bord personer den norske stat plikter å dra omsorg for

Gjeldende rett

Straffeloven 1902 § 417 nr. 2 setter trussel om straff overfor fører av skip som unnlater å ta ombord personer som den norske stat plikter å dra omsorg for. Slike personer kan være fanger, pasienter eller sjømenn som det påhviler norsk utenriksstasjon å sørge for blir sendt hjem, jf. sjøloven § 142.

Forslaget i Nærings- og handelsdepartementets høringsbrev

Bestemmelsen ble ikke foreslått videreført i høringsbrevet.

Departementets vurdering

Departementet er ikke kjent med at straffebudet har vært anvendt eller at det i praksis har vært problemer knyttet til nektelse av transport av slike personer. Etter departementets oppfatning er det ikke lenger hensiktsmessig å sette trussel om straff for den type forhold som § 417 nr. 2 gjelder.

13.1.5.6 Ansettelsesavtale, frammøte, bevisopptak mv.

Gjeldende rett

Straffeloven 1902 § 414 første ledd setter straff for den som overtrer bestemmelser om hyrekontrakt, avregningsbok, anmeldelse, frammøte, bevisopptak, eller forskrifter gitt i medhold av loven, samt overtredelse av bestemmelser om legeundersøkelse og mønstring. Bestemmelser om legeundersøkelse og mønstring er gitt i medhold av skipssikkerhetsloven §§ 16 og 17. Sjømannsloven § 3 gir bestemmelser om ansettelsesavtaler, mens § 21 gir regler om beregning av hyren, herunder rett til en skriftlig oppgave over hyrens størrelse. Sjømannsloven §§ 20 og 50 gir regler om bevisopptak og plikt til fremmøte i forbindelse med tvister. Nærmere bestemmelser er gitt i forskrift 25. april 2002 nr. 424 om tvistebehandling på norske skip. For øvrig inneholder sjømannsloven § 53 en plikt for skipsføreren til på anmodning å møte opp på norsk utenriksstasjon dersom skipet ligger ved havn i en by hvor det er en slik stasjon.

Forslaget i Nærings- og handelsdepartementets høringsbrev

Bestemmelsen ble foreslått videreført i en modifisert form hvor overtredelser av hyrekontrakt fortsatt ble straffesanksjonert dersom en sjømann ansettes på vesentlig andre vilkår enn hva vedkommende har krav på.

Departementets vurdering

Etter departementets oppfatning er i utgangspunktet sivilrettslige virkemidler og forvaltningstiltak de best egnede reaksjonsformer ved overtredelse av sjømannsloven med tilhørende forskrifter. Den svært begrensede anvendelsen av straffebudene som sanksjonerer brudd på sjømannsloven indikerer også dette. Ved Ot.prp. nr. 70 (2007–2008) har regjeringen dessuten foreslått en rekke lovendringer i sjømannsloven som blant annet innebærer at tilsynsmyndigheten kan iverksette forvaltningstiltak ved overtredelse av loven. Lovforslagene er foreløpig ikke behandlet av Stortinget.

Som et ledd i arbeidet med å motvirke sosial dumping foreslås det imidlertid at overtredelse av bestemmelser om hyrekontrakt fortsatt sanksjoneres med straff i spesiallovgivningen.

Arbeids- og inkluderingsdepartementet påpeker i sin høringsuttalelse at arbeidsmiljøloven kapittel 19 setter trussel om straff dersom ansettelsesavtalen ikke inneholder formelle minimumskrav til

hva avtalen skal regulere. Arbeidsgiver vil imidlertid ikke kunne straffes etter arbeidsmiljøloven dersom det i arbeidsavtalen f.eks. er fastsatt lavere lønn enn hva arbeidsgiver er tariffmessig forpliktet til å tilby og heller ikke for manglende oppfyllelse av avtalen (med mindre manglende oppfyllelse i seg selv er ulovlig, f.eks. ved å la være å betale minst 40 % overtidstillegg, jf. arbeidsmiljøloven § 10-6). Manglende utbetaling av lønn kan imidlertid straffes etter straffeloven § 412 annet ledd, som på sin side er lite benyttet i praksis.

Nærings- og handelsdepartementet mener straffetrusselen i sjømannsloven for det første bør utformes slik at den rammer mangler ved ansettelsesavtalen som sådan, herunder fravær av avtale overhodet. For det andre bør straffetrusselen ramme ansettelsesavtaler som oppstiller kontraktsvilkår, herunder lønnsbetingelser, som er i strid med lov, forskrift og tariffbestemmelser som gjelder for vedkommende sjømann. Selv om brudd på tariffbestemmelse trolig ikke omfattes av dagens straffetrussel slik Arbeids- og inkluderingsdepartementet påpeker, vil tariffbestemmelsene i realiteten være helt sentrale for sjømannens rettigheter. Skulle straffetrusselen ikke omfatte slike, ville straffetrusselen langt på vei bli innholdsløs.

Når det gjelder manglende oppfyllelse av lønn og andre ytelser, kan det reises spørsmål om gjerningsbeskrivelsen også burde ramme denne type forhold, slik straffeloven 1902 § 412 annet ledd gjør for landbasert virksomhet. Sjømannsorganisasjonene etterlyser at straffetrusselen også skal omfatte manglende oppfyllelse av ansettelsesavtalen. Dersom sjømannen er ansatt på vesentlig andre vilkår enn hva vedkommende har krav på, og i tillegg ikke får utbetalt lønn, godtgjørelser mv., vil forholdet rammes av straffebudet slik det var utformet i høringsbrevet. Det er således de situasjoner hvor ansettelsesavtalen er i henhold til lov, forskrift og tariffavtale, men hvor rederi/arbeidsgiver likevel ikke oppfyller avtalen, som ville rammes av en eventuell utvidelse av gjerningsbeskrivelsen.

Oppfyllelse av lønn, godtgjørelser mv. som følger av ansettelsesavtalen er naturligvis av avgjørende betydning for den enkelte sjømann. Departementet mener likevel ikke denne type forhold bør sanksjoneres med straff. For det første vil en sjømann som ikke får utbetalt hyre eller annen godtgjørelse, ha sjøpanterett i skipet (jf. sjøloven § 51 første ledd), samtidig som det finnes lønnsgarantiordninger ved arbeidsgivers insolvens også for sjøfolk på norske skip som ikke er trygdet i Norge, som i sum medfører at sjømannen har effektive sanksjonsmidler både for sikring og oppfyllelse av sine krav. Forslagene i Ot.prp. nr. 70 (2007–2008) styrker sjøfolks rettigheter ytterligere i så måte. For det andre vil det kunne fremstå som urimelig å strafforfølge rederiet/arbeidsgiveren i de tilfeller hvor lønnen uteblir på grunn av manglende betalingsevne. Departementet fastholder derfor innholdet i straffebudet slik det ble fremsatt i høringsbrevet.

Når det gjelder terskelen for den straffbare handlingen, bør det etter departementets oppfatning innføres et vesentlighetskriterium for å markere at ikke ethvert avvik i ansettelsesavtalen fra lov, forskrift eller tariff skal være straffbart. For at straff skal komme til anvendelse, bør det foreligge grov tilsidesettelse av lov- eller tariffbestemmelser om ansettelsesforhold som innebærer at en sjømann er ansatt på vesentlig andre vilkår enn vedkommende har krav på. Det vil særlig være grunn til å reagere med straff dersom overtredelsen gjelder flere sjøfolk, om proforma avtaler er inngått for å dekke over de reelle kontraktsvilkårene, eller graden av utvist skyld ellers må karakteriseres som grov. Bestemmelsen vil ramme både overtredelser ved inngåelse av ansettelsesavtalen, så vel som ved senere endringer av den.

Skyldkravet foreslås satt til forsettlig eller grov uaktsom overtredelse. Det foreslås en strafferamme med bøter eller fengsel inntil seks måneder. Som redegjort for i høringsbrevet er straffebestemmelsene foreslått oppbygget etter samme systematikk som skipssikkerhetsloven kapittel 10 ved å vise til pliktbestemmelsene som er overtrådt. Departementet har imidlertid funnet systematikken vanskelig slik sjømannsloven er utformet, og foreslår i stedet en mer tradisjonell beskrivelse av gjerningsinnholdet.

Både Arbeids- og inkluderingsdepartementet og riksadvokaten har påpekt at den språklige oppbyggingen av bestemmelsen kunne vært bedre, og lovutkastet er omarbeidet i tråd med deres forslag.

Bestemmelsen foreslås inntatt under kapittel V Forskjellige bestemmelser. I lovutkastet i Ot.prp. nr. 70 (2007–2008) er det foreslått endringer i kapittel, blant annet en ny § 55 B. Straffetrusselen foreslås derfor inntatt som ny § 54 C.

13.1.6 Overtredelse av sjøloven

13.1.6.1 Registrering, merking og føring av flagg

Gjeldende rett

Straffeloven 1902 § 419 gjelder bl.a. overtredelse av bestemmelser om registrering og merking. Nærmere regler om disse forholdene følger i all hovedsak av sjøloven med tilhørende forskrifter. Straffebudet rammer i utgangspunktet enhver, men vil i

praksis være rettet mot personer i rederiet eller skipsføreren. Straffen for overtredelse er bøter.

Bestemmelsen i § 419 nr. 1 gjelder overtredelse av bestemmelser om registrering eller merking av skip. Slike regler er fastsatt i sjøloven kapittel 2. Også boreplattformer og liknende flyttbare innretninger omfattes av registreringsbestemmelsene, jf. § 507. NIS-loven inneholder visse særbestemmelser for skip som skal innføres i NIS. Nærmere regler om registrering og merking av fiskefartøy følger av lov 5. desember 1917 nr. 1 regler om registrering og merking av fiskefartøy og lov 26. mars 1999 nr. 15 om retten til å delta i fangst eller fiske (deltakerloven). Etter sistnevnte lov kreves som hovedregel at skipet er innført i merkeregisteret og skipsregistrene før konsesjon til fiske kan gis.

Dernest rammer straffebudet i nr. 1 bruk av skip som ikke er registrert eller merket. Skip som etter sjøloven skal anses som norsk er registreringspliktige over en viss størrelse og det følger forutsetningsvis av lovens bestemmelser at det ikke er tillatt å benytte et uregistrert skip. Noe uttrykkelig forbud mot bruk er imidlertid ikke oppstilt i sjøloven.

Bestemmelsen i § 419 nr. 2 setter trussel om straff for den som uberettiget anbringer, fjerner, endrer eller skjuler nasjonalitets- eller registreringsmerker på et registrert skip. Regler om merking av skip følger av sjøloven kapittel 1 avsnitt II. «Registreringsmerke» vil si kjenningssignal, IMO-nummer eller fiskerimerke.

Uttrykket «nasjonalitetsmerke» benyttes ikke i sjøloven eller forskriftene. Imidlertid skal skipets hjemsted være påført på skroget og vil på den måten indikere skipets nasjonalitet, jf. § 10 i forskrift 27. juni 2002 nr. 754. Ellers vil nasjonaliteten fremgå av nasjonalitetsbeviset, men det kan ikke betraktes som et nasjonalitetsmerke.

Straffetrusselen i § 419 nr. 2 rammer overtredelse av forskrifter. Straffetrusselen i nr. 1 omfatter i prinsippet også straffetrusselen i nr. 2, men presiserer for det første gjerningsbeskrivelsen og rammer for det andre kun merkingen av registrerte skip.

Paragraf 423 annet ledd rammer en fører av skip som uberettiget fører norsk flagg eller nasjonalitetsmerke. Overtredelsen kan straffesanksjoneres også utenfor norsk territorialfarvann. Sjøloven § 5 første ledd slår fast at norske skip har rett til å føre norsk flagg. Kongen har ikke gitt forskrifter som tillater andre skip enn norske å føre norsk flagg eller nærmere bestemmelser om flaggføring.

Paragraf 423 annet ledd gjelder også uberettiget bruk av hvilket som helst flagg eller nasjonalitetsmerke innenfor «norsk farvann», noe som må forstås som norsk territorialfarvann. Straffetrusselen rammer både et norsk eller utenlandsk skip som fører en annen stats flagg eller nasjonalitetsmerke uten å ha rett til det.

Forslaget i Nærings- og handelsdepartementets høringsbrev

I høringsbrevet ble bestemmelsene i § 419 nr. 1 og 2 samt § 423 annet ledd foreslått videreført i sjøloven, med visse lovtekniske modifikasjoner.

Departementets vurdering

Departementet mener det er behov for å videreføre straffetrusselen i § 419 nr. 1 og 2 i spesiallovgivningen. Bestemmelsene om registrering og merking skal ivareta viktige allmenne hensyn og kreditorinteresser, og både myndigheter, finansinstitusjoner, oppdragsgivere, andre aktører i skipsfarten og allmennheten for øvrig er avhengig av at registreringsforhold er i orden. Er de ikke det, kan konsekvensene for tredjepart eller samfunnet bli betydelige økonomisk sett. Samtidig vil skip som er unndratt fra registrering, også medføre at det offentlige ikke uten videre vil være oppmerksomme på dets eksistens og offentlig tilsyn ikke bli utført, noe som igjen vil kunne true liv, helse og miljø.

Når det gjelder hvor bestemmelsen bør plasseres i regelverket, vil sjøloven være mest naturlig. NIS-loven har en straffetrussel i § 11 som sanksjonerer brudd på § 4 om fartsområder, og § 9 annet ledd, som anses som tilstrekkelig for brudd på loven. I NIS-loven foreslås det for øvrig å innføre et vesentlighetskriterium samt at skyldkravet også rammer grov uaktsomhet for å oppnå en mer effektiv sanksjonering av straffebudet. Deltakerloven har også en straffetrussel i § 31 som departementet legger til grunn vil dekke behovet for straffesanksjonering ved brudd på regler om registrering og merking av fiskefartøy.

Departementet mener det bør innføres et vesentlighetskriterium i den nye bestemmelsen for å markere at ikke ethvert brudd på for eksempel regler om registrering av skip er straffbart. Riksadvokaten har tatt til orde for at det ikke bør innføres et vesentlighetskrav for brudd på bestemmelser om registrering og merking. Etter departementets oppfatning bør et slikt kriterium innføres på bakgrunn av de svært detaljerte kravene som foreligger på området, og som uten et vesentlighetskriterium kan medføre at et uforholdsmessig stort antall saker hvor det ikke er grunn til å reagere med straff, vil kunne blitt straffbart.

I vesentlighetsvurderingen bør det ses hen til omfanget og virkningen av overtredelsen som er

begått, og i hvilken grad samfunnets eller en tredjeparts økonomiske interesser er satt i fare. Unnlatelse av å registrere skipet overhodet eller ta et registreringspliktig skip i bruk bør normalt måtte anses som en vesentlig overtredelse. Likeledes vil unnlatelse av å melde fra om eierskifte innen fristen i § 13 annet ledd lett anses som en vesentlig overtredelse.

Etter departementets oppfatning er det gode grunner for å videreføre straffetrusselen i § 423 annet ledd. Å seile under falsk flagg gjøres som regel for å føre myndigheter, kreditorer eller andre panthavere bak lyset, for på den måten å unndra seg kontroll, oppbringelse, arrest eller liknende, og gjerne for å skjule skipets virkelige identitet. Særlig i forbindelse med ulovlig fiske har denne type overtredelser funnet sted.

I sjøloven § 506 foreslås et nytt første ledd bokstav a og b som setter trussel om straff for henholdsvis vesentlig overtredelse av sjøloven § 9 om kjenningssignal og merking, samt kapittel 2 om registrering og forskrifter gitt i medhold av bestemmelsene. Overtredelse av § 9 vil innebære at den som uberettiget anbringer, fjerner, endrer eller skjuler registreringsmerke vil rammes av straffetrusselen. Ved at bestemmelsen plasseres i sjøloven vil overtredelse av bestemmelser om merking av fiskefartøy ikke omfattes, men slike overtredelser vil kunne rammes av straffetrusselen i deltakerloven § 31.

I sjøloven § 506 foreslås inntatt et nytt første ledd bokstav c som viderefører det materielle innhold i § 423 annet ledd. Som redegjort for i høringsbrevet, er straffebestemmelsene foreslått oppbygget etter samme systematikk som skipssikkerhetsloven kapittel 10 ved å vise til pliktbestemmelsene som er overtrådt. Departementet har imidlertid funnet systematikken vanskelig ved denne bestemmelsen på grunn av fravær av utfyllende regler om flaggføring, ikke minst for utenlandske skip i norsk territorialfarvann. Paragraf 423 annet ledd foreslås derfor videreført med sitt nåværende innhold. Uttrykket «nasjonalitetsmerke» foreslås imidlertid erstattet med «på annen måte utgir skipet for å være norsk» eller som «på annen måte utgir skipet for å ha en annen enn sin virkelige nasjonalitet».

Det foreslås at forsettlige eller grovt uaktsomme handlinger rammes av straffebudet. Videre foreslås det at straffebudet retter seg mot enhver, men det vil i praksis rettes mot personer i rederiet, eieren eller skipsføreren. Mens overtredelse av straffeloven § 419 nr. 1 og 2 kun kan straffes med bøter, er det et års strafferamme for brudd på § 423 annet ledd. Departementet foreslår en strafferamme for hele første ledd på inntil seks måneder. Bøter overfor foretaket må i de fleste tilfellene være den mest effektive sanksjonsformen, men boten bør være såpass høy at den har en preventiv effekt, noe som kan innebære en heving av bøtenivået i dag.

13.1.6.2 Oppnevnelse av bestyrende reder

Gjeldende rett

Straffeloven § 419 nr. 3 setter trussel om straff for den som ikke etterkommer departementets pålegg om å oppnevne bestyrende reder som nevnt i sjøloven § 3. Denne bestemmelsen slår fast at når eieren av norsk skip er en enkeltperson som ikke har bopel i Norge, skal vedkommende oppnevne en representant som oppfyller vilkårene for å være bestyrende reder, jf. sjøloven § 103.

Forslaget i Nærings- og handelsdepartementets høringsbrev

Bestemmelsen ble ikke foreslått videreført i høringsbrevet.

Departementets vurdering

Etter sjøloven § 3 kan Nærings- og handelsdepartementet sette en frist for oppnevnelse av bestyrende reder og om nødvendig bestemme at skipet ikke skal anses som norsk dersom oppnevnelsen ikke skjer innen fristen. Om representantens fullmakt senere bringes til opphør uten at eieren oppnevner en ny representant innen fristen i sjøloven § 13 annet ledd, er det tvilsomt om forholdet rammes av nr. 3 ettersom et «pålegg» fra departementet ikke vil være gitt. Forholdet vil i så fall kunne betraktes som en overtredelse av registreringsbestemmelsene. Unnlatelse av å melde fra om endring vedrørende hvem som er bestyrende reder innen fristen i § 13 annet ledd vil for øvrig kunne medføre at skipet slettes fra skipsregistrene, jf. sjøloven § 28.

Dersom eieren ikke oppnevner en bestyrende reder innen fristen, er det etter departementets oppfatning tilstrekkelig reaksjon å nekte at skipet blir registrert. Det er ikke i tillegg behov for å sanksjonere overtredelsen med straff, og bestemmelsen foreslås derfor ikke videreført.

13.1.6.3 Lovpålagte forsikringer

Gjeldende rett

Straffeloven 1902 § 419 nr. 1 rammer også brudd på plikten til å ha forsikring. Regler om forsikringsplikt fremgår av sjøloven § 197 for skade som kan

oppstå i forbindelse med oljesøl fra skip. Utfyllende regler er gitt i forskrift 24. mai 1996 nr. 514 om forsikring og annen sikkerhet for oljesølansvar for skip. Ved endringslov 21. desember 2007 nr. 128 er det vedtatt en ny § 186 i sjøloven som oppstiller en forsikringsplikt for skade som kan oppstå i forbindelse med utslipp av bunkersolje. Bestemmelsen er en del av gjennomføringen av Bunkerskonvensjonen og trådte i kraft 21. november 2008. Det pågår for øvrig et arbeid om gjennomføring av ulike IMO-konvensjoner om plikt til å ha forsikring for passasjerskader, vrakfjerning og skader som oppstår i forbindelse med sjøtransport av farlige og skadelige stoffer. Disse bestemmelsene vil bli gjennomført i sjøloven. Frivillige forsikringsordninger omfattes naturligvis ikke av straffebudet.

Straffetrusselen rammer også bruk av skip som ikke er registrert eller merket forsikret. Når det gjelder brudd på plikten til å ha gyldig sertifikat utstedt etter Ansvarskonvensjonen, oppstiller imidlertid lovgivningen et forbud mot å føre norsk flagg, jf. sjøloven § 197 første ledd tredje punktum. Et tilsvarende forbud er oppstilt i sjøloven § 186 (i kraft fra 21. november 2008).

Forslaget i Nærings- og handelsdepartementets høringsbrev

De deler av § 419 nr. 1 som gjelder brudd på bestemmelser om lovpålagt forsikring, jf. sjøloven §§ 186 og 197, ble foreslått videreført som et nytt femte ledd i sjøloven § 506. Det ble ikke foreslått innført et vesentlighetskriterium.

Departementets vurdering

Departementet mener de deler av § 419 nr. 1 og 2 som gjelder brudd på bestemmelser om lovpålagt forsikring, bør videreføres i spesiallovgivningen. Forsikringsplikten skal sikre at det foreligger økonomisk sikkerhetsstillelse for skader som oppstår etter forurensning inntil et visst nivå, og skal således ivareta viktige samfunnshensyn. Utgiftene ved for eksempel oljesøl vil kunne bli enorme, og tegning av forsikring er et viktig element i fordelingen av den økonomiske risikoen.

Det innføres ikke noe vesentlighetskriterium for straffbarhet ved overtredelse av lovpålagt forsikringsplikt etter sjøloven §§ 186 eller 197 eller forskrifter gitt i medhold av loven. Overtredelsens grovhet vil bli et moment i straffutmålingen. I straffeprosessloven § 62 a er utgangspunktet ubetinget offentlig påtale av straffbare handlinger. Det følger imidlertid av straffeprosessloven § 62 a annet ledd at for overtredelse av straffebud med en strafferamme på to år eller lavere kan påtale unnlates hvis ikke allmenne hensyn tilsier påtale. Av annet ledd annet punktum fremgår det at ved vurderingen av om allmenne hensyn foreligger, legges det blant annet vekt på overtredelsens grovhet, hensynet til den alminnelige lovlydighet og om fornærmede, en annen som har lidt skade ved overtredelsen eller vedkommende berørte myndighet ønsker påtale. Departementet legger etter dette til grunn at overtredelsens grovhet og bruk av eventuelle forvaltningsmessige tiltak, som tilbakehold i havn, vil være relevante momenter ved vurderingen av om påtale kan unnlates.

13.1.6.4 Skipsdokumenter

Gjeldende rett

Paragraf 419 annet ledd setter straff for den som i henhold til sjømannsloven eller sjøloven unnlater å ha om bord nødvendige skipsdokumenter eller kopier av de nevnte lovene, forskrifter eller tariffavtaler.

Forslaget i Nærings- og handelsdepartementets høringsbrev

Bestemmelsen ble ikke foreslått videreført i høringsbrevet.

Departementets vurdering

Uttrykket «skipspapirer» som i dag utstedes i medhold av sjøloven, gjelder først og fremst sertifikater i henhold til Bunkerskonvensjonen 2001 (jf. sjøloven § 186), Ansvarskonvensjonen 1992 (jf. sjøloven § 197) og nasjonalitetsbevis (jf. sjøloven § 5). Et skip som ikke har gyldig sertifikat i henhold til Ansvarskonvensjonen 1992, og som heller ikke har forsikring eller annen sikkerhet, kan holdes tilbake av Sjøfartsdirektoratet eller nektes adgang til havn, jf. sjøloven § 199. Unnlatelse av å ha nasjonalitetsbevis om bord gir ikke tilsynet tilsvarende rett til å gripe inn.

Det utstedes ingen «skipspapirer» etter sjømannsloven i dag som er pliktige å ha om bord, men regjeringen har i Ot.prp. nr. 70 (2007–2008) foreslått inntatt en bestemmelse i § 55 om at skip over en viss størrelse skal ha et sertifikat for arbeids- og levevilkår om bord. Ingen straffetrussel er knyttet opp til verken denne eller de øvrige lovforslagene i proposisjonen, men et skip som ikke har slikt sertifikat, kan holdes tilbake i havn. Sertifikatet vil imidlertid også være utstedt i medhold av skipssikkerhetsloven slik at dens straffetrusler i kapittel 10 kan anvendes for skip som ikke har gyldig

sertifikat for arbeids- og levevilkår. For nærmere omtale av sertifikatet, se Ot.prp. nr. 70 (2007–2008) side 30.

De aller fleste skipsdokumenter som utstedes av det offentlige eller som føres om bord, skjer nå i medhold av skipssikkerhetsloven. Som eksempel kan nevnes målebrev, fartssertifikat, bemanningsoppgave, sikkerhetsstyringssertifikat, helseerklæring, personlige sertifikater, ulike skipsdagbøker mv. Unnlatelse av ha gyldige sertifikater om bord kan rammes av skipssikkerhetslovens straffetrusler i kapittel 10, og er som nevnt grunnlag for å holde skipet tilbake i havn etter § 52.

Det er viktig at skipsdokumenter så som sertifikater, nasjonalitetsbevis m.v. oppbevares om bord for å effektivisere tilsynet av skipet, samt kunne dokumentere at forhold er i orden overfor andre interessenter i skipet. Departementet foreslår en delvis videreføring av annet ledd, men foreslår å innskrenke straffetrusselen til å gjelde brudd på plikten til å ha gyldige sertifikater utstedt i medhold av §§ 186 og 197. Straffetrusselen foreslås inntatt i sjøloven § 506 femte ledd sammen med straffetrusselen for manglende forsikringer.

Departementet har vurdert å innta en straffetrussel for overtredelse av § 5 om nasjonalitetsbevis, men har foreløpig ikke funnet det nødvendig. Nasjonalitetsbeviset viser tilknytningen til riket og er et svært viktig dokument knyttet til skipet. Imidlertid vil fravær av nasjonalitetsbevis som regel også være kombinert med fravær av andre sertifikater som skal utstedes i medhold av skipssikkerhetsloven ettersom nasjonalitetsbeviset er et av dokumentasjonsgrunnlagene for utstedelse av disse. Straffetrusselen i skipssikkerhetsloven § 59 bokstav c kommer til anvendelse om skipet ikke har gyldige sertifikater om bord.

Om nasjonalitetsbevis overhodet ikke er utstedt vil skipet heller ikke være registrert slik at overtredelsen vil rammes av straffetrusselen i § 419 nr. 1, som foreslås videreført som nytt første ledd bokstav b i sjøloven § 506.

Selv om det er viktig at skipet har tilgang til relevante internasjonale konvensjoner så vel som nasjonalt regelverk og tariffavtaler, ser ikke departementet at det i dag er behov for at samfunnet skal reagere med straff overfor et skip som ikke har relevant regelverk om bord.

13.1.6.5 Meldeplikt ved sjøulykke mv.

Gjeldende rett

Straffeloven 1902 § 414 annet ledd setter straff for den som unnlater å melde fra om sjøulykker, gi informasjon til undersøkelsesmyndigheten (Statens havarikommisjon for transport) eller fjerner vrakrester uten samtykke fra undersøkelsesmyndigheten eller politiet. Bestemmelsen ble tilføyd ved lov 7. januar 2005 nr. 2 om endringer i sjøloven og trådte i kraft 1. juli 2008. De materielle regler om meldeplikt, undersøkelse av sjøulykker mv. følger av sjøloven kapittel 18 avsnitt II, som ble vedtatt samtidig med det reviderte annet ledd i § 414.

Forslaget i Nærings- og handelsdepartementets høringsbrev

I høringsbrevet ble bestemmelsen foreslått videreført ved å innta et nytt sjette ledd i § 506 i sjøloven, men med et vesentlighetskriterium.

Departementets vurdering

Umiddelbar melding om sjøulykker er av avgjørende betydning for at myndighetene kan iverksette redningsaksjoner og andre tiltak for å komme havaristen til unnsetning og begrense eventuell forurensning. Departementet mener bestemmelsen av allmennpreventive hensyn bør videreføres i den maritime lovgivningen. Når det gjelder brudd på meldeplikten og de øvrige bestemmelsene i kapittel 18 som er straffesanksjonert i dag, foreligger det ikke alternative sanksjonsmuligheter i form av forvaltningstiltak. Straff er således eneste sanksjonsmiddel ved brudd på meldeplikten etter sjøloven § 475 første ledd. Departementet mener derfor at det likevel ikke bør innføres et vesentlighetskriterium i bestemmelsen. Det må anses som en alvorlig overtredelse av straffebudet dersom unnlatelsen av å varsle vesentlig forsinker en redningsaksjon eller medvirker til at det inntrer betydelig skade på liv, helse, miljø eller materielle verdier, eller overhengende fare for at slik skade oppstår. Det foreslås en endring ved at også brudd på forskrifter gitt i medhold av sjøloven § 475 første ledd gjøres straffbart. Utfyllende regler er gitt i forskrift 27. juni 2008 nr. 744 om melde- og rapporteringsplikt ved sjøulykker og andre hendelser til sjøs. Overtredelse av den etterfølgende rapporteringsplikten er ikke straffbar.

Når det gjelder brudd på informasjonsplikten i § 477 annet ledd og tiltaksplikten i § 479 første ledd, bør straff som utgangspunkt kun komme til anvendelse når undersøkelsesmyndighetens arbeid direkte motarbeides på en slik måte at undersøkelsens formål eller effektivitet på vesentlig måte trues. Overtredelse av forbudet i § 478 mot å fjerne vrakrester uten samtykke fra undersøkelsesmyndigheten eller politiet, vil særlig være egnet til å straffesanksjoneres dersom det er grunn til å tro at

fjerningen er skjedd for å vanskeliggjøre undersøkelsen.

13.1.6.6 Hjelpe- og opplysningsplikt ved sammenstøt og nødssituasjoner

Gjeldende rett

Straffeloven § 314 første ledd setter straff for en fører av skip eller vakthavende styrmann når det ved sammenstøt eller manøvrering fremkalles en faresituasjon, og som i det etterfølgende unnlater å yte hjelp. Sjøloven § 135 tredje ledd oppstiller en plikt for en skipsfører til å yte hjelp til personer i havsnød eller som trues av en fare til sjøs, mens § 164 første punktum ved sammenstøt pålegger enhver av skipsførerne som er involvert, å yte hjelp til det andre skipet og dets ombordværende, så fremt det kan skje uten å sette sitt eget skip i særlig fare. Straffebudet i § 314 setter trussel om straff for skipsfører eller vakthavende styrmann som ikke oppfyller hjelpeplikten i sjøloven § 164 første punktum, når det enten har vært et sammenstøt eller en manøver som medfører at en faresituasjon fremkalles. Paragraf 314 annet ledd inneholder en selvstendig straffetrussel dersom det er inntrådt skade på ting i forbindelse med et sammenstøt.

Straffeloven § 415 rammer en skipsfører som i forbindelse med sammenstøt eller manøvrering unnlater å gi opplysninger om skipets navn, hjemsted, bestemmelsessted mv. Sjøloven § 164 annet punktum oppstiller en plikt for skipsførere som er involvert i sammenstøt, til å oppgi opplysninger om eget skip, blant annet hvor det kommer fra og hvor det skal til. Paragraf 415 setter straff for overtredelse av denne bestemmelsen.

Forslaget i Nærings- og handelsdepartementets høringsbrev

I høringsbrevet ble det foreslått å videreføre straffetrusselen i § 314. Det var bare første straffalternativ som ble foreslått videreført i høringsbrevet ut fra at annet straffalternativ («såfremt forbrytelsen har hatt døden eller betydelig skade på legeme eller helse til følge») vil rammes av andre bestemmelser i kapittel 25 om voldslovbrudd. Straffetrusselen i § 415 ble ikke foreslått videreført.

Departementets vurdering

Etter departementets oppfatning er det nødvendig å videreføre straffetrusselen i § 314. Det er et eldgammelt prinsipp til sjøs at sjøfarende skal hjelpe andre sjøfarende som er i en nødssituasjon. I mange tilfeller vil det kun være skip i nærheten som vil være i stand til å kunne gi effektiv hjelp ved sjøulykker. Unnlatelse av å gi slik hjelp vil naturligvis lett kunne føre til at liv går tapt. Se blant annet Rt. 2004 s. 819 hvor en vakthavende styrmann på et kjemikalietankskip rente i senk et fransk fiskefartøy som sank etter kort tid. I stedet for å stanse og yte hjelp til havaristen, fortsatte han seilasen mot Norge. Fem personer omkom, hvorav minst én kunne vært reddet om bistand hadde blitt gitt, og styrmannen ble dømt til fem års fengsel. I straffskjerpende retning ble det lagt vekt på at styrmannens motiv for å fortsette seilasen var å komme seg unna sin del av ansvaret for sammenstøtet. I en tingrettsdom fra 2007 ble en fører av en fritidsbåt dømt for overtredelse av § 314.

Straffeloven 2005 § 287 om forsømmelse av hjelpeplikten vil kunne ramme de overtredelser som § 314 gjelder, men § 314 vil ha en mer presis gjerningsbeskrivelse. Departementet mener derfor straffebudet bør videreføres i den maritime lovgivningen.

Det ble i høringsbrevet foreslått at kun vesentlige overtredelser straffes, men riksadvokaten har tatt til orde for ikke å innføre et slikt kriterium i denne bestemmelsen. Departementet har hatt et ønske om å heve terskelen for de straffbare handlingene i alle straffebudene, men kan samtidig se at innføring av et vesentlighetskriterium ved brudd på hjelpeplikten kan vanskeliggjøre sanksjon for unnlatelser hvor straff fremstår som en adekvat reaksjon. Det foreslås på denne bakgrunn ikke å innføre et vesentlighetskriterium i bestemmelsen.

Straffelovkommisjonen mente at strafferammen på seks år er for høy og påpekte at strafferammen i stedet kan forhøyes ved at bestemmelsen etter omstendighetene vil kunne anvendes i konkurrens med Straffekommisjonens utkast til ny straffelov § 27-11 om grovt uaktsom betydelig skade på legeme og helse eller § 27-12 om grovt uaktsomt drap. I høringsutkastet ble annet straffalternativ ikke foreslått videreført i den maritime lovgivningen, men riksadvokaten har i sin høringsuttalelse tatt til orde for at den bør opprettholdes.

Departementet er enig med riksadvokaten i at annet straffalternativ bør videreføres for på den måten å tydeliggjøre det straffskjerpende elementet som foreligger når følgen er døden eller betydelig skade på kropp eller helse.

Departementet foreslår straffetrusselen inntatt i sjøloven § 506 som nytt fjerde ledd i et nytt avsnitt II i kapittel 20. Det foreslås en redaksjonell tilpasning ved å benytte terminologien «skipsfører» i stedet for «Fører av skip» for å harmonisere med begrepsbruken i sjøloven § 164. Vakthavende styrmann blir også ansvarssubjekt slik som i dag. Som

redegjort for i høringsbrevet, foreslås straffebestemmelsene oppbygget etter samme systematikk som skipssikkerhetsloven kapittel 10 ved å vise til pliktbestemmelsene som er overtrådt. Det foreslås ikke å videreføre § 314 annet ledd som en selvstendig overtredelse, men slik lovforslaget er utformet, vil også fare eller skade på ting kunne rammes av straffetrusselen.

Når det gjelder hjelpeplikten i § 135 tredje ledd overfor enhver som er i havsnød eller annen faresituasjon til sjøs, har departementet vurdert å foreslå en straffetrussel også i slike situasjoner, noe professor Erik Røsæg har tatt til orde for i sin høringsuttalelse. Departementet kan imidlertid ikke se tungtveiende argumenter for å foreta en nykriminalisering på dette området og har heller ikke inntrykk av at det er en utvikling i retning av stadig flere brudd på hjelpeplikten med norske skip. Dessuten vil brudd på § 135 tredje ledd kunne rammes av straffeloven § 287 om forsømmelse av hjelpeplikt.

Etter departementets syn er de overtredelser som straffesanksjoneres gjennom § 415 ikke av en så alvorlig karakter at straff bør komme til anvendelse i fremtiden. Til tross for at sammenstøt til sjøs skjer relativt hyppig, er heller ikke departementet kjent med at straffebudet har vært anvendt i særlig grad i praksis, og i de få sakene hvor det har vært anvendt, har det gjerne vært i forbindelse med mer alvorlige overtredelser av sjøveisreglene. Se bl.a. Rt. 1998 s. 738. Innføring av moderne navigasjonshjelpemiddel som AIS, kombinert med trafikkovervåking, trafikksentraler og Safe Sea Net, gir dessuten detaljerte opplysninger om skip på en helt annen måte enn tidligere.

13.1.6.7 Oppgivelse av skipet i havsnød

Gjeldende rett

Straffeloven 1902 § 313 setter straff for et skips fører som i havsnød eller annen fare oppgir eller forlater skipet selv om hans nærvær fortsatt er påkrevd, samt mannskap som forlater skipet uten tillatelse så lenge skipsføreren er om bord.

Første ledd rammer skipsfører så vel som vakthavende styrmann. Sjøloven § 135 første ledd krever at skipsføreren gjør alt som står i hans makt for å berge ombordværende, skipet og lasten når skipet er i havsnød. Videre følger det av § 135 annet ledd at han ikke kan forlate skipet med mindre det er betydelig fare for hans eget liv eller det ikke er rimelige utsikter til å berge skipet. Bestemmelsen i § 313 første ledd setter trussel om straff for de forhold som er omhandlet i sjøloven § 135 annet ledd.

Annet ledd rammer øvrige styrmenn og mannskapet om de forlater skipet uten tillatelse så lenge skipsføreren er om bord.

Forslaget i Nærings- og handelsdepartementets høringsbrev

I høringsbrevet ble det foreslått å videreføre straffetrusselen i § 313 i en modifisert form. Forslaget ble begrunnet med at skipsførerens tilstedeværelse vil være særlig påkrevd ved nødssituasjoner. Imidlertid ble det foreslått å innta et vesentlighetskriterium i bestemmelsen, samt utvide den noe til også å straffesanksjonere unnlatelse av å iverksette nødvendige tiltak, jf. sjøloven § 135 første ledd.

Departementets vurdering

Etter departementets oppfatning er det behov for å videreføre straffetrusselen i § 313. Skipsførerens erfaring, kompetanse og myndighet vil være særlig påkrevd i en nødssituasjon. Om en skipsfører oppgir eller forlater et skip og eventuelt ombordværende som det fortsatt er mulig å berge, kan liv, helse, miljø og materielle verdier lett settes i ytterligere fare. Bestemmelsen bør etter departementets oppfatning likevel anvendes med varsomhet og først og fremst komme til anvendelse i tilfeller hvor det oppstår tap av menneskeliv, betydelig skade på menneskeliv eller materielle verdier eller det var umiddelbar fare for at slik skade kunne inntreffe. Skipsførerens opptreden bør være svært klanderverdig og sterkt å bebreide før straffebudet kommer til anvendelse.

Departementet gikk i høringen inn for å innføre et vesentlighetskriterium i bestemmelsen slik at terskelen for den straffbare handlingen heves. Riksadvokaten har i sin høringsuttalelse ikke innvendinger mot dette, men påpeker at lovforslaget burde hatt en annen ordlyd. Departementet er enig med riksadvokaten i at et vesentlighetskriterium ikke bør innføres, og foreslår i stedet at det inntas en formulering om «uten særlig grunn» forlate eller oppgi skipet.

Overtredelse av plikten i § 135 første ledd om at skipsføreren skal gjøre alt som står i hans makt for å redde skipet og de ombordværende er ikke er en selvstendig grunn for å ilegge straff slik § 313 er utformet, men i vurderingen av om det var «nødvendig» å forlate eller oppgi skipet vil det kunne tas i betraktning hvilke tiltak som eventuelt kunne vært satt i verk før skipsføreren gikk fra borde. Etter departementets oppfatning vil unnlatelse av å iverksette nødvendige tiltak som skipsføreren rår over i nødssituasjonen være en vel så god grunn til å sanksjonere med straff som å forlate skipet uten at

det nødvendig. Det foreslås derfor å presisere at også overtredelse av § 135 første ledd er sanksjonert med straff.

Nåværende § 313 annet ledd rammer øvrige styrmenn og mannskapet om de forlater skipet uten tillatelse så lenge skipsføreren er om bord. Også denne delen av straffebudet mener departementet det er nødvendig å opprettholde ettersom mannskapets medvirkning og innsats i en nødssituasjon kan være av avgjørende betydning for om skipet kan berges eller ikke. På samme måte som for skipsføreren bør det også overfor mannskapet utvises varsomhet med å la straffebudet komme til anvendelse. Mange av momentene som er nevnt i helhetsvurderingen ovenfor, vil også passe for mannskapets del. I tillegg bør det blant annet ses hen til om det forelå uttrykkelige ordrer eller prosedyrer ved nødssituasjoner og om disse i så fall ble fulgt, samt hvilke funksjoner vedkommende var tiltenkt å ha i en nødssituasjon, og hvilken bistand vedkommende kunne ha ytet om han eller hun hadde blitt værende om bord.

Bestemmelsen i § 313 foreslås videreført i sjøloven som nytt annet og tredje ledd i § 506 under et nytt avsnitt II i kapittel 20. Det foreslås en redaksjonell tilpasning ved å benytte terminologien «skipsfører» i stedet for «Et skips fører» for å harmonisere med begrepsbruken i sjøloven § 135. Som redegjort for i høringsbrevet, foreslås straffebestemmelsene oppbygget etter samme systematikk som skipssikkerhetsloven kapittel 10 ved å vise til pliktbestemmelsene som er overtrådt. I den nye bestemmelsen foreslås det å vise til overtredelser av sjøloven § 135 første ledd eller annet ledd. Nåværende § 313 benytter uttrykket havsnød «eller annen fare», mens sjøloven § 135 første ledd kun gjelder «havsnød». For å videreføre gjerningsbeskrivelsen i § 313 fullt ut foreslås det derfor i de nye bestemmelsene i sjøloven § 506 annet og tredje ledd også å benytte uttrykket «eller annen fare».

13.1.6.8 Passasjerers lydighetsplikt

Gjeldende rett

Straffeloven 1902 § 310 setter trussel om straff dersom en underordnet ved å unnlate å vise lydighet i tjenesten setter menneskeliv eller skipet i fare. Medvirkning omfattes også av straffebudet og rammer i prinsippet også passasjerer, jf. uttrykket «enhver». Lydighetsnekt som ikke fremkaller fare, er således ikke straffbar etter bestemmelsen.

Forslaget i Nærings- og handelsdepartementets høringsbrev

I høringsbrevet ble bestemmelsene i § 310 ikke foreslått videreført fordi straffeloven 2005 inneholder tilstrekkelige straffetrusler.

Departementets vurdering

Sjøloven § 408 oppstiller en plikt for passasjerer til å rette seg etter «forskrifter om orden og sikkerhet om bord», men bestemmelsen er ikke uttrykkelig straffesanksjonert i kapittel 30 eller 42, selv om også passasjerer som «bevirker eller medvirker til slik adferd» (lydighetsnekt) kan rammes av straffeloven § 310. Luftfartsloven § 14-11 inneholder en trussel om straff i inntil seks måneder for passasjerer som ikke retter seg etter ordre fra fartøyssjefen, og har en forhøyet strafferamme på tre år dersom det fremkalles en faresituasjon ved lydighetsnekten. Straffeloven 2005 inneholder i § 140 en straffetrussel for den som ved vold, materiell ødeleggelse, meddelelse av feilaktig informasjon «eller på annen måte forstyrrer den sikre drift av [...]skip og derved volder fare for tap av menneskeliv eller betydelig skade på legeme, eiendom eller miljø». Uttrykket «forstyrrelse» i § 140 må i prinsippet forstås slik at det også omfatter en passasjer som ikke etterkommer ordre eller anvisning fra skipsledelsens side, og ved sin handlemåte fremkaller en faresituasjon. Departementet har vurdert å foreslå en straffetrussel i sjøloven overfor passasjerer som nekter å etterkomme ordre eller som ikke retter seg etter ordens- og sikkerhetsbestemmelser som gjelder om bord, for å få et straffebud med en mer presis gjerningsbeskrivelse. Departementet har foreløpig vurdert straffeloven § 140 som dekkende også for denne typen atferd. Lydighetsnekt og liknende fra passasjerer som ikke fremkaller en faresituasjon, vil dermed ikke være straffbart.

13.1.7 Overtredelse av skipssikkerhetsloven

Gjeldende rett

Lov 16. februar 2007 nr. 9 om skipssikkerhet (skipssikkerhetsloven) inneholder straffetrusler i kapittel 10.

Forslaget i Nærings- og handelsdepartementets høringsbrev

I høringsbrevet ble det foreslått noen mindre konsekvensjusteringer i noen av straffetruslene i kapittel 10, samt noen mindre endringer i bestemmelsene om overtredelsesgebyr.

Departementets vurdering

Departementet ser ikke behov for å foreta noen større justeringer i skipssikkerhetsloven. Det foreslås to konsekvensjusteringer i §§ 68 og 70, samt en tilføyelse av ordene «*påse og*» i § 59 bokstav e som ved en inkurie falt ut under utarbeidelse av bestemmelsen. Straffebudet rammer personer i rederiet som overtrer § 16 om kvalifikasjonskrav, som både er en «påse» og «sørge for»-plikt for rederiet, og det blir dermed ufullstendig bare å vise til «sørge for»-plikten slik som i dag.

Sjøfartsdirektoratet har i brev 1. juni 2008 til departementet tatt til orde for å utvide overtredelser som etter § 55 tredje ledd kan ilegges andre som har sitt arbeid om bord. Direktoratet peker særlig på at det er uheldig at overtredelser av sjøveisreglene og vaktholdsforskriften hvor det er vakthavende styrmann som har kommandoen over skipet, ikke kan sanksjoneres med overtredelsesgebyr slik det kan om det var skipsføreren som hadde kommandoen. Sikker navigering og vakthold er en «sørge for»-plikt for skipsføreren og en medvirkningsplikt for andre som har sitt arbeid om bord, jf. §§ 19 og 20.

Departementet er enig med direktoratet i at det bør foretas en tilføyelse i § 55 som også henviser til § 14 og § 15 annet ledd. Ved feil eller unnlatelse ved navigering og vakthold er det gode grunner til å likestille vakthavende styrmann og skipsføreren. Fravær av adgang til å anvende overtredelsesgebyr i slike tilfeller vil kunne medføre en lavere terskel for å anvende straffebudene for disse overtredelsene som rammer andre som har sitt arbeid om bord, jf. § 61 første og annet ledd, noe som ville være en uheldig utvikling. Det foreslås på denne bakgrunn å tilføye § 14 og § 15 annet ledd i oppramsingen i § 55 tredje ledd.

I § 55 annet ledd foreslås også at det kan gis overtredelsesgebyr for overtredelse av § 16, jf. medvirkningsplikten i § 20 første ledd bokstav e, om å medvirke til å være behørig kvalifisert. En vakthavende styrmann kan ilegges overtredelsesgebyr om vedkommende for eksempel fører et skip med utgått dekksoffiserssertifikat, jf. henvisningen til § 16 i § 55 tredje ledd. Det fremstår som lite konsekvent om ikke også en skipsfører kan ilegges overtredelsesgebyr for den samme type overtredelse. De mer alvorlige overtredelsene vil kunne ilegges med straff, for eksempel om en skipsfører over lengre tid har ført et skip uten gyldig personlig sertifikat.

I § 55 annet ledd foreslås at ordene «og» mellom § 12 og § 14, samt mellom § 22 og § 24, erstattes med et komma. Det er ikke hensikten at begge bestemmelsene skal være overtrådt for å ilegge overtredelsesgebyr, og av informasjonshensyn foreslås dette presisert.

Skipssikkerhetsloven § 48 annet ledd bestemmer at når Statens innkrevingssentral er pålagt å inndrive gebyr som nevnt i første ledd, kan den inndrive gebyr ved trekk i lønn og andre liknende ytelser etter reglene i dekningsloven § 2-7. Innkrevingssentralen kan også inndrive gebyr ved å stifte utleggspant for kravet dersom panteretten får rettsvern ved registrering i et register, eller ved underretning til en tredjeperson, jf. panteloven kapittel 5, og utleggsforretningen kan holdes på Innkrevingssentralens kontor etter tvangsfullbyrdelsesloven § 7-9 første ledd. For overtredelsesgebyr er det fastsatt i § 57 at ved inndrivelse gjelder bestemmelsen i § 48 annet ledd tilsvarende.

For tvangsmulkt, jf. skipssikkerhetsloven § 50, er det ingen tilsvarende bestemmelse som gir Statens innkrevingssentral fullmakt til å inndrive slik mulkt, eller bestemmelser om tvangsgrunnlag og inndrivning slik det er i § 48 annet ledd. Etter departementets oppfatning tilsier sterke effektivitetshensyn at den nevnte bestemmelsen i § 48 annet ledd også får anvendelse ved inndriving av tvangsmulkt. Det foreslås derfor inntatt en henvisning til § 48 annet ledd i § 50 fjerde ledd. Ettersom tilsynsmyndigheten også kan utøve tilsyn og gi pålegg med etterfølgende vedtak om tvangsmulkt for fritidsbåter, foreslås det også inntatt en identisk bestemmelse som § 48 annet ledd i fritids- og småbåtloven § 41 a femte ledd.

Lovforslaget har ikke vært på høring, men etter departementets oppfatning må høring anses som åpenbart unødvendig, jf. utredningsinstruksen punkt 5.4 bokstav c. Om det er staten ved Sjøfartsdirektoratet eller Statens innkrevingssentral som inndriver kravet, vil være uten materiell betydning for den enkelte. Departementet vil for øvrig legge til at det ikke kom noen innvendinger ved høringen av skipssikkerhetsloven om at Statens innkrevingssentral kunne kreve inn ordinære gebyrer så vel som overtredelsesgebyr.

13.1.8 Overtredelse av NIS-loven

Gjeldende rett

Lov 12. juni 1987 nr. 48 om norsk internasjonalt skipsregister (NIS-loven) inneholder en straffetrussel i § 11 for overtredelse av lovens §§ 4 og 5.

Straffeloven 1902 § 423 første ledd setter trussel om straff for fører av skip som uberettiget driver fraktfart. «Uberettiget» vil forholdet være om det utøves befordring selv om offentlige vilkår for å dri-

ve fraktfart ikke er oppfylt, eller forbud mot befordring er overtrådt. Det er brudd på regler om fraktfart som sådan som rammes av straffebudet, og ikke brudd på andre bestemmelser som medfører at skipet ikke har rett til å seile, eksempelvis den som fører et skip uten gyldige sertifikater eller går til sjøs med et tilbakeholdt skip. Slike brudd rammes av skipssikkerhetsloven § 59 bokstav c og § 67.

Forslaget i Nærings- og handelsdepartementets høringsbrev

Straffeloven § 423 første ledd ble foreslått ikke videreført fordi den er overflødig. I NIS-loven § 11 ble det foreslått innført et vesentlighetskriterium, samt at også grov uaktsomhet omfattes.

Departementets vurdering

Det foreslås innført et vesentlighetskriterium i NIS-loven § 11 slik at det også i denne loven settes en viss terskel for å ilegge straff. Det er særlig grove brudd på fartsområdebestemmelsene som vil være egnet til å sanksjoneres med straff. Av hensyn til effektivitet ved sanksjonering av brudd på bestemmelsen og harmonisering med straffebudene i den øvrige maritime lovgivningen, foreslås at vilkåret for den subjektive skyld er forsett eller grov uaktsomhet. Skyldkravet er i dag forsett.

I likhet med de fleste andre straffebudene som følger av lovforslaget, foreslås det at brudd på forskrift også rammes av bestemmelsen, og at det inntas i ordlyden. Gjennom forskrift 30. juni 1987 nr. 579 og forskrift 11. august 1989 nr. 802 er brudd på forskriftene sanksjonert med straff, se henholdsvis §§ 4 og 5. Forskriftsbestemmelsene vil samtidig bli opphevet. Strafferammen for overtredelse av loven er bøter. Departementet foreslår ingen endringer i strafferammen.

Straffeloven § 423 første ledd rammer uberettiget fraktfart. Mens regelmessig frakt av passasjerer i Norge som hovedregel krever konsesjon etter lov 21. juni 2002 nr. 45 om yrkestransport med motorvogn og fartøy (yrkestransportloven) § 7, er det ikke noe krav til konsesjon for frakt av gods til sjøs. NIS-loven oppstiller et forbud for skip som er registrert i registeret til å føre last eller passasjerer mellom norske havner eller å gå i fast rute med passasjerer mellom norsk og utenlandsk havn, jf. § 4. Når det gjelder konsesjon for å drive fiske reguleres dette av deltakerloven, som inneholder en straffetrussel i § 31.

Yrkestransportloven inneholder en bestemmelse om straff i § 41 som departementet legger til grunn dekker behovet for straffetrussel overfor den som frakter passasjerer uten konsesjon. NIS-loven inneholder på sin side en straffetrussel i § 11 overfor den som ikke overholder fartsområdebestemmelsene i § 4. Det er på denne bakgrunn vanskelig å se behovet for å opprettholde straffetrusselen i § 423 første ledd, og straffetrusselen foreslås ikke videreført.

13.1.9 Øvrige straffetrusler

13.1.9.1 Overtredelse av sikkerhetsbestemmelser i norsk territorialfarvann og ulovlig inntreden i sikkerhetssone i petroleumsvirksomhet

Gjeldende rett

Straffeloven 1902 § 418 setter trussel om straff for forsettlig eller uaktsom overtredelse av forskrifter gitt av Kongen om sjøfarten i norsk territorialfarvann. Også forskrifter gitt etter bemyndigelse fra Kongen må anses å omfattes av straffebudet. I forbindelse med vedtakelsen av skipssikkerhetsloven i 2007 ble straffebudet vesentlig endret. Gjeldende forskrifter om «sjøfarten i norsk territorialfarvann» er i all hovedsak gitt i medhold av skipsikkerhetsloven, havne- og farvannsloven og losloven, og til dels også i medhold av sjøloven og forurensingsloven.

Straffeloven 1902 § 425 a setter trussel om straff overfor den som urettmessig fører et fartøy inn i sikkerhetssonen til en offshoreinstallasjon. Bestemmelsen rammer norske så vel som utenlandske skip.

Forslaget i Nærings- og handelsdepartementets høringsbrev

Bestemmelsene i straffeloven 1902 §§ 418 og 425 a ble ikke foreslått videreført fordi de allerede er omfattet av andre straffetrusler.

Departementets vurdering

Når det gjelder § 418, inneholder de nevnte lover om territorialfarvannet og til dels også forskriftene gitt i medhold av lovene, en rekke straffetrusler: Skipssikkerhetsloven §§ 60 og 61 straffesanksjoner uaktsom navigering, herunder brudd på sjøveisreglene. Havne- og farvannsloven inneholder en straffetrussel i § 28 for brudd på loven, mens losloven § 22 også har en straffetrussel for overtredelse av loven. Allerede ved revisjonen av bestemmelsen i 1977, jf. Ot.prp. nr. 50 (1976–77), ble det stilt spørsmål om det var behov for å opprettholde den delen av § 418 som i dag gjenstår. Etter departementets

oppfatning dekker straffetruslene i de nevnte lover og forskrifter behovet for straffesanksjoner på dette området i tilstrekkelig grad, og straffetrusselen foreslås ikke videreført.

Med hensyn til § 425 a oppstiller petroleumsloven § 9-4 et forbud mot at uvedkommende fartøy går inn i en sikkerhetssone uten tillatelse. Forsettlig eller uaktsom overtredelse av loven er straffesanksjonert i § 10-17. «Urettmessig» vil forholdet i prinsippet være om man går inn i sikkerhetssonen uten tillatelse fra vedkommende offshoreinstallasjon. Videre inneholder skipssikkerhetsloven §§ 60 og 61 trussel om straff for uaktsom navigering, noe det etter omstendighetene vil kunne være dersom man går inn i sikkerhetssonen uten klarering. For mindre alvorlige overtredelser av bestemmelsen vil overtredelsesgebyr være et egnet sanksjonsmiddel overfor skipsføreren, jf. § 55 annet ledd.

Etter departementets syn er straffetrusselen i § 425 a overflødig etter vedtakelsen av petroleumsloven og skipssikkerhetsloven og den foreslås ikke videreført.

13.1.9.2 Handlinger som medfører oppbringelse og tilbakehold av skipet

Gjeldende rett

Paragraf 425 første ledd rammer en skipsfører som uten skjellig grunn foretar eller påvirker andre til en handling som gjør at et skip eller last blir oppbrakt eller beslaglagt. «Oppbrakt eller beslaglagt» tar sikte på oppbringelse av kystvakten, tilbakehold eller arrest. Som eksempel kan tenkes at unnlatelse av å følge ordre fra kystvakten medfører at skipet blir oppbrakt, eller at nektelse av havnestatskontroll medfører tilbakehold i havn. Likeledes vil unnlatelse fra skipsførerens side til å utbetale fordringer som han har fått ansvar for, og som medfører arrest i skipet eller tilbakehold, etter omstendighetene også kunne rammes av første ledd.

Annet ledd rammer enhver medfarende, herunder passasjerer, som uten tillatelse fra skipets fører foretar en handling som nevnt i første ledd. «Uten tillatelse» vil etter omstendighetene kunne omfatte brudd på prosedyrer så vel som unnlatelse av å følge direkte ordre fra skipsføreren. Tillatelsen kan være gitt stilltiende.

Forslaget i Nærings- og handelsdepartementets høringsbrev

I høringsbrevet ble bestemmelsene ikke foreslått videreført. Departementet begrunnet forslaget med at straff ikke anses som en hensiktsmessig reaksjon i slike tilfeller.

Departementets vurdering

Etter departementets syn er ikke straff en egnet reaksjon mot de handlinger som bestemmelsen i § 425 gjelder. Rederi/arbeidsgiver vil kunne gå til arbeidsrettslige skritt overfor en skipsfører eller mannskapet eller kreve erstatning for tap som oppstår som følge av feilen eller tjenesteforsømmelsen. Tap som påføres som følge av handlinger av en passasjer, jf. annet ledd, vil også kunne kreves erstattet etter erstatningsrettlige regler. Departementet er heller ikke kjent med at straffebudet har vært anvendt i praksis, eller at denne type handlinger representerer et problem i praksis som tilsier at straffebudet bør videreføres i spesiallovgivningen. Straffetrusselen i § 425 foreslås på denne bakgrunn ikke videreført.

13.1.9.3 Blindpassasjerer

Gjeldende rett

Straffeloven 1902 § 301 første ledd inneholder en straffetrussel overfor blindpassasjer som kommer om bord eller som skjuler seg der i den hensikt «uberettiget» å følge med skipet til/fra utenlandsk havn eller fangstfelt utenfor riket. Det kreves ikke at blindpassasjeren lykkes i å komme seg med skipet; også den som oppdages om bord før avgang, rammes av gjerningsbeskrivelsen, men det er likevel et vilkår at det kan påvises at vedkommende hadde til hensikt å følge med skipet. Likeledes vil den som er med på en rundreise, omfattes av bestemmelsen. Straffebudet rammer også en person som berettiget er kommet om bord, for eksempel en lossearbeider, men som vil være uberettiget til å følge med skipet. Bestemmelsen rammer for øvrig også blindpassasjerer som skjuler seg om bord på andre skip enn passasjerskip.

Medvirkning er straffbart etter annet ledd og setter en høyere straff for ansatte på skipet og andre som har tilgang til det. Påtale er betinget av den fornærmedes begjæring, med mindre allmenne hensyn krever påtale, jf. § 316. Se for øvrig § 426 nr. 5 som inneholder trussel om straff for en underordnet som lar uvedkommende holde seg skjult om bord eller gir uvedkommende adgang til skipet.

Forslaget i Nærings- og handelsdepartementets høringsbrev

I høringsbrevet ble det foreslått ikke å videreføre straffetrusselen i den maritime lovgivningen. Departementet begrunnet dette med at utkastet til straffebud i den spesielle delen av straffeloven vil dekke behovet for lovgivning på området.

Departementets vurdering

Selv om problemet med blindpassasjerer har vært avtagende med årene, representerer denne type kriminalitet fortsatt et visst problem for skipsfarten, særlig i visse deler av verden. I tillegg til at blindpassasjerer forsøker å unndra seg betaling for befordringen, vil slike passasjerer, særlig ved ankomst til en fremmed havn, representere et praktisk problem for skipet og dessuten kunne påføre rederiet økonomiske kostnader. På denne bakgrunn, og sett hen til at det heller ikke finnes noen andre sanksjonsformer enn straff for denne type handlinger, bør straffetrusselen videreføres i lovgivningen.

Straffelovkommisjonen har i NOU 2002: 4 side 445 lagt til grunn at utkastet til ny straffelov § 26-11 om ulovlig inntrenging eller opphold, jf. § 32-15 om bedragerilignende overtredelser, vil være dekkende for de forhold som rammes av § 301, og at det derfor ikke er behov for å videreføre straffebudet i spesiallovgivningen. Departementet legger til grunn at utkastet § 26-11 er dekkende. Det forutsettes som tidligere at bestemmelsen ikke skal komme til anvendelse for blindpassasjerer som har kommet om bord av politiske grunner.

Når det gjelder medvirkning, fremgår det av § 15 i straffeloven 2005 at medvirkning er straffbart om ikke annet er bestemt. For øvrig inneholder straffeloven 2005 § 137 en trussel om straff for den som transporterer, skjuler eller på annen måte medvirker til at personer som har begått terrorliknende handlinger, unndrar seg strafforfølging.

13.2 Blasfemi

13.2.1 Gjeldende rett. Internasjonale forpliktelser. Fremmed rett

13.2.1.1 Gjeldende rett

Den alminnelige bestemmelsen om ytringsfrihet i Grunnloven § 100 gir vern for ytringsfriheten på det religiøse området. I tillegg bestemmer Grunnloven § 2 første ledd at «Alle Indvaanere af Riget have fri Religionsøvelse». Bestemmelsen er ikke ment å skulle forby ethvert inngrep i den religiøse ytringsfriheten. Det går klart frem både av forarbeidene og av rettspraksis at religionsfriheten må underlegges visse begrensninger.

Etter straffeloven 1902 § 142 («blasfemiparagrafen»), er det straffbart i ord eller handling offentlig å forhåne eller på en krenkende eller sårende måte å vise ringeakt for «nogen trosbekjennelse hvis utøvelse her i riket er tillatt eller noget lovlig her bestående religionssamfunds troslærdommer eller gudsdyrkelse».

Med «trosbekjennelse» menes religiøse trossannheter og alt som anses religiøst hellig eller dyrebart innen det aktuelle religionssamfunn. Kritikk av troslærdommer eller ateistiske ytringer som sådanne er beskyttet av den alminnelige ytringsfriheten.

Blasfemiparagrafen vernet opprinnelig bare statsreligionen. I 1934 ble den utvidet til å gjelde alle religioner som er lovlige i Norge. Ved en lovendring i 1973 ble påtalen etter straffeloven 1902 § 142 gjort betinget av at allmenne hensyn krever det, jf. § 142 annet ledd.

Blasfemi har i den vestlige verden utviklet seg fra å være en forbrytelse mot staten til å bli en krenkelse av den troende. Dette er særlig fremhevet av Ytringsfrihetskommisjonen, som anfører at blasfemiparagrafen, dersom den skulle komme til anvendelse, må anses kun å beskytte den enkeltes religiøse følelser, jf. NOU 1999: 27 side 133. Kommisjonen viser til at en slik forståelse ligger til grunn for EMDs anvendelse av EMK artikkel 10.

Denne endringen av blasfemiparagrafen har medført at den har fått et mer subjektivt preg enn tidligere. Dette har gjort det vanskeligere å avgjøre hva som skal anses som blasfemi. Det som noen kan oppleve som saklig kritikk eller uskyldig spøk, kan andre anse som forhånelse eller blasfemi.

Blasfemiparagrafen har vært omtalt som en «sovende» paragraf. Fra flere hold er det påpekt at bestemmelsen kan tenkes å få ny aktualitet. Dette henger blant annet sammen med fremveksten av et flerkulturelt Norge, og at bestemmelsen nå omfatter alle religionssamfunn.

Ved tolkningen av straffeloven 1902 § 142 må det i dag legges betydelig vekt på ytringsfriheten også på det religiøse området, se nedenfor om reformen av Grunnloven § 100 og forholdet til straffeloven 1902 § 142.

Også straffeloven 1902 § 135 a kan gi vern mot blasfemiske ytringer. Bestemmelsen gir blant annet et vern mot diskriminering på grunn av «religion eller livssyn». Forbudet retter seg mot ytringer som blir fremsatt offentlig, eller på annen måte spres for allmennheten. Det omfatter både «uttalelse» og «annen meddelelse» og rammer derfor både muntlige og skriftlige utsagn og andre uttrykksformer, for eksempel bruk av bilder.

Spørsmålet om hvilke grenser straffeloven § 135 a setter for adgangen til å utøve religionskritikk var fremme i Høyesteretts avgjørelse i Rt. 1981 side 1305. Avgjørelsen kaster også lys over forholdet mellom straffeloven 1902 §§ 142 og 135 a. Organisasjonen «Mot skadelig innvandring i Norge»

hadde distribuert et stort antall løpesedler med kraftige angrep på islam og på islamske fremmedarbeidere i Norge. Ifølge løpesedlene var blant annet «Islam og andre nødsprengende, barbariske religioner» selve årsaken til kaos og nød, narkotika og sultedød. Det ble videre sagt at «terror og tortur utøves etter Koranens bud», og at det ikke er synd etter Koranen å stjele fra den hvite rase. I tillegg kom en rekke andre beskyldninger, blant annet om at innvandrere var kriminelle. Høyesterett uttalte:

> «Domfeltes utsagn er i første rekke rettet mot norske myndigheters innvandringspolitikk og religionen Islam. Jeg er enig med førstvoterende i at straffelovens § 135 a ikke er anvendelig på denne side av domfeltes utsagn, og kan i det vesentlige slutte meg til det førstvoterende uttaler om dette. Sitt syn på religion og politikk må domfelte ha adgang til å gi uttrykk for. I denne relasjon må hennes uttalelser ses som slike frimodige ytringer som grunnlovens § 100 beskytter, selv om uttalelsene er krasse og ensidig fordømmende og utvilsomt kan virke sårende og krenkende på dem som bekjenner seg til den islamske religion. For så vidt angår angrepet på Islam som religion [... ville den] aktuelle bestemmelse [...] i tilfelle være straffelovens § 142.»

Når det gjaldt uttalelsene som var rettet mot den islamske innvandrergruppen i Norge, mente Høyesterett at det forelå et så massivt og ensidig fordømmende angrep på gruppen at det ikke kunne aksepteres. Ytringene fremsto som en organisert hetskampanje. Høyesterett mente på det grunnlaget at straffeloven 1902 § 135 a var overtrådt.

Mens straffeloven 1902 § 142 antas å beskytte den enkeltes religiøse følelser, beskytter straffeloven 1902 § 135 a en person eller en folkegruppe mot forhånelse mv. på grunn av deres trosbekjennelse. Det foreligger ingen avgjørende rettspraksis om grensen mellom bestemmelsenes virkefelt, og det kan reises spørsmål om straffeloven 1902 § 142 i dag i praksis går lenger i beskyttelsen enn det som følger av straffeloven 1902 § 135 a. Trolig vil straffeloven 1902 § 135 a langt på vei gi det samme vern som § 142, men det kan tenkes tilfeller hvor kun § 142 vil ramme forholdet.

Bestemmelsene i straffeloven 1902 om skadeverk og ordensforstyrrelser kan også ramme handlinger som er rettet mot kirkebygg og andre bygg av religiøs betydning. Ved avgjørelsen av om det foreligger grovt skadeverk, som har en strafferamme på bøter eller fengsel inntil seks år, skal det særlig legges vekt på blant annet «om skaden er øvd på [...] gjenstander [...] som for almenheten eller en større krets har historisk, nasjonal eller religiøs verdi», jf. straffeloven 1902 § 292. I tillegg til den alminnelige bestemmelsen om straff for ordensforstyrrelse i straffeloven 1902 § 350 inneholder straffeloven 1902 i § 138 en særlig bestemmelse som setter straff for å hindre eller avbryte blant annet en offentlig religiøs sammenkomst eller kirkelig handling. Videre vil straffeloven 1902 § 140 om oppvigling kunne ramme tilfeller hvor forhånelsen eller krenkelsen av trosbekjennelsen også innbefatter oppfordring til straffbare handlinger.

13.2.1.2 Internasjonale forpliktelser

I forhold til EMK artikkel 10 om ytringsfrihet har EMD i to saker akseptert nasjonale bestemmelser om forbud mot blasfemiaske ytringer. Imidlertid har EMD stilt seg kritisk til slike blasfemibestemmelser.

Saken Otto-Preminger-Institut mot Østerrike (dom 20. september 1994) gjaldt en film som ble beslaglagt av myndighetene og senere forbudt fremvist. Filmen skildret blant annet Gud som impotent, senil og som en nær venn av Djevelen, Jesus som en lite intelligent mammadalt og Jomfru Maria som skruppelløs. Det er dessuten antydet seksuelle relasjoner mellom flere av dem. EMD fremhevet at religiøse mennesker må finne seg i kritikk, og de må tolerere og akseptere at andre forkaster og propaganderer mot deres tro. På den annen side innebærer ytringsfriheten også en plikt til å unngå å fremsette ytringer som krenker andre unødig, og som heller ikke bidrar til den offentlige debatt. EMD fastslo videre at det ikke var mulig å klarlegge en felles europeisk standard for hvilke inngrep i ytringsfriheten som er akseptable ut fra hensynet til andres religiøse følelser. Den enkelte stat har derfor en viss skjønnsmargin når det gjelder spørsmålet om et inngrep i ytringsfriheten er «nødvendig» eller ikke.

Disse prinsippene og retningslinjene ble videreført i saken Wingrove mot UK (dom 25. november 1996). Saken gjaldt et tilfelle der myndighetene hadde nektet å gi tillatelse til distribusjon av en video som ble ansett blasfemisk. Filmen skildret en kombinasjon av religiøs og seksuell ekstase. EMD uttalte at det kan anføres sterke reelle argumenter til fordel for en opphevelse av blasfemiregler, at denne typen bestemmelser stadig sjeldnere blir påberopt, og at flere europeiske stater har opphevet blasfemireglene. Slike regler finnes likevel fortsatt i mange europeiske land, og EMD kunne derfor ikke konkludere med at reglene i seg selv er unødvendige i et demokratisk samfunn. Det var med andre ord for tidlig å etablere en felleseuropeisk standard.

Etter SP artikkel 20 nr. 2 skal enhver form for

fremme av nasjonalhat, rasehat eller religiøst hat som innebærer tilskyndelse til diskriminering, fiendskap eller vold, forbys ved lov. Bestemmelsen markerer en yttergrense for hvor langt det av hensyn til ytringsfrihet er mulig å tolke straffeloven 1902 § 135 a innskrenkende. Departementet legger til grunn at straffeloven 1902 § 135 a oppfyller konvensjonens krav på dette punktet.

Ifølge EØS-avtalens fjernsynsdirektiv (direktiv 89/552/EØF artikkel 22 a) skal medlemsstatene «påse at sendinger ikke inneholder elementer som sporer til hat på grunnlag av rase, kjønn, religion eller nasjonalitet». Forpliktelsen må anses oppfylt gjennom straffeloven 1902 § 135 a.

13.2.1.3 Fremmed rett

En rekke europeiske land har ikke blasfemibestemmelser, slik som for eksempel Sverige og Frankrike. I Sverige ble lov om blasfemi opphevet i 1949, og i 1970 ble den snevrere bestemmelsen om fornærmelse mot religion opphevet. USA har heller ingen slik bestemmelse. Blasfemiske lover har blitt slått ned på som stridende mot konstitusjonen i USA (1952).

Danmark har en blasfemibestemmelse, jf. dansk straffelov § 140. Kun riksadvokaten kan reise tiltale, og det har ikke blitt tatt ut tiltale siden 1971 (frifinnelse). Et privat lovforslag i 2005 om å oppheve bestemmelsen ble imidlertid ikke tatt til følge, særlig under henvisning til det symbolske vern bestemmelsen antas å gi.

England, Tyskland, Østerrike og Canada har også blasfemibestemmelser, men av et mer begrenset omfang enn den norske.

I kjølvannet av saken om Muhammed-tegningene ble spørsmålet om blasfemi behandlet i ulike fora i EU. Etter det opplyste legges det ikke opp til nye lovgivningsinitiativ, men heller støtte til andre tiltak – herunder dialog – samt støtte til arbeidet i andre internasjonale organisasjoner.

13.2.2 Straffelovkommisjonens skisse. Ytringsfrihetskommisjonens forslag. St.meld. nr. 26 (2003–2004) og Innst. O. nr. 270 (2003–2004)

Straffelovkommisjonen foreslår at straffeloven 1902 § 142 ikke videreføres, jf. NOU 2002: 4 side 399–400. Hovedbegrunnelsen er at bestemmelsen ikke blir brukt, samt at den samfunnsmessige og kulturelle utviklingen har gjort en slik bestemmelse unødvendig. Straffelovkommisjonen påpeker at blasfemiske handlinger og ytringer riktignok kan virke krenkende på enkeltpersoner, idet de rammer holdninger og oppfatninger som for religiøse mennesker utgjør sentrale deler av deres grunnleggende livsanskuelse. Men følelser som knytter seg til slike overbevisninger bør ikke ha noen egen strafferettslig beskyttelse. Straffelovkommisjonen viser også til Ytringsfrihetskommisjonens argumentasjon, se nedenfor. Videre fremhever Straffelovkommisjonen at grovere utslag av blasfemi fortsatt etter omstendighetene vil kunne rammes av andre straffebud som foreslås videreført. For eksempel innebærer forslaget om videreføring av straffeloven 1902 § 135 a, jf. NOU § 20-4 om hets, at det fortsatt blant annet vil være straffbart å utsette noen for hat eller forfølgelse på grunn av deres tro.

Spørsmålet om å oppheve straffeloven 1902 § 142 ble også vurdert ved reformen av Grunnloven § 100 om ytringsfrihet. *Ytringsfrihetskommisjonen* foreslo å oppheve blasfemibestemmelsen, se NOU 1999: 27 side 133–135. I sin begrunnelse viste Ytringsfrihetskommisjonen blant annet til at straffebestemmelser i vesteuropeiske stater om blasfemi enten er opphevet eller blitt tolket snevert og sjelden er blitt påberopt de siste årene, samt at blasfemiparagrafen i Norge har vært sovende. Det som for en liberal kritiker er ment som saklig kritikk, kan lett bli oppfattet som forhånelse eller blasfemi av den annen part. Problemet kan under ingen omstendighet løses ved å gi definisjonsmakten til den parten som føler seg krenket ved blasfemien. Religionskritikk har vært «det kanskje mest sentrale og viktigste ved hele emansipasjonen idet religionen har vært brukt som den kanskje fremste autoritetslegitimasjon av dem med makt. Historisk sett har blasfemibeskyldninger i utstrakt grad blitt brukt i undertrykkende hensikt». Kommisjonen betrakter religionsfriheten i Norge som et hardt tilkjempet gode som er tilkjempet gjennom politisk strid innenfor en offentlighet basert på høy grad av ytringsfrihet. Prosessens resultat har vært en rimelig høy grad av respekt og toleranse. I et flerkulturelt samfunn med tegn til nyreligiøs oppblomstring blir vår toleranseevne satt på prøve. I en slik situasjon er det behov for en mer omfattende og opplyst religionskritikk. Kommisjonens syn er at slik kritikk ikke fremmes ved sterkere reaksjoner mot påstått blasfemi. Kommisjonen mener at blasfemiparagrafen er en levning fra et samfunn som ikke var flerkulturelt – iallfall så det seg ikke slik – og det var ikke tolerant i kommisjonens mening av begrepet. Endelig peker kommisjonen på at den alminnelige begrunnelse for ytringsfriheten i hensynet til sannhet, demokrati og fri meningsdannelse, herunder behovet for en fri og åpen kultur- og religionskritikk, taler for å oppheve blasfemiparagrafen.

I *St.meld. nr. 26 (2003–2004)* inntok Bondevik

II-regjeringen det motsatte standpunkt: En ny grunnlovsbestemmelse om ytringsfrihet bør gi rom for å beholde straffeloven 1902 § 142, og bestemmelsen bør ikke oppheves. Det ble særlig vist til at blasfemiske ytringer ofte vil falle inn under det særlige vern for politiske ytringer. Men det kan både ved krenkelse av en gruppe eller person og ved angrep på religionen som sådan finnes ytringer som er så kvalifisert krenkende, og som kan ha slike negative virkninger for dem som rammes, at de bør kunne rammes med straff. Terskelen for å straffe bør ikke være lavere når angrepet direkte er rettet mot religionen som sådan i stedet for mot enkeltpersoner eller en gruppe personer. Det ble videre vist til bestemmelsens symbolverdi og hensynet til menneskers religiøse følelser, og at disse begrunnelsene kan aktualiseres på grunn av fremveksten av nye religiøse grupper i det flerkulturelle Norge. Bestemmelsen kan gi et visst vern mot de mest forsimplende og forrående uttrykk og uttrykksformer i det offentlige rom.

I *Innst. S. nr. 270 (2003–2004)* sluttet medlemmene fra Høyre, Fremskrittspartiet og Kristelig Folkeparti i kontroll- og konstitusjonskomiteen seg til departementets konklusjoner. Medlemmene viste blant annet til at det ikke er en menneskerett å krenke eller håne andres religiøse følelsesliv. Enkeltpersoners religiøse tro kan være forbundet med dype følelser og være avgjørende for identitet og egenverd. Bestemmelsen gir troende av alle trosretninger en beskyttelse mot å bli tråkket på, og et slikt vern er det fortsatt behov for. Kontroll- og konstitusjonskomiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk venstreparti støttet Ytringsfrihetskommisjonens forslag om å oppheve blasfemibestemmelsen. Medlemmene viste blant annet til bestemmelsens historiske bakgrunn, herunder at bestemmelsen ikke sikrer personvern. Videre understrekte de hvilke avgrensningsproblemer man står overfor ved anvendelsen av bestemmelsen.

I *Ot.prp. nr. 90 om lov om straff (2003–2004)* ble det ikke tatt noe klart standpunkt til om blasfemibestemmelsen bør videreføres i straffelovens spesielle del. Det ble på den ene siden uttalt generelt at straff ikke bør brukes utelukkende for å verne religiøse normer, men samtidig understreket at straffebud som verner religioner kan avverge skadelige virkninger, jf. proposisjonen side 90:

> «I forhold til angrep på religiøse normer kan det imidlertid noe lettere enn ved angrep på moralske normer inntre ulike former for skader som etter omstendighetene kan berettige bruk av straff. Religiøse normer er ofte et kjennetegn ved særskilte fellesskap og enkeltpersoner som er en del av disse fellesskapene. Grovere former for angrep på trossetninger og livssyn vil derfor for eksempel kunne påvirke den enkeltes livsutfoldelse i negativ retning, ikke minst gjennom å påvirke det «klimaet» vedkommende møter i samfunnet. Spørsmålet om å avkriminalisere blasfemi bør ses i et slikt perspektiv, jf. ytringsfrihetsmeldingen (St.meld. nr. 26 (2003-2004)) side 60-65. Straffebud som verner ulike religioner og den enkeltes religiøse følelser kan derfor avverge skadelige virkninger. Dette kan i tiden fremover vise seg å bli viktigere enn før, som en følge av at nye religioner har blitt en del av det flerkulturelle Norge.
>
> Dersom religiøse handlinger og sammenkomster blir avbrutt eller forstyrret, vil den enkelte deltakers muligheter til å praktisere sin religion i fred bli skadelidende. Dette er ikke primært tale om skader på religiøse normer, men på mer generelle verdier som møtefrihet og ytringsfrihet. Overfor slike følger kan det være i tråd med skadefølgeprinsippet å anvende straff.»

Under behandlingen i Stortinget sluttet medlemmene i justiskomiteen seg til skadefølgeprinsippet, men uttalte seg ikke særskilt om blasfemibestemmelsen bør videreføres, jf. *Innst. O. nr. 72 (2004–2005)* side 19.

Endelig vises det til at stortingsrepresentantene Carl I. Hagen og Siv Jensen fremmet et representantlovforslag om å oppheve straffeloven 1902 § 142, se Dokument nr. 8:25 (2006–2007). Et liknende forslag ble også fremmet i Dokument 8:29 (1988–1989), som ved vedtak i Odelstinget 9. mai 1989 ble oversendt regjeringen for en samlet vurdering i det pågående arbeidet med revisjon av straffeloven.

13.2.3 Høringsinstansenes syn

Flere høringsinstanser har under høringen av NOU 2002: 4 realitetsmerknader til Straffelovkommisjonens forslag om å oppheve straffeloven 1902 § 142. Idet disse høringsuttalelsene i det vesentligste svarer til – eller viser til – høringsuttalelser avgitt til NOU 1999: 27 Ytringsfrihed bør finde sted, gis det her en samlet oppsummering av høringsuttalelsene (se for øvrig behandlingen i St.meld. nr. 26 (2003–2004) side 63–64). Generelt er høringsinstansene delte i synet på forslaget om å oppheve blasfemibestemmelsen.

Kristelig Kringkastingslag går imot forslaget om å oppheve blasfemiparagrafen. Det samme gjør *Det norske Baptistsamfunn, Det norske lutherske Indremisjonsselskap* og *Norsk Søndagsskoleforbund* som alle henviser til uttalelsen fra Kristelig kringkas-

tingslag. *Borg Bispedømme, Møre bispedømeråd og Møre biskop, Bjørgvin bispedøme, Nord-Hålogaland Biskop, Lindås kommune, Institutt for Kristen Oppseding, Norsk Luthersk Misjonssamband, Oslo Katolske Bispedømme* og *Kontaktutvalget for Pinsebevegelsen i Norge* er også negative til å oppheve straffeloven § 142. Departementet understreker for ordens skyld at forslaget fra Straffelovkommisjonen også ble sendt på høring til andre trossamfunn, som blant annet *Islamsk Råd Norge* og *Islamsk Kvinnegruppe Norge*, uten at dette ledet til realitetsmerknader.

Disse høringsinstansene trekker særlig frem to begrunnelser – bestemmelsens symbolverdi og hensynet til menneskers religiøse følelser. Enkelte instanser har i den forbindelse trukket frem at hensynet til religiøse minoriteter i det flerkulturelle Norge kan føre til at bestemmelsen gjenvinner sin betydning. En del høringsinstanser spør om ytringsfriheten skal være så grenseløs at det blir fritt frem for å hetse religiøse følelser. Mange anser dette som ytringer samfunnet godt kan være foruten, og som i alle fall ikke trenger noe grunnlovsvern. Det stilles også spørsmål ved om denne typen ytringer overhodet bidrar til prosessene som begrunner ytringsfriheten; sannhetssøking, demokrati og individets frie meningsdannelse. Flere av høringsinstansene som går imot forslaget om opphevelse av blasfemibestemmelsen, ser også ut til å ønske en mer aktiv bruk av bestemmelsen. Mange trekker frem troen som en viktig del av den troendes identitet. Enkelte høringsinstanser mener blasfemibestemmelsen kan begrunnes i et generelt ønske om å verne det offentlige rom mot forsimplende eller forrående uttrykk og uttrykksformer. Videre uttaler enkelte høringsinstanser at en opphevelse vil være et signal om at det ikke lenger finnes noe vern omkring menneskers religiøse følelser. Det fremheves også at bestemmelsen har en preventiv og oppdragende effekt.

Tunsberg bispedømmeråd, Sør-Hålogaland Bispedømme, Oslo Biskop, Kirkerådet, Norsk Bibliotekforening, Norsk Forum for Ytringsfrihet, Den Norske Advokatforening, Politimesteren i Romerike og *Human-Etisk Forbund* støtter kommisjonens forslag om å oppheve blasfemiparagrafen. *Kirkerådet, Oslo Biskop* og *Tunsberg bispedømmeråd* vektlegger behovet for at det foregår en offentlig samtale omkring disse spørsmålene ut fra ytringsfrihetens premisser. Kirkerådet fremhever at heller ikke religiøse syn bør være fritatt fra eller immuniseres mot denne samtalen. For øvrig legger flere av disse høringsinstansene blant annet vekt på de øvrige straffebestemmelser som vil kunne ramme blasfemiske ytringer, og at behovet for en egen blasfemibestemmelse derfor er lite.

13.2.4 Departementets vurdering

Ved vurderingen av om straffeloven 1902 § 142 bør videreføres, er det naturlig å ta utgangspunkt i de generelle prinsipper for kriminalisering som er behandlet i Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) kap. 7 Prinsipper for kriminalisering – hvilke handlinger bør forbys og belegges med straff (side 82–93), som Stortinget har sluttet seg til. Skadefølgeprinsippet er utgangspunktet og grunnvilkåret for kriminalisering. Utgangspunktet er at straff normalt ikke bør brukes for å verne moralske eller religiøse normer. Men det åpnes for at grovere former for angrep på religion eller livssyn, etter omstendighetene kan tilsi bruk av straff.

Hensynet til ytringsfriheten tilsier isolert sett at man ikke viderefører en blasfemibestemmelse i straffeloven 2005. Det er et åpenbart behov for et offentlig ordskifte omkring slike spørsmål. Noen avgjørende innvending mot å videreføre et straffansvar for blasfemiske ytringer, utgjør likevel ytringsfriheten ikke. Som i dag må en eventuell straffebestemmelse som rammer blasfemi utformes og anvendes i lys av Grunnloven § 100 og de folkerettslige forpliktelser som pålegger Norge å gi ytringsfriheten et tilstrekkelig vidt spillerom.

Ytringsfriheten må altså avveies mot andre hensyn. Religiøs tro og overbevisning vil ofte forankres i de dypere lag av ens personlighet, og det vil kunne knytte seg sterke følelser til slike overbevisninger. Læresetninger av religiøs karakter vil fortsatt av mange bli holdt for å være «hellige». Angrep på trossetninger og livssyn vil derfor kunne påvirke den enkeltes livsutfoldelse i negativ retning, ikke minst ved å påvirke det «klimaet» vedkommende møter i samfunnet. Et straffansvar som verner ulike religioner og den enkeltes religiøse følelser kan derfor avverge alvorlige konflikter i samfunnet. Dette kan i tiden fremover vise seg å bli viktigere enn før, ikke minst som en følge av den religiøse pluralismen som innvandringen til Norge har medført. Angrep på trossetningene i religioner som ikke har mange tilhengere i Norge, kan lettere enn før oppleves som et angrep på en minoritetsgruppe som har et særskilt behov for vern. Dette behovet varetas delvis av straffeloven 2005 § 185 om straff for hatefulle ytringer (straffeloven 1902 § 135 a), men ikke fullt ut.

Departementet vil i stedet, i forbindelse med den kommende ikraftsettingsproposisjonen, fremme forslag om å utvide § 185 om hatefulle ytringer slik at denne bestemmelsen varetar behovet for et

strafferettslig vern mot kvalifiserte angrep på trossetninger og livssyn.

Departementet understreker at kritikk av troslærdommer eller ateistiske ytringer under enhver omstendighet vil være beskyttet av ytringsfriheten. Et offentlig ordskifte om slike spørsmål er svært ønskelig, slik blant annet Kirkerådet peker på i sin høringsuttalelse. For at blasfemiske ytringer skal kunne straffes må det forutsette at ytringene er forhånende eller på annen måte sterkt krenkende, fjernt fra ethvert saklig meningsinnhold og uten å inngå i de prosessene som ytringsfriheten legger til rette for; sannhetssøking, demokrati og individets frie meningsdannelse. På denne bakgrunn inneholder proposisjonen her ikke et eget straffebud som verner mot blasfemiske ytringer.

13.3 Andre kapitler i straffeloven 1902 som foreslås ikke videreført i straffeloven 2005

13.3.1 Kapittel 29 Aager og Lykkespill

Straffeloven 1902 § 295 første ledd rammer den som ved rettshandel utnytter noens nød, lettsinn, uforstand eller avhengighetsforhold til å oppnå eller betinge et vederlag, som etter de foreliggende omstendigheter står i et påtakelig misforhold til det som ytes (åger). Etter annet ledd straffes den som, etter å ha ervervet et krav som utspringer av rettshandelen med kjennskap til dennes beskaffenhet, gjør kravet gjeldende eller overdrar det til en annen. Strafferammen er bøter eller fengsel inntil to år eller begge deler, jf. § 296 første ledd. Medvirkning er nevnt særskilt i § 295, forsøk er straffbart, jf. § 49, og skyldkravet er forsett.

Straffelovkommisjonen foreslår å oppheve §§ 295 og 296, jf. delutredning VII side 412. Det vises til at prislovgivningen har medført at de mest har historisk interesse. Det straffesanksjonerte forbudet mot urimelige priser i pristiltaksloven 11. juni 1993 nr. 66 § 2, jf § 4, antas å gi tilstrekkelig vern mot de handlingene som i dag også er regulert som ågerforbrytelser i straffeloven.

Ingen *høringsinstanser* har uttalt seg om kommisjonens forslag.

Departementet slutter seg kommisjonens vurdering og forslag om ikke å videreføre straffeloven 1902 §§ 295 og 296 om åger. Hva gjelder § 295 annet ledd, bemerker departementet at de forhold denne bestemmelsen rammer, vil omfattes av lovforslaget § 332 om heleri.

Straffeloven 1902 § 298 første ledd rammer det å gjøre seg en «Næringsvei af Lykkespil, som ikke ved særskilt Lov er tilladt, eller af at forlede dertil». I *§ 299* gis definisjonen av lykkespill.

Paragraf 300 retter seg mot den som ved saksanlegg med videre søker å inndrive hos den annen part eller hos en tredjemann et ugyldig krav som vedkommende har ervervet «i vindesyg Hensigt» ved å misbruke en umyndig eller mindreårigs lettsinn eller uerfarenhet. Medvirkning er straffbar. Etter første punktum er straffen bøter. Fengsel inntil seks måneder kan idømmes om gjeldsbrev er utstedt eller «Tilsagn under Ed eller Æresord» er gitt, jf. annet punktum.

Paragraf 386 første ledd rammer det å foranstalte eller yte husrom til lykkespill på offentlig sted. Videre kan deltakere i lykkespill på slikt sted etter annet ledd straffes med bøter. Offentlig sted defineres i fjerde ledd.

I §§ 298 annet ledd og 386 tredje ledd gis domstolene særskilt grunnlag for å fastsette tilbakebetaling av vunnet utbytte i stedet for inndragning av beløpet.

Straffelovkommisjonen foreslår å oppheve bestemmelsene i §§ 298, 299, 300 og 386, det vises til delutredning VII side 412–413 og 423. Paragraf 298 foreslås opphevet under henvisning til lotteriloven 24. februar 1995 nr. 11 § 17, jf. § 6 første ledd som rammer det å avholde lotteri uten tillatelse, og § 17, jf. § 16 som rammer pyramidespill og liknende. Videre rammes det å formidle pengespill uten hjemmel i lov av pengespilloven 28. august 1992 nr. 103 § 15, jf. § 2.

Kommisjonen antar at det å yte husrom til lykkespill vil bli ansett som medvirkning til overtredelse av lotteri- og pengespillovgivningen, og foreslår derfor ikke å videreføre § 386 første ledd. Paragraf 386 annet ledd om deltakelse i lykkespill på offentlig sted foreslås opphevet under henvisning til at alle straffebud på dette området bør plasseres i spesiallovgivningen.

Blant *høringsinstansene* er det bare *Oslo politidistrikt* som har kommentert kommisjonens forslag om å oppheve disse bestemmelsene. Oslo politidistrikt viser til at de har anvendt straffeloven 1902 § 298, og uttaler at strafferammen i spesiallovgivningen bør forhøyes dersom gjeldende bestemmelse i straffeloven 1902 ikke videreføres i straffeloven 2005.

Departementet slutter seg til kommisjonens forslag om ikke å videreføre straffeloven 1902 §§ 298, 299, 300 og 386. Departementet deler kommisjonens syn på at disse bestemmelsene hører hjemme i spesiallovgivningen.

Anvendelse av straffeloven 1902 § 300 forutsetter at et ugyldig krav er søkt inndrevet. Departementet mener at de sivilrettslige virkningene av

ugyldighet er tilstrekkelige til å hindre den atferd bestemmelsen tar sikte på.

Straffeloven 1902 § 383 annet ledd rammer deltakelse i lykkespill på offentlig sted. Verken lotteriloven eller pengespilloven har straffebud som retter seg mot slik deltakelse. Paragraf 383 annet ledd er lite anvendt, og departementet ser ikke grunn til å videreføre straffansvar for deltakelse.

I straffesaker etter lotteri- og pengespillovgivningen kan domstolene beslutte inndragning til fordel for skadelidte, jf. straffeloven 2005 § 75 annet ledd. Domstolenes kompetanse etter straffeloven 1902 §§ 298 annet ledd og 386 tredje ledd vil dermed videreføres.

13.3.2 Kapittel 39 Forseelser om person

Kapitlet inneholder bestemmelser om «Forseelser mod person». Paragraf 384 rammer den som deltar i, eller medvirker til, slagsmål som har noens død eller betydelig skade på legeme eller helbred til følge. Etter bestemmelsens annet punktum er vedkommende likevel straffri dersom det gjøres sannsynlig at han ble dradd inn i slagsmålet mot sin vilje, blandet seg inn for å beskytte andre mot overlast eller for å få en avslutning på slagsmålet. Straffen er bøter eller fengsel inntil seks måneder.

Paragraf 385 setter straff for den som under slagsmål griper til kniv eller annet farlig redskap. Straffen er bøter eller fengsel inntil 6 måneder, eller begge deler.

Paragraf 387 rammer den som i nærmere bestemte situasjoner unnlater å yte ulike former for hjelp. Etter første ledd nr. 1 gjelder det situasjoner hvor noen er i «øiensynlig og overhængende Livsfare». Første ledd nr. 2 oppstiller plikt til betimelig anmeldelse eller avvergelse på annen måte av «Ildsvaade, Oversvømmelse, Sprængning eller lignende Ulykke, der medfører fare for Menneskeliv». Straffen etter første ledd er bøter eller fengsel inntil tre måneder. Etter annet ledd kan fengsel inntil seks måneder anvendes dersom noen omkommer på grunn av foreseelsen.

Paragraf 388 gjør det straffbart for foreldre, husbondsfolk og andre i liknende stilling å unnlate å yte nødvendig hjelp til en kvinne i deres husstand, under hennes svangerskap eller fødsel, og hvor unnlatelsen har til følge at hun «hensættes i en nødlidende eller hjelpeløs Tilstand, hvorunder hun forøver en Forbrytelse, rettet mot Fosterets eller Barnets Liv, eller ved hvilken dette udsættes for Fare». Straffen er bøter eller fengsel inntil tre måneder.

Paragraf 389 setter straff for personkretsen nevnt i § 388, som med kunnskap eller bestemt formodning om at en kvinne i deres husstand hemmeligholder sitt svangerskap, unnlater å henvende seg til henne om dette og derigjennom bidrar til at hun forøver forbrytelse som nevnt i § 388. Straffen er bøter eller fengsel inntil tre måneder.

Etter § 390 straffes den som «krenker privatlivets fred ved å gi offentlig meddelelse om personlige eller huslige forhold». Bestemmelsens annet ledd henviser til §§ 240 og 254 om ærekrenkelser, som får tilsvarende anvendelse. Tredje ledd gir bestemmelse om inndragning dersom forseelsen er forøvet i trykt skrift. Fjerde ledd bestemmer at påtalebegjæring fra fornærmede er nødvendig, og at allmenne hensyn krever påtale. Straffen er bøter eller fengsel inntil tre måneder, jf. første ledd.

Paragraf 390 *a* setter straff for den som «ved skremmende eller plagsom opptreden eller annen hensynsløs atferd krenker en annens fred eller som medvirker hertil». Straffen er bøter eller fengsel inntil to år. Annet ledd inneholder en regel om at påtalebegjæring fra fornærmede er nødvendig for påtale, ved siden av at allmenne hensyn krever det.

Straffelovskommisjonen går inn for å oppheve bestemmelsene i kapitlet, med unntak av §§ 387, 390 og 390 a.

Ingen *høringsinstanser* har merknader til forslagene.

Departementet er enig med kommisjonen i at det er ikke lenger er behov for bestemmelsene i straffeloven 1902 §§ 384, 388 og 389, og går inn for ikke å videreføre bestemmelsene i straffeloven 2005. Det vises til kommisjonens merknader i delutredning VII side 423-424.

Departementet går heller ikke inn for videreføring av § 385. Ved pådømmelse etter bestemmelsene i straffeloven 2005 kapittel 25 om voldslovbrudd mv., vil det å ha grepet til kniv eller annet farlig redskap etter omstendighetene kunne medføre at kroppskrenkelsen eller kroppsskaden anses grov. Handlingen som nevnt vil også kunne utgjøre et straffskjerpende moment ved straffastsettelsen.

Straffeloven 1902 § 387 videreføres i bestemmelsen i straffeloven 2005 § 287 om straff for å unnlate å imøtekomme hjelpeplikten som oppstår i nærmere bestemte situasjoner. Paragrafene 390 og 390 a videreføres i straffeloven 2005 kapittel 24 om vern av den personlige frihet og fred, jf. kapittel 5.

13.3.3 Kapittel 41 Forseelser med hensyn til privat tjenesteforhold

Kapitlet omhandler «Forseelser med Hensyn til privat Tjenesteforhold». Paragraf 409 første ledd setter straff for den som «uden lovlig eller antagelig Grund undlader at tiltrede eller forlader en Tjeneste hvortil han har forpligtet sig, eller som medvir-

ker dertil». Straffen er bøter. Annet ledd skjerper straffen til fengsel inntil tre måneder dersom vedkommende har mottatt forskudd uten at det er opptjent eller tilbakebetalt, eller dersom det ellers foreligger særdeles skjerpende omstendigheter.

Etter § 410 straffes med bøter den som rettsstridig nekter å motta noen i eller avskjediger noen fra sin tjeneste.

Paragraf 411 første ledd rammer det å nekte den som er antatt til tjenste, opptakelse i sitt hus eller å bortvise vedkommende fra huset og derved utsette vedkommende for fare eller særlig forlegenhet. Forholdet straffes med bøter eller fengsel inntil 3 måneder. Etter annet ledd skal bøter anvendes hvor oppsigelsen var lovlig, men nektelsen av opptakelse eller bortvisningen måtte regnes som «utidig».

Paragraf 412 første ledd rammer en arbeidstakers overtredelse av sine tjenesteplikter. Annet ledd rammer arbeidsgivere som vegrer seg for til rett tid å utbetale lønn eller andre skyldige ytelser, eller for øvrig gjør seg skyldig i slett forhold overfor en tjenestepliktig som er tatt opp i vedkommendes husstand. Straffen er bøter, jf. første ledd.

Paragraf 413 inneholder en regel om at påtalebegjæring fra fornærmede er nødvendig for påtale.

Straffelovkommisjonen har gått inn for ikke å videreføre kapittel 41 i straffeloven 2005, til dels under henvisning til at kapitlet gjelder områder som reguleres i arbeidsmiljøloven 4. februar 1977 nr. 4 (nå ny lov 17. juni 2005 nr. 62). Kommisjonens oppfatning er at spørsmål vedrørende forholdet mellom arbeidstaker og arbeidsgiver bør løses sivilrettslig, og dersom det skulle være behov for å straffesanksjonere handlinger i denne forbindelse, bør det skje i særlovgivningen, jf. delutredning VII side 425.

Av *høringsinstansene* er det bare *Arbeids- og administrasjonsdepartementet* som har hatt merknader til kommisjonens forslag. Arbeids- og administrasjonsdepartementet er enig i at eventuell regulering bør skje i særlovgivningen, og vil vurdere om det er hensiktsmessig å videreføre straffebestemmelsene i det arbeidsrettslige regelverket.

Departementet er enig med straffelovkommisjonen om at det ikke er behov for å videreføre bestemmelsene i straffeloven 1902 kapittel 41 i straffeloven 2005. Det vises til utvalgets uttalelser i delutredning VII side 425-426. Det bemerkes, slik også kommisjonen påpeker, at flere av de forhold bestemmelsene omhandler, er straffbare etter det arbeidsrettslige regelverket.

14 Tilpasning av spesiallovgivningen

14.1 Generelt om behovet for endringer

Departementet foreslår en rekke endringer i annen lovgivning for å tilpasse spesiallovgivningen til straffeloven 2005. Endringene foreslås gjennomført ved tilføyelser i straffeloven 2005 § 412 om endringer i andre lover.

Vedtakelsen av straffeloven 2005 berører i stor grad annen lovgivning. Spesiallovgivingen inneholder et betydelig antall straffetrusler, mange av disse straffebestemmelsene viser til, supplerer eller korrigerer bestemmelser i straffeloven. Annen lovgivning blir også berørt ved at straffeloven 2005 til dels hviler på nye synspunkter om bruk av straff. Det er ønskelig at disse synspunktene også kommer til uttrykk i den strafferettslige spesiallovgivningen.

Endringsbehovene er svært varierende. Det er derfor ikke mulig å gi en generell redegjørelse som omfatter alle endringer som må gjøres i annen lovgivning. En vesentlig del av endringsbehovene refererer seg likevel til samme forhold. Disse endringsbehovene har departementet funnet det hensiktsmessig å kategorisere og gi generelle merknader til. Nedenfor drøftes generelt behovet for endringer i annen lovgivning som følge av endringer i straffeloven 2005 alminnelig del, spørsmålet om plassering og oppheving av straffebud, behovet for konsekvensendringer og andre redaksjonelle endringsbehov og ny ordning for påtale. Endringsbehov som følge av ny ordning for påtale er ikke gjennomført fullt ut. Departementet vil i forbindelse med ikrafttredelse av straffelvoen 2005 komme tilbake til om det er behov for ytterligere endringer.

Behovet for endringer i straffeprosessloven står i en særstilling. Tilpasning av straffeprosessloven til straffeloven 2005 nødvendiggjør betydelige endringer i straffeprosessloven. Tilpassningsarbeidet aktualiserer også enkelte prinsipielle spørsmål, knyttet blant annet til fordeling av påtalekompetanse og bruk av tvangsmidler. Når departementet i forbindelse med oppfølgningen av Metodekontrollutvalgets utredning vil måtte foreta en mer gjennomgående vurdering av bestemmelsene om blant annet tvangsmidler, mener departementet det er mest hensiktsmessig at øvrige tilpasninger i straffeprosessloven forberedes parallelt med denne oppfølgningen. Departementet har også funnet det hensiktsmessig å utsette arbeidet med nødvendige tilpasninger i politiregisterloven. Ettersom det vil ta noe tid før straffeloven 2005 trer i kraft, vil det på et senere tidspunkt, som ledd i ikrafttredelsen av straffeloven 2005, være behov for å gjennomgå spesiallovgivningen på nytt for å foreta nødvendige endringer.

14.2 Straffelovkommisjonens forslag

Straffelovkommisjonen foretok ikke en fullstendig gjennomgåelse av behovene for endringer i spesiallovgivningen som følge av straffeloven 2005. Kommisjonen nøyde seg med å gi en generell oversikt over virkninger på annen lovgivning av forslagene til straffeloven 2005, jf. delutredning VII side 459-463. Kun for straffeprosessloven fremmet kommisjonen et utkast til endringer, jf. delutredning VII side 463- 470, jf. side 493-496. Når det gjelder spørsmålet om overføring av straffebud fra spesiallovgivningen til straffeloven, og vice versa, fremmet kommisjonen enkelte overføringsforslag, jf. delutredning VII side 429-449. Det samme gjelder for opphevelser i strafferettslig særlovgivning, jf. delutredning VII side 449- 459.

Departementet følger opp kommisjonens merknader om virkninger på annen lovgivning i kapitlet her, men behandler i hovedsak kommisjonens forslag til flytting og oppheving av lover og straffebud i forbindelse med de enkelte kapitler i straffeloven 2005 spesiell del.

14.3 Arbeidet med tilpassing av andre lover

Arbeidet med endringer i spesiallovgivningen har vært et samarbeid mellom de enkelte fagdepartementer. Justisdepartementet tok ved brev 6. november 2007 initiativ til dette arbeidet og redegjorde her for tre hovedkategorier av vurderinger og endringer det har vært nødvendig å foreta. Den første hovedoppgaven besto i å tilpasse spesiallov-

givningen til den alminnelige delen i straffeloven 2005. Endringsbehovene relaterte seg til straffansvar for medvirkning, straffansvar for forsøk, innføringen av en alminnelig bestemmelse om skyldkrav og andre virkninger av opphevelsen av skillet mellom forbrytelser og forseelser. Den andre hovedoppgaven knyttet seg til flytting og oppheving av straffebud i spesiallovgivningen og straffeloven 2005. De enkelte fagdepartementer ble bedt om, i forbindelse med departementforeleggelse av de enkelte kapitler i straffeloven 2005 spesiell del, å foreta en vurdering av Justisdepartementets forslag til plassering og oppheving av straffebud. Den tredje hovedoppgaven gjelder såkalte konsekvensendringer, altså endringer som har et teknisk preg, og som i liten grad krever rettspolitiske vurderinger. Henvisninger til andre bestemmelser er et eksempel på dette.

I brev 23. januar 2008 redegjorde Justisdepartementet for et ytterligere endringsbehov som følge av at ordningen med påtalebegjæring ikke videreføres. Departementene ble bedt om å gjennomgå sin lovgivning med tanke på tilpasse denne til den nye påtaleordningen.

Der er fagdepartementene som har hatt primæransvaret for å identifisere endringsbehovene i lovgivning under sitt ansvarsområde og utarbeide forslag til lovendring. Disse endringsforslagene har så Justisdepartementet hatt ansvar for å samle og fremme i proposisjonen her.

14.4 Endringsbehov som følge av endringer i straffeloven 2005 alminnelig del

14.4.1 Medvirkning til straffbar handling

I motsetning til straffeloven 1902, inneholder straffeloven 2005 en generell bestemmelse som gjør det straffbart å medvirke til lovbrudd, jf. Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) side 196-98. For å unngå uønsket nykriminalisering og dobbelte medvirkningshjemler, har det vært nødvendig å foreta endringer.

Når medvirkning ikke skal være straffbar, har det vært nødvendig å markere dette uttrykkelig i straffebudet. Departementet har foreslått at dette gjøres ved at man tilføyer et nytt ledd eller punktum om at «Medvirkning straffes ikke».

14.4.2 Forsøk på straffbar handling

Straffbarheten av forsøkshandlinger er i straffeloven 1902 basert på skillet mellom forbrytelse og forseelse. Forsøk på forseelser er som hovedregel ikke straffbart, jf. straffeloven 1902 § 49 annet ledd. I en rekke lover er det gjort unntak fra dette utgangspunktet. Til tross for at lovbruddet er klassifisert som en forseelse, bestemmes det at «Forsøk straffes på samme måte» eller «Forsøk straffes som fullbyrdet handling». Fordi man har valgt å klassifisere lovbruddet som en forseelse av hensyn til påtalekompetansen og derved prosessøkonomien, har det altså vært nødvendig å si eksplisitt at forsøk straffes.

Skillet mellom forbrytelse og forseelse er opphevet i straffeloven 2005, jf. Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) side 56-57. Straffbarheten av forsøkshandlinger er i straffeloven 2005 betinget av at handlingen kan medføre fengsel i mer enn 1 år, jf. straffeloven 2005 § 16, jf. Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) side 198-202. I straffeloven 2005 er det altså lovbruddets strafferamme som er bestemmende for om forsøk er straffbart. Forsøksansvar er i utgangspunktet kun aktuelt dersom lovbruddet kan straffes med fengsel inntil 1 år, men er utelukket dersom den øvre strafferammen er fengsel inntil 3 eller 6 måneder.

Som en følge av at straffansvar for forsøk i straffeloven 2005 knyttes til lovbruddets strafferamme, har det vært nødvendig å gjennomgå spesiallovgivningen med sikte på å avdekke behov for å gjøre unntak fra dette utgangspunktet (altså fortsatt knytte forsøksansvar til lovbrudd som kan straffes med fengsel inntil 3 eller 6 måneder). Det kan i tilfelle gjøres ved å tilføye et nytt ledd eller punktum om at «Forsøk straffes på samme måte».

For lovbrudd som har en øvre strafferamme over 1 år, har det vært nødvendig å vurdere to situasjoner. Den første foreligger når det i en forseelse har vært tatt inn et tillegg om at forsøk er straffbart. Her må tillegget fjernes dersom man fortsatt mener forsøk skal være straffbart. Den andre er at man ikke ønsker at forsøk skal være straffbart. Departementet har foreslått at man uttrykkelig markerer dette ved å tilføye et ledd eller punktum om at «Forsøk straffes ikke».

Som en følge av at skillet mellom forbrytelse og forseelse oppheves, har det vært behov for å gjennomgå spesiallovgivningen for å ta ut unntakene fra straffeloven 1902 § 49 annet ledd som i dag finnes rundt om i regelverket. Disse unntakene gir etter ikrafttredelsen av straffeloven 2005 ingen mening.

14.4.3 Kravet til subjektiv skyld

Med unntak for forseelser som består i unnlatelse, har straffeloven 1902 ingen bestemmelser om skyldkravet i spesiallovgivningen, jf. § 40 annet ledd. De fleste straffetruslene i spesiallovgivningen

angir uttrykkelig skyldkravet. Når straffebestemmelsene ikke sier noe om skyldkravet, fastsettes dette ved en tolkning, hvor blant annet hensynet til en effektiv håndhevelse tillegges vekt, jf. Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) side 111. I straffeloven 2005 er skyldkravet fastsatt også for spesiallovgivningen, ved at straffelovgivningen bare rammer forsettlige lovbrudd med mindre annet er bestemt, jf. straffeloven 2005 § 21. Det har vært nødvendig å gjennomgå skyldkravet i spesiallovgivningen for å unngå utilsiktede virkninger av denne skyldregelen. Lovfestingen av forsett som det alminnelige skyldkravet for all straffelovgivning har ingen materiell betydning der hvor straffebudet i dag angir at skyldkravet er forsett og uaktsomhet eller bare har uaktsomhet som uttrykkelig skyldkrav, jf. uttrykket «med mindre annet er bestemt». Etter innføringen av en alminnelig bestemmelse om forsett som skyldkrav, er det strengt tatt ikke nødvendig at forsett nevnes der skyldkravet er både forsett og uaktsomhet, men departementet har, ut fra informasjonshensyn og ønsket om å unngå misforståelser, foreslått at forsett utrykkelig skal nevnes når skyldkravet er både forsett og uaktsomhet.

Vedtakelsen av en alminnelig bestemmelse om skyldkravet i straffelovgivningen har heller ikke betydning hvor straffebudet ikke uttrykkelig angir skyldkravet, men hvor dette er fastsatt gjennom en tolkning. Er det gjennom en tolkning etablert at uaktsomhet er tilstrekkelig, må det antas at dette fortsatt gjelder selv om utgangspunktet er at straffelovgivningen kun rammer forsettlige lovbrudd. Departementet har imidlertid, ut fra sterke informasjonshensyn, foreslått at det uttrykkelig skal sies om uaktsomhet er tilstrekkelig for å pådra straffansvar.

Når det i dag uttrykkelig er bestemt at skyldkravet er forsett, foreslår departementet at denne angivelsen av skyldkravet tas ut fordi den er overflødig. Når departementet gjør unntak fra hovedregelen om forsett, altså at uaktsomhet er tilstrekkelig som skyldkrav, er det nøye vurdert om uaktsomhetsansvaret bør begrenses til grov uaktsomhet, jf. Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) side 115. Hensynet til en effektiv straffelovgivning har vært det sentrale spørsmål i denne vurderingen.

14.4.4 Opphevelse av skillet mellom forbrytelse og forseelse

Straffeloven 1902 § 2 deler lovbruddene inn i forbrytelser og forseelser. Inndelingskriteriene er forskjellige avhengig av om lovbruddene er plassert i straffeloven eller i spesiallovgivningen. I straffeloven følger skillet av om bestemmelsene er plassert i del 2 om forbrytelser eller del 3 om forseelser. Utenfor straffeloven er skillet som hovedregel knyttet til strafferammen. Har lovbruddet en øvre strafferamme på fengsel i mer enn 3 måneder, skal det etter straffeloven § 2 første ledd anses som en forbrytelse hvor ikke annet er bestemt. Det er imidlertid en rekke unntak fra dette utgangspunktet. Av særlig stor praktisk betydning er vegtrafikkloven § 31 første ledd.

Skillet mellom forbrytelser og forseelser er opphevet i straffeloven 2005. Hovedbegrunnelsen er at siktemålet med skillet ikke lenger oppfylles i praksis, jf. Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) side 56-57. Opphevelsen krever derfor en gjennomgåelse av de bestemmelser som i dag knytter rettsvirkninger til dette skillet. Departementet tilsikter i det følgende ikke å gi en uttømmende redegjørelse for de endringer som har vært nødvendige som følge av opphevelsen av skillet, men nøyer seg med å gi en oversikt over enkelte rettsvirkninger og endringsbehov. Strafferettslig har skillet blant annet betydning for skyldkravet, jf. straffeloven 1902 § 40 annet ledd, straffansvar for underordnet, jf. straffeloven 1902 § 41, for forsøk, jf. straffeloven 1902 § 49 (jf. det som er sagt ovenfor) og for straffutmåling, jf. straffeloven 1902 §§ 58, 59 og 61 (straffreduksjon ved medvirkning som er foranlediget av et sterkt tilknytningsforhold og straffskjerpelse ved gjentakelse).

Straffeprosessuelt har skillet i første rekke betydning for påtalekompetansen. Tradisjonelt har politiet hatt påtalekompetanse ved forseelser. Av den grunn har det vært praktisk å klassifisere lovbrudd som hyppig forekommer, for eksempel brudd på veitrafikklovgivningen, som forseelse for å ikke belaste den høyere påtalemyndighet med denne typen saker.

Skillets betydning for påtalekompetansen står i en særstilling. Ved en lovendring som trådte i kraft i 2004, ble politiet som utgangspunkt gitt påtalekompetanse i saker om forbrytelser som ikke kan medføre strengere straff enn fengsel i 1 år, jf. straffeprosessloven § 67. Dette har medført at mye av begrunnelsen og behovet for å betegne et lovbrudd som en forseelse har falt bort. Sett i sammenheng med behovet for å tilpasse spesiallovgivningen til straffeloven 2005, medfører dette at for de tilfellene et lovbrudd med en strafferamme på under 1 år er gjort til en forseelse av hensyn til påtalekompetanse, har departementet opphevet bestemmelsen om at lovbruddet er en forseelse.

Dersom lovbruddet har en strafferamme på fengsel over 1 år og man ønsker at politiet skal ha påtalekompetanse, må dette særlig begrunnes og angis i en egen hjemmel. Departementet har fore-

slått at dette gjøres ved å tilføye et eget ledd om at «Politiet avgjør spørsmålet om tiltale i saker etter denne bestemmelsen».

Skillet mellom forbrytelse og forseelse har også andre rettsvirkninger, som for eksempel i lov om strafferegister § 1, hvor det oppstilles en avgrensning i hvilke opplysninger som skal tas med i et strafferegister, eller domstolloven § 132 første ledd, som gir hjemmel til å nekte noen adgang til offentlig rettsmøte dersom vedkommende i løpet av de siste fem årene er idømt frihetsstraff for forbrytelse.

Når skillet mellom forbrytelse og forseelse oppheves, har departementet foreslått at rettsvirkningene skal knyttes til strafferammene, jf. Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) side 56-57. Hvilken strafferamme som skal utløse bestemte rettsvirkninger, er vurdert konkret i det enkelte tilfellet. Departementet har ikke sett det nødvendig at rettsvirkninger skal knyttes til samme strafferamme.

Begrepene «forbrytelse» og «forseelse» er enkelte steder i lovverket kun brukt som betegnelse på en straffbar handling. Når man kun har å gjøre med en betegnelse på atferd i strid med en straffesanksjonert norm uten at spesielle rettsvirkninger er knyttet til betegnelsen, har departementet i Ot.prp. nr. 90 side 66 foreslått at begrepet «lovbrudd» brukes der hvor man tidligere benyttet begrepene «forbrytelse» eller «forseelse». Dette gjelder også i spesiallovgivningen.

14.5 Ordningen med påtalebegjæring videreføres ikke

Hovedregelen i dag er at ethvert lovbrudd, både i straffeloven og i spesiallovgivningen, er undergitt ubetinget offentlig påtale, jf. straffeloven 1902 § 77. Viktige unntak fra denne hovedregelen finnes også utenfor straffeloven 1902. Et lovbrudd påtales kun etter begjæring fra fornærmede, se for eksempel varemerkeloven (lov av 3. mars 1961 nr. 4) § 37. Unntak fra utgangspunktet om ubetinget offentlig påtale finner vi også der hvor påtale av lovbruddet forutsetter at allmenne hensyn foreligger, se for eksempel verdipapirfondloven (lov 12. juni 1981 nr. 52 § 8-3 fjerde ledd). Videre er det enkelte lovbrudd som påtales bare når det foreligger begjæring fra fornærmede eller når allmenne hensyn tilsier at lovbruddet påtales, som for eksempel i lov om vern av kretsmønstre for integrerte kretser (lov 15. juni 1990 nr. 27) § 9 tredje ledd. Endelig kan påtale være betinget av at det foreligger begjæring fra fornærmede og allmenne hensyn. Denne formen for unntak finnes imidlertid ikke i spesiallovgivningen i dag. Offentlig påtale vil også kunne være betinget av begjæring fra annen offentlig myndighet. Det gjøres ikke endringer i denne ordningen.

Straffelovkommisjonen foreslo i all hovedsak å oppheve ordningen med påtalebegjæring fra fornærmede, jf. delutredning VII side 182-188. Departementet sluttet seg til dette, jf. Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) side 62–64. Av departementets begrunnelse fremgår at den økte skjønnsmyndigheten som tillegges påtalemyndigheten ved denne endringen, i noen grad reduseres ved blant annet at det i den nye bestemmelsen i straffeprosessloven § 62 a oppregnes hvilke momenter det skal legges vekt på i vurderingen av om allmenne hensyn foreligger.

Strafferammen anses å være en god indikasjon på lovbruddets grovhet, og er dermed egnet til å markere grensen for når et straffbart forhold skal være gjenstand for ubetinget offentlig påtale. Departementet har funnet det hensiktsmessig at grensen mellom de handlinger som skal undergis ubetinget offentlig påtale, og de som må henlegges fordi allmenne hensyn ikke tilsier påtale, settes ved handlinger med en øvre strafferamme på fengsel inntil 2 år, jf. Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) side 62-64 (ny bestemmelse i straffeprosessloven § 62 a). Stortinget sluttet seg til forslaget.

I straffebud med en strafferamme på to år eller mindre vil dermed hovedregelen være at lovbruddet påtales bare der allmenne hensyn tilsier dette. Denne endringen har gjort det nødvendig å gjennomgå spesiallovgivningen med tanke på hvilken påtaleregel som anses hensiktsmessig på de ulike områdene. I straffebud hvor påtalespørsmålet skal følge den nye alminnelige hovedregel, har det i enkelte lover vært nødvendig å ta ut påtaleregler som at lovbruddet bare påtales dersom allmenne hensyn krever det, eller etter begjæring fra fornærmede, eller som hjemler en kombinasjon av disse.

På den annen side, har det for de tilfellene man ønsker at et lovbrudd med en strafferamme lavere enn 2 år (for eksempel 1 år) skal være undergitt ubetinget offentlig påtale, vært nødvendig å markere dette uttrykkelig i straffebudet. Departementet har foreslått at dette gjøres ved at man tilføyer et nytt ledd om at «Den offentlige påtalemyndighet skal påtale overtredelse av denne bestemmelsen, jf. straffeprosessloven § 62 a».

I enkelt tilfeller er departement kommet til at påtale bare skal skje når allmenne hensyn tilsier det, også for overtredelser med en øvre strafferamme over 2 år. Da har det vært nødvendig å markere dette uttrykkelig i straffebudet. Departementet har foreslått at dette gjøres ved at man tilføyer et nytt

ledd om at « For overtredelse av denne bestemmelsen kan påtale unnlates hvis ikke allmenne hensyn tilsier påtale, jf. straffeprosessloven § 62 a».

14.6 Tilstøtende og overlappende spesiallovgivning – plassering av straffebud

I dag er antallet straffebestemmelser i spesiallovgivningen ca. 450. Det er altså et stort krysningsfelt mellom den alminnelige straffeloven og spesiallovgivningen. Departementet har i forbindelse med de enkelte kapitler i straffeloven 2005 spesiell del vurdert om et straffebud skal plasseres i straffeloven eller spesiallovgivningen. Redegjørelsen i Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) side 51–55 inneholder momenter som har vært styrende for Justisdepartementets forslag til plassering av straffebud.

Spørsmålet om plassering av straffebud i eller utenfor straffeloven er et stort og krevende spørsmål som det er vanskelig å gi et generelt svar på. Derfor ba Justisdepartementet i brev 6. november 2007 de enkelte fagdepartementer om at disse vurderte spørsmålet om plassering av straffebud i spesiallovgivningen under det enkelte departements ansvarsområde. Det ble understreket at ønsket om synspunkter på forslaget særlig knyttet seg til straffebud som på bakgrunn av kriteriene i Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) befinner seg i gråsonen mellom plassering i straffeloven og spesiallovgivningen.

14.7 Konsekvensendringer og andre redaksjonelle endringsbehov

Det største arbeidet knyttet til endringer i spesiallovgivingen gjelder såkalte konsekvensendringer. Med dette siktes det til endringer av blant annet henvisninger og terminologi.

Det er en målsetning at straffeloven 2005 i større grad enn straffeloven 1902 skal kunne leses og forstås av interesserte personer uten juridisk kompetanse, jf. Ot.prp. nr. 8 (2007–2008) side 18–19. Dette har nødvendiggjort språklige og redaksjonelle endringer i utformingen av straffebestemmelser. Det vises til merknadene til de enkelte bestemmelsene om det nærmere innholdet i endringene.

15 Økonomiske og administrative konsekvenser

15.1 Oversikt

Lovforslagene i proposisjonen her vil, sammen med de nå vedtatte lovforslagene i Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) og Ot.prp. nr. 8 (2007-2008), utgjøre straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 og avløse straffeloven 1902.

Den nye straffeloven er i hovedsak en videreføring og modernisering av straffeloven 1902. Hva som er straffbar atferd er på enkelte områder noe utvidet, og på andre områder i noen grad snevret inn. Justeringen av grensene for hva som skal anses som straffbar atferd, er imidlertid i sum marginal, og vil ikke ha nevneverdige økonomiske eller administrative konsekvenser. For voldslovbrudd og seksuallovbrudd går departementet i tråd med løftene i Soria Moria-erklæringen inn for at det skal utmåles strengere straff enn i dag, mens det for andre lovbrudd argumenteres for at ubetinget fengselsstraff bør erstattes av andre former for straff, som samfunnsstraff og rusrelaterte programmer. Strengere straff for vold og seksuallovbrudd vil i utgangspunktet kreve flere fengselsplasser dersom soningskøen ikke skal øke, men denne virkningen avdempes av at andre tiltak som knytter seg til straffegjennomføringen vil redusere det samlede omfanget av fullbyrdet ubetinget fengselsstraff i årene fremover. Det vises til punkt 15.2 nedenfor. Selve ikraftsettingen av straffeloven 2005 vil medføre økonomiske og administrative konsekvenser, blant annet vil det kreves ressurser til tilpasning av datasystemer og opplæringstiltak, se punkt 15.3.

Behovet for bevilgningsendringer knyttet til ikrafttredelse av straffeloven 2005 vil måtte vurderes i forhold til og tilpasses det økonomiske opplegget i statsbudsjettet for det enkelte år, og det er derfor ikke mulig nå å fastsette et tidspunkt for ikraftsetting av den nye straffeloven.

15.2 Økonomiske og administrative konsekvenser av lovforslagene

15.2.1 En mer tidsmessig lov

Straffeloven 2005 er formulert slik at den er lettere tilgjengelig og mer informativ enn den gjeldende lov. Dette vil gjøre det enklere for personer uten særskilt kunnskap om strafferett å hente veiledning direkte ut av loven, uten at denne gevinsten lar seg tallfeste. Loven vil også være lettere å forstå for den juridiske profesjon, i første rekke forsvarere, påtalemyndigheten og dommere, men for disse brukergruppene er straffeloven 1902 så innarbeidet at en ny lov neppe vil gi grunnlag for en målbart mer effektiv strafforfølgning.

15.2.2 Videreføring, nykriminalisering og avkriminalisering

I det vesentlige viderefører forslagene gjeldende rett i en mer tidsmessig utforming, hvilket ikke medfører økonomiske eller administrative konsekvenser av betydning for påtalemyndigheten, domstolene, kriminalomsorgen eller andre aktører i straffesakskjeden. Det samme gjelder for andre som loven gjelder for.

Enkelte av forslagene medfører en begrenset nykriminalisering, dvs. en utvidelse av området for hva som er straffbar atferd. Departementet følger gjennomgående opp Straffelovkommisjonens forslag om å erstatte straffvilkåret om uberettiget vinnings hensikt med et vilkår om forsett om uberettiget vinning, se særlig forslaget til kapittel 27. Endringen leder – i hvert fall på det teoretiske plan – til at flere handlinger vil kunne strafforfølges som vinningslovbrudd. I praksis vil imidlertid endringen neppe ha nevneverdige økonomiske eller administrative virkninger, ettersom den som begår slike handlinger typisk vil være motivert av utsikten til en uberettiget vinning (for eksempel tyveri). Også enkelte andre forslag medfører en viss nykriminalisering. I kapittel 21 foreslås det for eksempel en ny bestemmelse om identitetstyveri, i tillegg til enkelte andre mindre utvidelser av området for det straffbare. Her som for andre nykriminaliseringer ligger det til påtalemyndigheten å ta stilling til i hvilken grad slike lovbrudd skal strafforfølges innenfor de budsjettrammene som gjelder.

Departementet foreslår å la være å videreføre en rekke bestemmelser i straffeloven 1902, særlig i lovens tredje del (forseelser). I det alt vesentlige gjelder dette bestemmelser som er utdatert, eller som av andre grunner ikke strafforfølges i dag, og de økonomiske eller administrative konsekvensene

blir av den grunn meget beskjedne. I den grad det anmeldes slike lovbrudd i dag, og det forhold at bestemmelsene ikke videreføres i straffeloven leder til at forholdene ikke anmeldes etter at loven tar til å virke, kan politiet og i noen grad påtalemyndigheten spares for arbeidet med å saksbehandle anmeldelsene, men det er neppe mulig å tallfeste en slik besparelse.

Straffelovkommisjonen fremhever, i sin vurdering av de økonomiske og administrative konsekvensene av sin lovskisse, forslaget om å avkriminalisere bruk av narkotika og erverv og besittelse til eget bruk, jf. delutredning VIII side 471, og forslaget om å nedjustere strafferammene og straffutmålingen for grovere narkotikalovbrudd. Ettersom departementet ikke går inn for å følge opp kommisjonens forslag om av- og nedkriminalisering av narkotikalovbrudd, jf. forslaget til kapittel 23, og i stedet foreslår å videreføre dagens straffutmålingspraksis, vil de virkningene kommisjonen pekte på, ikke inntre.

Forslagene om å oppheve en rekke minstestraffer, blant annet for pengefalsk slik det foreslås i kapittel 29, vil kunne føre til at det idømmes lavere straffer enn i dag i enkelte saker. Det er imidlertid ikke grunn til å tro at straffenivået som sådant vil bli nevneverdig påvirket.

15.2.3 Endringer av strafferammer og straffenivå

Proposisjonen følger opp sentrale løfter i Soria Moria-erklæringen, og legger opp til at straffen skal skjerpes for drap, voldtekt og andre seksuallovbrudd, og grov vold, jf. lovforslaget kapittel 25 og 26 om merknadene til disse kapitlene. Så alvorlige lovbrudd straffes i praksis med en ubetinget fengselsstraff, og en straffskjerping vil derfor påvirke gjennomføring av straff i fengsel. Den nærmere beregningen av hvilke økonomiske og administrative konsekvenser dette vil medføre for kriminalomsorgen, bygger på faktiske forhold og utviklingstrekk det hersker en betydelig usikkerhet om, og lar seg derfor bare i begrenset grad tallfeste. Kriminalitetsutviklingen i årene fremover er en uviss størrelse, og selv om lovgivernes intensjoner om en strengere straffutmåling nedfelles på et generelt plan i forarbeidene til den nye straffeloven, ligger det til domstolene å utmåle straffen i den enkelte sak. Tilgjengelig statistikk over hvor mange slike lovbrudd som har blitt pådømt i perioden 2004–2006, og hvor høy straffskjerpelsen vil bli i praksis, gir likevel grunnlag for enkelte slutninger om de økonomiske og administrative konsekvensene for kriminalomsorgen de nærmeste årene etter at straffeloven 2005 er satt i kraft.

I årene 2004–2006 ble det pr år avsagt om lag 80 dommer for voldtekt, ca. 150 dommer for seksuell omgang med noen under 16 år, ca. 25 dommer for seksuell handling med noen under 16 år (inkludert dem under 14 år og 10 år), ca. 60 dommer for befatning med skildringer som seksualiserer barn, ca. 900 dommer for kroppsskade og grov kroppsskade, og ca. 35 dommer for drap og drapsforsøk (utvalget av lovbrudd er begrenset til dem som volummessig har betydning, for eksempel er det ikke tatt hensyn til domfellelser for incest, som er begrenset til noen få tilfeller hvert år). Basert på ovennevnte saksvolum og gjennomsnittlig utmålt ubetinget fengselsstraff i disse sakene, oppjustert med 15-20 % som en sjablonmessig konkretisering av intensjonen om straffskjerping i Soria Moria-erklæringen, vil det kunne være behov for mellom 50 og 100 nye fengselsplasser pr år etter at straffeloven 2005 er satt i kraft. Det må nok en gang understrekes at dette anslaget er beheftet med usikkerhet. På den annen side vil et slikt behov for nye fengselsplasser motvirkes av andre utviklingstrekk innen kriminalomsorg og straffegjennomføring. Sentrale stikkord er fjerning av soning av fengselsstraff når en bot ikke betales, hjemmesoning og elektronisk kontroll, soning i hjemlandet for utenlandske lovbrytere, økt bruk av annen straff enn ubetinget fengselsstraff og et mer utviklet ettervern med tidligere overføring fra lukket soning slik det går frem av St.meld. nr. 37 (2007–2008) Straff som virker – mindre kriminalitet – tryggere samfunn. Ettersom det vil ta flere år å forberede ikraftsettingen av straffeloven 2005, vil de fleste tiltakene som lanseres i stortingsmeldingen kunne bli gjennomført innen den tid. I sum er det derfor grunn til å vente at behovet for nye fengselsplasser som følge av straffeloven 2005 vil være begrenset.

For en del typer lovbrudd går departementet inn for å senke den øvre strafferammen, se særlig loven kapittel 27 og kapittel 29. Formålet er utelukkende å oppnå at lovens straffetrussel gir et mer realistisk bilde av straffutmålingspraksis, og det understrekes uttrykkelig i merknadene til bestemmelsene at det ikke er meningen å nedjustere nivået på den straff som i dag utmåles for slike lovbrudd. Nedjusteringen av den øvre strafferammen vil derfor i disse tilfellene ikke medføre økonomiske eller administrative konsekvenser.

15.3 Økonomiske og administrative konsekvenser av ikraftsetting

Selv om lovforslaget i det vesentlige viderefører gjeldende rett, vil det være behov for opplæring i den nye loven. Ettersom det dreier seg om få materielle endringer på et fagfelt som står sentralt i den juridiske profesjon, slik at brukerne av loven typisk har vidtgående forkunnskaper, ligger forholdene godt til rette for at mye av opplæringen kan skje i form av selvstudium eller integreres i etterutdanningsopplegg. Departementet legger til grunn at utgiftene til opplæring av ansatte i påtalemyndigheten, politiet og domstolene til sammen vil utgjøre ca. åtte millioner kr., fordelt på den tid som står til rådighet etter at loven er vedtatt, men før den settes i kraft.

Den mest ressurskrevende konsekvensen av å sette straffeloven 2005 i kraft, knytter seg til behovet for å tilpasse datasystemer. Utgiftene for å tilpasse saksbehandlingssystemet i domstolene (Lovisa) er anslått til ca. 2 millioner kr. Politidirektoratet opplyser at det er behov for å erstatte det nasjonale straffe- og politiopplysningsregisteret, BL og STRASAK med nye systemer for å kunne møte de krav som innføringen av straffeloven 2005 stiller. Utgiftene er foreløpig anslått til 130 millioner kroner, med en gjennomføringsperiode på 3 år etter at arbeidet med å erstatte systemene starter opp. Det er et klart behov for nye slike systemer uavhengig av den nye straffeloven, men kapasitetsproblemer med dagens system fører til at det nye systemet må være på plass for at ikraftsetting skal kunne skje.

Behovet for bevilgningsendringer knyttet til ikrafttredelse av straffeloven 2005 vil måtte vurderes i forhold til- og tilpasses det økonomiske opplegget i statsbudsjettet for det enkelte år, og det er derfor ikke mulig nå å fastsette et tidspunkt for ikraftsetting.

16 Merknader til de enkelte paragrafene

16.1 Til forslaget om endringer straffeloven 2005 til og med kapittel 20

Til endringene i den alminnelige delen

Endringene i *§ 5* første ledd har sin bakgrunn i at det er ønskelig å kunne strafforfølge i Norge enkelte lovbrudd som en norsk statsborger begår i utlandet, selv om den aktuelle handlingen ikke er gjort straffbar i landet der den blir begått. Departementet foreslår at dette, i tillegg til de lovbruddene som allerede er nevnt i § 5 første ledd, skal gjelde omsorgsunndragelse, menneskehandel, de fleste seksuallovbruddene, og påvirkningshandel.

Omsorgsunndragelse bør kunne straffes i Norge selv om lovbruddet er begått av en utlending i utlandet, for eksempel der en norsk statsborger har barn sammen med en utlending som i sitt hjemland forhindrer at barnet føres tilbake til Norge etter feriesamvær. Det foreslås derfor at det nye nr. 8 føyes til oppregningen i § 5 tredje ledd.

Departementet har kommet til at § 5 ikke går tilstrekkelig langt i å verne norske statsborgere og personer som er fast bosatt i Norge mot alvorlige straffbare handlinger som en utlending begår mot dem mens de oppholder seg i utlandet. Det foreslås derfor et nytt femte ledd, som lar straffelovgivningen få anvendelse for handlinger som er foretatt i utlandet av andre personer enn dem som omfattes av første til fjerde ledd. Vilkåret er at handlingen etter norsk straffelovgivning kan medføre fengsel i 6 år eller mer. Også i slike tilfeller er det en forutsetning for strafforfølgning i Norge at gjerningspersonen befinner seg her, men det er ikke hensiktsmessig å gjøre dette til et vilkår for jurisdiksjon. Et stadig tettere internasjonalt samarbeid på strafferettens område gjør at det i stadig større grad kan være aktuelt for norske myndigheter å begjære en person utlevert fra et annet land, men dette forutsetter at forholdet er straffbart etter norsk straffelovgivning. Det nye leddet bidrar til å sikre norsk jurisdiksjon i slike tilfeller.

Endringen i *§ 6* retter opp en feil henvisning.

Endringene i *§ 11 mfl.* er en konsekvens av at «legeme» erstattes med «kropp» i kapittel 25 om voldslovbrudd.

Endringen i § 11 første ledd skyldes at «vanvare» må kvalifiseres for at gjeldende rett på dette punktet skal videreføres, slik intensjonen er.

Endringen av *§ 15* er kun av språklig art.

Endringen i *§ 16* får tydeligere frem at passusen «og som foretar noe som ...» er et objektivt vilkår, og ikke et subjektivt, slik uttrykket «er ment» kan gi inntrykk av. Det subjektive vilkår er fullbyrdelsesforsett som omfatter alle elementene i den objektive gjerningsbeskrivelsen.

Forslaget til ny ordlyd i *§ 22* første ledd er utelukkende begrunnet i et ønske om å gi bestemmelsen en mer hensiktsmessig språklig utforming, og er ikke ment å lede til realitetsendringer, jf. merknadene til bestemmelsen i Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) side 424. Det samme gjelder endringene i *§ 24*.

Tilføyelsen i *§ 28* bokstav b markerer at det skal legges vekt på om den eller de som handler på vegne av foretaket har utvist skyld. Dette bidrar også til å vareta hensynene bak uskyldspresumsjonen i EMK artikkel 6 (2) og SP artikkel 14 (2).

Endringene i *§§ 37, 44, 49* og 63 er kun av språklig art.

Endringen i *§ 68* første ledd retter opp en for upresis henvisning til § 79, og gjør det klart at § 68 første ledd bokstav a skal tas på ordet slik at konkurrens tillegges betydning.

Endringen i *§ 74* annet ledd viderefører uten realitetsendringer straffeloven 1902 § 37 c annet punktum.

Endringen i *§ 76* annet ledd annet punktum snur om på den tidligere ordningen hvor lovbryteren kunne få tilbakelevert informasjonsbæreren etter at det ulovlige innholdet var fjernet mot å dekke utgiftene til dette. Bestemmelsen går lenger enn Datakrimutvalgets forslag, jf. NOU 2007: 2 side 117 – 118.

Ved inndragning av en informasjonsbærer vil det i de aller fleste tilfellene dreie seg om elektronisk lagret informasjon, og ikke trykt skrift. Dette byr på særlige utfordringer med tanke på en effektiv sletting av lagret informasjon, som dermed også innebærer en mulighet for tilbakelevering av ulovlig materiale. For å redusere muligheten for at dette skal skje, er særregelen for inndragning av en informasjonsbærer endret slik at lovbryteren ikke

lenger har krav på å få tilbakelevert den opprinnelige informasjonsbæreren, men i stedet kan få en kopi av informasjonen som ikke omfattes av inndragningen. Det vil for eksempel kunne gjøres ved at lovlig informasjon kopieres over på en CD eller en ny harddisk. Utlevering av lovlig materiale skjer kun når den som må tåle inndragningen krever det, og vedkommende dekker utgiftene.

Bestemmelsen i *§ 76 tredje ledd* gir enkelte særregler for inndragning av informasjonsbærer på et datasystem, og er ikke en selvstendig hjemmel for inndragning. Bestemmelsen er ny og har sin bakgrunn i Datakrimutvalgets forslag til særregel for inndragning av konto på datasystem, jf. NOU 2007:2 side 118 – 119.

Bestemmelsen gir anvisning på hvordan inndragningen skal gjennomføres i de tilfellene hvor lovbryteren ikke eier serveren der den ulovlige informasjonen er lagret, men hvor det er behov for bistand fra tjenesteyteren (tilbyderen) for å gjennomføre inndragningen. Eier lovbryteren serveren hvor den ulovlige informasjonen er lagret, gjennomføres inndragningen på vanlig måte ved at serveren fysisk tas fra lovbryteren. Tilbakelevering av informasjon på serveren som ikke omfattes av inndragningen, reguleres av forslaget til § 76 annet ledd annet punktum.

Med tjenesteyter siktes det til leverandør av tjenesten som gjør det mulig å lagre og gjøre tilgjengelig informasjon på et nettsted (ISP).

Nytt tredje ledd omhandler to ulike situasjoner hvor det kreves inndragning av elektronisk lagret informasjon på et datasystem. *Første og annet punktum* gjelder der lovbryteren ikke eier eller er rettighetshaver til nettstedet, men hvor vedkommende kun har tilgang til nettstedet og har lagret ulovlig materiale der. For disse tilfellene er det ikke adgang til å be tjenesteyteren om å stenge ned nettstedet slik at det blir utilgjengelig for enhver bruker, men kun å pålegge tjenesteyteren å forhindre at lovbryteren fortsatt har tilgang til nettstedet. I tillegg kan tjenesteyteren pålegges å slette materiale som tilhører lovbryteren. Dette vil for eksempel kunne gjøres ved at tjenesteyteren sletter lovbryterens brukerprofil på et nettsted som inneholder seksualiserte skildringer av barn. Bilder eller annet ulovlig materiale med tilknytning til denne brukerprofilen vil kunne slettes.

Selv om et nettsted inneholder annet ulovlig materiale, er det ikke adgang til å slette dette materialet eller hindre andre brukere tilgang til dette i forbindelse med inndragning overfor den aktuelle lovbryteren. Dette må eventuelt gjøres i egen sak.

Tredje ledd *tredje punktum* gjelder hvor lovbryteren er eier eller rettighetshaver til nettstedet som inneholder den ulovlige informasjonen. I disse tilfellene kan tjenesteyteren pålegges å stenge tilgangen til nettstedet.

Det beror på en konkret vurdering om det er nødvendig å stenge tilgangen til nettstedet for enhver bruker. Dersom et nettsted utelukkende tjener som redskap for et lovbrudd, som for eksempel en barnepornoside eller ulovlig nedlasting av musikk eller annet materiale, kan det være nødvendig å stenge nettstedet for å forhindre nye lovbrudd, og for at det ikke skal virke støtende at nettstedet fortsetter å eksistere. På den annen side kan det, når nettstedet inneholder både lovlig og ulovlig materiale, være tilstrekkelig å slette det ulovlige materialet og la nettstedet fortsette å eksistere. Det er opp til retten eller påtalemyndigheten å vurdere rekkevidden av inndragningen.

Inndragningen kan gjøres både i dom og ved forelegg.

Det er ikke upraktisk at tjenesteyteren ikke er underlagt norsk jurisdiksjon. Selv om lovbruddet kan pådømmes i Norge, vil pålegg overfor tjenesteytere være begrenset til dem som er underlagt norsk jurisdiksjon.

Endringen i *§ 77* har som formål å synliggjøre at barn som blir vitne til straffbare handlinger ofte lider under dette, og det å utsette barn for slike påkjenninger bør i større grad enn i dag gjøres til en straffskjerpende omstendighet. Dette gjelder ikke minst ved voldslovbrudd og seksuallovbrudd. Aldersgrensen er satt til 15 år, ettersom det særlig er yngre barn som har behov for et slikt vern.

Endringen i *§ 78* skyldes at departementet har kommet til at det neppe er grunn til å fremheve som en formildende omstendighet at lovbryteren ikke tidligere er straffet. Ofte vil dette være det normale, og bør som regel anses som et nøytralt argument i straffutmålingen. Derimot bør det fremheves som et formildende moment at det er gode utsikter til rehabilitering, se forslaget til ny bokstav h.

Endringen i *§ 80* får frem at også grov uaktsomhet bør tillegges betydning i denne forbindelse, på lik linje med forsett.

Endringen i *§ 87* første ledd annet punktum gjelder utgangspunktet for foreldelsesfristen og svarer med visse utvidelser og tilpasninger til innholdet i straffeloven 1902 § 68 første ledd annet punktum, se punkt 7.21 foran og Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) side 476.

I saker om menneskehandel (§ 257), kjønnslemlestelse (§ 284), voldtekt av barn under 14 år (§ 299) og seksuell omgang med barn mellom 14 og 16 år (§ 302) skal fristen for foreldelse regnes fra den dag fornærmede fyller 18 år.

Til endringen i *§ 90* første punktum: Regn-

skapsovertredelser er tatt med i listen av straffbare handlinger hvis foreldelsesfrist ikke løper under konkurs eller gjeldsforhandling etter loven. Om bakgrunnen for forslaget, se Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) side 477 til 478.

Til endringen i § 131 om terrorhandlinger

Første ledd ajourføres ved at det bakes inn henvisninger til de relevante bestemmelsene i straffeloven 2005.

Til endringen i § 155 om vold eller trusler mot offentlig tjenestemann

I definisjonen av de vernede gruppene i annet ledd er personer som sikrer offentlige tjenestemenns arbeidsplass tilføyd. Dette vil omfatte enhver som står for vakthold på et sted hvor offentlige tjenestemenn arbeider, uavhengig av om vaktene selv er privat eller offentlig ansatte. Slike grupper ville ellers falle utenfor vernet etter § 155, § 265 og § 285 i kapittel 25 om voldslovbrudd.

Til endringen i § 156 om hindring av offentlig tjenestemann

Departementet har foreslått to innholdsmessige og en lovteknisk endring i § 156. For det første er kravet om at forulempingen osv. må ha skjedd «under utføringen av tjenesten» supplert, slik at det nå er tilstrekkelig at den alternativt skjer «på grunn av» denne. Dette medfører at også forulempinger som finner sted etter at tjenestehandlingen er utført, men som har sin bakgrunn i denne, vil kunne rammes. Bakgrunnen for denne lovendringen er at slik atferd ikke lenger vil være straffbar når bestemmelsene om ærekrenkelser oppheves, samtidig som offentlige tjenestemenn har et særlig behov for vern mot slik forulemping, jf. punkt 5.14.3 ovenfor. Med denne endringen vil § 156, dersom vilkårene for straff for øvrig er oppfylt, kunne beskytte ansatte i barnevernet, dommere og andre offentlige tjenestemenn som på grunn av sin yrkesutøvelse blir grovt krenket for eksempel på internett.

Departementet foreslår å oppheve muligheten for å idømme fengsel inntil 6 måneder for denne typen overtredelser. Etter departementets syn er bot en tilstrekkelig sanksjon. Bestemmelsen om forulemping mv. er flyttet til et eget ledd i § 156.

Til endringen i § 185 om hatefulle ytringer

Bestemmelsens første ledd tredje punktum er nytt, og rammer hatefulle ytringer som i andres nærvær fremsettes overfor noen som dermed diskrimineres eller kan bli utsatt for hat. Etter dette straffalternativet er det ikke et krav om at ytringen fremsettes offentlig. Dermed åpnes det for å straffe hatefulle ytringer som fremsettes i halvoffentlige eller private omgivelser. Endringen har sin bakgrunn i at straffeloven 1902 § 246 om krenkelser av æresfølelsen ikke blir foreslått videreført. Det vises til punkt 5.14.3 ovenfor.

Som etter første straffalternativ kreves forsett eller grov uaktsomhet. De ytringene det her er tale om å ramme, har et mindre skadepotensial enn tilsvarende utsagn som spres i det offentlige rom. Departementet foreslår derfor at straffen bør være bot eller fengsel inntil ett år, hvilket er to år mindre enn etter første straffalternativ.

Til endringen i § 196

Bestemmelsen ajourføres ved at det tas inn henvisninger til de aktuelle bestemmelsene i straffeloven 2005.

16.2 Til kapittel 21 om vern av informasjon og informasjonsutveksling

Til § 201 Uberettiget befatning med tilgangsdata, dataprogram mv.

Det vises til punkt 2.8.3 og 2.8.4 foran.

Bestemmelsen om uberettiget befatning med tilgangsdata, dataprogram mv. er i all hovedsak ny, og gjennomfører Europarådets konvensjon 23.11.2001 om datakriminalitet artikkel 6. Norge kan derfor trekke sin reservasjon med hensyn til bestemmelsen.

Gjerningsbeskrivelsen svarer i hovedsak til Datakrimutvalgets utkast §§ 10, 11 og 12 (som departementet har funnet grunn til å samle i én bestemmelse), likevel slik at departementet går inn for enkelte realitetsforskjeller. Blant annet foreslår departementet et vilkår om subjektivt overskudd i betydningen at gjerningspersonens formål med befatningen må være å begå en straffbar handling, se nedenfor. Datakrimutvalget behandler sitt forslag i NOU 2007: 2 side 92-106. Straffelovkommisjonen går inn for at Norge bare skal oppfylle minimumsforpliktelsen i artikkel 6, jf. skissen til § 23-7 om videreformidling av passord og NOU 2002: 4 side 323-324.

Bokstav a rammer forskjellige former for befatning med «passord eller andre opplysninger som kan gi tilgang til databasert informasjon eller datasystem». Bestemmelsen utvider straffeloven 1902

§ 145 b om spredning av passord mv., og svarer i det vesentlige til forslaget i Ot.prp. nr. 40 (2004–2005) til ny § 145 b i straffeloven 1902 (se punkt 2.8.3.1 om Datakrimutvalgets delutredning I og oppfølgingen av denne). Uttrykket er funksjonelt avgrenset, og omfatter alle opplysninger som kan gi tilgang til ulike fysiske eller logiske nivåer i et datasystem. Det er uten betydning om tilgangsopplysningene er bærere av tall, symboler eller bokstaver, om disse i kombinasjon er meningsbærende, og om dataene eller opplysningene er kryptert. Andre opplysninger enn passord kan for eksempel være adgangskode og krypteringsnøkkel. Bestemmelsen er ikke begrenset til å gjelde opplysninger som genereres maskinelt ved for eksempel irisavlesning, avlesing av fingeravtrykk eller stemmeregistrering.

Datakrimutvalget sondrer språklig mellom «data» og «databasert informasjon» der data blant annet omfatter enhver representasjon av informasjon som ikke er lesbar uten bruk av teknisk hjelpemiddel. Med «databasert informasjon» mener utvalget meningsinnholdet i data. Departementet har ikke funnet grunn til å foreta en slik begrepsmessig sondring i lovforslaget, og lar «databasert informasjon» omfatte både det utvalget betegner som data og det utvalget betegner som databasert informasjon.

Med «datasystem» menes enhver innretning, bestående av maskinvare og data, som foretar behandling av data ved hjelp av dataprogrammer. Elektroniske nettverk er beskyttet gjennom § 205 bokstav b om den som uberettiget skaffer seg tilgang til informasjon som overføres ved elektroniske eller andre tekniske hjelpemidler. Også § 206 kan være aktuell. Uberettiget befatning med program som avlytter nettverkstrafikken, kan imidlertid rammes av § 201.

Paragraf 201 oppregner ulike befatningsformer. «Fremstiller» omfatter blant annet passordknekking. Passordknekking maskinelt utført er gjetting av passord. *Politihøgskolen* har under høringen uttalt:

> «Politihøgskolen er enig i at omsetning og tilgjengliggjøring av tilgangsdata bør være straffbart. Det samme gjelder "maskinell" fremstilling ved bruk av dataprogrammer. Vi reiser likevel spørsmålet om man ikke går for langt når også virksomhet som består i å gjette riktig passord i utgangspunktet skal være et straffbart forhold. Selv om rettsstridsreservasjon "uberettiget" nok vil fange opp en del ikke straffverdige forhold, vil det åpenbart ikke alltid være tilfelle. Bestemmelsene i datakrimkapitlet vil i følge definisjonene i § 1 også gjelde for PC'er og mobiltelefoner. Både på ungdomsskoletrinnet og på videregående skoler er det en ikke helt sjelden "sport" å gjette seg til passordet på medelevers PC'er og mobiltelefoner. Dette er åpenbart ikke rettmessig, men er det hensiktsmessig å kriminalisere dette så lenge den kreative tenking ikke er benyttet til å misbruke eller ødelegge datasystemet, data eller databasert informasjon? Politihøgskolen ber departementet overveie om ikke bestemmelsen "ulovlig befatning med tilgangsdata" bør utformes med noe "større maskevidde" enn det innstilling gir uttrykk for.»

Departementet går ikke inn for at menneskelig gjetting av passord omfattes av forslaget. Slik gjetting kan ikke anses som «fremstilt». Det er heller ikke naturlig å ramme den besittelse som følger av gjetting av passordet.

Anvendelsen av et gjettet passord kan imidlertid rammes av andre bestemmelser som for eksempel innbrudd i datasystem (§ 204), ulovlig bruk (§ 343) eller forsøk på tyveri (§ 321) eller bedrageri (§ 371).

«Anskaffer» forutsetter en viss aktivitet. Alternativet rammer ikke den som passivt og mer tilfeldig mottar en kode som man er uberettiget til. Det bør imidlertid ikke være et vilkår at man er aktiv hver gang det er aktuelt å motta en kode. Også den som har satt seg opp på en varslingsliste per e-post eller sms hvor man fortløpende mottar nye koder når de gamle skiftes ut av rettighetshaveren, er ment omfattet. Det kreves heller ikke at mottakeren har tatt initiativet til å motta koden. En som på forespørsel aksepterer et tilbud om å motta en slik kode anses for å anskaffe i lovens forstand. Ytterligere kan anskaffelse skje ved å videofilme inntasting av passord, eller ved å anvende en tastetrykksavleser. Hvis man ikke lykkes i å tolke tastetrykkene, foreligger forsøk på anskaffelse av tilgangskode. Innføring rammes som anskaffelse. Departementet antar at uberettiget anbringelse av utstyr for å anskaffe tilgangskoder, vil rammes som forsøk på overtredelse av bestemmelsen.

«Besitter» betyr at gjerningspersonen har tilgangsdataene på et sted han selv kontrollerer. Besittelsens karakter er uten betydning. Passordet kan for eksempel være skrevet ned for hånd, ligge lagret på et brukerområde på en lokal datamaskin eller på et nettsted på internett som vedkommende selv kontrollerer. Besittelsesalternativet vil også dekke tilfeller der besittelsen har oppstått uforsettlig, men hvor besitteren unnlater å slette tilgangskoden etter at han ble oppmerksom på besittelsen.

Alternativet «gjør tilgjengelig» dekker enhver spredning av tilgangsdata, herunder markedsføring. Spredningen kan skje via internett, muntlig, skriftlig per papir osv. Spredning av dataprogram

som inneholder tilgangskode rammes av bokstav b, se nedenfor.

Bokstav b rammer forskjellige former for befatning med «dataprogram eller annet som er særlig egnet som middel til å begå straffbare handlinger som retter seg mot databasert informasjon eller datasystem». Bestemmelsen vil typisk ramme forskjellige former for datavirus og hackerverktøy. Uttrykket «eller annet» må forstås vidt, og omfatter enhver logisk eller fysisk innretning som er særlig egnet som middel til å begå straffbare handlinger rettet mot databasert informasjon og datasystem. Med «databasert informasjon» menes all informasjon uavhengig av om den er umiddelbart tilgjengelig (har et meningsinnhold) eller om den ikke er lesbar uten bruk av teknisk utstyr. I uttrykket «særlig egnet» ligger ikke bare et krav til at innretningen funksjonelt sett må være spesielt godt egnet som middel til å begå straffbare handlinger av den type lovforslaget nevner, men også at dette må fremstå som innretningens mest fremtredende egenskap.

Det fremgår innledningsvis av bestemmelsen at de straffbare befatningsformene også i forhold til bokstav b er «fremstiller, anskaffer, besitter eller gjør tilgjengelig». Alternativet «fremstiller» vil blant annet omfatte den som lager dataprogrammer av den typen loven nevner. Alternativet «anskaffer» vil få selvstendig betydning ved siden av alternativet «besitter» i de tilfellene hvor et dataprogram er bestilt, men ennå ikke levert, eller hvor en nedlasting fra nettet mislykkes, jf. straffeloven 2005 § 16. Besittelse av selvspredende dataprogram er straffbart også om gjerningspersonen ikke har forsett om å begå en straffbar handling så fremt besittelsen skyldes uberettiget fremstilling eller anskaffelse, se punkt 2.8.4.3 om bakgrunnen for bestemmelsen. Selvspredende dataprogram kan beskrives som program som sprer seg selv til andre maskiner og systemer når programmet først er aktivert, og uten at spredningen lar seg styre eller begrense. Slike programmer betegnes også som datavirus. Selvspredende dataprogram kan installeres automatisk eller ved at noen foretar eller godkjenner installasjonen. Selvspredende dataprogrammer kan, foruten å være konstruert slik at de sprer seg selv ukontrollert og belaster nettverk og andre datasystemer, også ha andre skadelige funksjoner, som for eksempel automatisk sletting eller endring av data på maskinene eller systemene som programmet spres til.

Uttrykket «gjør tilgjengelig» omfatter både det å overlate tilgangsdata eller hackerverktøy til en annen (for eksempel via e-post), og det å gjøre slike data, opplysninger eller programmer tilgjengelig for en ubestemt krets av personer (for eksempel på internett). Spredningen kan skje direkte, ved at selve passordet sendes til en annen, eller indirekte, ved at man for eksempel sprer lenker til nettsteder hvor passordet finnes eller som angir hvor på hvilket nettsted opplysningen ligger tilgjengelig. Det er uten betydning hvor mange ledd man i tilfelle må gjennom. Spredningen kan skje mot eller uten vederlag. Uttrykket «gjør tilgjengelig» er også her ment å omfatte markedsføring.

Straffansvar er bare aktuelt dersom den aktuelle befatningsformen er *uberettiget* og vedkommende har *forsett om å begå en straffbar handling*. For eksempel vil en datasikkerhetsansvarlig straffritt kunne være i besittelse av et hackerverktøy, selv om verktøyet er særlig egnet til å begå innbrudd i datasystem. Det er heller ikke uberettiget anskaffelse når potensielt skadelig programvare anskaffes fordi det følger med som integrert del av annen nyttig programvare til bruk for beskyttelsesverdige formål, for eksempel sikkerhetsprogrammer og operativsystemer omsatt på vanlig måte gjennom lovlige distribusjonskanaler. Formålet om å begå en straffbar handling vil heller ikke være oppfylt.

Skyldkravet er forsett. Den som uforvarende kommer i skade for å spre et datavirus som en følge av at hans egen datamaskin er infisert, vil dermed ikke kunne straffes for selve spredningen. Medvirkning og forsøk er straffbart, jf. straffeloven 2005 §§ 15 og 16. Den som for eksempel stiller datautstyr til disposisjon for en annen og som samtidig regner det for sikkert eller overveiende sannsynlig at utstyret skal brukes til å laste ned hackerverktøy eller spre datavirus, vil dermed kunne straffes for medvirkning dersom straffbarhetsvilkårene for øvrig er oppfylt.

Strafferammen er bot eller fengsel inntil ett år. Forhold som bør få betydning for om den øvre del av strafferammen skal benyttes, er om tilgangsdataene etter sin art og sammenhengen den inngår i, har en sensitiv karakter, om spredningen er omfattende, og om handlingen har stort skadepotensial. Både økonomiske og ikke-økonomiske skadevirkninger bør tas i betraktning.

Lovforslaget § 201 vil kunne benyttes sammen (i konkurrens) med andre straffebestemmelser, som for eksempel § 204 om innbrudd i datasystem og skadeverkbestemmelsene (§§ 351 og 206).

Departementet foreslår å innta en henvisning til straffeloven 2005 kapittel 21 i straffeprosessloven § 216 b første ledd bokstav b. Det betyr at retten ved kjennelse kan gi politiet tillatelse til å foreta kommunikasjonskontroll når noen med skjellig grunn mistenkes for en handling eller forsøk på en handling som rammes av bestemmelsen om ube-

rettiget befatning med tilgangsdata, dataprogram mv.

Til § 202 Identitetskrenkelse

Bestemmelsen rammer den som overfor noen uberettiget setter seg i besittelse av en annens identitetsbevis, opptrer med en annens identitet, eller med en identitet som er lett å forveksle med en annens. Bestemmelsen har likhetstrekk med straffeloven 1902 § 372 annet ledd, men utvider straffansvaret betydelig ettersom det ikke forutsetter misbruk av et identitetsbevis, og oppstiller en strengere strafferamme. Forslaget svarer i hovedsak til Datakrimutvalgets utkast § 15, jf. NOU 2007: 2 side 33, 90-92 og 109-110. Departementets begrunnelse for bestemmelsen går frem av punkt 2.9.6 foran.

Hva som er «identitet», må bero på en totalvurdering der også sammenhengen opplysningen opptrer i, vil ha betydning. Navn, fødselsnummer, organisasjonsnummer, webadresser eller lignende vil måtte regnes som «identitet». Innehaveren av identiteten kan være en fysisk eller juridisk person, for eksempel en bedrift eller en organisasjon.

Med «identitetsbevis» menes også elektronisk dokument. Hvis handlingen rammes av straffeloven 2005 § 366 og samtidig kan anses som en medvirkning til overtredelse av § 202 om identitetskrenkelse, skal den rammes av sistnevnte. Bestemmelsene skal ikke anvendes i konkurrens.

Eksempler på tilfeller av identitetskrenkelse kan være bruk av en annens navn- og fødselsnummer for å utnytte betalingsbelagte tjenester, bestille varer, ta ut penger eller for å oppnå kontakt med andre. Bestemmelsen forutsetter at det er et menneske, og ikke en maskin, som blir villedet. Bruk av uriktig identitet ved kommunikasjon med maskiner kan blant annet rammes av lovforslaget § 201 om uberettiget befatning med tilgangsdata, dataprogram mv. eller § 204 om datainnbrudd.

Gjerningspersonen må enten ha hatt forsett om å oppnå uberettiget vinning for seg eller en annen (*bokstav a*) eller forsett om å påføre en annen tap eller ulempe (*bokstav b*). Dersom en person benytter en annens identitet uten at han har forsett om vinning eller holder det for sikkert eller overveiende sannsynlig at noen vil påføres tap eller ulempe, kan han ikke straffes for identitetskrenkelse. Det stilles ikke krav til vinnings hensikt eller skadehensikt. Her som ellers må bestemmelsen leses i lys av den alminnelige rettsstridsreservasjonen.

Vinningen må ikke være av økonomisk art. Det er tilstrekkelig at gjerningspersonen oppnår en fordel, for eksempel gis tilgang til et møte han ellers ikke hadde fått tilgang til.

Krenkelse av en annens fred vil omfattes av alternativet «ulempe». Handlingen kan for eksempel skade fornærmedes gode navn og rykte. Det er imidlertid ikke tilstrekkelig at noen opplever et ubehag ved handlingen eller på annen måte er negativt berørt. Terskelen må ligge høyere. Den nærmere fastsetting må overlates til domstolene.

Skyldkravet er forsett, jf. § 21 og 22.

Bestemmelsen er ikke til hinder for at gjerningspersonen også dømmes for medvirkning til eller forsøk på bedrageri, dersom straffbarhetsvilkårene ellers er oppfylt.

Strafferammen er bot eller fengsel inntil to år. Ved avgjørelsen av om straff i den øverste delen av strafferammen skal benyttes, skal det særlig legges vekt på skaden som er eller kunne ha vært voldt, og vinningens størrelse. Medvirkning og forsøk er straffbart, jf. straffeloven 2005 §§ 15 og 16.

Departementet foreslår å innta en henvisning til straffeloven 2005 kapittel 21 i straffeprosessloven § 216 b første ledd bokstav b. Det betyr at retten ved kjennelse kan gi politiet tillatelse til å foreta kommunikasjonskontroll når noen med skjellig grunn mistenkes for en handling eller forsøk på en handling som rammes av bestemmelsen om identitetskrenkelse.

Til § 203 Uberettiget tilgang til fjernsynssignaler mv.

Bestemmelsen inneholder gjerningsbeskrivelsen for uberettiget tilgang til fjernsynssignaler mv. og viderefører i all hovedsak straffeloven 1902 § 262. I stedet for betegnelsen «uautorisert tilgang» som i 1902-loven velger departementet å benytte «uberettiget tilgang». Det er ikke tilsiktet noen realitetsendring ved dette. For skyldkravets vedkommende er kravet om vinnings hensikt i første ledd erstattet med et krav til forsett om vinning, i tråd med Straffelovkommisjonens forslag. Likeledes er kravet til hensikt om å skaffe noen ubrettiget tilgang erstattet med det ordinære skyldkravet om forsett, jf. § 21. Bestemmelsen har dessuten fått en noe enklere redigering, ved at første ledd er utformet slik at det omfatter både første og annet ledd i straffeloven 1902 § 262.

Medvirkningsansvaret følger nå av den alminnelige bestemmelsen om medvirkning i § 15. Forsøk er straffbart etter den alminnelige regelen i § 16. Strafferammen er bot eller fengsel inntil ett år.

Spørsmålet om påtalebegjæring etter bestemmelsen følger nå av hovedregelen i straffeprosessloven § 62 a. Med den foreslåtte strafferammen betyr det at overtredelse av § 203 bare kan påtales dersom allmenne hensyn tilsier det.

Til § 204 Innbrudd i datasystem

Bestemmelsen viderefører i realiteten straffeloven 1902 § 145 annet ledd for så vidt gjelder data som er lagret. Praksis omkring denne bestemmelsen vil fortsatt være relevant. Uberettiget tilgang til data under overføring reguleres særskilt i forslaget § 205 bokstav b. Paragraf 204 svarer i all hovedsak til Datakrimutvalgets utkast § 4, se NOU 2007: 2 side 78-81 og side 151-152. Også Straffelovkommisjonen går inn for å skille straffeloven 1902 § 145 annet ledd ut i en egen bestemmelse om brudd på informasjonsbeskyttelse, se skissen til § 23-2, men med et vilkår om at det må foreligge brudd på beskyttelse. Informasjon under overføring foreslår kommisjonen tatt inn i en egen bestemmelse om overvåking, se skisse til § 23-8. For departementets vurdering vises til punkt 2.11.4.

Departementet foreslår, i samsvar med Datakrimutvalgets forslag, en noe endret begrepsbruk i forhold til straffeloven 1902 § 145 annet ledd. «Adgang» foreslås erstattet med «tilgang». Tilgang vurderes som mer dekkende språklig sett og samsvarer med ordbruken i straffeloven 1902 § 145 b, jf. lovforslaget § 201. «Data eller programutrustning» i straffeloven 1902 § 145 annet ledd foreslås erstattet av «datasystem eller del av det». Departementet legger til grunn at også den som uberettiget og med utgangspunkt i egen brukerkonto trenger seg inn på andres brukerkonti eller administrative område på samme system, vil være omfattet, jf. « ... del av det». Departementet viser til at bestemmelsen bare verner informasjon indirekte ved å hindre tilgang til informasjonen, mens det som direkte straffes er den uautoriserte inntrenging i systemet. Begrepsbruken er for øvrig i samsvar med datakrimkonvensjonen artikkel 2, jf. også den finske datainnbruddsbestemmelsen som rammer innbrudd i «datasystem». Den endrede ordbruken er ikke ment å innebære realitetsendringer.

Det er ikke et vilkår for straff at gjerningspersonen har gjort seg kjent med dataene eller informasjonen i datasystemet – det er tilstrekkelig at han har skaffet seg tilgang til dem. Det er ikke et vilkår at innbruddet skjer ved å bryte en beskyttelse, jf. «eller på annen uberettiget måte». Siden brudd på beskyttelse må antas å være det mest praktiske, nevnes det likevel særskilt i loven. Rettsstridsreservasjonen «uberettiget» videreføres fra straffeloven 1902 § 145 annet ledd. Rettspraksis om grensen mellom berettiget og uberettiget tilgang vil fortsatt være relevant.

Strafferammen for innbrudd i datasystem foreslås satt til bot eller fengsel inntil to år. Departementet har vurdert skadepotensialet ved slike innbrudd som stort. Ved bruk av automatisert verktøy er det mulig å bryte seg inn på tusenvis av dataservere over hele verden, mens en person ved alminnelig innbrudd bare kan bryte seg inn i en og en bygning av gangen. Det er likevel slik at den øverste delen av strafferammen er tiltenkt de grove overtredelsene. Skadepotensialet og skadens omfang vil blant annet bero på hva slags datasystem det er skaffet tilgang til, for eksempel om det er et system som inneholder sensitive personopplysninger, sikkerhetsinformasjon og lignende. Er innbruddet forberedt gjennom en forutgående elektronisk kartlegging, bør det vektlegges i skjerpende retning ved straffutmålingen.

Bruk av andres tilgangspunkt til usikret trådløst nettverk kan vanskelig ses som å skaffe seg tilgang til datasystem eller del av det.

Bestemmelsen om innbrudd i datasystem har berøringspunkter med en rekke andre bestemmelser. Bestemmelsen rammer selve den handling som skaffer tilgang til datasystemet. Videre bruk av systemet, eksempelvis søk etter og kartlegging av informasjon som finnes på en datamaskin, vil kunne rammes som ulovlig bruk. Endring eller sletting av data og informasjon som finnes på systemet, kan rammes av skadeverkbestemmelsene.

Siden departementet har valgt ikke å samordne de ulike bestemmelsene om ulovlig tilgang i åndsverkloven og straffeloven, jf. punkt 2.6, vil åndsverkloven § 53 a første ledd og forslaget § 203 fortsatt gjelde som særregel for det å skaffe seg ulovlig tilgang til henholdsvis vernede verk og vernede formidlingstjenester, se punkt 2.6 og 2.10. Tilfeller som omfattes av forslaget § 204 kan også tenkes rammet av andre bestemmelser i spesiallovgivningen, jf. for eksempel helseregisterloven § 13 a og helsepersonelloven § 21 a.

Det skal fortsatt være anledning til å foreta annen kontroll (enn avlytting) av kommunikasjonsanlegg når noen med skjellig grunn mistenkes for en handling eller forsøk på en handling som rammes av lovforslaget § 204, jf. forslaget til endring av straffeprosessloven § 216 b.

Til § 205 Krenkelse av retten til privat kommunikasjon

Det vises til punkt 2.12. Bestemmelsen verner den muntlige og skriftlige utveksling av tanker, følelser og opplysninger, og viderefører i all hovedsak straffeloven 1902 § 145 annet ledd for så vidt gjelder data under overføring, § 145 a nr. 1 og nr. 2 om avlytting og opptak av samtaler og §§ 145 første ledd første alternativ og 146 første ledd om vern av lukket skrift og meddelelser. Bestemmelsen svarer i

hovedsak til Straffelovkommisjonens skisse til § 23-8 om overvåking, jf. NOU 2002: 4 side 324. Datakrimutvalget foreslår også et straffebud til vern av data under overføring, men har en annen tilnærming, se utkastet §§ 5 og 6 om uberettiget tilegnelse av data og databasert informasjon, jf. NOU 2007: 2 side 70-73 og 152-153.

Bokstav a setter straff for den som uberettiget og ved bruk av teknisk hjelpemiddel hemmelig avlytter eller gjør hemmelig opptak av telefonsamtale eller annen kommunikasjon mellom andre, eller forhandlinger i lukket møte som han ikke selv deltar i eller som han uberettiget har skaffet seg tilgang til. Bestemmelsen viderefører i all hovedsak straffeloven 1902 § 145 a nr. 1 og 2. En mindre realitetsforsjell er at etter forslaget skal det ikke lenger være et vilkår at det tekniske hjelpemidlet er hemmelig, men selve avlyttingen.

Uberettiget tilgang til et lukket møte vil typisk foreligge om gjerningspersonen sniker seg inn, eller skaffer seg adgang ved å utgi seg for å være en annen.

Bokstav a er avgrenset til avlytting mv. som skjer ved hjelp av tekniske hjelpemidler. Lytting ved dørene skal fortsatt være straffritt. Bestemmelsen retter seg først og fremst mot lydopptak, men vil også kunne omfatte bildeopptak i den grad bildeopptaket i kombinasjon med lydopptaket kan anses som «kommunikasjon».

Bokstav b setter straff for den som bryter en beskyttelse eller på annen uberettiget måte skaffer seg tilgang til informasjon som overføres elektronisk.

Bestemmelsen viderefører straffetrusselen i straffeloven 1902 § 145 annet ledd for så vidt gjelder informasjon under overføring. Bestemmelsen motsvarer § 204 som oppstiller et vern for lagret informasjon. Med informasjon menes all informasjon uavhengig av om den er umiddelbart tilgjengelig eller om den først er lesbar (gir mening) ved bruk av teknisk utstyr.

Det skal fortsatt være anledning til å foreta annen kontroll (enn avlytting) av kommunikasjonsanlegg når noen med skjellig grunn mistenkes for en handling eller forsøk på en handling som rammes av lovforslaget § 205 bokstav b, jf. forslag til endring av straffeprosessloven § 216 b.

Bokstav c og d viderefører i all hovedsak straffeloven 1902 §§ 145 første ledd første alternativ og 146 første ledd, likevel med enkelte realitetsendringer. Straffeloven § 146 annet ledd er ikke videreført.

Hva som skal regnes som «brev» eller «annen lukket skriftlig meddelelse» må vurderes konkret. Praksis og teori omkring tilsvarende uttrykk i straffeloven 1902 § 145 første ledd gjelder fortsatt, se Bratholm/Matningsdal: Straffelovkommentaren del 2 (2. utg., Oslo 1995) side 145.

At skriftet er «lukket», vil si at det ligger i et gjenlimt omslag, en forseglet mappe eller lignende. Elektronisk kommunikasjon som er gitt tilsvarende beskyttelse, for eksempel ved kryptering, passordbeskyttelse eller lignende, er ment omfattet av bestemmelsen. Uberettiget tilgang til elektronisk post vil også kunne rammes av bokstav b dersom den er under overføring, eller som innbrudd i et datasystem (§ 204).

I tillegg rammes også den som «på annen måte skaffer seg uberettiget tilgang til innholdet». Alternativet kan for eksempel få anvendelse på den som skaffer seg tilgang til innholdet ved særlig gjennomlysningsutstyr. Som etter gjeldende rett får ikke bestemmelsen anvendelse på den som leser et brev i tynn konvolutt bare ved å holde det opp mot lyset, jf. Ot.prp. nr. 35 (1986-87) side 21-22 sammenholdt med NOU 1985: 31 side 31-32.

I bokstav d er «skriftlig meddelelse» endret til «meddelelse». Det betyr at tilfeller der gjerningspersonen for eksempel går inn på en annens telefonsvarer og sletter en melding som ligger der, vil omfattes av bestemmelsen. For øvrig er handlingsalternativene utvidet noe i forhold til gjeldende rett. «Skjule» og «holde tilbake» er en ren videreføring. Det samme gjelder «ødelegge» som blant annet omfatter «tilintetgjøres» i straffeloven 1902 § 146 første ledd, selv om det må antas å rekke noe lenger. Det er ingen grunn til å se med mildere øyne på den som hindrer eller forsinker adressatens mottak av en meddelelse ved å endre eller forvanske den. Departementet har derfor funnet grunn til også å ta med «endre» og «forvanske» i oppregningen.

Strafferammen for overtredelse av § 205 er bot eller fengsel inntil to år. Med en alminnelig strafferamme som er så vidt vid, har ikke departementet funnet grunn til å foreslå bestemmelser om skjerpet straff for grove overtredelser. Straffeloven 1902 § 145 tredje ledd om straffskjerping for brevbrudd mv. er følgelig ikke videreført. Paragraf 205 kan imidlertid tenkes anvendt i konkurrens med skadeverkbestemmelsene (§§ 351 og 206). Økningen i den alminnelige strafferammen i forhold til straffeloven 1902 §§ 145 første ledd første alternativ og annet ledd, samt § 146 første ledd, skal ikke være et signal om strengere straff for overtredelse av disse bestemmelsene.

Skyldkravet er forsett. Det følger av straffeloven 2005 § 15 at medvirkning er straffbar. Forsøk på krenkelse av retten til privat kommunikasjon er også straffbart, jf. § 16. Å skaffe seg uberettiget til-

gang til vernede formidlingstjenester, straffes etter § 203.

De nye reglene i straffeloven 2005 om påtalebegjæring, innebærer at ordningen med begjæring fra fornærmede som vilkår for å reise påtale, oppheves. Det vil si at spørsmålet om påtale i saker om brudd på § 205 om krenkelse av retten til privat kommunikasjon dermed vil være avhengig av om det foreligger allmenne hensyn, jf. hovedregelen i straffeprosessloven § 62 a, se Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) side 59 flg. Det innebærer en endring i forhold til straffeloven 1902 §§ 145 fjerde ledd og 146 tredje ledd.

Til § 206 Fare for driftshindring

Bestemmelsen er ny i forhold til gjeldende rett og svarer i liten grad til Datakrimutvalgets forslag til bestemmelse om driftshindring, se utkastet § 13 og NOU 2007: 2 side 82-84.

Handlinger som gjør datasystemer utilgjengelige, vil normalt rammes av den alminnelige bestemmelsen om skadeverk, jf. § 351, eller forsøk på slikt skadeverk. Driftstans er en alvorlig hendelse som kan ha store økonomiske konsekvenser. Driftshindring er skade av midlertidig karakter, men slike angrep kan gjennomføres målrettet og presist med den følge at de kan gjenopptas straks det angrepne systemet er satt i drift igjen. På den bakgrunn bør det være straffbart å volde fare for vesentlig driftshindring. Om den nærmere begrunnelsen for lovforslaget vises det til punkt 2.15.5.2.

Lovforslaget verner om datamaskinens tilgjengelighet, ikke den lagrede informasjonen eller informasjon som er under overføring. Bestemmelsen lister opp ulike handlingsalternativer som fanger opp angrep som både skjer utenfra og innenfra det datasystem som utsettes for faren. Angrepet kan bestå i at det iverksettes kapasitetskrevende prosesser på datasystemet som skaper fare for driftshindring eller avbrudd.

Det er ikke et krav at driftshindringen er absolutt. Det som kreves er fare for et markert avvik fra datasystemets ordinære yteevne, jf. «vesentlig hindring av driften». Det er normalt uten betydning om det er fare for langvarig eller kortvarig driftshindring, så lenge den kan regnes som vesentlig, men varigheten kan inngå i en vurdering av om hindringen er vesentlig.

Med «datasystem» menes enhver innretning, bestående av maskinvare og data, som foretar behandling av data ved hjelp av dataprogram.

Etter Datakrimutvalgets opprinnelige forslag var det to vernede objekter; datasystem og elektronisk kommunikasjonsnett. Departementet mener det er tilstrekkelig å vise til «datasystem». Så langt departementet har brakt på det rene, kan det ses slik at når et datasystems kapasitet forbrukes på å håndtere angrepet utenfra, kan det rent teknisk også beskrives slik at det eksterne angrepet forbruker hele båndbredden inn til systemet. Siden formålet med et slikt angrep er å sette datasystemet ut av drift med tanke på den tjeneste eller det publikum den er ment å betjene, er det datasystemet som er rammet. Det gjelder enten angrepet er innrettet slik at datasystemet rammes direkte, eller indirekte ved at båndbredden er oppbrukt. Det betyr at såkalte DOS-angrep vil omfattes av bestemmelsen.

Siden det er et vilkår at handlingen volder fare for «avbrudd eller vesentlig hindring» av driften av et datasystem, er en strafferamme på bot eller fengsel inntil to år passende. Den øvre del av strafferammen bør forbeholdes de groveste overtredelsene. Medvirkning er straffbar, jf. straffeloven 2005 § 15. Det samme gjelder forsøk på en handling som volder fare for driftshindring, jf. § 16.

Til § 207 Krenkelse av forretningshemmelighet

Bestemmelsen inneholder gjerningsbeskrivelsen for misbruk av forretningshemmelighet og erstatter straffeloven 1902 § 294 nr. 2 og 3 og markedsføringsloven §§ 7 og 8, jf. § 17. Bruken av forretningshemmelighet som samlebetegnelse er ny, men innebærer ingen innholdsmessig endring av gjeldende rett. Bestemmelsene er slått sammen og har fått en ny utforming. *Første ledd bokstav a* rammer uberettiget bruk av en slik hemmelighet, deriblant å utnytte den i næringsvirksomhet, som dekkes av markedsføringsloven § 7 i gjeldende rett. *Første ledd bokstav b* rammer den som ikke selv gjør bruk av hemmeligheten, men gjør den kjent for en annen. Om den nærmere begrunnelsen for lovforslaget vises det til punkt 2.20.5.

Hva som nærmere ligger i å utnytte en forretningshemmelighet på en rettsstridig måte, vil bero på en helhetsvurdering av det aktuelle tilfellet. To vilkår må imidlertid være oppfylt. Det må for det første gjelde et forhold som spesifikt angår vedkommende bedrift, og for det andre må informasjonen innad i bedriften være behandlet som en hemmelighet. I tillegg må den type informasjon som utgjør en forretningshemmelighet avgrenses fra informasjon som må kunne kalles allmenn viten og som ikke er beskyttet. Det er klart nok at en ansatt ikke kan kopiere over på en minnepinne eller lignende hele eller store deler av sin tidligere arbeidsgivers kunderegister, for å benytte seg av dette hos sin nye arbeidsgiver. Men det vil på den annen side ikke være straffbart å kontakte kunder man husker

fra tidligere, og drive markedsføring overfor disse. Likedan er det ikke noe i veien for at erfaringer arbeidstakeren har med seg fra for eksempel utførte eksperimenter, bidrar til å hjelpe den nye arbeidsgiveren i den forstand at denne da unngår uhensiktsmessige forsøk på det samme.

I straffeloven § 294 nr. 2 og 3 oppstilles et krav til hensikt om å gi en annen slik kunnskap. Dette hensiktskravet er ikke videreført, og det er nå kun et krav om forsett også med hensyn til at den andre personen blir satt i stand til å gjøre bruk av hemmeligheten.

Strafferammen er hevet til bot eller fengsel inntil to år. Det er ikke tilsiktet noen strengere straffutmåling, men for de alvorligste tilfellene var det ønskelig med en høyere maksimumsstraff. Slike tilfeller kjennetegnes av at handlingen har medført store skader på virksomheten som rammes, at handlingen har vært planmessig utført eller at skadepotensialet ved handlingen har vært betydelig.

Ulovlig informasjonsutveksling i konkurranseforhold, også om den skjer med samtykke fra den opplysningene angår, skal normalt utelukkende rammes av konkurranselovgivningen og ikke i konkurrens med lovforslaget her.

Annet ledd tar opp i seg markedsføringsloven § 8.

Medvirkning er straffbar, jf. § 15. Forsøk på overtredelse straffes også, jf. § 16. Når påtale skal finne sted etter bestemmelsen, blir nå regulert etter hovedregelen i straffeprosessloven § 62 a.

Til § 208 Rettsstridig tilegnelse av forretningshemmelighet

Bestemmelsen inneholder gjerningsbeskrivelsen for utilbørlig tilegnelse av forretningshemmelighet, og erstatter straffeloven 1902 § 405 a. Bestemmelsen må ses i sammenheng med § 207. Sammen utgjør de to bestemmelsene reguleringen av forretningshemmeligheter i straffeloven 2005.

Måten kunnskapen eller rådigheten er oppnådd på, må være rettsstridig. Foretas det for eksempel en handling med bakgrunn i å få avklart en mistanke om at det foregår noe ulovlig i virksomheten, vil den ikke være rettsstridig. Men dette kan ikke påberopes dersom det ikke foreligger klare holdepunkter for en slik mistanke.

Medvirkning er straffbar etter den alminnelige bestemmelsen i § 15. Forsøk er straffbart etter den alminnelige bestemmelsen i § 16. Strafferammen heves til bot eller fengsel inntil ett år. På samme måte som for § 207 er ikke hensikten å oppnå en generell strengere straffutmåling, men den øvre del av strafferammen er tenkt å ramme de alvorlige tilfellene.

Til § 209 Brudd på taushetsplikt

Det vises til punkt 2.19. Bestemmelsen svarer i noen grad til, og viderefører viktige elementer fra, § 121 første og tredje ledd i straffeloven 1902, og avløser dessuten straffeloven 1902 §§ 132 b og 144 (se likevel forslaget til § 211 som viderefører deler av straffeloven 1902 § 144). Det nye straffebudet er imidlertid utformet som en standardstraffetrussel som rammer brudd på taushetsplikt generelt, uavhengig av om gjerningspersonen er ansatt i eller har annen tilknytning til det offentlige. Den omfatter altså både lovfestet forvaltningsmessig og yrkesmessig taushetsplikt.

Lovforslaget innebærer videre at alle overtredelser av bestemmelser om taushetsplikt i særlovgivningen i utgangspunktet rammes av bestemmelsen. Bestemmelser om taushetsplikt i de enkelte særlover bør, av informasjonshensyn, inneholde en henvisning til § 209, uten at dette er noen betingelse for straffansvar.

Første ledd inneholder to selvstendige handlingsalternativer – å røpe og å utnytte opplysninger. Den sistnevnte handlingsnormen, som utgjør et vilkår for straffskjerping etter straffeloven 1902 § 121 annet ledd, foreslås inntatt som et alternativt vilkår for straff. Slike tilfeller kan også rammes av andre straffebestemmelser, eksempelvis utroskap. I så fall vil disse særreglene få anvendelse alene.

Uttrykket «som han har taushetsplikt om» er tatt med for å understreke at bestemmelsen kun er knyttet til den som selv er pålagt taushetsplikt. Bestemmelsen rammer ikke utnyttelse foretatt av andre som mottar taushetsbelagt informasjon, for eksempel dersom massemediene benytter opplysninger som er lekket fra forvaltningen.

Bestemmelsen rammer brudd på taushetsplikt «i henhold til lovbestemmelse eller forskrift».

Det foreslås at straffen settes til bot eller fengsel inntil ett år. Det innebærer en utvidelse av strafferammen fra dagens seks måneder. På den annen side forslås det at bestemmelsen om straffskjerpelse i straffeloven 1902 § 121 annet ledd ikke videreføres. Den foreslåtte strafferammen er vid nok til at den gir adgang til å sette en mild straff for de mest bagatellmessige overtredelsene og samtidig en tilstrekkelig streng straff for de mer alvorlige overtredelsene.

Annet ledd viderefører den delen av straffeloven 1902 § 121 første ledd som knytter seg til taushetsplikt som følger av gyldig instruks for arbeidet for et statlig eller kommunalt organ. Denne bestem-

melsen vil ikke få anvendelse i privat sektor. Straff forutsetter at instruksen må være gyldig. Som i dag menes det med «gyldig instruks» at det ikke uten hjemmel i lov kan knyttes taushetsplikt til opplysninger i dokumenter som er offentlige etter offentleglova. Instruksen må ligge innenfor rammen av lovreglene, og heller ikke stride mot bestemmelser gitt av Stortinget eller overordnede forvaltningsorganer. Bestemmelsen må tolkes i lys av Grunnloven § 100, jf. St. meld. nr. 26 (2003–2004). Dessuten må den som mottar instruksen, være underordnet eller ellers underlagt vedkommende instruks.

Tredje ledd viderefører straffeloven 1902 § 121 tredje ledd.

Fjerde ledd viderefører grov uaktsomhet som skyldkrav ved taushetsbrudd. Dersom det andre handlingsalternativet, å utnytte taushetsbelagte opplysinger, skal legges til grunn, kreves det i tillegg forsett om å tilvende seg eller andre en uberettiget vinning.

I *femte ledd* gjøres det unntak fra den generelle medvirkningsbestemmelsen i straffeloven 2005 § 15. Medvirkning til krenkelse av taushetsplikten er således ikke straffbar.

Forsøk på å krenke taushetsplikten eller på å utnytte opplysninger belagt med taushetsplikt er straffbart, jf. straffeloven 2005 § 16. Påtale er betinget av at allmenne hensyn tilsier at forholdet forfølges, jf. straffeprosessloven § 62 a og Ot. prp. nr. 90 (2003-2004) side 59 flg.

Til § 210 Grovt brudd på taushetsplikt

Bestemmelsen viderefører straffeloven 1902 § 121 annet ledd, men den skjerpende sidestrafferammen er erstattet av en egen bestemmelse om straff for grove brudd på taushetsplikten, jf. *første ledd*. I *annet ledd* nevnes vinning som i dag, og i tillegg nevnes uttrykkelig om bruddet på taushetsplikten har ført til tap eller fare for tap for noen.

Til § 211 Brudd på taushetsplikt for enkelte yrkesgrupper

Bestemmelsen viderefører, med bare mindre språklige endringer, straffeloven 1902 § 144 for yrkesgruppene som er nevnt og som ikke i dag er pålagt alminnelig taushetsplikt i medhold av andre bestemmelser. Det tas sikte på at bestemmelsen kan oppheves når de nødvendige endringer i spesiallovgivningen er foretatt. Den øvre strafferammen er økt fra fengsel inntil seks måneder til ett år for å være på linje med strafferammen i § 209.

16.3 Til kapittel 22 om uriktig forklaring og uriktig anklage

Til § 221 Uriktig forklaring

Paragrafen oppstiller straff for uriktig forklaring til domstolene, andre offentlige myndigheter, EFTA-domstolen og Den internasjonale straffedomstolen. Om bakgrunnen for bestemmelsen vises det til punkt 3.4.

Første ledd er i det alt vesentlige en videreføring av straffeloven 1902 § 166, og er i stor utstrekning samsvarende med Straffelovkommisjonens lovskisse i delutredning VII side 327.

Bokstav a, b, c og *d* skal forstås som i straffeloven 1902 § 166. I *bokstav b* presiseres at det gjelder forklaring for notarius publicus, jf. lov 26. april 2002 nr. 12. I forhold til straffeloven 1902 § 166 er virkeområdet utvidet til også å gjelde forklaringer til EFTA-domstolen og Den internasjonale straffedomstolen, jf. *bokstav e* og *f*. Siden straffeloven 1902 § 163 foreslås opphevet, vil § 221 også ramme forklaringer som er gitt under forsikring.

Har gjerningspersonen ved den uriktige forklaringen pådratt eller forsøkt å pådra en annen siktelse eller straff for en straffbar handling, kan § 221 anvendes i konkurrens med § 222 om uriktig anklage. Begrunnelsen er at straffebudet om uriktig anklage verner til dels andre interesser enn straffebudet om uriktig forklaring. Begge skal sikre at offentlige myndigheter treffer beslutninger på korrekt faktisk grunnlag, men bestemmelsen om uriktig anklage har til særlig formål å verne den anklagen rettes mot. En uriktig anklage må også anses som mer straffverdig enn en uriktig forklaring, idet forsettet er rettet mot å pådra en annen strafforfølgning, i tillegg til å forlede offentlige myndigheter. Forskjellen i straffverdighet gjenspeiles i de øvre strafferammene i de to bestemmelsene.

Skyldkravet er forsett, jf. §§ 21 og 22. Medvirkning og forsøk straffes etter §§ 15 og 16.

Overtredelser av § 221 første ledd kan straffes med bot eller fengsel inntil to år.

Annet ledd viderefører straffrihetsregelen i straffeloven 1902 § 167 første ledd slik den er fortolket av Høyesterett, og svarer i hovedsak til Straffelovkommisjonens skisse i delutredning VII side 327–328.

For å være mistenkt etter bestemmelsen er det ikke et ubetinget krav om at vedkommende har slik straffeprosessuell status. Men etterforskingen må være kommet så langt at det er rettet en bestemt mistanke mot vedkommende. Straffriheten gjelder kun uriktig forklaring om det forholdet mistanken

gjelder. I tråd med høyesterettspraksis etter straffeloven 1902 § 167 må det derfor kreves «en rimelig sammenheng mellom det forhold siktelsen gjelder og de uriktige opplysninger siktede kommer med», jf. Rt. 1989 side 634. Mistenkte oppnår derfor ikke straffrihet for uriktig forklaring om en annens straffbare forhold, med mindre de er samvirkere.

Straffriheten omfatter heller ikke andre straffebestemmelser som kan anvendes på forholdet. Fremsetter den mistenkte i forklaringen en uriktig anklage mot en annen, kan han straffes etter § 222. Straffrihetsregelen omfatter heller ikke straff for medvirkning til en annens uriktige forklaring.

Ordlyden i straffrihetsregelen i annet punktum svarer i hovedsak til formuleringen i tvisteloven § 22-9 første og annet ledd, og skal så langt ordlyden er overensstemmende forstås på samme måte. Hva som skal regnes som et «vesentlig tap av sosialt omdømme» eller «vesentlig velferdstap», må forstås i lys av samfunnsutviklingen, jf. Ot.prp. nr. 51 (2004–2005) side 460. Sammenholdt med straffeloven 1902 § 167 annet ledd innebærer forslaget en viss utvidelse av domstolens adgang til å frita for straff, ettersom også «vesentlig velferdstap av annen art» skal kunne begrunne straffrihet. For øvrig er bestemmelsen en videreføring av gjeldende rett. Hvem som er «nærmeste», er definert i § 9.

Til § 222 Uriktig anklage

Paragrafen om straff for uriktig anklage svarer til Straffelovkommisjonens skisse i delutredning VII side 328, og viderefører straffeloven 1902 § 168. Det vises til punkt 3.5.

Den straffbare handlingen er å pådra noen en siktelse eller domfellelse for en straffbar handling ved å skape et uriktig grunnlag for straffansvar – typisk ved å gi uriktige opplysninger til retten eller politiet, eller ved å tilintetgjøre, fjerne, ødelegge, endre, plante eller fabrikkere bevis. Hvis gjerningspersonen ved en slik handling ikke forsøker å pådra noen siktelse, kan han straffes etter straffeloven 2005 § 160 første ledd dersom bevisforvanskingen regnes som motarbeiding av en offentlig undersøking av en straffbar handling. Departementet antar at bestemmelsene ikke bør anvendes i konkurrens, idet en uriktig anklage etter sin art også er motarbeiding av offentlig undersøkelse av en straffbar handling. Når vilkårene er oppfylt etter begge bestemmelsene, er det naturlig at tiltalte straffes etter den strengere og mer spesialiserte § 222.

Bestemmelsen rammer enhver handling – overfor offentlig myndighet eller andre – som er utført med forsett om å pådra noen en siktelse eller domfellelse ved selv å skape et uriktig grunnlag for straffansvar. Dette kan blant annet omfatte rykte-spredning til pressen eller andre.

Skyldkravet er forsett, jf. §§ 21 og 22. Forsettet må, for å lede til straff, her som ellers dekke hele den objektive gjerningsbeskrivelsen. Hvis gjerningspersonens forsett ikke omfatter at grunnlaget for strafforfølgningen er uriktig, eller ikke omfatter at den uriktige anklagen har til følge at en annen blir siktet eller domfelt for en straffbar handling, kan handlingen kun eventuelt rammes av § 224 om vilkårlig anklage.

Etter omstendighetene må bestemmelsen også kunne overtres ved passivitet, men det skal en del til. For eksempel vil den som uriktig har anmeldt et (fiktivt) straffbart forhold, og så blir kjent med at noen er pågrepet for forholdet, uten at anmelderen sier ifra om at anmeldelsen er uriktig, kan neppe anses for å anklage den som er pågrepet. Tilfellet dekkes ikke klart av ordlyden, og et straffansvar her – i form av en plikt til å si ifra at anmeldelsen var uriktig – kan komme i konflikt med retten til ikke å inkriminere seg selv.

Medvirkning straffes etter § 15, og forsøk etter § 16.

Overtredelser straffes med bot eller fengsel inntil tre år.

Til § 223 Grov uriktig anklage

Paragrafen er ny og gjelder forsettlig grov uriktig anklage. Forslaget bygger på Straffelovkommisjonens skisse i delutredning VII side 328, se punkt 3.5. Det vil bero på en konkret helhetsvurdering om den uriktige anklagen anses som grov.

Bokstav a retter oppmerksomheten mot «hvilke følger anklagen har eller kunne ha fått». Med det tar bestemmelsen opp i seg det skjerpede straffansvaret som etter straffeloven 1902 § 169 gjelder for anklager som fører til at noen idømmes ubetinget frihetsstraff. Men etter ordlyden vil enhver følge i prinsippet være relevant å ta i betraktning. De alvorligste tilfellene er likevel de som rammes av straffeloven 1902 § 169, samt tilfeller der anklagen fører til ileggelse av andre straffereaksjoner eller frihetsberøvelse i form av pågripelse eller varetektsfengsling.

I formuleringen «hvilke følger anklagen ... kunne ha fått» ligger det at en anklage med skadepotensial skal tas i betraktning i vurderingen av om overtredelsen er grov, selv om skadefølgen ikke inntreffer. Men jo mer sannsynlig skadefølgen fremstår for gjerningspersonen, desto grovere og mer straffverdig vil handlingen normalt være.

Anklagens «art», jf. *bokstav b*, sikter blant annet til hvordan anklagen er fremsatt, ved anmeldelse,

som tips til pressen, i forklaring til retten, som tiltalebeslutning mv. Med anklagens «innhold» siktes det blant annet til om anklagen gjelder en beskjeden eller alvorlig straffbar handling, og om anklagen er av en spesielt krenkende eller stigmatiserende karakter.

Andre omstendigheter ved overtredelsen skal også tas i betraktning, jf. *bokstav c*. Dette kan blant annet være om det er en privatperson eller en myndighetsperson som har fremsatt anklagen, bakgrunnen for anklagen – herunder om den anklagede kan bebreides for å ha fremprovosert anklagen – og tid og sted for den straffbare handlingen.

En grov overtredelse kan straffes med fengsel inntil ti år.

Til § 224 Vilkårlig anklage

Bestemmelsen om straff for vilkårlig anklage svarer delvis til Straffelovkommisjonens skisse, jf. delutredning VII side 328–329, idet den viderefører straffeloven 1902 § 170 om uaktsom anklage, men ikke straffeloven 1902 § 171 nr. 2 om straff for egen uriktig tilståelse, se punkt 3.5. Straffansvaret er utvidet noe i forhold straffeloven 1902 § 170, idet også uriktige forklaringer straffes som vilkårlig anklage.

Som i dag er skyldkravet blandet. At en person anklages for et straffbart forhold, må dekkes av gjerningspersonens forsett, jf. §§ 21 og 22. Den som anklager en person for et faktisk forhold som ikke er straffbart, oppfyller ikke kravet til forsett. I vilkåret «rimelig grunn til mistanke» ligger derimot et vilkår om uaktsomhet; gjerningspersonen må kunne bebreides for å ha fremsatt anklagen under de foreliggende omstendighetene. I helhetsvurderingen vil gjerningspersonens kunnskap, eller mangel på kunnskap om overtredelsen, være et sentralt moment.

Medvirkning er straffbar etter § 15, mens forsøk kan straffes etter § 16.

Overtredelser av § 224 straffes med bot eller fengsel inntil ett år.

Til § 225 Anklage om oppdiktet straffbar handling

Bestemmelsen om straff for anklage om en oppdiktet straffbar handling viderefører straffeloven 1902 § 171 nr. 1, se punkt 3.5. Straffelovkommisjonen foreslo ikke å videreføre dette straffansvaret.

Bokstav a retter seg mot den som anmelder et straffbart forhold som ikke har funnet sted, og viderefører første alternativ i § 171 nr. 1. *Bokstav b* viderefører annet alternativ i § 171 nr. 1, og setter straff for den som foretar noe for å vekke mistanke om at det foreligger et straffbart forhold, selv om det ikke gjør det. Slik den objektive gjerningsbeskrivelsen i bokstav a og b er utformet, er det ikke som i dag behov for å oppstille som vilkår for straff at det er handlet mot bedre vitende, sml. straffeloven 1902 § 171 nr. 1.

Skyldkravet er forsett, jf. §§ 21 og 22. Medvirkning straffes etter § 15, og forsøk etter § 16.

Overtredelser av § 225 straffes med bot eller fengsel inntil ett år.

Til § 226 Plikt til å opplyse om uriktig tiltale eller domfellelse

Paragrafen om plikt til å opplyse om uriktig tiltale eller domfellelse svarer til straffeloven 1902 § 172 og kommisjonens skisse i delutredning VII side 329, se punkt 3.5.

Straffansvar forutsetter at en uskyldig er uriktig tiltalt eller domfelt, og at gjerningspersonens forsett dekker dette, jf. *første ledd* og §§ 21 og 22. Ordlyden i straffrihetsregelen i *annet ledd* er på samme måte som § 221 annet ledd utformet etter mønster av bevisfritaksregelen i tvisteloven § 22-9 tredje ledd, og skal forstås på samme måte.

Medvirkning er straffbar etter § 15, mens forsøk straffes etter § 16.

Overtredelse av § 226 straffes med bot eller fengsel inntil ett år.

16.4 Til kapittel 23 om vern av folkehelsen og det ytre miljø

Til § 231 Narkotikaovertredelse

Bestemmelsen rammer ulike former for ulovlig befatning med narkotika, og er grunndeliktet for narkotikaovertredelser. Den viderefører straffeloven 1902 § 162 første ledd og fjerde ledd. Det er imidlertid gjort enkelte redaksjonelle endringer, uten å ta sikte på realitetsendringer. Bestemmelsen bygger på Straffelovkommisjonens skisse til §§ 25-1 og 25-3, men avviker på flere punkter fra disse. Om bakgrunnen for bestemmelsen vises det til punkt 4.2.

Hva som vil være «ulovlig», vil bero på øvrige rettsregler, især reglene i legemiddelloven med forskrifter. Kriteriene «tilvirker, innfører, utfører, erverver, oppbevarer, sender eller overdrar stoff», svarer fullt ut til straffeloven 1902 § 162 første ledd.

Bestemmelsen må ses i sammenheng med legemiddelloven § 24 annet ledd jf. § 31 annet ledd, som setter straff for besittelse eller bruk av narkotika uten lovlig adkomst. Kortvarig besittelse av mindre kvanta narkotika til eget bruk straffes etter legemiddelloven, mens besittelse ut over dette er opp-

bevaring og straffes etter § 231. Det er ikke ment å gjøre realitetsendringer i grensedragningen her. Som nevnt i Ot.prp. nr. 23 (1983–84) side 14–15 og 31 skal den rent midlertidige besittelse som er forbundet med egen bruk subsumeres under legemiddelloven, mens besittelse utover dette anses som oppbevaring etter straffeloven.

Nærmere regler om hvilke stoffer som er ansett som narkotika, er fastsatt i forskrift 30. juni 1978 nr. 8 om narkotika (narkotikalisten), jf. legemiddelloven § 22. Forskriften er revidert en rekke ganger. Hvilke stoffer § 231 til enhver tid omfatter, vil dermed bero på innholdet av narkotikalisten.

Skyldkravet etter *første ledd* er forsett, jf. straffeloven 2005 § 22.

Medvirkning og forsøk er straffbart, jf. straffeloven 2005 §§ 15 og 16.

Straffen er bot eller fengsel inntil 2 år. Dette svarer til strafferammen i straffeloven 1902 § 162 første ledd. Det er ikke meningen å endre straffutmålingspraksis. Det vises generelt til omtalen i punkt 4.2 om den varsomme nedjusteringen som over tid har funnet sted i straffenivået – særlig for narkotikalovbrudd knyttet til egen bruk. De ordinære straffutmålingsmomenter er relevante også i denne sammenheng. I tillegg er det i praksis utpenslet en rekke momenter som tillegges betydning enten i skjerpende eller formildende retning. Departementet legger til grunn at denne praksis videreføres. Dette gjelder for eksempel den praksis som er etablert om stoffets renhetsgrad, se for eksempel Rt. 2003 side 1082. Videre vil det være sentralt hvilken rolle vedkommende har hatt i hendelsesforløpet, og om denne rollen inngår som ledd i organisert virksomhet, jf. også straffeloven 2005 § 79 bokstav c. I formildende retning vil blant annet rehabiliteringssynspunkter, og om vedkommende er inne i en gunstig utvikling, kunne tillegges vekt.

Annet ledd fastslår at uaktsomme overtredelser straffes med bot eller fengsel inntil 1 år. Bestemmelsen viderefører straffeloven 1902 § 162 fjerde ledd, men den øvre strafferammen er nedjustert til fengsel i 1 år. Selv om strafferammen er nedjustert, er det ikke ment å endre straffeutmålingspraksis. Regelen må også ses i sammenheng med § 232 tredje ledd – om uaktsom grov narkotikaovertredelse – hvor den øvre strafferammen er fengsel inntil 6 år. Om bakgrunnen for at skyldkravet vanlig uaktsomhet videreføres, vises det til punkt 4.2.

Til § 232 Grov narkotikaovertredelse

Bestemmelsen regulerer når en overtredelse av § 231 skal regnes som grov. Bestemmelsens *første og annet ledd* om grov forsettlig narkotikaovertredelse viderefører straffeloven 1902 § 162 annet og tredje ledd. Det er gjort enkelte redaksjonelle endringer, uten at noen realitetsendringer er tilsiktet. Om bakgrunnen for reglene vises det generelt til punkt 4.2. Bestemmelsen tar utgangspunkt i Straffelovskommisjonens skisse til § 25-2, men avviker innholdsmessig i vesentlig grad fra denne. I tredje ledd er det inntatt en ny bestemmelse om uaktsom grov narkotikaovertredelse, jf. nedenfor.

Første og annet ledd viderefører graderingen av grovheten i straffeloven 1902 § 162 annet og tredje ledd med strafferammer på henholdsvis 10 (første alternativ), 3 – 15 (annet alternativ) og inntil 21 års fengsel (tredje alternativ).

Avgjørelsen av om overtredelsen er grov, hører prosessuelt til skyldspørsmålet.

Om overtredelsen skal anses grov etter *første ledd* (første alternativ), vil bero på en totalvurdering. Oppregningen i første ledd annet punktum inntar de momenter som det er mest nærliggende å legge vekt på i vurderingen. Momentene svarer fullt ut til dem som er nevnt i straffeloven 1902 § 162 annet ledd. De er prinsipielt verken nødvendige eller tilstrekkelige for at overtredelsen skal anses som grov, jf. «særlig legges vekt på». Men ved vurderingen vil særlig stoffets farlighet og hvilken mengde det er tale om, være viktig. Det er her også en vekselvirkning. Hvis det er tale om et av de hardere stoffene, vil det kreves mindre av kvantum før overtredelsen anses som grov. Den praksis som har festet seg etter straffeloven 1902 § 162 annet ledd, medregnet grensedragningen mot vanlig narkotikaovertredelse, videreføres på dette punkt. Departementet fremhever at det ikke nødvendigvis må være tale om et særlig farlig stoff for at overtredelsen skal anses som grov. Straffelovkommisjonen foreslo en slik regel, men departementet har inntatt et avvikende standpunkt her, se punkt 4.2.

Etter *annet ledd første punktum* (annet alternativ) heves strafferammen til fengsel fra 3 år til 15 år dersom overtredelsen omfatter «et meget betydelig kvantum». Bestemmelsen viderefører straffeloven 1902 § 162 tredje ledd første punktum. Den er ment anvendt i særlig graverende tilfelle, se Ot.prp. nr. 23 (1983–84) side 29. Den praksis som har festnet seg når det gjelder straffeloven 1902 § 162 tredje ledd første punktum, videreføres fullt ut.

Etter *annet ledd annet punktum* (tredje alternativ) kan straffen bli inntil 21 års fengsel, dersom det i tillegg til det meget betydelige kvantumet foreligger «særdeles skjerpende omstendigheter». Bestemmelsen viderefører straffeloven 1902 § 162 tredje ledd annet punktum, og den praksis som har festnet seg om den nærmere grensedragning opp mot annet alternativ. Dette alternativet tar særlig

sikte på tilfeller hvor man er kommet over en av de virkelig store bakmenn, jf. Ot.prp. nr. 23 (1983–84) side 29. Om grensedragningen mot annet alternativ (15 år), vises det særlig til Rt. 1998 side 604, Rt. 1998 side 2001 og Rt. 2002 side 160. Tredje alternativ kan ikke brukes utelukkende fordi det dreier seg om et særlig stort kvantum – men det må i tillegg være slik at lovbryteren har hatt en fremtredende eller særlig viktig organisatorisk rolle i narkotikaomsetningen.

Prosessuelt er det en del av skyldspørsmålet å avgjøre om handlingen omfatter et meget betydelig kvantum. Om det foreligger særdeles skjerpende omstendigheter, hører til straffespørsmålet. Departementet har i denne bestemmelsen valgt å videreføre en skjerpet sidestrafferamme for å legge til rette for en videreføring av gjeldende praksis på et komplisert rettsområde.

Når det gjelder konkurrens – flere lovbrudd til samtidig pådømmelse, jf. straffeloven 2005 § 79 – videreføres den praksis som Høyesterett her har lagt seg på, se Rt. 2005 side 1524 og Rt. 2006 side 964. Problemstillingen vil som regel være om en står overfor ett eller flere straffbare forhold. Som det uttales i Rt. 2006 side 964 avsnitt 15, må spørsmålet bero på en skjønnsmessig og konkret helhetsvurdering. Særlig viktig vil her være ulikhet med hensyn til handlingenes art og avstand i tid og sted for handlingenes utførelse. Som Høyesterett påpeker, gir en slik tilnærming mulighet for en hensiktsmessig håndtering av de avgrensningsproblemer som man her står overfor (avsnitt 17).

Tredje ledd omhandler uaktsom grov narkotikaovertredelse. Den øvre strafferammen er fengsel inntil 6 år. Bestemmelsen har intet motstykke i straffeloven 1902 § 162, idet strafferammen der – også for uaktsom grov narkotikaovertredelse – var fengsel inntil 2 år. Den øvre strafferammen på fengsel inntil 6 år er gitt for at en i praksis skal kunne oppnå den ønskede gradering i straffeutmålingen for de mest alvorlige tilfellene hvor det bare er utvist uaktsomhet.

Til § 233 Grov overtredelse av alkoholloven

Bestemmelsen rammer ulike former for alvorlige alkoholovertredelser. Den viderefører lov 2. juni 1989 nr. 27 (alkoholloven) § 10-1 tredje ledd. Bestemmelsen bygger på Straffelovkommisjonens skisse til § 25-4, se delutredning VII 332. Om bakgrunnen for bestemmelsen – herunder begrunnelsen for overføringen til straffeloven – vises det til punkt 4.3.

Bestemmelsen må ses i sammenheng med alkoholloven § 10-1 første og annet ledd. Første ledd rammer ordinære overtredelser av bestemmelser gitt i eller i medhold av alkoholloven. Strafferammen er her bøter eller fengsel inntil 6 måneder. Bestemmelsen rammer også vanlig uaktsomhet. Alkoholloven § 10-1 annet ledd rammer grove overtredelser, og strafferammen er bøter eller fengsel inntil 2 år. Også ved anvendelsen av alkoholloven § 10-1 annet ledd skal det legges vekt på omfanget av overtredelsen.

Straffeloven 2005 § 233 *første ledd* vil bare komme til anvendelse når overtredelsen av nærmere angitte bestemmelser omhandler et «meget betydelig kvantum» alkoholholdig drikk. Dette kriteriet er skjønnsmessig, og den nærmere grensedragningen må overlates til rettspraksis, se for eksempel Rt. 2003 side 736. I Ot.prp. nr. 56 (1989–90) side 61 uttales det blant annet følgende:

> «[...] Det er de profesjonelt pregete overtredelsene som innebærer en mer omfattende organisering, for eksempel med hensyn til transport eller produksjonsapparat, som man tar sikte på å ramme med den nye bestemmelsen. Departementet antar at grensen bør ligge omkring et par tusen flasker brennevin. For drikk med svakere alkoholstyrke må det kreves et større kvantum før man kan si at det dreier seg om et meget betydelig kvantum. Det vil også være relevant å se hen til hvilke økonomiske verdier som er involvert, og hvor stor avgiftsunndragelse det er tale om.»

De aktuelle bestemmelsene i alkoholloven som straffeloven § 233 viser til, er: § 2-1 om retten til innførsel av alkoholholdig drikk, § 3-1 om retten til salg av alkoholholdig drikk, § 8-1 om forbud mot tilvirking og omdestillering av brennevin, § 8-2 om forbud mot ulovlig forvaring og lagring av alkoholholdig drikk og § 8-3 om forbud mot tilvirkning, oppbevaring og omsetning av gjærende eller gjæret udestillert væske.

Skyldkravet er forsett, jf. straffeloven 2005 § 22.

Medvirkning og forsøk er straffbart, jf. straffeloven 2005 §§ 15 og 16.

Den øvre strafferammen for forsettlige overtredelser er fengsel i 6 år. Det er ikke tilsiktet endringer i straffutmålingspraksis.

Etter *annet ledd* straffes uaktsom alvorlig overtredelse av alkoholloven med fengsel inntil 3 år. Skyldkravet er vanlig uaktsomhet, jf. straffeloven 2005 § 23 første ledd.

Til § 234 Dopingovertredelse

Bestemmelsen rammer ulike former for ulovlig befatning med dopingmidler, og er grunndeliktet for dopingovertredelsene. Den viderefører straffeloven

1902 § 162 b første ledd. Det er gjort enkelte redaksjonelle endringer, uten at noen realitetsendringer er tilsiktet. Bestemmelsen bygger på Straffelovkommisjonens skisse til § 25-5 om vanlig dopingovertredelse. Om bakgrunnen for bestemmelsen vises det til punkt 4.4.3.

Første ledd inntar en uttrykkelig rettsstridsreservasjon, jf. «ulovlig». Hva som vil være ulovlig, vil bero på øvrige rettsregler, især reglene i legemiddelloven, jf. Ot.prp. nr. 46 (1991–92) side 20.

Kriteriene «tilvirker, innfører, utfører, oppbevarer, sender eller overdrar», svarer fullt ut til straffeloven 1902 § 162 b første ledd. Bestemmelsen setter ikke straff for bruk, besittelse eller erverv av dopingmidler. Om bakgrunnen for dette vises – i samsvar med gjeldende rett – til punkt 4.4.2.

Om grensen mellom straffri besittelse og straffbar oppbevaring av dopingmidler vises det særlig til Rt. 2002 side 184, hvor det er presisert at fastsetting av hvilken mengde som kan anses å være til eget bruk, må foretas ut fra objektive vurderinger av hva som kan være egnet til egen bruk.

Nærmere regler om hvilke stoffer som er ansett som dopingmiddel, er fastsatt i forskrift 30. juni 1993 nr. 18. Forskriften er endret en rekke ganger. Hvilke stoffer § 234 til enhver tid omfatter vil dermed bero på innholdet i forskriften om hva som skal anses som dopingmidler.

Flere dopingmidler er ansett som narkotika. Befatning med slike midler må – som etter gjeldende rett – bedømmes etter § 231. Tilsvarende løsning gjelder for § 234 og legemiddelloven. Står det aktuelle stoffet på dopinglisten og lovovertrederens befatning med stoffet faller inn under § 234, skal § 234 anvendes. Som etter gjeldende rett skal ikke legemiddelloven anvendes sammen (i konkurrens) med § 234 selv om det aktuelle dopingmiddelet også er et legemiddel, se også Ot.prp. nr. 46 (1991 – 92) side 21. Grensen mellom fortsatt straffbar handling og flere lovbrudd i konkurrens, må trekkes på samme måte som for narkotikaovertredelsene, se merknadene til § 232.

Skyldkravet er forsett, jf. straffeloven 2005 § 21 jf. § 22. Forsettet må omfatte selve handlingen og hva slags stoff det er tale om. Vanlig uaktsomhet rammes imidlertid av tredje ledd, se nedenfor.

Medvirkning og forsøk straffes, jf. straffeloven 2005 §§ 15 og 16. Annet ledd har en særskilt medvirkningsregel, jf. nedenfor.

Straffen er bot eller fengsel inntil 2 år, som svarer til den gjeldende strafferamme. Om bakgrunnen for valg av strafferamme vises det til punkt 4.4.3. Det er ikke meningen å legge opp til endringer i straffenivået.

Annet ledd etablerer et straffansvar for medvirkning til bruk av dopingmiddel som nevnt i første ledd. Bestemmelsen viderefører straffeloven 1902 § 162 b fjerde ledd annet alternativ. Om begrunnelsen for regelen vises det til Innst. O. nr. 64 (1991–92) side 4 punkt 4.4.3.

Etter *tredje ledd* straffes uaktsomme overtredelser med bot eller fengsel inntil 1 år. Tilsvarende øvre strafferamme i straffeloven 1902 § 162 b tredje ledd var fengsel inntil 2 år, men nedjusteringen tilsikter ikke å endre straffutmålingspraksis.

Til § 235 Grov dopingovertredelse

Bestemmelsen regulerer når en overtredelse av § 234 skal regnes som grov. Første ledd viderefører straffeloven 1902 § 162 b annet ledd. Det er gjort enkelte redaksjonelle endringer, uten at noen realitetsendringer er tilsiktet. Om bakgrunnen for bestemmelsen vises det til punkt 4.4.3. Regelen bygger på Straffelovkommisjonens skisse til § 25-6. I annet ledd er det inntatt en ny bestemmelse om uaktsom grov dopingovertredelse, se nedenfor.

Avgjørelsen av om overtredelsen er grov hører prosessuelt til skyldspørsmålet.

Om overtredelsen skal anses som grov, vil bero på en totalvurdering. Oppregningen i bokstav a til c inntar de momenter som det er mest nærliggende å legge vekt på i vurderingen. Momentene svarer fullt ut til dem som er nevnt i straffeloven 1902 § 162 b annet ledd. Momentene er i prinsippet verken nødvendige eller tilstrekkelige for avgjørelsen av om overtredelsen skal anses som grov, jf. «særlig legges vekt på». Men ved vurderingen vil i første rekke stoffets farlighet og kvantumet være viktig. Det er ikke ment å endre rettstilstanden her, se til illustrasjon Rt. 1996 side 218. Det vises også til følgende uttalelse i Ot.prp. nr. 46 (1991–92) side 20:

> «Befatning med anabole steroider, syntetiske androgener og andre særlig helsefarlige dopingmidler vil etter departementets syn lett tilsi at overtredelsen er grov. Unntak kan likevel tenkes, for eksempel hvis det er tale om et meget lite kvantum. Forhold ved selve overtredelsen som kan tilsi at dopingovertredelsen er grov, er at overtredelsen er skjedd som ledd i en vel organisert virksomhet med betydelige fortjenestemuligheter eller stor spredningsfare, eller at det gjelder overdragelse til mindreårige idrettsutøvere. Forhold ved gjerningspersonen kan også etter omstendighetene være av betydning. For eksempel vil en dopingforbrytelse lett få en alvorlig karakter hvis den er begått av en person som selv er en aktiv del av et idrettsmiljø, for eksempel en leder eller trener.»

Medvirkning og forsøk straffes, jf. straffeloven 2005 §§ 15 og 16.

Straffen er fengsel inntil 6 år. Dette er den samme øvre strafferamme som etter straffeloven 1902 § 162 b annet ledd, slik at gjeldende straffutmålingspraksis videreføres. Det vises for øvrig til punkt 4.4.3 om bakgrunnen for valg av strafferamme.

Annet ledd omhandler uaktsom grov dopingovertredelse. Strafferammen er her fengsel inntil 3 år. Bestemmelsen har ikke noe motstykke i straffeloven 1902 § 162 b, idet strafferammen der – også for uaktsom grov dopingovertredelse – var fengsel inntil 2 år. Strafferammen på fengsel inntil 3 år er gitt for at en i praksis skal kunne oppnå den ønskede gradering i straffeutmålingen i de tilfeller hvor det bare er utvist uaktsomhet.

Til § 236 Ulovlig utbredelse av grove voldsskildringer

Bestemmelsen setter straff for befatning med film, videogram eller lignende, der grove voldsskildringer på utilbørlig måte er brukt som underholdning. Paragrafen viderefører i det vesentlige straffeloven 1902 § 382, men det er gjort enkelte endringer. Bestemmelsen bygger på Straffelovkommisjonens skisse til § 21-8.

Bestemmelsen i *første ledd* er begrenset til «film, videogram eller lignende». Med «videogram» menes lyd- og billedprogrammer som er spilt inn på bånd eller plate, og som ved hjelp av særskilte apparater kan vises i en TV-mottaker eller på særlig billedskjerm, se Ot.prp. nr. 54 (1981–82) side 22 høyre spalte. Rent verbale skildringer, tegneserier og enkeltstående bilder har normalt ikke et slikt innhold og slike skadevirkninger at de bør forbys, se Ot.prp. nr. 54 (1981–82) side 11 – 12. Formuleringen «eller lignende» omfatter blant annet dataspill, uavhengig av lagringsmedium. For eksempel vil et slikt spill lagret på en datafil som blir lastet ned via datanettverk, omfattes.

Den straffbare handlingen er beskrevet som «utgir eller frembyr til salg eller leie eller på annen måte søker å utbre» film, videogram eller lignende. Dette omfatter både produsenten og omsetningsleddene helt fra grossist til detaljist. Importøren omfattes også, jf. Ot.prp. nr. 54 (1981–82) side 24 høyre spalte. Det er ikke nødvendig at det faktisk har funnet sted salg eller utleie, jf. «frembyr». Fullbyrdet handling foreligger straks varen er frembudt, for eksempel ved at varen er utstilt i butikken, se for øvrig Ot.prp. nr. 54 (1981–82) side 24 høyre spalte. Formuleringen «eller på annen måte søker å utbre» omfatter blant annet spredning av levende bilder over kabel- eller kabelnett og formidling fra norske databaser, for eksempel gjennom internett.

Etter første ledd er det altså kun grove voldsskildringer som på en utilbørlig måte er brukt som underholdning, som rammes. Kriteriet «grove voldsskildringer» omfatter ikke enhver voldsskildring. Det avgjørende er bruken av voldshandlingen, og ikke selve voldshandlingen i seg selv. For eksempel vil trusler om vold etter omstendighetene kunne være en «grov[e] voldsskildring». Det er en voldsskildring selv om voldshandlingen utøves overfor dyr, jf. Ot.prp. nr. 54 (1981–82) side 39 venstre spalte.

Kriteriet «utilbørlig måte» er en rettslig standard som gir anvisning på en helhetsvurdering. Det er ikke tilstrekkelig å se på grovheten av den vold som skildres. Det må også ses hen til om skildringen er langvarig, i hvilken sammenheng voldshandlingen er inntatt, om skildringen er virkelighetsnær mv., jf. Ot.prp. nr. 54 (1981–82) side 22.

Kriteriet «brukt som underholdning» er en endring sammenlignet med straffeloven 1902 § 382 («i underholdningsøyemed»). Kriteriet tilkjennegir at det ikke kreves hensikt om underholdning. Skyldkravet er forsett eller grov uaktsomhet, jf. nedenfor. I «brukt som underholdning» ligger det dermed en avgrensning mot dokumentarskildringer, krigsreportasjer, vitenskap og historie. Det er ikke tilstrekkelig å gi skildringen et skinn av historie eller vitenskap. Det må vurderes om skildringen er en seriøs fremstilling eller et underholdningsprodukt, se Ot.prp. nr. 54 (1981–82) side 23 venstre spalte.

Annet ledd første punktum bestemmer at det samme gjelder ved bruk av grove voldsskildringer ved «offentlig fremvisning, herunder fjernsynssending eller i formidling av slik sending her i riket». Også her blir vurderingstemaet om den aktuelle (grove) voldsskildringen på utilbørlig måte er brukt som underholdning, jf. første ledd. Den offentlige fremsvisningen behøver ikke skje i næring. Annet ledd første punktum modifiseres imidlertid noe gjennom unntakene i tredje ledd, jf. nedenfor. For øvrig vises det til merknadene i Ot.prp. nr. 54 (1981–82) side 25 og Ot.prp. nr. 78 (1996–97). I *annet ledd annet punktum* er personer som bare deltar i den tekniske virksomhet i tilknytning til sendingen eller formidlingen, unntatt fra straffansvaret.

Tredje ledd første punktum bestemmer at film og videogram som er godkjent av Medietilsynet ved forhåndskontroll for fremvisning eller omsetning i næring, ikke omfattes av forbudet. *Tredje ledd annet punktum* oppstiller for det første unntak for fremvisning av film eller videogram til personer over 18 år i regi av en «ikke- kommersiell film-

klubb», jf. *tredje ledd annet punktum bokstav a*. Dette omfatter filmklubber som drives på samme ideelle måte som klubbene i Norsk Filmklubb Forbund. Dernest er det gjort unntak for de tilfeller hvor «fremvisningen skjer utenfor næring og etter tillatelse fra stedlig politi», jf. *tredje ledd annet punktum bokstav b.* Om det nærmere innholdet i disse unntakene vises det til henholdsvis Innst. O. nr. 62 (2003–2004) og Ot.prp. nr. 32 (2003–2004).

Skyldkravet er forsett eller grov uaktsomhet, jf. straffeloven §§ 22 og 23 annet ledd.

Medvirkning og forsøk er straffbart, jf. straffeloven §§ 15 og 16.

Straffen er bot eller fengsel inntil 1 år.

Til § 237 Smitteoverføring

Bestemmelsen rammer overføring av smitte eller fare for smitte med en allmennfarlig smittsom sykdom. Den viderefører straffeloven 1902 § 155, men det er gjort flere realitetsendringer. Regelen angir grunndeliktet, og må ses i sammenheng med § 238 om grov overføring av smitte eller fare for smitte. Bestemmelsen bygger på Straffelovkommisjonens skisse til § 25-10, se delutredning VII side 335. Om bakgrunnen for bestemmelsen vises det til punkt 4.8.

Første ledd rammer forsettlig overføring av alle allmennfarlige smittsomme sykdommer, uavhengig av måten overføringen skjer på. Smittevernloven § 1-3 gir en definisjon av «allmennfarlig smittsom sykdom», som vil være rettledende for § 237. Om forståelsen av smittevernloven § 1-3 vises til Ot.prp. nr. 91 (1992–93) side 28 og 121–122. Innholdet i dette kriteriet vil dermed kunne endres over tid, blant annet ut fra behandlingsmulighetene for ulike sykdommer og mulighetene for smitteoverføring.

Bestemmelsen krever ikke at gjerningspersonen selv er smittet. Dette er en realitetsendring i forhold til straffeloven 1902 § 155, og det avvikende skyldkravet «skjellig grunn til å tro». Om bakgrunnen for denne endringen vises det til punkt 4.8.5 og delutredning VII side 335 og 169.

Handlingen må skje ved at gjerningspersonen overfører smitte eller utsetter en annen for fare for å bli smittet. Det er dermed ikke noe vilkår at en annen person faktisk blir smittet, men dette vil kunne ha betydning for om overtredelsen skal vurderes som grov eller ikke, jf. § 238 første ledd bokstav b. Det er altså tilstrekkelig at det skapes en risiko for at en annen blir smittet. Ordlyden antyder intet om hvor stor denne risikoen må være, men som etter gjeldende rett er det ikke nødvendig at det er sannsynlig at den annen blir smittet som følge av gjerningspersonens handling. Departementet legger til grunn at gjeldende rett videreføres på dette punkt, og at den nærmere grensedragningen og avklaringen for den nedre grense av risiko bør skje gjennom rettspraksis.

Overføringen kan skje direkte – typisk ved seksuelt samkvem, dråpesmitte eller blod-til-blod smitte. Overføringen kan også skje indirekte – for eksempel ved luftbåren smitte.

Straffeloven 1902 § 155 har i stor grad de siste tiår blitt anvendt ved HIV-smitte, se for eksempel Rt. 1992 side 1076, Rt. 2000 side 195, Rt. 2002 side 606 og Rt. 2006 side 1246. I alle de nevnte avgjørelser har det vært tale om overføring eller fare for overføring av smitte ved ubeskyttet seksuelt samkvem. Dersom man bruker kondom, vil straffansvar ikke inntre. Dersom man er HIV-smittet, men går på medisiner, må det vurderes konkret i det enkelte tilfellet om personen utgjør en smitterisiko i et slikt omfang at lovens vilkår er oppfylt dersom personen har ubeskyttet sex. Bakgrunnen for dette er at det i dag finnes medisiner som betydelig reduserer smittefaren, og det er grunn til å tro at denne utviklingen vil fortsette.

Samtykke fra den som utsettes for smitte eller fare for å bli smittet, fritar bare for straff i tilfeller som nevnt i annet ledd. Det vises til punkt 4.8.5. Begrunnelsen er at § 237 skal verne den offentlige interessen i å beskytte befolkningen mot spredningen av allmennfarlige smittsomme sykdommer.

Skyldkravet er forsett, jf. straffeloven 2005 § 21. For at det skal foreligge forsett, må lovovertrederen normalt være klar over eller regne det som overveiende sannsynlig at den handlingen han utfører, overfører eller utsetter en annen for fare for å bli smittet med en allmennfarlig smittsom sykdom.

Medvirking og forsøk er straffbart etter henholdsvis straffeloven 2005 §§ 15 og 16.

Smittevernbestemmelsene i §§ 237 og 238 kan anvendes samtidig (i konkurrens) med bestemmelsene om sedelighetslovbrudd og legemskrenkelser, som verner ulike interesser.

Straffen er bot eller fengsel inntil 3 år. Det er ikke meningen å endre det gjeldende straffenivået.

I *annet ledd* er det gitt en særregel som slår fast at straff ikke kommer til anvendelse derom den som blir smittet av en seksuelt overførbar sykdom eller utsatt for slik smittefare er ektefellen eller samboeren til den personen som smitter eller utsetter vedkommende for smittefare, når den sistnevnte samtykker i dette. Samtykket må være informert, dvs. at den som samtykker må forstå rekkevidden av samtykket og kan vurdere konsekvensene av å utsette seg for smittefare. Dette kan for eksempel oppnås ved å kontakte helsepersonell for å få infor-

masjon til hjelp i vurderingen av om samtykke skal gis. Det stilles ikke formkrav til samtykket, men av bevismessige grunner kan det være en fordel om det nedfelles skriftlig, eventuelt med vitner. Samtykket kan når som helst trekkes tilbake, men tilbaketrekkingen har kun virkning fremover i tid. Det må ikke hefte noen ugyldighetsgrunn ved samtykket, slik som tvang eller svik – for eksempel slik at man forleder en annen til å samtykke ved bevisst å gi uriktige opplysninger om hva slags seksuelt overførbar sykdom det gjelder.

Også registrerte partnere omfattes av annet ledd, jf. lov 30. april 1993 nr. 40 og ekteskapsloven § 95 første ledd, som tillegger et partnerskap samme rettsvirkninger som et ekteskap. Med samboere menes to personer som bor fast sammen under ekteskapslignende forhold, jf. straffeloven 2005 § 9 siste ledd.

Etter tredje ledd straffes uaktsom smitteoverføring med bot eller fengsel inntil 1 år. Skyldkravet er vanlig uaktsomhet, jf. straffeloven 2005 § 23 første ledd. Det er ikke tilsiktet endringer i straffutmålingspraksis.

Til § 238 Grov smitteoverføring

Bestemmelsen regulerer når en overtredelse av § 237 skal regnes som grov og gi grunnlag for en høyere øvre strafferamme. Bestemmelsen bygger på Straffelovkommisjonenes skisse til § 25-11, jf. delutredning VII side 335–336. I annet ledd er uaktsom grov smitteoverføring regulert, se nærmere nedenfor. Om bakgrunnen for bestemmelsen vises generelt til punkt 4.8.5. Kjerneområdet for bestemmelsen vil være tilfeller hvor overføring av smitte har ført til allmenn utbredelse av sykdommen eller fare for slik utbredelse, eller tap av liv eller betydelig skade på kropp eller helse. Virkeområdet for bestemmelsen er imidlertid ikke begrenset til slike tilfeller. Straffeloven 1902 § 154 videreføres ikke.

Om begrepet «allmennfarlig smittsom sykdom» vises til merknadene til § 237.

Etter *første ledd* er den øvre strafferammen fengsel inntil 6 år ved forsettlig overtredelse. Dette er den samme strafferammen som i straffeloven 1902 § 155. Departementet legger til grunn at strafferammen bør brukes fullt ut for de særlig grove tilfellene. For slike typetilfeller som har vært oppe i rettspraksis til nå, videreføres det gjeldende straffenivå.

Avgjørelsen av om overtredelsen er grov, hører prosessuelt til skyldspørsmålet. Det følger videre av straffeloven 2005 § 24 at gjerningspersonen må ha utvist uaktsomhet med hensyn til følgene for at de skal kunne tas i betraktning, jf. Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) side 427–428.

Om en overtredelse av § 237 skal regnes som grov, må bero på en skjønnsmessig vurdering, og oppregningen i § 238 *første ledd annet punktum* nevner de momentene som det er mest nærliggende å legge vekt på i vurderingen. Momentene er i prinsippet verken nødvendige eller tilstrekkelige for avgjørelsen av om overtredelsen skal regnes som grov, jf. «særlig legges vekt på».

Første ledd annet punktum bokstav a omhandler de tilfelle hvor overføringen enten har «medført allmenn utbredelse av sykdommen eller fare for slik utbredelse». Hva som ligger i kriteriet «allmenn», må bero på en konkret helhetsvurdering. Det bør i hvert fall kreves at overføringen har hatt et visst omfang – enten gjennom å skape en fare for overføring eller at den faktisk har hatt smitte som følge. Departementet finner ikke grunn til å kvantitativt angi en nedre grense, slik at den nærmere grensedragningen overlates til domstolene. Sentralt ved vurderingen bør imidlertid hensynene bak smittevernbestemmelsene stå.

Første ledd annet punktum bokstav b omhandler de tilfeller hvor overføringen har «medført tap av liv eller betydelig skade på kropp eller helse». Om kriteriet «betydelig skade på kropp eller helse» vises til straffeloven 2005 § 11, se Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) side 409 med videre henvisninger.

Bestemmelsen må for øvrig ses i sammenheng med at straffeloven 1902 § 154 ikke foreslås videreført, se punkt 4.13.2. Det vises for øvrig til delutredning VII side 336.

Annet ledd omhandler uaktsom grov smitteoverføring. Strafferammen er her fengsel inntil 3 år. Denne er gitt for at en i praksis skal kunne oppnå en ønsket gradering i straffutmålingen hvor det i de aller groveste tilfellene bare er utvist uaktsomhet.

Til § 239 Allmennfarlig forgiftning

Bestemmelsen rammer ulike former for allmennfarlig spredning av gift eller stoffer med tilsvarende virkning. Den viderefører i hovedsak straffeloven 1902 § 153 første, annet og femte ledd, men det er foreslått flere realitetsendringer og en vesentlig enklere utforming. Bestemmelsen bygger på Straffelovkommisjonens skisse til § 25-13, se delutredning VII side 336. Om bakgrunnen for bestemmelsen vises til punkt 4.9.

Bestemmelsen må ses i sammenheng med straffeloven 2005 § 131 om terrorhandlinger, idet § 239 inngår i oppregningen av bestemmelser som anses som en terrorhandling dersom det foreligger terrorhensikt, jf. § 131 annet ledd. Bestemmelsen må også ses i sammenheng med § 142 om ulovlig

befatning med farlig materiale mv., jf. Ot.prp. nr. 8 (2007–2008) side 323–324.

I praksis vil § 239 antagelig ofte måtte benyttes sammen (i konkurrens) med bestemmelsene om legemskrenkelser og drap, se nedenfor. Også smitteoverføringsbestemmelsen i § 237 kan få anvendelse, idet det nå ikke lenger er et krav om at gjerningspersonen selv må være smittet, jf, merknadene til § 237. Dermed vil tilfeller av spredning av flere allmennfarlige sykdommer, for eksempel i form av tilsetting av bakterier og virus i gjenstander til allmenn bruk, som etter straffeloven 1902 måtte vurderes etter straffeloven 1902 § 153, nå kunne omfattes også av § 237 om smitteoverføring. Det vises videre til at man etter § 196 har en plikt til å avverge overtredelse av § 239.

Paragraf 239 første ledd første punktum oppstiller to straffalternativer. *Første ledd første punktum første straffalternativ* rammer den som «tilsetter gift eller stoffer med tilsvarende virkning i næringsmidler eller andre gjenstander bestemt for alminnelig bruk» og derigjennom «volder allmenn fare for liv eller helse». Bestemmelsen har sitt motstykke i straffeloven 1902 § 153 første ledd første straffalternativ («tilsettingsalternativet»), men det er foreslått enkelte realitetsendringer. For det første kreves det at en «tilsetter» de aktuelle stoffene i næringsmiddel eller andre gjenstander. I dette ligger det et krav om at de aktuelle stoffene blandes inn i gjenstandene. På dette punkt videreføres gjeldende rett fullt ut. Det et kan tenkes ulike trinn i en produksjonsprosess hvor tilsettingen skjer, men dette er uten betydning for oppfyllelse av vilkåret for straff. Også total ombytting vil kunne rammes, jf. Rt. 1985 side 475. Skjer det ingen tilsetting, vil ikke dette straffalternativet kunne anvendes. Mottar en for eksempel sprit som er tilsatt metanol under produksjonsfasen, og vedkommende ikke gjør annet enn å selge den videre, er det første ledd første punktum annet straffalternativ som eventuelt rammer forholdet, se til illustrasjon Rt. 2006 side 480 og Rt. 2007 side 1366.

Tilsettingen må skje i «næringsmidler eller andre gjenstander». Kriteriet er vidtrekkende, og vil omfatte så vel gjenstander i fast form og væsker. «Næringsmidler» er eksplisitt angitt idet dette antas å være det mest praktiske. Det er ikke meningen å endre innholdet i kriteriet «Gjenstand» i straffeloven 1902 § 153 første ledd. Det samme gjelder vilkåret «bestemt for alminnelig bruk».

Tilsettingen må omhandle «gift eller stoffer med tilsvarende virkning». Dette kriteriet viderefører straffeloven 1902 § 153 første ledd «gift eller saadanne stoffer». Formuleringen «stoffer med tilsvarende virkning» er valgt for å få frem at det er stoffets virkning som er det sentrale, og dette kvalifiseres gjennom at stoffet må være egnet til å fremkalle allmenn fare for liv eller helse.

Det kreves at tilsettingen av de aktuelle stoffene «volder allmenn fare for liv eller helse» Det er ikke tilstrekkelig at det oppstår fare for en enkelt persons liv og helse. Slike tilfeller må bedømmes etter de generelle regler om kroppskrenkelse eller kroppsskade. Hva som skal til for at det kan sies å foreligge en «allmenn fare», må nødvendigvis skje ut fra en konkret og skjønnsmessig helhetsvurdering. Avgjørelsen i Rt. 1985 side 475 illustrerer dette. Her hadde en lege tatt narkotika fra ampuller i giftskapet i sykestuen og legekofferter til kolleger, og erstattet narkotikaen med lignende ampuller som inneholdt andre legemidler, og påsatt etiketter som viste innhold tilsvarende de borttatte narkotika. Et slikt tilfelle vil oppfylle vilkåret om allmenn fare, idet de aktuelle medikamentene er bestemt for pasienter som trenger det aktuelle (ombyttede) medikamentet. Tilsvarende kvalifiserer tilfellene i Rt. 2006 side 480 og Rt. 2007 side 1366 åpenbart til at det fremkalles en «allmenn fare for liv og helse». Departementet viker tilbake for å konkretisere en nedre grense for hva som kan kvalifisere for «allmenn fare», idet denne mest hensiktsmessig vil måtte etableres i rettspraksis. Det er imidlertid ikke meningen å oppstille en særskilt streng norm for hva som kan utgjøre en «allmenn fare for liv og helse». Ved grensedragningen må en se hen til den legislative begrunnelsen for regelen – verne allmennheten mot spredning av ulike former for farlige stoffer.

Den allmenne faren må referere seg til «liv og helse». Det er i motsetning til straffeloven 1902 § 153 første ledd første straffalternativ ikke foreslått at helseskaden må være kvalifisert. Så lenge forgiftningen vil kunne forårsake en helseskade, vil dette rammes. Noen krav til varighet eller omfang stilles ikke. Dette vil det i stedet måtte tas hensyn til under straffutmålingen, jf. nedenfor.

Første ledd første punktum annet straffalternativ rammer den som «ved salg eller annen utbredelse av slike gjenstander, volder allmenn fare for liv eller helse». Dette alternativet tar langt på vei opp i seg straffeloven 1902 § 153 annet ledd, og innebærer en forenkling av reguleringen etter tidligere rett med enkelte realitetsendringer.

Kriteriet «salg eller utbredelse» er vidt formulert, og vil omfatte salg til publikum i sin alminnelighet samt enhver annen form for utbredelse, for eksempel gaver.

I motsetning til straffeloven 1902 § 153 annet ledd kreves det ikke at helsefaren holdes skjult. Selv om en person for eksempel tilbyr for salg et

næringsmiddel og opplyser at stoffet sannsynligvis er forgiftet, vil vedkommende rammes av bestemmelsen. Hensynene bak bestemmelsen tilsier at mottakerens samtykke og villighet til å ta en risiko ikke kan være avgjørende for straffbarheten. Også etter første ledd første punktum annet alternativ kreves det at det gjennom salget eller utbredelsen av de aktuelle stoffer voldes allmenn fare for liv og helse. Om dette kriteriet vises det til merknadene ovenfor.

Til forskjell fra straffeloven 1902 § 153 annet ledd gir ikke § 239 første ledd første punktum annet straffalternativ noen fremskredet fullbyrdelsesregel. Det er derfor § 16 om forsøk – og da især grensedragningen mot forsøkets nedre grense – som vil avgjøre om ulike former for forberedelseshandlinger har kommet så langt at forsøk foreligger, jf. § 16 første ledd. Eksempelvis vil en person som stoppes på grensen med sprit tilsatt et av de aktuelle stoffene, neppe kunne straffes for forsøk. Her er det andre straffesanksjonerte bestemmelser som vil kunne ramme forholdet, jf. tolloven og alkoholloven samt § 233. Har en fått den forgiftede spriten inn i landet og på lager, vil man nærme seg grensen for straffbart forsøk. Inngår en forbund om en handling som rammes av § 239 første ledd, vil § 241 ramme forholdet, jf. merknadene til § 241.

Første ledd annet punktum rammer den som «ellers forårsaker forgiftning som medfører fare som nevnt». Dette straffalternativet videreføres straffeloven 1902 § 153 første ledd annet straffalternativ. Forgiftning gjennom luften kan være et eksempel på et tilfelle som omfattes av dette alternativet.

Skyldkravet etter første ledd er forsett, jf. § 22.

Medvirkning og forsøk rammes, jf. §§ 15 og 16.

Bestemmelsen vil kunne anvendes sammen (i konkurrens) med de generelle reglene i kapitlet om voldslovbrudd mv. – typisk uaktsomt drap – idet bestemmelsene verner om ulike interesser.

Strafferammen er fengsel inntil 15 år. Selv om straffeloven 1902 § 153 hadde en strafferamme på 21 år, er det ved nedjusteringen til 15 år ikke tiltenkt noen endringer i straffenivået. Ofte – især ved de aller groveste overtredelsene – vil også konkurrensreglene (straffeloven 2005 § 79 første ledd bokstav a) medføre at en i realiteten får en strafferamme på 21 år. Ved straffutmålingen er det naturlig å se hen til om handlingen har medført en risiko for død og helseødeleggelse, om handlingen faktisk har resultert i død eller helseskade, om gjerningsmannen har forsøkt å skjule de nevnte gjenstandenes beskaffenhet og om spredningen har vært betydelig.

Annet ledd fastslår at også uaktsomme overtredelser rammes. Det er tilstrekkelig med vanlig uaktsomhet, jf. § 23 første ledd. Om bakgrunnen for valg av skyldform her, og hvilke endringer dette innebærer i straffeloven 1902 § 153, vises det til punkt 4.9.

Den øvre strafferammen er fengsel inntil 6 år. Dette er en vesentlig økning i strafferammen i forhold til 1-årsrammen i straffeloven 1902 § 153 femte ledd, og maksimumsstraffen på 6 år er gitt for at en innenfor uaktsomhetstilfellene skal kunne oppnå den ønskede graderingen i straffenivået for de aller groveste tilfellene. Eksempelvis ved tilfellet omhandlet i Rt. 2006 side 480 vil en måtte anvende strafferammen nærmest fullt ut, gitt at en ikke greier å føre tilstrekkelig bevis knyttet til for eksempel reglene om uaktsomt drap.

Til § 240 Alvorlig miljøkriminalitet

Bestemmelsen rammer ulike former for alvorlig miljøkriminalitet. Den viderefører straffeloven 1902 § 152 b første ledd og annet ledd nr. 1 og 2. Det vises til Ot.prp. nr. 92 (1992–93) side 18–21 for merknader til disse bestemmelsene. Straffeloven 1902 § 152 b annet ledd nr. 3 videreføres i § 242 første ledd. Om bakgrunnen for § 240 vises det generelt til punkt 4.10.

Bestemmelsen er inntatt i oppregningen i § 131 over bestemmelser som skal straffes som en terrorhandling, såfremt terrorhensikt foreligger, jf. § 131 annet ledd.

Skyldkravet er forsett eller grov uaktsomhet, jf. §§ 22 og 23 annet ledd.

Medvirkning og forsøk er straffbart, jf. §§ 15 og 16.

Straffen er fengsel inntil 15 år for overtredelse av *første ledd*. Det vises til punkt 4.10 om bakgrunnen for hvorfor departementet foreslår å heve den øvre strafferammen til 15 år. Hevingen av strafferammen er ikke ment å endre straffenivået. Selv om det er en felles strafferamme for de forsettlige og grovt uaktsomme overtredelsene, vil den øvre delen av strafferammen først og fremst være aktuell for forsettlige overtredelser. Graden av skyld vil som eller innvirke på straffens størrelse, og den nedre delen av strafferammen vil primært rette seg mot de uaktsomme overtredelsene. En likestilling av forsett og grov uaktsomhet som skyldkrav medfører prosessuelt at det hører under straffespørsmålet å vurdere graden av utvist skyld og hvilken betydning dette skal ha for fastsettingen av straff.

For overtredelse av *annet ledd* er straffen fengsel inntil 6 år. Dette er en videreføring av strafferammen i straffeloven 1902 § 152 b annet ledd. Det tilsiktes ingen endringer i straffenivået. På samme måte som i første ledd vil den øvre delen av straf-

ferammen fortrinnsvis rette seg mot de forsettlige overtredelsene, mens grovt uaktsomme overtredelser vil straffes mildere.

Generalklausulen om alvorlig miljøkriminalitet har en gjerningsbeskrivelse som kan tenkes å omhandle samme forhold som andre straffebestemmelser. Avgjørende for om generalklausulen i disse tilfellene vil kunne anvendes sammen (i konkurrens) med andre straffebestemmelser, vil være om bestemmelsene tar sikte på forskjellige sider ved det straffbare forholdet – typisk vil det være tilfelle med hensyn til bestemmelser i kapittel 25 om voldslovbrudd. Det må vurderes konkret om de aktuelle straffebestemmelsene fullt ut dekker hverandre. Er både første og annet ledd overtrådt, kan de anvendes samtidig.

Til § 241 Forbund om allmennfarlig forgiftning eller alvorlig miljøkriminalitet

Bestemmelsen rammer den som inngår forbund om å begå en straffbar handling som nevnt i § 239 første ledd (allmennfarlig forgiftning) eller § 240 første ledd (alvorlig miljøkriminalitet). Bestemmelsen viderefører første ledd om forbnd om allmennfarlig forgiftning i straffeloven 1902 § 159 jf. § 153. Forbundsalternativet knyttet til § 240 første ledd om alvorlig miljøkriminalitet innebærer en nykriminalisering, se punkt 4.10. Det antas at regelen særlig vil kunne anvendes ved ulike former for alvorlig faunakriminalitet.

Det oppstilles ikke lenger noe krav om hensikt, se begrunnelsen i delutredning VII side 302. Bestemmelsen krever bare forsett med hensyn til avtalens objektive innhold. Kriteriet «forbund» skal forstås på samme måte som ellers i straffeloven.

Medvirkning og forsøk straffes, jf. §§ 15 og 16.

Strafferammen er fengsel inntil 6 år.

Til § 242 Kulturminnekriminalitet

Bestemmelsen er ny, men er delvis en videreføring av straffeloven 1902 § 152 b. Om bakgrunnen for et eget straffebud om alvorlig kulturminnekriminalitet vises til punkt 4.11.

Første ledd viderefører straffeloven 1902 § 152 b annet ledd nr. 3 uten realitetsendringer. Skyldkravet og strafferammen videreføres på tilsvarende måte. Det vises til merknadene til § 240 når det gjelder skyldgradens betydning for straffutmålingen. Den øvre delen av strafferammen vil først og fremst få anvendelse ved de forsettlige overtredelser. Bestemmelsen gjennomfører forpliktelsen etter tilleggsprotokollen artikkel 15 nr. 1 bokstav c om å sette straff for omfattende ødeleggelse av kulturverdier.

Annet ledd er nytt og skal dekke forpliktelsene etter annen tilleggsprotokoll til Haagkonvensjonen om beskyttelse av kulturverdier i tilfelle av væpnet konflikt artikkel 15 nr. 1 bokstav b.

Straffansvar etter annet ledd er kun aktuelt i forbindelse med en væpnet konflikt. Det vises til Ot.prp. nr. 8 (2007–2008) side 90 om forståelsen av begrepet «væpnet konflikt». Straffansvaret må blant annet avgrenses mot tilfeller av interne uroligheter og spente situasjoner, som for eksempel opptøyer, isolerte og sporadiske voldshandlinger og andre handlinger av lignende art. Bruk av kulturminner til støtte for militære handlinger utenfor en væpnet konfliktsituasjon vil imidlertid kunne straffes etter første ledd eller etter bestemmelser i spesiallovgivningen.

Den straffbare handlingen består etter annet ledd i å bruke et kulturminne eller et kulturmiljø av særlig nasjonal eller internasjonal betydning til støtte for militære handlinger. Begrepet «kulturminne» er hentet fra kulturminneloven § 2, og skal normalt gis samme forståelse etter bestemmelsen her. Tilsvarende gjelder for «kulturmiljø», jf. kulturminneloven § 2 annet ledd.

Kulturminne og kulturmiljø omfatter alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til, samt områder hvor kulturminner inngår som del av en større helhet eller sammenheng. Etter departementets oppfatning er kulturminne og kulturmiljø dekkende for det som i tilleggsprotokollen betegnes som kulturverdi, jf. Haagkonvensjonen om beskyttelse av kulturverdier i tilfelle av væpnet konflikt artikkel 1. Det er ikke et krav at det må foreligge et fredningsvedtak for at noe skal være et kulturminne eller kulturmiljø.

Det er ikke nok at det skadede objektet er et kulturminne eller at det skadede området er et kulturmiljø. Det må i tillegg være av særlig nasjonal eller internasjonal betydning. Om dette vilkåret er oppfylt, må avgjøres etter en konkret vurdering. Fredningsvedtak eller automatiske lovvern vil ha betydning ved denne vurderingen. Internasjonale konvensjoner eller fredningslister mv., som for eksempel kulturminner inntatt i World Heritage List eller som er gitt forsterket beskyttelse av Komiteen for beskyttelse av kulturverdier i tilfelle av væpnet konflikt, vil være andre viktige momenter å ta i betraktning. Det er imidlertid ikke et krav at kulturminnet eller kulturmiljøet er tatt inn i lister over objekter som nyter en spesiell status. Stavkirker og gamle festninger er eksempler på kulturminner som ofte vil bli regnet for å være av særlig nasjonal eller internasjonal betydning.

Ikke en hvilken som helst bruk av kulturminner

er omfattet av straffansvaret etter annet ledd. Kulturminnene må brukes til støtte for militære handlinger. Bruken av kulturminner eller kulturmiljøer må altså utgjøre et visst bidrag til de militære handlingene. Et utgangspunkt for denne vurderingen kan tas i tilleggsprotokollens definisjon av «militært mål», jf. artikkel 1 bokstav f. Her heter det at et «militært mål» er en «gjenstand som på grunn av sin art, sin plassering, sitt formål eller sin bruk utgjør et effektivt bidrag til militære handlinger, og som, dersom den blir helt eller delvis ødelagt, tatt eller nøytralisert, gir en klar militær fordel under de rådende omstendigheter på vedkommende tidspunkt». Sett i sammenheng Haagkonvensjonens og tilleggsprotokollens formål om å forbedre beskyttelsen mot forventede virkninger av en væpnet konflikt, befinner man seg trolig i kjerneområdet for hva det skal settes straff for etter tilleggsprotokollen artikkel 15 nr. 1 bokstav b dersom et kulturminne eller et kulturmiljø er et lovlig militært mål. Bruk av for eksempel en gammel kirke som kommandosentral eller våpenlager i en væpnet konflikt vil medføre stor fare for at kulturminnene vil bli skadet eller ødelagt. På den annen side vil ikke enhver bruk av kulturminner eller kulturminner til støtte for militære handlinger være straffbar etter annet ledd. Det må trekkes en grense nedad mot bruk som ikke representerer en mulig fare for skade eller ødeleggelse av kulturminner, som for eksempel bruk av kirketårn eller andre kulturminner som navigasjonspunkter i forbindelse med et bombeoppdrag, jf. Haagkonvensjonen artikkel 4 nr. 1 om at konvensjonspartene er forpliktet til å avstå fra bruk og aktivitet som vil kunne utsette kulturminnene for skade eller ødeleggelse i tilfelle av væpnet konflikt. Det må altså være tale om en viss fare for at kulturminnet skal utsettes for skade, og det må avgjøres i hvert enkelt tilfelle om bruken av kulturminnet til støtte for militære handlinger representerer en fare for skade eller ødeleggelse.

Straffansvar etter annet ledd er kun aktuelt dersom kulturminner eller kulturmiljøer brukes til støtte for «militære handlinger». Dette omfatter først og fremst handlinger som utføres av militært personell i en stats forsvarsstyrker som ledd i deres tjenesteutøvelse. Dersom de benytter en gammel festning som lager for ammunisjon i forbindelse med aktive kamper, utgjør det et eksempel i kjernen av hva som forstås med bruk av kulturminner til støtte for militære handlinger. Men militære handlinger kan også utføres av organisasjoner eller grupperinger som benytter militære virkemidler. Opprørsgrupper som i forbindelse med en væpnet konflikt benytter kulturminner eller kulturmiljøer i sin krigføring, vil kunne straffes etter annet ledd.

I spørsmålet om å trekke grensen for hva som er en militær handling vil videre handlingens art og formål være sentrale momenter å ta i betraktning. Man befinner seg i kjerneområdet for militære handlinger hvor for eksempel militært personell rykker frem for å legge nye områder under sin kontroll, og det gjøres bruk av tradisjonelle militære virkemidler. Det kreves imidlertid ikke aktive kamphandlinger eller at den militære aktivitet må pågå over en viss tid for at det skal være tale om militære handlinger, dersom det først foreligger en væpnet konflikt. I en væpnet konfliktsituasjon kan også enkeltstående handlinger kvalifisere som militære handlinger. Bruk av kulturminner eller kulturmiljøer i forbindelse med sabotasjeoperasjoner er et eksempel på dette. Videre kan det være grunn til å se hen til om formålet med den aktuelle aktivitet er å oppnå en militær fordel, og om denne aktiviteten utgjør et effektivt bidrag for å oppnå dette målet. Dersom den militære fordel vil være å sikre kontroll over et bestemt område, og handlingen for å oppnå dette er å avskjære atkomst til området, vil det kunne være tale om en militær handling.

Straffansvar etter annet ledd inntrer ikke hvis den aktuelle handlingen var tvingene militært nødvendig, jf. *annet punktum*. Selv om medlemsstatene har en plikt til å sikre respekt for kulturverdier, jf. Haagkonvensjonen artikkel 4 nr. 1, kan det gjøres unntak fra denne plikten hvor militær nødvendighet absolutt krever slik tilsidesettelse, jf. Haagkonvensjonen artikkel 4 nr. 2. Rekkevidden av unntaket fra plikten til å sikre respekt for kulturverdier er utdypet i tilleggsprotokollen artikkel 6, hvor det er annet alternativ som er mest aktuelt for rekkevidden av straffansvar etter annet ledd. Her fremgår det at plikten til å sikre respekt for kulturminner kan settes til side bare når og så lenge det ikke foreligger noen annen gjennomførlig måte å skaffe seg en lignende militær fordel. Dette er et strengt krav. Det kan for eksempel være oppfylt dersom bruk av en gammel festning til utstyrslager er det eneste egnete oppbevaringsstedet som det mulig å bevare kontroll over på et viktig militært område.

Skyldkravet i § 242 annet ledd er forsett eller grov uaktsomhet. Medvirkning og forsøk kan straffes, jf. §§ 15 og 16.

Straffen for overtredelse av annet ledd er fengsel inntil 2 år. Det er først og fremst de grove forsettlige overtredelsene som vil bli å straffe i straferammens øvre del.

16.5 Til kapittel 24 om vern av den personlige frihet og fred

Til § 251 Tvang

Bestemmelsen viderefører straffeloven 1902 § 222 første ledd første punktum og tredje ledd. Den eneste materielle endringen er at den øvre strafferammen for tvang er senket til 2 år. De øvrige endringene er kun av pedagogisk art. Bestemmelsen svarer i det vesentlige til kommisjonens skisse til § 26-1, jf. delutredningen side 340 og punkt 5.2 ovenfor.

Første ledd svarer til straffeloven 1902 § 222 første ledd første punktum. Uttrykket «rettsstridig adferd» er endret til «straffbar eller annen urettmessig atferd».

Uttrykkene «gjøre» og «unnlate» henviser til henholdsvis aktive handlinger og passivitet. Alternativet «tåle» tar sikte på tilfellene hvor det virker unaturlig å benytte disse uttrykksmåtene. Dersom fornærmede for eksempel tvinges til å finne seg i at det blir tatt blodprøve av ham, passer det språklig sett ikke særlig godt å si at han dermed tvinges til å gjøre eller unnlate noe.

Annet ledd viderefører straffeloven 1902 § 222 tredje ledd, men slik at alternativet om ærekrenkende beskyldning er erstattet med fremsettelse av en skadelig opplysning eller krenkende beskyldning. Forhold som omfattes av dette leddet kan tenkes å også gå inn under gjerningsbeskrivelsen i første ledd, for eksempel der det trues med å inngi en falsk anmeldelse. Disse tilfellene reguleres av den strengere bestemmelsen i første ledd. Annet ledd har bare selvstendig betydning der tvangsmiddelet i seg selv er lovlig.

Rettsstridsreservasjonen markerer at bestemmelsen etter forholdene kan måtte tolkes innskrenkende. Dersom gjerningspersonen har krav på det han tvinger til seg, og det består en naturlig sammenheng mellom tvangsmiddelet og det han oppnår, vil handlingen normalt ikke være rettsstridig. For eksempel dersom man truer noen med anmeldelse for et hærverk de har begått på ens eiendom, hvis de ikke gjør opp for seg. Dersom det ikke foreligger en slik sammenheng, vil handlingen imidlertid kunne være rettsstridig, selv om tvangsmiddelet er lovlig, og man har krav på det man tvinger til seg. Man truer for eksempel debitor med anmeldelse for en legemskrenkelse han har begått, dersom han ikke betaler gjelden sin.

Til § 252 Grov tvang

Bestemmelsen trer i stedet for straffeloven 1902 § 222 første ledd annet punktum og annet ledd. Bestemmelsen er i samsvar med Straffelovkommisjonenes skisse til § 26-2, jf. delutredningen side 340 og punkt 5.2 ovenfor.

Paragrafen angir strafferammen når en tvangsutøvelse er grov, og må leses i sammenheng med gjerningsbeskrivelsen i § 251.

Første punktum inneholder hovedreglen om straff for grov tvang, og trer i stedet for dagens bestemmelse i § 222 første ledd annet punktum om tvang begått under særdeles skjerpende omstendigheter, jf. straffeloven 1902 § 232 tredje ledd, hvor det nevnes visse omstendigheter det særlig skal legges vekt på ved denne vurderingen.

Hvorvidt tvangen er grov, skal bero på en helhetsvurdering, jf. *annet punktum*. Bestemmelsen gir anvisning på at det ved vurderingen skal legges særlig vekt på om overtredelsen er begått mot en forsvarsløs person, om den er begått av flere i fellesskap, og om den har karakter av mishandling. Disse momentene er hentet fra straffeloven 1902 § 232 tredje ledd. De øvrige omstendighetene i denne bestemmelsen er øyensynlig ikke av praktisk interesse i forhold til tvangsbestemmelsen.

Til § 253 Tvangsekteskap

Bestemmelsen viderefører med enkelte presiseringer straffeloven 1902 § 222 annet ledd om tvangsekteskap. Straffebudet er kommet til etter Straffelovkommisjonen leverte sin utredning, og er således ikke omtalt der. Det vises til departementets drøftelser i punkt 5.2.4.5.

Bestemmelsen er kommentert i Innst. O. nr. 106 (2002–2003) side 3. På samme måte som i § 251 første ledd er uttrykket «rettsstridig atferd» byttet ut med «straffbar eller annen urettmessig atferd».

Straffalternativet «utilbørlig press» sikter blant annet til sosiale sanksjoner som kan ramme hardt, men som ikke er straffbare og som heller ikke strider mot andre rettslige normer. Et eksempel er varig utelukkelse fra et sosial fellesskap av stor betydning, eller å true med dette. Etter at dette straffalternativet er inkludert i lovteksten er det ikke behov for å videreføre trusselalternativet, siden det ikke lenger vil ha noen selvstendig betydning, men anses som en form for utilbørlig press.

Til § 254 Frihetsberøvelse

Bestemmelsen viderefører straffeloven 1902 § 223 første ledd, og svarer til kommisjonens skisse til § 26-3, jf. delutredningen side 340. Det er kun strafferammen som er endret i forhold til gjeldende rett.

For øvrig er det bare gjort pedagogiske justeringer i teksten.

I tråd med kommisjonens utkast er forbudet mot å «frata noen friheten» eksemplifisert i lovteksten, slik man har gjort i BrB 4 kapittel 2 § og den finske straffelovens 25 kapittel 1 §. Medvirkning er straffbar, jf. § 15. Skyldkravet er forsett, jf. § 22. Uttrykket «ulovlig» i § 223 er byttet ut med «rettsstridig». Slik er bestemmelsen også forstått i rettspraksis, jf. punkt 5.3 ovenfor. Forsettskravet omfatter således ikke at handlingen rettslig sett er ulovlig. Slike tilfeller må bedømmes etter reglene om rettsuvitenhet, jf. straffeloven 2005 § 26. Faktisk uvitenhet vil derimot normalt utelukke straffansvar, ettersom straffebudet mot uaktsom frihetsberøvelse ikke foreslås videreført. Det kan imidlertid tenkes tilfeller hvor forholdet rammes av andre straffebud. For eksempel kan en polititjenestemann som foretar en uhjemlet pågripelse kunne rammes av straffeloven 2005 § 172, som setter straff for den som begår en grovt uaktsom tjenestefeil.

Til § 255 Grov frihetsberøvelse

Bestemmelsen trer i stedet for straffeloven 1902 § 223 annet ledd, og er i tråd med Straffelovkommisjonens skisse til § 26-4, jf. delutredningen side 340. Dagens ordning med en minstestraff på 1 år er ikke beholdt. Ellers viderefører bestemmelsen gjeldende rett. Momentene som knytter seg til hva slags virkninger frihetsberøvelsen har fått, skal bedømmes som uforsettlige følger etter § 24, slik at uaktsomhet er tilstrekkelig.

Til § 256 Forbund om grov frihetsberøvelse

Bestemmelsen viderefører i hovedsak straffeloven 1902 § 223 tredje ledd, og er i det vesentlige i tråd med Straffelovkommisjonens skisse til § 26-5, jf. delutredningen side 340 – 341.

Strafferammen er fengsel inntil 6 år.

Til § 257 Menneskehandel

Bestemmelsen viderefører straffeloven 1902 § 224 første til tredje ledd. Strafferammen er endret til fengsel inntil 6 år. Paragraf § 224 fjerde ledd om grov menneskehandel videreføres i straffeloven 2005 § 258 som et eget straffebud. Bestemmelsen er ikke behandlet av Straffelovkommisjonen.

Alternativet «tvinger» er tatt med i innledningen til bestemmelsen, og ordet «tvang» dermed tatt ut av første ledd bokstav b. Dette uttrykker bedre at også for eksempel prostitusjon kan ha elementer av tvang i seg. For øvrig er realitetsendringer ikke tilsiktet.

Til § 258 Grov menneskehandel

Bestemmelsen viderefører uten endringer straffeloven 1902 § 224 fjerde ledd. Momentet som knytter seg til utbytte er nå formulert slik at det skal bedømmes som en uforsettlig følge etter § 24.

Til § 259 Slaveri

Bestemmelsen viderefører første og annet ledd i straffeloven 1902 § 225, og er i tråd med Straffelovkommisjonens skisse til § 26-6, jf. delutredningen side 341. Uttrykket «bevirker ... at en anden bringes i Trældom» er byttet ut med «bringer noen inn i slaveri», uten at dette tar sikte på noen realitetsendring. Ved tolkingen av slavebegrepet må det tas hensyn til den internasjonale reguleringen, jf. nærmere om denne i punkt 5.5 ovenfor. Maksimumsstraffen på 21 år er beholdt, men det foreslås ikke å opprettholde noen særskilt minstestraff.

Dersom noen gjøres til slave som et ledd i et utbredt eller systematisk angrep mot en sivilbefolkning, vil forholdet kunne straffes som en forbrytelse mot menneskeheten, jf. straffeloven 2005 § 102 første ledd bokstav c. Utnyttelse av noens arbeidskraft som ikke har en slik karakter at det kan regnes som slaveri, vil kunne rammes av § 257 første ledd bokstav b.

Til § 260 Forbund om slaveri

Bestemmelsen viderefører med én materiell endring straffeloven 1902 § 225 tredje ledd, og er i tråd med kommisjonens skisse til § 26-6, jf. delutredningen side 341. Etter gjeldende rett kreves det at forbundet er inngått med hensikt om å overtre slaveribestemmelsen. Etter departementets forslag er det tilstrekkelig at gjerningspersonenes forsett dekker avtalens objektive gjerningsinnhold.

Til § 261 Omsorgsunndragelse

Bestemmelsen viderefører med enkelte endringer straffeloven 1902 § 216, og er i det vesentlige i tråd med kommisjonens skisse til § 26-7, jf. delutredningen side 341–342 og punkt 5.6.3.2 ovenfor. Som i dag rammes bare den som unndrar en umyndig fra bostedsforelderen eller den som har omsorgen i henhold til vedtak om omsorgsovertakelse. Samtidig er straffansvaret begrenset til å gjelde de tilfellene hvor omsorgsunndragelsen skjer «gjentatte

ganger», dvs. 3 eller mer, eller av andre grunner er «alvorlig».

Første ledd svarer i det vesentlige til straffeloven 1902 § 216 første ledd. Den øvre strafferammen er for fengselsstraffens vedkommende satt til fengsel inntil 2 år. Bestemmelsen åpner for bruk av bot som alternativ sanksjon, noe som etter gjeldende rett er avhengig av særdeles formildende omstendigheter, jf. straffeloven 1902 § 216 annet ledd.

Første ledd første punktum verner den som skal ha den umyndige boende fast hos seg, jf. barneloven § 36. Samtidig går departementet inn for å innsnevre hvilke unndragelser som skal kunne straffebelegges, jf. nærmere i punkt 5.6.3.2 ovenfor. Selv om en umyndig er unndratt fra omsorg kommer straff bare til anvendelse dersom unndragelsen skjer «gjentatte ganger», dvs. regelmessig forekommende, eller er «alvorlig». Sistnevnte sikter særlig til unndragelsens varighet. Også en enkeltstående men langvarig unndragelse kan således etter forholdene kunne være straffbar. Bortføring av et barn over landegrenser skal anses som alvorlig og utløser straffansvar.

Første ledd annet punktum setter straff for å unndra en umyndig fra noen som har omsorgen for vedkommende i henhold til vedtak om omsorgsovertakelse etter barnevernloven. I slike tilfeller kreves det ikke at unndragelsen er langvarig, eller at det dreier seg om flere tilfeller. Bestemmelsen er dermed en ren videreføring av gjeldende rett.

Etter straffeloven 1902 § 216 måtte omsorgsunndragelsen være «ulovlig». Dette uttrykket er en henvisning til lovverket for øvrig, herunder reglene i barneloven og barnevernloven som etablerte beskyttede omsorgsfunksjoner. Ettersom straffebudet nå presiserer hvilke rettsgrunnlag som er beskyttet, synes det ikke lenger å være noe behov for en slik presisering i lovteksten. Straffrihetsgrunner som nødrett, nødverge og samtykke vil fortsatt kunne utelukke bruk av straff. Som ellers i straffelovgivningen må bestemmelsen leses med en alminnelig rettsstridsreservasjon, som vil kunne utelukke straff også i de tilfellene hvor vilkårene for straffrihet etter de nevnte rettsgrunnlagene ikke er oppfylt. Disse tilfellene vil imidlertid være såpass sjeldent forekommende at departementet ikke har funnet grunn til å innta en uttrykkelig rettsstridsreservasjon i lovteksten.

Annet ledd bestemmer at grov omsorgsunndragelse kan straffes med fengsel inntil 6 år. Ved vurderingen av om lovbruddet er grovt, går det frem av loven at det skal særlig legges vekt på hvilken belastning barnet er påført ved å være unndratt fra omsorg. Viktige momenter i denne vurderingen er hvor og under hvilke forhold barnet har måttet oppholde seg under omsorgsunndragelsen, om barnet er bortført til et annet land, hvor lenge unndragelsen har vart, og hva slags kontakt barnet har fått ha med den omsorgsberettigede. Det bør også legges vekt på om den som har unndratt barnet fra omsorg i strid med de norske reglene har vært i sin rett i henhold til utenlandske rettsavgjørelser som oppfyller grunnleggende krav til rettssikkerhet og som bygger på hensynet til barnets beste. Brudd på første ledd annet punktum vil lett kunne bli grovt, særlig hvis barnet da er sammen med en eller to foreldre som er vurdert som uskikket til å ha barnet.

Selv om loven åpner for bruk av straff, er det ikke gitt at strafforfølgning er den mest hensiktmessige reaksjon i den enkelte sak. Som det går frem av de alminnelige merknadene ovenfor, understreker departementet at sivilrettslige sanksjoner normalt bør være å foretrekke. I tillegg bør barnets beste stå sentralt i vurderingen av hva slags straff som eventuelt skal utmåles.

Etter omstendighetene vil § 261 kunne anvendes sammen med § 254 om frihetsberøvelse. Bestemmelsene beskytter til dels forskjellige interesser, og saken kan ligge slik an at de begge kommer til anvendelse. Paragraf 261 varetar barnets behov for omsorg, og forelderens eller foreldrenes rett til å gi omsorg. Paragraf 254 verner barnet mot å bli berøvet den frihet som tilkommer det innenfor de rammer loven og foreldrene setter. Dersom omsorgsunndragelsen innledes ved at barnet bortføres, for eksempel ved at det mot sin vilje føres ut av landet, vil § 254 normalt kunne anvendes sammen med § 261. Det samme gjelder dersom barnet under omsorgsunndragelsen på annen måte berøves friheten det eller ville ha hatt, for eksempel ved at det holdes innesperret ut over det foreldreansvaret gir rom for. Ettersom barnet, og da særlig yngre barn, normalt under enhver omstendighet vil måtte finne seg i en viss grad av frihetsberøvelse som ledd i oppdragelsen, kan det etter omstendighetene fremstå som usikkert om frihetsberøvelsen rammes av § 254. Dette er grunnen til at departementet har foreslått en egen bestemmelse om straff for grove omsorgsunndragelser, jf. annet ledd, i stedet for å dekke behovet for en streng straff gjennom konkurrens, jf. de alminnelige merknadene ovenfor.

Til § 262 Flergifte og giftemål med barn under 16 år

Straffebudet rammer visse brudd på ekteskapslovgivningen. *Første ledd* viderefører i hovedsak straffeloven 1902 § 220 annet ledd første punktum om

bigami. Straffelovkommisjonen foreslo å oppheve bestemmelsen, jf. delutredningen side 408–409.

Hovedhensynet bak første ledd er hensynet til den ektefellen som inngår et ekteskap med en person som allerede er gift, med de rettslige konsekvenser dette har for vedkommende. Det er imidlertid ikke en forutsetning for straffansvar at ektefelle nummer to har vært uvitende om det bestående ekteskapet, eller har lidd noen overlast som følge av dette. Første ledd beskytter også offentlige hensyn som tilliten til registrering av ekteskap, tilliten til offentlige attester mv.

Bestemmelsen rammer inngåelsen av et ekteskap, når et annet ekteskap fortsatt består. Handlingen er fullbyrdet idet vigselen gjennomføres, jf. ekteskapsloven § 11.

Bestemmelsen er kjønnsnøytral. Det er videre likegyldig hvilket ekteskap i rekken det aktuelle tilfellet er, så fremt gjerningspersonen allerede er gift med én person. Ut fra de alminnelige reglene om realkonkurrens vil hvert ekteskap som inngås i strid med bestemmelsen utgjøre et selvstendig lovbrudd. Gjentatte overtredelser vil også kunne vektlegges som et moment i skjerpende retning under straffutmålingen.

Skyldkravet er forsett, jf. § 22. Medvirkning og forsøk er straffbart, jf. § 15 og § 16.

Annet ledd viderefører straffeloven 1902 § 220 første ledd. Den øvre strafferammen er senket fra fengsel inntil 4 år til inntil 3 år, ellers videreføres gjeldende rett. Bestemmelsen er ikke kommentert av Straffelovkommisjonen, da den kom til etter at delutredning VII ble avgitt.

Den straffbare atferden består i å inngå ekteskap eller partnerskap med noen under 16 år. Medvirkning og forsøk er straffbart, jf. straffeloven 2005 §§ 15 og 16.

Skyldkravet er forsett, jf. § 22. Uvitenhet om alder utelukker imidlertid ikke straffeskyld, med mindre gjerningspersonen ikke har utvist noen uaktsomhet i så måte.

Bestemmelsens tredje punktum inneholder en straffritaksgrunn. Straff kan falle bort dersom ektefellene eller partnerne var omtrent jevnbyrdige i alder og utvikling.

Til § 263 Trusler

Bestemmelsen viderefører straffeloven 1902 § 227 første punktum, og er i tråd med Straffelovkommisjonens skisse til § 26-8, jf. delutredningen side 342. Det gammelmodige uttrykket «strafbart Foretagende» er byttet ut med «straffbar atferd», uten at dette tar sikte på noen realitetsendringer. Straffebudet viderefører gjeldende rett, med unntak av at kravet om at trusselen må gjelde en straffbar atferd som kan medføre fengsel i mer enn 6 måneder er sløyfet, og at den øvre strafferammen for fengselsstraffens vedkommende er senket fra 3 til 1 år. Den nye strafferammen er kun ment å gjenspeile det faktisk forekommende straffenivået, og er ikke ment som et signal om å senke straffen for trusler, jf. punkt 5.8 ovenfor. De øvrige endringene i teksten tar bare sikte på å modernisere straffebudets språkdrakt.

Skyldkravet er forsett, jf. straffeloven 2005 § 22. Medvirkning og forsøk er straffbart, jf. §§ 15 og 16.

Grove trusler rammes av § 264.

Til § 264 Grove trusler

Bestemmelsen trer i stedet for straffeloven 1902 § 227 annet punktum, hvoretter trusler fremsatt under særdeles skjerpende omstendigheter kan straffes med fengsel inntil 6 år. Den øvre strafferammen er senket til fengsel inntil 3 år, uten at dette tar sikte på noe annet enn å gjenspeile det faktisk forekommende straffenivået, jf. punkt 4.8.1 ovenfor. Departementets forslag er i tråd med Straffelovkommisjonens skisse til § 26-9, jf. delutredningen side 342.

Som kommisjonen har departementet tatt utgangspunkt i straffeloven 1902 § 232 tredje ledd ved oppregningen av hvilke forhold det særlig skal legges vekt på ved grovhetsvurderingen. Etter § 232 skal det blant annet legges vekt på om trusselen var rasistisk motivert. Etter departementets syn burde også det at trusselen er motivert av at fornærmede hører til en av de øvrige gruppene som er nevnt i straffeloven 2005 § 185 om hatefulle ytringer tale for at lovbruddet er grovt. Disse gruppene er derfor medtatt i bestemmelsen.

Opplistingen i straffebudet er ikke uttømmende. Ved grovhetsvurderingen må det foruten omstendighetene omkring selve fremsettelsen, også ses hen til etterfølgende forhold. I Rt. 2005 side 1067 ble det for eksempel lagt vekt på at gjerningspersonen dagen etter å ha truet en restaurantansatt, vendte tilbake til restauranten og gikk løs på inventaret med et balltre. Dette var egnet til å forsterke trusselens virkninger fra dagen før.

Til § 265 Særskilt vern for enkelte yrkesgrupper

Bestemmelsen viderefører vernet etter straffeloven 1902 § 128 og § 326, for særskilt utsatte yrkesgrupper som ikke faller inn under straffeloven 2005 § 155. Om bakgrunnen for forslaget vises det til punkt 5.9 ovenfor.

Første ledd oppstiller straffansvar for trusler. Truslene må søke å påvirke yrkesutøvelsen til en av

yrkesgruppene bestemmelsen verner. Dette innebærer en videreføring av det objektive gjerningsinnholdet i straffeloven 1902 § 128. «Trusler» må forstås på samme måte som i § 263. I motsetning til etter denne bestemmelsen kreves det ikke at det er straffbar atferd det trues med, og trusselen behøver heller ikke være egnet til å fremkalle alvorlig frykt. At det er straffbart å «søke å påvirke» yrkesutøvelsen til de aktuelle yrkesgruppene, medfører at lovbruddet er fullbyrdet allerede når forsøksgrensen er passert.

Annet ledd fastslår hvilke yrkesgrupper som er vernet av straffebudet.

Bokstav a omfatter helsepersonell som yter medisinsk begrunner helsehjelp. «Helsepersonell» er definert i helsepersonelloven § 3 jf. oppregningen over hvilke grupper som har autorisasjon etter § 48. En begrensning ligger i at helsepersonellet må yte «medisinsk begrunnet helsehjelp», jf. merknadene til den tilsvarende bestemmelsen i § 286. I tvilstilfeller bør det legges vekt på om formålet med straffebudet tilsier at den aktuelle yrkesgruppen har behov for et særskilt vern i de situasjonene den konkrete saken dreier seg om.

Bokstav b omhandler personer som forestår allment tilgjengelig persontransport. At transporten må være «allment tilgjengelig» innebærer at yrkesutøveren gjennom sitt arbeid har kontakt med en ubestemt krets av personer. I dette ligger at yrkesutøveren ikke fritt kan gardere seg mot å komme i kontakt med enkeltpersoner. Enhver kan for eksempel ta seg ombord i en trikk eller en buss.

En viss utvidelse av vernet ligger også i vilkåret om at yrkesutøveren må «forestå» transporten. Dette omfatter ikke bare den som direkte styrer transportmiddelet, som bussjåføren eller togføreren, men også billettkontrollører og andre som har til oppgave å sørge for avviklingen av transporten. Derimot faller for eksempel de som arbeider i billettluken på togstasjonen utenfor. Den nærmere grensedragningen vil bero på en skjønnsmessig helhetsvurdering, der nærheten til selve gjennomføringen av transportoppdraget vil være det sentrale momentet.

Bokstav c omfatter utdanningspersonell i grunnskole og videregående skole. Det er uten betydning om utdanningen drives av det private eller det offentlige. Personellet må ha «ansvaret» for undervisningen. Med dette siktes det bare til et ansvar for utføringen av undervisningen. Det kreves ikke at vedkommende har et overordnet ansvar. Av denne grunn vil for eksempel både en klasseforstander og en vikar bli omfattet. Personale som ikke har undervisningsansvar faller utenfor, for eksempel vaktmestere og administrativt personale.

Tredje ledd viderefører straffeloven 1902 § 326 nr. 1. I motsetning til gjeldende rett rammes bare den fullbyrdede overtredelse. Forsøk er ikke straffbart. Dette er i samsvar med den tilsvarende bestemmelsen for offentlige tjenestemenn i § 156, jf. Ot.prp. nr. 8 (2007–2008) side 330.

Fjerde ledd viderefører straffeloven 1902 § 326 nr. 2. I motsetning til etter gjeldende rett og § 156 annet punktum, som begge rammer skjellsord eller annen utilbørlig atferd, krever § 265 at det er tale om skjellsord eller annen «grovt krenkende ordbruk». Dette er ment å signalisere en noe høyere terskel for straff enn det som gjelder i forhold til offentlige tjenestemenn. Forulempingen må skje «under» utøvelsen av tjenesten. En utskjelling som er motivert av yrkesutøvelsen, men som fremsettes etter at denne er fullført, faller utenfor bestemmelsen.

Paragrafens første ledd kan som etter gjeldende rett anvendes i konkurrens med bestemmelsene i §§ 263 og 264 om alminnelige og grove trusler. Overtredelser av tredje ledd konsumeres av § 285 om vold mot særlig utsatte grupper, dersom hindringshandlingen også innebærer en overtredelse av dette straffebudet. En forulemping etter fjerde ledd som også inneholder trusler konsumeres av straffebudets første ledd.

Skyldkravet er forsett, jf. § 22. Medvirkning er straffbar, jf. § 15. Forsøk på overtredelse av første ledd er straffbart, jf. § 16. På grunn av strafferammen er derimot forsøk på overtredelse av tredje og fjerde ledd ikke straffbare.

Til § 266 Hensynsløs atferd

Straffebudet viderefører straffeloven 1902 § 390 a, og er i tråd med Straffelovkommisjonens skisse til § 26-10, jf. delutredningen side 342. Bestemmelsen viderefører gjeldende rett, med ett unntak: På grunn av regelen i straffeloven 2005 § 16 første ledd, er forsøk på overtredelse av forbudet mot hensynsløs atferd nå straffbart.

Skyldkravet er forsett, jf. straffeloven 2005 § 22. Medvirkning er straffbar, jf. § 15.

Til § 267 Krenkelse av privatlivets fred

Bestemmelsen viderefører straffeloven 1902 § 390, samt straffeloven 1902 § 250 og straffeloven 1902 § 254. Dette er i tråd med Straffelovkommisjonens forslag, jf. delutredningen side 321. Derimot har departementet ikke funnet grunn til å videreføre straffeloven 1902 § 249 nr. 2 gjennom denne bestemmelsen. Sanne ærekrenkelser kan imidlertid etter forholdene rammes av § 270 om andre forpliktelser

ved utgivelse av trykt skrift. Strafferammen er hevet i forhold til gjeldende rett og kommisjonens forslag.

Første ledd viderefører forbudet mot å krenke privatlivets fred uten materielle endringer. Presiseringen om at meddelelsen må gjelde «personlige eller huslige forhold» er sløyfet som overflødig, uten at dette innebærer realitetsendringer.

Meddelelsen må ha skjedd «offentlig», jf. § 10. Paragraf 10 nr. 2 medfører en viss utvidelse av hva som skal anses som offentlige meddelelser sammenlignet med straffeloven 1902 § 7 nr. 2. Det vil nå være tilstrekkelig at meddelelsen ble fremsatt på en slik måte at den var *egnet til* å nå et større antall personer, uavhengig av om dette faktisk skjedde.

Uttrykket «krenker» innebærer som etter gjeldende rett et krav om at meddelelsen må være rettsstridig, noe som først og fremst beror på om en straffsanksjonering ville innebære en krenkelse av EMK art. 10 eller Grunnloven § 100. Hensynet til ytringsfriheten må her veies mot den enkeltes rett til personvern, som er beskyttet av EMK art. 8. Rettspraksis knyttet til § 390 vil fortsatt være av betydning når denne avveiningen skal foretas. Rettsstridsvilkåret må praktiseres i tråd med eventuelle endringer i EMDs avveining av personvernet og ytringsfriheten.

Bestemmelsen kan etter omstendighetene også få anvendelse på foreldre som legger ut personlige opplysinger om sine barn på internett, for eksempel foranlediget av en barnevernssak.

Strafferammen er bøter eller fengsel inntil 1 år. Den øvre strafferammen er høynet fra fengsel inntil 3 måneder.

I motsetning til etter gjeldende rett er både medvirkning og forsøk straffbart, jf. § 15 og § 16. Annet ledd innebærer imidlertid en begrensning i medvirkningsansvarets utstrekning.

Annet ledd viderefører straffeloven 1902 § 254, og statuerer straffrihet for visse medvirkere som bare har ytt teknisk bistand eller hjelp til distribusjon. Unntaket gjelder for blader eller tidsskrifter produsert i riket, og for kringkastingssendinger. Sistnevnte behøver som etter gjeldende rett ikke å være produsert i riket.

Tredje ledd viderefører § 250 om provokasjon og retorsjon uten materielle endringer. Foreligger provokasjon og retorsjon, har retten en skjønnsmessig adgang til å la straffen bortfalle. Tiltalte har dog intet krav på å bli frifunnet.

Til § 268 Uberettiget adgang eller opphold

Bestemmelsen er ny i straffeloven 2005, og bygger på Straffelovkommisjonens skisse til § 26-11, jf. delutredningen side 342. Straffebudet viderefører i hovedsak straffeloven 1902 § 147, § 301 og § 355, men medfører på enkelte punkter en viss utvidelse av straffansvaret.

Første ledd rammer den uberettiget skaffer seg adgang til et hus eller annet sted som ikke er fritt tilgjengelig, eller som uberettiget forblir på et slikt sted. Bestemmelsen bygger på straffeloven 1902 § 147, § 301 og § 355 første ledd.

«Hus eller annet ... sted» omfatter ethvert område som er underlagt noens eiendomsrett. Stedet kan være i så vel offentlig som privat eie, og det er uten betydning hva stedet benyttes til, for eksempel om det er et oppholdssted for private eller en næringseiendom. Uttrykket «sted» omfatter imidlertid ikke områder av svært beskjeden størrelse, for eksempel pengeskap, kister, kommoder og lignende. På dette punkt favner § 268 kortere enn straffeloven 1902, hvor § 145 første ledd annet straffalternativ setter straff for den som baner seg adgang til slike steder.

Stedet må ikke være «fritt tilgjengelig». Hus, fartøy, jernbanevogner, motorvogner, luftfartøy eller rom i slike er ut fra sin art ikke fritt tilgjengelige. Ut over dette må det bero på en konkret tolking hvorvidt det aktuelle stedet kan sies å falle inn under bestemmelsen. Områder som er atskilt fra omverden ved hjelp av en mur, en hekk eller lignende er som utgangspunkt heller ikke fritt tilgjengelige, forutsatt at stengselet er lovlig. Om et slikt område skal anses fritt tilgjengelig dersom en port eller grind står åpen, må bero på omstendighetene. Det kreves ikke at porten eller lignende er låst.

Å «skaffe seg adgang» innebærer å ta seg inn på stedet. Det kreves ikke at det er benyttet makt, at en lås er beskadiget, eller lignende. Slike forhold vil imidlertid kunne trekkes inn som skjerpende forhold ved straffutmålingen.

Det er også straffbart å «uberettiget forbli» på et sted som omfattes av første ledd. I motsetning til straffeloven 1902 § 355 kreves det ikke at gjerningspersonen er pålagt å fjerne seg fra stedet. I en del tilfeller kan det imidlertid være et pålegg om å forlate stedet som bringer berettigelsen av et opphold til opphør, for eksempel når middagsverten ber gjestene om å forlate hjemmet hans fordi det begynner å bli sent. Straffalternativet har selvstendig betydning i de tilfellene hvor gjerningspersonen var berettiget til å skaffe seg adgang, men ikke berettiget til å forbli. Enhver kan for eksempel fritt bevege seg rundt i en dagligvarebutikk under åpningstiden, men den som gjemmer seg og forblir til etter stengetid, kan straffes etter § 268.

Adgangen må være «uberettiget». En berettigelse kan følge av privatrettslige regler, for eksempel

samtykke fra rette eier, eller offentligrettslige regler, for eksempel nødrett eller utøvelse av offentlig myndighet. Skigåeren som må bryte seg inn i en fjellhytte for å slippe unna snøstormen eller politimannen som tar seg inn i en mistenkts bopel for å utføre en lovlig ransaking, kan således ikke straffes for uberettiget adgang eller opphold. I helt ekstraordinære tilfeller kan en berettigelse også tenkes å følge av at gjerningspersonen har utøvd lovlig selvtekt. Dommen inntatt i Rt. 1989 side 64, hvor en anførsel om lovlig selvtekt ikke medførte straffrihet etter straffeloven 1902 § 355, vil være av interesse også når grensene for lovlig selvtekt skal trekkes i forhold til straffeloven 2005 § 268.

Skyldkravet er forsett, jf. § 22. Medvirkning og forsøk er straffbart, jf. § 15 og § 16.

Straffen er bot eller fengsel inntil 2 år. Endringen tar ikke sikte på å endre straffenivået for denne typen lovbrudd. Straffutmålingspraksis etter straffeloven 1902 § 147 og § 355 første ledd vil således fortsatt være av betydning.

Annet ledd rammer den som tross oppfordring unnlater å forlate fremmed grunn. Bestemmelsen viderefører straffeloven 1902 § 355 annet ledd.

«Fremmed grunn» må avgrenses mot «sted som ikke er fritt tilgjengelig». Det vises til drøftelsen av sistnevnte uttrykk ovenfor i punkt 5.12.4.2. Annet ledd vil, som straffeloven 1902 § 355 annet ledd, typisk være anvendelig der noen oppholder seg i en annens skog eller utmark.

Et vilkår for straff er at gjerningspersonen oppholder seg på fremmed grunn. Som etter gjeldende rett innebærer dette at ikke enhver flyktig tilstedeværelse på en annens eiendom rammes av straffebudet. Det må kreves at oppholdet er av en viss varighet. Gjerningspersonen må dessuten trosse en oppfordring om å forlate stedet. «Oppfordring» skal forstås likt som «tilhold» i straffeloven 1902 § 355. Det må således kreves at pålegget om å fjerne seg er konkret og utvetydig, jf. Rt. 1976 side 897. Ettersom pålegget må være «konkret», må det være avgitt ved anledningen og rette seg mot gjerningspersonen. Det er således ikke straffbart å oppholde seg på fremmed grunn der det er satt opp et adgang forbudt-skilt eller lignende.

Den som avgir pålegget må være berettiget til å bestemme over hvem som kan oppholde seg på stedet. En slik rett kan følge av privatrettslige regler. Den som har eiendomsretten til et sted, har klart nok slik myndighet. Men også den som rette eier har gitt slik myndighet til vil kunne avgi et bindende pålegg. Bemyndigelsen behøver ikke være gjort uttrykkelig. Den som for eksempel leier inn et vaktselskap for å drive oppsyn med næringseiendommen sin, må kunne sies å ha bemyndiget vekterne til å vise bort uvedkommende fra stedet. Også politiet er berettiget til å vise noen bort fra fremmed grunn i samsvar med politilovens regler.

Gjerningspersonen må være «uberettiget» til å forbli på stedet. Ferdsel og opphold i samsvar med allemannsretten, jf. friluftsloven 28. juli 1957 nr. 16, rammes derfor ikke av bestemmelsen, men en overskridelse av allemannsretten kan gjøre det. De begrensninger i straffansvaret som er nevnt i forbindelse med første ledd vil gjelde også her. her, selv om ikke alle fremstår som like praktiske, for eksempel nødrett.

Skyldkravet er forsett, jf. § 22. Ettersom strafferammen kun er bot, er forsøk ikke straffbart, jf. § 16 første ledd. I motsetning til etter gjeldende rett er medvirkning straffbart, jf. § 15.

Til § 269 Redaktørens ansvar for innholdet i trykt skrift eller kringkastingssending

Bestemmelsen viderefører straffeloven 1902 § 431 og § 436. Dette er i tråd med Straffelovkommisjonens forslag, jf. delutredningen side 307. Straffeloven 1902 § 431 tredje ledd, som utvider kretsen av ansvarssubjekter der offentliggjøringen skjer gjennom en kringkastingssending, ble utformet i en tid da NRK hadde en monopolsituasjon, og er ikke videreført.

Første ledd første punktum slår fast at den ansvarlige etter straffebudet er «den som treffer avgjørelse om innholdet». Personer som omfattes av bestemmelsen er ansvarlige for innhold som er straffbart i henhold til enhver annen straffebestemmelse.

Annet ledd fastsetter strafferammen. I straffeloven 1902 § 431 var den øvre strafferammen fengsel inntil 3 måneder, og inntil 6 måneder der det forelå særdeles skjerpende omstendigheter. I straffeloven 2005 er fengsel inntil 6 måneder den laveste strafferammen der det åpnes for fengselsstraff, jf. Ot.prp. nr. 8 (2007–2008) side 23. Den øvre strafferammen er derfor noe hevet i forhold til gjeldende rett. Som etter dagens bestemmelse kan straffen ikke overstige den straff som ville ha blitt idømt etter det straffebud som ville ha kommet til anvendelse om den ansvarlige hadde kjent til innholdet.

Tredje ledd er i realiteten en regulering av skyldkravet. Den ansvarlige er straffri dersom han godtgjør at det ikke kan legges ham noe til last ved kontrollen av innholdet eller kontrollen med hans underordnede. At det ikke kan «legges ham noe til last» gir i utgangspunktet anvisning på en streng aktsomhetsvurdering. Det er den ansvarlige som må godtgjøre at det ikke kan legges vedkommende noe til last. I dette ligger at det er denne som har

bevisbyrden for at han ikke kan bebreides for manglende kontroll.

Fjerde ledd slår fast at medvirkning ikke er straffbar, hvilket viderefører gjeldende rett. Ettersom den øvre strafferammen er under fengsel inntil 1 år, er heller ikke forsøk straffbart, jf. § 16.

Til § 270 Andre forpliktelser ved utgivelse av trykt skrift

Bestemmelsen viderefører med visse endringer straffeloven 1902 §§ 428, 429 og 430. Straffelovkommisjonen foreslo å oppheve disse bestemmelsene, jf. delutredningen side 426 – 427.

Første ledd viderefører § 428. Bestemmelsen rammer den som står for trykkingen av et skrift. Foretaksstraff overfor trykkeriet kan også komme på tale, jf. §§ 27 og 28.

Annet ledd viderefører § 429. Bestemmelsen rammer forleggeren og redaktøren av et trykt skrift dersom ingen eller feil person er oppgitt som redaktør. Dersom den som feilaktig er oppgitt har samtykket i dette, kan også han straffes. Straffen er redusert til bot for samtlige overtredelser av bestemmelsen.

Tredje ledd viderefører § 430 om plikt til å trykke imøtegåelser. Kravet om at imøtegåelsen foruten å være plassert på et like iøynefallende sted også må medtas på en slik måte som god presseskikk tilsier, er sløyfet som overflødig. Ellers videreføres gjeldende rett.

Fjerde ledd definerer begrepet «redaktør», og bygger på straffeloven 1902 § 436.

Femte ledd slår fast at medvirkning, som etter gjeldende rett, ikke er straffbar. Forsøk er heller ikke straffbart, jf. § 16.

16.6 Til kapittel 25 om voldslovbrudd

Til § 271 Kroppskrenkelse

Første ledd setter straff for krenkelse av en annens kropp, enten i form av vold eller annen fysisk krenkelse. Bestemmelsen svarer til Straffelovkommisjonens skisse til § 27-1, se delutredning VII side 346. Om bakgrunnen for bestemmelsen vises det til punkt 6.3.4. Bestemmelsen viderefører straffeloven 1902 § 228 første ledd. Til tross for terminologiske og strukturelle endringer, tilsiktes ingen realitetsendringer i gjerningsbeskrivelsen.

Det beror på en konkret vurdering om maktanvendelsen anses som vold, hvor blant annet maktanvendelsens styrke og dens krenkende karakter står sentralt. Typiske eksempler på vold er å slå, sparke og skalle. Også maktanvendelse i form av kroppslig avstraffelse av barn, ved for eksempel klaps eller knips, er å anse som kroppskrenkelse, jf. til illustrasjon Rt. 2005 side 1567. Det vises til punkt 6.3.4.2 for departementets omtale av denne avgjørelsen. Det er ingen tvil om at barn nyter det samme vern mot fysisk integritetskrenkelse som voksne, hvilket betyr at all form for fysisk maktanvendelse som har karakter av avstraffelse omfattes av gjerningsbeskrivelsen. Straffansvaret må i utgangspunktet avgrenses i overensstemmelse med forbudet i barneloven § 30 tredje ledd om å utsette barn for vold. Straffansvaret for kroppskrenkelse må imidlertid avgrenses mot maktanvendelse i beskyttelses- eller omsorgsøyemed. Med dette siktes det til for eksempel å bestemt føre barnets hånd bort fra et brennende lys eller å bære et motvillig barn med seg ut av et butikklokale. Det må være klart at man i tilfeller som disse ikke har å gjøre med en kroppskrenkelse det settes straff for i § 271. Det må altså skilles mellom handlinger som består i å gripe inn og verne eller beskytte barnet eller andre personer eller gjenstander, og handlinger som har karakter av umiddelbar eller etterfølgende fysisk avstraffelse av barnet.

For overtredelse av første ledd kreves det ikke at handlingen volder smerte eller skade på kroppen. Om så er tilfellet, kan det bli spørsmål om forholdet skal vurderes etter § 272, hvis følgene ikke omfattes av forsettet, jf. straffeloven 2005 § 24, eller 273 dersom følgene omfattes av forsettet, § 22. Grensedragningen mot § 273 om kroppsskade beror på en konkret vurdering, der skadens art, varighet og omfang må tas i betraktning, jf. til illustrasjon Rt. 2006 side 970.

Skyldkravet er forsett, jf. straffeloven 2005 § 22. Medvirkning og forsøk er straffbart, jf. §§ 15 og 16.

Straffen er bot eller fengsel inntil 1 år. Det vises til punkt 6.3.4.3 om bakgrunnen for hevingen av den øvre strafferammen til 1 år, og for øvrig til punkt 6.3.4.3 om bakgrunnen for departementets forslag til skjerpet straff for voldslovbrudd. Det foreslås ingen endring i den tradisjon og praksis som er etablert om reaksjonens art og omfang, med mindre kroppskrenkelsen befinner seg i grenseområdet mot kroppsskade, jf. punkt 6.3.1. For de sistnevnte legges det opp til skjerpet straff, jf. punkt 6.3.4.3. Den voldsutøvelse det her siktes til, kan illustreres med saksforholdet i Rt. 2006 side 970. Avgjørelsen gjelder et ganske typisk tilfelle av gatevold utøvd i alkoholpåvirket tilstand i det offentlige rom. Voldshandlingen fant sted utenfor en pub ved at fornærmede ble påført flere knyttneveslag og spark. Volden førte til at fornærmede fikk åtte blåmerker, seks i hodet og to i brystet, og dessuten en

viss hevelse og smerter i venstre kjeveledd. Han ble sykmeldt i noe under to uker i første omgang, og deretter i ytterligere fem dager. Det ble ikke påvist bruddskader, og han ble ikke påført noen varige mén som følge av handlingene. Straffen ble 75 dager ubetinget fengsel. Departementet mener straffen for tilsvarende handlinger i utgangspunktet ikke bør settes under 90 dager ubetinget fengsel.

Annet ledd gir adgang til å innrømme straffritak på grunn av retorsjon og provokasjon. Bestemmelsen svarer til Straffelovkommisjonens skisse § 27-1. Det vises til punkt 6.2.4.1 om bakgrunnen for bestemmelsen. Annet ledd er gitt en annen utforming som vil bringe bestemmelsen i overensstemmelse med etablert forståelse av adgangen til å innrømme straffritak på grunnlag av retorsjon og provokasjon. Bokstav a regulerer retorsjon, altså straffritak for en kroppskrenkelse når den er gjengjeldt med en kroppskrenkelse eller kroppsskade, mens bokstav b regulerer straffritak på grunn av provokasjon. Straffritak etter sistnevnte alternativ kan innrømmes dersom en kroppskrenkelse, kroppsskade eller særlig provoserende ytring foranlediger kroppskrenkelse. Innholdet i bokstav a og b viderefører i det alt vesentlige straffeloven 1902 § 228 tredje ledd uten realitetsendringer. Den eneste endringen knytter seg til straffritak på grunn av provoserende verbale utsagn. I straffeloven 1902 § 228 tredje ledd åpnes det for straffritak på grunn av en forutgående ærekrenkelse. Departementet foreslår i proposisjonen her avkriminalisering av ærekrenkelser, men begrunnelsen for å kunne innrømme straffritak for kroppskrenkelse etter forutgående ærekrenkelse mener departementet fortsatt gjør seg gjeldende, jf. punkt 6.3.4.1. Kjernen i alternativet en «særlig provoserende ytring» viderefører det som tidligere var ansett som en rettsstridig og straffbar krenkelse av en annens ærefølelse eller omdømme, da vurdert i lys av Grunnloven § 100 og EMK artikkel 10 om vern av ytringsfrihet, og slik den er tolket av EMD.

Til § 272 Grov kroppskrenkelse

Første ledd regulerer når en overtredelse av § 271 (kroppskrenkelse) er grov. Bestemmelsens svarer til Straffelovkommisjonens skisse § 27-2, se delutredning VII side 346-347. Om bakgrunnen for bestemmelsen vises det til punkt 6.2.3.2. Det beror på en konkret vurdering om kroppskrenkelsen er grov, og de oppregnede momentene er ikke uttømmende. Første ledd samler og viderefører momentene i straffeloven 1902 §§ 228 annet ledd og 232 i det vesentlige uten realitetsendringer. *Bokstav a* er imidlertid gitt en annen utforming og et mer presist innhold enn tilsvarende alternativ i straffeloven 1902 § 232 om «uprovosert» vold. Endringen er i hovedsak begrunnet i ønsket om å gjøre det tydeligere hvilke tilfeller av uprovosert voldsutøvelse som er mer alvorlig, og som således bør pådømmes etter § 272 om grov kroppskrenkelse. Bakgrunnen for denne presiseringen er at det i rettspraksis kan spores en viss tilbakeholdenhet og tilfeldighet med tanke på om forholdet har blitt subsumert under en strengere strafferamme jf, straffeloven 1902 § 228 annet ledd, jf. § 232, til tross for at det har vært anledning til det. Se til illustrasjon Rt. 1992 side 203 hvor det uttales at det ikke forelå noen form for provokasjon, men § 232 likevel ikke ble gitt anvendelse. Endringen er derfor ment å tydeliggjøre at den mest alvorlige form for uprovosert voldsutøvelse, den hvor det ikke foreligger noen foranledning for voldshandlingen, og voldshandlingen har karakter av overfall, skal anses mer alvorlig og således pådømmes innenfor en strengere strafferamme. I kjerneområdet for hva det siktes til i bokstav a, finner man for eksempel de tilfellene hvor en tilfeldig fornærmet blir angrepet i det han skal passere gjerningsmannen, jf. til illustrasjon saksforholdet i Rt. 2007 side 1465. Det beror imidlertid på en konkret vurdering om vilkårene i bokstav a er oppfylt, hvor det blant annet må legges vekt på i hvilken grad det var grunn til å forvente gjerningspersonens atferd, herunder om det er et sterkt misforhold mellom eventuelle foranledigende omstendigheter og voldsutøvelsen.

Bokstav b til d viderefører gjeldende rett.

Bokstav e er gitt en annen utforming enn tilsvarende alternativ i straffeloven 1902 § 232, hvor det fremgår at det bare skal legges vekt på om voldslovbruddet er rasistisk motivert. Selv om straffeloven 1902 § 232 kan få anvendelse også når andre egenskaper ved fornærmede har motivert voldslovbruddet, blir dette helt klart for § 272 ved at det i bokstav e er vist til de samme momentene som i straffeloven 2005 § 185 annet ledd bokstav a til d. Det betyr at det blant annet skal legges vekt på om kroppskrenkelsen er motivert av fornærmedes hudfarge eller nasjonale eller etniske opprinnelse, religion eller livssyn, homofile orientering eller nedsatte funksjonsevne. Det vises til Ot.prp. nr. 8 (2007–2008) side 343 for merknader til straffeloven 2005 § 185 annet ledd bokstav a til d.

Skyldkravet i § 272 er sammensatt ved at lovbryteren må ha utvist uaktsomhet med hensyn til følgene av handlingen (sterk smerte, betydelig skade eller død), jf. straffeloven 2005 § 24, jf. Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) side 118–120, og forsett med hensyn til momentene oppregnet i bokstav a til e, jf. § 22.

Straffen er fengsel inntil 6 år. Det vises til punkt

6.3.4.3 om bakgrunnen for å heve den øvre strafferammen til 6 år. Straffenivået for grove kroppskrenkelser er skjerpet de siste 20 årene, men departementet legger opp til en ytterligere skjerping jf. 1.4.1, fortrinnsvis for den form for vold som man finner i saksforholdet i Rt. 1996 side 50. Saken gjaldt et tilfelle av uprovosert gatevold hvor fornærmede, som var en tilfeldig forbipasserende, ble stoppet og utsatt for krenkende og slibrige ord. Det oppsto håndgemeng og sterk ordbruk, og det hele endte med at fornærmede ble slått og sparket og forlatt liggende på fortauet. Retten la til grunn at volden hadde karakter av mishandling. Sparkene som fornærmede ble tildelt mot hodet, medførte betydelig smerte. Høyesteretts flertall satte straffen til ubetinget fengsel i 120 dager, og uttalte at dette «bør være et minimum i et tilfelle som dette», altså et tilfelle av «uprovosert gatevold utøvet av tre berusede personer i fellesskap». Etter departementets oppfatning bør straffen for tilsvarende voldsutøvelse ikke settes under 5 måneder ubetinget fengsel. For grove kroppskrenkelser som i dag straffes i området 30 til 45 dager, bør straffen ikke settes under 60 dager ubetinget fengsel.

Annet ledd viderefører straffeloven 1902 § 228 tredje ledd om at den grove kroppskrenkelsen kan gjøres straffri på grunn av provokasjon eller retorsjon. Det vises til merknadene til forslaget § 271 annet ledd.

Til § 273 Kroppsskade

Bestemmelsen setter straff for å påføre noen en kroppsskade, å gjøre noen fysisk maktesløs eller fremkalle bevisstløshet eller lignende tilstand hos en annen, og viderefører således straffeloven 1902 § 229 første straffalternativ. Bestemmelsen svarer til Straffelovkommisjonens skisse til § 27-5, se delutredning VII side 347, og om bakgrunnen for bestemmelsen vises det til punkt 6.4.4. Til tross for terminologiske og strukturelle endringer, tilsiktes ingen realitetsendringer i gjerningsbeskrivelsen.

Det beror på en konkret vurdering hva som anses som en skade, hvor blant annet skadens varighet og omfang vil være sentrale momenter. Krav til en viss innvirkning på kroppens anatomiske eller fysiologiske tilstand gjør at for eksempel småsår og blåmerker ikke anses som en kroppsskade.

Alternativet om å gjøre noen fysisk maktesløs retter seg primært mot de tilfellene hvor maktesløsheten er et resultat av en viss anatomisk eller fysiologisk innvirkning på kroppen, ved for eksempel at man ved et medisinsk preparat lammer kroppens muskulatur uten at fornærmede mister bevisstheten. Alternativet om å gjøre noen «fysisk maktesløs» omfatter etter sin ordlyd for eksempel ta fra en person krykker han er helt avhengig av. Men hvor maktesløsheten ikke fremkalles ved en viss innvirkning på kroppens anatomiske eller fysiologiske tilstand, er ikke gjerningsmannen omfattet av straffansvaret i § 273. Handlinger som dette kan det imidlertid være aktuelt å pådømme som frihetsberøvelse eller hensettelse i hjelpeløs tilstand.

Medvirkning er straffbar, jf. straffeloven 2005 § 15. Tilsvarende gjelder for forsøk, jf. § 16. Skyldkravet er forsett, jf. § 22.

Straffen er fengsel inntil 6 år. Det vises til punkt 6.3.4.3 om bakgrunnen for å heve den øvre strafferammen til 6 år. Straffenivået for en typisk overtredelse av straffeloven 1902 § 229 første straffalternativ, for eksempel i form av knyttneveslag i ansiktet, ligger i området 90 til 120 dager ubetinget fengsel, jf. Rt. 2004 side 1016. Saksforholdet i denne saken var at en person, utenfor en pub, hadde tildelt en person han mente hadde «bølla» med ham tidligere på kvelden (men som viste seg å ikke være rett vedkommende) et knyttneveslag i ansiktet med den følge at fornærmede fikk slått ut to tenner. I tråd med departementets ønske om skjerpet straff for grov vold, jf. punkt 6.3.4.3, bør straffen for tilsvarende overtredelser som tidligere har blitt straffet med fengsel i området 90 til 120 dager, ikke settes under 5 måneder ubetinget fengsel.

Til § 274 Grov kroppsskade

Første ledd angir når en overtredelse av § 273 (kroppsskade) er grov, og viderefører straffeloven § 229 annet og tredje straffalternativ og § 232. Bestemmelsen svarer til Straffelovkommisjonens skisse § 27-4 første ledd, se delutredning VII side 347-348, og om bakgrunnen for bestemmelsen vises det til punkt 6.2.3.2 og 6.4.4. De oppregnede momentene er ikke uttømmende, og til tross for enkelte terminologiske endringer, tilsiktes i det vesentlige ingen realitetsendringer.

Et absolutt krav om at arbeidsudyktigheten må ha vart i to uker videreføres imidlertid ikke, men to uker vil fortsatt være retningsgivende for hva det siktes til med «av noe varighet». Bakgrunnen for at det ikke videreføres et absolutt krav om arbeidsudyktighet i to uker, er at arbeidsudyktighetens varighet kan være noe tilfeldig og ha varierende konsekvenser for fornærmede. Formuleringen «av noen varighet» gir anvisning på at det må foretas en konkret skjønnsmessig vurdering av om arbeidsudyktigheten er av en slik karakter at den bør føre til at kroppsskaden subsumeres under § 274. Til tross for at arbeidsudyktighet i to uker bør være retningsgivende for denne vurderingen, vil arbeids-

udyktighet i både kortere og lengre tid enn to uker i det enkelte tilfellet kunne begrunne at kroppsskaden anses å være grov, avhengig av hvilke andre skjerpende omstendigheter som måtte foreligge i saken. For øvrig vises det til merknadene til § 272 om momentene i bokstav a til e.

Skyldkravet i § 274 er sammensatt ved at lovbryteren må ha utvist uaktsomhet med hensyn til følgene av handlingen (uhelbredelig lyte eller skade, sykdom eller arbeidsudyktighet eller sterk smerte, betydelig skade eller død), jf. straffeloven 2005 § 24, jf. Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) side 118-120, og forsett med hensyn til momentene oppregnet i bokstav a til e, jf. § 22.

Den øvre strafferammen er fengsel inntil 10 år. Det vises til punkt 6.3.4.3 om bakgrunnen for å heve den øvre strafferammen. Når det gjelder straffenivået for grov kroppsskade, som vil bli pådømt etter § 274 første ledd, lar det seg vanskelig si noe sikkert om dette som følge av at bestemmelsen setter straff for en rekke ulike forøvelsesmåter og skadevirkninger. Departementet har derfor valgt å angi straffskjerping ved tre typetilfeller av voldslovbrudd – i det nede, midtre og øvre sjikt av forhold som nevnt i første ledd.

Det nedre sjiktet kan illustreres med saksforholdet i Rt. 2007 side 1052. Domfelte hadde slått fornærmede i ansiktet med knyttet hånd slik at fornærmede fikk brudd i nesen, ansiktsskjelettet og påført hjernerystelse. Voldsutøvelsen var imidlertid foranlediget av at fornærmede hadde grepet domfelte i skrittet og klemt til. På grunn av de sistnevnte provoserende forholdene ble straffen satt til ubetinget fengsel i 30 dager, men før balletaket tatt i betraktning, uttalte Høyesterett at knyttneveslaget i den aktuelle saken normalt vil medføre ubetinget fengsel i området 90 til 120 dager. Departementet mener straffen for tilsvarende voldsutøvelse i utgangspunktet ikke bør settes under 6 måneder ubetinget fengsel.

Det midtre sjiktet av grov kroppskrenkelse som det legges opp til skjerpet straff for, illustreres med en avgjørelse fra Borgarting lagmannsrett (LB-2007-152868). Saken ble pådømt etter straffeloven 1902 § 229 tredje straffalternativ og gjaldt det lagmannsretten omtaler som helt uprovoserte voldshandlinger med betydelig skade til følge. To gutter bestemte seg ut foranledning for «å ta» fornærmede. De fulgte etter fornærmede, og uten forvarsel tildelte den ene domfelte fornærmede et hardt slag i ansiktet. Den andre domfelte sparket så fornærmede – trolig mot hodet. De domfelte forlot så fornærmede, men kom tilbake til at han hadde ropt etter dem: «Dere vet ikke hvem dere kødder med!». Fornærmede ble så angrepet på nytt, ved først å bli sparket, og mens han lå nede satte den ene domfelte over brystet hans og tildelte ham en rekke kraftige slag mot hodet. Deretter forlot de ham livløs.

Voldsutøvelsen førte til en relativt alvorlig hjerneskade, og en rekke andre somatiske og psykiske lidelser som på ulike måter har redusert fornærmedes livskvalitet. Under henvisning til de betydelige skadene, at voldsutøvelsen startet helt uprovosert og Høyesteretts uttalelser om straffenivået for overtredelse av straffeloven 1902 § 229 tredje straffalternativ i Rt. 2007 side 1465, uttalte lagmannsretten at straffen i utgangspunktet bør være ca. 3 år og 6 måneder ubetinget fengsel. For voldslovbrudd og skadefølger som her beskrevet mener departementet straffen i utgangspunktet bør være 5 år ubetinget fengsel.

Det øvre sjiktet av grov kroppsskade kan illustreres med saksforholdet i Rt. 2007 side 1465. Saken gjaldt det Høyesterett betegner som «meget alvorlige forhold», nemlig to hendelser hvor voldsutøvelsen var uprovosert og ble begått mot forsvarsløse personer. Volden var svært rå og brutal og ble begått av to i fellesskap. I tillegg kommer at skadevirkningene var store som følge av at gjerningspersonen, som på gjerningstidspunktet veide 130 kg, trampet gjentatte ganger på hodet til fornærmede. De fornærmede ble forlatt i hjelpeløs tilstand. Skadene de ble påført, har gitt dem vesentlig og varig reduksjon i livskvaliteten. Begge ble meget hardt skadet, og fikk alvorlige varige mén av volden de ble utsatt for. Den ene fornærmede fikk brudd i tinningsbenet, brudd i nesen, blødning på innsiden av skallen, redusert hørsel, øresus og ble sykmeldt i fire uker. Han sliter med senvirkninger som angst, isolerer seg, har øresus og nedsatt hørsel. Den andre fornærmede fikk slått ut en tann og slått løs flere tenner, flere kutt og sår som måtte sys, mindre hjerneblødning og en liten lungeskade. Han ble arbeidsudyktig i mer enn to uker, og sliter i ettertid med balanseproblemer og tenker og snakker sakte. Begge de fornærmede lider av søvnproblemer og nedstemthet.

Høyesterett uttaler at det er vanskelig å finne rettspraksis som er så parallell at det kan gi særlig veiledning om hva som er riktig straffenivå i en slik sak, men uttaler at straffen normalt bør ligge på ca. 6 års fengsel for den som utøvde den groveste volden og på ca. 5 og et halvt år for den andre. For tilsvarende voldsutøvelse som i denne saken, bør straffen etter departementets oppfatning normalt ligge rundt 8 år ubetinget fengsel for den groveste volden og 7 år for den andre. Annet ledd setter straff for de mest alvorlige tilfellene av grov vold, forvoldelse av betydelig skade, og viderefører såle-

des straffeloven 1902 § 231. Bestemmelsen svarer til Straffelovkommisjonens skisse § 27-4 annet ledd, se delutredning VII side 347-348, og om bakgrunnen for forslaget vises det til punkt 6.2.3.2 og 6.4.4. For at annet ledd skal komme til anvendelse, kreves det at kroppsskaden er betydelig. Det vises til straffeloven 2005 § 11 om «betydelig skade», og Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) side 409 om forståelsen av denne bestemmelsen.

Skyldkravet er forsett, jf. § 22, hvilket betyr at lovbryteren må ha bevissthet om at han forvolder betydelig skade. Den øvre strafferammen er fengsel inntil 15 år. Det vises til punkt 6.3.4.3 om bakgrunnen for å heve den øvre strafferammen. Departementet har funnet det mest hensiktsmessig å illustrere straffskjerpingen ved typetilfeller fra rettspraksis. Avgjørelsen inntatt i Rt. 1997 side 1003 gjaldt kraftig, stump ytre vold. Hendelsesforløpet startet da den fornærmede og den domfelte sto i samme kø. Da domfelte spurte om penger til bussbilletten, begynte de å krangle og fortsatte med det på bussen. Den domfelte som egentlig skulle videre med bussen, gikk av på samme holdeplass som fornærmede, og sa han nå kunne ta ham siden de nå var alene. Den fornærmede prøvde å komme seg unna, men den domfelte løp etter, nådde ham igjen og slo ham med knyttet neve i ansiktet. Den fornærmede falt, og fikk knusningsskader på venstre side av hodet, og store skader på høyre side av og inne i hodet. Det var omstridt hva som voldte disse skadene. Fornærmede ble forlatt bevisstløs på fortauet. Domfelte fant lommeboken hans, stjal kr. 6000, og løp bort. Den fornærmede var livstruende skadet, og ville antakelig ha omkommet om han ikke omgående var tatt under behandling. Konsekvensene var meget alvorlige ved at fornærmede er varig invalidisert, balanseevnen er svekket, følsomheten på høyre side nedsatt. Han har dessuten epileptiske anfall og en rekke psykiske plager. Hans intellektuelle funksjoner, aktivitetsutfoldelse og livskvalitet er betydelig redusert.

Høyesteretts flertall fant at omstendighetene i saken ikke burde karakteriseres som særdeles skjerpende, jf. straffeloven 1902 § 232, og mente straffen passende kunne settes til fengsel i 3 år og 3 måneder. Voldskriminalitet som illustrert ved denne avgjørelsen bør etter departementets syn straffes betydelig strengere. Normalt bør straffen ikke settes under 6 år ubetinget fengsel.

I det øvre sjiktet for grov kroppsskade finner man voldsutøvelse som ligger nært opp til forsettlig drap, jf. til illustrasjon Rt. 1990 side 654. Saken gjaldt et grovt tilfelle av uprovosert vold, som var rettet mot en gammel kvinne, etter at domfelte hadde brutt seg inn i hennes hjem. Den fornærmede ble funnet bevisstløs, og døde fire uker senere uten å ha gjenvunnet bevisstheten. Høyesterett satte straffen til ubetinget fengsel i 7 år. For tilsvarende grove kroppsskader som ligger nært opp til forsettlig drap, bør straffen normal ligge i området 8 til 9 år ubetinget fengsel.

Innenfor strafferammen vil de uforsettlige og forsettlige momentene som nevnt i første ledd være av betydning for straffastsettelsen etter annet ledd. For eksempel vil man dersom den forsettlige betydelige skaden fører til at fornærmede dør, fort stå overfor et tilfelle i det øvre sjikt i annet ledd.

Til § 275 Drap

Bestemmelsen setter straff for drap, og viderefører således straffeloven 1902 § 233 første og annet ledd uten realitetsendringer i gjerningsbeskrivelsen. Bestemmelsen følger ikke opp Straffelovkommisjonens skisse om to bestemmelser om henholdsvis drap og grovt drap, jf. delutredning VII side 348. Om bakgrunnen for bestemmelsen vises det til punkt 6.5.4.

Drapshandlingen må rette seg mot «en annen», altså et annet levende menneske. Drap av en gravid kvinne aktualiserer spørsmålet om det er ett eller to drap om også fosteret dør. I tråd med gjeldende praksis, vil tilfeller som dette bli bedømt som ett drap hvor blant annet fosterets død vil være et straffskjerpende moment. Dersom en gravid kvinne blir utsatt for en kroppskrenkelse eller en kroppsskade som medfører at fosteret dør, vil handlingen bli subsumert som en grov kroppskrenkelse eller en grov kroppsskade, jf. straffeloven § 11. Se Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) side 409 for merknader til denne bestemmelsen. For det tilfellet handlingen er rettet direkte mot fosteret, vil det kunne bli spørsmål om å bedømme forholdet som ulovlig svangerskapsavbrudd, jf. abortloven § 13. Se punkt 6.17 om bakgrunnen for denne bestemmelsen.

Medvirkning og forsøk er straffbart, jf. §§ 15 og 16, og skyldkravet er forsett, jf. § 22.

Minstestraffen er 8 år og den øvre strafferammen er 21 år, jf. punkt 6.5.4. Når det gjelder straffutmåling, foreslås det skjerpet straff for drap, jf. punkt 6.5.4.2. Straffen for drap begått uten at det gjør seg gjeldende særlig formildende eller skjerpende omstendigheter, ligger i dag rundt 10 år, jf. Rt. 2007 side 1253. Høyesterett uttalte i denne avgjørelsen at straffen for et drap hvor det ikke gjør seg gjeldende særlige formildende eller skjerpende omstendigheter, ligger rundt 10 år. Etter departementets syn bør straffen for «ordinære» drap ikke settes under 12 år.

For drap hvor det gjør seg gjeldende straffskjerpende omstendigheter, vil det bero på en konkret vurdering i hvilken grad straffskjerpende omstendigheter skal påvirke straffastsettelsen. Sentrale momenter i denne vurderingen vil blant annet være om drapet ble begått på en særlig graverende måte, med overlegg eller var planmessig utført, om det ble begått for å lette eller skjule et annet lovbrudd, eller ble begått for å unndra seg straff for et annet lovbrudd. Ved straffastsettelse for drap hvor det gjør seg gjeldende straffskjerpende omstendigheter, vil straffutmålingspraksis knyttet til straffeloven 1902 § 233 første og annet ledd være et utgangspunkt som må justeres oppover i samme forhold som ved straffskjerpingen for drap hvor det ikke gjør seg gjeldende særlige formildende eller skjerpende omstendigheter.

Til § 276 Samtykke fra fornærmede

Bestemmelsens første ledd regulerer virkningen av at det foreligger samtykke fra fornærmede ved overtredelser av §§ 271, 272, 273 og 274 første ledd. I slike tilfeller fritar samtykke fra fornærmede for straff. Annet ledd fastslår at ved drap med samtykke eller betydelig skade på kropp eller helse med samtykke, kan straffen for gjerningspersonen settes under minstestraffen eller til en mildere straffart. Bestemmelsen viderefører straffeloven 1902 § 235, med unntak av straffeloven 1902 § 235 annet ledd om medlidenhetsdrap, som videreføres i § 278. Bestemmelsen svarer til Straffelovkommisjonens skisse til § 27-8, se delutredning VII side 349–352. Om bakgrunnen for bestemmelsen vises det til punkt 6.6.1 og 6.6.2.1.

Etter *første ledd* fritar samtykke fra fornærmede for straff ved kroppskrenkelser (§§ 271–272) og kroppsskade (§§ 273 og 274 første ledd). Overtredelse av § 274 annet ledd – betydelig skade på kropp eller helse – omfattes ikke, slik at samtykke her ikke fritar for straff, se for øvrig annet ledd. Bestemmelsen viderefører straffeloven 1902 § 235 første ledd. Den endrer dermed eksempelvis ikke rettstilstanden med hensyn til adgangen til å foreta operative inngrep. Samtykket må foreligge i gjerningsøyeblikket, og det kan fritt tilbakekalles. Bestemmelsen oppstiller ingen formkrav til samtykket, men i spesiallovgivningen er det gjort visse unntak fra dette. Den som samtykker må forstå rekkevidden av handlingen og kunne vurdere konsekvensene. Handlingens art og omfang står derfor sentralt.

Annet ledd viderefører straffeloven 1902 § 235 annet ledd, med unntak av medlidenhetsdrap. Ved samtykke til drap gir dermed avgjørelsen i Rt. 2000 side 646 uttrykk for rettstilstanden også etter § 276 annet ledd. Det vil i slike tilfelle stadig kunne idømmes en straff under minstestraffen og straffen kan settes ned til en mildere straffart enn det som følger av § 275 om drap. Annet ledd gir for øvrig en uttømmende regulering av aktiv dødshjelp, slik at det ikke er rom for anvendelsen av nødrettsbestemmelsen i § 17 i slike tilfeller, jf. punkt 6.6.2.4.

Til § 277 Medvirkning til selvmord og til selvpåført betydelig skade på kropp og helse

Bestemmelsen rammer medvirkning til selvmord og medvirkning til selvpåført betydelig skade på kropp og helse, som likestilles strafferettslig med samtykke til andres utførelse av tilsvarende handlinger, jf. § 276 annet ledd. Straffen kan settes lavere enn minstestraffen eller til en mildere straffart i slike tilfeller. Hovedmannen – den som begår selvmord eller påfører seg selv betydelig skade på kropp eller helse – straffes ikke. Bestemmelsen er i det vesentligste en videreføring av straffeloven 1902 § 236. Det er foretatt enkelte redaksjonelle endringer. Bestemmelsen svarer til Straffelovkommisjonens skisse til § 27-9, se delutredning VII side 352–353. Om bakgrunnen for bestemmelsen vises det til punkt 6.7.

Til § 278 Medlidenhetsdrap

Bestemmelsen fastslår at dersom en person av medlidenhet dreper en person som er uhelbredelig syk, kan straffen settes lavere enn minstestraffen eller til en mildere straffart. Paragraf 278 regulerer tilfeller hvor samtykke ikke foreligger – bestemmelsen tar i hovedsak sikte på tilfeller hvor gjerningspersonen antar at den drepte ville ha samtykket dersom vedkommende var i stand til å gi uttrykk for dette. Bestemmelsen viderefører fullt ut straffeloven 1902 § 235 annet ledd om straffnedsettelse ved drap av medlidenhet på en håpløs syk person. Bestemmelsen svarer til straffelovkommisjonens skisse til § 27-10, se delutredning VII side 353–354. Om bakgrunnen for bestemmelsen vises det til punkt 6.8.

Som etter straffeloven 1902 § 235 annet ledd kreves det at drapet er skjedd av «medlidenhet». Motivet for handlingen må altså være å spare den syke for videre lidelser. Det kan tenkes å foreligge flere motiver, men hovedmotivet med handlingen må være «medlidenhet».

Vilkåret «håpløst syk» i straffeloven 1902 § 235 annet ledd er videreført med vilkåret «dødssyk, eller som av andre grunner er nær ved å dø». Dette vilkåret er noe snevrere enn «håpløst syk» i straffe-

loven 1902 § 235 annet ledd. Kjernen er at den aktuelle uhelbredelige sykdommen vil medføre døden i relativ nær fremtid. Er det ikke tale om sykdommer hvor døden er nært forestående, kommer ikke bestemmelsen til anvendelse. Eksempelvis kommer ikke bestemmelsen til anvendelse hvor det er tale om barn med sterke misdannelser, eller personer som lider av sterke sinnslidelser.

Til § 279 Forbund om å volde drap eller betydelig skade på kropp eller helse

Bestemmelsen setter straff for å inngå avtale om drap eller volde betydelig skade på kropp eller helse, og viderefører således straffeloven 1902 § 233 a uten realitetsendinger. Bestemmelsen svarer til Straffelovkommisjonens skisse til § 27-7, se side 348–349, og det vises til punkt 6.5.4. om bakgrunnen for bestemmelsen. Skyldkravet er forsett, jf. § 22, og den øvre strafferammen på 10 år videreføres.

Til § 280 Uaktsom forvoldelse av betydelig skade på kropp eller helse

Bestemmelsen setter straff for uaktsom forvoldelse av betydelig skade på en annens kropp eller helse, og er således en videreføring av straffeloven 1902 § 238 uten realitetsendringer. Bestemmelsen svarer til Straffelovkommisjonens skisse til § 27-11, se delutredning VII side 355, og om bakgrunnen for bestemmelsen vises det til 6.10.3. Om forståelsen av kravet om betydelig skade på kropp eller helse, vises det til straffeloven 2005 § 11, jf. Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) side 409. Det vises forøvrig til merknadene til § 281 om forståelsen av aktsomhetsnormen.

Til § 281 Uaktsom forvoldelse av annens død

Bestemmelsen setter straff for uaktsom forvoldelse av død, og viderefører således straffeloven 1902 § 239 uten realitetsendringer i gjerningsbeskrivelsen. Opplistingen av de konkrete forøvelsesmåtene «ved bruk av våpen» og «ved motorvogn» er imidlertid utelatt da de er uten rettslig betydning. Bestemmelsen svarer til Straffelovkommisjonens skisse til § 27-12, se delutredning VII side 355-359, og om bakgrunnen for bestemmelsen vises det til punkt 6.9.4.

Skyldkravet videreføres også ved at det er tilstrekkelig at lovbryteren har utvist vanlig uaktsomhet, jf. punkt 6.9.4.2. Det beror på en konkret vurdering om lovbryteren har handlet uaktsomt, og kravet til forsvarlig atferd vil variere innenfor de ulike livsområdene. Spesielt i trafikksaker har det vært et tilbakevendende tema hvor strengt aktsomhetskrav som skal legges til grunn, jf. punkt 6.9.4.2. I trafikksaker må det skilles mellom der man på den ene siden har å gjøre med en situasjon som krever særlig aktpågivenhet, for eksempel rygging eller passering av et gangfelt. I disse tilfellene må det gjelde en streng aktsomhetsnorm, jf. HR-2008-1665-A. I situasjoner hvor det ikke er grunn til å kreve særlig aktpågivenhet, kreves noe mer kritikkverdig atferd for å konstatere uaktsomhet. Et øyeblikks uoppmerksomhet eller feilfordeling av oppmerksomhet i forbindelse med vanlig kjøring er normalt ikke tilstrekkelig for å anse atferden som uaktsom, jf. til illustrasjon Rt. 1990 side 1021 og Rt. 1991 side 216.

Den øvre strafferammen er fengsel inntil 6 år. I enkelte situasjoner vil det kunne ramme ekstra hardt å bli dømt til straff for overtredelse av § 281. Hvor for eksempel foreldre ikke utviser tilstrekkelig grad av aktsomhet og kjører på sine barn, og hvor hensynet til straffens preventive virkninger er mindre fremtredende, kan det etter omstendighetene være grunn for påtalemyndigheten til å vurdere om forholdet skal avgjøres ved påtaleunnlatelse, jf. straffeprosessloven § 69. I tråd med synet til Justiskomiteens flertall, kan det om påtaleunnlatelse ikke er gitt, være aktuelt for domstolene å ta i bruk adgangen til straffutmålingsfrafall hvor «gjerningspersonen ved et øyeblikks uoppmerksomhet har rygget over og drept sitt barn», jf. Innst. O. nr. 72 (2004–2005) punkt 8.2.

Blant annet med bakgrunn i saksforhold som de nevnte, fremstår det som mest hensynsfullt om betegnelsen «uaktsomt drap», som ikke har noen lovmessig forankring, i domsgrunner mv. reserveres de aller groveste overtredelsene av denne bestemmelsen.

Til § 282 Mishandling i nære relasjoner

Bestemmelsen rammer ulike former for mishandling i nære relasjoner. Den viderefører straffeloven 1902 § 219 første ledd slik dette lyder etter lovendring 21. desember 2005 nr. 131, men med enkelte redaksjonelle endringer. Den eneste realitetsendringen er at den øvre strafferammen er hevet. Om bakgrunnen for bestemmelsen vises det til punkt 6.11.

Bestemmelsen rammer den som ved «trusler, tvang, frihetsberøvelse, vold eller andre krenkelser» mishandler en nærstående. Det er gjort redaksjonelle endringer her, men det er ikke tiltenkt noen realitetsendringer. Det vises for øvrig til merknadene i Ot.prp. nr. 113 (2004–2005) side 45–46.

Handlingene rammes bare av bestemmelsen dersom de er «alvorlig eller gjentatt». Dette er en videreføring av gjeldende rett, som krever at krenkelsen må ha skjedd «grovt eller gjentatt». Vilkåret «alvorlig» innebærer at også enkelttilfeller kan omfattes. For øvrig vises det til merknadene i Ot.prp. nr. 113 (2004–2005) side 45–46.

Første ledd bokstav a-e angir hvilken personkrets som beskyttes av straffebudet, se nærmere Ot.prp. nr. 113 (2004–2005) side 46.

Skyldkravet er forsett, jf. §§ 21 og 22. Medvirkning og forsøk er straffbart etter §§ 15 og 16.

Den øvre strafferammen er fengsel inntil 6 år. Strafferammen er som nevnt utvidet, se nærmere punkt 6.11. Straffenivået foreslås skjerpet betydelig på linje med skjerpingen i straffenivået for de generelle voldslovbruddene, jf. §§ 271-274. Det vises til behandlingen i punkt 6.3.4.3 og 6.4.4.2.

En avgjørelse fra Agder lagmannsrett (LA-2008-19096) gjelder et typisk tilfelle av mishandling i nære relasjoner som departementet foreslår skjerpet straff for. Domfelte hadde i denne saken i en ettårsperiode utført minst 10 voldshandlinger mot ektefellen, herunder slag mot ansiktet og tinningen med knyttet neve, kvelertak samt trusler om å drepe ektefellen, hennes familie og barna. Domfelte ble også dømt for en overtredelse av straffeloven § 1902 § 228 overfor ektefellens datter. Under henvisning til Rt. 2007 side 1537 ble domfelte dømt til ni måneders fengsel. Etter § 282 bør straffen i et lignende tilfelle ligge rundt 1 år og 6 måneders fengsel.

Til § 283 Grov mishandling i nære relasjoner

Bestemmelsen regulerer når en overtredelse av § 282 skal regnes som grov og gi grunnlag for en straff av fengsel inntil 15 år. Bestemmelsen viderefører straffeloven 1902 § 219 annet ledd slik dette lyder etter lovendring 21. desember 2005 nr. 131, men med enkelte endringer. Om bakgrunnen for bestemmelsen vises det generelt til punkt 6.11.

Den øvre strafferammen er fengsel inntil 15 år, jf. *første punktum*. Dette er en vesentlig heving av gjeldende øvre strafferamme på fengsel inntil 6 år, se punkt 6.11. Departementet legger til grunn at § 283 skal anvendes i tilfeller hvor det er tale om mishandling i nære relasjoner, og det er da nødvendig at strafferammen heves for å korrespondere med tilsvarende strafferamme for grove voldslovbrudd, jf. § 274. I praksis har straffeloven 1902 § 219 ofte blitt anvendt i konkurrens med de generelle voldslovbruddsbestemmelsene. Som det er presisert i Ot.prp. nr. 113 (2004–2005) side 46 skal bestemmelsen være den primære bestemmelsen ved mishandling i nære relasjoner, og departementet legger nå til grunn at §§ 282 og 283 ikke skal anvendes i konkurrens med §§ 271–274.

Straffenivået foreslås betydelig skjerpet, se generelt punkt 6.11. Avgjørelsen i Rt. 2007 side 1537 gjelder et typisk tilfelle av grov mishandling som departementet foreslår en skjerpet straff for. Denne saken dreide seg om fysisk og psykisk mishandling over lang tid – vel to og et halvt år – og med nærmere 100 ulike krenkelser i form av skubbing, kniping, skriking direkte inn i øret, slag, spark, begrensninger i bevegelsesfriheten og psykiske krenkelser. Det mest alvorlige fysiske overgrepet besto i at domfelte hadde tatt kvelertak på fornærmede og holdt det i flere minutter til hun besvimte. Domfelte utøvde også vold mot fornærmede mens barna var til stede. Fornærmede ble påført hørselsskade og store psykiske problemer. Straffen ble utmålt til fengsel i ett år. Etter departementets syn bør straffen i et lignende tilfelle ligge på rundt 2 års fengsel.

Også en avgjørelse fra Borgarting lagmannsrett – LB-2007-158268 – omhandler et tilfelle som departementet foreslår betydelig skjerpet straff for. I denne saken hadde domfelte i en periode på til sammen fire år truet og grovt mishandlet sin tidligere ektefelle og deres to mindreårige barn. Mishandlingen av den tidligere ektefellen besto blant annet i jevnlige slag og spark mot ansiktet og kropp, drapstrusler, trussel med kniv mv. Mishandling rettet mot barna besto blant annet i kasting av gjenstander mot dem, drapstrusler og trusler om å brenne dem. Straffen ble utmålt til fengsel i 2 år og 6 måneder. Etter departementets syn bør straffen i lignende tilfeller ligge rundt 4 års fengsel.

Avgjørelsen av om overtredelsen er grov hører prosessuelt til skyldspørsmålet. Om en overtredelse av § 282 skal anses som grov må bero på en skjønnsmessig vurdering, og det vil være en glidende overgang mellom vanlig og grov mishandling i nære relasjoner. Særlig sentralt vil det være om mishandlingen har hatt til følge (uforsettlig) betydelig skade eller død, jf. *annet punktum*. Er det påført forsettlig betydelig skade, vil den øvre strafferammen på fengsel inntil 15 år korrespondere med tilsvarende strafferamme i § 274 annet ledd.

Oppregningen i *annet punktum bokstav a-c* nevner videre momenter som det er mest nærliggende å legge vekt på i vurderingen. Momentene er imidlertid verken nødvendige eller tilstrekkelige for avgjørelse av om mishandlingen skal regnes som grov, jf. «særlig legges vekt på». *Annet punktum bokstav a* er en videreføring av straffeloven 1902 § 219 annet ledd annet punktum. I gjeldende straffelov 1902 § 219 annet ledd annet punktum er det i tillegg vist til «forhold som nevnt i § 232». Denne

bestemmelsen videreføres ikke, slik at det nå i § 283 *annet punktum bokstav b-c* er inntatt momenter som antas å være de praktisk mest viktige hentet fra straffeloven 1902 § 232. Tilsvarende momenter er også inntatt i § 274 bokstav b og c. Skyldkravet for momentene oppregnet i bokstav a til c er forsett, jf. straffeloven 2005 § 22, bortsett fra momentet om at handlingen har hatt til følge sterk smerte som krever uaktsomhet, jf. § 24.

Til § 284 Kjønnslemlestelse

Bestemmelsen rammer ulike former for kjønnslemlestelse av kvinner. Den viderefører lov 15. desember 1995 nr. 74 om forbud mot kjønnslemlestelse (kjønnslemlestelsesloven) § 1 første ledd første straffalternativ, § 1 annet ledd (rekonstruksjon) og tredje ledd (om betydningen av samtykke) samt § 2 (om avvergingsplikt), slik disse lyder etter lovendring 28. mai 2004 nr. 33. Det er foretatt enkelte redaksjonelle endringer. Den eneste realitetsendringen er at den øvre strafferammen er hevet. Om bakgrunnen for bestemmelsen vises det til punkt 6.12.

Første ledd første punktum rammer den som «utfører et inngrep i en kvinnes kjønnsorgan eller påfører det varige forandringer». Bestemmelsen viderefører fullt ut kjønnslemlestelsesloven § 1 første ledd første punktum. Den rammer alle former for kjønnslemlestelse. Dette vil kunne være fra de mest omfattende typer kjønnslemlestelser der store deler av kjønnsorganet skjæres bort og skjedeinngangen syes sammen, til inngrep hvor forhuden rundt klitoris fjernes. Slik det er presisert i Ot.prp. nr. 50 (1994–95) side 5, vil de mest omfattende inngrep utgjøre en åpenbar lemlestelse av kvinnen, ved at visse kroppsdeler skjæres bort og ved at kroppens naturlige funksjoner hindres eller ødelegges, ikke minst de seksuelle. Imidlertid vil også de mindre inngrep medføre skade, og ha til hensikt å minske muligheten for et normalt seksualliv. Skade skal her forstås på samme måte som ellers i straffeloven kapittel 25. Dette kan ha som konsekvens andre varige forandringer enn det man forbinder med direkte lemlestelse. Som nevnt i Ot.prp. nr. 50 (1994–95) side 5 vil ikke et lite stikk i klitoris omfattes av bestemmelsen. Slike mindre inngrep vil eventuelt måtte vurderes etter bestemmelsene om kroppskrenkelser i §§ 271–272 eller barneloven § 30. For øvrig vises det til merknadene i Ot.prp. nr. 50 (1994–95) side 5–6.

Etter *første ledd annet punktum* straffes rekonstruksjon av kjønnslemlestelse på samme måte. Bestemmelsen viderefører kjønnslemlestelsesloven § 1 annet ledd. Typisk vil dette være rekonstruksjon av kvinner som tidligere er omskåret og har vært gjensydd og utsatt for ny gjensying. Det vises til merknadene i Ot.prp. nr. 50 (1994–95) side 5–6.

Skyldkravet er forsett, jf. §§ 21 og 22. Medvirkning er straffbar, jf. § 15. Forsøk rammes også, jf. § 16.

Den øvre strafferammen er fengsel inntil 6 år. Om straffenivået vises det generelt til punkt 6.12.3.2. Straffenivået for vanlig kjønnslemlestelse foreslås skjerpet i tilsvarende grad som for vanlig kroppsskade (§ 273). Bestemmelsen skal ikke anvendes i konkurrens med § 273, jf. punkt 6.12.3.2.

Av *annet ledd* følger det at samtykke ikke fritar for straff. Bestemmelsen viderefører kjønnslemlestelsesloven § 1 tredje ledd. Kvinnens samtykke vil dermed ikke gi grunnlag for straffritak. Regelen representerer delvis et unntak fra reglene om virkningene av samtykke til kroppskrenkelser og kroppsskader i §§ 271–274, se § 276 om samtykke fra fornærmede.

Etter *tredje ledd* har enkelte yrkesutøvere og ansatte en avvergingsplikt – ved anmeldelse eller på annen måte. Bestemmelsen viderefører kjønnslemlestelsesloven § 2, slik denne lyder etter tilføyelsen ved lov 28. mai 2004 nr. 33. Etter *tredje ledd første punktum* gjelder avvergingsplikten for «yrkesutøvere og ansatte i barnehager, barnevernet, helse- og sosialtjenesten, skoler, skolefritidsordninger og trossamfunn». I *tredje ledd annet punktum* presiseres det at en tilsvarende avvergingsplikt gjelder for «forstandere og religiøse ledere i trossamfunn». Avvergingsplikten gjelder forhold som yrkesutøveren eller den ansatte får kjennskap til gjennom yrkesutøvelsen eller arbeidet sitt, jf. Ot.prp. nr. 21 (2003–2004) side 37. Avvergingsplikten gjelder uten hensyn til taushetsplikt, jf. *tredje ledd tredje punktum. Tredje ledd fjerde punktum* bestemmer at unnlatelsen ikke er straffbar hvis kjønnslemlestelsen ikke kommer til fullbyrdelse eller straffbart forsøk. For øvrig vises det til merknadene i Ot.prp. nr. 21 (2003–2004) side 37.

Skyldkravet er forsett, jf. §§ 21 og 22. Forsettskravet vil være oppfylt dersom yrkesutøveren faktisk har viten om at en jente står i fare for å bli kjønnslemlestet, eller at dette fremstår for vedkommende som mest sannsynlig, jf. Ot.prp. nr. 21 (2003–2004) side 37. Straffen er bot eller fengsel inntil 1 år.

Til § 285 Grov kjønnslemlestelse

Bestemmelsen regulerer når en overtredelse av § 284 skal regnes som grov og gi grunnlag for en straff av fengsel inntil 15 år. Bestemmelsen viderefører kjønnslemlestelsesloven § 1 første ledd annet og tredje straffalternativ, men slik at det nå er gitt

en øvre strafferamme på 15 år. Om bakgrunnen for bestemmelsen vises det generelt til behandlingen i punkt 6.12.

Etter *første ledd* første punktum er den øvre strafferammen som nevnt fengsel inntil 15 år. Dette er en vesentlig heving av den øvre strafferammen etter kjønnslemlestelsesloven § 1 første ledd annet og tredje handlingsalternativ som var henholdsvis fengsel inntil 6 og 8 år. Ved at den øvre strafferammen nå er hevet til fengsel inntil 15 år, korresponderer strafferammen her med den øvre strafferammen for grov kroppsskade i § 274 annet ledd. Generelt legger departementet til grunn at straffenivået skal heves på linje med straffenivået for kroppsskader, men slik at grov kjønnslemlestelse skal straffes noe strengere enn tilsvarende grov kroppsskade, jf. punkt 6.12.3. Departementet legger til grunn at § 285 ikke skal anvendes i konkurrens med § 274.

Avgjørelsen av om overtredelsen er grov hører prosessuelt til skyldspørsmålet. Om en overtredelse av § 284 skal regnes som grov må bero på en skjønnsmessig vurdering, og oppregningen i § 285 *første ledd annet punktum* nevner momenter som det er mest nærliggende å legge vekt på i vurderingen. Momentene er imidlertid verken nødvendige eller tilstrekkelig for avgjørelsen av om overtredelsen skal regnes som grov, jf. «særlig legges vekt på».

Første ledd annet punktum bokstav a viderefører kjønnslemlestelsesloven § 1 første ledd annet punktum annet straffalternativ, «sykdom eller arbeidsudyktighet som varer over 2 uker», og skal forstås på samme måte som i § 274 annet ledd.

Første ledd annet punktum bokstav b viderefører kjønnslemlestelsesloven § 1 første ledd annet punktum annet straffalternativ, «uhelbredelig lyte, feil eller skade», og skal forstås på samme måte som i § 274.

Første ledd annet punktum bokstav c viderefører kjønnslemlestelsesloven § 1 annet punktum tredje straffalternativ, «død eller betydelig skade på kropp eller helse», og skal forstås på samme måte som i § 274.

Til § 286 Vold mot særskilt utsatte yrkesgrupper

Bestemmelsen viderefører vernet etter straffeloven 1902 § 127, for særskilt utsatte yrkesgrupper som ikke faller inn under straffeloven 2005 § 155. Om bakgrunnen for forslaget vises det til punkt 6.13.

Første ledd oppstiller straffansvar for vold. Volden må søke å påvirke yrkesutøvelsen til en av yrkesgruppene bestemmelsen verner. Dette innebærer en videreføring av det objektive gjerningsinnholdet i straffeloven 1902 § 127. «Vold» må forstås på samme måte som i straffeloven 1902 § 127 og straffeloven 2005 § 155.

Annet ledd fastslår hvilke yrkesgrupper som er vernet av straffebudet.

Bokstav a omfatter helsepersonell som yter medisinsk begrunnet helsehjelp. «Helsepersonell» er definert i helsepersonelloven § 3 jf. oppregningen over hvilke grupper som har autorisasjon etter § 48. En begrensning ligger i at helsepersonellet må yte «medisinsk begrunnet» helsehjelp». Uttrykket må forstås slik at det må foreligge medisinske indikasjoner på behov for helsehjelp. Grensedragningen kan illustreres ved forskjellen mellom kirurgi som det er nødvendig å utføre av hensyn til pasientens helsetilstand, og kirurgi som utelukkende er begrunnet i kosmetiske hensyn. Skjønnhetspleie og andre former for velferdsmessig helsepleie faller utenfor forståelsen av «medisinsk begrunnet» helsehjelp. I tvilstilfeller bør det legges vekt på om formålet med straffebudet tilsier at den aktuelle yrkesgruppen har behov for et særskilt vern i de situasjonene den konkrete saken dreier seg om.

Bokstav b omhandler personer som forestår allment tilgjengelig persontransport. At transporten må være «allment tilgjengelig» innebærer at yrkesutøveren gjennom sitt arbeid har kontakt med en ubestemt krets av personer. I dette ligger at yrkesutøveren ikke fritt kan gardere seg mot å komme i kontakt med enkeltpersoner. Enhver kan for eksempel ta seg ombord i en trikk eller en buss.

En viss begrensning ligger også i vilkåret om at yrkesutøveren må «forestå» transporten. Dette omfatter ikke bare den som direkte styrer transportmiddelet, som bussjåføren eller togføreren, men også billettkontrollører og andre som har til oppgave å sørge for avviklingen av transporten. Derimot faller for eksempel de som arbeider i billettluken på togstasjonen, utenfor. Den nærmere grensedragningen vil bero på en skjønnsmessig helhetsvurdering, der nærheten til selve gjennomføringen av transportoppdraget vil være det sentrale momentet.

Bokstav c omfatter utdanningspersonell i grunnskole og videregående skole. Det er uten betydning om utdanningen drives av det private eller det offentlige. Personellet må ha «ansvaret» for undervisningen. Med dette siktes det bare til et ansvar for utføringen av undervisningen. Det kreves ikke at vedkommende har et overordnet ansvar. Av denne grunn vil for eksempel både en klasseforstander og en vikar bli omfattet. Personale som ikke har undervisningsansvar faller utenfor, for eksempel vaktmestere og administrativt personale.

Til § 287 Forsømmelse av hjelpeplikt

Bestemmelsen rammer forsømmelse av hjelpeplikt i tilfeller hvor det foreligger fare for tap av menneskeliv eller betydelig skade på kropp eller helse. Den viderefører straffeloven 1902 § 387 første ledd, men med enkelte realitetsendringer. Bestemmelsen er blant annet utvidet til å omfatte fare for betydelig skade på kropp og helse. Lovteksten er også noe omarbeidet. Bestemmelsen er i samsvar med Straffelovkommisjonens skisse til § 27-13, jf. delutredning VII side 359. Om bakgrunnen for bestemmelsen vises det til punkt 6.14. Bestemmelsen må ses i sammenheng med avvergingsbestemmelsen i § 196.

For at det skal foreligge hjelpeplikt etter *første ledd bokstav a*, kreves at det foreligger en «åpenbar fare» for menneskeliv eller betydelig skade på kropp og helse. Kriteriet «åpenbar fare» er ment å videreføre kriteriet «øyensynlig og overhengende» fare i straffeloven 1902 § 387 første ledd nr. 1. Det sentrale er at det er klart at det er fare for liv mv. Som nevnt er det en utvidelse ved at også «betydelig skade på kropp og helse» er tilføyd. Det vises her til legaldefinisjonen i § 11. Noen stor utvidelse av anvendelsesområdet er det ikke tale om, all den tid at det ved åpenbar fare for betydelig skade på kropp eller helse ofte vil foreligge tilsvarende fare for tap av menneskeliv.

Første ledd bokstav a oppstiller også en begrensning i hjelpeplikten ved vilkåret «etter evne». Vedkommendes personlige forutsetninger og situasjonen som sådan må tas i betraktning. Dersom vedkommende er beruset, skal «evne[n]» vurderes med utgangspunkt i de faktiske forhold og ikke personens evne i edru tilstand, jf. Rt. 1961 side 547 og Rt. 1961 side 553. Er det på det rene at hjelpen ikke ville hatt noen effekt, vil straffansvar som etter gjeldende rett være utelukket.

Første ledd bokstav b viderefører straffeloven 1902 § 387 første ledd nr. 2. Bestemmelsen etablerer en plikt til å søke allmenn fare avverget. Det oppstilles her intet krav om åpenbar fare for tap av menneskeliv med videre, det er tilstrekkelig som etter gjeldende rett at det foreligger fare for dette. Avvergingsplikten strekker seg ikke lenger enn til «å søke å avverge», sml. tilsvarende vilkår i § 196 om avvergingsplikt ved straffbare forhold. At forsøket ikke lykkes, medfører dermed ikke at det inntrer straffansvar. Som avvergingsmåte viser ordlyden til «anmeldelse eller på annen måte». Som oftest vil det aktuelle være melding til politiet, eventuelt brannvesen eller annen myndighet. Bestemmelsen må blant annet ses i sammenheng med opplysningsplikten etter barnevernloven § 6-4 annet og tredje ledd. Normalt vil «på annen måte» i slike tilfeller tilsi melding til barneverntjenesten, med mindre det også er nødvendig med anmeldelse. Kriteriet «betimelig» i straffeloven 1902 § 387 første ledd nr. 2 er utelatt, uten at dette er ment å endre realitetsinnholdet. Avvergingsplikten relaterer seg til «brann, oversvømmelse, sprengning eller lignende ulykke» som medfører fare for tap av menneskeliv mv. Dette er også en videreføring av gjeldende rett.

Annet ledd oppstiller en begrensning i straffansvaret ved at straff er utelukket når «plikten ikke kunne oppfylles uten å utsette seg selv eller andre for særlig fare eller oppofrelse».

Til § 288 Hensettelse i hjelpeløs tilstand

Bestemmelsen rammer den som hensetter en annen i hjelpeløs tilstand eller den som unnlater å gi hjelp til noen i hjelpeløs tilstand som en har en plikt til å dra omsorg for. Den viderefører straffeloven 1902 § 142 første og annet ledd. Bestemmelsen svarer til Straffelovkommisjonens skisse til § 27-14. Om bakgrunnen for bestemmelsen vises det til punkt 6.15.

Første punktum rammer den som «hensetter en annen i hjelpeløs tilstand». Alternativet viderefører straffeloven 1902 § 242 første ledd. Med vilkåret «hensetter» videreføres at det her er tale om en positiv handling fra gjerningspersonens side som fremkaller hjelpeløsheten. Det er etter første punktum intet krav at det består et pliktforhold mellom partene, kfr. annet punktum. Vilkåret «hjelpeløs tilstand» er utdypet ved at det med dette menes «med fare for liv, kropp eller helse og unnlater å gi nødvendig hjelp». Dette er kun ment som en kodifisering av gjeldende rett. Kjernen i kriteriet er at vedkommende trenger hjelp uten at hjelp er for hånden, og at denne situasjonen volder fare for liv, kropp eller helse. Som etter gjeldende rett skal det ikke anlegges et strengt krav til sannsynligheten for skade.

Annet punktum rammer den som unnlater å gi hjelp til noen i hjelpeløs tilstand som en har en plikt til å dra omsorg for. Bestemmelsen viderefører straffeloven 1902 § 142 annet ledd. I motsetning til § 288 første ledd trenger ikke gjerningspersonen selv ha forårsaket den hjelpeløse tilstanden. Det er plikten til «å dra omsorg for» som utløser aktivitetsplikten. Foreligger ikke slik omsorgsplikt, men en unnlater etter evne å hjelpe noen som er i åpenbar livsfare, vil vedkommende etter omstendighetene kunne rammes av § 287. Bestemmelsen er noe annerledes utformet, men det er meningen å videreføre rettstilstanden etter straffeloven 1902 § 142 an-

net ledd. Alternativene «forlater» eller «lar bli» i straffeloven 142 annet ledd er videreført med kriteriet «unnlater å gi hjelp til noen». Unnlatelsen kan dermed typisk bestå i at en forlater en person i hjelpeløs tilstand, for eksempel etter en forutgående kroppsskade eller etter at en har kjørt ned og skadet noen, se til illustrasjon Rt. 1955 side 328 og Rt. 1969 side 941. Vilkåret «en plikt til å dra omsorg for» viderefører også gjeldende rett, men slik at lovteksten er noe forenklet. Pliktforholdet mellom partene vil kunne være begrunnet i lov (for eksempel barn og foreldre), avtale (for eksempel barnepasser) eller offentlig stilling. Plikten kan også være begrunnet i alminnelige rettsgrunnsetninger, typisk ved at en forutgående handling fra gjerningspersonens side kan utløse en handleplikt, se for eksempel Rt. 1969 side 1185 og Rt. 1985 side 124. Det er uten betydning om fornærmede allerede er i en hjelpeløs tilstand, eller om vedkommende først kommer i den ved gjerningspersonens unnlatelse. Straffeloven 1902 § 142 annet ledd presiserte at unnlatelsen måtte være «rettsstridig». Denne rettsstridsreservasjonen anses overflødig ved siden av den alminnelige ulovfestede rettsstridsreservasjonen, og er derfor utelatt i § 288 annet punktum uten at dette endrer forståelsen av bestemmelsen, se her også generelt Ot.prp. nr. 8 (2007–2008) side 21–22.

Medvirkning er straffbar, jf. § 15. Dette er en viss utvidelse av straffansvaret idet straffeloven 1902 § 142 annet ledd kun rammet medvirkning i form av forledelse og tilskyndelse. Forsøk er straffbart, jf. § 16.

Skyldkravet er forsett, jf. §§ 21 og 22.

Den øvre strafferammen er fengsel inntil 3 år.

16.7 Til kapittel 26 om seksuallovbrudd

Til § 291 Voldtekt

Bestemmelsen inneholder den objektive gjerningsbeskrivelsen for voldtekt og viderefører innholdet i straffeloven 1902 § 192 første ledd første punktum, se punkt 7.5.1 foran. Forslaget er også i samsvar med Straffelovkommisjonens skisse til § 28-1, jf. delutredning VII side 361.

Etter *bokstav a* straffes den som skaffer seg seksuell omgang ved vold eller truende atferd.

Etter *bokstav b* straffes den som har seksuell omgang med noen som er bevisstløs eller av andre grunner er ute av stand til å motsette seg handlingen.

Etter *bokstav c* straffes to forskjellige forhold. For det første den som ved vold eller truende atferd får noen andre til å ha seksuell omgang med hverandre. I dette tilfellet er de som er direkte involvert i den seksuelle omgangen begge to fornærmede. I motsatt fall – hvis en av dem som er involvert i den seksuelle omgangen gjør dette frivillig – vil vedkommende kunne være skyldig i voldtekt eller medvirkning til voldtekt, forutsatt at skyldkravet er oppfylt. For det annet straffes den som ved vold eller truende atferd får noen til å utføre handlinger som svarer til seksuell omgang med seg selv.

Innholdet i gjerningsbeskrivelsen i bokstav a til c er det samme som etter gjeldende rett, se punkt 7.5.1.1 foran.

De tre alternativene i bokstav a til c er alle å anse som *voldtekt* og av samme alvorlighetsgrad. Straffeloven 1902 § 192 første ledd annet punktum om at det ved vurderingen av om det er utøvd vold eller truende atferd eller om fornærmede var ute av stand til å motsette seg handlingen, skal legges vekt på om fornærmede var under 14 år, er ikke foreslått videreført, se punkt 7.5.1.5 foran. Denne bestemmelsen er imidlertid bare et kasuistisk utslag av et mer generelt prinsipp. At den ikke videreføres i straffeloven 2005 § 291, har derfor ingen betydning for bedømmelsen av om vilkårene er oppfylt. Det er fortsatt en relativ bedømmelse som skal legges til grunn ved vurderingen av om det er utøvd vold eller truende atferd eller om fornærmede var ute av stand til å motsette seg handlingen. Flere faktorer kan ha betydning for hvordan en handling oppfattes, for eksempel kan både alder, sårbarhet, omgivelsene og relasjonen mellom de involverte ha betydning.

Skyldkravet etter denne bestemmelsen er forsett, jf. straffeloven 2005 § 21, men se § 294 om grovt uaktsom voldtekt. Forsettet må dekke alle momentene i gjerningsbeskrivelsen.

Den øvre strafferammen er fengsel inntil 10 år. Bestemmelsen suppleres av forslag til straffeloven 2005 §§ 292 og 293 om minstestraff og grov voldtekt. Etter § 292 gjelder det en minstestraff på fengsel i 3 år for visse typer voldtekt. Den øvre strafferammen heves samtidig til fengsel inntil 15 år, se merknad til § 292 nedenfor. Uavhengig av minstestraffen i § 292 heves den øvre strafferammen til fengsel inntil 21 år ved grov voldtekt, se merknad til § 293 nedenfor.

Om straffenivået, se punkt 7.5.3.2–7.5.3.5 foran og merknadene til §§ 292 og 293 nedenfor.

Forsøk er straffbart, jf. straffeloven 2005 § 16. Det samme gjelder medvirkning, jf. straffeloven 2005 § 15.

Bestemmelsen skal ikke anvendes i konkurrens med § 299 om voldtekt av barn under 14 år, se punkt 7.11.1.4 foran. Ellers skal konkurrens vurderes på samme måte som etter straffeloven 1902.

Særlig viktig er det at voldtektsbestemmelsen skal anvendes i konkurrens med forslaget til § 302 om seksuell omgang med barn mellom 14 og 16 år dersom vilkårene er oppfylt.

Til § 292 Minstestraff for voldtekt til samleie mv.

Bestemmelsen viderefører straffeloven 1902 § 192 annet ledd om minstestraff ved visse typer voldtekter, men minstestraffen foreslås hevet til fengsel i 3 år, se punkt 7.5.3.3 foran. Straffelovkommisjonen foreslår minstestraffen opphevet, se delutredning VII side 365-366.

Vilkårene for når minstestraffen kommer til anvendelse, er innholdsmessig en videreføring av straffeloven 1902 § 192 annet ledd på de fleste punkter, men er gitt en annen lovteknisk utforming som en konsekvens av at legaldefinisjonen av samleie i straffeloven 1902 § 206 ikke foreslås videreført, se punkt 7.4.3 foran. I stedet for å knytte minstestraffen til en legaldefinisjon av samleie, er de ulike handlingene som er dekket av samleiedefinisjonen i straffeloven 1902 § 206 listet opp som egne alternativer i forslaget til straffeloven 2005 § 292. I tillegg er det foretatt enkelte mindre, innholdsmessige justeringer.

Bokstav a gjelder innføring av penis i skjede- eller endetarmsåpning. I straffeloven 1902 § 206 første punktum brukes uttrykket vaginalt og analt samleie. Formuleringen i straffeloven 2005 § 292 bokstav a innebærer en viss utvidelse av den tradisjonelle forståelsen av vaginalt samleie, se punkt 7.4.5 foran. Det kreves ikke lenger at penis er ført inn i skjeden. Det er tilstrekkelig at penis er ført inn i skjedeåpningen. For analt samleie er det tilstrekkelig at penis er ført inn i endetarmsåpningen, jf. også Ot.prp. nr. 79 (1988–89) side 45.

Bokstav b gjelder innføring av penis i fornærmedes munn. Etter straffeloven 1902 § 206 annet punktum likestilles med samleie «innføring av penis i munn». Det følger imidlertid av forarbeidene at det bare er når penis føres inn i fornærmedes munn at det får virkninger som ved samleie, ikke hvis gjerningspersonen tar fornærmedes penis i sin munn, se Ot.prp. nr. 28 (1999–2000) side 119. Dette er nå foreslått presisert i lovteksten.

Bokstav c gjelder innføring av gjenstand i skjede- eller endetarmsåpning. Det er foretatt en mindre realitetsendring ved at det ikke kreves innføring av gjenstand i skjeden, sml. straffeloven 1902 § 206 annet punktum, se punkt 7.4.5 foran. Det er tilstrekkelig at gjenstanden er ført inn i skjedeåpningen, jf. tilsvarende endring i bokstav a.

Etter forslaget til straffeloven 2005 § 291 bokstav c, som viderefører innholdet i straffeloven 1902 § 192 første ledd bokstav c, regnes det som voldtekt ved vold eller truende atferd å få noen til å ha seksuell omgang med en annen eller til å utføre handlinger som svarer til seksuell omgang med seg selv. Etter departementets syn vil også det at fornærmede selv tvinges til å innføre gjenstander i skjede- eller endetarmsåpning rammes av forslaget til straffeloven 2005 § 292 bokstav c og dermed utløse minstestraff på fengsel i minst 3 år. Det er ingen grunn til å skille mellom hvorvidt gjerningspersonen selv holder i gjenstanden eller tvinger fornærmede til å utføre handlingen med seg selv.

Bokstav d gjelder dersom den skyldige har fremkalt en tilstand der fornærmede var ute av stand til å motsette seg handlingen, for å oppnå seksuell omgang. Bestemmelsen viderefører innholdet i straffeloven 1902 § 192 annet ledd bokstav b.

Gjerningspersonens skyld må dekke de omstendighetene som gjør at minstestraffen kommer til anvendelse.

Når minstestraffen kommer til anvendelse, heves lengstestraffen samtidig til fengsel inntil 15 år. Dette er også tilfellet etter straffeloven 1902 § 192 annet ledd, jf. § 17 første ledd bokstav a. Av pedagogiske grunner og fordi straffeloven 2005 ikke har en bestemmelse som tilsvarer straffeloven 1902 § 17 første ledd bokstav a, er det sagt uttrykkelig i lovteksten at lengstestraffen i disse tilfellene heves til fengsel inntil 15 år.

Minstestraffen og den forhøyede strafferammen understreker alvoret i voldtekter som nevnt i bokstav a – d og må ha konsekvenser for straffutmålingen utover den straffen som minimum skal utmåles, jf. også justiskomiteens uttalelse i Innst. O. nr. 72 (2004-2005) side 29, referert foran i punkt 7.5.3.3, om at det kun er de *minst* alvorlige handlingene som er omfattet av gjerningsbeskrivelsen som skal ilegges minstestraffen. Det vises til punkt 7.5.3.2 foran om behovet for heving av straffenivået i voldtektssaker og punkt 7.5.3.4 om straffenivået etter straffeloven 2005.

Normalstraffenivået for voldtekter som rammes av minstestraffen etter straffeloven 2005 § 292, bør ikke være under fengsel i 4 år. Dette gjelder for alle voldtekter som rammes av straffeloven 2005 § 292 – uavhengig av hvilket alternativ i § 291 (bokstav a, b eller c) som kommer til anvendelse. Med normalstraffenivå menes straffenivået i saker hvor det verken foreligger særlige skjerpende eller formildende omstendigheter. Det klare utgangspunktet er at straffen skal være ubetinget. Bare unntaksvis, når det foreligger særlige formildende omstendigheter, kan det være aktuelt å gjøre deler av straffen betinget.

Der det foreligger skjerpende omstendigheter,

må straffenivået heves ytterligere. I slike saker bør straffenivået ikke være under fengsel i 5 år. At voldtekten er begått overfor en mindreårig, skal være et klart straffskjerpende moment.

Om adgangen til å sette straffen under minstestraffen eller til en mildere straffart, se straffeloven 2005 § 80.

Angivelsene av straffenivået bør også gis betydning for avgjørelser etter straffeloven 1902.

Til § 293 Grov voldtekt

Bestemmelsen gjelder grov voldtekt og svarer med visse endringer til straffeloven 1902 § 192 tredje ledd. Forslaget er i hovedsak i samsvar med Straffelovkommisjonens skisse til § 28-2.

Den øvre strafferammen for voldtekt heves til fengsel inntil 21 år ved grov voldtekt og ved gjentakelse.

Straffskjerpelse ved gjentakelse er skilt ut som et selvstendig alternativ ved siden av om voldtekten er grov, se § 293 *første ledd annet punktum*. Begrunnelsen er hovedsakelig av språklig og systematisk art. Hvorvidt den skyldige tidligere er straffet, er et straffskjerpende moment av en annen art enn de øvrige som er nevnt i § 293 annet ledd som mer direkte gjelder sider ved eller følger av den handlingen som pådømmes. Det avgjørende er om de tidligere handlingene er av den typen som er nevnt i §§ 291 eller 299, selv om den tidligere domfellelsen gjelder bestemmelser i straffeloven 1902.

Straffeloven 2005 § 293 første ledd annet punktum er en særbestemmelse om strafferammen som går foran den generelle bestemmelsen i straffeloven 2005 § 79 bokstav b. Derimot gjelder de generelle vilkårene for fastsetting av straff utover den ordinære lengstestraffen ved gjentakelse i straffeloven 2005 § 79 bokstav b.

I *annet ledd* fremgår det hvilke momenter som det særlig skal legges vekt på i vurderingen av om voldtekten er grov. Det er tilstrekkelig at ett av momentene foreligger for at voldtekten som hovedregel skal anses som grov.

Bokstav a gjelder såkalte gruppevoldtekter, det vil si voldtekter begått av flere i fellesskap. Alternativet viderefører innholdet i straffeloven 1902 § 192 tredje ledd bokstav a, se punkt 7.5.2.1 foran.

Bokstav b gjelder dersom voldtekten er begått på en særlig smertefull eller særlig krenkende måte. Alternativet viderefører innholdet i straffeloven 1902 § 192 tredje ledd bokstav b, se punkt 7.5.2.1 foran.

Bokstav c gjelder dersom den fornærmede som følge av handlingen dør eller får betydelig skade på kropp eller helse. Hva som generelt regnes som betydelig skade på kropp eller helse, er legaldefinert i straffeloven 2005 § 11. I tillegg regnes alltid seksuelt overførbar sykdom som betydelig skade på kropp eller helse etter bestemmelsen om grov voldtekt. Henvisningen til allmennfarlig smittsom sykdom, jf. smittevernloven § 1-3 nr. 3, jf. nr. 1 i straffeloven 1902 § 192 tredje ledd bokstav d er ikke videreført, se punkt 7.5.2.4 foran. Sykdommer av slik og annen art dekkes av definisjonen av betydelig skade på kropp eller helse i straffeloven 2005 § 11 hvis de er livsfarlige eller langvarige.

Skylden må dekke de omstendighetene som gjør voldtekten grov. For forsettlige voldtekter etter straffeloven 2005 § 291 betyr dette at gjerningspersonen må ha utvist forsett med hensyn til de omstendigheter som gjør handlingen grov. Etter straffeloven 2005 § 294 er det tilstrekkelig med grov uaktsomhet. For følgeskader som nevnt i bokstav c er det tilstrekkelig med vanlig uaktsomhet, jf. straffeloven 2005 § 24.

Til forskjell fra straffeloven 1902 § 192 tredje ledd hvor strafferammen automatisk heves til fengsel inntil 21 år hvis et av vilkårene i bokstav a til d er oppfylt, beror det etter straffeloven 2005 § 293 på en skjønnsmessig helhetsvurdering om en voldtekt skal anses for grov. Dette er likevel mest en teknisk endring. Hvis et av momentene i annet ledd er til stede, skal det mye til for at voldtekten likevel ikke anses som grov. Den endrede lovstrukturen kan ikke forstås som et endret syn på straffverdigheten av voldtekter som er begått på den måten som nevnt i bokstav a til c. Som det fremgår av punkt 7.5.3.2–7.5.3.5 foran, mener departementet at straffenivået for voldtekt og andre grove seksuallovbrudd bør skjerpes.

Om de nærmere retningslinjer for straffenivået, se punkt 7.5.3.4 foran. Ved gjentakelse eller grove voldtekter hvor minstestraffen etter straffeloven 2005 § 292 kommer til anvendelse, bør normalstraffenivået ikke være under fengsel i 5 år. Det klare utgangspunktet er at straffen skal være fullt ut ubetinget. Angivelsen av straffenivået bør også gis betydning for avgjørelser etter straffeloven 1902.

Til § 294 Grovt uaktsom voldtekt

Bestemmelsen gjelder grovt uaktsom voldtekt og viderefører innholdet i straffeloven 1902 § 192 fjerde ledd, se punkt 7.5.4 foran. Straffelovkommisjonen foreslår ikke å videreføre bestemmelsen om grovt uaktsom voldtekt, se delutredning VII side 405–406.

Den objektive gjerningsbeskrivelsen er den samme som i forslaget til straffeloven 2005 § 291. Det er skyldkravet som skiller § 294 fra § 291.

Mens overtredelse av § 291 krever forsett, jf. § 21, er det tilstrekkelig etter § 294 at gjerningspersonen har utvist grov uaktsomhet. Skylden må dekke alle momentene i gjerningsbeskrivelsen.

Etter straffeloven 2005 § 23 første ledd er en person uaktsom dersom vedkommende handler i strid med kravet til forsvarlig opptreden på et område og ut fra sine personlige forutsetninger kan bebreides. Uaktsomheten er grov, jf. straffeloven 2005 § 23 annet ledd, dersom handlingen er svært klanderverdig og det er grunnlag for sterk bebreidelse.

De øvre strafferammene er fengsel inntil 6 år ved ordinær overtredelse og inntil 10 år dersom det foreligger omstendigheter som nevnt i straffeloven 2005 § 293. Dette er en heving av øvre strafferammer på henholdsvis ett og to år sammenlignet med straffeloven 1902 § 192 fjerde ledd. Dette er i utgangspunktet en teknisk endring som følge av reduksjonen i antall strafferammer, se Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) side 23. Departementet mener imidlertid at straffenivået for grovt uaktsom voldtekt må skjerpes, se punkt 7.5.4.5 foran. Det skal ikke gå et skarpt skille mellom de forsettlige og grovt uaktsomme voldtektene i straffenivå. Hvis utvist skyld ligger tett opp til forsett, bør straffen legges opp mot minstestraffen for forsettlig voldtekt.

Til § 295 Misbruk av overmaktsforhold og lignende

Bestemmelsen gjelder seksuell omgang skaffet ved misbruk av et overmaktsforhold og lignende, se punkt 7.6 foran. Bestemmelsen svarer med visse utvidelser til straffeloven 1902 § 193 og Straffelovkommisjonens skisse til § 28-3. Det er foreslått at bestemmelsen også rammer den som på vilkår som nevnt i bestemmelsen, får noen til å utføre handlinger som svarer til seksuell omgang med seg selv, jf. punkt 7.4.1 foran.

Bokstav a rammer den som skaffer seg eller en annen seksuell omgang eller får noen til å utføre tilsvarende handlinger med seg selv ved misbruk av stilling, avhengighetsforhold eller tillitsforhold. Dette er i hovedsak en videreføring av innholdet i straffeloven 1902 § 193 første ledd, se punkt 7.6.1 foran.

Bokstav b rammer den som skaffer seg eller en annen seksuell omgang eller får noen til å utføre tilsvarende handlinger med seg selv ved å utnytte noens psykiske lidelse eller psykiske utviklingshemming. Dette er i hovedsak en videreføring av innholdet i straffeloven 1902 § 193 annet ledd. For å understreke at det er voldtektsbestemmelsen som skal anvendes dersom den psykiske lidelsen eller den psykiske utviklingshemmingen har medført at fornærmede var ute av stand til å motsette seg handlingen, er det inntatt en henvisning til straffeloven 2005 § 291 om voldtekt i lovteksten.

Bokstav c er en utvidelse av bestemmelsens anvendelsesområde for å oppfylle forpliktelsene i Europarådets konvensjon om beskyttelse av barn mot seksuell utnytting og seksuelt misbruk artikkel 18 nr. 1 bokstav b tredje strekpunkt, se punkt 7.6.3 og 7.6.4.3 foran. Bestemmelsen retter seg mot den som skaffer seg seksuell omgang med en person under 18 år eller får vedkommende til å utføre handlinger med seg selv som svarer til seksuell omgang ved å utnytte at vedkommende er i en særlig sårbar livssituasjon.

Bokstav c gjelder bare der fornærmede er under 18 år. Bokstav a og b gjelder derimot generelt. Bestemmelsene kan anvendes i konkurrens med straffeloven 2005 § 302 om seksuell omgang med barn mellom 14 og 16 år, men skal ikke anvendes i konkurrens med straffeloven 2005 § 299 om voldtekt av barn under 14 år.

Skyldkravet er forsett, jf. straffeloven 2005 § 21. For fornærmedes alder i bokstav c er det tilstrekkelig med uaktsomhet, jf. straffeloven 2005 § 307 annet punktum.

Den øvre strafferammen er hevet med ett år til fengsel inntil 6 år. Dette er en teknisk endring som følge av reduksjonen i antall strafferammer, se Ot.prp. nr. 8 (2007–2008) side 23 og er ikke i seg selv ment å ha betydning for straffenivået. Synspunktene på og skjerpingen av straffenivået for voldtekt, se punkt 7.5.3.2–7.5.3.5 foran bør imidlertid ha betydning for straffenivået også for forhold som nevnt i straffeloven § 295.

Forsøk er straffbart, jf. straffeloven 2005 § 16. Det samme gjelder medvirkning, jf. straffeloven 2005 § 15.

Til § 296 Seksuell omgang med innsatte mv. i institusjon

Bestemmelsen retter seg mot seksuell omgang med innsatte mv. i institusjoner og viderefører innholdet i straffeloven 1902 § 194 med en liten utvidelse, se punkt 7.7 foran.

Bokstav a svarer til Straffelovkommisjonens skisse til § 28-4 og viderefører innholdet i straffeloven 1902 § 194 første ledd.

I *bokstav b* er det foreslått å utvide bestemmelsen til å gjelde den som får noen han står i et forhold til som nevnt i bokstav a, til å utføre handlinger som svarer til seksuell omgang med seg selv, jf. punkt 7.4.1 foran.

Kommisjonen foreslår å oppheve den særskilte medvirkningsbestemmelsen i straffeloven 1902

§ 194 annet ledd, men departementet foreslår denne videreført i *bokstav c*, jf. punkt 7.7.3 foran.

Skyldkravet er forsett, jf. straffeloven 2005 § 21.

Den øvre strafferammen er hevet med ett år til fengsel inntil 6 år. Dette er en teknisk endring som følge av reduksjonen i antall strafferammer, se Ot.prp. nr. 8 (2007–2008) side 23 og er ikke i seg selv ment å ha betydning for straffenivået. Synspunktene på og skjerpingen av straffenivået for voldtekt, se punkt 7.5.3.2–7.5.3.5 foran bør imidlertid ha betydning for straffenivået også for forhold som nevnt i straffeloven § 296.

Forsøk er straffbart, jf. straffeloven 2005 § 16. Det samme gjelder medvirkning, jf. straffeloven 2005 § 15.

Til § 297 Seksuell handling uten samtykke

Bestemmelsen gjelder seksuell handling med noen som ikke har samtykket i det og viderefører innholdet i straffeloven 1902 § 200 første ledd, se punkt 7.8 foran og svarer til Straffelovkommisjonens skisse til § 28-12. Seksuell handling med mindreårige, jf. straffeloven 1902 § 200 annet ledd første punktum er videreført dels i straffeloven 2005 § 299, dels i § 304.

Skyldkravet er forsett, jf. straffeloven 2005 § 21.

Straffen er bot eller fengsel inntil 1 år, som er en videreføring av strafferammen etter straffeloven 1902.

Forsøk er straffbart, jf. straffeloven 2005 § 16. Det samme gjelder medvirkning, jf. straffeloven 2005 § 15.

Til § 298 Seksuelt krenkende atferd offentlig eller uten samtykke

Bestemmelsen gjelder seksuelt krenkende eller annen uanstendig atferd utvist på offentlig sted eller i nærvær av eller overfor noen som ikke har samtykket i det. Den viderefører innholdet i straffeloven 1902 § 201 første ledd bokstav a og b, se punkt 7.9 foran og svarer delvis til Straffelovkommisjonens skisse til § 28-14. Seksuelt krenkende eller annen uanstendig atferd utvist i nærvær av eller overfor mindreårige, jf. straffeloven 1902 § 201 første ledd bokstav c foreslås videreført i egen bestemmelse i straffeloven 2005 § 305.

Hva som regnes som offentlig sted, er legaldefinert i straffeloven 2005 § 10 som et sted bestemt for alminnelig ferdsel eller et sted der allmennheten ferdes. Bestemmelsen svarer til straffeloven 1902 § 7 nr. 1.

Presiseringen i straffeloven 1902 § 201 annet ledd om at atferd anses forøvet overfor noen også når den er forøvet gjennom bruk av telefon, internett eller annen elektronisk kommunikasjon er ikke videreført. Dette innebærer ingen endring i rettstilstanden.

Skyldkravet er forsett, jf. straffeloven 2005 § 21.

Straffen er bot eller fengsel inntil 1 år, som er en videreføring av strafferammen etter straffeloven 1902.

Forsøk er straffbart, jf. straffeloven 2005 § 16. Det samme gjelder medvirkning, jf. straffeloven 2005 § 15.

Til § 299 Voldtekt av barn under 14 år

Bestemmelsen gjelder voldtekt av barn under 14 år, se punkt 7.11 foran. Den viderefører innholdet i straffeloven 1902 § 195 første ledd første punktum om seksuell omgang med barn under 14 år, med en liten utvidelse og deler av § 200 annet ledd første punktum om seksuell handling med barn under 16 år. Den svarer tilsvarende delvis til Straffelovkommisjonens skisser til §§ 28-5 og 28-13.

Bokstav a gjelder den som har seksuell omgang med barn under 14 år og viderefører innholdet i straffeloven 1902 § 195 første ledd første punktum, se punkt 7.11.1.1 foran.

Bokstav b gjelder den som får et barn under 14 år til å utføre handlinger som svarer til seksuell omgang med seg selv, jf. punkt 7.4.1 foran.

Bokstav c gjelder den som foretar kvalifisert seksuell handling med barn under 14 år og viderefører deler av straffeloven 1902 § 200 annet ledd første punktum. Med kvalifisert seksuell handling menes de mest alvorlige seksuelle handlingene, som ligger i grenseland mellom seksuell omgang og seksuell handling. Dette vil særlig omfatte berøring av nakne kjønnsorganer. Om bakgrunnen for å regulere disse tilfellene i samme bestemmelse som seksuell omgang med barn under 14 år, se punkt 7.11.1.4 foran. Bestemmelsen gjelder bare kvalifisert seksuell handling med barn under *14 år*. For andre seksuelle handlinger med barn og for kvalifiserte seksuelle handlinger med barn mellom 14 og 16 år, gjelder forslaget til straffeloven 2005 § 304.

Enhver seksuell omgang og kvalifisert seksuell handling med barn under 14 år er benevnt som voldtekt, se punkt 7.11.1.4 foran. Dette gjelder uavhengig av hvordan den seksuelle omgangen eller handlingen er oppnådd. Det samme gjelder i tilfeller hvor gjerningspersonen får barn under 14 år til å utføre handlinger som svarer til seksuell omgang med seg selv. Dette innebærer at bestemmelsen ikke skal anvendes i konkurrens med straffeloven 2005 § 291 om voldtekt. Det er også et signal om alvoret og straffverdigheten i denne formen for sek-

suelle overgrep mot mindreårige, som må få betydning for straffenivået. Om straffenivået etter straffeloven 2005, se punkt 7.11.3.2–7.11.3.4 foran.

Skyldkravet er i utgangspunktet forsett, jf. straffeloven 2005 § 21. For fornærmedes alder gjelder det imidlertid et strengt aktsomhetskrav, jf. forslag til straffeloven 2005 § 307 første punktum og punkt 7.16 foran.

Den øvre strafferammen er fengsel inntil 10 år. Det gjelder ingen minstestraff for seksuell handling eller seksuell omgang som ikke omfattes av forslaget til straffeloven 2005 § 300.

Forsøk er straffbart, jf. straffeloven 2005 § 16. Det samme gjelder medvirkning, jf. straffeloven 2005 § 15.

Om muligheten for straffbortfall eller nedsettelse av straffen under minstestraffen i § 300 ved jevnbyrdighet i alder og utvikling, se forslag til straffeloven 2005 § 308 og punkt 7.17 foran.

Til § 300 Minstestraff for voldtekt til samleie av barn under 14 år

Bestemmelsen setter minstestraff for voldtekt til samleie av barn under 14 år og viderefører i hovedtrekk straffeloven 1902 § 195 første ledd annet punktum. Forslaget avviker fra Straffelovkommisjonen forslag om å oppheve minstestraffen og heller inkludere det forhold at den seksuelle omgangen besto i samleie som et moment i vurderingen av om den seksuelle omgangen var grov.

Minstestraffens anvendelsesområde er hovedsakelig en videreføring av gjeldende rett, men i en annen lovteknisk utforming ettersom det ikke foreslås videreført noen legaldefinisjon av samleie som svarer til straffeloven 1902 § 206, jf. punkt 7.4.3 foran.

Om innholdet i *bokstav a til c*, se merknaden til § 292 foran. *Bokstav d* er særegen for seksuell omgang med barn under 14 år og viderefører innholdet i straffeloven 1902 § 206 tredje punktum.

Minstestraffen er hevet til fengsel i minst 3 år, jf. punkt 7.11.3.3 foran. Når minstestraffen kommer til anvendelse, heves lengstestraffen samtidig til fengsel inntil 15 år. Dette er også tilfellet etter straffeloven 1902 § 195 første ledd annet punktum, jf. § 17 første ledd bokstav a. Av pedagogiske grunner og fordi straffeloven 2005 ikke har en bestemmelse som tilsvarer straffeloven 1902 § 17 første ledd bokstav a, er dette sagt uttrykkelig i lovteksten.

Minstestraffens anvendelsesområde er uavhengig av om voldtekten anses som grov etter forslaget til straffeloven 2005 § 301.

Normalstraffenivået for voldtekt til samleie av barn under 14 år skal være godt over minstestraffen. I punkt 7.11.3.4 foran er det gitt anvisning på et normalstraffenivå på fengsel i 4 år der det ikke foreligger spesielle skjerpende eller formildende omstendigheter. Det klare utgangspunktet er at straffen skal være ubetinget. Foreligger det skjerpende omstendigheter, må straffenivået skjerpes ytterligere.

Om adgangen til å sette straffen under minstestraffen eller til en mildere straffart, se straffeloven 2005 §§ 80 og 308.

Angivelsene av straffenivået bør også gis betydning for avgjørelser etter straffeloven 1902.

Til § 301 Grov voldtekt av barn under 14 år

Bestemmelsen gjelder grov voldtekt av barn under 14 år og svarer innholdsmessig hovedsakelig til straffeloven 1902 § 195 annet ledd og Straffelovkommisjonens skisse til § 28-6, se punkt 7.11.2 foran.

Den øvre strafferammen heves til fengsel inntil 21 år ved grov voldtekt av barn under 14 år eller dersom den skyldige tidligere er straffet for handlinger som nevnt i straffeloven 2005 § 291 eller § 299. Bestemmelsen følger samme struktur og har i det vesentlige samme innhold som forslaget til straffeloven 2005 § 293 om grov voldtekt. Det vises til merknaden til denne bestemmelsen.

Annet ledd bokstav c og d er særegne for grov voldtekt av barn under 14 år og er nye momenter sammenlignet med straffeloven 1902 § 195 annet ledd. Etter straffeloven 1902 § 195 annet ledd bokstav c heves strafferammen til 21 år dersom den seksuelle omgangen har skjedd med et barn under 10 år *og* det har skjedd gjentatte overgrep. Det er tilstrekkelig at ett av overgrepene har skjedd før fornærmede fylte 10 år. Forslaget til straffeloven 2005 § 301 annet ledd bokstav c og d gir anvisning på en bredere vurdering. Forslaget er ment som en *utvidelse* i forhold til straffeloven 1902 § 195 annet ledd bokstav c. Det vil si at de tilfellene som er dekket av straffeloven 1902 § 195 annet ledd bokstav c så godt som alltid bør føre til at forholdet anses som grovt, men at for eksempel også gjentatte overgrep mot en 11-åring eller ett enkeltstående overgrep mot et svært ungt barn kan føre til samme resultat.

Skylden må dekke de omstendighetene som gjør handlingen grov. For bokstav a til d kreves forsett, jf. straffeloven 2005 § 21. For følgeskader som nevnt i bokstav e er det tilstrekkelig med uaktsomhet, jf. straffeloven 2005 § 24.

Til § 302 Seksuell omgang med barn mellom 14 og 16 år

Bestemmelsen gjelder seksuell omgang med barn mellom 14 og 16 år og svarer til straffeloven 1902 § 196 første ledd med visse utvidelser og deler av Straffelovkommisjonens skisse til § 28-7, se punkt 7.12 foran.

Første punktum viderefører innholdet i straffeloven 1902 § 196 første ledd.

Annet punktum rammer den som får et barn mellom 14 og 16 år til å utføre handlinger som svarer til seksuell omgang med seg selv, se punkt 7.4.1 foran.

I lovteksten er det vist til at seksuell omgang med barn mellom 14 og 16 år også kan rammes av andre bestemmelser. Bestemmelsen kan anvendes i konkurrens med blant annet straffeloven 2005 §§ 291, 295, 296 og §§ 312-314. Henvisningen er ment som en oppfordring til å vurdere om også andre bestemmelser bør anvendes, særlig gjelder dette bestemmelsen om voldtekt i straffeloven 2005 § 291.

Skyldkravet er i utgangspunktet forsett, jf. straffeloven 2005 § 21. For fornærmedes alder gjelder et strengt aktsomhetskrav, jf. forslag til straffeloven 2005 § 307 første punktum og punkt 7.16 foran.

Den øvre strafferammen er hevet med ett år til fengsel inntil 6 år som følge av reduksjonen i antall strafferammer, se Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) side 23. Dette er primært en teknisk endring. Departementet mener likevel at straffenivået for denne typen seksuelle overgrep mot barn må skjerpes, se punkt 7.12.4.5 foran.

Forsøk er straffbart, jf. straffeloven 2005 § 16. Det samme gjelder medvirkning, jf. straffeloven 2005 § 15.

Om muligheten for straffbortfall ved jevnbyrdighet i alder og utvikling, se forslag til straffeloven 2005 § 308 og punkt 7.17 foran.

Til § 303 Grov seksuell omgang mv. med barn mellom 14 og 16 år

Bestemmelsen gjelder grov seksuell omgang mv. med barn mellom 14 og 16 år og viderefører i hovedsak innholdet i straffeloven 1902 § 196 annet ledd, se punkt 7.12.4.2 foran. Den svarer også i hovedtrekk til Straffelovkommisjonens skisse til § 28-8.

Henvisningen til grov «overtredelse av § 302» omfatter også forhold som nevnt i straffeloven 2005 § 302 annet punktum. Også det å få barn mellom 14 og 16 år til å utføre handlinger som svarer til seksuell omgang med seg selv, kan skje på måter som gjør at overtredelsen anses som grov.

Ved grov overtredelse av § 302 heves den øvre strafferammen til fengsel inntil 15 år. Det samme gjelder dersom den skyldige tidligere er straffet for handlinger som nevnt i §§ 291, 299 eller 302.

Om innholdet i gjentakelsesalternativet og momentene i annet ledd bokstav a til c vises det til merknaden til §§ 293 og 301 foran.

Skylden må dekke de omstendighetene som gjør handlingen grov. For bokstav a og b kreves forsett, jf. straffeloven 2005 § 21. For følgeskader som nevnt i bokstav c er det tilstrekkelig med uaktsomhet, jf. straffeloven 2005 § 24.

Til § 304 Seksuell handling med barn under 16 år

Bestemmelsen gjelder seksuell handling med barn under 16 år og viderefører de deler av straffeloven 1902 § 200 annet ledd første punktum og Straffelovskommisjonens skisse til § 28-13 som ikke er fanget opp av forslaget til straffeloven 2005 § 299 bokstav c, se punkt 7.13 foran.

Innholdet i gjerningsbeskrivelsen viderefører gjeldende rett, men de kvalifiserte seksuelle handlingene med barn under 14 år skal bedømmes som voldtekt av barn under 14 år etter forslaget til straffeloven 2005 § 299 bokstav c, se merknad til denne bestemmelsen.

Skyldkravet er i utgangspunktet forsett, jf. straffeloven 2005 § 21. For fornærmedes alder gjelder et strengt aktsomhetskrav, jf. forslag til straffeloven 2005 § 307 første punktum og punkt 7.16 foran.

Den øvre strafferammen er fengsel inntil 3 år, som er en videreføring av strafferammen i straffeloven 1902 § 200 annet ledd. Den forhøyede strafferammen i straffeloven 1902 § 200 tredje ledd foreslås ikke videreført ettersom de kvalifiserte seksuelle handlingene med barn under 14 år er foreslått regulert i straffeloven 2005 § 299 om voldtekt av barn under 14 år. Momentene som er nevnt i straffeloven 1902 § 200 tredje ledd som hvor lang tid forholdet har pågått, om handlingen er misbruk av slektskapsforhold, omsorgsforhold, stilling, avhengighetsforhold eller nært tillitsforhold og om handlingen er begått på en særlig smertefull eller krenkende måte, skal fortsatt anses som straffskjerpende omstendigheter i straffutmålingen.

Forsøk er straffbart, jf. straffeloven 2005 § 16. Det samme gjelder medvirkning, jf. straffeloven 2005 § 15.

Om muligheten for straffbortfall ved jevnbyrdighet i alder og utvikling, se forslag til straffeloven 2005 § 308 og punkt 7.17 foran.

Til § 305 Seksuelt krenkende atferd mv. overfor barn under 16 år

Bestemmelsen viderefører innholdet i straffeloven 1902 § 200 annet ledd annet punktum med en liten utvidelse og § 201 første ledd bokstav c og svarer til deler av Straffelovkommisjonens skisser til §§ 28-13 og 28-14, se punkt 7.14 foran.

Bestemmelsen regulerer to forskjellige forhold: *For det første* å utvise seksuelt krenkende eller annen uanstendig atferd i nærvær av eller overfor barn under 16 år. *For det annet* å tvinge eller forlede et barn under 16 år til å utvise seksuelt krenkende eller annen uanstendig atferd.

Bokstav a gjelder den som i ord eller handling utviser seksuelt krenkende eller annen uanstendig atferd i nærvær av eller overfor barn under 16 år. Bestemmelsen viderefører innholdet i straffeloven 1902 § 201 første ledd bokstav c, se punkt 7.14.1 foran.

Presiseringen i straffeloven 1902 § 201 annet ledd om at atferd anses forøvet overfor noen også når den er forøvet gjennom bruk av telefon, internett eller annen elektronisk kommunikasjon, er ikke videreført. At den ikke videreføres i straffeloven 2005, skyldes lovtekniske hensyn og innebærer ingen endring i rettstilstanden, jf. punkt 7.9.3 foran.

Bokstav b gjelder den som tvinger eller forleder et barn under 16 år til å utvise seksuelt krenkende eller annen uanstendig atferd og viderefører innholdet i straffeloven 1902 § 200 annet ledd annet punktum. Alternativet «tvinger» er nytt i forhold til straffeloven 1902 og utvider bestemmelsens anvendelsesområde. Det er tatt inn en reservasjon for at forholdet rammes av strengere bestemmelser. Den typiske handlingen som rammes av bokstav b vil være den som får et barn under 16 år til å kle av seg og ta på seg selv, ofte overført via web-kamera. Hvis handlingene er av den art at de svarer til seksuell omgang, er det strengere bestemmelser for eksempel i straffeloven 2005 §§ 291, 295, 299 og 302 som kan komme til anvendelse. Hvis handlingen overføres direkte mens flere ser på, vil de som ser på, etter omstendighetene kunne straffes etter straffeloven 2005 § 310. Hvis handlingen tas opp og lagres, kan forholdet også rammes etter straffeloven 2005 § 311. Det er de strengeste bestemmelsene som skal anvendes.

Skyldkravet er i utgangspunktet forsett, jf. straffeloven 2005 § 21. For fornærmedes alder gjelder et strengt aktsomhetskrav, jf. forslag til straffeloven 2005 § 307 første punktum og punkt 7.16 foran.

Straffen er bot eller fengsel inntil 1 år.

Forsøk er straffbart, jf. straffeloven 2005 § 16. Det samme gjelder medvirkning, jf. straffeloven 2005 § 15.

Om muligheten for straffbortfall ved jevnbyrdighet i alder og utvikling for forhold som nevnt i bokstav b annet alternativ, se forslag til straffeloven 2005 § 308 og punkt 7.17 foran.

Til § 306 Avtale om møte for å begå seksuelt overgrep

Bestemmelsen rammer enkelte forberedelseshandlinger til seksuelt overgrep mot mindreårige og viderefører innholdet i straffeloven 1902 § 201 a med en liten utvidelse. Straffeloven 1902 § 201 a ble vedtatt ved lov 13. april 2007 nr. 14 og er således ikke kommentert av Straffelovkommisjonen eller i høringen.

Bestemmelsen retter seg mot den som har avtalt et møte med et barn under 16 år og som har forsett om å begå visse handlinger med barnet, nærmere bestemt

- voldtekt av barn under 14 år,
- seksuell omgang med barn mellom 14 eller 16 år,
- seksuell handling med barn under 16 år,
- å tvinge eller forlede et barn under 16 år til å utvise seksuelt krenkende eller annen uanstendig atferd, eller
- produksjon av fremstilling av seksuelle overgrep mot barn eller fremstilling som seksualiserer barn, som nevnt i straffeloven 2005 § 311 første ledd bokstav a.

Straffansvar inntrer når personen har kommet frem til det avtalte møtestedet eller et sted hvor møtestedet kan iakttas. Om hva som nærmere ligger i disse kravene, vises det til Ot.prp. nr. 18 (2006-2006) Om lov om endringer i straffeloven 1902 mv. (straffebud om å møte et barn med forsett om å begå seksuelt overgrep mv.).

Skyldkravet er i utgangspunktet forsett, jf. straffeloven 2005 § 21. I tillegg til at vedkommende forsettlig må ha avtalt et møte og kommet frem til det avtalte møtestedet eller et sted hvor møtestedet kan iakttas, må vedkommende ha forsett om å begå visse handlinger. Det avgjørende er at forsettet dekker den typen handling som er oppregnet. Forsettet trenger ikke å dekke barnets alder. For barnets alder gjelder et strengt aktsomhetskrav, jf. forslag til straffeloven 2005 § 307 første punktum. Dette har betydning både for vilkåret om at møtet skjer med et barn under 16 år og for de nærmere oppregnede handlingene som må dekkes av forsettet.

Hvis tiltalte tror at han har avtalt et møte med en 18 år gammel jente, men som i virkeligheten er

15 år og formålet med møtet er å ha seksuell omgang, er det avgjørende om tiltalte på noen måte kan klandres for sin uvitenhet om barnets rette alder. Kan han det, blir han å straffe – selv om den seksuelle omgangen ville ha vært lovlig ut fra tiltaltes forestillinger om fornærmedes alder, se nærmere i merknaden til forslaget til straffeloven 2005 § 307 første punktum nedenfor.

Straffen er bot eller fengsel inntil 1 år, som er en videreføring av strafferammen etter straffeloven 1902 § 201 a.

Forsøk er straffbart, jf. straffeloven 2005 § 16. Det samme gjelder medvirkning, jf. straffeloven 2005 § 15.

Til § 307 Krav til aktsomhet om barnets alder

Bestemmelsen gjelder skyldkravet for barnets alder i straffebestemmelser der dette er et vilkår for straffansvar og svarer i hovedsak til gjeldende rett med noen utvidelser og Straffelovkommisjonens skisser, se punkt 7.16 foran.

Bestemmelsen oppstiller to forskjellige aktsomhetsnormer.

Første punktum slår fast at uvitenhet om barnets riktige alder ikke fører til straffrihet hvis tiltalte på noe punkt kan klandres for sin uvitenhet. Dette er et særskilt strengt aktsomhetskrav hvor det er tilstrekkelig at tiltalte har utvist den letteste graden av uaktsomhet for å bli holdt ansvarlig for sin uvitenhet. Det strenge aktsomhetskravet gjelder for bestemmelsene om

- voldtekt av barn under 14 år (§§ 299-301),
- seksuell omgang med barn mellom 14 og 16 år (§§ 302- 303),
- seksuell handling med barn under 16 år (§ 304),
- seksuelt krenkende atferd mv. overfor barn under 16 år (§ 305), og
- avtale om møte for å begå seksuelt overgrep (§ 306).

Dette er en videreføring av skyldkravet etter straffeloven 1902 § 195, jf. Rt. 2005 side 833, § 196 tredje ledd, § 200 fjerde ledd, jf. § 196 tredje ledd og § 201 a annet ledd og svarer til Straffelovkommisjonens skisser til de tilsvarende bestemmelsene. Nytt er at det særskilte aktsomhetskravet også kommer til anvendelse ved seksuelt krenkende eller annen uanstendig atferd i nærvær av eller overfor barn under 16 år. Aktsomhetskravet skal forstås på samme måte som etter gjeldende rett selv om det er formulert noe annerledes, se punkt 7.16.1 foran.

Etter *annet punktum* gjelder et vanlig aktsomhetskrav for barnets alder i bestemmelsene om utnytting av noen under 18 år i en særlig sårbar livssituasjon (straffeloven 2005 § 295 bokstav c), kjøp av seksuelle tjenester fra mindreårige (straffeloven 2005 § 309) og overværelse av fremvisning av seksuelle overgrep mot barn eller fremvisning som seksualiserer barn (straffeloven 2005 § 310). For bestemmelsen om kjøp av seksuelle tjenester er dette en videreføring av innholdet i straffeloven 1902 § 203 tredje ledd.

Til § 308 Mulighet for straffbortfall

Bestemmelsen gir mulighet for å frita for straff eller å gå under minstestraffen i § 300 etter visse bestemmelser om seksuell omgang, handling eller atferd med mindreårige mv. dersom de involverte er omtrent jevnbyrdige i alder og utvikling, se punkt 7.17 foran.

Bestemmelsen viderefører innholdet i straffeloven 1902 § 195 fjerde ledd, § 196 fjerde ledd, § 200 fjerde ledd jf. § 196 fjerde ledd og § 201 a tredje ledd og er i samsvar med Straffelovkommisjonens skisser til de tilsvarende bestemmelsene.

Vilkårene for straffbortfall er de samme som etter gjeldende rett, se punkt 7.17.1 foran. Det er bare straffansvaret etter de nevnte bestemmelsene som kan falle bort etter straffeloven 2005 § 308. Hvis handlingen samtidig rammes av andre bestemmelser, for eksempel voldtekt etter straffeloven 2005 § 291 eller søskenincest etter straffeloven 2005 § 313 faller ikke straffansvaret etter disse bestemmelsene bort. I disse tilfellene vil for øvrig forholdet som regel tilsi at straffansvaret for bestemmelsene om mindreårighet heller ikke burde falle bort.

Bestemmelsen gjelder heller ikke alternativet «tvinger» i forslaget til straffeloven § 305 bokstav b.

Til § 309 Kjøp av seksuelle tjenester fra mindreårige

Bestemmelsen gjelder kjøp av seksuelle tjenester fra mindreårige og viderefører innholdet i straffeloven 1902 § 203 slik denne er endret ved lov i desember 2008. Om innholdet i bestemmelsen vises det til Ot.prp. nr. 48 (2007-2008).

Skyldkravet er i utgangspunktet forsett, jf. straffeloven 2005 § 21. For personens alder gjelder et aktsomhetskrav, se forslag til straffeloven 2005 § 307 annet punktum og punkt 7.16 foran.

Forsøk er straffbart, jf. straffeloven 2005 § 16. Det samme gjelder medvirkning, jf. straffeloven 2005 § 15.

Til § 310 Fremvisning av seksuelle overgrep mot barn eller fremvisning som seksualiserer barn

Bestemmelsen gjelder fremvisning av seksuelle overgrep mot barn eller fremvisning som seksuali-

serer barn. Bestemmelsen er ny i forhold til straffeloven 1902 og delutredning VII og er ment å oppfylle forpliktelsene i Europarådets konvensjon om beskyttelse av barn mot seksuell utnytting og seksuelt misbruk artikkel 21 nr. 1 bokstav c, se punkt 7.19 foran.

Bestemmelsen gjelder den som overværer en fremvisning av seksuelle overgrep mot barn eller annen seksualisert fremvisning av barn. Organisering mv. rammes av forslaget til straffeloven 2005 § 257 om menneskehandel og straffeloven 2005 § 311 første ledd bokstav d. Forslaget til straffeloven 2005 § 310 er altså i hovedsak ment å ramme publikum eller «kunden».

Konvensjonsbestemmelsen bruker uttrykket «pornographic performances». I forslaget til straffeloven 2005 § 310 er i stedet brukt uttrykket «fremvisning av seksuelle overgrep mot barn eller fremvisning som seksualiserer barn». Med dette forstås særlig «live» fremvisninger av barn som deltar i seksuell omgang eller handling eller andre seksualiserte fremvisninger av barn. Bestemmelsen rammer også den som får slike fremvisninger direkte overført gjennom elektronisk kommunikasjon.

For at noe skal regnes som fremvisning i bestemmelsens forstand må den være ment for et publikum utover den som selv organiserer eller tilrettelegger for fremvisningen. Den som i andre tilfeller får en mindreårig til å utføre handlinger som svarer til seksuell omgang med seg selv eller utvise annen seksuelt krenkende eller annen uanstendig atferd kan rammes av forslaget til straffeloven 2005 §§ 291, 299, 302 eller 305.

Med barn menes noen under 18 år.

Skyldkravet er forsett, jf. straffeloven 2005 § 21. For barnets alder er det tilstrekkelig med uaktsomhet, jf. forslaget til straffeloven 2005 § 307 annet punktum.

Den øvre strafferammen er fengsel inntil 3 år.

Forsøk er straffbart, jf. straffeloven 2005 § 16. Det samme gjelder medvirkning, jf. straffeloven 2005 § 15.

Etter omstendighetene kan overværelse av fremvisning av seksuelle overgrep mot barn eller fremvisning som seksualiserer barn rammes som medvirkning til overtredelse av bestemmelsene som rammer selve overgrepet mot barnet. At overgrep er begått i nærvær av andre kan også medføre at det anses som grovt eller i hvert fall være en straffskjerpende omstendighet.

Til § 311 Fremstilling av seksuelle overgrep mot barn eller fremstilling som seksualiserer barn

Bestemmelsen gjelder ulike befatningsmåter med fremstillinger av seksuelle overgrep mot barn eller fremstillinger som seksualiserer barn og viderefører innholdet i straffeloven 1902 § 204 a med visse justeringer, se punkt 7.20 foran. Straffeloven 1902 § 204 a ble vedtatt etter Straffelovkommisjonen avga sin utredning og er således ikke kommentert i delutredning VII.

Uttrykket «fremstilling av seksuelle overgrep mot barn eller fremstilling som seksualiserer barn» er en videreføring av gjeldende rett. Med barn regnes personer som er eller fremstår som under 18 år. Om hva som ligger i dette kravet, se Ot.prp. nr. 45 (2002-2003) side 60.

Departementet foreslår endringer i utformingen av bestemmelsen sammenlignet med straffeloven 1902 § 204 a.

Første ledd bokstav a rammer den som produserer fremstilling av seksuelle overgrep mot barn eller fremstilling som seksualiserer barn og viderefører innholdet i alternativet produserer i straffeloven 1902 § 204 a første ledd bokstav a.

Første ledd bokstav b rammer den som utgir, tilbyr, selger, overlater til en annen, gjør tilgjengelig eller på annen måte søker å utbre fremstilling av seksuelle overgrep mot barn eller fremstilling som seksualiserer barn. Alternativene «tilbyr» og «gjør tilgjengelig» er nye i forhold til straffeloven 1902 § 204 a og er tatt inn for å oppfylle Europarådets konvensjon om beskyttelse av barn mot seksuell utnytting og seksuelt misbruk artikkel 20 nr. 1 bokstav b, se punkt 7.20.3 og 7.20.4 foran. «Gjør tilgjengelig» kan for eksempel ramme den som legger ut fremstilling av seksuelle overgrep mot barn eller fremstilling som seksualiserer barn på internett eller samlinger av pekere på internett til sider med slikt materiale.

De øvrige alternativene viderefører innholdet i de tilsvarende alternativene i straffeloven 1902 § 204 a første ledd bokstav a og b.

Første ledd bokstav c rammer for det første den som anskaffer, innfører eller besitter fremstilling av seksuelle overgrep mot barn eller fremstilling som seksualiserer barn. For det annet rammer bestemmelsen den som forsettlig skaffer seg tilgang til slikt materiale. Dette siste alternativet er nytt i forhold til straffeloven 1902 § 204 a og er tatt inn for å oppfylle Europarådets konvensjon om beskyttelse av barn mot seksuell utnytting og seksuelt misbruk artikkel 20 nr. 1 bokstav f, se punkt 7.20.3 og 7.20.4 foran. Alternativet anses for å konsumere innholdet i alternativene i straffeloven 1902 § 204 a «mot vederlag eller planmessig gjør seg kjent med,» som derfor ikke er videreført i straffeloven 2005 § 311. Siden det ikke oppstilles noen kvalifiserende vilkår for hvordan tilgangen til materialet er oppnådd, er

det foreslått at dette alternativet bare skal ramme forsett, sml. straffeloven 2005 § 311 tredje ledd som også rammer uaktsom overtredelse av første ledd. Det er det vanlige forsettskravet som gjelder, det vil si at det er tilstrekkelig med sannsynlighetsforsett eller dolus eventualis i form av den positive innvilgelsesteori. Meningen er å avgrense mot den som uforvarende får tilgang til slike bilder, for eksempel ved feilnavigering på internett. At tilgangen til materialet er oppnådd gjennom vederlag eller har skjedd planmessig, vil være forhold som vil peke mot forsett, men bestemmelsen kan også anvendes i andre tilfeller der forsett kan bevises.

De øvrige alternativene viderefører innholdet i de tilsvarende alternativene i straffeloven 1902 § 204 a første ledd bokstav a.

Første ledd bokstav d rammer den som holder offentlig foredrag eller istandbringer offentlig forestilling eller utstilling av fremstillinger som nevnt i bokstav a. Alternativet viderefører innholdet i straffeloven 1902 § 204 første ledd bokstav d, jf. § 204 a første ledd bokstav b.

Første ledd bokstav e rammer den som forleder noen under 18 år til å la seg avbilde som ledd i kommersiell fremstilling av rørlige eller urørlige bilder med seksuelt innhold og viderefører innholdet i dette alternativet i straffeloven 1902 § 204 a første ledd bokstav c.

Annet – femte ledd viderefører innholdet i straffeloven 1902 § 204 a annet – femte ledd. Skyldkravet er forsett, jf. straffeloven 2005 § 21 eller uaktsomhet, jf. § 311 tredje ledd.

Straffen for forsettlig overtredelse av første ledd er bot eller fengsel inntil 3 år. Uaktsom overtredelse av første ledd straffes med bot eller fengsel inntil 6 måneder. På samme måte straffes den innehaver eller overordnede som forsettlig eller uaktsomt unnlater å hindre at det i en virksomhet blir foretatt handling som nevnt i første ledd.

Forsøk på forsettlig overtredelse av første ledd er straffbart, jf. straffeloven 2005 § 16. Forsøk på uaktsom overtredelse er ikke aktuelt siden forsøksansvaret forutsetter at gjerningspersonen har forsett om å fullbyrde et lovbrudd. Forsøk på forsettlig overtredelse av tredje ledd annet punktum vil ikke være straffbart, jf. straffeloven 2005 § 16.

Medvirkning er straffbar, jf. straffeloven 2005 § 15.

Til § 312 Incest

Bestemmelsen gjelder seksuell omgang med slektning i nedstigende linje og svarer med en liten utvidelse til straffeloven 1902 § 197 og Straffelovkommisjonens skisse til § 28-9, se punkt 7.22.1 foran.

Bestemmelsen er foreslått utvidet til å gjelde også den som får en slektning i nedstigende linje til å utføre handlinger som svarer til seksuell omgang med seg selv, jf. punkt 7.4.1 foran. Ellers videreføres gjeldende rett.

Skyldkravet er forsett, jf. straffeloven 2005 § 21.

Den øvre strafferammen er fengsel inntil 6 år. Strafferammen er hevet med ett år som en følge av reduksjonen i antall strafferammer, se Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) side 23, uten at dette er ment å ha betydning for straffenivået.

Til § 313 Søskenincest

Bestemmelsen gjelder seksuell omgang mellom søsken og utvider straffansvaret i forhold til straffeloven 1902 § 198 og Straffelovkommisjonens skisse til § 28-10, se punkt 7.22.2 foran.

Bestemmelsen rammer nå all seksuell omgang mellom søsken, i motsetning til straffeloven 1902 § 198 som bare rammer samleie. Det er også foreslått at bestemmelsen skal ramme den som får en bror eller søster til å utføre handlinger med seg selv som svarer til seksuell omgang, jf. punkt 7.4.1 foran.

Etter straffeloven 1902 § 198 annet ledd kommer straff ikke til anvendelse på personer under 18 år. Forslaget til straffeloven 2005 § 313 har ikke en slik aldersbegrensning. En 15-åring som har seksuell omgang med en yngre søster eller bror kan derfor straffes. I de fleste tilfeller hvor bestemmelsen vil komme til anvendelse i praksis, vil det trolig foreligge et ujevnt forhold mellom de involverte, for eksempel aldersforskjell, slik at forholdet bærer preg av utnyttelse fra den ene partens side. I disse tilfellene er det ikke meningen at den utnyttede parten skal kunne straffes.

Skyldkravet er forsett, jf. straffeloven 2005 § 21.

Den øvre strafferammen er fengsel inntil 1 år, som er en videreføring av strafferammen etter straffeloven 1902 § 198.

Forsøk er straffbart, jf. straffeloven 2005 § 16. Det samme gjelder medvirkning, jf. straffeloven 2005 § 15.

Til § 314 Seksuell omgang mellom andre nærstående

Bestemmelsen gjelder seksuell omgang mellom andre nærstående enn nevnt i forslaget til straffeloven 2005 §§ 312 og 313 og viderefører med ett unntak innholdet i straffeloven 1902 § 199 første ledd, se punkt 7.22.3 foran. Bestemmelsen svarer hovedsakelig til Straffelovkommisjonens skisse til § 28-11, men kommisjonens forslag om å begrense hele

bestemmelsens anvendelsesområde til tilfeller hvor den fornærmede er under 18 år, er ikke fulgt opp. Den særskilte medvirkningsregelen i straffeloven 1902 § 199 annet ledd er ikke foreslått videreført.

Bokstav a viderefører innholdet i straffeloven 1902 § 199 første ledd, men alternativet «pleiebarn» er ikke videreført. Pleiebarn som er under 18 år vil imidlertid kunne falle innunder det siste alternativet om person som står under gjerningspersonens omsorg, myndighet eller oppsikt.

Bokstav b rammer den som får noen som nevnt i bokstav a til å utføre handlinger som svarer til seksuell omgang med seg selv, se punkt 7.4.1 foran.

Skyldkravet er forsett, jf. straffeloven 2005 § 21.

Den øvre strafferammen er fengsel inntil 6 år. Strafferammen er hevet med ett år som en følge av reduksjonen i antall strafferammer, se Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) side 23, uten at dette er ment å ha betydning for straffenivået.

Forsøk er straffbart, jf. straffeloven 2005 § 16. Det samme gjelder medvirkning, jf. straffeloven 2005 § 15.

Til § 315 Hallikvirksomhet og formidling av prostitusjon

Bestemmelsen gjelder ulike former for tilrettelegging for prostitusjon og viderefører innholdet i straffeloven 1902 § 202 og svarer til Straffelovkommisjonens skisse til § 28-16, se punkt 7.23.1 foran.

Første og *annet ledd* viderefører fullt ut gjeldende rett.

Hva som menes med prostitusjon, er definert i *tredje ledd*. Definisjonen er tilpasset bestemmelsene om kjøp av seksuelle tjenester, se forslag til straffeloven 2005 §§ 309 og 316.

Skyldkravet er forsett, jf. straffeloven 2005 § 21, men etter første ledd bokstav b er det tilstrekkelig at gjerningspersonen utviser grov uaktsomhet med hensyn til at lokalet skal brukes til prostitusjon.

Den øvre strafferammen for overtredelse av første ledd er fengsel inntil 6 år. Strafferammen er hevet med ett år som en følge av reduksjonen i antall strafferammer, se Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) side 23, uten at dette er ment å ha betydning for straffenivået. Straffen for overtredelse av annet ledd er bot eller fengsel inntil 6 måneder.

Forsøk på overtredelse av første ledd er straffbart, mens forsøk på overtredelse av annet ledd ikke er straffbart, jf. straffeloven 2005 § 16.

Medvirkning er straffbar, jf. straffeloven 2005 § 15.

Til § 316 Kjøp av seksuelle tjenester fra voksne

Bestemmelsen gjelder kjøp av seksuelle tjenester fra voksne og viderefører innholdet i straffeloven 1902 § 202 a etter lovendringen i desember 2008. Om innholdet i bestemmelsen vises det til Ot.prp. nr. 48 (2007-2008).

Til § 317 Pornografi

Bestemmelsen gjelder ulike befatningsmåter med pornografi og viderefører innholdet i straffeloven 1902 § 204, se punkt 7.24.1 foran. Den avviker fra Straffelovkommisjonens skisse til § 28-7 på de punkter hvor kommisjonen foreslår endringer i gjeldende rett.

Bestemmelsen viderefører gjeldende rett på alle punkter, se punkt 7.24.1.1 foran.

Skyldkravet er forsett, jf. straffeloven 2005 § 21 eller uaktsomhet etter straffeloven 2005 § 317 tredje ledd.

Straffen for forsettlig overtredelse av første ledd er bot eller fengsel inntil 3 år. For uaktsom overtredelse av første ledd er straffen bot eller fengsel inntil 6 måneder. For overtredelse som nevnt i tredje ledd annet punktum er straffen bot eller fengsel inntil 6 måneder både ved forsett og uaktsomhet.

Forsøk på forsettlig overtredelse av første ledd er straffbart, jf. straffeloven 2005 § 16. Forsøk på uaktsom overtredelse er ikke aktuelt siden forsøksansvaret forutsetter at gjerningspersonen har forsett om å fullbyrde et lovbrudd. Forsøk på forsettlig overtredelse av tredje ledd annet punktum vil ikke være straffbart, jf. straffeloven 2005 § 16.

Medvirkning er straffbar, jf. straffeloven 2005 § 15.

Til § 318 Utstillingsforbud

Bestemmelsen gjelder forbud mot utstilling på lett synlig måte av bilder av eksplisitt seksualisert karakter, herunder bilder av kjønnsorganer. Den er ny i forhold til straffeloven 1902 og delutredning VII, se punkt 7.24.2 foran. Bestemmelsen gjelder bilder som ikke anses som straffbar pornografi etter forslaget til straffeloven 2005 § 317. For materiale som rammes av § 317, er det den bestemmelsen, med høyere strafferamme, som gjelder.

Bestemmelsen oppstiller ikke noe totalforbud mot utstilling av bilder av eksplisitt seksualisert karakter, men stiller krav til hvordan disse blir plassert.

Første ledd rammer den som i ervervsøyemed stiller ut bilder av eksplisitt seksualisert karakter, herunder bilder av kjønnsorganer på en lett synlig

måte på offentlig sted (bokstav a), et sted som lett kan iakttas fra offentlig sted (bokstav b) eller på utsalgssted (bokstav c). Formålet med bestemmelsen er særlig å verne barn, men også voksne mot ufrivillig og uforvarende å bli utsatt for bilder, typisk på omslaget av trykte skrifter, av typen som nevnt.

Alternativene i bokstav a – c er til en viss grad overlappende.

Med offentlig sted, jf. *bokstav a*, menes et sted bestemt for alminnelig ferdsel eller et sted der allmennheten ferdes, jf. straffeloven 2005 § 10 første ledd.

Bokstav b vil typisk ramme utstilling i butikkvinduer ut mot gaten.

Bokstav c gjelder forbud mot utstilling på lett synlig måte inne i selve utsalgsstedets lokaler.

Fra bokstav c er det gjort unntak for spesialforretninger, jf. *første ledd annet punktum*. Med dette siktes det særlig til utsalgssteder hvor erotisk materiale (for eksempel blader, bilder, filmer og andre produkter) utgjør den typiske og vesentlige delen av vareutvalget. Hensynet bak bestemmelsen gjør seg ikke gjeldende på samme måte for denne typen utsalgssteder. Unntaket gjelder bare inne i utsalgsstedets lokaler. Forbudet i bokstav a og b gjelder også for spesialforretninger.

I *tredje ledd* er det presisert at straffansvaret ikke omfatter ekspeditør, betjent eller annen lignende underordnet når overtredelsen vesentlig har vært foranlediget av dennes avhengige stilling til den ervervsdrivende.

Skyldkravet er forsett, jf. straffeloven 2005 § 21 eller uaktsomhet, jf. forslaget til § 318 *annet ledd*.

Straffen for forsettlig overtredelse er bot eller fengsel inntil 6 måneder. Straffen for uaktsom overtredelse er bot.

Forsøk er ikke straffbart, jf. straffeloven 2005 § 16.

Medvirkning er straffbar, jf. straffeloven 2005 § 15.

Til § 319 Plikt til å vurdere rettighetstap

Bestemmelsen pålegger retten en plikt til å vurdere rettighetstap etter straffeloven 2005 § 56 når noen kjennes skyldig i seksuell omgang, handling eller atferd med eller overfor mindreårige og er en videreføring av innholdet i straffeloven 1902 § 207, se punkt 7.25 foran. Plikten går ut på at retten må vurdere *om* rettighetstap bør ilegges. Bestemmelsen legger ikke føringer for utfallet av vurderingen. Vilkårene for ileggelse av rettighetstap fremgår av straffeloven 2005 §§ 56 flg. Det vises ellers til Ot.prp. nr. 28 (1999-2000) side 61-63 og side 119-120.

Til § 320 Forholdet til erstatningsansvar for ærekrenkelser

Bestemmelsen regulerer forholdet til erstatningsansvar for ærekrenkelser etter forslaget til skadeserstatningsloven § 3-6 a og viderefører den sivilrettslige delen av straffeloven 1902 § 208 med visse justeringer, se punkt 7.26 foran. Det er ikke behov for noen regel om fritak for strafferettslig ansvar siden straffeloven 2005 ikke inneholder straffebestemmelser om ærekrenkelser. Straffelovkommisjonen foreslår ikke videreført innholdet i straffeloven 1902 § 208, men tar ikke stilling til hvorvidt innholdet burde videreføres i sivilretten.

Ansvarsfriheten gjelder den som beskylder noen for å ha overtrådt en bestemmelse i kapitlet om seksuallovbrudd. Dette er en utvidelse i forhold til straffeloven 1902 § 208 hvor ansvarsfriheten bare gjelder i relasjon til beskyldninger om overtredelse av de mest alvorlige bestemmelsene.

Vilkårene for ansvarsfrihet er de samme som etter gjeldende rett. Ettersom skyldkravet for erstatningsansvar er uaktsomhet, videreføres ikke ansvarsfriheten for fornærmedes nærmeste ettersom disse etter straffeloven 1902 § 208 annet ledd annet punktum kan gjøres rettslig ansvarlig dersom det var uaktsomt å legge til grunn at opplysningene var sanne. Resultatet er det samme etter gjeldende rett.

16.8 Til kapittel 27 om vinningslovbrudd og andre krenkelser av eiendomsretten

Til § 321 Tyveri

Paragrafen erstatter straffeloven 1902 § 257, og er i det vesentlige i samsvar med Straffelovkommisjonens skisse til § 30-1, jf. delutredning VII side 370. Skyldkravet er endret fra vinnings hensikt til vinnings forsett, jf. punkt 8.2, og den øvre strafferammen er redusert. Verbet «borttar» er erstattet med «tar,» noe som kun er ment som en språklig forenkling. Heller ikke for øvrig medfører bestemmelsen realitetsendringer. Medvirkningsansvaret følger nå av § 15.

Tilegnelsesvilkåret i *første ledd* er eksemplifisert ved at salg og forbruk er nevnt uttrykkelig. Formålet er å gjøre lovteksten mer informativ. Presiseringen av at gjenstanden «helt eller delvis» må tilhøre en annen, er overflødig, og tatt ut av lovteksten, men rettstilstanden er den samme.

Det alminnelige skyldkravet i bestemmelsen er forsett, jf. §§ 21 og 22.

Tyveri kan straffes med bot eller fengsel inntil

to år, jf. *annet ledd*. Formålet med endringen er å sørge for at strafferammen skal gi et mer realistisk uttrykk for straffutmålingspraksis, og er ikke ment å lede til en mildere straffutmåling for tyverier enn etter straffeloven 1902 § 257.

Til § 322 Grovt tyveri

Bestemmelsen erstatter straffeloven 1902 § 258, jf. punkt 8.3, og svarer i hovedsak til Straffelovkommisjonens utkast til § 30-2, jf. delutredning VII side 370. Forholdet til § 258 er kommentert nedenfor.

Paragrafen angir strafferammen og vurderingstemaet for når et tyveri er grovt, og må leses i sammenheng med § 321 som inneholder selve gjerningsbeskrivelsen. Hvorvidt et tyveri er grovt, skal fortsatt bero på en helhetsvurdering, og loven angir momenter det særlig skal legges vekt på.

Ordlyden er noe endret fra straffeloven 1902 ved at momentet «fra person på offentlig sted» er utelatt, mens det er tilføyd som moment om tyveriet har et «profesjonelt preg». I tillegg er det nå et moment i loven om gjerningspersonen har tatt seg inn i bolig eller fritidshus, mens innbrudd generelt er utelatt. Formuleringen «tatt seg inn i» omfatter mer enn inntrengningstilfellene. Det er ikke avgjørende om det faktisk oppholdt seg personer i boligen eller fritidshuset da tyveriet ble begått, men dette kan likevel være et moment. Dersom boligen eller hytta klart nok ikke er i bruk – det er eksempelvis tale om et falleferdig og forlatt hus – er det at gjerningspersonen har tatt seg inn eller trengt seg inn ikke et moment som taler for at tyveriet bør anses som grovt. Ordlyden på dette punkt er ment å favne tyverier som representerer en integritetskrenkelse i tillegg til selve vinningslovbruddet, jf. punkt 8.3.3, og dette formålet bør være veiledende i tvilstilfeller. Endringene i ordlyden er ikke ment å innebære større realitetsendringer. Fortsatt kan det at et tyveri er begått fra en person på offentlig sted medføre at det anses som grovt, og inntrengning andre steder enn i boliger kan etter omstendighetene medføre at § 322 kommer til anvendelse. At momentet om at gjerningspersonen har vært forsynt med våpen ikke er videreført, er ikke ment å innebære noen realitetsendring, jf. også § 77 bokstav a som gjør bruk av våpen til et skjerpende moment i straffutmålingen.

Bestemmelsen i straffeloven 1902 § 42 fjerde ledd om villfarelse med hensyn til en gjenstands verdi er ikke videreført i de alminnelige bestemmelsene i straffeloven 2005. Heretter vil det derfor være den verdien som omfattes av gjerningspersonens forsett som må legges til grunn ved vurderingen av om verdien er betydelig.

Grovt tyveri kan straffes med fengsel inntil 6 år. Det er ikke meningen å nedjustere det gjeldende straffenivået.

Til § 323 Mindre tyveri

Bestemmelsen om mindre tyveri erstatter straffeloven 1902 § 391 a hva gjelder tyveri i form av naskeri og svarer innholdsmessig til Straffelovkommisjonens utkast til § 30-3 om naskeri, jf. delutredning VII side 371 og punkt 8.3 foran.

Første ledd angir strafferammen og vurderingstemaet for når et tyveri er mindre, og må leses i sammenheng med § 321 som inneholder gjerningsbeskrivelsen. Et tyveri er mindre når straffskylden er liten, noe som igjen beror på en helhetsvurdering hvor verdien av gjenstandene står sentralt.

Forsøk på mindre tyveri er ikke straffbart, ettersom strafferammen er lavere enn fengsel i 1 år, jf. straffeloven 2005 § 16. Medvirkning er straffbar etter § 15. Skyldkravet er forsett, jf. §§ 21 og 22. Påtalen for mindre tyveri er offentlig, men saken kan henlegges hvis ikke allmenne hensyn tilsier påtale, jf. straffeprosessloven § 62 a.

Mindre tyveri kan bare straffes med bot, men det er ikke meningen å senke bøtenivået.

Annet ledd avløser straffeloven 1902 § 400 og delvis § 399, og må ses i sammenheng med forslaget til ny § 10 a i lov 28. juni 1957 nr. 16 om friluftslivet. Bestemmelsen viderefører dermed straffrihetsregelen i § 400 første ledd, men opprettholder § 400 annet ledd om plukking av molter på «multebærland» i Nord-Norge. Det vises til merknadene til forslaget til § 10 a i friluftsloven. I tillegg medfører annet ledd straffrihet for bagatellmessige tilegnelser av naturprodukter som i dag kan straffes som naskeri etter straffeloven 1902 § 399 jf. § 391 a. Straffrihet forutsetter at tilegnelsen skjer under lovlig utøving av allemannsrett. Det vil da være straffritt for eksempel i utmark å ta reinmose til dekorasjon hjemme, tørt trevirke og kvist til lovlige bål, eller granbar til noen få granbarsenger (såfremt det da ikke voldes skade på skogen). Det er en forutsetning for straffrihet at naturproduktene er av liten eller ingen verdi. Uttak for å gjøre seg næring av det, for eksempel ved å produsere juledekorasjoner med granbar og små trenisser på reinmose, vil derfor ikke være straffritt etter tredje ledd.

Til § 324 Underslag

Bestemmelsen inneholder gjerningsbeskrivelsen for underslag og erstatter straffeloven 1902 § 255. Paragrafen svarer til Straffelovkommisjonens utkast til § 30-4, jf. delutredning VII side 371 og punkt

8.4 foran. Skyldkravet er endret ved at vilkåret om vinnings hensikt er erstattet med et vilkår om forsett om vinning, jf. punkt 8.2. Det er videre presisert at tilegnelsen av en pengefordring rammes av *første ledd bokstav a*, som svarer til første ledd første alternativ i straffeloven 1902 § 255. Første ledd *bokstav b* svarer til annet alternativ i § 255 første ledd.

Det er gjort enkelte språklige endringer i lovteksten. Presiseringen av at løsøregjenstanden «helt eller delvis» må tilhøre en annen, er sløyfet som overflødig, men dette er ikke ment å endre realiteten. Det samme gjelder «pantsetter» som er tatt ut av eksemplifiseringen av hva som ligger i tilegnelse.

Medvirkning er straffbar etter § 15. Det alminnelige skyldkravet er forsett, jf. §§ 21 og 22.

Annet ledd viderefører den gjeldende avgrensningen mot straffbare forhold som rammes av §§ 385 eller 386 (straff for krenkelse av sikkerhetsrett eller svikaktig dobbeltsalg).

Tredje ledd fastslår at underslag kan straffes med bot eller fengsel inntil 2 år. Reduksjonen i forhold til straffeloven 1902 § 255 skyldes et ønske om at strafferammen i større grad skal gi et realistisk bilde av straffenivået, og er ikke ment å lede til en senking av det.

Til § 325 Grovt underslag

Bestemmelsen om grovt underslag erstatter straffeloven 1902 § 256 og svarer i hovedsak til Straffelovkommisjonens utkast til § 30-5, jf. delutredning VII side 371 og punkt 8.4 foran.

Paragrafen angir strafferammen og vurderingstemaet for når et underslag er grovt, og må leses i sammenheng med § 324 som inneholder gjerningsbeskrivelsen.

Grovt underslag kan straffes med fengsel inntil 6 år. Hvorvidt et underslag er grovt, skal fortsatt bero på en helhetsvurdering, og *annet punktum* angir momenter det særlig skal legges vekt på.

Momentet «om den skyldige vitende har voldt velferdstap eller fare for noens liv eller helbred» er ikke videreført i oppregningen. Om underslaget er begått over lengre tid, er føyd til som et moment det særlig skal legges vekt på, mens momentet at gjerningspersonen er en offentlig tjenestemann er tatt ut. Disse endringene er ikke ment å innebære noen realitetsendring, men skyldes et ønske om at oppregningen kun skal inneholde sentrale eller typiske momenter. Om underslaget er begått ved brudd på en særlig tillit, eller om underslaget innebærer brudd på regnskapsregler, er videreført med noe endrede formuleringer.

Til § 326 Mindre underslag

Bestemmelsen erstatter straffeloven 1902 § 391 a hva gjelder underslag i form av naskeri, og svarer til Straffelovkommisjonens utkast til § 30-6, jf. delutredning VII side 371, se punkt 8.4 foran.

Paragrafen angir strafferammen og vurderingstemaet for når et underslag er mindre, og må leses i sammenheng med § 324 som inneholder gjerningsbeskrivelsen for underslag. Et underslag er mindre når straffskylden er liten, noe som igjen beror på en helhetsvurdering hvor verdien av det som er underslått står sentralt.

Forsøk på lite underslag er ikke straffbart, ettersom strafferammen er lavere enn fengsel i 1 år, jf. straffeloven 2005 § 16. Medvirkning er straffbar etter § 15. Skyldkravet er forsett, jf. §§ 21 og 22.

Lite underslag kan bare straffes med bot, men det er ikke meningen å senke bøtenivået.

Etter straffeprosessloven § 62 a er påtalen for lite underslag offentlig, men saken kan henlegges hvis ikke allmenne hensyn tilsier påtale.

Etter straffeloven 1902 § 399 gjelder det en lempeligere strafferamme for underslag av visse naturprodukter av liten eller ingen verdi. Det er imidlertid lite aktuelt å straffe tilegnelse av slikt etter en bestemmelse om underslag, fordi gjerningspersonen i praksis ikke kan sies å ha hatt besittelsen av det som tilegnes. Departementet anser det derfor tilstrekkelig med en særskilt straffrihetsregel i § 323 om mindre tyveri med sikte på disse tilfellene, og anser det unødvendig med en tilsvarende regel i § 326.

Til § 327 Ran

Bestemmelsen inneholder gjerningsbeskrivelsen for ran og erstatter straffeloven 1902 § 267 og § 268 første ledd. Paragrafen svarer til Straffelovkommisjonens utkast til § 30-7, jf. delutredning VII side 372. Det vises for øvrig til de alminnelige merknadene i punkt 8.5.

Skyldkravet er endret ved at vinnings hensikt er erstattet med vinnings forsett, jf. punkt 8.2, og den øvre strafferammen er justert noe ned. For øvrig er det kun foretatt språklige og redaksjonelle endringer i forhold til straffeloven 1902.

Første ledd viderefører § 267 første og annet ledd. *Bokstav a* viderefører gjerningsbeskrivelsen i § 267 første ledd, mens *bokstav b* viderefører annet ledd.

Medvirkningsansvaret følger nå av straffeloven 2005 § 15, jf. straffeloven 1902 § 267 tredje ledd.

Det alminnelige skyldkravet er forsett, jf. straffeloven 2005 §§ 21 og 22.

Annet ledd fastsetter den øvre strafferammen til fengsel inntil 3 år. Dette er en nedjustering i forhold til straffeloven 1902 § 268 første ledd. Begrunnelsen er at strafferammen skal gi et mer realistisk bilde av straffutmålingen, og det er ikke meningen å legge opp til en mildere straffutmåling enn etter straffeloven 1902 § 267 jf. § 268 første ledd.

Til § 328 Grovt ran

Bestemmelsen om grovt ran erstatter straffeloven 1902 § 268 annet ledd, og svarer til Straffelovkommisjonens utkast til § 30-8, jf. delutredning VII side 372. Det vises for øvrig til punkt 8.5.

Paragrafen angir strafferammene og vurderingstemaet for når et ran er grovt, og den må leses i sammenheng med § 327 som inneholder gjerningsbeskrivelsen. *Første ledd annet punktum* viderefører straffeloven 1902 § 268 annet ledd: Hvorvidt et ran er grovt beror på en helhetsvurdering, hvor sentrale og typiske momenter som det særlig skal legges vekt på er angitt i ordlyden.

Strafferammen for grovt ran er som etter straffeloven 1902 § 268 annet ledd fengsel i inntil 12 år, jf. *første ledd første punktum*.

Strafferammen for grovt ran med død eller betydelig skade på kropp eller helse til følge vil fortsatt være fengsel inntil 21 år, jf. *annet ledd*. Det er gjort unntak fra straffeloven 2005 § 24 ved at følger som gjerningspersonen kun har utvist lettere uaktsomhet i forhold til, jf. straffeloven 1902 § 43, fortsatt skal lede til anvendelse av en forhøyet strafferamme på 21 års fengsel.

Til § 329 Forbund om ran

Bestemmelsen gjør det straffbart å inngå forbund om ran og viderefører straffeloven 1902 § 269 nr. 1 i ny språklig form uten realitetsendringer, jf. punkt 8.5.3. Paragrafen svarer til Straffelovkommisjonens skisse til § 30-9, jf. delutredning VII side 372.

Straffeloven 1902 § 269 nr. 2 (utrustning av skip for å begå ran) er ikke videreført.

Til § 330 Utpressing

Bestemmelsen inneholder gjerningsbeskrivelsen for utpressing og erstatter straffeloven 1902 § 266 for så vidt gjelder tilfeller av utpressing som ikke er grove, jf. punkt 8.6. Paragrafen svarer til Straffelovkommisjonens skisse til § 30-10, jf. delutredning VII side 372. Det særskilte skyldkravet vinnings hensikt er erstattet med forsett om vinning, se punkt 8.2, og den øvre strafferammen er redusert. Det er i tillegg foretatt lovtekniske justeringer i tillegg til språklige endringer som ikke er ment å innebære realitetsendringer.

Første ledd bokstav a viderefører § 266 første ledd, og rammer utpressing ved midler som i seg selv er ulovlige. Bruken av uttrykket «ulovlig» får dette klarere frem enn uttrykket «rettsstridig» i denne sammenhengen. Hvis det dreier seg om vold eller trusler om vold, vil forholdet som regel i stedet rammes som ran, jf. § 327 første ledd bokstav b. I begge tilfeller er formålet med handlingen å bruke vold eller trusler til å skaffe seg eller andre en uberettiget vinning ved å tvinge noen til å handle slikt at det voldes fare for tap eller fare for tap for den som tvinges eller noen han handler på vegne av. Dersom det i stedet for vold eller trusler om vold brukes andre straffbare eller ulovlige midler for å oppnå dette, skal forholdet bedømmes som utpressing og forfølges i medhold av § 330 første ledd bokstav a.

Første ledd bokstav b viderefører § 266 annet ledd, og rammer utpressing ved å true med en handling som i seg selv er lovlig, men som kan bli straffbar fordi trusselen brukes til å skaffe seg en uberettiget vinning ved å tvinge en annen til å handle på en måte som kan medføre tap eller fare for tap. Etter dette straffalternativet blir det avgjørende om trusselen brukes utilbørlig. Sentralt i denne vurderingen er om trusselen kan forsvares ut fra det forholdet som foranlediget den. For en som har blitt utsatt for en straffbar handling, vil det ikke være utilbørlig å true med en anmeldelse om ikke gjerningspersonen erstatter det økonomiske tapet han er påført gjennom lovbruddet. Men det kan være utilbørlig og dermed straffbart om det «dersom en skandale skal unngås» kreves en økonomisk kompensasjon som langt overstiger det reelle økonomiske tapet. Alternativet om å true med å sette frem en ærekrenkende beskyldning er tatt ut, ettersom straffansvaret for ærekrenkelser ikke videreføres.

Utpressingsbestemmelsen vil fortsatt kunne ramme det å få noen til å unnlate en handling, men ikke dersom man «utpresses» til å holde seg passiv mens gjerningspersonen tar en ting.

Også det alminnelige skyldkravet er forsett, jf. §§ 21 og 22. Medvirkning straffes etter § 15.

Den øvre strafferammen er redusert til bot eller fengsel inntil tre år, jf. *annet ledd* som erstatter straffeloven 1902 § 266 tredje ledd. Det går nå frem av straffeloven 2005 § 54 at bot kan fastsettes sammen med fengselsstraff. Formålet med nedjusteringen av strafferammen er ikke å legge opp til en mildere straffutmåling for utpressing. Grovere tilfeller, som etter straffeloven 1902 ville blitt straffet etter § 266 første ledd med en øvre ramme på fengsel

inntil fem år, kan etter forslaget her straffes som grov utpressing etter § 331 (straks nedenfor), som har en øvre strafferamme på fengsel inntil 6 år.

Til § 331 Grov utpressing

Bestemmelsen har ingen forløper i straffeloven 1902, men svarer til Straffelovkommisjonens skisse til § 30-11, jf. delutredning VII side 372 og punkt 8.6 foran. Bestemmelsen rammer grove tilfeller av utpressing som tidligere ble straffet etter straffeloven 1902 § 266 første ledd.

Paragrafen angir strafferammen og vurderingstemaet for når en utpressing er grov, og den må leses i sammenheng med § 330 som inneholder gjerningsbeskrivelsen for utpressing. Hvorvidt utpressingen er grov, skal bero på en helhetsvurdering. Flere av de momentene det særlig skal legges vekt på etter *annet punktum*, gjenfinnes i § 328 om grovt ran, og om disse vises til teori og rettspraksis om straffeloven 1902 § 268 annet ledd. I tillegg skal det særlig legges vekt på om utpressingen er foretatt over lengre tid, om den har medført særlig store påkjenninger for fornærmede, eller om den av andre grunner er av en særlig farlig eller samfunnsskadelig art. Med det siste tenkes eksempelvis på utpressing som bærer preg av å være organisert kriminalitet.

Den øvre strafferammen er fengsel inntil 6 år.

Til § 332 Heleri

Første ledd første punktum inneholder gjerningsbeskrivelsen for heleri, og viderefører straffeloven 1902 § 317 første ledd første straffalternativ uten realitetsendringer, jf. punkt 8.7. Paragrafen svarer til Straffelovkommisjonens skisse til § 21-9 hva gjelder helerihandlinger, jf. delutredning VII side 307. Nytt i forhold til gjeldende rett er at heleri- og hvitvaskingshandlinger splittes opp i forskjellige straffebud, se om hvitvasking i § 337 flg. I tillegg er den øvre strafferammen justert ned, se nedenfor.

Første ledd annet punktum setter straff for såkalte «surrogathelerier», og viderefører straffeloven 1902 § 317 første ledd tredje punktum uten endringer. *Første ledd tredje punktum* viderefører straffeloven 1902 § 317 tredje ledd uten endringer.

Annet ledd viderefører straffeloven 1902 § 317 syvende ledd med noen språklige endringer.

Skyldkravet er forsett, jf. §§ 21 og 22.

Medvirkning til heleri er nå straffbar, jf. straffeloven 2005 § 15, noe som innebærer en realitetsendring i forhold til straffeloven 1902 § 317.

Tredje ledd angir strafferammen, som justeres ned sammelignet med straffeloven 1902 § 317 første ledd. Dette skyldes et ønske om at strafferammene skal gi et mer realistisk bilde av straffenivået i praksis, og er ikke ment å lede til en nedjustering av straffenivået.

Til § 333 Grovt heleri

Bestemmelsen erstatter straffeloven 1902 § 317 fjerde ledd for så vidt gjelder grovt heleri, jf. punkt 8.7, og svarer til Straffelovkommisjonens skisse til § 21-10 om grove helerihandlinger, jf. delutredning VII side 308. Bortsett fra utvidelsen i annet ledd er det ikke foreslått realitetsendringer.

Første ledd første punktum angir strafferammen og *annet punktum* vurderingstemaet for når et heleri er grovt, og må leses i sammenheng med § 332 som inneholder gjerningsbeskrivelsen for heleri. Hvorvidt heleriet er grovt, skal bero på en helhetsvurdering. Momentene det særlig skal legges vekt på, er videreført fra straffeloven 1902 § 317 fjerde ledd annet punktum. Er det tale om narkotikaheleri, skal det som før legges vekt på stoffets art og mengde.

Annet ledd viderefører en særlig strafferamme for narkotikaheleri (jf. straffeloven 1902 § 317 femte ledd), men bestemmelsen er endret slik at særlige strafferammer også gjelder for heleri av utbytte fra grovt ran og grov menneskehandel. Det vises til punkt 8.7. Dersom utbyttet stammer fra grovt ran eller grov menneskehandel, heves den øvre strafferammen for heleriet til det som gjelder for disse lovbruddene, dvs. fengsel i inntil 12 eller 15 år. Den sist nevnte strafferammen foreslås også hvis utbyttet skriver seg fra en særlig grov narkotikaovertredelse. Dette betyr dels en viss skjerping, dels en viss lemping sammenlignet med straffeloven 1902 § 317 femte ledd jf. § 162 tredje ledd, idet den øvre strafferammen går ned fra fengsel inntil 21 år til fengsel inntil 15 år, men kan også anvendes ved overtredelser som gjelder et meget betydelig kvantum uten at det foreligger særdeles skjerpende omstendigheter.

Prosessuelt leder endringen til at tiltale for grovt narkotikaheleri kan tas ut av statsadvokaten.

Til § 334 Mindre heleri

Bestemmelsen erstatter straffeloven 1902 § 391 a tredje ledd for så vidt gjelder heleri i form av naskeri, og svarer til Straffelovkommisjonens skisse til § 21-11 for tilfeller av lite heleri, jf. delutredning VII side 371 og punkt 8.7 foran.

Paragrafen angir strafferammen og vurderingstemaet for når et heleri er mindre og må leses i sammenheng med § 332 som inneholder gjernings-

beskrivelsen for heleri. Sentralt i vurderingen står den straffbare handlingen utbyttet stammer fra og fordelens eventuelle størrelse.

Forsøk er ikke straffbart, ettersom strafferammen er lavere enn fengsel i 1 år, jf. § 16.

Påtalen for mindre heleri er offentlig, men saken kan henlegges hvis ikke allmenne hensyn tilsier påtale, jf. straffeprosessloven § 62 a.

Til § 335 Uaktsomt heleri

Bestemmelsen setter straff og angir strafferammen for uaktsomt alminnelig og grovt heleri, og erstatter for heleritilfellene straffeloven 1902 § 317 sjette ledd, jf. punkt 8.7.3.2. Uaktsomt mindre heleri, jf. § 334, er ikke straffbart. Paragrafen svarer til Straffelovkommisjonens skisse til § 21-12 hva gjelder uaktsomt heleri, jf. delutredning VII side 371. Bestemmelsen må leses i sammenheng med § 332 som inneholder gjerningsbeskrivelsen for heleri. Uaktsomhet er definert i § 23.

Uaktsomt heleri straffes med bot eller fengsel inntil 2 år. Den øvre strafferammen er så vidt høy fordi den også skal gjelde for uaktsomme, grove helerier.

Til § 336 Forbund om heleri

Bestemmelsen gjør det straffbart å inngå forbund om heleri og grovt heleri og viderefører straffeloven 1902 § 318 uten realitetsendringer, bortsett fra at den øvre strafferammen senkes uten at dette er ment å lede til en mildere bedømmelse av slike lovbrudd. Det vises til punkt 8.7 og Ot.prp. nr. 53 (2005-2006) om lov om endringer i straffeloven 1902 og utleveringsloven (gjennomføring av FN-konvensjonen mot korrupsjon.)

Til § 337 Hvitvasking

Paragrafen om hvitvasking svarer til Straffelovkommisjonens skisse til § 21-9 hva gjelder hvitvaskingshandlinger, jf. delutredning VII side 307 og punkt 8.7 foran. Bortsett fra en nedjustering av strafferammen foreslås det ikke realitetsendringer i forhold til straffeloven 1902. Innholdet i bestemmelsen er nærmere omhandlet i Ot.prp. nr. 53 (2005-2006) om lov om endringer i straffeloven 1902 og utleveringsloven (gjennomføring av FN-konvensjonen mot korrupsjon.)

Første ledd bokstav a inneholder gjerningsbeskrivelsen for hvitvasking av utbytte som en bistandshandling til andre, og erstatter straffeloven 1902 § 317 første ledd annet alternativ. *Første ledd bokstav b* gjør det straffbart å hvitvaske utbytte fra egne straffbare handlinger, og viderefører straffeloven 1902 § 317 annet ledd.

Annet ledd retter seg mot hvitvasking av surrogater, og viderefører straffeloven 1902 § 317 første ledd tredje punktum.

Tredje ledd viderefører straffeloven 1902 § 317 tredje ledd om at hvitvaskeren kan straffes selv om den som begikk primærlovbruddet var utilregnelig eller mindreårig.

Fjerde ledd angir strafferammen, og bestemmer at hvitvasking kan straffes med bot eller fengsel inntil 2 år. Dette er en nedjustering i forhold til straffeloven 1902 § 317. Begrunnelsen er at strafferammen skal gi et mer realistisk bilde av straffutmålingspraksis i dag, og det er ikke meningen at hvitvasking skal bedømmes mindre alvorlig enn i dag.

Til § 338 Grov hvitvasking

Bestemmelsen erstatter straffeloven 1902 § 317 fjerde ledd hva gjelder grov hvitvasking, og svarer til Straffelovkommisjonens skisse til § 21-10 for grove hvitvaskingshandlinger, jf. delutredning VII side 308 og punkt 8.7 foran. Det foreslås ikke realitetsendringer.

Første ledd angir strafferammene og vurderingstemaet for når en hvitvasking er grov, og det må leses i sammenheng med § 337 som inneholder gjerningsbeskrivelsen for hvitvasking. Hvorvidt hvitvaskingen er grov, skal bero på en helhetsvurdering. Momentene det særlig skal legges vekt på, er videreført fra straffeloven 1902 § 317 fjerde ledd annet punktum. Er det tale om narkotikaheleri, skal det som før legges vekt på stoffets art og mengde.

Annet ledd tilsvarer § 333 annet ledd, og det vises til merknadene til denne bestemmelsen.

Til § 339 Mindre hvitvasking

Bestemmelsen erstatter straffeloven 1902 § 391 a tredje ledd hva gjelder hvitvasking i form av naskeri, jf. merknadene i punkt 8.7, og svarer til Straffelovkommisjonens skisse til § 21-11, jf. delutredning VII side 371.

Paragrafen angir strafferammen og vurderingstemaet for når en hvitvaskingshandling er mindre, og må leses i sammenheng med § 337 som inneholder selve gjerningsbeskrivelsen. Sentralt i vurderingen er hva slags straffbar handling utbyttet stammer fra og verdien av utbyttet hvitvaskeren har hatt befatning med. Forsøk er ikke straffbart, ettersom strafferammen er lavere enn fengsel i 1 år, jf. § 16.

Etter straffeprosessloven § 62 a er påtalen for

mindre hvitvasking offentlig, men henlegges hvis ikke allmenne hensyn tilsier påtale.

Til § 340 Uaktsom hvitvasking

Bestemmelsen setter straff og angir strafferammen for uaktsom hvitvasking og grov hvitvasking, og erstatter for hvitvaskingstilfellene straffeloven 1902 § 317 sjette ledd. Paragrafen svarer til Straffelovkommisjonens skisse til § 21-12 hva gjelder uaktsom hvitvasking, jf. delutredning VII side 371. Bestemmelsen må leses i sammenheng med § 337 som inneholder gjerningsbeskrivelsen for hvitvasking. Uaktsomhet er definert i § 23. Det vises for øvrig til punkt 8.7.

Til § 341 Forbund om hvitvasking

Bestemmelsen gjør det straffbart å inngå forbund om hvitvasking og grov hvitvasking, og viderefører denne delen av straffeloven 1902 § 318 uten realitetsendringer, bortsett fra at strafferammen er justert noe ned uten at dette er ment å lede til en mildere straffutmåling. Paragrafen bidrar til å oppfylle kravene til norsk rett etter FN-konvensjonen mot korrupsjon, jf. Ot.prp. nr. 53 (2005-2006).

Til § 342 Brukstyveri av motorvogn mv.

Paragrafen om brukstyveri av motorvogn svarer til Straffelovkommisjonens skisse til § 30-13, jf. delutredning VII side 372. Bestemmelsen viderefører straffeloven 1902 § 260 uten realitetsendringer, bortsett fra at den øvre strafferammen er justert ned, jf. punkt 8.9.

Første ledd inneholder gjerningsbeskrivelsen, og viderefører straffeloven 1902 § 260 første ledd uten realitetsendringer.

Annet ledd definerer motorvogn, og bygger på vegtrafikkloven § 2 annet ledd.

Skyldkravet er forsett, jf. §§ 21 og 22. Medvirkning straffes etter § 15, og forsøk etter § 16.

Den øvre strafferammen er justert ned til bot eller fengsel inntil 2 år, jf. *tredje ledd*. Dette skyldes et ønske om at strafferammen skal gi et mer realistisk bilde av straffutmålingspraksis, og er ikke ment å lede til en mildere bedømmelse av denne typen brukstyverier. Den særlige strafferammen ved uforsettlige følger i straffeloven 1902 § 260 fjerde ledd er ikke videreført. En nærmere begrunnelse går frem av punkt 8.9.

Fjerde ledd viderefører § 260 femte ledd uten endringer, og gjør at paragrafen også rammer brukstyveri av motorfartøy og luftfartøy.

Til § 343 Ulovlig bruk av løsøre mv.

Paragrafen setter straff for ulovlig bruk av eller forføyning over løsøregjenstand. Bestemmelsen viderefører straffeloven 1902 § 393 uten realitetsendringer, jf. punkt 8.9, og svarer til Straffelovkommisjonens skisse til § 30-14, jf. delutredning VII kapittel side 373.

Forsøk på overtredelse er ikke straffbart, jf. § 16. Medvirkning straffes etter § 15, og skyldkravet er forsett, jf. §§ 21 og 22. Påtalen for ulovlig bruk av løsøregjenstand er offentlig, men saken henlegges hvis ikke allmenne hensyn tilsier påtale, jf. straffeprosessloven § 62 a.

Til § 344 Grov ulovlig bruk av løsøre

Bestemmelsen angir strafferammen for grov ulovlig bruk av løsøregjenstand, og erstatter straffeloven 1902 § 261. Paragrafen svarer til Straffelovkommisjonens skisse til § 30-14, jf. delutredning VII kapittel side 373. Bestemmelsen må leses i sammenheng med § 343.

Forsøk på overtredelse er ikke straffbart, jf. § 16. Medvirkning straffes etter § 15, og skyldkravet er forsett, jf. §§ 21 og 22.

Påtalen er ikke lenger betinget av fornærmedes begjæring eller allmenne hensyn, jf. straffeprosessloven § 62 a.

Det vises øvrig til punkt 8.9.

Til § 345 Besittelseskrenkelse

Bestemmelsen viderefører straffeloven 1902 § 392 første ledd uten realitetsendringer, og svarer til Straffelovkommisjonens skisse til § 30-17 for så vidt gjelder rettsstridig krenkelse av besittelsen til løsøre, jf. delutredning VII side 373. Annet ledd i straffeloven 1902 § 392 (lavere straff når besitteren har til hensikt å utøve en angivelig rett) er ikke videreført.

Forsøk er ikke straffbart, jf. § 16. Betydningen av selvtekt ved besittelseskrenkelser bestemmes av de alminnelige bestemmelsene i § 19, § 80 bokstav d nr. 3 og § 81 bokstav b nr 3. Medvirkning er fortsatt straffbar, jf. § 15. Skyldkravet er forsett, jf. §§ 21 og 22.

For øvrig vises det til punkt 8.10.

Påtalen for besittelseskrenkelse av løsøre er offentlig, men saken henlegges hvis ikke allmenne hensyn tilsier påtale, jf. straffeprosessloven § 62 a.

Til § 346 Ulovlig bruk mv. av fast eiendom

Bestemmelsen setter straff for den som bruker el-

ler på annen måte rår over fast eiendom i strid med rettighetene til eieren eller en annen som rettmessig rår over eiendommen, jf. *første ledd*. Paragrafen erstatter straffeloven 1902 §§ 395 første ledd og 396 første ledd med visse realitetsendringer. Sammenlignet med Straffelovkommisjonens skisse til § 30-16, jf. delutredning VII side 373, er § 346 utvidet til også å omfatte krenkelser av besittelsen til fast eiendom, jf. straffeloven 1902 § 395 første ledd.

Om det foreligger krenkelse av en annens rettigheter til fast eiendom, må vurderes i forhold til eier(e) og/eller andre rettighetshavere, både rettighetshavere med total bruksrett og de med mer begrensede rettigheter.

Det er et vilkår for straff etter bestemmelsen at den berettigede påføres tap eller ulempe, eller at bruken er i strid med den berettigedes uttrykkelige forbud. Innebærer bruken fysiske inngrep på eiendommen, vil vilkåret om tap eller ulempe normalt være oppfylt. For øvrig skal det ikke mye til for at bruk som er i strid med andres rettigheter til eiendommen må anses for å ha medført i hvert fall en viss ulempe.

Annet ledd unntar fra straffansvar etter bestemmelsen partene i avtaler om bruken av eiendommen forutsatt at den ulovlige bruken er i strid med rettighetene til avtaleparten. Bakgrunnen for unntaket er at den berettigede i disse tilfellene mest hensiktsmessig vil kunne forfølge den eventuelt ulovlige bruken sivilrettslig.

Forsøk på overtredelse er ikke straffbart, jf. § 16. Medvirkning straffes etter § 15. Skyldkravet er forsett, jf. §§ 21 og 22. Straffeloven 1902 § 395 annet ledd (lavere straff når gjerningspersonen har til hensikt å utøve en rettighet) er ikke videreført.

Påtalen er offentlig, men saken henlegges hvis ikke allmenne hensyn tilsier påtale, jf. straffeprosessloven § 62 a.

Bestemmelsen er nærmere beskrevet i punkt 8.11.

16.9 Til kapittel 28 om skadeverk

Til § 351 Skadeverk

Paragrafen rammer alminnelig skadeverk, og svarer til straffeloven 1902 § 291 og kommisjonens skisse til § 29 – 1, jf. delutredning VII side 367. Straffansvaret avgrenses oppad mot grovt skadeverk etter § 352, og nedad mot mindre skadeverk etter § 353. Bakgrunnen for *første ledd* er omtalt i punkt 9.2.

Annet ledd gjør det klart at skadeverk på data også omfattes, og er ment å presisere gjeldende rett. Bestemmelsen omfatter skadeverk på lagrede data og på data under overføring. For mer om bakgrunnen for bestemmelsen, vises det til punkt 2.15.5.

Medvirkning og forsøk er straffbart i henhold til §§ 15 og 16.

Skyldkravet er forsett, jf. §§ 21 og 22.

Skadeverk straffes som etter straffeloven 1902 § 291 med bot eller fengsel inntil ett år. Forslaget tar ikke sikte på å endre straffenivået.

Til § 352 Grovt skadeverk

Paragrafen rammer forsettlig og grovt uaktsomt grovt skadeverk, og svarer til kommisjonens skisse til § 29 – 2 og straffeloven 1902 § 292 og § 391 tredje ledd andre straffalternativ, jf. delutredning VII side 367 og punkt 9.2 foran. Alminnelig og mindre skadeverk straffes etter hhv. §§ 351 og 353.

Medvirkning og forsøk straffes på vanlig måte, jf. §§ 15 og 16. Skyldkravet etter *første ledd* og *annet ledd* er forsett, jf. §§ 21 og 22, etter *tredje ledd* grov uaktsomhet, jf. § 23 annet ledd.

Det beror på en konkret helhetsvurdering om skadeverket er grovt, men bestemmelsen nevner enkelte momenter som alltid skal tas i betraktning, se *første ledd annet punktum*. Momentene i straffeloven 1902 § 292 er til en viss grad generalisert, og noen momenter er nye. Siden det fremdeles skal foretas en helhetsvurdering, innebærer dette likevel ingen realitetsendring.

Skadeverkets «art» i *bokstav a* sikter blant annet til hvordan skadeverket er forøvet. Ved denne vurderingen vil vesentlige forhold være maktanvendelsens styrke, om det er benyttet farlig redskap eller om skadeverket av andre grunner er av særlig farlig karakter. Gjerningspersonens motivasjon for skadeverket har også betydning, i den grad dette ikke fanges opp av den mer spesifikke bestemmelsen i bokstav c.

Med skadeverkets «objekt» menes den gjenstand det retter seg mot. Sentrale momenter er om gjenstanden har en viktig funksjon, betydning eller verdi for den som eier gjenstanden, eller den krets av personer som har nytte av den. Dette vil kunne være tilfelle når gjenstanden har betydning for noens helse, boforhold, arbeidsforhold velferd eller livsutfoldelse for øvrig. Av sentral betydning er det også om skadeverket retter seg mot offentlig infrastruktur som vei, kollektivtrafikk mv., eller institusjoner eller bygninger som fyller viktige samfunnsfunksjoner (sykehus, politibygg, skolebygg, mv.). I tilegg retter bokstav a oppmerksomheten mot skadeverk mot gjenstander som er til alminnelig nytte eller pryd, eller som for en større krets har historisk, nasjonal eller religiøs verdi, og viderefører

den tilsvarende formuleringen i straffeloven 1902 § 292 annet ledd siste alternativ.

Med skadeverkets «omfang» i *bokstav b* siktes det som i straffeloven 1902 § 292 til en skjønnsmessig vurdering av fortrinnsvis det økonomiske omfang, men også det fysiske omfang kan få betydning.

Bokstav c fremhever særskilt som et moment om skadeverket var motivert av forhold som nevnt i § 185, som viderefører straffeloven 1902 § 135 a. Oppregningen utvides med det noe i forhold til straffeloven 1902 § 292, som kun nevner rasistisk motivasjon. Gjerningspersonens motivasjon, også i form av hat mot en sårbar gruppe, omfattes av det mer generelle momentet i bokstav a, men departementet finner grunn til å understreke momentet særskilt i lovteksten for å legge til rette for at det slås systematisk og tilstrekkelig hardt ned på kriminalitet som er motivert av hat og fordommer mot utsatte grupper.

Formuleringen «om det [skadeverket] er begått ved flere anledninger eller av flere i fellesskap eller har et systematisk eller organisert preg» i *bokstav d* er også brukt i § 158 om grov motarbeiding av rettsvesenet, og skal forstås på samme måte.

Straffen er bot eller fengsel inntil seks år, som etter straffeloven 1902 § 292.

Annet ledd er nytt i loven, og setter fengsel inntil 15 år for særlig grovt skadeverk, jf. *tredje punktum*. Begrunnelsen for bestemmelsen er særlig at forslaget til § 355, som viderefører straffeloven 1902 § 148, ikke rammer rene materielle ødeleggelser, uansett hvor store de er, med mindre de lett kan medføre tap av menneskeliv, og dette ligger innenfor forsettet. Med andre ord vil en del tilfeller som i dag subsumeres under § 148, straffes som særskilt grovt skadeverk etter straffeloven 2005. En utstrakt ødeleggelse av fremmed eiendom kan straffes med fengsel fra 2 til 21 år etter straffeloven 1902, og det er derfor behov for å heve strafferammen for slike forhold til fengsel inntil 15 år.

Første punktum retter seg mot særdeles alvorlige skadeverk der konsekvensen omfattes av gjerningspersonens forsett. *Første alternativ* retter seg mot ødeleggelse av en gjenstand som har en betydelig historisk, nasjonal eller religiøs verdi, som for eksempel en stavkirke. *Annet alternativ* sikter til særdeles omfattende skadeverk der både fysisk utstrekning og økonomisk verdi har vekt. Dette alternativet vil for eksempel være aktuelt når det settes fyr på en isolert, men stor og meget verdifull bygningsmasse, som det ikke befinner seg mennesker i. Kriteriet «svært omfattende ødeleggelse av eiendom» viderefører «utstrakt ødeleggelse av fremmed eiendom» i straffeloven 1902 § 148. I tråd med gjeldende rett vil det bero på en skjønnspreget vurdering av skadens fysiske og økonomiske omfang om ødeleggelsen er omfattende. Momenter i vurderingen vil være det rommelige omfanget av ødeleggelsen, den ødelagte gjenstandens funksjon og verdi og risikoen for skade på annen eiendom i nærheten. Hvis det dreier seg om en enkeltstående bygning, må den for å omfattes av dette alternativet normalt være på minst 1000 kvadratmeter, og ødeleggelsene må normalt utgjøre millionverdier.

Annet ledd *annet punktum* nevner meget alvorlige følger, som ikke behøver å være omfattet av gjerningspersonens forsett, ettersom uaktsomhet er tilstrekkelig etter § 24. Dersom gjerningspersonens forsett omfatter at det oppstår en nærliggende fare for tap av menneskeliv, vil allerede en mindre ildspåsettelse være tilstrekkelig til at forholdet rammes av § 355.

Grovt uaktsomt, grovt skadeverk straffes med bot eller fengsel inntil ett år, eller fengsel inntil tre år dersom det grovt uaktsomme skadeverket må anses som særlig grovt, jf. *tredje ledd*.

Som i dag vil det være aktuelt å anvende bestemmelsen i konkurrens med straffebudet som rammer fremkalling av fare for allmennheten, dvs. straffeloven straffeloven 2005 § 355, dersom vilkårene for straff i begge bestemmelsene er oppfylt. Konkurrens er særlig nærliggende for så vidt gjelder § 352 første ledd og de alternativene i annet ledd som relaterer seg til materiell ødeleggelse. Dersom det er alternativene i annet ledd som gjør skadeverket særlig grovt på grunn av følger for tap av menneskeliv som kommer til anvendelse, vil de normalt være dekket gjennom anvendelsen av § 355, og det vil i så fall kun være § 352 første ledd som anvendes sammen med § 355.

Til § 353 Mindre skadeverk

Paragrafen rammer mindre straffverdig skadeverk, og svarer til straffeloven 1902 § 391 første og annet ledd og kommisjonens skisse til § 29 – 3 uten realitetsendringer, se delutredning VII side 368. Oppad avgrenses bestemmelsen mot alminnelig skadeverk etter § 351. Medvirkning og forsøk straffes på vanlig måte, jf. §§ 15 og 16, og skyldkravet er forsett, jf. §§ 21 og 22.

Hvis ikke skadeverket er av en slik art som nevnt i annet ledd, beror det på en helhetsvurdering om skadeverket er mindre straffverdig, jf. *første ledd*. Det sentrale vil som i dag være om skaden har et begrenset økonomisk omfang som lett kan gjenopprettes, men dette er ikke i seg selv avgjørende. Selv når skadeomfanget er meget begrenset, kan det ut fra skadeverkets karakter likevel væ-

re aktuelt å anvende den alminnelige skadeverkbestemmelsen i § 351. Et eksempel er Rt. 1988 side 1381, der den som hadde utført hærverk på en postkasse for 528 kroner og kastet den i elven, ble domfelt etter straffeloven 1902 § 291, blant annet under henvisning til at handlingen grep inn i postgangen. Lignende tilfeller kan tenkes dersom objektet for skaden har en særlig betydning for fornærmede, om handlingen på annen måte har skapt problemer eller voldt ubehag for denne, eller om handlingen medførte en viss risiko for skadefølger.

Straffalternativet «besudle» i straffeloven 1902 § 391 annet ledd er ikke uttrykkelig videreført i denne paragrafen, jf. forslaget til *annet ledd*. Dette er ikke ment å innebære noen realitetsendring, idet departementet legger til grunn at ordet etter dagens språkbruk ikke har noen nevneverdig selvstendig betydning ved siden av ordet «tilsmusse» i relasjon til skadeverkbestemmelsen.Bestemmelsen skal som straffeloven 1902 § 391 annet ledd også ramme handlinger som er straffverdige på grunn av deres ekkelhet, jf. Straffelovkommisjonens innstilling fra 1896 side 290. Bestemmelsen vil blant annet ramme den som søler til eller skribler på en gjenstand med maling, spray, tusj eller lignende. Tilsøling med spytt vil etter omstendighetene også kunne rammes. Hvis handlingen setter fysiske spor i gjenstanden, eller smusset ikke lar seg fjerne på en enkel og rimelig måte, vil handlingen rammes av første ledd eller den alminnelige skadeverkbestemmelsen i § 351. Dette gjelder for eksempel såkalt «tagging».

Vilkåret om at den tilsmussede gjenstanden må tilhøre en annen enn gjerningspersonen gjør det klart at straffebestemmelsen ikke rammer tilsmussing av ens egne gjenstander, sml. straffeloven 1902 § 391 annet ledd som ikke viser til straffeloven 1902 §§ 291 og 292. Selv om også andre – for eksempel naboer eller forbipasserende – kan ha interesse i å hindre tilsmussing av gjenstander med eventuelt ubehag som kan følge med, mener departementet at det etter prinsippene for kriminalisering ikke er grunn til å sette straff for tilsmussing av egne gjenstander. Hvis tilsmussing kan volde ubehag for andre, må dette eventuelt rammes etter andre straffebestemmelser eller reageres mot sivilrettslig.

Til § 354 Forledelse til formuestap

Paragrafen viderefører straffeloven 1902 § 294 første ledd nr. 1, og setter straff for den som ved å fremkalle eller styrke en villfarelse forleder noen til å foreta en handling som fører til formuestap for denne eller noen vedkommende handler på vegne av. Det vises til punkt 9.2.3. Kommisjonen foreslo ikke å videreføre denne bestemmelsen, jf. utredningen side 412. Medvirkning og forsøk straffes på vanlig måte, jf. § 15 og § 16.

Gjerningsbeskrivelsen svarer med to unntak til bestemmelsen om bedrageri. Forskjellene er at paragrafen her ikke rammer den som utnytter noens villfarelse, og det er tilstrekkelig at gjerningspersonen begår handlingen med et forsett som dekker gjerningsbeskrivelsen, jf. straffeloven 2005 §§ 21 og 22. Straff kan derfor ilegges selv om gjerningspersonen ikke har forsett om å oppnå noen økonomisk fordel ved handlingen. Paragrafen rammer blant annet den som gir fornærmede bevisst uriktige råd om investering i finansielle instrumenter, boligkjøp eller annet, som fornærmede handler på grunnlag av i den tro at rådene er oppriktige, og lider formuestap. I RG 2005 s. 773 ble det lagt til grunn at den tilsvarende bestemmelsen i straffeloven 1902 § 294 første ledd nr. 1 vil kunne anvendes overfor den som påfører en husselger økonomisk tap ved å inngå kjøpsavtale uten å opplyse om at handelen ikke er alvorlig ment eller at vedkommende ikke er i stand til å finansiere kjøpet. Dette må gjelde også for forslaget til § 354.

Strafferammen er bot eller fengsel inntil ett år. Etter straffeloven 1902 § 294 nr. 1 er den bot eller fengsel inntil seks måneder. Skjerpingen av strafferammen er ikke ment å legge føringer for en strengere straffutmålingspraksis. Endringen er gjort utelukkende av hensyn til sammenhengen med bestemmelsen om grovt uaktsomt bedrageri, jf. § 374 første punktum. Departementet ser ikke grunn til å ha forskjellige strafferammer i disse to bestemmelsene.

Til § 355 Fremkalling av fare for allmennheten

Paragrafen om fremkalling av fare for allmennheten svarer til straffeloven 1902 § 148 første ledd og kommisjonens skisse til § 29 – 4 og § 29 – 5, se delutredning VII side 368. Om bakgrunnen for bestemmelsen vises det til punkt 9.3. Medvirkning og forsøk straffes på vanlig måte etter §§ 15 og 16. Uaktsom overtredelse straffes etter § 356.

Formålet med bestemmelsen er å verne mot fremkalling av bestemte typer skadeverk og ulykker som har en allmennfarlig karakter. I tråd med dette har departementet gjort enkelte endringer i forhold til kommisjonens skisse og gjeldende rett, se punkt 9.3 foran.

Begrepene «sjøskade», «flyulykke» og «jernbaneulykke» er supplert med uttrykket «lignende ulykke». Formålet er å ramme ulykker med transportmidler og andre innretninger som ikke omfat-

tes av ordlyden i straffeloven 1902 § 148, men som på grunn av sin art og allmennfarlige skadepotensial bør behandles strafferettslig på samme måte. Denne utvidelsen av virkefeltet til bestemmelsen er utdypet nedenfor.Begrepet «brann» skal forstås på samme måte som «ildebrann» i straffeloven 1902 § 148. Det må være anlagt en ild, og denne må ha kommet så langt at den er i stand til å brenne av seg selv. Dersom ilden ikke vil vedvare og utvikle seg videre uten hjelp fra gjerningspersonen eller andre, foreligger det derfor ingen brann i bestemmelsens forstand, og det vil i høyden bli tale om forsøk.

Med «oversvømmelse», «sprengning» og «sammenstyrtning» menes det samme som de tilsvarende begrepene i straffeloven 1902 § 148.

På samme måte som etter straffeloven 1902 § 148 rammes sjøulykke, luftfartsulykke og ulykker ved jernbane slik dette begrepet er definert i jernbaneloven, jf. lov 11. juni 1993 nr. 100 om anlegg og drift av jernbane, herunder sporvei, tunnelbane og forstadsbane m.m. § 1. Det vil si ethvert *sporbundet transportmiddel*, herunder jernbane i tradisjonell forstand, kabelbane, monorailbane og magnetsvevebane. Det er uten betydning hvilket materiale sporet er laget av, om sporet er plassert oppe, nede eller på siden, jf. Ot.prp. nr. 63 (1992 – 93) side 21 – 22). Jernbane som ikke er i transportvirksomhet, skal ikke rammes av dette alternativet. I tråd med departementets merknader til jernbaneloven § 1 i Ot.prp. nr. 63 (1992 – 93) ovenfor, vil blant annet berg- og dalbaner og andre sporbundne baner i leke- og fornøyelsesparker derfor ikke rammes av dette straffalternativet, men kan etter departementets forslag rammes av alternativet «lignende ulykke», se nedenfor.

Alternativet «lignende ulykke» knytter seg til jernbaneulykke mv., og gjelder forvoldelse av ulykker ved innretninger som etter sin art og allmennfarlige skadepotensial kan sammenlignes med ulykker med slike transportmidler. Det tas først og fremst sikte på ulykker ved tau- og sporbundne baner og kabelbaner som ikke har transportformål, men også andre innretninger vil kunne rammes, se punkt 9.3. Alternativet vil således kunne omfatte bussulykker, samt ulykker ved andre transportmidler som er tilgjengelige for allmennheten. I den siste kategorien inngår blant annet stolheiser og svevebaner i alpinanlegg samt totausbaner som frakter personer til fjelltopper i en eller flere kabiner, jf. lov 14. juni 1912 nr. 1 om anlæg av taugbaner og løpestrenger. I vurderingen av om fremkallingen av en ulykke kan straffes etter dette alternativet, vil sentrale momenter være transportmidlets funksjon, størrelse, verdi og passasjerkapasitet. Ulykker med personbiler eller mindre tau- eller kabelbaner vil normalt falle utenfor bestemmelsens rekkevidde, med mindre antallet personer som er involvert er så høyt at det har likhetstrekk med en luftfartsulykke eller jernbaneulykke. Det samme gjelder småbåtulykker.

Andre eksempler på «lignende ulykke» kan være ulykker med større berg- og dalbaner og lignende innretninger på tivoli eller i fornøyelsesparker mv., samt museumsjernbaner. Avgrensningen må i utgangspunktet trekkes etter de samme kriteriene som for transportulykker. Vesentlige momenter vil dermed være innretningens funksjon, størrelse, verdi og passasjerkapasitet.

Til forskjell fra straffeloven 1902 § 148, får § 355 kun anvendelse dersom den fremkalte ulykken mv. medfører nærliggende fare for tap av menneskeliv. Rene materielle ødeleggelser av et slikt omfang at de oppfyller vilkårene for straff etter straffeloven 1902 § 148, skal nå dekkes av § 352 annet ledd om særlig grovt skadeverk.

Vilkåret om at ulykken i det konkrete tilfelle «lett kan medføre» tap av menneskeliv, skal forstås på samme måte som «lett kan forårsakes» i straffeloven 1902 § 148. Inntreden av skade behøver ikke å være sannsynlig eller overhengende for å kvalifisere for straff. Vurderingen knytter seg til situasjonen i gjerningsøyeblikket. Spørsmålet er hvilket videre hendelsesforløp det under de rådende forhold var grunn til å regne med: om det var en nærliggende fare for at brannen ville utvikle seg slik at menneskeliv kunne gå tapt eller omfattende ødeleggelse på eiendom oppstå.

Ved brann skal man i denne vurderingen, som etter straffeloven 1902 § 148, til en viss grad ta hensyn til brannsikringsanordninger som man allerede på gjerningstidspunktet kan forutse virkningen av. Dette omfatter primært forhold ved en bygnings konstruksjon, for eksempel om ilden er omringet av brannvegger, eller om personer som befinner seg i nærheten av brannen enkelt kan benytte seg av rømningsveier eller lignende innretninger som er så ukompliserte i sin konstruksjon at faren for at de svikter eller er i ustand er svært fjerntliggende. Derimot ser man som den klare hovedregel bort fra automatiske brannslukningsinnretninger, som skumleggings- eller overrislingsanlegg, ettersom man ved brannstiftelsen ikke med sikkerhet kan forutse om utløsningsmekanismene faktisk vil fungere etter forutsetningene. Man ser også bort fra muligheten for at brannen vil kunne bli slukket eller dempet ved aktiv slukkingsinnsats fra brannvesenet eller andre. Dette hviler på samme begrunnelse som for automatiske brannsikringsinnretninger: det vil så godt som alltid være usikkerhet knyttet til om brannen vil bli oppdaget, om og eventuelt

når aktiv slukkingsinnstas i tilfelle vil bli iverksatt og om den vil virke. Også her kan det likevel tenkes unntak dersom sannsynligheten for at aktiv slukkingsinnsats vil bli iverksatt og vil virke, er særdeles stor, for eksempel dersom brannmannskap befinner seg på brannstedet i gjerningsøyeblikket og det er på det rene at slukkingsutstyret fungerer.

Bestemmelsen har likhetstrekk med § 130 i kapittel 18 om straff for forstyrrelse av den sikre drift av transportmidler. Begge straffebudene retter seg mot den som handler slik at det skapes fare for liv eller tap av betydelige materielle verdier ved å gripe inn i driften av transportmidler som fly, båt og jernbane. Det er imidlertid også forskjeller som gjør at bestemmelsene ikke overlapper hverandre fullstendig, og som – på samme måte som straffeloven 1902 § 148 og 150 bokstav e – gjør det naturlig å ta dem begge inn i loven. Forslaget til § 355 setter som vilkår for straff at gjerningspersonen har fremkalt fare for allmennheten ved å forårsake en bestemt form for skadeverk eller ulykke, mens § 130 retter seg mot enhver form for forstyrrelse av den sikre drift av transportmidler – for eksempel ved å gi feilaktig informasjon. Også når det gjelder kravet til den fare som handlingen må føre med seg som vilkår for straff, er terskelen høyere i § 355 – etter § 130 er det tilstrekkelig at det voldes fare for betydelig skade på kropp eller eiendom. Bestemmelsene anvendes ikke samtidig (i konkurrens), § 130 konsumeres.

Skyldkravet er forsett, jf. §§ 21 og 22, og det må ligge innenfor forsettet at skadeverket eller ulykken «lett kan medføre tap av menneskeliv».

Overtredelser av bestemmelsen straffes med fengsel fra 2 inntil 21 år. I straffutmålingen må det, som i dag, legges vekt på blant annet hvilke følger ulykken har hatt for personers liv og helse, skal alltid tillegges betydning. Et annet vesentlig moment er om ulykken har medført omfattende ødeleggelse, eller forstyrrelse av en funksjon som nevnt der, samt om følgene er langvarige. Når det gjelder urealisert skadepotensial, vil et vesentlig moment være hvor stor sannsynlighet det var for at følgen skulle inntreffe, og dessuten om det var tilfeldigheter som avverget følgene eller om det skyldtes inngripen fra andre enn gjerningspersonen selv, for eksempel ved at brannutvikling blir hindret av automatiske brannsikringsmekanismer eller aktiv slukkingsinnsats fra brannmannskaper eller andre.

Det skal ellers, som etter gjeldende rett, legges vekt på overtredelsens art og objekt. Sentralt i denne vurderingen vil være om ulykken er forøvet på en særlig allmennfarlig måte, for eksempel ved sprengning i nærheten av større folkemengder eller brannstiftelse i svært store boligkompleks. Av stor betydning er det også om ulykken er rettet mot offentlig infrastruktur (vei, kollektivtrafikk mv.) eller institusjoner eller bygninger som fyller viktige samfunnsfunksjoner (sykehus, politibygg, skolebygg mv.) eller av andre grunner er av betydning for offentligheten eller en større krets av personer (kulturelle monumenter eller institusjoner mv.) Et annet sentralt forhold er om ødeleggelsen er av særlig stort omfang.

Om konkurrens med § 352 vises det til merknadene til denne bestemmelsens annet ledd.

Til § 356 Uaktsom fremkalling av fare for allmennheten

Paragrafen viderefører straffeloven 1902 § 151 og kommisjonens skisse til 29 – 7 uten realitetsendringer, se delutredning VII side 369 og punkt 9.3.

Forsøk straffes ikke, men medvirkning straffes på vanlig måte etter § 15.

Skyldkravet er uaktsomhet, se § 23 første ledd.

Overtredelser av bestemmelsen straffes med bot eller fengsel inntil 3 år.

Til § 357 Forbund om fremkalling av fare for allmennheten

Paragrafen avløser straffeloven 1902 § 159, jf. § 148, og svarer til kommisjonens skisse til § 29 – 6, se delutredning VII side 369 og punkt 9.3 foran. Til forskjell fra straffeloven 1902 § 159 er det ikke et vilkår at gjerningspersonen har til hensikt å begå en ulykke som nevnt i bestemmelsen. Det alminnelige forsettskravet vil derfor gjelde også her, jf. §§ 21 og 22.

Medvirkning og forsøk er straffbart på vanlig måte etter §§ 15 og 16.

Overtredelser av bestemmelsen straffes med fengsel inntil 6 år.

Til § 358 Straff for å hindre forebygging av allmennfarlig ulykke eller avverging av følgene av den

Paragrafen rammer den som søker å hindre forebygging eller avverging av en ulykke som nevnt i § 355 eller følgene av den, og viderefører med visse realitetsendringer straffeloven 1902 § 149 og kommisjonens skisse til § 29 – 8, se delutredning VII side 369 og punkt 9.3 foran. Medvirkning straffes etter § 15. Se om forsøk like nedenfor.

Som straffeloven 1902 § 149 rammer bestemmelsen to situasjoner: Den første er å hindre forebygging av en ulykke som ikke har inntruffet; den

andre er å hindre noen i å avverge følgene av en ulykke som har inntruffet. I den første situasjonen kreves det forsett med hensyn til at en ulykke truer, ikke positiv kunnskap slik det følger av straffeloven 1902 § 148.

Formuleringen «søker å» innebærer at en forsøkshandling skal regnes som en fullbyrdet overtredelse. Lovbruddet er fullbyrdet selv om gjerningspersonen ikke lykkes i å hindre at følgene av ulykken reduseres eller avverges. Bestemmelsen skal imidlertid forstås slik at lovbruddet ikke er fullbyrdet før gjerningspersonen har fullført en handling som nevnt i bestemmelsen, jf. ordlyden «den som *ved* å skade, ødelegge ... søker å hindre ...». Dette innebærer at bestemmelsen om tilbaketreden fra forsøk i § 16 annet ledd kan anvendes frem til det tidspunktet da gjenstanden er skadet, ødelagt eller lignende i bestemmelsens forstand. Den som kobler fra en brannslange under et slukningsarbeid, kan derfor dømmes for fullbyrdet lovbrudd, mens den som går i gang med frakoblingen, men ikke lykkes, i høyden kan straffes for forsøk etter § 16.

Skyldkravet er forsett, jf. §§ 21 og 22.

Overtredelser straffes på samme måte som overtredelser av § 357 om forbund, dvs. med fengsel inntil seks år.

16.10 Til kapittel 29 om vern av tilliten til penger og visse dokumenter

Til § 361 Dokumentfalsk

Bestemmelsen er delvis ny og svarer til Straffelovkommisjonens skisse til § 31-1 og 31-2, se kapittel 10 foran.

Første ledd tilsvarer straffeloven 1902 § 182 om benyttelse av falskt dokument, § 185 første ledd om forfalsking av offentlig protokoll, og § 185 annet ledd om forfalsking eller anskaffelse av falskt dokument. Innholdsmessig viderefører bestemmelsen straffeloven 1902 §§ 180 og 181, bortsett fra at de eksempler som uansett anses som falske eller ettergjorte ikke lenger nevnes særskilt i lovteksten.

Bokstav a rammer den som forfalsker/ettergjør et dokument eller anskaffer et falskt/ettergjort dokument med forsett om enten å bruke det som ekte eller uforfalsket eller å la det fremstå som ekte eller uforfalsket. Det foreligger altså et krav om subjektivt overskudd. I alternativet om å la dokumentet «fremstå som ekte» inngår å gjøre et dokument tilgjengelig etter at det er forfalsket, slik at andre kan komme til å handle feil hvis innholdet legges til grunn for handlingen.

Bokstav b setter straff for rettsstridig bruk av falskt eller ettergjort dokument. Bokstav a og b kan anvendes samtidig (i konkurrens).

Bokstav c rammer den som ved utstedelse av et dokument uriktig tillegger seg en stilling som er av vesentlig betydning for dokumentets beviskraft, og lar det fremstå som riktig. Denne bestemmelsen tilsvarer straffeloven 1902 § 181 annet handlingsalternativ, men er utvidet med et vilkår om at lovovertrederen lar dokumentet fremstå som riktig.

Skyldkravet er forsett, jf. straffeloven 2005 § 21 og 22. Påtalen er offentlig, men påtalemyndigheten kan avstå hvis ikke allmenne hensyn tilsier påtale, jf. straffeprosessloven § 62 a.

Medvirkning straffes etter § 15, og forsøk etter § 16.

Overtredelser straffes med bot eller fengsel inntil to år.

Annet ledd viderefører definisjonen av dokument i straffeloven 1902 § 179, men ordlyden i definisjonen har en annen oppbygging ved at begrepet er knyttet til «opplysninger» som gjelder et rettsforhold eller ellers egner seg som bevis for et rettsforhold. Ordlyden klargjør at enhver skriftlig, auditiv, visuell eller elektronisk lagret opplysning i prinsippet kan være et dokument.

Til § 362 Mindre dokumentfalsk

Bestemmelsen er ny, men viderefører adgangen til lavere straff som tidligere fulgte av straffeloven 1902 § 184 ved særskilte typer dokumenter som var forfalsket. Bestemmelsen svarer til kommisjonens skisse til § 31-3. Adgangen til å fastsette at et dokumentfalsk er av mindre straffverdighet foreslås ikke begrenset til særskilte typer dokumenter. Hvorvidt et forhold skal anses å være av mindre straffverdighet, kommer an på en helhetsbedømmelse av handlingen. Momentene i bokstav a til c er verken nødvendige eller tilstrekkelige for å subsumere en handling som dokumentfalsk av mindre straffverdighet. Det hører til skyldspørsmålet å avgjøre om en handling er av mindre straffverdighet. De tilfellene som tidligere var omhandlet i straffeloven 1902 § 184 (forfalsking av postfrimerke, stempelmerke, reisebillett eller lignende) kan fremdeles danne utgangspunkt for vurderingen av når et dokumentfalsk er av mindre straffverdighet.

Forsøk er ikke straffbart, ettersom strafferammen er lavere enn fengsel i ett år, jf. § 16. Medvirkning er straffbar etter § 15. Skyldkravet er forsett, jf. §§ 21 og 22. Påtalen er offentlig, men påtalemyndigheten kan avstå hvis ikke allmenne hensyn tilsier påtale, jf. straffeprosessloven § 62 a.

Dokumentfalsk av mindre straffverdighet kan bare straffes med bot, men det er ikke meningen å senke bøtenivået.

Til § 363 Dokumentødeleggelse mv.

Bestemmelsen svarer til straffeloven 1902 § 187 annet handlingsalternativ, og viderefører kommisjonens skisse til § 31-4. Bestemmelsen setter straff for den som uberettiget ødelegger eller unndrar et dokument helt eller delvis, og den må suppleres med dokumentdefinisjonen i § 361 annet ledd.

Skyldkravet er forsett, jf. straffeloven 2005 § 21 og 22. Påtalen er offentlig, men påtalemyndigheten kan avstå hvis ikke allmenne hensyn tilsier påtale, jf. straffeprosessloven § 62 a.

Medvirkning straffes etter § 15, og forsøk etter § 16.

Overtredelser straffes med bot eller fengsel inntil to år.

Til § 364 Borttaking av grensemerke

Bestemmelsen tilsvarer straffeloven 1902 § 188 første ledd og kommisjonens skisse til § 31-5, se delutretningen side 377. Uberettiget borttaking av grensemerke kan etter omstendighetene bedømmes som (forsøk på) bedrageri, for eksempel dersom gjerningspersonen på denne måten søker å fremkalle en villfarelse av hvor en eiendomsgrense går, og så utnytte denne villfarelsen til å skaffe seg en uberettiget vinning.

Skyldkravet er forsett, jf. straffeloven 2005 § 21 og 22.

Medvirkning straffes etter § 15. Forsøk er straffbart, jf. § 16.

Påtalen for uberettiget borttaking av grensemerke er offentlig, men påtalemyndigheten kan avstå hvis ikke allmenne hensyn tilsier påtale, jf. straffeprosessloven § 62 a.

Overtredelser straffes med bot eller fengsel inntil 1 år.

Til § 365 Uriktig erklæring bestemt til bruk som bevis

Bestemmelsen svarer i det vesentlige til Straffelovkommisjonens skisse til § 31-6.

Første ledd svarer til straffeloven 1902 § 189 første straffalternativ og § 190. Etter første ledd *bokstav a* straffes den som i et dokument utstedt som ledd i forvaltningens virksomhet, i rettspleien, eller i en helseattest, avgir en uriktig erklæring som er bestemt til å brukes som bevis. Med helseattester menes skriftlige erklæringer fra helsepersonell, jf. helsepersonelloven § 3. Første ledd *bokstav b* oppstiller straff for den som bruker et slikt dokument som riktig.

Skyldkravet etter bokstav a og b er forsett, jf. straffeloven 2005 § 21 og 22.

Første ledd bokstav c viderefører bestemmelsen i ligningsloven § 12-1 nr. 1 bokstav b, men omfatter nå enhver form for skatte- og avgiftsmessig fordel. Skyldkravet er forsett eller grov uaktsomhet. Det er tilstrekkelig med vanlig uaktsomhet for den omstendighet at handlingen kan føre til skatte- eller avgiftsmessige fordeler.

Annet ledd viderefører den særskilte foreldelsesregelen på 10 år i ligningsloven § 12-3.

Medvirkning straffes etter § 15 og forsøk etter § 16.

Påtalen er offentlig, men påtalemyndigheten kan avstå hvis ikke allmenne hensyn tilsier påtale, jf. straffeprosessloven § 62 a.

Overtredelser straffes med bot eller fengsel inntil to år.

Til § 366 Misbruk av identifikasjonsbevis

Bestemmelsen svarer til straffeloven 1902 § 372 andre og tredje ledd, og viderefører kommisjonens skisse til § 31-7.

Skyldkravet er forsett, jf. straffeloven 2005 § 21 og 22. Påtalen er offentlig, men påtalemyndigheten kan avstå hvis ikke allmenne hensyn tilsier påtale, jf. straffeprosessloven § 62 a.

Medvirkning straffes etter § 15. Forsøk er ikke straffbart, jf. § 16.

Overtredelser straffes med bot eller fengsel inntil seks måneder.

Til § 367 Pengefalsk

Bestemmelsen viderefører straffeloven 1902 §§ 174 til 176, og svarer til kommisjonens skisse til § 31-8. Overtredelser av første ledd og annet ledd første punktum kan straffes i konkurrens. Etter *første ledd* er skyldkravet som knytter seg til utgivelse, endret fra hensikt til forsett, jf. § 21 og 22. Kravet om forsett om utgivelse kommer i tillegg til det alminnelige forsettskravet i § 21.

Annet ledd første punktum setter straff for den som utgir forfalskede eller ettergjorte penger som ekte eller uforfalsket. *Annet ledd annet punktum* setter straff for den som uaktsomt medvirker til at forfalskede eller ettergjorte penger utgis som ekte eller uforfalskede. Dette alternativet kan for eksempel rette seg mot den som selv forfalsker penger uten forsett om utgivelse, men deretter ikke utviser

tilbørlig aktsomhet for å hindre at de forfalskede pengene kommer i omløp.

Påtalen er offentlig, men påtalemyndigheten kan avstå hvis ikke allmenne hensyn tilsier påtale, jf. straffeprosessloven § 62 a.

Medvirkning straffes etter § 15, og forsøk etter § 16.

Overtredelser etter første ledd og annet ledd første punktum straffes med bot eller fengsel inntil 3 år. Overtredelser av annet ledd annet punktum straffes med bot eller fengsel inntil 1 år.

Til § 368 Grov pengefalsk

Paragrafen angir strafferammen og vurderingstemaet for når pengefalsk skal anses som grovt, og må leses i sammenheng med § 367 som inneholder gjerningsbeskrivelsen for pengefalsk. Hvorvidt et forhold skal anses som grov pengefalsk, kommer an på en helhetsbedømmelse av handlingen. Momentene oppregnet i annet punktum er verken nødvendige eller tilstrekkelige for å subsumere en handling som grov pengefalsk. Det hører til skyldspørsmålet å avgjøre om en handling er grov.

Skyldkravet er forsett, jf. straffeloven 2005 § 21 og 22.

Medvirkning straffes etter § 15, og forsøk etter § 16.

Overtredelser straffes med bot eller fengsel inntil 10 år.

Til § 369 Forberedelse til pengefalsk

Bestemmelsen svarer til straffeloven 1902 § 177, og gjennomfører konvensjonen om falskmynteri artikkel 2 nr. 5. Utkastet svarer til kommisjonens skisse til § 31-10.

Rekkevidden av bestemmelsen er begrenset av at det kreves at lovovertrederen har forsett om å benytte de anskaffede eller fremstilte gjenstandene til forfalsking av penger.

Det kan være aktuelt å ramme produksjon eller anskaffelse av papir med etterliknet vannmerke eller sikkerhetstråd, fargeseparasjonsfilmer med direkte gjengivelse av sedler og liknende. Det samme gjelder fremstilling eller anskaffelse av sikkerhetselementer som for eksempel innvendig sølvtråd eller ytre blank folie av metall med spesielt preg.

Det må trekkes en grense mot handlinger som vil kunne anses som straffbart forsøk på overtredelse av § 367 om pengefalsk.

Skyldkravet er forsett, jf. § 21 og 22.

Medvirkning straffes etter § 15, og forsøk etter § 16.

Overtredelser straffes med bot eller fengsel inntil 2 år.

16.11 Til kapittel 30 om bedrageri, skattesvik og liknende økonomiske lovbrudd

Til § 371 Bedrageri

Bestemmelsen erstatter straffeloven 1902 § 270 om tradisjonelt bedrageri og databedrageri, og svarer i det vesentlige til Straffelovkommisjonens skisse til § 32-1, jf. delutredning VII side 380-381 og punkt 11.2 foran. For en nærmere redegjørelse for første ledd bokstav b om databedrageri vises det til Ot.prp. nr. 35 (1986–87) side 25-26.

Innholdsmessig avviker bestemmelsen fra straffeloven 1902 § 270 ved at (i) skyldkravet er endret fra vinnings hensikt til vinnings forsett, (ii) ved at det på samme måte som for databedrageri nå ved tradisjonelt bedrageri er uten betydning for straffansvaret hvem tapet eller faren for tap rammer, jf. bokstav a, og (iii) ved at lengste fengselsstraff er redusert fra tre til to år. For øvrig er det bare gjort språklige endringer. Blant annet har pasussen «foreleder noen til en handling» blitt endret til «forleder noen til å gjøre eller unnlate noe». Dette vil med større klarhet enn tidligere få frem at også fremkalling, styrking eller utnytting av en villfarelse ved å unnlate å gi fullstendige opplysninger, i utgangspunktet omfattes.

I bokstav b om databedrageri er det presisert at den som disponerer over et kredittkort eller debetkort som tilhører en annen og derved rettsstridig påvirker resultatet av en automatisert databehandling, kan straffes. Dette alternativet rammer blant annet den som uberettiget bruker et kredittkort som tilhører en annen ved varekjøp, og den som bruker et slikt kort i en bankautomat til å få overført penger til sin egen konto. Misbruk av bankkort til direkte uttak, skal derimot som i dag straffes som tyveri, jf. Ot.prp. nr. 35 (1986 – 87) side 26. «Data og programutrustning» i straffeloven 1902 § 270 første ledd nr. 2 er endret til det mer tidsmessige uttrykk «data eller datasystem».

Medvirkning og forsøk er straffbart, jf. § 15 og § 16. Det alminnelige skyldkravet er forsett, jf. §§ 21 og 22.

Bedrageri kan straffes med bot eller fengsel inntil to år fra tre år i dag. Nedjusteringen av strafferammen er ment å gi et mer realistisk uttrykk for straffutmålingspraksis. Det er også grunn til å ha samme strafferamme som for underslag og tyveri. Endringen er imidlertid ikke ment å lede til en mil-

dere straffutmåling for bedrageri enn etter straffeloven 1902 § 270.

Til 372 Grovt bedrageri

Bestemmelsen erstatter straffeloven 1902 § 271 og svarer til Straffelovkommisjonens skisse til § 32-2, jf. delutredning VII side 380 og punkt 11.2 foran.

Bestemmelsen angir strafferammen og vurderingstemaet for når et bedrageri er grovt, og må leses i sammenheng med § 371 som inneholder selve gjerningsbeskrivelsen. Grovt bedrageri kan straffes med fengsel inntil seks år, jf. *første punktum*. Det er ikke meningen å nedjustere det gjeldende straffenivået.

Hvorvidt et bedrageri er grovt, beror på en helhetsvurdering, og *annet punktum* angir momenter det særlig skal legges vekt på, jf. *bokstav a* til *g*.

Ordlyden er noe endret fra straffeloven 1902 § 271. I *bokstav a* om følgene av bedrageriet er alternativet «voldt velferdstap eller fare for noens liv eller helbred» videreført, men med en realitetsendring fra straffeloven 1902 § 271, ettersom «vitende» i § 271 blir forstått som et ordinært forsettskrav, mens det etter straffeloven 2005 § 24 vil være tilstrekkelig at det er utvist uaktsomhet for slike følger. Bestemmelsen i straffeloven 1902 § 42 fjerde ledd om villfarelse med hensyn til en gjenstands verdi, jf. momentet i bokstav a om betydelig økonomisk skade, er ikke videreført i de alminnelige bestemmelsene i straffeloven 2005. Heretter vil det derfor være den verdien som omfattes av gjerningsmannens forsett som må legges til grunn ved vurderingen av om verdien er betydelig.

Momentene «om det er begått ved flere anledninger eller over lengre tid», jf. *bokstav c*, og om det er begått «av flere i fellesskap eller har et systematisk eller organisert preg», jf. *bokstav d,* er tilføyd, men det er ikke ment å innebære noen realitetsendring.

For øvrig er det kun gjort mindre språklige endringer.

Til 373 Mindre bedrageri

Bestemmelsen om mindre bedrageri bygger på straffeloven 1902 § 391 a tredje ledd og svarer innholdsmessig til Straffelovkommisjonens skisse til § 32-3 om lite bedrageri, jf. delutredning VII side 381 og punkt 11.2 foran.

Bestemmelsen angir strafferammen og vurderingstemaet for når et bedrageri er mindre, og den må leses i sammenheng med § 371 som inneholder selve gjerningsbeskrivelsen. Et bedrageri er mindre når straffskylden er liten, noe som igjen beror på en helhetsvurdering hvor det økonomiske omfanget av bedrageriet står sentralt.

Forsøk på mindre bedrageri er ikke straffbart, ettersom strafferammen er lavere enn fengsel i ett år, jf. straffeloven 2005 § 16. Medvirkning er straffbar etter § 15. Skyldkravet er forsett, jf. §§ 21 og 22. Påtalen for mindre bedrageri er offentlig, men kan unnlates hvis ikke allmenne hensyn tilsier påtale, jf. straffeprosessloven § 62 a.

Mindre bedrageri kan bare straffes med bot, men det er ikke meningen å senke bøtenivået i forhold til gjeldende praksis.

Til § 374 Grovt uaktsomt bedrageri

Bestemmelsen setter straff og angir strafferammen for grovt uaktsomt vanlig bedrageri og grovt uaktsomt grovt bedrageri, og erstatter straffeloven 1902 § 271 a. Mindre bedrageri straffes ikke når det er forøvet ved grov uaktsomhet. Straffelovkommisjonen foreslo å avkriminalisere grovt uaktsomt vanlig bedrageri, og overføre grovt uaktsomt grovt bedrageri til et eget ledd i bestemmelsen om grovt bedrageri, jf. delutredning VII side 381 og punkt 11.2 foran.

Det kreves ikke forsett om vinning.

Strafferammen er bot eller fengsel inntil henholdsvis ett år ved vanlig overtredelser og to år ved grove overtredelser, mens den etter 1902 § 271 a var to år i begge tilfeller. Nedjusteringen av strafferammen er ikke ment å lede til en mildere straffutmåling for grovt uaktsomt vanlig bedrageri enn etter straffeloven 1902 § 271 a. For momentene det er vist til i § 372 annet punktum er det tilstrekkelig at det er utvist grov uaktsomhet, om ikke § 24 får anvendelse slik at uaktsomhet er tilstrekkelig.

Har gjerningspersonen samtidig overtrådt § 380 om grovt uaktsomt skattesvik, anvendes bestemmelsen om skattesvik alene. Har han derimot samtidig overtrådt § 375 om forsikringsbedrageri eller § 377 om bedragerilignende handlinger, eller § 384 om villedende og uriktig selskapsinformasjon, anvendes bestemmelsen her alene.

Til § 375 Forsikringsbedrageri

Bestemmelsen svarer i hovedsak til straffeloven 1902 § 272 og Straffelovkommisjonens skisse, og er omtalt i utredningen side 383-384. Se ellers punkt 11.3 foran.

Med følgende unntak videreføres straffeloven 1902 § 272 uten realitetsendringer: (i) etter § 375 *første ledd bokstav a* kan opplysningssvikt ved inngåelsen av en forsikringsavtale straffes selv om gjerningspersonen bare har utvist grov uaktsomhet

med hensyn til at opplysningene er av betydning for forsikringsgiveren. Etter straffeloven 1902 § 272 annet ledd nr. 1 krevdes forsett her; (ii) det subjektive overskuddet som kreves ved handlingene som rammes av *annet ledd bokstav a til c*, er forsett, mens det etter straffeloven 1902 § 272 første og annet ledd var hensikt; og (iii) bestemmelsen har en felles strafferamme for alle straffalternativene, mens straffeloven 1902 § 272 hadde forskjellige strafferammer etter første og annet ledd. Det er imidlertid ikke tilsiktet justeringer i straffutmålingspraksis. De grove overtredelsene rammes av § 376. For øvrig er bestemmelsen i samsvar med straffeloven 1902 § 272, og skal forstås på samme måte.

Det alminnelige skyldkravet er forsett, jf. straffeloven 2005 § 21. Forsøk og medvirkning rammes av straff, jf. straffeloven 2005 § 15 og § 16.

Til § 376 Grovt forsikringsbedrageri

Bestemmelsen er ny i straffeloven 2005, men innebærer ikke realitetsendringer. Forskjellen fra straffeloven 1902 er at de grove overtredelsene av § 272 er skilt ut i en egen bestemmelse. Bestemmelsen svarer til Straffelovkommisjonens skisse, jf. delutredning VII side 383-384 og punkt 11.3 foran.

Grovt forsikringsbedrageri kan straffes med fengsel inntil seks år, jf. *første punktum*. Det er ikke meningen å justere det gjeldende straffnivået for de alvorlige tilfellene av forsikringsbedrageri etter straffeloven 1902 § 272. Endringen er gjort for å harmonisere strafferammen med den alminnelige bedrageribestemmelsen i § 371.

Bestemmelsen angir strafferammen og vurderingstemaet for når et forsikringsbedrageri er grovt, og må leses i sammenheng med § 375 som inneholder selve gjerningsbeskrivelsen. Hvorvidt et forsikringsbedrageri er grovt, beror på en helhetsvurdering, og loven angir momenter som det særlig skal legges vekt på, blant annet om forsikringsbedrageriet gjaldt en betydelig verdi og om det har voldt fare for liv eller helse, se *annet punktum bokstav a* og § 24.

Bestemmelsen i straffeloven 1902 § 42 fjerde ledd om villfarelse med hensyn til en gjenstands verdi er ikke videreført i de alminnelige bestemmelsene i straffeloven 2005. Heretter vil det derfor være den verdien som omfattes av gjerningsmannens forsett som må legges til grunn ved vurderingen av om verdien er betydelig.

Til § 377 Bedragerilignende handlinger

Bestemmelsen erstatter straffeloven 1902 § 402 annet ledd og svarer delvis til kommisjonens skisse, jf. delutredning VII side 385. I kommisjonens skisse til bestemmelse inngikk også straffeloven 1902 § 402 første ledd samt § 403 og § 301, men disse bestemmelsene er ikke foreslått videreført i loven her, jf. punkt 11.5. Bestemmelsen har et noe snevrere virkeområde enn straffeloven 1902 § 402 annet ledd, idet straff ikke kommer til anvendelse dersom den som har mottatt ytelsen, men ikke betalt på stedet som forutsatt, oppgir sitt navn og adresse til den som har levert ytelsen. Dette gjenspeiler at formålet med bestemmelsen er å gi et vern mot at noen «stikker fra regningen» uten at vedkommendes identitet er kjent for den som har levert ytelsen. Det er derimot ikke meningen å oppstille straff som et pressmiddel for å oppnå betaling, og utformingen av bestemmelsen gjør dette klart.

Med «overnattingssted» menes hoteller, herberger og hytter mv. Utenfor faller leie av rom som omfattes av husleieloven, jf. husleieloven § 1-1. Forutsatt at lovens øvrige vilkår er oppfylt, vil en hotellgjest kunne straffes for unnlatt betaling for leie av rom, mat og drikke som nytes på et hvilket som helst sted på hotellet, og andre tjenester eller ytelser hotellet tilbyr.

«Serveringssted» omfatter restauranter og barer og lignende steder som serverer mat eller drikke mot betaling.

Den som unnlater å betale for ytelsene nevnt i bokstav a, kan bare straffes når forutsetningen er at betaling skal skje før vedkommende forlater stedet. Denne betalingsforutsetningen kan blant annet følge av avtale, kutyme eller være stilltiende forutsatt. Er det gitt henstand med betalingen eller ytelsen er kjøpt på kreditt, kan straff derfor ikke ilegges.

Bestemmelsen får anvendelse også på andre typer ytelser som forutsetningsvis skal betales straks ytelsen er mottatt, som for eksempel taxitransport. Dersom den som mottar ytelsen oppgir navn og adresse, får bestemmelsen ikke anvendelse. I slike tilfeller må pengekravet drives inn på vanlig måte, og ofte vil det i slike situasjoner bli anført fra den som har mottatt ytelsen at den er mangelfull, slik at det foreligger en sivilrettslig tvist.

Bestemmelsen får bare anvendelse dersom § 373 om mindre bedrageri ikke omfatter forholdet. Dersom den som mottar ytelsen ikke er betalingsdyktig når ytelsen bestilles, men fortier dette eller gir positivt inntrykk av å kunne betale, er det § 373 som gjelder.

Skyldkravet er forsett, og strafferammen er bot. Medvirkning er straffbar etter straffeloven 2005 § 15. Forsøk er ikke straffbart, jf. straffeloven 2005 § 16.

Til § 378 Skattesvik

Bestemmelsen setter straff for skattesvik og erstatter ligningsloven § 12-1 første ledd bokstav a, merverdiavgiftsloven § 72 første ledd og enkelte andre bestemmelser om skatte- eller avgiftssvik i spesiallovgivningen. Med enkelte unntak svarer bestemmelsen i uforming og innhold til ligningsloven § 12-1 første ledd bokstav a og kommisjonens utkast, se delutredning VII side 381-383 og 430-434. Bestemmelsen er omtalt i de generelle merknadene i proposisjonen punkt 11.6.

Med uttrykket «skatt» menes direkte og indirekte skatter (avgifter) som fastsettes av Stortinget i medhold av Grunnloven § 75 bokstav a. Unndragelse av andre avgifter kan rammes etter bestemmelser i spesiallovgivningen.

Som etter kommisjonens forslag og ligningsloven § 12-1 første ledd bokstav a består den straffbare handlingen av en opplysningssvikt overfor offentlige myndigheter som kan medføre skatte- eller avgiftsmessige fordeler. Bestemmelsen skiller seg fra ligningsloven § 12-1 første ledd bokstav a ved at også unnlatelse av å gi pliktige opplysninger rammes av straffansvaret.

Skyldkravet er som i ligningsloven § 12-1 første ledd bokstav a sammensatt av forsett og uaktsomhet. Det kreves forsett med hensyn til at opplysningene er uriktige eller ufullstendige eller at det ikke er gitt pliktige opplysninger. Med hensyn til at opplysningssvikten kan medføre skattemessige fordeler, er det tilstrekkelig med vanlig uaktsomhet. Kommisjonen foreslo at det skulle gjelde et forsettskrav i begge tilfellene.

Strafferammen er bot eller fengsel inntil to år. Også dette er i samsvar med ligningsloven § 12-1 første ledd bokstav a.

Medvirkning og forsøk rammes av straff, jf. straffeloven 2005 §§ 15 og 16.

Til § 379 Grovt skattesvik

Bestemmelsen svarer til kommisjonens skisse, jf. delutredning VII side 383, og er omtalt i punkt 11.6 foran. Med unntak for enkelte språklige endringer svarer bestemmelsen til ligningsloven § 12-2, og den skal forstås på samme måte.

Et moment i helhetsvurderingen av om skattesviket er grovt, er om det gjelder et betydelig beløp. Etter gjeldende rett trekkes grensen for hva som skal anses som et betydelig beløp forskjellig ved overtredelse av hhv. merverdiavgiftsloven § 72 jf. straffeloven 1902 § 271 og ligningsloven § 12-2. I førstnevnte tilfelle regnes et unndratt avgiftsbeløp på i underkant av 100 000 kroner som betydelig (dvs. som for ordinær/grov formuesforbrytelse), mens etter ligningsloven kreves det i utgangspunktet unndragelse av et skattebeløp på 1 million kroner eller mer i 1990-verdi, jf. Ot.prp. nr. 11 (1990-91) side 46. Når skatte- og avgiftsunndragelser nå samles i én bestemmelse, reiser det seg spørsmål om grensen for hva som skal regnes som et betydelig beløp, bør være den samme i begge relasjoner. Hensynet til en god sammenheng i rettssystemet tilsier at beløpsgrensen harmoniseres med det som ellers gjelder for grensedragningen mellom ordinære og grove formuesforbrytelser, dvs. ved ca. 100 000 kroner. Det er vanskelig å se noen reell grunn til at opplysningssvikt (ofte med bedragerikarakter) overfor skatteetaten, skal bedømmes mildere enn tradisjonelle bedragerier. Departementet understreker imidlertid at momentet som knytter seg størrelsen på det unndratte beløpet bare er et av flere momenter i en totalvurdering av om skattesviket er grovt.

Annet ledd gjør unntak fra skyldkravet som ellers gjelder for momenter som inngår i vurderingen av om et lovbrudd er grovt. Som hovedregel kreves forsett. Etter annet ledd er derimot grov uaktsomhet tilstrekkelig. Den spesielle løsningen skyldes et ønske om å videreføre ligningsloven § 12-2 uten realitetsendringer.

Til § 380 Grovt uaktsomt skattesvik

Bestemmelsen setter straff for grovt uaktsomt vanlig skattesvik og grovt uaktsomt grovt skattesvik, og bygger på ligningsloven § 12-2, jf. § 12-1. Bestemmelsen er i hovedsak i tråd med kommisjonens forslag, se delutredning VII side 383. Strafferammen er bot eller fengsel inntil henholdsvis ett og seks år, mens den etter ligningsloven § 12-1 og 12-2 var henholdsvis to år ved vanlig overtredelse og seks år ved grov overtredelse. Nedjusteringen av strafferammen for grovt uaktsomt vanlig skattesvik er ikke ment å lede til en mildere straffutmåling. Videreføring av strafferammen for grovt uaktsomt grovt skattesvik skyldes i hovedsak at det på skatterettens område kan være vanskelig å føre bevis for forsett. Det gjelder særlig ved de mer sofistikerte formene for skatteplanlegging hvor det kan være snakk om meget betydelige beløp. Straffverdigheten ved overtredelse av bestemmelsen om forsettlig skattesvik og grovt uaktsomt grovt skattesvik kan i mange tilfeller være den samme. Unnlatelse av å nedjustere strafferammen for de grove tilfellene av grovt uaktsomt skattesvik er ikke ment å lede til en skjerpet straffutmålingspraksis.

Til § 381 Foreldelse av skattesvik

Bestemmelsen fastsetter at fristen for foreldelse av straffansvar etter §§ 378 til 380 er ti år. Dette viderefører ligningsloven § 12-3.

Til § 382 Villedende og uriktig selskapsinformasjon

Bestemmelsen erstatter straffeloven 1902 § 274 første og annet ledd uten realitetsendringer, og svarer med enkelte endringer til Straffelovkommisjonens skisse § 32-9. Bestemmelsen er omtalt i punkt 11.7 foran og delutredning VII side 383 og 385. Se også Ot.prp. nr. 75 (1948) side 36–38.

Etter *første ledd* straffes enkelte former for uredelighet i forbindelse med stiftelse eller utvidelse av selskap med økonomisk formål, eller i forbindelse med overtakelse av lån til slikt selskap.

Den straffbare handlingen er å gi villedende eller uriktig opplysning av betydning for bedømmelsen av selskapet. Om opplysningen er av betydning for bedømmelsen av selskapet, beror på et skjønn, men det er i allfall klart at den må gjelde økonomiske forhold, jf. Ot.prp. nr. 75 (1948) side 38. Fortielse vil også kunne rammes, såfremt opplysningene som gis, dermed blir villedende, jf. Ot.prp. nr. 75 (1948) side 38. Total taushet straffes derimot ikke. I «oppfordring» ligger det at opplysningen må være gitt av innbyderne eller deres representanter. Opplysning gitt av utenforstående tredjepersoner omfattes derfor i utgangspunktet ikke.

Annet ledd rammer uredelighet under selskapets drift for øvrig. Den straffbare handlingen er å offentliggjøre opplysninger som nevnt i første ledd, eller gi slike opplysninger til blant annet en eller flere av selskapets deltakere eller fordringshavere. I tillegg til tillitsvalgte eller funksjonærer i selskapet straffes andre som på grunn av oppdrag for selskapet har kjennskap til dets forhold. Dette kan for eksempel være en advokat eller revisor.

Skyldkravet er forsett. Grovt uaktsom overtredelse straffes etter § 384. Medvirkning og forsøk straffes, jf. §§ 15 og 16.

Etter både første og annet ledd er straffen bot eller fengsel inntil to år, i motsetning til fengsel inntil fire år etter straffeloven 1902 § 274 første og annet ledd. Reduksjonen i strafferammen er ikke ment å lede til en mildere straffutmåling enn etter straffeloven 1902 § 274. De alvorligste overtredelsene vil rammes av § 383.

Til § 383 Grov villedende og uriktig selskapsinformasjon

Bestemmelsen er ny i straffeloven 2005, men innebærer ikke realitetsendringer. Forskjellen fra straffeloven 1902 er at de grove overtredelsene av § 274 er skilt ut i en egen bestemmelse. Straffelovkommisjonen foreslo ikke en bestemmelse om grov overtredelse. For en generell omtale av bestemmelsen vises det til punkt 11.7.

Bestemmelsen angir strafferammen og vurderingstemaet for når en overtredelse av § 383 er grov, og må leses i sammenheng med § 382 som inneholder selve gjerningsbeskrivelsen.

Grovt villedende og uriktig selskapsinformasjon kan straffes med fengsel inntil seks år, jf. *første punktum*. Det er ikke meningen å nedjustere det gjeldende straffnivået for de alvorlige overtredelsene av straffeloven 1902 § 274. Endringen er gjort for å harmonisere strafferammen med bestemmelsen om grovt bedrageri i § 372.

Hvorvidt en overtredelsen er grov, beror på en helhetsvurdering, og *annet punktum* angir momenter som det særlig skal legges vekt på, jf. *bokstav a til g*. Flere av momentene er også brukt i blant annet § 372 om grovt bedrageri og § 376 om grovt forsikringsbedrageri, og skal forstås på samme måte. Forsettet må omfatte de aktuelle momentene for at de skal legges til grunn, unntatt for *bokstav b*, der § 24 får anvendelse slik at uaktsomhet er tilstrekkelig.

Til § 384 Grovt uaktsom villedende og uriktig selskapsinformasjon

Bestemmelsen setter straff og angir strafframmen for grovt uaktsom villedende og uriktig selskapsinformasjon, og erstatter straffeloven 1902 § 274 fjerde ledd. Straffelovkommisjonen foreslo å avkriminalisere grovt uaktsom overtredelse, jf. delutredning VII side 384. Bestemmelsen er omtalt i de generelle merknadene i punkt 11.7.

Strafferammen er bot eller fengsel inntil henholdsvis ett og to år, mens den etter 1902 § 274 var seks måneder. Oppjusteringen er ikke ment å lede til en strengere straffutmåling enn etter straffeloven 1902 § 274, men er gjort for å harmonisere strafferammen med § 374 om grovt uaktsomt bedrageri. Det er tilstrekkelig at det er utvist grov uaktsomhet om momentene det er vist til i § 383 annet punktum, unntatt bokstav b, der alminnelig uaktsomhet er tilstrekkelig, jf. § 24.

Til § 385 Svikaktig dobbeltsalg mv.

Paragrafen om svikaktig dobbeltsalg svarer i hovedsak til straffeloven 1902 § 277 og Straffelovkommisjonens skisse til § 32-13 i delutredning VII side 384. Bestemmelsen er omtalt i punkt 11.8.

Bokstav a rammer dobbeltsalgtilfellene i straffeloven 1902 § 277 første og annet straffalternativ, og setter straff for den som «påfører eller utsetter» «den berettigede» for tap ved «å disponere» over et «formuesgode» som en annen har «fått eller mot helt eller delvis betalt vederlag er tilsagt eiendomsrett eller bruksrett til». Bestemmelsen rammer blant annet de egentlige dobbeltsalg og utleie til flere.

Objektet for handlingen er et «formuesgode». Med det menes blant annet fast eiendom, løsøregjenstander, enkle fordringer, verdipapir og finansielle instrumenter, jf. panteloven § 4-1, og immaterialrettigheter. Dette innebærer en viss utvidelse i forhold til straffeloven 1902 § 277.

Som etter straffeloven 1902 § 277 inntrer den berettigedes strafferettslig vern når han eller hun har fått eller mot helt eller delvis betalt vederlag er tilsagt eiendomsrett eller bruksrett til formuesgodet. Den første kjøperen har «fått» eiendomsretten i bestemmelsens forstand når eiendomsretten formelt er gått over på ham. Har kjøperen betalt helt eller delvis vederlag for formuesgodet, er det ikke et krav om at eiendomsretten formelt er gått over. Kjøperen må ha fått rett til et bestemt formuesgode, jf. Ot.prp. nr. 75 (1948) side 40-41.

Bokstav b rammer disposisjoner over gjeldsbrev som helt eller delvis er innfridd, og svarer fullt og helt til straffeloven 1902 § 277 tredje straffalternativ.

«Disponere over» erstatter uttrykket «forføye over ... ved rettshandel» i straffeloven 1902 § 277, og utvider med det bestemmelsens virkeområde til også å omfatte faktiske disposisjoner som for eksempel ødeleggelse av formuesgodet. Med at disposisjonen må være «uberettiget» menes det samme som «rettsstridig» etter straffeloven 1902 § 278.

Den straffbare handlingen må «påføre eller utsette» «den berettigede» for tap. Med den «berettigede» menes den første kjøperen/leier i (bokstav a) eller debitor (bokstav b). Etter ordlyden i straffeloven 1902 § 277 måtte tapet ramme «noen», men det er lagt til grunn at begrepet skulle forstås på samme måte. Fare for tap er tilstrekkelig, jf. «utsette».

Svikaktig dobbeltsalg kan også rammes av andre bestemmelser, særlig i tilfellene i bokstav a der eiendomsretten formelt er gått over på den første kjøperen. Videreselges gjenstanden mens den ennå er i selgers besittelse, vil det kunne være et underslag. I så fall anvendes bare § 324. Ødelegges formuesgodet, rammes handlingen også av § 351 om skadeverk. Paragraf 325 og § 351 kan anvendes i konkurrens.

Skyldkravet er forsett, jf. straffeloven 2005 § 21 og § 22.

Straffen er bot eller fengsel inntil to år. Nedjusteringen fra tre til to år er ikke ment å lede til en mildere straffutmåling enn etter straffeloven 1902 § 277. Forsøk og medvirkning rammes av straff, jf. § 15 og § 16.

Til § 386 Krenkelse av sikkerhetsrett

Bestemmelsen viderefører med et noe utvidet virkeområde straffeloven 1902 § 278. Bestemmelsen er i hovedsak i samsvar med Straffelovkommisjonens skisse til § 32-14 i delutredning VII side 385, og er omtalt i punkt 11.9 foran.

For krenkelse av sikkerhetsrett straffes den som uberettiget disponerer over et «formuesgode» som han eller hun eier eller besitter, og som en annen har «sikkerhet» i, og ved det «påfører eller utsetter» sikkerhetshaveren for tap.

Med «formuesgode» menes blant annet fast eiendom, løsøregjenstander, enkle fordringer, verdipapir og finansielle instrumenter, jf. panteloven § 4-1, og immaterialrettigheter. Avgrensningen ligger i vilkåret «som en annen har sikkerhet i».

Med «sikkerhet» menes for det første all slags pant. Som etter straffeloven 1902 § 278 omfattes også sikkerhetsretter som er likestilt med salgspant etter panteloven § 3-22, herunder leiefinansiering (leasing), jf. § 3-22 annet ledd annet punktum.

I Rt. 2001 side 232 kom Høyesterett til at såkalt restverdileasing ikke omfattes av panteloven § 3-22 annet ledd annet punktum. Denne avgjørelsen får imidlertid ikke betydning i relasjon til straffansvaret her. Også krenkelser i slike leasingtilfeller regnes som straffbar krenkelse av sikkerhetsrett. Straffverdigheten av leasingtakerens krenkelse av leasingselskapets eiendomsrett i leasingobjektet er like stor enten det er «ordinær» eller «restverdileasing». Foruten pant verner bestemmelsen sikkerhetsrett i form av tilbakeholdsrett og overdragelse av eiendomsrett til sikkerhet.

Arrestrett og heftelse omfattes ikke, men er vernet av § 169 om hindring av tvangsfullbyrding.

På samme måte som etter straffeloven 1902 § 278 er det ikke et krav at sikkerhetsretten har sivilrettslig rettsvern. Sikkerhetsretten er derfor beskyttet fra avtaletidspunktet, men det må være en form for sikkerhetsrett som etter sin art kan få rettsvern på lovfestet eller ulovfestet grunnlag, jf. det panterettslige legalitetsprinsipp i panteloven § 1-2 annet ledd for så vidt gjelder pant. Dette innebærer også en avgrensning av hvilke formuesgoder som omfattes av bestemmelsen. Avtales det pant i et formuesgode som det ikke er hjemmel for å pantsette etter panteloven, er panteretten ugyldig og derfor ikke vernet av bestemmelsen. Sikkerhetsstil-

lelsen må også være avtalerettslig gyldig mellom partene etter alminnelige avtalerettslige regler.

Med «uberettiget disponerer» menes aktive disposisjoner over sikkerhetsobjektet i strid med de materielle plikter og rettigheter som gjelder for sikkerhetsstillelsen. Disposisjonen kan være faktisk (ødeleggelse) eller rettslig (salg eller utleie). Passivitet, som for eksempel manglende vedlikehold av pantet, rammes ikke. I helt spesielle tilfeller kan det likevel tenkes at passivitet ut fra straffverdighetshensyn bør likestilles med aktive disposisjoner etter denne bestemmelsen. Det kan være tilfelle dersom debitor for å skade utleggspanthaveren lar panteobjektet gå til grunne.

Den rettsstridige disposisjonen må påføre eller utsette sikkerhetshaveren for tap. Fare for tap er dermed tilstrekkelig. I tilfellene tapet bare rammer tredjeperson, vil det ofte være bedrageri overfor ham.

Bestemmelsen kan anvendes i konkurrens med § 169 om hindring av tvangsfullbyrding.

Skyldkravet er forsett, jf. straffeloven 2005 § 21 og § 22.

Straffen er bot eller fengsel inntil to år. Dette er en nedjustering av strafferammen for de groveste overtredelsene av straffeloven 1902 § 278, men det er ikke ment å legge føringer for en mildere straffutmåling. Forsøk og medvirkning er straffbart, jf. straffeloven 2005 § 16 og § 15.

Til § 387 Korrupsjon

Bestemmelsen regulerer straffansvaret for korrupsjon, og viderefører fullt ut straffeloven 1902 § 276 a. Det vises til punkt 11.10 foran. Forarbeidene til § 276 a og rettspraksis i tilknytning til bestemmelsen har fortsatt relevans. Medvirkningstillegget i straffeloven 1902 § 276 a tredje ledd annet punktum er tatt ut fordi medvirkningsansvaret nå reguleres av den generelle bestemmelsen om medvirkning i straffeloven 2005 § 15.

For en nærmere redegjørelse for straffebudet mot korrupsjon, se merknadene til § 276 a i Ot.prp. nr. 78 (2002-2003) side 53 til 58. Bestemmelsen skiller seg på flere måter fra Straffelovkommisjonens skisse, som ble lagt frem før § 276 a ble vedtatt.

Etter *første ledd* rammes både passiv og aktiv korrupsjon, jf. første ledd henholdsvis bokstav a og b. *Bokstav a* strafflegger det å kreve, motta eller akseptere et tilbud om en utilbørlig fordel, mens *bokstav b* er rettet mot det å gi eller tilby noen en utilbørlig fordel.

Med *fordel* menes enhver gjenstand, tjeneste eller liknende som den passive parten ser seg tjent med, det være seg penger, ting, en utmerkelse eller seksuelle tjenester. Uttrykket *utilbørlig* fordel innebærer at det må foreligge et klart klanderverdig forhold for at bestemmelsen skal komme til anvendelse. Utilbørlighetsstandarden er ikke fast, men vil variere avhengig av partenes stilling og posisjon og over tid avhengig av de til enhver tid dominerende moral- og etikkoppfatninger i samfunnet. Når det gjelder den nærmere avgrensningen av hva som må regnes som «utilbørlig», herunder grensen mot det som kan regnes som akseptable leilighetsgaver, vises det til Ot.prp. nr. 78 (2002-2003) side 54 flg.

Med «stilling, verv eller oppdrag» menes alle former for ansettelsesforhold. Korrupsjon i både offentlig og privat sektor er omfattet. Den utilbørlige fordelen må være krevd eller tilbudt *i anledning av* utøvingen av stillingen, vervet eller utføringen av oppdraget. Men det kreves ikke at bestikkelsen kan knyttes til en bestemt handling eller unnlatelse. Se for øvrig Ot.prp. nr. 78 (2002-2003) side 53-54.

Det følger av *annet ledd* at uttrykket «stilling, verv eller oppdrag» også omfatter stilling, verv eller oppdrag i utlandet. Presiseringen er strengt tatt ikke nødvendig, men er ment som en klargjøring.

Skyldkravet er forsett, jf. §§ 21 og 22, mens straffansvaret for medvirkning følger av § 15.

Straffen for korrupsjon er bot eller fengsel inntil tre år.

Til § 388 Grov korrupsjon

Forslaget viderefører straffeloven § 276 b om grov korrupsjon, se punkt 11.10 foran og merknadene til bestemmelsen i Ot.prp. nr. 78 (2002-2003) side 58 til 59. Bestemmelsen skiller seg på flere punkter fra forslaget til Straffelovkommisjonen, som fremmet sitt forslag før straffeloven § 276 b ble vedtatt, se delutredning VII side 314.

Strafferammen for grov korrupsjon er fengsel inntil ti år, jf. *første punktum*.

Etter *annet punktum* skal det foretas en helhetsvurdering av handlingen. Bestemmelsen kommer til anvendelse ved kvalifisert utilbørlig opptreden. Enkelte momenter ved vurderingen er uttrykkelig nevnt, men oppregningen er ikke uttømmende. På den annen side kan et moment være til stede uten at korrupsjonshandlingen trenger å bli ansett som grov.

Det skal ved vurderingen av om korrupsjonshandlingen er grov eller ikke, legges vekt på om handlingen er forøvd av eller overfor en offentlig tjenestemann eller noen annen ved brudd på den særlige tillit som følger med hans stilling, verv eller oppdrag, jf. *bokstav a*. Momentet skal tillegges vekt

både i forbindelse med aktiv og passiv bestikkelse. Eksempler på andre enn offentlige tjenestemenn i særlig betrodde posisjoner, kan være advokater eller ledende ansatte i private bedrifter.

Videre skal det etter *bokstav b* legges vekt på om handlingen har gitt betydelig økonomisk fordel. Ved vurderingen av om fordelen er betydelig, må det legges vekt på hvor grensen går for betydelig verdi i forhold til andre grove vinningsforbrytelser.

Det følger av *bokstav c* at det også skal legges vekt på om det forelå risiko for betydelig skade av økonomisk eller annen art. Grensen for når en økonomisk skade er å anse som betydelig, må trekkes etter de samme retningslinjene som for økonomiske fordeler. Alvorlig personskade eller miljøskade kan utgjøre en betydelig skade av ikke-økonomisk art.

Endelig skal det etter *bokstav d* legges vekt på om det er registrert uriktige regnskapsopplysninger, utarbeidet uriktig regnskapsdokumentasjon eller uriktig årsregnskap. Overtredelser av regnskaps- og bokføringslovgivningen for eksempel for å skjule korrupsjon taler for at forholdet skal anses for å være grovt.

Til § 389 Påvirkningshandel

Forslaget viderefører straffeloven 1902 § 276 c uten realitetsendringer, jf. punkt 11.10 foran og merknadene til § 276 c i Ot.prp. nr. 78 (2002-2003) side 59 til 61.

Etter *første ledd* straffes den som krever, mottar, gir eller tilbyr en utilbørlig fordel for å påvirke utføringen av en annens stilling, verv eller oppdrag. Dersom påvirkningsagenten mottar fordelen i forbindelse med egen stilling, kan han eventuelt straffes for korrupsjon i form av bestikkelser. Det avgjørende er om den som søkes påvirket, har tilknytning til påvirkningsagentens virksomhet, etat eller organisasjon.

Både aktiv *og* passiv påvirkningshandel er straffbar.

Bare utilbørlige fordeler rammes av straffansvaret. Det må kreves et klart klanderverdig forhold. Graden av åpenhet vil ha betydning for vurderingen. I forbindelse med lobbyvirksomhet vil det som regel være avgjørende om påvirkningsagenten har vært åpen om at vedkommende opptrer på vegne av en oppdragsgiver.

Dersom fordelen har en økonomisk verdi, vil også verdien ha betydning for utilbørlighetsvurderingen. Videre har posisjonen til den som søkes påvirket, betydning. Enkelte posisjoner er det særlig viktig å beskytte mot utilbørlig påvirkningshandel, for eksempel dommere og folkevalgte.

Påvirkningsagenten må gi inntrykk av å ha til hensikt å forsøke å påvirke utøvelsen av stilling, verv eller utføringen av oppdrag, jf. «for å». Det er ikke et vilkår at vedkommende lykkes eller har en reell mulighet til å påvirke.

Det følger av *annet ledd* at uttrykket «stilling, verv eller oppdrag» også omfatter stilling, verv eller oppdrag i utlandet.

Skyldkravet er forsett, jf. §§ 21 og 22, og medvirkning straffes etter § 15.

Straffen for påvirkningshandel er bot eller fengsel inntil tre år.

Til § 390 Økonomisk utroskap

Bestemmelsen regulerer straffansvaret for økonomisk utroskap, og viderefører i det alt vesentlige straffeloven 1902 § 275, se punkt 11.11. Det er foretatt enkelte språklige og strukturelle endringer. Videre er kravet til vinnings hensikt erstattet med et krav til forsett om å oppnå vinning. De særskilte påtalereglene i § 280 er ikke videreført. De alminnelige reglene om påtale i straffeprosessloven § 62 a gjelder, slik bestemmelsen lyder etter ikraftsettingen av straffeloven 2005. Strafferammen for vanlig overtredelse er endret til bot eller fengsel inntil to år. Formålet er å gi et mer realistisk inntrykk av straffutmålingspraksis, ikke å initiere en mildere bedømmelse av denne typen lovbrudd.

Bestemmelsen er langt på vei i samsvar med Straffelovkommisjonens skisse til § 22-10 i delutredning VII, se særlig side 315 til 316 og 175.

Etter *første ledd* straffes den som handler mot en annens interesser. Uttrykket «handler mot» er ment å omfatte begge alternativene i straffeloven 1902 § 275 – både «forsømmer» og «handler mot». Etter departementets mening er uttrykket tilstrekkelig vidt til å favne om begge alternativene. Både handlinger og unnlatelser kan straffes. For eksempel kan en ansatt etter omstendighetene straffes for å unnlate å sende inn anbud eller for å sende inn et uriktig anbud. På dette punktet videreføres gjeldende rett.

Videre er det et vilkår at gjerningspersonen handler mot en annens interesser. Uttrykket «interesser» er ment å omfatte både «anliggender» og «tarv» i straffeloven 1902 § 275. Det kan dreie seg om både økonomiske og andre interesser, se for eksempel Rt. 1984 side 1275. Høyesterett slo i dommen fast at det kunne innebære overtredelse av straffeloven 1902 § 275 dersom innsamlede midler uten givernes samtykke ble brukt til et annet formål enn giverne hadde grunn til å regne med.

Sentralt for om gjerningspersonen har handlet mot den annens interesse, er om gjerningsperso-

nen kan sies å ha handlet forsvarlig, jf. Rt. 1994 side 1555. Retten uttalte videre at «[d]ersom overskridelsene [av bankens bevilgningsrammer] er vesentlige, vil forholdet etter omstendighetene kunne bli å anse som en handling mot bankens tarv...».

Utroskapbestemmelsens nedre grense kan være vanskelig å fastlegge. Bestemmelsen er ikke ment å ramme bagatellmessige tilfeller. Ved denne typen forhold vil det være tilstrekkelig å reagere tjenstlig. Dersom en bestyrer av et bakeri bestiller for mange bløtkaker med sikte på å ta med hjem én til datterens fødselsdag, er forholdet neppe så alvorlig at det er grunn til å reagere med straff. Det må være tale om forhold av et visst alvor før gjerningspersonen kan sies å ha handlet mot fornærmedes interesser. Det kan for eksempel være tilfellet dersom bakeribestyreren jevnlig bestiller for mange bakervarer og selger restene til kakeglade naboer.

Det er ikke et krav at handlingen medfører et økonomisk tap for den andre parten, se for eksempel Rt. 1946 side 183. Det er tilstrekkelig at gjerningspersonen handler mot vedkommendes interesse. Departementet tar sikte å videreføre gjeldende rett på dette punktet.

Dernest må det være tale om krenkelse av interesser som gjerningspersonen styrer eller har tilsyn med. Alternativet «styrer» stiller krav til at gjerningspersonen har en stilling av en viss selvstendig karakter, se for eksempel Rt. 1991 side 40. Det kreves derimot ikke at gjerningspersonen besitter en overordnet eller ledende stilling.

Når det gjelder alternativet «har tilsyn med», stilles det ikke krav til noen høy grad av selvstendighet, jf. Rt. 1992 side 1463. Gjeldende rett videreføres på dette punktet.

Gjerningspersonen må enten ha hatt forsett om å oppnå uberettiget vinning for seg eller andre eller forsett om å skade. Dersom en ansatt forsømmer sin arbeidsgivers interesser av latskap, kan han ikke straffes for utroskap. Det stilles ikke krav til vinnings hensikt eller skadehensikt.

Verken vinningen eller skaden må være av økonomisk art. Handlingen kan for eksempel skade fornærmedes gode navn og rykte. Bestemmelsen stiller heller ikke krav om formuesoverføring eller tap for fornærmede.

Vinningen må være uberettiget. Dersom gjerningspersonen hadde krav på vinningen, kan han ikke straffes for økonomisk utroskap, se Rt. 1986 side 1076. Departementet tar ikke sikte på å endre gjeldende rett på dette punktet.

Skyldkravet er forsett, jf. § 21 og 22.

Medvirkning og forsøk er straffbart, jf. henholdsvis § 15 og § 16.

Straffen for økonomisk utroskap er bot eller fengsel inntil to år.

Det følger av *annet ledd* at handlinger som faller inn under anvendelsesområdet til bestemmelsene om underslag eller korrupsjon, ikke skal straffes som utroskap. Straffebestemmelsen mot utroskap er subsidiær i forhold til de andre bestemmelsene mot økonomisk kriminalitet. Derimot kan bestemmelsen brukes i konkurrens (sammen) med for eksempel straffebudet mot tyveri, jf. Rt. 1992 side 1463.

Til § 391 Grov økonomisk utroskap

Bestemmelsen viderefører straffeloven 1902 § 276 med visse endringer av språklig og utformingsmessig art. Den er langt på vei i samsvar med Straffelovkommisjonens skisse til § 22-11, se delutredning VII side 316 og punkt 11.11 foran.

Etter *første punktum* kan grov økonomisk utroskap straffes med inntil seks år fengsel.

Etter *annet punktum* skal det foretas en helhetsvurdering av overtredelsen. Bestemmelsen viser til oppregningen av momenter i § 388 annet punktum om grov korrupsjon.

For det første skal det også her legges vekt på om handlingen har gitt betydelig økonomisk fordel eller om det forelå risiko for betydelig skade av økonomisk eller annen art. Ved vurderingen av om fordelen eller skaden er betydelig, bør det legges vekt på hvor grensen for betydelig verdi blir trukket ved andre grove formuesforbrytelser. Fare for skade av annen art kan for eksempel foreligge dersom gjerningspersonens handling har ført til risiko for miljøskade, velferdstap eller fare for noens liv eller helse. Det kreves ikke fare for fornærmedes liv eller helse.

Det følger av straffeloven 2005 § 24 at også en uforsettlig følge inngår i vurderingen av om et lovbrudd er grovt dersom lovbryteren har opptrådt uaktsomt i forhold til følgen eller unnlatt etter evne å avverge følgen etter å ha blitt oppmerksom på at den kunne inntre. For øvrig gjelder det krav til forsett, jf. § 21.

Videre skal det legges vekt på om handlingen er forøvd av eller overfor offentlig tjenestemann eller noen annen ved brudd på den særlige tillit som følger med hans stilling, verv eller oppdrag. Se for eksempel Rt. 1993 side 513.

Dernest skal det legges vekt på om det er registrert uriktige regnskapsopplysninger, utarbeidet uriktig regnskapsdokumentasjon eller uriktig årsregnskap. Ikke ethvert brudd på regnskapslovgivningen skal tillegges vekt. Enkelte alvorlige former for regnskapsovertredelse er uttrykkelig nevnt. Fo-

religger det andre betydelige overtredelser, kan også disse tillegges vekt i totalvurderingen av om overtredelsen skal anses for å være grov.

Til § 392 Regnskapsovertredelse

Bestemmelsen regulerer straffansvaret for overtredelser av regnskapslovgivningen, se punkt 11.12. Forslaget viderefører i det vesentligste reglene i straffeloven 1902 § 286, regnskapsloven § 8-5 og bokføringsloven § 15 med visse språklige og innholdsmessige endringer. Strafferammen for vanlig overtredelse er satt til bot eller fengsel inntil to år, mens straffen for grov regnskapsovertredelse er fengsel inntil seks år, jf. § 393. Av informasjonshensyn er det tatt inn henvisninger til straffelovens bestemmelser om regnskapsovertredelser i regnskapsloven og i bokføringsloven. Forslaget skiller seg på flere punkter fra Straffelovkommisjonens skisse til § 22-15 til § 22-17 i delutredning VII, se side 316 til 317 og 458 til 459.

Etter bestemmelsen straffes overtredelser av alle bestemmelser om regnskap og bokføring uavhengig av hvilken lov bestemmelsene er inntatt i. Det er følgelig ikke bare overtredelser av reglene i regnskapsloven og i bokføringsloven som er straffsanksjonert. På dette punktet videreføres gjeldende rett etter straffeloven 1902 § 286. Med «regnskapsovertredelse» menes overtredelse av enhver bestemmelse om regnskapsplikt, bokføring, krav til årsregnskap, årsberetning og regnskapsoppbevaring osv. For eksempel kan overtredelser av regnskapsreglene i skattelovgivningen eller kommuneloven straffes som regnskapsovertredelse.

Pliktsubjektet er ikke nærmere angitt og må finnes ved en konkret tolking av den aktuelle regnskapsregelen. Som utgangspunkt er det naturlig å rette straffansvaret mot personer i formelle ledelsesfunksjoner, som styret og daglig leder, slik det fremgår av Foretaksregisteret. I rettspraksis er det lagt til grunn at også personer uten formell posisjon kan holdes ansvarlig etter straffeloven 1902 § 286 dersom vedkommende har utøvd den reelle ledelsen, se for eksempel Rt. 1995 side 658. Departementet tar ikke sikte på å endre gjeldende rett på dette punktet. Avgjørende for hvem som kan holdes ansvarlig, er følgelig hvorvidt vedkommende har hatt en reell mulighet til å påvirke regnskapet, se Gulating lagmannsretts dom 24. april 2002 (LG-2001-1816).

Som i dag er enhver overtredelse av regelverket straffbar. Det er opp til påtalemyndigheten å ta stilling til hvilke overtredelser som bør bli gjenstand for strafforfølgning. Dette kan blant annet avhenge av om regelbruddet fører til at regnskapet gir et misvisende bilde at selskapets økonomiske stilling, om feilen vanskeliggjør kontrollmyndighetenes arbeid eller om bokføringsregler er fraveket med det formål å unndra skatt og avgifter eller føre andre bak lyset. Tidsforløpet vil også ha betydning for vurderingen, dvs. om reglene om bokføring er systematisk fraveket eller fraveket over noe tid. Departementet antar at det som i dag normalt ikke vil være grunnlag for å forfølge mer bagatellmessige lovbrudd, som for eksempel at en regnskapspliktig ikke har angitt hvem en bevertning omfatter, jf. forskrift om bokføring 1. desember 2004 nr. 1558 § 5-10. Skulle bagatellmessige lovbrudd likevel bli iretteført, kan retten anvende straffutmålingsutsettelse etter straffeloven 2005 § 60 eller straffutmålingsfrafall etter § 61.

Beskrivelsen av det straffbare forholdet tilsier at regnskapsovertredelser som er begått i samme virksomhet og i noenlunde samme tidsrom, skal anses som én overtredelse. Tilsvarende er lagt til grunn i rettspraksis for anvendelsen av straffeloven 1902 § 286, jf. Rt. 1992 side 978. Høyesterett beskrev i avgjørelsen det straffbare forholdet som en «enhetsforbrytelse». Departementet tar sikte på å videreføre gjeldende rett på dette punktet.

Skyldkravet er forsett, jf. straffeloven 2005 § 21.

Medvirkning og forsøk er straffbart, jf. straffeloven 2005 § 15 og § 16.

Straffen for regnskapsovertredelse er bot eller fengsel inntil to år.

Til § 393 Grov regnskapsovertredelse

Bestemmelsen setter straff for grove overtredelser av regnskapslovgivningen, se punkt 11.12. Forslaget viderefører i det vesentlige reglene i straffeloven 1902 § 286, regnskapsloven § 8-5 og bokføringsloven § 15. Forslaget er langt på vei i samsvar med straffelovkommisjonens skisse til § 22-16, omtalt i delutredning VII på side 316 til 317.

Strafferammen for grov regnskapsovertredelse er fengsel inntil seks år, jf. *første punktum*.

Etter straffeloven 1902 § 286 annet punktum, regnskapsloven § 8-5 første ledd annet punktum og bokføringsloven § 15 første ledd annet punktum skjerpes strafferammen dersom det foreligger særlig skjerpende omstendigheter. Gjeldende rett videreføres i form av et eget straffebud mot grove overtredelser. Terskelen for grov regnskapsovertredelse skal være den samme som når det foreligger særlig skjerpende omstendigheter etter gjeldende rett.

Etter *annet punktum* skal det foretas en helhetsvurdering av overtredelsen. Enkelte særlig aktuelle

momenter er uttrykkelig nevnt, men listen er ikke uttømmende.

Det skal blant annet legges vekt på om det er brukt uriktig eller villedende informasjon eller uriktig dokument, se *bokstav a*. Dersom lovbryteren for eksempel har ført fiktive inntekter for at selskapets økonomiske stilling skal fremstå bedre enn det er grunnlag for, taler det for at regnskapsovertredelsen skal anses for å være grov, se for eksempel Oslo tingretts dom 20. oktober 2005 i Finance Creditsaken (TOSLO-2004-55053) og Hålogaland lagmannsretts dom 20. februar 2007 (LH-2006-79944).

Det skal dernest etter *bokstav b* legges vekt på om overtredelsen har pågått over lengre tid. Tidsmomentet må ses i sammenheng med alvoret av overtredelsen. Dersom det i en årrekke ikke er ført regnskaper, taler det for at overtredelsen er grov, se for eksempel Agder lagmannsretts dom 11. januar 2001 (LA-2000-1195) der domfelte hadde unnlatt å regnskapsføre inntekter på 5,4 millioner over en seksårsperiode. Tilsvarende vil det ha betydning for vurdering dersom regnskapene for en lengre periode i ettertid er ulovlig fjernet eller ødelagt.

Videre skal det etter *bokstav c* legges vekt på om overtredelsen er forøvd av noen ved brudd på den særlige tillit som følger med vedkommendes stilling eller virksomhet. Det kan for eksempel være tilfellet om overtredelsen er begått av en offentlig tjenestemann.

Ifølge *bokstav d* og *e* skal det legges vekt på om handlingen har gitt betydelig økonomisk fordel eller om det er voldt eller det forelå risiko for betydelig skade av økonomisk eller annen art. Det kan for eksempel være tilfellet dersom inntekter eller formue er underslått eller unndratt beskatning ved hjelp av manipulasjon av regnskaper. Etter departementets syn må man ved vurderingen av om fordelen eller skaden er betydelig legge vekt på hvor grensen for betydelig verdi blir trukket i forhold til grove vinningsforbrytelser. Andre former for betydelig skade kan for eksempel være tap av arbeidsplasser.

Videre skal det etter *bokstav f* tillegges vekt dersom regnskapsovertredelsen har vanskeliggjort kontroll av så vel offentlige som private aktører, se for eksempel Gulating lagmannsretts kjennelse 8. juli 2004 i sak LG-2004-10949.

Til § 394 Uaktsom regnskapsovertredelse

Bestemmelsen setter straff for uaktsom overtredelse av regnskapslovgivningen, se punkt 11.12. Forslaget viderefører i det vesentligste reglene i straffeloven 1902 § 286, regnskapsloven § 8-5 og bokføringsloven § 15. Straffelovkommisjonen foreslår å strafflegge bare grov uaktsomhet i delutredning VII, se skisse til § 22-17 omtalt på side 317.

Bestemmelsen rammer *uaktsom* regnskapsovertredelse, og viderefører skyldkravet i straffeloven 1902 § 286, regnskapsloven § 8-5 og bokføringsloven § 15.

Aktsomhetsnormen kan variere fra livsområde til livsområde. Lovbryteren skal som utgangspunkt vurderes etter den normen som gjelder på det aktuelle området, selv om den er ukjent for ham. Etter departementets oppfatning må det legges til grunn en streng aktsomhetsnorm for personer som driver eller er ansvarlig for regnskapspliktig virksomhet. Det må kunne ventes at vedkommende setter seg inn i regnskapslovgivningen, selv om han ikke har erfaring fra næringsvirksomhet fra tidligere. Men dersom straffskylden er liten og overtredelsen har små konsekvenser, kan det være aktuelt med straffutmålingsutsettelse etter straffeloven 2005 § 60, eventuelt helt unntaksvis straffutmålingsfrafall etter § 61.

Straffen er bot eller fengsel inntil ett år.

16.12 Til kapittel 31 om kreditorvern

Til § 401 Uforsvarlige økonomiske disposisjoner

Bestemmelsen inneholder gjerningsbeskrivelsen for straffbare uforsvarlige økonomiske disposisjoner i gjeldsforhold og erstatter straffeloven 1902 § 281 uten realitetsendringer, se punkt 12.4 og 12.5. Skyldkravet er forsett eller grov uaktsomhet, jf. §§ 21, 22 og 23. Strafferammen er fortsatt bot eller fengsel inntil 2 år for både forsettlige og grovt uaktsomme overtredelser. Grovt uaktsomme handlinger der det er klart at det ikke foreligger noe forsett, bør likevel straffes noe mildere enn tilsvarende forsettlige handlinger.

Medvirkningsansvaret følger nå av den alminnelige bestemmelsen i § 15, mens straffansvaret som selvstendig gjerningsperson for andre enn skyldneren reguleres av § 410. Forsøk er fortsatt straffbart, jf. § 16.

For en nærmere redegjørelse for paragrafen vises til Ot.prp. nr. 37 (2003-2004) side 72 med videre henvisninger.

Til § 402 Kreditorbegunstigelse

Bestemmelsen retter seg mot straffbare kreditorbegunstigelser og erstatter straffeloven 1902 § 282 uten realitetsendringer. Skyldkravet er forsett eller grov uaktsomhet, jf. §§ 21, 22 og 23. Strafferammen er fortsatt bot eller fengsel inntil 2 år for både forsettlige og grovt uaktsomme overtredelser. Grovt

uaktsomme overtredelser der det er klart at det ikke foreligger noe forsett, bør likevel straffes noe mildere enn tilsvarende forsettlige handlinger. Ved straffutmålingen bør det for øvrig tillegges vekt i skjerpende retning om en fordeling av verdier til gunst for en kreditor er skjedd til skade for kreditorer som er fortrinnsberettiget etter dekningsloven §§ 9-3 og 9-4.

Medvirkningsansvaret følger nå av den alminnelige bestemmelsen om medvirkning i § 15. Paragraf 401 regulerer straffansvaret for andre enn skyldneren, og gjør unntak fra medvirkningsansvaret for fordringshavere i visse situasjoner. Forsøk er fortsatt straffbart, jf. § 16.

Innholdet i bestemmelsen er nærmere kommentert i Ot.prp. nr. 37 (2003-2004) side 73.

Til § 403 Hindring av dekning til en etterfølgende kreditor

Bestemmelsen inneholder gjerningsbeskrivelsen for hindring av enkeltforfølgende kreditor (eksekusjonshindring) under tvangsfullbyrdelse og midlertidig sikring. Paragrafen erstatter straffeloven 1902 § 283 første ledd bokstav a jf. tredje ledd, uten realitetsendringer i gjerningsbeskrivelsen eller skyldkravet. Skyldkravet er fortsatt forsett eller grov uaktsomhet, jf. §§ 21, 22 og 23. Strafferammen er nedjustert til bot eller fengsel inntil 2 år. Om begrunnelsen for dette vises til punkt 12.5.2. Det er ikke meningen at nedjusteringen skal lede til mildere straffutmåling for eksekusjonshindring enn det som følger av rettspraksis i tilknytning til straffeloven 1902 § 283 første ledd bokstav a. Klare tilfeller av grovt uaktsomme overtredelser bør straffes noe mildere enn tilsvarende forsettlige handlinger.

Medvirkningsansvaret følger nå av den alminnelige bestemmelsen om medvirkning i § 15, mens unntak fra medvirkningsansvaret og straffansvaret for andre enn skyldneren er regulert i § 410. Forsøk er fortsatt straffbart, jf. § 16.

En nærmere redegjørelse for bestemmelsen går frem av Ot.prp. nr. 37 (2003-2004) side 73-75.

Til § 404 Formuesforringelse ved insolvensfare

Bestemmelsen inneholder gjerningsbeskrivelsen for straffbar formuesforringelse under insolvens mv. Paragrafen erstatter straffeloven 1902 § 283 første ledd bokstav b uten realitetsendringer, men bestemmelsen er redaksjonelt splittet opp i *første ledd bokstav a* (hindringsvilkåret) og *bokstav b* (insolvensvilkåret). Straffeloven 1902 § 283 første ledd bokstav b annet punktum er videreført i *annet ledd*, mens § 283 annet ledd om grov overtredelse og tredje ledd om grovt uaktsomt overtredelse er skilt ut som egne bestemmelser, se §§ 405 og 406.

Skyldkravet er forsett, jf. §§ 21 og 22. Strafferammen er nedjustert til bot eller fengsel inntil 2 år. Om begrunnelsen for dette vises til punkt 12.5.2. Det er ikke meningen at nedjusteringen skal lede til mildere straffutmåling for formuesforringelser enn det som følger av rettspraksis i tilknytning til straffeloven 1902 § 283 første ledd bokstav b.

Medvirkningsansvaret følger av den alminnelige bestemmelsen om medvirkning i § 15. Paragraf 410 gjør enkelte unntak fra medvirkningsansvaret for fordringshavere og regulerer også straffansvaret for andre enn skyldneren. Forsøk er fortsatt straffbart, jf. § 16.

For en nærmere redegjørelse for bestemmelsen vises det til Ot.prp. nr. 37 (2003-2004) side 73-75.

Til § 405 Grov formuesforringelse

Bestemmelsen erstatter straffeloven 1902 § 283 annet ledd om grov formuesforringelse ved insolvens mv. uten realitetsendringer, se punkt 12.4 og 12.5. Paragrafen må leses i sammenheng med § 404, som inneholder gjerningsbeskrivelsen for formuesforringelser ved insolvensfare.

Hvorvidt overtredelsen er grov, skal bero på en helhetsvurdering, men loven angir at det særlig skal legges vekt på om handlingen innebærer en betydelig svekkelse av fordringshavernes utsikt til å få dekning. Angivelsen i straffeloven 1902 § 283 annet ledd av at også andre særlig skjerpende omstendigheter kan gjøre overtredelsen grov, er endret for å forenkle den, uten at dette innebærer noen realitetsendring. Strafferammen på 6 år er videreført fra straffeloven 1902 og gjelder fortsatt bare for forsettlige formuesforringelser.

Medvirkningsansvaret følger nå av den alminnelige bestemmelsen om medvirkning i § 15. Paragraf 410 gjør enkelte unntak fra medvirkningsansvaret for fordringshavere og regulerer også straffansvaret for andre enn skyldneren. Forsøk er fortsatt straffbart, jf. § 16.

Bestemmelsen er nærmere omtalt i Ot.prp. nr. 38 (2003-2004) side 75.

Til § 406 Grovt uaktsom formuesforringelse ved insolvens mv.

Bestemmelsen viderefører straffeloven 1902 § 283 tredje ledd, for så vidt gjelder grovt uaktsom formuesforringelse, uten realitetsendringer i gjerningsbeskrivelsen eller skyldkravet. Paragrafen må leses i sammenheng med § 404 som inneholder gjerningsbeskrivelsen for formuesforringelser ved in-

solvens mv. Uaktsomhet og grov uaktsomhet er definert i § 23.

Strafferammen, som gjelder for alle tilfeller av grovt uaktsomme formuesforringelser uavhengig av hvor grov overtredelsen er, er justert ned til bot eller fengsel inntil 2 år. Om begrunnelsen for dette vises til punkt 12.5.2. Det er ikke ment at nedjusteringen skal lede til mildere straffutmåling for grovt uaktsomme formuesforringelser enn det som følger av rettspraksis i tilknytning til straffeloven 1902 § 283 tredje ledd. Grovt uaktsomme overtredelser der det er klart at det ikke foreligger forsett, bør generelt straffes noe mildere enn tilsvarende forsettlige handlinger.

Medvirkningsansvaret følger nå av den alminnelige bestemmelsen om medvirkning i § 15. Paragraf 410 gjør enkelte unntak fra medvirkningsansvaret for fordringshavere og regulerer også straffansvaret for andre enn skyldneren. Forsøk er fortsatt straffbart, jf. § 16.

Det er redegjort nærmere for bestemmelsen i Ot.prp. nr. 37 (2003-2004) side 75.

Til § 407 Unnlatelse av å begjære gjeldsforhandling eller oppbud

Bestemmelsen inneholder gjerningsbeskrivelsen for straffbar unnlatelse av å begjære oppbud etter gjeldsforhandling etter konkursloven, og erstatter straffeloven 1902 § 284 uten realitetsendringer i gjerningsbeskrivelsen eller skyldkravet. Skyldkravet er forsett eller grov uaktsomhet, jf. §§ 21, 22 og 23. Strafferammen er fortsatt bot eller fengsel inntil 2 år for både forsettlige og grovt uaktsomme overtredelser.

Medvirkningsansvaret følger nå av den alminnelige bestemmelsen om medvirkning i § 15, mens unntak fra medvirkningsansvaret og straffansvaret for andre enn skyldneren følger av § 410.

I Ot.prp. nr. 37 (2003-2004) side 75-76 er det redegjort nærmere for bestemmelsen.

Til § 408 Boforringelse under fellesforfølgning

Bestemmelsen inneholder gjerningsbeskrivelsen for straffbar boforringelse under konkurs eller gjeldsforhandling etter loven. Paragrafen erstatter straffeloven 1902 § 285 første ledd uten realitetsendringer i gjerningsbeskrivelsen eller skyldkravet. Straffeloven 1902 § 285 annet ledd om grov overtredelse og § 285 tredje ledd om grovt uaktsom overtredelse er skilt ut i en egen bestemmelse, se § 409.

Skyldkravet er forsett, jf. §§ 21 og 22. Strafferammen er nedjustert til bot eller fengsel inntil 2 år. Om begrunnelsen for dette vises til punkt 12.5.2 ovenfor. Det er ikke ment at nedjusteringen skal lede til mildere straffutmåling for boforringelser enn det som følger av rettspraksis i tilknytning til straffeloven 1902 § 285 første ledd.

Medvirkningsansvaret følger nå av den alminnelige bestemmelsen om medvirkning i § 15, mens unntak fra medvirkningsansvaret og straffansvaret for andre enn skyldneren reguleres av § 410. Forsøk er fortsatt straffbart, jf. § 16.

For en nærmere redegjørelse for bestemmelsen vises til Ot.prp. nr. 37 (2003-2004) side 76-77.

Til § 409 Grov boforringelse under fellesforfølgning

Første ledd erstatter straffeloven 1902 § 285 annet ledd om grov boforringelse under fellesforfølgning uten realitetsendringer. Paragrafen må leses i sammenheng med § 408 som inneholder gjerningsbeskrivelsen for boforringelser.

Hvorvidt overtredelsen er grov, skal bero på en helhetsvurdering, men § 409 angir at det særlig skal legges vekt på om handlingen innebærer en betydelig svekkelse av fordringshavernes utsikt til å få dekning. Angivelsen i straffeloven 1902 § 285 annet ledd av at også andre særlig skjerpende omstendigheter kan gjøre overtredelsen grov, er fjernet fra ordlyden, uten at dette innebærer noen realitetsendring. Strafferammen på 6 år er videreført fra straffeloven 1902, og gjelder fortsatt bare for forsettlige formuesforringelser.

Medvirkningsansvaret følger nå av den alminnelige bestemmelsen om medvirkning i § 15, mens unntak fra medvirkningsansvaret og straffansvaret for andre enn skyldneren reguleres av § 410. Forsøk er fortsatt straffbart, jf. § 16.

Skyldkravet er forsett, se §§ 21 og 22.

Bestemmelsen er nærmere omtalt i Ot.prp. nr. 38 (2003-2004) side 77-78.

Annet ledd erstatter straffeloven 1902 § 285 tredje ledd for så vidt gjelder grovt uaktsom boforringelse under lovbestemt fellesforfølgning og innebærer ikke realitetsendringer ut over strafferammen. Grov uaktsomhet er definert i § 23.

Strafferammen, som gjelder for alle grovt uaktsomme formuesforringelser, er justert ned til bot eller fengsel inntil 2 år. Om begrunnelsen for nedjusteringen vises til punkt 12.5.2. Det er ikke ment at nedjusteringen skal lede til mildere straffutmåling for grovt uaktsomme boforringelser enn det som følger av rettspraksis i tilknytning til straffeloven 1902 § 285 tredje ledd. Grovt uaktsomme overtredelser, der det er klart at det ikke foreligger forsett, bør generelt straffes noe mildere enn tilsvarende forsettlige handlinger.

Medvirkningsansvaret følger nå av den alminnelige bestemmelsen om medvirkning i § 15, mens unntak fra medvirkningsansvaret og straffansvaret for andre enn skyldneren reguleres av § 410. Forsøk er fortsatt straffbart, jf. § 16.

Det er redegjort nærmere for bestemmelsen i Ot.prp. nr. 37 (2003-2004) side 75.

Til § 410 Straffansvar for andre enn skyldneren. Medvirkning

Første ledd viderefører straffeloven 1902 § 287 første ledd uten realitetsendringer, og angir når andre enn skyldneren kan straffes som selvstendig gjerningsperson. Bestemmelsen får blant annet anvendelse på styremedlemmer og ansatte i juridiske personer med begrenset ansvar, som aksjeselskaper, der den juridiske personen selv er skyldneren. For en nærmere redegjørelse vises til Ot.prp. nr. 37 (2003-2004) side 78.

Det rettslige grunnlaget for medvirkningsansvar for handlinger som begås til fordel for eller på vegne av skyldneren, følger nå av den alminnelige medvirkningsregelen i straffeloven 2005 § 15. I *annet ledd* videreføres unntaket fra medvirkningsansvaret i straffeloven 1902 § 287 annet ledd annet punktum. Departementet har funnet det unødvendig å nevne utilbørlige trusler særskilt, da dette under enhver omstendighet inngår i det videre begrepet «utilbørlige midler».

16.13 Merknader til endringer straffeloven 2005 tredje del

Til § 411

Første ledd bestemmer at tidspunktet for ikraftsetting vil bli bestemt ved lov. Det vil bli fremmet en egen ikraftsettingsproposisjon når de tilstrekkelige økonomiske og administrative forberedelser er gjennomført. Fra ikraftsettingstidspunktet oppheves straffeloven 1902.

Kapittel 16 ble satt i kraft allerede i 2008. De delene av tidligere § 401 som hjemlet en slik forsert ikraftsetting, er videreført for ordens skyld.

Til § 412

Arbeidet med straffeloven 2005 gjør det nødvendig å endre en rekke andre lover. For å søke å forhindre inkurier, ser departementet det som hensiktsmessig å samle alle slike endringer i én paragraf, inkludert endringene i lovgivning som ble vedtatt etter forslag i Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) og Ot.prp. nr. 8 (2007-2008). Endringene i § 412 er nummerert slik at hver spesiallov som endres er gitt et nummer. Nummereringen er kronologisk, med de eldste lovene først.

Til endringen i lov 2. oktober 1751. Første Codicill og Tillæg til Grendse-Tractaten imellem Kongerigerne Norge og Sverrig Lapperne betreffende (Lappekodisillen)

I § 19 siste punktum er uttrykket «forseelse» er erstattet med «lovbrudd», grunnet opphevelsen av skillet mellom forbrytelser og forseelser.

Til endringen i lov 6. juni 1891 nr. 2 om Guld-, Sølv- Platinavarers Finhed og Stempling m.v.

Ny paragraf 9 viderefører straffeloven 1902 § 375. Om bakgrunnen for endringen vises til punkt 10.4.

Til endringen i lov 3. august 1897 nr. 2 om særlige Straffebestemmelser m.v. for Personer, som i Henhold til Grundlovens § 75 h indkaldes til at møde for Storthinget

Ordlyden i § 2 er endret som følge av at straffeloven 1902 § 163 er opphevet. Uriktig forklaring til Stortinget vil derfor straffes etter den generelle regelen i straffeloven 2005 § 221.

Til endringen i lov 19. desember 1898 nr. 3 om tilvirkning af Æthylæther

I § 7 er uttrykket «forseelse» er erstattet med «lovbrudd», grunnet opphevelsen av skillet mellom forbrytelser og forseelser.

Til endringene i lov 22. mai 1902 nr. 11 om den almindelige borgerlige Straffelovs Ikrafttræden

I tråd med Straffelovkommisjonens forslag oppheves de fleste bestemmelsene i loven, jf. delutredning VII side 452 – 454. Paragraf 1 fastsetter ikrafttredelsestidspunktet for straffeloven 1902 og har således bare historisk interesse. Paragrafene 2, 3, 11, 17 og 18 opphever annen lovgivning, og er uten interesse i dag. Paragraf 4 har ikke lenger et praktisk anvendelsesområde. Paragraf 5 regulerer visse forhold ved straffeloven 1902 som ikke lenger har interesse etter vedtagelsen av straffeloven 2005. Det som foreskrives i § 6 følger av alminnelig lovtolking. Paragraf 7 første, annet og tredje ledd omhandler konvertering av tvangsarbeid og andre frihetsstraffer i eldre lovgivning til fengselsstraff, og

har således kun historisk interesse. Fjerde ledd er uten praktisk betydning. Paragraf 8 første ledd har som følge av lovendringer mistet sin betydning. Annet ledd er dels en opphevelsesbestemmelse og dels en inndragningshjemmel. Ingen av lovene det henvises til er i dag aktuelle. Tredje ledd regulerer anvendelsesområdet til straffeloven 1902 § 41, som ikke foreslås videreført. Paragraf 9 bygger på § 7, som ovenfor er foreslått opphevet. Paragraf 10 gir hjemmel for avskjedigelse av embets- eller tjenestemenn som vedvarende viser seg ute av stand til forsvarlig å utføre sine oppgaver, og må ses i sammenheng med Grunnloven § 22 annet ledd. Deler av denne bestemmelsen antas fortsatt å ha betydning og er derfor innarbeidet i tjenestemannsloven (lov 4. mars 1983 nr. 3). Se nedenfor nærmere om endringene i denne loven. Paragrafene 14 og 15 har kun historisk interesse. Paragraf 16 er uten betydning i dag. Disse bestemmelsene kan således oppheves. Departementet går inn for å videreføre § 12. Denne bestemmelsen fikk sin plassering i straffelovens ikrafttredelseslov til tross for at den reelt sett dreier seg om avtalerettslige gyldighetsregler og slik sett tematisk hører hjemme i avtaleloven. Innholdet i bestemmelsen etter gjeldende ordlyd kan heller ikke tolkes etter sin naturlige språklige forståelse. Dette ville gjort virkeområdet for vidt og medført meget uheldige konsekvenser for ulike spill og lotterier godkjent av Lotteritilsynet, for eksempel spill fra Norsk Tipping og Norsk Rikstotos virksomhet. Innholdet i bestemmelsen må antas å være rettet mot spill og veddemål i form av rent privatrettslige forhold og spill som tilbys fra utenlandske spillselskaper med hovedsete i utlandet, men som retter seg mot det norske markedet, hovedsakelig som spill via internett. Paragraf 12 fastslår at man ikke kan pådra seg forpliktelser ved «Spil og Væddemaal» og anses fortsatt å ha en praktisk betydning. Konsekvensene av en opphevelse vil være uheldige, ikke minst i lys av at spilleavhengighet i stadig større grad anerkjennes som et problem. Det arbeides for tiden med en nærmere utforming av lovgivning når det gjelder pengeformidling til utenlandske spillselskaper. Inntil videre foreslås derfor å beholde bestemmelsen uendret. Departementet viderefører også deler av innholdet i § 10 i tjenestemannsloven.

Til endringene i lov 22. mai 1902 nr. 13 militær straffelov

I *§ 1* er navnet på straffeloven 1902 erstattet med «straffeloven» som betegnelse på straffeloven 2005. I *§ 2* er første ledd endret i tråd med at skillet mellom forbrytelser og forseelser er opphevet. Annet ledd foreslås opphevet. I *§ 12* er straffarten hefte tatt ut av oppregningen i første ledd. I bestemmelsens annet ledd er betegnelsen på straffeloven endret. Henvisningene til straffeloven 1902 §§ 29 og 39 c er erstattet med henvisninger til de tilsvarende bestemmelsene i straffeloven 2005. Henvisningen til § 15 siste ledd i tredje ledd annet punktum er tatt ut av loven, ettersom denne bestemmelsen nå er opphevet. Bestemmelsene det henvises til i § 12 fjerde ledd bokstav a er opphevet, og bokstav a er derfor overflødig. I bokstav b er henvisningen til straffeloven 1902 § 173 fjernet, ettersom denne bestemmelsen ikke er videreført i straffeloven 2005. I bokstav g er henvisningen til straffeloven § 33 erstattet med en henvisning til den tilsvarende bestemmelsen i straffeloven 2005. I *§ 13* første ledd er betegnelsen på straffeloven endret i tråd med navnet på straffeloven 2005. Henvisninger til straffarten hefte er fjernet i annet og tredje ledd. I *§ 15* er betegnelsen på straffeloven endret i tråd med navnet på straffeloven 2005. Henvisningen i første ledd til straffeloven 1902 § 62 er erstattet med en henvisning til den tilsvarende bestemmelsen i straffeloven 2005. I annet ledd er en henvisning til straffarten hefte tatt ut. I *§ 16* tredje ledd er en henvisning til straffarten hefte tatt ut. I *§ 20* er betegnelsen på straffeloven endret i tråd med navnet på straffeloven 2005 til straffeloven. Henvisningen til straffeloven 1902 § 29 er erstattet med en henvisning til tilsvarende bestemmelser i straffeloven 2005. Henvisningene til §§ 30 til 32 er fjernet ettersom bestemmelsene er opphevet. I *§ 23* er betegnelsen på straffeloven endret i tråd med navnet på straffeloven 2005. Henvisningen til straffeloven 1902 §§ 34 til 37 d er erstattet med henvisninger til tilsvarende bestemmelser i straffeloven 2005. I *§ 25* er betegnelsen på straffeloven endret i tråd med navnet på straffeloven 2005. Henvisningene til straffeloven 1902 §§ 47, 48 og 56 er erstattet med henvisninger til de tilsvarende bestemmelsene i straffeloven 2005. I *§ 27* er betegnelsen på straffeloven endret i tråd med navnet på straffeloven 2005. Henvisningene til straffeloven 1902 §§ 52 – 54 er erstattet med henvisninger til de tilsvarende bestemmelsene i straffeloven 2005. I *§ 30* første ledd er betegnelsen på straffeloven endret i tråd med navnet på straffeloven 2005. Henvisningen til straffeloven 1902 kapittel 6 om reglene om foreldelse av heftestraff er erstattet med en henvisning til reglene om foreldelse av fengselsstraff i straffeloven 2005. I *§§ 32* og *33* og overskriften til lovens annen del er betegnelsen forbrytelse og forseelse erstattet med lovbrudd og militære lovbrudd, som følge av opphevelsen av skillet mellom forbrytelser og forseelser. I *§ 34* tredje ledd og *§ 36* første og annet ledd er medvirk-

ningstillegget tatt ut av loven fordi det er overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15. I *overskriften til lovens femte kapittel* er uttrykkene forbrytelse og forseelse tatt ut, som følge av opphevelsen av skillet. *Paragraf 40* oppheves fordi reglene om ærekrenkelser i straffeloven §§ 246-248 ikke videreføres. I *§ 41* første ledd er lovteksten endret for å avspeile opphevelsen av skillet mellom forbrytelser og forseelser. Henvisningen til straffeloven 1902 §§ 168 til 171 er erstattet med henvisninger til de tilsvarende bestemmelsene i straffeloven 2005. I annet ledd er medvirkningstillegget tatt ut som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15, og henvisningen til straffarten hefte er fjernet. *Paragraf 42* er endret for å gjenspeile opphevelsen av skillet mellom forbrytelser og forseelser, og navneendringen til straffeloven 2005. I *§ 43* første og annet ledd er medvirkningstillegget fjernet som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15. I *§ 44* er første og annet ledd endret for å gjenspeile opphevelsen av skillet mellom forbrytelser og forseelser, og navneendringen til straffeloven 2005. I første ledd er en henvisning til kapittelet om liv og legeme i straffeloven 1902 endret til en henvisning til kapittelet om liv og kropp i straffeloven 2005. *Paragraf 46* tredje ledd annet punktum åpner for å idømme fengsel inntil åtte år dersom tap av menneskeliv eller betydelig skade har blitt voldt som følge av overtredelsen. Fengsel inntil 8 år brukes ikke som maksimumsstraff i straffeloven 2005, og departementet foreslår derfor å øke den øvre strafferammen i § 46 til fengsel inntil 10 år. I *§ 47* er medvirkningstillegget fjernet som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15, og lovteksten er endret for å gjenspeile opphevelsen av skillet mellom forbrytelse og forseelse. Bestemmelsen opererer med en strafferamme på 4 år dersom overtredelsen er skjedd ved «trykt skrift». Slike særskilte sidestrafferammer har departementet gått inn for å fjerne i straffeloven 2005. Departementet foreslår derfor at det ikke skal opereres med en særskilt sidestrafferamme ved overtredelser i trykt skrift. Dette kan imidlertid utgjøre en skjerpende omstendighet ved straffutmålingen. I *§ 49* bokstav c er medvirkningstillegget fjernet som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15. I *§ 50* er maksimalstraffen for mytteri senket fra 4 til 3 år som følge av reduksjonen av antallet strafferammer. I *§ 51* første ledd er henvisninger til straffarten hefte fjernet, og bestemmelsen er endret for å gjenspeile opphevelsen av skillet mellom forbrytelser og forseelser. Henvisningene til straffeloven 1902 §§ 223, 225, 231, 233 og 243 er erstattet med henvisninger til de tilsvarende bestemmelsene i straffeloven 2005. *Paragraf 52* første og annet ledd fastsetter minstestraffer. Denne er 3 år for hovedmennene, mens den er fastsatt til 6 måneder for øvrige medvirkende. I straffeloven 2005 er bruken av minstestraffer betydelig redusert, se Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) side 136-138. Bruken skal reserveres de mest alvorlige handlingene. Det blir også uttalt at det skal utvises særlig forsiktighet med å beholde minstestraffer for overtredelser som det er grunn til å vente vil forekomme svært sjelden og det dermed vanskelig vil kunne etableres noe «normalnivå» for. Det må antas at dette vil være tilfelle for bestemmelsene i § 52. Strafferammen bør etter dette fastsettes til fengsel i inntil 10 år for hovedovertredere, mens for øvrige medvirkere bør den forbli uendret på fengsel inntil 6 år. I annet ledd fastsettes ytterligere strengere strafferammer under visse omstendigheter, hvor straffen for øvrige medvirkere kan straffes med fengsel inntil 12 år. Ettersom dette ikke er en av de alminnelige strafferammene som følger av straffeloven 2005, endres denne til 10 år. Bestemmelsen er også endret for å gjenspeile opphevelsen av skillet mellom forbrytelser og forseelser. *Paragraf 53* er knyttet opp mot handlingene i § 52, og foreskriver nedsettelse av strafferammene i visse tilfeller Strafferammen for hovedmenn endres fra 5 til 6 år. Det vises til begrunnelsen under merknadene til § 52 ovenfor. *Paragraf 56* første ledd første punktum fastsetter en strafferamme for gjentakelsestilfeller på fire år. Denne strafferammen gjenfinnes ikke i straffeloven 2005. Departementet anser det derfor hensiktsmessig å endre denne strafferammen til fengsel inntil 3 år. *Paragraf 58* opererer med en maksimalstraff på fengsel inntil 5 år. Strafferammen gjenfinnes ikke i straffeloven 2005. Det foreslås derfor å endre strafferammen til fengsel inntil 6 år. I *§ 59* er ordlyden endret for å gjenspeile opphevelsen av skillet mellom forbrytelser og forseelser, og navnet på straffeloven 2005. Henvisningene til straffeloven 1902 §§ 228, 246 og 247 er erstattet med henvisninger til de tilsvarende bestemmelsene i straffeloven 2005. I *§ 60* er ordlyden endret for å gjenspeile opphevelsen av skillet mellom forbrytelser og forseelser, og navnet på straffeloven 2005. Henvisningene til straffeloven 1902 §§ 168 til 171 er erstattet med henvisninger til de tilsvarende bestemmelsene i straffeloven 2005. I *§ 61* er ordlyden endret for å gjenspeile opphevelsen av skillet mellom forbrytelser og forseelser. *Overskriften til lovens syvende kapittel* er endret for å gjenspeile opphevelsen av skillet mellom forbrytelser og forseelser. I *§ 63* er ordlyden endret for å gjenspeile navnet på straffeloven 2005. Henvisningene til straffeloven 1902 §§ 276 a og 276 b er erstattet med henvisninger til de tilsvarende bestemmelsene i straffeloven 2005. I *§ 65* er en henvisning til straffarten hefte fjernet. I *§ 66* er

medvirkningstillegget fjernet som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15. En henvisning til straffarten hefte er fjernet. Maksimalstraffen er i bestemmelsen angitt til fengsel inntil 5 år, hvilket ikke er en av de alminnelige strafferammene som følger av straffeloven 2005. Det foreslås derfor å endre strafferammen til fengsel inntil 6 år. I *§ 67* første ledd og *§ 68* er medvirkningstillegget fjernet som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15. I *§ 69* første ledd er maksimalstraffen angitt til fengsel inntil 5 år, hvilket ikke er en av de alminnelige strafferammene som følger av straffeloven 2005. Det foreslås derfor å endre strafferammen til fengsel inntil 6 år. Bestemmelsen fastsetter også en minstestraff på 1 år. Bruken av minstestraff er betydelig begrenset i straffeloven 2005. Departementet foreslår derfor å oppheve minstestraffen i denne bestemmelsen. *Paragraf 70* og *§ 71* annet ledd er endret for å gjenspeile opphevelsen av skillet mellom forbrytelser og forseelser. I *§ 74* første punktum er en henvisning til straffarten hefte fjernet. *Paragraf 76* annet ledd er endret for å gjenspeile opphevelsen av skillet mellom forbrytelser og forseelser. Angivelsen av forsett som skyldkrav tas ut som overflødig ved siden av den alminnelige hovedregelen om skyld i § 21. I annet ledd er maksimalstraffen angitt til fengsel inntil 5 år, hvilket ikke er en av de alminnelige strafferammene som følger av straffeloven 2005. Det foreslås derfor å endre strafferammen til fengsel inntil 6 år. I *§ 77* annet ledd er en av strafferammene i første punktum fengsel inntil 4 år, hvilket ikke er en av de alminnelige strafferammene som følger av straffeloven 2005. Det foreslås derfor å endre strafferammen til fengsel inntil 3 år. I *§ 78* første og tredje ledd er henvisninger til straffarten hefte fjernet. *Paragraf 87* og *§ 88* fastsetter en minstestraff på fem år for overtredelse. Bruken av minstestraff er betydelig begrenset i straffeloven 2005. Departementet foreslår derfor å oppheve minstestraffen i bestemmelsen. Den høye alvorlighetsgraden beholdes gjennom opprettholdelsen av livstidsstraff som maksimalstraff for overtredelse av bestemmelsen. I § 95 er strafferammen fengsel inntil 4 år, hvilket ikke er en av de alminnelige strafferammene som følger av straffeloven 2005. Det foreslås derfor å endre strafferammen til fengsel inntil 3 år. Ordlyden i *§ 96* er endret for å gjenspeile opphevelsen av skillet mellom forbrytelser og forseelser. Bestemmelsen fastsetter en minstestraff på 1 år etter første ledd og 3 og 8 år etter annet ledd. I tråd med målsettingen om å redusere antallet minstestraffer foreslås det å oppheve bestemmelsene om minstestraff. I tillegg er den øvre strafferammen 8 år i første ledd og 8 og 12 år i annet ledd. Ingen av disse er blant de alminnelige strafferammene som følger av straffeloven 2005. Det foreslås derfor å endre strafferammen til 6 år der den i dag er 8 og til 10 år der den i dag er 12. *Paragraf 97* nr. 1 til 7 er endret for å gjenspeile opphevelsen av skillet mellom forbrytelser og forseelser. I tillegg endres strafferammen i nr. 2 og 3 fra 12 til 10 år, i nr. 4 fra 5 til 6 år og i nr. 6 fra 4 til 3 år, for å tilpasse loven til systemet med strafferammer i straffeloven 2005. Henvisninger til straffarten hefte er tatt ut. I *§ 99* annet til femte ledd er ordlyden endret for å gjenspeile opphevelsen av skillet mellom forbrytelser og forseelser. Maksimalstraffen i bestemmelsen er endret for å tilpasse loven til systemet med strafferammer i straffeloven 2005. I annet ledd er strafferammen for befalingsmenn endret til 3 år. I tredje ledd er strafferammen endret til 3 år og 6 år for befalingsmenn. I fjerde ledd er strafferammen når betydelig skade er voldt endret til 3 år. I femte ledd er strafferammen endret til 10 år. Henvisninger til straffarten hefte er tatt ut. *Overskriften til tiende kapittel* er endret for å gjenspeile opphevelsen av skillet mellom forbrytelser og forseelser. I *§ 100* er medvirkningstillegget tatt ut som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15. I *§ 101* første og annet ledd er betegnelsen på straffeloven endret i tråd med navnet på straffeloven 2005. Henvisningene til straffeloven 1902 §§ 255, 257 og 266 er erstattet med henvisninger til de tilsvarende bestemmelsene i straffeloven 2005. Ordlyden er også endret for å gjenspeile opphevelsen av skillet mellom forbrytelser og forseelser. I annet ledd fastsettes det minstestraffer på henholdsvis 10 år for anstiftere og anførere og på 4 år for øvrige deltakere. I tråd med målsettingen om å redusere antallet minstestraffer foreslås disse delene av bestemmelsen opphevet. Alvoret i handlingene kommer fortsatt frem ved at livstidsstraffen opprettholdes. I *§ 102* er betegnelsen på straffeloven endret i tråd med navnet på straffeloven 2005. Henvisningen til straffeloven 1902 § 267 er erstattet med en henvisning til den tilsvarende bestemmelsen i straffeloven 2005. I *§ 103* tas medvirkningstillegget ut som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15. I *§ 104* er betegnelsen på straffeloven endret i tråd med navnet på straffeloven 2005. Henvisningen til straffeloven 1902 kapittel 24 og 25 samt §§ 275, 292, 292, 317, 391 og 393 er erstattet med henvisninger til de tilsvarende bestemmelsene og kapitlene i straffeloven 2005. I *§ 105* er betegnelsen på straffeloven endret i tråd med navnet på straffeloven 2005. I *§§ 106* og *107* tas medvirkningstillegget ut av loven som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15. Paragraf *§ 108* opererer med en strafferamme på 4 år. Dette er ikke en av de alminnelige strafferammene som følger av straffeloven 2005, og den

endres derfor til fengsel inntil 3 år. Medvirkningstillegget tas ut av loven som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15. Slutningsbestemmelsen sist i loven fastslår at den trer i kraft samtidig med straffeloven 1902. Bestemmelsen har bare historisk interesse, og kan derfor oppheves.

Til lov 24. juni 1915 nr. 5 om kontroll med post- og telegrafforsendelser og med telefonsamtaler

Paragraf 1 annet ledd henviser til lov om forsvarshemmeligheter. Loven er opphevet, jf. Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) side 151, og henvisningen foreslås derfor opphevet. Av samme grunn er henvisningen til lov av 14. mai 1917 nr. 1 om salg og utførsel av fødevarer tatt ut av loven. Henvisningen til kapitlene 8, 9, 12, 13 og 14 i straffeloven 1902 er erstattet med hensvisning til de tilsvarende kapitlene i straffeloven 2005.

Til lov 13. august 1915 nr. 5 om domstolene

I § 63 a annet ledd er henvisningen til straffeloven 1902 § 121 erstattet med en henvisning til den tilsvarende bestemmelsen i straffeloven 2005. I § 72 første ledd nr. 2 er henvisningene til straffeloven 1902 §§ 39 til 39 c erstattet med henvisninger til de tilsvarende bestemmelsene i straffeloven 2005. Ordlyden i § 132 første ledd er endret for å gjenspeile opphevelsen av skillet mellom forbrytelser og forseelser. I § 199 er medvirkningstillegget tatt ut av loven som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15. I § 206 første ledd annet punktum og § 213 tredje ledd er angivelsen av skyldkravet tatt ut av loven som overflødig ved siden av den alminnelige hovedregelen om skyldkrav i § 21. I § 213 tredje ledd og § 223 første ledd er ordlyden endret for å gjenspeile opphevelsen av skillet mellom forbrytelser og forseelser. I § 228 første ledd nr. 1 er henvisningen til straffeloven 1902 § 29 om rettighetstap erstattet med en henvisning til den tilsvarende bestemmelsen i straffeloven 2005. Ordlyden i § 230 femte ledd er endret for å gjenspeile opphevelsen av skillet mellom forbrytelser og forseelser. I § 234 første og annet ledd er presiseringen av skyldkravet tatt ut av loven som overflødig ved siden av den alminnelige hovedregelen om skyldkrav i straffeloven 2005 § 21. Medvirkningstilleggene i første, annet og tredje ledd tas ut av loven som overflødige ved siden av straffeloven 2005 § 15. Paragraf 234 fjerde ledd inneholder en henvisning til straffeloven 1902 §§ 324 og 325 som gjelder advokater og advokatfullmektiger. Disse to bestemmelsene er i straffeloven 2005 erstattet med § 173, som begrenser seg til utøvelse av offentlig myndighet. Det er derfor ikke behov for å opprettholde en generell bestemmelse tilsvarende straffeloven 1902 §§ 324 og 325 for bare en av de mange yrkesgruppene som må ha offentlig tillatelse for sin virksomhet. På denne bakgrunn oppheves § 234 fjerde ledd. Dette er i tråd med Straffelovkommisjonens forslag, jf. delutredningen side 454.

Til lov 17. mars 1916 om straffebestemmelser for utenlandske militærpersoner som er internert her i riket under krig mellem fremmede magter

I § 1 annet ledd tas medvirkningstillegget ut av loven som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15. Ordlyden er endret for å gjenspeile opphevelsen av skillet mellom forbrytelser og forseelser. I § 2 tas medvirkningstillegget ut av loven som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15. Ordlyden i §§ 3 og 4 er endret for å gjenspeile opphevelsen av skillet mellom forbrytelser og forseelser.

Til lov 14. desember 1917 nr. 16 om erverv av vannfall, bergverk og annen fast eiendom m.v.

For å unngå en utilsiktet endring av dagens rettstilstand på grunn av bestemmelsen i straffeloven 2005 § 15, tilføyes et nytt femte punktum i § 18 der det slås fast at medvirkning ikke er straffbar. I § 24 tredje ledd er henvisningen til straffeloven 1902 § 166 erstattet med en henvisning til den tilsvarende bestemmelsen i straffeloven 2005. I § 39 b første ledd er det tilføyd et nytt annet punktum om at medvirkning ikke er straffbart, for å unngå en nykriminalisering på grunn av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 14. desember 1917 nr. 17 om vasdragsreguleringer

I § 24 første ledd annet punktum tas medvirkningstillegget ut av loven som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 17. juli 1925 nr. 11 om Svalbard

I § 4 annet ledd annet punktum tas medvirkningstillegget ut av loven som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til nr lov 25. juni 1926 nr. 7 om straff for å delta i og medvirke til smugling på andre land

Loven rammer reder eller disponent som bruker norsk fartøy til smuglerfart til fremmede land eller leier ut eller bortfrakter norsk fartøy, når han eller hun vet eller bør vite at fartøyet skal brukes til slik smuglerfart, jf § 1. Det vesentlige av loven er dekket av andre bestemmelser, blant annet bestemmelsene om narkotikalovbrudd i §§ 231 og 232, om ulovlig befatning med skytevåpen i § 191 og våpenloven § 33 og om overtredelser av alkohollovgivningen i § 233 og i alkoholloven § 10-1. Loven har imidlertid favnet noe videre fordi den ikke har stilt noe krav om dobbelt straffbarhet for at ulovlig smugling til andre skal være straffbart, jf. straffeloven 2005 § 5 første ledd nr. 1. Dette kravet bør imidlertid også gjelde for slik smugling, og loven foreslås derfor opphevet. Dette er i tråd med Straffelovkommisjonens innstilling, jf. delutredningen side 454.

Til lov 29. mai 1928 nr. 7 om tilvirkning og omsetning av alkoholholdige drikkevarer på Svalbard

Paragraf 2 annet ledd første punktum er endret for å gjenspeile opphevelsen av skillet mellom forbrytelser og forseelser. I § 2 annet ledd er det føyd til et nytt tredje punktum, hvor det slås fast at medvirkning ikke er straffbar. Dette gjøres for å unngå en utilsiktet endring av dagens rettstilstand på grunn av medvirkningsbestemmelsen i straffeloven 2005 § 15.

Til lov 24. mai 1929 nr. 4 om tilsyn med elektriske anlegg og elektrisk utstyr

I§ 14 første ledd annet punktum tas medvirkningsbestemmelsen ut av loven som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 27. februar 1930 nr. 3 om Bouvet-øya, Peter I's øy og dronning Mauds land m.m.

I § 4 annet punktum tas medvirkningsbestemmelsen ut av loven som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 27. mai 1932 nr. 3 om chekker

Paragraf 66 annet ledd oppheves. Hovedregelen i proposisjonen som ligger til grunn for den vedtatte alminnelige delen av straffeloven 2005 er at ordningen med påtalebegjæring fra fornærmede skal oppheves, jf. straffeprosessloven § 62 a. Men i saker hvor strafferammen er fengsel inntil 2 år eller mindre, finner offentlig påtale kun sted dersom det foreligger allmenne hensyn. Når regelen i § 66 annet ledd oppheves, vil påtale derfor være avhengig av at slike hensyn foreligger.

Til lov 17. juni 1932 nr. 2 om enkelte bestemmelser om fremmede konsulers rettsstilling

Loven inneholder visse bestemmelser om konsulære tjenestemenns rettsstilling her i landet. De rettighetene som gis konsulære tjenestemenn i loven følger imidlertid i dag av den alminnelige folkerett slik denne kommer til uttrykk i Wienkonvensjonen om konsulært samkvem av 24. april 1963, som Norge tiltrådte 13. februar 1980. Det følger av presumsjonsprinsippet at traktatbestemmelsene vil bli anvendt i norsk rett uavhengig av loven, så langt man i norsk rett har tolkingsrom for å følge folkerettsregelen. Reglene i straffeprosessloven § 4 og i straffeloven 2005 § 2 gir innenfor sine områder folkeretten forrang. Loven om fremmede konsulers rettsstilling må således anses overflødig, og det foreslås derfor at den oppheves.

Til lov 17. juni 1932 nr. 6 om kvalitetskontroll med landbruksvarer m.v.

I § 4 annet ledd første punktum er angivelsen av skyldkravet tatt ut av loven ettersom det er overflødig ved siden av den alminnelige hovedregelen om skyldkrav i straffeloven 2005 § 21. I § 4 annet ledd annet punktum tas medvirkningstillegget ut av loven som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 19. mai 1933 nr. 11 om særavgifter

I § 2 første ledd er betegnelsen på straffeloven endret i tråd med navnet på straffeloven 2005.

Til lov 29. juni 1933 nr. 2 om flagging på kommunenes offentlige bygninger

I paragraf I tas medvirkningstillegget ut av loven som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 16. juli 1936 nr. 2 om pliktmessig avhold for personer i visse stillinger fra nytelse av alkohol eller annet berusende eller bedøvende middel

Ordlyden i § 7 første ledd annet punktum og tredje

ledd er endret for å gjenspeile opphevelsen av skillet mellom forbrytelser og forseelser.

Til lov 19. mars 1937 angående forholdregler for å hindre deltagelse i krig i fremmed land

Loven har sin bakgrunn i mer enn 60 år gamle historiske begivenheter og bør på denne bakgrunn oppheves, jf. Straffelovkommisjonens delutredning side 455. Dersom et behov for en slik lov på nytt skulle melde seg vil det uansett være nødvendig å konsultere Stortinget. Dette er også ønskelig ettersom slike saker lett vil reise spørsmål som trenger politisk avklaring.

Til lov 13. mai 1937 nr. 1 om forbud mot å bære uniform m.v.

Loven har sin bakgrunn i de politiske motsetningsforholdene som eksisterte på 1930-tallet. I dag praktiseres ikke lovens bestemmelser. Loven har også prinsipielle sider som kan reise problemer i forhold til så vel Grunnloven § 100 som EMK artikkel 10. Loven foreslås derfor opphevet i tråd med Straffelovkommisjonens forslag, jf. delutredningen side 456, og Lovstrukturutvalgets innstilling i NOU 1992: 32 side 232.

Til lov 7. mars 1940 nr. 1 om adgangen til visse områder

I § 2 første ledd første punktum tas medvirkningstillegget ut av loven som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 13. desember 1946 nr. 21 om krigspensjonering for militærpersoner

I § 2 første ledd er henvisningene til straffeloven 1902 kapittel 8 og 9 erstattet med henvisninger til de tilsvarende kapitlene i straffeloven 2005.

Til lov 13. desember 1946 nr. 22 om krigspensjonering for hjemmestyrkepersonell og sivilpersoner

I § 1 tredje ledd er henvisningene til straffeloven 1902 kapittel 8 og 9 erstattet med henvisninger til de tilsvarende kapitlene i straffeloven 2005.

Til lov 5. desember 1947 nr. 1 om boikott

I § 5 er presiseringen av skyldkravet tatt ut av loven som overflødig ved siden av hovedregelen om skyld i straffeloven 2005 § 21. Henvisningen til straffeloven 1902 § 222 er erstattet med en henvisning til den tilsvarende bestemmelsen i straffeloven 2005.

Til lov 31. mars 1949 nr. 3 om bygging og sikring av drivstoffanlegg

Medvirkningsbestemmelsen i § 11 annet ledd oppheves som overflødig ved siden av den alminnelige bestemmelsen i straffeloven 2005 § 15. Tredje ledd foreslås opphevet ettersom skillet mellom forseelse og forbrytelse ikke videreføres i straffeloven 2005.

Til lov 8. juli 1949 nr. 13 om produksjon, transport og omsetning av agn

Medvirkningsbestemmelsen i § 6 oppheves som overflødig ved siden av den alminnelige bestemmelsen i straffeloven 2005 § 15

Til nr. 30. Lov 14. juli 1950 nr. 2 om forskjellige tiltak til gjennomføring av oppmerking og overvåking av riksgrensen

Medvirkningsbestemmelsen i § 4 første ledd oppheves som overflødig ved siden av den alminnelige bestemmelsen i straffeloven 2005 § 15. Straff for forsøk opprettholdes i bestemmelsen, men lovteksten i annet punktum endres som følge av opphevelsen av skillet mellom forbrytelse og forseelse er opphevet.

Til lov 14. juli 1950 nr. 10 om valutaregulering

I § 10 er bestemmelsene om medvirkning og forsøk overflødige ved siden av straffeloven 2005 § 15 og § 16. På denne bakgrunn foreslås å oppheve annet ledd. På grunn av opphevelsen av skillet mellom forbrytelser og forseelser foreslås også fjerde ledd opphevet.

Til lov 15. desember 1950 nr. 3 om forbod mot samkvem med personar som har tilhald på fiendeområda o.a.

Paragraf 9 første ledd siste punktum oppheves som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15 og § 16. I annet ledd endres ordlyden for å gjenspeile opphevelsen av skillet mellom forbrytelser og forseelser. I annet punktum tas bestemmelsen om forsøksstraff ut av loven, som overflødig ved siden av forsøksbestemmelsen i straffeloven 2005 § 16.

Til lov 15. desember 1950 nr. 4 om fiendegods

Paragraf 11 første ledd siste punktum oppheves fordi bestemmelsen er overflødig ved siden av § 15 og § 16. Ordlyden endres også for å gjenspeile opphevelsen av skillet mellom forbrytelser og forseelser.

Til lov 15. desember 1950 nr. 7 om særlige rådgjerder under krig, krigsfare og liknende forhold

I § 19 annet ledd og tredje ledd tas medvirkningstillegget ut av loven fordi det er overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 29. juni 1951 nr. 19 om militære rekvisisjoner

I § 20 første ledd siste punktum og annet ledd tas medvirkningstilleggene ut av loven de er overflødige ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 14. desember 1951 nr. 3 om omsetning av råfisk

Medvirkningstillegget i § 9 første ledd første punktum oppheves fordi det er overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15. Annet punktum oppheves som følge av at skillet mellom forbrytelser og forseelser ikke er videreført i straffeloven 2005. Bestemmelsen om forsøksstraff i annet ledd annet punktum oppheves også. Dette innebærer en avkriminalisering av forsøk, jf. § 16, som anses hensiktsmessig.

Til lov 21. mars 1952 nr. 1 om avståing av grunn m.v. til drift av ikke mutbare mineralske forekomster

I § 13 tilføyes et nytt annet punktum, der det presiseres at medvirkning ikke er straffbar. Dette gjøres for å unngå en utilsiktet endring av dagens rettstilstand på grunn av bestemmelsen i straffeloven 2005 § 15.

Til lov 21. november 1952 nr. 2 om betaling og innkreving av skatt

Medvirkningstilleggene i §§ 51 nr. 1 annet ledd og 52 siste punktum oppheves fordi de er overflødige ved siden av straffeloven 2005 § 15. Paragraf 53 nr. 1 oppheves som følge av at skillet mellom forbrytelse og forseelse ikke er videreført i straffeloven 2005.

Til lov 21. november 1952 nr. 3 om tjenesteplikt i politiet

Medvirkningstillegget i § 7 oppheves fordi det er overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 19. desember 1952 nr. 2 om adgang til rekvisisjon av skip m.v. under krig eller kriseforhold

Medvirkningstilleggene i § 7 første ledd første og annet punktum er tatt ut av loven fordi de er overflødige ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 26. juni 1953 nr. 8 om oppfinnelser av betydning for rikets forsvar

For å unngå realitetsendringer som følge av ikrafttredelsen av straffeloven 2005 er det nødvendig å tilføye i nytt annet punktum i § 10 at medvirkning ikke er straffbar.

Til lov 3. juli 1953 nr. 2 om sjøtrygdelag

Medvirkningstillegget i § 12 oppheves fordi det er overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 17. juli 1953 nr. 9 om sivilforsvaret

Paragraf 62 første ledd annet punktum foreslås opphevet som overflødig ved siden av bestemmelsene om medvirkning og forsøk i straffeloven 2005 §§ 15 og 16. Annet ledd oppheves som overflødig ettersom skillet mellom forbrytelser og forseelser ikke videreføres i straffeloven 2005.

Til lov 17. juli 1953 nr. 28 om heimevernet

For å unngå en utilsiktet endring av dagens rettstilstand tilføyes i nytt annet ledd i § 32 om at medvirkning ikke er straffbart. Paragraf 33 inneholder en bestemmelse om minstestraff. Departementet går inn for å begrense bruken av minstestraff til de mest alvorlige kriminelle handlingene rettet mot svært beskyttelsesverdige interesser (livet, den seksuelle integritet og rettsstaten). På denne bakgrunn tas bruk av minstestraff i første punktum ut av loven. Strafferammen endres ikke. I annet punktum tas medvirkningstillegget ut av loven fordi det er overflødig ved siden av bestemmelsen i straffeloven 2005 § 15. For å unngå en utilsiktet endring av dagens rettstilstand tilføyes et nytt annet punktum i § 34 første ledd om at medvirkning ikke er straffbar.

Til lov 17. juli 1953 nr. 29 om verneplikt

For å unngå en utilsiktet endring av dagens rettstilstand tilføyes et nytt annet ledd i § 48 om at medvirkning ikke er straffbar. Medvirkningsbestemmelsen i § 49 tas ut av loven som overflødig ved siden av bestemmelsen i straffeloven 2005 § 15. Bestemmelsen om minstestraff foreslås opphevet. Departementet går inn for å forbeholde bruken av minstestraff for alvorlige handlinger rettet mot de mest beskyttelsesverdige interessene (livet, den seksuelle integritet og rettsstaten). For å unngå en utilsiktet endring av dagens rettstilstand tilføyes et nytt annet punktum i § 50 første ledd om at medvirkning ikke er straffbar.

Til lov 26. november 1954 nr. 3 om stønad ved krigsskade på person

I § 29 nr. 1 første ledd første punktum er betegnelsen på straffeloven endret i tråd med navnet på straffeloven 2005. Henvisningen til kapittel 8 og 9 i straffeloven 1902 er erstattet med henvisninger til de tilsvarende kapitlene i straffeloven 2005.

Til lov 7. desember 1956 nr. 1 om tilsynet for kredittinstitusjoner, forsikringsselskaper og verdipapirhandel m.v.

I § 6 annet ledd er henvisningene til straffeloven 1902 §§ 147 a og 147 b erstattet med henvisninger til de tilsvarende bestemmelsene i straffeloven 2005. I § 10 første ledd første punktum sløyfes medvirkningstillegget som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 14. desember 1956 nr. 7 om forsynings- og beredskapstiltak

I § 18 første ledd første punktum tas reguleringen av skyldkravet ut av loven fordi det er overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 21. Medvirkningsbestemmelsen i første ledd annet punktum og tredje ledd oppheves fordi den er overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15. I § 21 er henvisningene til straffeloven 1902 kapittel 11, 12, 33 og 34 erstattet med henvisninger til de tilsvarende kapitlene i straffeloven 2005. I § 23 henvises det til lov av 14. mai 1917. Loven er opphevet, og det har derfor ingen hensikt å opprettholde denne bestemmelsen. I § 32 tilføyes et nytt annet punktum, der det slås fast at medvirkning ikke er straffbar. Dette gjøres for å unngå en utilsiktet nykriminalisering som følge av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 22. mars 1957 nr. 4 om fredning og fangst av isbjørn

I § 3 tas medvirkningsbestemmelsen ut som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15. Henvisningen til straffeloven 1902 § 152 b annet ledd er erstattet med en henvisning til den tilsvarende bestemmelsen i straffeloven 2005.

Til lov 28. juni 1957 nr. 16 om friluftslivet

Ny § 10a viderefører straffeloven 1902 § 400. Se punkt 8.12.2 om bakgrunnen for forslaget. I § 39 tas medvirkningsbestemmelsen ut som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 6. juli 1957 nr. 26 om samordning av pensjons- og trygdeytelser

I § 24 tredje ledd første punktum tas angivelsen av skyldkravet ut av loven fordi det er overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 21.

Til lov 19. juni 1959 nr. 2 om avgifter vedrørende motorkjøretøyer og båter

Paragraf 2 annet ledd legger myndigheten til å påtale overtredelser til vedkommende departement. Dette er en særordning som ikke finnes i sammenlignbare lover som særavgiftsloven og tolloven. Bestemmelsen foreslås derfor ikke videreført. Reglene om påtale ved overtredelse vil dermed følge hovedregelen i straffeprosessloven § 62 a.

Til lov 3. februar 1961 om ansvar for skade som motorvogn gjer

I § 20 annet ledd tas medvirkningsbestemmelsen ut som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 3. mars 1961 nr. 4 om varemerker

I § 37 første punktum tas presiseringen av skyldkravet ut som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 21.

Til lov 12. mai 1961 nr. 2 om opphavsrett til åndsverk m.v.

I § 54 tredje ledd tas medvirkningsbestemmelsen ut som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 24. mai 1961 nr. 1 om sparebanker

I § 58 annet punktum og § 59 første ledd tas medvirkningsbestemmelsen ut som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 24. mai 1961 nr. 2 om forretningsbanker

I § 43 første ledd tas medvirkningsbestemmelsen ut som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 9. juni 1961 nr. 1 om skytevåpen og ammunisjon m.v.

I § 33 annet ledd tas medvirkningsbestemmelsen ut som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 16. juni 1961 nr. 12 om ymse beitespørsmål

I § 16 første ledd tilføyes et nytt annet punktum om at medvirkning ikke er straffbar. Dette gjøres for å unngå en utilsiktet nykriminalisering som følge av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 21. juni 1963 nr. 12 om vitenskapelig utforskning og undersøkelse etter og utnyttelse av andre undersjøiske naturforekomster enn petroleumsforekomster

I § 4 annet punktum tas medvirkningsbestemmelsen ut som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til vegloven 21. juni 1963 nr. 23

Paragraf 61 annet ledd om medvirkning oppheves som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 15. november 1963 nr. 15 om fullbyrding av nordiske dommer på straff m.v.

I § 1 annet ledd og § 5 første ledd første punktum er henvisninger til straffarten hefte fjernet. I § 8 første ledd første punktum er henvisningen til straffeloven 1902 § 53 nr. 2 erstattet med en henvisning til den tilsvarende bestemmelsen i straffeloven 2005. I § 8 tredje ledd første punktum er henvisningene til straffeloven 1902 § 28 b og § 54 erstattet med henvisninger til de tilsvarende bestemmelsene i straffeloven 2005. I § 9 er henvisningene til straffeloven 1902 § 54 nr. 3 og § 28 b tredje ledd erstattet med henvisninger til de tilsvarende bestemmelsene i straffeloven 2005. I § 11 første ledd er henvisningene til straffeloven 1902 § 54 og § 28 b erstattet med henvisninger til de tilsvarende bestemmelsene i straffeloven 2005.

Til lov 19. mars 1965 nr. 3 om fritaking for militærtjeneste av overbevisningsgrunner

I § 19 første ledd nr. 2 tas angivelsen av skyldkravet ut som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 21. I § 19 tredje ledd tas medvirkningsbestemmelsen ut som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 9. april 1965 nr. 1 om avgift til Det norske komponistfond

I § 5 tas medvirkningsbestemmelsen ut som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 18. juni 1965 nr. 4 vegtrafikkloven

Paragraf 22 første ledd første punktum er endret slik at forsøk ikke lenger er likestilt med fullbyrdet overtredelse. Forsøk vil fortsatt kunne rammes av straffeloven 2005 § 16, men straffri tilbaketreden vil være mulig. I § 22 annet ledd er kravet om at gjerningspersonen «må forstå» at det kan bli politietterforskning som følge av kjøringen, erstattet med et krav om grov uaktsomhet, jf. straffeloven 2005 § 23 annet ledd. Reelt sett er endringen av mer redaksjonell karakter. Annet ledd nytt tredje punktum slår fast at forsøk ikke straffes. Endringen er nødvendig for at ikke forsøk skal rammes etter den generelle regelen i straffeloven 2005 § 16. Det er ikke behov for en forsøkstraff på dette området. Paragraf 31 første ledd tredje punktum oppheves som følge av at skillet mellom forbrytelser og forseelser ikke videreføres i straffeloven 2005. Nytt tredje punktum tilføyes om at forsøk på overtredelse av bestemmelsene i vegtrafikkloven, med unntak av § 22 første ledd, ikke straffes. Dette innebærer en videreføring av gjeldende rettstilstand, ettersom forsøk på overtredelse av forseelse som hovedregel ikke var belagt med straff etter straffeloven 1902 § 49. Henvisningene til straffeloven 1902 §§ 238 og 239 er erstattet med henvisninger til de tilsvarende bestemmelsene i straffeloven 2005. I § 31 annet ledd bokstav d og tredje ledd er henvisningen til straffeloven 1902 § 53 nr. 3 bokstav e erstattet med en henvisning til den tilsvarende bestemmelsen i straffeloven 2005. I § 36 nr. 2 bokstav c er henvisningen til straffeloven kapittel 22 erstattet med en henvisning til det tilsvarende kapittelet i straffeloven 2005. Henvisningen til straffeloven 1902 § 351 er tatt ut av loven fordi

denne bestemmelsen ikke videreføres i straffeloven 2005.

Til lov 25. juni 1965 nr. 2 om adgang til regulering av penge- og kredittforholdene

I § 18 tas medvirkningsbestemmelsen ut som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 18. juni 1965 nr. 4 om vegtrafikk (vegtrafikkloven):

Til § 22 første ledd første punktum:

Endringen består i at forsøk ikke lenger er likestilt med fullbyrdet overtredelse. Forsøk vil imidlertid stadig rammes, og da slik at straffri tilbaketreden vil være mulig.

Til § 22 annet ledd:

I *annet ledd første punktum* består endringen i at det tidligere særlige skyldkravet «må forstå» at det kan bli politietterforskning, er erstattet med et krav om grov uaktsomhet, jf. straffeloven 2005 § 23 annet ledd. Reelt sett er endringen av mer redaksjonell karakter, se punkt 4.6.1 og 4.6.3.

Annet ledd nytt tredje punktum slår fast at forsøk ikke straffes. Endringen er nødvendig for at ikke forsøk skal rammes etter den generelle regelen i straffeloven 2005 § 16. Det er åpenbart ikke behov for en forsøkstraff på dette området.

Til § 31 første ledd:

Det føyes til et nytt tredje punktum som gjør det klart at forsøk på overtredelse av vegtrafikkloven i sin alminnelighet ikke straffes. Unntak er gjort i § 22 første ledd, se ovenfor.

Til lov 10. juni 1966 nr. 3 om avgift til statskassen på inngangspenger til forestillinger og framvisninger m.v.

I § 4 annet ledd er henvisningen til straffeloven 1902 kapittel 24 erstattet med en hensvisning til det tilsvarende kapittelet i straffeloven 2005.

Til lov 10. juni 1966 nr. 5 om toll

I § 60 tas reguleringen av straff for forsøk og medvirkning ut av loven fordi de er overflødige ved siden av straffeloven 2005 §§ 15 og 16. Fjerde ledd oppheves som følge av at skillet mellom forbrytelser og forseelser ikke er videreført. I § 77 første ledd er henvisningene til straffeloven 1902 kapittel 12 og 34 erstattet med en henvisning til de tilsvarende bestemmelsene i straffeloven 2005. I annet ledd er henvisningene til straffeloven 1902 kapittel 11 og 33 erstattet med henvisninger til de tilsvarende bestemmelsene i straffeloven 2005. I § 79 annet ledd er henvisningen til straffeloven 1902 § 343 erstattet med en henvisning til den tilsvarende bestemmelsen i straffeloven 2005.

Til lov 17. juni 1966 nr. 19 om forbud mot at utlendinger driver fiske m.v. i Norges territorialfarvann

Paragraf § 10 første ledd annet punktum om at medvirkning og forsøk er straffbart tas ut av loven fordi det er overflødig ved siden av straffeloven 2005 §§ 15 og 16. I § 11 annet ledd er henvisningen til straffeloven 1902 § 37 c erstattet med en henvisning til den tilsvarende bestemmelsen i straffeloven 2005.

Til lov 16. desember 1966 nr. 9 om anke til Trygderetten

I § 17 nr. 5 siste punktum er henvisningen til straffeloven 1902 § 121 erstattet med en henvisning til den tilsvarende bestemmelsen i straffeloven 2005.

Til lov 10. februar 1967 nr. 10 om behandlingsmåten i forvaltningssaker

I § 13 b annet ledd siste punktum er henvisningen til straffeloven 1902 § 121 erstattet med en henvisning til den tilsvarende bestemmelsen i straffeloven 2005.

Til lov 16. juni 1967 nr. 3 om fullmakt for Kongen til å forby redere å gi opplysninger m.m. til utenlandske myndigheter

I § 2 tas medvirkningsbestemmelsen ut som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 7. juli 1967 nr. 1 om tiltak mot diskriminering i internasjonal skipsfart

I § 2 tas medvirkningsbestemmelsen ut som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 7. juli 1967 nr. 13 om husleieregulering m.v. for boliger

I § 26 første ledd tas angivelsen av skyldkravet og tillegget om medvirkning ut av loven fordi dette er overflødig ved siden av straffeloven 2005 §§ 15 og

21. I tredje ledd tas medvirkningsbestemmelsen ut som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 15. desember 1967 nr. 9 om patenter

I § 8 b fjerde ledd første punktum og § 8 c annet ledd første punktum er henvisningen til straffeloven 1902 § 166 erstattet med en henvisning til den tilsvarende bestemmelsen i straffeloven 2005. I § 57 første ledd er angivelsen av skyldkravet og medvirkningstillegget tatt ut av loven som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15 og § 21.

Til lov 7. juni 1968 nr. 4 til gjennomføring av bindende vedtak av De Forente Nasjoners Sikkerhetsråd

I § 2 er angivelsen av skyldkravet i første ledd og medvirkningstillegget i første og annet ledd tatt ut som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15 og § 21. Henvisningen til straffeloven 1902 § 12 a i tredje ledd er erstattet med en henvisning til den tilsvarende bestemmelsen i straffeloven 2005.

Til lov 13. juni 1969 nr. 26 om skadeserstatning

I § 3-3 er alle henvisningene til bestemmelser i straffeloven 1902 erstattet med henvisninger til tilsvarende bestemmelser i straffeloven 2005. I § 3-5 første ledd annet punktum er henvisningene til straffeloven 1902 §§ 195, 196 og 200 tredje ledd erstattet med henvisninger til de tilsvarende bestemmelsene i straffeloven 2005.

Til § 3-6

Det vises til punkt 14.1 ovenfor. Bestemmelsen er endret som følge av at straffansvaret for ærekrenkelser oppheves, mens gjeldende rett for så vidt gjelder erstatning og oppreisning skal videreføres uten materielle endringer, se forslaget til § 3-6 a.

Første ledd er endret, slik at det nå utelukkende regulerer erstatning og oppreisning etter krenkelser av privatlivets fred (straffeloven 2005 § 267). Nåværende tredje ledd er tatt inn som nytt siste punktum i første ledd, ettersom bestemmelsen nå kun har betydning ved krenkelser av privatlivets fred.

Annet og tredje ledd viderefører § 3-6 annet og fjerde ledd slik bestemmelsen lyder i dag.

Til § 3-6 a

Bestemmelsen er ny, og oppstiller vilkårene for erstatning og oppreisning som følge av ærekrenkelser. Innholdsmessig videreføres de delene av skadeserstatningsloven § 3-6 som gjelder erstatning og oppreisning for ærekrenkelser. Det er ikke ment å endre dagens rettstilstand. Formålet med bestemmelsen er å gi rettsanvenderne bedre veiledning enn den som gis i § 3-6, slik bestemmelsen lyder i dag. Behovet for en mer oppdatert bestemmelse skyldes i første rekke den betydelige innflytelsen EMK og EMDs praksis har hatt og har på den norske rettstilstanden på området, men også at § 3-6 ville ha gitt enda mindre veiledning enn i dag om henvisningene til vilkårene for straff for ærekrenkelser ble tatt ut, uten at det ble foretatt ytterligere endringer.

Bestemmelsen må tolkes og anvendes med Grunnloven § 100 og EMK artikkel 10 som bakgrunn og rettesnor.

Første ledd første og annet punktum viderefører deler av § 3-6 første ledd slik den lyder i dag, uten andre realitetsendringer enn dem som er nødvendige som følge av at straffeloven 1902 § 246 og § 247 ikke videreføres i straffeloven 2005.

For å utløse ansvar må ytringen være egnet til å krenke en annens æreføelse eller omdømme; det kreves ikke at det føres bevis for at en slik krenkelse faktisk har funnet sted. De vernede rettsgoder – æreføelse og omdømme – er de samme som hittil har vært beskyttet av straffeloven 1902 §§ 246-247. Den forståelse av disse rettsgodene som er utviklet i rettspraksis og teori under herredømmet av nevnte straffebestemmelser, må også legges til grunn ved tolkingen av de tilsvarende begreper som nå videreføres i § 3-6 a.

Skyldkravet er uaktsomhet og knytter seg til fremsettelsen av ytringen og til spørsmålet om ytringen er ærekrenkende. Oftest vil det foreligge forsett her, men departementet ser det ikke som nødvendig å nevne forsett i tillegg til uaktsomhet i en lovbestemmelse som kun omhandler erstatning og oppreisning, og hvor sistnevnte sanksjon ikke forutsetter en strengere skyldform.

Tredje punktum er nytt, se punkt 1.14 foran, og ivaretar døde personers behov for vern mot ærekrenkende ytringer. Forslaget gir en uttrykkelig adgang for den avdødes nærmeste (jf. straffeloven 2005 § 9) til å kreve oppreisning.

Annet ledd gjør unntak fra ansvaret på to alternative grunnlag, som er utformet for best mulig å dekke de sentrale vurderingstemaer som er lagt til grunn i EMDs og Høyesteretts praksis når det er spørsmål om en sanksjon mot ytringer er i strid med EMK artikkel 10.

Det første unntak i bokstav a er at ytringen bygde på et fyldestgjørende faktisk grunnlag og dessuten at det var en tungtveiende grunn til at den ble

satt frem. Når begge disse vilkår er oppfylt, vil det etter praksis i EMD ikke være grunnlag for å ilegge straff eller knytte sivilrettslig ansvar til ytringen. Lovteksten bruker uttrykksmåten «fyldestgjørende faktisk grunnlag» som dekkende både for ytringer med et hovedsaklig faktisk innhold («statements of facts» i EMD) og mer verdipregede ytringer («value judgments»). Ofte brukes denne uttrykksmåten av EMD ved sistnevnte type ytringer, men den vil også være treffende ved den førstnevnte type, hvor temaet snarere har vært om ytringen er «sann». Departementet ser det slik at det har en egenverdi å unngå den bastante formuleringen om en ytring er «sann» eller ei.

En «tungtveiende grunn» for fremsettelse av ytringen er nevnt særskilt: allmenn interesse. Etter praksis i EMD er dette et særlig viktig moment i vurderingen av om ytringen er ansvarsfri. Ytringer som vanligvis tilfredsstiller kravet til allmenn interesse, vil være slike som berører politiske emner eller er av maktkritisk karakter, uavhengig av hva slags makt det er tale om. Gjenstand eller mål for slike ytringer vil kunne være personer innenfor offentlig eller privat virksomhet. Men også beskyldninger på mer personlige områder kan tenkes å ha allmenn interesse, for eksempel dersom det dreier seg om å hindre grove overgrep eller lignende. Ved å nevne den allmenne interesse særskilt har departementet også for øye den særlige rolle pressen har som «public watchdog», slik EMD gjerne uttrykker det.

Tungtveiende grunn kan for øvrig foreligge hvis for eksempel ytreren var i en situasjon hvor han var pliktig til å uttale seg, jf. straffeloven 1902 § 249 nr. 3.

Bokstav b hjemler ansvarsfrihet også når ytreren var i «aktsom god tro i så måte». Etter dette alternativet inntrer altså ansvarsfrihet dersom den som fremsatte en beskyldning, trodde at denne var basert på et godt faktisk grunnlag, og at fremsettelsen var begrunnet i tungtveiende hensyn, og han ikke kan bebreides for denne tro. Det legges her opp til en helhetsvurdering, som antas å være i samsvar med EMDs praksis.

En del viktige momenter i denne vurderingen er regnet opp i tredje ledd. Det første momentet – graden av krenkelse – er nært forbundet med selve aktsomhetsbedømmelsen. Det kan sies slik at jo mer krenkende ytringen er, fortrinnsvis ved innholdet i beskyldningen, desto større aktpågivenhet må ytreren vise med hensyn til ytringens forankring i faktum og med hensyn til berettigelsen av å sette den frem. Det vil alltid bli stilt krav til den som har fremsatt en beskyldning, om at han på forhånd har gjort hva som med rimelighet kan forlanges for å bringe faktum på det rene. Ved beskyldninger i media vil det også bli stilt krav til kontradiksjon for den som er rammet av en beskyldning: vedkommende skal få en rimelig anledning til å imøtegå denne. Medias ansvar vil etter omstendighetene bero på den samlede virkning av flere oppslag eller av flere fortløpende reportasjer eller kommentarer, jf. for eksempel Rt. 2002 side 764, og i den forbindelse vil det være en del av plikten til å undersøke faktum å sørge for at den krenkede gis en tilfredsstillende adgang til å komme med korreksjoner og motforestillinger, jf. Rt. 2003 side 1190 avsnitt 81. I forlengelsen av dette momentet bør også nevnes kravet til pressen om en balansert fremstilling. Ved en ubalansert reportasje, som formidler en beskyldning, kan virkningen i visse tilfeller bli den at fremstillingen ikke kan sies å hvile på et tilstrekkelig faktisk grunnlag.

På disse sistnevnte punkter faller presse-etikken i stor grad sammen med det rettslig relevante tema. I dommen mot avisen Tromsø i EMD 20. mai 1999, gis følgende generelle norm (avsnitt 65):

> «... the safeguard afforded by Article 10 to journalists in relation to reporting on issues of general interest is subject to the provisio that they are acting in good faith in order to provide accurate and reliable information in accordance with the ethics of journalism.»

Departementet finner for øvrig grunn til å understreke at den foreliggende bestemmelse ikke er ment å gjøre unntak fra den ansvarsfrihet som følger av de såkalte referatpriviligier, som innebærer at det som hovedregel ansvarsfritt kan refereres beskyldninger fremsatt i møter i Stortinget, rettsmøter, tiltalebeslutning, siktelse m.m. Den rettstilstand som på dette punkt er utviklet under ærekrenkelsesbestemmelsene i straffeloven av 1902, videreføres inn i den foreliggende bestemmelse om erstatning og oppreisning.

Fjerde ledd viderefører i moderne språkdrakt § 3-6 annet og fjerde ledd slik bestemmelsen lyder i dag.

Til lov 19. juni 1969 nr. 66 om merverdiavgift

I § 72 annet ledd nr. 1 og 2 tas angivelsen av skyldkravet ut loven fordi det er overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 21. I nr. 1 er henvisningene til straffeloven 1902 §§ 270 og 271 erstattet med en henvisning til den tilsvarende bestemmelsen i straffeloven 2005. Nr. 3 oppheves som overflødig ved siden av bestemmelsen om medvirkning i straffeloven 2005 § 15.

Til lov 17. april 1970 nr. 21 om retten til oppfinnelser som er gjort av arbeidstakere

I § 11 første ledd tas angivelsen av skyldkravet ut av loven fordi det er overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 21. Paragraf 11 annet ledd oppheves som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 21.

Til lov 19. juni 1970 nr. 63 om naturvern

I § 24 første ledd tas medvirkningsbestemmelsen ut som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15. Annet ledd oppheves, ettersom skillet mellom forbrytelser og forseelser ikke er videreført. Tredje ledd oppheves som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 16.

Til lov 26. juni 1970 nr. 74 om forskningsavgift på landbruksprodukter

Paragraf 6 annet punktum om forsøk oppheves som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 16.

Til lov 21. mai 1971 nr. 47 om brannfarlige varer samt væsker og gasser under trykk

I § 44 første ledd tas medvirkningsbestemmelsen ut som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 11. juni 1971 nr. 52 om strafferegistrering

Lovens § 1 knytter rettsvirkninger til skillet mellom forbrytelse og forseelse i forhold til hvilke reaksjoner som skal registreres i strafferegisteret og hvilke som ikke skal registreres. Det betyr at det er nødvendig med et annet inndelingskriterium for hva som skal registreres i strafferegisteret. Som alternativ er valgt strafferamme, der forseelsesbegrepet er erstattet med straffbar handling med strafferamme på opptil seks måneder, og der forbrytelsesbegrepet er erstattet med straffbar handling utover seks måneder. Dette vil innebære en noe annen avgrensning av hvilke saker som registreres enn i dag. Dette er imidlertid vanskelig å unngå uten å benytte skillet mellom forbrytelse og forseelse som oppheves.

Henvisningene til straffeloven 1902 §§ 39 og 39 a om tvungent psykisk helsevern og tvungen omsorg og § 48 a om foretaksstraff er erstattet med henvisninger til tilsvarende bestemmelser i straffeloven 2005.

I § 6 første ledd nr. 1 og 3-6 er bruken av begrepene forseelse og forbrytelse erstattet på samme måte som i § 1, jf. ovenfor.

Henvisningene til straffeloven 1902 §§ 39 og 39 a om tvungent psykisk helsevern og tvungen omsorg og § 48 a om foretaksstraff i første og annet ledd er erstattet med henvisninger til tilsvarende bestemmelser i straffeloven 2005.

Til lov 3. mars 1972 nr. 5 om arv m.m.

I § 4 annet ledd er henvisningene til straffeloven 1902 §§ 192 til 196 og § 199 erstattet med henvisninger til tilsvarende bestemmelser i straffeloven 2005.

Til lov 12. mai 1972 nr. 28 om atomenergivirksomhet

I § 55 nr. 2 tas medvirkningsbestemmelsen ut som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 9. juni 1972 nr. 31 om svensk reinbeiting i Norge og norsk reinbeiting i Sverige

Paragraf 55 oppheves som overflødig ettersom spørsmålet om påtale nå reguleres av hovedregelen i straffeprosessloven § 62 a.

Til lov 16. juni 1972 nr. 47 om kontroll med markedsføring og avtalevilkår

Paragraf §§ 7 og 8 omhandler vern av bedriftshemmeligheter og tekniske hjelpemidler. Disse er foreslått overført til straffeloven, jf. §§ 207 og 208. Angivelsen av skyldkravet i § 17 første ledd tas ut som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 21. Medvirkningsbestemmelsene i første og annet ledd siste punktum oppheves fordi de er overflødige ved siden av straffeloven 2005 § 15. Tredje ledd oppheves, ettersom skillet mellom forbrytelser og forseelser ikke videreføres i straffeloven 2005. Paragraf 17 siste ledd oppheves fordi den omhandler særlige forhold knyttet til § 7 i loven som er foreslått overført til straffeloven. Henvisningen til §§ 7 og 8 i loven er også tatt ut på bakgrunn av at disse bestemmelsene er overført til straffeloven 2005, jf. ovenfor.

Til nr. 88. Lov 30. juni 1972 nr. 70 om bergverk

Overskriften i § 64 endres som følge av at skillet mellom forseelse og forbrytelse er opphevet i straffeloven 2005. I § 64 annet ledd tilføyes et nytt annet punktum om at medvirkning ikke er straffbar, for å unngå en nykriminalisering som følge av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 9. februar 1973 nr. 6 om transplantasjon, sykehusobduksjon og avgivelse av lik m.m.

Lovens § 14 angir ikke hvilket skyldkrav som skal gjelde. Dette fremkommer heller ikke klart av rettspraksis eller forarbeider. Departementet anser det derfor som ønskelig at dette kommer klart frem i loven og foreslår å føye til bestemmelsen at skyldkravet er forsett eller grov uaktsomhet.

Til lov 9. mars 1973 nr. 14 om vern mot tobakksskader

Lovens § 10 første ledd annet punktum oppheves som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15. Tredje punktum oppheves som følge av at skillet mellom forbrytelser og forseelser er opphevet i straffeloven 2005. Forsøk vil fortsatt være straffbart, jf. straffeloven 2005 § 16.

Til lov 7. juni 1974 nr. 22 om prisregler for jern og stål

Reguleringen av påtalen i § 3 annet ledd oppheves som overflødig ved siden av straffeprosessloven § 62 a.

Til lov 14. juni 1974 nr. 39 om eksplosive varer

I § 41 første ledd tas medvirkningsbestemmelsen ut som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 30. mai 1975 nr. 18 sjømannsloven

Paragraf 54 c er en delvis videreføring av straffeloven 1902 § 414 første ledd i en modifisert form.

Bestemmelsen er inntatt som et ledd i arbeidet med å motvirke sosial dumping. Arbeidsmiljøloven kapittel 19 setter trussel om straff dersom ansettelsesavtalen ikke inneholder formelle minimumskrav til hva avtalen skal regulere. Arbeidsgiver vil imidlertid ikke kunne straffes etter arbeidsmiljøloven dersom det i arbeidsavtalen f.eks. er fastsatt lavere lønn enn hva arbeidsgiver er tariffmessig forpliktet til å tilby og heller ikke for manglende oppfyllelse av avtalen (med mindre manglende oppfyllelse i seg selv er ulovlig, f.eks. ved å la være å betale minst 40 % overtidstillegg, jf. arbeidsmiljøloven § 10-6). Manglende utbetaling av lønn kan imidlertid straffes etter straffeloven § 412 annet ledd, som på sin side er lite benyttet i praksis.

Straffetrusselen rammer mangler ved ansettelsesavtalen som sådan, herunder fravær av avtale overhodet. Den vil ramme ansettelsesavtaler som oppstiller kontraktsvilkår, herunder lønnsbetingelser, som er i strid med lov, forskrift og tariffbestemmelser som gjelder for vedkommende sjømann.

Bestemmelsen rammer ikke manglende oppfyllelse av lønn og andre ytelser som en selvstendig overtredelse. Dersom sjømannen er ansatt på vesentlig andre vilkår enn hva vedkommende har krav på og i tillegg ikke får utbetalt lønn, godtgjørelser mv., vil forholdet rammes av straffebudet slik det var utformet i høringsbrevet.

Begrunnelsen for å ikke ramme manglende oppfyllelse er for det første at en sjømann som ikke får utbetalt hyre eller annen godtgjørelse, vil ha sjøpanterett i skipet (jf. sjøloven § 51 første ledd), samtidig som det finnes lønnsgarantiordninger ved arbeidsgivers insolvens også for sjøfolk på norske skip som ikke er trygdet i Norge, som i sum medfører at sjømannen har effektive sanksjonsmidler både for sikring og oppfyllelse av sine krav. Forslagene gjennom Ot.prp. nr. 70 (2007-2008) styrker sjøfolks rettigheter ytterligere i så måte. For det andre vil det kunne fremstå som urimelig å straffeforfølge rederiet/arbeidsgiveren i de tilfeller hvor lønnen uteblir på grunn av manglende betalingsevne.

Bestemmelsen inneholder et vesentlighetskriterium for å markere at ikke et ethvert avvik i ansettelsesavtalen fra lov, forskrift eller tariff skal være straffbart. For at straff skal komme til anvendelse bør det foreligge grov tilsidesettelse av lov- eller tariffbestemmelser om ansettelsesforhold som innebærer at en sjømann er ansatt på vesentlig andre vilkår enn vedkommende har krav på. Det vil særlig være grunn til å reagere med straff dersom overtredelsen gjelder flere sjøfolk, om proforma-avtaler er inngått for å dekke over de reelle kontraktsvilkårene, eller graden av utvist skyld ellers må karakteriseres som grov. Bestemmelsen vil ramme både overtredelser ved *inngåelse* av ansettelsesavtalen, så vel som ved senere *endringer* av den.

Skyldkravet er forsettlig eller grov uaktsom overtredelse. Strafferammen er bøter eller fengsel inntil 6 måneder.

Til lov 6. juni 1975 nr. 31 om utnytting av rettar og lunnende m.m. i statsallmenningane (fjellova)

I § 37 første ledd tilføyes et nytt siste punktum om at medvirkning ikke er straffbar, for å unngå en utilsiktet nykriminalisering som følge av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 13. juni 1975 nr. 50 om svangerskapsavbrudd

I § 2 tredje ledd bokstav d er henvisningene til straffeloven 1902 §§ 192 til 199 erstattet med henvisninger til de tilsvarende bestemmelsene i straffeloven 2005. I § 13 første og annet ledd tas angivelsen av skyldkravet ut av loven fordi det er overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 21. Medvirkningstillegget i første ledd, annet ledd annet punktum og tredje ledd tas ut av loven fordi det er overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Paragraf 13 setter straff for avbrytelse av svangerskap i strid med abortloven eller forskrifter gitt i medhold av denne. Straffansvaret rekker imidlertid ikke lenger enn til hvor «forholdet ikke rammes av strengere straffebud». Denne begrensningen viser i første rekke til straffeloven 1902 § 245, som er ment å ramme de mest alvorlige overtredelsene av abortloven. Grensedragningen mellom disse to bestemmelsene har imidlertid vært noe uklar.

Departementet finner at det ikke er grunn til å videreføre ordningen med straffetrusler for brudd på abortloven i to forskjellige lover. En inkorporering av straffetrusselen i § 245 i abortloven § 13 krever ingen endring av gjerningsbeskrivelsen i § 13. Ordlyden omfatter også de tilfeller som det tidligere har vært forutsatt skal pådømmes etter straffeloven § 245, men som etter forslaget skal pådømmes etter abortloven § 13.

At alle rettsstridige svangerskapsavbrudd heretter skal rammes av abortloven § 13, medfører ingen endring i det strafferettslige vernet mot fysiske integritetskrenkelser for verken mor eller foster. Begrensningen i straffansvarets rekkevidde for en mor som selv avbryter svangerskapet eller medvirker til det, jf. straffeloven 1902 § 245 annet ledd, gjelder tilsvarende i abortloven § 13 tredje ledd. Begrensningen illustrerer fosterets selvstendige vern ved at mors samtykke til et rettsstridig svangerskapsavbrudd ikke fritar den som utfører eller medvirker til svangerskapsavbruddet for straff.

Den øvre strafferammen i abortloven er i dag fengsel inntil 3 måneder, mens den øvre strafferammen i straffeloven 1902 § 245 første alternativ er fengsel inntil 3 år. Departementet er ikke kjent med rettspraksis som viser at det er behov for en øvre strafferamme på fengsel inntil 3 år, og mener derfor fengsel inntil 2 år er en mer realistisk og tilstrekkelig øvre strafferamme. Sidestrafferammene i § 245 er ikke videreført. Når en gravid kvinne utsettes for voldelige overgrep rettet mot fosteret, vil etter omstendighetene abortloven § 13 kunne anvendes i konkurrens med de alminnelige bestemmelsene om voldslovbrudd. Aktuell er i så fall straffeloven 2005 § 274 annet ledd om grov kroppsskade, jf. § 11 annet ledd om at det skal anses som «betydelig skade» dersom et foster dør som følge av en voldshandling rettet mot en gravid kvinne. Dersom det voldelige overgrepet ikke er rettet mot fosteret, vil det etter omstendighetene være et sterkt skjerpende moment i straffutmålingen at kvinnen er gravid.

Til lov 11. juni 1976 nr. 79 om kontroll med produkter og forbrukertjenester (produktkontrolloven)

I § 12 første ledd siste punktum tas medvirkningstillegget ut av loven fordi det er overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15. I § 12 annet ledd tilføyes et nytt tredje punktum om at forsøk er straffbar. Etter hovedregelen om straff for forsøk i § 16 i straffeloven 2005 vil forsøk på overtredelse ikke være straffbart, og en slik tilføyelse er derfor nødvendig for å unngå en utilsiktet avkriminalisering. I § 12 annet ledd fjerde punktum tilføyes at medvirkning ikke er straffbar, for å unngå en utilsiktet kriminalisering som følge av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 17. desember 1976 nr. 91 om Norges økonomiske sone

I § 8 første ledd tas medvirkningstillegget ut av loven fordi det er overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15. I § 9 siste punktum er henvisningen til straffeloven 1902 § 37 c om inndragning av beslaglagt ting erstattet med en henvisning til den tilsvarende bestemmelsen i straffeloven 2005.

Til lov 3. juni 1977 nr. 57 om sterilisering

I § 11 tredje ledd er henvisningen til straffeloven 1902 § 121 om taushetsplikt erstattet med en henvisning til den tilsvarende bestemmelsen i straffeloven 2005.

Til lov 10. juni 1977 nr. 82 om motorferdsel i utmark og vassdrag

I § 12 tas medvirkningstillegget ut av loven fordi det er overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 9. juni 1978 nr. 45 om likestilling mellom kjønnene

Paragraf 3 siste ledd oppheves fordi den er overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 9. juni 1978 nr. 50 om kulturminner

Paragraf 27 tredje punktum oppheves som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15 og § 16. Fjerde punktum oppheves som følge av at skillet mellom forbrytelser og forseelser ikke er videreført i straffeloven 2005.

Til lov 21. desember 1979 nr. 77 om jordskifte o.a.

Paragraf 95 tilføyes et nytt tredje punktum om at medvirkning ikke er straffbar, for å unngå en utilsiktet endring av dagens rettstilstand som følge av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 6. juni 1980 nr. 18 om gjennomføring av sanksjoner mot Iran

I § 2 tas medvirkningstillegget ut av loven fordi det er overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 13. juni 1980 nr. 24 om ligningsforvaltning

I § 12-1 nr. 2 siste punktum og § 12-2 nr. 1 siste punktum tas medvirkningsbestemmelsene ut av loven fordi de er overflødige ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 13. juni 1980 nr. 35 om fri rettshjelp

I § 11 første ledd nr. 7 er henvisningene til straffeloven 1902 §§ 49 og 222 annet ledd erstattet med henvisninger til de tilsvarende bestemmelsene i straffeloven 2005.

Til lov 13. mars 1981 nr. 6 om vern mot forurensninger og om avfall

Paragraf 78 første ledd bokstav e og § 79 første ledd bokstav c oppheves fordi de er overflødige ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven)

Det vises til Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) side 350 og Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) side 484 flg. for merknader til endringene.

Til § 216 b

Det er åpnet for at retten ved kjennelse kan gi politiet tillatelse til å foreta annen kontroll av kommunikasjonsanlegg når noen med skjellig grunn mistenkes for en handling eller forsøk på en handling som rammes av straffeloven kapittel 21. For datainnbrudd (straffeloven 1902 § 145 annet ledd) er det en videreføring av gjeldende rett. Departementet antar at slik kontroll vil være særlig praktisk ved mistanke om brudd på § 201 om uberettiget befatning med tilgangsdata mv. og § 202 om identitetskrenkelse.

Til lov 29. mai 1981 nr. 38 om viltet

I § 56 annet ledd oppheves annet ledd første og annet punktum som overflødige ved siden av straffeloven 2005 §§ 15 og 16. Ordlyden i annet ledd endres for å gjenspeile opphevelsen av skillet mellom forbrytelser og forseelser i straffeloven 2005.

Til lov 12. juni 1981 nr. 52 om verdipapirfond

Medvirkningsbestemmelsen i § 8-3 tredje ledd oppheves som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 12. juni 1981 nr. 68 om forbud mot profesjonell boksing

I § 1 og § 2 tas angivelsen av skyldkravet ut av loven som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 21. Medvirkningstillegget oppheves som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 18. desember 1981 nr. 90 om merking av forbruksvarer m.v.

I § 7 tilføyes et nytt annet punktum om at medvirkning ikke er straffbar, for å unngå en utilsiktet kriminalisering som følge av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 19. november 1982 nr. 66 om helsetjenesten i kommunene

Paragraf 4a-11 annet ledd oppheves som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15. I § 6-6 annet punktum er henvisningen til straffeloven 1902 § 121 om taushetsplikt erstattet med en henvisning til den tilsvarende bestemmelsen i straffeloven 2005.

Til lov 17. desember 1982 nr. 84 om sikre containere

I § 9 tilføyes et nytt annet punktum om at medvirkning ikke er straffbar, for å unngå en utilsiktet kriminalisering som følge av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 4. mars 1983 nr. 3 om statens tjenestemenn m.m

Paragraf 15 a er ny. Bestemmelsen erstatter straffelovens ikrafttredelseslov § 10, som bestemmer at embeds- og tjenestemenn kan avskjediges ved dom dersom de vedvarende er ute av stand til utøve sine tjenesteplikter eller ikke innehar de nødvendige betingelser for å inneha embetet. Departementet anser denne bestemmelsen for å høre hjemme i tjenestemannsloven. Den bør ikke endres eller oppheves uten en grundig og prinsipiell vurdering av større deler av embetsmannordningen. Det forhold at de avskjedsgrunner som i dag finnes i tjenestemannsloven ikke nødvendigvis dekker innholdet i straffelovens ikrafttredelseslov § 10, er derfor et viktig moment i retning av å videreføre bestemmelsen. På denne bakgrunn videreføres bestemmelsen i straffelovens ikrafttredelseslov § 10 for så vidt angår embetsmenn. Når det gjelder statens tjenestemenn, så er det mest nærliggende å trekke den motsatte konklusjon. Denne gruppen arbeidstagere må sies å være tilstrekkelig dekket av gjeldende lovgivning. Oppsigelses- og avskjedsgrunnene for tjenestemenn er ved flere anledninger nøye drøftet og vurdert, samtidig som straffelovens ikrafttredelseslov § 10 ikke ser ut til å være benyttet for slike tjenestemenn. Departementet går ikke inn for å videreføre denne siden av bestemmelsen. I § 16 nr. 2 annet punktum henvises det til straffelovens ikrafttredelseslov. Henvisningen til denne lovs § 10 er endret til tjenestemannsloven § 15a, som viderefører det vesentlige innholdet i den eldre bestemmelsen.

Til lov 3. juni 1983 nr. 40 om saltvannsfiske m.v.

I § 53 første ledd første punktum oppheves medvirkningstillegget som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15. Paragraf 53 tredje ledd første punktum oppheves som følge av at skillet mellom forbrytelser og forseelser ikke videreføres. I § 54 fjerde punktum er henvisningen til straffeloven 1902 § 37 c om inndragning erstattet med en henvisning til den tilsvarende bestemmelsen i straffeloven 2005.

Til lov 8. juni 1984 nr. 55 om linjekonferanser m.v.

Paragraf 9 første ledd annet punktum oppheves som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 8. juni 1984 nr. 58 om gjeldsforhandling og konkurs

I § 143 annet ledd annet punktum er henvisningen til straffeloven 1902 § 29 om rettighetstap erstattet med en henvisning til den tilsvarende bestemmelsen i straffeloven 2005. Paragraf 143 a første punktum har en strafferamme på fengsel inntil 4 måneder. Det har vært en målsetting å redusere antallet strafferammer i arbeidet med straffeloven 2005. I spesiallovgivningen har det vært nødvendig å beholde en strafferamme på tre måneder, som ikke lenger er en av de alminnelige strafferammene i straffeloven, jf. Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) på side 131-132. Det er ønskelig å ikke ha for mange ulike strafferammer heller i spesiallovgivningen og maksimumsstraffen i § 143 a endres derfor til fengsel inntil 3 måneder. Paragraf 143 annet punktum oppheves som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15. I § 160 annet ledd er henvisningen til straffeloven 1902 § 121 om taushetsplikt erstattet med en henvisning til den tilsvarende bestemmelsen i straffeloven 2005.

Til lov 14. juni 1985 nr. 77 plan- og bygningslov

Paragraf 111 nr. 2 annet punktum oppheves som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 21. juni 1985 nr. 78 om registrering av foretak

I § 10-4 tilføyes et nytt tredje punktum om at medvirkning ikke er straffbar, for å unngå en utilsiktet kriminalisering som følge av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 21. juni 1985 nr. 79 om enerett til foretaksnavn og andre forretningskjennetegn mv.

I § 6-1 første punktum er angivelsen av skyldkravet tatt ut av loven som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 21. For å unngå en utilsiktet endring av dagens rettstilstand gjennom straffeloven § 15 tilføyes et nytt annet punktum om at medvirkning ikke er straffbar.

Til lov 21. juni 1985 nr. 82 om kredittkjøp m.m.

Angivelsen av skyldkravet i § 31 første, annet og tredje punktum, oppheves som overflødige ved siden av straffeloven § 21. Medvirkningstilleggene i første, annet og tredje punktum oppheves som overflødige ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 28. februar 1986 nr. 8 om adopsjon

I § 16 b annet ledd første punktum tas angivelsen av skyldkravet ut av loven som overflødig ved siden av straffeloven § 21. Medvirkningstillegget oppheves som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 20. juni 1986 nr. 35 om mesterbrev i håndverk og annen næring

I § 1 fjerde ledd tilføyes et nytt annet punktum om at medvirkning ikke er straffbar, for å unngå en nykriminalisering som følge av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 12. juni 1987 nr. 48 om norsk internasjonalt skipsregister

Paragraf 11 er endret ved å innføre et vesentlighetskriterium. Det er særlig grove brudd på fartsområdebestemmelsene som vil være egnet til å sanksjonere med straff. Av hensyn til effektivitet ved sanksjonering av brudd på bestemmelsen og harmonisering med straffebudene i den øvrige maritime lovgivningen rammes også grov uaktsomhet, i motsetning til i dag hvor skyldkravet er forsett.

Til lov 15. mai 1987 nr. 21 om film og videogram

I § 2 annet ledd annet punktum, § 4 tredje ledd, § 7 annet ledd tredje og fjerde punktum, § 14 første ledd første punktum, § 15 første ledd og § 16 første ledd er henvisningene til straffeloven 1902 §§ 204 og 382 erstattet med henvisninger til de tilsvarende bestemmelsene i straffeloven 2005. Medvirkning er etter gjeldende rett ikke straffbar etter § 13, § 13 a, § 14 og § 15, men vil være det etter straffeloven 2005 § 15. For å unngå en utilsiktet utvidelse av straffansvaret tilføyes til disse bestemmelsene et nytt punktum som klargjør at medvirkning ikke er straffbar.

Til lov 12. juni 1987 nr. 48 om norsk internasjonalt skipsregister

I § 11 tas angivelsen av skyldkravet ut av loven som overflødig ved siden av straffeloven § 21. For å unngå en utilsiktet nykriminalisering som følge av straffeloven § 15, tilføyes i nytt annet punktum at medvirkning ikke er straffbar.

Til lov 12. juni 1987 nr. 57 om forbud mot fallskjermhopping m.v. innenfor visse fjellområder

I § 3 første ledd er angivelsen av skyldkravet fjernet som overflødig ved siden av straffeloven § 21. I annet ledd tas medvirkningsbestemmelsen ut som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 18. desember 1987 nr. 93 om kontroll med eksport av strategiske varer, tjenester og teknologi m.v.

I § 5 første ledd første punktum er angivelsen av skyldkravet fjernet som overflødig ved siden av straffeloven § 21. I § 5 første ledd nr. 1, 2 og 4 er bestemmelsene om forsøk og medvirkning tatt ut som overflødige ved siden av straffeloven §§ 15 og 16. Medvirkningstilleggene i § 5 annet og tredje ledd fjernes som overflødige ved siden av straffeloven 2005 § 15. Annet ledd blir derfor uten innhold, og foreslås opphevet.

Til lov 13. mai 1988 nr. 26 om inkassovirksomhet og annen inndriving av forfalte pengekrav

I § 5 sjette ledd første punktum er henvisningene til straffeloven 1902 kapittel 15, 18, 22, 24 til 28 og 31 erstattet med henvisninger til de tilsvarende kapitlene i straffeloven 2005. I § 32 første ledd er angivelsen av skyldkravet fjernet som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 21. Medvirkningstillegget i første og annet ledd er tatt ut som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 20. mai 1988 nr. 32 om militær disiplinærmyndighet

Paragraf 10 første ledd viser til ordningen med påtalebegjæring fra fornærmede, som er opphevet i straffeloven 2005. I stedet er satt inn som alternativ at påtale er reist ut fra allmenne hensyn.

Til lov 10. juni 1988 nr. 40 om finansieringsvirksomhet og finansinstitusjoner

I § 5-1 tas medvirkningstillegget ut av loven fordi det er overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 24. juni 1988 nr. 64 om utlendingers adgang til riket og deres opphold her

I § 29 første ledd bokstav e er henvisningene til straffeloven 1902 §§ 147 a og 147 b erstattet med henvisning til tilsvarende bestemmelser i straffeloven 2005. I § 29 tredje ledd er henvisningene til straffeloven 1902 §§ 228 første ledd, 237, 342, første ledd bokstav b og c, 352 a, erstattet med henvisninger til de tilsvarende bestemmelsene i straffeloven 2005. Bestemmelsene i §§ 384 og 385 videreføres ikke i straffeloven 2005. I § 30 annet ledd bokstav c er henvisningen til straffeloven 1902 §§ 147 a og 147 b erstattet med henvisninger til de tilsvarende bestemmelsene i straffeloven 2005. I § 38 a femte ledd annet punktum er henvisningen til straffeloven 1902 § 121 erstattet med en henvisning til den tilsvarende bestemmelsen i straffeloven 2005. I § 41c annet ledd første punktum er henvisningene til straffeloven 1902 §§ 192 til 197, 199, 200 annet ledd, 201 bokstav c, 203 og 204 a erstattet med henvisninger til de tilsvarende bestemmelsene i straffeloven 2005. Paragraf 47 femte ledd oppheves som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15. Sjette ledd oppheves som overflødig, ettersom skillet mellom forbrytelser og forseelser ikke videreføres i straffeloven 2005. I § 58 tredje ledd er henvisningene til straffeloven §§ 147 a og 147 b erstattet med henvisninger til de tilsvarende bestemmelsene i straffeloven 2005.

Til lov 2. juni 1989 nr. 27 om omsetning av alkoholholdig drikk m.v.

I § 1-8 tredje ledd er henvisningen til straffeloven 1902 § 349 a erstattet med en henvisning til den tilsvarende bestemmelsen i straffeloven 2005. I § 10-1 første ledd tas medvirkningstillegget ut av loven fordi det er overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15. I § 10-1 tredje ledd er det tatt inn en henvisning til straffeloven 2005 § 233 om alvorlig alkoholovertredelse. Straffetrusselen er for disse tilfellene overført til straffeloven. I § 10-1 femte ledd tas det inn en presisering av at forsøk er straffbart. Dette gjøres for å unngå en utilsiktet endring av dagens rettstilstand på grunn av straffeloven § 16.

Til lov 16. juni 1989 nr. 53 om eiendomsmegling

Medvirkningstillegget i § 5-2 siste punktum oppheves som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 16. juni 1989 nr. 54 om offisiell statistikk og Statistisk Sentralbyrå

I § 5-1 nr. 1 er angivelsen av skyldkravet tatt ut av loven fordi det er overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 21. I § 5-1 nr. 2 er henvisningen til straffeloven 1902 § 121 om taushetsplikt erstattet med en henvisning til den tilsvarende bestemmelsen i straffeloven 2005.

Til lov 16. juni 1989 nr. 59 om lostjenesten m.v.

I § 22 første ledd tas medvirkningstillegget ut av loven fordi det er overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 27. april 1990 nr. 9 om regulering av eksporten av fisk og fiskevarer

I § 9 annet punktum tas medvirkningstillegget ut av loven fordi det er overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 15. juni 1990 nr. 27 om vern av kretsmønstre for integrerte kretser

I § 9 første ledd tas medvirkningstillegget ut av loven fordi det er overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 29. juni 1990 nr. 50 om produksjon, omforming, overføring, omsetning, fordeling og bruk av energi m.m.

Medvirkningstilleggene i § 7-5 første ledd annet punktum og annet ledd tas ut av loven fordi de er overflødige ved siden av straffeloven 2005 § 15. Angivelsen av skyldkravet i første ledd er tatt ut av loven fordi det er overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 21. For å unngå utilsiktet avkriminalisering av forsøk på grunn av straffeloven 2005 § 16, tilføyes i første ledd annet punktum at forsøk er straffbart.

Til lov 21. desember 1990 nr. 72 om avgift på utslipp av CO_2 i petroleumsvirksomhet på kontinentalsokkelen

Medvirkningsbestemmelsen i § 7 annet punktum tas ut av loven fordi den er overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 15. mars 1991 nr. 3 om megling i konfliktråd

I § 10 første ledd siste punktum er henvisningen til straffeloven 1902 § 121 om taushetsplikt erstattet med en henvisning til den tilsvarende bestemmelsen i straffeloven 2005.

Til lov 20. juli 1991 nr. 67 om overføring av domfelte

I § 5 annet ledd er henvisningene til straffeloven 1902 § 39 om tvungent psykisk helsevern og § 39 a om tvungen omsorg erstattet med henvisninger til de tilsvarende bestemmelsene i straffeloven 2005.

Til lov 30. august 1991 nr. 71 om statsforetak

I § 58 tas medvirkningstillegget ut av loven fordi det er overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 13. desember 1991 nr. 81 om sosiale tjenester m.v.

I § 8-8 første ledd annet punktum er henvisningen til straffeloven 1902 § 121 om taushetsplikt erstattet med en henvisning til den tilsvarende bestemmelsen i straffeloven 2005. I § 8-10 annet ledd første punktum er henvisningene til straffeloven 1902 §§ 192 til 197, 199, 200 annet ledd, 201 bokstav c, 203 og 204 a erstattet med henvisninger til de tilsvarende bestemmelsene i straffeloven 2005.

Til lov 15. mai 1992 nr. 47 om laksefisk og innlandsfisk m.v.

I § 49 første ledd første punktum tas medvirkningstillegget ut av loven fordi det er overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15. Tredje ledd oppheves på bakgrunn av at skillet mellom forbrytelse og forseelse ikke videreføres i straffeloven 2005. Fjerde ledd oppheves fordi straff for forsøk etter denne bestemmelsen vil følge av straffeloven 2005 § 16.

Til lov 29. mai 1992 nr. 50 om inspeksjoner i samsvar med Avtalen om konvensjonelle styrker i Europa (CFE-avtalen) og om immunitet og privilegier for inspektørene m.fl.

Medvirkningstillegget i § 4 annet punktum tas ut av loven fordi det er overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 19. juni 1992 nr. 59 om bygdeallmenninger

I § 9-3 tilføyes et nytt annet punktum om at medvirkning ikke er straffbar, for å unngå en utilsiktet kriminalisering som følge av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 19. juni 1992 nr. 60 om skogsdrift m.v. i statsallmenningene

I § 4-9 første ledd tilføyes et nytt annet punktum om at medvirkning ikke er straffbart, for å unngå en utilsiktet kriminalisering som følge av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 17. juli 1992 nr. 100 om barneverntjenester

I § 4-23 annet ledd første punktum er angivelsen av skyldkravet tatt ut som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 21. Medvirkningstillegget tas ut som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15. I § 6-4 a annet ledd og § 6-7 første ledd annet punktum er henvisningen til straffeloven 1902 § 121 om taushetsplikt erstattet med en henvisning til den tilsvarende bestemmelsen i straffeloven 2005. I § 6-10 femte ledd er henvisningene til straffeloven 1902 §§ 193 til 197, 199, 200 annet ledd, 201 bokstav c, 203 og 204 a erstattet med henvisninger til de tilsvarende bestemmelsene i straffeloven 2005.

Til lov 28. august 1992 nr. 103 om pengespill m.v.

Medvirkningstillegget i § 15 første og annet ledd tas ut av loven fordi det er overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 25. september 1992 nr. 107 om kommuner og fylkeskommuner

I § 15 nr. 3 er henvisningene til straffeloven 1902 kapittel 11, 24, 25, 26, 33 og 40 erstattet med henvisninger til de tilsvarende kapitlene i straffeloven 2005.

Til lov 4. desember 1992 nr. 126 om arkiv

I § 22 er angivelsen av skyldkravet («med vilje») tatt ut av loven som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 21.

Til lov 4. desember 1992 nr. 127 om kringkasting

I § 4-5 første ledd bokstav d er henvisningen til straffeloven 1902 § 135 a erstattet med en henvisning til den tilsvarende bestemmelsen i straffeloven 2005. I § 10-1 første ledd siste punktum og tredje ledd første punktum tas medvirkningstillegget ut av loven fordi det er overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15. I § 10-1 tredje ledd første punktum er henvisningene til straffeloven 1902 §§ 12, 12 a og 13 første og annet ledd erstattet med henvisninger til de tilsvarende bestemmelsene i straffeloven 2005 og straffeprosessloven. I § 10-1 oppheves fjerde ledd som følge av at skillet mellom forbrytelser og forseelser ikke videreføres i straffeloven 2005.

Til lov 4. desember 1992 nr. 130 om husdyravl

I § 7 er angivelsen av forsett som skyldkrav tatt ut av loven fordi det er overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 21. Medvirkningstillegget tas ut av loven fordi det er overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 4. desember 1992 nr. 132 om legemidler m.v.

I § 31 fjerde ledd første punktum tas medvirkningstillegget ut av loven fordi det er overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 12. mars 1993 nr. 32 om planteforedlerrett

Medvirkningstilleggene i § 22 første og annet ledd tas ut av loven fordi de er overflødige ved siden av straffeloven 2005 § 15. Angivelsen av skyldkravet i første ledd er tatt ut fordi det er overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 21.

Til lov 2. april 1993 nr. 38 om framstilling og bruk av genmodifiserte organismer m.m.

Paragraf § 25 tredje ledd inneholder bestemmelser om medvirkning, forsøk og sondringen mellom forbrytelser og forseelser. Bestemmelsen er overflødig som følge av straffeloven 2005, og foreslås opphevet.

Til lov 11. juni 1993 nr. 66 om pristiltak

Medvirkningsbestemmelsen i § 4 første ledd bokstav d tas ut av loven fordi den er overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 11. juni 1993 nr. 73 om prisregulering ved import av fisk og fiskevarer m.v.

I § 4 annet punktum tas medvirkningstillegget ut av loven fordi det er overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 11. juni 1993 nr. 100 om anlegg og drift av jernbane, herunder sporvei, tunnelbane og forstadsbane m.m.

I § 22 første ledd tas medvirkningstillegget ut av loven fordi det er overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15. Annet ledd annet punktum foreslås opphevet, som følge av at skillet mellom forbrytelser og forseelser ikke videreføres i straffeloven 2005.

Til lov 11. juni 1993 nr. 101 om luftfart

I § 1-2 fjerde ledd er henvisningen til straffeloven 1902 kapittel 1 erstattet med henvisninger til de tilsvarende bestemmelsene i straffeloven 2005. I § 14-12 første punktum er presiseringen av at forsøk er straffbart tatt ut som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 16. I § 14-12 tilføyes et nytt tredje punktum. Det følger av § 14-32 at § 14-12 ikke rammer medvirkning. Ettersom § 14-32 oppheves, er det nødvendig å tilføye at medvirkning fortsatt ikke skal være straffbar. I § 14-22 annet punktum og § 14-25 annet ledd tas bestemmelsen om forsøksstraff ut. Det er ikke hensiktsmessig å opprettholde en slik regel. Ved å oppheve forsøksbestemmelsene her, vil det dermed følge av hovedregelen i straffeloven 2005 § 16 at forsøk ikke lenger er straffbart. Paragraf § 14-32 regulerer straffbarheten av medvirkning, og er overflødig ved siden av regelen i straffeloven 2005 § 15. Bestemmelsen kan derfor oppheves. I § 15-2 annet ledd er henvisningen til straffeloven § 12 nr. 1 og 2 om straffelovens virkeområde erstattet med en henvisning til den tilsvarende bestemmelsen i straffeloven 2005.

Til lov 25. mars 1994 nr. 6 om granskingskommisjonen for gransking av påstander om ulovlig overvåking av norske borgere

I § 4 er henvisningene til straffeloven § 1902 §§ 163 til 167 om falsk forklaring erstattet med henvisninger til de tilsvarende bestemmelsene i straffeloven 2005. Paragraf 5 oppheves som følge av at mortifikasjonsinstituttet ikke videreføres i straffeloven 2005.

Til lov 6. mai 1994 nr. 10 om gjennomføring av Konvensjonen om forbod mot utvikling, produksjon, lagring og bruk av kjemiske våpen samt øydelegging av dei

Medvirkningstillegget i § 5 tredje punktum tas ut av loven fordi det er overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 24. juni 1994 nr. 34 om registrering som kjøper i første hånd av råfisk m.v.

I § 6 annet punktum tas medvirkningstillegget ut fordi det er overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 24. juni 1994 nr. 38 om gjennomføring i norsk rett av De forente nasjoners sikkerhetsråds vedtak om å opprette internasjonale domstoler for forbrytelser i det tidligere Jugoslavia og Rwanda

I § 1 annet ledd er henvisningen til straffeloven 1902 § 13 første ledd erstattet med en henvisning til en tilsvarende bestemmelse i straffeprosessloven. I § 7 er henvisningen til straffeloven 1902 §§ 163 til 167 om falsk forklaring erstattet med en henvisning til de tilsvarende bestemmelsene i straffeloven 2005.

Til lov 24. juni 1994 nr. 39 om sjøfarten

Paragraf 143 tredje ledd annet punktum og § 144 tredje ledd annet punktum oppheves, som følge av at skillet mellom forbrytelser og forseelser ikke videreføres i straffeloven 2005.

Paragraf 506 første ledd

Straffebudet rammer i utgangspunktet enhver, men vil i praksis være rettet mot personer i rederiet eller skipsføreren. Straffen for overtredelse er bøter. Kapittel 20 omfatter som utgangspunkt også boreinnretninger og lignende flyttbare innretninger, jf. § 507 annet ledd, slik at straffetrusselen også omfatter slike innretninger. Straffetrusselen omfatter også fritids- og småbåter, i den grad pliktene som er overtrådt også gjelder for slike fartøy.

Første ledd bokstav a er en videreføring av deler av straffeloven 1902 § 419 nr. 1 og 2 og gjelder overtredelse av bestemmelser om kjenningssignal eller merking av skip. Slike regler er fastsatt i sjøloven § 9, jf. §§ 7 og 8. Det er gitt utfyllende regler til lovbestemmelsen i forskrift 27. juni 2002 nr. 754 om skips navn, kjenningssignal og hjemsted mv. Nærmere regler om registrering og merking av fiskefartøy følger av lov 5. desember 1917 nr. 1 regler om registrering og merking av fiskefartøy og lov 26. mars 1999 nr. 15 om retten til å delta i fangst eller fiske (deltakerloven).

Kjenningssignal er en form for merking av et skip. Kjenningssignal er en identifisering av skipet som samtidig viser tilknytning til flaggstaten. I Norge består kjenningssignalet av en kombinasjon av bokstaver og tall eller bare bokstaver, avhengig av om skipet er registreringspliktig eller ikke og om det er registrert i NIS eller NOR. I henhold til § 14 i forskrift 26. juli 1994 nr. 749 om måling av fartøyer skal kjenningssignalet merkes varig om bord i en fast konstruksjonsdel ved innhugging, påsveising eller kjørning. Forskriften er gitt i medhold av skipssikkerhetsloven § 10. Det fremgår av forskrift 27. juni 2002 nr. 754 om skips navn, kjenningssignal og hjemsted mv § 6, at kjenningssignalet tildeles av Sjøfartsdirektoratet og skal «beholdes uendret så lenge skipet ikke er gått tapt, hugget opp eller ikke lenger er å anse som norsk». Forskriften gir utfyllende bestemmelser til sjøloven § 9 som bare er en fullmaktsbestemmelse. Selges skipet til utlandet skal kjenningssignalet uthugges ved at en strek hugges over signalet.

En annen form for merking av skip er påføring av IMO-nummer. Dette nummeret er en unik identifisering av skipet som formidles av IMO til flaggstaten ved nybygg og som i Norge tildeles av Sjøfartsdirektoratet, jf. § 6 i forskrift 27. juni 2002 nr. 754. IMO-nummeret skal merkes som kjenningssignalet og plasseres i kjenningssignalets umiddelbare nærhet jf. § 14 i forskrift 26. juli 1994 nr. 749. IMO-nummeret skal beholdes i hele skipets levetid og slettes ikke selv om skipet selges til utlandet.

En annen type merking som omfattes av straffetrusselen er påføring av skipets navn og hjemsted. Begge deler skal i henhold til forskrift 27. juni 2002 nr. 754 § 10 være påført på skroget.

Straffetrusselen rammer for det første unnlatelse av å anbringe eller påføre kjenningssignal, IMO-nummer, navn eller hjemsted. Dernest vil straffetrusselen ramme uriktig påføring av slike merker. Bestemmelsen vil dessuten ramme uberettiget fjerning eller endring av kjenningssignal, IMO-nummer, navn eller hjemsted.

Uberettiget merking vil, som under straffeloven 1902 § 419, også rammes av straffetrusselen. Eksempelvis om merking skjer i strid med sjøloven og forskriftenes fremgangsmåte for merking, om et uriktig kjenningssignal hugges inn, om hjemstedet fjernes fra skroget etc. Dersom et kjenningssignal hugges inn til tross for at skipet ikke er registrert, rammes overtredelsen av nr. 1. Se for øvrig straffe-

trusselen i første ledd bokstav c om uberettiget føring av flagg eller m.v.

Bestemmelsen inneholder et vesentlighetskriterium for å markere at ikke enhver overtredelse er straffbar. Det er først og fremst forsettlige handlinger hvor det er grunn til å tro at overtredelsen er motivert ut fra et ønske om å skjule skipets virkelige identitet overfor kreditorer, panthavere, myndigheter og lignende, straffebudet tar sikte på å ramme.

Første ledd bokstav b er en videreføring av deler av straffeloven 1902 § 419 nr. 1 og nr. 2 og gjelder overtredelse av bestemmelser om registrering av skip. Slike regler er fastsatt i sjøloven kapittel 1 avsnitt II og kapittel 2. NIS-loven inneholder visse særbestemmelser for skip som skal innføres i NIS. Det er gitt utfyllende regler til lovbestemmelsene gjennom forskrift 30. juli 1992 nr. 593 om registrering av skip i norsk ordinært skipsregister, forskrift 30. juli 1992 nr. 592 om registrering av skip i Norsk Internasjonalt Skipsregister (NIS) og forskrift 27. juni 2002 nr. 754 om skips navn, kjenningssignal og hjemsted mv. Nærmere regler om registrering og merking av fiskefartøy følger av lov 5. desember 1917 nr. 1 regler om registrering og merking av fiskefartøy og lov 26. mars 1999 nr. 15 om retten til å delta i fangst eller fiske (deltakerloven). Etter sistnevnte lov kreves som hovedregel at skipet er innført i merkeregisteret og skipsregistrene før konsesjon til fiske kan gis.

Som tidligere rammer straffebudet bruk av skip som ikke er registrert. Skip som etter sjøloven skal anses som norske er registreringspliktige over en viss størrelse og det følger forutsetningsvis av lovens bestemmelser at det ikke er tillatt å benytte et uregistrert skip. Noe uttrykkelig forbud mot bruk er imidlertid ikke oppstilt i sjøloven, men må anses å følge forutsetningsvis.

Bestemmelsen inneholder et vesentlighetskriterium for å markere at ikke ethvert brudd på regler om registrering av skip er straffbart. I vesentlighetsvurderingen bør det ses hen til omfanget og virkningen av overtredelsen som er begått og i hvilken grad samfunnets eller en tredjeparts økonomiske interesser er satt i fare. Unnlatelse av å registrere skipet overhodet eller ta et registreringspliktig skip i bruk bør normalt måtte anses som en vesentlig overtredelse. Likeledes vil unnlatelse av å melde fra om eierskifte innen fristen i § 13 annet ledd lett anses som en vesentlig overtredelse.

Første ledd bokstav c er en videreføring av straffeloven 1902 § 423 annet ledd.

Bestemmelsen rammer den som uberettiget fører norsk flagg eller «på annen måte utgir skipet for å være norsk». Sistnevnte uttrykk erstatter uttrykket «nasjonalitetsmerke» som ble benyttet i § 423.

Overtredelsen kan straffesanksjoneres også utenfor norsk territorialfarvann. Sjøloven § 5 første ledd slår fast at norske skip har rett til å føre norsk flagg. Kongen har ikke gitt forskrifter som tillater andre skip enn norske å føre norsk flagg eller nærmere bestemmelser om flaggføring.

Bestemmelsen kan ramme den som påfører skroget et norsk hjemsted når skipet er registrert i en annen stat, jf. uttrykket «på annen måte utgir skipet for å være norsk». Skipets hjemsted skal være påført på skroget og vil på den måten indikere skipets nasjonalitet, jf. § 10 i forskrift 27. juni 2002 nr. 754. Ellers vil nasjonaliteten fremgå av nasjonalitetsbeviset.

«Uberettiget» bruk vil for eksempel foreligge om skipet er registrert i en annen stats skipsregister eller om skipet ikke har gyldig sertifikat utstedt etter Ansvarskonvensjonen 1992, jf. sjøloven § 197 første ledd tredje punktum, men likevel fører norsk flagg. Om et skip fører to flagg eller flere og benytter de etter forgodtbefinnende, vil det for øvrig innebære at skipet kan anses som statsløst, jf. Havrettstraktatens artikkel 92 nr. 2.

Det er ikke noe forbud i lovgivningen mot at et skip som må anses som norsk, men som har unnlatt å registrere det i skipsregistrene, fører norsk flagg. Det er heller ikke et uttrykkelig vilkår at nasjonalitetsbevis skal være utstedt før flagget tas i bruk, men skipet vil på den annen side heller ikke ha utstedt sertifikater slik at det kan seile på lovlig vis. Bruk av norsk flagg vil i slike tilfeller neppe kunne anses som uberettiget. For øvrig kan ikke-registreringspliktige skip som må anses som norske, for eksempel fritidsbåter, føre norsk flagg med mindre fartøyet er registrert i en annen stats skipsregister.

Bestemmelsen rammer også uberettiget bruk av hvilket som helst flagg innenfor «norsk farvann», noe som må forstås som norsk territorialfarvann. Straffetrusselen rammer både et norsk eller utenlandsk skip som fører en annen stats flagg eller «på annen måte utgir skipet for å ha en annen enn sin virkelige nasjonalitet» uten å ha rett til det.

Å seile under falsk flagg gjøres som regel for å føre myndigheter, kreditorer eller andre panthavere bak lyset for på den måte å unndra seg kontroll, oppbringelse, arrest eller lignende, og gjerne for å skjule skipets virkelige identitet. Særlig i forbindelse med ulovlig fiske har denne type overtredelser funnet sted. Denne type overtredelser bør det reageres mot i form av straff.

Bestemmelsen inneholder et vesentlighetskriterium for å markere at ikke ethvert brudd er straffe-

sanksjonert. I vesentlighetsvurderingen bør det ses hen til omfanget og virkningen av overtredelsen som er begått og i hvilken grad samfunnets eller en tredjeparts økonomiske interesser er satt i fare.

Annet ledd

Bestemmelsen viderefører straffeloven 1902 § 313 første ledd i en modifisert form og setter trussel om straff overfor en skipsfører eller vakthavende styrmann som i havsnød eller annen fare unnlater å iverksette alle nødvendige tiltak, eller uten særlig grunn oppgir eller forlater skipet selv om hans nærvær fortsatt er påkrevet. Sjøloven § 135 første ledd krever at skipsføreren gjør alt som står i hans makt for å berge ombordværende, skipet og lasten når skipet er i havsnød. Videre følger det av § 135 annet ledd at han ikke kan forlate skipet med mindre det er betydelig fare for hans eget liv eller det ikke er rimelige utsikter til å berge skipet. Mens straffeloven § 313 ikke uttrykkelig rammet overtredelser av sjøloven § 135 første ledd som et selvstendig grunnlag for straff, vil straffetrusselen i annet ledd også ramme de forhold som er omhandlet i sjøloven § 135 første ledd. For å videreføre gjerningsbeskrivelsen i § 313 fullt ut, benyttes uttrykket «havsnød eller annen fare ».

Bestemmelsen rammer ut fra sin ordlyd skipsfører så vel som vakthavende styrmann. Var det skipsføreren som selv var vaktansvarlig på broen når faresituasjonen oppstod, vil ikke andre navigatører kunne rammes av straffetrusselen. De vil imidlertid kunne rammes av straffebudet i tredje ledd. Inntrer faresituasjonen mens vakthavende styrmann er vaktansvarlig på broen, vil derimot vedkommende omfattes av straffebudet. Vakthavende styrmanns atferd må vurderes individuelt i forhold til skipsførerens. Det vil være påkrevd å varsle skipsføreren umiddelbart dersom en faresituasjon oppstår, men det kan også være aktuelt å iverksette tiltak før skipsføreren kommer på broen og overtar kommandoen. I hvilken grad skriftlige eller muntlige instrukser eller prosedyrer ble fulgt, vil måtte tas med i vurderingen. I de tilfeller hvor vakthavende styrmann var vaktansvarlig når faresituasjonen oppstod, må skipsførerens opptreden først og fremst vurderes fra det tidspunkt han ble klar over klar over faren som truet. Eventuelle tiltak som burde ha vært iverksatt før faresituasjonen oppstod og som kunne ha forebygget den eller begrenset dens skadevirkninger, vil i utgangspunktet ikke rammes av straffebudet, men vil derimot kunne rammes av skipssikkerhetslovens straffetrusler.

Hva som er «havsnød» er ikke nødvendig å gå nærmere inn på da uttrykket «annen fare» også vil omfatte uttrykket. Det er ikke krav om at faren skal være umiddelbar eller overhengende, men det må likevel inntre en situasjon utover ordinære navigasjonsfarer som nedsatt sikt, dårlig vær, stor trafikktetthet og lignende før straffebudet kommer til anvendelse.

Skipet oppgis om det fullstendig overlates til seg selv eller overlates til uvedkommende, mens skipet forlates når skipets fører går fra borde. Skipsførerens nærvær vil i utgangspunktet være «påkrevet» med mindre det er betydelig fare for hans eget liv.

Skipsførerens erfaring, kompetanse og myndighet vil være særlig påkrevd ved en nødssituasjon. Om en skipsfører oppgir eller forlater et skip og eventuelt ombordværende som det fortsatt er mulig å berge, kan liv, helse, miljø og materielle verdier lett settes i ytterligere fare. Bestemmelsen bør likevel anvendes med varsomhet: Dersom situasjonen ble oppfattet slik at det var en overhengende fare for at hans eget liv ville gå tapt om ikke skipet ble forlatt, bør domstolene være tilbakeholden med å straffe vedkommende selv om en etterfølgende undersøkelse skulle vise at en annen handlemåte kunne gitt et annet utfall av situasjonen eller at han hadde overvurdert faren som truet. Straffebudet bør først og fremst komme til anvendelse i tilfeller hvor det oppstår tap av menneskeliv, betydelig skade på menneskeliv eller materielle verdier eller det var umiddelbar fare for at slik skade kunne inntreffe, og hvor det er rimelig klart at en skipsfører med samme kompetanse og kvalifikasjoner ville ha handlet annerledes. Skipsførerens opptreden bør være svært klanderverdig og sterkt å bebreide før straffebudet kommer til anvendelse.

Ved anvendelsen av straffebudet bør det ses hen til de faktiske omstendighetene slik de objektivt sett forelå, skipsførerens subjektive forståelse av situasjonen og en vurdering av de handlinger som ble foretatt eller unnlatt. Det bør foretas en helhetsvurdering hvor blant annet følgende momenter inngår: Ble det foretatt varsling eller bedt om hjelp fra andre og i så fall var det en rimelig grad av sannsynlighet for at bistand kunne komme til unnsetning slik at skipet kunne blitt berget? Ble tilgjengelig informasjon innhentet og vurdert for å få et så korrekt bilde av situasjonen som mulig før skipet ble oppgitt eller forlatt? Var adekvate tiltak satt i verk om bord for å berge skipet før det ble oppgitt eller forlatt? Hvilke tiltak kunne eventuelt skipsføreren ha satt i verk om han ble igjen om bord? Hvor overhengende fremstod faren når skipet ble oppgitt eller forlatt? Ble andre gjenværende satt i en ytterligere fare idet skipsføreren forlot ski-

pet? Hvilken kompetanse, kvalifikasjoner og kjennskap til skipet hadde skipsføreren?

Som nevnt rammer straffebudet også overtredelse av plikten i § 135 første ledd om at skipsføreren skal gjøre alt som står i hans makt for å redde skipet og de ombordværende. Unnlatelse av å iverksette nødvendige tiltak som skipsføreren rår over i nødssituasjonen til rett tid kan lett sette skipet og de ombordværende i en ytterligere fare. I tillegg til varsling, som rammes av straffetrusselen i sjette ledd, kan nødvendige tiltak være å alarmere ombordværende, klargjøre til eller iverksette evakuering, iverksette stabiliserende tiltak, eller foreta andre operasjonelle handlinger.

Tredje ledd

Bestemmelsen viderefører straffeloven 1902 § 313 annet ledd og rammer øvrige styrmenn og mannskapet om de forlater skipet uten tillatelse så lenge skipsføreren er om bord. Tillatelsen kan være stilltiende. Mannskapets medvirkning og innsats i en nødssituasjon kan være av avgjørende betydning for om skipet kan berges eller ikke og det må derfor forutsettes at mannskapet ikke uten særlig grunn rømmer skipet hvis deres innsats fortsatt er påkrevet. På samme måte som for skipsføreren bør det også overfor mannskapet utvises varsomhet med å la straffebudet komme til anvendelse. Mange av momentene som er nevnt i helhetsvurderingen ovenfor vil også passe for mannskapets del. I tillegg bør det blant annet ses hen til om det forelå uttrykkelige ordrer eller prosedyrer ved nødssituasjoner og om disse i så fall ble fulgt, samt hvilke funksjoner vedkommende var tiltenkt å ha i en nødssituasjon og hvilken bistand vedkommende kunne ha ytet om han eller hun hadde blitt værende om bord.

Fjerde ledd

Bestemmelsen viderefører straffeloven 1902 § 314, men med en noe annen utforming. Det foreslås en redaksjonell tilpasning ved å benytte terminologien «skipsfører» i stedet for «Fører av skip» for å harmonisere med begrepsbruken i sjøloven § 164. Vakthavende styrmann blir også ansvarssubjekt slik som i dag. Bestemmelsen inneholder ikke et vesentlighetskriterium.

Straffebudet i fjerde ledd setter trussel om straff for skipsfører eller vakthavende styrmann som ikke oppfyller plikten i sjøloven § 164 første punktum til å yte hjelp til det andre skipet og dets ombordværende når det enten har vært et sammenstøt eller en manøver som medfører at en faresituasjon fremkalles. Som eksempel på manøvrering kan tenkes at to skip er i ferd med å kollidere og det ene skipet må foreta en manøver som gjør at det går på grunn. Det er ikke et vilkår for at bestemmelsen skal komme til anvendelse at det er vedkommende fører som unnlater å yte hjelp som er å bebreide for sammenstøtet eller manøveren. «Vakthavende styrmann» vil være den av styrmennene som har kommandoen over skipet i skipsførerens fravær, for eksempel når skipsføreren har frivakt.

I mange tilfeller vil det kun være skip i nærheten som vil være i stand til å kunne gi effektiv hjelp ved sjøulykker. Unnlatelse av å gi slik hjelp vil naturligvis lett kunne føre til at liv går tapt. Se blant annet Rt. 2004 s. 819 hvor en vakthavende styrmann på et kjemikalietankskip rente i senk et fransk fiskefartøy som sank etter kort tid. I stedet for å stanse og yte hjelp til havaristen, fortsatte han seilasen mot Norge. Fem personer omkom, hvorav minst én kunne vært reddet om bistand hadde blitt gitt, og styrmannen ble dømt til fem års fengsel. I straffeskjerpende retning ble det lagt vekt på at styrmannens motiv for å fortsette seilasen var å komme seg unna sin del av ansvaret for sammenstøtet. I en tingrettsdom fra 2007 ble en fører av en fritidsbåt dømt for overtredelse av § 314.

Femte ledd

Straffeloven 1902 § 419 nr. 1 gjelder brudd på plikten til å ha *forsikring*. Regler om forsikringsplikt fremgår av sjøloven § 197 for skade som kan oppstå i forbindelse med oljesøl fra skip. Utfyllende regler er gitt i forskrift 24. mai 1996 nr. 514 om forsikring og annen sikkerhet for oljesølansvar for skip. Ved endringslov 21. desember 2007 nr. 128 er det vedtatt en ny § 186 i sjøloven som oppstiller en forsikringsplikt for skade som kan oppstå i forbindelse med utslipp av bunkersolje. Bestemmelsen er en del av gjennomføringen av Bunkerskonvensjonen og trådte i kraft 21. november 2008. Det pågår for øvrig et arbeid om gjennomføring av ulike IMO-konvensjoner om plikt til å ha forsikring for passasjerskader, vrakfjerning og skader som oppstår i forbindelse med sjøtransport av farlige og skadelige stoffer. Disse bestemmelsene vil bli gjennomført i sjøloven. Frivillige forsikringsordninger omfattes naturligvis ikke av straffebudet. Utgiftene ved for eksempel oljesøl vil kunne bli enorme og tegning av forsikring er et viktig element i fordelingen av den økonomiske risikoen. Forsikringsplikten skal således ivareta viktige samfunnshensyn.

Sjette ledd

Bestemmelsen viderefører straffeloven 1902 § 414 annet ledd. Nærmere regler om meldeplikt, undersøkelse av sjøulykker m.v. følger av sjøloven kapittel 18 avsnitt II. Meldeplikten skal ivareta viktige samfunnshensyn. Brudd på meldeplikten kan få alvorlige og omfattende negative konsekvenser som ellers kunne vært unngått. Det viktigste i denne sammenheng er å unngå tap av liv og alvorlig helseskade. Det må anses som en alvorlig overtredelse av straffebudet dersom unnlatelsen av å varsle vesentlig forsinker en redningsaksjon eller medvirker til at det inntrer betydelig skade på liv, helse, miljø eller materielle verdier, eller overhengende fare for at slik skade oppstår. Umiddelbar melding om sjøulykker er av avgjørende betydning for at myndighetene kan iverksette redningsaksjoner og andre tiltak for å komme havaristen til unnsetning og begrense eventuell forurensning. Det foreslås en endring ved at også brudd på forskrifter gitt i medhold av bestemmelsen er straffbart. Utfyllende regler er gitt i forskrift 27. juni 2008 nr. 744 om melde- og rapporteringsplikt ved sjøulykker og andre hendelser til sjøs. Overtredelse av den etterfølgende rapporteringsplikten er ikke straffbart.

Når det gjelder brudd på informasjonsplikten i § 477 annet ledd og tiltaksplikten i § 479 første ledd bør straff som utgangspunkt kun komme til anvendelse når undersøkelsesmyndighetens arbeid direkte motarbeides på en slik måte at undersøkelsens formål eller effektivitet på vesentlig måte trues. Overtredelse av forbudet i § 478 mot å fjerne vrakrester uten samtykke fra undersøkelsesmyndigheten eller politiet, vil særlig være egnet til å straffesanksjonere dersom det er grunn til å tro at fjerningen er skjedd for å vanskeliggjøre undersøkelsen.

Syvende ledd

Bestemmelsen slår fast at det ved vurderingen av om en overtredelse av første til sjette ledd er vesentlig, skal det særlig legges vekt på overtredelsens omfang og virkninger og graden av utvist skyld. Det må med andre ord foretas en helhetsvurdering av disse spørsmålene. Oppregningen er altså ikke uttømmende.

Et viktig moment i vesentlighetsvurderingen er hvor omfattende overtredelsen er. Jo viktigere hensyn bestemmelsen som er overtrådt er satt til å verne, jo mindre skal det til for å anse bruddet som vesentlig. Overtredelser som isolert sett ikke ville blitt karakterisert som vesentlige, kan bli det dersom overtrederen samtidig har begått flere lovbrudd som skal sanksjoneres under ett. Det må altså ses hen til om det er en enkeltstående overtredelse som skal sanksjoneres, eller om det er begått flere lovbrudd. Likeledes vil gjentakende overtredelser lettere anses som vesentlige brudd, også om én overtredelse isolert sett ikke kan karakteriseres som omfattende.

Når det gjelder virkningen av overtredelsen, vil en overtredelse som har medført person- eller miljøskade av noen størrelse eller tap av liv, normalt bli ansett vesentlig, og det selv om ikke overtredelsen som sådan er særlig grov. Også hvor det har vært fare for personskade vil vesentlighetskravet kunne være oppfylt. Likeledes må det ses hen til om overtredelsen har medført at noen har blitt utsatt for eller lidt et økonomisk tap som følge av overtredelsen. Det må også tillegges vekt om overtrederen har oppnådd en fortjeneste ved lovbruddet, og i tilfelle hvor stor denne har vært, eller eventuelt kunne ha vært.

Graden av utvist skyld vil også ha betydning for om overtredelsen er vesentlig. Forsettlige overtredelser vil lett anses som vesentlige, og planmessige overtredelser som har skjedd for å spare kostnader eller øke fortjenesten, vil så godt som alltid oppfylle vesentlighetskravet.

Det vises for øvrig til kommentarene til de øvrige leddene ovenfor.

Til lov 5. august 1994 nr. 5 om vern mot smittsomme sykdommer (smittevernloven):

Til § 8-1

Bestemmelsen er endret som en konsekvens av at straffeloven 1902 §§ 156 og 357 ikke videreføres.

Bestemmelsen må ses i sammenheng med straffeloven 2005 §§ 237–238 om overføring av smitte eller fare for smitte. Disse bestemmelsene vil ramme de mest alvorlige overtredelser innenfor smittevernområdet. Øvrige overtredelser av konkrete handlingsnormer som følger av smittevernloven eller vedtak – forskrifter eller enkeltvedtak – truffet i medhold av loven, rammes av § 8-1. Som for straffeloven 2005 §§ 237–238 er skyldkravet forsett eller vanlig uaktsomhet, jf. straffeloven 2005 §§ 22 og 23 første ledd. Medvirkning og forsøk er straffbar, jf. straffeloven §§ 15 og 16. Straffen er bøter eller fengsel inntil 2 år. Men dersom overtredelsen har hatt som følge tap av menneskeliv eller betydelig skade på kropp eller helse, er den øvre strafferammen fengsel i 4 år. Dette tilsvarer strafferammene etter straffeloven 1902 § 156, og det er ikke meningen å endre straffutmålingsnivået.

Til lov 12. januar 1995 nr. 6 om medisinsk utstyr

I § 12 første ledd tas medvirkningstillegget ut av loven fordi det er overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 24. februar 1995 nr. 11 om lotterier m.v.

I § 17 første ledd annet punktum tas medvirkningstillegget ut av loven fordi det er overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15. I tredje punktum tas bestemmelsen om forsøk ut som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 16. Paragraf 17 tredje ledd foreslås opphevet som følge av at skillet mellom forbrytelser og forseelser ikke videreføres i straffeloven 2005.

Til lov 24. februar 1995 nr. 12 om helligdager og helligdagsfred

Medvirkningsbestemmelsen i § 6 annet ledd tas ut av loven fordi det er overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 12. mai 1995 nr. 23 om jord

I § 21 tilføyes et nytt annet punktum om at medvirkning ikke er straffbar, for å unngå en utilsiktet nykriminalisering som følge av regelen i straffeloven 2005 § 15.

Til lov 4. august 1995 nr. 53 om politiet

I § 7 a tredje ledd er henvisningen til straffeloven 1902 § 352 a om å bære kniv på offentlig sted erstattet med en henvisning til den tilsvarende bestemmelsen i straffeloven 2005. I § 17 b nr. 1 er henvisningene til straffeloven 1902 kapittel 8 og 9 erstattet med henvisninger til de tilsvarende bestemmelsene i straffeloven 2005. Henvisningen til lov om forsvarshemmeligheter er tatt ut ettersom denne loven oppheves. I § 17 d første ledd bokstav a – c er henvisningene til straffeloven 1902 §§ 90-91 a, 147 a, 222, 223, 227, 229, 231 og 233 erstattet med henvisninger til de tilsvarende bestemmelsene i straffeloven 2005. Paragraf § 227 videreføres ikke i straffeloven 2005. I § 17 f er henvisningene til terrorbestemmelsene i straffeloven 1902 byttet ut med henvisninger til de tilsvarende bestemmelsene i straffeloven 2005. I § 30 tas medvirkningstillegget ut som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 25. august 1995 nr. 57 om pakkereiser og reisegaranti

I § 11-7 tas medvirkningstillegget ut som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 15. desember 1995 nr. 74 om forbud mot kjønnslemlestelse

Loven oppheves og straffebestemmelsene er overført til straffeloven 2005 §§ 284 og 285. Det vises til motiver og merknader til disse bestemmelsene.

Til lov 22. desember 1995 nr. 85 om europeiske økonomiske foretaksgrupper ved gjennomføring av EØS-avtalens vedlegg XXII nr. 10 (rådsforordning (EØF) nr. 2137/85) (EØFG-loven)

I § 4 første ledd nr. 2 og 3 er henvisningen til straffeloven 1902 § 29 nr. 2 erstattet med en henvisning til den tilsvarende bestemmelsen i straffeloven 2005.

Til lov 22. mars 1996 nr. 16 om regulering av byggje- og anleggsverksemd

I § 4 er angivelsen av skyldkravet tatt ut av loven fordi det er overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 21. Medvirkningstillegget tas ut som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 7. juni 1996 nr. 31 om Den norske kirke

I § 7 tredje ledd første punktum er henvisningen til straffeloven 1902 kapittel 11 og 33 erstattet med henvisninger til de tilsvarende kapitlene i straffeloven 2005. I tillegg er det lagt til noen henvisninger slik at bestemmelsen henviser til de samme paragrafer som kommuneloven § 15 nr. 3 henviser til. Dette er i tråd med Innst. O. nr. 46 (1995-96) side 12 og 23.

Til lov 29. november 1996 nr. 72 om petroleumsvirksomhet

I § 10-17 tredje punktum tas medvirkningstillegget ut som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 29. november 1996 nr. 73 om formidling av landsdekkende postsendinger

I § 24 første punktum tas medvirkningstillegget ut som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 6. desember 1996 nr. 75 om sikringsordninger for banker, forsikringsselskapenes garantiordninger og offentlig administrasjon m.v. av finansinstitusjoner

I § 5-1 annet ledd tas medvirkningstillegget ut som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 17. januar 1997 nr. 11 om endringer i straffeloven m.v. (strafferettslige utilregnelighetsregler og særreaksjoner)

I II er henvisningene til straffeloven 1902 §§ 39, 39 a, 39 c, 39 f og 39 g erstattet med henvisninger til de tilsvarende bestemmelsene i straffeloven 2005.

Til lov 28. februar 1997 nr. 19 om folketrygd

I § 13-12 første ledd bokstav e er henvisningen til straffeloven 1902 § 28 a om samfunnsstraff erstattet med en henvisning til den tilsvarende bestemmelsen i straffeloven 2005. I § 24-4 femte ledd tas medvirkningstillegget ut som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 6. juni 1997 nr. 32 om innførsle- og utførsleregulering

I § 4 første ledd tas angivelsen av forsett («med vilje») ut som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 21. I annet og tredje ledd tas medvirkningstillegget ut som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15. Fjerde ledd oppheves som følge av at skillet mellom forbrytelser og forseelser ikke videreføres i straffeloven 2005.

Til lov 13. juni 1997 nr. 37 om salg av tidsparter i fritidsbolig (tidspartloven)

I § 18 tas medvirkningstilleggene ut som overflødige ved siden av straffeloven 2005 § 15. Angivelsen av skyldkravet i første ledd tas ut som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 21.

Til lov 13. juni 1997 nr. 42 om kystvakten

I § 36 tredje ledd tas medvirkningstillegget ut som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15. Det følger av hovedregelen om skyldkrav i straffeloven 2005 § 21 at uaktsomme overtredelser ikke vil rammes med mindre det er særlig fastsatt. For å unngå en utilsiktet avkriminalisering av uaktsomme overtredelser, tilføyes i tredje ledd at også slike overtredelser rammes. Paragraf 36 femte ledd første punktum oppheves som følge av at skillet mellom forbrytelser og forseelser ikke videreføres i straffeloven 2005.

Til lov 13. juni 1997 nr. 44 om aksjeselskaper

Medvirkningstilleggene i § 19-1 første ledd annet punktum og § 19-2 første ledd tredje punktum tas ut som overflødige ved siden av straffeloven 2005 § 15. Paragraf 19-1 tredje ledd første punktum og § 19-2 annet ledd første punktum oppheves som følge av at skillet mellom forbrytelser og forseelser ikke videreføres i straffeloven 2005.

Til lov 13. juni 1997 nr. 45 om allmennaksjeselskaper

I § 19-1 første ledd annet punktum og § 19-2 første ledd tredje punktum tas medvirkningstilleggene ut som overflødige ved siden av straffeloven 2005 § 15. Paragraf 19-1 tredje ledd første punktum og § 19-2 annet ledd første punktum oppheves som følge av at skillet mellom forbrytelser og forseelser ikke videreføres i straffeloven 2005.

Til lov 13. juni 1997 nr. 47 om gjennomføring av europarådsavtale 31. januar 1995 om ulovlig håndtering av og handel med narkotika og psykotrope stoffer til sjøs

I § 4 er henvisningene til straffeloven 1902 §§ 162 og 317 erstattet med henvisninger til de tilsvarende bestemmelsene i straffeloven 2005. Paragraf 7 henviser til endringer i straffeloven 1902. Ved vedtakelsen av straffeloven 2005 mister den sin hensikt, og kan derfor oppheves.

Til lov 13. juni 1997 nr. 53 om eierskap i medier

I § 16 bokstav d tas medvirkningstillegget ut som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 13. juni 1997 nr. 55 om serveringsvirksomhet

I § 18 er henvisningen til straffeloven 1902 § 29 erstattet med en henvisning til den tilsvarende bestemmelsen i straffeloven 2005. Medvirkningsbe-

stemmelsen i § 21 annet ledd tas medvirkningstillegget ut som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 19. juni 1997 nr. 62 om familievernkontorer

I § 5 annet ledd er henvisningen til straffeloven 1902 § 121 om taushetsplikt erstattet med en henvisning til den tilsvarende bestemmelsen i straffeloven 2005.

Til lov 19. juni 1997 nr. 82 om pass

I § 5 annet ledd bokstav b er henvisningene til straffeloven 1902 §§ 28 a, 28 b, 28 c, 39, 39 g, 53 og 54 erstattet med henvisninger til de tilsvarende bestemmelsene i straffeloven 2005.

Til lov 9. januar 1998 nr. 2 om endringer i straffeprosessloven m.m. (oppholdsforbud)

I III tredje ledd er henvisningen til straffeloven 1902 § 342 annet ledd erstattet med en henvisning til den tilsvarende bestemmelsen i straffeloven 2005.

Til lov 20. mars 1998 nr. 10 om forebyggende sikkerhetstjeneste

I § 31 første ledd annet punktum tas medvirkningstillegget ut som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15. I § 31 tilføyes et nytt femte ledd om at forsøk straffes på samme måte, for å unngå en utilsiktet avkriminalisering som følge av straffeloven 2005 § 16.

Til lov 26. juni 1998 nr. 47 om fritids- og småbåter

I § 37 annet ledd tas presiseringen av at en overtredelse utgjør en forseelse ut som følge av at skillet mellom forbrytelser og forseelser ikke videreføres i straffeloven 2005. I stedet tas det inn en bestemmelse om at medvirkning ikke er straffbar, for å unngå en utilsiktet nykriminalisering som følge av straffeloven 2005 § 15. I § 40 a tas medvirkningstillegget ut som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

For tvangsmulkt er det ingen bestemmelse som gir Statens innkrevingssentral fullmakt til å inndrive slik mulkt. Etter departementets oppfatning tilsier sterke effektivitetshensyn at den nevnte bestemmelsen i § 48 annet ledd også får anvendelse ved inndriving av tvangsmulkt. Det foreslås derfor inntatt en henvisning til en identisk bestemmelse som § 48 annet ledd i skipssikkerhetsloven i fritids- og småbåtloven § 41 a femte ledd.

Til lov 17. juli 1998 nr. 54 om gjennomføring av Konvensjonen om forbud mot bruk, lagring, produksjon og overføring av antipersonellminer og om ødeleggelse av slike miner

Medvirkningstillegget i § 5 tredje punktum tas ut som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 17. juli 1998 nr. 56 om årsregnskap m.v. (regnskapsloven)

Til § 8-5

Straffebudet mot overtredelse av regnskapsloven og forskrifter gitt i medhold av loven er erstattet av en henvisning til lovforslaget §§ 392–394. Departementet foreslår her generelle straffebud mot regnskapsovertredelse. Om bakgrunnen for forslaget, se motiver og merknader til §§ 213 til 215.

Til lov 17. juli 1998 nr. 61 om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa

Medvirkningstillegget i § 9-7 a annet ledd tas ut som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 15. januar 1999 nr. 2 om revisjon og revisorer

Medvirkningstillegget i § 9-3 tredje ledd oppheves fordi det er overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15. Fjerde ledd oppheves som følge av at skillet mellom forbrytelser og forseelser ikke videreføres i straffeloven 2005.

Til lov 26. mars 1999 nr. 15 om retten til å delta i fiske og fangst (deltakerloven)

Medvirkningstillegget i § 31 annet ledd tas ut som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 4. juni 1999 nr. 37 om endringer i rettergangslovene m.m. (kildevern og offentlighet i rettspleien)

Loven foreskriver endringer i domstolloven §§ 131, 131 a og 198. Lovendringene er vedtatt, men ikke trådt i kraft. Tanken var opprinnelig at de skulle trå i kraft samtidig med straffeloven 1902 § 390 c om fotoforbud i straffesaker, som ikke har blitt satt i

kraft. Departementet har kommet til at denne bestemmelsen ikke skal videreføres i straffeloven 2005, og det er derfor intet behov for å endre domstolloven. Av hensyn til et ryddig lovverk bør man derfor oppheve de vedtatte endringene i domstolloven.

Til lov 18. juni 1999 nr. 40 om gjennomføring av Traktat om totalforbod mot kjernefysiske prøvesprengingar (ikke i kraft)

I § 5 tas angivelsen av skyldkravet ut som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 21. Medvirkningstillegget i tredje punktum tas ut av loven fordi det er overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 25. juni 1999 nr. 43 om særlige tiltak mot Den føderale republikken Jugoslavia

I § 7 første ledd tas angivelsen av skyldkravet ut som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 21. Medvirkningstilleggene i første, annet og tredje ledd tas ut av loven fordi de er overflødige ved siden av straffeloven 2005 § 15. I fjerde ledd byttes en henvisning til straffeloven 1902 § 12 a ut med en henvisning til den tilsvarende bestemmelsen i straffeloven 2005.

Til lov 25. juni 1999 nr. 46 om finansavtaler og finansoppdrag (finansavtaleloven)

I § 91 første ledd tas angivelsen av skyldkravet i første og annet punktum ut som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 21. Tredje ledd oppheves fordi denne medvirkningsbestemmelsen er overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 2. juli 1999 nr. 62 om etablering og gjennomføring av psykisk helsevern

I § 5-1 er henvisningen til straffeloven 1902 § 39 i første ledd og § 39b i annet ledd er erstattet med henvisninger til de tilsvarende bestemmelsene i straffeloven 2005. I § 5-6 første og tredje ledd, § 5-7 og § 5-8 første ledd er henvisningene til straffeloven 1902 §§ 39 nr. 1 og 2, 39 b, 39 f, 39 g og 44 første ledd erstattet med henvisninger til de tilsvarende bestemmelsene i straffeloven 2005.

Til lov 2. juli 1999 nr. 64 om helsepersonell m.v.

I § 20 a annet ledd første punktum er henvisningene til straffeloven 1902 §§ 192 til 197, 199, 200 annet ledd, 201 bokstav c, 203 og 204a erstattet med henvisninger til de tilsvarende bestemmelsene i straffeloven 2005. I § 67 første ledd tas medvirkningstillegget ut fordi det er overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 17. desember 1999 nr. 95 om betalingssystemer m.v.

I § 5-3 første ledd siste punktum tas medvirkningstillegget ut fordi det er overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15. Bestemmelsens annet ledd første punktum oppheves som overflødig som følge av at skillet mellom forbrytelser og forseelser ikke videreføres i straffeloven 2005.

Til lov 22. desember 1999 nr. 105 om handelsverksemd med brukte og kasserte ting (brukthandellova)

I § 5 tas medvirkningstillegget ut fordi det er overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 21. januar 2000 nr. 7 om kornforvaltning m.v.

Paragraf 7 første ledd annet punktum gjør forsøk på overtredelse straffbart. Etter hovedregelen om forsøk i § 16 vil forsøk på overtredelse etter denne bestemmelsen ikke være straffbart, ettersom strafferammen er under ett år. Det anses ikke hensiktsmessig å opprettholde straffansvaret for forsøkshandlinger og annet punktum kan derfor oppheves. Medvirkningstillegget i § 7 første ledd tredje punktum tas ut av loven fordi det er overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 14. april 2000 nr. 31 om behandling av personopplysninger

Medvirkningsbestemmelsen i § 48 tredje ledd tas ut av loven fordi den er overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 12. mai 2000 nr. 36 om strålevern og bruk av stråling

I § 23 første ledd tas medvirkningstillegget ut fordi det er overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 2. juni 2000 nr. 39 om apotek

I § 9-5 første punktum tas medvirkningstillegget ut fordi det er overflødig ved siden av straffeloven

2005 § 15. Annet punktum oppheves som følge av at skillet mellom forbrytelser og forseelser ikke videreføres i straffeloven 2005.

Til lov 16. juni 2000 nr. 42 om granskningskommisjonen som skal foreta en bred gjennomgang av utredning, planlegging, prosjektering og utbygging av ny hovedflyplass for Østlandet og Gardermobanen

I § 4 er henvisningene til straffeloven 1902 §§ 163 til 167 erstattet med henvisninger til de tilsvarende bestemmelsene i straffeloven 2005. Paragraf 5 oppheves som følge av at mortifikasjonsinstituttet ikke videreføres i straffeloven 2005.

Til lov 23. juni 2000 nr. 56 om helsemessig og sosial beredskap

Medvirkningstillegget i § 6-5 annet punktum tas ut fordi det er overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 24. november 2000 nr. 82 om vassdrag og grunnvann (vannressursloven)

I § 63 annet ledd er angivelsen av skyldkravet overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 21. Medvirkningsbestemmelsen i § 63 fjerde ledd tas ut som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 5. januar 2001 nr. 1 om vaktvirksomhet

I § 16 tas medvirkningsbestemmelsen ut som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 20. april 2001 nr. 13 om erstatning fra staten for personskade voldt ved straffbar handling m.m. (voldsoffererstatningsloven)

I § 1 første ledd annet punktum er henvisningen til straffeloven 1902 § 44 erstattet med en henvisning til den tilsvarende bestemmelsen i straffeloven 2005. Henvisningen til § 48 fjerde ledd om overskridelse av grensene for nødverge er tatt ut av loven fordi denne regelen ikke videreføres i straffeloven 2005 § 18. I § 6 annet punktum er henvisningene til straffeloven 1902 §§ 195, 196 og 200 tredje ledd erstattet med henvisninger til de tilsvarende bestemmelsene i straffeloven 2005.

Til lov 27. april 2001 nr. 14 om iverksetjing av internasjonale, ikkje-militære tiltak i form av avbrot eller avgrensing av økonomisk eller anna samkvem med tredjestatar eller rørsler

I § 3 er medvirkningstillegget i første og annet punktum tatt ut fordi det er overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15. Angivelsen av skyldkravet tas ut som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 21. Henvisningen i annet ledd til straffeloven 1902 § 12 a er erstattet med en henvisning til den tilsvarende bestemmelsen i straffeloven 2005.

Til lov 18. mai 2001 nr. 21 om gjennomføring av straff mv.

I § 24 tredje ledd tilføyes et nytt tredje punktum om at forsøk er straffbart, for å unngå en utilsiktet endring av dagens rettstilstand som følge av straffeloven 2005 § 16. I § 24 tredje ledd tilføyes et nytt fjerde punktum om at medvirkning ikke er straffbar, for å unngå en utilsiktet nykriminalisering som følge av straffeloven 2005 § 15. I § 40 syvende ledd tas medvirkningstillegget ut som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15. I § 44 annet ledd annet punktum er henvisningen til samfunnsstraff etter straffeloven 1902 § 28 b første ledd bokstav a erstattet med en henvisning til den tilsvarende bestemmelsen i straffeloven 2005. I § 45 første og annet ledd er henvisningen til samfunnsstraff etter straffeloven 1902 § 28 b første ledd bokstav b erstattet med en henvisning til den tilsvarende bestemmelsen i straffeloven 2005. I § 53 første ledd er henvisningen straffeloven 1902 § 28 a erstattet med en henvisning til den tilsvarende bestemmelsen i straffeloven 2005. I § 54 første ledd bokstav d er henvisningen til straffeloven 1902 § 28 a femte ledd erstattet med en henvisning til den tilsvarende bestemmelsen i straffeloven 2005. I § 56 første ledd første punktum er henvisningen til straffeloven 1902 § 28 a femte ledd erstattet med en henvisning til den tilsvarende bestemmelsen i straffeloven 2005. I § 58 annet ledd første punktum er henvisningen til straffeloven 1902 § 28 a femte ledd erstattet med en henvisning til den tilsvarende bestemmelsen i straffeloven 2005. I § 59 første og annet ledd er henvisningen til straffeloven 1902 § 28 a femte ledd erstattet med en henvisning til den tilsvarende bestemmelsen i straffeloven 2005.

Til lov 18. mai 2001 nr. 24 om helseregistre og behandling av helseopplysninger (helseregisterloven)

I § 34 tredje ledd tas medvirkningstillegget ut som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 15. juni 2001 nr. 59 om stiftelser (stiftelsesloven)

I § 58 første ledd annet punktum tas medvirkningstillegget ut som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15. Tredje ledd første punktum oppheves som følge av at skillet mellom forbrytelser og forseelser ikke videreføres i straffeloven 2005.

Til lov 15. juni 2001 nr. 65 om gjennomføring i norsk rett av Den internasjonale straffedomstols vedtekter 17. juli 1998 (Roma-vedtektene)

I § 12 første ledd byttes henvisningen til straffeloven §§ 163 til 167 om falsk forklaring ut med en henvisning til de tilsvarende bestemmelsene i straffeloven 2005. Paragraf 12 annet ledd er overført til straffeloven 2005 § 155 tredje ledd av hensyn til saklig sammenheng i regelverket, se Ot.prp. nr. 90 (2007-2008) s. 330. I § 13 er henvisningen til straffeloven § 13 første ledd erstattet med en henvisning til den tilsvarende bestemmelsen i straffeprosessloven.

Til lov 15. juni 2001 nr. 73 om organisert kampaktivitet som tillater knockout

I § 2 er angivelsen av skyldkravet tatt ut som overflødig ved siden av straffeloven § 21. I første ledd nr. 2 tas medvirkningstillegget ut av loven fordi det er overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 15. juni 2001 nr. 75 om veterinærer og annet dyrehelsepersonell

I § 37 annet punktum tas medvirkningstillegget ut som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 15. juni 2001 nr. 79 om miljøvern på Svalbard (svalbardmiljøloven)

I § 99 annet ledd tas medvirkningstillegget ut som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15. For å unngå en utilsiktet endring av dagens rettstilstand ved å følge hovedregelen om påtale i straffeprosessloven § 62 a, tilføyes det i annet ledd en bestemmelse om at det skal gjelde ubetinget offentlig påtale for overtredelse av denne straffebestemmelsen.

Til lov 15. juni 2001 nr. 81 om elektronisk signatur (esignaturloven)

I § 21 annet ledd tas medvirkningstillegget ut som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 14. juni 2002 nr. 20 om vern mot brann, eksplosjon og ulykker med farlig stoff og om brannvesenets redningsoppgaver (brann- og eksplosjonsvernloven)

I § 42 første ledd tas medvirkningstillegget ut som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 21. juni 2002 nr. 45 om yrkestransport med motorvogn og fartøy (yrkestransportlova)

I § 41 første punktum tas medvirkningstillegget ut som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 5. juli 2002 nr. 64 om registrering av finansielle instrumenter (verdipapirregisterloven)

I § 10-4 tas medvirkningstillegget ut som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 13. desember 2002 nr. 74 om e-pengeforetak

I § 8-3 tas medvirkningstillegget ut som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 21. februar 2003 nr. 12 om biobanker (biobankloven)

I § 18 annet ledd annet punktum tas medvirkningstillegget ut som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 14. mars 2003 nr. 15 om beskyttelse av design (designloven)

I § 7 første ledd nr. 2 er henvisningen til straffeloven 1902 § 328 første ledd nr. 4 og annet ledd erstattet med henvisninger til de tilsvarende bestemmelsene i straffeloven 2005. I § 44 første ledd er angivelsen av skyldkravet tatt ut som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 21. Medvirkningstillegget tas ut som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 11. april 2003 nr. 20 om granskingskommisjonen for Mehamn-ulykken 11. mars 1982 med et Twin Otter passasjerfly

I § 4 er henvisningene til straffeloven 1902 §§ 163 til 167 erstattet med henvisninger til de tilsvarende bestemmelsene i straffeloven 2005. Det henvises til straffeloven 2005 § 221, som viderefører straffeloven § 166 og § 164 første ledd og annet ledd første og tredje punktum. De øvrige bestemmelser det henvises til, §§ 163, 165 og 167 annet ledd annet punktum, videreføres ikke, da disse bestemmelsene har for liten selvstendig betydning ved siden av de øvrige bestemmelsene om straff for uriktig forklaring, jf. delutredning VII side 403. Paragraf 5 oppheves som følge av at mortifikasjonsinstiuttet ikke videreføres i straffeloven 2005.

Til lov 6. juni 2003 nr. 38 om bustadbyggjelag (bustadbyggjelagslova)

I § 12-1 annet ledd er angivelsen av skyldkravet tatt ut som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 21. For å unngå en utilsiktet kriminalisering av medvirkningshandlinger tilføyes i nytt annet punktum at medvirkning ikke er straffbart.

Til lov 6. juni 2003 nr. 39 om burettslag (burettslagslova)

I § 13-1 annet ledd er angivelsen av skyldkravet tatt ut som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 21. For å unngå en utilsiktet kriminalisering av medvirkningshandlinger tilføyes i nytt annet punktum at medvirkning ikke er straffbar.

Til lov 20. juni 2003 nr. 41 om tiltak mot hvitvasking av utbytte fra straffbare handlinger mv. (hvitvaskingsloven)

I § 5 tredje ledd, § 7 første ledd første punktum og § 11 annet og tredje ledd er henvisningene til straffeloven 1902 §§ 147 a og 147 b erstattet med henvisninger til de tilsvarende bestemmelsene i straffeloven 2005. I § 16 første ledd er angivelsen av skyldkravet og medvirkningstillegget tatt ut av loven som overflødige ved siden av straffeloven 2005 §§ 15 og 21.

Til lov 27. juni 2003 nr. 58 om særlige tiltak mot Republikken Zimbabwe

I § 3 tas medvirkningstillegget ut som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 27. juni 2003 nr. 64 om alternativ behandling av sykdom mv.

I § 9 første ledd og annet ledd annet punktum tas medvirkningstillegget ut som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 4. juli 2003 nr. 74 om hundehold (hundeloven)

I § 2 bokstav d er henvisningen til straffeloven 1902 § 229 erstattet med en henvisning til den tilsvarende bestemmelsen i straffeloven 2005. Ordlyden i § 22 tredje ledd er endret for å gjenspeile opphevelsen av skillet mellom forbrytelser og forseelser. I § 28 tredje ledd tas medvirkningstillegget ut som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 4. juli 2003 nr. 83 om elektronisk kommunikasjon (ekomloven)

I § 12-4 tredje ledd tas medvirkningstillegget ut som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 28. november 2003 nr. 98 om konsesjon ved erverv av fast eiendom (konsesjonsloven) mv.

I § 20 annet ledd første punktum tas angivelsen av skyldkravet ut av loven som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 21. I § 20 annet ledd tilføyes et nytt tredje punktum om at medvirkning ikke er straffbar, for å unngå en utilsiktet nykriminalisering som følge av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 5. desember 2003 nr. 100 om humanmedisinsk bruk av bioteknologi m.m. (bioteknologiloven)

I § 4-6 er henvisningen til straffeloven 1902 §§ 192 til 199 erstattet med henvisninger til de tilsvarende bestemmelsene i straffeloven 2005. I § 7-5 er angivelsen av skyldkravet tatt ut som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 21. Medvirkningstillegget i annet punktum tas ut som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 19. desember 2003 nr. 124 om matproduksjon og mattrygghet mv. (matloven)

Paragraf 28 første ledd annet punktum slår fast at både forsøk og medvirkning er straffbar. Bestemmelsen er overflødig ved siden av straffeloven 2005 §§ 15 og 16, og foreslås derfor opphevet.

Til lov 5. mars 2004 nr. 12 om konkurranse mellom foretak og kontroll med foretakssammenslutninger (konkurranseloven)

I § 29 første ledd bokstav g tas medvirkningstillegget ut som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15. I § 30 tredje ledd tas medvirkningstillegget ut som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 19. november 2004 nr. 73 om bokføring (bokføringsloven)

Til § 15

Straffebudet mot overtredelse av bokføringsloven og forskrifter gitt i medhold av loven er erstattet av en henvisning til lovforslaget §§ 392–215. Departementet foreslår her generelle straffebud mot regnskapsovertredelse. Om bakgrunnen for forslaget, se merknader og motiver til §§ 213 til 215.

Til lov 10. desember 2004 nr. 76 om arbeidsmarkedstjenester (arbeidsmarkedsloven)

Paragraf 30 annet ledd oppheves som overflødig ved siden av påtaleregelen i straffeprosessloven § 62 a.

Til lov 17. desember 2004 nr. 99 om kvoteplikt og handel med kvoter for utslipp av klimagasser (klimakvoteloven)

I § 22 tilføyes et nytt annet punktum om at medvirkning ikke er straffbar, for å unngå en utilsiktet kriminalisering som følge av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 29. april 2005 nr. 20 om innkreving av underholdsbidrag mv. (bidragsinnkrevingsloven)

Paragraf 33 fjerde ledd oppheves som følge av at skillet mellom forbrytelser og forseelser ikke videreføres i straffeloven 2005.

Til lov 27. mai 2005 nr. 31 om skogbruk (skogbrukslova)

I § 22 annet og tredje ledd tas medvirkningstillegget ut som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 3. juni 2005 nr. 33 om forbud mot diskriminering på grunn av etnisitet, religion mv. (diskrimineringsloven)

I § 4 femte ledd, § 5 annet ledd og § 6 annet ledd tas medvirkningstilleggene ut som overflødige ved siden av straffeloven 2005 § 15. I § 15 første ledd første punktum tas angivelsen av skyldkravet ut som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 21. Medvirkningstillegget tas ut som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15. I femte ledd er henvisningene til straffeloven 1902 §§ 162 c og 60 a erstattet med henvisninger til de tilsvarende bestemmelsene i straffeloven 2005.

Til lov 3. juni 2005 nr. 34 om varsling, rapportering og undersøkelse av jernbaneulykker og jernbanehendelser m.m. (jernbaneundersøkelsesloven)

I § 27 tas medvirkningstillegget ut som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 10. juni 2005 nr. 40 om Likestillings- og diskrimineringsombudet og Likestillings- og diskrimineringsnemnda (diskrimineringsombudsloven)

I § 13 første ledd første punktum tas medvirkningstillegget ut som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 10. juni 2005 nr. 41 om forsikringsformidling

I § 9-5 tredje ledd tas medvirkningstillegget ut som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 10. juni 2005 nr. 44 om forsikringsselskaper, pensjonsforetak og deres virksomhet mv. (forsikringsloven)

I § 16-1 første ledd tas medvirkningstillegget ut som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 10. juni 2005 nr. 51 om norsk statsborgerskap (statsborgerloven)

I § 33 første ledd tas medvirkningstillegget ut som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15. Annet ledd oppheves som følge av at skillet mellom forbrytelser og forseelser ikke videreføres i straffeloven 2005.

Til lov 17. juni 2005 nr. 62 om arbeidsmiljø, arbeidstid og stillingsvern mv. (arbeidsmiljøloven)

I § 19-2 første ledd annet punktum tas medvirkningstillegget ut som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15. I § 19-4 tilføyes et nytt annet punktum om at medvirkning ikke er straffbar, for å unngå en utilsiktet kriminalisering som følge av straffeloven 2005 § 15. I § 19-5 er navnet på straffeloven endret. Paragraf 19-7 oppheves som følge av at skillet mellom forbrytelser og forseelser ikke videreføres i straffeloven 2005.

Til lov 17. juni 2005 nr. 67 om betaling og innkreving av skatte- og avgiftskrav (skattebetalingsloven)

I § 18-1 tredje ledd tas medvirkningstillegget ut som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15. I § 18-2 annet ledd annet punktum tas medvirkningstillegget ut som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15. Paragraf 18-3 annet ledd oppheves som følge av at skillet mellom forbrytelser og forseelser ikke videreføres i straffeloven 2005.

Til lov 17. juni 2005 nr. 79 om akvakultur (akvakulturloven)

Paragraf 31 tredje ledd oppheves som overflødig ved siden av straffeloven 2005 §§ 15 og 16.

Til lov 17. juni 2005 nr. 85 om rettsforhold og forvaltning av grunn og naturressurser i Finnmark fylke (finnmarksloven)

I § 17 første ledd tilføyes et nytt annet punktum om at medvirkning ikke er straffbar, for å unngå en utilsiktet kriminalisering som følge av straffeloven 2005 § 15.

Til midlertidig lov 17. juni 2005 nr. 95 om arbeids- og oppholdstillatelse for vietnamesere på Filippinene med nære slektninger i Norge

I § 4 bokstav f er henvisningene til straffeloven 1902 §§ 147 a og 147 b erstattet med henvisninger til de tilsvarende bestemmelsene i straffeloven 2005.

Til lov 21. desember 2005 nr. 126 om kosmetikk og kroppspleieprodukt m.m. (kosmetikklova)

I § 21 annet punktum tas medvirkningstillegget ut av loven fordi det er overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15. Bestemmelsen setter også straff for forsøk på overtredelse, hvilket er overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 16. På denne bakgrunn kan annet punktum oppheves.

Til lov 16. februar 2007 nr. 9 om skipssikkerhet

Til § 50

Skipssikkerhetsloven § 48 annet ledd bestemmer at når Statens innkrevingssentral er pålagt å inndrive gebyr som nevnt i første ledd, kan den inndrive gebyr ved trekk i lønn og andre lignende ytelser etter reglene i dekningsloven § 2-7. Innkrevingssentralen kan også inndrive gebyr ved å stifte utleggspant for kravet dersom panteretten får rettsvern ved registrering i et register eller ved underretning til en tredjeperson, jf. panteloven kapittel 5, og utleggsforretningen kan holdes på Innkrevingssentralens kontor etter tvangsfullbyrdelsesloven § 7-9 første ledd. For overtredelsesgebyr er det fastsatt gjennom § 57 at ved inndrivelse gjelder bestemmelsen i § 48 annet ledd tilsvarende.

For tvangsmulkt, jf. skipssikkerhetsloven § 50, er det ingen tilsvarende bestemmelse som gir Statens innkrevingssentral fullmakt til å inndrive slik mulkt, eller bestemmelser om tvangsgrunnlag og inndrivning slik det er i § 48 annet ledd. Etter departementets oppfatning tilsier sterke effektivitetshensyn at den nevnte bestemmelsen i § 48 annet ledd også får anvendelse ved inndriving av tvangsmulkt. Det foreslås derfor inntatt en henvisning til § 48 annet ledd i § 50 fjerde ledd.

Til § 55

I § 55 annet ledd foreslås at det kan gis overtredelsesgebyr for overtredelse av § 16, jf. medvirkningsplikten i § 20 første ledd bokstav e, om å medvirke til å være behørig kvalifisert. En vakthavende styrmann kan ilegges overtredelsesgebyr om vedkommende for eksempel fører et skip med utgått dekksoffiserssertifikat, jf. henvisningen til § 16 i § 55 tredje ledd. Det fremstår som lite konsekvent om ikke også en skipsfører kan ilegges overtredelsesgebyr for den samme type overtredelse. De mer alvorlige overtredelsene vil kunne ilegges straff, for eksempel om en skipsfører over lengre tid har ført et skip uten gyldig personlig sertifikat.

I § 55 annet ledd foreslås at ordene «og» mellom § 12 og § 14, samt mellom § 22 og § 24, erstattes med et komma. Det er ikke hensikten at begge bestemmelsene skal være overtrådt for å ilegge overtredelsesgebyr, og av informasjonshensyn foreslås dette presisert.

Det er foretatt en utvidelse av overtredelser som etter § 55 tredje ledd kan ilegges andre som har sitt arbeid om bord. Det tas særlig sikte på å kunne ramme overtredelser av sjøveisreglene og vaktholdsforskriften hvor det er vakthavende styrmann som har kommandoen over skipet, men hvor vilkårene for straff ikke foreligger. Sikker navigering og vakthold er en «sørge for»-plikt for skipsføreren og en medvirkningsplikt for andre som har sitt arbeid om bord, jf. §§ 19 og 20. Det er derfor foretatt en henvisning til § 14 og § 15 annet ledd i oppramsingen i § 55 tredje ledd.

Til § 59 bokstav e

Straffebudet rammer personer i rederiet som overtrer § 16 om kvalifikasjonskrav som både er en «påse» og «sørge for»-plikt for rederiet. Det blir dermed ufullstendig å bare vise til «sørge for»-plikten slik som i dag, og bestemmelsen er justert deretter.

Til § 68

Bestemmelsen er kun konsekvensjustert.

Til § 70

Bestemmelsen er kun konsekvensjustert.

Til lov 15. juni 2007 nr. 40 om reindrift (reindriftsloven)

I § 35 annet ledd er henvisningen til straffeloven 1902 kapittel 24 erstattet med en henvisning til det tilsvarende kapittelet i straffeloven 2005. Paragraf 80 annet punktum oppheves som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 16. I § 80 tredje punktum tas medvirkningstillegget ut som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 29. juni 2007 nr. 73 om eiendomsmegling

I § 8-9 tredje punktum tas medvirkningstillegget ut som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 29. juni 2007 nr. 74 om regulerte markeder (børsloven)

I § 48 fjerde ledd tas medvirkningstillegget ut som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

Til lov 29. juni 2007 nr. 75 om verdipapirhandel (verdipapirhandelloven)

I § 17-2 sjette ledd er henvisningen til straffeloven 1902 § 34 erstattet med en henvisning til den tilsvarende bestemmelsen i straffeloven 2005. I § 17-3 fjerde ledd tas medvirkningstillegget ut som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15. I § 17-4 første ledd er henvisningen til straffeloven 1902 §§ 49 og 50 erstattet med henvisninger til den tilsvarende bestemmelsen i straffeloven 2005.

Til lov 29. juni 2007 nr. 78 om endringer i lov 15. juni 2001 nr. 53 om erstatning ved pasientskader mv. (pasientskadeloven) m.m.

I § 8 tredje ledd tas angivelsen av skyldkravet ut som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 21. For å unngå en utilsiktet kriminalisering av medvirkningshandlinger som følge av straffeloven 2005 § 15, tilføyes et nytt tredje punktum om at medvirkning ikke er straffbar. I § 8-3 a tredje ledd tas angivelsen av skyldkravet ut som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 21. For å unngå en utilsiktet kriminalisering av medvirkningshandlinger som følge av straffeloven 2005 § 15, tilføyes et nytt annet punktum om at medvirkning ikke er straffbar.

Til lov 21. desember 2007 nr. 119 om toll og vareførsel (tolloven)

Paragraf 16-1 tredje ledd tas ut av loven fordi den er overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15. Det foreslås inntatt i tredje ledd en bestemmelse som viderefører politiets kompetanse til å avgjøre spørsmål om påtale i saker etter § 16-7 også der strafferammen er høyere enn ett år, jf. straffeprosessloven § 67. Et slikt unntak var tidligere hjemlet i straffeprosessloven § 67 annet ledd bokstav d, men denne bestemmelsen er ikke videreført. Paragraf 16-1 fjerde ledd oppheves som følge av at skillet mellom forbrytelser og forseelser ikke videreføres i straffeloven 2005.

Til lov 15. mai 2008 nr. 35 om utlendingers adgang til riket og deres opphold her (utlendingsloven)

I § 66 bokstav e er henvisningene til straffeloven 1902 §§ 147 a og 147 b erstattet med henvisninger til de tilsvarende bestemmelsene i straffeloven 2005. I § 67 første ledd bokstav c og d er henvisningene til straffeloven 1902 §§ 147 a, 147 b, 228 første ledd, 237, 342 første ledd bokstav b og c, 352 a, 384 og 385 erstattet med henvisninger til de tilsvarende bestemmelsene i straffeloven 2005. I § 68 første ledd bokstav c er henvisningene til straffeloven 1902 §§ 147 a og 147 b erstattet med henvisninger til de tilsvarende bestemmelsene i straffeloven 2005. I § 77 femte ledd siste punktum er henvisningen til straffeloven 1902 § 121 erstattet med en henvisning til den tilsvarende bestemmelsen i straffeloven 2005. I § 97 annet ledd er henvisningene til straffeloven 1902 §§ 192, 193, 194, 195, 196, 197, 199, 200 annet ledd, 201 bokstav c, 203 og 204 a erstattet med henvisninger til de tilsvarende bestemmelsene i straffeloven 2005. I § 108 annet ledd bokstav c og d og tredje ledd bokstav a og b er angivelsen av skyldkravet tatt ut som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 21. Den generelle medvirkningsbestemmelsen i § 108 femte ledd er overflødig ved siden av den alminnelige medvirkningsbestemmelsen i straffeloven 2005 § 15. Under behandlingen av Ot.prp. nr. 75 (2006-2007) til utlendingsloven 2008, bemerket imidlertid et flertall i Kommunal- og forvaltningskomiteen at «det må klargjøres hvor grensen skal gå mellom lovlig humanitær bistand til utlendinger med ulovlig opphold, og hva som rammes som straffbar medvirkning.» Regjeringen ble deretter bedt om å komme tilbake med forslag om dette. Departementet vil understreke at man ikke er kjent med at grensedragningen mellom hva som er straffbart og hva som er lovlig, har vært noe reelt problem i praksis. Det vises i denne sammenheng også til at det er et vilkår for påtale at allmenne hensyn tilsier det. Med bakgrunn i den anmodningen som kom fra komiteflertallet om å innta en presisering i loven, foreslås det likevel en særskilt medvirkningsbestemmelse som tydeliggjør at det bare er i helt spesielle tilfeller at det kan regnes som straffbart å yte humanitær bistand til en utlending som oppholder seg ulovlig i riket. For det første fastsettes det som et vilkår for medvirkningsansvaret at den som yter bistand, har til hensikt å hjelpe utlendingen til å unndra seg plikten til å forlate Norge. For det andre må den hjelpen som er gitt, ha vanskeliggjort myndighetenes mulighet til å sende utlendingen ut av landet. Den bestemmelsen som foreslås, klargjør blant annet at humanitære organisasjoner som åpent tilbyr humanitær bistand til personer med ulovlig opphold, for eksempel i form av tilbud om bostedsplasser som er kjent for myndighetene, mat, legehjelp mv., ikke rammes av bestemmelsen om medvirkning til ulovlig opphold. § 108 sjette ledd oppheves som følge av at skillet mellom forbrytelser og forseelser ikke videreføres i straffeloven 2005.

Til lov 20. juni 2008 nr. 44 om medisinsk og helsefaglig forskning (helseforskningsloven)

I § 54 første ledd tas medvirkningstillegget ut som overflødig ved siden av straffeloven 2005 § 15.

16.14 Til lovvedtaket del II

Departementet går inn for at lovforslaget her settes i kraft straks. Det medfører at lovvedtaket 20. mai 2005 nr. 28 endres straks, slik at det umiddelbart etter vedtakelsen foreligger en konsolidert utgave av straffeloven 2005. Spørsmålet om ikraftsetting av straffeloven 2005, slik den lyder etter denne lovendringen, blir så fastsatt av Kongen i en kongelig resolusjon på vanlig måte. Fordelen med denne fremgangsmåten, fremfor å fastsette i kongelig resolusjon også ikraftsettingen av endringsloven som nå fremmes, er at det blir lettere å holde oversikt over hvilke lovvedtak som skal settes i kraft for at straffeloven 2005 til slutt skal virke med det innhold den har fått og vil få i tiden frem til ikraftsetting.

Justis- og politidepartementet

t i l r å r :

At Deres Majestet godkjenner og skriver under et framlagt forslag til proposisjon til Stortinget om lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 (siste delproposisjon – sluttføring av spesiell del og tilpasning av annen lovgivning).

Vi HARALD, Norges Konge,

s t a d f e s t e r :

Stortinget blir bedt om å gjøre vedtak til lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 (siste delproposisjon – sluttføring av spesiell del og tilpasning av annen lovgivning) i samsvar med et vedlagt forslag.

Forslag
til lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 mv. (siste delproposisjon – sluttføring av spesiell del og tilpasning av annen lovgivning)

I

Lov 20. mai 2005 nr. 28 om straff endres slik:

§ 5 skal lyde:
I § 5 første ledd føyes til nr. 8, 9 og 10, som lyder slik:
8. anses som omsorgsunndragelse,
9. rammes av §§ 257, 291-296, 299-306 eller §§ 309-316, eller
10. anses som påvirkningshandel.

I § 5 første ledd nr. 6 utgår «eller» etter komma, og i nr. 7 erstattes punktum etter «fengsel» med komma.

I § 5 tredje ledd føyes nr. 8 til i oppregningen.

§ 5 nytt femte ledd skal lyde:
Straffelovgivningen gjelder også for handlinger som er foretatt i utlandet av andre personer enn dem som omfattes av første til fjerde ledd, dersom handlingen har en lengstestraff på fengsel i 6 år eller mer og er rettet mot noen som er norsk statsborger eller er bosatt i Norge.

Nåværende femte til sjette ledd blir sjette til syvende ledd.

§ 6 annet ledd skal lyde slik:
Paragraf 5 *syvende* ledd gjelder tilsvarende.

I §§ 11, 101, 102, 103, 107, 138, 140, 141, 142, 143, 144 og 194 erstattes «legeme» med «kropp» og «legemet» med kroppen. I § 11 første ledd erstattes «legemsdel» med «kroppsdel». I § 138 skal det fortsatt stå «sprenglegeme».

I § 11 første ledd føyes «vesentlig» til foran «vanskjærethet».

§ 15 skal lyde slik:
§ 15 *Medvirkning*
Et straffebud rammer også den som medvirker til overtredelsen, når ikke annet er bestemt.

I § 16 første ledd erstattes «og som foretar noe som er ment å lede direkte til utføringen» med «og som foretar noe som leder direkte mot utføringen».

§ 22 første ledd skal lyde:
Forsett foreligger når noen begår en handling som dekker gjerningsbeskrivelsen i et straffebud
a) med hensikt,
b) med bevissthet om at handlingen sikkert eller mest sannsynlig dekker gjerningsbeskrivelsen, eller
c) holder det for mulig at handlingen dekker gjerningsbeskrivelsen, og velger å handle selv om det skulle være tilfellet.

§ 24 skal lyde:
§ 24 *Uforsettlig følge*
En uforsettlig følge inngår i vurderingen av om et lovbrudd er grovt dersom lovbryteren har opptrådt uaktsomt *med hensyn* til følgen eller unnlatt etter evne å avverge følgen etter å ha blitt oppmerksom på at den kunne inntre.

§ 28 bokstav b skal lyde:
b) lovbruddets grovhet, og om noen som handler på vegne av foretaket, har utvist skyld,

I § 37 bokstav i erstattes «samtykket til» med «samtykket i».

I § 44 annet ledd annet punktum utgår ordet «likevel».

§ 49 første ledd bokstav a skal lyde:
a) en samfunnsstraff fra 30 til 420 timer,

§ 63 første ledd erstattes «er straffri» med «ikke kan straffes».

Paragraf 68 første ledd annet punktum skal lyde:
Forhøyelse av strafferammen etter § 79 *bokstav b og c* kommer ikke i betraktning.

§ 74 annet ledd nytt annet punktum skal lyde:
Det samme gjelder når det kreves inndragning av verdien av en ting som er beslaglagt, eller som mot sikkerhetsstillelse er fritatt for beslag.

Det gjeldende annet ledd annet punktum blir annet ledd tredje punktum.

§ 76 annet ledd annet punktum skal lyde:
Den som må tåle inndragningen kan mot å dekke utgiftene kreve å få en kopi av den del av innholdet som ikke omfattes av inndragningen.

§ 76 nytt tredje ledd skal lyde:
Dersom lovbryteren ikke er rettighetshaver til en informasjonsbærer på et datasystem som kreves inndratt, rettes kravet mot tilbyderen av datasystemet. Tilbyderen kan pålegges å stenge lovbryterens tilgang til informasjonsbæreren og slette innhold om tilhører lovbryteren. Er lovbryteren rettighetshaver til informasjonsbæreren, kan tilbyderen pålegges å stenge tilgangen til informasjonsbæreren og slette innholdet.

I § 77 føyes det til en bokstav l, som skal lyde:
l) er begått i nærvær av barn under 15 år.

Punktumet i bokstav k erstattes av et komma.

§ 78 bokstav h skal lyde:
h) det er gode utsikter til rehabilitering.

§ 80 bokstav j skal lyde:
j) har handlet i uaktsom rettsuvitenhet ved overtredelser av straffebud *som krever forsett eller grov uaktsomhet.*

§ 87 første ledd annet punktum skal lyde:
Ved overtredelse av *§§ 257, 284, 299 og 302* skal fristen likevel regnes fra den dag den fornærmede fyller 18 år.

§ 90 første punktum skal lyde:
Foreldelsesfristen for overtredelse *av §§ 392 til 394 og kapittel 31 om kreditorvern* løper ikke under konkurs eller gjeldsforhandling etter loven.

§ 131 første ledd skal lyde:
En straffbar handling som nevnt i §§ 138 til 141, § 142 første ledd, §§ 143-144, *192, 239, 240, 255, 257, 274, 275 og 355*, anses som terrorhandling og straffes med fengsel inntil 21 år dersom den er begått med terrorhensikt som nevnt i annet ledd.

§ 155 annet ledd skal lyde:
Med offentlig tjenestemann menes enhver som utøver offentlig myndighet på vegne av stat eller kommune, eller som har slik kompetanse i kraft av sin stilling. Som offentlig tjenestemann anses også militære vakter, enhver som pliktmessig eller etter oppfordring yter bistand til offentlig tjenestemann, *eller sikrer dennes arbeidsplass.*

§ 156 annet ledd skal lyde:
Den som ved skjellsord eller annen utilbørlig atferd forulemper en offentlig tjenestemann under eller *på grunn av* utføringen av tjenesten, *straffes med bot.*

I § 158 erstattes «helbred» med «helse».

§ 185 første ledd nytt tredje punktum skal lyde:
Den som i andres nærvær forsettlig eller grovt uaktsomt fremsetter en slik ytring overfor en som rammes av denne, jf. annet ledd, straffes med bot eller fengsel inntil 1 år.

I oppregningen i § 196 første ledd bokstav a føyes det til et komma etter § 194, og hakeparentesen erstattes av en oppregning av følgende bestemmelser: 223, 239, 255, 256, 259, 274, 275, 280, 289, 291, 299, 312, 327, 329, 355 og 357.

I § 196 annet ledd erstattes hakeparentesen med 312–314.

Nye kapitler 21 til 31 plasseres i annen del, og skal lyde:

Kapittel 21. Vern av informasjon og informasjonsutveksling

§ 201 *Uberettiget befatning med tilgangsdata, dataprogram mv.*

Med bot eller fengsel inntil 1 år straffes den som med forsett om å begå en straffbar handling uberettiget fremstiller, anskaffer, besitter eller gjør tilgjengelig for en annen

a) passord eller andre opplysninger som kan gi tilgang til databasert informasjon eller datasystem, eller
b) dataprogram eller annet som er særlig egnet som middel til å begå straffbare handlinger som retter seg mot databasert informasjon eller datasystem. På samme måte straffes den som uten forsett om å begå en straffbar handling besitter et selvspredende dataprogram, og besittelsen skyldes uberettiget fremstilling eller anskaffelse av programmet.

§ 202 *Identitetskrenkelse*

Med bot eller fengsel inntil 2 år straffes den som uberettiget setter seg i besittelse av en annens identitetsbevis, eller opptrer med en annens identitet eller med en identitet som er lett å forveksle med en annens identitet, med forsett om å

a) oppnå en uberettiget vinning for seg eller en annen, eller
b) påføre en annen tap eller ulempe.

§ 203 *Uberettiget tilgang til fjernsynssignaler mv.*

Den som med forsett om tap for den berettigete eller vinning for seg selv eller en annen fremstiller, innfører, distribuerer, selger, markedsfører, leier ut eller på annen måte utbrer, besitter, installerer, bruker, vedlikeholder eller skifter ut dekodingsinnretning, og ved det skaffer seg selv eller en annen uberettiget tilgang til en vernet formidlingstjeneste, straffes med bot eller fengsel inntil 1 år.

Med dekodingsinnretning menes teknisk utstyr eller programvare som er utformet eller tilpasset, alene eller sammen med andre hjelpemidler, for å gi tilgang til en vernet formidlingstjeneste.

Med vernet formidlingstjeneste menes

a) fjernsyns- og radiosignaler, og tjenester som teleformidles elektronisk på forespørsel fra den enkelte tjenestemottaker, når tilgang er avhengig av tillatelse fra tjenesteyter og ytes mot betaling, eller
b) selve tilgangskontrollen til tjenestene nevnt i a, når den må regnes som en egen tjeneste.

§ 204 *Innbrudd i datasystem*

Med bot eller fengsel inntil 2 år straffes den som ved å bryte en beskyttelse eller ved annen uberettiget fremgangsmåte skaffer seg tilgang til datasystem eller del av det.

§ 205 *Krenkelse av retten til privat kommunikasjon*

Med bot eller fengsel inntil 2 år straffes den som uberettiget

a) og ved bruk av teknisk hjelpemiddel hemmelig avlytter eller gjør hemmelig opptak av telefonsamtale eller annen kommunikasjon mellom andre, eller av forhandlinger i lukket møte som han ikke selv deltar i, eller som han uberettiget har skaffet seg tilgang til,
b) bryter en beskyttelse eller på annen uberettiget måte skaffer seg tilgang til informasjon som overføres ved elektroniske eller andre tekniske hjelpemidler,
c) åpner brev eller annen lukket skriftlig meddelelse som er adressert til en annen, eller på annen måte skaffer seg uberettiget tilgang til innholdet, eller
d) hindrer eller forsinker adressatens mottak av en meddelelse ved å skjule, endre, forvanske, ødelegge eller holde meddelelsen tilbake.

§ 206 *Fare for driftshindring*

Med bot eller fengsel inntil 2 år straffes den som ved å overføre, skade, slette, forringe, endre, tilføye eller fjerne informasjon uberettiget volder fare for avbrudd eller vesentlig hindring av driften av et datasystem.

§ 207 *Krenkelse av forretningshemmelighet*

Med bot eller fengsel inntil 2 år straffes den som har oppnådd kunnskap om eller rådighet over en forretningshemmelighet i anledning av et oppdrag, tillitsverv, eierforhold, tjenesteforhold eller forretningsforhold, og som uberettiget

a) gjør bruk av den, for eksempel ved å utnytte den i næringsvirksomhet som konkurrerer med bedriftens egen bruk av hemmeligheten, eller
b) gjør den kjent for en annen, med forsett om å sette noen i stand til å dra nytte av den.

På samme måte straffes den som i anledning av et oppdrag, tillitsverv, eierforhold, tjenesteforhold eller forretningsforhold er betrodd tekniske tegninger, beskrivelser, oppskrifter, modeller eller liknende tekniske hjelpemidler og som rettsstridig utnytter disse i næringsvirksomhet.

§ 208 *Rettsstridig tilegnelse av forretningshemmelighet*

Med bot eller fengsel inntil 1 år straffes den

som rettsstridig har oppnådd kunnskap om eller rådighet over en forretningshemmelighet eller tekniske tegninger, beskrivelser, oppskrifter, modeller eller lignende tekniske hjelpemidler.

§ 209 *Brudd på taushetsplikt*

Med bot eller fengsel inntil 1 år straffes den som røper opplysning som han har taushetsplikt om i henhold til lovbestemmelse eller forskrift, eller utnytter en slik opplysning med forsett om å skaffe seg eller andre en uberettiget vinning.

Første ledd gjelder tilsvarende ved brudd på taushetsplikt som følger av gyldig instruks for tjeneste eller arbeid for statlig eller kommunalt organ.

For den som arbeider eller utfører tjeneste for et statlig eller kommunalt organ, rammer første og annet ledd også brudd på taushetsplikt etter at tjenesten eller arbeidet er avsluttet.

Grovt uaktsom overtredelse straffes på samme måte.

Medvirkning er ikke straffbar.

§ 210 *Grovt brudd på taushetsplikt*

Grovt brudd på taushetsplikt straffes med fengsel inntil 3 år.

Ved avgjørelsen av om taushetsbruddet er grovt skal det særlig legges vekt på om gjerningspersonen har hatt forsett om uberettiget vinning og om handlingen har ført til tap eller fare for tap for noen.

§ 211 *Brudd på taushetsplikt for enkelte yrkesgrupper*

Med bot eller fengsel inntil 1 år straffes prester i statskirken, prester eller forstandere i registrerte trossamfunn, advokater, forsvarere i straffesaker, meklingsmenn i ekteskapssaker, og disses hjelpere, som uberettiget røper hemmeligheter som er betrodd dem eller deres foresatte i anledning av stillingen eller oppdraget.

Kapittel 22. Uriktig forklaring og anklage

§ 221 *Uriktig forklaring*

Med bot eller fengsel inntil 2 år straffes den som skriftlig eller muntlig gir uriktig opplysning til

a) retten,
b) notarius publicus, jf. lov 26. april 2002 nr. 12,
c) offentlig myndighet under forklaringsplikt,
d) offentlig myndighet når forklaringen er bestemt til å avgi bevis,
e) EFTA-domstolen, eller
f) Den internasjonale straffedomstolen.

Straff etter første ledd kommer ikke til anvendelse mot en mistenkt som forklarer seg uriktig om det forhold mistanken mot ham gjelder. Det samme gjelder den som ikke kunne fortelle sannheten uten å utsette seg selv eller noen av sine nærmeste for straff eller fare for vesentlig tap av sosialt omdømme eller vesentlig velferdstap av annen art, med mindre vedkommende hadde plikt til å forklare seg.

§ 222 *Uriktig anklage*

Med bot eller fengsel inntil 3 år straffes den som ved å gi uriktig opplysning til retten, politiet eller annen offentlig myndighet, ved å fabrikere bevis eller ved annen atferd skaper et uriktig grunnlag for straffansvar, og derved pådrar noen en siktelse eller domfellelse.

§ 223 *Grov uriktig anklage*

Grov uriktig anklage straffes med fengsel inntil 10 år. Ved avgjørelsen av om anklagen er grov skal det legges vekt på

a) hvilke følger anklagen har eller kunne ha fått,
b) anklagens art og innhold, og
c) de øvrige omstendighetene ved overtredelsen.

§ 224 *Vilkårlig anklage*

Med bot eller fengsel inntil 1 år straffes den som ved å gi uriktig opplysning til retten, påtalemyndigheten eller annen offentlig myndighet anklager noen for en straffbar handling uten at det er rimelig grunn til mistanke.

§ 225 *Anklage om oppdiktet straffbar handling*

Med bot eller fengsel inntil 1 år straffes den som

a) for retten, påtalemyndigheten eller en annen offentlig myndighet anmelder en straffbar handling som ikke er begått, eller
b) foretar noe for å vekke mistanke om at en straffbar handling er begått, uten at den er det.

§ 226 *Plikt til å opplyse om uriktig tiltale eller domfellelse*

Med bot eller fengsel inntil 1 år straffes den som unnlater å opplyse om omstendigheter som godtgjør at en som er tiltalt eller domfelt for en straffbar handling som kan medføre fengsel i mer enn 1 år, er uskyldig.

Straff etter første ledd kommer ikke til anvendelse på den som ikke kunne fortelle sannheten uten å utsette seg selv eller noen av sine nærmeste eller noen uskyldige for straff, fare for vesentlig tap av sosialt omdømme eller vesentlig velferdstap av annen art.

Kapittel 23. Vern av folkehelsen og det ytre miljø

§ 231 *Narkotikaovertredelse*

Med bot eller fengsel inntil 2 år straffes den som ulovlig tilvirker, innfører, utfører, erverver, oppbevarer, sender eller overdrar stoff som etter regler med hjemmel i legemiddelloven § 22 er å anse som narkotika.

Uaktsom narkotikaovertredelse straffes med bot eller fengsel inntil 1 år.

§ 232 *Grov narkotikaovertredelse*

Grov narkotikaovertredelse straffes med fengsel inntil 10 år. Ved avgjørelsen av om overtredelsen er grov skal det særlig legges vekt på

a) hva slags stoff den gjelder,
b) mengden, og
c) overtredelsens karakter.

Overtredelser som omfatter en meget betydelig mengde, straffes med fengsel fra 3 år inntil 15 år. Under særdeles skjerpende omstendigheter kan fengsel inntil 21 år idømmes.

Uaktsom grov narkotikaovertredelse straffes med fengsel inntil 6 år.

§ 233 *Grov overtredelse av alkoholloven*

Med fengsel inntil 6 år straffes overtredelse av alkoholloven §§ 2-1, 3-1, 8-1, 8-2 og 8-3 som gjelder en meget betydelig mengde.

Uaktsom grov overtredelse av alkoholloven straffes med bot eller fengsel inntil 3 år.

§ 234 *Dopingovertredelse*

Med bot eller fengsel inntil 2 år straffes den som ulovlig tilvirker, innfører, utfører, oppbevarer, sender eller overdrar stoff som etter regler fastsatt av Kongen er å anse som dopingmiddel.

Medvirkning til bruk av dopingmiddel som nevnt i første ledd, straffes tilsvarende.

Uaktsom dopingovertredelse straffes med bot eller fengsel inntil 1 år.

§ 235 *Grov dopingovertredelse*

Grov dopingovertredelse straffes med fengsel inntil 6 år. Ved avgjørelsen av om overtredelsen er grov skal det særlig legges vekt på

a) hva slags stoff den gjelder,
b) mengden, og
c) overtredelsens karakter.

Uaktsom grov dopingovertredelse straffes med bot eller fengsel inntil 3 år.

§ 236 *Ulovlig utbredelse mv. av grove voldsskildringer*

Med bot eller fengsel inntil 1 år straffes den som forsettlig eller grovt uaktsomt utgir eller frembyr til salg eller leie eller på annen måte søker å utbre film, videogram eller lignende, der grove voldsskildringer på utilbørlig måte er brukt som underholdning.

På samme måte straffes den som gjør bruk av grove voldsskildringer ved offentlig fremvisning, herunder i fjernsynssending eller i formidling av slik sending her i riket. Straffansvaret omfatter likevel ikke den som bare har deltatt i den tekniske virksomhet i tilknytning til sendingen eller formidlingen.

Bestemmelsen gjelder ikke for film og videogram som Medietilsynet ved forhåndskontroll har godkjent til fremvisning eller omsetning i næring. Paragrafen gjelder heller ikke for fremvisning av film eller videogram til personer over 18 år

a) i regi av en ikke-kommersiell filmklubb, eller
b) når fremvisningen skjer utenfor næring og etter tillatelse fra stedlig politi.

§ 237 *Smitteoverføring*

Med bot eller fengsel inntil 3 år straffes den som overfører smitte eller utsetter en annen person for fare for å bli smittet av en allmennfarlig smittsom sykdom.

Straff kommer ikke til anvendelse når den som er blitt smittet av en seksuelt overførbar sykdom eller utsatt for slik smittefare er ektefelle eller samboer med den som har overført smitte eller utsatt vedkommende for smittefare, og ektefellen eller samboeren på forhånd har samtykket i å bli utsatt for slik fare.

Uaktsom smitteoverføring straffes med bot eller fengsel inntil 1 år.

§ 238 *Grov smitteoverføring*

Grov smitteoverføring straffes med fengsel inntil 6 år. Ved avgjørelsen av om smitteoverføringen er grov skal det særlig legges vekt på om den har medført

a) allmenn utbredelse av sykdommen eller fare for slik utbredelse, eller
b) tap av liv eller betydelig skade på kropp eller helse.

Uaktsom grov smitteoverføring straffes med fengsel inntil 3 år.

§ 239 *Allmennfarlig forgiftning*

Med fengsel inntil 15 år straffes den som tilsetter gift eller stoffer med tilsvarende virkning i næringsmidler eller andre gjenstander bestemt for al-

minnelig bruk eller salg, eller ved salg eller annen utbredelse av slike gjenstander volder allmenn fare for liv eller helse. På samme måte straffes den som ellers forårsaker forgiftning som medfører fare som nevnt.

Uaktsom overtredelse straffes med fengsel inntil 6 år.

§ 240 *Alvorlig miljøkriminalitet*

Med fengsel inntil 15 år straffes den som forsettlig eller grovt uaktsomt

a) forurenser luft, vann eller grunn slik at livsmiljøet i et område blir betydelig skadet eller trues av slik skade, eller
b) lagrer, etterlater eller tømmer avfall eller andre stoffer med nærliggende fare for følge som nevnt i bokstav a.

Med fengsel inntil 6 år straffes den som forsettlig eller grovt uaktsomt

a) minsker en naturlig bestand av fredede organismer som nasjonalt eller internasjonalt er truet av utryddelse, eller
b) påfører betydelig skade på område som er fredet ved vedtak med hjemmel i naturvernloven kapittel II, viltloven § 7, svalbardmiljøloven kapittel III, lov om Jan Mayen § 2 eller lov om Bouvet-øya, Peter I's øy og Dronning Maud Land m.m. § 2.

§ 241 *Forbund om allmennfarlig forgiftning eller alvorlig miljøkriminalitet*

Med fengsel inntil 6 år straffes den som inngår forbund med noen om å begå en straffbar handling som nevnt i § 239 første ledd eller § 240 første ledd.

§ 242 *Kulturminnekriminalitet*

Med fengsel inntil 6 år straffes den som forsettlig eller grovt uaktsomt volder betydelig skade på kulturminner eller kulturmiljøer av særlig nasjonal eller internasjonal betydning.

Med fengsel inntil 2 år straffes den som i en væpnet konflikt forsettlig eller grovt uaktsomt bruker et kulturminne eller et kulturmiljø av særlig nasjonal eller internasjonal betydning til støtte for militære handlinger og ved det skaper fare for at kulturminnet eller kulturmiljøet skades. Straff kommer likevel ikke til anvendelse dersom det var tvingende militært nødvendig å handle på denne måten.

Kapittel 24. Vern av den personlige frihet og fred

§ 251 *Tvang*

Med bot eller fengsel inntil 2 år straffes den som ved straffbar eller annen urettmessig atferd eller ved å true med slik atferd tvinger noen til å gjøre, tåle eller unnlate noe.

Den som ved å true med anklage eller anmeldelse for en straffbar handling eller med å sette frem en skadelig opplysning eller krenkende beskyldning rettsstridig tvinger noen til å gjøre, tåle eller unnlate noe, straffes med bot eller fengsel inntil 1 år.

§ 252 *Grov tvang*

Grov tvang straffes med fengsel inntil 6 år. Ved avgjørelsen av om tvangen er grov skal det særlig legges vekt på om den er begått mot en forsvarsløs person, om den er utøvd av flere i fellesskap, og om den har karakter av mishandling.

§ 253 *Tvangsekteskap*

Den som ved vold, frihetsberøvelse, annen straffbar eller urettmessig atferd eller utilbørlig press tvinger noen til å inngå ekteskap, straffes med fengsel inntil 6 år.

§ 254 *Frihetsberøvelse*

Den som ved innesperring, bortføring eller på annen måte rettsstridig fratar noen friheten, straffes med bot eller fengsel inntil 3 år.

§ 255 *Grov frihetsberøvelse*

Grov frihetsberøvelse straffes med fengsel inntil 10 år. Ved avgjørelsen av om frihetsberøvelsen er grov skal det særlig legges vekt på dens varighet, om den har voldt ualminnelige lidelser, død eller hatt betydelig skade på kropp eller helse til følge.

§ 256 *Forbund om grov frihetsberøvelse*

Den som inngår forbund med noen om å begå en handling som nevnt i § 255 straffes med fengsel inntil 6 år.

§ 257 *Menneskehandel*

Den som ved vold, trusler, misbruk av sårbar situasjon eller annen utilbørlig atferd tvinger, utnytter eller forleder en person til

a) prostitusjon eller andre seksuelle ytelser,
b) arbeid eller tjenester, herunder tigging,
c) krigstjeneste i fremmed land, eller
d) å samtykke i fjerning av et av vedkommendes indre organer,

straffes for menneskehandel med fengsel inntil 6 år.

På samme måte straffes den som

a) legger forholdene til rette for slik tvang, utnyttelse eller forledelse som nevnt i første ledd ved

å anskaffe, transportere eller motta personen,
b) på annen måte medvirker til tvangen, utnyttelsen eller forledelsen, eller
c) gir betaling eller annen fordel for å få samtykke til en slik handlemåte fra en person som har myndighet over den fornærmede, eller som mottar slik betaling eller fordel.

Den som begår en handling som nevnt i første eller annet ledd mot en person som er under 18 år, straffes uavhengig av om vold, trusler, misbruk av sårbar situasjon eller annen utilbørlig atferd er anvendt. Den som var uvitende om at fornærmede var under 18 år, straffes hvis han på noe punkt kan klandres for sin uvitenhet.

§ 258 *Grov menneskehandel*

Grov menneskehandel straffes med fengsel inntil 10 år. Ved avgjørelsen av om overtredelsen er grov skal det særlig legges vekt på om den som ble utsatt for handlingen var under 18 år, om det ble brukt grov vold eller tvang og om handlingen har medført betydelig utbytte. Den som var uvitende om at fornærmede var under 18 år, straffes hvis han på noe punkt kan klandres for sin uvitenhet.

§ 259 *Slaveri*

Den som bringer en annen inn i slaveri, straffes med fengsel inntil 21 år. På samme måte straffes den som driver med slavehandel eller transport av slaver eller personer bestemt for slavehandel.

§ 260 *Forbund om slaveri*

Den som inngår forbund med noen om å begå en handling som nevnt i § 259, straffes med fengsel inntil 10 år.

§ 261 *Omsorgsunndragelse*

Den som alvorlig eller gjentatte ganger unndrar en umyndig eller holder denne unndratt fra noen som i henhold til avtale eller rettsavgjørelse skal ha den umyndige boende fast hos seg, straffes med bot eller fengsel inntil 2 år. På samme måte straffes den som urettmessig unndrar den umyndige fra noen som har fått omsorgen etter vedtak om omsorgsovertakelse.

Grov omsorgsunndragelse straffes med fengsel inntil 6 år. Ved avgjørelsen av om omsorgsunndragelsen er grov skal det særlig legges vekt på hvilken belastning den har påført barnet.

§ 262 *Brudd på ekteskapsloven*

Den som inngår et ekteskap til tross for at han allerede er gift, straffes med bot eller fengsel inntil 1 år.

Den som inngår ekteskap med noen som er under 16 år, straffes med fengsel inntil 3 år. Den som var uvitende om at fornærmede var under 16 år, kan likevel straffes hvis han på noe punkt kan klandres for sin uvitenhet.

Straff kan bortfalle dersom ektefellene er omtrent jevnbyrdige i alder og utvikling.

§ 263 *Trusler*

Den som i ord eller handling truer med straffbar atferd under slike omstendigheter at trusselen er egnet til å fremkalle alvorlig frykt, straffes med bot eller fengsel inntil 1 år.

§ 264 *Grove trusler*

Grove trusler straffes med fengsel inntil 3 år. Ved avgjørelsen av om trusselen er grov skal det særlig legges vekt på om den er rettet mot en forsvarsløs person, om den er fremsatt uprovosert eller av flere i fellesskap, og om den er motivert av fornærmedes hudfarge, nasjonale eller etniske opprinnelse, religion, livssyn, homofile orientering eller nedsatte funksjonsevne.

§ 265 *Særskilt vern for enkelte yrkesgrupper*

Med bot eller fengsel inntil 2 år straffes den som ved trusler søker å påvirke yrkesutøvelsen til en person fra en særlig utsatt yrkesgruppe.

Som særskilt utsatt yrkesgruppe forstås
a) helsepersonell som yter medisinsk begrunnet helsehjelp,
b) personer som forestår allment tilgjengelig persontransport, som for eksempel jernbane, tunnelbane, trikk, buss, fly, drosje eller ferge, og
c) personer som har ansvar for opplæring i grunnskole eller videregående skole.

Den som hindrer yrkesutøvelsen til en person som nevnt i annet ledd, straffes med bot eller fengsel inntil 6 måneder.

Med bot straffes den som ved skjellsord eller annen grovt krenkende ordbruk eller atferd forulemper en person som nevnt i annet ledd under dennes yrkesutøvelse.

§ 266 *Hensynsløs atferd*

Den som ved skremmende eller plagsom opptreden eller annen hensynsløs atferd krenker en annens fred, straffes med bot eller fengsel inntil 2 år.

§ 267 *Krenkelse av privatlivets fred*

Den som gjennom offentlig meddelelse krenker privatlivets fred, straffes med bot eller fengsel inntil 1 år.

Straff etter første ledd kommer ikke til anvendelse på den som bare har deltatt ved teknisk bistand eller distribusjon av et blad eller tidsskrift

produsert i riket. Tilsvarende gjelder for kringkastingssendinger.

Straff etter første ledd kan bortfalle dersom meddelelsen var fremkalt av den fornærmede selv ved utilbørlig atferd, eller meddelelsen er blitt gjengjeldt ved en krenkelse av privatlivets fred eller en kroppskrenkelse.

§ 268 *Uberettiget adgang eller opphold*

Den som uberettiget skaffer seg adgang til en annens hus eller et annet sted som ikke er fritt tilgjengelig, eller som uberettiget forblir på et slikt sted, straffes med bot eller fengsel inntil 2 år.

Den som uberettiget oppholder seg på fremmed grunn til tross for oppfordring om å forlate stedet, straffes med bot.

§ 269 *Redaktørens ansvar for innholdet i trykt skrift eller kringkastingssending*

Den som treffer avgjørelse om innholdet i et trykt skrift eller en kringkastingssending, er strafferettslig ansvarlig dersom det der offentliggjøres noe som ville ha pådratt redaktøren ansvar etter noen annen lovbestemmelse om han hadde kjent til innholdet.

Straffen etter første ledd er bot eller fengsel inntil 6 måneder. Det kan ikke idømmes strengere straff enn etter den lovbestemmelse som ville ha vært anvendelig om den ansvarlige hadde kjent til innholdet.

Straff etter første ledd kommer ikke til anvendelse på den som godtgjør at det ikke kan legges ham noe til last med hensyn til kontroll med innholdet eller tilsyn eller rettledning eller instruks for hans stedfortreder, medarbeidere eller underordnede.

Medvirkning straffes ikke.

§ 270 *Andre forpliktelser ved utgivelse av trykt skrift*

Den som står for trykkingen av et skrift, og som unnlater å oppgi eget navn, foretaksnavn og trykkested, straffes med bot. På samme måte straffes en trykker som gir uriktig informasjon som nevnt i første punktum. Straff kommer ikke til anvendelse ved trykking av stemmesedler, prisangivelser, formularer og lignende.

Er det i et blad eller tidsskrift ikke angitt hvem som er redaktør, straffes redaktøren og forleggeren med bot. På samme måte straffes redaktøren og forleggeren dersom feil person er oppgitt å være redaktør. Den som har samtykket i uriktig å oppgis som redaktør, straffes med bot.

Den som er redaktør for et blad eller tidsskrift, og som ikke inntar en imøtegåelse av en anførsel som der er fremsatt i første eller annet nummer av bladet, på like iøynefallende sted som det imøtegåtte, straffes med bot. Redaktøren kan også ilegges løpende mulkt frem til imøtegåelsen trykkes. Kravet om imøtegåelse må fremsettes av den som anførslene direkte angår senest innen ett år etter utgivelsen, begrense seg til anførsler av faktisk art og ikke inneholde noe straffbart.

Med redaktør forstås den som treffer avgjørelse om innholdet i et trykt skrift.

Medvirkning straffes ikke.

Kapittel 25. Voldslovbrudd mv.

§ 271 *Kroppskrenkelse*

Med bot eller fengsel inntil 1 år straffes den som øver vold mot en annen person eller på annen måte krenker ham fysisk.

En kroppskrenkelse kan gjøres straffri dersom

a) den er gjengjeldt med en kroppskrenkelse eller kroppsskade, eller
b) den gjengjelder en forutgående kroppskrenkelse, kroppsskade eller særlig provoserende ytring.

§ 272 *Grov kroppskrenkelse*

Grov kroppskrenkelse straffes med fengsel inntil 6 år. Ved avgjørelsen av om kroppskrenkelsen er grov skal det særlig legges vekt på om den har hatt til følge sterk smerte, betydelig skade eller død, og for øvrig om den

a) har skjedd uten foranledning og har karakter av overfall,
b) er begått mot en forsvarsløs person,
c) har karakter av mishandling,
d) er begått av flere i fellesskap, eller
e) er motivert av fornærmedes hudfarge, nasjonale eller etniske opprinnelse, religion, livssyn, homofile orientering eller nedsatte funksjonsevne.

§ 271 annet ledd gjelder på tilsvarende måte.

§ 273 *Kroppsskade*

Med fengsel inntil 6 år straffes den som skader en annens kropp eller helse, gjør en annen fysisk maktesløs eller fremkaller bevisstløshet eller liknende tilstand hos en annen.

§ 274 *Grov kroppsskade*

Grov kroppsskade straffes med fengsel inntil 10 år. Ved avgjørelsen av om kroppsskaden er grov skal det særlig legges vekt på om den har hatt til følge uhelbredelig lyte eller skade, sykdom eller arbeidsudyktighet av noen varighet eller sterk smerte, betydelig skade eller død, og for øvrig om den

a) har skjedd uten foranledning og har karakter av overfall,
b) er begått mot en forsvarsløs person,
c) har karakter av mishandling,
d) er begått av flere i fellesskap, eller
e) er motivert av fornærmedes hudfarge, nasjonale eller etniske opprinnelse, religion, livssyn, homofile orientering eller nedsatte funksjonsevne.

Den som volder betydelig skade på en annens kropp eller helse, straffes med fengsel inntil 15 år.

§ 275 *Drap*

Den som dreper en annen, straffes med fengsel fra 8 inntil 21 år.

§ 276 *Samtykke fra den fornærmede*

Straff etter §§ 271, 272, 273 og 274 første ledd kommer ikke til anvendelse når den handlingen er rettet mot, har samtykket.

Dersom noen med eget samtykke er drept eller påført betydelig skade på kropp eller helse, kan straffen for gjerningspersonen settes under minstestraffen eller til en mildere straffart enn den som følger av §§ 275 eller 274 annet ledd.

§ 277 *Medvirkning til selvmord og til selvpåført betydelig skade på kropp eller helse*

Den som medvirker til at noen påfører seg selv betydelig skade på kropp eller helse, straffes med fengsel inntil 15 år, jf. § 274 annet ledd.

Den som medvirker til at noen tar sitt eget liv, straffes med fengsel fra 8 inntil 21 år, jf. § 275.

Straffen etter første og annet ledd kan, dersom særlige grunner gjør seg gjeldende, likevel settes under minstestraffen eller til en mildere straffart enn det som følger av § 274 annet ledd og § 275.

Straff kommer ikke til anvendelse når døden eller betydelig skade på kropp eller helse ikke er inntrådt.

§ 278 *Medlidenhetsdrap*

Dersom noen av medlidenhet dreper en person som er dødssyk, eller som av andre grunner er nær ved å dø, kan straffen settes under minstestraffen eller til en mildere straffart enn det som følger av § 275.

§ 279 *Forbund om drap eller å volde betydelig skade på kropp og helse*

Med fengsel inntil 10 år straffes den som inngår forbund med noen om å begå et lovbrudd som nevnt i § 274 annet ledd eller § 275.

§ 280 *Uaktsom forvoldelse av betydelig skade på kropp eller helse*

Med fengsel inntil 3 år straffes den som uaktsomt volder betydelig skade på en annens kropp eller helse.

§ 281 *Uaktsom forvoldelse av død*

Med fengsel inntil 6 år straffes den som uaktsomt forvolder en annens død.

§ 282 *Mishandling i nære relasjoner*

Med fengsel inntil 6 år straffes den som ved trusler, tvang, frihetsberøvelse, vold eller andre krenkelser, alvorlig eller gjentatt mishandler
a) sin ektefelle,
b) sin ektefelles slektning i rett nedstigende linje,
c) sin slektning i rett oppstigende linje,
d) noen i sin husstand, eller
e) noen i sin omsorg.

§ 283 *Grov mishandling i nære relasjoner*

Grov mishandling i nære relasjoner straffes med fengsel inntil 15 år. Ved avgjørelsen av om mishandlingen er grov skal det særlig legges vekt på om den har hatt til følge betydelig skade eller død, og for øvrig
a) dens varighet,
b) om den er utført på en særlig smertefull måte, eller har hatt til følge betydelig smerte, eller
c) om den er begått mot en forsvarsløs person.

§ 284 *Kjønnslemlestelse*

Med fengsel inntil 6 år straffes den som utfører et inngrep i en kvinnes kjønnsorgan som skader kjønnsorganet eller påfører det varige forandringer. Rekonstruksjon av kjønnslemlestelse straffes på samme måte.

Samtykke fritar ikke for straff.

Med bot eller fengsel inntil 1 år straffes yrkesutøvere og ansatte i barnehager, barnevernet, helse- og sosialtjenesten, skoler, skolefritidsordninger og trossamfunn, som ved anmeldelse eller på annen måte unnlater å søke å avverge en kjønnslemlestelse. Tilsvarende gjelder for forstandere og religiøse ledere i trossamfunn. Avvergingsplikten gjelder uten hensyn til taushetsplikt. Unnlatelsen er ikke straffbar hvis kjønnslemlestelsen ikke kommer til fullbyrdelse eller til straffbart forsøk.

§ 285 *Grov kjønnslemlestelse*

Grov kjønnslemlestelse straffes med fengsel inntil 15 år.

Ved avgjørelsen av om kjønnslemlestelsen er grov skal det særlig legges vekt på om inngrepet har hatt til følge

a) sykdom eller arbeidsudyktighet av noen varighet, jf. § 274,
b) en uhelbredelig lyte, feil eller skade, eller
c) død eller betydelig skade på kropp eller helse.

§ 286 *Vold mot særskilt utsatte yrkesgrupper*

Den som ved vold søker å påvirke yrkesutøvelsen til en person fra en særskilt utsatt yrkesgruppe, straffes med bot eller fengsel inntil 3 år.

Med særskilt utsatt yrkesgruppe forstås
a) helsepersonell som yter medisinsk begrunnet helsehjelp,
b) personer som forestår allment tilgjengelig persontransport, som for eksempel jernbane, tunnelbane, trikk, buss, fly, drosje eller ferge, og
c) personer som har ansvar for opplæring i grunnskole eller videregående skole.

§ 287 *Forsømmelse av hjelpeplikt*

Med bot eller fengsel inntil 6 måneder straffes den som unnlater
a) etter evne å hjelpe en person som er i åpenbar fare for å miste livet eller bli påført betydelig skade på kropp eller helse, eller
b) ved anmeldelse eller på annen måte etter evne å avverge brann, oversvømmelse, sprengning eller lignende ulykke som medfører fare for menneskeliv eller betydelig skade på kropp og helse.

Brudd på hjelpeplikten etter første ledd straffes ikke når plikten ikke kunne oppfylles uten å utsette seg selv eller andre for særlig fare eller oppofrelse.

§ 288 *Hensettelse i hjelpeløs tilstand mv.*

Med fengsel inntil 3 år straffes den som hensetter en annen i hjelpeløs tilstand med fare for liv, kropp eller helse. På samme måte straffes den som unnlater å gi hjelp til noen i hjelpeløs tilstand som vedkommende har en plikt til å dra omsorg for.

Kapittel 26. Seksuallovbrudd

§ 291 *Voldtekt*

Med fengsel inntil 10 år straffes den som
a) skaffer seg seksuell omgang ved vold eller truende atferd,
b) har seksuell omgang med noen som er bevisstløs eller av andre grunner ute av stand til å motsette seg handlingen, eller
c) ved vold eller truende atferd får noen til å ha seksuell omgang med en annen, eller til å utføre handlinger som svarer til seksuell omgang med seg selv.

§ 292 *Minstestraff for voldtekt til samleie mv.*

Straffen er fengsel fra 3 inntil 15 år dersom voldtekten som nevnt i § 291 omfattet:
a) innføring av penis i skjede- eller endetarmsåpning,
b) innføring av penis i fornærmedes munn, eller
c) innføring av gjenstand i skjede- eller endetarmsåpning, eller
d) dersom lovbryteren har fremkalt en tilstand som nevnt i § 291 bokstav b for å oppnå seksuell omgang.

§ 293 *Grov voldtekt*

Grov voldtekt straffes med fengsel inntil 21 år. Det samme gjelder dersom den skyldige tidligere er straffet for handlinger som nevnt i §§ 291 eller 299.

Ved avgjørelsen av om voldtekten er grov skal det særlig legges vekt på om
a) den er begått av flere i fellesskap,
b) den er begått på en særlig smertefull eller særlig krenkende måte, eller
c) den fornærmede som følge av handlingen dør eller får betydelig skade på kropp eller helse. Seksuelt overførbar sykdom regnes alltid som betydelig skade på kropp eller helse etter denne paragrafen.

§ 294 *Grovt uaktsom voldtekt*

Grovt uaktsom voldtekt straffes med fengsel inntil 6 år. Foreligger omstendigheter som nevnt i § 293, er straffen fengsel inntil 10 år.

§ 295 *Misbruk av overmaktsforhold og lignende*

Med fengsel inntil 6 år straffes den som skaffer seg eller en annen seksuell omgang, eller får noen til å utføre handlinger som svarer til seksuell omgang med seg selv ved
a) misbruk av stilling, avhengighetsforhold eller tillitsforhold, eller
b) å utnytte noens psykiske lidelse eller psykiske utviklingshemming dersom forholdet ikke rammes av § 291, eller
c) å utnytte en person under 18 år i en særlig sårbar livssituasjon.

§ 296 *Seksuell omgang med innsatte mv. i institusjon*

Med fengsel inntil 6 år straffes den som
a) har seksuell omgang med noen som er innsatt eller plassert i anstalt eller institusjon under kriminalomsorgen eller politiet eller i institusjon under barnevernet, og som der står under vedkommendes myndighet eller oppsikt,

b) får noen som han står i et forhold til som nevnt i bokstav a til å utføre handlinger som svarer til seksuell omgang med seg selv
c) skaffer en annen seksuell omgang med noen som han står i et forhold til som nevnt i bokstav a.

§ 297 *Seksuell handling uten samtykke*

Med bot eller fengsel inntil 1 år straffes den som foretar seksuell handling med noen som ikke har samtykket i det.

§ 298 *Seksuelt krenkende atferd offentlig eller uten samtykke*

Med bot eller fengsel inntil 1 år straffes den som i ord eller handling utviser seksuelt krenkende eller annen uanstendig atferd
a) på offentlig sted, eller
b) i nærvær av eller overfor noen som ikke har samtykket i det.

§ 299 *Voldtekt av barn under 14 år*

Med fengsel inntil 10 år straffes den som
a) har seksuell omgang med barn under 14 år,
b) får et barn under 14 år til å utføre handlinger som svarer til seksuell omgang med seg selv, eller
c) foretar kvalifisert seksuell handling med barn under 14 år.

§ 300 *Minstestraff for voldtekt til samleie av barn under 14 år*

Straffen er fengsel fra 3 inntil 15 år dersom voldtekten som nevnt i § 299 omfattet:
a) innføring av penis i skjede- eller endetarmsåpning,
b) innføring av penis i fornærmedes munn,
c) innføring av gjenstander i skjede- eller endetarmsåpning, eller
d) innføring av penis inn i og mellom de store og små kjønnslepper.

§ 301 *Grov voldtekt av barn under 14 år*

Grov voldtekt av barn under 14 år straffes med fengsel inntil 21 år. Det samme gjelder dersom den skyldige tidligere er straffet for handlinger som nevnt i §§ 291 eller 299.

Ved avgjørelsen av om voldtekten er grov skal det særlig legges vekt på
a) om den er begått av flere i fellesskap,
b) om den er begått på en særlig smertefull eller særlig krenkende måte,
c) den fornærmedes alder på handlingstidspunktet,
d) om det har skjedd gjentatte overgrep, eller
e) om den fornærmede som følge av handlingen dør eller får betydelig skade på kropp eller helse. Seksuelt overførbar sykdom regnes alltid som betydelig skade på kropp eller helse etter denne paragrafen.

§ 302 *Seksuell omgang med barn mellom 14 og 16 år*

Den som har seksuell omgang med barn mellom 14 og 16 år, straffes med fengsel inntil 6 år, hvis ikke forholdet også rammes av andre bestemmelser. På samme måte straffes den som får et barn mellom 14 og 16 år til å utføre handlinger som svarer til seksuell omgang med seg selv.

§ 303 *Grov seksuell omgang mv. med barn mellom 14 og 16 år*

Grov overtredelse av § 302 straffes med fengsel inntil 15 år. Det samme gjelder dersom den skyldige tidligere er straffet for handlinger som nevnt i §§ 291, 299 eller 302.

Ved avgjørelsen av om overtredelsen av § 302 er grov skal det særlig legges vekt på om
a) handlingen er begått av flere i fellesskap,
b) handlingen er begått på en særlig smertefull eller særlig krenkende måte, eller
c) den fornærmede som følge av handlingen dør eller får betydelig skade på kropp eller helse. Seksuelt overførbar sykdom regnes alltid som betydelig skade på kropp eller helse etter denne paragrafen.

§ 304 *Seksuell handling med barn under 16 år*

Den som foretar seksuell handling med barn under 16 år, straffes med fengsel inntil 3 år, hvis forholdet ikke rammes av § 299.

§ 305 *Seksuelt krenkende atferd mv. overfor barn under 16 år*

Med bot eller fengsel inntil 1 år straffes den som
a) i ord eller handling utviser seksuelt krenkende eller annen uanstendig atferd i nærvær av eller overfor barn under 16 år.
b) tvinger eller forleder et barn under 16 år til å utvise seksuelt krenkende eller annen uanstendig atferd, med mindre forholdet rammes av strengere bestemmelser.

§ 306 *Avtale om møte for å begå seksuelt overgrep*

Med bot eller fengsel inntil 1 år straffes den som har avtalt et møte med et barn under 16 år, og som med forsett om å begå en handling med barnet

som nevnt i §§ 299-304, § 305 bokstav b eller § 311 første ledd bokstav a, har kommet frem til møtestedet eller et sted hvor møtestedet kan iakttas.

§ 307 *Krav til aktsomhet om barnets alder*

For bestemmelsene i §§ 299-306 fører uvitenhet om barnets riktige alder ikke til straffrihet hvis tiltalte på noe punkt kan klandres for sin uvitenhet. For bestemmelsene i § 295 bokstav c og §§ 309 og 310 fører uvitenhet om barnets riktige alder ikke til straffrihet hvis tiltalte kan klandres for sin uvitenhet.

§ 308 *Mulighet for straffbortfall*

Straff etter bestemmelsene i §§ 299-304, § 305 bokstav b annet alternativ og § 306 kan falle bort eller settes under minstestraffen i § 300 dersom de involverte er omtrent jevnbyrdige i alder og utvikling.

§ 309 *Kjøp av seksuelle tjenester fra mindreårige*

Med fengsel inntil 2 år straffes den som

a) skaffer seg eller en annen seksuell omgang eller handling med en person under 18 år ved å yte eller avtale vederlag,
b) oppnår seksuell omgang eller handling med en person under 18 år ved at slikt vederlag er avtalt eller ytet av en annen, eller
c) på den måten som beskrevet i bokstav a eller b får en person under 18 år til å utføre handlinger som svarer til seksuell omgang med seg selv.

Er den seksuelle omgang eller handling skjedd på en særlig krenkende måte, uten at forholdet straffes etter strengere bestemmelser, er straffen fengsel inntil 3 år.

§ 310 *Fremvisning av seksuelle overgrep mot barn eller fremvisning som seksualiserer barn*

Med fengsel inntil 3 år straffes den som overværer en fremvisning av seksuelle overgrep mot barn eller fremvisning som seksualiserer barn. Med barn menes person under 18 år.

§ 311 *Fremstilling av seksuelle overgrep mot barn eller fremstilling som seksualiserer barn*

Med bot eller fengsel inntil 3 år straffes den som

a) produserer fremstilling av seksuelle overgrep mot barn eller fremstilling som seksualiserer barn,
b) utgir, tilbyr, selger, overlater til en annen, gjør tilgjengelig eller på annen måte søker å utbre fremstillinger som nevnt i bokstav a
c) anskaffer, innfører eller besitter fremstillinger som nevnt i bokstav a, eller forsettlig skaffer seg tilgang til slikt materiale
d) holder offentlig foredrag eller istandbringer offentlig forestilling eller utstilling av fremstillinger som nevnt i bokstav a, eller
e) forleder noen under 18 år til å la seg avbilde som ledd i kommersiell fremstilling av rørlige eller urørlige bilder med seksuelt innhold

Med barn menes i denne paragrafen personer som er eller fremstår som under 18 år.

Den som uaktsomt foretar handling som nevnt i første ledd, straffes med bot eller fengsel inntil 6 måneder. På samme måte straffes den innehaver eller overordnede som forsettlig eller uaktsomt unnlater å hindre at det i en virksomhet blir foretatt handling som nevnt i første ledd.

Straffen kan falle bort for den som tar og besitter et bilde av en person mellom 16 og 18 år, dersom denne har gitt sitt samtykke og de to er omtrent jevnbyrdige i alder og utvikling.

Bestemmelsen rammer ikke fremstillinger som må anses forsvarlige ut fra et kunstnerisk, vitenskapelig, informativt eller lignende formål. Bestemmelsen gjelder heller ikke for film eller videogram som Medietilsynet ved forhåndskontroll har godkjent til ervervsmessig fremvisning eller omsetning.

§ 312 *Incest*

Med fengsel inntil 6 år straffes den som har seksuell omgang med slektning i nedstigende linje eller får vedkommende til å utføre handlinger som svarer til seksuell omgang med seg selv. Som slektning i nedstigende linje regnes biologiske og adopterte etterkommere.

§ 313 *Søskenincest*

Med fengsel inntil 1 år straffes den som har seksuell omgang med bror eller søster eller får vedkommende til å utføre handlinger som svarer til seksuell omgang med seg selv.

§ 314 *Seksuell omgang mellom andre nærstående*

Med fengsel inntil 6 år straffes den som

a) har seksuell omgang med fosterbarn eller stebarn, eller en person under 18 år som står under hans omsorg, myndighet eller oppsikt, eller
b) får en person nevnt i bokstav a til å utføre handlinger som svarer til seksuell omgang med seg selv.

§ 315 *Hallikvirksomhet og formidling av prostitusjon*

Med bot eller fengsel inntil 6 år straffes den som

a) fremmer andres prostitusjon eller

b) leier ut lokaler og forstår at lokalene skal brukes til prostitusjon eller utviser grov uaktsomhet i så måte.

Den som i offentlig kunngjøring utvetydig tilbyr, formidler eller etterspør prostitusjon straffes med bot eller fengsel inntil 6 måneder.

Med prostitusjon menes i denne paragraf at en person mottar vederlag for å ha seksuell omgang eller foreta seksuell handling med en annen eller for å utføre handlinger som svarer til seksuell omgang med seg selv.

§ 316 *Kjøp av seksuelle tjenester fra voksne*

Med bot eller fengsel inntil 6 måneder eller begge deler straffes den som

a) skaffer seg eller en annen seksuell omgang eller handling ved å yte eller avtale vederlag,
b) oppnår seksuell omgang eller handling ved at slikt vederlag er avtalt eller ytet av en annen, eller
c) på den måten som beskrevet i bokstav a eller b får noen til å utføre handlinger som svarer til seksuell omgang med seg selv.

Er den seksuelle omgang eller handling skjedd på en særlig krenkende måte, uten at forholdet straffes etter strengere bestemmelser, er straffen bot eller fengsel inntil 1 år.

§ 317 *Pornografi*

Med bot eller fengsel inntil 3 år straffes den som

a) utgir, selger eller på annen måte søker å utbre pornografi,
b) innfører pornografi med sikte på utbredelse,
c) overlater pornografi til personer under 18 år, eller
d) holder offentlig foredrag eller istandbringer offentlig forestilling eller utstilling med pornografisk innhold.

Med pornografi menes i denne paragrafen kjønnslige skildringer som virker støtende eller på annen måte er egnet til å virke menneskelig nedverdigende eller forrående, herunder kjønnslige skildringer hvor det gjøres bruk av lik, dyr, vold og tvang. Som pornografi regnes ikke kjønnslige skildringer som må anses forsvarlige ut fra et kunstnerisk, vitenskapelig, informativt eller lignende formål.

Den som uaktsomt foretar handling som nevnt i første ledd, straffes med bot eller fengsel inntil 6 måneder. På samme måte straffes den innehaver eller overordnede som forsettlig eller uaktsomt unnlater å hindre at det i en virksomhet blir foretatt handling som nevnt i første ledd.

Paragrafen gjelder ikke for film eller videogram som Medietilsynet ved forhåndskontroll har godkjent til ervervsmessig fremvisning eller omsetning.

§ 318 *Utstillingsforbud*

Med bot eller fengsel inntil 6 måneder straffes den som i ervervsøyemed stiller ut bilder av eksplisitt seksualisert karakter, herunder bilder av kjønnsorganer, på en lett synlig måte på

a) offentlig sted,
b) et sted som lett kan iakttas fra offentlig sted, eller
c) utsalgssted.

Bokstav c gjelder ikke for spesialforretninger.

Den som uaktsomt foretar slik handling som nevnt i første ledd, straffes med bot.

Straffansvaret omfatter ikke ekspeditør, betjent eller annen lignende underordnet når overtredelsen vesentlig har vært foranlediget av dennes avhengige stilling til den ervervsdrivende.

§ 319 *Plikt til å vurdere rettighetstap*

Når noen kjennes skyldig i en straffbar handling etter §§ 299, 302, 304 eller 305, skal retten vurdere om rettighetstap etter § 56 skal idømmes.

§ 320 *Forholdet til erstatningsansvar for ærekrenkelser*

Den som beskylder noen for å ha overtrådt bestemmelser i dette kapitlet kan ikke gjøres rettslig ansvarlig for beskyldningen etter skadeserstatningsloven § 3-6 a dersom beskyldningene er fremsatt

a) i en anmeldelse, eller
b) av den som hevder å være fornærmet i en fortrolig samtale med en person som det er naturlig å betro seg til, for å bearbeide konsekvensene av handlingen.

Anmelderen eller den som hevder å være fornærmet, kan likevel gjøres rettslig ansvarlig dersom det var grovt uaktsomt å legge til grunn at opplysningene var sanne.

Kapittel 27. Vinningslovbrudd og liknende krenkelser av eiendomsretten

§ 321 *Tyveri*

For tyveri straffes den som tar en gjenstand som tilhører en annen, med forsett om å skaffe seg eller andre en uberettiget vinning ved å selge, forbruke eller på annen måte tilegne seg den.

Straffen for tyveri er bot eller fengsel inntil 2 år.

§ 322 *Grovt tyveri*

Grovt tyveri straffes med bot eller fengsel inntil

6 år. Ved avgjørelsen av om tyveriet er grovt skal det særlig legges vekt på om
a) det gjaldt en betydelig verdi,
b) gjerningspersonen har tatt seg inn i bolig eller fritidshus,
c) det har et profesjonelt preg, eller
d) det av andre grunner er av en særlig farlig eller samfunnsskadelig art.

§ 323 *Mindre tyveri*

Med bot straffes den som gjør seg skyldig i tyveri når straffskylden er liten fordi det gjelder en ubetydelig verdi og forholdene for øvrig tilsier det.

Tilegnelse av naturprodukter, herunder stein, kvister, vekster mv., av liten eller ingen økonomisk verdi under utøvelse av lovlig allemannsrett, straffes likevel ikke.

§ 324 *Underslag*

For underslag straffes den som med forsett om en uberettiget vinning for seg selv eller andre rettsstridig
a) selger, forbruker eller på annen måte tilegner seg en løsøregjenstand eller pengefordring som han besitter, men som tilhører en annen, eller
b) forføyer over penger han har innfordret for en annen, eller som på annen måte er betrodd ham.

En handling som går inn under §§ 385 eller 386, straffes ikke etter paragrafen her.

Straffen for underslag er bot eller fengsel inntil 2 år.

§ 325 *Grovt underslag*

Grovt underslag straffes med fengsel inntil 6 år. Ved avgjørelsen av om underslaget er grovt skal det særlig legges vekt på om
a) verdien av det underslåtte er betydelig,
b) underslaget har pågått over lengre tid,
c) det er begått ved brudd på en særlig tillit som følger med en stilling, et verv eller oppdrag, eller
d) det er ført eller utarbeidet uriktige regnskaper eller uriktig regnskapsdokumentasjon.

§ 326 *Mindre underslag*

Med bot straffes den som gjør seg skyldig i underslag når straffskylden er liten fordi det gjaldt en ubetydelig verdi og omstendighetene for øvrig tilsier det.

§ 327 *Ran*

For ran straffes den som med forsett om å skaffe seg eller andre en uberettiget vinning øver vold mot en person, setter ham ut av stand til forsvar eller ved trusler fremkaller alvorlig frykt for vold mot noen, og derved
a) bemektiger seg en gjenstand som tilhører en annen, eller
b) tvinger noen til å handle slik at det medfører tap eller fare for tap for ham eller den han handler for.

Straffen for ran er fengsel inntil 3 år.

§ 328 *Grovt ran*

Grovt ran straffes med fengsel inntil 12 år. Ved avgjørelsen av om ranet er grovt skal det særlig legges vekt på om
a) det er brukt grov vold,
b) det er truet med skytevåpen eller annet særlig farlig redskap,
c) ranet er nøye planlagt, foretatt overfor en forsvarsløs person, eller
d) det gjaldt en betydelig verdi.

Straffen for grovt ran er fengsel inntil 21 år dersom ranet har hatt til følge død eller betydelig skade på kropp eller helse, og lovbryteren har utvist uaktsomhet med hensyn til følgen eller kunne ha innsett muligheten for den.

§ 329 *Forbund om ran*

Med bot eller fengsel inntil 3 år straffes den som inngår forbund med noen om å begå ran.

§ 330 *Utpressing*

For utpressing straffes den som med forsett om å skaffe seg eller andre en uberettiget vinning tvinger noen til å handle slik at det medfører tap eller fare for tap for ham eller den han handler for, ved
a) annen ulovlig atferd enn den som rammes av § 327 første ledd, eller
b) utilbørlig å true med anklage eller anmeldelse for noe straffbart, eller med å sette frem en skadelig opplysning.

Straffen for utpressing er bot eller fengsel inntil 3 år.

§ 331 *Grov utpressing*

Grov utpressing straffes med fengsel inntil 6 år. Ved avgjørelsen av om utpressingen er grov skal det særlig legges vekt på om den
a) gjaldt en betydelig verdi,
b) var nøye planlagt,
c) var foretatt overfor en forsvarsløs person,
d) har medført særlig store påkjenninger,
e) har pågått over lengre tid, eller
f) av andre grunner er av en særlig farlig eller samfunnsskadelig art.

§ 332 *Heleri*

For heleri straffes den som mottar eller skaffer seg eller andre del i utbytte av en straffbar handling. Likestilt med utbytte er en gjenstand, fordring eller tjeneste som trer istedenfor det. Heleri straffes selv om ingen kan straffes for handlingen som utbyttet stammer fra på grunn av utilregnelighet, jf. § 20.

Første ledd anvendes ikke på den som mottar utbyttet til vanlig underhold av seg eller andre fra en som plikter å yte slikt underhold, eller den som mottar utbytte som normalt vederlag for vanlige forbruksvarer, bruksting eller tjenester.

Straffen for heleri er bot eller fengsel inntil 2 år.

§ 333 *Grovt heleri*

Grovt heleri straffes med fengsel inntil 6 år. Ved avgjørelsen av om heleriet er grovt skal det særlig legges vekt på hva slags handling utbyttet stammer fra, om fordelen gjerningspersonen har skaffet seg er betydelig, og om den skyldige har drevet heleri regelmessig. Gjelder heleriet utbytte av narkotikalovbrudd, skal det også legges vekt på arten og mengden av det stoffet utbyttet knytter seg til.

Dersom utbyttet stammer fra grovt ran, straffes heleriet med fengsel inntil 12 år. Stammer utbyttet fra grov menneskehandel eller særlig grov narkotikaovertredelse, er straffen fengsel inntil 15 år.

§ 334 *Mindre heleri*

Med bot straffes den som gjør seg skyldig i heleri når straffskylden er liten fordi handlingen som utbyttet stammer fra, størrelsen på utbyttet eller omstendighetene for øvrig tilsier det.

§ 335 *Uaktsomt heleri*

Uaktsomt heleri som nevnt i §§ 332 og 333 straffes med bot eller fengsel inntil 2 år.

§ 336 *Forbund om heleri*

Den som inngår forbund med noen om å begå heleri som nevnt i § 332, straffes med bot eller fengsel inntil 2 år.

§ 337 *Hvitvasking*

For hvitvasking straffes den som

a) yter bistand til å sikre utbyttet av en straffbar handling for en annen ved for eksempel å innkreve, oppbevare, skjule, transportere, sende, overføre, konvertere, avhende, pantsette eller investere det, eller
b) gjennom konvertering eller overføring av formuesgoder eller på annen måte skjuler eller tilslører hvor utbyttet av en straffbar handling han selv har begått, befinner seg, stammer fra, hvem som har rådigheten over det, dets bevegelser, eller rettigheter som er knyttet til det.

Likestilt med utbyttet er gjenstand, fordring eller tjeneste som trer i stedet for det.

Hvitvasking straffes selv om ingen kan straffes for handlingen som utbyttet stammer fra på grunn av utilregnelighet, jf. § 20.

Straffen for hvitvasking er bot eller fengsel inntil 2 år.

§ 338 *Grov hvitvasking*

Grov hvitvasking straffes med fengsel inntil 6 år. Ved avgjørelsen av om hvitvaskingen er grov skal det særlig legges vekt på hva slags handling utbyttet stammer fra, om utbyttet hvitvaskeren har hatt befatning med er av betydelig verdi, og om lovbryteren har drevet hvitvasking regelmessig. Gjelder det utbytte av narkotikalovbrudd, skal det også legges vekt på art og mengde av det stoffet utbyttet knytter seg til.

Dersom utbyttet stammer fra grovt ran, straffes hvitvaskingen med fengsel inntil 12 år. Stammer utbyttet fra grov menneskehandel eller særlig grov narkotikaovertredelse, er straffen fengsel inntil 15 år.

§ 339 *Mindre hvitvasking*

Med bot straffes den som gjør seg skyldig i hvitvasking når straffskylden er liten fordi handlingen som utbyttet stammer fra, verdien av det utbyttet hvitvaskeren har hatt befatning med og omstendighetene for øvrig tilsier det.

§ 340 *Uaktsom hvitvasking*

Uaktsom hvitvasking som nevnt i §§ 337 og 338 straffes med bot eller fengsel inntil 2 år.

§ 341 *Forbund om hvitvasking*

Den som inngår forbund med noen om å begå hvitvasking som nevnt i § 337 eller § 338, straffes med bot eller fengsel inntil 2 år.

§ 342 *Brukstyveri av motorvogn mv*

For brukstyveri av motorvogn straffes den som uten å ha rett til det tar en motorvogn og bruker eller forføyer over den. Den som tilhører husstanden til eller er i tjeneste hos den som har rett til bilen, straffes likevel ikke for slikt brukstyveri.

Med motorvogn menes kjøretøy som blir drevet frem med motor.

Straffen for brukstyveri av motorvogn er bot eller fengsel inntil 2 år.

På samme måte straffes brukstyveri av fartøy som har motor til fremdrift, og av luftfartøy.

§ 343 *Ulovlig bruk av løsøre mv.*

Med bot straffes den som ulovlig bruker eller forføyer over en løsøregjenstand som tilhører en annen, slik at den berettigede påføres tap eller ulempe.

§ 344 *Grov ulovlig bruk av løsøre*

Med bot eller fengsel inntil 2 år straffes den som ulovlig bruker eller forføyer over en løsøregjenstand som tilhører en annen, og ved det skaffer seg eller andre en betydelig vinning eller påfører den berettigede et betydelig tap.

§ 345 *Besittelseskrenkelse*

Den som utettmessig setter seg eller andre i besittelse av en løsøregjenstand, straffes med bot.

§ 346 *Ulovlig bruk mv. av fast eiendom*

Med bot straffes den som bruker eller rår over fast eiendom i strid med rettighetene til eieren eller en annen som rettmessig rår over eiendommen, slik at den berettigede påføres tap eller ulempe, eller i strid med dennes uttrykkelige forbud.

Straff etter første ledd anvendes likevel ikke på den som er part i en avtale med den berettigede om bruken av eller rådigheten over eiendommen.

Kapittel 28. Skadeverk og fremkalling av fare for allmennheten

§ 351 *Skadeverk*

Med bot eller fengsel inntil 1 år straffes den som skader, ødelegger, gjør ubrukelig eller forspiller en gjenstand som helt eller delvis tilhører en annen.

For skadeverk straffes også den som uberettiget endrer, gjør tilføyelser til, ødelegger, sletter eller skjuler andres data.

§ 352 *Grovt skadeverk*

Grovt skadeverk straffes med bot eller fengsel inntil 6 år. Ved avgjørelsen av om skadeverket er grovt skal det særlig legges vekt på

a) skadeverkets art og objekt, for eksempel om det er rettet mot gjenstander til alminnelig nytte eller pryd, eller som har historisk, nasjonal eller religiøs verdi,
b) om skaden er av et stort omfang,
c) om det var motivert av fornærmedes hudfarge, nasjonale eller etniske opprinnelse, religion, livssyn, homofile orientering eller nedsatte funksjonsevne, og
d) om det er begått ved flere anledninger, av flere i fellesskap eller har et systematisk eller organisert preg.

Skadeverk som innebærer ødeleggelse av gjenstand som har en betydelig historisk, nasjonal eller religiøs verdi, eller som innebærer en svært omfattende ødeleggelse av eiendom, regnes som særlig grovt skadeverk. Det samme gjelder skadeverk som har til følge slik ødeleggelse, tap av menneskeliv eller betydelig skade på kropp eller helse, eller nærliggende fare for slike følger. Særlig grovt skadeverk straffes med fengsel inntil 15 år.

Skadeverk som nevnt i første ledd og som er forøvd ved grov uaktsomhet, straffes med bot eller fengsel inntil 1 år. Grovt uaktsomt skadeverk som nevnt i annet ledd straffes med bot eller fengsel inntil 3 år.

§ 353 *Mindre skadeverk*

Mindre skadeverk straffes med bot. Ved avgjørelsen av om skadeverket er mindre, skal det særlig legges vekt på dets art og objekt, skadeomfanget og hvilke følger det har hatt eller lovbryteren burde ha skjønt at den kunne ha fått.

For mindre skadeverk straffes også den som tilsmusser en gjenstand som tilhører en annen.

§ 354 *Forledelse til formuestap*

Med bot eller fengsel inntil 1 år straffes den som ved å fremkalle eller styrke en villfarelse forleder noen til å gjøre eller unnlate noe som fører til formuestap for noen.

§ 355 *Fremkalling av fare for allmennheten*

Med fengsel fra 2 år inntil 21 år straffes den som forårsaker brann, oversvømmelse, sprengning, sammenstyrtning, sjøskade, jernbaneulykke, luftfartsulykke eller lignende ulykke, som lett kan medføre tap av menneskeliv.

§ 356 *Uaktsom fremkalling av fare for allmennheten*

Uaktsom fremkalling av fare for allmennheten straffes med bot eller fengsel inntil 3 år.

§ 357 *Forbund om fremkalling av fare for allmennheten*

Den som inngår forbund om å begå en handling som nevnt i § 355, straffes med fengsel inntil 6 år.

§ 358 *Straff for å hindre forebygging av allmennfarlig ulykke eller avverging av følgene av den*

Den som ved å skade eller fjerne redskaper eller på annen måte søker å hindre noen i å forebygge eller avverge en ulykke som nevnt i § 355 eller følgene av den, straffes med fengsel inntil 6 år.

Kapittel 29. Vern av tilliten til penger og visse dokumenter

§ 361 *Dokumentfalsk*

Med bot eller fengsel inntil 2 år straffes den som

a) ettergjør eller forfalsker et dokument, eller anskaffer et ettergjort eller forfalsket dokument med forsett om bruke det eller la det fremstå som ekte eller uforfalsket,
b) rettsstridig bruker et dokument som nevnt i bokstav a og lar det fremstå som ekte eller uforfalsket, eller
c) utsteder et dokument og uriktig tillegger seg en stilling som er av vesentlig betydning for dokumentets bevisverdi, og lar dokumentet fremstå som riktig.

Med dokument menes i dette kapittel en informasjonsbærer som gjelder et rettsforhold eller ellers egner seg som bevis for et rettsforhold.

§ 362 *Mindre dokumentfalsk*

Når straffverdigheten er liten, straffes dokumentfalsk med bot. Ved denne avgjørelsen skal det særlig legges vekt på

a) hvilken verdi handlingen gjelder,
b) om den har hatt til følge skade eller uleilighet for noen,
c) i hvilken utstrekning den er resultat av planlegging.

§ 363 *Dokumentødeleggelse mv.*

Med bot eller fengsel inntil 2 år straffes den som uberettiget ødelegger eller unndrar et dokument eller en del av det.

§ 364 *Borttaking av grensemerke mv.*

Med bot eller fengsel inntil 1 år straffes den som uberettiget

a) fjerner, flytter eller ødelegger grensemerke eller merke for grunneiendom eller grunnrettighet, eller
b) setter opp slike falske merker.

§ 365 *Uriktig erklæring bestemt til bruk som bevis*

Med bot eller fengsel inntil 2 år straffes den som

a) i et dokument utstedt som ledd i forvaltningens virksomhet, i rettspleie eller i en helseattest gir en uriktig erklæring som er bestemt til å brukes som bevis,
b) bruker som riktig en slik erklæring, eller
c) forsettlig eller grovt uaktsomt utferdiger uriktig dokument som er egnet som bevis for å oppnå skatte- eller avgiftsmessige fordeler.

Adgangen til å reise straffesak eller avsi straffedom etter første ledd bokstav c faller bort etter 10 år.

§ 366 *Misbruk av identifikasjonsbevis*

Med bot eller fengsel inntil 6 måneder straffes den som overlater et vitnemål, pass eller liknende identifikasjonsbevis som er utferdiget til ham, til en annen, selv om han vet eller bør forstå at det vil bli brukt ulovlig.

§ 367 *Pengefalsk*

Med bot eller fengsel inntil 3 år straffes den som forfalsker eller ettergjør penger eller innfører, anskaffer eller mottar slike penger med forsett om utgivelse.

På samme måte straffes den som utgir forfalskede eller ettergjorte penger som ekte eller uforfalsket. Den som uaktsomt medvirker til slik utgivelse, straffes med bot eller fengsel inntil 1 år.

§ 368 *Grov pengefalsk*

Grov pengefalsk straffes med bot eller fengsel inntil 10 år. Ved avgjørelsen av om pengefalsken er grov skal det særlig legges vekt på om den gjelder et betydelig beløp, og om den er systematisk utført.

§ 369 *Forberedelse til pengefalsk*

Med bot eller fengsel inntil 2 år straffes den som til forberedelse av pengefalsk fremstiller eller skaffer til veie utstyr og annet som er bestemt for forfalsking av penger.

Kapittel 30. Bedrageri, skattesvik og liknende økonomisk kriminalitet

§ 371 *Bedrageri*

Med bot eller fengsel inntil 2 år straffes den som med forsett om å skaffe seg eller andre en uberettiget vinning

a) fremkaller, styrker eller utnytter en villfarelse og derved rettsstridig forleder noen til å gjøre eller unnlate noe som volder tap eller fare for tap for noen, eller
b) bruker uriktig eller ufullstendig opplysning, endrer data eller datasystem, disponerer over et kredittkort eller debetkort som tilhører en annen, eller på annen måte, uberettiget påvirker resultatet av en automatisert databehandling, og derved volder tap eller fare for tap for noen.

§ 372 *Grovt bedrageri*

Grovt bedrageri straffes med fengsel inntil 6 år.

Ved avgjørelsen av om bedrageriet er grovt skal det særlig legges vekt på om
a) det har hatt til følge en betydelig økonomisk skade,
b) det er voldt velferdstap eller fare for liv eller helse,
c) det er begått ved flere anledninger eller over lengre tid,
d) det er begått av flere i fellesskap eller har et systematisk eller organisert preg,
e) lovbryteren har foregitt eller misbrukt stilling, verv eller oppdrag,
f) det er ført eller utarbeidet uriktige regnskaper eller uriktig regnskapsdokumentasjon, eller
g) lovbryteren har forledet allmennheten eller en større krets av personer.

§ 373 *Mindre bedrageri*

Bedrageri straffes med bot når straffskylden er liten fordi det gjaldt en ubetydelig verdi og forholdene for øvrig tilsier det.

§ 374 *Grovt uaktsomt bedrageri*

Grovt uaktsomt bedrageri straffes med bot eller fengsel inntil 1 år. Dersom et grovt uaktsomt bedrageri må anses som grovt jf. § 372 annet punktum, kan fengsel inntil 2 år anvendes.

§ 375 *Forsikringsbedrageri*

Med bot eller fengsel inntil 2 år straffes den som
a) ved inngåelsen av en forsikringsavtale fortier eller gir uriktig opplysning om en omstendighet som er av betydning for forsikringsgiveren, eller utviser grov uaktsomhet med hensyn til denne betydningen, eller
b) i den hensikt å få utbetalt en forsikringssum til seg eller andre, skader eller ødelegger en forsikret gjenstand eller på annen måte fremkaller et forsikringstilfelle.

På samme måte straffes den som med forsett om å få utbetalt en forsikringssum til seg eller andre
a) uriktig oppgir eller gir det utseendet av at et forsikringstilfelle er inntrådt,
b) gir en skadeoppgave som står i påtakelig misforhold til skaden, eller på annen måte gir uriktig eller ufullstendig opplysning, eller
c) oppgir til erstatning en gjenstand som ikke er forsikret, ikke er til eller ikke er skadet.

§ 376 *Grovt forsikringsbedrageri*

Grovt forsikringsbedrageri straffes med fengsel inntil 6 år. Ved avgjørelsen av om forsikringsbedrageriet er grovt skal det særlig legges vekt på om det
a) har hatt til følge en betydelig økonomisk skade,
b) har voldt fare for liv eller helse,
c) er begått ved flere anledninger eller over lengre tid, eller
d) er begått av flere i fellesskap eller har et planlagt eller organisert preg.

§ 377 *Bedragerilignende handlinger*

Med bot straffes den som uten å oppgi navn og adresse forlater et overnattingssted, serveringssted eller annet sted der en ytelse er mottatt, uten å betale på stedet som forutsatt. Straff etter paragrafen her kommer ikke til anvendelse dersom forholdet går inn under § 373.

§ 378 *Skattesvik*

Med bot eller fengsel inntil 2 år straffes den som gir uriktig eller ufullstendig opplysning til en offentlig myndighet, eller unnlater å gi pliktig opplysning, når han forstår eller bør forstå at det kan føre til skattemessige fordeler.

§ 379 *Grovt skattesvik*

Grovt skattesvik straffes med bot eller fengsel inntil 6 år. Ved avgjørelsen av om skattesviket er grovt skal det særlig legges vekt på om det
a) har ledet til eller kunne ha ledet til unndragelse av et betydelig beløp,
b) er utført på en måte som i særlig grad har gjort det vanskelig å oppdage,
c) er begått ved flere anledninger eller over lengre tid,
d) er begått av flere i fellesskap eller har et planmessig eller organisert preg,
e) er utført ved å misbruke stilling eller tillitsforhold, eller
f) foreligger medvirkning under utøvelse av næring.

Ved avgjørelsen av om skattesviket er grovt kan flere overtredelser ses i sammenheng.

Denne paragrafen kommer til anvendelse også om det foreligger uvitenhet med hensyn til de momenter som gjør handlingen grov, når uvitenheten er grovt uaktsom.

§ 380 *Grovt uaktsomt skattesvik*

Med bot eller fengsel inntil 1 år straffes den som grovt uaktsomt gir uriktig eller ufullstendig opplysning til en offentlig myndighet, eller unnlater å gi pliktig opplysning, når han bør forstå at det kan føre til skattemessige fordeler. Dersom et grovt uaktsomt skattesvik må anses som grovt, jf. § 379 første ledd, kan fengsel inntil 6 år anvendes.

§ 381 *Foreldelse av skattesvik*

Fristen for foreldelse av straffansvar etter §§ 378 til 380 er 10 år.

§ 382 *Villedende og uriktig selskapsinformasjon*

Med bot eller fengsel inntil 2 år straffes den som i oppfordring til å delta i stiftelse eller utvidelse av aksjeselskap, allmennaksjeselskap eller annet selskap med økonomisk formål, eller i oppfordring til å overta lån til slikt selskap, gir villedende eller uriktig opplysning av betydning for bedømmelsen av selskapet.

På samme måte som etter første ledd straffes tillitsmann eller funksjonær i selskap som nevnt, såfremt han offentliggjør villedende eller uriktig opplysning av betydning for bedømmelsen av selskapet, eller gir slik opplysning til en selskapsdeltaker eller selskapets fordringshaver, noen av dets organer eller til en offentlig myndighet. Likestilt med tillitsmann og funksjonær etter første punktum, er andre som på grunn av oppdrag for selskapet har kjennskap til dets forhold.

§ 383 *Grov villedende og uriktig selskapsinformasjon*

Grove overtredelser av § 382 straffes med fengsel inntil 6 år. Ved avgjørelsen av om lovbruddet er grovt skal det særlig legges vekt på

a) lovbruddets omfang,
b) hvilke følger lovbruddet har hatt,
c) om lovbruddet/handlingen retter seg mot allmennheten eller en større krets av personer,
d) om lovbruddet er begått ved flere anledninger eller over lengre tid,
e) om lovbruddet er begått av flere i fellesskap eller har et systematisk preg,
f) om lovbryteren har foregitt eller misbrukt stilling, verv eller oppdrag, eller
g) om det er ført eller utarbeidet uriktige regnskaper eller uriktig regnskapsdokumentasjon.

§ 384 *Grovt uaktsom villedende og uriktig selskapsinformasjon*

Grovt uaktsom villedende eller uriktig selskapsinformasjon straffes med bot eller fengsel inntil ett år. Er det grovt uaktsomme lovbruddet grovt, jf. § 383 annet punktum, kan fengsel inntil 2 år anvendes.

§ 385 *Svikaktig dobbeltsalg mv.*

Med bot eller fengsel inntil 2 år straffes den som påfører eller utsetter den berettigede for tap ved å disponere over et

a) formuesgode som en annen har fått, eller mot helt eller delvis betalt vederlag er tilsagt, eiendomsrett eller bruksrett til, eller
b) gjeldsbrev som helt eller delvis er innfridd.

§ 386 *Krenkelse av sikkerhetsrett*

Med bot eller fengsel inntil 2 år straffes den som uberettiget disponerer over et formuesgode som han eier eller besitter, og som en annen har sikkerhet i, og ved det påfører eller utsetter den sikrede for tap.

§ 387 *Korrupsjon*

Med bot eller fengsel inntil 3 år straffes den som

a) for seg eller andre krever, mottar eller aksepterer et tilbud om en utilbørlig fordel i anledning av utøvelsen av stilling, verv eller utføringen av oppdrag, eller
b) gir eller tilbyr noen en utilbørlig fordel i anledning av utøvelsen av stilling, verv eller utføringen av oppdrag.

Med stilling, verv eller oppdrag i første ledd menes også stilling, verv eller oppdrag i utlandet.

§ 388 *Grov korrupsjon*

Grov korrupsjon straffes med fengsel inntil 10 år. Ved avgjørelsen av om korrupsjonen er grov skal det særlig legges vekt på om handlingen

a) er forøvd av eller overfor en offentlig tjenestemann eller noen annen ved brudd på den særlige tillit som følger med hans stilling, verv eller oppdrag,
b) om den har eller kunne ha hatt til følge betydelig økonomisk fordel,
c) om det forelå risiko for betydelig skade av økonomisk eller annen art, og
d) om det er registrert uriktige regnskapsopplysninger, utarbeidet uriktig regnskapsdokumentasjon eller uriktig årsregnskap.

§ 389 *Påvirkningshandel*

Med bot eller fengsel inntil 3 år straffes den som

a) for seg eller andre krever, mottar eller aksepterer et tilbud om en utilbørlig fordel for å påvirke utøvelsen av en annens stilling, verv eller utføring av oppdrag, eller
b) gir eller tilbyr noen en utilbørlig fordel for å påvirke utøvelsen av en annens stilling, verv eller utføring av oppdrag.

Med stilling, verv eller oppdrag i første ledd menes også stilling, verv eller oppdrag i utlandet.

§ 390 *Økonomisk utroskap*

Den som handler mot en annens interesser som han styrer eller har tilsyn med, med forsett om å oppnå en uberettiget vinning for seg eller andre el-

ler om å skade, straffes med bot eller fengsel inntil 2 år.

Straff for utroskap anvendes ikke på handling som faller inn under § 324 jf. § 325 eller § 387 jf. § 388.

§ 391 *Grov økonomisk utroskap*

Grov økonomisk utroskap straffes med fengsel inntil 6 år.

Ved avgjørelsen av om den økonomiske utroskapen er grov skal det særlig legges vekt på momentene som er nevnt i § 388 annet punktum.

§ 392 *Regnskapsovertredelse*

Med bot eller fengsel inntil 2 år straffes den som overtrer bestemmelser om bokføring og dokumentasjon av regnskapsopplysninger, årsregnskap, årsberetning eller regnskapsoppbevaring som er fastsatt i lov eller forskrift i medhold av lov.

§ 393 *Grov regnskapsovertredelse*

Grov regnskapsovertredelse straffes med fengsel inntil 6 år. Ved avgjørelsen av om regnskapsovertredelsen er grov skal det særlig legges vekt på om

a) det er brukt uriktig eller villedende informasjon eller et uriktig dokument,
b) den er begått over lang tid,
c) den er begått av noen ved brudd på den særlige tillit som følger med hans stilling eller virksomhet,
d) den har gitt betydelig økonomisk fordel,
e) det forelå risiko for betydelig skade av økonomisk eller annen art, eller
f) den har gjort det vanskelig å kontrollere virksomheten.

§ 394 *Uaktsom regnskapsovertredelse*

Uaktsom regnskapsovertredelse straffes med bot eller fengsel inntil 1 år.

Kapittel 31. Kreditorvern

§ 401 *Uforsvarlige økonomiske disposisjoner*

Med bot eller fengsel inntil 2 år straffes en skyldner som forsettlig eller grovt uaktsomt påfører fordringshaverne betydelig tap ved

a) pengespill eller annen risikopreget aktivitet,
b) annen lettsindig atferd,
c) overdrevent forbruk, eller
d) grovt uordentlig forretningsførsel.

§ 402 *Kreditorbegunstigelse*

Med bot eller fengsel inntil 2 år straffes en skyldner som forsettlig eller grovt uaktsomt gir en fordringshaver oppgjør eller sikkerhet, når skyldneren er eller blir eller står i påtakelig fare for å bli insolvent og av den grunn forringer fordringshavernes dekningsutsikt i betydelig grad.

§ 403 *Hindring av dekning til en enkeltforfølgende kreditor*

Med bot eller fengsel inntil 2 år straffes en skyldner som under en tvangsfullbyrdelse eller midlertidig sikring forsettlig eller grovt uaktsomt foretar en handling som er egnet til å hindre at et formuesgode tjener til dekning for en eller flere fordringshavere.

§ 404 *Formuesforringelse ved insolvensfare*

Med bot eller fengsel inntil 2 år straffes en skyldner som foretar en uforsvarlig handling som

a) er egnet til å hindre at et formuesgode tjener til dekning for en eller flere fordringshavere, og
b) gjør at skyldneren er, blir, eller står i påtakelig fare for å bli insolvent.

Det fritar ikke for straff at insolvens etter første ledd bokstav b ikke lar seg fastslå, dersom årsaken er at skyldneren forsettlig eller grovt uaktsomt har overtrådt regnskapsbestemmelser i lov eller forskrift.

§ 405 *Grov formuesforringelse*

Grov formuesforringelse straffes med bot eller fengsel inntil 6 år. Ved avgjørelsen av om formuesforringelsen er grov skal det særlig legges vekt på om den innebærer en betydelig svekkelse av fordringshavernes utsikt til å få dekning, om den var planlagt og om den gjaldt et betydelig beløp.

§ 406 *Grovt uaktsom formuesforringelse ved insolvens mv.*

Grovt uaktsom formuesforringelse straffes med bot eller fengsel inntil 2 år.

§ 407 *Unnlatelse av å begjære gjeldsforhandling eller oppbud*

Med bot eller fengsel inntil 2 år straffes en insolvent skyldner som forsettlig eller grovt uaktsomt unnlater å begjære åpning av gjeldsforhandling etter konkursloven eller konkurs, dersom

a) unnlatelsen medfører at en disposisjon eller et utlegg ikke kan omstøtes, og dette forringer fordringshavernes dekningsutsikt betydelig, eller
b) skyldnerens næringsvirksomhet klart går med tap, og skyldneren må innse at han ikke vil kunne gi fordringshaverne oppgjør innen rimelig tid.

Unnlatelse av å begjære gjeldsforhandling eller konkurs er likevel straffri dersom skyldneren har

opptrådt i forståelse med fordringshavere som representerer en vesentlig del av fordringsmassen med hensyn til beløp og antall.

§ 408 *Boforringelse under fellesforfølgning*

Med bot eller fengsel inntil 2 år straffes en skyldner som under konkurs eller gjeldsforhandling etter loven

a) opptrer på en måte som er egnet til å hindre at et formuesgode tjener til dekning eller utnyttelse for fordringshaverne, eller
b) uriktig oppgir eller vedkjenner seg forpliktelser.

§ 409 *Grov boforringelse under fellesforfølgning*

Grov boforringelse straffes med bot eller fengsel inntil 6 år. Ved avgjørelsen av om boforringelsen er grov skal det særlig legges vekt på om den betydelig svekker fordringshavernes utsikt til å få dekning.

Grovt uaktsom boforringelse straffes med bot eller fengsel inntil 2 år.

§ 410 *Straffansvar for andre enn skyldneren. Medvirkning*

Den som til fordel for eller på vegne av skyldneren foretar en handling som nevnt i §§ 401 til 409, straffes som der bestemt.

En fordringshaver som har medvirket til overtredelse av en bestemmelse i dette kapitlet ved å motta eller kreve oppfyllelse av skyldneren, straffes bare når fordringshaveren har brukt utilbørlige midler for å oppnå dette.

Nåværende § 401 blir § 411 som innleder tredje del og som skal lyde:

§ 411 *Ikraftsetting*

Ikraftsetting av straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 fastsettes ved lov. Fra tidspunktet for ikraftsetting oppheves straffeloven 22. mai 1902 nr. 10.

Kapittel 16 kan settes i kraft fra den tid Kongen bestemmer. Fra samme tid som kapittel 16 settes i kraft, gjelder første del i straffeloven 2005 for bestemmelsene i kapittel 16. Alminnelig del i straffeloven 1902 gjelder ikke for kapittel 16. Fra den tid kapittel 16 tar til å gjelde, gjøres følgende endringer i andre lover:

1. Militær straffelov 22. mai 1902 nr. 13 § 107 oppheves.
2. Lov 13. desember 1946 nr. 14 om straff for utlendske krigsbrotsmenn oppheves.
3. I lov 13. juni 1975 nr. 39 om utlevering av lovbrytere mv. skal § 9 annet punktum lyde:

Utlevering kan likevel skje dersom siktelsen, tiltalen eller domfellelsen gjelder folkemord, forbrytelse mot menneskeheten, og har en strafferamme på fengsel i 15 år eller mer.

§ 402 blir § 412 og skal lyde:

§ 412 *Endringer i andre lover*

Med virkning fra den tid hele straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 settes i kraft, gjøres følgende endringer i annen lovgivning:

1. **I lov 2. oktober 1751 Første Codicill og Tillæg til Grendse-Tractaten imellem Kongerigerne Norge og Sverrig Lapperne betreffende (Lappekodisillen)** skal § 19 siste punktum lyde:

For hver Gang saadan *lovbrud* skeer, fordobles Straffen; forgriber Lappen sig paa bemelte Personer videre, end det til simpel Opsetsighet kand regnes, Straffes han desuden derfor efter Loven.

1 a. **I lov 6. juni 1891 nr. 2 om Guld-, Sølv- og Platinavarers Finhed og Stempling m.v.** gjøres følgende endringer:

Ny § 9 skal lyde:

Overtredelse av bestemmelsene i denne lov straffes med bot eller fengsel inntil 6 måneder.

Nåværende § 9 blir ny § 10.

2. **I lov 3. august 1897 nr. 2 om særlige Straffebestemmelser m.v. for Personer, som i Henhold til Grundlovens § 75 h indkaldes til at møde for Storthinget** skal § 2 lyde:

Den som gir en uriktig forklaring til Stortinget etter innkalling i henhold til Grunnloven § 75, straffes som bestemt i straffeloven *§ 221.*

3. **I lov 19. desember 1898 nr. 3 om tilvirkning af Æthylæther** skal § 7 lyde:

Med Hensyn til den Straf eller Erstatning, der paadrages ved Tilvirkning i Strid med Bestemmelserne i denne Lov eller de i Henhold til denne givne Kontrolregler, ved Besvigelse af Afgift, ved at skjænke eller tilbyde Gaver til Kontrolbetjeningen eller ved andre *lovbrud* finder de til enhver Tid gjældende Bestemmelser om *lovbrud* mod Lovgivningen om Brændevins Tilvirkning tilsvarende Anvendelse.

4. **I lov 22. mai 1902 nr. 11 om den almindelige borgerlige Straffelovs Ikrafttræden** gjøres følgende endringer:
§§ 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 14, 15, 16, 17 og 18 oppheves.

5. **I lov 22. mai 1902 nr. 13 militær straffelov** gjøres følgende endringer:

§ 1 skal lyde:

Straffelovens første Del finder Anvendelse paa de strafbare Handlinger, som omhandles i nærværende Lov, forsaavidt denne intet modsat bestemmer.

§ 2 skal lyde:

Militære lovbrud er alene de strafbare Handlinger, som omhandles i denne Lov.

§ 2 annet ledd oppheves.

§ 12 skal lyde:

1. De straffer, som anvendes efter denne lov, er fengsel, arrest og bøter Forvaring kan idømmes efter reglene i *straffeloven § 40.* I særlige tilfelle anvendes rettighetstap som nevnt i *Straffeloven § 56.*
2. *Med ovennævnte Straffe kan som Tillægsstraffe forbindes:*
   f) Kunngjøring av dommen, hvorved lov 13. juni 1969 nr. 26 om skadeserstatning § 3-6, jfr. nærværende lov §§ 40, 41, 59 og 60, får tilsvarende anvendelse;
   g) Forvisning fra bestemte Steder overensstemmende med *straffeloven § 57*

§ 12 nr. 2 bokstav a oppheves.

§ 13 skal lyde:

De i *Straffeloven* og i Lov om Fængselsvæsenet givne Regler om *Fængsel og* Bøder kommer, forsaavidt intet modsat er bestemt, til Anvendelse paa de militære *Fængsels- og* Bødestraffe.

§ 13 annet og tredje ledd oppheves. Nåværende fjerde ledd blir nytt annet ledd.

§ 15 skal lyde:

Arrest anvendes kun paa militære og civilmilitære Personer samt Krigsfanger og medfarende paa Skib og idømmes som Husarrest fra 1 til 30 Dage eller som Vagtarrest fra 1 til 60 Dage, men i de i §27, jf . *Straffeloven § 79 bokstav a,* omhandlede Tilfælde henholdsvis indtil 45 og 90 Dage.

1 dags Arrest svarer *til 1* Dags Fængsel.

§ 16 tredje ledd skal lyde:

Hvor Benyttelse af militært Arrestlokale vilde volde uforholdsmæssig Ulempe eller Bekostning, kan Arresten udholdes i Kredsfængsel eller Hjælpefængsel. Uden eget Samtykke maa Arrestanten ikke sættes sammen med nogen, der udstaar Straf af *Fængsel eller* med Varetægtsfange.

§ 20 skal lyde:

Den som dømmes for overtredelse av krigsartiklene, kan idømmes tap av stemmerett i offentlige anliggender for en tid av inntil 10 år. For øvrig får reglene om rettighetstap i *Straffeloven § 56* tilsvarende anvendelse.

§ 23 skal lyde:

Med hensyn til inndragning finner *Straffeloven §§ 67-75* tilsvarende anvendelse.

§ 25 skal lyde:

Paa Handling, der under paatrængende Fare eller Nød foretages for at faa givne Befalinger adlydte, finder *Straffeloven §§ 17, 18 og 80* tilsvarende Anvendelse.

§ 27 skal lyde:

Bestemmelserne i *Straffeloven §§ 34-39* kan bringes i Anvendelse, ogsaa hvor der idømmes Arrest. Samme Lovs *§ 79 bokstav a* finder tilsvarende Anvendelse, hvor nogen af de strafbare Handlinger skulde have medført nævnte Straf.

§ 30 første ledd skal lyde:

Med hensyn til foreldelse gjelder for arrest de samme regler som i *Straffelovens 15de kapitel* bestemt.

§ 32 skal lyde:

Lovbrud ved trykt Skrift, hvis Forfatter ikke har navngivet sig eller paa anden Maade betegnet sig som hørende til den væbnede Magt, er ikke at anse som *militære Lovbrud* uden i de i §§ 47, 49, 69 og 86 nævnte Tilfælde.

§ 33 skal lyde:

Alle militære *Lovbrud* er offentlig Paatale undergivet.

Overskriften til annen del skal lyde:
Militære lovbrud.

§ 34 tredje ledd skal lyde:

Paa samme Maade straffes den, som retsstridig

bevirker at en anden forlader eller bliver borte fra det Sted, hvor det paaligger ham som militær Pligt at være tilstede.

§ 36 skal lyde:

Den, som i Hensigt at unddrage sig sin militære Tjeneste ved Lemlæstelse eller paa anden Maade gjør sig helt eller delvis ubrugbar *dertil, at* nogen anden i saadan Hensigt gjøres ubrugbar til Krigstjeneste, straffes med Fængsel indtil 2 Aar.

Paa samme Maade straffes den, som ved at foregive Sygdom eller Legemsfeil søger at unddrage sig fra militær *Tjeneste.*

Overskriften til femte kapittel skal lyde:
Lovbrud med Hensyn til den militære Underordning.

§ 40 oppheves.

§ 41 skal lyde:

Den, som ved falsk anklage for *militært Lovbrud* mot nogen foresatt eller overordnet forgår sig på sådan måte som i *Straffeloven §§ 222-225* omhandlet, straffes med de der bestemte straffer, dog så, at arrest trer istedenfor bøter.

Den, som ellers mot bedre vitende inngir nogen ubeføiet besværing eller klage over foresatte eller overordnede i anledning av *tjenesteforhold, straffes* med *arrest eller* fengsel inntil 6 måneder. Skjer det ikke mot bedre vitende, men dog uten rimelig grunn og besværingen eller klagen viser sig å være aldeles ubeføiet, straffes den skyldige med arrest.

§ 42 skal lyde:

Den, som mod en foresat eller overordnet i Anledning af Tjenesten eller under Udførelse af militære Tjenestepligter gjør sig skyldig i noget Lovbrud mod den personlige Frihed, straffes med de i *straffeloven* bestemte Straffe, dog saa, at Arrest træder istedenfor Bøder, og at Straffen inden de for vedkommende Strafart fastsatte Grænser kan forhøies med indtil en Halvdel.

Er *Lovbruddet* forøvet i Nærvær af samlet Trop eller Skibsmandskab eller nogen betydelig Del deraf, straffes den skyldige med Fængsel i mindst 1 Aar.

§ 43 skal lyde:

Den, som ved Vold eller Trusel søger at formaa en foresat eller overordnet til at foretage eller undlade en Tjenestehandling eller at hindre ham under en *saadan, straffes* med Fængsel indtil 6 Aar.

Med Fængsel indtil 3 Aar straffes den, som ved Vold eller Trusel søger at hindre en anden Krigsmand fra at udføre en ham af foresatte given Befaling i *Tjenesteanliggende.*

§ 44 skal lyde:

Den, som mod en foresat eller overordnet i Anledning af Tjenesten eller under Udførelse af militære Tjenestepligter gjør sig skyldig i *noget Lovbrud* mod *liv og kropp*, straffes med de i *Straffeloven* bestemte Straffe, dog saa, at Arrest træder istedenfor Bøder, og at Straffen inden de for vedkommende Strafart fastsatte Grænser kan forhøies med indtil en Halvdel.

Er *Lovbruddet* forsætlig og forøvet i Nærvær af samlet Trop eller Skibsmandskab eller nogen betydelig Del deraf, straffes den skyldige med Fængsel i mindst 1 Aar.

§ 46 tredje ledd annet punktum skal lyde:

Voldes derved saadant Tab eller saadan Skade, kan Straffetiden forlænges til *10* Aar.

§ 47 skal lyde:

Den, som søger at ophidse Krigsmand til Uvilje mod Tjenesten eller til Had mod foresatte eller *overordnede, straffes* med Arrest eller med Fængsel indtil 3 Aar. *Dersom Lovbruddet er forøvet ved trykt Skrift skal dette utgjøre et skjerpende moment ved utmålingen av straff.*

§ 49 bokstav c skal lyde:

c) at negte Lydighed mod en foresats Befaling i *Tjenesteanliggende, straffes* for Opvigleri med Fængsel indtil 6 Aar.

§ 50 skal lyde:

Aftaler flere Krigsmænd at ville i Fællesskab øve saadan Vold, Tvang eller Ulydighed som i § 49 omhandlet, straffes de for Mytteri med Fængsel indtil *3* Aar, men med Fængsel indtil 6 Maaneder, hvis de alle opgiver den strafbare Plan, før nogen militær Myndighed er kommen til Kundskab om samme; under særdeles formildende Omstændigheder kan i saa Fald Straf helt bortfalde.

§ 51 første ledd skal lyde:

Med Fængsel indtil 2 Aar straffes den Krigsmand, som undlader gjennem betimelig Anmeldelse for vedkommende Myndighed eller paa anden Maade at søge afverget et Mytteri eller *et Lovbrud* mod §§ 42 eller 44 af nogen i *Straffeloven §§ 254, 272, 275 eller 287* omhandlet Slags eller sammes Følger, uagtet han til en Tid, da *Lovbruddet* eller dets Følger endnu kunde forebygges, har erholdt paalidelig Kundskab om, at den er igjære eller er forøvet.

§ 52 skal lyde:

Søger flere Krigsmænd i Fællesskab retsstridig

a) at øve Vold mod en foresat eller overordnet, eller
b) at tvinge en saadan til at foretage eller undlade en tjenestehandling, eller
c) at negte Lydighed mod en foresats Befaling i Tjenesteanliggende,

bliver de deri skyldige at straffe for Oprør, Anstiftere og Hovedmænd saavelsom de, der øver Vold mod foresatte eller overordnede, med *Fængsel indtil 10* Aar og de øvrige medvirkende med *Fængsel indtil* 6 Aar.

Voldes ved Oprøret Tab af Menneskeliv eller betydelig Skade for Krigsvæsenet, eller foregaar *Lovbruddet* i Havsnød, eller medfører den Fare for Skibets Sikkerhed, kan Straffen for Anstiftere og Hovedmænd forlænges til Fængsel paa Livstid og for de øvrige medvirkende til Fængsel indtil *10* Aar.

§ 53 annet punktum skal lyde:

For Anstiftere og Hovedmænd nedsættes den til Fængsel indtil *6* Aar, saafremt alle Deltagere vender tilbage til Lydighed, inden det er kommet til saadan Forøvelse af Vold eller Tvang.

§ 56 første ledd første punktum skal lyde:

Den, som ved at misbruge sin Myndighed eller ved uretmæssig at tiltage sig saadan retsstridig søger at formaa en undergiven eller underordnet til at gjøre, taale eller undlade noget, straffes med Arrest eller med Fængsel indtil 2 Aar, men i Gjentagelsestilfælde indtil *3* Aar.

§ 58 skal lyde:

Den som uberettiget udøver Disciplinærmyndighed, eller som overskrider sin Disciplinærmyndighed, straffes med Arrest eller med Fængsel indtil *6* Aar.

§ 59 første ledd skal lyde:

Den, som mod en undergiven eller underordnet i Anledning af Tjenesten eller under Udførelse af militære Tjenestepligter gjør sig skyldig i nogen Ærekrænkelse eller *Lovbrud* mod Liv, Legeme eller Helbred, straffes med de i *straffeloven* bestemte Straffe, dog saa, at Arrest træder istedenfor Bøder, og at der for de i *§§ 271 første ledd* omhandlede *Lovbrud* kan anvendes Fængsel indtil 1 Aar.

§ 60 skal lyde:

Den, som ved falsk anklage for *militært lovbrudd* mot nogen undergiven eller underordnet forgår sig på sådan måte som i *straffeloven §§ 222-225* omhandlet, straffes med de der bestemte straffer, dog så at arrest trer istedenfor bøter.

§ 61 første ledd skal lyde:

En foresat eller overordnet, som forleder eller tilskynder nogen ham i Tjenesten undergiven Befalingsmand til at forøve nogen i dette Kapitel omhandlet *Lovbrud* eller bistaar ham dermed eller vidende lader ham forøve den, eller som misbruger sin Stilling til at tilskynde en anden Befalingsmand til at forøve en saadan eller til at bistaa ham dermed, straffes efter de samme Straffebud som denne, dog saa, at Straffen inden de for vedkommende Strafart fastsatte Grænser kan forhøies med indtil en Halvdel.

Overskriften til syvende kapittel skal lyde:
Lovbrud med Hensyn til særegne Tjenestepligter og den militære Orden.

§ 63 skal lyde:

Krigsmand, som forbryder sig paa saadan Maade som i *Straffeloven § 387, jf. 388* omhandlet, straffes saaledes som der bestemt, dog saa, at Arrest træder istedenfor Bøder.

§ 65 skal lyde:

Krigsmand, som pligtstridig undlader at anmelde sine undergivnes strafbare Handlinger eller at udøve sin Disciplinærmyndighed, straffes med Arrest eller med Fængsel indtil 3 Aar, men med *Arrest indtil* 3 Maaneder, saafremt Undladelsen er skeet af Uagtsomhed.

§ 66 skal lyde:

Krigsmand, som *bevirker, at* en Fange, der staar under militær bevogtning, undviger, eller som undlader at udføre en Paagribelse, der paaligger ham ifølge Tjenestepligt eller særlig Befaling, straffes *med Fængsel* indtil *5* Aar, men, hvis det er skeet af Uagtsomhed, med *Arrest indtil* 6 Maaneder.

§ 67 første ledd skal lyde:

Den, som afgiver urigtige tjenestlige Attester, Meddelelser eller *Erklæringer, straffes* med Arrest eller med Fængsel indtil 3 Aar.

§ 68 skal lyde:

Den, som *bevirker at* der i nogen Tjenesten vedkommende Protokol anføres Usandhed eller lægges Skjul paa Sandheden, eller at der ved Udferdigelsen af Protokoludskrift, Telegram eller Telefonmeddelelse eller anden tjenestlig Erklæring, der er afgiven for at tjene som Bevis, anføres eller bevidnes Usandhed eller lægges Skjul paa Sandheden,

straffes med Tjenestens Tab eller med Fængsel indtil 3 Aar, men indtil 6 Aar, saafremt den skyldige har handlet i Hensigt at forskaffe sig eller andre en uberettiget Vinding eller at skade nogen.

§ 69 første ledd skal lyde:

Den, som uden skjellig Grund aabenbarer, hvad der i den militære Tjenestes Medfør er blevet ham betroet eller ved Lov eller anden gyldig Bestemmelse er betegnet som *Tjenestehemmelighed, straffes* med Arrest eller Tjenestens Tab eller med Fængsel indtil *6 Aar.*

§ 70 skal lyde:

Den, som ulovlig aabner eller tilsteder nogen at aabne et ham i Tjenestens Medfør betroet Brev, eller som medvirker hertil, straffes med Tjenestens Tab eller med Fængsel indtil 3 Aar, men indtil 6 Aar, saafremt han forøver *Lovbruddet* for at forskaffe sig eller andre en uberettiget Vinding.

§ 71 annet ledd skal lyde:

Er ved *Lovbruddet* voldt betydelig Skade, eller er noget Skib derved blevet udsat for Fare, kan Fængsel indtil 3 Aar anvendes, men indtil 10 Aar, saafremt *Lovbruddet* er forøvet ombord i Havsnød.

§ 74 første punktum skal lyde:

Krigsmand, som udfordrer en anden Krigsmand til Tvekamp, eller som modtager Udfordringen, eller som deltager i eller medvirker ved Tvekamp, straffes med Arrest eller Tjenestens *Tab.*

§ 76 annet ledd skal lyde:

Har han handlet for at forskaffe sig eller andre en uberettiget Vinding, eller er ved *Lovbruddet* betydelig Skade eller *Retskrænkelse voldt*, kan Fængsel indtil *6* Aar anvendes.

§ 77 annet ledd skal lyde:

Er betydelig Skade voldt, kan Fængsel indtil 2 Aar eller for Befalingsmænd indtil *3* Aar anvendes. Er nogens Død voldt, kan Fængsel indtil 6 Aar anvendes.

§ 78 første ledd skal lyde:

Befalingsmand, som gjør sig skyldig i Forsømmelighed eller Skjødesløshed ved Udførelsen af sine Tjenestepligter, straffes med Arrest eller Tjenestens *Tab.*

§ 78 tredje ledd skal lyde:

Er ved Befalingsmandens Forsømmelighed, Skjødesløshed eller Uforstand betydelig Skade voldt, *kan Fængsel* indtil 2 Aar anvendes, men Fængsel indtil 6 Aar, saafremt nogens Død derved er voldt.

§§ 80-86 og §§ 90-94 a oppheves.

§ 87 innledningsvis skal lyde:

Med *fengsel inntil* på livstid straffes

§ 88 skal lyde:

Krigsmand, som under Fegtning selv griber Flugten og ved Ord eller Tegn søger at forlede sine Vaabenfæller til Flugt, straffes med *Fængsel indtil* paa Livstid.

§ 95 skal lyde:

For ulovligt Fravær (§34) kan den skyldige straffes med Fængsel indtil *3* Aar.

§ 96 skal lyde:

For de i §35 og §36 omhandlede *lovbrud* straffes den skyldige med fengsel *inntil 6* år.

Har flere i forening avtalt og utført *lovbrudd*, som omhandles i §35, straffes anstifteren og anføreren med *fengsel inntil* på livstid, de øvrige deltagere med *inntil 10* år.

§ 97 skal lyde:

Den, som gjør sig skyldig i nedennævnte *Lovbrud*, kan straffes

1. For *Lovbrud* af den i §§ 42 og 44 omhandlede Art med Fængsel indtil paa Livstid;
2. for *Lovbrud* af den i §43 omhandlede Art med Fængsel indtil *10* Aar;
3. for *Lovbrud* af den i §46, 1ste Led omhandlede Art med Fængsel indtil 1 Aar og for *Lovbrud* af den i 2det Led omhandlede Art med Fængsel indtil *10* Aar;
4. for *Lovbrud* af den i §47 omhandlede Art med Fængsel indtil 5 Aar;
5. for *Lovbrud* af den i §§ 49 og 50 omhandlede Art med Fængsel indtil 15 Aar;
6. For *Lovbrud* af den i §51 omhandlede Art *med Fængsel* indtil *3* Aar;
7. for *Lovbrud* mod §52 med Fængsel indtil paa Livstid.

§ 99 annet til femte ledd skal lyde:

Straffen for *Lovbrud* mod §77, 1ste Led kan skjærpes til Fængsel indtil 2 Aar, men for Befalingsmænd indtil *3* Aar.

Straffen for *Lovbrud* mod §77, 2det Punktum kan skjærpes til Fængsel indtil *3* Aar, men for Befalingsmænd indtil *6* Aar.

Straffen for Lovbrud mod §78 kan skjærpes *til*

Fængsel indtil 2 Aar, men indtil *3* Aar, saafremt betydelig Skade er voldt.

Er i de i §§ 77 eller 78 omhandlede Tilfælde nogens Død voldt, kan Straffen skjærpes til Fængsel indtil *10* Aar.

Overskriften til tiende kapittel skal lyde:
Plyndring og andre *Lovbrudd* mod Person eller Gods

§ 100 skal lyde:

Med Fængsel indtil 6 Aar straffes den Krigsmand, som i Hensigt derved at forskaffe sig eller andre en uberettiget Vinding retsstridig

1. udskriver Krigsskat eller Tvangsydelse eller
2. forhøier retmessige Rekvisitioner eller
3. negter at udstede Modtagelsesbevis for borttagen eller rekvireret *Eiendom.*

§ 101 innledningsvis skal lyde:

Med Fængsel indtil 6 Aar straffes den, som forøver *et* i *Straffeloven §§ 321, 324 eller 330* omhandlet *Lovbrud*

§ 101 annet ledd skal lyde:

Forøves *saadant Lovbrud* efter Aftale af flere i Fællesskab, straffes Anstiftere og Anførere med *Fængsel indtil* paa Livstid og de øvrige Deltagere med *Fengsel indtil* 10 Aar.

§ 102 innledningsvis skal lyde:

Med *Fængsel indtil* paa Livstid straffes den, som forøver *et* i *Straffeloven § 327* omhandlet *Lovbrud*

§ 103 skal lyde:

Den, som uden Nødvendighed ødelegger eller beskadiger fremmed *Eiendom, straffes* med Fængsel indtil 6 Aar, men med Fængsel indtil paa Livstid, hvis det sker ved Forvoldelse af Ildebrand, Sammenstyrtning, Sprengning, Oversvømmelse, Sjøskade eller Jernbaneulykke.

§ 104 skal lyde:

Den, som forøver en etter *straffeloven kapittel 27, eller §§ 332, 337, 343, 351, 352 annet ledd eller 390* straffbar handling med hensyn til noen krigsvesenets øyemed tjenende gjenstand, straffes med de i nevnte lov bestemte straffer, dog så at arrest trer istedenfor bøter, og at straffen innen de for vedkommende straffart fastsatte grenser kan forhøyes med inntil en halvdel.

§ 105 skal lyde:

Den, som forøver nogen i §104 nævnt strafbar Handling med Hensyn til Krigsbytte, straffes som i *Straffeloven* bestemt, dog saa, at Arrest træder istedenfor Bøder.

§ 106 skal lyde:

Krigsmand, som egenmægtig søger at gjøre *Krigsbytte, straffes* med Fængsel indtil 1 Aar.

§ 107 skal lyde:

Med fengsel straffes den som mot fienden bruker våpen eller stridsmidler som er forbudt ved noen av Norge tiltrådt internasjonal *overenskomst.*

§ 108 innledningsvis skal lyde:

Med fengsel inntil *3* år straffes den som *overtrer bestemmelse* som er gitt til beskyttelse for personer eller eiendom

Slutningsbestemmelsen oppheves.

5 a. **Lov 18. august 1914 nr. 3 om forsvarshemmeligheter oppheves.**

6. **I lov 24. juni 1915 nr. 5 om kontroll med post- og telegrafforsendelser og med telefonsamtaler** skal § 1 annet ledd lyde:

Utenfor krigstid kan kontrollen bare settes i verk overfor personer som mistenkes for noen overtredelse av *straffeloven kapittel 17, 19, 20 og 23 eller* lov 4. juli 2003 nr. 83 om elektronisk *kommunikasjon §12-4.*

7. **I lov 13. august 1915 nr. 5 om domstolene** gjøres følgende endringer:

§ 63a annet ledd skal lyde:

Forvaltningsloven §§ 13 til 13 e og *straffeloven § 209* får tilsvarende anvendelse.

§ 72 første ledd nr. 2 skal lyde:

den som er idømt forvaring eller særreaksjoner etter *straffeloven §§ 62-65*

§ 132 første ledd skal lyde:

Under offentlig retsmøte kan adgang negtes folk under 18 aar og enhver, som fremstiller sig i en saadan tilstand, at hans nærvær vil stride mot rettens værdighet eller god orden. Det samme gjelder i straffesaker enhver som er fradømt stemmerett i offentlige anliggender, eller som i løpet av de siste fem år er idømt frihetstraff for en *straffbar handling.*

§ 199 skal lyde:

Med bøter straffes den som *bevirker at* noe som

er forhandlet i rettsmøte for lukkede dører, og som skal holdes hemmelig, blir kjent for uvedkommende, eller at noe blir gjengitt offentlig i strid med §129 eller §130.

§ 206 første ledd skal lyde:

Straffes med bøter kan dessuten den som i en sak om utlegg eller *arrest unnlater* å gi namsmyndigheten opplysninger som vedkommende er pålagt å gi etter tvangsfullbyrdelsesloven §7-12.

§ 213 tredje ledd skal lyde:

Hvis de *lovbrud*, som er nævnt i § 200 og §§ 205-212, er begaat ved en anden ret end den, som har hovedsaken til behandling, kan det overlates til den at ilægge erstatningsansvar.

§ 223 første ledd skal lyde:

Enhver advokat har rett til å ha en autorisert fullmektig til å opptre for seg i rettergang. [1] Fullmektigen kan ikke opptre for Høyesterett, ved hovedforhandling for lagmannsrett eller ved hovedforhandling for tingrett i saker om straff for *lovbrudd* som etter loven kan medføre fengsel i mer enn 6 år, med mindre vedkommende har tillatelse etter §221 eller §220 til å være advokat ved vedkommende rett. Lagmannsretten kan for den enkelte sak tillate at en advokat opptrer ved autorisert fullmektig ved hovedforhandling i andre saker enn saker om straff for *lovbrudd* som etter loven kan medføre fengsel i mer enn 6 år.

§ 228 første ledd nr. 1 skal lyde:

1. advokaten dør eller blir fradømt retten til å utøve advokatvirksomhet etter *straffeloven § 56* eller vedkommendes advokatbevilling blir tilbakekalt eller frakjent etter domstolloven § 230.

§ 230 femte ledd skal lyde:

Blir en advokat siktet for *et lovbrudd* som kan medføre tap av advokatbevilling, kan Advokatbevillingsnemnden bestemme at bevillingen skal tre ut av kraft inntil saken er endelig avgjort.

§ 234 skal lyde:

Med bøter eller fengsel inntil tre måneder eller begge deler straffes den *som yter* rettshjelp uten å ha *rett til dette.*

Med bøter eller fengsel inntil *seks* måneder eller begge deler straffes den *som overtrer*

a) *taushetsplikt* etter § 218 tredje ledd, bestemmelse om sikkerhetsstillelse i medhold av § 219 første ledd første punktum eller §222, eller vilkår eller begrensninger som nevnt i § 219 første ledd fjerde punktum, eller
b) reglene om organisering av advokatvirksomhet i § 231 til § 233, forutsatt at reglene er overtrådt gjentatte ganger eller at overtredelsen er grov.
c) reglene om organisering av rettshjelpsvirksomhet i §§ 219 a og 219 b, forutsatt at reglene er overtrådt gjentatte ganger eller at overtredelsen er grov.

Den som uaktsomt *overtrer bestemmelsene* som nevnt i første eller annet ledd straffes med bøter.

§ 234 fjerde ledd oppheves.

8. **I lov 17. mars 1916 om straffebestemmelser for utenlandske militærpersoner som er internert her i riket under krig mellem fremmede magter** gjøres følgende endringer:

§ 1 annet ledd skal lyde:

Paa samme maate straffes en utenlandsk militærperson, som er internert her i riket og medvirker til *et saadant lovbrud.*

§ 2 skal lyde:

En utenlandsk militærperson, som under internering her i riket overtræder nogen forskrift, som er git av en offentlig myndighet angaaende *interneringen, straffes* med arrest eller fængsel indtil 6 maaneder.

§ 3 første ledd skal lyde:

De strafbare handlinger, som omhandles i §§ 1 og 2, er militære *lovbrud.*

§ 4 skal lyde:

En utenlandsk militærperson, som under internering her i riket gjør sig skyldig i *noget lovbrud* mot militær tugt og orden, som ikke er strafbart efter §1 eller §2, kan straffes disciplinært med revselse.

9. **I lov 14. desember 1917 nr. 16 om erverv av vannfall, bergverk og annen fast eiendom m.v.** gjøres følgende endringer:

§ 18 nytt femte punktum skal lyde:

Medvirkning straffes ikke.

§ 24 tredje ledd skal lyde:

Hvis de omhandlede erklæringer er uriktige, kommer straffelovens *§ 221* til anvendelse.

§ 39 b første ledd nytt annet punktum skal lyde:
Medvirkning er ikke straffbar.

10. **I lov 14. desember 1917 nr. 17 om vasdragsreguleringer** gjøres følgende endring:

§ 24 første ledd annet punktum oppheves.

11. **I lov 17. juli 1925 nr. 11 om Svalbard** gjøres følgende endringer:

§ 4 annet ledd annet punktum oppheves.

12. **Lov 25. juni 1926 nr. 4 om straff for å delta i og medvirke til smugling på andre land** oppheves.

13. **I lov 29. mai 1928 nr. 7 om tilvirkning og omsetning av alkoholholdige drikkevarer på Svalbard** skal § 2 annet ledd lyde:
Overtredelsene er straffbare, også om de er begått ved uaktsomhet. Forsøk straffes som fullbyrdet overtredelse. *Medvirkning straffes ikke.*

14. **I lov 24. mai 1929 nr. 4 om tilsyn med elektriske anlegg og elektrisk utstyr** gjøres følgende endring:

§ 14 første ledd annet punktum oppheves.

15. **I lov 27. februar 1930 nr. 3 om Bouvetøya, Peter I»s øy og dronning Mauds land m.m.** gjøres følgende endring:

§ 4 annet punktum oppheves.

16. **I lov 27. mai 1932 nr. 3 om chekker** gjøres følgende endring:

§ 66 annet ledd oppheves.

17. **Lov 17. juni 1932 nr. 2 om enkelte bestemmelser om fremmede konsulers rettsstilling** oppheves.

18. **I lov 17. juni 1932 nr. 6 om kvalitetskontroll med landbruksvarer m.v.** skal § 4 annet ledd lyde:
Den *som bruker* en beskyttet betegnelse i strid med forskrifter gitt i medhold av §2 a straffes med bøter eller fengsel i inntil 3 *måneder.*

§ 4 annet ledd annet punktum oppheves.

19. **I lov 19. mai 1933 nr. 11 om særavgifter** skal § 2 første ledd lyde:
Overtredelse av forskrifter som utferdiges i henhold til denne lov, straffes også når overtredelsen er skjedd ved uaktsomhet, med bøter, for så vidt det ikke for overtredelsen er fastsatt særskilt straff i *straffeloven.*

20. **I lov 29. juni 1933 nr. 2 om flagging på kommunenes offentlige bygninger** skal I tredje ledd lyde:
Overtredelse av denne *lov straffes* med bøter eller fengsel i inntil 3 måneder.

21. **I lov 16. juli 1936 nr. 2 om pliktmessig avhold for personer i visse stillinger fra nytelse av alkohol eller annet berusende eller bedøvende middel** gjøres følgende endringer:

§ 7 første ledd siste punktum oppheves.

§ 7 tredje ledd skal lyde:
I gjentakelsestilfelle kan den skyldige fradømmes retten til for en viss tid eller for bestandig å inneha sådan stilling som han hadde da *lovbruddet* ble begått, eller annen stilling som omhandlet i §1 bokstav – - – d.

22. **Lov 19. mars 1937 nr. 1 angående forholdsregler for å hindre deltagelse i krig i fremmed land** oppheves.

23. **Lov 13. mai 1937 nr. 1 om forbud mot å bære uniform m.v.** oppheves.

24. **I lov 7. mars 1940 nr. 1 om adgangen til visse områder** skal § 2 første ledd lyde:
Den som forsettlig eller av grov uaktsomhet overtrer forbud som er gitt i medhold av § 1 eller bestemmelser som er gitt til gjennomføring *herav, straffes* med bøter eller fengsel inntil tre måneder.

25. **I lov 13. desember 1946 nr. 21 om krigspensjonering for militærpersoner** skal § 2 første ledd lyde:
Den som antas å ha gjort seg skyldig i forhold som rammes av bestemmelsene i *straffeloven kapittel 17, § 184* eller av krigsartiklene i den militære

straffelov, skal nektes ytelser etter denne lov for seg og sine etterlatte. Det samme gjelder den som antas å ha gjort seg skyldig i forhold som rammes av de gjeldende straffebestemmelser for landssvik.

26. **I lov 13. desember 1946 nr. 22 om krigspensjonering for hjemmestyrkepersonell og sivilperson**er skal § 1 tredje ledd lyde:

Den som antas å ha gjort seg skyldig i forhold som rammes av bestemmelsene i *straffeloven kapittel 17, § 184* eller av krigsartiklene i den militære straffelov, skal nektes ytelser etter denne lov for seg og sine etterlatte. Det samme gjelder den som antas å ha gjort seg skyldig i forhold som rammes av de gjeldende straffebestemmelser for landssvik.

27. **I lov 5. desember 1947 nr. 1 om boikott** skal § 5 lyde:

Den *som setter* i verk boikott som er rettsstridig etter denne lov, straffes med bøter eller med fengsel opp til 3 måneder. *Straffeloven § 263* gjelder ikke forhold som rammes av loven.

28. **I lov 31. mars 1949 nr. 3 om bygging og sikring av drivstoffanlegg** gjøres følgende endring:

§ 11 annet og tredje ledd oppheves. Nåværende fjerde ledd blir nytt annet ledd.

29. **I lov 8. juli 1949 nr. 13 om produksjon, transport og omsetning av agn** skal § 6 lyde:

Overtredelse av denne lov eller av bestemmelser som er gitt i medhold av *loven, straffes* med bøter.

30. **I lov 14. juli 1950 nr. 2 om forskjellige tiltak til gjennomføring av oppmerking og overvåking av riksgrensen** skal § 4 første ledd lyde:

Den som forsettlig eller uaktsomt *overtrer bestemmelser* gitt i medhold av denne lov straffes med bøter eller med fengsel inntil 3 måneder såfremt forholdet ikke rammes av *strengere straffebud.* Forsøk straffes *på samme måte.*

31. **I lov 14. juli 1950 nr. 2 om forskjellige tiltak til gjennomføring av oppmerking og overvåking av riksgrensen** skal § 4 første ledd lyde:

Den som forsettlig eller *uaktsomt overtrer* bestemmelser gitt i medhold av denne lov straffes med bøter eller med fengsel inntil 3 måneder såfremt forholdet ikke rammes av *strengere straffebud.*

32. **I lov 14. juli 1950 nr. 10 om valutaregulering** gjøres følgende endring:

§ 10 annet og fjerde ledd oppheves. Nåværende tredje ledd blir nytt annet ledd.

33. **I lov 15. desember 1950 nr. 3 om forbod mot samkvem med personar som har tilhald på fiendeområda o.a.** gjøres følgende endring:

§ 4 første ledd siste punktum og annet ledd oppheves.

34. **I lov 15. desember 1950 nr. 4 om fiendegods** gjøres følgende endring:

§ 11 første ledd tredje punktum og annet ledd oppheves. Nåværende tredje og fjerde ledd blir nytt annet og tredje ledd.

35. **I lov 15. desember 1950 nr. 7 om særlige rådgjerder under krig, krigsfare og liknende forhold** skal § 19 annet og tredje ledd lyde:

På samme måte straffes den som overtrer bestemmelser som er utferdiget med hjemmel i denne lovs §§ 3 og 5 og inneholder trussel om *straff, hvis* ikke forholdet rammes av et strengere straffebud. Er handlingen forøvet av uaktsomhet er straffen bøter eller fengsel inntil 1 år.

Den som forsettlig eller uaktsomt overtrer bestemmelser utferdiget med hjemmel i denne lovs § 18 første *ledd, straffes* med bøter eller fengsel inntil 3 måneder, hvis ikke forholdet rammes av et strengere straffebud.

36. **I lov 29. juni 1951 nr. 19 om militære rekvisisjoner** gjøres følgende endringer:

§ 20 første ledd siste punktum oppheves.

§ 20 annet ledd skal lyde:

Den som ellers overtrer noen bestemmelse utferdiget med hjemmel i *lov, straffes* med bøter eller fengsel inntil 3 måneder hvis ikke forholdet rammes av et strengere straffebud.

37. **I lov 14. desember 1951 nr. 3 om omsetning av råfisk** gjøres følgende endringer:

§ 9 første ledd første punktum skal lyde:

Den som forsettlig eller uaktsomt overtrer bestemmelser gitt i eller i medhold av denne *lov, straffes* med bøter.

§ 9 annet ledd oppheves.

38. **I lov 21. mars 1952 nr. 1 om avståing av grunn m.v. til drift av ikke mutbare mineralske forekomster** skal § 13 nytt annet punktum lyde:

Medvirkning straffes ikke.

39. **I lov 21. november 1952 nr. 2 om betaling og innkreving av skatt** gjøres følgende endringer:

§ 51 nr. 1 annet ledd oppheves.

§ 52 siste punktum oppheves.

§ 53 første ledd oppheves. Nåværende annet ledd blir eneste ledd.

40. **I lov 21. november 1952 nr. 3 om tjenesteplikt i politiet** skal § 7 lyde:

Den som rettsstridig søker å unndra seg oppøving eller tjenestegjøring etter denne *lov straffes* med fengsel *inntil* 2 år. Er overtredelsen begått av uaktsomhet, er straffen bøter eller fengsel inntil 3 måneder.

Overtredelse av forskrifter gitt i medhold av denne *lov straffes* med bøter.

41. **I lov 19. desember 1952 nr. 2 om adgang til rekvisisjon av skip m.v. under krig eller kriseforhold** skal § 7 første ledd lyde:

Den som rettsstridig unnlater å etterkomme rekvisisjon etter denne lov eller motsetter seg eller søker å hindre at slik rekvisisjon blir *gjennomført, straffes* med bøter eller fengsel inntil 3 år, hvis ikke forholdet rammes av et strengere straffebud. Den som ellers forsettlig eller uaktsomt overtrer noen bestemmelse gitt med hjemmel i denne *lov, straffes* med bøter eller fengsel inntil 3 måneder, hvis ikke forholdet rammes av et strengere straffebud.

42. **I lov 26. juni 1953 nr. 8 om oppfinnelser av betydning for rikets forsvar** skal § 10 nytt annet punktum lyde:

Medvirkning straffes ikke.

43. **I lov 17. juli 1953 nr. 9 om sivilforsvaret** gjøres følgende endringer:

§ 62 første ledd annet punktum og annet ledd oppheves. Nåværende tredje ledd blir nytt annet ledd.

44. **I lov 17. juli 1953 nr. 28 om heimevernet** gjøres følgende endringer:

§ 32 nytt annet ledd skal lyde:

Medvirkning straffes ikke.

§ 33 skal lyde:

Den som ved forgåelse som nevnt i § 32 nr. 1 eller 2, søker å unndra seg tjeneste i Heimevernet, straffes med fengsel *inntil 2 år.*

§ 33 annet punktum oppheves.

§ 34 første ledd nytt annet punktum skal lyde:

Medvirkning straffes ikke.

45. **I lov 17. juli 1953 nr. 29 om verneplikt** gjøres følgende endringer:

§ 48 nytt annet ledd skal lyde:

Medvirkning straffes ikke.

§ 49 skal lyde:

Den som ved forgåelse som nevnt i § 48 nr. 1-3 søker å unndra seg utskrivning eller tjeneste i Forsvaret eller å oppnå uberettiget fordel ved *utskrivningen, straffes* med fengsel *inntil* 2 år.

§ 50 første ledd nytt annet punktum skal lyde:

Medvirkning straffes ikke.

46. **I lov 26. november 1954 nr. 3 om stønad ved krigsskade på person** skal § 29 første ledd første punktum lyde:

Den som har gjort seg skyldig i forhold som rammes av straffebestemmelsene for landssvik, eller av bestemmelsene i *straffeloven kapittel 17 eller § 184* eller av krigsartiklene i den militære straffelov, har ikke rett til stønad.

47. **I lov 7. desember 1956 nr. 1 om tilsynet for kredittinstitusjoner, forsikringsselskaper og verdipapirhandel m.v** gjøres følgende endringer:

§ 6 annet ledd skal lyde:

Når Tilsynet i sitt tilsynsarbeide får mistanke om at det foreligger forhold med tilknytning til utbytte av en straffbar handling eller til forhold som rammes av *straffeloven kapittel 18*, skal opplysninger om dette oversendes Den sentrale enhet for etterforskning og påtale av økonomisk kriminalitet og miljøkriminalitet, ØKOKRIM.

§ 10 første ledd første punktum skal lyde:

Tillits- eller tjenestemenn i institusjoner som er under tilsyn fra Kredittilsynet og som forsettlig eller uaktsomt overtrer denne lov eller bestemmelse eller pålegg gitt med hjemmel i *loven, straffes* med bøter eller fengsel inntil 1 år eller begge deler, for så vidt forholdet ikke går inn under noen strengere straffebestemmelse.

48. **I lov 14. desember 1956 nr. 7 om forsynings- og beredskapstiltak** gjøres følgende endringer:

§ 18 første ledd første punktum skal lyde:

Med bøter eller med fengsel inntil 1 år eller med begge deler straffes den *som overtrer* bestemmelser som er gitt i medhold av denne lov eller opprettholdt ved *den.*

§ 18 første ledd annet punktum oppheves.

§ 18 tredje ledd skal lyde:

Den som uaktsomt overtrer bestemmelse som nevnt i første *ledd straffes* med bøter.

§ 21 skal lyde:

Deltakelse i iverksettelsen av forsynings- eller beredskapstiltak etter denne lov regnes som offentlig tjeneste i forhold til reglene i *straffeloven kapittel 19.*

§ 23 oppheves.

§ 32 nytt annet punktum skal lyde:

Medvirkning straffes ikke.

49. **I lov 22. mars 1957 nr. 4 om fredning og fangst av isbjørn** skal § 3 lyde:

Den som forsettlig eller uaktsomt overtrer bestemmelser fastsatt i eller i medhold av *§ 2, straffes* med bøter eller fengsel inntil 1 år, om ikke straffeloven *§ 240 annet ledd bokstav a* får anvendelse.

50. **I lov 28. juni 1957 nr. 16 om friluftslivet** gjøres følgende endringer:

Ny § 10 a skal lyde:

Enhver kan på uinnhegnet sted plukke ville nøtter som skal spises på stedet, ville bær, sopp eller blomster, og ta opp røtter av ville urter. For multer på multebærland i Nordland, Troms og Finnmark gjelder første punktum bare når eieren (brukeren) ikke har nedlagt forbud mot plukking, og bare plukking av multer som skal spises på stedet.

§ 39 skal lyde:

Den som forsettlig eller uaktsomt overtrer regler gitt i eller i medhold av denne *lov, straffes* med bøter for så vidt ikke forholdet rammes av strengere straffebud.

51. **I lov 6. juli 1957 nr. 26 om samordning av pensjons- og trygdeytelser** skal § 24 tredje ledd første punktum lyde:

Den som unnlater å gi opplysninger etter første og andre ledd, eller *som gir* uriktige opplysninger, straffes med bøter.

52. **I lov 19. juni 1959 nr. 2 om avgifter vedrørende motorkjøretøyer og båter** gjøres følgende endring:

§ 2 annet ledd oppheves.

53. **I lov 3. februar 1961 nr. 3 om ansvar for skade som motorvogner gjer** gjøres følgende endring:

§ 20 annet ledd oppheves.

54. **I lov 3. mars 1961 nr. 4 om varemerker** skal § 3 første punktum lyde:

Den *som bruker* varekjennetegn i strid med denne lov, straffes med bøter eller fengsel inntil 3 måneder.

55. **I lov 12. mai 1961 nr. 2 om opphavsrett til åndsverk m.v.** gjøres følgende endringer:

§ 54 tredje ledd oppheves. Nåværende fjerde til åttende ledd blir nye tredje til syvende ledd.

56. **I lov 24. mai 1961 nr. 1 om sparebanker** gjøres følgende endringer:

§ 58 annet punktum oppheves.

§ 59 første ledd første punktum skal lyde:

Sparebankens tillits- og tjenestemenn og revisorer som overtrer bestemmelsene i denne lov eller forskrifter gitt med hjemmel i *loven, straffes* med bøter eller under særlig skjerpende omstendigheter med fengsel inntil tre måneder hvis handlingen ikke går inn under noen strengere straffebestemmelse.

57. **I lov 24. mai 1961 nr. 2 om forretningsbanker** skal § 43 første ledd lyde:

Stiftere, innbydere, tillits- og tjenestemenn og revisorer som overtrer bestemmelsene i denne lov eller forskrifter gitt med hjemmel i *loven, straffes* med bøter eller under særlig skjerpende omstendigheter med fengsel inntil tre måneder hvis handlingen ikke går inn under noen strengere straffebestemmelse.

58. **I lov 9. juni 1961 nr. 1 om skytevåpen og ammunisjon m.v.** gjøres følgende endring:

§ 27 b annet og tredje ledd oppheves.

§ 33 første ledd annet punktum og annet ledd oppheves.

§ 33 tredje ledd blir nytt annet ledd.

59. **I lov 16. juni 1961 nr. 12 om ymse beitespørsmål** skal § 16 første ledd nytt annet punktum lyde:

Medverknad blir ikkje straffa.

60. **I lov 21. juni 1963 nr. 12 om vitenskapelig utforskning og undersøkelse etter og utnyttelse av andre undersjøiske naturforekomster enn petroleumsforekomster** skal § 4 annet punktum lyde:

Forsøk straffes på samme måte.

61. **I vegloven 21. juni 1963 nr. 23** gjøres følgende endring:

§ 61 annet ledd oppheves.

62. **I lov 15. november 1963 nr. 15 om fullbyrding av nordiske dommer på straff m.v.** gjøres følgende endringer:

§ 1 annet ledd skal lyde:

Det samme gjelder også avgjørelse om inndragning, om sakskostnader i straffesaker og *om beslag* av den siktedes gods til sikring av bøter, inndragning, erstatning, oppreisning eller sakskostnader.

§ 5 første ledd første punktum skal lyde:

Straff av *fengsel som* er fastsatt her i riket, kan søkes fullbyrdet i Danmark, Finland, Island eller Sverige, dersom domfelte har statsborgerrett eller fast bopel i vedkommende land på det tidspunkt da straffen skal fullbyrdes.

§ 8 første ledd første punktum skal lyde:

Blir det satt i verk tilsyn etter §7 bokstav a, gjelder reglene om meldeplikt i straffeloven *§ 36.*

§ 8 tredje ledd første punktum skal lyde:

Bestemmelsene i straffeloven *§§ 39 og 52* gjelder tilsvarende. Treffer retten avgjørelse om fullbyrding av en betinget frihetsstraff eller subsidiær frihetsstraff, skal denne fullbyrdes som fengselsstraff, jf. §4.

§ 9 skal lyde:

Når en person som i Danmark, Finland, Island eller Sverige har fått en betinget dom eller dom på samfunnsstraff eller en liknende reaksjon, her i riket blir funnet skyldig i en straffbar handling, kan retten, selv om det ikke er satt i verk tilsyn etter § 7, fastsette en samlet straff for begge handlinger i samsvar med reglene om dette i straffeloven *§§ 39 tredje ledd eller 52 tredje ledd.*

§ 11 første ledd skal lyde:

Treffes det i Danmark, Finland, Island eller Sverige beslutning om fullbyrding av straff for en handling som det her i riket er gitt betinget dom eller samfunnsstraff for, har denne beslutning samme virkning som en avgjørelse truffet etter reglene i straffeloven *§ 39 eller § 52.*

63. **I lov 19. mars 1965 nr. 3 om fritaking for militærtjeneste av overbevisningsgrunner** gjøres følgende endringer:

§ 19 første ledd nr. 2 skal lyde:

ikke etterkommer pålegg som er gitt ham i tjenesten, eller på annen *måte krenker* sine tjenesteplikter

§ 19 tredje ledd oppheves.

64. **I lov 9. april 1965 nr. 1 om avgift til Det norske komponistfond** skal § 5 lyde:

Den som forsettlig eller uaktsomt *overtrer denne* lov eller bestemmelser gitt i henhold til den, straffes med bøter.

65. **I lov 18. juni 1965 nr. 4 vegtrafikkloven** gjøres følgende endringer:

§ 22 første ledd første punktum skal lyde:

Ingen må *føre motorvogn* når han er påvirket av alkohol (ikke edru) eller annet berusende eller bedøvende middel.

§ 22 annet ledd skal lyde:

Fører av motorvogn må ikke nyte alkohol eller ta annet berusende eller bedøvende middel i de første seks timer etter at han er ferdig med kjøringen, når han forstår at det kan bli politietterforskning på grunn av kjøringen *eller utviser grov uaktsomhet i så måte.* Dette forbudet gjelder likevel ikke etter at blodprøve eller utåndingsprøve er tatt, eller politiet har avgjort at slik prøve ikke skal tas. *Forsøk straffes ikke.*

§ 31 første ledd tredje punktum oppheves.

§ 31 nytt tredje punktum skal lyde:

Forsøk straffes ikke, med unntak for § 22 første ledd.

Nåværende § 31 første ledd fjerde punktum skal lyde:

Den som ved bruk av motorvogn uaktsomt volder betydelig legemsskade eller en annens død, straffes etter straffeloven *§ 280 eller § 281.*

§ 31 annet ledd bokstav d skal lyde:

d) med bot og ubetinget fengsel ved alkoholkonsentrasjon i blodet over 1,5 promille eller alkoholkonsentrasjon i utåndingsluften over 0,75 milligram per liter luft. I stedet for bot og ubetinget fengsel med vilkår som nevnt i straffeloven *§ 37 bokstav f.*

§ 31 tredje ledd siste punktum skal lyde:

I stedet for bot og ubetinget fengsel kan det idømmes bot og betinget fengsel med vilkår som nevnt i straffeloven *§ 37 bokstav f.*

§ 36 nr. 2 bokstav c skal lyde:

har brukt kjøretøyet til kjøring ellers i strid med bestemmelser i eller i medhold av denne lov, og han tidligere er ilagt straff eller domfelt for overtredelser av slik bestemmelse eller for overtredelse av straffeloven *kapittel 25 under* bruk av motorvogn eller tilhenger til motorvogn, eller

66. **I lov 25. juni 1965 nr. 2 om adgang til regulering av penge- og kredittforholdene** skal § 18 lyde:

Den som forsettlig eller aktløst *overtrer bestemmelser* som er gitt i medhold av §§ 11 og 13-15, straffes med bøter.

67. **I lov 10. juni 1966 nr. 3 om avgift til statskassen på inngangspenger til forestillinger og framvisninger m.v.** skal § 4 annet ledd lyde:

Den som i hensikt å skaffe seg eller andre en uberettiget vinning unnlater å betale avgift av avgiftspliktige inngangspenger, straffes som bestemt for underslag i *straffeloven kap. 27.*

68. **I lov 10. juni 1966 nr. 5 om toll** gjøres følgende endringer:

§ 60 annet, tredje og fjerde ledd oppheves.

§ 77 første og annet ledd skal lyde:

Tjenestemenn som utfører annen stats tolltjeneste innen kontrollsoner på norsk område i samsvar med overenskomst med annen stat, er å anse som offentlige tjenestemenn i forhold til *straffelovens kapittel 19.* Straffelovens kapittel *19* får anvendelse også på handlinger foretatt på annen stats territorium overfor tjenestemenn som utfører norsk tolltjeneste i samsvar med overenskomst med annen stat.

Norske tjenestemenn som utfører annen stats tolltjeneste i samsvar med overenskomst om tollsamarbeid med annet stat, er også under slik tjeneste å anse som offentlige tjenestemenn i forhold til *straffeloven §§ 171-174* og likeså i forhold til lov 4. mars 1983 nr. 3 om statens tjenestemenn m.m.

§ 79 annet ledd skal lyde:

Bestemmelsene i denne lovs § 65 og straffelovens *§ 169* får tilsvarende anvendelse når annen stats tollsegl er nyttet i henhold til første ledd, og overtrederen visste eller måtte forstå at dette var tilfellet.

69. **I lov 17. juni 1966 nr. 19 om forbud mot at utlendinger driver fiske m.v. i Norges territorialfarvann** gjøres følgende endringer:

§ 10 første ledd annet punktum oppheves.

§ 11 annet ledd skal lyde:

Når det kreves inndragning etter annet ledd, får bestemmelsene i straffelovens *§ 74 tredje til femte ledd* tilsvarende anvendelse.

70. **I lov 16. desember 1966 nr. 9 om anke til Trygderetten** skal § 17 nr. 5 siste punktum lyde:

Overtreding av taushetsplikt etter dette ledd kan straffes etter straffelovens *§ 209*, dersom vedkommende er gjort merksam på at overtreding kan få slik følge.

71. **I lov 10. februar 1967 nr. 10 om behandlingsmåten i forvaltningssaker** gjøres følgende endringer:

§ 13 b annet ledd siste punktum skal lyde:

Overtreding av taushetsplikt etter dette ledd kan straffes etter straffelovens *§ 209*, dersom vedkommende er gjort merksam på at overtreding kan få slik følge.

§ 13 e tredje ledd første punktum skal lyde:

Brudd på taushetsplikten eller på vilkår etter § 13 d annet ledd, straffes etter straffelovens *§209.*

72. **I lov 16. juni 1967 nr. 3 om fullmakt for Kongen til å forby redere å gi opplysninger m.m. til utenlandske myndigheter** skal § 2 lyde:

Den som *overtrer bestemmelser* gitt i medhold av denne lov, straffes med bøter eller fengsel inntil 3 måneder.

73. **I lov 7. juli 1967 nr. 1 om tiltak mot diskriminering i internasjonal skipsfart** skal § 2 lyde:

Den som *overtrer bestemmelser* gitt i medhold av denne lov, straffes med bøter eller fengsel inntil 3 måneder eller med begge deler.

74. **I lov 7. juli 1967 nr. 13 om husleieregulering m.v. for boliger** gjøres følgende endringer:

§ 26 første ledd skal lyde:

Med bøter eller med fengsel inntil 1 år eller med begge deler, straffes den *som overtrer bestemmelser* som er fastsatt i eller i medhold av denne lov, eller opprettholdt ved den, og som ikke angår reguleringsorganenes organisasjon og virksomhet.

§ 26 tredje ledd skal lyde:

Den som uaktsomt overtrer bestemmelse som nevnt i første *ledd, straffes* med bøter.

75. **I lov 15. desember 1967 nr. 9 om patenter** gjøres følgende endringer:

§ 8 b fjerde ledd første punktum skal lyde:

Brudd på opplysningsplikten er straffbart så langt det følger av straffeloven *§ 221.*

§ 8 c annet ledd første punktum skal lyde:

Brudd på opplysningsplikten er straffbart så langt det følger av straffeloven *§ 221.*

§ 57 første ledd skal lyde:

Den *som gjør* inngrep i den enerett patent *medfører* (patentinngrep), *straffes* med bøter eller fengsel inntil 3 måneder.

76. **I lov 7. juni 1968 nr. 4 til gjennomføring av bindende vedtak av De Forente Nasjoners Sikkerhetsråd** skal § 2 lyde:

Den *som overtrer bestemmelser* gitt i medhold av denne lov, straffes med bøter eller fengsel inntil tre år eller begge deler.

Den som uaktsomt *overtrer bestemmelser* som nevnt i første ledd, straffes med bøter eller fengsel inntil seks måneder, eller begge deler.

Straffelovens *§ 8* kommer ikke til anvendelse.

77. **I lov 13. juni 1969 nr. 26 om skadeserstatning** gjøres følgende endringer:

§ 3-3 skal lyde:

Bestemmelsene i §§ 3-1 og 3-2 gjelder tilsvarende ved erstatning for krenking eller mislig atferd som nevnt i straffeloven *§§ 268, 168, 169, 192-199, 200 tredje ledd, 217-221, kap. 24, § 271 eller §§ 327-331.* § 3-2a anvendes ikke.

§ 3-5 første ledd annet punktum skal lyde:

Ved krenking eller mislig atferd som nevnt i straffeloven *§§ 299 eller 302,* skal det ved utmålingen av oppreisning særlig legges vekt på handlingens art, hvor lang tid forholdet har pågått, om

handlingen er et misbruk av slektskapsforhold, omsorgsforhold, avhengighetsforhold eller tillitsforhold, og om handlingen er begått på en særlig smertefull eller krenkende måte.

Skadeserstatningsloven § 3-6 og ny § 3-6 a skal lyde:

§ 3-6. (erstatning for krenking av privatlivets fred)

Den som har krenket privatlivets fred, skal, såfremt han har utvist uaktsomhet eller vilkårene for straff er oppfylt, yte erstatning for den lidte skade og slik erstatning for tap i fremtidig erverv som retten under henvisning til den utviste skyld og forholdene ellers finner rimelig. Han kan også pålegges å betale slik erstatning (oppreisning) for skade av ikke-økonomisk art som retten finner rimelig. I dom som går ut på straff, kan retten pålegge domfelte å betale til fornærmede et beløp til kunngjøring av dommen.

Ansvaret etter første ledd omfatter ikke den som bare har deltatt ved teknisk fremstilling eller formidling av ytringen.

Er noen som har handlet i tjenesten til en eier eller utgiver av et massemedium ansvarlig etter første ledd, hefter også eieren eller utgiveren for erstatningen. Det samme gjelder oppreisning, med mindre retten av særlige grunner fritar dem. Eieren eller utgiveren kan også pålegges slik ytterligere oppreisning som retten i forhold til dem finner rimelig.

§ 3-6 a. (erstatning for ærekrenkelser)

Den som uaktsomt har satt frem en ytring som er egnet til å krenke en annens æreføelse eller omdømme, skal yte erstatning for den lidte skade og slik erstatning for tap i fremtidig erverv som retten ut fra den utviste skyld og forholdene ellers finner rimelig. Han kan også pålegges å betale slik erstatning (oppreisning) for skade av ikke-økonomisk art som retten finner rimelig. Dersom den krenkede døde mindre enn 15 år før krenkelsen etter første ledd fant sted, kan krav om oppreisning settes frem av hans nærmeste.

En ærekrenkende ytring medfører ikke ansvar etter første ledd dersom

a) den var basert på et fyldestgjørende faktisk grunnlag, og allmenn interesse eller annen tungtveiende grunn tilsa at den ble satt frem, eller
b) ytreren var i aktsom god tro i så måte.

Ved vurderingen etter bokstav b skal det blant annet legges vekt på hvor krenkende ytringen er, hvilke undersøkelser som er foretatt for å bringe de faktiske forhold på det rene, om fremstillingen var tilstrekkelig balansert, og om den krenkede ble gitt tilfredsstillende anledning til å gi uttrykk for sitt syn.

Reglene i § 3-6 annet og tredje ledd gjelder tilsvarende.

78. **I lov 19. juni 1969 nr. 66 om merverdiavgift** gjøres følgende endringer:

§ 72 nr. 1 første punktum og nr. 2 første punktum skal lyde:

1. Den *som gir* uriktig eller ufullstendig opplysning i omsetningsoppgave eller i annen oppgave eller forklaring til avgiftsmyndighetene, og derved unndrar avgift eller oppnår uberettiget tilbakebetaling av avgift, straffes som for bedrageri etter straffeloven *§§ 371 og 372.*
2. Den *som unnlater* å la seg registrere etter bestemmelsene i kap. VII eller å sende omsetningsoppgave etter bestemmelsen i kap. VIII eller kap. X, eller overtrer regnskaps- eller dokumentasjonsbestemmelsene i kap. XI eller bestemmelsene om opplysningsplikt i kap. XII, straffes med bøter eller fengsel inntil 3 måneder.

Nr. 3 oppheves. Nåværende nr. 4 og 5 blir ny nr. 3 og 4.

79. **I lov 17. april 1970 nr. 21 om retten til oppfinnelser som er gjort av arbeidstakere** gjøres følgende endringer:

§ 11 første ledd skal lyde:

Den som på urettmessig *måte utnytter* eller åpenbarer opplysning som han som følge av denne lovs bestemmelser får vedrørende andres oppfinnelser, straffes med bøter eller fengsel inntil 3 måneder.

§ 11 annet ledd oppheves.

80. **I lov 19. juni 1970 nr. 63 om naturvern** skal § 24 gjøres følgende endringer:

§ 24 første ledd første punktum skal lyde:

Den som forsettlig eller uaktsomt overtrer forbudsbestemmelser gitt i medhold av denne lov, eller § 15 *straffes* med bøter eller fengsel i inntil 1 år.

Annet og tredje ledd oppheves.

81. **I lov 26. juni 1970 nr. 74 om forskningsavgift på landbruksprodukter** gjøres følgende endring:

§ 6 annet punktum oppheves.

82. **I lov 21. mai 1971 nr. 47 om brannfarlige varer samt væsker og gasser under trykk** skal § 44 første ledd lyde:

Den som forsettlig eller aktløst overtrer denne lov eller forskrifter, pålegg, forbud eller andre bestemmelser som er gitt eller opprettholdt i medhold av *loven, straffes* med bøter eller med fengsel inntil tre måneder, for så vidt ikke forholdet rammes av strengere straffebud.

83. **I lov 11. juni 1971 nr. 52 om strafferegistrering** gjøres følgende endringer:

§ 1 første ledd nr. 2, 3 og 4 skal lyde:
2. Bot for *en straffbar handling med en strafferamme på fengsel i minst 1 år.*
3. Overføring til tvungent psykisk helsevern etter straffeloven *§ 62* eller tvungen omsorg etter straffeloven *§ 63*, eller anbringelse i arbeidshus.
4. Betinget påtaleunnlatelse etter straffeprosessloven § 69 i sak *med en strafferamme på fengsel i minst 1 år.*

Gjelder avgjørelsen et foretak, jf straffeloven *§ 27*, skal det opplyses om det i registeret.

§ 6 første ledd nr. 1, 3, 4, 5, 6 og 11 skal lyde:
1. Påtaleunnlatelse *for straffbar handling med strafferamme på fengsel inntil seks måneder, ubetinget påtaleunnlatelse for straffbar handling med strafferamme på fengsel i minst 1 år* eller overføring av straffesak til megling i konfliktråd.
3. Bot for *straffbar handling med strafferamme på fengsel inntil seks måneder,* med mindre den etter politiets skjønn kan være av betydning for formålet med attesten og ikke er eldre enn 2 år regnet fra dommen eller vedtagelsen av forelegget.
4. Bot for *straffbar handling med strafferamme på fengsel i minst ett år* etter dom som er avsagt eller forelegg som er vedtatt mer enn 2 år før attesten blir utstedt.
5. Betinget påtaleunnlatelse for *straffbar handling med strafferamme på fengsel i minst ett år* når påtaleunnlatelsen er meddelt eller dommen er avsagt mer enn 2 år før attesten blir utstedt.
6. Betinget dom når dommen er avsagt mer enn 5 år før attesten blir utstedt. Det samme gjelder dom på overføring til tvungent psykisk helsevern etter straffeloven *§ 62* når det ikke har skjedd overføring til anstalt under kriminalomsorgen etter psykisk helsevernloven § 5-6 eller tvungen omsorg etter straffeloven *§ 63*, og reaksjonen har opphørt, samt dom på bemyndigelse til anbringelse i tvangsarbeid eller kursted når bemyndigelsen ikke har vært brukt.
11. Strafferettslige reaksjoner ilagt foretak, jf straffeloven *§ 27.*

§ 6 annet ledd skal lyde:

Har en person flere dommer på ubetinget fengsel i 6 måneder eller mer, ungdomsfengsel (arbeidsskole), tvangsarbeid, overføring til tvungent psykisk helsevern etter straffeloven *§ 62*, tvungen omsorg etter straffeloven *§ 63* eller forvaring, tas alle disse dommer med i attesten selv om bare en av dem skal tas med etter reglene i første ledd. Når en dom er avsagt på et tidspunkt da ingen tidligere dom av denne art skulle tas med etter reglene i første ledd, tas dog den eller de tidligere dommer ikke med i attesten.

84. **I lov 3. mars 1972 nr. 5 om arv m.m.** skal § 4 annet ledd første punktum lyde:

Faren og farsslekta tar ikkje arv etter barnet dersom det er avla med ei handling som er brotsverk mot noka føresegn i straffelovas *§§ 291, 295, 296, 299 og 302* og som faren er dømd til fengselsstraff for utan vilkår.

85. **I lov 12. mai 1972 nr. 28 om atomenergivirksomhet** gjøres følgende endring:

§ 55 nr. 2 oppheves.

86. **I lov 9. juni 1972 nr. 31 om svensk reinbeiting i Norge og norsk reinbeiting i Sverige** gjøres følgende endring:

§ 55 oppheves.

87. **I lov 16. juni 1972 nr. 47 om kontroll med markedsføring og avtalevilkår** gjøres følgende endringer:

§§ 7 og 8 oppheves.

§ 17 første til annet ledd skal lyde:

Den *som overtrer* §§ 2 – 9 i denne lov eller vedtak som er gjort i medhold av denne lov, straffes

med bøter, fengsel i inntil 6 måneder eller begge deler dersom ikke strengere straffebestemmelse kommer til *anvendelse.*

Uaktsom overtredelse av §§ 2, 2a første ledd og 3 eller vedtak som er gjort i medhold av denne lov straffes med bøter, fengsel i inntil 6 måneder eller begge deler dersom ikke strengere straffebestemmelse kommer til *anvendelse.* § 17 tredje ledd og siste ledd oppheves. Nåværende fjerde ledd blir nytt tredje ledd.

88. **I lov 30. juni 1972 nr. 70 om bergverk** gjøres følgende endringer:

Overskriften til § 64 skal lyde:
Forskjellige lovbrudd.

§ 64 annet ledd nytt annet punktum skal lyde:
Medvirkning straffes ikke.

89. **I lov 9. februar 1973 nr. 6 om transplantasjon, sykehusobduksjon og avgivelse av lik m.m.** skal § 14 lyde:

Den som *forsettlig eller grovt uaktsomt* treffer beslutning om uttak av organ eller annet biologisk materiale uten at lovens vilkår foreligger, straffes med bøter, om ikke forholdet rammes av et strengere straffebud.

På samme måte straffes den som *forsettlig eller grovt uaktsomt* treffer beslutning om bruk av fostervev, overføring av levende biologisk materiale far dyr til mennesker eller kommersiell utnytting i strid med lovens bestemmelser.

90. **I lov 9. mars 1973 nr. 14 om vern mot tobakksskader** gjøres følgende endring:

§ 10 første ledd annet punktum skal lyde:
Forsøk straffes på samme måte.

§ 10 første ledd tredje punktum oppheves.

91. **I lov 7. juni 1974 nr. 22 om prisregler for jern og stål** gjøres følgende endring:

§ 3 annet ledd oppheves.

92. **I lov 14. juni 1974 nr. 39 om eksplosive varer (gjelder bare for Svalbard)** gjøres følgende endring:

§ 41 første ledd skal lyde:
Den som forsettlig eller aktløst overtrer denne lov eller forskrifter, pålegg, forbud eller andre bestemmelser som er gitt eller opprettholdt i medhold av *loven, straffes* med bøter eller fengsel inntil tre måneder for så vidt ikke forholdet rammes av strengere straffebud.

93. **I lov 6. juni 1974 nr. 31 om utnytting av rettar og lunnende m.m. i statsallmenningane (fjellova)** skal § 37 første ledd nytt siste punktum lyde:
Medverknad blir ikkje straffa. .

93 a. **I lov 30 mai 1975 nr. 18** skal ny § 54 C skal lyde:

§ 55 C Straff
Med bøter eller fengsel inntil 6 måneder straffes den som forsettlig eller grovt uaktsomt lar en sjømann være ansatt på vesentlig andre vilkår enn de som fremgår av loven, forskrifter gitt i medhold av loven eller tariffavtale som gjelder for sjømannen. Ved vurderingen av om en overtredelse av første ledd er vesentlig, skal det særlig legges vekt på overtredelsens omfang og virkninger og graden av utvist skyld.

94. **I lov 13. juni 1975 nr. 50 om svangerskapsavbrudd** gjøres følgende endringer:

§ 13 skal lyde:
Den *som avbryter* svangerskap *eller i* strid med denne lov eller forskrifter gitt i medhold av loven, straffes med *bot eller fengsel inntil 2 år.*

På samme måte straffes den *som muntlig* eller skriftlig gir uriktige opplysninger i begjæring om svangerskapsavbrudd eller til bruk ved avgjørelsen av begjæringen, eller som rettsstridig bryter taushetsplikt etter *§ 11.* Bestemmelsene om straff i første ledd gjelder ikke for kvinne som selv avbryter sitt *svangerskap.*

95. **I lov 11. juni 1976 nr. 79 om kontroll med produkter og forbrukertjenester** skal

§ 12 første ledd siste punktum oppheves.

§ 12 annet ledd nytt tredje og fjerde punktum skal lyde:
Forsøk straffes på samme måte. Medvirkning straffes ikke.

96. **I lov 17. desember 1976 nr. 91 om Norges økonomiske sone** gjøres følgende endringer:

§ 8 første ledd skal lyde:

Den som forsettlig eller uaktsomt overtrer bestemmelser gitt i eller i medhold av denne *lov, straffes* med bøter.

§ 9 siste punktum skal lyde:

Bestemmelsene i straffelovens *§ 74* får tilsvarende anvendelse.

97. **I lov 3. juni 1977 nr. 57 om sterilisering** skal §§ 11 tredje ledd lyde:

Overtredelse av taushetsplikten straffes etter straffelovens *§ 209* selv om vedkommende ikke er offentlig tjenestemann.

98. **I lov 10. juni 1977 nr. 82 om motorferdsel i utmark og vassdrag** gjøres følgende endringer:

§ 12 første ledd skal lyde:

Den som forsettlig eller uaktsomt overtrer denne lov eller forskrifter, regler eller vilkår fastsatt i medhold av *loven, straffes* med bøter.

99. **I lov 9. juni 1978 nr. 45 om likestilling mellom kjønnene** gjøres følgende endring:

§ 3 siste ledd oppheves.

100. **I lov 9. juni 1978 nr. 50 om kulturminner** gjøres følgende endring:

§ 27 tredje og fjerde punktum oppheves.

101. **I lov 21. desember 1979 nr. 77 om jordskifte o.a.** gjøres følgende endringer:

§ 95 nytt tredje punktum skal lyde:

Medverknad blir ikkje straffa.

102. **I lov 6. juni 1980 nr. 18 om gjennomføring av sanksjoner mot Iran** skal § 2 lyde:

Ved *overtredelse av* bestemmelser gitt i medhold av denne lov gjelder §§ 2 og 3 i lov av 7. juni 1968 nr. 4 om gjennomføring av bindende vedtak av De Forente Nasjoners Sikkerhetsråd tilsvarende.

103. **I lov 13. juni 1980 nr. 24 om ligningsforvaltning** gjøres følgende endringer:

§ 12-1 nr. 2 siste punktum og § 12-2 nr. 1 siste punktum oppheves.

104. **I lov 13. juni 1980 nr. 35 om fri rettshjelp** skal § 11 første ledd nr. 7 lyde:

til den som er utsatt for tvangsekteskap eller forsøk på sådan som nevnt i straffeloven *§ 253*, jf. straffeloven *§ 16*, men hvor saken ikke er anmeldt og den nødvendige bistand er av samme art som nevnt i straffeprosessloven §107c eller annen relevant bistand.

105. **I lov 13. mars 1981 nr. 6 om vern mot forurensninger og om avfall** gjøres følgende endringer:

§ 78 første ledd bokstav e oppheves.

§ 79 første ledd bokstav c oppheves.

106. **I lov 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker** gjøres følgende endringer:

§ 40 annet ledd nytt tredje punktum skal lyde:

Det skal opplyses i domsgrunnene om hvorvidt straffeloven § 78 bokstav f er anvendt, og det bør angis hvilken betydning tilståelsen har hatt for straffutmålingen.

Ny § 43 a skal lyde:

Når en dom blir lest opp eller forkynt, skal den domfelte gjøres kjent med

a) hva dommen går ut på,
b) eventuelle vilkår for dommen, og
c) mulige følger av brudd på vilkårene, herunder følger av at den domfelte begår en ny straffbar handling før utløpet av en prøve- eller gjennomføringstid.

Dommeren kan gi advarsel og formaning, eventuelt i et særskilt rettsmøte.

Hvis den domfelte skal følges opp av kriminalomsorgen, og kriminalomsorgen ikke var til stede da dommen ble avsagt, underretter påtalemyndigheten straks kriminalomsorgen om dommen.

§ 51 første ledd nytt annet punktum:

Reises ny sak om et krav som er avgjort ved rettskraftig dom, skal retten avvise saken av eget

tiltak. Det samme gjelder i tilfeller som nevnt i straffeloven § 8.

§ 51 annet ledd nytt tredje og fjerde punktum skal lyde:

Inndragningssak etter dette ledd kan bare fremmes dersom tiltalte varsles om at slik sak vil bli fremmet senest når hovedforhandlingen i straffesaken starter, før tilståelsesdom avsies eller før forelegg vedtas. Straffedommens avgjørelse av skyldspørsmålet legges uprøvd til grunn i den senere inndragningssaken i den utstrekning den er avgjørende for spørsmålet om inndragning.

Ny § 62 a skal lyde:

Den offentlige påtalemyndighet skal påtale straffbare handlinger når ikke annet er bestemt ved lov.

For overtredelse av straffebud med en strafferamme på 2 år eller lavere kan påtale unnlates hvis ikke allmenne hensyn tilsier påtale. Ved vurderingen av om allmenne hensyn foreligger, legges det blant annet vekt på overtredelsens grovhet, hensynet til den alminnelig lovlydighet og om den fornærmede, en annen som har lidt skade ved overtredelsen, eller vedkommende berørte myndighet ønsker påtale.

§ 65 nytt nr. 4 skal lyde:

sak mot utlending som ikke er bosatt i Norge, jf. straffeloven § 5 tredje ledd. Dette gjelder likevel ikke når strafforfølgning her i landet finner sted i samsvar med overenskomst med fremmed stat om overføring av straffesaker.

§ 68 sjette ledd skal lyde:

Anke over tingrettens avgjørelse i sak etter straffeloven § 52 første ledd bokstav a, treffes av myndighet som nevnt i lov om straffegjennomføring § 58 annet ledd. Anke over lagmannsrettens dom i sak som nevnt i første punktum, besluttes av statsadvokaten. § 310 tredje ledd gjelder tilsvarende.

§ 69 skal lyde:

Selv om straffskyld anses bevist, kan påtalemyndigheten når helt særlige grunner tilsier det, unnlate å påtale handlingen.

Påtaleunnlatelse kan gis på vilkår av at siktede i prøvetiden ikke gjør seg skyldig i noen ny straffbar handling. Prøvetiden er 2 år fra den dag det blir besluttet å unnlate påtale, men ikke lenger enn foreldelsesfristen for adgangen til å reise straffesak for handlingen.

Påtaleunnlatelse kan også gis på vilkår som nevnt i straffeloven §§ 35, 36 og 37 bokstavene a til i. Gir siktedes forhold grunn til det, kan påtalemyndigheten i prøvetiden oppheve eller endre fastsatte vilkår og sette nye vilkår. Den siktede skal så vidt mulig få uttale seg om vilkårene før de fastsettes.

§ 76 femte ledd skal lyde:

Ved rettsmøter i tingretten og lagmannsretten om fullbyrding av subsidiær fengselsstraff etter straffeloven § 52 første ledd bokstav a eller av reststraff etter prøveløslatelse etter straffegjennomføringsloven § 44 annet ledd, kan tilsatte i kriminalomsorgen møte. Bestemmelser om påtalemyndighetens rettigheter og plikter gjelder tilsvarende.

§ 98 nytt fjerde ledd skal lyde:

Bestemmelsene om rett til forsvarer i paragrafen her gjelder tilsvarende i saker om pågripelse eller varetektsfengsling etter § 173 a, jf. §184 annet ledd.

§ 100 b nytt annet ledd skal lyde:

Første ledd gjelder tilsvarende når en sak om kontaktforbud i eget hjem, jf. straffeloven § 57 tredje ledd, bringes inn for retten.

Ny § 100 c skal lyde:

Med mindre retten på grunnlag av sakens art og forholdene ellers finner det ubetenkelig at den domfelte er uten forsvarer, skal den oppnevne offentlig forsvarer når det er spørsmål om å fastsette eller fullbyrde ubetinget frihetsstraff i mer enn 6 måneder etter brudd på vilkårene for

a) straffutmålingsutsettelse, jf. straffeloven § 60 tredje ledd, jf. § 39 annet ledd,
b) fullbyrdingsutsettelse, jf. straffeloven § 39 annet ledd,
c) løslatelse på prøve fra fengselsstraff, jf. straffegjennomføringsloven § 44 annet ledd,
d) løslatelse på prøve fra forvaring, jf. straffeloven § 46 første ledd, eller
e) samfunnsstraff, jf. straffeloven § 52 første ledd bokstav a.

Er det aktuelt å fastsette eller fullbyrde en mildere straff, kan retten oppnevne offentlig forsvarer for den domfelte når særlige grunner taler for det.

Den domfelte skal ha offentlig forsvarer i saker om opphevelse eller endring av vilkår for prøveløslatelse fra forvaring etter straffeloven § 45 femte ledd. I andre saker om endring av vilkår eller forlengelse av prøvetid, jf. straffeloven §§ 39 første ledd, 45 fjerde ledd og 60 tredje ledd, kan retten oppnevne offentlig forsvarer for den domfelte når særlige grunner taler for det.

§ 107 a første og annet ledd skal lyde:

I saker om overtredelse av straffeloven §§ 192-197, 199, 200 tredje ledd, § 342 første ledd bokstav b, jf. § 57 og § 342 første ledd bokstav c, jf. straffeprosessloven § 222 a, har fornærmede rett til hjelp fra advokat dersom fornærmede ønsker det. I andre saker kan retten på begjæring oppnevne advokat for fornærmede hvis det er grunn til å tro at fornærmede som følge av handlingen får betydelig skade på legeme eller helbred og det anses å være behov for advokat.

Når en sak om besøksforbud i eget hjem, jf. § 222 a annet ledd annet punktum, eller kontaktforbud i eget hjem, jf. straffeloven § 57 tredje ledd, bringes inn for retten, har den som forbudet skal beskytte, rett til advokat. Reglene i kapitlet her gjelder tilsvarende så langt de passer.

§ 173 a skal lyde:

Den som med skjellig grunn mistenkes for vilkårsbrudd som nevnt i straffeloven §§ 39 annet ledd, 46 første ledd eller 52 første ledd bokstav a, jf. straffegjennomføringsloven § 44 annet ledd annet punktum, kan pågripes når:

a) det er grunn til å frykte for at han vil unndra seg fullbyrdingen av straff eller andre forholdsregler,
b) det antas påkrevd for å hindre nye vilkårsbrudd, eller
c) han selv begjærer det av grunner som finnes fyldestgjørende.

§ 184 annet ledd skal lyde:

Fengsling kan besluttes dersom vilkårene etter §§ 171, 172, 173 annet ledd eller 173 a er oppfylt og formålet ikke kan oppnås ved tiltak etter § 188. Reglene i § 174 gjelder tilsvarende. Kjennelsen skal angi lovhjemmelen, kortfattet nevne hvorfor det antas å foreligge skjellig grunn til mistanke, og for øvrig gjøre rede for grunnen til fengslingen. Det skal også gå frem av kjennelsen at fengslingen ikke er et uforholdsmessig inngrep.

Ny § 214 a skal lyde:

Påtalemyndigheten kan beslutte inndratt beslaglagte gjenstander som er egnet til bruk ved legemskrenkelse, og beslaglagte etterlikninger av våpen dersom gjenstandene kan inndras etter straffeloven §§ 69 første ledd bokstav c eller 70 første ledd annet punktum. Beslutningen skal være skriftlig og begrunnet. Når påtalemyndigheten utferdiger forelegg, begjærer saken pådømt ved tilståelsesdom eller reiser tiltale med påstand om straff, skal inndragningskravet likevel tas med i saken.

Eieren eller besitteren av en beslaglagt ting skal så vidt mulig gis skriftlig underretning om påtalemyndighetens beslutning om inndragning ved kopi av beslutningen, med mindre tingen er av ubetydelig verdi. Saken kan kreves forelagt for retten innen 1 måned etter at underretningen er kommet frem. Har underretning ikke vært gitt, er fristen for å kreve saken inn for retten 6 måneder fra beslaget ble foretatt. Et krav som er fremsatt etter at fristen er utløpt, kan likevel tas til følge når oversittelsen ikke bør legges den til last som har fremsatt kravet, eller når særlige omstendigheter ellers tilsier det.

Ny § 214 b skal lyde:

Påtalemyndigheten kan beslutte inndragning av en beslaglagt ting dersom inndragning kan skje etter straffeloven § 74 og verken eieren, lovbryteren eller besitteren er kjent. Beslutningen skal være skriftlig og begrunnet. Eieren eller besitteren kan kreve saken forelagt for retten innen 6 måneder etter at vedtak om inndragning er fattet.

§ 216 b første ledd skal lyde:

Retten kan ved kjennelse gi politiet tillatelse til å foreta annen kontroll av kommunikasjonsanlegg når noen med skjellig grunn mistenkes for en handling eller forsøk på en handling

a) som etter loven kan medføre straff av fengsel i 5 år eller mer, eller som rammes av straffeloven kapittel *21*.

§ 255 skal lyde:

Finner påtalemyndigheten at en sak bør avgjøres med bot, inndragning eller rettighetstap, kan den utferdige forelegg i stedet for å reise tiltale. Reaksjoner som nevnt i § 2 nr. 4 kan også avgjøres ved forelegg og kan også ilegges sammen med reaksjoner som nevnt i første punktum.

Rettighetstap som avgjøres ved forelegg, kan bare gjelde for inntil 3 år og kan ikke gjelde tap av stilling, retten til å inneha stilling eller tap av retten til å utøve næringsvirksomhet, med unntak for binæring.

§ 256 første ledd nr. 4 og nytt annet ledd skal lyde:

4. fastsetting av den bot og i tilfelle den inndragning og det rettighetstap som kreves,

Dersom den siktede har vært berøvet friheten i anledning av saken, og det ved fastsettingen av boten ikke er gitt fullt fradrag for frihetsberøvelsen, jf. straffeloven § 83 annet ledd, skal det anmerkes i forelegget hvor mange dager som har kommet til fradrag.

Nåværende annet ledd i § 256 blir nytt tredje ledd.

§ 332 tredje ledd skal lyde:

Paragrafen her gjelder ikke for saker som etter kapittel 24 skal behandles med lagrette, og heller ikke for anke over saker som nevnt i straffeloven § 52 første ledd bokstav a.

§ 333 sjette ledd skal lyde:

Paragrafen her gjelder ikke for anke over saker som nevnt i straffeloven § 52 første ledd bokstav a.

§ 455 første ledd fjerde punktum skal lyde:

For dom som beslutter å fullbyrde subsidiær fengselsstraff etter straffeloven § 52 første ledd bokstav a, treffes vedtak om fullbyrding av myndighet som nevnt i lov om straffegjennomføring § 58 annet ledd.

§ 456 fjerde ledd annet punktum skal lyde:

Bot som ikke betales eller lar seg inndrive ved lønnstrekk eller annen tvangsfullbyrding, skal fullbyrdes ved soning av den subsidiære fengselsstraffen når den botlagte har evne til å betale boten eller allmenne hensyn tilsier det.

107. **I lov 29. mai 1981 nr. 38 om viltet** gjøres følgende endringer:

§ 56 annet ledd første og annet punktum oppheves.

§ 56 annet ledd skal lyde:

Uaktsom *overtredelse er* straffbar.

108. **I lov 12. juni 1981 nr. 52 om verdipapirfond** gjøres følgende endring:

§ 8-3 tredje ledd oppheves.

109. **I lov 12. juni 1981 nr. 68 om forbud mot profesjonell boksing** gjøres følgende endringer:

§ 1 skal lyde:

Den *som deltar* i konkurranse, oppvisning eller treningskamp i profesjonell boksing her i riket, straffes med bøter eller fengsel inntil tre måneder.

§ 2 skal lyde:

Med bøter eller fengsel inntil tre måneder straffes også den *som arrangerer*, gir økonomisk støtte til eller stiller lokale til rådighet for boksekamp som nevnt i § 1
i egenskap av manager inngår avtale om boksekamp som nevnt i § 1
gjør tjeneste som dommer eller sekundant ved boksekamp som nevnt i § 1

110. **I lov 18. desember 1981 nr. 90 om merking av forbruksvarer m.v.** skal § 7 nytt annet punktum lyde:

Medvirkning straffes ikke.

111. **I lov 19. november 1982 nr. 66 om helsetjenesten i kommunene** gjøres følgende endringer:

§ 4a-11 annet ledd oppheves.

§ 6-6 annet punktum skal lyde:

Overtredelse straffes etter straffeloven *§ 209.*

112. **I lov 17. desember 1982 nr. 84 om sikre containere** skal § 9 nytt annet punktum lyde:

Medvirkning straffes ikke.

113. **I lov 4. mars 1983 nr. 3 om statens tjenestemenn m.m.** gjøres følgende endringer:

Ny § 15 a skal lyde:

§ 15 a. Avskjed av embetsmann.

En embetsmann kan avskjediges ved dom når vedkommende viser seg å være varig uskikket til forsvarlig å utføre sin tjeneste eller når vedkommende ikke har de nødvendige eller gyldig foreskrevne betingelser for å inneha embetet.

Krav om avskjed etter denne paragraf gjøres gjeldende ved søksmål, jf. likevel regelen i straffeprosessloven § 3 annet ledd.

Påstand om avskjed etter denne bestemmelsen og om tjenestens tap som straff, kan avgjøres i samme sak.

§ 16 nr. 2 annet punktum skal lyde:

Men er det reist tiltale for atferd som kan begrunne avskjed etter § 15, eller kan medføre tjenestens tap som straff, eller er det reist sivilt søksmål til fradømmelse *av embetet etter § 15a,* kan suspensjonen forlenges med inntil seks måneder om gangen til saken er endelig avgjort.

114. **I lov 3. juni 1983 nr. 40 om saltvannsfiske m.v.** gjøres følgende endringer:

§ 53 første ledd første punktum skal lyde:

Den som forsettlig eller uaktsomt overtrer bestemmelser gitt i eller i medhold av denne *lov straffes* med bøter eller fengsel i inntil 6 måneder dersom forholdet ikke rammes av et strengere straffebud.

§ 53 tredje ledd første punktum oppheves.

§ 54 fjerde punktum skal lyde:

Bestemmelsene i straffelovens *§ 74* får tilsvarende anvendelse.

115. **I lov 8. juni 1984 nr. 55 om linjekonferanser m.v.** gjøres følgende endringer:

§ 9 første ledd annet punktum oppheves.

116. **I lov 8. juni 1984 nr. 58 om gjeldsforhandling og konkurs** gjøres følgende endringer:

§ 143 annet ledd annet punktum skal lyde:

Etter begjæring fra påtalemyndigheten kan retten bestemme at virkningene av kjennelsen skal forlenges inntil rettskraftig dom foreligger i straffesak hvor påtalemyndigheten har nedlagt eller overveier å nedlegge påstand om rettighetstap etter straffeloven *§ 56*.

§ 143 a første ledd skal lyde:

Den som forsettlig eller uaktsomt opptrer i strid med kjennelse etter §143, straffes med bøter eller med fengsel inntil *3* måneder.

§ 143 første ledd annet punktum oppheves.

§ 160 annet ledd skal lyde:

Overtredelse av taushetsplikten straffes som bestemt i straffeloven *§ 209*.

117. **I lov 14. juni 1985 nr. 77 Plan- og bygningslov** gjøres følgende endring:

§ 111 nr. 2 annet punktum oppheves.

118. **I lov 21. juni 1985 nr. 78 om registrering av foretak** skal § 10-4 nytt tredje punktum lyde:

Medvirkning straffes ikke.

119. **I lov 21. juni 1985 nr. 79 om enerett til foretaksnavn og andre forretningskjennetegn mv.** skal § 6-1 første og nytt annet punktum lyde:

Den *som bruker* foretaksnavn i strid med denne lov straffes med bøter eller med fengsel inntil 3 måneder, for så vidt ikke strengere straffebestemmelse kommer til anvendelse. *Medvirkning straffes ikke.*

Nåværende annet punktum blir nytt tredje punktum.

120. **I lov 21. juni 1985 nr. 82 om kredittkjøp m.m.** skal § 31 lyde:

Den *som overtrer bestemmelser* gitt i eller i medhold av §7, §9, jf §27a, eller §29 bokstav c, straffes med bøter, eller under særlig skjerpende omstendigheter med fengsel inntil tre måneder, eventuelt sammen med bøter. På samme måte straffes den *som unnlater* å gi opplysninger som nevnt i §§ 4, 5, 6, jf §27 a, §29 bokstav b eller §30 annet ledd, eller gir misvisende opplysninger som der *nevnt.* På samme måte straffes også en kredittyter *som overtrer* §5a første eller tredje ledd, jf §27a, eller unnlater å oppfylle sin plikt etter §5b, jf *§ 27a.*

Den som uaktsomt *overtrer bestemmelse* som nevnt i første ledd straffes med bøter.

121. **I lov 28. februar 1986 nr. 8 om adopsjon** skal § 16 b annet ledd første punktum lyde:

Den *som overtrer* forbudet i første *ledd straffes* med bøter eller fengsel inntil tre måneder.

122. **I lov 20. juni 1986 nr. 35 om mesterbrev i håndverk og annen næring** skal § 1 fjerde ledd nytt annet punktum lyde:

Medvirkning straffes ikke.

123. **I lov 15. mai 1987 nr. 21 om film og videogram** gjøres følgende endringer:

§ 2 annet ledd annet punktum skal lyde:

Løyvet kan nektast eller trekkjast attende dersom løyvehavaren bryt reglar i denne lova eller i forskrifter til denne lova, straffelova *§ 317 eller § 318* eller bryt vilkår som er sette ved tildeling av løyvet.

§ 4 tredje ledd skal lyde:

Medietilsynet må ikkje godkjenne for framsyning i næring bilete som tilsynet meiner strir mot § 13a eller straffelova *§ 317 eller 318.*

§ 7 annet ledd tredje og fjerde punktum skal lyde:

Eit videogram som Medietilsynet meiner er i strid med reglane i straffelova *§317 eller § 318* kan ikkje registrerast. Det same gjeld videogram som er funne rettsstridig ved dom, vedteke førelegg eller som etter avgjerd av påtalemakta eller tingretten skal inndragast eller sperrast fordi det er eller kan vere i strid med reglane i straffelova *§ 317 eller § 318.*

§ 13 nytt annet punktum skal lyde:

Medverknad blir ikkje straffa.

§ 13 a nytt siste punktum skal lyde:

Medverknad blir ikkje straffa.

§ 14 første ledd første punktum skal lyde:

Ansvarleg leiar for eit distributørfirma kan straffast med bot eller fengsel opptil tre månader om han i næring omset videogram som han kunne straffast for etter *§ 317 eller § 318* i straffelova om han hadde kjent til innhaldet.

§ 14 første ledd nytt tredje punktum skal lyde:

Medverknad blir ikkje straffa.

§ 15 første ledd skal lyde:

Den som driv omsetning av film eller videogram som er sperra eller inndrege som stridande mot *§ 317 eller § 318* i straffelova for mindre enn 15 år sidan, kan straffast med bot eller fengsel opptil tre månader. *Medverknad blir ikkje straffa.*

§ 15 annet ledd oppheves.

§ 16 første ledd skal lyde:

Ein film eller eit videogram som heilt eller delvis er i strid med *§ 317 eller § 318* i straffelova, kan ved dom inndragast utan omsyn til om nokon kan straffast.

124. **I lov 12. juni 1987 nr. 48 om norsk internasjonalt skipsregister** gjøres følgende endringer skal § 11 lyde:

Den som forsettlig *eller grovt uaktsomt vesentlig* overtrer bestemmelsene i § 4 *eller forskrifter gitt i medhold av bestemmelsene,* eller plikten til å framlegge dokumentasjon som nevnt i § 9 annet ledd straffes med bøter. *Medvirkning straffes ikke.*

Ved vurderingen av om en overtredelse av første ledd er vesentlig, skal det særlig legges vekt på overtredelsens omfang og virkninger og graden av utvist skyld.

125. **I lov 12. juni 1987 nr. 57 om forbud mot fallskjermhopping m.v. innenfor visse fjellområder** skal § 3 lyde:

Den *som overtrer* forskrifter gitt i medhold av §2, straffes med bøter.

§ 3 annet punktum oppheves.

126. **I lov 18. desember 1987 nr. 93 om kontroll med eksport av strategiske varer, tjenester og teknologi m.v.** gjøres følgende endringer:

§ 5 første ledd nr. 1, 2 og 4 skal lyde:

Dersom forholdet ikke rammes av strengere straffebud, straffes med bøter eller med fengsel inntil fem år eller med begge deler den *som:*

1. *utfører varer*, teknologi eller tjenester i strid med denne lov eller forskrift som er gitt i medhold av den, eller
2. *overtrer noe* vilkår som er satt i medhold av denne lov, eller
4. på annen måte *overtrer bestemmelser* som er gitt i eller i medhold av denne lov.

§ 5 annet ledd oppheves.

Nåværende § 5 tredje ledd blir nytt annet ledd og skal lyde:

Uaktsom overtredelse som nevnt i første *ledd, straffes* med bøter eller fengsel inntil to år.

127. **I lov 13. mai 1988 nr. 26 om inkassovirksomhet og annen inndriving av forfalte pengekrav** gjøres følgende endringer:

§ 5 sjette ledd første punktum skal lyde:

Politiattest etter paragrafen her som utstedes etter lov 11. juni 1971 nr. 52 om strafferegistrering, skal bare vise merknader om strafferettslige reaksjoner for overtredelse av straffeloven kapittel *22, 25, 27, 29, 30 og 32,* inkassoloven, konkurranselovgivningen, konkurslovgivningen, regnskapslovgivningen, selskapslovgivningen, skatte- og avgiftslovgivningen og verdipapirlovgivningen.

§ 32 første ledd innledningsvis skal lyde:

Med bøter eller fengsel inntil tre måneder, eller begge deler, straffes den *som overtrer*

§ 32 annet ledd skal lyde:

Den som uaktsomt *overtrer første* ledd, straffes med bøter.

128. **I lov 20. mai 1988 nr. 32 om militær disiplinærmyndighet** skal § 10 første ledd lyde:

Er et anmeldt forhold straffbart etter borgerlig lov og undergitt offentlig påtale, eller begjæres påtale av *allmenne hensyn*, eller er det annen grunn til å regne med at straffesak vil bli reist, bør refselse bare brukes dersom spesielle forhold gjør en forføyning nødvendig.

129. **I lov 10. juni 1988 nr. 40 om finansieringsvirksomhet og finansinstitusjoner** skal § 5-1 lyde:

Den som forsettlig eller uaktsomt overtrer denne lov eller bestemmelse eller pålegg gitt med hjemmel i *loven, straffes* med bøter, eller under særlig skjerpende omstendigheter med fengsel i inntil 1 år, dersom forholdet ikke går inn under noen strengere straffebestemmelse.

130. **I lov 24. juni 1988 nr. 64 om utlendingers adgang til riket og deres opphold her** gjøres følgende endringer:

§ 29 første ledd bokstav e skal lyde:
når utlendingen har overtrådt straffeloven *§§ 131-136,* eller har gitt trygt tilholdssted til noen som utlendingen kjenner til at har begått en slik forbrytelse,

§ 29 tredje ledd skal lyde:

Utlending som har arbeidstillatelse eller oppholdstillatelse kan bare utvises dersom det straffbare forholdet kan føre til fengselsstraff i mer enn ett år, eller dersom *straffeloven §§ 167, 168, 189 eller 271,* er overtrådt.

§ 30 annet ledd bokstav c skal lyde:
når utlendingen har overtrådt straffeloven *§§ 131-136*, eller har gitt trygt tilholdssted til noen som utlendingen kjenner til at har begått en slik forbrytelse, jf § 29 første ledd bokstav e.

§ 38 a femte ledd annet punktum skal lyde:

Overtredelse straffes etter straffeloven *§ 209.*

§ 41c annet ledd skal lyde:

Politiattesten skal vise om vedkommende er siktet, tiltalt, ilagt forelegg eller er dømt for brudd på straffeloven *§§ 291, 295, 296, 299, 302, 304, 305, 309, 311, 312 og 314* der den fornærmede er under 18 år. Attesten skal ikke være eldre enn tre måneder.

§ 47 femte og sjette og åttende ledd oppheves.

Nåværende sjuende ledd blir nytt femte ledd.

§ 58 tredje ledd skal lyde:

Utlending som omfattes av EØS-avtalen, kan utvises når utlendingen har overtrådt straffeloven *§§ 131-136,* eller har gitt trygt tilholdssted til noen som utlendingen kjenner til at har begått en slik forbrytelse.

131. **I lov 2. juni 1989 nr. 27 om omsetning av alkoholholdig drikk m.v.** gjøres følgende endringer:

§ 1-8 tredje ledd skal lyde:

En bevilling kan også inndras dersom det skjer gjentatt narkotikaomsetning på skjenkestedet, eller dersom det ved skjenkestedet skjer gjentatt diskriminering av grunner som nevnt i straffeloven *§ 186.*

§ 10-1 første ledd skal lyde:

Den som forsettlig eller uaktsomt *overtrer bestemmelser* gitt i eller i medhold av denne lov, straffes med bøter eller fengsel inntil 6 måneder.

§ 10-1 tredje ledd skal lyde:

Overtredelse av §§ 2-1, 3-1, 8-1, 8-2 og 8-3 som gjelder et meget betydelig kvantum alkoholholdig drikk, *straffes etter straffeloven § 233.*

§ 10-1 femte ledd skal lyde:

Forsøk straffes på samme måte.

§ 10-3 skal lyde:

Dersom vilkårene for inndragning etter straffeloven er oppfylt, kan påtalemyndigheten beslutte at brennevin og gjærende eller gjæret udestillert væske tilintetgjøres. Det samme gjelder annen alkoholholdig drikk når den er skjenket i glass eller finnes i opptrukket flaske. Beslutning om inndragning av lovlig tilvirket brennevin skal være skriftlig og begrunnet. Eieren eller besitteren skal så vidt mulig underrettes om påtalemyndighetens beslutning ved kopi av beslutningen og kan kreve saken forelagt for retten innen 1 måned etter at beslaget ble foretatt.

132. **I lov 16. juni 1989 nr. 53 om eiendomsmegling** gjøres følgende endring:

§ 5-2 siste punktum oppheves.

133. **I lov 16. juni 1989 nr. 54 om offisiell statistikk og Statistisk Sentralbyrå** skal § 5-1 lyde:

(1) *Overtredelse* av § 2-2 eller vedtak med hjemmel i §2-2 om oppgaveplikt, av §2-5 om bruk av opplysninger eller av §2-6 om offentliggjøring av opplysninger, kan straffes med bøter, med mindre overtredelsen faller inn under strengere straffebestemmelser.

(2) Brudd på taushetsplikt eller på vilkår etter §2-5 kan straffes etter straffeloven *§ 209.*

134. **I lov 16. juni 1989 nr. 59 om lostjenesten m.v.** skal § 22 første ledd lyde:

Med bøter straffes den som forsettlig eller uaktsomt overtrer bestemmelser gitt i eller i medhold av lovens *kapittel III.*

135. **I lov 27. april 1990 nr. 9 om regulering av eksporten av fisk og fiskevarer** skal § 9 annet punktum lyde:

På samme måte *straffes forsøk.*

136. **I lov 15. juni 1990 nr. 27 om vern av kretsmønstre for integrerte kretser** gjøres følgende endringer:

§ 9 første ledd skal lyde:

Den som forsettlig eller grovt uaktsomt krenker en annens rett etter denne *loven, straffes* med bøter eller fengsel inntil 3 måneder.

§ 9 tredje ledd oppheves.

137. **I lov 29. juni 1990 nr. 50 om produksjon, omforming, overføring, omsetning, fordeling og bruk av energi m.m.** skal § 7-5 første og annet ledd lyde:

Den *som overtrer* denne lov eller bestemmelser eller pålegg gitt i medhold av loven, straffes med bøter eller fengsel i inntil 1 år eller begge *deler. Forsøk straffes på samme måte.*

Den som uaktsomt overtrer bestemmelse som nevnt i første *ledd, straffes* med bøter eller fengsel inntil tre måneder eller begge deler.

138. **I lov 21. desember 1990 nr. 72 om avgift på utslipp av CO 2 i petroleumsvirksomhet på kontinentalsokkelen** gjøres følgende endring:

§ 7 annet punktum oppheves.

139. **I lov 15. mars 1991 nr. 3 om megling i konfliktråd** skal § 10 første ledd siste punktum lyde:

Brudd på taushetsplikten straffes etter straffeloven *§ 209.*

140. **I lov 20. juli 1991 nr. 67 om overføring av domfelte** skal § 5 annet ledd lyde:

Fullbyrding i Norge av en utenlandsk straffereaksjon mot en utilregnelig person kan bare skje etter dom på overføring til tvungent psykisk helsevern etter straffeloven *§ 62* eller til tvungen omsorg etter straffeloven *§ 63.*

141. **I lov 30. august 1991 nr. 71 om statsforetak** skal § 58 lyde:

Styremedlem, medlem av bedriftsforsamlingen eller administrerende direktør som forsettlig eller uaktsomt overtrer bestemmelser gitt i eller i medhold av denne *lov, straffes* med bøter eller under skjerpende forhold med fengsel inntil tre måneder.

142. **I lov 13. desember 1991 nr. 81 om sosiale tjenester m.v.** gjøres følgende endringer:

§ 8-8 første ledd annet punktum skal lyde:

Overtredelse straffes etter straffeloven *§ 209.*

§ 8-10 annet ledd første punktum skal lyde:

Politiattesten skal vise om vedkommende er siktet, tiltalt, ilagt forelegg eller er dømt for brudd på straffeloven *§§ 291, 295, 296, 299, 302, 304, 305, 309, 311, 312og 314.*

143. **I lov 15. mai 1992 nr. 47 om laksefisk og innlandsfisk m.v.** gjøres følgende endringer:

§ 49 første ledd første punktum skal lyde:

Den som forsettlig eller uaktsomt *overtrer bestemmelser* gitt i eller i medhold av denne lov eller opprettholdt ved loven eller vilkår fastsatt i medhold av loven, straffes med bøter eller fengsel i inntil 1 år dersom forholdet ikke rammes av et strengere straffebud.

§ 49 tredje og fjerde ledd oppheves.

144. **I lov 29. mai 1992 nr. 50 om inspeksjoner i samsvar med Avtalen om konvensjonelle styrker i Europa (CFE-avtalen) og om immunitet og privilegier for inspektørene m.fl.** gjøres følgende endring:

§ 4 annet punktum oppheves.

145. **I lov 19. juni 1992 nr. 59 om bygdeallmenninger** skal § 9-3 første ledd nytt annet punktum lyde:

Medvirkning straffes ikke.

146. **I lov 19. juni 1992 nr. 60 om skogsdrift m.v. i statsallmenningene** skal § 4-9 første ledd nytt annet punktum lyde:

Medvirkning straffes ikke.

147. **I lov 17. juli 1992 nr. 100 om barneverntjenester** gjøres følgende endringer:

§ 4-23 annet ledd første punktum skal lyde:

Den *som overtrer* forbudet i første *ledd, straffes* med bøter eller fengsel i inntil tre måneder.

§ 6-4 a annet ledd skal lyde:

Overtredelse av taushetsplikt etter denne bestemmelsen kan straffes etter straffeloven *§ 210* dersom vedkommende er gjort oppmerksom på at overtredelsen kan få slik følge.

§ 6-7 første ledd annet punktum skal lyde:

Overtredelse straffes etter straffeloven *§ 210.*

§ 6-10 femte ledd skal lyde:

Politiattesten skal vise om vedkommende er siktet, tiltalt, ilagt forelegg eller er dømt for brudd på straffeloven *§§ 291, 295, 296, 299, 302, 304, 305, 311, 312 og 314.*

148. **I lov 28. august 1992 nr. 103 om pengespill m.v.** skal § 15 første og annet ledd lyde:

Brudd på bestemmelsene i denne *loven blir* straffet med bøter eller med fengsel inntil tre måneder.

På samme måten blir den straffet som bryter bestemmelser som er gitt med hjemmel i *loven.*

149. **I lov 25. september 1992 nr. 107 om kommuner og fylkeskommuner** skal § 15 nr. 3 lyde:

Dersom det blir utferdiget siktelse eller reist tiltale mot en folkevalgt for et straffbart forhold som nevnt i *straffelovens §§ 170 bokstav b og 171-174 og kapittel 27, 32 og (kapittel 40)*, og forholdet ifølge siktelsen eller tiltalen knytter seg til utøving av verv eller tjeneste for kommunen eller fylkeskommunen, kan kommunestyret eller fylkestinget selv vedta å suspendere vedkommende fra vervet inntil saken er rettskraftig avgjort.

150. **I lov 4. desember 1992 nr. 126 om arkiv** skal § 22 lyde:

Den *som handlar* i strid med føresegner gjevne i eller i medhald av denne lova, kan straffast med bøter.

151. **I lov 4. desember 1992 nr. 127 om kringkasting** gjøres følgende endringer:

§ 4-5 første ledd bokstav d skal lyde:

sender program som norsk rett har funnet stridende mot straffeloven *§ 185.*

§ 10-1 første ledd siste punktum oppheves.

§ 10-1 tredje ledd første punktum skal lyde:

Overtredelse av bestemmelser gitt i eller i medhold av kapittel 9, jf. §10-1 første ledd, kan straffes uten hinder av de begrensninger som følger av straffeloven *§§ 4-8 og straffeprosessloven § 65 nr. 4.*

§ 10-1 fjerde ledd oppheves.

152. **I lov 4. desember 1992 nr. 130 om husdyravl** skal § 7 lyde:

Den *som overtrer bestemmelser* gitt i eller i medhold av denne lov straffes med bøter eller med fengsel inntil tre måneder.

153. **I lov 4. desember 1992 nr. 132 om legemidler m.v.** gjøres følgende endring:

§ 31 fjerde ledd første punktum oppheves.

§ 32 nytt første ledd skal lyde:

Dersom vilkårene for inndragning etter straffeloven er oppfylt, kan påtalemyndigheten beslutte at beslaglagte stoffer som er oppført på narkotikalisten, inndras. Beslutningen skal være skriftlig og be-

grunnet. Eieren eller besitteren skal så vidt mulig underrettes om påtalemyndighetens beslutning og kan kreve saken forelagt for retten innen 1 måned etter at beslaget ble foretatt.

Nåværende første og annet ledd blir nye annet og tredje ledd.

154. **I lov 12. mars 1993 nr. 32 om planteforedlerrett** gjøres følgende endringer:

§ 22 skal lyde:

Den *som gjør* inngrep i den enerett en planteforedlerrett *medfører, straffes* med bøter eller fengsel inntil tre måneder.

Den som forsettlig eller grovt uaktsomt overtrer reglene om anvendelse av sortsnavn *i § 20, straffes* med bøter.

155. **I lov 2. april 1993 nr. 38 om framstilling og bruk av genmodifiserte organismer m.m.** gjøres følgende endring:

§ 25 tredje ledd oppheves.

156. **I lov 11. juni 1993 nr. 66 om pristiltak** gjøres følgende endring:

§ 4 første ledd bokstav d oppheves.

157. **I lov 11. juni 1993 nr. 73 om prisregulering ved import av fisk og fiskevarer m.v.** skal § 4 annet punktum lyde:

På samme måte *straffes forsøk.*

158. **I lov 11. juni 1993 nr. 100 om anlegg og drift av jernbane, herunder sporvei, tunnelbane og forstadsbane m.m.** gjøres følgende endringer:

§ 22 første ledd skal lyde:

Den som uaktsomt eller forsettlig overtrer bestemmelse eller vilkår som er gitt i eller med hjemmel i *loven, straffes* med bøter dersom forholdet ikke går inn under strengere straffebestemmelse.

§ 22 annet ledd annet punktum oppheves.

159. **I lov 11. juni 1993 nr. 101 om luftfart** gjøres følgende endringer:

§ 1-2 fjerde ledd skal lyde:

Med hensyn til straffebestemmelsenes anvendelse på handlinger foretatt utenfor norsk område gjelder reglene i *straffeloven §§ 5-8*, jf. nærværende lovs §15-2 annet ledd.

§ 14-12 første punktum skal lyde:

Den som *gjør tjeneste* ombord i strid med bestemmelsene i §6-11 første ledd, straffes med bøter eller med fengsel inntil 2 år.

§ 14-12 nytt tredje punktum skal lyde:

Medvirkning straffes ikke.

§ 14-22 annet punktum og § 14-25 annet ledd oppheves.

§ 14-32 oppheves.

§ 15-2 annet ledd skal lyde:

For så vidt angår overtredelser av vedkommende bestemmelser, regnes et slikt fartøy som norsk etter straffelovens *§ 4.*

160. **I lov 25. mars 1994 nr. 6 om granskingskommisjonen for gransking av påstander om ulovlig overvåking av norske borgere** gjøres følgende endringer:

§ 4 skal lyde:

Om straffansvar for falsk forklaring for kommisjonen eller for den som opptar forklaring for kommisjonen, gjelder straffeloven *§ 221* tilsvarende.

§ 5 oppheves.

161. **I lov 6. mai 1994 nr. 10 om gjennomføring av Konvensjonen om forbod mot utvikling, produksjon, lagring og bruk av kjemiske våpen samt øydelegging av dei** gjøres følgende endring:

§ 5 første punktum skal lyde:

Den som bryt denne lova eller føresegner som er gjevne med heimel i lova, vert straffa med bot eller fengsel i opptil fem år *dersom handlinga ikkje vert ramma av strengare strafføresegner som til dømes straffelova §§ 107 og 142.*

§ 5 tredje punktum oppheves.

162. **I lov 24. juni 1994 nr. 34 om registrering som kjøper i første hånd av råfisk m.v.** skal § 6 annet punktum lyde:

På samme måte *straffes forsøk.*

163. **I lov 24. juni 1994 nr. 38 om gjennomføring i norsk rett av De forente nasjoners sikkerhetsråds vedtak om å opprette internasjonale domstoler for forbrytelser i det tidligere Jugoslavia og Rwanda** gjøres følgende endringer:

§ 1 annet ledd skal lyde:

Straffeprosessloven § 65 nr. 4 gjelder ikke for strafforfølgning av handlinger som er omfattet av Domstolens myndighetsområde.

§ 7 skal lyde:

Om straffansvar for falsk forklaring for Domstolen gjelder straffeloven *§ 221* tilsvarende.

164. **I lov 24. juni 1994 nr. 39 om sjøfarten** gjøres følgende endringer:

§ 143 fjerde ledd annet punktum oppheves.

§ 144 tredje ledd annet punktum oppheves.

Nytt avsnitt II skal lyde:
Avsnitt II Straff

§ 506 skal lyde:

§ 506 Straff

Med bøter eller fengsel inntil 6 måneder straffes den som forsettlig eller grovt uaktsomt på vesentlig måte

a) overtrer § 9 om kjenningssignal og merking eller forskrifter gitt i medhold av bestemmelsen
b) overtrer bestemmelser i kapittel 2 om registrering eller forskrifter gitt i medhold av kapitlet.
c) uberettiget fører et norsk flagg eller på annen måte utgir skipet for å være norsk, eller i norsk farvann uberettiget fører noe flagg eller på annen måte utgir skipet for å ha en annen enn sin virkelige nasjonalitet.

Med bøter eller fengsel inntil 1 år straffes en skipsfører eller vakthavende styrmann som overtrer plikten i § 135 første eller annet ledd om å iverksette alle nødvendige tiltak ved havsnød eller annen fare og ikke uten særlig grunn forlate eller oppgi skipet så lenge det er rimelig utsikter til berging, med mindre det er betydelig fare for vedkommendes eget liv.

Med bøter eller fengsel inntil 6 måneder straffes andre som har sitt arbeid om bord såfremt de uten særlig grunn og uten tillatelse av skipsføreren forlater skipet i havsnød eller annen fare så lenge skipsføreren er ombord.

Med bøter eller fengsel inntil 3 år straffes en skipsfører eller vakthavende styrmann som forsettlig eller grovt uaktsomt overtrer plikten i § 164 første punktum til å yte nødvendig hjelp når det kan skje uten særlig fare for eget skip eller personer om bord der, men inntil 6 år såfremt unnlatelsen har hatt døden eller betydelig skade på legeme eller helse til følge.

Med bøter eller fengsel inntil 6 måneder straffes den som forsettlig eller grovt uaktsomt overtrer plikten i §§ 186 eller 197 eller forskrifter gitt i medhold av bestemmelsene, om å ha forsikring eller annen sikkerhet samt gyldige sertifikater.

Med bøter eller fengsel inntil 3 måneder straffes den som unnlater å oppfylle meldeplikten i § 475 første ledd eller forskrifter gitt i medhold av bestemmelsen. På samme måte straffes den som på vesentlig måte unnlater å fremlegge dokumentasjon i samsvar med § 477 annet ledd, eller å etterkomme krav fra undersøkelsesmyndigheten etter § 479 første ledd, eller som fjerner gjenstander i strid med § 478.

Ved vurderingen av om en overtredelse av første ledd er vesentlig, skal det særlig legges vekt på overtredelsens omfang og virkninger og graden av utvist skyld.

165. **I lov 5. august 1994 nr 55 om vern mot smittsomme sykdommer** skal § 8-1 lyde:

Med unntak av overtredelse av plikter etter § 5-1 eller plikter som omfattes av helsepersonellovgivningen, straffes forsettlig eller uaktsom overtredelse av loven her eller *vedtak gitt med hjemmel i loven med bot eller fengsel inntil 2 år. Dersom overtredelsen har tap av menneskeliv eller betydelig skade på legeme eller helse som følge, er straffen bot eller fengsel inntil 4 år.*

166. **I lov 12. januar 1995 nr. 6 om medisinsk utstyr** skal § 12 første ledd lyde:

Den som forsettlig eller uaktsomt *overtrer bestemmelser* eller pålegg gitt i eller i medhold av denne lov, straffes med bøter eller fengsel inntil 3 måneder, eller under særlig skjerpende omstendigheter med bøter eller fengsel inntil 2 år.

167. **I lov 24. februar 1995 nr. 11 om lotterier m.v.** gjøres følgende endringer:

§ 17 første ledd annet og tredje punktum oppheves.

§ 17 tredje ledd oppheves. Nåværende fjerde ledd blir nytt tredje ledd.

168. **I lov 24. februar 1995 nr. 12 om helligdager og helligdagsfred** gjøres følgende endring:

§ 6 annet ledd oppheves.

169. **I lov 12. mai 1995 nr. 23 om jord** skal § 6 nytt annet punktum lyde:

Medverknad blir ikkje straffa.

170. **I lov 4. august 1995 nr. 53 om politiet** gjøres følgende endringer:

§ 7 a tredje ledd skal lyde:

Med våpen menes i denne paragrafen våpen og andre gjenstander som omfattes av våpenlovgivningen, kniv eller lignende skarpt redskap som det er forbudt å bære på offentlig sted, jf. straffeloven § 389, og andre farlige gjenstander som kan tas i forvaring etter politiloven § 7.

§ 17 b nr. 1 skal lyde:

1. overtredelser av straffeloven *kapittel 17 og § 184 og* sikkerhetsloven,

§ 17 b nr. 5 skal lyde:

5. sabotasje og politisk motivert vold eller tvang, eller overtredelser av straffeloven *kapittel 18.* Åpen etterforsking i slike saker foretas likevel av det øvrige politi, med mindre annet bestemmes av overordnet påtalemyndighet.

§ 17 d første ledd bokstav a til c skal lyde:

a) straffeloven *§§ 131, 133 og 134,*
b) straffeloven *§§ 121-126* eller
c) straffeloven *§§ 251, 254, 273, 274 og 275* og som retter seg mot medlemmer av Kongehuset, Stortinget, regjeringen, Høyesterett eller representanter for tilsvarende organer i andre stater.

§ 17 f annet ledd bokstav c skal lyde:

som bevis for en terrorhandling, jf. straffeloven *§ 131, 133 og 134*,

§ 30 avslutningsvis skal lyde:

hvis ikke forholdet går inn under en strengere straffebestemmelse.

171. **I lov 25. august 1995 nr. 57 om pakkereiser og reisegaranti** skal § 11-7 lyde:

Med bøter eller med fengsel i inntil tre måneder straffes den som forsettlig eller uaktsomt *overtrer § 3-1 og bestemmelsene* i dette kapittel eller bestemmelser gitt i medhold av §11-6.

172. **Lov 15. desember 1995 nr. 74 om forbud mot kjønnslemlestelse** oppheves.

173. **I lov 22. desember 1995 nr. 85 om europeiske økonomiske foretaksgrupper ved gjennomføring av EØS-avtalens vedlegg XXII nr. 10 (rådsforordning (EØF) nr. 2137/85) (EØFG-loven)** § 4 første ledd nr. 2 og 3 skal lyde:

2. når forretningsfører ikke lenger oppfyller vilkårene i § 3 eller vedkommende er ilagt dom på rettighetstap, jf. straffeloven *§ 56 første ledd bokstav b*
3. når det inntrer slik hindring som nevnt i konkursloven § 142 for en deltaker, eller en deltaker blir ilagt dom rettighetstap, jf. straffeloven *§ 56 første ledd bokstav b*, og vedkommende ikke trer ut av foretaksgruppen.

174. **I lov 22. mars 1996 nr. 16 om regulering av byggje- og anleggsverksemd** skal § 4 lyde:

Den *som bryt lova* her eller forskrift med heimel i lova, vert straffa med bøter.

175. **I lov 7. juni 1996 nr. 31 om Den norske kirke** skal § 7 tredje ledd første punktum lyde:

Dersom det blir utferdiget siktelse eller reist tiltale mot et menighetsrådsmedlem for et straffbart forhold, som nevnt i straffeloven kapittel *19, 27, 28 og 30* og forholdet ifølge siktelsen eller tiltalen knytter seg til utøving av verv eller tjeneste for menighetsråd eller kirkelig fellesråd, kan menighetsrådet vedta å suspendere vedkommende fra vervet inntil saken er rettskraftig avgjort.

176. **I lov 29. november 1996 nr. 72 om petroleumsvirksomhet** gjøres følgende endring:

§ 10-17 tredje punktum oppheves. Nåværende fjerde punktum blir nytt tredje punktum.

177. **I lov 29. november 1996 nr. 73 om formidling av landsdekkende postsendinger** skal § 24 første punktum lyde:

Den som forsettlig eller uaktsomt overtrer bestemmelsene i § 4, §6 og §7 eller forskrifter gitt med hjemmel i *disse, straffes* med bøter eller med fengsel i inntil tre måneder, dersom forholdet ikke går inn under noen strengere straffebestemmelse.

178. **I lov 6. desember 1996 nr. 75 om sikringsordninger for banker, forsikringsselskapenes garantiordninger og offentlig administrasjon m.v. av finansinstitusjoner** gjøres følgende endring:

§ 5-1 annet ledd oppheves.

179. **I lov 28. februar 1997 nr. 19 om folketrygd** gjøres følgende endringer:

§ 13-12 første ledd bokstav e skal lyde:
medlemmer som utfører samfunnsstraff etter straffeloven *§ 48,*

§ 24 femte ledd skal lyde:

Den som forsettlig eller grovt uaktsomt *gir uriktige* eller ufullstendige opplysninger, eller unnlater å sende inn pliktig oppgave til skatteoppkreveren eller ligningsmyndighetene i forbindelse med beregning, fastsetting eller endring av arbeidsgiveravgiften, straffes etter bestemmelsene i ligningsloven kapittel 12.

180. **I lov 17. januar 1997 nr. 11 om endringer i straffeloven m.v. (strafferettslige utilregnelighetsregler og særreaksjoner)** gjøres følgende endringer:

II nr. 3 annet punktum skal lyde:

Hvis påtalemyndigheten mener en særreaksjon eller forvaring fortsatt er nødvendig etter utløpet av lengstetiden, må den reise sak med påstand om idømmelse av særreaksjon eller forvaring etter straffeloven §§ 40, 63 eller 64.

II nr. 4 første punktum skal lyde:

Den som er idømt sikring, kan kreve at påtalemyndigheten innstiller sikringstiltaket eller reiser sak med påstand om idømmelse av særreaksjon eller forvaring etter straffeloven *§§ 40, 63 eller 64.*

II nr. 7 skal lyde:

Inntil den nye dommen er rettskraftig eller sikringsdommen er falt bort, gjelder straffeloven 40 slik den lød

181. **I lov 6. juni 1997 nr. 32 om innførsle- og utførsleregulering** gjøres følgende endringer:

§ 4 første ledd nr. 1 skal lyde:

Har *nokon*

1. *ført* inn eller ut, eller freista føre inn eller ut varer, medreikna levande planter og dyr, i strid med denne lova eller føresegner gjevne med heimel i lova, eller

§ 4 annet ledd oppheves. Nåværende tredje ledd blir nytt annet ledd og skal lyde:

Har nokon av aktløyse *gjort slike* brot som nemnt i første leden, vert han straffa med bot eller fengsel i opp til 3 månader.

§ 4 fjerde ledd oppheves.

182. **I lov 13. juni 1997 nr. 37 om salg av tidsparter i fritidsbolig (tidspartloven)** skal § 18 første punktum lyde:

Den *som overtrer bestemmelser* gitt i eller i medhold av §§ 11, 12 eller 13, straffes med bøter.

§ 18 annet ledd skal lyde:

Den som uaktsomt *overtrer bestemmelse* som nevnt i første ledd, straffes med bøter.

183. **I lov 13. juni 1997 nr. 42 om kystvakten** gjøres følgende endringer:

§ 36 tredje ledd skal lyde:

Uaktsom overtredelse av første ledd bokstav a til c er også straffbar.

§ 36 femte ledd første punktum oppheves.

184. **I lov 13. juni 1997 nr. 44 om aksjeselskaper** gjøres følgende endringer:

§ 19-1 første ledd annet punktum oppheves.

§ 19-1 tredje ledd første punktum oppheves.

§ 19-2 første ledd tredje punktum oppheves.

§ 19-2 annet ledd første punktum oppheves.

185. **I lov 13. juni 1997 nr. 45 om allmennaksjeselskaper** gjøres følgende endringer:

§ 19-1 første ledd annet punktum oppheves.

§ 19-1 tredje ledd første punktum oppheves.

§ 19-2 første ledd tredje punktum oppheves.

§ 19-2 annet ledd første punktum oppheves.

186. **I lov 13. juni 1997 nr. 47 om gjennomføring av europarådsavtale 31. januar 1995 om ulovlig håndtering av og handel med narkotika og psykotrope stoffer til sjøs** skal § 4 lyde:

Norsk straffelov får anvendelse på handlinger som nevnt i europarådsavtalen art. 1 bokstav c, begått ombord på et fartøy som har nasjonaliteten til en annen av partene i europarådsavtalen eller på et statsløst fartøy, dersom handlingen hører til dem som omfattes av straffeloven *§ 231 eller 232,* straffeloven *§ 332* om heleri i den grad utbyttet har tilknytning til narkotikavirksomhet, eller lov 4. desember 1992 nr. 132 om legemidler m.v. § 31, jf. § 22-24.

§ 7 oppheves.

187. **I lov 13. juni 1997 nr. 53 om eierskap i medier** gjøres følgende endring:

§ 16 bokstav d oppheves.

188. **I lov 13. juni 1997 nr. 55 om serveringsvirksomhet** gjøres følgende endringer:

§ 18 skal lyde:

Kommunen kan straks sette en serveringsbevilling ut av kraft inntil videre dersom dette er nødvendig for å avverge eller stanse lovbrudd, og det er skjellig grunn til å tro at bevillingen vil bli kalt tilbake etter §19, eller at bevillingshaveren vil bli fradømt retten til å drive serveringsstedet etter straffelovens *§ 56 første ledd bokstav b.*

§ 21 annet ledd oppheves.

189. **I lov 19. juni 1997 nr. 62 om familievernkontorer** skal § 5 annet ledd lyde:

Overtredelse av taushetsplikt etter denne bestemmelsen kan straffes etter straffeloven *§ 209.*

190. **I lov 19. juni 1997 nr. 82 om pass** skal § 5 annet ledd bokstav b lyde:

b) innskrenkninger pålagt i henhold til straffeloven *§§ 18, 20 annet ledd, 62, 71 annet til fjerde ledd, 73, 79 bokstav a,* (jf. lov 2. juli 1999 nr. 62 om etablering og gjennomføring av psykisk helsevern § 5-3), straffegjennomføringsloven §43 eller straffeprosessloven §69 tredje ledd.

191. **I lov 9. januar 1998 nr. 2 om endringer i straffeprosessloven m.m. (oppholdsforbud)** skal III tredje ledd lyde:

Blir et forbud som er nedlagt med hjemmel i den provisoriske anordning, overtrådt etter at loven her trer i kraft, skal overtredelsen straffes etter straffeloven *§ 168.*

192. **I lov 20. mars 1998 nr. 10 om forebyggende sikkerhetstjeneste** gjøres følgende endringer:

Overskriften til kapittel 5 skal lyde:
Kapittel 5. Objektsikkerhet mv.

Ny § 18 a skal lyde:

Kongen kan av forsvarshensyn forby uvedkommende adgang til

a) forsvarsbygg og -anlegg hvor gjenstander av interesse for rikets forsvar fremstilles, istandsettes eller oppbevares,
b) bestemt angivne områder, og
c) å overvære militære øvelser eller forsøk.

§ 31 første ledd annet punktum oppheves.

§ 31 fjerde ledd skal lyde:

Den som forsettlig overtrer forbud med hjemmel i § 18 a straffes med bot eller fengsel inntil 1 år, hvis ikke forholdet går inn under en strengere straffebestemmelse.

§ 31 nytt femte ledd skal lyde:

Forsøk straffes på samme måte.

193. **I lov 26. juni 1998 nr. 47 om fritids- og småbåter** gjøres følgende endringer:

§ 37 annet ledd skal lyde:

Medvirkning straffes ikke.

§ 40 a skal lyde:

Den som forsettlig eller uaktsomt overtrer bestemmelsen i §40 tredje ledd eller bestemmelser i forskrift fastslått med hjemmel i §40 tredje *ledd, straffes* med bøter.

§ 41 a femte ledd skal lyde:

Når Statens innkrevingssentral er pålagt å inndrive tvangsmulkt som nevnt i annet ledd, kan den inndrive det ved trekk i lønn og andre lignende ytelser etter reglene i dekningsloven § 2-7. Innkrevingssentralen kan også inndrive tvangsmulkt ved å stifte utleggspant for kravet dersom panteretten får rettsvern ved registrering i et register eller ved underretning til en tredjeperson, jf. panteloven kapittel 5, og utleggsforretningen kan holdes på innkrevingssentralens kontor etter tvangsfullbyrdelsesloven § 7-9 første ledd. Nåværende femte og sjette ledd blir nytt sjette og syvende ledd.

194. **I lov 17. juli 1998 nr. 54 om gjennomføring av Konvensjonen om forbud mot bruk, lagring, produksjon og overføring av antipersonellminer og om ødeleggelse av slike miner** gjøres følgende endring:

§ 5 første ledd tredje punktum oppheves.

195. **I lov 17. juli 1998 nr. 56 om årsregnskap m.v.(regnskapsloven)** gjøres følgende endringer:

§ 8-5 skal lyde:

Den som betydelig overtrer bestemmelser om bokføring eller regnskap, straffes etter straffeloven §§ *392–394*.

196. **I lov 17. juli 1998 nr. 61 om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa** gjøres følgende endring:

§ 9-7 a annet ledd oppheves.

197. **I lov 15. januar 1999 nr. 2 om revisjon og revisorer** gjøres følgende endringer:

§ 9-3 tredje og fjerde ledd oppheves. Nåværende femte ledd blir nytt tredje ledd.

198. **I lov 26. mars 1999 nr. 15 om retten til å delta i fiske og fangst(deltakerloven)** skal § 31 annet ledd lyde:

På samme måte *straffes forsøk.*

199. **I lov 4. juni 1999 nr. 37 om endringer i rettergangslovene m.m. (kildevern og offentlighet i rettspleien)** gjøres følgende endringer:

Ny § 131 i domstolloven, og endringene i denne lovs §§ 131 a og 198 tredje ledd oppheves.

200. **I lov 18. juni 1999 nr. 40 om gjennomføring av Traktat om totalforbod mot kjernefysiske prøvesprengingar** gjøres følgende endringer:

§ 5 første punktum skal lyde:

Den *som bryt* denne lova eller føresegner eller påbod som er gjeve med heimel i lova, vert straffa med bøter eller fengsel i opptil fem år.

§ 5 tredje punktum oppheves.

201. **I lov 25. juni 1999 nr. 43 om særlige tiltak mot Den føderale republikken Jugoslavia** skal § 7 første til fjerde ledd lyde:

Den *som overtrer bestemmelser* gitt i medhold av denne lov, straffes med bøter eller fengsel inntil tre år, eller begge deler.

Den som uaktsomt *overtrer bestemmelser* som nevnt i første ledd, straffes med bøter eller fengsel inntil seks måneder, eller begge deler.

Straff etter bestemmelser gitt i medhold av denne lov vedrørende befordring kommer ikke til anvendelse på skipsfører, offiserer eller mannskap med mindre de har *tatt beslutning* om befordring som nevnt i slike bestemmelser.

Straffeloven *§ 8* kommer ikke til anvendelse.

202. **I lov 25. juni 1999 nr. 46 om finansavtaler og finansoppdrag(finansavtaleloven)** gjøres følgende endringer:

§ 91 første ledd skal lyde:

(1) Den *som overtrer* §14 eller §55 annet ledd, straffes med bøter eller under særlig skjerpende omstendigheter med fengsel inntil tre måneder. På samme måte straffes den *som unnlater* å gi opplysninger som nevnt i §§ 15, 46, 59, 81 og 86, eller i bestemmelser gitt i medhold av disse paragrafene.

§ 91 tredje ledd oppheves.

203. **I lov 2. juli 1999 nr. 62 om etablering og gjennomføring av psykisk helsevern** gjøres følgende endringer:

§ 5-1 skal lyde:

Ved dom på overføring til tvungent psykisk helsevern etter straffeloven *§ 62* gjelder bestemmelsene i loven her så langt de passer, med unntak av §§ 3-1 til 3-4 og §§ 3-7 til 3-9.

Straffeloven *§ 65* gir regler om opphør av reaksjonen.

§ 5-6 første ledd annet og tredje punktum skal lyde:

Overføring kan bare skje når den domfeltes sinnstilstand ikke lenger er som beskrevet i straffeloven *§ 20 første ledd bokstav b og d.* Vilkåret om gjentakelsesfare i straffeloven *§ 62 annet og tredje ledd* må fortsatt være oppfylt.

§ 5-6 tredje ledd skal lyde:

Finner retten at vilkåret om gjentakelsesfare i straffeloven *§ 62 annet og tredje ledd* ikke er oppfylt, skal reaksjonen opphøre, jf. straffeloven *§ 65.*

§ 5-7 skal lyde:

Er den domfelte overført til anstalt under kriminalomsorgen i medhold av § 5-6, gjelder reglene i straffeloven *§ 65* om opphør av reaksjonen så langt de passer. I stedet for opphør kan retten i slike tilfeller beslutte prøveløslatelse etter reglene i straffeloven *§§ 44 og 45.*

§ 5-8 første ledd skal lyde:

Dersom den domfeltes sinnstilstand etter overføring til kriminalomsorgen igjen blir som beskrevet i straffeloven *§ 20 første ledd bokstav b og d*, skal den domfelte tilbakeføres til tvungent psykisk helsevern.

204. **I lov 2. juli 1999 nr. 64 om helsepersonell m.v.** gjøres følgende endringer:

§ 20 a annet ledd første punktum skal lyde:

Politiattesten skal vise om vedkommende er siktet, tiltalt, ilagt forelegg eller er dømt for brudd på straffeloven *§§ 291, 295, 296, 299, 302, 304, 305, 309, 311, 312 og 314.*

§ 67 første ledd skal lyde:

Den som forsettlig eller grovt uaktsomt *overtrer bestemmelser* i loven eller i medhold av den, straffes med bøter eller fengsel i inntil tre måneder.

205. **I lov 17. desember 1999 nr. 95 om betalingssystemer m.v.** gjøres følgende endringer:

§ 5-3 første ledd siste punktum og annet ledd første punktum oppheves.

206. **I lov 22. desember 1999 nr. 105 om handelsverksemd med brukte og kasserte ting** skal § 5 lyde:

Den som forsettleg eller aktlaust bryt føresegner gitt i eller i medhald av denne *lova, vert* straffa med bøter eller under skjerpande forhold med fengsel i inntil tre månader.

207. **I lov 21. januar 2000 nr. 7 om kornforvaltning m.v.** gjøres følgende endringer:

§ 7 første ledd annet og tredje punktum oppheves.

208. **I lov 14. april 2000 nr. 31 om behandling av personopplysninger** gjøres følgende endring:

§ 48 tredje ledd oppheves. Nåværende fjerde ledd blir nytt tredje ledd.

209. **I lov 12. mai 2000 nr. 36 om strålevern og bruk av stråling** skal § 23 første ledd lyde:

Den som forsettlig eller uaktsomt *overtrer bestemmelser* eller pålegg gitt i eller i medhold av denne loven, straffes med bøter eller fengsel i inntil 3 måneder.

210. **I lov 2. juni 2000 nr. 39 om apotek** skal § 9-5 lyde:

Den som forsettlig eller uaktsomt *overtrer §§ 1-4*, 1-5, 2-10, 3-7, 5-5, 6-5 annet punktum, 6-9, 6-11, 6-12, 7-2 første ledd og 8-2, straffes med bøter eller fengsel inntil 6 måneder.

Annet punktum oppheves.

211. **I lov 16. juni 2000 nr. 42 om granskningskommisjonen som skal foreta en bred gjennomgang av utredning, planlegging, prosjektering og utbygging av ny hovedflyplass for Østlandet og Gardermobanen** gjøres følgende endringer:

§ 4 skal lyde:

Om straffansvar for falsk forklaring for kommisjonen eller den som opptar forklaring for kommisjonen, gjelder straffeloven *§ 221* tilsvarende.

§ 5 oppheves.

212. **I lov 23. juni 2000 nr. 56 om helsemessig og sosial beredskap** gjøres følgende endring:

§ 6-5 annet punktum oppheves.

213. **I lov 24. november 2000 nr. 82 om vassdrag og grunnvann (vannressursloven)** gjøres følgende endringer:

§ 63 annet ledd skal lyde:

På samme måte straffes den *som overtrer* bestemmelsen i § 44 annet ledd annet punktum.

214. **I lov 5. januar 2001 nr. 1 om vaktvirksomhet** skal § 16 lyde:

Den som forsettlig eller uaktsomt overtrer bestemmelser gitt i eller i medhold av *loven, straffes* med bøter eller fengsel i inntil 3 måneder.

215. **I lov 20. april 2001 nr. 13 om erstatning fra staten for personskade voldt ved straffbar handling m.m. (voldsoffererstatsningsloven)** gjøres følgende endringer:

§ 1 første ledd siste punktum skal lyde:

Voldsoffererstatning selv om gjerningspersonen ikke kan straffes fordi vedkommende var utilregnelig som nevnt i straffeloven § *20 første ledd bokstav b eller c* eller under *15 år.*

§ 6 annet punktum skal lyde:

Ved krenking eller mislig adferd som nevnt i straffeloven *§§ 299, 302 og 304* skal det ved utmålingen av oppreisningen særlig legges vekt på handlingens art, hvor lang tid forholdet har pågått, om handlingen er misbruk av slektskapsforhold, omsorgsforhold, avhengighetsforhold eller tillitsforhold, og om handlingen er begått på en særlig smertefull eller krenkende måte.

216. **I lov 27. april 2001 nr. 14 om iverksetjing av internasjonale, ikkje-militære tiltak i form av avbrot eller avgrensing av økonomisk eller anna samkvem med tredjestatar eller rørsler** skal § 3 lyde:

Den *som bryt føresegner* som er gjevne i medhald av denne lova, kan straffast med bøter eller fengsel inntil tre år, eller begge delar. Den som aktlaust *bryt føresegner* som nemnt i første ledd, kan straffast med bøter eller fengsel seks månader, eller begge delar.

§ 8 i straffelova gjeld ikkje.

217. **I lov 18. mai 2001 nr. 21 om gjennomføring av straff mv.** gjøres følgende endringer:

§ 24 tredje ledd nytt tredje og fjerde punktum skal lyde:

Forsøk straffes på samme måte. Medvirkning straffes ikke.

§ 44 annet ledd skal lyde:

Hvis den prøveløslatte etter at kriminalomsorgen har holdt innskjerpingssamtale eller fastsatt vilkår etter første ledd, på nytt bryter vilkår, kan regionalt nivå bringe saken inn for tingretten med begjæring om gjeninnsettelse i fengsel for hel eller delvis fullbyrding av reststraffen. Bestemmelsene om omgjøring av dom på samfunnsstraff etter straffeloven § 52 første ledd bokstav a gis tilsvarende anvendelse på saker om gjeninnsettelse for fullbyrdelse av reststraff etter prøveløslatelse.

§ 40 sjuende ledd skal lyde:

Den som forsettlig eller grovt uaktsomt unnlater å etterkomme pålegg som nevnt i straffeprosessloven § 461 første *ledd, straffes* med bøter eller fengsel inntil 3 måneder. Fengselsstraff under 14 dager kan idømmes.

§ 45 skal lyde:

Begår den prøveløslatte en ny straffbar handling i prøvetiden, gjelder bestemmelsene om omgjøring av dom på samfunnsstraff etter straffeloven § 52 første ledd bokstav b tilsvarende. Det er likevel tilstrekkelig om tiltale blir reist eller saken blir begjært pådømt innen 6 måneder etter at prøvetiden gikk ut.

Dersom den prøveløslatte er siktet for en straffbar handling som kan føre til gjeninnsettelse for fullbyrdelse av reststraffen etter straffeloven § 52 første ledd bokstav b, kan gjennomføringen av straffen avbrytes.

§ 53 første ledd skal lyde:

De idømte timene samfunnsstraff etter straffeloven § 49 første ledd bokstav a skal gå ut på

a) samfunnsnyttig tjeneste,
b) program, eller
c) andre tiltak som er egnet til å motvirke ny kriminalitet.

§ 54 første ledd bokstav d skal lyde:

overholde vilkårene som domstolen har fastsatt etter straffeloven § 50, og

§ 54 tredje ledd skal lyde:

Den domfelte skal ikke begå en ny straffbar handling før utløpet av gjennomføringstiden.

§ 56 første ledd første punktum skal lyde:

Hvis retten har satt vilkår etter straffeloven § 50 eller kriminalomsorgen etter § 55 eller § 58 første ledd har forbudt den domfelte å bruke berusende eller bedøvende midler, skal kriminalomsorgen undersøke om vilkåret eller forbudet blir overholdt.

§ 58 annet ledd skal lyde:

Hvis den domfelte etter at kriminalomsorgen har holdt innskjerpingssamtale eller fastsatt vilkår etter første ledd, på nytt bryter kravene eller vilkår fastsatt etter første ledd bokstav a til d, bør regionalt nivå bringe saken inn for retten med begjæring om at den subsidiære fengselsstraffen skal fullbyrdes helt eller delvis i medhold av straffeloven § 52 første ledd bokstav a.

§ 59 skal lyde:

Begår den domfelte en ny straffbar handling før utløpet av gjennomføringstiden, kan påtalemyndigheten bringe saken inn for retten med begjæring om at den subsidiære fengselsstraffen skal fullbyrdes helt eller delvis i medhold av straffeloven § 52 første ledd bokstav b.

Dersom den domfelte er siktet for en straffbar handling som kan føre til fullbyrding av den subsidiære fengselsstraffen etter straffeloven § 52 første ledd bokstav b, kan gjennomføringen av straffen avbrytes. Når påtalemyndigheten beslutter å bringe saken inn for retten, avbrytes gjennomføringen av straffen fra det tidspunkt begjæringen er oversendt retten.

218. **I lov 18. mai 2001 nr. 24 om helseregistre og behandling av helseopplysninger (helseregisterloven)** gjøres følgende endring:

§ 34 tredje ledd oppheves. Nåværende fjerde ledd blir nytt tredje ledd.

219. **I lov 15. juni 2001 nr. 59 om stiftelser (stiftelsesloven)** gjøres følgende endringer:

§ 58 første ledd annet punktum og tredje ledd første punktum oppheves.

220. **I lov 15. juni 2001 nr. 65 om gjennomføring i norsk rett av Den internasjonale straffedomstols vedtekter 17. juli 1998 (Roma-vedtektene)** gjøres følgende endringer:

§ 12 første ledd skal lyde:

For straffansvar for falsk forklaring for Domstolen gjelder straffeloven *§ 221* tilsvarende.

§ 12 annet ledd oppheves. Nåværende tredje ledd blir nytt annet ledd.

§ 13 skal lyde:

Straffeprosessloven § 65 nr. 4 gjelder ikke for strafforfølgning her i riket av handlinger som omfattes av Domstolens myndighetsområde.

221. **I lov 15. juni 2001 nr. 73 om organisert kampaktivitet som tillater knockout** gjøres følgende endringer:

§ 2 innledningsvis skal lyde:

Med bøter eller fengsel i inntil tre måneder straffes den som uten å ha innhentet *godkjenning:*

§ 2 nr. 2 skal lyde:

2. inngår *avtale om* kampaktivitet som nevnt i § 1 første ledd, eller

222. **I lov 15. juni 2001 om veterinærer og annet dyrehelsepersonell** gjøres følgende endring:

§ 37 annet punktum oppheves. Nåværende tredje punktum blir nytt annet punktum.

223. **I lov 15. juni 2001 om miljøvern på Svalbard (svalbardmiljøloven)** skal § 99 annet ledd lyde:

Den offentlige påtalemyndighet skal påtale overtredelse av denne bestemmelsen, jf. straffeprosessloven § 62 a.

224. **I lov 15. juni 2001 nr. 81 om elektronisk signatur (esignaturloven)** gjøres følgende endring:

§ 21 annet ledd oppheves.

225. **I lov 14. juni 2002 nr. 20 om vern mot brann, eksplosjon og ulykker med farlig stoff og om brannvesenets redningsoppgaver (brann- og eksplosjonsvernloven)** skal § 42 første ledd lyde:

Den som forsettlig eller uaktsomt overtrer denne loven, sentrale eller lokale forskrifter eller enkeltvedtak fastsatt i medhold av denne *loven, straffes* med bøter eller med fengsel inntil 3 måneder.

226. **I lov 21. juni 2002 nr. 45 om yrkestransport med motorvogn og fartøy (yrkestransportlova)** skal § 41 første punktum lyde:

Om nokon med vilje eller aktløyse *bryt denne* lova, forskrifter eller vilkår som er fastsette med heimel i lova, vert han straffa med bot.

227. **I lov 5. juli 2002 nr. 64 om registrering av finansielle instrumenter (verdipapirregisterloven)** skal § 10-4 lyde:

Tillitsvalgte, ansatte og revisor i foretak som driver verdipapirregister og som forsettlig eller uaktsomt overtrer bestemmelsene i denne lov eller i forskrifter gitt med hjemmel i *loven, straffes* med bøter og under særlig skjerpende omstendigheter med fengsel inntil tre måneder, hvis handlingen ikke går under noen strengere straffebestemmelse.

228. **I lov 13. desember 2002 nr. 74 om e-pengeforetak** skal § 8-3 lyde:

Den som forsettlig eller uaktsomt overtrer denne lovs §§ 1-1, 1-2, 1-3, 1-4, 1-5, 1-6, 1-8, 2-1, 2-2, 2-5, 3-1, 4-2, 5-1, 6-2, 7-1, 7-2, 8-2 eller bestemmelser gitt med hjemmel i *loven, straffes* med bøter, dersom forholdet ikke går inn under noen strengere straffebestemmelse.

229. **I lov 21. februar 2003 nr. 12 om biobanker (biobankloven)** gjøres følgende endring:

§ 18 annet ledd annet punktum oppheves.

230. **I lov 14. mars 2003 nr. 15 om beskyttelse av design (designloven)** gjøres følgende endringer:

§ 7 første ledd nr. 2 skal lyde:

2. uten tillatelse inneholder et våpen eller annet tegn som er omfattet av straffeloven *§ 165 bokstav b og § 166*, et statsflagg eller et offentlig kontroll- eller garantimerke for produkter av samme eller liknende slag som produktene designen gjelder, eller noe som er egnet til å oppfattes som et slikt tegn, flagg eller merke.

§ 44 skal lyde:

Den som forsettlig utnytter en design i strid med loven *her, straffes* med bøter eller med fengsel i inntil tre måneder.

§ 44 annet ledd og § 45 annet ledd oppheves.

231. **I lov 11. april 2003 nr. 20 om granskingskommisjonen for Mehamn-ulykken 11. mars 1982 med et Twin Otter passasjerfly** gjøres følgende endringer:

§ 4 skal lyde:

Om straffansvar for falsk forklaring for kommisjonen eller den som opptar forklaring for kommisjonen, gjelder straffeloven *§ 221* tilsvarende.

§ 5 oppheves.

232. **I lov 6. juni 2003 nr. 38 om bustadbyggjelag (bustadbyggjelagslova)** skal § 12-1 annet ledd lyde:

Brot på teieplikta kan straffast med bøter. *Medverknad blir ikkje straffa.*

233. **I lov 6. juni 2003 nr. 39 om burettslag (burettslagslova)** skal § 13-1 annet ledd lyde:

Brot på teieplikta kan straffast med bøter. *Medverknad blir ikkje straffa.*.

234. **I lov 20. juni 2003 nr. 41 om tiltak mot hvitvasking av utbytte fra straffbare handlinger mv. (hvitvaskingsloven)** gjøres følgende endringer:

§ 5 tredje ledd skal lyde:

Den rapporteringspliktige skal i alle tilfeller kreve legitimasjon som nevnt i første ledd, dersom den har mistanke om at transaksjonen har tilknytning til utbytte av en straffbar handling eller til forhold som rammes av straffeloven *§§ 131-136*.

§ 7 første ledd første punktum skal lyde:

Dersom rapporteringspliktige har mistanke om at en transaksjon har tilknytning til utbytte av en straffbar handling eller til forhold som rammes av straffeloven *§§ 131-136*, skal det foretas nærmere undersøkelser for å få bekreftet eller avkreftet mistanken.

§ 11 annet ledd og tredje ledd skal lyde:

Rapporteringspliktige som nevnt i § 4 første ledd nr. 1, kan uten hinder av taushetsplikt utveksle nødvendige kundeopplysninger seg imellom når det anses nødvendig som ledd i undersøkelser av mistanke om at en transaksjon har tilknytning til utbytte av en straffbar handling eller til forhold som rammes av straffeloven *§§ 131-136*.

ØKOKRIM kan gi opplysninger som ØKOKRIM mottar etter bestemmelsene i § 7 til andre offentlige myndigheter enn politiet som har oppgaver knyttet til forebygging av forhold som rammes av straffeloven *§§ 131-136*.

§ 16 første ledd skal lyde:

Med bøter straffes den *som overtrer denne* lov eller forskrifter gitt i medhold av loven.

235. **I lov 27. juni 2003 nr. 58 om særlige tiltak mot Republikken Zimbabwe** skal § 3 lyde:

Ved *overtredelse av* bestemmelser gitt i medhold av denne lov gjelder §§ 2 og 3 i lov 7. juni 1968 nr. 4 til gjennomføring av bindende vedtak av De forente nasjoners sikkerhetsråd tilsvarende.

236. **I lov 27. juni 2003 nr. 64 om alternativ behandling av sykdom mv.** gjøres følgende endringer:

§ 9 første ledd skal lyde:

Den som forsettlig eller grovt uaktsomt *overtrer bestemmelser* i loven eller i medhold av den, straffes med bøter eller fengsel i inntil tre måneder.

§ 9 annet ledd annet punktum oppheves.

237. **I lov 4. juli 2003 nr. 74 om hundehold (hundeloven)** gjøres følgende endringer:

§ 2 bokstav d skal lyde:

vesentlig skade på person: skader som anses som legemsbeskadigelse etter straffeloven *§ 273*.

§ 22 tredje ledd skal lyde:

En person som dømmes til straff av fengsel for *et lovbrudd* som innbefatter bruk av vold eller truende atferd, kan ved dommen forbys å ha med hunder å gjøre. Forbud skal bli satt dersom en hund er brukt til *lovbruddet*.

§ 28 tredje ledd siste punktum skal lyde:

På samme måte *straffes forsøk*.

238. **I lov 4. juli 2003 nr. 83 om elektronisk kommunikasjon (ekomloven)** gjøres følgende endring:

§ 12-4 tredje ledd oppheves.

239. **I lov 28. november 2003 nr. 98 om konsesjon ved erverv av fast eiendom (konsesjonsloven) mv.** gjøres følgende endringer:

§ 20 annet første punktum skal lyde:

Overtredelse av forbudet i første ledd straffes med bøter.

§ 20 annet ledd nytt tredje punktum skal lyde:

Medvirkning straffes ikke.

240. **I lov 5. desember 2003 nr. 100 om humanmedisinsk bruk av bioteknologi m.m. (bioteknologiloven)** gjøres følgende endringer:

§ 4-6 skal lyde:

Fosterdiagnostikk med sikte på å fastsette farskap og farskapstesting på fosterstadiet er forbudt.

Dette gjelder ikke når svangerskapet kan være et resultat av omstendigheter som omtalt i straffeloven *§§ 291, 295, 296, 299 og 304.*

§ 7-5 skal lyde:

Den *som overtrer* loven eller bestemmelser gitt i medhold av loven straffes med bøter eller fengsel i inntil tre måneder.

§ 7-5 annet punktum oppheves.

241. **I lov 19. desember 2003 nr. 124 om matproduksjon og mattrygghet mv. (matloven)** gjøres følgende endring:

§ 28 første ledd annet punktum oppheves. Nåværende tredje punktum blir nytt annet punktum.

242. **I lov 5. mars 2004 nr. 12 om konkurranse mellom foretak og kontroll med foretakssammenslutninger (konkurranseloven)** gjøres følgende endringer:

§ 29 første ledd bokstav g oppheves.

§ 30 tredje ledd oppheves.

243. **I lov 19. november 2004 nr. 73 om bokføring (bokføringsloven)** gjøres følgende endringer:

§ 15 skal lyde:

Den som betydelig overtrer bestemmelser om bokføring eller regnskap, straffes etter straffeloven §§ *392–394.*

244. **I lov 10. desember 2004 nr. 76 om arbeidsmarkedstjenester (arbeidsmarkedsloven)** gjøres følgende endring:

§ 30 annet ledd oppheves.

245. **I lov 17. desember 2004 nr. 99 om kvoteplikt og handel med kvoter for utslipp av klimagasser (klimakvoteloven)** skal § 22 nytt annet punktum lyde:

Medvirkning straffes ikke.

246. **I lov 29. april 2005 nr. 20 om innkreving av underholdsbidrag mv. (bidragsinnkrevingsloven)** gjøres følgende endring:

§ 33 fjerde ledd oppheves. Nåværende femte ledd blir nytt fjerde ledd.

247. **I lov 27. mai 2005 nr. 31 om skogbruk (skogbrukslova)** skal § 22 annet og tredje ledd lyde:

Den som forsettleg eller aktlaust *bryt føresegnene* i §§ 6, 7, 8, 11, 12, 13, 14 eller 15, forskrifter gitt med heimel i desse paragrafane eller vedtak i medhald av desse føresegnene eller forskriftene, blir straffa med bøter eller fengsel i inntil eitt år.

Den som forsettleg eller aktlaust *bryt forskrifter* gitt med heimel i §§ 4 tredje ledd eller 17 eller vedtak i medhald av desse forskriftene, blir straffa på same måte.

248. **I lov 3. juni 2005 nr. 33 om forbud mot diskriminering på grunn av etnisitet, religion mv. (diskrimineringsloven)** gjøres følgende endringer:

§ 4 femte ledd, § 5 annet ledd og § 6 annet ledd oppheves. § 5 tredje ledd blir nytt annet ledd.

§ 15 første ledd første punktum skal lyde:

Den *som i* fellesskap med minst to andre personer grovt *overtrer §§ 4,* 5 eller 6, straffes med bøter eller fengsel inntil tre år.

§ 15 femte ledd skal lyde:

Dersom overtredelsen er ledd i virksomheten til en organisert kriminell gruppe, gjelder straffeloven *§§ 79 bokstav c og 198.*

249. **I lov 3. juni 2005 nr. 34 om varsling, rapportering og undersøkelse av jernbaneulykker og jernbanehendelser m.m. (jernbaneundersøkelsesloven)** skal § 27 lyde:

Den som uaktsomt eller forsettlig overtrer bestemmelser gitt i eller i medhold av §§ 6, 7, 8, 12 første ledd, 14, 17, 23, 25 og 26 i *loven, straffes* med bøter dersom forholdet ikke går inn under strengere straffebestemmelse.

250. **I lov 10. juni 2005 nr. 40 om Likestillings- og diskrimineringsombudet og Likestillings- og diskrimineringsnemnda (diskrimineringsombudsloven)** skal § 13 første ledd første punktum lyde:

Den som forsettlig eller uaktsomt unnlater å etterkomme pålegg gitt med hjemmel i §§ 4 eller *7, straffes* med bøter.

251. **I lov 10. juni 2005 nr. 41 om forsikringsformidling** gjøres følgende endring:

§ 9-5 tredje ledd oppheves.

252. **I lov 10. juni 2005 nr. 44 om forsikringsselskaper, pensjonsforetak og deres virksomhet mv. (forsikringsloven)** gjøres følgende endringer:

§ 16-1 første ledd skal lyde:

Tillits- eller tjenestemenn i institusjoner som er underlagt denne lov og som forsettlig eller uaktsomt overtrer loven eller bestemmelse eller pålegg gitt med hjemmel i loven eller som overtrer ellers gjeldende regelverk for *virksomheten, straffes* med bøter, eller under særlig skjerpende omstendigheter med fengsel inntil 1 år, dersom forholdet ikke går inn under noen strengere straffebestemmelse.

253. **I lov 10. juni 2005 nr. 51 om norsk statsborgerskap (statsborgerloven)** skal § 33 lyde:

Den som forsettlig eller grovt uaktsomt gir vesentlig uriktige eller åpenbart villedende opplysninger i en sak etter loven *her, straffes* med bøter eller fengsel inntil seks måneder eller begge deler.

Overtredelse påtales bare når allmenne hensyn krever det.

254. **I lov 17. juni 2005 nr. 62 om arbeidsmiljø, arbeidstid og stillingsvern mv. (arbeidsmiljøloven)** gjøres følgende endringer:

§ 19-2 første ledd annet punktum oppheves.

§ 19-4 nytt annet punktum skal lyde:

Medvirkning straffes ikke.

§ 19-5 skal lyde:

Enhver som er knyttet til Arbeidstilsynet er i forhold til *straffeloven* å regne som offentlig tjenestemann.

§ 19-7 oppheves.

255. **I lov 17. juni 2005 nr. 67 om betaling og innkreving av skatte- og avgiftskrav (skattebetalingsloven)** gjøres følgende endringer:

§ 18-1 tredje ledd oppheves.

§ 18-2 annet ledd annet punktum oppheves. Nåværende tredje punktum blir nytt annet punktum.

§ 18-3 annet ledd oppheves.

256. **I lov 17. juni 2005 nr. 79 om akvakultur (akvakulturloven)** gjøres følgende endring:

§ 31 tredje ledd oppheves. Nåværende fjerde ledd blir nytt tredje ledd.

257. **I lov 17. juni 2005 nr. 85 om rettsforhold og forvaltning av grunn og naturressurser i Finnmark fylke(finnmarksloven)** skal § 17 første ledd nytt annet punktum lyde:

Medvirkning straffes ikke.

258. **I midlertidig lov 17. juni 2005 nr. 95 om arbeids- og oppholdstillatelse for vietnamesere på Filippinene med nære slektninger i Norge** skal § 4 bokstav f lyde:

f) når utlendingen har overtrådt straffeloven *§§ 131-136*, eller har gitt trygt tilholdssted til noen som utlendingen kjenner til at har begått en slik forbrytelse eller

259. **I lov 21. desember 2005 nr. 126 om kosmetikk og kroppspleieprodukt m.m. kosmetikklova)** gjøres følgende endring:

§ 21 annet punktum oppheves.

260. **I lov 16. februar 2007 nr. 9 om skipssikkerhet (skipssikkerhetsloven)** gjøres følgende endringer:

§ 50 fjerde ledd skal lyde:

Ved inndrivelse av tvangsmulkt gjelder bestemmelsen i § 48 annet ledd tilsvarende. Nåværende fjerde ledd blir nytt femte ledd.

§ 55 annet og tredje ledd skal lyde:

Tilsynsmyndigheten kan ilegge overtredelsesgebyr til en skipsfører som, i strid med sine plikter etter §§ 19, *20,* 29 og 37, forsettlig eller uaktsomt overtrer bestemmelser gitt i eller i medhold av *§ 12, § 14, § 15 annet ledd, § 16, §§ 22, 24* eller §§ 32 til 35.

Tilsynsmyndigheten kan dessuten ilegge overtredelsesgebyr til andre som har sitt arbeid om bord som, i strid med sine plikter etter bestemmelser gitt i eller i medhold av § 20 første ledd bokstav *c, d og e samt* § 38, forsettlig eller uaktsomt overtrer bestemmelser gitt i eller i medhold av *§ 14, § 15 annet ledd, § 16 eller § 33.*

§ 59 bokstav e skal lyde:

e) vesentlig overtrer bestemmelser gitt i eller i medhold av § 16, jf. § 6 med krav om å *påse og* sørge for at de som har sitt arbeid om bord har de nødvendige kvalifikasjoner og sertifikater.

§ 68 skal lyde:

§ 68 Straffansvar for den som ikke er offentlig tjenestemann

Benyttes under utøvelsen av tilsynet personer som ikke er offentlige tjenestemenn, gjelder for disse samme strafferettslige ansvar som for offentlige tjenestemenn i henhold til *straffeloven*.

§ 70 første ledd skal lyde:

For å sikre betaling av bot etter dette kapitlet eller foretaksstraff etter straffeloven *§ 27* som rederiet, skipsføreren eller andre som har sitt arbeid om bord er eller antas å ville bli ilagt, kan retten etter begjæring fra påtalemyndigheten beslutte å forby skipet å forlate havn, pålegge det å gå til havn eller fastsette andre nødvendige tiltak, inntil boten eller foretaksstraffen er betalt eller det er stilt tilstrekkelig sikkerhet for beløpet.

261. **I lov 15. juni 2007 nr. 40 om reindrift (reindriftsloven)** gjøres følgende endringer:

§ 35 annet ledd skal lyde:

Ommerking straffes etter reglene i straffeloven kapittel *29.*

§ 80 annet punktum oppheves. Nåværende tredje punktum blir nytt annet punktum og skal lyde:

Også uaktsom *overtredelse er* straffbar.

262. **I lov 29. juni 2007 nr. 73 om eiendomsmegling** gjøres følgende endring:

§ 8-9 tredje punktum oppheves.

263. **I lov 29. juni 2007 nr. 74 om regulerte markeder (børsloven)** gjøres følgende endring:

§ 48 fjerde ledd oppheves.

264. **I lov 29. juni 2007 nr. 75 om verdipapirhandel (verdipapirhandelloven)** gjøres følgende endringer:

§ 17-2 sjette ledd skal lyde:

Dersom overtredelsen behandles av påtalemyndigheten eller retten etter lov 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker, skal eventuelt krav om vinningsavståelse tas med som inndragningskrav etter straffeloven *§ 67.*

§ 17-3 fjerde ledd oppheves.

§ 17-4 første ledd tredje punktum skal lyde:

Det samme gjelder forsøkshandlinger, jf. straffeloven *§ 16.*

265. **I lov 29. juni 2007 nr. 78 om endringer i lov 15. juni 2001 nr. 53 om erstatning ved pasientskader mv.(pasientskadeloven) m.m.** gjøres følgende endringer:

§ 8 tredje ledd første punktum skal lyde:

Den *som unnlater* å oppfylle plikten til å melde fra eller plikten til å betale tilskudd til Norsk Pasientskadeerstatning, straffes med bøter eller fengsel inntil 3 måneder.

§ 8 tredje ledd nytt tredje punktum skal lyde:

Medvirkning straffes ikke.

§ 8 a tredje ledd skal lyde:

Den *som unnlater* å oppfylle forsikringsplikt fastsatt i medhold av første ledd, straffes med bøter eller fengsel inntil 3 måneder. *Medvirkning straffes ikke.*

266. **I lov 21. desember 2007 nr. 119 om toll og vareførsel (tolloven)** gjøres følgende endringer:

§ 16-1 tredje ledd skal lyde:

(3) Politiet avgjør spørsmålet om tiltale i saker etter § 16-7.

§ 16-1 fjerde ledd oppheves.

267. **I lov 15. mai 2008 nr. 35 om utlendingers adgang til riket og deres opphold her (utlendingsloven)** gjøres følgende endringer:

§ 66 bokstav e skal lyde:

e) når utlendingen har overtrådt straffeloven *kapittel 20*, eller har gitt trygt tilholdssted til noen som utlendingen kjenner til at har begått en slik forbrytelse,

§ 67 første ledd bokstav c og d skal lyde:

c) når utlendingen har sonet eller er ilagt straff eller særreaksjon for brudd på *straffeloven §§ 271, 272, 273 og 274*.

d) når utlendingen har overtrådt straffeloven *kapittel 18*, eller har gitt trygt tilholdssted til noen som utlendingen kjenner til at har begått en slik forbrytelse, eller

§ 68 første ledd bokstav c skal lyde:

c) når utlendingen har overtrådt straffeloven *kapittel 18*, eller har gitt trygt tilholdssted til noen som utlendingen kjenner til at har begått en slik forbrytelse, eller

§ 77 femte ledd siste punktum skal lyde:

Overtredelse straffes etter straffeloven *§ 210*.

§ 97 annet ledd første punktum skal lyde:

Politiattesten skal vise om vedkommende er siktet, tiltalt, ilagt forelegg eller er dømt for brudd på straffeloven *§§ 291, 295, 296, 299, 302, 304, 305, 309, 311, 312 og 314* der den fornærmede er under 18 år.

§ 108 annet ledd bokstav c og d skal lyde:

c) ved falske forespeilinger eller liknende utilbørlig atferd forleder en utlending til å reise inn i riket med sikte på å bosette seg her,

d) overlater til en annen pass, reisebevis for flyktninger, annet reisedokument eller liknende dokument som kan bli brukt som reisedokument, når vedkommende vet eller bør vite at det kan bli brukt av en utlending til å reise inn i riket eller til en annen stat.

§ 108 tredje ledd bokstav a og b skal lyde:

a) hjelper en utlending til ulovlig opphold i riket eller et annet land som deltar i Schengensamarbeidet, eller

b) hjelper en utlending til ulovlig å reise inn i riket eller til et annet land. Dette gjelder likevel ikke dersom hensikten er å hjelpe en utlending som omfattes av § 28 til å reise inn i trygge land.

§ 108 nytt femte ledd skal lyde:

Den som yter humanitær bistand til utlending som oppholder seg ulovlig i riket, skal ikke kunne straffes for medvirkning til ulovlig opphold med mindre

a) vedkommende har hatt til hensikt å hjelpe utlendingen til å unndra seg plikten til å forlate riket, og

b) hjelpen har vanskeliggjort myndighetenes mulighet til å få til en utsendelse.

§ 108 sjette ledd oppheves. Nåværende syvende, åttende og niende ledd blir nytt sjette, syvende og åttende ledd.

268. **I lov 20. juni 2008 nr. 44 om medisinsk og helsefaglig forskning (helseforskningsloven)** skal § 54 første ledd lyde:

Med bøter eller fengsel inntil ett år eller begge deler straffes den som forsettlig eller grovt uaktsomt *overtrer bestemmelser* i loven eller bestemmelser gitt i medhold av den.

II

Loven her trer i kraft straks. Ikraftsetting av straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 reguleres av § 411 i lovvedtaket del I.

Offentlige institusjoner kan bestille flere eksemplarer fra:
Departementenes servicesenter
Post og distribusjon
E-post: publikasjonsbestilling@dss.dep.no
Telefaks: 22 24 27 86

Opplysninger om abonnement, løssalg og pris får man hos:
Akademika AS
Avdeling for offentlige publikasjoner
Postboks 84 Blindern, 0314 OSLO
E-post: offpubl@akademika.no
Telefon: 22 18 81 00
Telefaks: 22 18 81 01
Grønt nummer: 800 80 960

Publikasjonen finnes på Internett:
www.regjeringen.no

Trykk: OFA - 12/2008